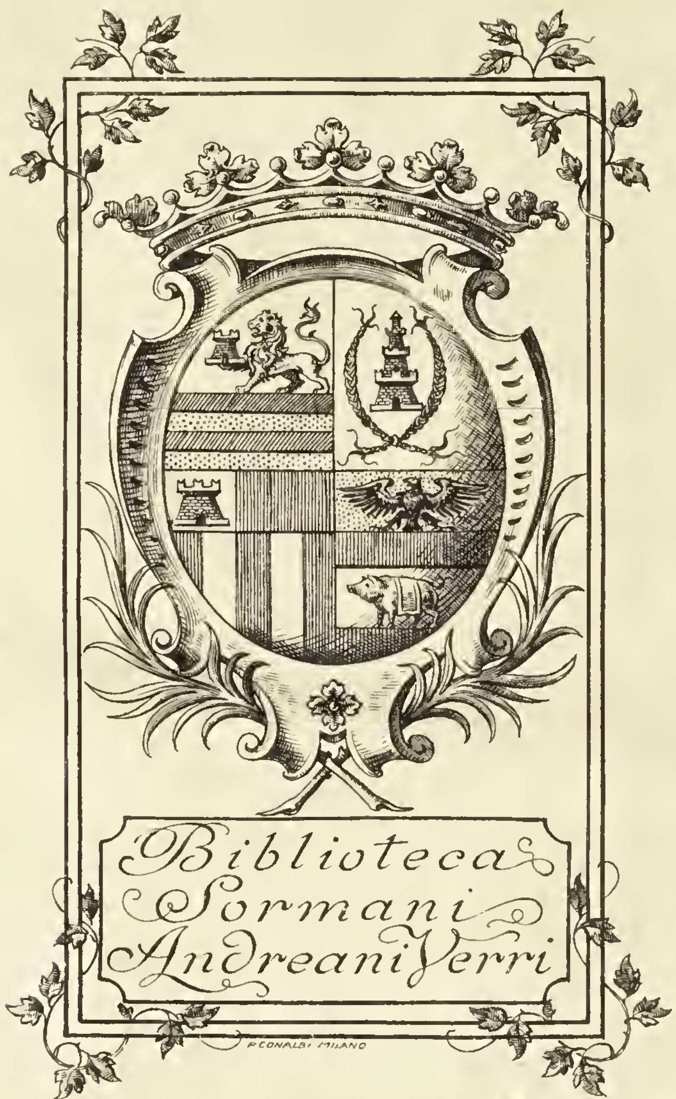

Casella N° ~~245 — 12~~
27 - 2

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Getty Research Institute

https://archive.org/details/demonetisitaliae01unse

DE
MONETIS
ITALIÆ.
PARS PRIMA.

DE MONETIS ITALIÆ

VARIORUM ILLUSTRIUM VIRORUM

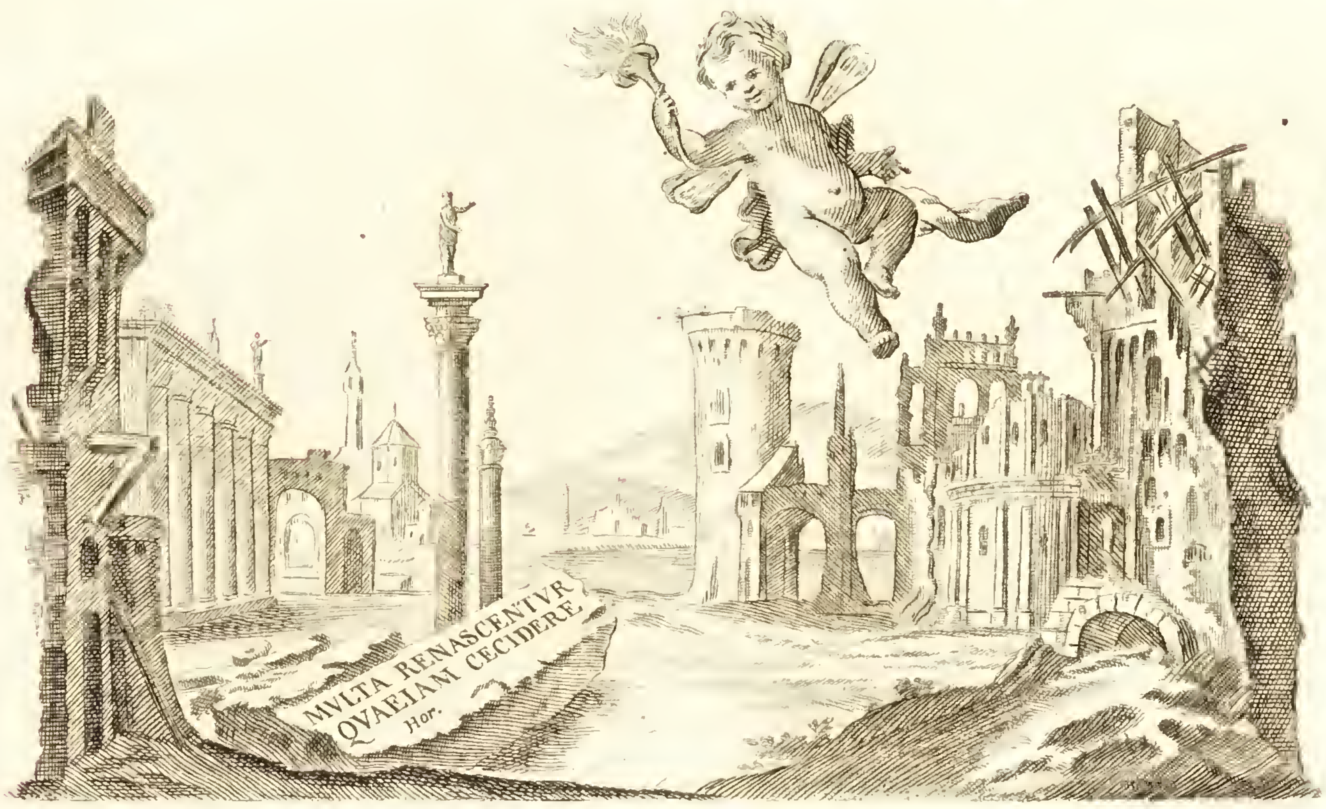
DISSERTATIONES,

Quarum pars nunc primùm in lucem prodit.

PHILIPPUS ARGELATUS

BONONIENSIS

Collegit, recenſuit, auxit, necnon Indicibus locupletiſſimis exornavit.

MEDIOLANI, MDCCL.

PROSTANT IN REGIA CURIA IN ÆDIBUS PALATINIS.

SUPERIORUM PERMISSU.

SS.MO DOMINO NOSTRO
BENEDICTO XIV.
PONT. OPT. MAX.

PHILIPPUS ARGELATUS FELICITATEM.

TUus Maximus B. P. in litteras amor, erga Litteratos autem Viros ſumma Tua Merita, atque incredibilia, cùm aditum ſemper unicuique optimo ad Te Te

pa-

patere voluerunt; tum me hortata ſunt, ut memet, & vero iſthæc de Monetaria Hiſtoria Volumina tria auderem Tibi ſiſtere: Tibi, inquam, quem jure prope ſuo (tanta Tua eſt Sapientia) plerique omnes doctiſſimi & ſibi Patronum vindicant; neque unquam niſi magna cum Ingenii, Doctrinæque Tuæ longe præſtantiſſimæ admiratione prædicant. Quæ hominum admiratio hoc eſt ad Nominis Tui, Gloriæque commendationem magnificentior, quod in omnes terrarum partes latiſſime eſt amplificata, atque ii ipſi, qui a Catholica Fide diſſentiunt, quotidie tamen de Tua Virtute commemorant cum maxima gratulatione, ac prope infinita; ut Typi Germanici, Batavici, Anglici Tuarum videantur jam Laudum amplitudine redundare, ſic ut non magis fortaſſe Itali. Atque utinam qui Sapientiæ Virtutiſque Tuæ opinionem altiſſime habent animo inſidentem, æque in Tuam ſe mallent Diſciplinam, Obedientiamque tranſdere! Brevi enim arbi-

tra-

ſtrarer Orbem Terrarum Univerſum Catholicum fore. Sed ut ad memet redeam, abs Te poſtulo, ut, qua clementia aliorum bene multa, Opus etiam hoc meum amplectare. Quod qualecumque ſit, eſt tamen laboris curarumque pleniſſimum; neque profecto noſtræ ætati inutile futurum, quæ Monetas ubique fere contaminatas pretio, immutatas menſibus fere ſingulis, creſcentes decreſcenteſque vidit, maximo cum Reipublicæ, tum privatorum detrimento; quin Magiſtratuum ac Principum auctoritas ſatis adhuc habuiſſe virium videatur ad everſam quaſſatamque rem plane reſtituendam. Erit etiam, quæ Te delectare poſſit Pontificiæ monetæ, undecumque quoad licuit, in unum collecta memoria, ſtatim atque ſe Tibi ſtiterit, nullo certe caſu in poſterum peritura. Quare pro Tua incredibili Indulgentia, non Humanitate ſolum, & Opus univerſum, & Auctorem, otii ſane neſcium, ampliſſimo paternoque fovebis Patrocinio Tuo Tibi ad pedes provolutum,

at-

atque enixe ab D. O. M. precantem Sanctitati Tuæ ſummam atque perennem felicitatem.

Mediol. VII. Calendas Martias MDCCLI.

L E C T O R I
H U M A N I S S I M O

PHILIPPUS ARGELATUS BONONIENSIS
S. P. D.

EA eſt humanæ naturæ ad res novas perſcrutandas inexplebilis cupiditas, ut perpetuo quodam acerrimoque animi impetu agitemur, neque non ſemel in diverſa contendamus; quodque mirabilius eſt, iiſdem efferimur ſtudiis in ipſa etiam cultura Litterarum, in qua, ſi uſpiam alias, rectæ rationis præceptis inhærere ſtudemus. Atque hinc porro, ni fallor, impellimur ad cognoſcendas abſconditas quaſque res tanta contentione animorum, ut laboribus, & impenſis parcere neſciamus, poſtquam ſemel in hoc genere ſtudiorum aliquid feliciter tentatum eſt. Illico enim ad nova etiam tentanda trahimur, non ſecus ac reduces a longa navigatione memoria ipſa periculorum, & immenſi maris recordatione temerario quodam impetu in altum revocamur. Hæc mihi præmittenda putavi novam hanc rei Monetariæ Collectionem capeſſenti poſt editas ampliſſimas alias Rerum, & Antiquitatum Italicarum Collectiones, *poſt auctum, & illuſtratum* Sigonium, & *compoſitam* Mediolanenſium Scriptorum Bibliothecam *ſane copioſam, cui non minimum gloriæ acceſſit* REGINÆ NOSTRÆ AUGUST. IMP. *Nomine: atque illi libros conſecraſſe laudi nobis fuiſſe gratulamur. Namque de eiſdem verba minime faciam, quòd totum hominem non poſtulabant; vix enim unum, aut alterum ex ipſis Operibus me abſoluturum ſperabam, cum ſingulis operam darem; ſed ope Divina præter ſpem abſolutis, reſumptis iterum, iterumque viribus lætus cognovi non ſolum digeſtum fuiſſe copioſiſſimum* Indicem *præfatæ Collectionis Rerum Italicarum nonnullis accuratiſſimis, doctiſque Viris mecum labore improbo diu manus adhibentibus; verum etiam otii plurimum ſuperfuiſſe ad alia paranda. Duo itaque, dum veterum* Poëtarum Latinorum *verſionibus continuandis incumbimus, noviſſime placuerunt,* Bibliotheca *nempe antiquorum Scriptorum uſque ad Seculum XVI., quorum Opera ex Hebræa, Arabica, Græca, Perſica, Turcica, ceteriſque linguis exoticis, ac Latina in Italicam noſtram translatæ fuerunt, in qua deſcribenda veſtigiis inhæſi*

 illu-

illuſtrium Virorum, qui de Italis noſtris, eorumque ſtudiis in hoc genere Verſionum (ut ajunt) Commentaria ſua in publicum emiſerunt. Sed liceat ipſi mihi fortunæ meæ gratulari, cum eorum videar diligentiam longiſſime ſuperaſſe, ut cuique brevì conſtare poterit ex comparatione librorum: Alterum eſt de Re Monetaria *curioſius, & ni fallor, utilius argumentum. Noſtris enim temporibus turbata ubique fere gentium æſtimatione Monetarum, mirum dictu quot jurgia emerſerint, quot & diſſidia, quæ alicubi facile in bella migratura fuiſſent, ni Principum cura obortam graviſſimam tempeſtatem quoquo modo ſedaſſet. Apud nos vero nemo eſt, qui non ſenſerit auctum, vel ſupra æquam rationem rerum omnium pretium, unde incommoda plurima extitere non tam privatis rebus, quam publicis, & negotiationi potiſſimùm ob commercium cum ceteris Nationibus non facilè, ut ante, ineundum, ſine quo fortuna Urbis noſtræ diu ſtare non poteſt. Cum verò mala certiſſima paſſi fuerimus, & remedia non ſemel ſedula Magiſtratuum cura ſint quæſita, non minus gravia cognovimus remedia, quam ipſa mala. Hinc aſſiduæ in plateis, privatiſque domibus tamque variæ de hac materia diſceptationes. At profecto ſi diverſæ oppidò Opiniones ſint afferendæ, finis dicendi nullus eſſet; poſtremoque facilè eſſet pronunciandum, plurimum dictum fuiſſe, ſcriptum plurimum, at mehercle re parum cognita. Hoc ego incommodum, ſi poſſem, pro viribus reparaturus ex certiſſimis Rei Monetariæ veterum monumentis, & ſelectiorum Virorum obſervationibus Collectionem hanc inſtituere cœpi; eo potiſſimum conſilio, ut ſi fieri poſſet, delatum, ut ita dicam, Opus a Clariſs. Viro* Ludovico Antonio Muratorio, *cujus nunquam non mihi nomen erit venerandum, accuratiori lima perpolirem.*

Is enim in ſuis Italicis Antiquitatibus Diſſertationes duas de Monetis exaraverat, quas ego dum publici juris facerem ulterius produci poſſe præcognoveram; quinimmo cum ipſo doctiſſimo, atque humaniſſimo Amico facturum aliquando me communicaveram, quod illi gratiſſimum fuit. Hinc eſt, ut veſtigiis ejuſdem inhæſerim, neque metam illius exceſſerim, tempuſque præfinitum. Hac enim re una ſatis me facturum exiſtimavi, ſi plura afferrem, quæ ad manus illius delata non fuerant, quæque ipſe comparaveram a ſingulis ferme Italiæ Urbibus amicorum ope, quibus pro more meo ſuis opportunius locis honor habebitur. Cum verò conſilium hocce meum cognoviſſet litteratiſſimus Vir P. Ferdinandus Schiavini *Ordinis Eremitarum S. Auguſtini, cui me debere plurimum palam profiteor, litteras ad me dedit, quibus hortatus eſt, ut non unam tantum ſeriem Italicarum Monetarum exhiberem; ſed & ſingularum pondus, & valorem, quem dicunt, certiſſimis e monumentis inveſtigarem. Probatum illico a me conſilium fuit, ſimul tamen cognovi rei maximam difficultatem. Homo quippe requirebatur in Urbibus ſingulis, quibus aliquando Monetæ*

cu-

cudendæ jus fuit ; ſummaque in iis perquirendis , & illuſtrandis diligentia , quæ per me , ſi ſolus eſſem , minime præſtari poterat . Cum dubitanti mihi , atque ancipiti , en ad me deferuntur accuratiſſimi libri de Nummis Patriarcharum Aquilejenſium , & de Re Nummaria Patavinorum , quorum primus Authorem habet Cl. V. Bernardum Mariam de Rubeis *Ordinis Prædicatorum , alter doctiſſimum* Johannem Brunatium *utrumque diligentiá , & eruditione plurimá commendatiſſimum , ne de ceteris hìc verba faciam , quorum illuſtria nomina ſequens exhibet Elenchus .*

Diviſum inter plures Opus ad umbilicum , ut ajunt , facilè deduci poſſe putavi; & veluti ſorte mihi datam , hanc Mediolanenſem provinciam modis omnibus excolendam accepi , collectis Monetis omnibus , quarum notitia ad me eſt perlata auro , argentoque cuſis , earumque certo valore per varia tempora inveſtigato . Univerſæ namque Italiæ id maximè commodum exiſtimavi , quòd Officina Monetaria Mediolanenſium , quam vulgò appellant Zecca , *perpetuò magnitudini Urbis par fuit , ac inter ceteras ob fidem laudatiſſima ; atque utinam Romæ , Neapoli , Venetiis , ac Florentiæ par cura excitetur , ex qua utilitatis plurimum accipiet Italia univerſa in tanta varietate Monetarum pretii cum detrimento non rerum privatarum tantùm , ſed publico , cui provideri nulla ratione videtur poſſe , niſi præcipuarum Italicarum Officinarum inter ſe comparatione , unde ſtatim emergat æqua proportio , quæ ſit omnibus communis , & perpetua , ſine qua jurgia ſemper , & querelæ erunt acerbiſſimæ .*

Operi manum appoſiturus , ad Clariſs. J. C. , & Advocatum Johannem de Sitonis de Scotia *acceſſi , precatuſque ſum , ut ſi quid aliud præter ea , quæ de Monetis noſtris ediderat , ſecundis curis comparaſſet , pro humanitate ſua communicaret , quod & copioſiſſimè fecit . His obtentis nihil adhuc diligentiæ peperci meæ , ut plura congererem . Eaque de re copiá factá ex Archivis & Caſtri Portæ Jovis , & noſtratis Officinæ Monetariæ plura collegi , quæ infra ſunt exhibenda , quibus omnibus monumentis locuples moleſtiſſimo labore Tabulas digeſſi , in quibus per duo ſæcula & ultra enunciantur Monetæ omnes Mediolanenſes , auri , argenti , & æris cujuſcumque moduli , quæ impreſſæ fuere ad noſtra uſque tempora , adnotato ſingularum pondere , valore intrinſeco , Remediis , ut vocant , & extrinſeco pretio , atque utinam Regium hoc Officinæ noſtræ Archivum ita ſartum tectum ſervatum fuiſſet ab injuria temporum , ut alibi , ac Neapoli potiſſimum factum fuiſſe intelligo ! eo namque præſidio , ac certiſſimis teſtimoniis , de veteribus , quæ præceſſerant , Monetis , diſceptatio jam nulla eſſet inſtituenda . Sed & in hac parte lucem aliquam attulit J. C.* Johannes Angelus de Cuſtodibus *Antiquitatum Mediolanenſium ſolertiſſimus indagator , a quo nonnulla Diplomata Principum noſtrorum , aliaque de Re Monetaria Documenta accepimus .*

Hæc

Hæc de Mediolanenſibus præcipuè ſedulâ curâ comparavi, nique fallor futurum ſpero, ut Spicilegium ceteris in hac materia vix reliquerim. Præterea etiam Monetas alias cujuſcumque Italicæ Nationis, quantùm potui amicorum fretus operâ in medium affero, eo conſilio, ut argumentum potius proponam Litteratis Viris cujuſcumque Civitatis ad rem exhauriendam, quàm ad antiquitatis lautitiem apparandam. Ipſi enim res ſuas edocti facilius, ac diligentius, quàm alter uſpiam de iis aget, eâque de cauſa maximas me gratias habiturum eſſe profiteor, ſi quis Operam ſuam quacumque in parte adhibuerit ad rem tanti momenti diligentius illuſtrandam. At reponet aliquis multo plura me congerere potuiſſe de Re Monetaria. Ita vero ingenuè fateor; ſed Bibliothecam integram potius inſtruere neceſſum fuiſſet, quàm Tractatum, in tanta copia Scriptorum tam Noſtratum, quàm alterius cujuſcumque Nationis, qui vel Politicorum, vel Juris-Conſultorum more ſingulis ferme ſeculis meditationes ſuas propoſuerunt, quorum ſi quis nomina tantùm recenſeat, non minimam libri partem hac re una compleat.

Quamobrem commodius me facturum putavi, ſi poſt collectas Monetas omnes veteres, ut ante præfabar, ea maturiùs inquirerem, quæ alibi fruſtra quæſiveris. Neque improbatum fuit conſilium litteratiſſimis Viris in hac Urbe, maxime autem Alexandro Theodoro *Marchioni* Trivultio, *cujus ſapientiæ & conſilio plurimum tribuimus. Multum aliis etiam debemus, qui pretioſiſſima quæque contulerunt, quæ in adjuncto Elencho enumerantur; Officium verò eorum ſatis liberale gratiarum actionem expetit, quas hoc loco, quantum tenuitate mea poſſum, in futurum ævum rependo Illuſtriſſimo nempe, ac Doctiſſimo Viro Co: Senatori* D. Gabrieli Verro, *cujus eximiam doctrinam, ac politiſſimam Italici non minus, quam Latini ſermonis elegantiam nemo ſatis commendaverit. Clariſs. Viris* Joſepho Antonio Saxio *Ambroſianæ Bibliothecæ Præfecto, cui a ſolo nomine ob edita Opera laus maxima, Canonico* Johanni Andreæ Irico *ex Doctoribus ejuſdem Ambroſianæ Bibliothecæ, quem ſatis editæ ab ipſo Lucubrationes, & patria Tridinenſis Hiſtoria illuſtrarunt;* Anonymis *tandem* Mediolanenſi, *&* Cremonenſi, *quorum ſingularis modeſtia prohibet laudibus efferri nomina. Collectionem hanc mallem quidem a me tradi meliori potuiſſe ordine: Sed cum aliis alia temporibus monumenta ad me perlata ſint, fortunæ inſerviendum fuit.*

Coronidis loco Diſſertationem ejuſdem Clariſs. Muratorii cudendam iterum curavi, quam de Sigillis medii Ævi *Principum edidit; idque propterea factum eſt, quod in Sigillis iis imagines Principum diligentius repræſentatæ ſint, quàm in Monetis; Ea re etiam error corrigitur, in quem plurimos incidiſſe conſtat, qui Sigilla pro Monetis, & viceverſa, nobis exhibuerunt. Non me latet ſuppleri magnopere*

po-

potuiſſe Diſſertationem ingenti numero Sigillorum, uti de Monetis altera: ſed quoniam Eruditiſſimus Vir Dominicus Maria Mannius *Florentinus Provinciam hanc, ſupra quam credi potuerat, ornavit, aliorum Scrinia expilare nolui, & antiquitatis ſtudioſos ad editos ejuſdem Libros remitto. Id tantùm addo, quòd omittere haudquaquam cenſui, quin typis commendarem Tabulas XIV. Monetarum, quas in celebri ſuo Muſæo ſervant Patres* Societatis Jeſu *in Braydenſi Collegio, quorum humanitas, ſicut & præclara eruditio communi Rei Litterariæ commodo ſemper favens, mihique quocumque benignitatis, & favoris officio devinctiſſima nulli pepercit labori, ut iſtam Monetarum ſupellectilem pararet exhiberetque. Scio equidem plures ex hiſce Nummis jam antea editos, nonnullos ego quoque ſuperiùs exhibui; verùm non diſplicebit opinor eruditis Lectoribus, ſi collectionem integram pro frugibus in iſto Monetarum divite prandio abſque ulla imminutione porrexero.*

Grata fortaſſis erunt hæc ſtudia noſtra, ſed gratiſſima futura erunt ea, quibus incumbimus actu, illuſtrandis, ac edendis nempe Operibus omnibus Onuphrii Panvinii *celebratiſſimi tam editis hactenus, quàm ineditis pluribus, pari diligentia, quam in edendo* Sigonio *adhibuimus, jamque ſunt omnia parata prælo, & quamprimùm ſpecimen exhibebimus, ſi placet ſuperis. Quod ſi huic Operi perficiendo in tanta horum temporum calamitate, ac tam infelici rerum domeſticarum conditione vires mihi minimè deerunt, hoc erit ab ſingulari divina ope unicè repetendum. Quòcumque enim me convertam, videor humano prope omni præſidio deſtitui; quo enim tempore univerſa fere Italia longo graviſſimoque bellorum eſt impetu profligata, eâdem nos fortunâ jactati fuimus, atque auxilium illud omne, ſubſidiumque ad res noſtras ſuſtentandas, quo jamdiu* CAROLI VI. AUG. CÆS. *memoriæ nunquam interituræ beneficio, ac liberalitate fruebamur, Reipublicæ anguſtiis planè amiſimus.*

At erit his quoque finis, abblandiente ſpe fore, ut aliquando AUGUSTISSIMÆ DOMINÆ NOSTRÆ *munificentia, atque auxilio ſubſidii aliquid habeamus, quo pares poſſimus eſſe impenſis. Accipe interim hæc Lector, & judicio tuo laboribus noſtris plaude, ac vale.*

ELENCHUS
ET ORDO TOTIUS OPERIS.
PARS I.

EDITORIS *Præfatio generalis* .

Series Diplomatum , aliarumque veterum Chartarum , quæ , ex integro , in hac Collectione habentur , ordine chronologico digeſta . pag. I.

Nomina Romanorum Pontificum , Imperatorum , Regum , Ducum , aliorumque Principum , quæ in Formis Monetarum hujus Operis leguntur , ordine alphabetico diſpoſita . pag. V.

Index Provinciarum , Urbium , atque Locorum , ubi cuſæ ſunt Monetæ , quarum Formæ in hoc Opere exhibentur . pag. XI.

De MONETA , ſive Jure cudendi Nummos , Diſſertatio *Ludovici Antonii Muratorii* , iterum recuſa . pag. 1.

EJUSDEM de diverſis Pecuniæ generibus , quæ apud Veteres in uſu fuere , Diſſertatio , denuò typis data . pag. 99.

De NUMMIS PATRIARCHARUM AQUILEJENSIUM *Bernardi Mariæ de Rubeis* Ordinis Prædicatorum Diſſertatio prima , & ſecunda , altera vice prælo commiſſæ. pag. 137.

JOANNIS BRUNATII de Re Nummaria Patavinorum , editio ſecunda . pag. 215.

FERDINANDI SCHIAVINI Ordinis Eremitarum S. Auguſtini Obſervationes in Venetos Nummos a Clar. Muratorio editos , aliis item de novo adjectis ; Quibus acceſſere Additamenta II. ad Nummos Mediolanenſes , qui in Muratoriana Collectione deſiderantur , & Explanatio Nummi argentei Brixienſis . Omnia nunc primùm prodeunt. pag. 267.

EPISTOLÆ VII. *Stanislai Santinelli* Congregationis a Somaſca Clerici Regularis ad N. V. Franciſcum Teupolum de vetere Moneta Veneta , vulgò (*Mattapana*) vocata , iterum typis traditæ. pag. 297.

PARS II.

JOHANNIS DE SITONIS DE SCOTIA Elucubratio de antiquis , & modernis in Inſubria Monetis ; Editio tertia correctior , ac novis Additionibus aucta . Accedunt ejuſdem Diſſertatio ad oſtendendum pretium antiquæ Mediolanenſis Monetæ , appellatæ *Ducati d'oro in oro* ; necnon Obſervationes Monetariæ ab eodem Auctore collectæ ab Anno MCLXI. uſque ad MDCCXXXII. nunc primùm publica luce donatæ . pag. 1.

SPICILEGIUM de valore Monetarum Mediolanenſium ex antiquis Chartis Archivi, præſertim Baſilicæ Collegiatæ S. Georgii in Palatio deſumptum a *Joſepho Antonio Saxio* Bibliothecæ Ambroſianæ Præfecto . Nunc prima vice prodit. pag. 41.

PETRI ZAGATÆ Obſervationes de Libris , & Monetis Veronenſibus , ac aliis nonnullarum Urbium Italicè ſcriptæ , nunc iterum prælis commiſſæ . pag. 43.

JOSEPHI LIRUTI a Villafrigida Diſſertatio de Monetis , quæ in Forojulienſi Provincia curſum habuerunt a Seculo circiter V. uſque ad XV., in qua etiam de antiqua Veneta Moneta nonnulla recenſentur ; vulgari ſermone ſcripta , & rurſum luce donata . pag. 71.

DE MONETIS ITALIÆ , earumque pondere , & valore a Seculo XI. ad XVIII. Tractatus Hiſtoricus , OEconomicus , atque Politicus , e Codice *Anonymi* Cremonenſis , Italicè ſcripto , & nunc primùm Typis commiſſo . pag. 191.

SIMONIS PETRI BARTHOLOMÆI de Tridentinarum , Veronenſium , Meranenſiumque Monetarum Speciebus , & Valore cum hodiernis Monetis Auſtriacis , & Venetis comparato Diſſertatio , aliquot notis Criticis , Geographicis , & Hiſtoricis illuſtrata , & denuo typis tradita . pag. 225.

DIPLOMATA ANTIQUA , aliaque Documenta ad comprobandam , illuſtrandamque *Johannis Sitoni de Scotia* Elucubrationem de antiquis , & modernis in Inſubria Monetis , ab ejuſdem Muſæo deprompta , partim nunc prima vice in publicum prolata ; nempe

EDICTUM Bertholdi Comitis de Mareſtetem , dicti *de Nifren* , pro Ludovico de Bavaria Romanorum Imperatore in partibus Italiæ Vicarii Generalis pro confirmatione Privilegiorum favore Monetariorum Regiæ ac Imperialis Civitatis Mediolani, & pro executione ſubſequentis EDICTI Henrici VII. Romanorum Imperatoris pro Monetis in Italia cudendis , & Monetariorum Privilegiis , ſignatum Derthonæ die 17. Octob. Anno 1311. & datum Mediol. die 26. Junii Anno MCCCXXIII. pag. 261.

EDICTUM Caroli IV. Romanorum Imperatoris de Moneta in Delphinatus, Sabaudiæque Ditionibus non aliter quam ſecundum modum, & formam præſcriptam cudenda. Datum Anno MCCCLXIII. pag. 266.

DIPLOMATA II. VVenceslai Romanorum Imperatoris favore Nobilium familiarum *de Capitaneis* ex Porta Romana, & *de Lucinis* Mediolanenſium Civium, & Monetariis publicis conſtitutis. Data apud Yrodium die 20. Martii, Anno MCCCXCVIII. pag. 268.

DIPLOMA Sigiſmundi Romanorum Imperatoris favore Nobilium *de Capitaneis* pro Imperialium Monetariorum confirmatione. Datum Mediol. die 15. Decembris, Anno MCCCCXXXI. pag. 271.

DIPLOMA Maximiliani Mariæ Sfortiæ Vicecomitis Mediolani Ducis favore Nobilium Monetariorum Officinæ Monetariæ (vulgo *Zecca*) Mediolani. Datum die 11. Jan. Anno MDXV. pag. 272.

DIPLOMA Caroli V. Romanorum Imperatoris favore Monetariorum Civitatis, & Status Mediolani. Datum Mediolani die 27. Auguſti, Anno MDXLI. pag. 273.

MANDATUM Franciſci II. Sfortiæ Vicecomitis Mediolani Ducis pro ſolutione Penſionum, ac Stipendiorum Officialibus, & Miniſtris Status Mediolani. Datum Viglevani die 22. Novembris, Anno MDXXVIII. pag. 274.

CAPITULA Regiæ Ducalis Officinæ Monetariæ regnante Galeatio Maria Sfortia Vicecomite. Data die 4. Junii, Anno MCCCCLXXIV. pag. 279.

CAPITULA pro cudenda Moneta in Civitate Mediolani, & Aſtæ, regnante ibidem Ludovico XII. Francorum Rege, & Mediolani Duce. Data die 27. Junii, Anno MDVIII. pag. 281.

CAPITULA pro Officina Monetaria Mediol. (vulgò *Zecca*) per Dominum de Lautrico Regio Locumtenenti generali, data die 6. Maji, Anno MDXXI. pag. 282.

CONSULTATIO in materia Monetarum ſignanter Status Mediolani edita per Regium Advocatum Fiſcalem generalem *Alexandrum Rovidam*, dein Regium Senatorem Mediolani ſignata die 12. Novembris, Anno MDXCVI. pag. 283.

DISSERTATIO adversùs abuſum parvæ Monetæ Solidorum vitiatorum, & noviter propoſita per *Jacobum de Bertis* ad uſum Status Mediol. ſignata die 28. Julii, Anno MDCLXXVIII. pag 292.

DISSERTATIO de non cudendis novis Monetis ad uſum Status Mediolani, ac Regni Neapolis, ſignata die 30. Aprilis, Anno MDCLXXIV. pag. 304.

CONSULTATIO adversùs propoſitam Monetarum alterationem in Statu Mediolani edita per *Joſeph Mariam Folli* JC. C. & Oratorem Civitatis Laudæ, die 28. Februarii, Anno MDCCIV. pag. 323.

SPICILEGIUM Sitonianum, in quo nonnullæ habentur Obſervationes novæ de Monetis Florentinis, Papienſibus, Genuenſibus, Derthonenſibus, aliiſque. pag. 330.

DE MONETIS MEDIOLANENSIBUS Conſultationes, & Decreta ab Anno MDCCXX. ad MDCCXXVII. prima vice typis tradita ex MS. Comitis, & Senatoris *Gabrielis Verri*. pag. 335.

DE RE MONETARIA, præcipuè Mediolanenſi, Conſultatio *Alexandri Riccardi* Regii Fiſci Patroni, ſignata Viennæ Anno MDCCXXIV. vulgari idiomate ſcripta, & nunc primùm publici juris facta ex MS. Cod. ejuſdem Comitis, & Senatoris *Verri*. pag. 343.

GALEATII VICECOMITIS DE ARAGONIA Vicarii Proviſionum Mediolani Conſilium contra apparatum augendi pretium Monetarum, iterum prælo commiſſum. pag. 371.

SCRUTINIUM Juridico-Politicum pro regimine dando in Re Monetaria Parmæ, & Placentiæ Anno 1738. Italicè editum, & hîc denuo Typis traditum. pag. 381.

P A R S III.

GEMINIANI MONTANARII Tractatus de Valore, atque abuſu Monetarum, Italicè ſcriptus, & nunc primùm in lucem editus, ex MS. Cod. Can. *Jo. Andreæ Irici* Collegii Ambroſiani Doctoris. pag. 1.

LEGES variæ, & Decreta pro intelligentia Statutorum Reipublicæ Januenſis ad rem Monetariam ſpectantium, ex Statutis ejuſdem Reipublicæ deprompta. pag. 17.

EXPERIMENTA valoris, ac ponderis plurimorum Nummorum Italiæ, Galliæ, & Hiſpaniæ acta in Officina Monetaria, vulgò *Zecca*, Civitatis Placentiæ ex Opere Arithmeticæ, & Geometriæ practicæ *Julii Baſſi*, Italicè edito Anno MDLXVI. pag. 24.

EDICTA Principum, aliaque Documenta Seculi XV. ad Nummos Mediolanenſes ſpectantia ab Archivo Caſtri Portæ Jovis hujus Metropolis nunc primùm eruti, & ad publicam utilitatem prælo commiſſa, nempe:

EDICTUM Franciſci I. Sfortiæ Vicecomitis Mediolani Ducis pro imminutione (vulgò *abbattimento*) Monetarum auri, & argenti, & pro tollendis contentionibus in ſolutione debitorum; datum Mediolani die ultimo Octobris MCCCCLXV. pag. 31.

GALEATII Mariæ Sfortiæ Vicecomitis Mediolani Ducis Proclama pro Monetis expendendis, earumque valore. Actum Mediolani die VII. Octobris Anno MCCCCLXIX. pag. 33.

CONSULTATIO utriuſque Magiſtratus Redditruum Status Mediolani ſuper exemptionibus Clericorum, ſignata die VII. Aprilis Anno MCCCCLXXI. In eo habetur valor Floreni aurei ab Anno MCCCXCVII. ad MCCCCLXXI. pag. 34.

DECRETUM Galeatii Mariæ Sfortiæ Vicecomitis Mediolani Ducis pro tollendis nonnullis oneribus, & pro valore Monetarum expendendarum, ſignatum Abbiate die XI. Aprilis MCCCCLXXIV. Una cum Acceptatione ſanctionis factæ nomine ejuſdem Principis pro obſervatione dicti Decreti per Decuriones Conſilii Generalis Mediolani, quorum Nomina exhibentur, data die XIII. eorundem Menſis, & Anni. pag. 36.

RE-

RELATIO Antonii de Landriano pro Incantatione Ducalis Officinæ Monetariæ (vulgò *Zecca*) Mediolani , data die XXVIII. Maji , Anno MCCCCLXXIV. pag. 47.
OBSERVATIONES Petri de Acceptantibus pro recta adminiſtratione Officinæ Monetariæ, ſignata die IV. Junii MCCCCLXXIV. pag. ibid.
CAPITULA Officinæ Monetariæ Mediolani ſub Duce Galeatio Maria Sfortia Vicecomite, ſignata die IV. Junii , Anno MCCCCLXXIV. pag. 49.

TESTAMENTUM Galeatii Mariæ Sfortiæ Vicecomitis Mediolani Ducis , in quo adeſt iterata mentio Monetæ Mediolanenſis Ducatorum auri in auro ; ſignatum die III. Novembris, Anno MCCCCLXXI. ex *Muſæo Sitoniano* . pag. 53.

DE RE MONETARIA, præcipuè Mediolanenſi , atque Papienſi Documenta varia excerpta ex *Muſæo Cuſtodiano* ; nempe :

INSTRUMENTA Receptionum in Operarios Zechæ Mediolani de Jacobino , & Ambroſio fratribus de Philippis , factarum per Monetarios , & Operarios ejuſdem *Zechæ* , & *Sacri Imperii* , & *Regni Francorum* , quibus Jura , ac Privilegia ipſorum Monetariorum in Statutis in Civitate Nemauſi firmatis An. MCCCXVI. XXIV. Junii expreſſa , confirmantur . pag. 57.
EXCERPTA ex Proclamate Jo: Galeatii Vicecomitis pro Re Monetaria edito Anno MCCCXCI. die XXV. Januarii . pag. 59.
CAPITULA pro cudendis Monetis in Civitate Papiæ , cum eorundem pondere , & valore , concordata Anno MCCCC. pag. ibid.
ALIA CAPITULA compilata eodem Anno MCCCC. pro Monetis Aureis , Argenteis , & Mixtis , cudendis ad Zecham Civitatis Papiæ Annis MCCCCI., & MCCCCII. pag. 60.
CAPITULA altera pro eadem re Papiæ expedita Anno MCCCCVIII. Menſe Aprilis pro Monetis cudendis Anno MCCCCIX. pag. 64.
DECRETUM Jo: Mariæ Vicecomitis Mediolani Ducis &c. pro valore Ducati , & Floreni aurei Anno MCCCCIX. XVIII. Januarii . pag. 65.
DECRETUM ejuſdem Jo: Mariæ Vicecomitis Mediolani Ducis , Comitis Papiæ , ac Veronæ Domini pro mutatione Monetæ editum Anno MCCCCIX. die XXVI. Septembris. pag. 66.
INSTRUMENTUM declarationis factæ per Johannem de Aplano pro quadam quantitate Auri varii ponderis, ex Officina Monetaria Mediolanenſi exportata, ſignatum Anno MCCCCXXIX. die XXVIII. Novembris . pag. 68.
INSTRUMENTUM mutui facti per Innocentium de Cottis , Illuſtribus , & Magnificis DD. Capitaneis , & Defenſoribus aureæ Libertatis Illuſtris , & Excelſæ Communitatis Mediolani, quo probatur diverſitas , quæ intercedebat inter Ducatum auri in auro, & Florenum, ſubſcriptum die XXV. Junii MCCCCXLIX. pag. 69.
ACCEPTATIO Ducalis Decreti Monetarum Galeatii Mariæ Sfortiæ facta per Decuriones Conſili Generalis Civitatis Cumarum , unà cum eorum nominibus, Anno MCCCCLXXIV. VI. Maji. pag. 71.
ACCEPTATIO ipſius Decreti facta per Conſilium Generale Civium Cremonenſium, cum eorumdem nominibus . Nunc primùm prodit ex Archivo publico Civitatis Cremonæ . pag. 75.

ANONYMI MEDIOLANENSIS Sylloge Principiorum , quæ uſui cenſentur ad conſtituendum Monetarum Siſtema nunc publicæ curioſitati , ac eruditioni expoſita . pag. 77.

JOSEPHI ANTONII PINTII de Nummis Ravennatibus Diſſertatio Singularis iterum typis edita , & a pluribus mendis expurgata . pag. 87.

EXCERPTA e Diſſertatione Marchionis *Hieronymi Bellini* de Commercio, Romæ edita Anno MDCCL. pag. 139.

APPENDIX AD PARTEM TERTIAM.

DE ORIGINE , & antiquitate Monetæ Venetæ Diſſertatio Italicè conſcripta ab *Hieronymo Zanetti*, acceſſit ejuſdem celeberrimi Scriptoris Commentariolum de Nummis Regum Myſiæ , ſeu Raſciæ ad Venetos Typos percuſſis ; ad Rem Nummariam augendam novis curis , correctior, & auctior hìc iterum prælis committuntur . pag. 1.

ANDREÆ ALCIATI J. C. Mediolanenſis de Re Nummaria antiquorum ad recentiora tempora redacta compendioſa Ratiocinatio nunc primùm prodit ex MS. Codice Bibliothecæ Ambroſianæ . pag. 23.

NUMMORUM Series tam auri , quàm argenti , & æris, qui in Officina Monetaria Mediolanenſi cuſi fuere ab Anno MDXLVIII. ad MDCCL. , unà cum eorumdem valore intrinſeco, atque , ut ajunt, *Remediis*, necnon extrinſeco pretio , ſtudio, & labore *Editoris* per Tabulas XX. digeſta, additis nonnullis Adnotationibus, necnon nominibus Magiſtrorum ejuſdem Officinæ, Judicum , aliorumque majorum Operariorum ab Anno MDV. uſque ad præſentem diem . pag. 29.

EDITORIS Additiones ad Nummos variarum Italiæ Urbium , qui nunc primâ vice in publicum producuntur , unà cum eorumdem Formis, & Explicationibus . pag. 61.

INDEX Generalis Rerum , & Nominum . pag. 79.

CORONIDIS LOCO

LUDOVICI ANTONII MURATORII Diſſertatio de Sigillis medii ævi, denuo recuſa. pag. 99.

TABULÆ XIV. Monetarum veterum ex Muſæo *Braydenſis Univerſitatis* Societatis Jeſu, prima vice prælo donatæ .

CATALOGUS DIPLOMATUM, ATQUE CHARTARUM VETUSTARUM,

Quæ ex integro in hoc Opere leguntur per Seculorum ſeriem digeſtus.

Primus numerus ſignat Partem hujus Collectionis, ſecundus Paginam.

DCCXXXVI. Venditio Domus, ac Terrarum facta Walperto Duci Urbis Lucenſis a Lupo viro honorabili. I. 101.

DCCXLVI. Emphyteuſis, ſeu uſus Domus, quam à Walprando Epiſcopo Lucenſi, Anſelmus vir devotus ſe tenere agnoſcit. I. 102.

DCCCVII. Traditio Eccleſiæ S. Terentii ab Alberto Clerico facta Walprando Presbytero cum reſervatione Penſionis, ſive Cenſus, annuente Jacobo Epiſcopo Lucenſi. I. 103.

DCCCXLVII. Ubertus Diaconus ab Ambroſio Lucenſi Epiſcopo Eccleſiam in beneficium accipit, eique cenſum pollicetur. I. 103.

DCCCCXXXVI. Leonis Sublacenſis Abbatis Charta, per quam Agros emit a Marco Archipresbytero &c. I. 121.

DCCCLVII. Ludovicus II. Imper. Anſperto Diacono Mediolanenſi quaſdam res, ab ipſo non ſemel in judicio evictas, confirmat. I. 114.

DCCCCLVIII. Atto filius quondam Attonis Maſſaritias ſex vendit Adalberto, qui & Atto, Comiti Conſobrino ſuo, & Proavo Comitiſſæ Mathildis. I. 105.

DCCCCXLVIII. Diploma Ottonis III. Imp., quo confirmantur Eccleſiæ Mantuanæ omnia illius Jura, & Privilegia. I. 69.

DCCCCXCVIII. Otto Dux, & Miſſus Ottonis III. Imp. in Placito Cremonenſi coram ipſo Imperatore Privilegium Imperiale, ab Olderico Epiſcopo Cremonæ productum contra Cives Cremonenſes, germanum recognoſcit, & bannum pro ejus tutela emittit. I. 115.

MXIV. Henrici II. Regis, & Imper. Diploma, perquod Monaſterio S. Zenonis omnia illius Jura, & bona confirmat. I. 117.

MXV. Charta Ottonis Urſeoli Venetiarum Ducis, favore Eraclejenſium. III. *in Append.* 12.

MXXV. Charta Tiſonis, & Elicæ Jugalium de preciis quorumdam bonorum ad ipſos pertinentium. I. 224.

MXXVII. Diploma Conradi II. favore Udalrici Epiſcopi Tridentini de cudenda Moneta. II. 232.

MXXVIII. Conradi Imperatoris conceſſio facta Poponi Patriarchæ Aquilejenſem, qua poteſtatem eidem impertitur cudendæ Monetæ. II. 96.

MXXVIII. Conradi II. Imperatoris Diploma, quo Poponi Patriarchæ Aquilejenſi Nummos argenteos cudendos concedit. I. 146.

MLI. Donatio facta Eccleſiæ S. Felicis in Lucania a Guaimario IV. Principe Salernitano. I. 113.

MXLIX. Henrici II. Imp. Diploma, quo Bernardo Patavino Epiſcopo jus cudendæ Pecuniæ elargitur. I. 75.

MXLIX. Diploma Henrici III. favore Bernardi, ſeu Berenhardi Epiſcopi Civitatis Patavii de Moneta cudenda . I. 223.

MLIV. Riculfi Abbatis S. Vitalis Ravennatis, loci cujuſdam infra Civitatem Ravennæ conceſſio in Ephyteuſim Geriberto Epiſcopo Mutinenſi . I. 45.

MLV. Charta Henrici Imper. favore habitantium in Plebe Sacci Territorii Patavini . I. 222.

Guatherus Cancellarius Henrici Imperatoris II. in Placito Mantuano Bannum promulgat pro tutela Decimar ſpectantium ad Canonicos Patavinos . I. 116.

MLXIII. Wolmarii Epiſcopi Regienſis Decretum, quo Monialibus S. Thomæ confirmat Plebem S. Michaëlis . I. 107.

MLXVII. Charta libellaria Gepæ Abbatiſſæ Monaſterii S. Stephani Patavii favore Pagani de Berengarda . I. 224.

MLXXVIII. Charta Emphyteuſis Ferrarienſis . I. 87.

MLXXIX. Placitum Arretii habitum coram Conſtantino Epiſcopo illius Civitatis , & Hugone Comite , in quo Guido Abbas Monaſterii SS. Floræ , & Lucillæ evincit Curtem de Seſto . I. 113.

MLXXXV. Milo Epiſcopus Patavinus litem vincit in Placito coram Liutaldo Duce contra quoſdam uſurpatores bonorum Eccleſiæ ſuæ . I. 117.

MLXXXXV. Charta venditionis Fulconis Marchionis Azonis filii favore Ugonis . I. 225.

ML. Charta donationis Viti Presbyteri favore Eccleſiæ S. Mariæ Patavii . I. 226.

MCIV. Otto Archiepiſcopus Ravennæ vendit Landulpho Epiſcopo Ferrariæ , ejuſque Eccleſiæ Maſſam Firminianam , cum Plebe S. Stephani . I. 108.

MCXII. Caſalis S. Apollinaris venditio facta Chriſtadoro Admirato Wilelmi Ducis Apuliæ a Fulcone de Balungerio , ut in jus Monaſterii S. Mariæ de Patiro transferatur . I. 111.

MCXXIX. Charta commutationis factæ ab Alberto Marchione , & Garſenda ejus Uxore cum Petro filio Baroni de Mundevilla . I. 107.

MCXLVI. Charta de Petroniano pro ducentis libris obligata pignori Eccleſiæ Romanæ . I. 7.

MCXLVII. De Marano , & Plazano pignori obligatis Eugenio III. Papæ a Rainerio Girardi Comitis filio pro quadraginta duabus libris Lucenſis Monetæ . I. 6.

MCLV. Friderici I. Imp. Decretum , quo Mediolanenſes , quia Novocomum , & Laudam deſtruxerant , Imperiali banno ſubjicit ; Moneta , Teloneo , Diſtrictu , & omnibus Regalibus privat , & jus condendæ Monetæ in Cremonenſes transfert . I. 23.

MCLVIII. Chartula de medietate unius Molendini apud S. Chriſtinam , quod aquiſivit Domnus Hadrianus IV. Papa . I 8.

MCLVII. Chartula venditionis duorum Molendinorum apud S. Chriſtinam poſitorum , facta a filio Ugolini Comitis de Calmaniate Hadriano IV. Papæ . I. 7.

MCXCI. Henrici VI. Germaniæ , ac Italiæ Regis Diploma , per quod Bononienſi Populo jus Monetæ largitur . I. 84.

MCXCV. Privilegium Conradi Imperatoris Poponi Patriarchæ Aquilejenſi pro Monetis cudendis . II. 96.

MCXCV. Charta refutationis factæ a Guidone S. Mariæ Trans-Tyberim Cardinali , & Joanne Guidonis de Papa , & Petro Romano , & Henrico fratribus , & filiis quond. Cencii de Papa , ſuper Civitate Caſtellana . I. 124.

Altera Charta refutationis facta filiis Cencii Romani de Papa de facto Civitatis Caſtellanæ . I. 126.

MCCV. Concordia inter Bononienſes , & Ferrarienſes in controverſia de Moneta . I. 60.

MCCIX. Facultas Bononienſibus data a Ferrarienſibus ſignandi Nummos ad inſtar Parmenſis pecuniæ . I. 62.

MCCXVII. Inſtrumentum de quadam renuntiatione , ſeu refutatione , quam fecit Domino Papæ Honorio III. Pandulfus filius quondam Jo: Petri de Judice . I. 9.

MCCXX. Privilegium Honorii III. Pont. Max. Firmanis conceſſum de cudenda Moneta . I. 65.

Fri-

MCCXXVI. Friderici II. Auguſti Diploma, quo Civitati Mutinenſi antiqua jura, & Privilegia confirmat, inter quæ jus Monetæ condendæ. I. 72.

MCCXXXI. Litteræ de Comitatu Aſculano a Gregorio IX. Papa commendato Epiſcopo Aſculano conceſſa ſub centum librarum penſione. I. 90.

MCCXXXII. Confeſſio facta a Joanne de Columna S. Rom. Eccleſiæ Cardinali de pecunia ſibi perſoluta nomine Gregorii IX. Papæ. I. 123.

Charta altera facta a Joanne de Columna S. R. E. Card. de pecunia ſibi perſoluta nomine Gregorii IX. Papæ. I. 127.

MCCXXXVI. Charta conventionis inter Patavinos, & Tarviſinos pro Monetarum falſariis. I. 237.

MCCXLVII. Cenſus trium Marabutinorum auri Anfuſinorum pro Caſtro de Agantico Magalonenſis Diœceſis. I. 110.

MCCLIII. Conceſſio Caſtri de Arſa in feudum dati ſub annuo cenſu facta ab Innocentio IV. Papa. I. 112.

MCCLV. Diploma Alexandri IV. Pont. Max. de ceſſione juris cudendæ Monetæ facta per Gregorium de Montelongo Patriarcam Aquilejenſem. II. 3.

Litteræ Alexandri Papæ IV. ad Gregorium de Montelongo Patriarcham Aquilejenſem pro cudenda Moneta. I. 145.

MCCXCI. Promiſſio, & Obligatio Syndici Caſtri Centumcellarum ſuper Cenſu annuo quinquaginta librarum Paparinarum Romanæ Eccleſiæ ſolvendarum. I. 11.

MCCXCV. Diploma Adulphi Imper., quo Philippo Tridenti Epiſcopo jus cudendæ Monetæ concedit. II 234.

MCCCXI. Edictum Henrici VII. Imper. pro Monetis cudendis in Italia, & Monetariorum Privilegiis. II. 263.

MCCCXX. Tabulæ conventionis cudendæ Monetæ Aquilejenſis per Paganum Patriarcham actæ. I. 177.

MCCCXXIII. Edictum Bernardi Co: de Mareſtetem Ludovici Imp. in Italia Vicarii Generalis favore Monetariorum Mediolanenſium. II. 263.

MCCCLI. Conventiones pro cudenda Moneta Aquilejenſi a Nicolao Patriarcha peractæ. I. 183.

MCCCLVI. Charta Nicolai Aquilejæ Patriarchæ de Sagiis Monetarum favore Gabrielis Aurificis Magiſtri Officinæ Monetariæ Aquilejenſis. II. 107.

MCCCLVI. Charta Nicolai Patriarchæ Aquilejenſis favore Gabrielis Aurificis de Civitate Auſtria Officinæ Monetariæ Magiſtri. II. 101.

MCCCLVII. Tabula Nicolai Patriarchæ Aquilejenſis pro cudenda Moneta. I. 143.

MCCCLIX. Tabula Ludovici Aquilejenſis Patriarchæ pro cudenda Moneta. I. 145.

Charta Ludovici Patriarchæ Aquilejenſis favore Franciſci Bonaquiſti de Florentia Magiſtri Officinæ Monetariæ Aquilejæ. II. 101. & 104.

MCCCLX. Charta Ludovici Patriarchæ Aquilejenſis de approbatione Monetarum facta favore Gabrielis Aurificis Officinæ Monetariæ Magiſtri. II. 104.

MCCCLXIII. Edictum Caroli IV. Imper. de Moneta in Delphinatus Sabaudiæque ditionibus cudenda. II. 266.

MCCCLXXXV. Inſtrumenta receptionum in Operarios Zecchæ Mediol. de Jacobino, & Ambroſio fratribus de Filippis &c. III. 57.

MCCCXCI. Jo: Galeatii Vicecomitis, Mediolani Domini Proclama de Monetis datum Mediolani die 25. Januarii. III. 59.

MCCCXCIII. Diplomata II. Wenceslai Imper. favore Nob. Familiar. de Capitaneis, & de Lucinis quibus Monetarii publici jus impertitur. II. 208.

MCCCXCVIII. Franciſci II. Carrariæ Domini Locatio Monetarum conficiendarum favore Joanniſq. Magiſtri Simonis ab Argento de Bononia. I. 258.

Locatio Monetæ Patavinæ a Franciſco II. Carrarienſi acta. I. 259.

MCCCXCIX. Literæ Zanobii Monetarii de Giaceto de Florentia ad Joannem de Rabatta ſuper Monetam novam per Patriarcham Aquilejenſem cuſam. I. 150.

MCCCCII. Inſtrumentum mutui Capitaneor., & Defenſorum Libertatis Mediol. cum Innocentio de Cottis. III. 69.

Char-

MCCCCIII.	Charta libellaria Gepæ Abbatiſſæ S. Stephani in Civitate Patavii favore Dominici fil. quond. Chriſtiani .	I. 221.
MCCCCIX.	Decretum Jo: Mariæ Vicecomitis Mediol. Ducis pro valore Ducati, & Floreni aurei ſignatum Mediolani die 18. Januarii .	III. 65.
MCCCCIX.	Decretum Jo: Mariæ Vicecomitis Mediol. Ducis pro mutatione Monetæ editum Mediolani die 26. Septemb.	III. 66.
MCCCCXIII.	Edictum Ludovici Ducis de Dech Aquilejenſis Patriarchæ de nova Moneta cujus valoris , & ponderis ea eſſe deberet .	I. 151.
	Charta Ludovici Ducis de Dech Patriarchæ Aquilejenſis de Sagiis Monetarum favore Dominici de Brunatiis Officinæ Monetar. Aquil. Magiſtri.	II. 106.
MCCCCXIV.	Charta Ludovici Ducis de Dech Patriarchæ Aquilejenſis de Sagiis Monetar. factis per Dominicum de Brunatiis Officinæ Monetar. Magiſtrum.	II. 107.
MCCCCXXXI.	Diploma Sigiſmundi Imper. favore Nob. Familiæ de Capitaneis pro confirmatione muneris Monetarior. in Urbe Mediolanenſi .	II. 271.
MCCCCLXV.	Edictum Franciſci I. Sfortiæ Vicecomitis Mediol. Ducis pro imminutione vulgò *Abbatimento* Monetarum Auri, & Argenti, & pro tollendis contentionibus in ſolutione debitorum. Dat. Mediol. die ultimo Octob.	III. 31.
MCCCCLXIX.	Galeatii Mariæ Sfortiæ Vicecomitis Mediolani Ducis Proclama pro Monetis expendendis, earumdemque valore. Actum Mediol. die 7. Octob.	III. 3.
MCCCCLXXI.	Galeatii Mariæ Sfortiæ Vicecomitis Mediol. Ducis Teſtamentum , ſignatum Mediolani die 3. Novembris.	III. 53.
MCCCCLXXIV.	Capitula Officinæ Monetariæ Mediolani ſignata die 4. Junii.	III. 49.
	Decretum Galeatii Mariæ Sfortiæ Vicecomitis pro tollendis nonnullis oneribus, & pro valore Monetarum expendendarum &c. Actum Abbiate die IV. Aprilis .	III. 36.
MDXV.	Diploma Maximiliani Mariæ Sfortiæ Vicecomitis Mediolani Ducis favore Nob. Monetarior. Ducalis Zecchæ Mediolani .	II. 272.
MDXXVIII.	Mandatum Franciſci II. Sfortiæ Vicecomitis Mediol. Ducis pro ſolutione Penſionum, & ſtipendior. Officialibus, & Miniſtris Status Mediol.	II. 274.
MDXLI.	Diploma Caroli V. Imper. favore Monetariorum Imperialis Zecchæ Civitatis, & Status Mediolani .	II. 273.

ADDENDA.

DCCCCXCVIII.	GRegorii V. Pont. Max. Epiſtola ad Gerbertum Archiepiſcopum Ravennæ, cui jus cudendæ Monetæ concedit.	III. 116.
MCCXVII.	Charta Inveſtituræ Vicecomitatus Argentæ facta per Symeonem Cervienſem Antiſtitem favore Arconis , ejuſque Succeſſorem ſignata Argentæ XVIII. Kal Madii 1217.	III. 133.
MCCLVII.	Declaratio Philippi Ravennæ Archiepiſcopi, quod jus cudendæ Monetæ ad Ravennatem tantùm Eccleſiam, non ad Commune pertinere, ſignata die XV. Aprilis 1257.	III. 120.
MCCCXXI.	Charta Raynaldi Archiepiſcopi Ravennæ quâ Maximo Albiglieti licentiam cudendi Ravignanos Groſſos , & parvos concedit , ſignata II. Madii 1321.	III. 120.

NOMINA

ROMANORUM PONTIFICUM, IMPERATORUM, REGUM, DUCUM, ALIORUMQUE PRINCIPUM,

Quæ in formis Monetarum hujus Operis leguntur, ordine alphabetico diſpoſita.

A

ADrianus I. Pont.Max. III. *in Append.* 63.
Adrianus I. Pont. Max., *& forſan etiam*. II. & III. I. 2.
Adrianus II. Pont. Max. I. 3., & III. *in Append.* 63.
Adrianus III. Pont. Max. I. 3.
Agapitus II. Pont. Max. I. 4.
Aiſtulphus Langobardorum Rex. I. 31.
Albericus Tuſciæ Marchio. I. 4.
Albertus de la Scala Veronæ Dominus. I. 88.
Albertus II. Goritiæ Comes. 178., & 210.
Albuinus Rex III. *in Append.* 77.
Alexander VI Pont. Max. I. 53., & III. *in Append.* 69.
Alexander Farneſius Parmæ, & Placentiæ Dux. III. *in Append.* 76.
Alexander Sfortia Piſauri Dominus. I. 78.
Aloyſius Sabaudiæ Dux. III. *in Append.* 76.
Aloyſius Farneſius Parmæ, & Placentiæ Dux. III. *in Append.* 76.
Alphonſus I. Aragonum, & Siciliæ Rex. I. 42.
Alphonſus II. Neapolis Rex. I. 43.
Alphonſus Calabriæ Dux. III. *in Append.* 68.
Alphonſus I. Eſtenſis Ferrariæ, Mutinæ, Regii &c. Dux. I. 64.
Alphonſus III. Ferrariæ Dux. III. *in Append.* 73.
B. Amedeus Sabaudiæ Dux. I. 83.
Amedeus I. Sabaudiæ Comes. I. 81.
Amedeus II. Sabaudiæ Comes. I. 81.
Amedeus III. Sabaudiæ Comes. I. 81.
Amedeus IV. Sabaudiæ Comes. I. 81.
Amedeus V. Sabaudiæ Comes. I. 82.
Amedeus VI. Sabaudiæ Comes. I. 83.
Amedeus VII. Sabaudiæ Comes. I. 83.
Amedeus VIII. Sabaudiæ Dux. I. 83.
Anaſtaſius III. Pont. Max. I. 4.
Andreas Contarenus Venet. Dux. I. 48.
Andreas Dandulus Venet. Dux. I. 48.
Andreas Grittus Venet. Dux. I. 285. & 299.
Andreas Vendraminus Venetiar. Dux. I. 49., & 278.
Anſparis Auguſtus. II. 79.
Antonius Cajetanus Patriarcha Aquilejenſis. I. 168., & II. 116.
Antonius de Pancera Patriarcha Aquilejenſis. II. 116.
Antonius de Portugruario Patriarcha Aquilejenſis. I. 168.
Antonius de la Scala Veronæ Dominus. I. 88.
Ardaburius Anſparis Auguſti Filius. II. 80.
Atalaricus Rex. II. 81.
Arlongus Epiſcopus Tergeſtinus. I. 96. 170. & II. 174.
Athanaſius Epiſcopus, & Dux Neapolis. I. 35.
Auguſtinus Barbadicus Venet. Dux. I. 49. & III. *in Append.* 69.
Aurus Maſtri Petri Venet. Dux. II. 149.
Azzo Vicecomes Mediol. Dux. I. 24, & 59., & III. *in Append.* 65.
Azzo Marchio Eſtenſis, Mutinæ, & Ferrariæ Dominus. I. 74.

B

BAduila, ſeu Totila Rex. I. 17., & 18.
Bartholomæus Roverella Cardinalis Archiepiſc. Ravennæ. III. 121.
Bartholomæus de la Scala Veronæ Dominus. I. 88.
Bartholomæus Ticius Comes Ticii. III. *in Append.* 72.
Beatrix Sfortia Eſtenſis, Mediolani Dux. III. *in Append.* 67.
Benedictus III. Pont. Max. I. 2. & III. *in Append.* 64.
Benedictus IV. Pont. Max. I. 4.
Benedictus V. Pont. Max. I. 5.
Benedictus VI. Pont. Max. I. 5.
Benedictus VII. Pont. Max. I. 5.

Benedictus XI. Pont. Max. I. 13.
Benedictus XII. Pont. Max. I. 13.
Benedictus XIII. Pont. Max. I. 15.
Berengarius Imp. I. 4. 19., & III. *in Append.* 64. 65.
Bernabos Vicecomes Mediol. Dux. I. 24. 28. 58. 293., & III. *in Append.* 66.
Bernardus Goritiæ Dux. II. 176.
Bernardus Patavii Epiſcopus. I. 239.
Bertoldus Patriarcha Aquilejenſis. I. 51. 166. & II. 109. 110.
Bertrandus Patriarcha Aquilejenſis. I. 168.
Bertrandus a S. Gennaſio Patriarcha Aquilejenſis. II. 113. & 114.
Beſſus Fliſcus Meſſerani Marchio. III. *in Append.* 75.
Bona Mediolani Dux. I. 29.
Bonifacius Montisferrati Marchio. I. 72. & III. *in Append.* 75.
Bonifacius Sabaudiæ Comes. I. 82.
Bonifacius IX. Pont. Max. I. 15., & 68.
Borſius Eſtenſis Ferrariæ Dux. I. 63., & 64.
Brancaleo Adaloi fil. Bononienſis Romanorum Senator. I. 10.

C

CAliſtus III. Pont. Max. III. *in Append.* 64.
Camilla Sfortia de Aragonia Piſauri Domina. I. 79.
Carolus Burgundus. III. *in Append.* 78.
Carolus M. Imp. I. 2. 18. 21. 31. 34. 86. 93., & III. *in Append.* 63.
Carolus IV. Imp. I 33.
Carolus V. Imp., & Dux Mediol. I. 30.
Carolus Craſſus Imp. I. 3. 44.
Carolus Humbertus Hungariæ Rex. I. 67.
Carolus VIII. Franciæ, & Neapolis Rex. I. 44.
Carolus VIII. Franciæ Rex, & Piſanor. liberator. I. 78.
Carolus III. Rex Neap. I. 46.
Carolus I. Provinciæ Comes, & Siciliæ Rex. I. 38. & 39.
Carolus II. Apuliæ Rex. I. 39.
Carolus Dux Aurelianenſis. III. *in Append.* 67. 70.
Carolus I. Sabaudiæ Dux. I. 83.
Carolus II. Sabaudiæ Dux. I. 84.
Caſtonus a Turre Patriarcha Aquilejenſis. I. 167.
Chriſtierna Mediol. Dux. III. *in Append.* 69.
Chriſtophorus Maurocenus Venet. Dux. I. 49.
Chriſtophorus Maurus Venet. Dux. I. 278.
Civardus Epiſcopus Tergeſtinus. I. 96.
Clemens V. Pont. Max. I. 13.
Clemens VI. Pont. Max. I. 13.
Clemens VII. Pont. Max. I. 14.
Clemens XII. Pont. Max. III. 123.
Coënvulfus Merciorum in Brittania Rex. I. 91.
Conon Treverenſis Archiepiſcopus. I. 96.
Conradus I. Imp. I. 38. 74. & III. *in Append.* 74.
Conradus II. Imp. I. 54. 67. 68. 79., & 92.
Conradus Tiroli Comes. II. 175.
Conradus Epiſcopus Tergeſtinus. II. 174.
Conſtantia Friderici III. Uxor. III. *in Append.* 68.
Conſtantinus Imp. III. 115. & III. *in Append.* 19.
Conſtantius Imp. III. 99.
Conſtantius Sfortia de Aragonia Piſauri Dominus. I. 78.
Cunipertus Langobardor. Rex. III. *in Append.* 64.

D

DEſiderius Langobardor. Rex. I. 51.

E

EUgenius II. Pont. Max. I. 54.
Eugenius IV. Pont. Max. I. 65.

F

FAbritius de Carretto Magnus-Magiſter Equitum Rhodiorum. I. 97.
Ferdinandus IV. Aragoniæ, & Navarræ Rex. I. 92.
Ferdinandus V. Aragoniæ, & Navarræ Rex. I. 92.
Ferdinandus I. Neapolis Rex. I. 42., & 43.
Ferdinandus II. Neapolis Rex. I. 44.
Focas Imp. III. 111
Formoſus Pont. Max. I. 4.
Franciſcus I. Francorum Rex, & Mediol. Dux. I. 30., & III. *in Append.* 74.
Franciſcus Sfortia Vicecomes Mediolani Dux. I. 26. 29. 65. 74., & III. *in Append.* 66.
Franciſcus II. Sfortia Mediol. Dux. I. 31. 59., & III. *in Append.* 69.
Franciſcus Foſcarus Venet. Dux. I. 49. 277., & II. 160.

Fran-

Franciſcus I. Carrarienſis Patavii Dominus. I. 76. 249. 258., & II. 181.
Franciſcus de Gonzaga Mantuæ Dominus. I. 71.
Franciſcus Maria Urbini Dux. III. *in Append.* 78.
Franciſcus Maria Metauri Dux. III. *in Append.* 75.
Franciſcus III. Ordelaphus Fori-Livii Princeps. I. 66.
Franciſcus Trivultius Viglevani March. I. 89.
Fridericus I. Imper. I. 22. 24. 32. 54. 57. 59. 61. 74. 77. 78., & III. *in Append.* 65. 72., & 73.
Fridericus I., aut II. Imper. I. 20.
Fridericus II. Imper. I. 37. 38. 58. 74., & 80.
Fridericus II. Neapolis Rex. I. 44.
Fridericus I. de Monteferetro Urbini Dux. I. 60.
Fridericus Urbini Dux. I. 90.
Fylias Roverella Archiepiſc. Ravennas. III. 122.

G

GAleatius I. Vicecomes Mediol. Dux. I. 25, & 28.
Galeatius II. Vicecomes Mediol. Dux. I. 25.
Galeaz Maria Sfortia Vicecomes Mediol. Dux. I. 21 26 27. 29. 293., & III. *in Append.* 67.
Georgius Benzonus Cremæ Dominus. III. *in Append.* 72.
Giſulphus Salerni Princeps. I. 35.
Ginardus Epiſcopus Tergeſtinus. II. 174.
Gregorius IV. Pont Max. I. 2.
Gregorius XI. Pont. Max. I. 14.
Gregorius XII. Pont Max. I. 15.
Gregorius Dux Beneventi. I. 33.
Gregorius de Montelongo Patriarcha Aquilejenſis. I. 167., & II. 110.
Gregorius Patriarcha Aquilejenſis. I. 51.
Grimoaldus Beneventi Dux. I. 34.
Guido Urbini Dux. I. 90.
Guido Ubaldus Urbini Dominus. III. *in Append.* 77. 78
Guillielmus I. Siciliæ Rex. I. 37.
Guillielmus II. Siciliæ Rex. I. 37.
Guillielmus Montisferrati Marchio. I. 72., & III. *in Append.* 75.

H

HEnricus I. Imper. I. 22., & III. *in Append.* 65., & 72.
Henricus III. Imper. I. 5.
Henricus III. forſan IV., aut V. Imp. I. 20.
Henricus V. Imp. I. 37. 56.
Henricus VI. Imper. I. 22. 24., & III. *in Append.* 71.
Henricus Angliæ Rex. I. 92.
Henricus XI. Bavariæ Dux, & Meraniæ I. II. 254.
Henricus Dandulus Venet. Dux. I. 47. & 272.
Henricus Comes Provinenſis. II. 186.
Henricus Goritiæ Comes. I. 210.
Heraclius Auguſtus. I. 17., & II. 80. III. 112. & 113.
Heraclius Conſtantinus Imp. III. 112. 113. 114.
Hercules I. Eſtenſis Ferrariæ Dux. I. 63., & 64.
Hercules II. Eſtenſis, Ferrariæ, Mutinæ, Regii &c Dux. I. 64. & III. *in Append.* 76.
Hector Vicecomes. I. 25.
Honorius Auguſtus. I. 15. III. 92. 95. 98.
Humbertus Mauriennæ Comes. I. 80.
Humbertus II. Sabaudiæ Comes. I. 81.
Humbertus III. Sabaudiæ Comes. I. 81.

I

JAcobus Scotorum Rex. I. 92.
Jacobus Contarenus Venet. Dux. I. 283., & III. *in Append.* 69.
Jacobus Teupolus Venet. Dux. I. 47., & III. *in Append* 69.
Jacobus de Pepulis Bononiæ Dominus. I. 56., & III *in Append* 71.
Innocentius VI Pont. Max. I. 13.
Innocentius VII. Pont. Max. I. 15.
Innocentius VIII. Pont. Max. I. 51.
Joanna I. Apuliæ Regina. I. 40.
Joanna II. Neap. Regina. I. 41.
Joanna de Malateſtis Camerini Domina. I. 58.
Joanna Maria Varana Camerini Domina. I. 58.
Joannes VIII. Pont. Max. I. 3.
Joannes IX. Pont. Max. I. 3. 4., & III. *in Append.* 64.
Joannes X. Pont. Max. I. 4., & III. *in Append.* 64.
Ioannes XI. Pont. Max. I. 4.
Joannes XII. Pont. Max. I. 5.
Joannes XIII. Pont. Max. I. 5.
Joannes XXII. Pont. Max. I. 13. 67.
Joannes XXIII. Pont. Max. I. 15. 67.
Joannes Palæologus Imper. III. *in Append.* 78. III. 92. & 98.
Joannes I. Boëmiæ Rex. I. 92.
Joannes Dandulus Venet. Dux. I. 48.
Joannes Delphinus Venet. Dux. I. 48.
Joannes Mocenicus Venet. Dux. I. 49., & 278.

Joan-

Joannes Galeatius Vicecomes Mediolani Dux. I. 25. 28. 29. 88. 256., & III. *in Append.* 66. 67.
Joannes Galeatius Sfortia Dux Mediol. I. 27., & 29.
Joannes Galeatius Maria Sfortia Vicecomes Mediolani Dux. I. 294.
Joannes Luchinus Vicecomes Mediolani Dux. III. *in Append.* 66.
Joannes Sfortia de Aragonia Piſauri Dominus. I. 79.
Joannes Vicecomes Archiepiſc., & Mediolani Dominus. I. 24. 56. 68., & 292.
Joannes de Vignate Placentiæ Dominus. I. 79.
Joannes Bentivolus Bononiæ Dominus. III. *in Append.* 71.
Joannes II. Bentivolus Bononiæ Dominus. I. 57.
Joannes de Pepulis Bononiæ Dominus. I. 56., & III. *in Append.* 71.
Joannes Jacobus de Medicis Leuci Dominus. I. 74.
Joannes Jacobus Trivultius Viglevani Marchio. I 89., & III. *in Append.* 77.
Joannes Franciſcus Picus Mirandulæ Dominus. III. *in Append.* 76.
Joannes de Moravia Patriarcha Aquilejenſis. I. 168, & II. 115.
Iſabella Aragonia Mediolani Dux. III. *in Appen l.* 67.
Iſabella Sabaudiæ Dux. III. *in Append.* 76.
Iſotta Malateſta Arimini Domina. I. 69.
Julia de Varano Camerini Domina. III. *in Appen l.* 71.
Julius II. Pont. Max. III. *in Append.* 64.
Juſtinianus I. Auguſtus. I. 16. 17. 111.
Juſtinus minor Imper. I. 1. 6.

K

KArolus Rex. III. *in Append,* 21. 22. *V.* Carolus.

L

LAdislaus Rex Neapolis. I. 41.
Lambertus Imperator. III. *in Append.* 64.
Laurentius Teupolus Venet. Dux. I. 48.
Leo III. Pont. Max. I. 2.
Leo IV. Pont. Max. I. 2., & III. *in Append.* 63.
Leo VI. Pont. Max. I. 4.
Leo VII. Pont. Max. I. 5.
Leo IX. Pont. Max. I. 5.
Leo X. Pont. Max. III. 122.
Leo Iſauricus Imp. III. 115.
Leonellus Marchio Eſtenſis Ferrariæ Dominus. I. 63. 64.
Leonardus Epiſc. Tergeſtinus. I. 90. II. 174.
Leopoldus Tyroli Dux. 2. 255.
Liutprandus Rex. I. 15.
Lotharius I. Imp. I. 2. 19. 21. & III. *in Append.* 63. 64.
Lotharius Ugonis Regis filius. I. 21.
Ludovicus Pius Imp. I. 2. 19. 21. 93., & III. *in Appen l.* 63. 64.
Ludovicus II. Imp. I. 3. 21., & 34.
Ludovicus III. Imp. I. 4.
Ludovicus Hungariæ Rex. I. 41. 63.
Ludovicus Andegavenſis Rex Neapolis. I. 40., & 41.
S. Ludovicus Francorum Rex. I. 93. 94.
Ludovicus XII. Francor. Rex. I. 27. 30. 68. 94. 294. & III. *in Append.* 70. 74.
Ludovicus Maria Sfortia Mediol. Dux. I. 27. 30., & III. *in Append.* 67. 74.
Ludovicus Sabaudiæ Dux. I. 83.
Ludovicus de Gonzaga Vicar. Imperialis Mantuæ. I. 69. 75.
Ludovicus Dux de Tech Patriarcha Aquilejenſis. I. 168. II. 117.
Ludovicus Mezzarota Scarampa Cardinalis, & Patriarcha Aquilejenſis. I. 53. 169. 2. 117.
Ludovicus a Turre Patriarcha Aquilejenſis. I. 168. II. 115.
Ludovicus I. Salutiarum Marchio. I. 85.
Ludovicus de Melioratis Firmi Dominus. I. 65.
Ludovicus Ticcionus Decianæ Comes. I. 59.
Ludovicus Fliſcus Lavaniæ Dominus. I. 68.
Lupoldus I. Tiroli Comes. II. 176.

M

MAnfredus Siciliæ Rex. I. 38.
Maphæus Nicolaus Farſetti S. R. E. Cardinalis Ravennæ Archiep. III. 123
Marcus Barbadicus Venet. Dux. I. 49.
Marinus Grimanus Venet. Dux. I. 277.
Marquardus Patriarcha Aquilejenſis. I. 168. II. 115.
Marſilius Carrarienſis Patavii Dominus. I. 248.
Martinus I. Pont Max. I. 3.
Martinus IV. Pont. Max. I. 65.
Martinus V. Pont. Max. I. 54.

Martinus de la Scala Veronæ Dominus. I. 88.
Mauricius Imper. III. 3.
Maximilianus Imper. III. *in Append.* 71.
Maximilianus Maria Sfortia Vicecomes Mediolani Dux. I. 30, & III. *in Append.* 68.
Meinardus Tiroli Comes. I. 95., & II. 175.
Michaël II. Venet. Dux. III. *in Append.* 11.
Michaël Dominicus Venet. Dux. III. *in Append.* 69.
Muſſus Beccaria Papiæ Princeps. I. 20.

N

Nicolaus I. Pont. Max. I. 3.
Nicolaus Marcellus Venet. Dux. I. 278., & 284.
Nicolaus Tronus Venet. Dux. I. 49., & 283.
Nicolaus II. March. Eſtenſis Ferrariæ Dominus. I. 62.
Nicolaus III. March. Eſtenſis Ferrariæ Dominus. I. 63., & 64
Nicolaus Carrarienſis Patavii Dominus. I. 255.
Nicolaus Patriarcha Aquilejenſis. I. 168.
Nicolaus de Lucemburgo Patriarcha Aquilejenſis. II. 114.

O

Obizzo Marchio Eſtenſis Ferrariæ Dominus. I. 62.
Obizo Carrarienſis Patavii Dominus. I. 255.
Octavianus Riarius Comes Fori-Livii. I. 66.
Ordelaphus Falerius Venet. Dux. III. *in Append.* 11.
Otto M. Imper. I. 5. 19. 22. 31. & III. *in Append.* 64.
Otto II. Imp. I. 5. 19. 20., & 32.
Otto III. Imp. I. 32.
Otto IV. Imp. I. 33.
Ottobonus de Razzis Patriarcha Aquilejenſis. I. 167.
Ottobonus Robarius Patriarcha Aquilejenſis. II. 112.

P

Paganus a Turre Patriarcha Aquilejenſis. I. 167. II. 113.
Paſchalis I. Pont. Max. I. 2.
Paſchalis II. Pont. Max. I. 5.
Paulus II. Pont. Max. I. 50.
Petrus Sabaudiæ Comes. I. 82.
Petrus Gradenicus Venet. Dux. I. 48.
Petrus Mocenicus Venet. Dux. II. 161.
Petrus Polanus Venet. Dux. III. *in Append.* 11.
Petrus Zianus Venet. Dux. I. 47. 299.
Petrus Patriarcha Aquilejenſis. I. 51.
Petrus Gerra Patriarcha Aquilejenſis. I. 167. II. 112.
Petrus Luca Fliſcus Lavaniæ Comes. I. 68.
Philibertus II. Sabaudiæ Dux. I. 84.
Philippus Rex Romanorum. I. 74.
Philippus Audax Francorum Rex. I. 94.
Philippus Valeſius Francorum Rex. I. 94.
Philippus Sabaudiæ Princeps. I. 82.
Philippus II. Sabaudiæ Dux. I. 84.
Philippus Maria Vicecomes Mediol. Dux. I. 25. 26. 293., & III. *in Append.* 65. 66.
Philippus de Alanzon, ſeu Alenconius Patriarcha Aquilejenſis. I. 168. II. 115.
Pius II. Pont. Max. III. *in Append.* 64.

R

Radelchiſius Beneventi Princeps. II. 83.
Raimundus Patriarcha Aquilejenſis. I. 51.
Raimundus Capizucchius Romanor. Senator. I. 1. 10.
Raimundus a Turre Patriarcha Aquilejenſis. 167. II. 111.
Raynerius Zeno Venet. Dux. I. 47.
Renatus Dux Andegavenſis, & Neapolis Rex. I. 41., & 42.
Robertus Apuliæ Rex. I. 40.
Robertus Provinciæ, Comes Hjeruſalem, & Siciliæ Rex. III. *in Append.* 68.
Robertus Sfortia Aſculi Dominus. I. 54.
Rodulphus Burgundior. Rex. I. 19.
Rogerius I. Siciliæ Comes. I. 36.
Rogerius II. Siciliæ Comes, Dux, & Rex. I. 36.

S

SAlvinus Turrianus Novariæ Dominus. I. 74.
Sergius II. Pont. Max. I. 2. III. *in Append.* 63.
Sergius III. Pont. Max. I. 4. 35., & III. *in Append.* 63.
Sergius IV. Pont. Max. I. 5.
Sicardus Princeps Beneventanus. I. 34.
Siconus Beneventi Princeps. I. 34., & II. 83.
Siconulphus Beneventi Princeps. I. 34.
Sigiſmundus Pandulphus Malateſta Arimini Princeps. I. 53. 68., & III. *in Append.* 70.
Sigiſmundus Auſtriacus Tiroli Comes. I. 95. II. 176. 255.
Simon Buccanigra Januæ Dux. I. 68.
Sixtus IV. Pont. Max. I. 67.
S. Stephanus Hungar. Rex. III. *in Append.* 18.
Stephanus IV. Pont. Max. I. 2. 3. 4.
Stephanus V. Pont. Max. I. 4.
Stephanus Myſiæ Rex. III. *in Append.* 25.

T

TAncredus Siciliæ Rex. I. 37.
Tebaldus Comes de Sampagna. II. 185.
Thadeus de Pepulis Bononiæ Dominus. I. 56.
Theodatus Rex. I. 16., & 82.
Thomas I. Sabaudiæ Comes. I. 81.

V

VAlentinianus Imper. III. 98. 100.
Ugo I. Rex. I. 21.
Volcherus, ſive Volfkerius Patriarcha Aquilejenſis. I. 51. 166., II. 109.
Volricus Tergeſti Epiſcopus. I. 96. II. 174.
Urbanus V. Pont. Max. I. 14. 56.
Urbanus VI. Pont. Max. I. 14.
Uroſcius Romaniæ Imperator. III. *in Append.* 16. 18. 19.
Uroſius Serviæ Rex. I. 95.
a Wanga Fridericus Tridentinus Epiſcopus. II. 235.
Wido Imper. I. 4.
Witiges Rex. II. 82.

AN.

INDEX

PROVINCIARUM, URBIUM, ATQUE LOCORUM, UBI CUSÆ SUNT MONETÆ,

Quarum Formæ in hoc Opere exhibentur.

ANCONA . I. 50. III. *in Append.* 68.
ANGLIA . I. 6. 91.
AQUILA . I. 51.
AQUILEJA . I. 51. 166., & II. 79. 109. 187.
ARAGONIA . I. 92.
ARRIMINUM . I. 53. 68., & III. *in Append.* 69.
ARRETIUM . I. 53.
ASCULUM . I. 53.
ASTA . I. 54., & III. *in Append.* 70.
BENEVENTUM . I. 33. & II. 83.
BERGAMUM . I. 54.
BOEMIA . I. 92.
BONONIA . I. 54., & III. *in Append.* 71.
BRIXIA . I. 57., & 289.
CAMERINUM . I. 58., & III. *in Append.* 71.
CATTARUM . II. 166.
CHIO Inſula . I. 92.
CLARENTIA . I. 92.
COCONATUM . III. *in Append.* 71.
COMUM . I. 58., & III. *in Append.* 72.
CORTONA . I. 59.
CREMA . III. *in Append.* 72.
CREMONA . I. 59.
DECIANA . I. 59.
DERTHONA . I. 59., & III. *in Append.* 73.
EUGUBIUM . I. 59.
FERRARIA . I. 61., & III. *in Append.* 73.
FIRMUM . I. 64.
FLORENTIA . I. 65., & III. *in Append.* 74.
FORUMLIVIUM . I. 66.
FRANCIA . I. 93.
GENUA . I. 67., & III. *in Append.* 74.
GORITIA . I. 210., & II. 176. & 178.
HUNGARIA . I 94.
LAVANIA . I. 68.
LEUCUM . III. *in Append.* 74.
LUCA . I. 31.
MACERATA . I. 68.
MANTUA . I. 69., & III. *in Append.* 75.
MEDIOLANUM . I. 21. 29. 292., & III. *in Append.* 65. 66.
MESSERANUM . III. *in Append.* 75.
METAURUM . III. *in Append.* 75.
MIRANDULA . III. *in Append.* 76.
MONSFERRATUS . I. 72., & III. *in Append.* 75.
MUTINA . I. 72.
MYSIA . III. *in Append.* 15. 21.
NAVARRA . I. 92.
NEAPOLIS . I. 35. 37. & III. *in Append.* 68.
NOVARIA . I. 74., & III. *in Append.* 76.
PARMA . I. 74.
PATAVIUM . I. 75. 239., & II. 181.
PERUSIA . I. 76.
PISÆ . I. 77.
PISAURUM . I. 78.
PLACENTIA . I. 79.
PROVIN . II. 185.
RAGUSIUM . I. 194. II. 166.
RAVENNA . I. 15. II. 80. III. 92.
RECINETUM . I. 79.
REGIUM LEPIDI . I. 79., & III. *in Append.* 76.
RHODUS . I. 97.

RO-

ROMA. I. 2. II. 184., & III. *in Append.* 63.
SABAUDIA. I. 80. & III. *in Append.* 76.
SALERNUM. I. 33.
SALUTIÆ. 185. & III. *in Append.* 77.
SCLAVONIA. I. 95.
SCOTIA. I. 91.
SENÆ, ſive SENA. I. 75., & III. *in Append.* 77.
SENOGALLIA. I. 86.
SERVIA. I. 95.
SICILIA. I. 36.
SPOLETUM. I. 86.
TARVISIUM. I. 86. II. 179.
TAURINUM. I. 87.
TERGESTE. I. 95. II. 174.
TICINUM, ſeu PAPIA. I. 18. 21., & III. *in Append.* 64.
TIROLUM. I. 95. II. 175. 255.
TREVERI. I. 96.
TRIDENTUM. 2. 235. III. *in Append.* 7.
VENETIÆ. I. 47. 271. 299. II. 149. & III. *in Append.* 2., & 69.
VERONA. I. 87. II. 182., & III. *in Append.* 77.
VICENTIA. I. 88.
VIGLEVANUM. I. 88. & III. *in Append.* 77.
VOLATERRA. I. 89.
URBINUM. I. 90., & III. *in Append.* 77.

DE MONETÂ,
SIVE JURE
CONDENDI NUMMOS
DISSERTATIO.

VErgente in declinationem Romanorum Imperio, atque Italiâ barbaris gentibus jam ſervire aſſuetâ, quomodo ſe res Nummaria habuerit, nunc mihi inquirendum. Et primo quibus Urbibus jus officinæ Monetariæ conceſſum fuerit, ediſſeram. Caput Imperii Roma, vel poſt in Orientem translatam a Conſtantino ſedem, vetuſtam retinuit prærogativam publicæ *Monetæ*: nunc appellamus *la Zecca*, cujus vocis originem vide in Diſſertatione XXXIII. *de Origin. Vocum Italicarum*. Monetæ, inquam prærogativam ſervaſſe deprehenditur ſaltem uſque ad tempora Heraclii Auguſti. Habentur Numiſmata Imperatorum poſt magnum Conſtantinum, uti & Gothorum Regum cum ſigno Romanæ Urbis, in qua fuere percuſſa, nempe R P. quod ſonat *Romæ percuſſa*: aut R M. ſive R O M. quod idem ſignificat: aut R O P S. ideſt *Romæ pecunia ſignata*. Unum tantummodo Nummulum argenteum proferam ſub Juſtino Minore Auguſto percuſſum, circiter Annum Chriſti DLXX. Illum vidi apud Cl. V. Dominicum de Conradis Sereniſſimi Ducis Mutinæ Mathematicum, ejuſque rei Tormentariæ Præfectum. In antica viſitur caput Auguſti diademate margaritis aut gemmis conſperſo coronatum, cum literis D N IVSTINVS PP. AVG. hoc eſt *Dominus Noſter Juſtinus Perpetuus Auguſtus*. In poſtica eſt Monogramma has literas præferens R A O S D. quas ſic interpretari liceat: *Romæ obſignatus Denarius*. Monetarii quoque, ſive Romanæ Monetæ Præfecti, Sæculis iis memorantur. Ita apud Gruterum pag. 1054. num. 8. in Inſcriptione Romana *Conſule FL. Herculano* ſcriptâ, ideſt Anno Chriſti CCCCLII. occurrit *Porphorus Primicerius Monetariorum*. An poſt Heraclii tempora, hoc eſt ab Anno Chriſti DCXL. apud Romanos fabrica Monetaria viguerit uſque ad tempora Caroli Magni, affirmare non auſim. Sed illud inter Eruditos jam exploratum eſt, videlicet poſtquam Romanis Pontificibus collata eſt temporalis poteſtas in Urbem & Ducatum Romanum, tunc eoſdem cœpiſſe, ac perrexiſſe diu ſignare Nummos, ſuo & Auguſtorum imperantium nomine in iis impreſſo. Et Imperatorum quidem nomen additum Scriptores Romani temporibus noſtris cenſent, quod Auguſti Eccleſiæ Romanæ Defenſores eſſent. Longe tamen firmior eorum ſententia eſt, qui id factum arbitrantur in ſignum ſupremæ dominationis, quam diu retinuere Auguſti in Urbe ipſa. Lucem heic nobis præbet exemplum Grimoaldi Principis Beneventani. Principatum illum ſeu Ducatum inſignem Carolus Magnus eidem ſubjecerat, ſed intactâ ſummâ poteſtate Regis. Ne de iſta Populus dubitaret, pacto Grimoaldum adegit, *ut Chartas, Nummoſque ſui Nominis*, ideſt Caroli, *characteribus ſuperſcribi ſemper juberet*. Grimoaldi Nummum ita ſignatum infra adferam. Idem quoque Romæ & in Chartis & in Nummis factum. Multum autem gratiæ ſibi conciliavit apud Eruditos Johannes Vignolius olim Vaticanæ Bibliothecæ Cuſtos Libro edito Romæ Anno MDCCIX. in quem intulit quotquot potuit *antiquiores Pontificum Romanorum Denarios*. Aliquot etiam Le-Blancus dederat Romæ percuſſos in Tractatu *de Nummis Regum Francorum*. Collegit inſuper atque illuſtravit, quotquot potuit, Pontificios Nummos a Martino V. ad ſua uſque tempora P. Philippus Bonanni e Societate Jeſu. Tum ante paucos annos Xaverius Scilla eoſdem a Clemente V. ad noſtram uſque ætatem perduxit. Noviſſime verò doctiſſimus vir Benedictus Abbas Floravantes ad Nummos Vignolii recuſos nobilem acceſſionem fecit, & Pontificum Romanorum Numiſmata protulit uſque ad Paſchalem II. atque in ſpem nos etiam adduxit, alteram ab eo Syllogen nos accepturos, uſque ad Clementem VII. deductam.

Liceat nunc mihi in omnium commodum

ex eruditis iſtorum laboribus proficere, hoc eſt congerere huc quoſcumque veterum Pontificum (recentiorum Sæculorum omiſſis) ii evulgarunt, atque adjicere quos & ego ſum nactus.

ROMA ET ROMANI PONTIFICES.

PRimum Pontificium Denarium debemus prælaudato eruditiſſimo viro Abbati Benedicto Floravanti. Is ſane perquam rarus, magnique habendus. In antica viſitur Pontificis protome, cum literis in limbo: HADRIANVS PAPA. Utrinque eſt I. B. In averſæ medio Crux, & hinc inde R. M. Circumſtant literæ VICTORIA DNN. Inferius CONOB. Nulla mihi dubitatio eſt, quin Romæ percuſſus fuerit Nummus ab eodem Papa, qui Anno Chriſti DCCLXXII Cathedram Petri aſcendit. Id indicant literæ R. M. ideſt *Romæ*. Jus cudendæ Monetæ jam accepiſſe videntur Romani Pontifices a Græcis Imperatoribus, uti deinde a Francis tot Epiſcopi impetrarunt. Sed quis adhuc Urbis Dominus foret, indicatur per ſiglas illas DNN. ſignificantes aut *Domini Noſtri*, aut *Dominorum Noſtrorum*, ſcilicet Imperatoris. Quid ſignificet I. B. aliis diſputandum relinquo. Digladiantur adhuc Eruditi in explicando CONOB. tam frequenter occurrente in eorum temporum Nummis. Ab hujuſmodi certamine ego lubenter abſtineo.

Secundi Denarii ectypon adeo mancum eſt, ut ad quem ſpectet, certo affirmare nequeamus. Ad *Hadrianum I. Papam* Vignolius illum refert literis ſuppletis. Sæculo quoque Nono Pontificiam Cathedram tenuere Hadrianus II. & III. Cur non iis potius tribuendus eſt Nummus?

Tertium profert Vignolius. *Leonem III.* Papam Monogramma prodit cum literis LEO. SCS. PETRVS. Altera Nummi facies exhibet CARLVS, & in Monogrammate IPAT. ideſt *Imperator*. Is eſt *Carolus* Magnus, circiter Annum Chriſti DCCCI.

Quartum Le-Blancus produxit. Vignolius verò attritas literas ita ſupplevit, quaſi ibi ſcriptum fuit CAROLO *R. LEO PP.* ideſt *Carolo Regi Leo Papa*. Verùm inſuetam ac peregrinam e uſmodi formulam numquam componas cum reliquis Nummis, Romæ, immo & alibi percuſſis. Vide etiam Caroli Magni Numiſmata a Le-Blanco edita, uti & quæ heic ſequuntur. Vix aliud conjicies heic deſiderari, niſi CAROL*VS IMP.* vel *IMP. AVG.* In poſtica legitur SCS. PETRVS. ROMA.

Quinctus Denarius a Vignolio productus ex ejus conjectura tribuitur Stephano IV. Papæ. Monogramma exhibet nomen STEFANVS cum literis in limbo inſcriptis SCS. PAVLVS. In altera facie SCS. PETRVS. ROMA. Si quis verò contenderet, Denarium hunc pertinere potius ad *Stephanum VI.* aut VII. aut VIII. Romanos Pontifices: quanam, quæſo, ratione hanc ei conjecturam eriperes?

Sextus Denarius a Le Blanco evulgatus, in altera facie habet LVDOVVICVS IMP. ROMA. Is eſt Ludovicus Pius Auguſtus. In altera PSCAL. Ideſt *Paſcalis*, ſive *Paſchalis I.* Papa, circiter Annum Chriſti DCCCXVIII.

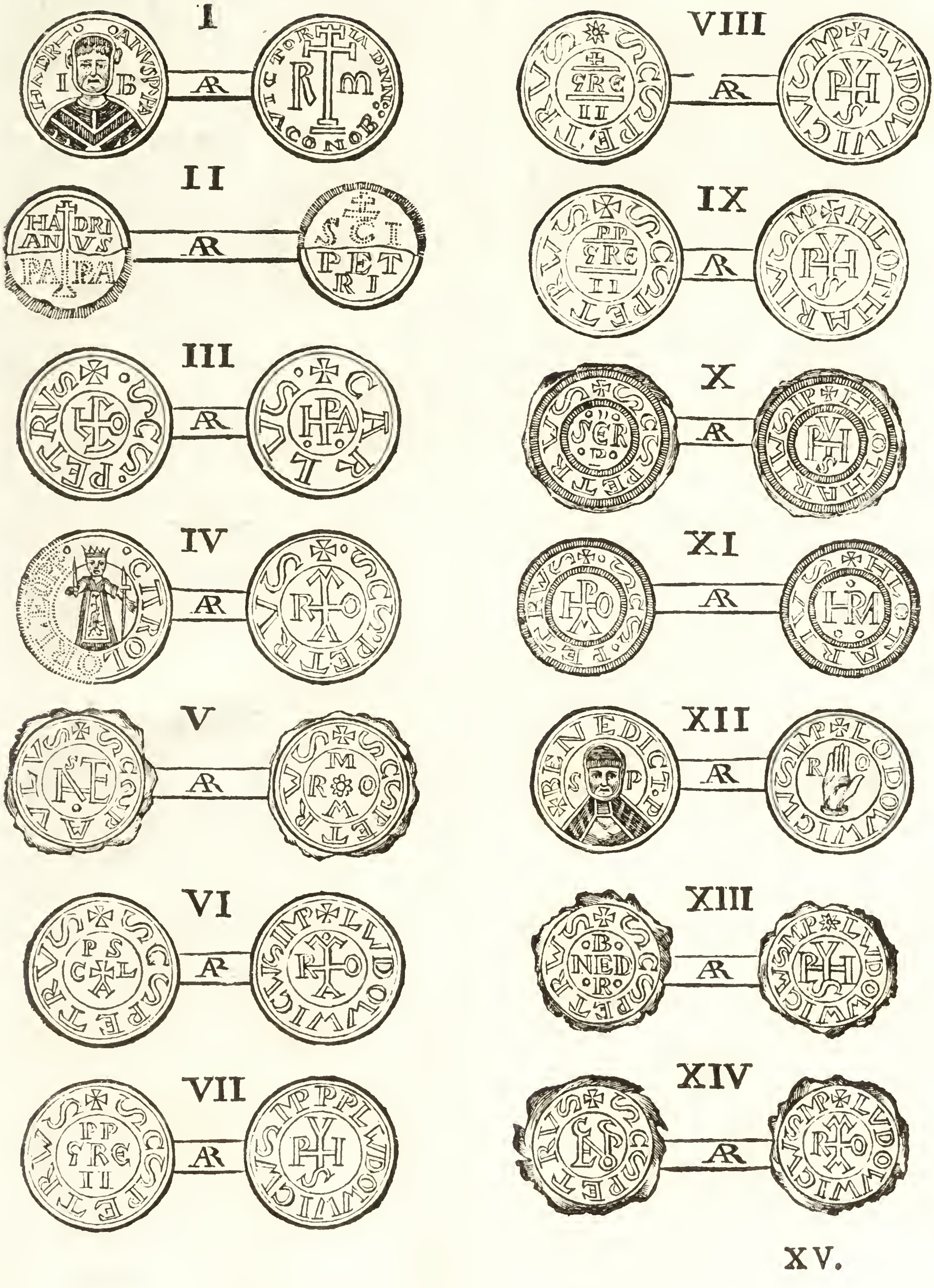
Denarii Septimus, Octavus, & Nonus a Le-Blanco, & caſtigatius a Vignolio editi, *Gregorii IV.* Papæ mentionem faciunt, & *Ludovici Pii Auguſti*, circiter Annum Chriſti DCCCXXX. In Septimo & Octavo legitur PP. GREII. ideſt *Papæ Gregorii*. SCS. PETRVS. In altera facie LVDOVVICVS IMP. PP. ideſt *Perpetuo*, uti Vignolius interpretatur; ſeu *Imperator Perpetuus*, ut ego. Ita enim nuncupati veteres etiam Imperatores in pluribus Inſcriptionibus apud Gruterum, Reineſium &c. In area additur PIVS, quod epithetum animadvertit idem Vignolius viventi Ludovico Auguſto tributum, quamquam id Mabillonius negaſſe videretur. In Denario Nono legitur quidem *Papæ Gregorii* nomen, & SCS. PETRVS. Altera Nummi facies habet HLOTHARIVS IMP. & in medio PIVS. Quare vides *Pii* titulum Ludovico ejus patri minime fuiſſe datum, veluti peculiare eximii illius Auguſti agnomen, quum & Lothario parum pio Auguſto tribuatur.

Decimus Denarius, a Floravante editus, ſpectat ad *Sergium II.* Papam. In medio legitur SER*gius* P*apa*. In ambitu ✠ SCS PETRVS. Poſtica habet ✠ HLOTHARIVS I*m*P*erator*, in gyro; & in area PIVS. Anno Chriſti DCCCXLIV. electus & ſacratus fuit Sergius II.

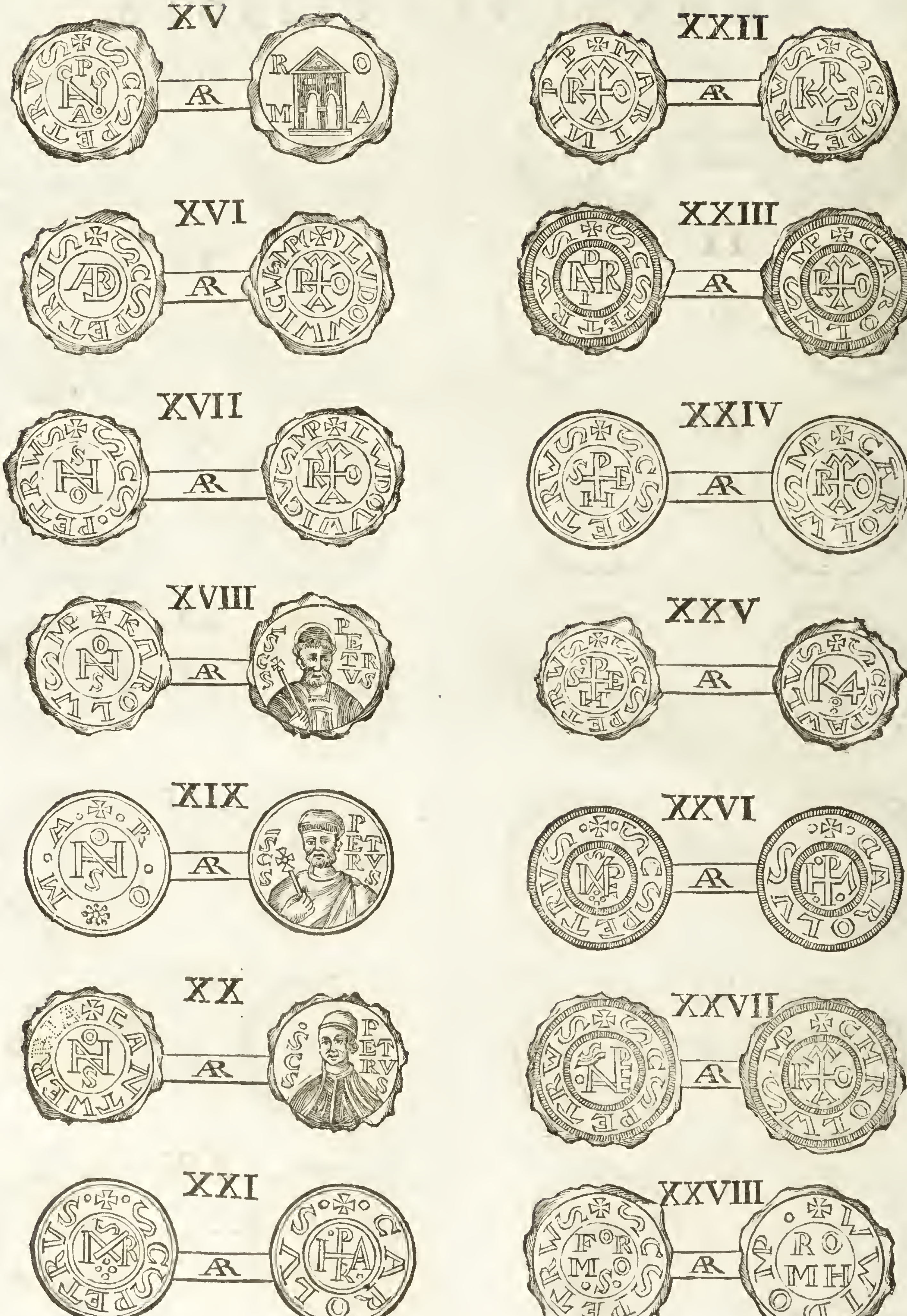
Undecimus Denarius apud Scillam & Floravantem, *Leonem IV.* Papam, & *Lotharium I.* Auguſtum, circiter Annum DCCCXLVIII. exhibet. In Monogrammate legitur LEO PAPA: in gyro SCS PETRVS. In altera facie HLOTARIVS IMPR. ideſt *Imperator*. Quænam autem in hiſce Nummis antica, quæ poſtica ſit pars, aliis decernendum relinquo.

Duodecimus & Decimus Tertius. Priorem dedit Le-Blancus, ſed non ſine vitiis: emendatum a Vignolio habemus, qui & alterum produxit. Ambo ſpectant ad *Benedictum III.* Pa-

ROMANI PONTIFICES.

Tab. II.

XV
XVI
XVII
XVIII
XIX
XX
XXI
XXII
XXIII
XXIV
XXV
XXVI
XXVII
XXVIII

XXIX.

Papam, & ad *Ludovicum II.* Imperatorem, circiter Annum Chriſti DCCCLVI. In primo legitur BENEDICT. P. ideſt *Benedictus Papa*, S. P. nempe *Sanctus Petrus*. In altera facie LODOVVICVS IMP. In medio Manus effigiata conſpicitur cum literis RO. quas ſi literis Manum componentibus adjungas, habebis RO-MANVS, ideſt *Imperator Romanus*. Vide qualibus ingenii luſibus tunc Roma delectaretur. Sed & nos vidimus ſuperiorem ætatem, hoc eſt Sæculum Decimumſeptimum, ejuſmodi nugis deditum. Alter Denarius a Le-Blanco, rectius a Vignolio productus, id proprium habet, nempe titulum PIVS nomini *Ludovici II. Imperatoris* adjunctum.

Decimumquartum, ac Decimumquinctum Denarium Vignolio debemus. Percuſſi fuere a *Nicolao I.* Pontifice circiter Annum Chriſti DCCCLX. In primo Monogramma refert NICOLAVS. SCS PETRVS. & in altera parte legitur LVDOVVICVS IMP. ROMA, ideſt *Ludovvicus II.* Auguſtus. Alter Denarius habet tantùm ROMA.

Decimus ſextus Denarius a Le-Blanco perperam ſub Ludovico Pio productus, ac ſuo loco redditus a Cl. Vignolio, circiter Annum DCCCLXX. percuſſus fuit ab *Hadriano II.* Papa, cujus nomen in Monogrammate continetur ADRIANVS ſine aſpiratione, cum SCS PETRVS. Exhibetur in altera parte LVDOVVICVS IMP. ROMA. ſcilicet *Ludovicus II. Imperator*.

Decimus ſeptimus, Decimus octavus, Decimus nonus, & Vigeſimus a Vignolio editi *Johannem VIII* Papam referunt. In Monogrammate primi IOHANNES, & SCS PETRVS occurrit. In averſa parte LVDOVVICVS IMP ROMA. Et heic laudatur *Ludovicus II.* Auguſtus, circiter Annum DCCCLXXII. In Denario ſecundo Monogramma ejuſdem Pontificis legitur, & ROMA. In tertio idem Monogramma habetur cum literis in limbo CAROLVS IMP. ideſt *Calvus*, aut *Craſſus*, uterque ab ipſo Johanne Papa Imperiali coronâ ornatus. Hunc Nummum Le-Blancus etiam attulit, & immerito Carolum Magnum ibi memoratum cenſuit, quod Monogramma Pontificium explicare nequiverit. In poſtremi Denarii Monogrammate ejuſdem Johannis VIII. nomen proſtat. Literæ circumſtant CANTVER .... reliquis detritis. Legit Vignolius CANTVERBERIA, ideſt Cantuaria, præclara Angliæ Metropolis; atque hunc ille ſuſpicatur unum ex nummis in Anglia percuſſis, qui *Denarii Sancti Petri* ſunt appellati. Quippe Ina Rex circiter Annum Chriſti DCCXXX. cenſum Romanæ Eccleſiæ perſolvendum juſſit. Vereor tamen ego, ut tanta ſit ejus Cenſus antiquitas: qua de re aliquid innui in Diſſertatione LXIX. *de Cenſibus Romanæ Eccleſiæ*. Ad hæc animadvertit doctiſſimus Floravantes, deceptum fuiſſe Vignolium in hoc Denario explicando. Is nempe ſpectat ad Johannem IX. Papam; ibique legi LANTVERT. IMP. infra ad Num. XXX. videbis. Ceterum monendus eſt Lector, ab Hicheſio Part. III. pag. 181. Theſaur. Linguar. Veter. adferri Diſſertationem Andreæ Fountaine Oxonienſis, exhibentis Nummos *Sancti Petri*, ab altera inſigni Anglorum Metropoli, hoc eſt, ab Eboracenſi Civitate percuſſos. Hos & ego poſt ſeriem Nummorum veterum Pontificalium proferre ſtatui, ut infra videbis.

Denarium Vigeſimum primum argenteum ſuppeditavit mihi ex ſuo Muſeo peramicus vir Johannes Franciſcus Muſellius, Archipresbyter Cathedralis Veronenſis, cui etiam debeo complures alios Nummos in iſta Collectione legendos, quos ille mihi ſumma humanitate ad utendum conceſſit. Spectat is ad *Marinum I.* Papam, Anno Chriſti DCCCLXXXII. electum. Per Monogramma in media area exhibetur MARINVS. Circumſtant literæ SCS PETRVS. Altera facies habet CAROLVS, & in medio IPAR. ideſt *Imperator*. Is eſt Carolus Craſſus Auguſtus.

Vigeſimum ſecundum Denarium evulgavit Vignolius. Has literas præfert: MARINI PP. ideſt Denarius, ROMA. Conſpicitur in altera facie KAROLVS. SCS. PETRVS. Nummus percuſſus circiter Annum Chr. DCCCLXXXIII. quo ſedebat prælaudatus *Marinus I.* Papa. Atque hinc Vignolius errorem Scriptorum arguit, ſtatuentium iis diebus *Martinum Secundum Papam*, uti & ſubſequenti tempore *Martinum III.* pro *Marino II.*, unde tamdem *Martinus V.* is eſt appellatus, qui *Martinus* tantùm *Tertius* dicendus erat.

Denarium Vigeſimum Tertium debemus Abbati Floravanti, & refertur ad *Hadrianum III.* qui Anno Chriſti DCCCLXXXIV. in Cathedra Petri ſucceſſit. In Monogrammate legitur HADRIANI. In gyro SCS PETRVS. In averſa ✠ CAROLVS IMP. ideſt *Craſſus*, ROMA.

Denarii Vigeſimus quartus & Vigeſimus quinctus a *Stephano V.* Papa obſignati fuere circiter Annum Chriſti DCCCLXXXVI Ex Monogrammate elicitur STEPHANVS, circumpoſitis literis SCS PETRVS. In eo quoque

Num-

Nummo viſitur CAROLVS IMP. ſcilicet *Craſſus*. Monogramma Pontificis idem eſt in altero Denario cum literis SCS PETRVS. Tum in facie averſa legitur ROMA. SCS PAVLVS.

Denarius Vigeſimus Sextus a Floravante productus, ad eumdem *Stephanum V.* Papam pertinet. In Monogrammate legitur StEPhANVS, & in ambitu ✠ SCS PETRVS. In aversâ facie habetur CAROLVS IPA, ideſt Carolus Craſſus *Imperator*.

Denarius Vigeſimus Septimus, parum a præcedenti abſimilis, atque ab eodem Floravante editus, has literas præfert STEPHANVS, & in gyro ✠ SCS PETRVS. In altera facie eſt CAROLVS IMP. & in medio ROMA.

Denarius Vigeſimus octavus exhibet *Formoſum* Papam, percuſſus circiter Annum Chriſti DCCCXCII. Ejus nomen, uti & VVIDO IMP. cum literis ROMA, in Nummo perſpicua ſunt.

Denarius Vigeſimus nonus a Floravante nobis oblatus, & ad eumdem Pontificem ſpectans, illius, aut Sancti Petri imaginem præfert cum literis S. P. hinc inde poſitis, ſcilicet *Sanctus Petrus* In ambitu FORMOSVS Papa. In altera facie VVIDO IMP. ROMA.

Denarium Trigeſimum Floravantes nobis exhibet, ſub *Johanne IX.* Papa percuſſum. Electus is fuit Anno Chriſti DCCCXCVIII. In Monogrammate legitur IOHANnes. In ambitu ✠ LANTVERT IMP. In altera facie SCS PETRVS, cum ejus, aut Pontificis effigie. Hic idem eſt Nummus, quem ſupra ad Num. XX. a Vignolio accepimus, quaſi ſpectantem ad Johannem VIII. Papam. At is ad Nonum eſt referendus, uti Floravantes animadvertit.

Denarii Trigeſimus Primus, Trigeſimus Secundus, & Trigeſimus Tertius, a Vignolio editi, nobis produnt *Benedictum IV.* Papam, electum Anno Chriſti DCCCC. Percuſſi videntur inſequenti Anno. Pontificis nomen in Monogrammate incluſum eſt. In altera facie primi & ſecundi legitur LVVDOICVS IMP. ROMA, videlicet *Ludovicus III.* Auguſtus.

Denarios Trigeſimum quartum, ac Trigeſimum quinctum evulgavit Floravantes. Ad *Sergium III.* Papam ſpectant, electum Anno Chriſti DCCCCIV. qui Pontificatum tenuit uſque ad Annum DCCCCXI. In area primi Crux, & ROMA. In circuitu SERGIVS PP. In altera facie SCS PETRVS, cum illius, aut Sergii ejuſdem effigie. Parum diſſimilis eſt alter. Nomen Ludovici Auguſti non occurrit in his Nummis, quia percuſſi fuere, poſtquam is dejectus, & oculis multatus ex Italia decedere coactus fuit, cecidìtque illius imperium.

Denarius Trigeſimus ſextus ad *Anaſtaſium III.* Papam pertinere creditur, quum ejus nomen ex Monogrammate elucere videatur. Si ita eſt, Denarius hic percuſſus fuit circiter Annum Chriſti DCCCCXII. quo nullum Imperatorem Roma agnoſcebat.

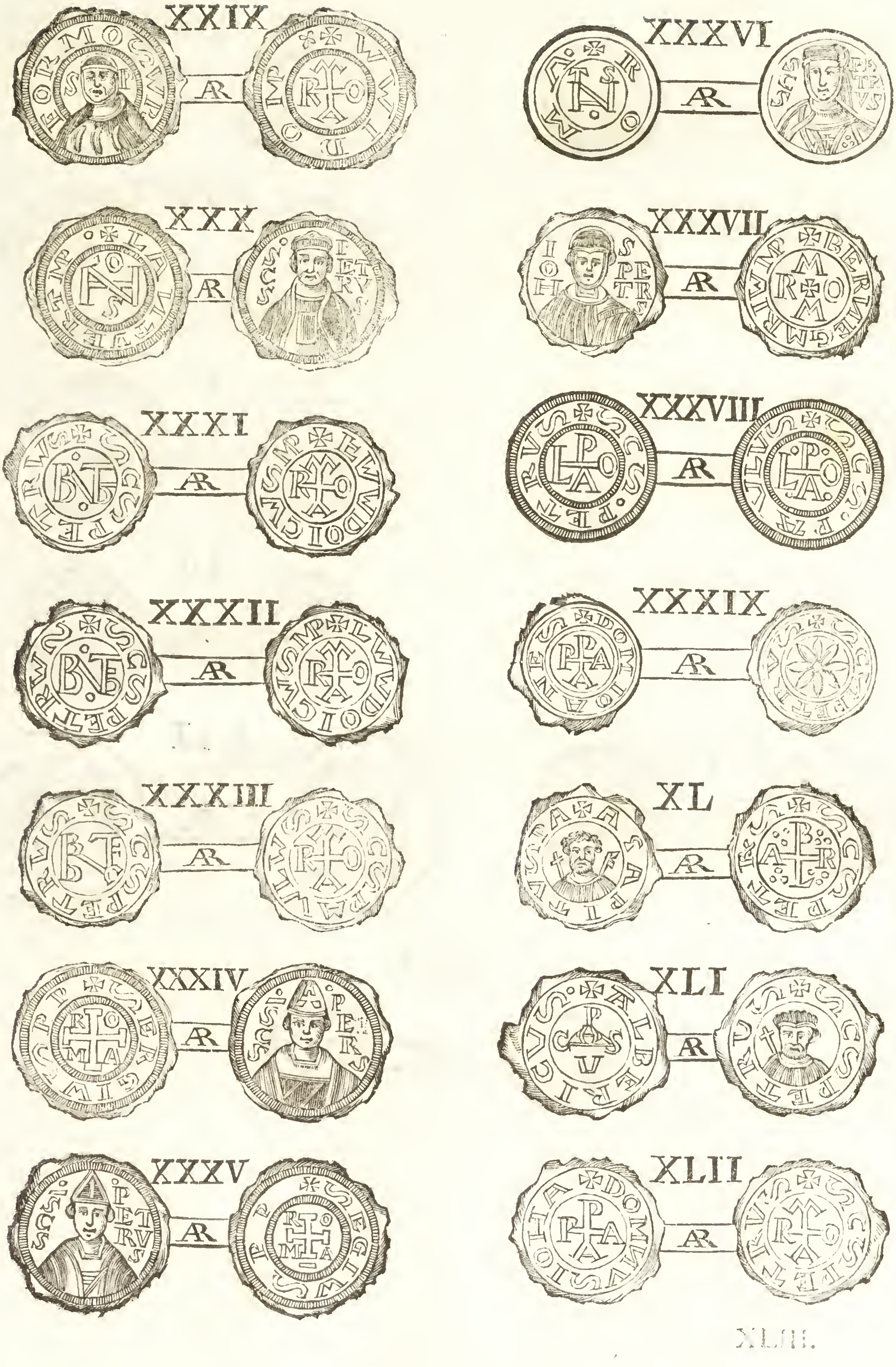
Denarius Trigeſimus ſeptimus in altera parte refert *Johannem X.* Papam, qui Anno Chriſti DCCCCXIV. ſedere cœpit. In altera ſcriptum BERENGARIVS (ſic) IMP. ROMA: hoc eſt *Berengarius* Auguſtus, qui Anno DCCCCXVI. Imperiali coronâ Romæ ab eodem Pontifice redimitus fuit.

Denarius Trigeſimus octavus argenteus Veronæ viſitur in Muſeo prælaudati Johannis Franciſci Muſellii Archipresbyteri Cathedralis Veronenſis. Quantum coniicio, ſpectat ad *Leonem VI.* Papam, Anno Chriſti DCCCCXXVI. electum. Monogramma ejus nomen exprimit, videlicet LEO PAPA. Circumſtant literæ SCS PETRVS. In altera facie idem Monogramma cum literis SCS PAVLVS At inquias: cur non potius ad Leonem III. Papam hunc Nummum refers? Quia ab illius Monogrammate iſtud differt; & præterea nulla heic Imperatoris mentio, quæ omitti minime conſuevit. Sedentibus autem Leone VI. & Leone VII. quum nullus eſſet Imperator, neque ullum propterea illorum nomen adpoſitum fuit.

Denarius Trigeſimus nonus a Floravante publici juris factus, cui perquam ſimilis adſervatur in Muſeo Muſelliano Veronenſi, ſpectat ad *Johannem XI.* Papam, qui Anno Chriſti DCCCCXXXI. ſolium Pontificium conſcendit, nullo tunc Imperatore exiſtente. Ibi legitur DOMnus IOANnES, & in medio PAPA. Altera facies ſignatur hiſce literis SCS PETRVS.

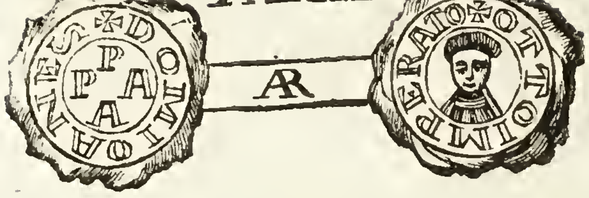
Denarii Quadrageſimus, & Quadrageſimus primus, ſub *Agapito II.* Papa percuſſi fuere. Is Anno Chriſti DCCCCXLVI. Pontificatum inivit. Signatum in primi Nummi gyro, atque in Monogrammate reperias ALBERICVS, qui non *Adalberti Marchionis Tuſciæ ex Marozia filius* fuit, ut nonnulli ſibi perſuaſere, a depravato Liutprandi textu decepti, ſed quidem alterius *Alberici Marchionis & Conſulis Romanorum*. Ejus autem facta eſt mentio in Nummo, poſtquam is *Principatum Romanæ Urbis*, ac ſupremam dominationem tyrannice arripuit, ac diu tenuit, dum nullus Imperatorum tunc numeraretur, neque ullum ipſe pateretur ad tantæ dignitatis faſtigium evehi. In altero Denario legitur AGAPITVS PApa, ALBERICVS, & SCS PETRVS, cum protome ipſius, ut opinor, Pontificis.

De-

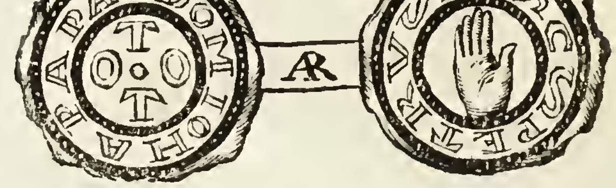

XXIX
XXX
XXXI
XXXII
XXXIII
XXXIV
XXXV
XXXVI
XXXVII
XXXVIII
XXXIX
XL
XLI
XLII

Tab. I V.

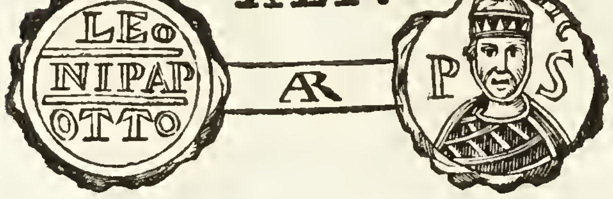
XLIII

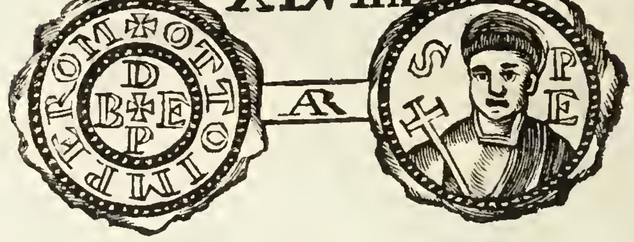
XLVIII

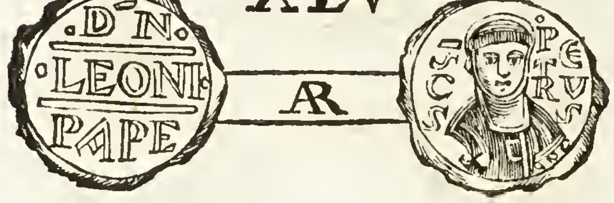
XLIV

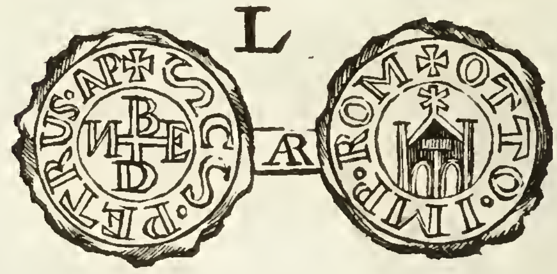
XLVIIII

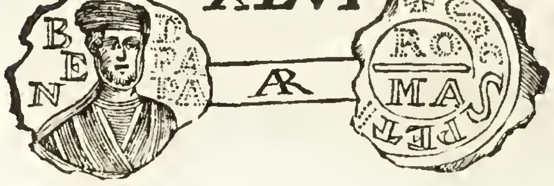
XLV

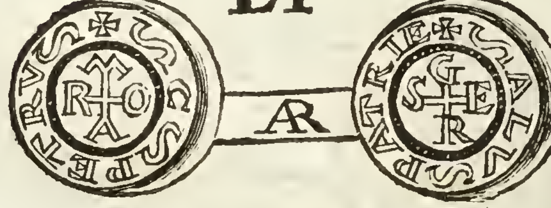
L

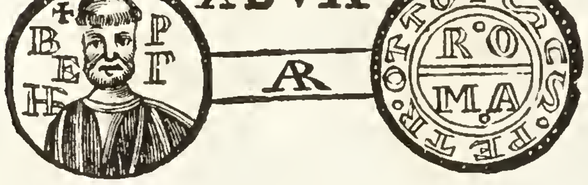
XLVI

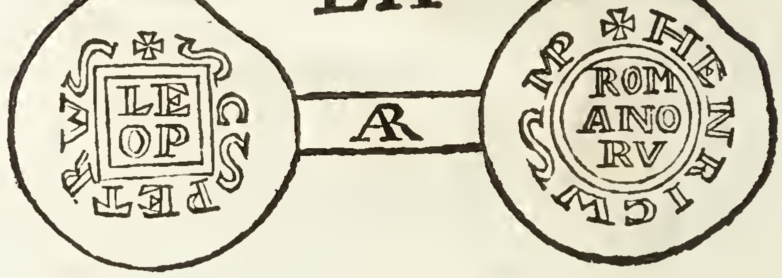
LI

XLVII

LII

LIII

Denarii Quadrageſimus ſecundus, & Quadrageſimus tertius a Vignolio producti, percuſſi fuere a *Johanne XII.* Papa. Alter, quum adhuc Imperium vacaret: ac proinde ibi tantùm legitur DOMNVS IOHAnnes PAPA. SCS PETRVS. ROMA. Similem huic a Floravante editum prætereo. Alter Anno Chriſti DCCCCLXII. quo *Otto I.* renuntiatus eſt Romanorum Imperator, ſeu ſerius percuſſus fuiſſe creditur. Propterea ibi quoque occurrit OTTO IMPERATOR. Sed fortaſſis hic Nummus ad *Johannem XIII.* Papam, Anno DCCCCLXV. electum referendus eſt, quum diverſi plane ſint horum Nummorum typi, atque ibi vultus Imperatoris adoleſcentis occurrat, non ſenis, qualis fuit Otto I.

Denarii Quadrageſimus quartus, & Quadrageſimus quinctus, nobis *Leonem VIII.* Papam commemorant, qui Anno Chriſti DCCCCLXIII. Pontificatum iniit, literis iis LEONI (pro Leonis) PAP. OTTO, ideſt *Otto Magnus* Auguſtus. In altera facie protome viri cum literis P. S. quas Vignolius interpretatur *Petrus Sanctus*. Si tamen vir ille Myſtacibus ornatus Coronam quoque radiatam præferret, uti ſublucere videtur, alia interpretatio adhibenda foret. In altero tantùm legitur DN. LEONI PAPE. SCS. PETRVS, atque ad ipſum *Leonem VIII.* pertinere Vignolio creditur.

Denarius Quadrageſimus ſextus a ſæpe laudato Vignolio percuſſus creditur a *Benedicto V.* Papa, Anno DCCCCLXIV. conjecturâ quidem laudabili, non tamen certâ ratione. Sed quia Nummi hujus typus apud Vignolium injuriam temporis ſenſit, eumdem accipe Num. ſubſequenti integrum, qualis adſervatur Veronæ in Muſeo Muſelliano.

Denarius itaque Quadrageſimus ſeptimus nobis exhibet effigiem *Benedicti V.* vel *VI.* vel *VII.* Papæ, cum literis BENE. PP. In averſa facie ROMA SCS. PETRus. OTTO, vel Primus, vel Secundus Auguſtus.

Denarium Quadrageſimum octavum debemus Floravanti. Is ad *Johannem XIII.* Papam, Anno Chriſti DCCCCLXV. electum pertinet. Legitur ibi in circuitu DOMnus IOHAnnes PAPA. In area OTTO. In altera facie SCS PETRVS, & in area Manus.

Denarius Quadrageſimus nonus ab eodem Floravante productus, referendus videtur ad *Benedictum VI.* Papam, qui Anno Chriſti DCCCCLXXII. ſacratus fuit Pontifex. Ibi in area legitur D*omnus* BE*nedictus Papa*. In ambitu OTTO IMPE*rator* ROM*anorum*. Altera facies imaginem Pontificis, ſive Principis Apoſtolorum exhibet cum literis S*anctus* PE*trus*. Ad hunc eumdem Papam doctiſſimus Floravantes pertinere putat Denarium, quem ſupra dedi Num. XLVII. & ipſe quoque ex ſuo Muſeo profert. Sed ectypon a præcedenti diverſum, hac de re dubitare me cogit.

Denarius Quinquageſimus pertinere creditur ad *Benedictum VII.* Papam, Anno DCCCCLXXV. electum. In Monogrammate legitur BENEDICTVS, & in literis circumpoſitis SCS PETRVS APoſtolus. In averſa OTTO IMP. ROM. ideſt *Otto II.* Auguſtus.

Denarius Quinquageſimus primus ad *Sergium IV.* ſpectat, electum Anno Chriſti MVIIII. a Floravante evulgatus. Tunc Imperium vacabat. In area Monogramma ejuſdem Pontificis cum literis SALVS PATRIAE. In averſa legitur ROMA ✠ SCS PETRVS.

Denarius Quinquageſimus ſecundus, a Floravante editus ad Sanctum *Leonem IX.* Papam, qui Anno Chriſti MXLIX. Pontificatum iniit, ſpectat. Legitur in area LEO P. in ambitu SCS PETRVS. Altera facies habet HENRICVS IMP. ROMANORV, ideſt *Henricus III.*

Denarius Quinquageſimus tertius Floravantis curâ ad nos pervenit. Ad *Paſchalem II.* Papam refertur, qui Anno MXCIX. in Cathedra Petri ſucceſſit. Legitur ibi PASCHALIS PP. II. eademque inſcriptio in altera facie habetur, ſed literis retrogradis. Eſt Nummulus bracteatus, & quidem ſingularis.

Subjicere nunc juvat Nummos Anglicanos, quos ex Diſſertatione Andreæ Fountaine depromtos antea pollicitus fui. Opinatur idem Scriptor, cuſos eos fuiſſe Eboraci, auctoritate potius illius Archiepiſcopi, *ad quem*, ait, *pertinebat jus cudendi Monetam tam in uſum communem, quàm in Tributum Papæ ſolvendum*. Tum addit, nullos ex ejus generis Nummis reperiri in ditione Papali: ex quo inferri poſſe videtur, non in eum finem percuſſos, ut Pontificibus Romanis perſolverentur. Sed quum in iis Nummis EBORACE CIV, ideſt *Eboracenſis Civitas* inſcripta appareat, cur Archiepiſcopo tribuendi ſint, non video. Certe *Sancti Petri Moneta* diſerte Nummi illi appellantur: quæ verba vix aliter explicare poſſis, quàm Tributum Eccleſiæ Romanæ pendendum, & quod reapſe olim eidem Eccleſiæ pendebatur. Temporis autem edacitas, & conflatores antiquæ pecuniæ, quorum genus numquam deſideratum eſt, in cauſſa fuere, cur non ii tantùm Nummi in agro Romano, atque in Britannia ipſa pœne defecerint, aut perquam rari appareant, ſed & alii innumeri antiquorum Sæculorum

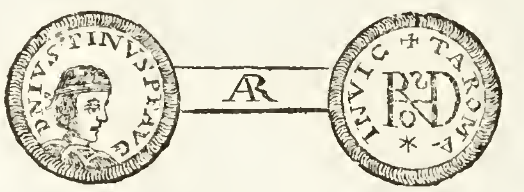
lorum aut perierint, aut adhuc deliteſcant.

Primum Nummum hæ literæ exornant : SCI PETRI MOneta . *Partem averſam non intelligo*, addit Fountaine . Ne ego quidem.

In Secundo par Inſcriptio , ſcilicet SCI PETRI MO*neta* . Alterius faciei inſcriptio tenebris ſcatet, nempe ERIVIITM. *Has literas explicare non poſſum* , inquit Fountaine . Idem repeto & ego, niſi legendum ſit E. CIVIT. M. ideſt *Eboracenſis Civitatis Moneta* .

Subſequentes Nummi Tertius, Quartus, Quinctus , Sextus , & Septimus , ad *Eboracenſem Civitatem* ſpectant .

ROMA.

Atque hactenus veterum Romanorum Pontificum Nummi ab Eruditis viris accuratiſſime, & cum ſinceritate non omnibus uſitatâ evulgati . Cur nulli per tria ferme Sæcula in poſterum ab ipſis Romanis Pontificibus cuſi compareant (neque enim ullum ad ea tempora pertinentem novi) turbis tribuendum reor , quæ poſtea inter Romanos Pontifices, & Imperatores emerſerunt, ac deinde inter ipſos Pontifices, ac Romanorum Senatum . Priora diſſidia nemo non novit. Porro circiter Annum Chriſti MCXLII. Romanus Populus ab Arnaldi Brixiani hæreſiarchæ verbis ſeductus, rebellionem contra Petri Succeſſores juſtos Urbis dominos primum inſtituit, Rempublicam nempe, atque Senatum, prout antiquis temporibus fuerant , reſtituere auſus. Diu perduravit hic furor, & non ſemel compoſitus, identidem ſub variis Pontificibus in novam flammam exarſit , donec poſt multa tempora felix dies hiſce motibus finem impoſuit. Romani inter eas turbas Monetæ quoque Romanæ jus & uſum , aut numquam interruptum arripuere , aut jamdiu obſoletum reſtituerunt . In Chartis Romanis ante ea tempora memorantur *Libræ auri* , *Denarii Papienſes*, *Lucenſes* . Immo iis ipſis temporibus ejuſdem Lucenſis pecuniæ mentio occurrit in Urbe, uti fidem faciet Charta, quam ex Codice MSto Cencii Camerarii deſcripſi.

De Plazano & Marano pignori obligatis Eugenio III. Papæ a Rainerio Girardi Comitis filio , pro quadraginta duabus Libris Lucenſis Monetæ. Anno 1147.

IN nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis . Anno Dominicæ Incarnationis Milleſimo Centeſimo Quadrageſimo Septimo , Indictione XI. Menſe Junii , die II. temporibus Domini Eugenii III. Papæ . Manifeſtus ſum ego Rainerius Girardi Comitis filius , *quod vobis* Domino meo Eugenio , *Dei gratiâ* ſummo Pontifici , *& Sanctæ Romanæ Ecleſiæ, pro quadraginta duabus* Libris Denariorum Lucenſium , *quas negotiatoribus abſtuli , ea , quæ in Planzano & in Mairano mei juris habeo intus vel foris , jure pignoris obligo , cum introitibus & exitibus, illorumque utilitatibus . Tali videlicet pacto , ut ſi a præſenti die uſque ad Nativitatem Domini præſentem ego vel mei heredes, vel ſi ſine heredibus deceſſero , Tancredus , vel ſui heredes , vel ſi ſine heredibus deceſſerit , Offreducii filii , vel illorum heredes, ſupradictos Denarios non reddiderimus ; ſupradicta pignora habeatis , iiſdemque pro velle fruamini , quouſque ſupradictam pecuniam ego vel mei heredes teſtamentarii , vel legitimi ſolvemus . Si verò ad prædictam diem Nativitatis non reddiderimus , fructuumque moleſtiam vobis , vel veſtris Catholicis Succeſſoribus fecerimus , duplum componere promittimus ego , vel mei heredes vobis , vel veſtris Catholicis Succeſſoribus . Sin autem ego , vel mei heredes teſtamentarii , vel legitimi , vobis vel veſtris Catholicis Succeſſoribus ſupradictam pecuniam ſolvere parati erimus , & accipere nolueritis , noſtrâ auctoritate in ſupradictis pignoribus ingredi nobis ſit licitum .*

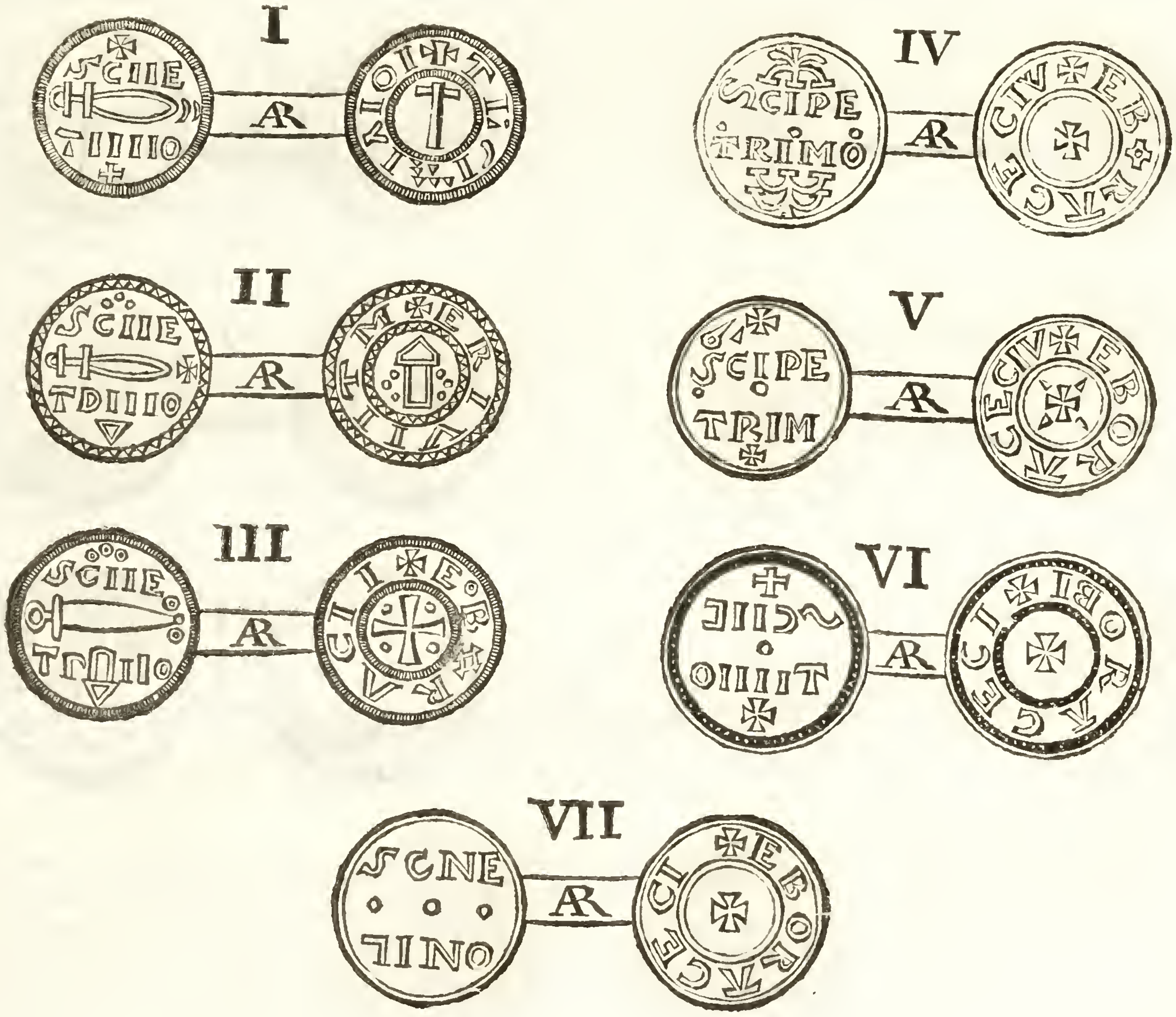
✠ *Signum manus Rainerii , qui hanc Chartulam ſcribere rogavit .*

Signa manuum Seneballi Ruberti filii , & Vicecomitis Vetrallæ , & Fuſconis Pontii filii , & W*arnerii de Biterbio , Guidonis Rollandi filii : qui rogati ſunt teſtes .*

Ego Petrus Judex Vetrallæ hanc Chartam pignoris ſcripſi atque complevi .

Atqui circiter ipſa tempora in uſu eſſe cœpit (cœpit , inquam , neque enim antea illius mentionem invenio) *Aſſortiatorum* pecunia ; qui nempe , ſive Solidi , ſive Denarii , videant Eruditi , cuſi-ne fuerint antea , an ab ipſo Romæ Senatu . Commemoratam conſpice in tribus Chartis , ex eodem Regeſto depromtis , ejuſmodi pecuniam . Char-

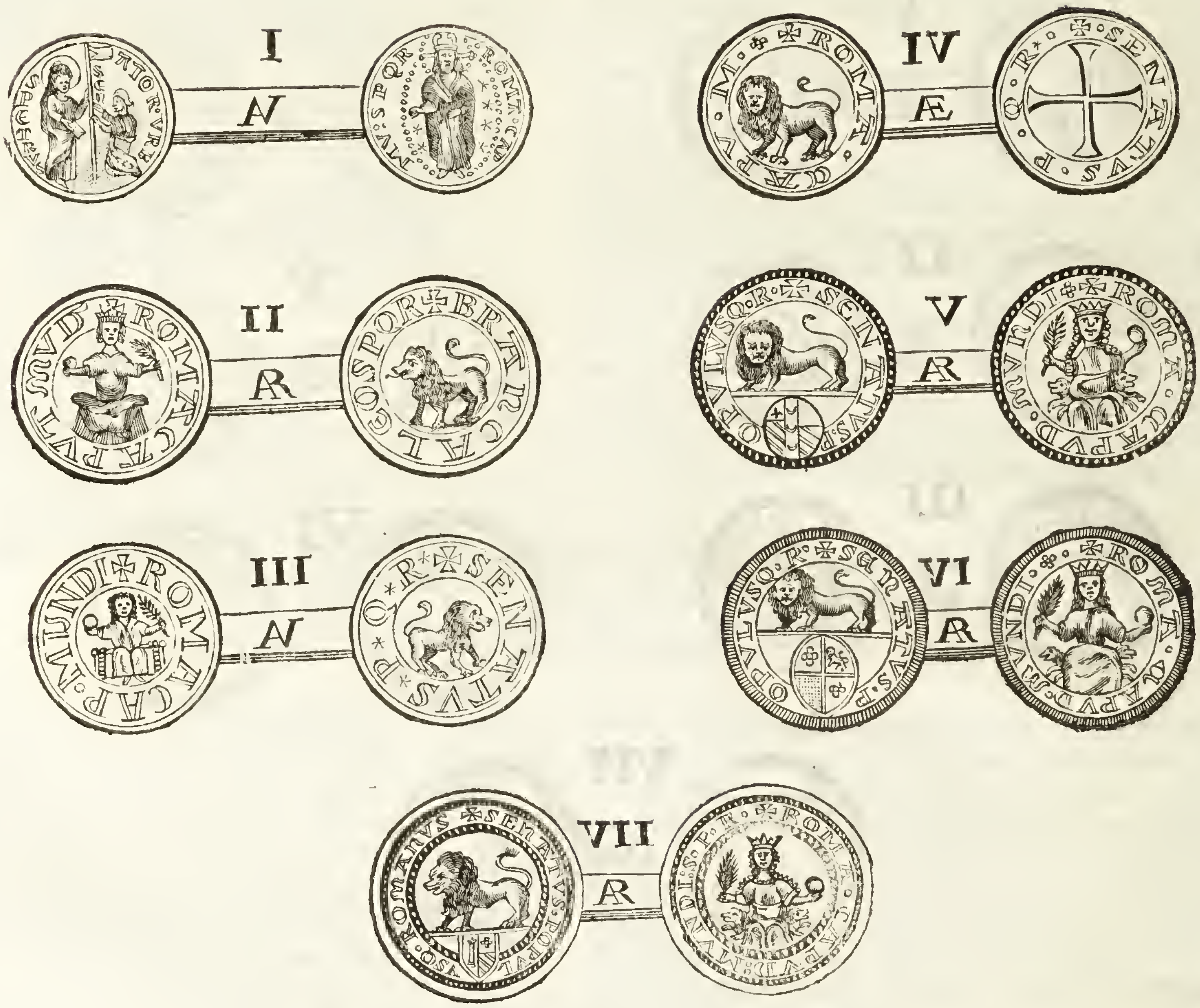
NUMMI ANGLICANI.

NUM-

Tab. VI.

NUMMI A ROMANO SENATU PERCUSSI.

Chartula de Petroniano, pro ducentis Libris obligato pignori Eccleſiæ Romanæ. Anno 1146.

IN nomine Domini Jeſu Chriſti. Anno ejus Incarnationis Milleſimo Centeſimo Quadrageſimo Sexto, temporibus Domini Eugenii III. Papæ, Anno ejus Secundo, in Menſe Decembri, die VI. Indictione X. Certum eſt, me Girardum Comitem de Vetralla *propriâ & ſpontaneâ meâ voluntate obligaviſſe vobis* Domino meo Eugenio Papæ, *veſtriſque canonicis Succeſſoribus pro pignore in ſumma ducentarum Librarum, unum Caſtrum meum, quod vocatur Petronianum, cum omnibus finibus & reditibus ſuis, & acceſſionibus ſuis, & generaliter cum omnibus, quæ ad ipſum Caſtrum pertinere videntur; ut ab hac præſenti die jure hypothecæ ſit vobis libera facultas in ſupradictum Caſtrum introëundi, habendi, poſſidendi, tenendi, fruendi uſque ad illud tempus, quo ego jam dictus Girardus Comes, vel mei heredes a vobis Domino meo Eugenio, veſtriſque canonicis Succeſſoribus ſupradictum Caſtrum a nexu pignoris liberaverimus. Quod ſi ego ſupradictus Girardus Comes, vel mei heredes aliquo tempore pro ſupraſcripto Caſtro agere, litigare, cauſari voluerimus per noſmetipſos, vel per ſubmiſſam aliquam noſtram perſonam facere tentaverimus, ab omni inſurgenti homine jure defendere noluerimus, aut non poterimus: tunc componere promittimus nos noſtroſque heredes vobis Domino noſtro Eugenio, veſtriſque canonicis Succeſſoribus, nomine pœnæ* Centum Libras Infortiatorum: *& poſt ſolutam pœnam hæc Chartula nomine hypothecæ, firma permaneat, quam ſcribendam rogavimus Guinizonem, Dei gratiâ Judicem, coram teſtibus infra ſcriptis, in Menſe & Indictione ſupraſcripta.*

Landulfus, rogatus teſtis.
Litolfus, rogatus teſtis.
Presbyter Willermus teſtis.
Oderiſius de Vetralla, rogatus teſtis.
Bonus, rogatus teſtis.
Ego Winizo Judex rogatus ſcribere hujuſcemodi Chartulam ſcripſi & complevi.

Chartula venditionis duorum Molendinorum, apud Sanctam Chriſtinam poſitorum, facta a filio Ugolini Comitis de Calmaniare, Hadriano IV. Papæ, Anno 1157.

IN nomine Domini. Anno Dominicæ Incarnationis Milleſimo Centeſimo Quinquageſimo Septimo, Anno Tertio Pontificatus Donni Adriani IV. Papæ, Indictione VI. Menſis Octobris die XI. Nos Aldibrandinus & Bernardinus filii quondam Ugolini Comitis de Calmaniare, *vendimus, & publice per hoc Inſtrumentum corporaliter tradimus tibi* Adriano Papæ, *a Deo decreto ſummo Pontifici, & univerſali Papæ, tuiſque catholicis Succeſſoribus, & ſanctæ Romanæ Eccleſiæ in perpetuum ad veram hereditatem, perpetuamque proprietatem, ideſt duo Molendina in integrum, cum ferratura & cunciatura ſua, & aquæductu eorum, & omnibus pertinentiis ſuis, poſita ad Sanctam Chriſtinam in loco, qui dicitur Bulſum, ſicut inter ſuos concluduntur fines, qualiter nobis pertinent, jure hereditario, vel quolibet modo, taliter ſicut dictum eſt, ad proprietatem vendimus, & tradimus pro* Centum nonaginta Libris Affortiatorum, *quos nobis pro toto pretio dediſtis in omnem veram deciſionem. Et ab odierna itaque die licentiam & poteſtatem habeatis intrandi, tenendi, utendi, fruendi, donandi, commutandi, & quicquid volueritis, ad proprietatem faciendi. Nos autem & noſtri heredes defendere promittimus ab omni homine, ſi neceſſe fuerit. Quod ſi contra hæc, quæ dicta ſunt, quolibet modo venire attentaverimus, & cuncta, quæ dicta ſunt, non obſervaverimus; & ſi opus & neceſſe fuerit, & ſi ea defendere noluerimus, tam nos quàm noſtri heredes componamus vobis veſtriſque Succeſſoribus pro pœna ſupradicta pretium duplum; & ſolutâ pœnâ, hæc venditionis Chartula perpetuo firma permaneat. Quam ſcribendam rogavimus Andream Scriniarium in Menſe & Indictione ſupradicta VI.*

✠ *Signum manuum ſupradictorum Aldebrandini & Bernardini filiorum Ugolini de Calmaniare hujus Chartulæ rogatorum.*

Johannes Bonus Domni Papæ Mareſcallus: Bibianus de Sancto Apoſtolo: Petrus Riccius:

Don-

Donnellus, Narnienſes. Beraldus de Thebaldo: Rodulfus de Senioretto: Guido de Bono-Dei: Octavianus Anaſtaſii: Carboncellus, de Radicofano. W*icardus: Rolandinus: Particarius, de Ferentino. Ilditius Judex: Rainerius Trigintacoſtæ. Milites Tuſci, Fortisguerra: Bernardinus filius* W*illelmi: Ranutius de Bernardino:* W*illelmus de Montorio: Aldrevandinus de Drudulo: Rolandus de Ezzolo: Buccaneccla: Ruſticus de Erminola: Arlottus de Belizzo, teſtes.*

Ego Andreas Scriniarius ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, & ſacri Lateranenſis Palatii complevi & abſolvi.

Chartula de medietate unius Molendini apud Sanctam Chriſtinam, quod acquiſivit Domnus Hadrianus IV. Papa, Anno 1158.

IN nomine Domini. Anno Dominicæ Incarnationis Milleſimo Centeſimo Quinquageſimo Octavo, Anno IV. Pontificatus Domni Adriani IV. Papæ, Indictione VII. Menſe Octobri, die Lunæ. Nos germani, ego Maſſutius, & Bernardus, & Rainerius in manu Alexii Pincernæ & Yconomi Domni Adriani ſummi Pontificis, *refutationem facimus de medietate unius Molendini, cum omni utilitate, & cum omni acceſſione & ingreſſione ad ipſum Molendinum pertinente, ut amodo Adrianus ſummus Pontifex & ejus Succeſſores vel Nuntii eorum, liberam habeant poteſtatem poſſidendi, & faciendi quicquid neceſſe fuerit ſine noſtra & heredum noſtrorum contradictione. Unde meritum accepimus*; vigintiduas Libras Affortiatorum *in pretium accepimus. Inſuper ſtipulatione firmamus, quod ſi nos germani ſupradicti vel noſtri heredes hanc refutationem & tranſactionem de ſupradicti Molendini medietate, quod eſt ædificatum in Burgo Bulſeni in Rivo capite prope Lacum, rumpere, aut litigare tentaverimus, tunc unuſquiſque noſtrum* decem Libras Afforciatorum *ſupradictæ Curiæ, aut ejus Nuntio componat, & refutatio & tranſactio firma ſtabiliſque permaneat.*

In præſentia G. Orbevetani Epiſcopi, & G. Præpoſiti Sanctæ Chriſtinæ, & Presbyteri Petri, Presbyteri Azzonis, & Domini Milonis de Radicofano, & Gregorii Corani Judicis, & Thebaldi Orbevetanæ Eccleſiæ Archidiaconi, & Johannis ejuſdem Eccleſiæ Primicerii, & Arlotti, & Perticarii, & Stephani, & Ildibrandi Succani, & Guaſco, & multorum aliorum, qui ibi aderant.

Ego Pingarius rem geſtam ſcribere rogatus ſcripſi.

Itaque *Affortiati*, & *Infortiati* (quod idem eſt) appellati fuere Denarii illi ab *Affortiare*, quod eſt *Munire*, *Firmare*, *Fortificare*. Romanum autem Populum uſurpaſſe revera jus auri aut argenti publice ſignandi, elucere poteſt e concordia Anno Chriſti MCLXXXVIII. initâ inter Clementem III. Papam, & Senatum Populumque Romanum, quam dabo in Diſſertatione XLII. *de Cognominum origine*, ubi Romani ajunt: *Ad præſens reddimus vobis Senatum, & Urbem, & Monetam* (ideſt *la Zecca* Italice). *Tamen de Moneta habebimus tertiam partem*. Sed hunc dominandi pruritum, quem ægre Populus Romanus deponebat, facillime etiam, quoties ſeſe occaſio offerebat, reſumere conſuevit. Propterea quæ pecunia deinceps in Chartis Romanis ſæpe legitur *Provenientium*, ſive *Proviſinorum*, de qua ſermo erit in Diſſertatione ſubſequenti, *pecunia Senatus* appellabatur. *Libra* quoque *Parvenſium Senatus*, niſi ſit corruptus is locus, ſe mihi offert in Charta, nobis ab eodem Cencio ſervata.

Inſtru-

Inſtrumentum de quadam renuntiatione ſeu refutatione, quam fecit Domino Papæ Honorio III. Pandulfus filius quondam Johannis Petri de Judice. Anno 1217.

In nomine Domini. Anno Dominicæ Incarnationis Milleſimo Ducenteſimo Decimo Septimo, & Anno Primo Pontificatus Domini Honorii III. Papæ, Indictione V. Menſe Aprili die XXII. Ego quidem Pandulfus filius quondam Johannis Petri de Judice, ante præſentiam Dominorum Magiſtrorum, ſcilicet Fortis, *Domini Papæ Notarii, & Bartholomæi, Romanæ Curiæ Advocati, & ſubſcriptorum teſtium, ad hoc ſpecialiter rogatorum, propria mea voluntate renuntio, & in omnibus & per omnia cauſá tranſactionis generaliter refuto vobis verò* Dominis Pandulfo Norwicenſi Electo, & Sinibaldo Domini Papæ Honorii Camerariis, *mandatariiſque & procuratoribus ejuſdem, ad hoc ſpecialiter conſtitutis, ad opus & utilitatem ipſius Domini Papæ Honorii & ſucceſſorum ejus, atque totius Romanæ Eccleſiæ perpetuo, ideſt omnem litem & petitionem, quam denotato Domino Papæ Honorio feci, petii, petere vel facere potui, videlicet de univerſis expenſis, quas tempore mei Senatus de mandato quondam Domini Innocentii Papæ III. feci, tam in cuſtodiendis Stratis undique in circuitu, quàm in cuſtodia diverſarum Urbium, Turrium, quas meas ad manus de conſilio Virorum prudentum pro pace & quiete ſancti Synodi vel Concilii, ſeu in aliis, quæ ad pacem & ſecuritatem venientium ad Urbem, erant neceſſaria, tenui; eaſque mihi dictus olim Dominus Papa cum munere reddere ac reſtaurare promiſit. Quodcumque itaque jus, & quamcumque actionem perſonalem & in rem, ſive hypothecam, quod, quamve hactenus adversùs dictum Dominum Papam Honorium, & totam Romanam Eccleſiam, & in omnibus ejus bonis & poſſeſſionibus habeo, habui, vel habere quoquo modo poſſem, tam ſcilicet jure vel occaſione prædictarum impenſarum, quas, ut dictum eſt, feci, quàm etiam cujuslibet promiſſionis quorumlibet datorum, tam pro damni reſtauratione quàm aliter modo quolibet mihi, vel alii pro me factæ a dicto olim Domino Papa, vel ab alio pro eo, & generaliter undecumque & quomodocumque adversùs dictum Dominum Papam Honorium, & totam Romanam Eccleſiam, reſpectu cujuslibet rei vel cauſæ, petere vel litigare, ſeu modo quolibet inquietare poſſem uſque in hodiernum diem vobis, ut dictum eſt, pro eo procuratorio nomine in omnibus & per omnia generaliter refuto, nulla mihi in aliquo facta penitus reſervatione. Pro eo quod vos procuratorio nomine pro dicto Domino Papa Honorio, & de pecunia ejuſdem Cameræ, mihi pro omni meo jure prædictarum impenſarum & aliorum quorumlibet datorum vel promiſſi, interventu quoque & laudatu Dominorum ſcilicet* Stephani *Dei gratiá* Sanctorum Apoſtolorum Presbyteri Cardinalis, & Comitis Ricardi, *atque Johannis Bobonis, electorum Arbitrorum a prædicto Domino Papa, & a me, etiam compromiſſo pœnæ* mille Librarum Parvenſium Senatus, *datis atque perſolvitis* ducentas Libras bonorum Parvenſium Senatus. *De quibus omnibus, & de omni meo jure bene quietum me voco, & non ſolutæ pecuniæ exceptione omnino refuto. Ideoque amodo dictus Dominus Papa & Succeſſores ejus de hac cauſa quieti ſemper & pacifici maneant, eoſque ab omni perſona de hac cauſa ſemper indemnes conſervare, vobis, ut dictum eſt, pro eo procuratorio nomine, ſub pœna totius præfixæ pœnæ dupli nomine plejariæ promitto. Noviſſime autem pro me & meis heredibus & Succeſſoribus vobis pro dicto Domino Papa & ejus Succeſſoribus procuratorio nomine, ut dictum eſt, hanc refutationem, & quæ dicta ſunt, omnia obſervare, defendere & adimplere nomine plejariæ & principalis obligationis promitto ſub pœna totius prædictæ pecuniæ duplæ. Et ſolutá pœná hæc Chartula firma permaneat; quam ſcribere rogavi Johannem Leonis Scriniarium in Menſe & Indictione ſupraſcripta V.*

Teſtes Petrus Capocia, & Petrus Nicolatri, Domini Papæ Uſcerii. Johannes Sancti Angeli; Bonuſſenior Marchionis; Johannes Sancti Germani.

Ego Johannes Leonis, ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Scriniarius, habens poteſtatem dandi tutorem & curatorem, emancipandi, etiam decretum interponendi, & alimenta decernendi, complevi & abſolvi.

Et ſane Sæculo eodem Tertiodecimo Nummi viſuntur tum aurei, tum argentei, Romæ percuſſi decreto Senatus, iiſque *Senatoris*, ac ipſius *Senatus* nomen impreſſum. Atque heic mihi præſto fuit doctiſſimus vir Franciſcus Valeſius, cujus in Romanæ præſertim & barbari-

cæ Philologiæ ſtudio ſcientiam ac judicium non Urbs tantùm ſuſpicit, ſed quicumque eruditionis cauſsâ Romam petit. Itaque is monuit, Romanorum Senatorem Anno Chriſti MCCLII. fuiſſe *Raimundum Capizucchium*, cujus etiam Nummus aureus ſupereſſe videtur num. I. In ejus antica ſtat Chriſtus, Librum lævâ tenens, ſtellulis circumdatus, cum Epigraphe: VOT. S. P. Q. R. ROMA CAPVT M. ideſt *Mundi*. In poſtica Sanctus Petrus vexillum porrigit viro genibus flexis accipienti, cum veſte Senatoria, & birreto in capite. Addita eſt inſcriptio: S. PETRVS SENATOR VRBIS. In ima ſcuti parte fortaſſis inſpicienda ſe offerunt inſignia Familiæ Capizucchiæ cum faſcia tranſverſa. Ad hæc idem humaniſſimus Valeſius duûm variorum Nummorum ectypon ad me miſit, quos heic infra editos volo. In primo Nummo, num. II. protome Urbis viſitur, dexterâ pomum, lævâ palmam tenentis, literis circumpoſitis ROMA CAPVT MVNDI. In altera facie Leo ſignatus eſt, cum Literis BRANCALEO S. P. Q. R. Fuit hic *Brancaleo de Andalò*, ſive Andaloi filius, civis Bononienſis, Doctor, & Eques Auratus, atque Senator Urbis. In Annalib. Genuenſib. Caffari Lib. 6. Tom. VI. Rer. Italicarum, Genuenſium Prætor fuiſſe dicitur Anno Chriſti MCCXXV. *vir nobilis Brancaleo de Bononia filius Andalonis*. Illum ipſum reputaſſem, qui poſtea Senatorem Romanæ Urbis geſſit, niſi Hiſtoricus ad eumdem Annum mortem ejuſdem retuliſſet. Quare is fuerit avus, aut pater alterius Brancaleonis Romanorum Senatoris. Quo Anno iſte ampliſſimo illo munere functus fuerit, diligentiſſime inveſtigavit prælaudatus Valeſius, multiſque Hiſtoricorum erroribus hac in re deprehenſis, tamdem evicit, Brancaleonem Anno Chriſti MCCLIII. Senatorem Romæ proceſſiſſe, Matthæi Pariſii Auctoris ſynchroni auctoritate præcipue fretus, qui recurrente Natali Domini Anni MCCLIII. nuntiata hæc Regi fuiſſe ſcribit: *Menſe Auguſti Romani elegerunt ſibi novum Senatorem, Civem Bononienſem, virum juſtum & rigidum, Juriſque peritum, qui noluit electioni de ſe factæ quomodolibet conſentire, niſi ſecurum eum facerent, quod tribus annis contra Statutum Urbis ſtaret in ipſius Senatus potentia*. Ita in Londinenſi Editione Pariſii Anno MDCLXXXVI. pag 741. Britanni a Natali Domini novum Annum inchoabant: quare ea Regi nuntiata fuere ſub finem Anni MCCLII. In eamdem ſententiam convenit Auctor Hiſtoriæ Miſcellæ Bononienſis, a me editæ Tomo XVIII. Rer. Italicarum, cujus hæc verba ſunt ad Annum Chriſti MCCLII. *In quello Anno Meſſer Brancalione di Andalò da Bologna fu eletto Senatore di Roma, e partiſſi con una bella compagnia, e andò al ſuo viaggio*. Scilicet is Anno MCCLII. electus, Anno ſubſequenti Urbem rexit. Auctor Vitæ Innocentii IV Papæ, Tom. III. Rer. Italicar. pag. 592. eadem confirmat, ſcribens: *Illo tempore Romani quemdam Militem Bononienſem, Brancaleonem nomine, pro triennio in Senatorem Urbis elegerunt*. Itaque ſub eo percuſſus eſt Nummus.

Quinque ſubſequentes Nummos, a Romano Senatu percuſſos, mihi ſuppeditavit e Collectaneis MStis Clariſs. olim Viri Franciſci Blanchinii peramicus vir Johannes Franciſcus Muſellius ſupra laudatus. Diverſa Senatorum Inſignia unum ab altero diſtinguunt. Ceterum præcedentibus ſimiles ſunt, neque explicatione indigent.

Alios præterea Nummos a Romano Senatu variis temporibus obſignatos evulgavit Clariſs. Floravantes in P. II. de antiquis Romanorum Pontificum Denariis, quos utpote præcedentibus ſimiles omitto.

Præterea invenio eodem Sæculo Chriſti Tertiodecimo, Romæ in curſu fuiſſe *Denarios Paparinos*, quorum mentio occurrit in ſubſequenti Charta, quam mihi ſuppeditavit ſæpe laudatum Regeſtum Cencii Camerarii.

Pre-

Promiſſio & obligatio Syndici Caſtri Centumcellarum ſuper Cenſu annuo *quinquaginta Librarum Paparinorum* Romanæ Eccleſiæ ſolvendarum, Anno 1291.

IN nomine Domini, amen. Anno Nativitatis Dominicæ Milleſimo Ducenteſimo Nonageſimo Primo, Indictione IV. Pontificatus Domini Nicolai Papæ IV. Anno III. Menſis Januarii, die II. intrante. In præſentia mei Notarii & teſtium ſubſcriptorum, Jacobus Saxi de Caſtro Centumcellarum, Syndicus & Procurator Hominum & Univerſitatis dicti Caſtri, ad infraſcripta ſpecialiter conſtitutus, coram venerabili viro Domino Nicolao Domini Papæ Camerario & Notario perſonaliter conſtitutus, Inſtrumentum ſui Syndicatus exhibuit, tenoris & continentiæ infraſcriptæ.

In nomine Domini, amen. Anno Nativitatis ejuſdem MCCXCI. tempore Domini Nicolai Papæ IV. die XXV. Menſis Decembris, Indictione IV. Congregato Conſilio ſpeciali & generali & univerſali Parlamento Hominum & Univerſitatis Caſtri Centumcellarum, de mandato diſcreti viri Petri Baſſeji de Urbe, Caſtellani Caſtri ſæpedicti, ad ſonum campanæ, & vocem præconis, ut moris eſt, ipſe Caſtellanus cum voluntate, auctoritate, atque decreto dicti Conſilii & univerſalis Parlamenti dicti Caſtri, & dictum Conſilium & Parlamentum cum voluntate, auctoritate, atque decreto dicti Caſtellani, fecerunt, conſtituerunt, & ordinaverunt Jacobum Saxi de eodem loco, præſentem & ſuſcipientem, eorum Syndicum & Procuratorem & Nuntium ſpecialem, ad petendum & ſupplicandum ſanctiſſimo Patri & Domino, Domino Nicolao *divinâ providentiâ* Papæ IV. *quod Caſtrum Centumcellarum, quod ad Romanam Eccleſiam pertinet pleno jure, faciat immediate in temporalibus per ipſius Cameram regi ac etiam gubernari, ita quod Univerſitas & Homines dicti Caſtri, ſicut ipſius Eccleſiæ ſubditi ſpeciales, non teneantur, nec compelli poſſint, alicui vel aliquibus aliis, niſi Camerario Domini Papæ, qui pro tempore fuerit, vel Caſtellano, qui per Dominum Papam, vel ipſius Cameram ad cuſtodiam & regimen dicti Caſtri fuerit deputatus, in temporalibus reſpondere, laudabilibus ac approbatis conſuetudinibus, & ſtatutis Hominum dicti Caſtri, quæ non ſint contra honorem & juriſdictionem Romanæ Eccleſiæ, integraliter reſervatis eiſdem. Et ad offerendum & promittendum nomine Univerſitatis & Hominum ejuſdem Caſtri, & pro ipſis propter hoc ſpecialiter venerabili Magiſtro Nicolao de Trebis Domini Papæ Camerario & Notario recipienti & ſtipulanti nomine & vice Domini Papæ & Eccleſiæ prælibatæ, nomine Cenſus* quinquaginta Libras Paparinorum, *per eos vel ipſorum Procuratorem annis ſingulis infra quindenam a Die Nativitatis Dominicæ numerandam in perpetuum Cameræ ejuſdem Eccleſiæ, ubicumque Romana Curia fuerit in Terris ipſius Eccleſiæ, cum effectu ſolvendas. Si verò eadem Curia extra Terram reſederit ſupradictam, præfatam pecuniæ quantitatem perſolvent Theſaurario Patrimonii per Eccleſiam ordinato, ſalvis & plenarie Domino Papæ & Eccleſiæ Romanæ omnibus aliis juribus & juriſdictionibus, quas in præfato Caſtro ac ejus territorio dignoſcitur obtinere. Dantes & concedentes eidem Procuratori plenum & ſpeciale mandatum, jurandi in animas Hominum & ſpecialium perſonarum Univerſitatis Caſtri prædicti, prædicta omnia habere firma, rata, & ea integraliter obſervare; promittentes mihi Notario recipienti & ſtipulanti nomine & vice Domini Papæ & ejus Camerarii, omnia & ſingula ſupradicta, & quicquid in hac parte per eumdem Syndicum ſeu Procuratorem ipſorum actum, promiſſum, & geſtum exſtiterit, ſeu etiam procuratum, ſub obligatione & hypotheca omnium bonorum Univerſitatis ejuſdem Caſtri, & ſingularium perſonarum ipſius, ſe inviolabiliter ſervaturos, ac etiam impleturos.*

Actum in Centumcellis, ſub Porticu Sancti Jacobi in Platea Communis, præſentibus Donno Leonardo Priore Sanctæ Mariæ de Valle de Centumcellis, Presbytero Joanne Canonico dictæ Eccleſiæ, Domino Tancredo de Monte Cocozono, Alberto Domini Raynerii de eodem loco, Magiſtro Cazato Notario, Magiſtro Leone Notario, & Magiſtro Janne Simeonis, Rectoribus Terræ prædictæ, Jacobucio Scolare Sancti Nicolai, & Giliolo Petteno, teſtibus ad hæc rogatis.

Et ego Johannes Rubeus, olim Bartholomæi, auctoritate Almæ Urbis Præfecti Notarius, & nunc dicti Capellani & Univerſitatis Caſtri prædicti Scriba, prædictis omnibus interfui, & rogatus ſcripſi, & publicavi, meoque ſigno ſupra ſignavi.

Unde

Unde Jacobus Saxi ejuſdem Caſtri Cancellarius, Syndicus prælibatus ex vigore & auctoritate præſcripti Syndicatus, pure ac libere, ſecumque plena deliberatione præhabitâ, Syndicario & procuratorio nomine Hominum & Univerſitatis Caſtri Centumcellarum, per legitimam ſtipulationem promiſit eidem Domino Camerario ſtipulanti & recipienti pro Domino Papa & Succeſſoribus ſuis, & Romana Eccleſia, & ejus Camera, ex nunc in antea dare & ſolvere cum effectu ſingulis annis eidem Cameræ, ubicumque Romana Curia in Terris Eccleſiæ fuerit, alioquin Theſaurario Patrimonii Beati Petri in Tuſcia, inibi pro Romana Eccleſia deputando, quinquaginta Libras Paparinorum, *infra quindenam Nativitatis Dominicæ, ad indicium perceptæ protectionis & exemtionis ab eodem Domino Papa, videlicet, quod Homines & Univerſitas dicti Caſtri Centumcellarum a juriſdictione Rectoris Patrimonii Beati Petri in Tuſcia, ejuſque Officialium, qui pro tempore fuerint, ſint exempti, & quod de cetero ſub tutela & protectione Cameræ Sedis Apoſtolicæ ſpecialiter permanentes, de juribus Eccleſiæ Romanæ debitis, eidem Cameræ dumtaxat, & nulli alii reſpondere teneantur. Ac illum recipient ſine contradictione qualibet in Rectorem, qui ad eorum & dicti Caſtri regimen de Domini Papæ conſcientia fuerit per eamdem Cameram ſpecialiter deputatus, laudabilibus conſuetudinibus & Statutis Hominum & Univerſitatis Caſtri præfati non præjudicantibus juriſdictioni ac juribus, quæ præfata Eccleſia in Caſtro prædicto, ejuſque territorio plenarie obtinet, prout prædictæ Sedis Camerarium ſingulis annis corrigi & ordinari contigerit, reſervatis eiſdem, ſecundùm modum & formam, quem, & quam idem Domnus Papa in Apoſtolicis Literis ſuper protectione ac exemtione prædictis conficiendis exprimendum duxerit vel exprimendam. Inſuper promiſit Syndicus ſupradictus nomine, quo ſupra, eidem Domno Camerario ſtipulanti & recipienti pro Domino Papa, ejuſque Succeſſoribus, Romana Eccleſia, & ejus Camera, quod quoties dictum Commune ceſſare contigerit in ſolutione, ut præmittitur, dictarum* quinquaginta Librarum Paparinorum, *toties nomine pœnæ ſolutis ipſis quinquaginta Libris, alias quinquaginta Libras ejuſdem monetæ integre perſolvet Cameræ memoratæ. Quæ omnia & ſingula idem Syndicus nomine dicti Communis, & ipſum Commune promiſit attendere & obſervare facere, & integrum adimplere, ſub obligatione bonorum omnium Hominum, & Univerſitatis ejuſdem Caſtri, mobilium & immobilium, præſentium & futurorum, & ſub pœna dupli dictæ quantitatis: quâ pœnâ ſolutâ vel non, nihilominus omnia & ſingula, quæ in hoc Inſtrumento continentur, in ſua permaneant firmitate. Et ad majorem firmitatem omnium prædictorum idem Syndicus & Procurator nomine ac vice ſua, & ſingulorum Hominum prædictæ Univerſitatis, quorum Syndicus & Procurator exiſtit, juravit tactis ſacroſanctis Evangeliis, omnia & ſingula ſupradicta plene ſine fraude facere attendere, obſervare, & facere obſervari ſine fraude & dolo.*

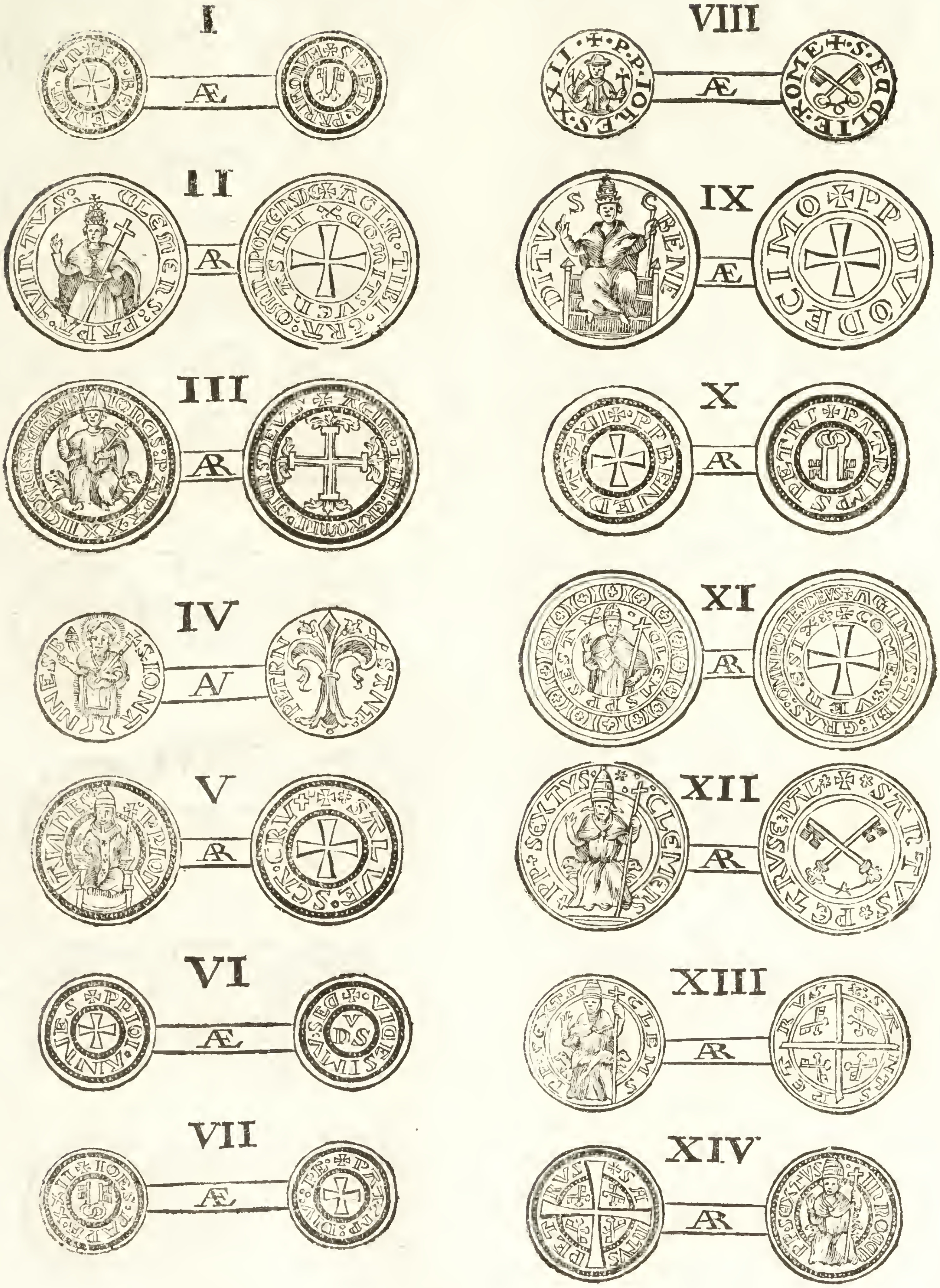
Actum apud Urbemveterem in Camera, in qua prædictus Domnus Camerarius morabatur, præſentibus Fratribus Hugone & Johanne Macarii Mareſcalcis familiæ Domini Papæ, Domino Onufrio de Trebis Canonico Virdunenſi, Paulo Caſellæ de Reate, Borgarucio de Peruſio, Magiſtro Johanne Draconis, Johan e Rubeo Notario Centumcellenſi, & Octaviano Raynerii, teſtibus ad hæc rogatis.

Et ego Jacobus Piſani de Viterbio, Apoſtolica auctoritate, & nunc Cameræ Domini Papæ Notarius, præmiſſis interfui, & ea rogatus ſcribere, fideliter ſcripſi &c.

Quid autem *Paparina* pecunia fuerit, incompertum mihi fateor. Aut ab Inſigni gentilicio (nunc *Arme* appellamus) Senatoris, nomen inditum Denariis: fortaſſis enim *Anſerculum*, quem *Papero* Italica Lingua nuncupat, ille pro Inſigni gerebat. Aut ab ipſius Senatoris nomine aut agnomine *Paparone* nobilem virum inſcriptum reperio in Muſivo Romano ſequioris ævi, quod Ciampinius ære inciſum dedit Tom. I. pag. 82. Uſque ad initium Sæculi XIV. deſiderantur Nummi juſſu Romanorum Pontificum percuſſi. Mirum tamen foret, ſi Bonifacius VIII. vir grandis animi neglexiſſet illuſtrem hanc ſui Principatus prærogativam, quando Benedictus XI. ejus Succeſſor jure hoc ſuo uſus deprehenditur. Porro, ex quo in Gallias, atque Avenionem a Clemente V. Curia Romana translata fuit, novimus, tunc in primis a ſummis Pontificibus ſignatam fuiſſe pecuniam. Et quoſdam quidem e Nummis ibi percuſſis ſervavit nobis, publicique juris fecit Baluzius in Vitis Paparum Avenionenſium; quos propterea huic Operi in commodum Eruditorum adjunctos volo. Ad hæc Anno MDCCXV. Xaverius Scilla Librum de *Nummis Pontificiis* a Clemente V. uſque ad Clementem XI. Romanis typis impreſſum edidit, nullo tamen addito eorum ectypo. Denique Benedictus Floravantes a me ſupra laudatus argumentum hoc uberius illuſtravit altero Libro poſt ejus mortem a Philippo fratre edito. Ex ejus

la-

ROMANI PONTIFICES.

XV.

XV
XXII
XVI
XXIII
XVII
XXIV
XVIII
XXV
XIX
XXVI
XX
XXVII
XXI
XXVIII

XXIX.

labore & ego proficiens, inde hauſi, quæ viſa ſunt conſentanea inſtituto meo.

Itaque Primus Nummus æreus, a Scilla & Floravante productus, hiſce literis ſignatus eſt PP. BENEDICT. VN. cum Cruce in medio, ideſt *Papa Benedictus Undecimus*, vir ſingularis ſanctitatis, qui Anno Chriſti MCCCIII. ad ſolium Pontificale evectus fuit. In poſtica duæ Claves erectæ cum literis hiſce circumpoſitis S. PETR. PATRIMONIVM.

Secundus Nummus, qui primus eſt inter editos a Baluzio, *Clementem V.* Pontificem exhibet, ſacrâ Tiarâ ornatum, dexterâ benedicentem, & ſiniſtrâ geſtantem Crucem, cum epigraphe CLEMENS PAPA QVINTVS, qui Anno Chriſti MCCCV. electus fuit. In alterâ Crux aream implet cum duobus limbis circum. Brevior has literas præfert COMIT. VENASINI, ideſt Comitatus Venayſſinus, ſeu Vindaſcinus in Provincia, cui jam dominabatur Eccleſia Romana. Latior limbus habet AGIM: TIBI: GRA: OMNIPOTENS DE: nempe *Agimus tibi gratias, Omnipotens Deus*. Supra viſuntur geminæ Claves, inſignia Romanæ Eccleſiæ.

Tertius Nummus, a Baluzio productus, & apud D. Vercellinum Mariam Vicecomitem, exhibet protomen Romæ ſupra duos Leones inſidentis, niſi ſub ea figura Faldiſtorium, aut ſellam deſignatam potius opineris. Hæc ibi inſcriptio IOHES PAPA XXII. COMIT. VENASINI. Altera facies Crucem in area habet, foliis ornatam in extremitatibus, cum lemmate AGIM: TIBI: GRA: OMNIPOTES DEVS. Solium Pontificium conſcendit *Johannes XXII.* Anno Chriſti MCCCXVI.

Quartus a Floravante productus & ad eundem Pontificem ſpectans exhibet in anteriori parte imaginem S. Johannis Baptiſtæ promiſſis capillis & barba, prolata dextera, ſiniſtra baculum tenet, in cujus apice Crux eſt. In ſuperiori parte nummi Mitra Pontificia teniis utrinque pendentibus & literæ S. IOHANNES B. In averſa parte lilium, & in circulo duæ parvæ claves decuſſatæ cum epigraphe SANT. PETRV.

De hoc nummo egi in Diſſert. XXVIII. ubi animadverti complures Principes induſtriam Florentinorum in cudendis florenis æmulatos fuiſſe, atque inter eos Johannes XXII. ob quam cauſam Johannes Villanius de eo conqueſtus eſt.

Quinctus argenteus, Scillæ viſus, & a Floravante editus, Papam eumdem præſefert ſedentem, cum literis PP. IOHANNES. In altera facie aream Crux occupat, circumpoſitis hiſce literis SALVE SCA CRVX.

Sextus Nummus æreus apud eumdem Scillam, & Floravantem Cruce in medio poſitâ inſignitus eſt cum Epigraphe circumducta PP. IOHANNES. In poſticæ limbo VIGESIMVS SEC. & in area VDS. ideſt *Secundus*.

Septimus æreus, cujus eſt mentio apud eumdem Scillam & Floravantem, Claves duas erectas habet cum literis IOES PAPA XXII. In averſa parte Crux cum iſta epigraphe PATRIM.' DIV.' PE.' ideſt *Patrimonium Divi Petri*. Invecta quippe jam fuerat conſuetudo appellandi Sanctos *Divos*, minime a Sancto Auguſtino laudata.

Octavus æreus Nummus in Muſeo Bertacchinio Mutinæ, Pontificis effigiem nobis offert, dextrâ geſtantis geminas Claves, & ſiniſtra Crucem, cum literis PP. IOHES XXII. In poſtica viſuntur itidem Claves cum literis S. ECCLIE ROME, hoc eſt *Sanctæ Eccleſiæ Romanæ*.

Nonus, qui Tertius eſt inter editos a Baluzio, ſpectat ad *Benedictum XII.* electum Anno Chriſti MCCCXXXIV. In cathedra inſidet Pontifex, manu Paſtoralem baculum tenens, cum literis BENEDITVS. Averſa facies, Crucem in area habet, hiſce literis circumdatam PP. DVODECIMO.

Decimum Nummum publici juris fecit Floravantes. Ibi Crux cum literis PP. BENEDITVS XII. ex adverſa facie binæ Claves viſuntur. Circumſtant literæ PATRIM. S. PETRI ✠

Undecimus, Baluzio Quartus, pertinet ad *Clementem VI.* Papam, Anno Chriſti MCCCXLII. electum. Ejus effigies cernitur cum literis CLEMS PP. SEST. Claves quoque ibi viſuntur. In poſtica Crux cum literis COMES VENESI. ac rurſus Claves. In latiori limbo AGIMUS TIBI. GRAS OMNIPOTES DEVS.

Duodecimus Nummus item argenteus apud Scillam & Floravantem viſitur. Ibi figura Papæ ſedentis, cum literis CLEMENS PP. SEXTVS. Averſa pars duas Claves decuſſatas habet, & hanc epigraphen: SANCTVS PETRVS E PAL. ideſt, *& Paulus*.

Decimus tertius quoque argenteus apud Scillam & Floravantem oſtendit Clementem ipſum Papam ſedentem, cum Literis CLEMS PP. SEXTS. In poſtica Crux literas interſecans, & quatuor paria Clavicularum, cum epigraphe SANTS PETRVS.

Quartus decimus Nummus, qui eſt Quinctus inter Baluzianos, exhibet effigiem *Innocentii VI.* ad Pontificium thronum Anno Chriſti MCCCLII. evecti. Inſidet & ipſe ſupra duos

D leo-

leones, ſeu verius ſellam, aut faldiſtorium, cum hac epigraphe INNOCEN. PP. SEXTVS. Altera facies Crucem præfert, in cujus angulis quaterna Clavium paria viſuntur. Circumſtant literæ SANTVS PETRVS.

Decimum quintum alterum ejuſdem Innocentii nummum protulit Floravantes. Ibi imago S. Petri in Cathedra ſedentis Pontificia veſte induti cum nimbo, & dextera Claves tenentis. Circum literæ SANTVS PETRVS in area poſticæ Tiara Pontificia triplici corona exornata. Subtus binæ Claves decuſſatæ cum literis INNOCENTIVS PP. SEXTVS.

Decimus ſextus, Baluzio Sextus, effigiem præfert *Urbani V.* Papæ, Anno Chriſti MCCCLXII. electi, & ſupra ſellam ſive leones ſedentis, cum epigraphe VRBANVS. PP. QVNTS. Poſtica binas Claves in area habet cum literis circumpoſitis SANCTVS PETRVS.

Decimus ſeptimus argenteus Nummus penes nobilem Juriſconſultum Foroſempronienſem Joachini, Auditorem Rotæ Bononienſis, effigiem Papæ exhibet cum literis VRBA. V. PP. ideſt *Urbanus V. Papa*. In area poſticæ V.R.B.I. Circumſtant literæ IN ROMA. Scilicet Nummus percuſſus, quum Anno MCCCLXVIII. idem Urbanus magnifice Romam ingreſſus fuit, Avenione illuc profectus.

Decimum octavum argentum Nummum Scilla evulgavit. Ibi idem Pontifex ſedet, hiſce literis diſtinctus: VRBANVS PP. QVNTS. In averſa parte duæ Claves decuſſatæ cum literis FACTA IN ROMA.

Decimum nonum argenteum Scillæ & Floravante prælaudatis debemus. In eo viſitur Papa ſedens cum epigraphe VRBAN. PP. QVNTS. Altera facies habet Crucem cum quatuor paribus clavium, & literis SANTVS PETRVS.

Vigeſimus æreus apud Floravantem. Ibi Mithra in medio, & in circulo duæ Claves cum literis VRB. PP. QNTS. Poſtica habet in area Crucem cum duobus paribus Clavium, & literis per gyrum S. M. T.' PET.' E PAS.

Vigeſimum primum argenteum Scilla & Floravantes protulere. Ibi protome ejuſdem Papæ cum literis VRB. PP. QVITS. In averſa parte S. PET. E PAL. ideſt *Sanctus Petrus & Paulus*. Adduntur in area literæ ad modum Crucis V. R B. I.

Vigeſimus ſecundus argenteus: a Scilla editus, hanc epigraphen præfert: VRBAN QVNTS. In medio Mithra cum literis ſuppoſitis V. PP. ideſt *Univerſalis*, aut *Urbis Papa*. Poſtica pars Crucem exhibet cum duabus Mithris, & duobus paribus clavicularum decuſſatarum. Adduntur literæ in limbo SANCTVS PETRVS.

Vigeſimus tertius, qui eſt Septimus inter Baluzianos, *Gregorium XI.* Papam electum Anno Chriſti MCCCLXXI. nobis oſtendit. Ibi epigraphe GREGORS PP VNDEC. In altera facie geminæ Claves decuſſatæ, & SANTVS PETRVS.

Vigeſimum quartum argenteum Scilla & Floravantes indicavit. Protomen Papæ exhibet cum duabus roſulis, & literis GG. PP. VND. Poſtica habet IN ROMA & in medio V.R.B.I.

Vigeſimus quintus argenteus a Scilla & Floravante editus protomen Papæ oſtendit cum literis GG. PP. VND. Apponitur Corona Regia. Averſa pars habet IN ROMA. & V.R.B.I.

Vigeſimus ſextus eidem Gregorio Papæ tribuitur a Scilla. Ibi protome Pontificis cum clavicula, duabus roſulis, & literis S. PETRVS. In poſtica DE ROMA. & literæ V.R.B.I. & geminæ roſulæ. Eſt & alter ſimilis ſine clavicula, ſed cum T. in antica & poſtica.

Vigeſimus ſeptimus argenteus apud Scillam, & Floravantem ſpectat ad *Urbanum VI.* Papam, Anno Chriſti MCCCLXXVIII. electum. Viſitur ibi figura Papæ ſedentis, cum epigraphe VRBANVS PP. SEXTVS. Altera facies habet Crucem & quatuor paria Clavicularum decuſſatarum, ac literas SANCTVS PETRVS.

Vigeſimus octavus, qui eſt Octavus inter Baluzianos, pertinet ad *Clementem VII.* Antipapam electum Anno Chriſti MCCCLXXVIII. Illic viſitur ejus effigies cum literis CLEMENS PP. SEPTIVS. In poſtica Claves & lemma SANCTVS PETRVS.

Vigeſimus nonus argenteus, a Scilla productus, ſedentem exhibet Clementem ipſum cum hac Epigraphe CLEMENS PP. SEPTIMVS. Poſtica habet duas Claves decuſſatas cum literis SANCTVS PETRVS ET PAVLVS. Alter Nummus ſimilis viſitur apud Floravantem, ubi pro *Septimus* legitur SEPTIVS.

Trigeſimus alter Nummus apud Floravantem exhibet Tiaram Pontificiam, cui ſubeſt inſigne gentilitium cum literis CLEMENS PP. SEPTIVS. In altera S. Petrus cum literis S. PETRVS APOSTOLVS.

Trigeſimus primus apud eumdem, Tiaram Pontificiam exhibet triplici corona, ac teniis pendentibus ornatam: utrinque parvæ Claves decuſſatæ. In altera Claves cancellatim diſpoſitæ & alligatæ cum literis SANCTVS PETRVS ET PAVLVS.

Tri-

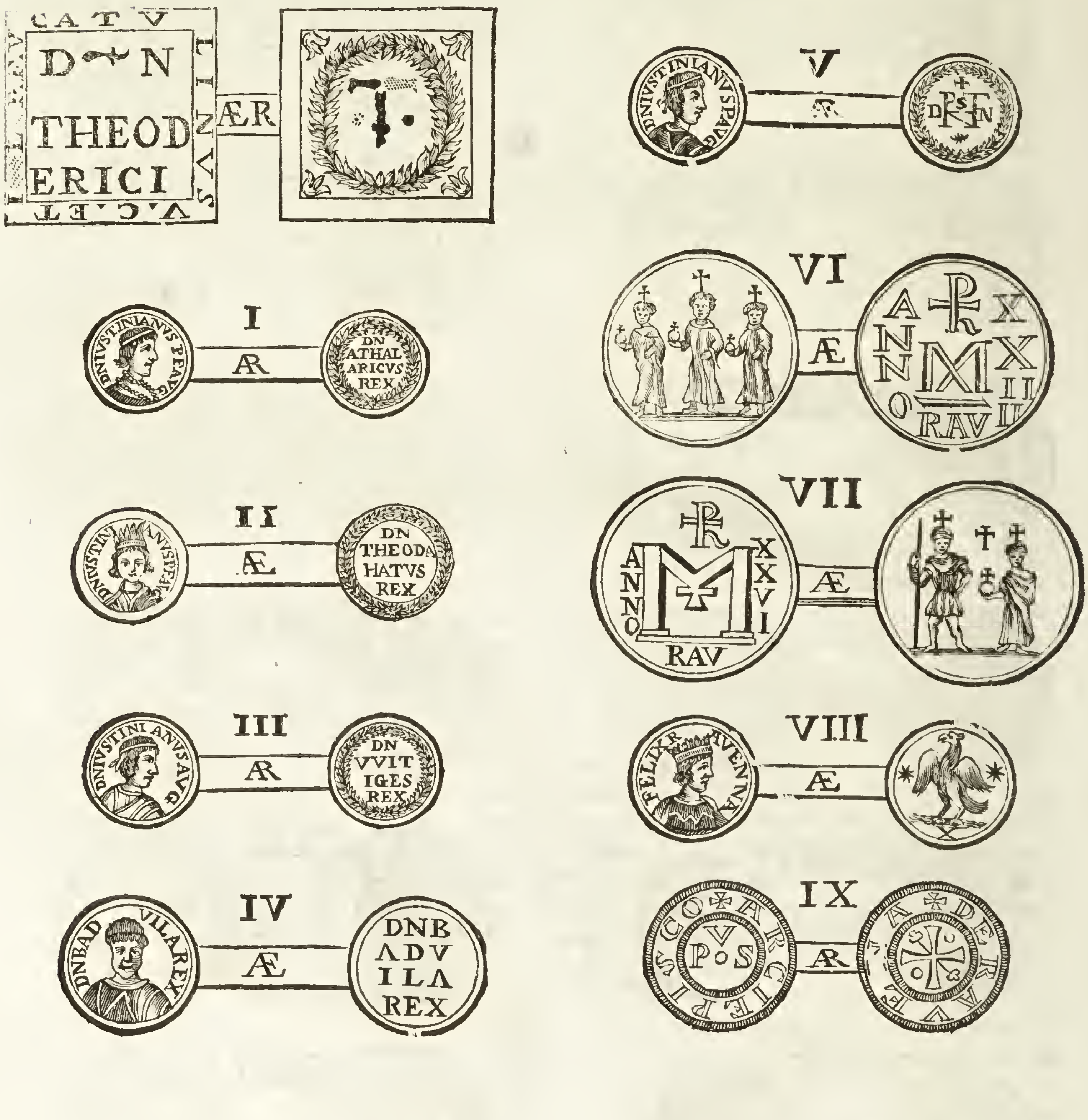
Tab. IX.

XXIX
AR
XXX
AV
XXXI
AV
XXXII
AR
XXXIII
AR
XXXIV
AR
XXXV
AR
XXXVI
Æ
XXXVII
AR
XXXVIII
AR
XXXVIII
AR
XXXIX
AR
XL
AR
XLI
AR

XLII.

XLII
AV
XLIII
AV

R A V E N N Æ.

D N
THEOD
ERICI
ÆR
V
I
DN ATHAL ARICVS REX
Æ
II
DN THEODA HATVS REX
Æ
III
DN VVIT IGES REX
Æ
IV
DNB ADV ILA REX
Æ
VI
Æ
VII
RAV
Æ
VIII
Æ
IX
Æ

Trigeſimus ſecundus argenteus apud Scillam pertinet ad *Bonifacium IX.* Papam, electum Anno Chriſti MCCCLXXXIV. Viſitur Papa ſedens cum epigraphe BONIFA. PP. NONVS. In averſa parte cifra ad formam incudis, & geminæ Claves decuſſatæ cum literis SANCT'VS PETRVS.

Trigeſimus tertius argenteus a Scilla editus, Papam ſedentem exhibet cum literis BONIFATI. PP. NONVS. Altera facies habet SANCTVS PETRVS. Inter literas conſpicitur caput Mauri hominis, atque in area ſunt geminæ Claves decuſſatæ.

Trigeſimum quartum argenteum Scilla evulgavit. Ibi protome Pontificis & epigraphe BONIFAT. PP. N. Poſtica habet IN ROMA, & literas ad formam Crucis V. R. B. I.

Trigeſimum quintum argenteum Scilla protulit, cum Pontificis ejuſdem protome ac literis PP. B. NONVS. In poſtica DE MACERATA, atque in medio A. Itaque percuſſus fuit in Civitate Maceratæ.

Trigeſimus ſextus apud Scillam, æreus, Triregnum exhibet cum literis in limbo B. PP. NONVS. Averſæ partis aream Crux occupat cum literis DE FIRMO. A Firmanis cuſus eſt hic Nummus.

Trigeſimus ſeptimus, qui eſt Nonus inter Baluzianos, exhibet *Benedictum XIII.* Antipapam electum Anno Chriſti MCCCXCIV. Ibi ſpectare potes illius effigiem, & inſcriptionem BENEDICT PP TRDEM. ideſt *Tertius decimus*. In poſtica Claves cum literis SANTVS PETRVS ET PAVLVS.

Trigeſimus octavus argenteus a Scilla recenſetur. Ibi Papa ſedens cum literis INNOCENTIVS PP. VII. Is fuit electus Anno Chriſti MCCCCIV. In poſtica duæ Claves decuſſatæ, & SANCTVS PETRVS. Alter ſimilis viſitur, addito capite hominis Mauri, & duobus aſteriſcis à Floravante editus.

Trigeſimus nonus apud Scillam, quoque argenteus. Papa ibi ſedet cum eadem epigraphe INNOCENTIVS PP. VII. Averſa pars habet SANCTVS PETRVS. S. P. Q. R. & duas Claves decuſſatas cum aſteriſco. Videtur Nummus cuſus a Senatu Populoque Romano Anno Chriſti MCCCCV. quo vir pacificus & mitis ob Nepotis truculentum facinus fugam arripere coactus, Romanis reſumendæ auctoritatis locum reliquit. Alter ſimilis Nummus viſitur ſine inſignibus a Floravante editus.

Quadrageſimus Nummus argenteus Veronæ adſervatus ab amico viro Johanne Franciſco Muſellio, ſpectat ad *Gregorium XII.* Papam electum Anno Chriſti MCCCCVI. Ibi viſitur Papa ſedens, & epigraphe GREGORIVS PP. XII. In poſtica geminæ Claves decuſſatæ, & SANCTVS PETRVS. cum capite Mauri.

Quadrageſimum primum argenteum Scilla evulgavit præferentem *Johannem XXIII.* Papam electum Anno Chriſti MCCCCX. Viſitur figura Papæ ſedentis cum literis IOVANNES PP. XXIII. In averſa parte Claves decuſſatæ, & SANCTVS PETRVS. Alter ſimilis Nummus exſiſtit cum capite hominis Mauri. Tertius quoque ſimilis occurrit, additâ *Coxâ*, quæ illius Inſigne gentilicium fuit.

Quadrageſimus ſecundus Nummus aureus apud Floravantem. In antica Tiara Pontificia, & infra ſtemma, cui epigraphe hæc additur: IOHES. PP. VIGESIMVS III. In poſtica duæ Claves decuſſatæ, & SANTVS PETRVS ET PAVLVS. cum inſita inter Claves litera R.

Quadrageſimus tertius proditur a Floravante aureus Nummus. In antica habet ſtemma cum Tiara, & IOHES VIGEXIMVS III. In poſtica S. Petrus dexterâ Clavem, ſiniſtrâ Librum tenens, & literis in circuitu S. PETRVS APOSTOLVS.

Sunt & alii Nummi Pontificii a Panvinio, Ciacconio, & Victorello evulgati, quorum legitimitatem quum præſtare nequeam, propterea omitto. Quod ſi Numiſmata à Martino V. Papa uſque ad Innocentium XI. quiſquam deſiderat, Molineti Pariſienſis hac de re Librum conſulat; immo celebre opus adeat V. Cl. Philippi Bonanni e Soc. Jeſu, qui duobus Tomis Anno MDCXCIX. Romæ impreſſis, longe plura produxit atque illuſtravit. Denique Clariſſimi Floravantis Liber poſtumus merces hujuſmodi omnium accuratiſſime expoſuit. Hac de cauſſa iis rurſus imprimendis tempero.

RAVENNA.

AD *Ravennam* me confero. Illuſtris hæc Civitas Anno Chriſti CCCCII. Sedes Imperii Occidentalis conſtituta ab Honorio Auguſto, ex eo ſaltem tempore Monetariæ officinæ decore frui cœpit. Apud Du-Cangium viſitur ejuſdem Honorii Nummus cum literis RV. P. S. quas ſiglas eruditi interpretantur *RaVennæ Pecunia Signata*. Alter quoque a Johanne Tyranno poſt Honorii mortem percuſſus eaſdem literas præfert. Neque ulla mihi dubitatio, quin & ſub Odoacre Turcilingorum Rege, tum ſub Theoderico, Athalarico, Theodahato, Witige & Baduila Gothorum Regibus ab Anno Chriſti CCCCLXXVI. ferme uſque ad DXL.

eadem

eadem prærogativa, uti Romæ, ita & Ravennæ perſeveravit. Odoacris nullos Nummos vidi: unum tantummodo Theoderici Romæ cuſum ſub oculis habui. Rariſſimum tamen fruſtulum antiquitatis ad inclytum illum Regem pertinens exeram, quod Mutinenſi ex Urbe in ſuum Muſeum intulit Cl. V. Apoſtolus Zenus, antiquorum monumentorum venator indefeſſus, hoc eſt Nummum æreum (ita tantiſper appellare liceat) quadrangularis formæ, non minoris craſſitudinis, quàm Numiſmata majoris moduli. In altera facie leguntur literæ iſtæ D N. THEODERICI. In alterâ una tantùm litera viſitur, ſed exeſa, formam T referens, quæ fortaſſis eſt initialis nominis Theoderici, & Coronâ laureâ, ſeu querceâ circumdatur. Duplex heic rarum occurrit. Alterum, quod in exteriori limbo Nummi (Italice *nel contorno*) literæ iſtæ leguntur: CATVLINVS V. C. ET I..... L..... P. F. V. Alterum, quod tum ipſius *Theoderici*, tum *Catulini* nomina literis conſtant in ære cavatis, atque argento oppletis. In nomine Theoderici adhuc fere omnes literæ ſuperſunt; e *Catulini* nomine præter duas aut tres, quæ remanent, reliquæ exciderunt, ſuperſtite earum veſtigio in ære. Ex illuſtri ac nobiliſſima Familia Catulinus iſte fuit, utpote quæ Anno Chriſti CCCXLIX. Conſulem dedit *Aconium Catullinum*; neque enim diverſa mihi nomina ſunt *Catullinus*, & *Catulinus*. Tulit etiam Præfectos Urbi, Proconſules, alioſque aliis muneribus primariis functos, quorum mentio eſt in Codice Theodoſiano, atque in aliis veterum monumentis. Apollinaris Sidonius Lib. I. Epiſtol. XI. auctor eſt, *temporibus Auguſti Majorani*, ſcilicet circa Annum Chriſti CCCCLX. Satyricam Chartam Arelate diſſeminatam fuiſſe. *Accidit caſu, ut Catullinus Illuſtris tunc ab Arvernis illo veniret* &c. Eſt & ejuſdem Sidonii Carmen Duodecimum *ad Virum Clariſſimum Catullinum*. Uti notum eſt, circiter Annum CCCCLXXXII. Apollinaris Sidonius diem ſuum obiiſſe creditur. Habes autem in Nummo, circiter Annum Chriſti CCCCXCIV. percuſſo, *Catulinum V. C.* qui & in literis exeſis appellatus videtur INLVSTRIS & PRAEF. VRB. Erat enim *Illuſtris* titulus præcipue tributus Præfectis Urbi. Niſi idem ſint Catulinus a Sidonio memoratus, & hujus æreæ tabellæ auctor, veri tamen ſimile eſt, hunc filium illius fuiſſe. Ceterum non inter Nummos reponendum eſt hoc monumentum, ſed quidem inter Teſſeras, ſive Donaria publica, quæ in honorem Principum, veniâ ab eis factâ, a privatis parabantur, eorumque die natali, aut aliâ ſolemni occaſione, diſtribuebantur amicis. Reliquorum Regum Gothorum, qui Italiæ dominati ſunt, Numiſmata protulere Octavius Strada, & Du-Cangius in Conſtantinopoli Chriſtiana. Ego ea tantùm heic evulgata volo, quæ vidi in Muſeo Reverendiſs. P. D. Alexandri Chiappinii Abbatis Canonic. Regular. Lateranenſ. Placentiæ, qui ſolicito ſtudio quotquot hactenus potuit, collegit. Quod præcipue in hiſce Nummis adnotandum, ibi conſpicitur effigies *Juſtiniani I.* Auguſti cum epigraphe, nomine Gothorum Regum in literis dumtaxat ſignato, ſed abſque illorum effigie: quæ conſuetudo verbis Procopii confirmatur, ita ſcribentis de Francorum Regibus Lib. 3. Cap. 33. de Bello Gothico: *Nummos cudunt ex auro Gallico; non Imperatoris, ut fieri ſolet, ſed ſuâ impreſſos effigie. Monetam quidem argenteam Perſarum Rex arbitratu ſuo cudere conſuevit; auream verò æque ipſi, neque alii cuipiam Barbarorum Regi, quamvis auri domino, vultu proprio ſignare licet.* Itaque Juſtiniani nomen in Gothorum Nummis impreſſum, ſat aperte oſtendit, eos adhuc agnoviſſe ſupremum Romani Imperatoris dominium: quod & in Pontificiis Denariis factum ſupra animadvertimus. An Theodericus huic legi ſeſe ſubmiſerit, ignotum mihi eſt. Eum fortaſſe formidanda illius potentia ejuſmodi onere levavit. At reliqui ejus Succeſſores vires animumque Juſtiniani imperantis veriti, ſeſe hac in re obſequentes præbuere, dum pax viguit; ſed ubi Juſtinianus conſilium cepit eripiendæ eis Italiæ, tum & ipſi Nummos percuſſere, additâ ſuâ effigie, & Imperiali abjectâ.

Primus Nummus, ſive Denarius argenteus, Juſtiniani I. Auguſti caput exhibet diademate coronatum cum literis D N IVSTINIANVS P F AVG. ideſt *Dominus Noſter Juſtinianus Pius Felix Auguſtus*. In poſtica D N ATHALARICVS REX, coronâ laureâ circumductâ. Circiter Annum Chriſti DXXVII. percuſſus fuit Nummus.

Secundus vultum ac nomen, ut in præcedenti, *Juſtiniani Auguſti* præfert, atque in altera parte has literas D N. THEODAHATVS REX, circiter Annum Chriſti DXXXV. Ejuſdem quoque Regis Numiſma apud Stradam & Du-Cangium habetur, ubi nulla Juſtiniani mentio, ſed quidem ipſius Theodati effigies, additis in poſtica literis VICTORIA PRINCIPVM. Deſpexiſſe creditur hic Princeps per aliquod tempus auctoritatem Imperatoris: idque locus nuper laudatus Procopii inſinuare videtur.

Tertii

Tertii Nummi , circiter Annum Chriſti D-XXXVII. percuſſi , antica facies *Juſtiniani* ejuſdem caput exhibet, & in poſtica D N VVITIGES REX .

Quartus Nummus nullam Juſtiniani mentionem habet , ſed caput Regis cum epigraphe D. N. BADVILA REX , & in averſa parte has iterum literas D. N. BADVILA REX . Hic eſt Regum in Italia Gothorum poſtremus, qui a Beliſario Anno Chriſti DXXXIX. captus, Conſtantinopolim ad Juſtinianum miſſus eſt.

Quamquam verò incertum ſit, quo in loco percuſſi fuerint Gothorum Regum Nummi , falli tamen non poſſumus opinantes, non Romæ tantùm , ſed & Ravennæ id factum , quum in Ægyptiaca papyro, quam dedi in Diſſertatione XXXII. *De Origine Linguæ Italicæ*, quæque Anno Chriſti DXL. Ravennæ ſcripta fuit, *Vitalis Vir Clariſſimus Monitarius* , ideſt *Monetarius* (*Miniſtro della Zecca*) teſtis ſubſcribat. Quibus ex verbis intelligimus, Monetariam officinam adhuc perduraſſe Ravennæ . In Muſeo Alexandri Bertacchinii Mutinenſis Denarius argenteus adſervatur , quem infra proferam Num. V. caput Juſtiniani Auguſti præferens cum literis D. N. IVSTINIANVS P. AVG. ideſt *Pius Auguſtus*. In altera facie Monogramma viſitur coronâ circumdatum, ſub hac forma

D N . In expiſcandis ejuſmodi Monogrammatis, aut ſiglis, hariolari video Eruditos. Liceat & mihi eorum licentiâ uti . Aut hæc ad ipſum Auguſtum ſunt referenda, aut locum, ubi Nummus percuſſus fuit, deſignant . Heic certe *Ravennæ* veſtigia non deſunt, ita ut ſuſpicer legendum D. N. *Denarius* , RATS *Ravennatis* Urbis , niſi malimus interpretari *Dominus Noſter Imperator* . Sed utcumque ſit de obſcuris hiſce Siglis, certum eſt , haberi *Nummos Heraclii*, & *Heraclii Conſtantini*, ſignatos Ravennæ; e quibus duos proferre juvat, quòd minime laudatos viderim a Du-Cangio .

Sextus Nummus æreus in Muſeo Bertacchinio Mutinæ exhibet tres figuras, coronam cum Cruce in capite , & globum in dextra præferentes . Hiſce deſignati videntur Heraclius ipſe Auguſtus, Martina Imperatrix , eorumque filius Heraclius Conſtantinus, Anno Chriſti DCXIII. in Collegam Imperii a patre aſſumtus , niſi fortè pro Martina Flavius Heracleonas intelligendus ſit, ejuſdem Heraclii alter filius , Cæſar circa Annum DCXXX. renuntiatus . Altera Nummi facies inſcripta eſt Monogrammate Chriſti . Subeſt M. Circumſtant literæ ANNO XXIIII. RAV. ideſt Anno Chriſti DCXXXIII. *Ravennæ* .

Septimus Nummus æreus , in eodem Muſeo mihi inſpectus , duas protomas Imperatorum præfert, alteram haſtæ innixam , alteram globo in dextera ornatam . Viſitur in poſtica Monogramma Chriſti cum ſuppoſito M. & literis Anno XXVI. RAV. , ideſt , ſecundùm Vulgarém Epocham, Anno Chriſti DCXXXV. *Ravennæ*. Quæ poſtrema verba evincunt , percuſſum fuiſſe Nummum in Urbe Ravenna . Sunt & alii Nummi , in quibus FELIX RAVENNA legitur , atque ex iis unum poſſideo , in quo Regis, ſeu Imperatoris protome viſitur , in poſtica verò Aquila cum geminis aſteriſcis : quem vide heic infra Num. VIII.

Verùm poſt captam a Langobardis Ravennam, ac deinde Romanæ Eccleſiæ traditam, receptamque ab Auguſtis, diu cudendæ monetæ auctoritate ſpoliatam fuiſſe arbitror Urbem illam. At idem jus in Archiepiſcopos Ravennates Anno Chriſti MLXIII. ab Henrico IV. Germaniæ ac Italiæ Rege translatum fuiſſe , Rubeus jamdiu memoriæ prodidit . Immo & ipſe auctor eſt, longe antea, ideſt Anno Chriſti DCCCCXCVII. Gregorium V. Papam donaſſe Gerberto Ravennati Archiepiſcopo *diſtrictum Ravennatis Urbis* , *Ripam integram* , *Monetam* &c. Sed quando in Libris pro jure Imperiali & Eſtenſi in Urbem Comaclenſem ea attuli , quæ mihi viſa ſunt hujuſmodi Chartam aſpergere ſuſpicione falſi , ab iis repetendis abſtinebo . Interea teſtem dabo facultatis conceſſæ Ravennatibus Nummum unum argenteum Num. IX. mihi ſuppeditatum a Muſeo Muſelliano Veronenſi , in quod invecta ſunt , quæcumque rudera antiquitatis collegit olim celebratiſſimus Philologus & Aſtronomus Franciſcus Blanchinius . Ejuſdem Nummi alterum exemplar e Cortonenſis Academiæ Muſeo eductum ſuppeditavit mihi Cl. V. Abbas Rodulfinus Venuti, a Cauſis audiendis Eminentiſſ. Cardinalis Alexandri Albani . In antica legitur ARCIEPISCOPVS . In poſtica DE RAVENA ✠ . Scilicet cuſus Nummus , quo tempore Archiepiſcopi dominabantur nobiliſſimæ Urbi Ravennæ, ejuſque Exarchatui . Hieronymus Rubeus , & Ughellius hac de re conſulendi .

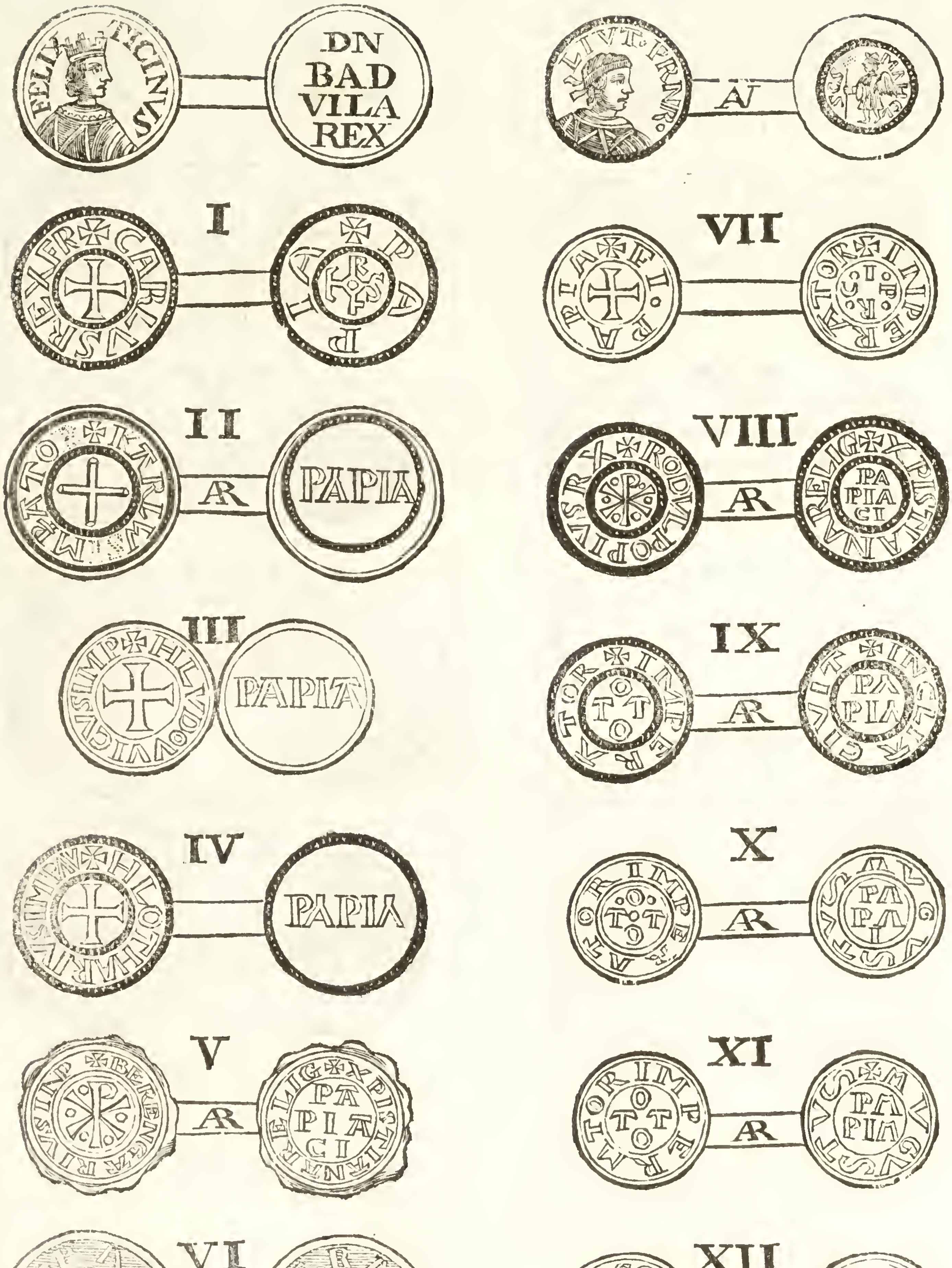
TICINUM.

Ticinum pergo . Ex quo Civitatem illam Gothorum Reges diligere & amplificare cœperunt, ibi quoque pecuniæ ſignandæ locum ſtatuerunt, ejuſque rei teſtis ſupereſt Numiſma

Baduilæ, ſive Totilæ Regis, a Mediobarbo memoratum, ac Ticini adſervatum penes nobilem virum Syrum Rho, ſive de Rhaude, cujus ectypon a Cl. V. P. D. Gaſpare Beretto ad me miſſum profero. In antica viſitur caput Regis cum epigraphe FELIX TICINVS: quæ nota locum percuſſæ monetæ prodit. In poſtica legitur D N. BADVILA REX. Perrexit autem ſub Regibus Langobardis eodem jure frui Ticinenſis Urbs, & merito quidem, quippe quæ Italici Regni Sedes evaſerat. Sed heic mature animadvertendum eſt, non tantùm *Ticini* regnantibus Langobardis, ſed & *Mediolani*, *Lucæ*, ac *Tarviſii*, percuſſos fuiſſe Nummos. Haſce quatuor tantùm Urbes in Italico Regno officinâ Monetariâ inſignitas iis temporibus reperio, quæ prærogativa ſub Francis, diuque ſub Germanis Imperatoribus in Civitatibus illis continuata eſt. Neque licuiſſe alibi ſignare pecuniam mihi perſuadeo, ſi *Ducatum Beneventanum excipias*, de quo ſuo loco erit ſermo, & *Spoletum*, in quo credibile eſt, Monetam exſtitiſſe, quamquam nullum ibi Nummum tunc percuſſum detexerim. Nondum enim quidquam mihi occurrit, unde elucere poſſit, parem honorem aliis Urbibus tunc fuiſſe collatum. Itaque Ticinum ſub Langobardis ac Francis Regibus cudere Nummos perrexit. Atque ego ſane cupiebam, cuſos a Langobardis Regibus heic exhibere Lectori; ſed præter unum aut alterum, nullum alium producere in præſentia poſſum. Angelus quidem Beneventanus in Stemmate Regum Langobardorum, *Agilulfi* Nummum exerit, at facile adulterinam mercem agnoſcas. Interea accipe *Liutprandi* inclyti Regis aureum Numiſma, cujus ectypon debeo Theodoro Alexandro Trivultio Marchioni ac Patricio Mediolanenſi, tum doctrinâ, tum rarâ humanitate viro ſpectatiſſimo. Regis effigies in antica parte conſpicitur cum literis LIVTPRN. R. ideſt *Liutprandus Rex*. Jam enim inter Eruditos exploratum eſt, non *Luitprandus*, ſed *Liutprandus* eſſe ſcribendum: quod marmora ipſa teſtantur, nempe præter unum Ticinenſe apud Gruterum inter Monumenta Chriſtiana, & alterum Felſineum apud Malvaſiam, illa etiam, quæ ego tum in Antiquitatib. Eſtenſib. tum heic in Diſſertatione XL. *de Rhythmica*, & in Diſſertatione XXI. *de Statu Italiæ* legenda dedi, uti & complures Chartæ in hoc ipſo Opere editæ, ejuſdem nominis fidem facientes. In poſtica parte viſitur effigies Sancti Michaëlis Archangeli cum literis exeſis SCS.... MAHEL. Michaëlem quippe Archangelum Langobardi ſingulari veneratione proſequebantur: quod & a Principibus Langobardis Benevento dominantibus obſervatum videbimus. Ita inſignis Baſilica Ticini condita, adhuc ornamentis vetuſtatis compluribus ſplendet. A Conſtantino Magno illam exſtructam ſine ullis tabulis ferunt Ticinenſes Scriptores. Longe eſt veri ſimilius, opus eſſe Langobardicorum Regum. De ea meminit Paulus Diaconus; atque ibi interdum coronati fuere Reges. Altera quoque Lucæ viſitur, ad eadem tempora originem, ut puto, referens. Magna profectò tunc Populorum devotio erga beatiſſimum Archangelum fuit. Liutprandus Hiſtor. Lib. I. Cap. 2. ſcribit, fabricatam Conſtantinopoli fuiſſe a Baſilio Auguſto *pretioſo ac mirabili opere* Baſilicam *in honore ſummi & cæleſtis militiæ Principis Archangeli Michaëlis*. Ita & Franci Reges eumdem Regni patronum elegiſſe videntur. Teſtis quoque eſt Paulus Diaconus, dum Cuniberti Regis geſta recenſet, Sancti Michaëlis effigiem in vexillo militari Langobardicorum Regum pictam fuiſſe. Nempe Archangelus iſte in ſuum patronum ab ipſis quoque Langobardis electus fuit. Quod & elucere videtur ex Hiſtoriola Ignoti Monachi Caſinenſis apud Peregrinium Tom. II. Rer. Italicar. pag. 264. ubi de Langobardis ait: *Poſt hæc dominantes Italiam, Beneventum introëunt ad habitandum. Horum autem ...... Princeps militiæ cæleſtis exercitus Michaël exſtitit Archangelus*. Heic, ubi lacuna eſt, deſideratur, ut opinor, vox *Patronus*, ſive *Protector*. Age verò exerantur quicumque Nummi hactenus occurrerunt mihi, Ticinenſi in Urbe percuſſi. Ex iis nonnullos evulgavit Le-Blancus in egregio Tractatu, Gallicâ Linguâ conſcripto, de Nummis Francorum Regum. Complures autem apud prælaudatum nobilem virum Ticinenſem Syrum de Rhaude adſervantur, quos amantiſſimus mei Don Gaſpar Berettus V. Cl. Ordinis Benedictini ac Gymnaſii Ticinenſis, dum vixit, ornamentum, mihi procuravit. Reliquos alibi ſum expiſcatus.

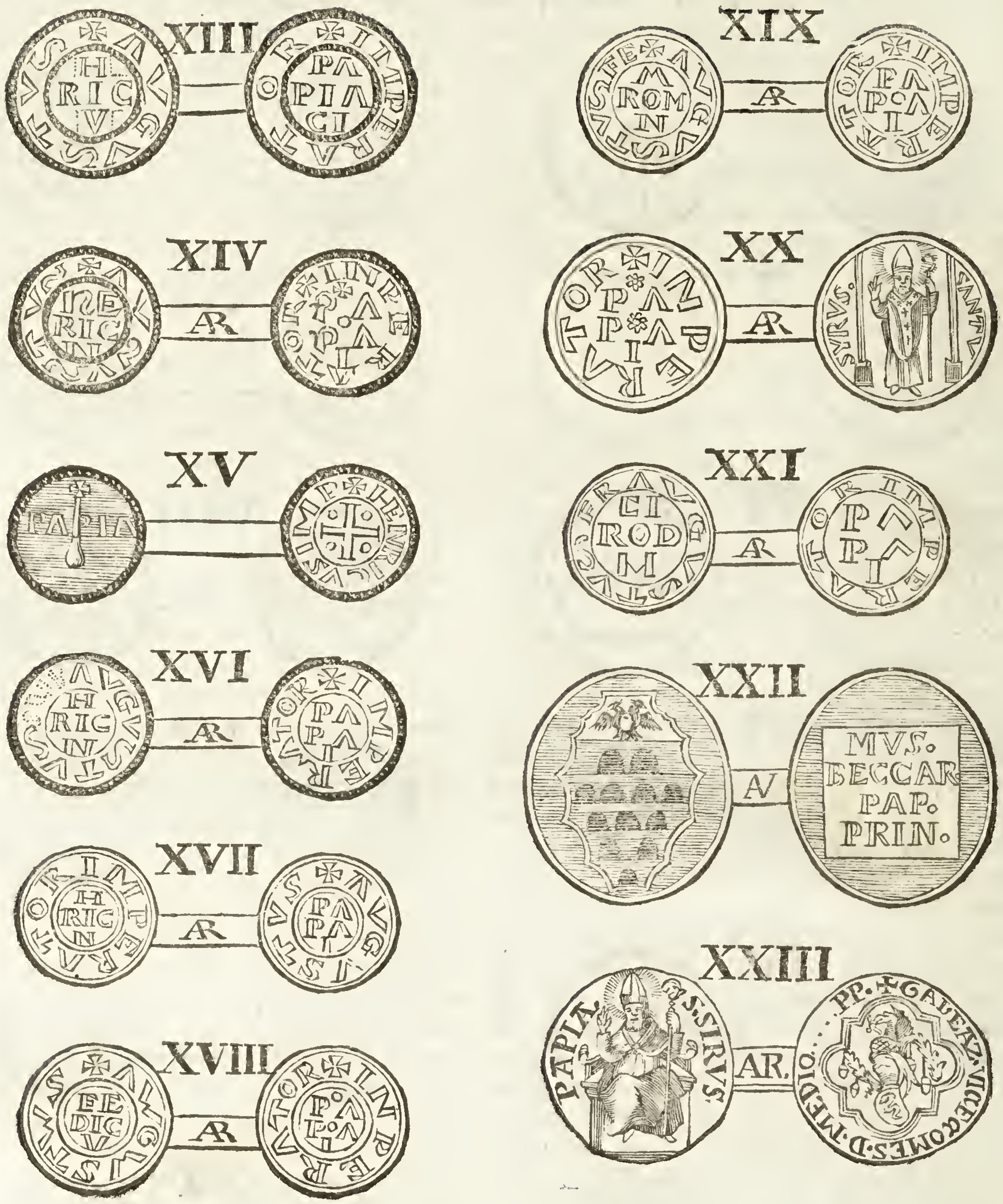
Primus Nummus ad Carolum Magnum Francorum Regem ſpectat, percuſſus Ticini, ſive Papiæ, poſtquam is Anno Chriſti DCCLXXIV. Regnum Langobardorum ſibi ſubjecit. Eum evulgavit Le-Blancus: poſſidet & Syrus de Rhaude. In prima facie Crux aream ornat, literis circumſcriptis CARLVS REX FR. ideſt *Francorum*. In altera viſitur Monogramma Regis ipſius, nempe CAROLVS, & in circuitu PAPIA. Locum Monetæ, ubi cuſa fuit, heic habes. Alterum Numiſma majoris moduli, Antonius Gattus V. Cl. evulgavit in Lib. de Gymnaſio

T I C I N I, ſeu P A P I Æ.

XIII.

Tab. XII.

XIII
XIV
XV
XVI
XVII
XVIII
XIX
XX
XXI
XXII
XXIII
PAPIA
S. SIRVS
AR.
MVS.
BECCAR
PAP.
PRIN.

naſio Ticinenſi. Cernitur ibi Rex ſedens, dexterâ ſceptrum gerens, coronâ ad pedes poſitâ, ac duæ figuræ ante eum genibus provolutæ, cum literis: DEVICTO DESIDERIO ET PAPIA RECEPTA. DCCLXXIIII. In altera facie eſt hæc epigraphe: CARLVS REX FRANCIÆ, & in medio T R S F. Numiſmatis hujus ectypon minime exero, quòd inter fœtus adulterinos amandandum ſine dubitatione putem.

Secundum Nummum argenteum debeo humaniſſimo ac doctiſſimo viro Benedicto Abbati Floravanti, qui eum mihi inſpiciendum miſit. Temporis injuriam perpeſſus eſt adeo Nummus ipſe, ut literæ circumſcriptæ in antica ejus parte exeſæ admodum, difficultatem aliquam legentibus creent. Verùm attentius conſiderati, ſatis demum ſublucent harum literarum veſtigia, nempe KARLVS IN℞ATOR, hoc eſt *Imperator*. Crux aream occupat. In poſtica legitur in medio ſatis perſpicue PAPIA. Itaque percuſſus fuit hic Nummus Ticini poſt Annum Chriſti DCCC. quo Imperiali diademate redimitus eſt Carolus Magnus.

Tertius Nummus a Le-Blanco productus, imperante *Ludovico Pio* Auguſto circiter Annum Chriſti DCCCXV. procuſus videtur. In antica Crux viſitur cum literis HLVDOVVICVS IMP. In averſa verò parte PAPIA. Sed minime certum eſt, ſpectare ad Ludovicum Pium hunc Nummum: tribuique is poteſt *Ludovico II.* Imperatori ejus Nepoti, qui Ticini ſedem Regni fixit, & Lothario patri ſucceſſit Anno DCCCLV.

Quartus Nummus *Lotharium I.* Auguſtum circiter Annum Chriſti DCCCXL. nobis exhibet. E Muſeo Syri Rhaudii emerſit. Crux in medio ſita circumcingitur hiſce literis HLOTHARIVS IMP. AV. In averſa parte PAPIA.

Quinctum Nummum accepi, dum in vivis erat, a Cl. V. Huberto Benvogliento Patricio Senenſi. Viſitur ibi Monogramma Chriſti, nempe cum epigraphe BERENGARIVS INP*erator*. In poſticæ area PAPIA CI*vitas*, atque in limbo XPISTIANA RELIG*io*. Cuſus Nummus Anno Chriſti DCCCCXVI. aut ſubſequentibus.

Sextus Nummus, e Muſeo prælaudati nobilis viri Syri de Rhaude mihi ſuppeditatus, cui tribuendus ſit, certò aſſequi non potui. Ibi Crux in area. Circum ſtant literæ FI PAPIA, ideſt *Fidelis Papia*, niſi FL legendum ſit, hoc eſt *Flavia*. Altera facies in medio habet P. R. C. I. & in circuitu INPERATOR. Dum meliora adferant alii, liceat mihi in iis ſiglis legere PeRenCarLus, ideſt *Berengarius I.* Theotiſco more pronuntiatus, qui Anno Chriſti DCCCCXVI. Romanorum Imperator eſt renuntiatus; ſed pro I. ſcribendum fuiſſet R. Geminæ id genus monetæ argenteæ, diverſi tamen moduli, repertæ fuerunt Imolæ ævo noſtro in marmorea arca, ubi Sancti Caſſiani Martyris oſſa ſub Honorio III. Papa collocata fuerant.

Septimus Nummus præcedenti ſimilis eſt, atque ad eumdem Berengarium, ſive PRENCARIVM Auguſtum ſpectare videtur. Eædem heic literæ, atque ibi.

Octavus Nummus argenteus apud eumdem Rhaudium exſiſtens, ſpectat ad *Rodulphum* Burgundionum *Regem*, qui Anno Chriſti DCCCCXXII. Italiæ Regnum invaſit. Chriſti Monogramma in medio cernitur, & circum literæ RODVLPO PIVS RX. In altera facie legitur PAPIA CI. ideſt *Civitas*, & in circuitu CHRISTIANA RELIG. hoc eſt *Religio*.

Nonus Nummus argenteus in Muſeo Rhaudio adſervatus, ad *Ottonem I.* Auguſtum circiter Annum Chriſti DCCCCLXII. referendus videtur. Attamen tribui etiam poteſt Ottoni II. ejus filio, aut Ottoni III. ejus Nepoti. In area legitur OTTO, & in limbo IMPERATOR. Altera pars in medio præfert PAPIA INCLIT CIVIT. ideſt *inclyta Civitas*. Ticinenſis autem Monetæ circiter ea tempora mentionem videas in Charta Anno DCCCCLXXXIX. ſcripta, quam dedi in Diſſertatione VI. *de Marchionibus*. Nimirum *in Civitate Ticinenſi Gundefredus, qui & Azo Magiſter Monetæ* (*Maſtro della Zecca*) commutationem init cum *Johanne Archiepiſcopo* (ita enim is ſeſe appellabat) *Placentiæ*, tunc Abbate etiam Nonantulano.

Decimus Nummus argenteus in Muſeo Bertacchinio, & apud alios Mutinæ, Placentiæ verò penes Reverendiſs. P. Alexandrum Chiappinium Abbatem Canonicorum Regularium adſervatus, ad unum ex tribus *Ottonibus Auguſtis* pertinet. Ibi literæ iſtæ leguntur: OTTO IMPERATOR, & in averſa parte AVGVSTVS PAPIA.

Undecimus Nummus argenteus, ad unum ex iiſdem *Ottonibus* ſpectans, & a prælaudatis diverſus, Ticini exſiſtebat apud nuper laudatum P. Berettum Monachum Benedictinum. In antica parte OTTO IMPERATOR: in poſtica AVGVSTVS PAPIA.

Duodecimus Nummus argenteus apud Joſeph Mariam Cattaneum Civem Mutinenſem, neſcio an pertineat ad unum ex tribus nuper commemo-

moratis Ottonibus. In prima facie legitur OTTO SEMPER AVGVSTVS: in altera IMPERATOR PAPIA. Trium Ottonum Diplomata nihil aliud exhibent, niſi *Romanorum Imperator Auguſtus*, neque ibi legitur *Semper*. Quare Nummus tribuendus potius videatur *Ottoni IV.* Auguſto, qui Anno MCCIX. Coronam Imperii Romæ eſt conſequutus. Verùm is *Romanorum Imperator & ſemper Auguſtus* in Diplomatis appellatur, eique Populus Papienſis acerrime eſt adverſatus, ita ut abſterrear ab opinando, agi heic de ipſo Ottone IV. Quod ſi referendus eſt Nummus ad priores Ottones, veluti res rara animadvertendum eſt illud *Semper Auguſtus*.

Decimus tertius Nummus argenteus, in Muſeo prælaudati Syri de Rhaude Patricii Ticinenſis exſiſtens, referendus videtur ad *Henricum* inter Auguſtos *Primum*, qui Anno Chriſti MXIV. Imperiali coronâ fuit redimitus; ſeu potiùs ad *Secundum*, quum Primum Ticinenſes infenſum habuerint, ejuſque juſſu Urbs tradita fuerit flammis. In antica parte, atque in media area legitur HRICV, ideſt *Henricus*, & in circuitu AVGVSTVS. Altera pars præfert IMPERATOR PAPIA CI. *Civitas*. Si quis contenderet, Denarium hunc ſpectare ad unum ex ſubſequentibus Henricis, ſcilicet III. IV. & V. nil ſolidi haberem, quod ei reſponderem. Alterum huic ſimilem ad me miſit Clariſs., & amicus vir Dionyſius San-Caſſanius Medicus, quem apud me ſervo.

Quartusdecimus argenteus apud amicum virum Dominicum Vandellium, in Academia Mutinenſi Matheſeos Profeſſorem, mihi inſpectus, atque ab antecedenti diverſus, ad unum ex Henricis Auguſtis ſpectat. In antica legitur HENRICVS AVGVSTVS. In poſticæ limbo INPERATOR, atque in area PAPIA.

Quinctusdecimus argenteus adſervatur in Muſeo ſæpe memorati nobilis viri Syri de Rhaude. Quemnam Henricorum Cæſarum referat, incertum eſt. Facies prima Nummi Crucem exhibet cum literis HENRICVS INP. & in averſa parte PAPIA.

Decimum ſextum argenteum, a me viſum poſſidet nobilis vir Antonius Maria Carandinius Juriſconſultus Mutinenſis, eique ſimilem adſervat in Muſeo ſuo Placentiæ Abbas Regularis Ordinis Canonicorum P. D. Alexander Chiappinius. Unum ex Henricis exhibet, quem decernere non auſim. In altera parte ſcriptum eſt HENRICVS AVGVSTVS .... in averſa IMPERATOR PAPIA.

Decimum ſeptimum argenteum e Ticinenſi Urbe ad me olim miſit amiciſſimus P. D. Gaſpar Berettus. Ab hactenus productis differt: nam in antica legitur HENRICVS IMPERATOR, & in poſtica AVGVSTVS PAPIA. Cuinam ex Henricis Cæſaribus ſit adſcribendus, decernant alii.

Decimus octavus, Mutinæ a me conſpectus penes Bartholomæum Solianum, virum ob Libros in ejus officina impreſſos in Literaria Republica non ignotum, ſit-ne referendus ad Primum, an ad Secundum e *Fridericis* Auguſtis, ſtatuere neſcio. Utrique ex iis Auguſtis amicum & obſequentem novimus Populum Ticinenſem. In antica legitur FEDICV, ideſt *Federicus*, AVGVSTVS, in poſtica IMPERATOR PAPIA.

Decimum nonum ſuppeditavit mihi Muſeum Chiappinium Placentiæ, ad alterum ex *Fredericis* Imperatoribus pertinentem. Ibi hæ literæ FE. AVGVSTVS ROMAN. in altera facie IMPERATOR PAPIA.

Vigeſimus Romæ adſervatur apud doctiſſimum virum Abbatem Franciſcum Valeſium. Ticini quoque viſitur in Muſeo Rhaudio. Incertum eſt, quem ex Imperatoribus indicet. Ibi in antica viſitur effigies Epiſcopi cum literis SANTV SYRVS. Is eſt Ticinenſis Urbis patronus. In poſtica INPERATOR PAPIA.

Vigeſimus primus ex Mutinenſi Muſeo Bertacchinio mihi ſuppeditatus, e præcedenti lucem mutuatur; intricata quippe eſt illius inſcriptio. Ibi, niſi mea me fallit opinio, literis partim ex area, partim e limbo ſumtis legitur FREIDericus ROManorum AVGVSTVS. In poſtica IMPERATOR. Et in area PAPIA.

Vigeſimus ſecundus Nummus aureus, ſive Numiſma, pertinet ad nobilem celebremque gentem *Beccariam*, quæ Sæculo Chriſti Quartodecimo diu dominata eſt Ticini. Adſervatur autem in eadem Urbe penes Marchionem Joſeph Beccariam Patricium Papienſem. Ibi hæc epigraphe: MVS BECCAR. PAP. PRIN. ideſt *Muſſus Beccaria Papiæ Princeps*, Anno Chriſti MCCCXL. Mihi ſane aliquam ſuſpicionem recentioris originis injicit vox illa *Princeps*: hoc enim titulo rari Dominatores Urbium tunc uti ſolebant. In altera parte viſuntur Inſignia Familiæ Beccariæ.

Comes Conſtantius de Abdua Patricius Mediolanenſis ſervat Nummum argenteum, quem poſtremo loco heic profero; præſefert in antica S. Syrum ſedentem mitratum cum diademate, dexterâ benedicentem, ſiniſtrâ Epiſcopalem pedum, cum litteris circumſcriptis SANCTVS SYRVS PAPIA. In poſtica anguis puerum vorans

rans cum duobus truncis ardentibus,& duabus ſitulis pendentibus, circumſcriptis litteris ✠ GALEAZ VICECOMES D. MEDIOLANI.

Atque hi ſunt Nummi, quos hactenus ad inclytam Civitatem Ticinenſem ſpectantes conſpicere potui. Scribit Aulicus Ticinenſis Cap. 13. de Laudib. Papiæ, Tom. XI. Rer. Italicar. Ticinenſem *Monetam* antiquiſſimam eſſe: *quæ Moneta per totam olim Italiam valore & pondere approbata, uſque nunc ſola inter alias, quas viderim, Græcis literis deformatur*. Mihi nondum ullus Ticinenſium Nummus Græcis literis inſcriptus occurrit.

MEDIOLANUM.

VEnio ad Mediolanenſes meos, apud quos ab antiquiſſimis temporibus Monetariæ officinæ prærogativam inveniri jam monui. Vicina quidem Ticinenſis erat; tanta tamen ſemper dignitas fuit ſplendidiſſimæ Mediolanenſis Urbis, quæ inter Inſubres prima ſemper ac Metropolis fuit, ut hoc ei decus tum Langobardi Reges, tum Franci Imperatores, eorumque Succeſſores Germani, perpetuo ſervatum voluerint. Nam & ibi Reges & Auguſti Sedem ſæpe collocabant, ibique complures Regni Italici Coronam de manu Archiepiſcopi Mediolanenſis recipiebant, uti jamdiu oſtendi in Diſſertatione de Coronâ Ferreâ inter Anecdota mea Latina dudum editâ. Immo vel ſub Romanis Imperatoribus Sæculo Chriſti IV. ſignatam fuiſſe Mediolani pecuniam, produnt Nummi Maximi, Victoris, Arcadii, & Honorii, ab Occone & Mediobarbo evulgati, in quibus hæ ſiglæ viſuntur MDPS. quæ ſecundùm eruditæ gentis interpretationem ſignificant *Mediolani pecunia ſignata*. Ibi aliquem etiam ex Nummis Gothorum Regum, quos ante protuli, percuſſum opinari licet. Idque ſub Langobardis Regibus continuatum dubitare nos non ſinit ſupra laudatus Le-Blancus, dum ſcribit, ſibi fuiſſe trientem, ſive tertiam partem Solidi aurei, ubi *Deſiderii Langobardorum Regis* nomen occurrit, cum literis FLAVIA MEDIOLANO. Auctor eſt Paulus Diaconus Lib. 3. Cap. 16. de Geſtis Langobardorum, electum fuiſſe Regem a Langobardis *Authari*, *quem etiam ob dignitatem Flavium appellaverunt: quo prænomine omnes, qui poſtea fuerunt, Langobardorum Reges, feliciter uſi ſunt*. Hanc deinde appellationem Reges ipſi, veteres Auguſtos imitati, in præclariores Regni ſui Urbes transtulere, atque in Mediolanenſem potiſſimùm, quæ reliquis amplitudine ſua anteſtabat. Porro jus Monetæ ejuſdem continuatum Mediolani reperimus ſub Imperatoribus Francis atque Germanis. Teſtes rei Nummos, quos hactenus conſpicere potui, nunc proferam, ſimulque ſubjiciam reliquos ibi percuſſos a potentiſſima *Vicecomitum*, ac *Sfortiadum* gente, diu illic dominata, ut Lectori ſub uno aſpectu omnia ſint, quæ in hanc rem corradere mihi licuit.

Itaque primus Nummus circiter Annum Chriſti DCCLXXV. percuſſus, & ad *Carolum Magnum* Regem ſpectans, a Le-Blanco producitur. Ibi Crux cum literis CARLVS REX FR. ideſt *Francorum*, nondum ſcilicet Imperator. In altera parte ejuſdem Regis Monogramma CAROLVS: quippe O. inter compendia illa ſublucere videtur. In circuitu ducuntur hæ literæ MEDIOL. hoc eſt *Mediolanum*.

Secundus Nummus, ab eodem Le-Blanco editus, pertinere creditur ad *Ludovicum Pium* Auguſtum circiter Annum Chriſti DCCCXV. Effigies Auguſti illic viſitur cum literis HLVDOVVICVS IMP. AVG. In poſtica proſpectus cujuſdam Templi cum literis MEDIOLANVM.

Tertium Nummum laudato Le-Blanco debemus, qui percuſſum credidit ſub ipſo *Ludovico Pio*. In altera parte legitur HLVDOVVICVS IMP. in altera MEDIOLANVM. Veri tamen ſimilius videtur, niſi ambos hoſce Nummos, alterum ſaltem tribuendum eſſe *LVDOVICO II.* Auguſto, Pii videlicet Nepoti.

Quartum dedit nobis idem Le-Blancus, ibique *Lotharium I.* Imperatorem circiter Annum Chriſti DCCCXLI. ſignatum cernimus: quippe illius nomen LHOTHARIVS IMP. legitur, & in averſa parte MEDIOL. ideſt *Mediolanum*.

Quinctus Nummus argenteus, ſubtiliſſimæ laminæ, Mediolani penes præſtantiſſimum virum Theodorum Alexandrum Trivultium Marchionem adſervatus, ad *Hugonem* ſpectat Provinciæ Comitem, qui Anno Chriſti DCCCCXXVI. Regnum Italicum iniit. Ibi legitur HVGO PIYSSM REX. In medio ſiglæ iſtæ I H X I. quas ex conjectura interpretor *Iheſus Chriſtus*. In altera facie CHRISTIANA RELIGIO, & in area MEDIOLA*num*. Exſtat etiam penes Marchionem Jacobum Fagnanum Patrit. Mediol.

Sextum Nummum argenteum prælaudatus Marchio Trivultius ad me perhumaniter miſit, eumdem *Hugonem Regem* præſeferentem, ac *Lotharium* ejus filium Anno Chriſti DCCCCXXX. in conſortium Regni adſcitum. Viſuntur ibi eædem ſiglæ I H X I. cum epigraphe VGO LOTHARIO REGES. In poſtica CHRISTIANA RELIGIO. MEDIOLA*num*.

Ceterum privilegio Monetæ frui perrexerunt Mediolanenſes etiam ſub Germanicis Imperatoribus. Teſtem habeo Annaliſtam Saxonem ab Eccardo editum, qui de Ottone Magno ad Annum DCCCCL. agens, hæc habet: *Mediolanenſes ſubjugans, Monetam iis innovavit, qui Nummi uſque hodie Ottelini dicuntur*. Goldaſtus in Cathol. Rei Monetariæ Tit. 48. Ottonis Magni Auguſti decretum, his conceptum verbis refert: *Mediolanenſibus, qui falſificarunt noſtram Monetam auream & argenteam, mandamus & injungimus hac Imperialis noſtræ ſententiæ condemnatione, ut nullâ Monetâ, niſi de corio factâ, in poſterum utantur. Dat. Anno DCCCCLXVI.* Laudat ille Witichindum Corbejenſem in Chronico. Sed ego nihil tale reperio apud Witichindum, atque hujuſmodi decretum prorſus confictum ajo. Neque enim Goldaſtus, vir certe de re literaria bene meritus, religioni ſibi duxit, procudere interdum monumenta & edicta, prout argumentum poſcebat. Non paucos Eruditorum ratione iſta decepit. Teſtem potius adhibere is potuiſſet Gobellinum Parſonam, qui in Coſmedrom. Aet. VI. Cap. 48. hæc de Ottone ſcribit: *Deinde cepit Mediolanum. Sed Rege Ottone recedente, Mediolanenſes Monetam ejus reſpuerunt, & a fidelitate ejus receſſerunt. Quare Rex Mediolanum regreſſus, coëgit Mediolanenſes de corio antiquo incidere Nummos, & illos ab eis recipi mandavit*. Paria habet Theodoricus de Niem in Lib. de Privileg. & Jur. Imper. Sed donec afferantur tabulæ antiquiores (neque enim Gobelinus ac Niemius, ut hæc nobis perſuadere poſſint, barbam ſat canutam gerunt) liceat mihi coriaceam illam pecuniam commentum plane ridendum credere, uti & defectionem illam Mediolanenſium, quæ ab antiqua Hiſtoria diſcordat. Juvat proinde Annaliſtæ Saxoni adhærere, cujus verba nuper laudata veros Nummos ex argento aut ære, & nomen Ottonis Magni præferentes indicant Mediolani percuſſos. Si ejus Annaliſtæ ævo *Ottoleni* ii Nummi perſeverabant, ergo argentei, aut ærei fuere; tamdiu enim ignominioſam pecuniam generoſi Cives Mediolanenſes non toleraſſent. Bene autem cecidit, ut fabellam hanc tamdem evertere & exſibilare poſſem. Suppeditavit enim mihi ex inſigni Muſeo ſuo Eruditiſſimus Vir Apoſtolus Zenus, Auguſtiſſimi Romanorum Imperatoris CAROLI VI. Hiſtoriographus, argenteum Nummum, ſub eodem Ottone, ut opinor, Primo Mediolani cuſum; ex quo intelligas, Ottonibus Auguſtis imperantibus perſeveraſſe Mediolani Monetam, ac Nummos argenteos ibi cuſos, non verò coriaceos.

Itaque Septimum Nummum conſpiciendum offero, quem non ſolùm oculis meis ſubjecit, ſed etiam liberaliſſime mihi dono dedit idem Zenus. Is nummus eſt formæ aliquantulum concavæ, laminæ verò ſubtilis. In area legitur Monogrammate expreſſum nomen OTTO, & in limbo IMPERATOR. In concava facie AVG. ✠ MEDIOLANIV. Alibi oſtendi, Sæculis barbaricis, immo & antea, *Mediolanii* nomen in uſu fuiſſe. Duos poſtea ſimiles nummulos argenteos vidi apud ſæpe laudatum P. D. Alexandrum Chiappinium Placentiæ, & unum quoque apud Johannem Franciſcum de Solis J. U. D. nepotem meum Mutinæ. Concavos dixi hoſce Nummos infimæ magnitudinis Ottolenos. Neque peregrina eorum forma: nam & Græcis fuere *Caucii* Nummi, Καυκλοι, de quibus mentio eſt in Novella CV. Juſtiniani Cap. 2. ita appellati, quod *Cauci*, ſeu *Pateræ* figuram referrent, atque adeo concavi. Ejuſdem generis doctiſſimus Du-Cangius fuiſſe opinatur *Scyphatos* aureos, quod nempe Scyphi formam imitarentur. Conſule, ſi lubet, Diſſertationem ſubſequentem.

Octavus Nummus argenteus, Mutinæ apud Matthæum Pellicciarium exſiſtens, incertum eſt, quemnam ex *Henricis* Auguſtis indicet. Sex enim ejuſdem nominis Italiæ Regnum ac Imperium tenuere. Ibi legitur HENRIC. INPERATOR. Et in averſa facie MEDIOLANVM.

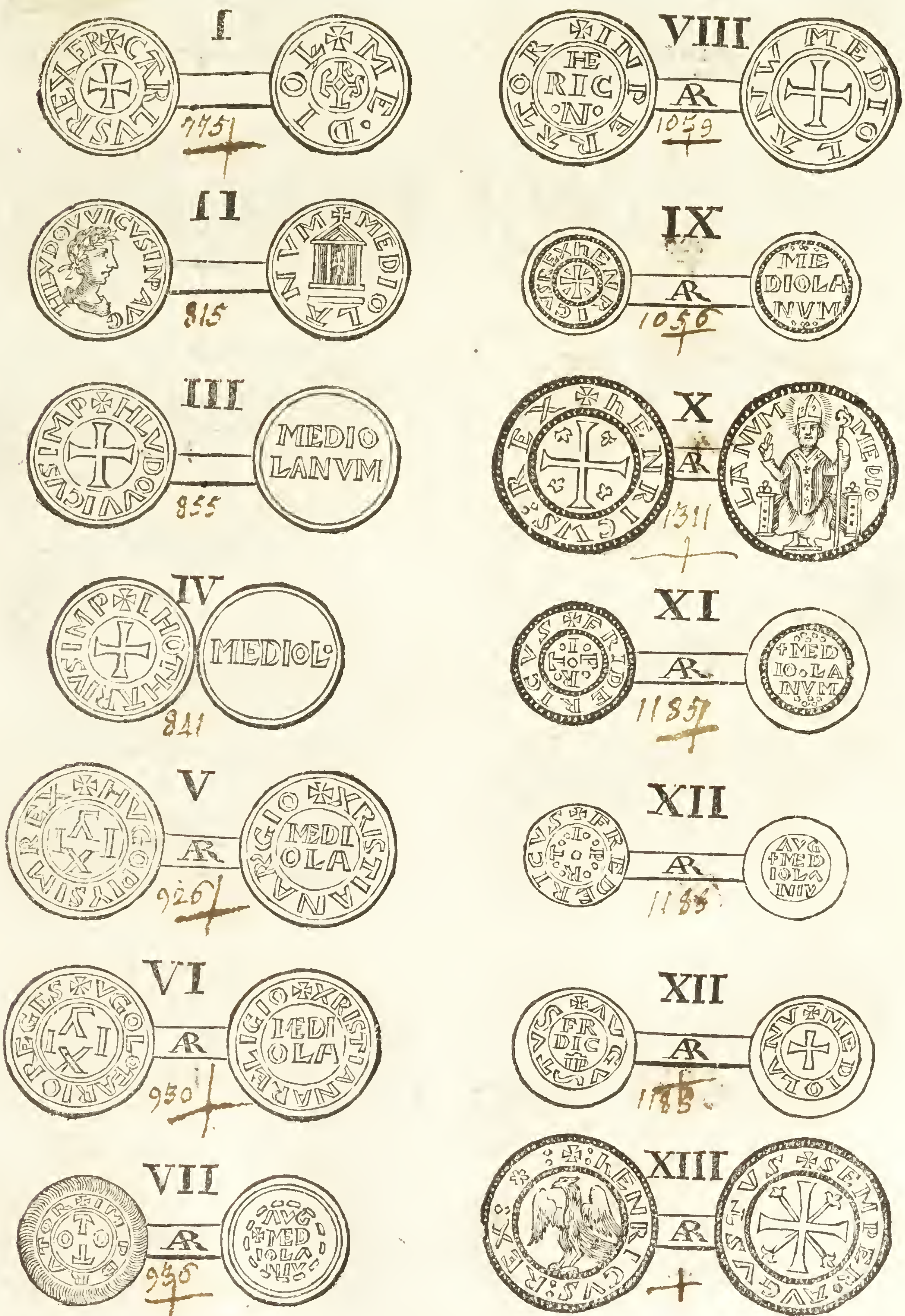
Nonus in Muſeo Bertacchinio Mutinæ adſervatus, argenteus eſt. In antica præfert Crucem cum literis circumpoſitis HENRICVS REX. In poſtica MEDIOLANVM. Fortaſſe Nummus pertinet ad *Henricum* inter Reges *Quartum*, qui diu Regis titulo eſt uſus. Sed pertinere etiam poteſt ad Secundum inter Reges, Primum poſtea inter Auguſtos, in Cælitum albo ſcriptum.

Decimus apud me exſiſtens, referendus fortaſſe ad *Henricum* inter Germaniæ Reges *Septimum*, & *Sextum* inter Italiæ Reges ac Imperatores, circiter Annum Chriſti MCCCXI. hanc epigraphen gerit HENRICVS REX (is nondum Imperiali Coronâ donatus) cum Cruce in area. In altera facie effigies Sancti Ambroſii ſedentis ſuper cathedram, cum literis MEDIOLANVM.

Undecimus Mediolani apud prælaudatum Marchionem Trivultium, & Mutinæ in Muſeo Bertacchinio adſervatus, *Fridericum I.* Imperatorem circiter Annum Chriſti MCLXXXV. deſignat. Ibi hæc epigraphe FRIDERICVS, & in area I P R T. ideſt *Imperator*. In averſa

parte

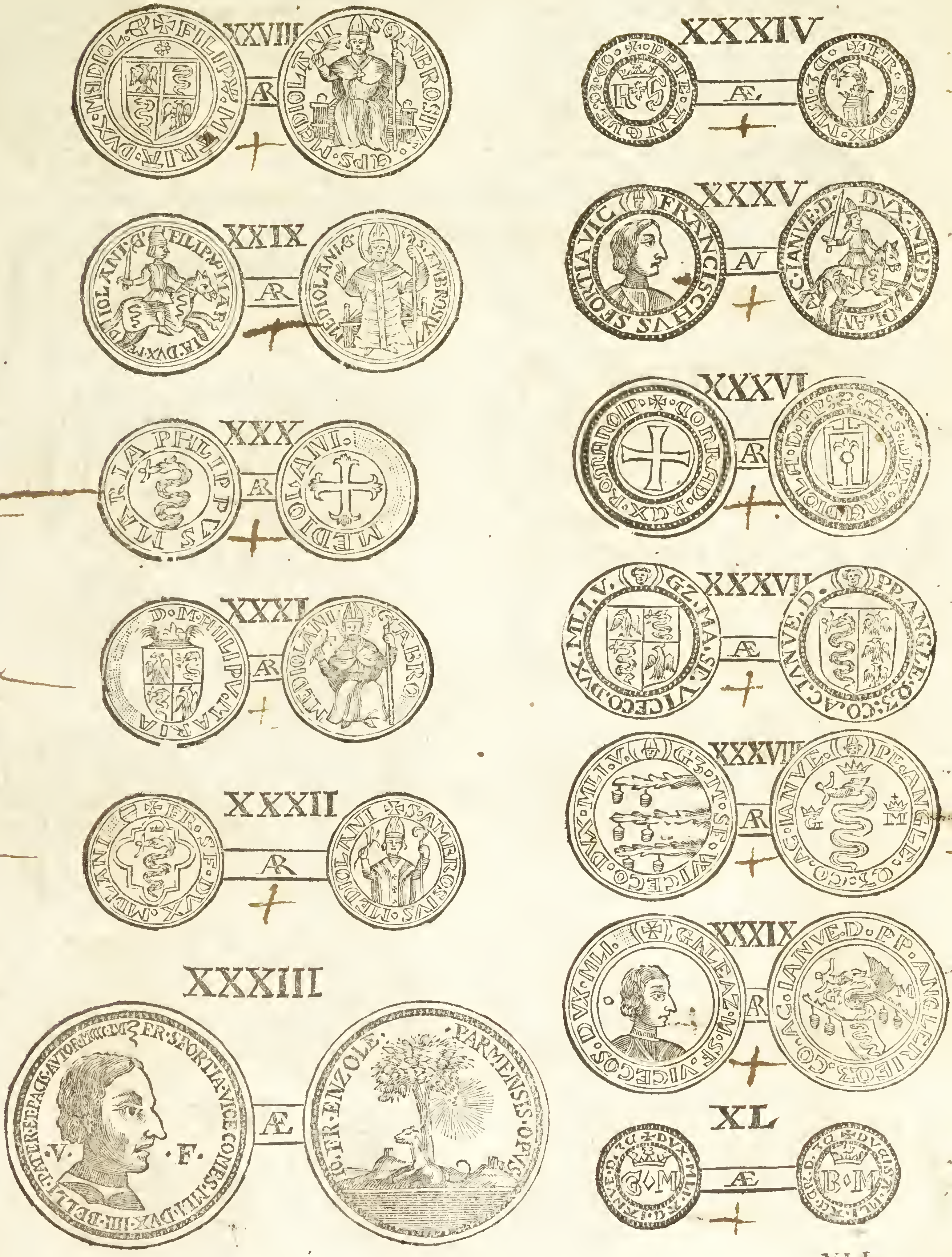
M E D I O L A N I.

Tab. XIV.

XXVIII.

XXVIII
XXIX
XXX
XXXI
XXXII
XXXIII
XXXIV
XXXV
XXXVI
XXXVII
XXXVIII
XXXIX
XL
XLI.

Tab. XVI.

XLI
XLII
XLIII
XLIV
XLV
XLVI
XLVII
XLVIII
XLIX
L
LI
LII
LIII
LIV

parte MEDIOLANVM. Norunt Eruditi, ac præcipue in Ottonis Friſingenſis, Radevici, ac Ottonis Morenæ Hiſtoriâ verſati, quanto odio in Mediolanenſem Populum a ſui aſſumtione Fridericus I. exarſerit, & quot bellis nobiliſſimam deinde Urbem inceſſerit, quam demum ſubactam Anno MCLXII. lacrymabili excidio ſubvertit. Inter reliqua mala, quæ is Mediolanenſibus inferre conatus eſt, Anno MCLV. eos jure *Monetæ* privavit, atque illud in Cremonenſes tranſtulit. Campius in Hiſtor. Cremon. ejuſmodi decretum innuerat: ego verò illud ex Archivo Reipublicæ Cremonenſis integrum deſcripſi, ubi pervetuſtum illius exemplum adſervatur, atque in præſentia editum eo.

Fridericus I. Imperator Mediolanenſes, quod Novocomum & Laudam deſtruxerint, Imperiali banno ſubjicit; Monetâ, teloneo, diſtrictu, & omnibus Regalibus privat; & jus cudendæ Monetæ in Cremonenſes transfert, Anno Chriſti 1155.

In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis. Fredericus *divina favente clementia* Romanorum Imperator Auguſtus. *Imperialis excellentia nihil magis proprium habere debet, quàm ut contumaces juſta ſeveritate puniat, humiles verò & Romano Imperio devotos conſueta benignitate foveat & honoret. Hujus itaque rationis intuitu* Mediolanenſes *ob immania eorum ſcelera, a noſtrâ gratiâ penitus rejecimus. Et quia auſu temerario, & ſpiritu ſacrilego, præclaras* Italiæ Civitates Cumas & Laudas *ſuâ injuſtâ poteſtate impiiſſime* deſtruxerunt, *& eas ſe levari violenter prohibuerunt, cum ſæpius ſolemnibus Edictis ad noſtram præſentiam citati, de juſtitia diffidentes, ſe abſentare præſumerent, pro tantis exceſſibus dictante juſtitiâ ex ſententiâ Principum noſtrorum Imperiali banno ſubjecimus. Quia verò clementia noſtra Mediolanenſes, ut ad cor redirent, diu ſuſtinuit, cum magis eorum in dies iniquitas & malicia creſceret, & contumaciter noſtrâ abuterentur pacientiâ, in celebri Curia tam ab Italiæ, quàm a Theotonici Regni Principibus, ſuper prædictis exceſſibus ſententiam requiſivimus. Judicatum eſt igitur a Principibus noſtris, & totâ Curiâ,* Mediolanenſes Monetâ, *theloneo, & omni diſtricto, ac poteſtate ſeculari, &* omnibus Regalibus noſtrâ auctoritate eſſe privandos; ita ut Moneta, *theloneum, &* omnia prædicta ad noſtram poteſtatem redeant, *& noſtro ſtatuantur arbitrio. Et quia* Cremonenſis Civitas *præ cunctis Italiæ Urbibus fide & probitate, omnique honeſtate ſemper florentiſſima, & in rebus militaribus expertiſſima, nobis & prædeceſſoribus noſtris divis Imperatoribus ac Regibus fideli devotione & indefeſſâ probitate ſervivit, eorum merita digne remunerare volentes,* jus faciendæ Monetæ, quo Mediolanenſes privavimus, Cremonenſibus donavimus. *Hoc quoque noſtrâ eis Imperiali auctoritate in perpetuum confirmamus. Ut igitur hæc noſtra donatio omni ævo rata & inconvulſa permaneat, hanc paginam inde conſcribi, & noſtri imaginis charactere juſſimus inſigniri.*

Teſtes quoque ſubter notari fecimus, quorum nomina hæc ſunt: Herimannus Conſtantienſis Epiſcopus: Ordivus Baſilienſis Epiſcopus: Cunradus Wormacienſis Epiſcopus: Marquardus Fuldenſis Abbas: Henricus Dux Saxoniæ: Bertolfus Dux Ceringiæ: Otto Palatinus Comes: Ulricus Comes de Lenzeburch: *Gozvinus de Fulſenberg*: Gozzo Comes, *& filius ejus Manfredus*: Gerardus Comes de Crema: Jacobus Comes de Favalla; *Conſules Papienſes & Novarienſes.*

Signum (✠) *Domni Frederici Romanorum Imperatoris invictiſſimi.*

Ego Arnoldus Colonienſis Archiepiſcopus, Italici Regni Archicancellarius recognovi.

Actum in territorio Veronenſi apud Inſulam Acenenſem, Anno Dominicæ Incarnationis MCLV. Indictione III. Regnante Domno Imperatore Frederico, Anno Regni ſui IV. Imperii verò Primo.

Verba illa legiſti: *Jus faciendæ Monetæ, quo Mediolanenſes privavimus, Cremonenſibus donavimus.* Hæc indicant, jam ſuperiori Anno, quo primum bellum Populo Mediolanenſi Fridericus intulit, decretum aliquod emerſiſſe, quo Monetam cudere Mediolanenſi Urbi interdictum fuerat. Verùm Anno MCLXVII. reædificato Mediolano, ac reſtauratâ Anno MCLXXXIII. per pacem Conſtantiæ inter Fridericum & Lombardicas Urbes concordiâ, idem jus Monetæ Mediolanenſibus reſtitutum fuit. Adfert etiam Puricellius in Monument. Baſilicæ Ambroſianæ num. 587. Diploma Friderici ejuſdem, confirmantis Anno MCLXXXV. *Regalia* omnia Reipublicæ Mediolanenſi, inter quæ

jus

jus cudendæ pecuniæ adnumerari novimus. At ſuſceptam Rei Nummariæ ſeriem perſequamur.

Duodecimus Nummus argenteus, parum a præcedenti diſſimilis, Bononiæ adſervatur ab amico viro Johanne Baptiſta Biancono, Priore Maſcarellæ, & Literarum Græcarum in Academiâ Bononienſi Profeſſore. In ejus antica viſitur hæc Epigraphe FREDERICVS I. P. R. T. In poſtica AVG. MEDIOLANIV. ideſt *Fredericus Imperator Auguſtus Mediolanium*. Ad eumdem Auguſtum ſpectat alter Nummus in Muſeo Chiappinio adſervatus, quem ad numerum XII. B. proferam. In antica legitur hæc Epigraphe FReDerICus IP. AVGVSTVS. In poſtica Crux cum literis MEDIOLANVM.

Decimum tertium Nummum acceptum refero ſæpius mihi laudato Clariſs. Viro D. Gaſpari Beretto Monacho Benedictino. Ibi conſpicitur Aquila Imperialis cum literis in circuitu: HENRICVS REX. In averſa parte Crux, & literæ SEMPER AVGVSTVS. Quis ex Henricis heic deſignetur, non liquet. Fortaſſis eſt *Henricus Septimus*, qui dejectis Anno Chriſti MCCCXI. Turrianis, imperium Mediolanenſis Urbis plene eſt conſequutus. Sed facile etiam pertinere poteſt ad *Henricum Sextum*, qui antequam Anno MCXCI Imperialem Coronam ſuſcepiſſet, Regio tantùm nomine Mediolani verſatus, uſus eſt titulo SEMPER AVGVSTVS. Falluntur enim, qui ſeriùs uſurpatum hunc titulum tradunt. Sed cur nulla ibi mentio Civitatis, in qua Nummus percuſſus fuit, occurrat, aſſequi hactenus non potui. Licèt autem conjecturæ adſint, quibus credatur ex Monetariâ Mediolanenſi officinâ cuſus is Nummus prodiiſſe, me tamen vadem cuiquam præſtare nolo, Mediolani potiùs, quàm in aliqua alia Civitate percuſſum eum fuiſſe.

Decimum quartum Nummum Patavii poſſidet vir nobilis Comes Johannes de Lazara, ad me miſſum ab humaniſſimo ac erudito viro Adamo Pivato Sacræ Theologiæ Doctore. Circiter Annum Chriſti MCCLX. vacante Imperio cuſus a Mediolanenſi Republica videtur. Ibi effigies Sancti Ambroſii cernitur cum literis S. ANBROSIVS. In averſa parte Crux aream implet cum epigraphe MEDIOLANVM. Poſt ea tempora Mediolanenſi in Urbe ad primatum evecta eſt celeberrima *Vicecomitum* Familia. Nullos fortaſſe Nummos Matthæus Magnus, ejuſque filius Galeatius Vicecomes percuſſere, ſed quidem Galeatii proles *Azo* Mediolani Dominus, cui ab Azone Marchione Eſtenſi Avo materno nomen advenit.

Decimus quinctus Nummus, circiter Annum Chriſti MCCCXXX. percuſſus, in Muſeo Bertacchinio Mutinæ exſiſtens, Crucem in area præfert cum epigraphe AZO VICECOMES. MEDIOLANVM. In altera facie effigies Sancti Ambroſii conſpicitur, cum ejus nomine.

Decimus ſextus viſitur Mutinæ in eodem Muſeo Bertacchinio, ad laudatum *Azonem* Principem ſpectans. Ibi in antica legitur AZ. hoc eſt, *Azo*, quæ duæ literæ aream implent: in limbo verò VICECOMES. Poſtica Crucem habet in medio, & in circuitu CVMANVS. Anno Chriſti MCCCXXXVI. percuſſus fuit hic Nummus. Tunc enim Novocomenſi Civitate, quam *Cumanam* barbarica Sæcula appellarunt, Azo potitus fuit.

Decimus ſeptimus ex Veronenſi Muſelliano Muſeo depromtus exhibet effigiês duorum Martyrum cum epigraphe S. PROTASI. S. GERVASI. In medio IOHanneS VICECOMES, Archiepiſcopus & Dominus Mediolani Anno MCCCXLIX. In altera facie Archiepiſcopi Sancti effigies, cum literis S. AMBROSI. MEDIOLANVm.

Decimum octavum mihi ſuppeditavit idem Muſellianum Veronenſe Muſeum. Is caſſidem præfert cum Angue vorante puerum, Inſigni videlicet gentilitio Vicecomitum; & in averſa facie effigiem Sancti Ambroſii exhibet. Utrobique impreſſæ leguntur hæ literæ D. B. ideſt *Dominus Bernabos*, qui Anno MCCCLIV. cum fratribus dominari cœpit Mediolani, ac aliis Civitatibus.

Decimus nonus Romæ penes raræ eruditionis virum Abbatem Franciſcum Valeſium adſervatur. Sculptus in medio Anguis cum puero in ore, & duabus literis B. G. quæ *Bernabovem* & *Galeatium II.* Vicecomites fratres Mediolani Dominos circiter Annum Chriſti MCCCLX. indicant. Circumſtat inſcriptio BERNABOS ET GALEAZ VICECOMITES. In averſa parte imago Sancti Ambroſii cum literis S. ANBROSIVS MEDIOLANI.

Vigeſimus Nummus Mutinæ in Muſeo Bertacchinio viſitur. Ibi leguntur in area literæ D. B. & in limbo VICECOMES MEDIOL. In altera facie habes Anguem ore vorantem puerum, inſignia Vicecomitum gentilitia, cum literis DOMINVS BERNABOS, ex quibus priores duas literas interpretari tutò poſſumus *Dominus Bernabos*. Infra ſpectabimus repetita Principum eorumdem nomina. Certe ego non auſim heic interpretari *Dominus Brixiæ*.

Vigeſimus primus exſtat quoque in eodem Mutinenſi Bertacchinio Muſeo. In ejus area caſſis eſt cum Dracone. Subeſt clypeus cum

Serpente, Inſigni Vicecomitum, & literis G. Z. In limbo repetitum habes idem nomen GALEAZ VICECOMES. In poſtica exhibetur truncus nodoſus cum flammis ſuppoſitis. Situlæ binæ aquam continentes e trunco pendent. Epigraphe hujuſmodi legitur: DNS, ideſt *Dominus* MEDIOLANI PAPIE ETC.

Vigeſimum ſecundum adſervant in Muſeis ſuis tum Alexander Bertacchinius Mutinæ, tum Abbas Chiappinius Placentiæ, tum etiam Mutinæ Johannes Franciſcus de Solis J. U. D. nepos meus. Nummus ſpectat ad nuper memoratum *Galeatium II.* Vicecomitem, Bernabovis fratrem. Ibi inſigne Vicecomitum gentilitium cernitur cum literis GALEAZ VICECOMES MEDIOLANI PPQ. ideſt *Papiæque*, ſupple *Dominus*. Adduntur duo rami arborum, & e ſingulis pendent duæ ſitulæ. Similis Nummus infra occurret, pertinens ad Galeatium Mariam Sfortiam. Hinc dubitatio de Auctore iſtius mihi ſuboritur. Attamen vix falli me putem in aſſignando hoc Nummo Galeatio Vicecomiti. In poſtica viſitur effigies Sancti Syri Ticinenſium patroni, cum epigraphe S. SIRVS PAPIA. Scilicet Nummus percuſſus Ticini, poſtquam Anno Chriſti MCCCLIX. Galeatius idem nobiliſſimam Urbem in ſuam ditionem recepit. Haud multum diſſimilem antea exhibui inter Nummos Papienſes ſub numero XXIII.

Vigeſimum tertium Patavii poſſidet in Muſeo ſuo Comes Johannes de Lazara. Spectat ad *Galeatium III.* Galeatii II. filium, Comitem Virtutum, ob auctam mirum in modum potentiam celeberrimum Principem. Viſitur ibi Crux ad morem Gallicorum Nummorum compoſita, cum epigraphe GALEAZ COMES VIRTVTVM. In poſtica Inſigne Vicecomitum, ac literæ G Z. ideſt *Galeaz*, DOMINVS MEDIOLANI. Percuſſus hic Nummus Anno Chriſti MCCCLXXXV. poſtquam Galeatius idem patruo Bernabove in vincula conjecto, unus dominationem Mediolani, & reliquarum Urbium arripuit.

Vigeſimus quartus in Mutinenſi Bertacchinio Muſeo mihi inſpectus, Crucem in area præfert. Circumſtant literæ COMES. VIRTVTVM. D. MEDI...... In poſtica effigies Epiſcopi cum literis S. AMBROSIVS MEDIOLAN Liquet, Nummum hunc ad eumdem *Galeatium III.* Vicecomitem ſpectare.

Vigeſimus quinctus in prælaudato Bertacchinio Muſeo adſervatur. In area habet literas G. Z. ideſt *Galeaz*, & in limbo D. MEDIOLANI...... Poſtica Crucem præfert cum epigraphe COMES VIRTVTVM.

Vigeſimum ſextum Mutinæ adſervat Joſeph Maria Cattaneus. Nummum percuſſit idem Princeps. Ibi literæ I. G. VICECOMITIS, ideſt *Johannis Galeatii Vicecomitis*. In altera facie MEDIOLANVM. In ſuperioribus Nummis ille *Galeaz* appellatur; atque eo tantùm nomine revera is nuncupabatur, vivente patre Galeatio II. ac primis imperii ſui annis. At progrediente tempore *Johannis* nomen alteri præpoſuit. Si in veterum monumentis non tam facile vitia nonnulli ſuſpicarentur, neque pro iis cogitationes ſuas nobis propinarent, haberemus & hujus Principis Nomen per Annos multos fuiſſe tantummodo *Galeatium*, non verò *Johannem Galeatium*.

Vigeſimus ſeptimus Nummus argenteus, perquam rarus, Mutinæ apud nobilem virum Alderanum Narium exſiſtit. Ibi Inſigne Vicecomitum cum literis HE. ad latus. Ex literis in limbo ſcriptis hæ tantùm leguntur HESTOR. D.... VICECOMES K. In poſtica Sancti Ambroſii effigies cum epigraphe S. AMBR.... OLANI. Is fuit Heſtor Bernabovis Vicecomitis Mediolanenſium domini filius, e concubinâ natus, qui Anno MCCCCXII. poſt cædem Johannis Mariæ Vicecomitis Ducis Mediolanenſis Urbis imperium arripuit, ſed non diu tenuit, quippe qui in Oppido Modoëtienſi eodem Anno a Philippo Maria Duce obſeſſus, crure fracto ex ictu lapidis per machinam ejecti, interiit. Quum fortè Modoëtiam Anno, ſi bene memini, MDCXCVIII. ego divertiſſem, ipſius Heſtoris cadaver, in vili arca lignea clauſum, atque effoſſum nuper in Baſilica Sancti Johannis Baptiſtæ, vidi. Erat corpus incorruptum, & fractura oſſis in crure manifeſta adhuc apparebat. Juvenis hujus, in ætate virenti violenta morte occumbentis, ſpiritus balſamici a membris illius corruptionem avertiſſe videntur. At niſi de hominis corpore fama certa habita fuiſſet, ſanctum aliquem virum fortaſſis indoctum vulgus ibi ſomniaſſet. Exploratum interea habeo Nummum hunc a perditiſſimo viro percuſſum, Reliquiarum ad inſtar geſtatum a quopiam fuiſſe, uti dubitare non ſinit limbus eum in finem perforatus.

Vigeſimus octavus Nummus in Veronenſi Muſelliano Muſeo exſiſtens, pertinet ad Johannis Galeatii primi Ducis filium *Philippum Mariam Vicecomitem*. Viſitur ibi illius Inſigne in ſcuto cum duabus Aquilis, & duobus Anguibus. Circumſtant literæ: FILIPPVS. MARIA. DVX. MEDIOL*ani* &c. In poſtica effigies Sancti Ambroſii Paſtoralem baculum ſiniſtrâ, flagellum dexterâ tenentis, cum literis: S. AMBRO-

BROSIVS. EP*iſcopu*S MEDIOLANI. Percuſſus Nummus circiter Annum MCCCCXX.

Vigeſimus nonus, ex eodem Muſeo depromtus, virum exhibet in equo currente ſedentem, cum lanceâ erectâ in dextera. In reliquis parum a præcedenti differt, ac ad eumdem *Philippum Mariam* ſpectat.

Trigeſimus in Muſeo Bertacchinio Mutinæ adſervatus, habet in antica Anguem, cum hac epigraphe PHILIPPVS MARIA. In averſa parte MEDIOLANI, ſupple *Dux*.

Trigeſimum primum in Muſeo Bertacchinio, & Chiappinio ſub oculis habui. Eumdem Principem oſtendit. Ibi viſitur Inſigne Vicecomitum cum literis PHILIPVS MARIA.... D.M. ideſt *Vicecomes Dux Mediolani*. In poſtica effigies S. ABRO..... ideſt *Sancti Ambroſii* MEDIOLANI.

Trigeſimus ſecundus in Muſeo Bertacchinio, ac Regii apud Comitem Nicolaum Taculum conſpicitur. Ibi inſigne Vicecomitum, & epigraphe FR. SF. DVX MDLANI, hoc eſt, *Franciſcus Sfortia Dux Mediolani*, videlicet inclytus ille Princeps, qui virtutibus ſuis celeberrimos quoſque antiquitatis Duces æquavit, & ex humili origine ad ſummam potentiam pervaſit. In altera facie legitur in limbo S.AMBROSIVS MEDIOLANI. Circiter Annum Chriſti MCCCCL. percuſſus fuit.

Trigeſimus tertius majoris moduli æreus in Muſeo Bertacchinio, Numiſma eſt, ſive Italice *un Medaglione*, honoris cauſsâ percuſſum. Ibi protome *Franciſci Sfortiæ* cum literis hinc inde poſitis V. F. fortaſſe pro *Vivat Franciſcus*. In limbo hæc epigraphe: FR. SFORTIA. VICECOMES. MLI. DVX. IV. BELLI. PATER. ET. PACIS. AVTOR. MCCCCLVI. In poſtica canis innixus arbuſto, Sole emittente radios. Additur epigraphe: IO. FR. ENZOLE. PARMENSIS. OPVS.

Trigeſimus quartus in eodem Muſeo Bertacchinio, Caſſidem præfert cum Angue, gentilitio inſigni Vicecomitum. Circumſtant literæ FR*anciſcus* SF*ortia* DVX. MLI. &c. In poſtica aream occupant literæ cum Corona ſuperpoſita, quæ videntur eſſe FR. S. ideſt *Franciſcus Sfortia*. In limbo PAPIE. ANGLE*riæ*Q*ue* CO*mes*.

Trigeſimus quinctus Veronæ in Muſeo Muſelliano viſitur. Ibi ejuſdem inclyti Ducis effigies cum literis: FRANCISCHVS SFORTIA VIC *comes*. In averſa parte homo ſuper equum currentem ſedens, lanceam dexterâ geſtans, cum literis DVX. MEDIOLANI. AC IANVE *Dominus*. Poſt Annum Chriſti MCCCCLXIV. Nummus percuſſus.

Trigeſimum ſextum Veronæ adſervat Muſeum Muſellianum. Hanc epigraphen præfert. G. S. nempe *Galeaz Sfortia* DVX MEDIOLA*ni*. D. PP. ideſt *Dominus Papiæ*. Crux in averſa facie cum literis CONRAD*us* REX. ROMANO*rum* II. a quo Mediolanenſes Monetæ jus derivabant. Percuſſus eſt Nummus circiter Annum MCCCCLXVI. a Galeatio Franciſci Sfortiæ filio.

Trigeſimus ſeptimus ex eodem Muſeo depromtus pertinet ad eumdem Franciſci Sfortiæ filium, ac ſucceſſorem. Ibi inſignia Vicecomitum & Sfortiadum cum literis GZ. MA. SF. VICECO. DVX. MLI. V. PP. ANGLEQ. CO AC IANVE. D. ideſt *Galeaz Maria Sfortia Vicecomes Dux Mediolani Quinctus, Papiæ, Angleriæque Comes, ac Januæ Dominus*.

Trigeſimus octavus Mutinæ apud Johannem Baptiſtam Caula Juriſconſultum exſtat. Ibi tres arborum rami cum duabus ſitulis pendentibus, Emblema ſcilicet, ſive Symbolum (Italice dicere *Impreſa*) quod ſupra vidimus in Nummo Galeatii Vicecomitis. Literæ circumſtant GZ. M. SF. VVICECO. DVX. MLI. V. In averſa parte Anguis cum duabus literis in medio G. M. ideſt *Galeaz Maria*, & in circuitu PP. ANGLEQVE. CO. AC. IANVE. D. Tota inſcriptio hæc verba reddit, *Galeaz Maria Sfortia Vicecomes Dux Mediolani Quinctus, Papiæ, Angleriæque Comes, ac Januæ Dominus*, qui Franciſco patri ſucceſſit Anno Chriſti MCCCCLXVI.

Trigeſimus nonus argenteus viſitur in Muſeo N. V. Syri de Rhaude, aureum minoris moduli ſervant heredes Antonii Reynæ Mediolanenſis. Effigiem ejuſdem Galeatii Mariæ exhibet in antica. Inſigne verò Vicecomitum cum duobus ramis, e quorum ſingulis pendent duæ ſitulæ, cernitur in poſtica cum literis hinc inde GZ. M. *Galeaz Maria*. Utraque epigraphe eſt ſimillima inſcriptionibus Nummi præcedentis. Adeſt etiam aureus penes Comitem Conſtantium de Abdua Patritium Mediolanenſem.

Quadrageſimus argenteus in Muſeo Bertacchinio Mutinæ. Viſuntur in area literæ G. M. cum corona ſuperpoſita, ideſt *Galeaz Maria*. In limbo DVX. MLI. AC. IANVE. D. &c. Poſtica habet literas in area B. M cum coronâ ſuperpoſitâ, hoc eſt *Blanca Maria*, illius mater, cujus auctoritatem in exordio imperii ſui filius eſt reveritus. Subſequuntur in limbo aliæ literæ, nempe DVCISA. MLI. AC. CR. D. &c. ideſt *Duciſſa Mediolani ac Cremonæ Domina*.

Quadrageſimus primus Mutinæ in Muſeo Bertac-

tac-

tacchinio, nummulus eſt argenteus, ubi Caſſis viſitur cum Angue. Ex literis detritis ſupereſt tantùm MLI. ideſt *Mediolani*. In altera parte G. M. coronâ ſuperimpoſitâ, hoc eſt *Galeaz Maria*.

Quadrageſimum ſecundum, Quadrageſimum tertium, & Quadrageſimum quartum adſervat Veronenſis Archipresbyter Muſellius in ſuo Muſeo. Pertinent ad *Johannem Galeatium Sfortiam*, Galeatii Mariæ Ducis filium, qui patri a conjuratis cæſo, in dominatione ſucceſſit Anno Chriſti MCCCCLXXVII. In horum primo viſitur ejus effigies cum literis IO. GZ. SF. VICECOMES DVX MLI. SX. ideſt *Johannes Galeaz Sfortia Vicecomes Dux Mediolani Sextus*. In poſtica illius inſignia, & literæ LVDOVICO PATRVO GVBerNANTE. Duo ſubſequentes Nummi eaſdem literas præferunt.

Quadrageſimus quinctus apud Comitem Johannem Bellincinium Mutinenſem Patricium, & penes nobilem quoque virum Mutinenſem Camillum Valentinium, adſervatus, eamdem Caſſidem exhibet cum eâdem epigraphe IO. GZ. SF. VICECO. DVX. MLI. SX. quæ verba in præcedenti Nummo ſum interpretatus. In averſa parte conſpicitur imago Sancti Ambroſii cum literis LVDOVICO PATRVO GVBERNANTE. Is eſt Ludovicus agnomento *il Moro*: ac propterea tum is Nummus, tum tres præcedentes cuſi videntur circa Annum Chriſti MCCCCLXXX. Parum abſimilis Nummus, ſed minoris moduli, adſervatur in Muſeo Bertacchinio. Sed ibi pro Caſſide eſt Corona cum duabus faſciis pendentibus.

Quadrageſimus ſextus argenteus in Muſeo Bertacchinio, effigiem juvenilem *Johannis Galeatii Mariæ Sfortiæ Ducis* oſtendit, & in poſtica virilem *Ludovici* Mauri. Epigraphe ferme eadem, ac ſuperior; adeſt etiam aureus minoris formæ in Muſeo heredum Antonii Reynæ Mediolanenſis.

Quadrageſimus ſeptimus aureus Ticini apud Syrum de Rhaude conſpicitur. Ibi effigies *Ludovici* nuper memorati, Anno Chriſti MCCCCXCIV. Ducis Mediolani jam renuntiati, cum inſcriptione LVDOVICVS M. SF. ANGLVS DVX MLI. & in altera facie PP. ANGLEQVE CO. AC IANVE D. hoc eſt: *Ludovicus Maria Sfortia Anglus Dux Mediolani, Papiæ, Angleriæque Comes, ac Januæ Dominus*.

Quadrageſimus octavus Nummus ab eodem nobili viro Syro Rhò adſervatus, explicatione non indiget: ſimilis enim eſt præcedenti illius epigraphe.

Quadrageſimus nonus ex Muſeo Veronenſi Muſelliano deſcriptus, effigiem exhibet viri cum literis: LVDOVICVS AVRELIANEnSIS. In poſtica ejus Inſignia cum inſcriptione: MEDIOLANI. AC. ASTae DN, *Dominus*. Scilicet percuſſus fuit Nummus, antequam is Regnum Galliarum iniit, quo etiam tempore titulum arripuit *Ducis Mediolani*.

Quinquageſimus, & Quinquageſimus primus in eodem Muſeo exſiſtentes, pertinent ad eumdem *Ludovicum Ducem Aurelianenſem*, poſt Caroli VIII. mortem Francorum Regno auctum. Ibi Hiſtrix coronata cum literis LVDOVICVS DEi. *Gratia*. FRANCORum REX. In averſa facie: MedioLanI. DVX. ASTENSISQVE *Urbis* DomiNuS.

Quinquageſimus ſecundus Nummus apud Comitem Andream de Sanctis Mutinenſem, exhibet *Ludovici XII*. Francorum Regis vultum. Circiter Annum Chriſti MCCCCXCIX. percuſſus fuit, ſcilicet poſt ereptum Ludovico Sfortiæ Mediolanenſem Ducatum. Hæc ibi epigraphe: LVDOVICVS D. G. FRANCORVM REX. In averſa parte figura inſidens equo currenti cum inſignibus Francorum Regum, ac literis MEDIOLANI DVX.

Quinquageſimum tertium poſſidet Dominicus Vandellius in Mutinenſi Gymnaſio Mathematicarum Artium Profeſſor. Ad eumdem Regem ſpectat.

Quinquageſimum quartum adſervat in Mutinenſi ſuo Muſeo Alexander Bertacchinius. In ejus area L. coronatum viſitur, nempe monogramma Regis. In limbo LV. D. G. FRANCORVM REX. In poſtica effigies Sancti Ambroſii cum literis S. A. In limbo MEDIOLANI. DVX.

Vide Le-Blancum, qui alios refert. Reliquos Mediolanenſium Nummos prætermitto, utpote ultra inſtitutum meum procurrentes.

IN ADDITAMENTA AD NUMMOS MEDIOLANENSES

MONITUM.

Satis uberem dederam Mediolanenſium Nummorum Syllogen. Attamen, dum hæc prœlo mandaretur, in mentem venit præclariſſimis Sociis Palatinis alios etiam perquirere, qui meam fortè diligentiam effugiſſent, eorum quippe eſt gloriam nobiliſſimæ Patriæ ſuæ, quantis poſſunt viribus amplificare. En ergo ad Nummos Mediolanenſes non mediocre additamentum, quod ipſis acceptum refero. Illud quia antea dare non potui, conjectum in hunc locum volui.

Primum argenteum ſervat Marchio Abbas Aliprandus Vicecomes Patricius Mediolanenſis, ad unum ex Henricis ſpectantem. In antica S. Ambroſius ſedens, dexterâ benedicens; in poſtica S. Gervaſius, & Protaſius barbati cum intermediis litteris HENRICVS IMPERATOR.

Secundus pariter argenteus penes eumdem; ibi S. Ambroſius ſedens mitratus cum diademate, ſiniſtrâ baculum, dexterâ benedicens, bipartito ad latera ejuſdem nomine. In altera parte Crux interſecata triangulis, & in circulo MEDIOLANVM.

Tertium argenteum ſuppeditavit Comes Conſtantius de Abdua Patric. Mediol. In antica viſitur S. Ambroſius mitratus cum diademate, ferula, & baculo, circumſcriptis litteris S. AMBROSIVS MEDIOLAN. In poſtica anguis puerum vorans cum litteris ad latera G. Z. & per gyrum ✠ GALEAZ VICECOMES MEDIOLANI &c.

Quartus aureus, quem retinet nuper memoratus Comes de Abdua, habet ex una parte ſtemma Vicecomitum cum corona, ſuperimpoſito capite ſerpentis, & litteris hinc inde G. Z. In circuitu ✠ DOMINVS MEDIOLANI &c. ex altera parte figura equeſtris enſe evaginato cum litteris ✠ GALEAZ VICECOMES.

Quinctus, & Sextus nummus, ambo argentei, viſuntur in Muſeo ſupradicti March. Aliprandi Vicecomitis, habent in antica S. Ambroſium ſedentem cum ferula, & baculo; Quinctus in poſtica anguem cum puero, & litteris hinc inde D. B., circumſcriptis D. BERNABOS VICECOMES MEDIOLANI. Sextus oſtendit caſſidem cum angue vorante puerum, quem interſecant litteræ D. B., & circumſcriptis litteris D. BERNABOS VICECOMES MEDIOLANI &c.

Septimus pariter argenteus apud prælaudatum Marchionem Aliprandum, exhibet integrum anguem, puerum vorantem cum litteris MEDIOLANI DOMINVS, in altera parte caſſidem cum capite anguis, & litteris DOMINVS BERNABOS.

Octavus æneus apud eumdem Marchionem eſt ſimilis quincto, excepto quòd ſuper anguem exprimitur Aquila unius capitis; & in area B. G., ideſt *Bernabos*, & *Galeaz*. In circuitu BERNABOS ET GALEAZ VICECOMITES.

Nonus argenteus in Muſeo Aliprando oſtendit Joannis Galeatii effigiem litteris circumſcriptis IOHANNES GALEAZ COMES VIRTVTVM, in altera parte figuram equeſtrem enſe evaginato cum litteris ✠ DVX MEDIOLANI &c.

Decimus nummus aureus elegantiſſimus ſervatur apud heredes Antonii Reynæ, veterum Numiſmatum, dum viveret, ſtudioſiſſimi. Faciem exhibet Jo. Galeaz, circumſcriptis litteris: IO. GALEAZ. V. C. (nempe *ViceComes*) DVX. MEDIOLANI. 7. c3. cum capite mi-

MEDIOLANUM.

I
AR
II
AR
III
AR
IV
AV
V
Æ
VI
Æ
VII
AR
VIII
Æ
IX
AR
X
AV
XI
Æ
XII
AV
XIII.

Tab. XVIII.

XXI.

mitrato S. Ambroſii in ſummitate. In altera parte aream occupat anguis coronatus puerum vorans, cum litteris: PAPIE. ANGLERIEQ3. COMES. 7. c.

Undecimus æneus, & extat in Muſeo Aliprando; ibi S. Ambroſius ſedens cum ferula, & baculo, circumſcriptis litteris S. AMBROSIVS MEDIOLANI. In poſtica integer anguis puerum vorans cum litteris I. M., & in circuitu IOHANNES. MARIA. DVX. MEDIOLANI &c.

Duodecimus aureus. In antica ſtemma Vicecomitum cum caſſide ſerpentis puerum vorantis habet, & litteras ad latus cum corona FI. MA. legitur epigraphe DVX MEDIOLANI &c. In poſtica figura equeſtris, ut in aliis ejuſdem Ducis Philippi Mariæ Vicecomitis. Illuſtriſſimus Comes Conſtantius de Abdua ſuppeditavit.

Decimumtertium pariter aureum ſervant Marchio Abbas Aliprandus, Comes de Abdua, ac Bibliotheca Ambroſiana. In antica S. Ambroſius cum mitra, & diademate, dexterâ ferulam, ſiniſtrâ baculum ferens, litteris circumſcriptis S. AMBROSIVS MEDIOLANI. In poſtica M. aream occupat, ſuperimpoſito ſcuto cum Cruce, litteris in gyrum expreſſis COMVNITAS. MEDIOLANI. Poſt mortem Philippi Mariæ Vicecomitis, Mediolanenſes in libertatem ſeſe aſſeruerunt, quam per XXX. menſes obtinuere. Eo tempore cuſum fuiſſe hunc nummum, effigies S. Ambroſii cum flagro ſatis apertè oſtendit.

Decimumquartum nummum publici juris fecit Anno MDCCXVIII. Bartholomæus Curtius Phyſicus Mediolanenſis in Notit. Hiſtoricis Medicorum Mediolanenſium pag. 35. Eumdem æreum ſervant Marchio Theodorus Alexander Trivultius, & Comes Conſtantius de Abdua ante laudati. Pertinet ad Franciſcum Sfortiam, cujus effigies in antica cernitur, circumſcriptis litteris: FRANCISCVS SFORTIA VICECOMES DVX MEDIOL. IIII. Poſtica verò exhibet ejuſdem in Urbem ingreſſum ſub pallio, accurrentibus undequaque civibus, ut manum deoſcularentur, quod contigit anno MCDL. IV. Kal. Martias. In circuitu legitur epigraphe CLEMENTIA ET ARMIS PARTA.

Decimus quinctus argenteus exſtat in Muſeo Aliprando. Ibi S. Ambroſius mitratus ſedens cum ferula, & baculo, in poſtica aquilæ duæ, & duo angues cum litteris F. S. ideſt *Franciſcus Sfortia* DVX. MLI. PAPIE. ANGLERIEQVE. COMES ✠.

Decimus ſextus aureus reperitur in eodem Muſeo. Ex una parte figura equeſtris cum enſe evaginato, & litteris ✠ F. S. DVX. MLI. AC CREMONE. DNVS, in altera parte caſſis cum ſerpente, & litteris F. S., circumſcripto ✠ PAPIE. ANGLERIEQVE. COMES.

Decimus ſeptimus argenteus ex Muſeo Aliprando depromtus, exhibet in antica effigiem Franciſci cum litteris ad latera F. S., in circuitu litterarum exprimitur parvus anguis, deinde DVX MLI PAPIE ANGLERIEQVE COMES. In poſtica S. Ambroſius cum mitra, ferula, & baculo, addito in circuitu S. AMBROSIVS MEDIOLANI.

Decimum octavum argenteum nummum majoris moduli Bibliotheca Ambroſiana ſervat, in quo viſitur ex una parte effigies Galeaz M. cum inſcriptis litteris: GALEAZ. M. SF. VICECOMES. DVX. MEDIOLANI. QVIT. 1470. (Hic Annus in typo hujus nummi ab inciſore per incuriam omiſſus fuit) & caput mitratum S. Ambroſii. In poſtica leo ſedens in flammis, dexterâ tenens truncum cum ſitulis, caſſidato capite; ad latera inſculptis litteris GZ. M. cum corona ſuperpoſita. In circuitu legitur DVCALIS. MAIESTAT. ASSERTOR. HVMANI. GENERIS. DECVS. cum angue coronato.

Decimus nonus nummus argenteus ſervatur ab heredibus Antonii Reynæ, præfert iſte Bonæ effigiem capite velato cum litteris in circuitu: BONA. 7. IO. GZ. M. DVCE. MELI. VI. & capite mitrato S. Ambroſii. In poſtica Phœnix viſitur ſuper rogum cum lemmate: SOLA. FACTA. SOLVM. DEVM. SEQVOR. Poſt mortem Mariti, quæ contigit anno 1476. cuſus hic nummus.

Vigeſimus pariter argenteus penes eoſdem cum ſimili facie; ſed in poſtica effigies illius Mariti cum angue, ac litteris per gyrum GALEAZ. MARIA. SFORTIA. VICECOMES. Adeſt alter ſub eodem numero ſimilis moduli, ad Galeatium M. pertinens, in cujus poſtica ſtemma Vicecomitum cum coronâ, unde exeunt rami olivæ, & palmæ, & ad latera trunci ardentes, cum ſitulis, ac litteris: DVX MLI QVINTVS.

Vigeſimus primus argenteus ad Galeaz Mariam ſpectat, parum diſſimilis a jam deſcripto ſub numero XVIII., expreſſis in poſtica litteris: PAPIE. ANGLERIE. Q3. CO. AC. IANVE. DNS.

Vigeſimus ſecundus aureus ſervatur à Comite Conſtantio de Abdua. In antica caput Jo. Galeaz cum birreto. In circuitu caput S. Ambroſii cum inſcriptione: IO. GZ. M. SF. VICECO. DVX. MLI. SX. In poſtica ſtemma Vice-

comitum ſimile edito in præcedentibus nummis, dempto quòd loco capitis S. Ambroſii adeſt Crux.

Vigeſimum tertium argenteum ſervat Marchio Abbas Aliprandus. In antica effigies Galeaz cum litteris GZ. M. In poſtica S. Ambroſius caſulâ indutus cum mitra actu percutiendi ſcutica milites clypeatos, atque aſtatos fugientes, & S. AMBROSI*us*.

Vigeſimus quartus aureus ſimilis vigeſimo ſecundo, niſi quod moduli aliquantulum parvioris, ac diverſâ in poſtica caſſidis anguiferæ delineatione. Extat apud heredes Antonii Reynæ.

Vigeſimus quinctus æneus ſervatur a Comite Conſtantio de Abdua, in cujus antica viſitur caput Ludovici Mariæ cum litteris in circuitu: LVDOVICVS. M. SF. ANGLVS. DVX MLI. & capite S. Ambroſii mitrato. In poſtica Beatricis ejus uxoris imago, cum litteris: ✠ BEATRIX SF. AN. EST*enſis* DVX. MLI., & capite S. Ambroſii, uti ſupra.

Vigeſimus ſextus argenteus ex Muſeo Marchionis Abbatis Aliprandi depromtus, oſtendit in antica S. Ambroſium ſedentem cum mitra & diademate, ferula & baculo, circumſcripta epigraphe: FR. D. G. FRANCOR. R. In poſtica lilia Francorum cum duobus anguibus puerum vorantibus, litteris in gyrum ſcriptis MEDIOLANI. DVX. ET. C. ac capite mitrato S. Ambroſii.

Vigeſimus ſeptimus æneus in eodem Muſeo, ex una parte Salamandram exhibet inter flammas cum diademate ſuperimpoſito, & litteris: ✠ FRANCISC. D. G. FRANCORVM. REX. ex altera S. Ambroſium extenſo pallio ſtemma Ludovici tegentem, & lemmate MEDIOLAN. DVX. ET. C.

Vigeſimus octavus argenteus ibidem. In antica corona regalis, pendentibus hinc inde duobus palliis, & circumſcripto MEDIOLANI DVX ET CET. In poſtica ſtemma Regum Francorum cum tribus liliis; inſculptis ex utraque parte anguibus cum corona, & litteris: ✠ LVDOVICVS D. G. FRANCOR. REX.

Vigeſimum nonum argenteum ſervat Com. Conſtantius de Abdua, in cujus antica caput Ludovici cum epigraphe ✠ LVDOVICVS D. G. FRANCORVM REX. In poſtica S. Ambroſius equeſtris cum flagro, & litteris MEDIOLANI DVX, ac ſtemmate Regum Franciæ ſub equo.

Trigeſimus æneus ex Muſeo Aliprando ſuppeditatus fuit, exhibet in antica M. coronatum & ✠ MAXIMILIANVS. in gyrum. In poſtica verò Vicecomitum caſſidem cum litteris DVX MEDIOLANI.

Trigeſimum primum argenteum Maximiliani nummum habet idem Marchio Abbas Aliprandus. Ex una parte avis trunco inſidens cum alis elevatis, flammiſque in gyrum diſtributis. Ibi legitur Dux MEDIOLANI. ET. CET. In altera parte viſitur ſerpens puerum vorans cum corona, & litteræ in circuitu exprimunt: MAX. MA. SFOR. VICECO. cum capite S. Ambroſii.

Trigeſimus ſecundus apud heredes Antonii Reynæ. In una facie Caroli V. effigies cum corona laurea, & litteris in circuitu: CAROLVS. V. AVG. IMP. CAES. In alio latere duæ imagines integræ Epiſcoporum, ſupervolitante columba, ſcriptis inferiùs nominibus: S. AGV*ſtini*. S. AMB*roſii*, & per gyrum TE. DEVM. LAVDAMVS.

Trigeſimus tertius argenteus penes eoſdem. In eo caput Caroli V. coronâ laureâ cum litteris: CAROLVS. V. AVG. IMP. CAES. In alia facie mulier ſedens capite velato, cum tropheis militaribus, & infra ſcripto PIETAS. In circuitu S. P. Q. MEDIOL. OPTIMO. PRINCIPI.

Trigeſimus quartus argenteus ab iiſdem communicatus, habet in uno latere Caroli V. effigiem, litteris circumſcriptis: CAROLVS. V. IMPERATOR. In alio S. Ambroſium ſtantem cum ferula & baculo, ad pedes ſcripto MLM., nempe *Mediolanum*, & per gyrum SANCTVS. AMBROSIVS.

Trigeſimum quinctum poſſidet Marchio Jacobus Fagnanus Patritius Mediolan. Ex una parte columnæ duæ erectæ, cum vitta circumvolitante, in qua expreſſum legitur PLVS VLTRA. ac diademate imperiali in vertice, circumſcriptis litteris CAROLVS V. IMP. Stemma hoc invenit poſt detectionem Indiarum Occidentalium Aloyſius Marlianus Mediolanenſis, quemadmodum colligitur ex Paulo Jovio in libro, cui titulus: *Dialoghi delle Impreſe*. In poſtica S. Ambroſius mitratus cum caſula, ferula, & paſtorali, ſcripto per gyrum S. AMBROSIVS.

Trigeſimus ſextus argenteus deſumtus ex Muſeo prælaudati Comitis de Abdua. In antica caput Franciſci Secundi cum birreto, circumſcriptis litteris FRANCISCVS SF. VICECO. DVX MEDIOLANI II. In poſtica caput Ludovici Mariæ cum anguibus ad latera, & literis in gyrum LVDOVICVS. M. SF. DVX. MEDIOLANI. 7. c. Adeſt etiam aureus ejuſdem moduli penes eundem equitem cum poſtica exprimente ſtemma Familiæ coronatum cum ramis olivæ, & palmæ; in lateribus trunci ardentes cum ſitulis, & litteris DVX. MLI. SECONDVS. in vertice caput S. Ambroſii medium inter litteras S. A.

Tri-

Tab. XIX.

XXI
XXII
XXIII
XXIV
XXV
XXVI
XXVII
XXVIII
XXIX
XXX
XXXI
XXXII
XXXIII.

Tab. XX.

XXXIII
IMP.CAES. CARLVS.V.AVG
S.P.Q.MEDIOL.OPTIMO.PRINCIPI
PIETAS
XXXIV
CAROLVS.V.IMPERATOR
SANCTVS.AMBROSIVS.
MLM
XXXV
S.AMBROSIVS
CAROLVS.V.IMP.
XX
XVI
LVDOVICVS.M.SF.DVX.MEDIOLANI
FRANCISCVS.SF.VICECO.DVX.MEDIOLANI.II
DVX
MLI
SECONDVS
XXXVII
FRANCISCI.SF.II DVCIS MLI
S.AMBROSIVS.ARCHIEP.MEDI
XL
SANCTVS.AMBROSIVS
XXXVIII
FRANCISCVS.SFORTIA.II
DVX.MEDIOLANI
XLI
FRANCISCVS.SECVNDVS
DVX.MEDIOLANI.ETC
XXXIX
FRANCISCVS.II.DVX.MEDIOLANI.ET
NEC SORTE NEC FATO
XLII
DVX.MEDIOLANI.ETC

Trigeſimus ſeptimus apud heredes Antonii Reynæ. Hic nummus aureus oſtendit caput barbatum cum litteris in circuitu: ✠ FRANCISCI. SF. II. DVCIS. MLI. In altera parte buſtum mitratum S. Ambroſii cum litteris: S. AMBROSIVS. ARCHIEP. MEDI.

Trigeſimum octavum, uti & ſequentem, ſervant iidem. Ibi figura equeſtris, enſe evaginato, cum litteris: FRANCISCVS SFORTIA II. In averſa facie ſtemma Familiæ cum corona, & litteris: DVX MEDIOLANI 7. c.

Trigeſimus nonus argenteus ſervatur in Ambroſiana Bibliotheca. Viſitur in area effigies Franciſci II. cum litteris in circuitu: FRANCISCVS II. DVX MEDIOLANI ETc. ✠. In poſtica arbor frondoſa vento ſpirante cum lemmate: NEC SORTE NEC FATO, & in ſummitate caput S. Ambroſii mitratum.

Quadrageſimum, ac duos poſteriores humaniter oſtendit Marchio Abbas Aliprandus. Exhibet hic nummus æneus in anteriori facie S. Ambroſii buſtum mitratum cum flagro, & paſtorali, litteris circumſcriptis ✠ SANCTVS AMBROSIVS; in poſteriori viſitur corona cum ramis olivæ, & palmæ, ac litteris: FRANC. SECVNDVS DVX MLI.

Quadrageſimus primus argenteus præfert in antica tres monticulos cum floribus inſurgentibus, & lemmate: FRANCISCVS SECVNDVS; in poſtica ſtemma Familiæ cum litteris ✠ DVX MEDIOLANI &c.

Quadrageſimus ſecundus æreus ſignatur ex una parte coronâ cum ramis palmæ, & olivæ, circumſcripto lemmate: ✠ FRANCISC*us* SECVNDVS; ex altera ſtemmate Familiæ Sfortiæ, additis ad latera F. II. (nempe *Franciſcus Secundus*) circumpoſitis litteris DVX MEDIOLANI &c.

L U C A.

PRogrediamur ad Lucenſem Urbem, quæ olim uti caput Tuſciæ Langobardicæ, prout jam Par. I. Cap. XVII. pag. 154 Antiquit. Eſtenſ. monui, ſub imperio Langobardorum prærogativâ Monetæ frui cœpit, eamque ſub Francis ac Germanis per ſubſequentia Sæcula retinuit, ita ut non celebris minus eſſet *Lucenſis*, quàm *Papienſis* pecunia. In Charta Anni DCCXLVI. a me producenda in Diſſertatione LXXIV. *de Parochiis*, memorantur *auri Solidi boni Lucani numero centum*. Item in altera exarata *Anno Primo Aiſtulfi viro Excellentiſſimo Rege Indictione III.* ideſt Anno Chriſti DCCL. Tanualdus Presbyter Walprando Epiſcopo Lucenſi pollicetur, ſe rite famulaturum Eccleſiæ Sancti Reguli in Waldo, *ſub pœna CC. Solidorum bonorum Lucenſium*. In ea Civitate quum olim eſſem, Nummus mihi oſtenſus eſt, in cujus antica parte legebatur DN. AIST. REX, ideſt *Domnus* ſeu *Dominus Noſter Aiſtulfus Rex*; circa Annum Chriſti DCCLI. percuſſus. In poſtica erat FLAVIA LVCA, quo titulo ornatam quoque Mediolanenſem Urbem ſupra vidimus. Teſtatur etiam Le-Blancus, ſibi æreum Numiſma fuiſſe *Deſiderii* Langobardorum *Regis* cum FLAVIA LVCA. Et eum quidem alteri ſimilem puto, quem Angelus Breventanus Ticinenſis in Arbor. Genealogic. Reg. Langobardor. edidit, atque ego conſpiciendum omnibus infra exhibebo.

Itaque Primus Nummus argenteus ab Huberto Benvogliento Patricio Senenſi olim mihi indicatus, ad quem Regum ſpectet, ignoro. Nam antica pars præfert Crucem, atque epigraphen nimium peregrinam, ſcilicet VIVIVIVIVIV. Vide infra ſimilem in Nummo Piſano. Poſtica habet Stellam cum literis FLAVIA LVCA. Sed quum eadem Crux & Stella occurrant in ſubſequenti Nummo, fortaſſis hic referendus eſt ad Deſiderium Regem.

Secundus Nummus a Breventano evulgatus, Crucem habet in medio cum literis DN. DESIDER. REX: ſcilicet *Dominus noſter Deſiderius Rex*. In poſtica FLAVIA LVCA. Percuſſus fuit circiter Annum Chriſti DCCLVII.

Tertium debemus Le-Blanco. Ibi Crux cum epigraphe CARLVS REX FR. Altera facies exhibet ejuſdem Regis Monogramma, ideſt CARLVS, vel CAROLVS; circumſtat LVCA. Percuſſus fuit circa Annum Chriſti DCCLXXV. poſtquam Carolus Langobardorum Regnum ſibi ſubjecerat.

Quartum protulit idem Le-Blancus. Ibi legitur DN CARVLVS REX, & in altera parte FLAVIA LVCA.

Uſque ad tempora Ottonis Magni Auguſti nullus alius Lucenſium Nummus ſe mihi obtulit. Ad ipſum verò Ottonem, aut ad ejus filium Ottonem II. aut ad Tertium, nepotem, pertinere videtur Nummus Quinctus Mutinæ in Muſeo Bertacchinio exſiſtens. Ibi LVCA in medio, & circum OTTO IMPERATOR. In poſtica effigies Sancti Petri cum literis S. PETRVS. Poſt Annum Chriſti DCCCCLXII. cuſus hic Nummus.

Sextus a prælaudato olim Huberto Benvogliento ad me miſſus, in area exhibet Monogramma Ottonis Auguſti, quo exprimuntur hæ literæ OTTO. In limbo legitur IMPERATOR.

In

In poſtica habetur LVCA, & in circuitu OTTO PIVS REX.

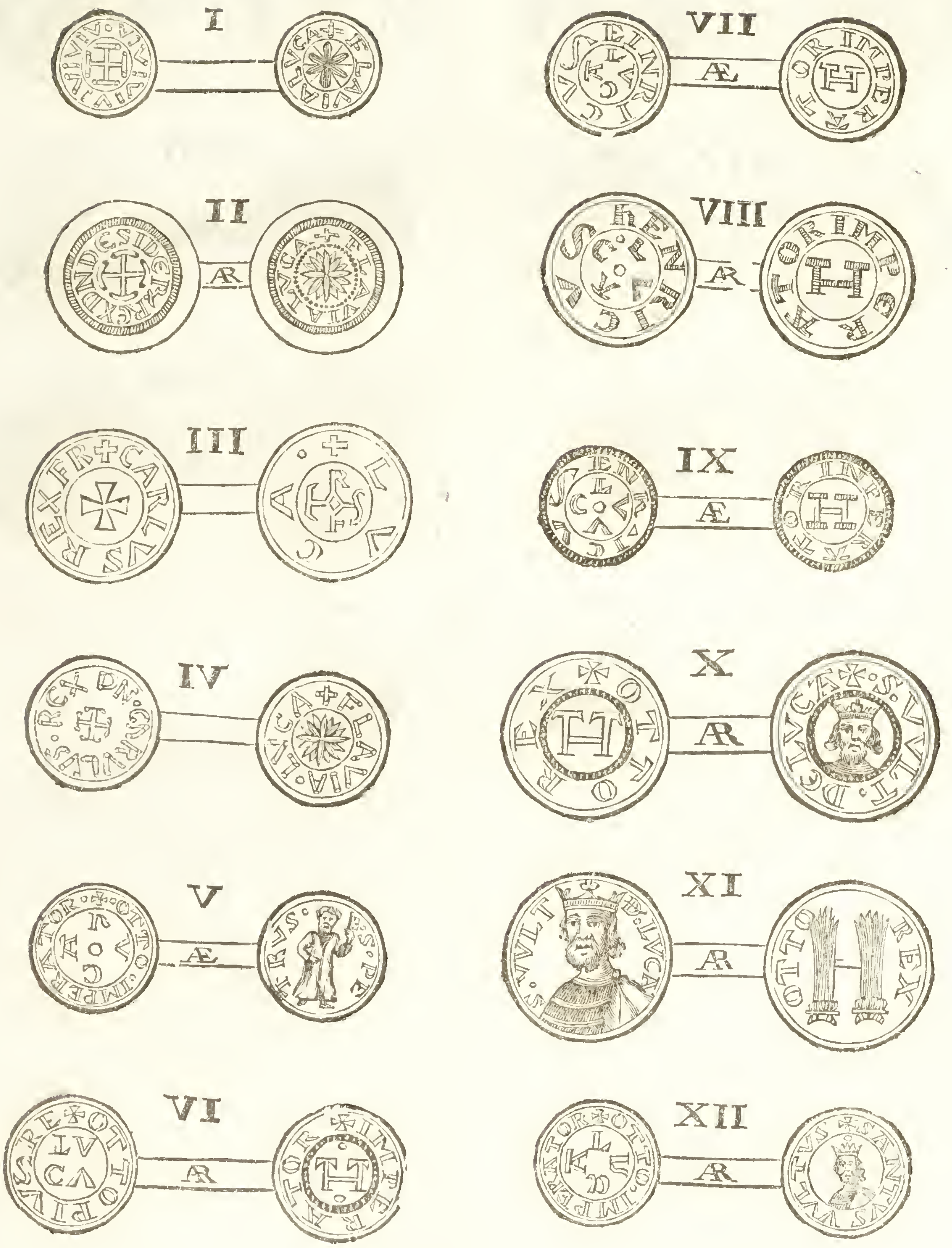
Septimus Nummus, quem ego adſervo, habet in medio LVCA, in circuitu EINRICVS, & in poſtica IMPERATOR cum ſiglis in medio, de quibus infra. Ad quemnam e ſex *Henricis* Auguſtis ſit iſte referendus, nemo facile decernat.

Octavus in Muſeo Bertacchinio, & Nonus in eodem, atque in Chiappinio Placentiæ, perquam ſimiles quidem, ſed non iidem ſunt. Habes in præcedenti horum quoque explicationem. Neque in hoc loco prætermittam Ptolomei Lucenſis Hiſtorici verba in Annalib. brevib. ad Annum MCLV. *Fridericus*, inquit, *Imperator conceſſit, ſive confirmavit Lucenſibus Monetam eis conceſſam per ſuos anteceſſores Imperatores*. Tum ad Annum MCLXXX. refert, Bononienſes fidem ſuam obligaſſe *de Moneta Lucenſi tenenda & expendenda per Civitatem Bononiæ & totam ſuam fortiam*. Sequenti autem Anno *Lucius Papa natione Lucenſis* (ſi eidem Ptolomeo credimus) *conceſſit Lucenſibus Monetam cudendam; quam Civitatem ſumme commendans, omnibus Civitatibus Tuſciæ, Marchiæ, Campaniæ, & Romagnolæ, & Apuliæ in Moneta præponit. Unde dicta Moneta ab illo tempore in prædictis partibus magis fuit uſualis*. Animadvertit autem idem Hiſtoricus, *duas Monetas antiquis temporibus magis cucurriſſe in Italia*, nempe in Lombardia, *Papienſem*, favente Friderico I., *Lucenſem* verò, *ubi Eccleſia magis dominabatur, & quod dicta Civitas Romanæ Eccleſiæ ſemper fuit ſubjecta*. Parcat Ptolomeus: fieri non poteſt, ut Romanus Pontifex Lucenſibus *conceſſerit* jus Monetæ cudendæ; neque enim Pontificii umquam juris in temporalibus ea Civitas fuit. Ad Imperatores autem pertinebat ejuſmodi facultatem largiri: quod & factum tamdiu antea, & modò vidimus a Friderico I. ad Annum MCLV. confirmatum. Neque ſcribendum erat, Lucam *Romanæ Eccleſiæ ſemper* fuiſſe *ſubjectam*. Fidelis & obſequens utique fuit, non autem ſubjecta. Ceterum non ævo tantùm Friderici, ſed per antecedentia Sæcula, ut jam monuimus, Moneta Papienſis & Lucenſis in uſu Italiæ fuit, quippe præſertim apud eas Civitates jus viguit percutiendæ Monetæ.

Decimum Nummum debeo Dominico Vandellio Mutinenſi ſupra mihi laudato. Ibi legitur in circuitu OTTO REX, & in medio Siglæ, ut ſupra. In altera Nummi facie, vultus hominis cum epigraphe S. VVLT. DE LVCA, ideſt *Sanctus Vultus de Luca*. Ligneam nempe figuram hominis e Cruce pendentis Lucenſes in Majori Templo ſumma veneratione cuſtodiunt, per quam Divini Salvatoris noſtri veram effigiem referri vetus fama tradit, opus nempe, ut ſibi perſuadent, Sancti Nicodemi, non ſine prodigio ad Lucenſem Urbem delatum. Ego nihil magis, quàm Statua illa, ab imagine ac formâ Chriſti Redemtoris alienum vidi. Neque aliter viſum Fratri Nicolao Siculo Ordinis Minorum, doctiſſimo Theologiæ Magiſtro, qui, uti narrat Francus Sacchettus Auctor Sæculi XIV. Cap. 73. Novell. in publica concione de Facie Chriſti Domini dicebat: *Non è fatta, come la Faccia del Volto Santo, che è colà: che ben ci vegno a crepare, ſe Criſto fu così fatto*. At quamquam inter fabulas numeranda ſit illius fabrica atque translatio, famæ tamen antiquitas, & Imaginis illius vetuſtiſſima veneratio ac celebritas, Lucenſibus non eſt deneganda. Nam vel Sæculo Chriſti Undecimo Guillelmus II. Angliæ Rex *per Sanctum Vultum de Luca* jurare conſuevit, ut ex Guillelmi Malmesburienſis Hiſtoriæ Libro quarto, atque ex Eadmero Lib. primo & ſecundo Hiſtoriæ conſtat. Gallicus quidam Auctor in Libro, cui titulus *Les Amenitez de la Critique*, cenſet, Anglicum illum Regem juraſſe *per Sanctum Vultum Chriſti Domini pictum a Sancto Luca*. A vero declinaſſe illum arbitror. Porro ſolemne fuit Lucenſi Populo Vultum hunc ſanctum in ſuis Nummis exprimere: quod quando primùm factum fuerit, prorſus ignoro. *Otto* heic memoratus, fortaſſis eſt *Otto III.* qui multos annos Regio dumtaxat titulo in Italia eſt dominatus, ac tamdem Romæ Anno Chriſti DCCCCXCVI. Imperator eſt renuntiatus. Si quis tamen malit *Ottonem IV.*, qui Lucenſes multis privilegiis ornavit, non obſiſtam. Certe Vultus ſanctus in Nummis antiquis Lucenſium frequens ſpectatur. Vidi ejuſdem Urbis Nummulos æreos (*Seſini* appellamus) poſtremis hiſce temporibus percuſſos, in quibus LIBERTAS legitur, & in circuitu OTTO REX. Quæ indicant, ad unum ex Ottonibus referri a Lucenſibus facultatem pecuniæ ſignandæ: quod Genuenſes quoque per complura Sæcula fecere, ut infra monebo, *Conradum Regem* in ſuis Nummis ſignantes.

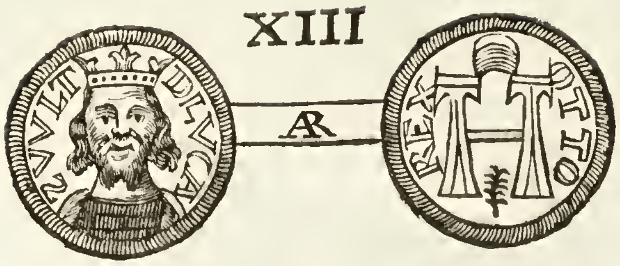
Undecimus argenteus apud Abbatem Chiappinium Placentiæ adſervatus, Siglas ſupra viſas exhibet in medio, ſed ita ut videantur non duo T., ſed veluti geminæ Columnæ cum transverſo chlatro eas colligante. Attamen ſi contendas, Monogramma Ottonis ibi deſignari,

L U C Æ.

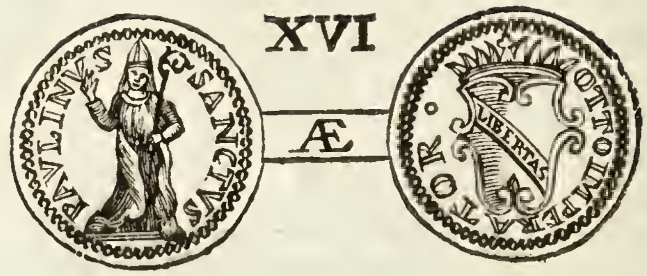

Tab. XXII.

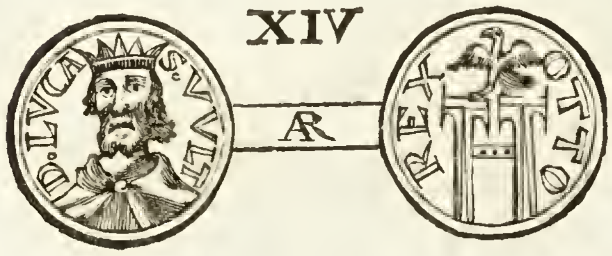
XIII

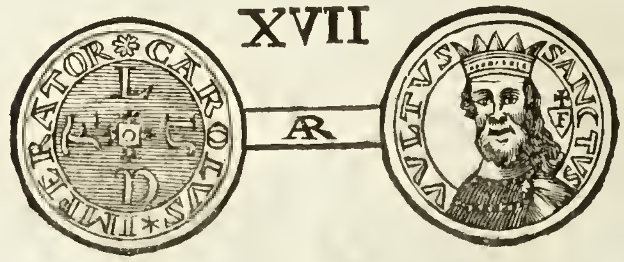
XVI

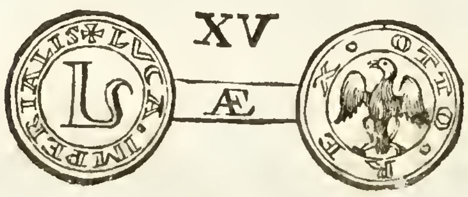
XIV

XVII

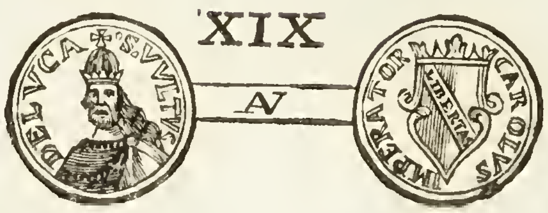
XV

XVIII

XIX

ri, non repugnabo, quamquam eadem Sigla, ut ſupra vidimus, occurrat in Nummis Henrici Auguſti. In circuitu legitur OTTO REX. In poſtica effigies Lucenſis Imaginis cum ſupra relata epigraphe *Sanctus Vultus de Luca*.

Duodecimus Nummus argenteus in Muſeo Bertacchinio Mutinæ, atque in Chiappinio Placentiæ a me viſus, *Ottonem*, non *Regem*, ſed *Imperatorem* prodit. Ibi in medio LVCA, in limbo OTTO IMPERATOR. In averſa parte Imago cum literis SANTVS VVLTVS. Incertum, indicetur-ne OTTO IV. heic, an aliquis e tribus præcedentibus Auguſtis ejuſdem nominis.

Decimustertius argenteus apud amicum olim meum Hubertum Benvoglientum Senenſem, in area habet ſive Monogramma Ottonis, nempe duo TT. colligata, ſive columnas duas, cum palmula ſubjecta. In limbo eſt OTTO REX In poſtica Imago cum literis S. VVLT*us* De LVCA.

Decimus quartus apud eumdem Benvoglientum, præcedenti ſimilis eſt, niſi quod ſuper Monogramma viſitur Aquila.

Decimus quinctus Mutinæ in Muſeo Bertacchinio adſervatus Aquilam præfert cum epigraphe OTTO REX. In poſtica L. aream implet, & in limbo LVCA IMPERIALIS.

Decimus ſextus Mutinæ adſervatus apud olim Angelum Blancum Sacerdotem. Ibi inſignia Reipublicæ Lucenſis, nempe in Scuto coronato LIBERTAS cum literis OTTO IMPERATOR. In poſtica effigies Epiſcopi cum epigraphe SANCTVS PAVLINVS, Epiſcopus & Protector Lucenſium. Atque hactenus Nummos quoſque, mihi viſos, ad Lucam ſpectantes, congeſſi, in quibus *Ottonis Regis*, aut *Imperatoris* mentio eſt: non quod omnes percuſſi fuerint, dum Ottones imperarent, aut unus ſaltem ex iis regnaret. Sunt in his nonnulli longe ſerius ſignati: quippe repeti conſuevit in Nummis Ottonis nomen, qui privilegium Monetæ conceſſerat, aut reſtituerat.

Decimus ſeptimus, Decimus octavus, & Decimus nonus ad *Carolum IV. Imperatorem* ſunt referendi, qui Reipublicæ Lucenſi Sæculo Chriſti Decimoquarto Libertatem diu ereptam reſtituit. Mutinæ adſervantur, neque explicatione indigent. Mihi, dum Lucæ forem, ſignificavit amicus quidam meus, ſibi viſum ejuſdem Civitatis Numiſma, in circuitu hunc verſiculum habens:

„ LVCA POTENS STERNIT,
„ SIBI QVÆ CONTRARIA CERNIT.

Vereor, ne Sigillum pro Numiſmate amicus ille acceperit. Liberarum quippe Civitatum mos fuit Sæculo præſertim Tertiodecimo epigraphes loco Leoninum aliquem Verſiculum ſuis Sigillis addere, ut ex aliis exemplis liquet, quæ inferius in Diſſertatione *de Sigillis* commemorabo.

PRINCIPES BENEVENTANI ET SALERNITANI.

SEd præter haſce tres Italici Regni Urbes, *Ticinum* videlicet, *Mediolanum*, & *Lucam*, olim Duces quoque & Principes Beneventani pecuniam cudiſſe deprehenduntur. Splendida plane fuit barbaricis temporibus illius Ducatus dignitas, amplitudo atque potentia, utpote qui potiorem partem Regni nunc Neapolitani complecteretur. Attamen dum ſtetit Langobardorum Regnum ſub ſuis Regibus, numquam induxiſſem animum ad credendum, licuiſſe Ducibus illis ſignare Nummos, niſi ex iis unum nobis in Stemmate Genealogic. Reg. Langobardor. ſervaſſet Angelus Breventanus, quem heic ſiſto ſub num. I. Viſitur ibi effigies hominis cum Cruce, ac duabus Stellis, & in poſticâ altera Crux cum Monogrammate, ideſt cum literis OGRE, ſeu GREO, quæ idem Breventanus interpretatur *Gregorius*. Anno revera DCCXXXI. Beneventanæ provinciæ præfuit *Gregorius Dux* regnante tunc Liutprando Rege. Et ſane in eo Monogrammate ne ego quidem alium legere potui, niſi *Gregorius*. Verùm durum adhuc mihi videtur credere, tantum auctoritatis fuiſſe Ducibus Beneventanis, ut ſub Rege Langobardo, quem uti ſupremum Dominum colebant, & a cujus imperio pendebant, pecuniam cuderent unâ ſui effigie ſignatam, nullâque Regis factâ mentione. Illud contra exploratum eſt, ex quo excidit Langobardorum Regum dominatio Anno DCCLXXIV. Regnumque Italicum Carolo Magno Francorum Regi parere didicit, Arichiſum Beneventanorum Ducem, quum ſe liberum a veteri Domino agnoſceret, ne novo ſubderetur, quantis potuit viribus fuiſſe luctatum. Quare is omnia Regis, præterquam nomen, jura ac ornamenta arripuit, atque inter illa, ut videtur, Monetam; ſeque non amplius *Ducem*, ſed *Principem*, hoc eſt ſupremum Dominum Beneventanæ ampliſſimæ Provinciæ deinceps inſcripſit. Pares animos a parente accepit Grimoaldus III. ejus filius; quamvis enim poſt mortem patris a Carolo Magno, apud quem obſes erat, dimiſſus eo pacto fuiſſet, *ut*

Chartas, *Nummoſque ſui nominis* (ideſt Caroli) *characteribus ſuperſcribi ſemper juberet*, uti Anonymus Salernitanus, & ex eo Camillus Peregrinius in editione Erchemperti, teſtatur: is nihilominus promiſſa brevi eſt oblitus. *In ſuis aureis* (ita idem Erchempertus ſcribit) *ejus nomen aliquandiu figurari placuit*; *mox pacta pro nihilo duxit obſervanda*.

Ejuſdem Grimoaldi Tertium Nummum Le-Blancus produxit, quo Salernitani Scriptoris ſententia confirmatur. Eum conſpice Num. II. Ibi habes effigiem Principis Crucem ſupra caput gerentis cum literis GRIMVALD. In altera facie Stemma crucigerum more Nummorum temporibus iis Conſtantinopoli cuſorum. Hinc G. vel S. & inde V. Subtus VII. In circuitu DOMS CARLVS R. ideſt *Domnus Carlus Rex*. Liceat tamen dicere: Nummum hunc non ſatis exacte expreſſiſſe videtur Le-Blancus. Ejus ectypon accuratiùs deſcriptum antea dederat Breventanus. Illuſtriſſimus etiam Eques Pius Nicolaus Garellius Auguſtiſſimi Imperatoris Caroli VI. Bibliothecæ Præfectus, ejuſque Archiatrus, & a Conſiliis, Nummum eumdem aureum in ſuo Muſeo adſervans, ſimile alterum ejuſdem ectypon ad me miſit. Sed & eumdem accepi ex Muſeo Sabbatinio Romano. Quare Nummum ipſum percuſſum circiter Annum Chriſti DCCLXXXVII. rectiùs expreſſum Num. III. Lector accipiat. In altera facie legitur DOMS. CAR. ℞. ideſt *Domnus Carolus Rex*; hinc inde S. R. quas literas, dum meliora adferant alii, interpretor *Sacra Religio*, quum in aliis *Chriſtiana Religio* occurrat; vel ſi mavis *Salus Regni*. In imo non *VII.* ſed VIC. legitur, ideſt *Victoria*, quo nomine inſigniti ſunt & alii Nummi.

Verùm non diu Grimoaldus promiſſis ſtetit, ut dixi, immo *rebellionis jurgium initiavit*, uti Erchempertus Cap. 4. Hiſtor. teſtatur. Quamobrem viſitur alter ejus Nummus aureus ſine *Caroli* nomine. Eum produxit Breventanus, qui & *pondus ſeſqui drachmæ* ei tribuit. Idem quoque Numiſma in Muſeo Sabbatinio Romæ adſervatur. Illud vide heic infra Num. IV. Antica Principis imaginem præfert cum epigraphe GRIMVALD. In poſtica Crux, & S. R. & literæ VICTOR. PRINCIP. ideſt *Victoria Principum*: quæ epigraphe tunc familiaris in Numiſmatis; niſi velis *Victoria Principibus*.

Quinctus Nummus aureus Romæ in prælaudato Muſeo Sabbatinio exſiſtens, ad *Siconem Principem Beneventanum* ſpectat, qui Anno Chriſti DCCCXVII. Grimoaldo IV. ſucceſſit. In antica viſitur imago Principis, globum crucigerum ſuſtinentis, cum epigraphe SICO PRINCES. In averſa parte Sancti Michaëlis effigies, patroni videlicet, ut antea monui, Langobardicæ gentis, ſive Regni. In circuitu literæ MIHAEL ARHANGELV. ONO, fortaſſe CONOB. Parvulum etiam Monogramma Chriſti in area conſpicitur.

Sextus Nummus argenteus deauratus Mutinæ habetur in Muſeo Alexandri Bertacchinii. Ibi effigies Principis, Diadema, ſive Coronam margaritis ornatam cum Cruce ſuperpoſita geſtantis. Circumſtant literæ SICO PRINCE. In poſtica Crux cum duplici tranſitro, & hinc inde Ƨ. C. quas interpretor *Salus Chriſtianorum*. In limbo legitur S. MICHAEL ARHANGELV.

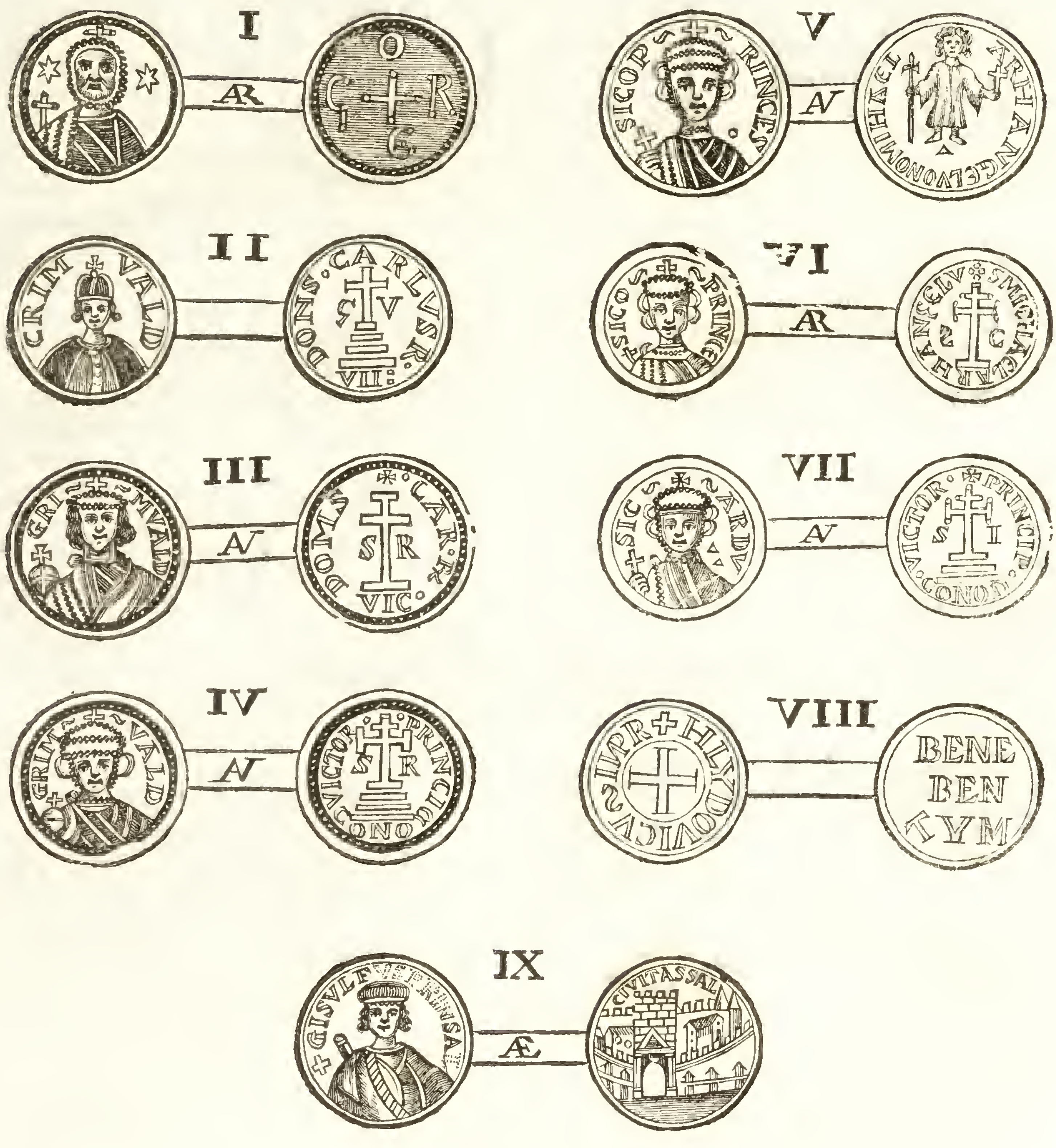
Septimus Nummus aureus in Muſeo Sabbatinio Romæ exſiſtens, *Sicardum Principem* exhibet, qui Anno Chriſti DCCCXXXIII. Siconi patri ſucceſſit. Ejus effigies viſitur cum literis SICARDV. In altera facie Crux Græcorum nummorum ad inſtar cum literis hinc inde S.I. quæ fortaſſe ſignificant *Salus Imperii*. In circuitu VICTOR. PRINCIP. CONOB. uti in Græcis Nummis.

Scripſit ad me ex Urbe, quum in vivis eſſet, P. Eduardus de Vitry e Soc. Jeſu, vir doctiſſimus, & Nummariæ peritiſſimus, atque inſignis Muſei inſtitutor, ad ſe delatum fuiſſe Nummum ex ære inaurato, quem pro aureo incaute acceperat. Ibi effigies erat Principis, qualem in Sicardo conſpeximus, cum inſcriptione SICONOLFVS, & in averſa eadem Crux cum literis S. I. & VICTOR. PRINCIP. CONO. Is eſt *Siconolfus* Princeps primus Salerni, inter quem, & Radelchiſum Beneventi Principem Anno Chriſti DCCCXL. teterrimum bellum exarſit, in longum tempus productum, & Beneventani Ducatus diviſione tamdem compoſitum.

Octavum Nummum publici juris fecit Le-Blancus. Ibi Crux cum literis HLVDOVICVS IMPR. Is eſt *Ludovicus II.* Auguſtus Lotharii filius. In altera facie BENEVENTVM. Percuſſus Nummus circiter Annum DCCCLXXI. quo Imperator Beneventi verſabatur. Atque hinc etiam elucere poteſt, non defuiſſe Adelgiſo tunc Principi Beneventi querelarum cauſſam contra ipſum Ludovicum Auguſtum, quum iſte ita Beneventi dominatorem ageret, ut Adelgiſus contemtus, ac pæne excluſus videretur. En ab ipſo Auguſto Nummos Beneventi percuſſos, ſine ulla Adelgiſi Principis mentione. Erchempertum vide, ac Anonymum Salernitanum in Paralipomenis, Part. II. Tomi II.

Rer.

PRINCIPUM BENEVENTANORUM, ET SALERNITANORUM.

Tab. XXIV.

PRINCIPUM NEAPOLITANORUM.

Rer. Italicar. qui alia opprobria Beneventanis illata a Francis referunt ; ob quæ male accidit Auguſto ipſi Ludovico , ignominioſe capto , ac ſub multis pactis tamdem dimiſſo .

Nonus Nummus æreus , in Muſeo Chiappinio Placentiæ adſervatus , ad *Giſulfum Salerni Principem* ſpectat . Ejus effigies conſpicitur cum epigraphe GISVLF. . . . . In poſtica Urbis aſpectus ſuperpoſitis literis CIVITAS SAL. Giſulfus-ne Primus, an Secundus, heic deſignetur , ignoro . Nullum alium hactenus eorum Principum Nummum videre mihi contigit .

PRINCIPES NEAPOLITANI.

INclyta quoque Civitas *Neapolis*, ab antiquitate , amplitudine , ac venuſtate ſumme commendanda , & nunc nobiliſſimi Regni caput , quam ſibi ſubjicere nulli umquam licuit Langobardorum Regum & Principum Beneventanorum , jus Monetæ ab antiquis Sæculis ſervat , eoque uſi ſunt Duces , ſive Magiſtri Militum, ibi dominantes, de quibus actum eſt in Diſſertatione V. *de Ducibus* . Nummos nonnullos ab iis percuſſos congeſſit , & mihi ſuppeditavit N. V. Ignatius Maria Como Patricius Neapolitanus , humaniorum literarum cultor egregius , & ſingularis amicus meus.

Primus æreus incertum eſt , quo tempore fuerit cuſus . Ibi effigies viſitur *Sancti Januarii Martyris* , ac celeberrimi Neapolitanorum Patroni, cum literis SCS IAN. In poſtica Crux cum literis S. T. ideſt *Salutis Trophæum*. Mentionem hujus Nummi fecerunt Scriptores Neapolitani, Hieronymus de Sancta Anna Carmelita Excalceatus in Vita Sancti Januarii , Tutinus , Caracciolus , & alii.

Secundus æreus quoque , quo anno percuſſus fuerit , ignotum prorſus eſt . Ibi ejuſdem Sancti Martyris effigies conſpicitur , cum literis SC. IA. In poſtica Crux cum literis Græcis ΝΕΑΠΟΛΙΣ , ideſt *Neapolis*.

Tertius pariter æreus effigiem perhibet ejuſdem Sancti , cujus e collo pendet ſtola cum literis in pectore SIS, quas , donec alii propiora vero me doceant, interpretari liceat *Sanctus Januarius* . In limbo legitur Αποσο. Ιανουαριος, literis, ut nunc dicimus, curſivis, ideſt, ut conjicio, *Apoſtolus Januarius*. Sed cur Sanctum illum Martyrem titulo *Apoſtoli* donare voluerint Neapolitæ , divinare nondum potui . In poſtica epigraphe viſitur , rudibus Græcis literis efformata , hoc eſt , Λυρωτὶς τὴς πόλειος ἀπὸ τοῦ πύρος . Communis Neapolitarum ſententia eſt , deſignari his verbis *Liberationem Urbis ab immani incendio montis Veſevi* . Vide tamen quàm bene ſcripta fuerint Λυρωτὶς & πόλειος . Quod certum mihi videtur, accentus ac ſpiritus appoſiti , ipſique errores , & forma characterum , non multam Nummi antiquitatem produnt .

Quartus aureus eumdem Sanctum Januarium exhibet ſtolatum, cum literis SIS in pectore , & in limbo SANCTVS IANVARIVS. Poſtica Crucem habet cum epigraphe Græca ΝΕΟΠΟΛΙΤΑΝ, ubi Α. pro Ω. fuit impreſſum: hoc eſt , *Neapolitanorum*.

Quinctus æreus effigiem parum a præcedenti abſimilem præfert cum literis SCS IANV. In averſa facie viſitur imago *Sergii Ducis Neapolitani*, globum terraqueum, Cruce ſuperpoſitâ ornatum , ſiniſtrâ geſtantis . Additur & aſteriſcus . Ad latera diſpoſitæ ſunt literæ SERGIV DVX . Uti me monuit prælaudatus Como vir doctiſſimus , multa eſt inter Scriptores Neapolitanos concertatio , cui tribuendus ſit hic Nummus . Quinque enim ejuſdem nominis Sergii Duces Neapoli imperarunt . Franciſcus de Petris in Hiſtor. Neapolit. & nuper memoratus P. Hieronymus de Sancta Anna, cenſent Sergium eximium Principem Sancti Athanaſii Neapolitani Antiſtitis patrem heic deſignari , qui Anno DCCCXL. floruit . Verùm Cl. V. Nicolaus Carminius Falco , nunc Epiſcopus Marturanenſis , in Vitâ Sancti Januarii Italice ſcriptâ , veri putat ſimilius , referendum eſſe Nummum hunc ad *Sergium III.* Neapolis Ducem, qui *Protoſebaſti* titulum a Græcis Auguſtis ſibi comparavit .

Sextus Nummus æreus , a perquam rudi artifice cuſus , ſed perrarus , a mei amantiſſimo Abbate D. Alexandro Chiappinio Placentino ad me miſſus fuit . Perquam ſimilis præcedenti eſt, niſi quod heic *Sergius* dexterâ Crucem tenet . Eadem utrobique inſcriptio , ita ut veri ſimile videatur , ad unum eumdemque Sergium pertinere & iſtum Nummum .

Septimus æreus effigiem Sancti Januarii præcedentibus ſimilem nobis oſtendit , cum literis SCS IAN. In poſticâ ſculpta habetur imago Epiſcopi cum literis ad latera poſitis ATHA EPS, ideſt *Athanaſius Epiſcopus*. Is eſt Athanaſius junior Neapolitanorum Antiſtes ſimul & Dux, qui Anno Chriſti DCCCLXXX. propter fraudes & vitia non pauca famoſus evaſit.

Octavus Neapoli a P. Dominico Putignano Soc. Jeſu , antiquitatum ſtudioſiſſimo adſervatur . Quum fere in omnibus præcedenti ſit ſimilis, novâ explicatione non indiget.

Atque hactenus Neapolitani veteres Nummi, quos

quos congerere potui. Nulla mihi dubitatio eſt, quin eorum ſyllogen augere facillimum ſit. Alios quoque nondum a me viſos procudiſſe mihi creduntur *Principes Salernitani*, & *Capuani*; & aliquem ex poſtremis proditurum aliquando mihi ſpes eſt, ex quo Alexius Symmachus Mazochius Canonicus Capuanus V. Cl. antiquitates celebratiſſimæ Patriæ ſuæ illuſtrare pergit. Præterea veri ſimile mihi videtur, *Surrentinos*, & præſertim *Amalphitanos*, olim pecuniam ſignaſſe. Auctor eſt Franciſcus Panſa Juriſconſultus in Hiſtor. Amalphitan. Neapoli Anno MDCCXXIV. impreſsâ, Tarenos aureos ab Amalphitanis fuiſſe percuſſos, uti & majores aureos, in quorum altera facie viſitur Leo cum literis GLORIA ROMANORVM; & in altera Rhinoceros cum epigraphe QVIES REIPVBLICÆ. Tradit etiam, Johannem Baptiſtam Manſum, Marchionem Villæ, & Patricium Amalphitanum, virum celebrem, in poſtremis tabulis ſuis reliquiſſe Nummum Amalphi percuſſum, in quo hæc inſcriptio legebatur: MANSO DVX ET PATRICIVS. Hic Anno Chriſti DCCCXCII. Reipublicæ Amalphitanæ præfuit.

PRINCIPES, ET REGES NEAPOLIS, ATQUE SICILIÆ.

SUcceſſere tamdem Sæculo Chriſti Undecimo in Apulia, Calabria, & Sicilia, Principes Nortmanni, qui mirabili rerum ſucceſſu, induſtriâ, ac fortitudine, tum Græcis, variiſque Principibus Chriſtianis regionem eripuere, quæ nunc ſub Regni Neapolitani nomine venit, tum Saracenis integrum Siciliæ Regnum. Iſtorum verò Principum Nummos, aliorumque etiam Regum, qui Regnum Neapolitanum poſt eos tenuerunt, collegit, atque Anno MDCCXV. Romæ evulgavit Cæſar Antonius Vergara, ex cujus labore proficere in præſentia non dubitabo, additis, quæ apud illum deſiderantur.

Rogerius I. Siciliæ Comes, & Rogerius II. Comes, Dux, & Rex.

ITaque primò apud eumdem Vergaram occurrit Nummus æreus, rudis plane ac informis, in cujus antica viſitur Princeps equo inſidens, haſtam in humero geſtans, e qua vexillum pendet, cum epigraphe ROGERIVS COMES. In poſtica imago Beatæ Virginis in cathedra ſedentis, & Chriſtum infantem tenentis in ulnis. Circumducitur inſcriptio MAIRIA MATER DMI, ideſt *Domini*.

Secundum Nummum æreum ignoravit Vergara. Illum adſervat in ſuo Muſeo Placentiæ amiciſſimus Abbas Chiappinius. Viſitur ibi idem Princeps in equo ſedens, cum his literis in circuitu ROGERI COM. In averſa facie Virgo humi, ni fallor, ſedens cum infante Jeſu, tam imperite efformato, ut nihil rudius excogitari poſſit. Ibi epigraphe eadem MARIA MATER *Domini*.

Tertium ſimilem priori profert Vergara; qui explicatione non indiget. Tres verò hoſce Nummos incertum eſt, quiſnam percuſſerit, *primus*-ne *Rogerius*, hoc eſt frater ſtrenuiſſimus Roberti Guiſcardi Ducis, Anno Chriſti MLXXI. Panormo potitus, an ejus filius *Rogerius II.* qui primo *Comitis* titulo eſt uſus, tum Anno Chriſti MCXXX. *Siciliæ ac Apuliæ Rex* fuit coronatus. Certe ſequentes Nummi a præcedentibus nimirum diſſimiles, deſignare etiam videntur diverſos Principes.

Quartus, & Quinctus, ambo ærei, Crucem gemmatam præferunt cum epigraphe ROGE COME. In poſtica ⊥ inverſum, quo fortaſſis indicatur *Trinacria*. Fieri poteſt, ut hi ſint referendi ad *Rogerium II.* poſtquam patri ſucceſſit in dominatione Siciliæ.

Sextus eſt Nummulus æreus, ab eodem *Rogerio II.* percuſſus, ex quo Regios titulos aſſumſit Anno MCXXX. Ibi epigraphe ROGERIVS REX. In poſtica inſcriptio literis Arabicis concepta eſt; idque eâ de cauſsâ ab eo factum videtur, quod Arabica Lingua poſt diuturnam Sarracenorum Arabum dominationem in Sicilia, familiaris ibi evaſerit. Præterea bellum in Africam tulit, ibique Tripolim cepit. Haſce verò literas hoc eſt *Malech Sarir*, Latine reddas *Regis thronus*.

Septimus Nummus æneus epigraphen præfert ROGERIVS DVX, & in poſtica Deiparæ imaginem cum literis S. M. ideſt *Sancta Maria*. Et hunc ad eumdem *Rogerium II.* ſpectare cenſet Vergara, poſtquam ille Comitis titulo depoſito, *Ducis* alterum ſuſcepit. Attamen diſſimilis omnino Nummi figura ſuſpicionem juſtam gignere poteſt, percuſſum Nummum a *Rogerio Apuliæ & Calabriæ Duce*, filio videlicet Roberti Guiſcardi Ducis, qui Anno Chriſti MCXI. vitâ functus fuit.

Alios etiam Nummos mihi inviſos percuſſiſſe traditur idem Rogerius Rex, hoc eſt, Ducatum vilis metalli. De eo quippe ſcribit Falco Beneventanus ad Annum Chriſti MCXL. *Edixit, ut nemo in toto ejus Regno viventium Romeſinas accipiat, vel in mercatibus diſtribuat.*

Et

Tab. XXV.

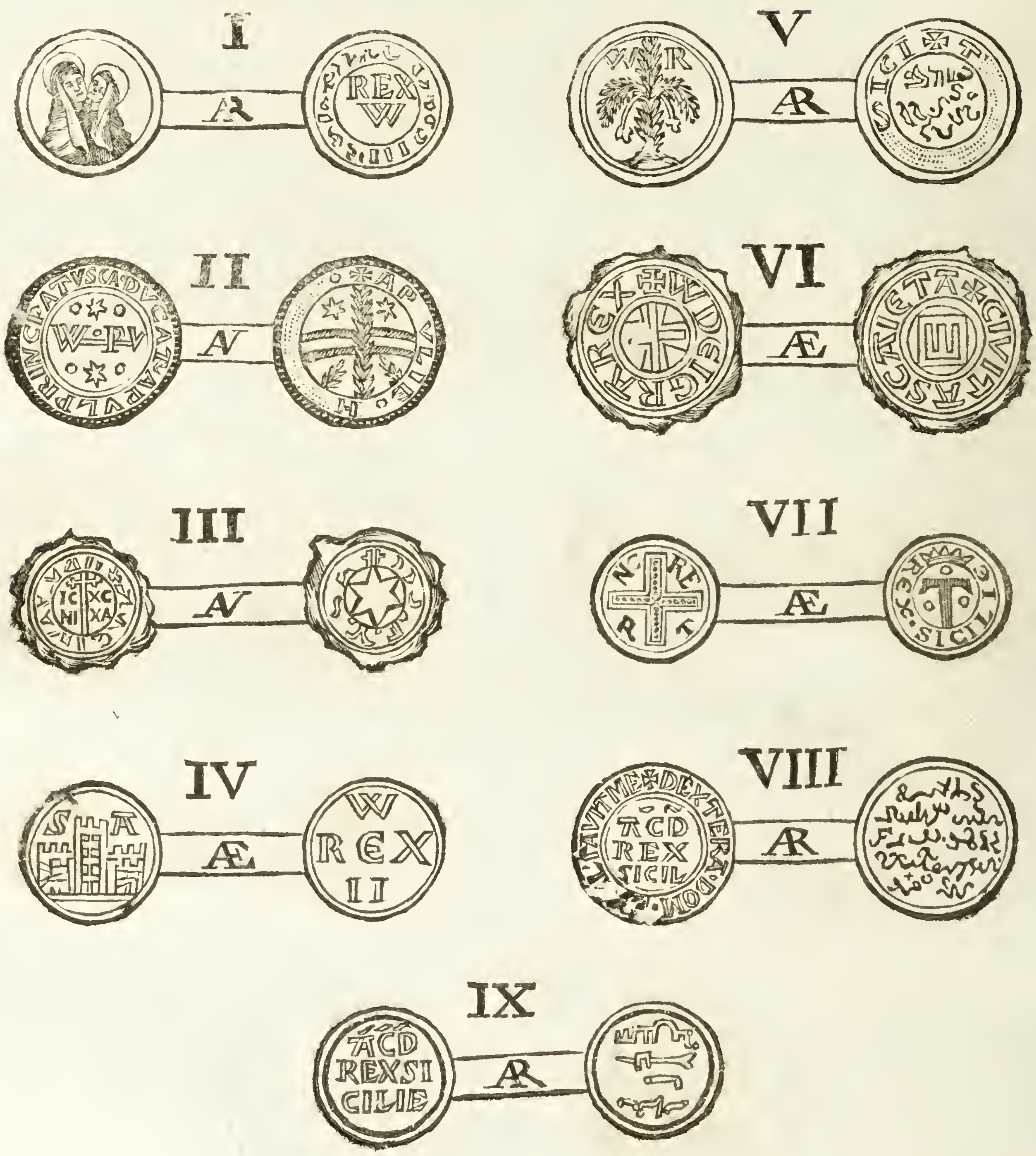
PRINCIPUM AC REGUM NEAPOLIS, ATQUE SICILIÆ.

NUMMI ROGERII I. ET ROGERII II.

GUIL-

GUILLIELMI I. GUILLIELMI II. AC TANCREDI.

HEN-

Et mortali conſilio accepto Monetam ſuam introduxit, unam verò, cui Ducatus nomen impoſuit, octo Romeſinas valentem, quæ magis magiſque ærea, quàm argentea probata tenebatur. Induxit etiam tres Follares (idem fortaſſe fuerunt ac *Folles*, de quibus in ſubſequenti Diſſertatione agetur) *appretiatos. De quibus horribilibus Monetis totus Italicus Populus* (ideſt Apuliæ & Calabriæ) *paupertati & miſeriæ poſitus eſt & oppreſſus.*

Guillielmus I. Guillielmus II. & Tancredus Siciliæ Reges.

PRimus Nummus argenteus in area hanc tantùm epigraphen præfert REX W. ideſt *Rex Willelmus*. Reliquæ literæ attritæ ſunt. In altera facie duarum Sanctarum mulierum effigies apparet: fortaſſis Chriſti Mater Eliſabetham viſitans.

Secundus Nummus aureus in area habet W. ideſt *Willelmus*. Subſequuntur binæ literæ, quas Vergara opinatur eſſe P V. vel P R. At mihi potius videntur R X. hoc eſt *Rex*. Circumſtant aliæ DVCAT APVL PRINCIPATVS CA. ideſt *Capuæ*. In poſtica ſupereſt tantùm APVLIE. H........

Tertius Nummus aureus minoris moduli Crucem præfert cum Græcis literis IC XC NIKA, ideſt *Jeſus Chriſtus vicit*. In limbo literæ Arabicæ adduntur, quæ fortaſſe nomen Regis indicant, ſed ob vetuſtatem exciſæ ſunt. Poſtica & ipſa Arabicis characteribus inſcripta erat, ſed cunctis ferme obliteratis; ita ut dumtaxat per conjecturam tribui poſſit alteri ex geminis Regibus Siciliæ *Guillielmis*, quorum alter Anno Chriſti MCLIV. Rogerio patri in Regno ſucceſſit, alter verò Anno MCLXVI. Willelmo I. patri. Incertum quoque eſt, utri ex iis debeamus ambos præcedentes Nummos.

Quartus æneus *Willelmum II.* deſignare videtur, quum ibi inſcriptio ſit W. REX. II. Attamen ad *Willelmum I.* pertinere mihi creditur, qui ſe *Secundum* inter Reges appellat. *Primus* enim Rex fuit Rogerius illius pater. In poſtica tres Turres viſuntur cum literis S A quas ſuſpicatur Vergara deſignare nomen *Sancti Andronici*. Ego *Salernum* iis indicari conjicio.

Quinctus argenteus arborem præfert, quam Palmam ſuſpicor, quippe uti ex Nummis a Paruta, & Spanhemio productis ediſcimus, Palma in antiquis Panormitanorum Nummis familiaris fuit. Literæ duæ W. R. indicant *Willelmum Regem*. In poſtica excidit epigraphe Arabica, uti & Latina in limbo, e qua tantùm ſupereſt SIC. Et iſte Nummus ad utrum e Regibus referendus ſit, non liquet.

Sextus æreus Crucem in area complectitur cum literis circumpoſitis W DEI GRA REX. In averſa facie area ædificium quadratum exhibet, figuram fortaſſe *Civitatis Cajetæ*, aut Caſtri in ea fabricati, quum appoſita legatur epigraphes CIVITAS CAIETA. Et heic ignoro, primus-ne, an ſecundus Guillielmus Rex deſignetur.

Septimus Nummus æreus Crucem in area gemmis ornatam nobis oſtendit, cum epigraphe TANCRE. hoc eſt, *Tancredus*, in Siciliæ Regem electus Anno Chriſti MCLXXXIX In poſticæ medio viſitur T. indicans, ut arbitror, rurſus *Tancredi* ipſius nomen, coronâ ſuperimpoſitâ inſignitum. Circumſtant literæ REX SICILIE.

Octavus Nummus argenteus in area continet ejuſdem Regis nomen breviatum TANCREDVS REX SICIL. In limbo lemma DEXTERA DOM*ini* EXALTAVIT ME. In poſtica Arabicæ literæ, quas aliis interpretandas dimitto.

Nonus item argenteus eamdem præfert epigraphen TANCREDVS REX SICIL. Arabica inſcriptio poſticam implet, quam quidem ſicuti & præcedentem, num præ vetuſtate fuerint recte, & abſque mendis deſcriptæ, præſtare nolo.

Henricus V. inter Auguſtos. Fredericus II. Imperator. Conradus Romanorum Rex; & Manfredus Siciliæ Reges.

ANno Chriſti MCXCIII. & MCXCIV. *Henricus VI.* inter Germaniæ Reges, & *V.* inter Imperatores, univerſum Regnum Neapolitanum & Siculum ſibi ſubjecit, juribus *Conſtantiæ* Siculæ uxoris ſuæ uſus. Quare Primus æreus Nummus ipſum reſpicit. In antica viſitur Crux & epigraphe E. INPERATOR, ideſt *Enricus*. In poſtica cernitur Aquilâ cum literis C. INPERATRIX, ideſt *Conſtantia*

Eorum filius in Regno utroque ſucceſſit Anno Chriſti MCXCIX. *Fredericus II.* puer, poſtea Imperator, a *Conſtantia* Sicula matre educatus. Proinde ad eos ſpectat Secundus Nummus, in cujus alterâ facie Crux, & CONSTANCIA. R. ideſt *Regina*. In altera occurrit Aquila & FREDERICVS. R. ideſt *Rex*.

Tertius æreus, poſt matris mortem percuſſus a *Friderico II.* Crucem ſimiliter præfert, ornatam literis F. DEI. G. REX. SICIL. In

averſa facie acervus ſpicarum, ſi conjecturam Vergaræ audimus, aut flos, cum epigraphe DVCAT. APV. PR. CAE. ideſt *Ducatus Apuliæ*, *Principatus Capuæ*. Hic Nummus ante Annum Chriſti MCCXX. percuſſus fuit.

Quartus æreus, ab eodem Frederico II. cuſus poſt Annum MCCXX. quo Imperialem coronam Romæ ſuſcepit, immo & poſt Annum MCCXXIII. quo Hieroſolymitani Regni titulum eſt aſſequutus, in area habet FR. ideſt *Fredericus*, & in limbo ROM. IMPERATOR. In poſtica viſitur Crux cum literis IESA. ET. SICIE. R. ideſt *Hieruſalem & Siciliæ Rex*.

Quinctus æreus caput exhibet ipſius Frederici in area. Circumambitur literis F. ROM. IPR. SER. AVG. hoc eſt, *Fredericus Romanorum Imperator ſemper Auguſtus*. Pars averſa habet Aquilam in area, & literas R. IERSL. ET. SICIL. hoc eſt, *Rex Hieruſalem & Siciliæ*.

Sextus argenteus, Vergaræ minime notus, Placentiæ adſervatur in Muſeo Reverendiſs. Abbatis Canonic. Regular. Chiappinii. Ibi caput Principis diademate redimiti, cum epigraphe FRIDERICVS II. In averſa facie Crux cum literis ROM. IMP. AVG. Quum nulla heic ſit mentio Regni Hieroſolymitani & Siculi, ideo Nummus videtur cuſus ante Annum Chriſti MCCXXIII. Rara quoque eſt ibi *Secundi* appellatio addita nomini Frederici. Nummus fortaſſe percuſſus in Lombardia.

Septimus æreus Crucem in area exhibet cum literis F. IMPERATOR. In averſa parte viſitur caput Regis coronam geſtantis cum epigraphe REX. IERL. ET. SIC.

Octavus & Nonus ſimiles, ſunt *Auguſtales* Nummi, ſive *Agoſtari*, de quibus agam in ſubſequenti Diſſertatione, hoc eſt, aurei, affabre efformati ad imitationem veterum Romanorum Numiſmatum: qui quartâ parte unciæ auri conſtabant, ideſt eorum pondus æquabat Duplam Italicam minus 29. granis, ut nonnulli ſcribunt. At Johannes Villanius, cujus verba adferam in ſubſequenti Diſſertatione, minus ponderis hiſce Nummis tribuere videtur. In antica viſitur effigies Cæſaris Auguſti juvenis, radiatam coronam in capite deferentis. In altero Nummo eadem utique effigies conſpicitur, ſed capite laureâ coronâ redimito. Hæc ibi epigraphe CESAR AVG. IMP ROM. In poſticâ exhibetur Aquila, & FRIDERICVS.

Quum verò Fredericus II. Anno Chriſti MCCL. finem vivendi feciſſet, ſucceſſit *Conradus* ejus filius, qui Anno MCCLII. Regnum Neapolitanum & Siculum tenuit. At brevi, hoc eſt Anno MCCLIV. vivere deſiit. Ad eum ſpectat Nummus Decimus æreus, in cujus area legitur COR. ideſt *Conradus*, & in limbo IERVSALEM. In averſa parte Crux in area, & in circuitu literæ ET SICIL. REX.

Undecimus ad eumdem Conradum ſpectat. Crux viſitur in medio, & circum CONRADVS. Altera facies haſce literas exhibet IER. ET. SICIL. in medio REX.

Sublato e vivis Conrado, etſi Conradus junior ejus filius viveret, *Manfredus*, e Frederico II. & ipſe natus, ſed extra nuptias, ſimulatâ Conradini morte, Anno Chriſti MCCLV. utriuſque Siciliæ coronam ſibi impoſuit. Itaque ad eum ſpectat Duodecimus Nummus æreus, cujus antica hiſce literis inſignita eſt MAYNFR. REX. Crux in poſtica, & literæ SICILIE.

Ad eumdem *Manfredum* pertinere creditur Nummulus Tertius decimus, in quo effigies Principis cernitur, & in averſa parte duæ tantùm literæ R M. quæ per conjecturam explicatæ reddunt *Rex Manfredus*, aut *Maynfredus*.

Carolus I. Provinciæ Comes & Siciliæ Rex.

NEapolitanum deinde & Siculum Regnum ſibi conquiſivit *Carolus I. Provinciæ Comes*, Sancti Ludovici Francorum Regis frater, poſt proſtratum, cæſumque in prœlio Manfredum Anno Chriſti MCCLXVI. Proinde is muneri Senatorio Urbis, ad quod præcedenti Anno a Romano Pontifice evectus fuerat, Regium nomen adjunxit. Plures ejus nomine percuſſi Nummi. Primus argenteus, uti & Secundus, figuram exhibent coronâ ornatam ſupra pulvinaria, aut ſupra ſellam, aut, uti videtur, ſupra duos Leones ſedentem, cum globo in dextera, & ramo olivæ in ſiniſtra. Claudius Molinetus in Muſei Pariſienſis Sanctæ Genevieſæ deſcriptione cenſet, Caroli ipſius vultum ac ſpeciem in ea effigie exhiberi. Etſi obſtare videtur Nummus alter Caroli II. ejus filii, uti & aliquot Nummi Roberti Regis infra adferendi, attamen æquius puto excogitare heic Romanæ Urbis effigiem ſeu typum, ac præcipue quum circumſtent literæ ROMA CAP. MVNDI, cujus nempe Civitatis Senator fuit Carolus ipſe Rex. In averſa parte Nummi nunc editi, Leonis imago cernitur; & ſupra eſt ſcutum cum Lilio inſigni Regiæ Familiæ Francorum, cui ſuperſtat Raſtrum ad diſtinguendos a primogenito filios Regum Francorum minores natu. In circuitu KAROLVS. S. P. Q. R. ita ut intelligas, ambos hoſ-

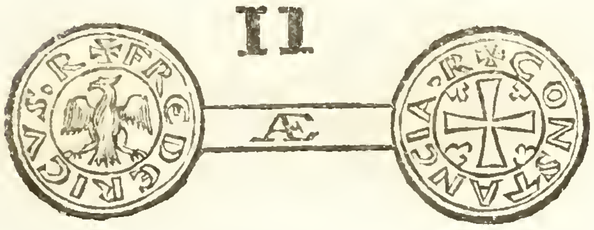
ce

HENRICI V. FRIDERICI II. CONRADI AC MANFREDI.

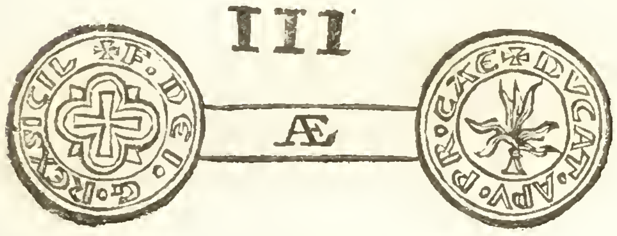
I

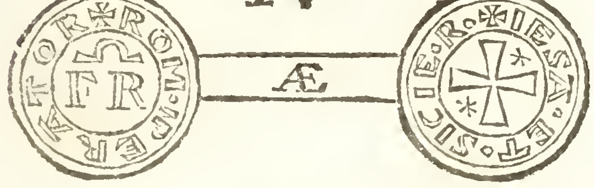
II

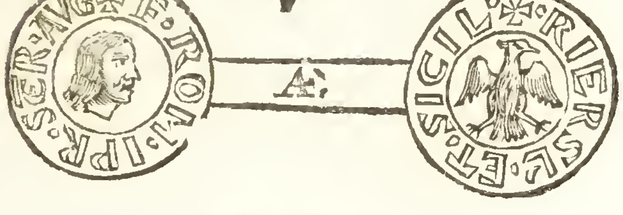
III

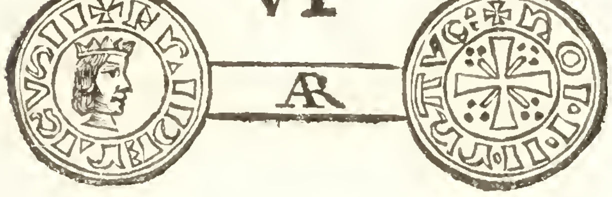
IV

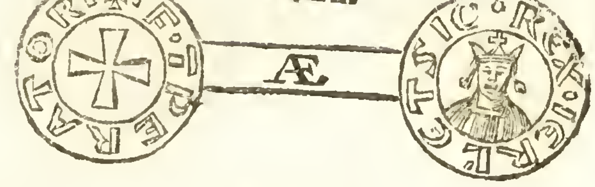
V

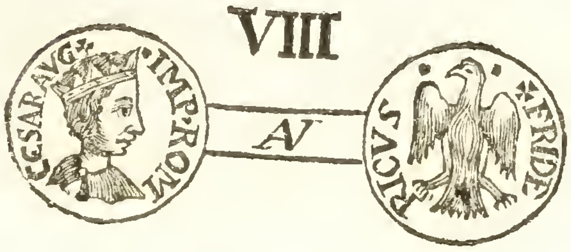
VI

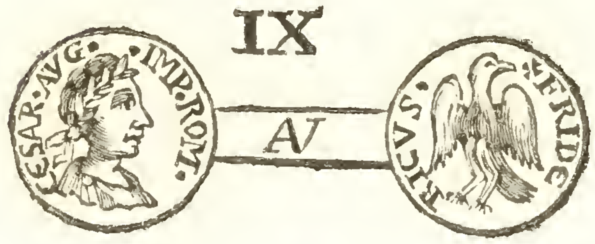
VII

VIII

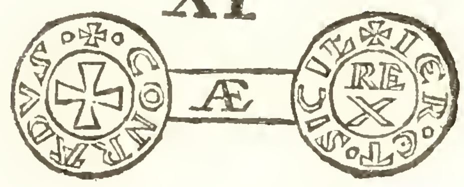
IX

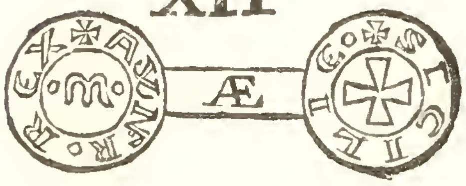
X

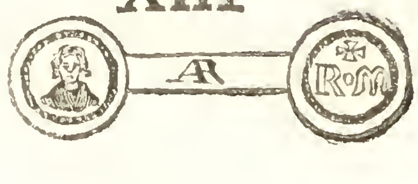
XI

XII

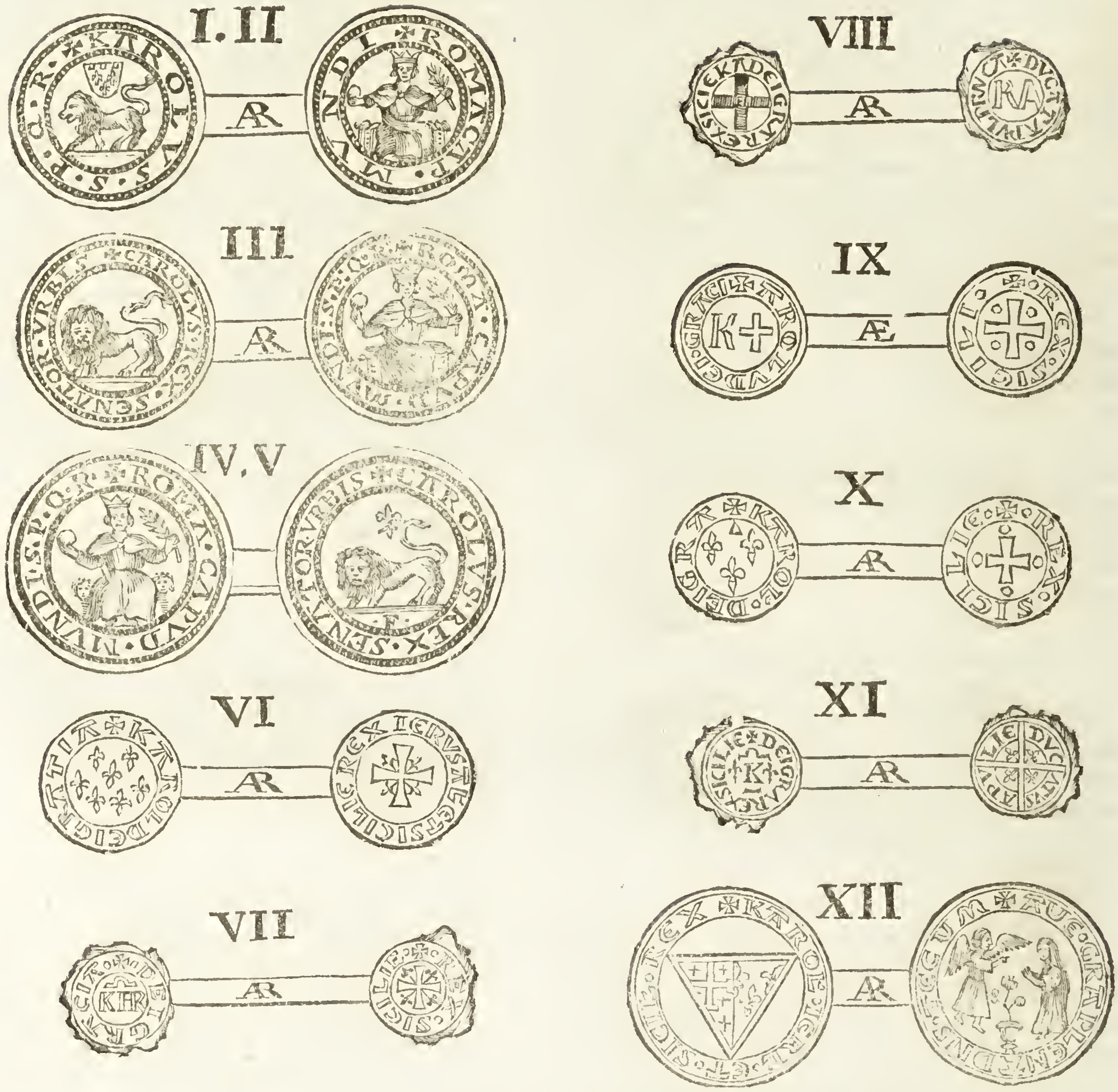

XIII

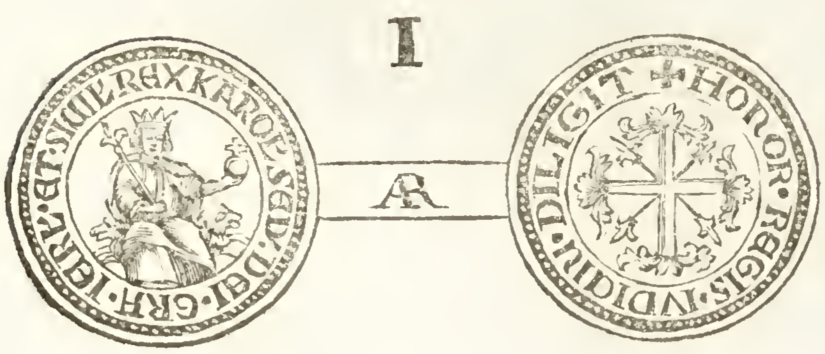

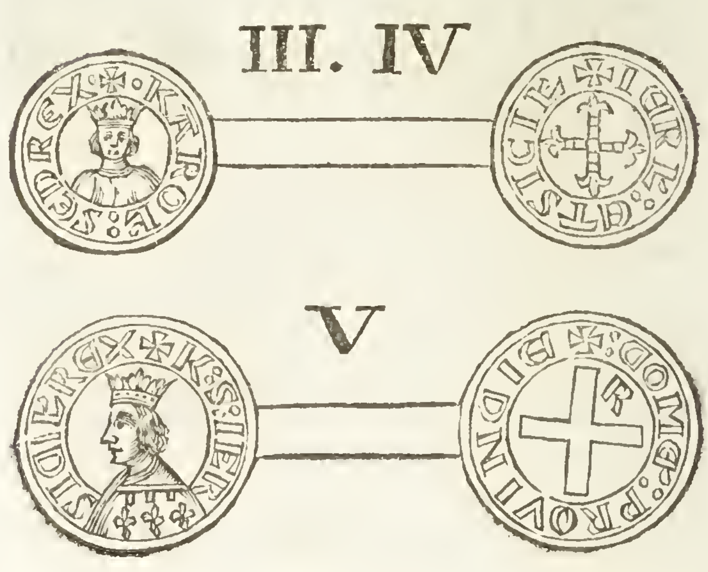
Tab. XXVIII.

CAROLI I.

CAROLI II.

I I.
VIDE SUPRA NUMMUM XII.
CAROLI I.

RO-

ce Nummos, Anno MCCLXV. percuſſos, antequam Carolus Regio titulo auctus fuerit. Ceterum quod eſt ad mulieris figuram inter leones, ſive in ſella ſedentis, in hiſce duobus Nummis ſculptam, vide ſupra inter Senatus Romani Nummos eamdem muliebrem imaginem, certe ibi Romanæ Urbis ſymbolum. Et Romam quidem decet potiùs quàm Siciliæ Regem, deferre Globum, deſignantem tellurem Orbis. Cur verò idem Globus in Nummo Neapolitano Sergii Ducis ſupra fuerit adhibitus, aliis perquirendum relinquo.

In Tertio argenteo eadem ferme lineamenta occurrunt, at inſcriptio diverſa. In altera parte legitur KAROLVS REX SENATOR VRBIS. In altera ROMA CAPVD MVNDI. S. P. Q. R.

Quartus & Quinctus Nummus argentei, parum ab antecedenti diſſimiles ſunt. In Quarto nedum apud Vergaram, ſed & penes Molineum Roma ſedens conſpicitur, & in poſtica ſub Leone impreſſum viſitur F. Hi tres Nummi percuſſi videntur ante Annum MCCLXXVIII. quo Senatorium munus a Nicolao III. Papa ei ademtum fuit.

Sextus argenteus (uti & ſequentes) percuſſus poſt Annum Chriſti MCCLXXVIII. aream præfert Liliis ornatam cum epigraphe KAROL DEI GRATIA. In poſtica Crux, & in limbo hæ literæ IERVSAL ET SICILIE REX.

Septimus argenteus ita inſcriptus eſt: KAR. DEI GRACIA. Et in averſa parte REX SICILIE cum Cruce in medio.

Octavus argenteus has literas exhibet KA DEI GRA REX SICIE. In poſtica DVCAT APVL. PRIN CA. ideſt *Ducatus Apuliæ*, *Principatus Capuæ*, ut in aliis præcedentium Regum Nummis. In medio RA, quæ duæ literæ fortaſſe non ſatis accurate deſcriptæ.

Nonus æreus in area habet K. ſubſequuntur in limbo AROLV. DEI GRACI. In poſtica REX SICILI.

Decimus argenteus Lilia præfert in area. Circum KAROL DEI GRA. In averſa facie REX SICILIE.

Undecimus argenteus in medio habet K. hoc eſt *Karolus*, & in circuitu DEI GRA REX SICILIE. In poſtica DVCATVS APVLIE.

Duodecimus argenteus, Mutinæ quoque mihi viſus in Muſeo Bertacchinio, Scutum præfert, ubi Lilia inſigne Regum Francorum, & Crux teſſera Regni Hieroſolymitani. Circumſtat epigraphe KAROL IERL ET SICIL REX. In poſtica Annuntiatio Virginis cernitur, & in circuitu legitur AVE GRA PLENA DNS TECVM. Carolo I. Regi Vergara tribuit hunc Nummum. Mihi potius Carolo II. tribuendus creditur. Alterum ſimilem argenteum vidi Placentiæ apud Reverendiſs. Chiappinium, ubi legitur KAROL. COM. (ideſt *Comes Provinciæ*) IERL. &c. Nummi quoque Caroli II. Regis eamdem exhibent Virginis & Angeli effigiem. Ex iſto Carolo, aut ex ejus filio Carolo ſucceſſore deſcendiſſe videtur mos appellandi, ut adhuc fit, in Regno Neapolitano *Carlini* ejuſdem ponderis argenteos. Auctor eſt ſupra laudatus Vergara, legi in Bulla Benedicti XI. (ſcribe XII.) Anno Chriſti MCCCXLII. *Una Uncia auri ad pondus Regni valet ultra Ducatos quatuor de Carlenis*. Et in Inſcriptione Neapolitana Anno MCCCLXX. hæc itidem habentur: *A quo recepit Sancta Reſtituta Carolenos ducentos octuaginta quatuor.*

Carolus II. Apuliæ Rex.

VItâ functo Carolo I. Rege Anno Chriſti MCCLXXXV. ſucceſſit in Regno Neapolitano *Carolus II.* ejus filius, tunc tamen captivus, qui Anno MCCLXXXIX. Romæ a Martino IV. coronâ Regiâ redimitus fuit, & uſque ad Annum MCCCIX. regnavit. Primus ad eum ſpectans Nummus eumdem ferme typum refert, ac percuſſi a Carolo I. ejus patre, dum Senatorium Urbis munus gereret. In cujus antica mulieris formam cerno ſedentis in ſella, ſive ſupra leones, ac geſtantis ſceptrum liliatum dexterâ, ſiniſtrâ verò globum telluris cum Cruce. Epigraphe iſta circumſtat: CAROL. SED, ideſt *Secundus*, DEI. GRA. IERL. ET. SICIL. REX. In poſtica Crux liliata, qualis in Regum Francorum nummis ejus Sæculi occurrit. Lemma additur: HONOR REGIS IVDICIVM DILIGIT. Cur verò Carolus II. figuram adhibuerit, quæ, ut prædixi, Romanam Urbem referre videtur potius, quàm Regem ipſum, uti Vergara opinatur, divinare neſcio. Fortaſſis id factum eâ tantùm de cauſſâ, quod patris Nummi eam prætulere figuram, percuſſi nempe ab illo, quo tempore Senator Urbis erat. Similis Nummus a V. Cl. P. Dominico Viva Soc. Jeſu, traditur repertus fuiſſe Beneventi in arca, ubi conditum eſt Corpus Sancti Bartholomæi Apoſtoli, dum hæc Anno Chriſti MDCXCVIII. reſerata fuit ab Eminentiſſimo Vincentio Urſino, poſtea ſub nomine Benedicti XIII. Romano Pontifice. Verùm literas SED, ideſt *Secundus* non legit Viva, ita ut ad Carolum I. pertinuiſſe Nummus ille videatur.

Se-

Secundus Nummus argenteus ſimilis eſt Nummo Caroli I. quem poſtremo loco attuli. Scilicet Scutum habet, in quo exhibetur inſigne Regni Hieroſolymitani, & Regalis Francicæ Familiæ, cum literis KAROL. SED. IERL ET SICIL REX. In poſtica Gabriel Archangelus nuntius ad Virginem ſanctiſſimam cum epigraphe AVE GRACIA PLENA DNS TECVM. Scilicet hic Princeps ſingulari devotione animi Annuntiationem Virginis coluit, ac ſub ejus nomine novam Neapoli Cathedralem Eccleſiam condidit.

Tertius Nummus ex ære & argento conflatus, caput ipſius Caroli II. Regis præfert, coronâ radiatâ inſignitum cum literis KAROL. SED. REX. In poſtica Crux, & inſcriptionis continuatio IERL ET SICIL.

Quartus tertio ſimilis eſt, ſed formæ minoris.

Quinctus ex ære & argento Nummus effigiem exhibet ipſius Regis, pallium geſtantis, in quo tria Lilia cum Raſtro, & literis K. S. ideſt *Karolus Secundus* IER. SICIL. REX. Averſa pars Crucem in area habet & epigraphen COME (ideſt *Comes*) PROVINCIE.

Robertus, & Johanna I. Apuliæ Reges.

ANno Chriſti MCCCIX. Robertus Carolo II. parenti in Regno Neapolitano ſucceſſit. Primus, & Tertius Nummus ambo argentei, & parum diſſimiles, in antica præferunt effigiem, ut Vergara cenſet, Regis in ſella, aut ſupra geminos Leones ſedentis, ac dexterâ ſceptrum liliatum, ſiniſtrâ globum cum Cruce tenentis. Ibi ego opinor, typum Romanæ Urbis potius repræſentari, quem in ſuis Nummis, ut ſupra innui, expreſſerat Carolus I. Rex, & Senator Romæ, Roberti Avus. Additur in eadem area glans, uti videtur. Ibi iſta inſcriptio ROBERT. DEI. GRA. IERL. ET. SICIL. R. In averſa idem lemma, quod nuper vidimus a Carolo II. ejus patre adhibitum, ſcilicet HONOR REGIS IVDICIVM DILIGIT.

Secundus argenteus apud Vergaram, & in Muſeo Chiappinio Placentiæ, anticam perhibet ſimilem præcedenti. Poſtica dumtaxat diſſimilis. Hæc enim ibi epigraphe: COMES. PROVINCIE. ET. FORCALQERII.

Tertius ſimilis Primo, ut nuper dixi, diſſimilis eſt tantùm modulo.

Quartus argenteus ſpectat ad *Johannam I.* quæ Roberto Avo paterno vitâ functo Anno Chriſti MCCCXLIII. ſucceſſit. Primus ab ea percuſſus Nummus argenteus Coronam Regalem præfert, ſub qua Raſtrum & Lilia. In circuitu epigraphe IOHAN. HIER. ET. SICL. REG. Poſtica habet Crucem, Hieroſolymitani Regni ſignum, & Lilia cum Raſtro, inſigne Francorum Regum, cum literis COMITSA PVICE. E. FORCAL. hoc eſt, *Comitiſſa Provinciæ, & Forcalquerii.*

Quinctus æreus eamdem Coronam præfert ſine Liliis, & cum lemmate AVE. MRIA. GRACIA. PL. In poſticâ Crux liliata cum literis AVE M.

Sextus argenteus eidem *Johannæ I.* tribuitur a Vergara. Mihi creditur adſcribendus *Johannæ II.* de qua infra erit ſermo Aquila viſitur in area cum epigraphe IVHANNA REGINA. In poſtica effigies Romani Pontificis cum literis S. PETRVS PP. ideſt *Papa*. Confer Nummum iſtum cum Nummis ejuſdem Johannæ II. Eadem ſigna, eamdemque inſcriptionem utrobique animadvertes. Neque id infra negat Vergara ipſe.

Septimus argenteus ad *Johannam I.* ſpectat. Ibi Corona, ut in præcedentibus, & epigraphe IOVA. D. G. SICIL. ideſt *Jovanna Dei gratiâ Siciliæ*, Regina. Averſa facies Crucem cum Liliis in angulis habet ac literas in limbo COMISA PRO........

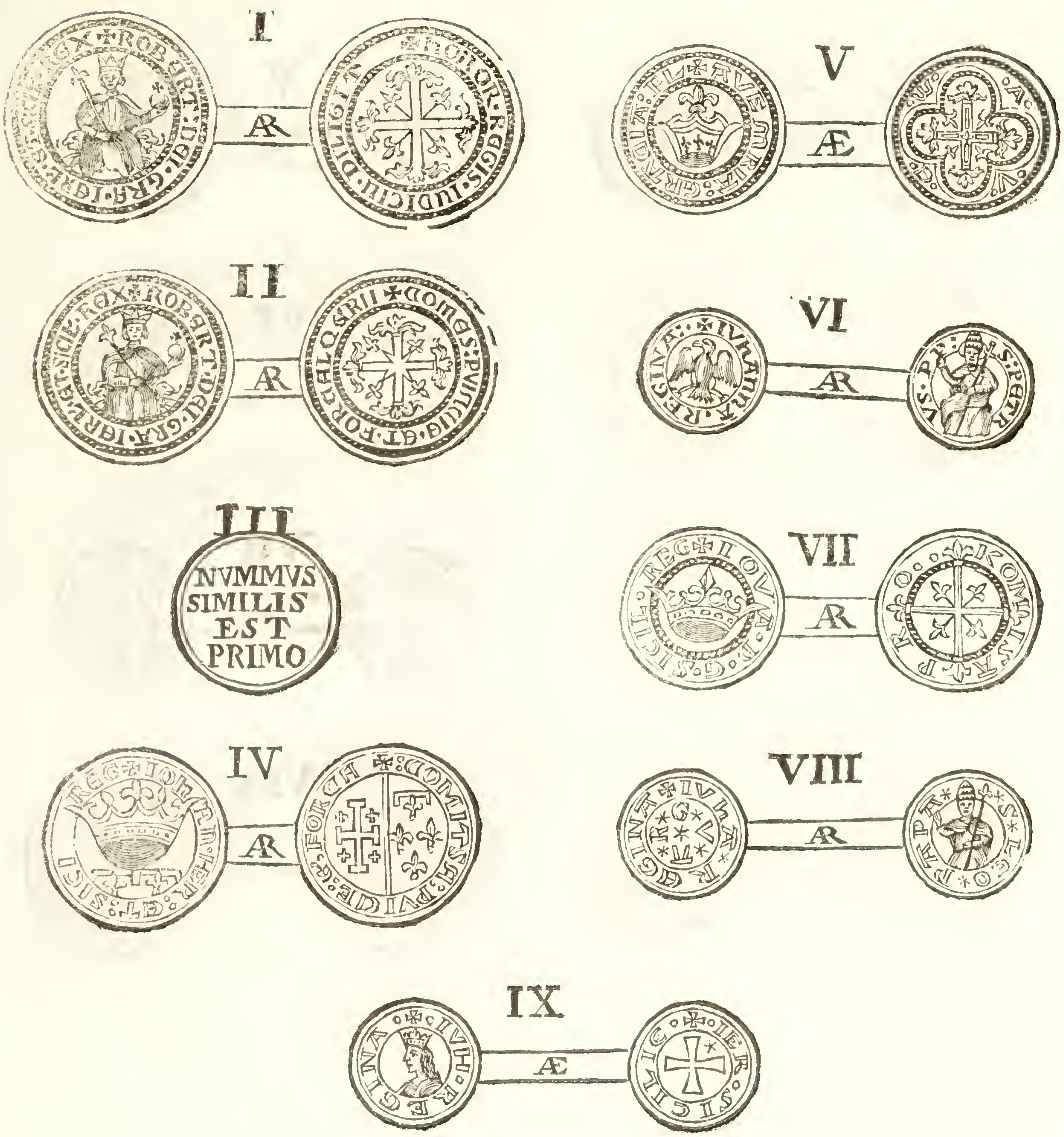
Octavus argenteus in area quatuor literas complectitur G. V. A. R. & in circuitu IVHANNA REGINA. In altera facie Romani Pontificis effigies cernitur cum literis S LEO PAPA. Et hunc Vergara *Johannæ I.* tribuit. Rectius fortaſſe illum adſignes *Johannæ II.* quæ *Juhanna* appellatur in ejus Nummis, ac Romani Pontificis imaginem iis adjungit. Quid ſignificent literæ illæ G. V. A. R. Lector a me edoceri minime exſpectet.

Nonus Reginæ, coronam in capite gerentis, effigiem exhibet. Hæc ibi inſcriptio: IVH. REGINA. Crux in averſa parte viſitur cum literis IER. SICIL. Si Vergaram auſcultamus, & hic Nummus referendus eſt ad *Johannam I.* Mihi potius videtur ad *Secundam* pertinere.

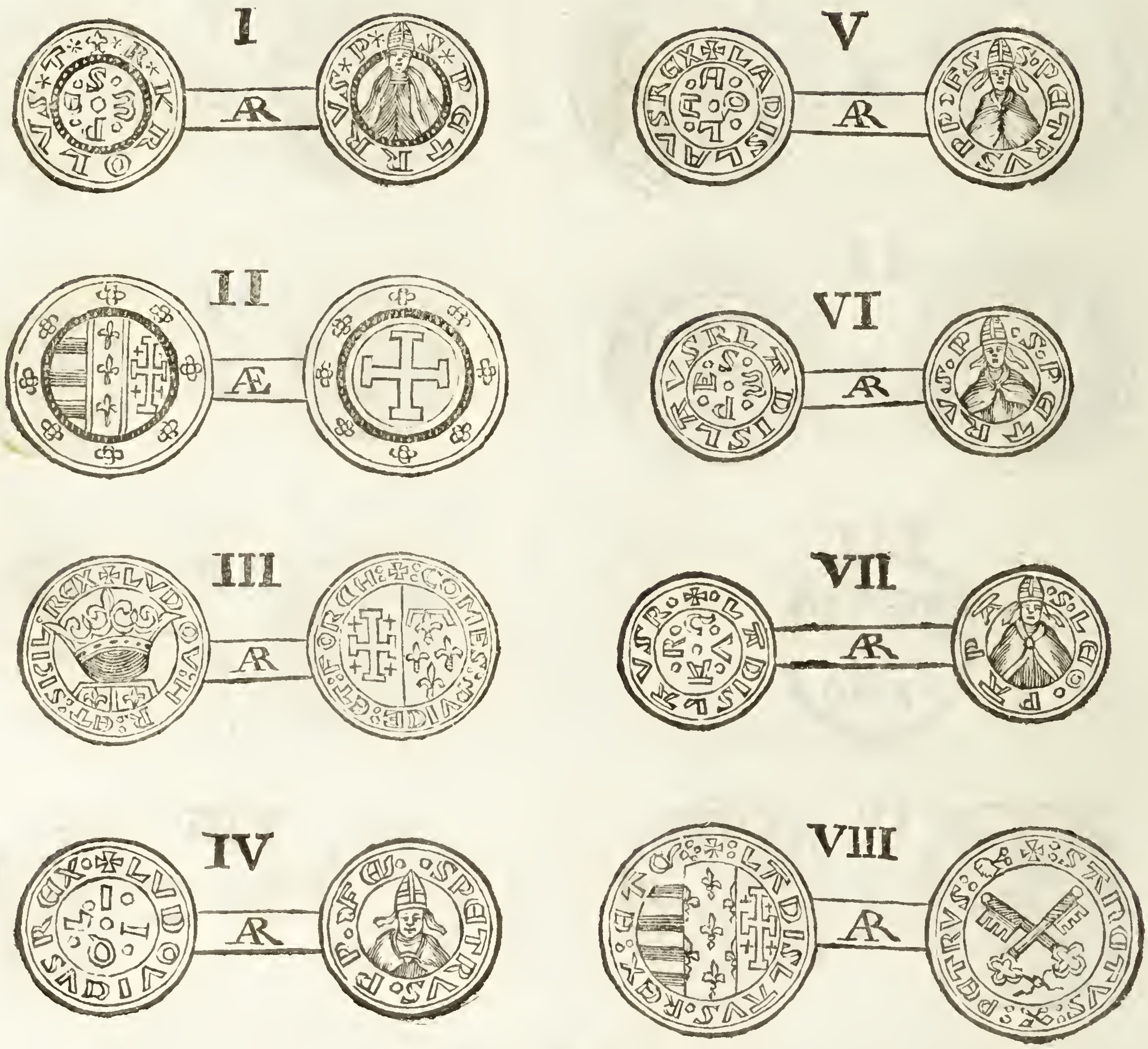
Carolus III. Ludovicus Andegavenſis, & Ladislaus, Reges Neapolis.

C*Arolus III.* Ducis Dyrrachii nepos, appellatus *de la Pace*, Anno Chriſti MCCCLXXXI. Regno Neapolitano potitus, ſubſequenti Anno Johannam I. Reginam de medio ſuſtulit. Ad eum pertinet Primus Nummus argenteus, Mutinæ in Muſeo Bertacchinio adſervatus. Ibi in area Siglæ iſtæ S. T. P. E. Pro T. Vergara legit M. Has verò alii interpretentur:

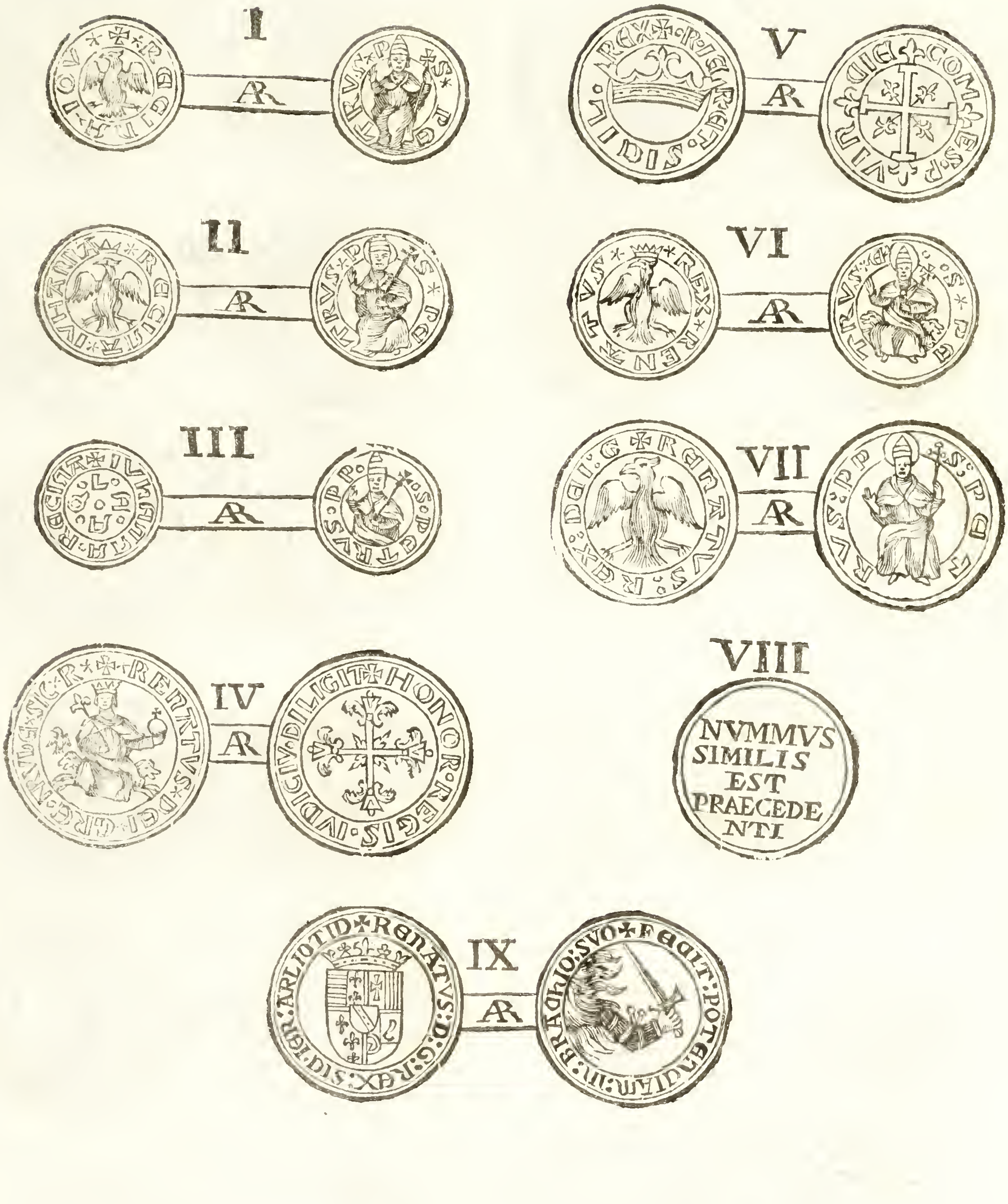
ROBERTI, ET JOHANNÆ I.

CAROLI III. ANDEGAVENSIS, ET LADISLAI.

JOHANNÆ II. ET RENATI.

ALPHONSI I. ET FERDINANDI I.

XIII.

tur : neque enim ſuccurrunt niſi divinationes, quas facile utique proponerem, ſed facilius alii poſſent rejicere. In circuitu Siglarum legitur hæc epigraphe R. KROLVS. T. ideſt *Rex Carolus Tertius*. In averſa facie imago Romani Pontificis cum literis S. PETRVS. P. de quo infra ad Quartum Nummum aliquid dicam.

Secundus Nummus æreus eſt. Ibi Crux, teſſera Regni Hieroſolymitani, ac tria Lilia. In poſticâ Crux altera : & quum ibi quatuor Faſciæ appareant, quæ Hungarici Regni teſſeram referunt, dicendus ſpectare Nummus vel ad Ludovicum Hungariæ Regem celeberrimum, vel ad *Carolum Tertium*, heredem Regni illius.

Tertius argenteus apud Vergaram, & Regii a Comite Nicolao Tacolo adſervatus, pertinet ad *Ludovicum Comitem*, ſeu *Ducem Andegavenſem*, qui a Johanna I. Regina adoptatus, auditâ ejus morte, Anno Chriſti MCCCLXXXII. Rex Neapolis a Clemente VII. Antipapa renuntiatus, bello infeliciter cum Carolo III. ac miſerrime geſto, diem clauſit extremum Anno MCCCLXXXIV. Nummi hujus aream implet Corona cum Liliis infra poſitis, & Raſtro. In limbo legitur LVDOV. HIER. ET. SICIL. REX. In averſa parte inſignia Regum Francorum cum Raſtro, quod *Lambel* Galli appellant, & Cruce teſſerâ Regni Hieroſolymitani, additis in limbo literis COMES. PROVICE. ET. FORCAL*querii*.

Quartus Nummus argenteus in area præfert quatuor Siglas I. I. Q. L. quas aliis explicandas relinquo. Circumſtat hæc epigraphe LVDOVICVS REX. In poſtica Romani Pontificis effigies cum literis S. PETRVS CONFES. ideſt *Confeſſor*: quod mirum videatur, niſi heic indicetur *Sanctus Petrus Cæleſtinus Papa*, ut in Primo Caroli III. Regis Nummo, ſupra deſcripto.

Ad *Ladiſlaum* Neapolis Regem, quem *Winceslaum* & *Lancislaum* vidi appellatum a nonnonnullis Hiſtoricis, Caroli III. filium, qui Anno Chriſti MCCCXC. Apuliæ Regno præeſſe cœpit, pertinet Nummus Quinctus argenteus; in cujus area viſuntur literæ quatuor, quas Vergara putat AQLA, deſignantes, ut veri videtur ſimile, Civitatem *Aquilam*, cui conceſſum fertur jus cudendæ Monetæ. In limbo legitur LADISLAVS REX. In altera facie imago Romani Pontificis cum epigraphe S. PETRVS PP. CONFES. Hunc Sanctum Petrum Apoſtolorum Principem Vergara cenſuit. Mihi creditur Sanctus Petrus Cæleſtinus, ut nuper ſignificavi.

Sextus argenteus quatuor Siglas in area ſpectandas offert, nempe S. M. (ut Vergara opinatur) P. E. Circumducitur epigraphe LADISLAVS R. ideſt *Rex*. In poſtica eadem effigies Papæ cum literis S. PETRVS P*apa*.

In Septimo argenteo eædem literæ, quas ſupra in Octavo Nummo Johannæ I. vidimus, hoc eſt GVAR, & circum LADISLAVS R. In averſa facie Pontificis Romani imago & literæ S LEO PP. ideſt *Papa*.

In Octavo argenteo teſſera Familiæ Regiæ Francicæ, hoc eſt, Lilia; Crux, ſymbolum Regni Hieroſolymitani, & quatuor Faſciæ, inſigne Regni Hungarici, in quod Ladislaus jus ſibi tribuebat. Circumſtat epigraphe LADISLAVS REX ET DV In poſtica binæ Claves cum literis SANCTVS PETRVS. Nummus fortaſſe cuſus Romæ : eidem quippe Urbi dominatus eſt Ladislaus.

Johanna II. & Renatus Reges Neapolis.

JOhanna II. Ladislao Regi fratri ſuo, fine liberis vitâ functo, ſucceſſit in Regno Anno Chriſti MCCCCXIV. Primus Nummus ad eam referendus Aquilam expanſis alis in area præfert, additâ in limbo epigraphe REGINA IOV. In poſtica effigies Romani Pontificis, & S. PETRVS P.

Secundus argenteus Mutinæ in Muſeo Bertacchinio adſervatus eamdem Aquilam exhibet. Circumſtat inſcriptio REGINA IVHANNA. Similis antecedenti Nummo poſtica.

Tertius argenteus tres Siglas in area oſtendit, hoc eſt, ut Vergara cenſet, A. Q. L. A. quæ Civitatem *Aquilam* referre videntur. In limbo IVHANNA REGINA. In averſa facie imago Pontificis Maximi, & S. PETRVS PP. ideſt *Papa*.

Quartus argenteus pertinet ad *Renatum Ducem Andegavenſem*, qui Anno MCCCCXXXVIII. Neapoli Rex ſalutatus & exceptus fuit, heres nempe inſtitutus a Johanna II. quæ Anno Chriſti MCCCCXXXV. e vita exceſſerat. In Primo ejus Nummo argenteo viſitur figura, ut puto, mulieris Sceptrum & Globum cum Cruce tenentis ac inſidentis in ſella, ſive ſupra geminos Leones, qualis in Nummis Caroli I. & II. ac Roberti expreſſa cernitur. Ipſius Renati Regis figuram Vergara putat. Quæ ſupra ſum ego opinatus, nihil refert heic repetere. Additur in latere areæ parva Aquila. Hæc ibi epigraphe RENATVS. DEI. GRE. IRVLE. SIC. R. In poſtica Crux cum lemmate HONOR. REGIS. IVDICIV. DILIGIT.

Quinctus argenteus Coronam in area exhibet cum epigraphe circumpoſita: R. ideſt *Renatus*, IER. ET. SICIL. REX. Averſa facies oſtendit Crucem cum Liliis in angulis & literis : COMES PVINCIE.

Sextus argenteus Aquilam Coronâ ſuperpoſitâ ornatam in area habet & literas REX RENATVS. In averſa facie imago Romani Pontificis ſedentis cum literis S. PETRVS E. Quam poſtremam literam interpretor *Eremita*. Si hoc verum, jam tenes, non alium in hiſce Nummis deſignari, quàm Sanctum Petrum Cæleſtinum.

Septimus argenteus Aquilâ inſignitus eſt, & inſcriptione RENATVS. REX. DEI. G. Similis præcedenti poſtica cum literis S. PETRVS. PP. *Papa*.

Octavus argenteus a præcedenti minoris formæ, differt magnitudine tantùm.

Nonus argenteus aliquid peregrini præfert. Aream occupat Scutum præferens inſignia Francica, Regni Hieruſalem, & Ducatus Lotharingiæ, quem poſtremum jure uxoris repoſcebat. Ita concepta eſt ibi epigraphe RENATVS D. G. REX SIC. IER. ARLIOTI D. Quid ſignificet poſtremum hoc *Arliotid*, ſi bene deſcriptæ ſunt literæ, acutioribus ingeniis decernendum relinquo. Quid verò ſi legendum potius ibi cenſeas AC LOTH D, ideſt *Ac Lotharingiæ Dux*? Attamen nihil ſtatuo. In poſtica pro ſymbolo brachium armatum, nudum enſem atque erectum tenens. Accedit lemma : FECIT POTENCIAM IN BRACHIO SVO.

Alphonſus I. Aragonenſis, & Ferdinandus I. Neapolis Reges.

ALphonſus I. inclytus Aragonum & Siciliæ Rex, Anno Chriſti MCCCCXLII. Neapoli, atque adeo univerſo Regno potitus eſt, quo illum tamdem mors Anno Chriſti MCCCCLVIII. exuit. Primus ad eum ſpectans Nummus argenteus, ejuſdem Regis coronati caput exhibet cum inſcriptione ALFONSVS. DEI. GRACIA. REX. Averſa pars Faſcias habet pendentes, inſigne Aragonum : orizontales, inſigne Regni Hungarici : Lilia & Crucem, inſigne Regni Neapolitani & Hieroſolymitani, additis literis in limbo CICILIE. CITRA. ET. VLTRA.

Secundus argenteus a Vergara productus habet inſignia in præcedenti memorata cum epigraphe ALFONSVS (ſeu ALHONSVS) D. G. R. ARAG. S. C. V. H. ideſt *Dei gratiâ Rex Aragonum*, *Siciliæ Citra*, *Ultra*, *Hieruſalem*; aut *Hungariæ*, in quam ex adoptione Johannæ II. jura ſibi Alphonſus tribuebat; aut pro H. legendum F. ideſt *Citra*, *Ultra Farum*. In averſa facie imago ſive Regis ipſius, ſive Romæ ſub forma mulieris ſedentis, & Globulum ac Sceptrum tenentis, cum lemmate DNS M. ALFO. AIVT. E. D. I. M. hoc eſt: *Dominus mihi Alfonſo adjutor*. *Ego deſpiciam inimicos meos*. Si Vergaræ fides, hæc ibi inſcriptio exſiſtit ALFONSVS. D. G. R. AR. S. E. VN. At videndum, an præferenda ſit lectio mea, nempe D. G. R. ARAG. S. C. V. H. vel F. *Dei gratiâ Rex Aragonum*, *Siciliæ Citra Ultra*, *Hieruſalem*, vel *Farum*.

Tertius argenteus, quem Vergara exhibet, adſervatur quoque Bononiæ penes amicum virum Johannem Baptiſtam Bianconum Priorem Eccleſiæ Parochialis de la Maſcarella, & Græcæ Linguæ in Lycæo Bononienſi Profeſſorem. A præcedenti parum diſſimilis eſt. In antica legitur ALFONSVS D. G. R. ARAG. S. C. V. F. Vides heic confirmari conjecturam meam ſuperioris lectionis, ſcilicet *Siciliæ Citra Ultra Farum*. In poſtica S. additum figuræ muliebri, quaſi per eam *Sicilia* indicetur. Ibi lemma nuper explicatum in Secundo Nummo, DNS M. ADIVT. ET. EGO DES. I. M.

In Quarto Nummo par eſt inſcriptio.

Quinctus æreus parvi moduli caput Regis oſtendit cum literis ALFONSVS D. G. Viſuntur inſignia Regalia in poſtica, cum epigraphe R. AR. S. C. V. F. cujus explicationem heic repetere non vacat.

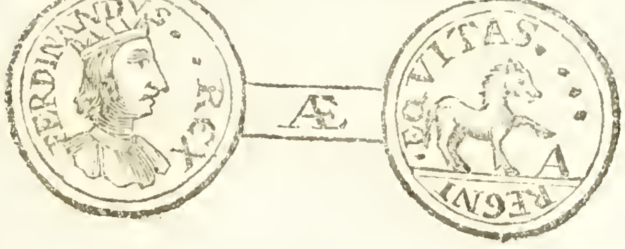
Sextus æreus, neſcio ab ipſo-ne, an ab alio quoquam in ejus Regis honorem cuſus fuerit. Ibi Alphonſi imago, & in circuitu literæ ALFONSVS REX ARAGONVM. In averſa parte Victoria, a currentibus equis vecta, & in limbo VICTOR SICILIE PRECI.

Septimus argenteus ad *Ferdinandum*, ſive *Fernandum I.* pertinet, qui Alphonſo patri in Regno Neapolitano ſucceſſit Anno Chriſti MCCCCLVIII. Ibi viſitur imago Regis ipſius coronati, cum parva Aquila, & epigraphe : CORONATVS QA. ideſt *Quia*, LEGITIME. CERTAVI In averſa Crux, & literæ FERDINANDVS. D. G. R. SICIE. IER. V. ideſt *Dei gratiâ Rex Siciliæ*, *Jeruſalem*, *Ungariæ*. Vide infra. Interim noveris, eos Nummos appellatos fuiſſe *Coronatos*.

Octavus argenteus inſignia ſupra memorata exhibet cum literis FERDNANDVS D. G. R. SI. I. V. In poſtica imago Regis, ſeu Romæ, ut in Nummis Regum Caroli I. & II. lemmate

hoc

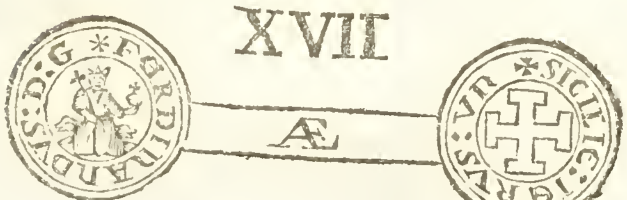
XIII. XIV. XV. XVI.

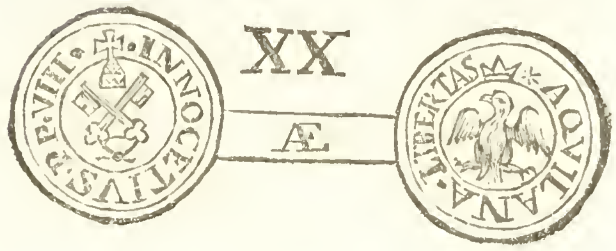
XIX

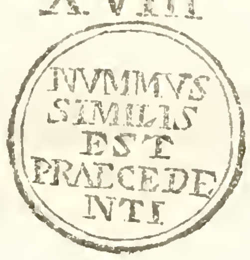
XVII

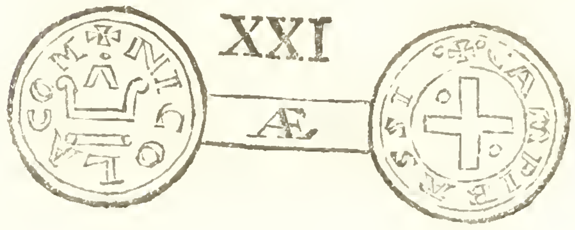
XX

XVIII

XXI

ALPHONSI II.

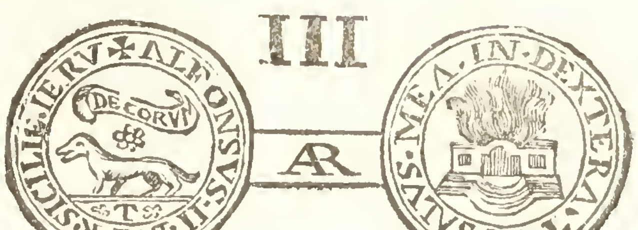
I

II

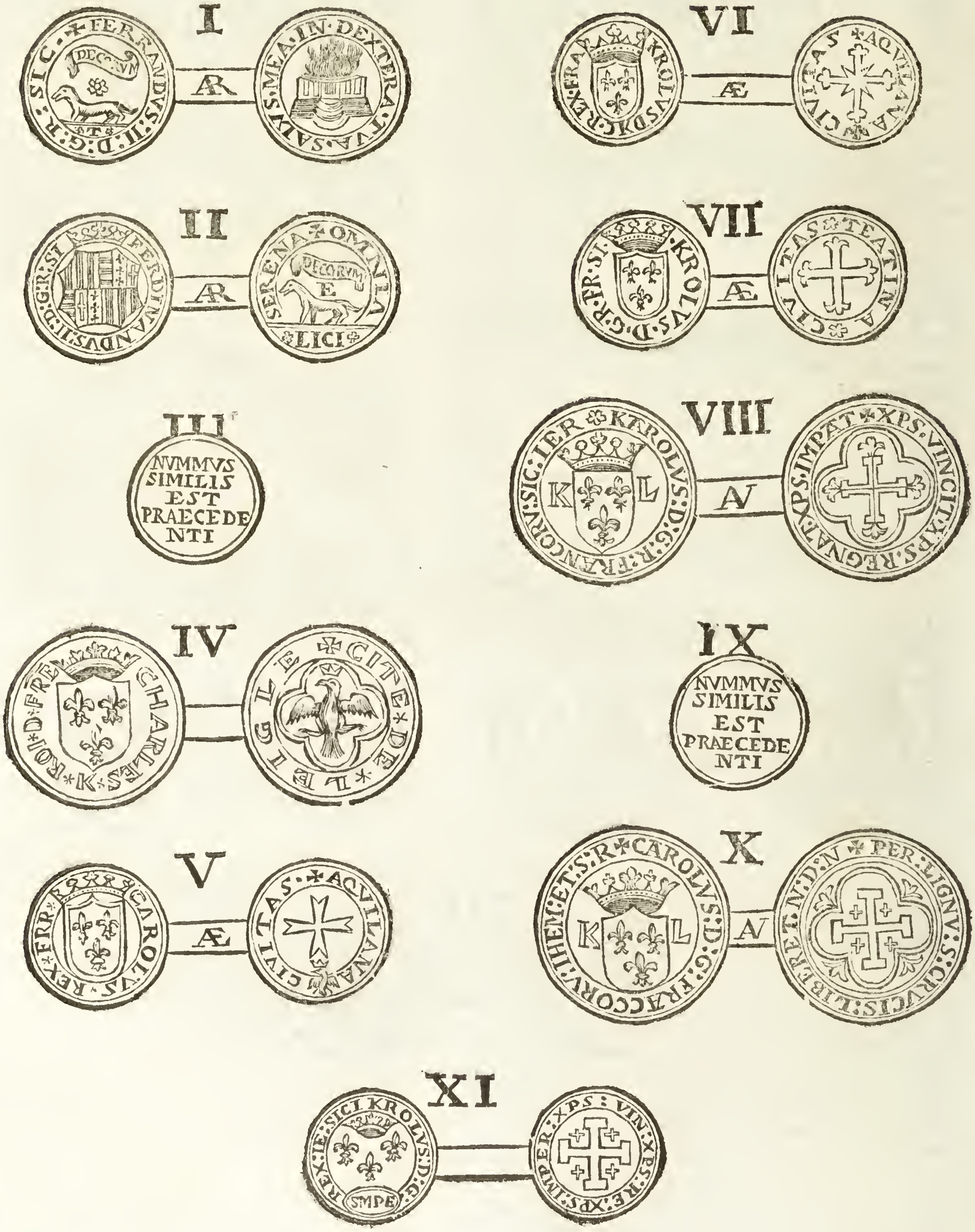
III

FER:

Tab. XXXIV.

FERDINANDI, ſeu FERRANDI II. ET CAROLI VIII.

FRE-

hoc circumdata : DNS. M. AIVT. ET. EGO. D. I. M. *Dominus mihi adjutor* ; *& ego deſpiciam inimicos meos*.

Nonus Crucem eamdem præfert cum literis FERDINANDVS D. G. R. SIC. IER. VNG. In poſtica Regis ipſius ſedentis effigies, cui hinc Cardinalis Coronam imponit, & inde ſtat Epiſcopus cum Libro Rituali. Epigraphe ut ſupra : CORONATVS. Q. LEGITIME CERTAV.

Decimus argenteus imaginem ipſius Regis oſtendit cum inſcriptione FERRANDVS. D. G. R. SICILIE. IE. In poſtica imago Sancti Michaëlis armati cum vexillo & clypeo, Draconem pedibus conculcantis, & literæ IVSTA TVENDA.

Undecimus argenteus, inſignia Aragonum, Siciliæ, Hieruſalem, & Hungariæ continens, ita inſcribitur in antica : FERDINANDVS D. G. R. S. I. V. In poſtica Regis coronati effigies & M. in area ; in limbo autem hæc epigraphe RECORDATVS MISERICORDIE SVE.

Duodecimus æreus, a Vergara productus, & Mutinæ adſervatus in Muſeo Bertacchinio, caput Regis coronati exhibet, & literas FERRANDVS. REX. In poſtica equus viſitur ſine fræno ambulans, ſymbolum Neapolitanæ Urbis. Aquila etiam parva in areâ conſpicitur, & in imo T. cum Roſis hinc inde. Circumſtat lemma EQVITAS REGNI.

Nummi ærei Decimustertius, Decimus quartus, Decimus quinctus, & Decimus ſextus, parum diſſimiles, ejuſdem Regis effigiem præferunt, cum literis FERRANDVS, aut FERDINANDVS REX ; & in averſa facie Equum & Siglam L. aut A. aut BR. Hi Nummi ærei, quorum adhuc uſus, propterea appellati *Cavalli*.

Decimus ſeptimus æreus figuram Regis, ſeu Romæ ſedentis, & Globum ac Sceptrum tenentis, exhibet cum epigraphe FERDINANDVS D G. In poſtica Crux, & epigraphe SICILIE. IERVS. VN.

Decimus octavus æreus, ſimilis ſeptimo ſupra relato, ſed modulo minor, caput Regis coronati oſtendens, inſcriptus eſt CORONATVS QA LEGITIME CERTAVI. Crux aream poſticæ implet, & in limbo legitur FERDINANDVS D. G. R. SICIL. IER.

Decimus nonus æreus cum effigie Regis & epigraphe FERDINANDVS. D. G. REX. præfert in averſa parte Victoriam ab equis vectam, cum literis in circuitu SICILIE VICTOR.

Vigeſimus æreus, quem ego poſſideo, poſſidet etiam Reverendiſs. Abbas Chiappinius Placentiæ, ab Aquilanis cuſus eſt, qui deficientes a Ferdinando I. Rege Anno Chriſti MCCCCLXXXVI. ſeſe Innocentio VIII. Pontifici Maximo commendarunt. Cernuntur ibi Claves cum tiara Pontificia, & epigraphe INNOCENTIVS PP. VIII. In poſtica Aquila, ſymbolum Civitatis Aquilæ, & lemma AQVILANA LIBERTAS.

Vigeſimus primus æreus percuſſus fuit a *Nicolao Comite Campibaſſi*, qui cum aliis Regni Magnatibus a Ferdinando I. Rege defecerat, & Johanni Andegavenſi Renati Regis filio adhæſerat circiter Annum Chriſti MCCCCLIX. Antica præfert compedes, qui in Nummis Sancti Ludovici, aliorumque Galliæ Regum viſuntur cum epigraphe NI OLA COM*es*. Crux in poſtica, & literæ CAMPIBASSI.

Alfonſus II. Rex Neapolis.

ANno MCCCCXCIV. diem clauſit extremum Ferdinandus I. Aragonenſis, Rex Neapolis, eique ſucceſſit *Alfonſus II.* filius, gravibus & ipſe procellis agitatus ; quippe Anno eodem a Carolo VIII. Gallorum Rege ſpoliatus Regno, vitæ terminum inſequenti Anno MCCCCXCV. complevit. Primus Nummus argenteus ab eo cuſus imaginem Sancti Michaëlis Draconem ferientis præfert cum inſcriptione ALFONSVS D. G. R. SIC. IE. V. In poſtica ipſe Rex ſedens, cui Cardinalis Regiam Coronam imponit, ſtante Epiſcopo ab altero latere. Hæc epigraphe CORONAVIT E VNXIT. ME. MANVS. T. D. ideſt, *tua*, *Domine*.

Secundus argenteus inſignia Aragonenſia & Neapolitana exhibet cum literis ALFONSVS II. D. G. R. S. *Dei gratiâ Rex Siciliæ*. In poſtica imago ſedens, dextrâ ſceptrum, ſiniſtrâ globum tenens, quæ Vergaræ creditur, ipſum Alfonſum deſignare. Circumſtant literæ SVB DEXTERA TVA SALVS. M. D. ideſt, *mea*, *Domine*.

Tertius argenteus in area Hermellinum, ſive Muſtelam albam præfert ; ſupra pendet faſcia, in qua literæ DECORVM. Circum deſcriptæ literæ ALFONSVS II D. G. R. SICILIE IER. V. In poſtica viſitur ara, ſuper quam flamma ardet ; & additur lemma : IN DEXTERA TVA SALVS MEA.

Ferdinandus, ſeu *Ferrandus II.* & *Carolus VIII. Reges Neapolis*.

PRimus apud Vergaram exhibet Hermellinum, ſive Muſtelam cum literis in faſcia ſu-

ſuperpoſita inſcriptis DECORVM. In limbo FERRANDVS. II. D. G. R. SIC. Poſtica ſimilis præcedenti Nummo. Hic Alfonſi II. filius Regnum Anno Chriſti MCCCCXCV. recepit.

Secundus in area habet inſignia Aragonenſium ac Neapolitanorum Regum cum epigraphe FERDINANDVS II. D. G. R. SI. In poſtica viſitur Hermellinus cum E. ſuperinſcripto, & lemmate DECORVM. In limbo OMNIA SERENA. In imo legitur LICI.

Tertius ſimilis fere præcedenti.

Quartus æreus apud Le-Blancum ad *Carolum VIII.* Regem Franciæ pertinet, qui Anno MCCCCXCIV. Regnum ſibi ſubjecit. Percuſſus eſt Nummus a Civitate Aquilana, quæ ei inter primas adhæſit, ac Monetæ jus ſibi confirmandum curavit. In antica Scutum cum Liliis, Coronâ ſuperimpoſitâ. Epigraphe Gallicis verbis CHARLES K. inverſum, ROI. D. FRE. ideſt *De France*. In poſticâ Aquila inſigne illius Urbis, atque in limbo CITE DE LEIGLE, ideſt *Civitas Aquilæ*.

Quinctus Nummus æreus apud eumdem Le-Blancum, ab iiſdem Aquilanis cuſus. In antica idem ſcutum cum literis CAROLVS REX FRR. Crux in averſa parte, & Aquila parva cum epigraghe AQVILANA CIVITAS.

Sextus æreus, a Le-Blanco productus, adſervatus in Muſeo olim Angeli Mariæ Blanci Mutinenſis, atque eodem ſcuto inſignitus hanc inſcriptionem gerit KROLVS D. K. G. REX FRA. In poſtica Crux, cui ſubeſt Aquila parva, & circum legitur AQVILANA CIVITAS.

Septimus argenteus apud Vergaram, Gallici inſignis Scutum præfert cum literis KROLVS. D. G. R. FR. SI. In poſtica Crux cum epigraphe TEATINA CIVITAS. Ergo percuſſus Nummus in Teatina Urbe Regni Neapolitani.

Octavus Nummus aureus apud Le-Blancum & Vergaram, Scutum prædictum habet in area, & hinc inde K. L. Circumſtant literæ KAROLVS D G.R. FRANCORV. SIC. IER. In poſtica Crux, & lemma XPS. VINCIT. XPS REGNAT. XPS. IMPerAT. Hæc epigraphe a tempore Sancti Ludovici in Regum Francorum aureis & argenteis Nummis uſitata fuit.

Nonus aureus penes eoſdem Le-Blancum & Vergaram, parùm ab antecedenti differt.

Decimus aureus, a Le-Blanco & Vergara editus, Scuto eodem inſignitus, hanc epigraphen exhibet CAROLVS D.G. FRACCORV. IHEM. ET. S. R. Crux Hieroſolymitana in poſtica cum literis PER LIGNV. S. CRVCIS LIBERET N. D. N. ideſt *nos Deus noſter*.

Undecimus aureus, a Le-Blanco & Vergara evulgatus, tria exhibet Lilia, quibus Corona ſuperſtat. In imo, Siglæ S. M. P. E. Circum KROLVS D. G. R. FR. SI. I. In poſtica Crux cum quatuor Cruciculis, & epigraphe XPS. VINC. XPS. &c. ut ſupra in Octavo Nummo.

Fredericus II. Rex Neapolis.

FInem vivendi fecit Ferdinandus II Rex Neapolitanus Anno Chriſti MCCCCXCVI. eique ſucceſſit *Fredericus* patruus, *Secundus* appellatus inter Neapolitanos Reges. Primus ab eo percuſſus argenteus caput coronatum præfert cum T. in area, & epigraphe FEDERICVS DEI GR. SI. HI. In poſtica Liber, quem flammæ vorant, cum hac inſcriptione RECEDANT VETERA, ut indicaret, ſe oblitum injurias ſibi ſuiſque a Populo inlatas.

Secundus argenteus a Vergara productus, atque æreus mihi Mutinæ viſus apud amicum virum ſæpe laudatum Dominicum Vandellium, ac in Muſeo Chiappinio Placentiæ exſiſtens, Scutum cum Aragonenſium & Siculorum Regum inſigni complectitur, & in limbo habet hanc inſcriptionem FEDERICVS DEI GRA REX SI. I. V. ideſt *Siciliæ*, *Hieruſalem*, & *Hungariæ*. Sed in æreo legitur REX SI. HIER. Poſticæ aream implent duo Cornua copiæ cum literis VICTORIE FRVCTVS.

Tertius argenteus Aquilam in area oſtendit, & epigraphen FRIDERIC. T. DI. GRA. REX. SICIL. *Tertius* dicitur, quod poſt Fridericum II. Imperatorem Neapoli regnarit, quum tamen ille tantùm *Secundus* inter Auguſtos diceretur, & *Primus* Siciliæ fuerit dominatus. In poſtica viſitur teſſera Aragonenſium Regum, & inſcriptio DVC. APVL. PRINCIPAT. CAPVE.

Quartus æreus effigiem Regis ipſius coronati exhibet cum literis in limbo FEDERICVS. D. G. R. SI. In averſa parte Crux & lemma SIT. NOMEN. DNI. BENEDICtum.

Quinctum æreum adſervat Mutinæ Bartholomæus Solianus egregius Typographus. Viſitur ibi caput Regis coronam deferentis cum epigraphe FEDERICVS. REX. In averſa parte Equus ſine freno cum literis EQVITAS REGNI.

Anno Chriſti MDI. Federicus II. a Ludovico XII. Francorum Rege, atque a Ferdinando Aragonum & Siciliæ Rege Regno exutus, ad plures deinde abiit in Gallia Anno MDIII, Quum ultra Annum Milleſimum Quingenteſimum minime procedere ſtatuerim in referendis Italiæ Nummis, heic finis eſto Neapolitanis.

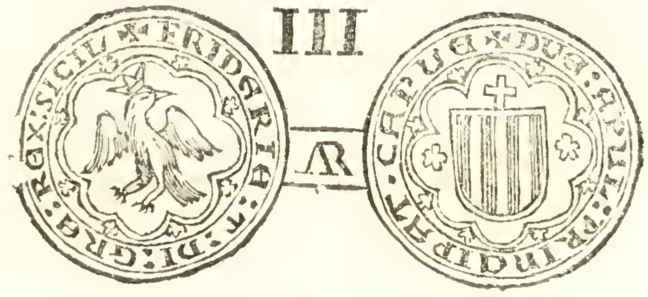
VE-

FREDERICI III.

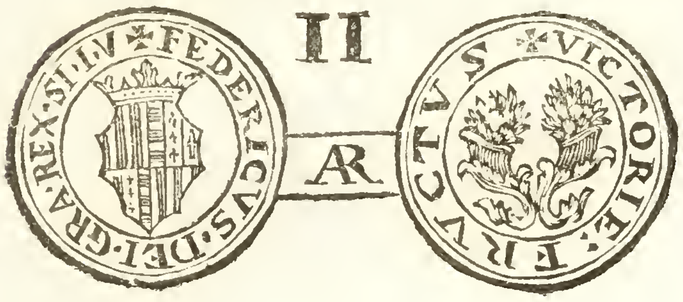
I

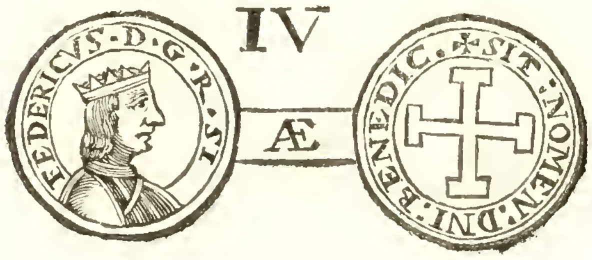
III

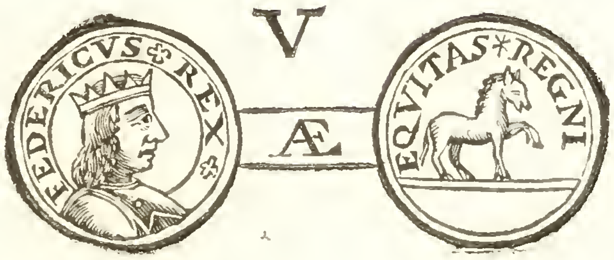
II

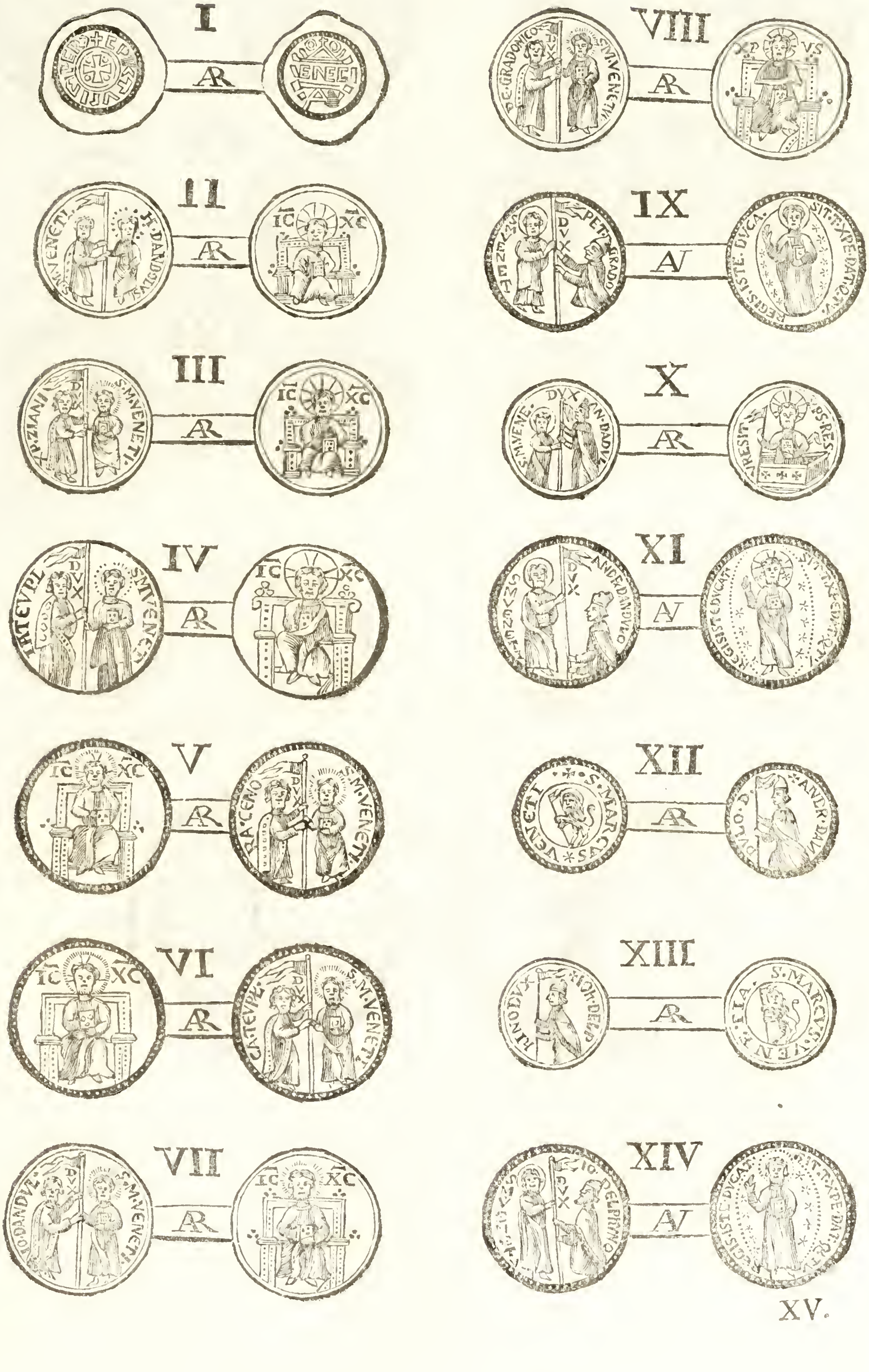
IV

V

DUCUM VENETORUM.

XV.

Tab. XXXVIII.

XV
XVI
XVII
XVIII
XIX
XX
XXI
XXII
XXIII
Æ
NICOLAVS · TRONVS · DVX ·
CRISTOFORVS · MAVRO · DVX ·
RELIGIONIS
ET
IVSTICIAE
CVLTOR

VENETIARUM DUCES.

SI non ejuſdem antiquitatis, atque hactenus memoratæ officinæ Monetariæ, vetuſtiſſima tamen eſſe non deſinit *Veneta*. Quo tempore cudi illic pecunia cœperit a Venetis Ducibus, nondum fortaſſe conſtat. Andreas Dandulus inter Venetos Scriptores & doctrinâ & vetuſtate omnium ſpectatiſſimus, ab antiquis Sæculis ejuſmodi jus conlatum Veneti Populi Moderatoribus ſcribit. Nam de Rodulpho Italiæ Rege circiter Annum Chriſti DCCCCXXVI. agens, hæc habet: *Hic Rodulfus Regni ſui Anno Quarto, Papiæ ſolium tenens, immunitates Venetorum in Regno Italico ab antiquis Imperatoribus & Regibus conceſſas per Privilegium renovavit; & in eodem declaravit, Ducem Venetiarum poteſtatem habere fabricandi Monetam, quia ei conſtitit, antiquos Duces hoc continuatis temporibus perfeciſſe*. Contra Marinus Sanutus in Annalib. Venetis, Franciſcus Sanſovinus in Venetiar. Deſcriptione, & alii ſub Petro Candiano Tertio circiter Annum Chriſti DCCCCL. id factum tradunt, duos hoſce verſus ejuſdem Petri Ducis imagini ſubjicientes:

„ *Multa Berengarius mihi Privilegia fecit*:
„ *Is quoque Monetam cudere poſſe dedit*.

Hoc autem ab iis tribui Berengario II. Italiæ Regi liquet, non ſolùm inſpecta ætate ejuſdem Petri Ducis, ſed etiam innuente Anonymo Scriptore, qui Vitas adhuc MStas Venetorum Ducum memoriæ tradidit uſque ad Bartholomæum Gradonicum electum Anno Chriſti MCCCXXXIX. in Eſtenſi Bibliotheca adſervatas. Verùm non tunc primo jus iſtud Venetis Ducibus conceſſum, ſed tantùm confirmatum reor. Quippe idem Anonymus de Petro Candiano hujus nominis Tertio, qui electus dicitur circiter Annum DCCCCXLII. hæc ſcribit: *Iſte Dux fuit filius ſupraſcripti Petri Candiano Ducis. Cujus tempore Berengarius Rex, Venetorum antiqua jura confirmavit, & denuo conceſſit, non permittere quemquam per terras Imperii ad damna Venetorum accedere; & quod Veneti per fluvios & loca ſua, ſolvendo quadrageſimum, libere pertranſirent. Et cudendi Monetam auri & argenti, ut ſub Imperio Græcorum habuerant, poteſtatem dedit*. Animadverte verba illa, *ut ſub Imperio Græcorum habuerant*: quæ ſatis indicant, vel ante Berengarium Ducibus Venetis jus cudendæ Monetæ a Græcis Imperatoribus fuiſſe conceſſum. Alii ad *Petrum Participatium*, & Berengarium I. Auguſtum hoc referunt, quorum tamen tempora non concurrunt. Utcumque ſit, antiquitatem multam tribuere neceſſe eſt Venetæ pecuniæ; nam ſupra laudatus Dandulus ad Annum Chriſti MXXXI. de Urſo Urſeolo Patriarcha Venetiarum agens, ait: *Hic Monetam parvam ſub ejus nomine, ut vidimus, excudi fecit*. Tum circiter Annum MCXCIV. de Henrico Dandulo Duce ſcribit: *Hic argenteam Monetam, vulgariter dictam* Groſſi Veneziani, *vel* Matapani, *cum imagine Jeſu Chriſti in throno ab uno latere, & ab alio cum figura Sancti Marci, & Ducis, valoris viginti ſex Parvulorum, primo fieri decrevit*. *Denariorum* quoque *Veneticorum* mentio eſt Anno Chriſti MLIV. in Charta, quæ authentica exſiſtit in Tabulario Capituli Canonicorum Mutinenſium, cui heic locum factum volo.

Riculfus Abbas Sancti Vitalis Ravennatis, locum quemdam infra Civitatem Ravennæ in emphyteuſim concedit Guiberto Epiſcopo Mutinenſi, Anno 1054.

IN *nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, & Salvatoris noſtri, Anno ab Incarnatione ejus MLIIII.* Leone Papa *defuncto, ſicque Imperante* Domno Henricus *invictiſſimo* Imperatore *in Italia Anno Octavo, die II. Menſis Madii, Indictione VII. Ravenne. Omnibus manifeſtum eſt, atque congrua ratione diſpoſitum, libenter debere eorum deſideriis annuere, pro quibus venerabilioribus locis utilitatibus meliorandique cauſa proficiunt. Et ideo ego, qui in Dei nomine* Domno Riculfus *per Domini miſericordiam Presbyter & Monachus atque* Abbas *Regule* Monaſterii Sancti Vitalis *Chriſti Martiris, una cum conſenſu ſervorum Dei deſervientium eidem Monaſterii: Vobis preſentibus in Chriſti nomine* Wibertus *almificus* Epiſcopus *ſancte* Mutinenſis Eccleſie *petitoris, veſtriſque Succeſſoribus in perpetuum, per enfiteoticarium*

jus a preſenti die concedo & largior ſeu confirmo vobis res juris predicti Monaſterii noſtri : ideſt Vacuamentum integrum extendentem in longitudinem ſuam pedes plus minus ſupra plathea ſexſaginta & quattuor , & in lato ab uno capite pedes quadraginta & quattuor , & ab alio capite ſimiliter pedes plus minus ſimiliter triginta & quattuor , cum egreſſo & regreſſo ſuo , & cum omnibus ad predictas res integraliter pertinentibus ; que eſt poſita in hac Civitate Ravenna in regione Sancti Vitalis Chriſti Martiris prope Baſilica Sancti Laurencii , que vocatur in Panonia , intra fines ejus , hoc eſt a duobus lateribus plathea publica percurrens , a tercio latere Curticella predicta Eccleſia Sancti Laurencii , a quarto latere orto domncatum predicti Monaſterii noſtri , vel in omnibus , ut ſuperius legitur , dum vos ſuper in nominatum petitorem , atque Succeſſoribus veſtris divina gracia in hac luce juſſerit permanere vitam , concedo & largior ſeu confirmo vobis eas res abendas , tenendas , defenſandas , & in omnibus meliorandas ; & ego ſupraſcriptus gracia Dei Abbas una cum meis Succeſſoribus vobis ſupraſcripto almificus Epiſcopus , veſtriſque Succeſſoribus ſtare & auctoriare ſeu defenſare promitto & ex veſtris propriis expenſis ſeu laboribus nihil aliquod inferius , niſi pro vigeſima penſione refutari debeatis . Preſtantibus quoque vos ſupraſcripti nominati petitoris , atque Succeſſoribus tuis indeſinenter ſecundùm paginam peticionis veſtre penſionis nomine ſingulis quibuslibet annis omnibus annualiter infra indicendis pro is rebus , que ſuperius legitur , oc eſt in feſtivitate Sancti Vitalis Chriſti Martyris Denariorum Veneticorum duos *tantùm penſio , ut dictum eſt , perſolvatur ; pro eo quia exinde accepi de manibus tuis ſupraſcripto* Wibertus *Epiſcopus Sancte Mutinenſis Eccleſie alia cartula henſiteoſin in perpetuum de uno ſpacium terre in integrum infra Corte noſtram Sancti Vitalis extendentem ſe in longo pedes plus minus juſta Curte noſtra ſexaginta & quatuor, & in lato ab uno capite pedes quadraginta & quatuor da muro noſtro , & ab alio capite pedes triginta & quattuor. Promittentes preterea nunc nullis diebus , nulliſque temporibus vite noſtre ego ſupraſcripto gracia Dei Abbas una cum meis Succeſſoribus vobis ſupraſcripto almificus Epiſcopus , veſtriſque Succeſſoribus teſtimonium hujus paginam henſiteoſim inviolabiliter & inviolabiliter modis omnibus conſervare & cuſtodire promitto , & ec henſiteoſim paginam ſi minime valere nequiverit , tunc daturo & compoſituro me eſſe promitto vobis, veſtriſque Succeſſoribus ante omnis litis inicium aut interpellacionem pene nomine auri Libram unam , & poſt pene ſolucionis maneat ec henſiteoſim in ſua firmitate . Quam verò paginam enſiteoſim Aldo in Dei nomine Ravennas tabellio ſcribendum rogavi , & ſubter manus mea propria firmavi , teſtibuſque ad me rogatis obtulit roborandam , eorumque preſenciam eam vobis quorum contraditum , ſub die , & Menſe , Indictione ſupraſcripta VII. Ravenne .*

Ego Riculfus Chriſti miſericordia Presbiter & Monachus atque Abbas Monaſterii Sancti Vitalis in hac pagina infiteoſim a me facta ſubſcripſi , & teſtibus a me rogatis obtuli ſubſcribendum .

Ego Andreas Monachus in hac pagina henſiteoſim cc. & ss.

Ego Johannes Monachus in hac pagina henſiteoſim cc. & ss.

Ego Andrea Presbiter & Monachus in hac pagina henſiteoſim cc. & ss.

Ego Ugo , qui vocor Deymiza huic pagina infiteoſim rogatus teſtis ss.

Ego Geremias huic pagine infiteoſim rogatus teſtis ss.

Johannes Notarius , qui nominatur Mareſchallo ad aec omnia , fuit abitator in Civitate Bononia , & manu propria firmavi .

✠ *Signum manus mea Rodulfo, filius quondam Fredulfi huic paginæ henſiteoſim, ut ſuperius legitur , rogatus teſtis cc. & ss.*

Ego Aldo in Dei nomine Ravennas Tabellio , ſcriptor huic pagina enſiteoſin , ut ſuperius legitur , poſt roboracionem teſtium atque traditam complevi & abſolvi .

Quod tamen longe majorem Venetæ pecuniæ vetuſtatem prodit , locus eſt Ratherii Veronenſis Epiſcopi , qui iiſdem temporibus floruit , quibus Berengarius II. Rex nuper memoratus . In Opuſculo, cui titulus *Qualitatis conjectura* apud Dacherium in Spicileg. commemorat ille *ſex Libras Denariorum Veneticorum*; ita ut conjicere recte poſſimus , non exſpectaſſe Venetos Duces tempora Berengarii II. ad cudendam Monetam . Quæ ſane prærogativa prodit , quanta jam tum foret eorum Ducum dignitas atque præſtantia . Si enim Beneventanos excipias , qui ut ſupremi Domini agebant, & *Principes* appellari maluerunt ; ſi Neapolitanos quoque excipias , quibus id juris conceſſere

fere Græci Imperatores: nulli alii in Italia Duci antiquis temporibus licuiſſe puto ſignare ſuo nomine Nummos. Porcacchius in Hiſtor. Familiæ Malaſpinæ Lib. 4. ſcribit, ſe vidiſſe Nummum cum capite virili & literis ADALBERTVS THVSCIÆ MARCHIO, qui circiter Annum Chriſti DCCCCV. floruit. Nequaquam fallemur, rotundo ore pronuntiantes, & hoc unum eſſe e multis commentis, quæ Porcacchius in illum, atque in alios ſuos libros intulit. Ita falli arbitror, qui Bonifacio Marchioni Tuſciæ Nummos tribuunt. Eorum ſententiam ne Florentinius quidem probavit Lib. 3. pag. 100. Memor. Matild. Immo vel ipſis Gothorum Regibus in Italia imperantibus, pecuniam ſignaſſe Veneti creduntur, vilis tamen metalli; quippe de eorum Inſulis Caſſiodorius Lib. 12. Epiſtol. 24. ait: *Moneta illic quodammodo percutitur victualis*. Verùm alia mihi videtur Caſſiodorii mens. Florente ſuo ſtilo is laudat Venetorum Salinas; *inde*, ait, *vobis fructus omnis enaſcitur, quando in ipſis, & quæ non facitis, poſſidetis. Moneta illic quodammodo percutitur victualis*: ideſt, ut ita dicam, Salinæ ſunt vobis officina Monetaria, quum Sal ibi enatum omnia vobis ad victum miniſtret. Sal pecuniæ loco vobis eſt. Utinam verò, quod ſummopere cupiebam, obtigiſſet mihi, vel unum poſſe prodere ex vetuſtiſſimis iis *Denariis Veneticis*, quos nuper commemoratos ipſo Sæculo Chriſti Decimo vidimus. Amicis ejuſmodi de cauſſa importunus fui. Muſeum non unum excuſſi. Verum poſtquam hæc ſcripſeram, bene ceſſit quod deſideriis meis opem tulit Nobilis & præſtantiſſimus vir Dominicus Paſqualigo quondam Vincentii filius Senator Venetus. Is enim tres Nummos argenteos eamdem præferentes faciem, atque inſcriptionem, reperit, Diſſertatione quoque typis edita illuſtrandos curavit. Unum tantummodo proferam, Primum nempe in ſerie iſta. Ibi in area Crux viſitur, & in limbo literæ CHRISTVS IMPERAT. Altera pars exhibet ſpeciem Templi cum literis ſuppoſitis VENECI, & A in inferiori linea. Nulla mihi dubitatio eſt, ad *Venetias* præclariſſimam Italicam urbem, non verò ad Gallicam pertinere hunc Nummum. Ibi, ut jam animadverti, vel ipſo currente Sæculo X. Nummi ab iis Ducibus cudebantur: quod etiam confirmavit Cl. V. P. Bernardus de Rubeis Ord. Prædicat. pergamenam commemorans Anno Chriſti CMLXXII. ſcriptam ex Forojulienſis Eccleſiæ Archivo depromtam, in qua iſta leguntur: *Et perſolvere exinde debeant ſingulis annis per omnem Miſſam Sancti Martini, Argenteos denarios bonos Mediolanenſes ſolum quinque, aut de Venecia ſolum decem*. Itaque ad illud idem Sæculum X. aut XI. referendus mihi creditur Nummus iſte, in quo quum nullum nomen Imperatoris, ſive Græci, ſive Latini, occurrat, propterea jure opinari licet, ex hiſce Nummis deduci Autocratiam tunc, ſive ſupremam Venetæ Reipublicæ dominationem, nulli alii Principi obnoxiam. Anno autem MCXCII. tum ſolum *Henricus Dandulus Dux* nomen ſuum in Venetis Nummis exprimere cœpit.

Itaque Nummus ſecundus argenteus ad eumdem Dandulum Venetiarum Ducem ſpectat, qui Anno Chriſti MCXCII. electus, Venetorum poſtea nomen & gloriam ſuis geſtis mirificè amplificavit. In antica parte Nummi imago Chriſti cernitur cum literis Græcis IC. XC. ideſt *Jeſus Chriſtus*. In poſtica S. Marcus Vexillum tradit Duci cum literis H. DANDOLVS, ideſt *Henricus*, & S. M. VENETI., ideſt *Sanctus Marcus Veneticorum*, aut *Veneticus*. Hujuſmodi Nummorum mentionem fecit Andreas Dandulus in Chronico, ut ſupra indicavi col. 646. B. quibus vulgus nomen dederat *di Groſſi Veneziani*, vel *Matapani*.

Tertius argenteus, ab olim doctiſſimo P. D. Catherino Zeno, Apoſtoli Zeni V. Cl. fratre, ad me miſſus, *Petrum Ziani* nobis exhibet, qui Anno Chriſti MCCV. Venetorum Dux electus fuit. Viſitur ibi Chriſti ſedentis ſuper cathedram imago cum Evangelio, & literis IC XC. ideſt Ἰησοῦς Χριστός, *Jeſus Chriſtus*. In averſa parte Sancti Marci ſtantis effigies, dexterâ manu Vexillum tenentis, ac illud porrigentis Duci ſtanti, cum epigraphe: P. ZIANI, ideſt *Petrus Ziani*; & S. M. VENETI. ſcilicet *Sancti Marci*, vel *Sanctus Marcus Venetiarum*.

Quartus argenteus in Muſeo Bertacchinio Mutinæ, ſpectat ad Ziani Succeſſorem *Jacobum Teupulum*, qui Anno Chriſti MCCXXIX. Dux renuntiatus fuit. Ibi Salvator in cathedrâ ſedens cum literis IC. XC. In altera facie Dux ipſe cum vexillo ſtat cum epigraphe IA. TEVPL. DVX, hoc eſt, *Jacobus Teupulus Dux*. Adeſt & imago Sancti Marci cum literis S. M. VENET. quæ explicatione non indigent.

Quinctus Nummus apud alibi a me laudatum Dominicum Vandellium Mutinenſem, eaſdem imagines præfert cum epigraphe RA. CENO. DVX. nempe *Raynerius Zeno Dux*, Anno Chriſti MCCLII. ad Ducale ſolium evectus.

Sextum argenteum Mutinæ Joſeph Maria

Cat-

Cattaneus poſſidet. Simile præcedentibus ectypon cum epigraphe in antica parte LA. TEVPL. DVX, ideſt *Laurentius Teupulus Dux*, qui Anno Chriſti MCCLXVIII. Ducali dignitate eſt auctus.

Septimum argenteum mihi viſendum obtulit Adamus Pivatus Parochus & Doctor Patavinus, ſingularis amicus meus. Ectypon idem cum literis IO. DANDVL. DVX, ſcilicet *Johannes Dandulus Dux* creatus Anno Chriſti MCCLXXX.

Octavus argenteus, Mutinæ in Muſeo Bertacchinio, & apud Comitem Johannem Baptiſtam Scalabrinium Mutinenſem, & penes Comitem Nicolaum Taculum Regienſem, mihi inſpectus, ſimile ectypon exhibet cum literis PE. GRADONICO DVX, hoc eſt *Petrus Gradonico*, electus Dux Anno Chriſti MCCLXXXVIII. In poſtica viſitur ſedens Salvator cum Libro Evangeliorum in gremio, ac Græcis literis IC. XC. *Jeſus Chriſtus*. In altero ex his legitur tantùm XPVS, *Chriſtus*.

Nonus, Venetiis exſiſtens apud nobilem virum Petrum Gradenigo Jacobi filium, Venetum Patricium, a prælaudato P. D. Catherino Zeno ad me quondam miſſus, aureus eſt, in quo immutatum videas Venetæ pecuniæ typum hactenus obſervatum. Ibi Sanctus Marcus ſtans, Duci in genua provoluto Vexillum porrigit cum epigraphe PET. GRADO. DVX, ideſt *Petrus Gradonico Dux*, nuper commemoratus; & S. M. VENET. nempe *Sanctus Marcus Venetiarum*. In poſtica Salvatoris noſtri ſtantis effigies, hinc inde ſtellulis ornati viſitur, cum literis in circuitu SIT. T. XPE. DAT. Q. TV. REGIS ISTE DVCA. quas ſic interpretor:

Sit tibi, Chriſte, datũ, quia tu regis iſte Ducatũ.

Sed illud ISTE, ubi ad Gradonicum ſit referendum, ſententiam obſcuriorem efficit, ac ſenſum turbat; ubi verò ISTE pro *Ipſe* accipiatur, & ad Chriſtum referatur, ita ut ſenſus ſit *quia tu ipſe regis Ducatum*, ſenſus eorumdem verborum recte ſe habet; niſi mavis, ita explicandam eſſe hanc epigraphen, videlicet: *Sit tibi Chriſte datum, quia tu regis*, puta ſubintelligendo *omnia*, univerſum orbem: *Iſte* verò nempe Dux, *Ducatum* regit. Utcumque ſit, animadvertendum eſt, primum e Venetis Ducibus, qui Nummos aureos ſignare cœperunt fuiſſe *Johannem Dandulum*, qui Anno Chriſti MCCLXXX. ante *Petrum Gradonicum* Ducis munere perfunctus eſt. Raphainus Careſinus Continuator Chronici Andreæ Danduli, Tom. XII. pag. 400. Rer. Italic. hæc de Johanne Dandulo ſcribit: *Qui etiam Ducatos aureos primitus fieri juſſit*. Is Nummus nunc appellatur *Zecchino* ab officina Monetaria, quam *Zecca* Italice dicimus.

Decimus Nummus, Mutinæ exſiſtens penes Joſephum Mariam Cattaneum, percuſſus fuit ſub celeberrimo Duce *Andrea Dandulo*, cujus Chronicon dedi Tomo XII. Rer. Italicarum. Ibi Sancti Marci ſtantis effigies cum literis S. M. VENETI. vexillum porrigentis Duci genibus flexis accipienti cum literis AN DADVL. DVX. *Andreas Dandulus Dux* electus Anno Chriſti MCCCXLII. In poſtica Chriſti effigies e ſepulcro ſurgentis, cum epigraphe XPS RESVRESIT, pro *Chriſtus reſurrexit*.

Undecimus Nummus, ad eumdem Dandulum ſpectans, aureus eſt, ac Mutinæ adſervatur in Muſeo Bertacchinio. Ibi ſimilis effigies, ſed non eadem inſcriptio. Scilicet S. M. VENETI. ANDR. DANDVLO DVX. Altera facies Chriſtum præfert ſtantem ac benedicentem, cum Libro Evangeliorum in ſiniſtra, & verſiculo in circuitu SIT T. XPE DAT. Q. TV REGIS ISTE DVCAT. ideſt, *Sit tibi, Chriſte, datum, quod tu regis iſte Ducatum*.

Duodecimus argenteus jam a me editus in Præfatione ad Chronicon ipſius Danduli, heic rurſus ſpectandum ſe præbet. In antica eſt illius effigies cum literis ANDR. DANDVLO D. In poſtica Leo, vexillum tenens, inſigne Reipublicæ Venetæ, & epigraphe S. MARCVS VENETI.

Decimus tertius, Mutinæ a prælaudatis Vandellio, & Johanne Franciſco de Solis adſervatus, par ectypon gerit. Circumſtant hæ literæ: IOH. DELPHINO DVX, *Johannes Delphino*, qui Anno Chriſti MCCCLVI. Ducalem dignitatem iniit.

Decimus quartus eſt aureus Ducatus, Mutinæ in Muſeo Bertacchinio mihi inſpectus, in antica Sanctum Marcum pro more exhibet, porrigentem Duci Vexillum, cum epigraphe S. M. VENETV, & in altera parte limbi IO. DELPHYNO DVX. Poſtica pars habet Salvatorem, cum verſiculo, quem integrum appono.

SIT TIBI CHRISTE DATVM, QVIA (ſeu QVOD) TV REGIS ISTE DVCATVM.

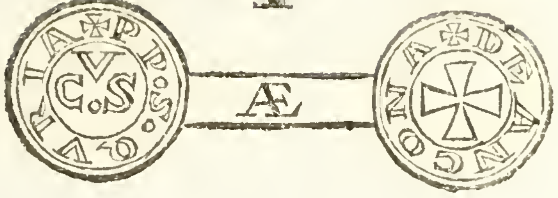
Decimus quinctus, Mutinæ in eodem Muſeo, hac epigraphe ſignatus eſt ANDR. CTAR. DVX, nempe *Andreas Contareno*, qui Anno Chriſti MCCCLXVII. inclytæ Venetorum Reipublicæ præeſſe cœpit.

Decimum ſextum adſervat in ſuo Muſeo

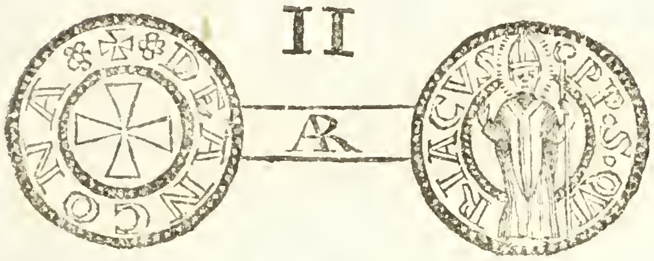
idem

A N C O N Æ.

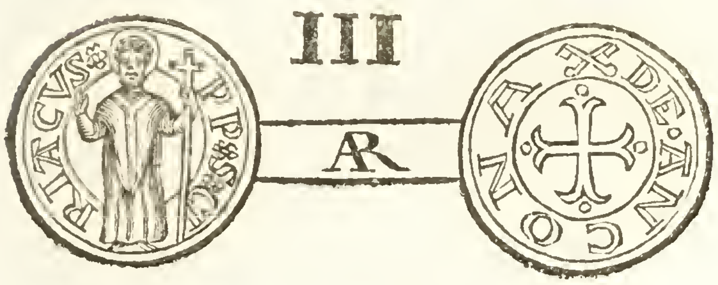
I

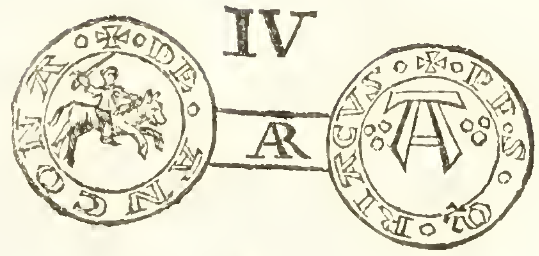
II

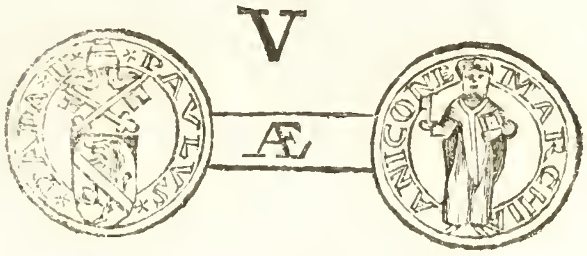
III

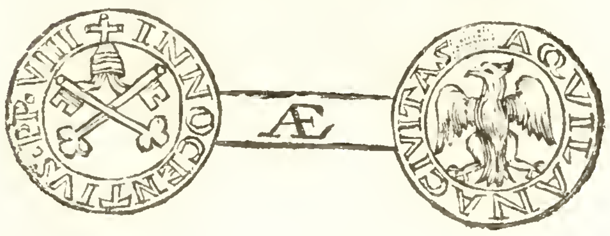
IV

V

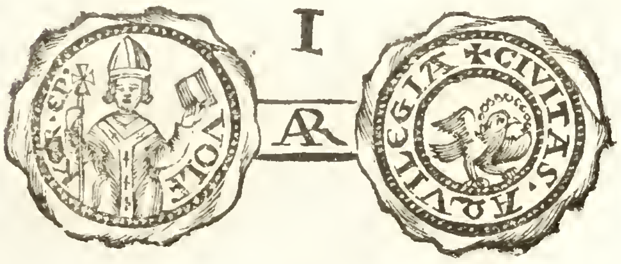

A Q U I L Æ.

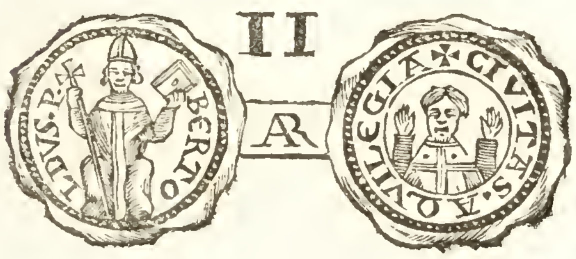

AQUILEJÆ, ET PATRIARCHARUM AQUILEJENSIUM.

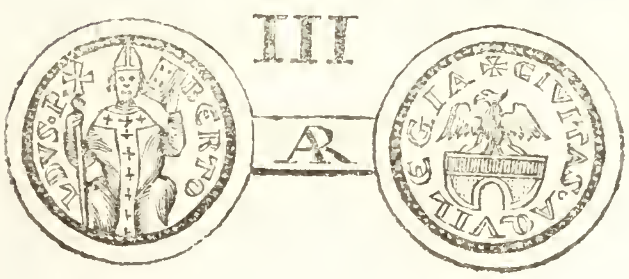
I

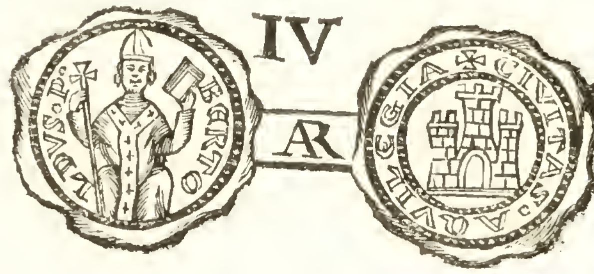
II

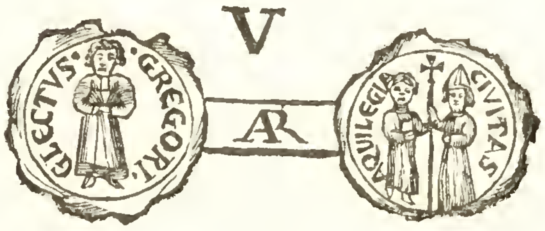
III

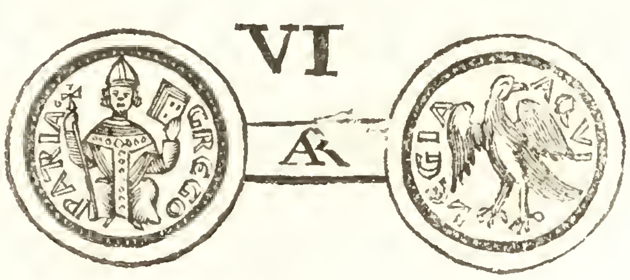
IV

V

VI

VII
VIII
IX
X
XI
XII
XIII
XIV
XV
XVI
XVII
XVIII
XIX
XX

idem Bertacchinius. Hac inſcriptione ornatum vidi FR. FOSCARI DVX. S. M. VENET. *Franciſcus Foſcari* Ducale ſolium obtinuit Anno Chriſti MCCCCXXIII. In poſtica viſitur imago Salvatoris, & epigraphe GLORIA TIBI XPE, ideſt *Chriſte*.

Decimus ſeptimus Nummus æreus in Muſeo Bertacchinio Mutinæ, & penes aliàs laudatum Alderanum Narium, mihi viſus, caput Ducis in antica exhibet cum inſcriptione NICOLAVS TRONVS DVx, electus Anno Chriſti MCCCCLXXI. In altera parte Leo, Sancti Marci Vexillum tenens, cum epigraphe SANCTVS MARCVS. Franciſcus Sanſovinus in Vitis Ducum Venetorum, hæc de illo ſcribit: *Provedendo alla Moneta grandemente adulterata e corrotta, fece fare una nuova forma con la ſua effigie, ritratta al naturale, la quale ſi chiamò Trono dal nome ſuo, di valuta allora di venti Soldi*.

Decimus octavus argenteus in prælaudato Muſeo, hac inſcriptione ſignatus eſt: AND. VENDRAMIN. DVX. Hinc inde M. P. *Andreas Vendraminus* ad Ducalem dignitatem evectus eſt Anno Chriſti MCCCCLXXVI. Neſcio an is Nummus ex iis Numiſmatis ſit, quæ Venetiis *Oſelle* nuncupantur, percuſſis, ut dono dentur. In averſa facie Chriſti ſedentis imago cum epigraphe IESVS CHRISTVS. GLORIA TIBI SOLI.

Decimus nonus, Mutinæ apud Nobilem virum Johannem Comitem Bellincinium adſervatus, parem typum gerit, cum literis IO. MOCENICO DVX., & in area A. M. *Johannes Mocenico* Dux renuntiatus eſt Anno Chriſti MCCCCLXXVIII.

Vigeſimus, æreus minoris moduli in Muſeo Bertacchinio, ad eumdem Principem ſpectat. Viſitur ibi effigies Ducis, manibus Vexillum tenentis, cum literis hinc inde F. F. & in limbo IOANES MICENIGO (*ſeu* MOCENIGO) DVX. In poſtica Leo Venetus alatus cum Libro Evangeliorum.

Vigeſimus primus argenteus apud eumdem Bertacchinium, in area habet Chriſtum ſedentem & benedicentem, cum epigraphe GLORIA TIBI SOLI IC. XC. hoc eſt, *Jeſus Chriſtus*, vel *Jeſu Chriſte*. Averſa pars exhibet Ducem, & Sanctum Marcum, cum literis S. M. VENETI. MARC. BARBADICO DVX. Z. M. *Marcus Barbadico* Dux electus eſt Anno Chriſti MCCCCLXXXV.

Vigeſimum ſecundum adſervat prælaudatus Bertacchinius in ſuo Muſeo. Crux in area anticæ viſitur. Circumſtat inſcriptio AVG. BARBADICO DVX, *Auguſtinus Barbadico* Ducali dignitate inſignitus Anno Chriſti MCCCCLXXXV. præmortuo Marco fratre. In averſa parte Leo Venetus, Vexillum anterioribus pedibus tenens, ſub quo duæ literæ M. B. In limbo SANCTVS MARCVS VENETI.

Vigeſimus tertius ante mihi erat recenſendus. Sed quia Nummus nequaquam eſt, illum idcirco in hunc locum reſervavi. E genere Numiſmatum majoris moduli eſt, quæ *Medaglioni* Italice nuncupantur, Venetiis autem a multis Sæculis *Oſelle* appellantur, cauſsâ videlicet honoris ac liberalitatis a novis Ducibus cuſa. Ibi conſpicitur effigies Ducis, Ducale Cornu in capite gerentis cum circumpoſitis literis CRISTOFORVS. MAVRO. DVX. In poſtica Corona, in ſuo ſinu hanc epigraphen continens: RELIGIONIS. ET. IVSTICIÆ. CVLTOR. Is Anno Chriſti MCCCCLXII. Dux fuit electus.

Atque hactenus de antiquioribus officinis Monetariis Italiæ. Succeſſere deinde tempora, quibus Italicum præcipue Regnum novam rerum faciem ſumſit, grandemque regiminis mutationem in ſe conſpexit. Quippe Epiſcopis aut Civitatibus bene multis, decus ſuum augere cupientibus, aut libertatem ſibi ſenſim vendicantibus, Regalia conceſſa ab Auguſtis fuere, inter quæ jus cudendæ pecuniæ. Id præſertim invaleſcere cœpit Sæculo Vulgaris Æræ XI. quamquam, quod eſt ad Epiſcopos, non deſunt exempla temporalis dominationis longe antea arreptæ, Nummorumque ab ipſis percuſſorum. Thomaſinus & Le-Blancus hac de re conſulendi. Certe Galliarum Epiſcopis nonnullis, immo & Abbatibus, longe antea quàm Italicis, Monetæ jus conceſſum fuit. Liceat tamen dicere, non omnia, quæ traduntur de conceſsâ eiſdem Epiſcopis aut Abbatibus Monetâ ante Annum Chriſti Milleſimum, ſine ullo examine tamquam certa eſſe continuo accipienda. Si Browero fides Lib 9. Annal. Trevir Ludovicus Germaniæ Rex Anno Chriſti DCCCCII. Ratbodo Treverenſi Archiepiſcopo, *Trevericæ Civitatis Monetam*, *Telonium* &c. contulit. Sed ne quid diſſimulem, erunt quibus Diploma illud, a Rege undecim tantùm annos nato emiſſum, ſuſpicionem ingerat eâ potiſſimum de cauſsâ, quod ibi non datum, ſed reſtitutum Ratbodo jus Monetæ dicatur. *Quæ quondam* (ita pergit dicere Diploma) *tempore Weomodi ejuſdem Urbis Archiepiſcopi de Epiſcopatu obſtricta, & in Comitatum converſa noſcuntur*. Anno Chriſti DCCLXXII.

LXXII. Cathedram Treverenſem aſcendit Weomodus. Credat qui velit, eo tempore, immo & longe antea (uti ſuadere illud ipſum Privilegium videtur) ad Archiepiſcopos ſpectaſſe jus Treverenſis Monetæ. Sed nunquam deſiderati ſunt, qui præſentem nobilitatis aut potentiæ ſuæ ſtatum ad antiquitatem etiam referre voluerunt; & quod veteres ignorarunt, ipſi aut impavide commenti ſunt, aut tabulis jamdiu confictis fidem adhibuerunt. Browerus ipſe ad eum Annum DCCCCII. quum mentionem *Comitis* in Treverenſi Urbe deprehenderet, ſcripſit, *Comites pro Archiepiſcopo in Urbe jus dixiſſe; & jus Urbis Trevirenſi Archiepiſcopo* per Diploma illud reſtitutum fuiſſe: quod nemo alius, niſi certiora monumenta adferantur, affirmare, aut credere audebit. Non Epiſcoporum, neque Archiepiſcoporum, ſed Imperatorum & Regum Miniſtri olim fuere *Comites*. Itaque Sæculo Chriſti Undecimo præter hactenus commemoratas Civitates, cœperunt aliæ officinam Monetariam ex Imperiali conceſſione habere, conditione appoſitâ, ut ibi nomen quoque Imperatoris aut Regis ſignaretur, in ſupremæ dominationis indicium. Qui ritus ac privilegium paullatim adeo crevit, ut nulla demum e Civitatibus liberis, nullus e Principibus ſuperfuerit, cui non licuerit deinceps ſignare argentum, ipſumque denique aurum. Ego ſecundùm ordinem Alphabeti quotquot Nummos Principum ac Urbium congerere hactenus potui, omnium oculis exponam.

ANCONA.

A*nconitanæ Urbis* Nummos complures vidi Mutinæ. Quum enim peregrini pietatis cauſsâ Aſſiſium, aut ſacrum Lauretanum Templum peterent, domum ſæpe referebant Anconitana Numiſmata, quod Sanctum Cyriacum, ſeu Quiriacum arbitrarentur peculiari virtute præditum ad certum aliquid a Deo impetrandum.

Primus Nummus in Muſeo Chiappinio Placentiæ, & Romæ apud doctiſſimum Equitem Franciſcum Victorium adſervatur. Hanc epigraphen in antica præfert ✠. PP. S. QVIRIACVS, tribus poſtremis literis ex area collectis. In poſtica Crux, cum literis circumductis DE ANCONA. Ughellius quoque ſimilem protulit Tom. I. Ital. Sacræ.

Secundus Nummus Mutinæ apud Comitem Johannem Baptiſtam Scalabrinium, Dominicum Vandellium, Johannem Franciſcum de Solis, atque penes alios exſiſtens (variæ tamen formæ) imaginem exhibet Epiſcopi cum epigraphe P. P. S. QVIRIACVS, & in aliis PP. S. CIRIACVS. Altera facies in area Crucem habet, & haſce literas DE ANCONA.

Tertium adſervat Mutinæ Bertacchinius in ſuo Muſeo, præcedentibus ſimilem, niſi quod Claves decuſſatæ adjectæ fuerunt, ad indicium tunc dominantis ibi Eccleſiæ Romanæ. Anconitanæ verò Civitatis a tempore antiquiſſimo patronus eſt Sanctus Cyriacus. At quis ille fuerit, diu inter Eruditos diſceptatum eſt, nihilque hactenus certi emerſit. Sunt qui Epiſcopum Hieroſolymitanum & Martyrem; ſunt & qui Anconitanum Antiſtitem volunt. Ughellium præſertim vide in Epiſcopis Anconitanis, & Clariſs. Papebrochium in Præfatione ad ejus Acta die IV. Maji in Actis Sanctorum. Innumeræ profectò heic fabulæ locum invenere, neque Acta apocrypha deſunt. Atque ut verum fatear, niſi me cohibuiſſet Nummus Ariminenſis infra edendus, ſuſpicio mihi ſuborta fuiſſet, Anconitanos olim neque Epiſcopum ſuum, neque Hieroſolymitanum Patriarcham arbitratos fuiſſe Sanctum Quiriacum, ſed Romanum Pontificem. Nam quum Sanctis adjungitur duplex PP. nihil aliud ſignificari conſuevit niſi PAPA. At in fabuloſa & antiqua *Legenda Sanctæ Urſulæ*, & ſi Superis placet, XI. millium Virginum & Martyrum, *Cyriacus Papa* occurrit, alioqui fabuloſus, niſi ſub *Cyriaci* nomine *Siricium Papam* deſignatum velis: quod opinantur, qui immanem illam fabularum ſtruem ſuſtinere pergunt. Sed huic ſuſpicioni locum non relinquit Nummus Ariminenſis, & ſitus etiam duorum PP. quæ non ſubſequuntur, ſed præcedunt nomen Epiſcopi. Fieri potuit, ut moniti Anconitani, ægre ſuſtineri poſſe Quiriacum illum Patriarcham Hieroſolymitanum, ſeſe receperint ad aſſerendum Sanctum Quiriacum tantummodo Anconæ Epiſcopum. Et reapſe apud Alexandrum Bertacchinium, toties mihi laudatum, Nummus conſpicitur cum effigie Epiſcopi, neque ibi occurrunt duo PP. ſed tantummodo S. QVIRIACVS EPS. ideſt *Sanctus Quiriacus Epiſcopus*.

Quartus Nummus Veronæ in Muſelliano Muſeo adſervatus, virum oſtendit in equo currente ſedentem, cum epigraphe DE ANCONA. In poſticæ area viſitur A, & circum S. QVIRIACVS PP.

Quinctus denique Nummus in Bertacchinio Mutinenſi Muſeo, præfert inſignia gentilitia Paulli II. Papæ, cum Clavibus ac Triregno ſuperpoſitis, additâ in limbo epigraphe PAVLVS.

LVS. PAPA. II. In poſtica effigies Sancti cujuſdam, fortaſſe Cyriaci, cum literis in circuitu MARCHIA ANCONE. Inter Paulli II. Nummos a Clariſs. P. Bonnannio editos hunc non invenio.

AQUILA CIVITAS.

AQuilanæ *Civitatis* Nummos habes ſupra a me evulgatos inter Nummos Ladislai, Ferdinandi I. & Caroli VIII. Regum Neapolis. Unum quoque infra proferam, in cujus antica viſuntur Pontificiæ Claves decuſſatæ, cum Tiara Papali, in epigraphe verò legitur INNOCENTIVS. P. P. VIII. In averſa parte Aquila aream occupat, & circumſtant literæ AQVILANA CIVITAS . . . Spectat hic Nummus ad Sæculum Chriſti XV.

AQUILEJA, ET PATRIARCHÆ AQUILEJENSES.

DUm ſtetit nobiliſſima *Civitas*, *Aquileja* videlicet, uſque ad tempora Attilæ Hunnorum Regis, Nummos ibi percuſſos vidimus a Romanorum Imperatoribus Chriſtianis. At poſt ejus miſerabile excidium, nullum ibi per multa Sæcula veſtigium officinæ Monetariæ fuit. Patriarchis demum Aquilejenſibus, utpote qui ampliſſimæ regioni dominabantur, collata eſt eadem prærogativa a Friderico II. Auguſto. An antea argentum Patriarchæ ſignarint, ignotum mihi eſt. Saltem ab eo tempore argentei Nummi viſuntur ad eorum nutum cuſi, quorum iconem ex Muſeo Comitis Johannis de Lazara Patricii Patavini expreſſam ad me miſit amantiſſimus mei Adamus Pivatus Sacræ Theologiæ Doctor, ac inter Patavinos Parochos ſpectatiſſimus. Longe verò uberiorem copiam ſuppeditavit mihi humaniſſimus atque hujuſmodi monumentorum ſtudioſus venator, Johannes Franciſcus Muſellius, Archipresbyter Cathedralis Veronenſis, qui quæcumque antea collegerat Cl. V. Franciſcus Blanchinius, in ſuum Muſeum intulit.

Primus ergo e Muſelliano Muſeo depromtus Nummus effigiem Patriarchæ præfert, Pallium Archiepiſcopale gerentis, & Crucem dexterâ, Librum ſiniſtrâ tenentis, cum epigraphe VOLFKER. EP. ideſt *Volfkerius Epiſcopus*. In poſtica Aquila coronata cum literis in circuitu CIVITAS. AQVILEGIA. Percuſſus fuit hic Nummus circiter Annum Chriſti MCCXX.

Secundus ex eodem Muſeo deſcriptus, parem in antica effigiem exhibet cum literis BERTOLDVS P. hoc eſt, *Patriarcha*. In averſâ facie figura hominis, ſublatas manus habentis, cum inſcriptione CIVITAS AQVILEGIA. Ad Annum Chriſti circiter MCCXXXIV. referendus videtur Nummus.

Tertius in Muſeo Lazara exſiſtens ad eumdem *Bertholdum* Patriarcham pertinet. Similis eſt præcedenti, niſi quod Aquila aream poſticæ occupat.

Quartus Nummus in Muſelliano Muſeo adſervatus, effigiem Patriarchæ habet cum literis BERTOLDVS P. In poſtica viſitur porta cum tribus turribus, & epigraphe CIVITAS. AQVILEGIA.

Quinctum Nummum adſervat prælaudatus Muſellius. Hanc inſcriptionem exhibet: GREGORI*us* ELECTVS. In poſtica Archiepiſcopus, Crucem accipiens a quodam Sancto (Hermagoram opinor) cum literis CIVITAS. AQVILEGIA. Is eſt *Gregorius de Montelongo*, Anno Chriſti MCCLII. Patriarcha renuntiatus.

Sextus Nummus, in Muſeo Lazara exſiſtens, ad eumdem *Gregorium* jam conſecratum ſpectat, cum epigraphe in antica GREGO*rius* PATRI*archa*. Poſticæ aream Aquila implet, cum literis in limbo AQVILEGIA.

Septimus, Octavus, & Nonus Nummi, e Blanchinianis ſchedis deſcripti, ad ipſum Gregorium pertinent. Lilium in primis duobus; Crux in tertio viſitur.

Decimus, Undecimus, ac Duodecimus, ex iiſdem ſchedis depromti, hac epigraphe inſigniti ſunt: RAIMVMDVS. PA*triarcha*. In poſtica AQVILEGENSIS. Is eſt *Raymundus de la Turre*, cujus inſignia, nempe Turris, in Decimo Nummo ſpectantur; Aquila verò aut Lilia, cum Deiparæ imagine, in ceteris conſpiciuntur. Is electus fuit Anno Chriſti MCCLXXII.

Decimus tertius, ad eumdem Patriarcham pertinens, & in Muſeo Lazara adſervatus, duas Claves, ſpiritalem nempe ac temporalem poteſtatem indicantes, ſimulque Turres duas, celeberrimæ gentis Turrianæ inſignia, præfert, cum inſcriptionibus, ut in præcedentibus Nummis.

Decimus quartus, ibidem exſiſtens, hac epigraphe ſignatus eſt: PETRVS PATRIARKA, electus circiter Annum Chriſti MCCXCIX. In averſa parte Aquila cum Patriarchæ avitis inſignibus viſitur, & literis AQVILEGENSIS.

Decimum quinctum adſervat in ſuo Muſeo Veronenſi Muſellius. Ibi ſimiles figuræ & inſignia conſpiciuntur, & inſcriptiones PETRVS PATR*iarch*A AQVILEGENSIS.

De-

Decimus ſextus in Muſeo Lazara exſtat. Ibi Patriarchæ imago cum epigraphe OTOBONVS PAtriarcha. In poſtica illius inſignia & literæ AQVILEGENSIS. Electus is fuit Anno Chriſti MCCCI.

Decimus ſeptimus, ibi quoque adſervatus, haſce literas continet: PAGAnus PATRiarchA, electus circiter Annum Chriſti MCCCXIX. In averſa parte Turris, ejus inſigne, & AQVILEGIA.

Decimus octavus ibidem viſitur. Præfert verò Deiparæ imaginem, puerum Jeſum in ulnis geſtantis, hac epigraphe BERTRANDVS Patriarcha, Anno Chriſti MCCCXXXV. electus. A tergo Aquila cum literis AQVILEGENSIS.

Decimus nonus Nummus, e Muſeo Muſelliano deſcriptus, ad eumdem Bertrandum ſpectat. In antica Crux & DEVS. Circumſtant literæ BERTRANDVS PATriarcHA. In poſticâ effigies Sancti, cum epigraphe: S. HerMACHORas AQVILEGENSIS.

Vigeſimus, ibidem adſervatus, ad eumdem Bertrandum pertinet, & a præcedenti parum differt.

Vigeſimum primum poſſidet Comes Lazara in ſuo Muſeo. In area Leonem habet coronatum erectis pedibus, quem nos appellamus *Rampante*, cum literis: MONETA NICOLAI. In altera parte Crux & literæ: PATRiarchAE AQVILEGenſis. Iſte Anno Chriſti MCCCL. electus fuit.

Vigeſimus ſecundus ibidem. In area exhibet duo Sceptra liliata cum epigraphe MONETA LVDOVICI. Hinc inde duo ſceptra viſuntur literæ L V. nempe *Ludovicus*. In poſticâ Aquila cum literis PATRIARCHA AQVILEGENSis, electus Anno Chriſti MCCCLVIII.

Vigeſimus tertius in Muſeo Muſelliano, Ludovico eidem eſt adſcribendus. Sedet is in cathedra, ſive faldiſtorio. Circumſtant literæ LVDOVICVS PAtriarcha. In altera facie ejus inſignia, hoc eſt Turris, unde prodeunt duo ſceptra liliata, & hinc inde L V. Circumſtant literæ AQVILEGIA.

Vigeſimus quartus in Muſeo Lazara, Aquilam oſtendit, & literas in limbo MONETA MARQVARDI PATriarchaE Aquilejenſis electi Anno Chriſti MCCCLXIV. In poſtica imago Sancti Epiſcopi cum epigraphe S. HERMACORA, qui primus Aquilejenſium Antiſtes fuit.

Vigeſimus quinctus in Muſeo Muſelliano. Area habet globum ſupra pulvinar, ſub quo litera M. Circumſtant literæ MARQVARDVS PATRiarchA. In averſa parte Crux cum epigraphe AQVILEGENSIS.

Vigeſimus ſextus in Muſeo Lazara. Area exhibet inſignia Regiæ Franciçæ Familiæ, nempe tria Lilia cum literis FILIPVS COMINARIS. In altera parte Aquila cum literis PATRIARCHA AQVILEGENSIS. Hic e ſanguine Regum Francorum, & e Comitibus de Alenconio natus, & purpurâ Cardinalitiâ illuſtris, circiter Annum Chriſti MCCCLXXXII. ad regendam Aquilejenſem Eccleſiam deſtinatus fuit. Quid ſit illud *Cominaris*, petis. Reſpondeo, attritas fortaſſe literas verum ſenſum non reddidiſſe. Suſpicor autem, ſignificatum per eas fuiſſe COMmENdAtaRIuS: nam ob hunc ipſum titulum Populos reluctantes Philippus invenit, ac univerſa Patria Fori Julii bellorum turbinibus diu afflicta fuit.

Vigeſimus ſeptimus in Muſeo Veronenſi Muſelliano. Antica præfert Aquilam ſcacchatam cum literis IOANES PATRIARCA AQVIlejenſis. In poſtica Epiſcopus ſedens in faldiſtorio leonum cum epigraphe S. HERMACHORAS. Johannes electus fuit in ſchiſmate circiter Annum MCCCLXXXIX.

Vigeſimus octavus ibidem viſitur. In area caſſis pennigera ſupra ejuſdem Patriarchæ inſignia, cum literis IOANES PATRIarcHA. In poſtica effigies mitrata Sancti Epiſcopi cum literis SANCTVS HERMACHORAS.

Vigeſimus nonus in eodem Muſeo Muſelliano. In area Scutum gentilitium Cajetanæ gentis cum duabus faſciis, ſive viperis veru transfixis. Circumſtant literæ ANTONIVS PATRIARCHA, electus Anno MCCCXCV. Crux in poſtica cum literis AQVILEGENSIS.

Trigeſimus in eodem Muſeo, ad prælaudatum *Antonium* Cajetanum ſpectat. Parum a præcedenti differt. In poſtica viſitur Aquila.

Trigeſimus primus Nummus e Muſeo Veronenſi Muſelliano depromtus, ſcutum gentilitium præfert cum literis ANTONIVS PATRIARCHA. In poſtica Aquila, & AQVILEGENSIS. Inſignia diverſa a præcedenti nos monent, ſpectare hunc Nummum ad *Antonium de Portu Gruario*, Anno Chriſti MCCCCII. electum Patriarcham.

Trigeſimus ſecundus ibidem adſervatur. In area viſitur Scutum gentilitium ſcacchatum cum epigraphe LVDOVICVS. DVX. DE. TECH. In poſtica imago Deiparæ, & PATRiarchA AQVILEjenſis. Electus ille fuit Anno Chriſti MCCCCXVIII.

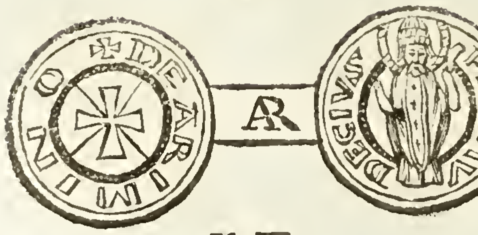
Trigeſimus tertius in eodem Muſelliano Muſeo, eſt majoris moduli Nummus, *Medaglione* Ita-

XXI
XXII
XXIII
XXIV
XXV
XXVI
XXVII
XXVIII
XXIX
XXX
XXXI
XXXII
XXXIII
ECCLESIA RESTITVTA
EX ALTO

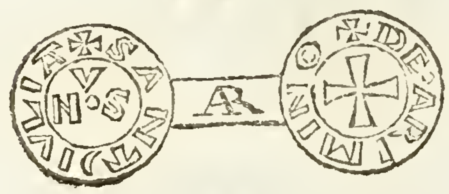
Tab. XLII.

A R I M I N I.

I

II

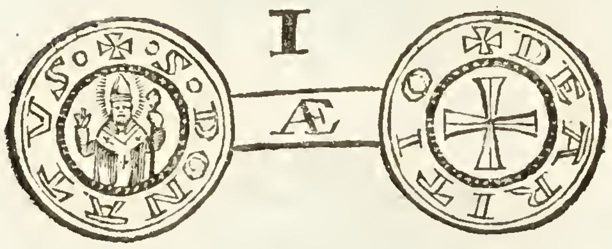

III

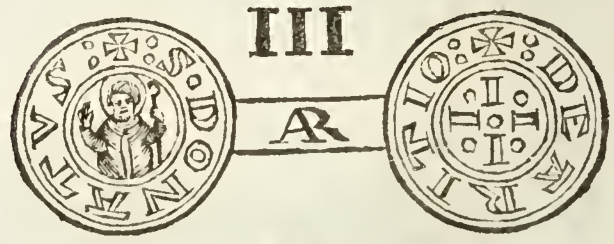

A R R E T I I.

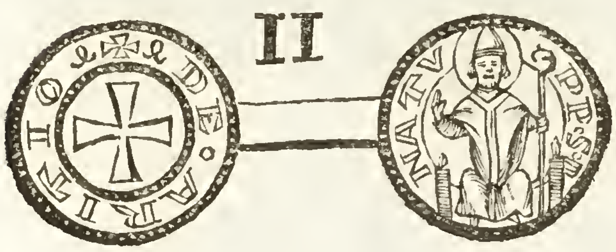
I

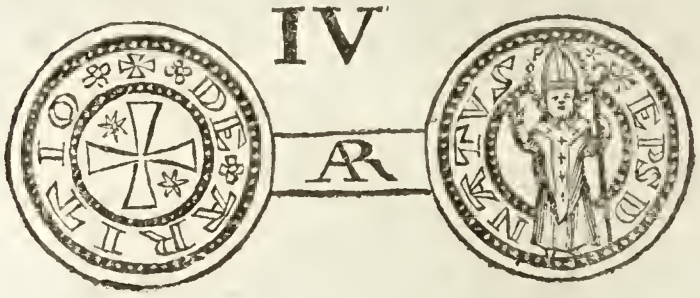
III

II

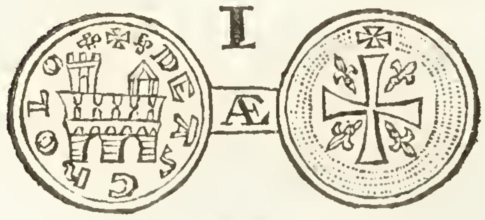

IV

A S C U L I.

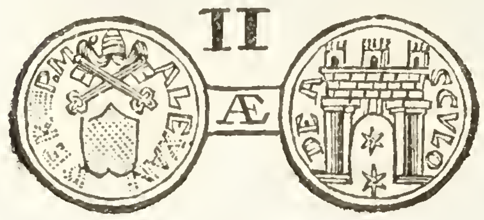
I

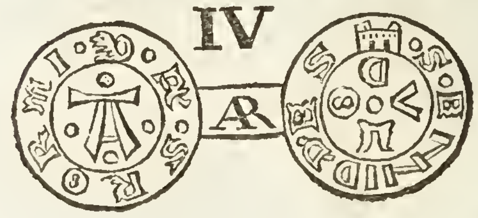
III

II

IV

A S T Æ.

Italice appellatus. Ibi effigies viri Eccleſiaſtici, coronam Clericalem gerentis, cum literis in limbo LVDO . . . . . . AQVILEGIENSIVM PATRIARCHA ECCLESIAM RESTITVIT. In poſtica milites procedentes, cum epigraphe ECCLESIAM RESTIT*uit* EX ALTO. Spectat Numiſma ad *Ludovicum Scarampum Cardinalem* Anno Chriſti MCCCCXL. Patriarcham electum, qui concordiam cum Venetis Foro-Julii dominantibus iniit.

ARIMINUM.

NOn unum *Ariminenſis Urbis* Nummum vidi, diverſi quidem moduli; ſed in ſingulis eadem ferme facies erat. Romæ unum poſſidet egregius inter Eruditos vir Abbas Franciſcus Valeſius, & Mutinæ alios ſimiles argenteos adſervat Bertacchinius in ſuo Muſeo, Dominicus Vandellius, & Bartholomeus Solianus, nuper laudati. Ibi effigies Epiſcopi Sancti, cum literis PP S. GAVDECIVS. Is eſt *Sanctus Gaudentius Epiſcopus*, & patronus Ariminenſium. In altera facie Crux cum epigraphe DE ARIMINO. Uti in Nummis Anconitanis, ita & heic habes duas literas PP. præpoſitas nomini Sancti Gaudentii: quæ quamvis *Papa* alibi ſignificent, heic alium in finem adhibitæ videntur, quaſi ſonent *Perpetuus Patronus*, ſeu *Patriæ Protector*, aut aliud ſimile.

Alterum Ariminenſem Nummum argenteum, eumque vetuſtum, Romæ poſſidet Benedictus Floravantes Abbas, qui de Nummis antiquorum Pontificum optime meritus eſt. Ibi in circuitu atque in area legitur SANT. IVLIANVS. In poſtica Crux, & literæ in limbo: DE. ARIMINO.

Adjungere etiam placet æreum Nummum, ſeu potius Numiſma, Mutinæ in Muſeo Bertacchinio adſervatum. Ibi effigies Principis laureati cum inſcriptione SIGISMVNDVS. PANDVLFVS. MALATESTA. PAN*dulfi Filius*. In averſa proſpectus Templi Ariminenſis Sancti Franciſci, ab ipſo ædificati, cum epigraphe PRAECL*arum*. ARIMINI. TEMPLVM. AN*no* GRATIAE V*ivens* F*ecit* MCCCCL. Vide infra ad vocem *Malateſtæ* alia Numiſmata ad eum ſpectantia.

ARRETIUM.

URbis *Arretinæ* vetuſtum æreum Nummum oſtendit mihi nobilis vir & Eques Gregorius Redius, celeberrimi viri Franciſci filius, ac Patricius Arretinus. Similem quoque adſervat Placentiæ ſæpe mihi memoratus Abbas Chiappinius, & Mutinæ Bartholomæus Solianus. In una parte effigies Sancti Epiſcopi cum epigraphe S. DONATVS, ſcilicet Civitatis Patronus. In altera Crux cum literis circum exaratis DE ARITIO.

Secundus parum abſimilis, ab olim Cl. V. Huberto Benvogliento ad me miſſus, hanc inſcriptionem præfert PP. S. DONATVS. Nuper vidimus in Anconitanis, & Ariminenſibus Nummis occurrere duo PP. præfixa nominibus Sanctorum Epiſcoporum, earumdem Civitatum Protectorum. Poſtica habet DE ARITIO.

Tertius argenteus penes eruditum Juriſconſultum Franciſcum Mariam Joachinum, Auditorem Rotæ Bononienſis, poſticam tantummodo a primo diverſam habet.

Quartus Nummus e ſchedis Blanchinianis, Veronæ in Muſeo Muſelliano adſervatus, præcedenti fere ſimilis eſt. Legitur & ibi DE ARITIO. Ita quippe tunc temporis *Arretini* ſcribebant. Gorellus in Chronico a me edito Tom. XV. Rer. Italicar. idem teſtatur inquiens:

Il vero nome mio fu ſempre Arizio
Per le molt' are, ch' eran nel mio centro,
Dove agli Dei ſi facea ſacrifizio.

Sed in nummulis æreis minus antiquis, ut mihi idem Redius oſtendit, elegantius, & ad fidem antiquarum Inſcriptionum ſcriptum eſt DE ARRETIO.

ASCULUM.

A*Sculum* quoque Piceni, ſive Marchiæ Anconitanæ Civitas, olim jure Monetæ fruebatur, uti fidem faciet Nummus æreus, quem ad me miſit Philippus Camerinius Oratorii Camerinenſis Presbyter, vir doctus, & antiquitatum amantiſſimus. Viſitur ibi in area proſpectus Portæ, ſive Pontis, aut alicujus turriti ædificii. Circum ducuntur hæ literæ DE ASCHOLO. Altera facies Crucem exhibet, in cujus angulis Lilia. Epigraphen ærugo abſumſit.

Secundum addo, in Muſeo Bertacchinio Mutinæ adſervatum. Inſignia gentilitia Pontificis cum Clavibus & Triregno ſuperpoſitis ibi viſuntur. In limbo ALE . . . . P. M. Fortaſſis percuſſus eſt Nummus ab *Alexandro VI.* Papa ſub finem Seculi a Chriſto nato Decimi quincti. In poſtica viſitur Porta, cum duobus Aſteriſcis, & literis DE ASCVLO.

Tertius argenteus, præcedenti antiquior, pe-

nes laudatum Juris Conſultum Joachinium Foroſempronienſem, in antica exhibet literas MARTINus PAPA. Pontificiæ claves ſupra viſuntur. In poſtica: S. EMIgDius, Epiſcopus nempe Sanctus, & patronus Civitatis DE ESCVLO. Veri videtur ſimile, percuſſum fuiſſe Nummum, ſedente *Martino V.* Pontifice Maximo.

Quartus argenteus Romæ adſervatur apud Clariſs. Abbatem Benedictum Floravantem. In antica legitur R. SFORTIA, ideſt *Robertus Sfortia* Aſculi Dominus. In poſtica S. EMIDIVS DE ESCVLO. Alterum ſimilem poſſidet Romæ nobilis Eques Franciſcus Victorius. Apud quem etiam exſiſtunt duo alii Nummi Aſculani, in quorum primo legitur PP. S. EMIDIVS. DE ESCVLO. In altero EVGENIV. PAPA. S. EMMID. D. ESCVLO.

ASTA.

PRimum *Civitatis Aſtenſis* Nummum ex argento & ære conflatum, mihi ſuppeditavit Muſeum Chiappinium Placentinum. Antica in limbo has literas habet: CVNRADVS II. & in area REX. In poſtica Crux cum literis ASTENSIS.

Secundus prorſus ſimilis præcedenti, Mutinæ in Muſeo Bertacchinio adſervatur. Eadem & ibi utrobique Inſcriptio. A *Conrado II.* Germaniæ ac Italiæ Rege, Anno Chriſti MCXL. Aſtenſes *jus faciendi Monetam* accepere, uti fidem facit ejuſdem Diploma ab Ughellio editum Tom. 4. Italiæ Sacræ.

BERGOMUM.

TRiplex Nummus *Bergomatis Urbis* mihi præſto fuit. Alterum poſſideo ego argenteum, qui & in Muſeo Chiappinio, & Bertacchinio viſitur. Alter moduli minoris, ſed ejuſdem ferme ectypi in iiſdem Muſeis adſervatur. Ibi viſitur effigies Imperatoris laureati cum epigraphe IMPRT. ideſt *Imperator* FREDERICVS, ut arbitror, Primus. In poſtica Civitatis turritæ ſupra montem ſitæ imago, cum literis PERGAMVM: ita enim temporibus iis Bergomates nuncupare ſuam Urbem conſueverunt. Percuſſus Nummus circa Annum Chriſti MCLXII. Refert Ughellius in Ital. Sacr. Tom. 4. Diploma Friderici I. nuper memorati, datum Anno MCLVI. in quo concedit Gerardo Bergomati Epiſcopo, *ut liceat ei in Civitate ſua Monetam publicam cudere, quam per omnem Comitatum & Epiſcopatum ejus datīvam & acceptam eſſe* præcipit. Nummi, quos vidi, percuſſi non ab Epiſcopo, ſed a Republica Bergomate mihi creduntur.

Tertius Nummus ex argento & ære in Muſeo Bertacchinio, aliquantulum a præcedentibus formâ diverſus, in reliquis tamen eſt ſimilis. Opinor ego, etiam poſt Frederici I. Auguſti mortem continuaſſe Bergomates in ſuos Nummos inferre nomen Frederici, qui primus privilegium cudendæ Monetæ conceſſit. Hoc & ab aliis Civitatibus factum jam animadvertimus.

BONONIA.

AUctor eſt celeberrimus vir Carolus Sigonius Lib. 4. Hiſtor. Bononienſ. (quem poſtea ſequutus eſt Ghirardaccius) ab Henrico inter Auguſtos V. & Rege VI. privilegium ſignandi argenti & æris Bononienſibus Anno Chriſti MCXCI. conceſſum fuiſſe. Quam in rem is laudat acta vetera Bononienſis Archivi, ejuſque ſententiam confirmabunt Nummi infra evulgandi. Sed quando licuit mihi Diploma ipſum ex eodem Tabulario deſcriptum accipere, nunc in omnium commodum proferam.

Henrici VI. Germaniæ ac Italiæ Regis Diploma, per quod Bononienſi Populo jus Monetæ largitur, Anno 1191.

IN *nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis*. Henricus Sextus, *divina favente clementia* Romanorum Rex, & ſemper Auguſtus. *Regalis noſtra conſuevit benignitas ſuorum devotionem fidelium benigno ſerenitatis noſtræ favore reſpicere, & eis munificentiæ noſtræ manum liberaliter extendere. Noverit itaque omnium Imperii fidelium tam præſens ætas, quàm ſucceſſura poſteritas, quod nos noſtrorum fidelium* Communis Bononienſis *amore inducti*, eis conceſſimus licentiam in Civitate Bononiæ cudendi Monetam, *& loco Communis ipſius Civitatis Poteſtatem Agnellum hujus conceſſionis dono inveſtimus hoc tenore, ut ſecundùm quod eis viſum fuerit expediens, faciant Monetam. Hoc excepto, quod Moneta ipſorum noſtris Imperialibus nec quantitate, nec formâ, nec valentiâ debet adæquari. Quæ noſtræ liberalitatis conceſſio*

ceſſio ut firma permaneat, præſentem ſuper hoc paginam fecimus conſcribi, & majeſtatis noſtræ ſigillo juſſimus communiri; Regali ſancientes edicto, ut huic noſtræ munificentiæ nulla perſona humilis vel alta præſumat obviare, vel eam auſu temerario infringere. Hujus rei teſtes ſunt Godefridus Aquilejenſis Patriarcha, Guillielmus Aſtenſis Epiſcopus, & Ravennas electus Archiepiſcopus, Otto Friſingenſis Epiſcopus, Bonifacius Novarienſis Epiſcopus, Gerardus Parmenſis Epiſcopus, Sigifredus Mantuanus Epiſcopus, Arditio Mutinenſis Epiſcopus, Petrus Reginus Epiſcopus, Conradus Dux de Rotamberg, Opizo Marchio de Eſte, Bonifacius Marchio Montisferrati, Petrus Præfectus Urbis, Rainerius Comes de Blandrato, *Henricus Teſta Mareſcalcus, Henricus Camerarius de Lut; & alii quamplures.*

Signum Domini Henrici *Sexti Romanorum Regis invictiſſimi.*

Ego Ditherius Imperialis Aulæ Cancellarius, vice Philippi Colonienſis Archiepiſcopus & Italiæ Archicancellarii recognovi.

Acta ſunt hæc Anno Dominicæ Incarnationis Milleſimo Centeſimo Nonageſimo Primo, regnante Domino Henrico VI. Romanorum Rege glorioſiſſimo, Anno Regni ejus XXII.

Data Bononiæ Idibus Februarii per manum Henrici Protonotarii, feliciter. Amen.

Heic autem rurſus audiendus Sigonius, qui ſubdit, neque *Langobardorum temporibus* Bononienſi Populo jus cudendæ pecuniæ defuiſſe, *quemadmodum ex privilegio Deſiderii Regis Viterbienſibus dato cognoſcitur*. Privilegium a Sigonio, ſive ab ejus Operis poſtumi editore indicatum, nihil aliud eſt, niſi famoſum Deſiderii Edictum, Viterbii adhuc in marmorea tabula inſcriptum, & ab aliquo Impoſtore confictum, quod Sigonius ipſe Lib. 3. de Regn. Ital. commemoravit, tum Gruterus veluti gemmam inter antiquas Inſcriptiones retulit, ut alios laudatores omittam. Antiquos non miror, qui a commenticio ejuſmodi Edicto non ſatis ſibi caverunt. Miror magis, quod Holſtenius vir ſane doctiſſimus, & inter Criticos adeo celebris, poſtremis hiſce temporibus, & poſt tantam lucem eruditioni Eccleſiaſticæ atque profanæ partam, probare ac tueri perrexerit monumentum, jam communi doctorum hominum ſuffragio ad fabulas amandatum: quod & nuper tentavit Viterbienſis Civis, Romæ degens, qui illius patrocinium ſuſcipere non dubitavit, ſubridente, ut puto, Eruditorum Romanorum integro cœtu. Videat Lector, quid nupero Scriptori huic regeſſerit Cl. V. D. Gaſpar Berettus Monachus Benedictinus, & ſæpius tum in hoc Opere, tum in Collectione Rer. Italicarum mihi laudatus. Addam ego, omnium loco ſufficere ad prodendam illius Edicti impoſturam, quæ de re Monetaria ibi leguntur. Nempe ait confictus ille Deſiderius Rex: PERMITTIMVS (ſcilicet Viterbienſi Populo) PECVNIIS IMPRIMI F. A. V. L. SED AMOVERI HERCVLEM ET PONI SANCTVM LAVRENTIVM EORVM PATRONVM, VT FACIT ROMA ET BONONIA. Mitto phraſim illam *pecuniis imprimere*, & ajo, in paucis hiſce verbis plures fabulas comprehendi. Tam falſum eſt, quam quod falſiſſimum, temporibus iis, Monetæ jus datum fuiſſe *Viterbienſi Caſtro*, uti illud appellat Anaſtaſius Bibliothecarius, quum eo carerent, ut vidimus, fere omnes Italiæ præclariores Urbes. Falſum itidem, tunc Bononiæ percuſſos fuiſſe Nummos. Præterea univerſam antiquitatem reclamantem noris, ubi verba iſta ſignificare credantur, tunc Romæ & Bononiæ obſignatam fuiſſe pecuniam cum effigie *Sancti Laurentii*. Nugæ ac lyræ ſunt iſta, uti & reliqua ſuppoſiticii illius fœtus inventa, e quibus unum præterire nolo. Laudatus eſt a Beretto Vo-

Volaterranus ſcribens, *Petram Sanctam Lucenſium ædificium, quo tempore de finibus illi cum Genuenſibus litigabant: appellaruntque ex cognomine Viri Mediolanenſis, qui ab Imperatore arbiter eo miſſus, locum illum Lucenſibus adjudicavit*. In ſpurio illo Edicto ait Deſiderius, ſe ædificaſſe PETRAM SANCTAM, OLIM FANVM FERONIÆ At nil pecuniæ impendit Rex ille in condendo Oppido, poſt aliquot tantùm Sæcula nato. Et Volaterranus quidem rem ſenſit, quamquam non ſatis per omnia novit. Germanam Petræ Sanctæ originem nobis ſervavit Ptolomeus Lucenſis Hiſtoricus, qui Annales breves Anno Chriſti MCCCIII. ſcripſit, a me inlatos in Tomum XI. Rer. Italicarum. Sunt ejus verba ad Annum MCCLV. *Dominus Guiſcardus de Petra Sancta* (Mediolanenſis) *fuit hic Poteſtas* (Lucenſis). *Qui de Verſilia duos Burgos, unum ex* SUO NOMINE *nominavit; alterum verò Campum Majorem. Hunc ruſticis, ſeu hominibus Cattaneorum, alium verò de Petra Sancta replevit hominibus de Corvaria, & de Vallecchia* &c. Itaque unâ liturâ dele impudentiſſime confictum totum illud Edictum. Hoc ſibi habeant, qui fabulis delectantur. Sed jam repeto Bononienſium Nummos.

Primus tum apud me, tum apud nepotem meum Johannem Franciſcum de Solis, & penes alios Mutinenſes, atque in Muſeo Eſtenſi, Bertacchinio, & Chiappinio, adſervatus, in antica præfert has literas ENRICVS, & in poſtica I P R T. quæ initiales literæ ſunt quatuor ſyllabarum conſtituentium hanc vocem ImPeRaTor. Is eſt Henricus V. Auguſtus, qui Anno Chriſti MCXCI. Privilegium ejuſmodi, ut vidimus, Bononienſi Populo contulit. In poſticæ limbo legitur BONONI, & in medio A, quod conjunctum literis iiſdem dat *Bononia*. Similem Nummum, ſed minoris moduli, conſpexi in prælaudato Muſeo Bertacchinio.

Secundus in eodem Muſeo, apud Joſeph Mariam Cattaneum, & Dominicum Vandellium, Mutinæ exſiſtens, in altera facie habet BONONIA, in altera MATER STVDIORVM, quem titulum laudis non immeritò eximia illa Civitas ſibi tribuit, & diu in Nummis a ſe percuſſis uſurpavit.

Tertium argenteum ad me miſit ſpectatiſſimus inter Proceres Bononienſes Johannes Paulus Marchio de Pepulis. Ibi in antica Crux cum literis viſitur TADEVS DE PEPOLIS. is nempe, qui Anno Chriſti MCCCXXXVII. Bononiæ Dominus electus fuit, illudque imperium magnifice geſtum ad filios quoque tranſmiſit. In poſtica eſt effigies Sancti Petri ſtantis cum Libro in ſiniſtra & Clavibus in dextera. Circumſtant literæ: S. P. (ideſt *Sanctus Petronius*) DE BONONIA. Ejuſmodi Nummos ab eodem Thaddæo percuſſos fuiſſe Anno MCCCXXXVII. auctor eſt Ghirardaccius in Hiſtor. Bononienſi. Idemque confirmatur ab Auctore Miſcellæ Bononienſis Tom. XVIII. Rer. Italicar. qui etiam animadvertit, unum ex hiſce Nummis æquaſſe pretium duorum Solidorum.

Quartus argenteus Mutinæ viſitur in Muſeo Bertacchinio. Altera facies exhibet has literas IA. ET. IO. DE. PPLIS. & in area FRES, ideſt *Jacobus & Johannes de Pepolis fratres*, qui poſt Thaddæi patris ſui obitum dominari Bononiæ cœperunt Anno Chriſti MCCCXLVII. In altera facie legitur in circuitu BO.NO.NI.A.

Quinctus Nummus, Mutinæ apud Johannem Baptiſtam de Caula J. U. D. a me viſus, in antica præfert IOHES, ideſt *Johannes*, VICECOMES, Archiepiſcopus nempe ac Dominus Mediolani, cujus ditioni Anno Chriſti MCCCL. addita eſt a Pepulis dominatio Bononiæ. In poſtica legitur BONONIA.

Sextus argenteus adſervatus a ſupra memorato Abbate Joachino, exhibet effigiem Romani Pontificis cum literis VRBANus PaPa V. In averſa facie BONONIA cum inſignibus aut Legati Pontificii, aut Confanonerii. Nummus cuſus Anno Chriſti MCCCLXVIII.

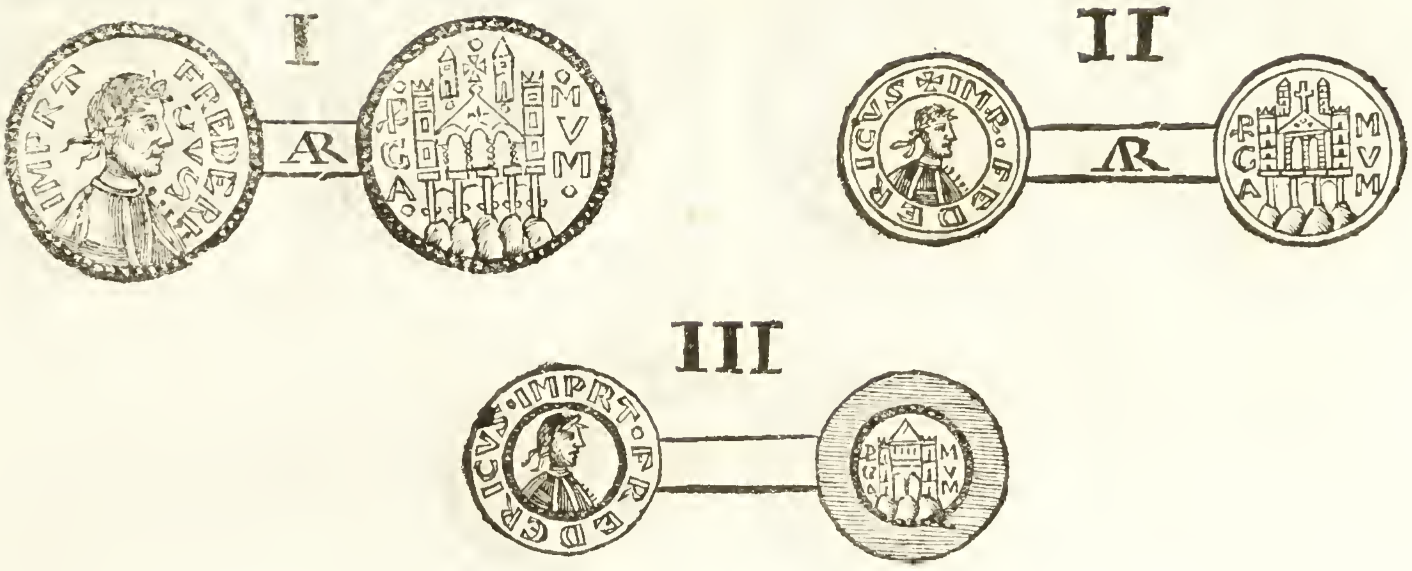
Septimus Nummus, in prælaudato Muſeo Bertacchinio exſiſtens, recentior eſt, atque a Bononia libera percuſſus. Ibi effigies Sancti Petronii Epiſcopi, quem Bononienſes Patronum ſibi ab antiquis Sæculis habent, cum epigraphe S. PETRONIVS. In averſa parte Leo ſtans in poſterioribus pedibus, & vexillum pedibus primoribus tenens, cum literis BONONIA DOCET: quo elogio prærogativam antiquæ Academiæ ſuæ Bononienſis Populus adhuc in ſuis Nummis prodit.

Octavus in eodem Muſeo Crucem in area præfert cum tribus Stellis ſuperpoſitis. Ad quem ſpectet iſtud Inſigne, inquirendum relinquo iis, qui otio abundant. Circumſtant literæ BO.NO.NI.A. In poſtica Leo nuper memoratus cum literis circum: DO.CET.

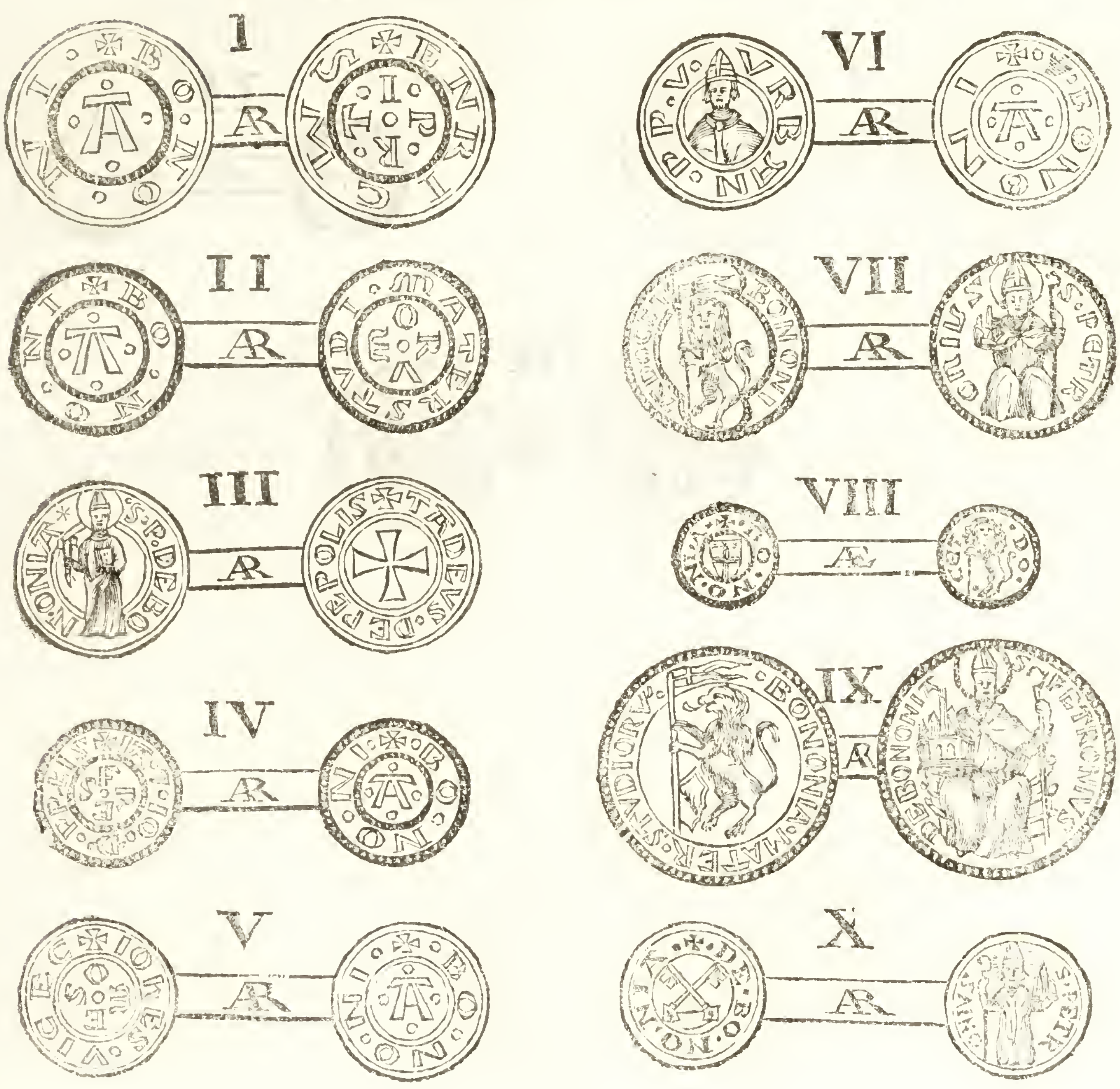
Nonus argenteus e ſchedis Blanchinianis, Veronæ in Muſeo Muſelliano adſervatis, depromtus, perquam ſimilis eſt præcedenti Septimo. Ibi effigies Sancti patroni cum literis S PETRONIVS DE BONONIA. Aureum conſimilem Nummum poſſidet Johannes Dominicus Baciallius Bononienſis.

De-

BERGOMI.

BONONIÆ.

XI
S. PETRVS APOSTOLVS
AV
BONONIA DOCET
XII
IO. II. BONONIENSIS. IOANNES. BENTIVOLVS
Æ
MAXIMILIANI IMPERATORIS MVNVS MCCCCLXXXXIIII
XIII
IOANNI. II. BENTIVOLO
AR
CONCESSIO MAXIMILIANI

B R I X I Æ.

I
S. IOVITA
S. FAVSTINVS
AR
BRIXIA
II
AR
III
S. IOVITA
S. FAVSTINVS
AR
P P

Decimus, apud prælaudatum Caulam Juriſconſultum, & Placentiæ in Muſeo Chiappinio, Claves habet, inſigne Romanæ Eccleſiæ, quæ Anno Chriſti MCCCLX. & pluries poſtea, Bononiam recepit. In limbo legitur: DE BONONIA. Altera facies imaginem Sancti Petronii oſtendit, manu geſtantis Urbem, cum literis in circuitu: S. PETRONIVS.

Undecimus aureus viſitur penes prælaudatum Johannem Dominicum Baciallium, a Secretis Senatus Bononienſis. In ejus antica habetur imago Sancti Petri Apoſtoli cum epigraphe S. PETRVS APOSTOLVS. Poſtica præfert in area Leonem gradientem cum Vexillo, in cujus extremitate inferiori eſt quoddam parvulum ſtemma gentilitium. Leguntur verò in limbo hæ literæ BONONIA DOCET. Sigonius Libro 3. de Epiſcopis Bononienſibus, ubi agit de Philippo Caraffa Neapolitano, hæc habet: *Itaque ſequenti* (Anno Chriſti MCCCLXXX.) *Nummum aureum percuſſerunt* (Bononienſes) *in quo ab uno latere Leonem Vexillum libertatis tenentem cum literis* BONONIA DOCET; *ab altero imaginem cum nomine Sancti Petri finxeruut*.

Hiſce addere juvat duodecimo loco Numiſma *Johannis II. Bentivoli*, Mutinæ exſiſtens in Muſeo Bertacchinio. Diu enim Johannes ipſe primas ibi tenuit, tum Bononiæ dominata eſt nobilis Bentivolorum Familia, quæ nuper etiam inſignem tum ingenio tum purpurâ Cardinalitiâ virum dedit Cornelium Bentivolum, potentiſſimi Hiſpaniarum Regis Philippi V. Legatum ad Romanum Pontificem. Numiſma nullâ explicatione indiget.

Alterum Numiſma potius quàm Nummum, argenteum minoris moduli, ſuppeditavit mihi peramicus vir mihi ſupra memoratus Johannes Baptiſta Bianconus Bononienſis. In ejus antica viſitur Bentivolæ gentis inſigne, & epigraphe IOANNI II. BENTIVOLO. In poſtica cernitur Aquila Imperialis, cum literis CONCESSIO MAXIMILIANI, ideſt Imperatoris.

BRIXIA.

SI Capriolo fides Lib. V. Hiſtoriæ Brixianæ, Anno Chriſti MCLXII. *Brixianis a Federico* (ſcilicet Primo) *Imperatore, Brixiæ diebus octo manente, conceſſum eſt eorum ſignis Monetam cudere*. Cl. V. Paulus Galeardus Canonicus Brixianus, ut mihi ſuæ patriæ Nummos conferret, a me rogatus, unum tantummodo miſit, a ſe viſum penes nobilem virum Comitem Johannem de Martinengo. Eumdem quoque Patavii adſervat Comes Johannes de Lazara, uti ab amico Pivato intellexi. Ibi Crux viſitur cum epigraphe BRISIA. & in averſa parte imagines Sanctorum Urbis Protectorum, cum literis S. FAVSTINV. S. IOVITA.

Alterum Nummum argenteum Mutinæ poſſidet Bertacchinius in ſuo Muſeo. Ibi Crux conſpicitur. Circumſtant literæ BRISIA. In altera facie e literis corroſis quatuor tantùm ſuperſunt, videlicet ATOR. Veri ſimile videtur ibi ſcriptum fuiſſe FEDERIC. IMPERATOR.

Tertii Nummi ectypon ad me miſit prælaudatus Canonicus Galeardus. Ibi Crux eadem viſitur cum literis per angulos diſpertitis I. II. P. P. In limbo BRISIA. Eadem Sanctorum patronorum effigies in altera parte. Opinatur vir ille doctiſſimus, cuſum fuiſſe hunc Nummum a Brixiano Populo in honorem *Innocentii II. Papæ*, cujus nomen literis iis indicetur, quum Anno Chriſti MCXXXII. Malvecio teſte in Chronic. Brix. a me edito Tom. XIV. Rer. Italicar. (ſive, ut rectius idem Galeardus contendit in poſtrema edition. Ital. Sacr. Anno MCXXXIII.) idem Innocentius Pontifex Brixiæ fuerit. Perturbata profecto & manca eſt Hiſtoria in rebus geſtis & Chronologia Innocentii II. & nullus ex ſynchronis Scriptoribus innuit, Innocentium Anno MCXXXIII. Brixiam profectum; at fieri potuit, ut dum Placentiæ adventum Lotharii Germaniæ ac Italiæ Regis opperiretur, excurrerit uſque Brixiam. Sed poſtquam hoc ſtatueris, quærendum ſupereſt, qua facultate Brixiani Nummum percuſſerint eo Anno, quum Anno tantùm MCLXII. ejuſmodi jure donati fuerint, ſi vera eſt Capreoli ſententia. Sed ſupra laudatus Galeardus vel ab Anno Chriſti MXLII. Brixianos obſignaſſe pecuniam tradit, quam in rem quæ certa documenta is adferat, nondum reſcivi. Utcumque ſit, inſuetum plane videatur, neque par exemplum ſuccurrat, Civitatem Lombardicam liberam nomen Papæ in ſuis Nummis exaraſſe, quum hoc dominationis temporalis ſignum ſit; neque certe Innocentio II. fuerit Brixiæ ulla temporalis ditio. Suſpicabar ego, an e literis, diligentius inſpectis, exſurgere poſſet INPERATOR, ut eſt in Nummo Ticinenſi Decimoſexto. Sed præſtat relinquere Civibus Brixianis tenebroſæ hujus epigraphes explicationem.

CAMERINUM.

Antiquum eſt decus *Urbis Camertis*, ſive *Camerini*, quum Sæculis barbaricis Marchiæ ſuæ nomen dederit, a Spoletino videlicet Ducatu diſtincta, quamquam plerumque Provinciæ utrique unus Princeps præeſſet. In libertatem denique & ipſa aſſurrexit, eoque tempore Nummos percuſſit. Ex iis nonnullos egomet Mutinæ reperi, alios mihi procuravit a Philippo Camerinio Presbytero doctiſſimo Oratorii Dionyſius Sancaſſanius, noſter Scandianenſis, Spoletinæ tunc Civitatis nunc Comaclenſis Medicus, vir ex editis Libris clariſſimus.

Primus Nummus æreus in Muſeo Alexandri Bertacchinii Mutinenſis exſiſtens, has literas præfert in limbo: VRBS CAME, & in area RINA. In averſa parte imago Epiſcopi patroni Urbis cum epigraphe S. ANSOVINVS.

Secundum argenteum adſervo ego. Ibi Crux in area, & in circuitu hæc inſcriptio: DE CAMMERENO. In poſticâ eadem *Sancti Anſovini* effigies, & epigraphe ut in præcedenti.

Tertius argenteus a prælaudato P. Camerinio adſervatus, differt tum formâ a Secundo Nummo, tum etiam quod præfert Inſigne Urbis in ſummitate, nempe tres Turres, ſive Domus.

Quartum item argenteum poſſidet idem Camerinius. Ibi epigraphe VR. CAMERIN, in medio A, ideſt *Urbs Camerina*. Poſtica habet SANTVS VENA, & in area TIVS, hoc eſt *Sanctus Venantius*, alter Camerini Sanctus tutelaris. Tempus, quo Nummi iſti fuere percuſſi, ignoro.

Quinctus Camerini quoque exſiſtens, & a Sancaſſanio miſſus, inſigne Urbis in area exhibet, ſcilicet tres Ædes, ſive Turres cum literis D. CAMER. nempe *De Camerino*, niſi interpretari malis *Dominus Camerini*. In averſa parte Crux cum epigraphe S. VENANTIVS.

Sextus, Septimus, & Octavus depromti fuere e ſchedis Blanchinianis, Veronæ in Muſeo Muſelliano adſervatis. Parum abſimiles a Quarto Nummo ſunt, inter ſe tamen diverſi.

Nonus æreus apud me, ac etiam Camerini adſervatus, effigiem oſtendit Principis cum epigraphe IO. MARIA VARANVS CAMERINI D. ideſt *Johannes Maria Varanus Camerini Dux*, ſive *Dominus*. Diu in Urbe illa dominata eſt præclariſſima gens Varana: Johannes autem Maria cadente Sæculo Chriſti Decimoſexto *Ducis* titulum arripuit. In altera parte inſigne ejuſdem Familiæ, cum epigraphe DISTINGVE ET CONCORDABIS. Alios ejuſdem Principis, ac Juliæ illius filiæ Nummos miſit Sancaſſanius, quos brevitatis amore prætermitto.

Decimum Nummum ad me miſit olim Hubertus Benvoglientus V. Cl. Ibi viſitur effigies Sancti Venantii, dexterâ Vexillum tenentis cum literis VENAN. In poſtica cernuntur inſignia Familiæ Varanæ dominantis, & in limbo CAMERINEN. VR. ideſt *Camerinenſis Urbs*.

Undecimus Nummus e Muſeo Muſelliano deſcriptus, hanc epigraphen exhibet: IOANNA. M. ET. IO. MARIA. VAR. CAM. videlicet *Johanna* de Malateſtis mater, *& Johannes Maria Varanus*, Domini *Camerini*. In poſtica S. VENA*n*TIVS. DE. CAMERI*no*.

COMUM.

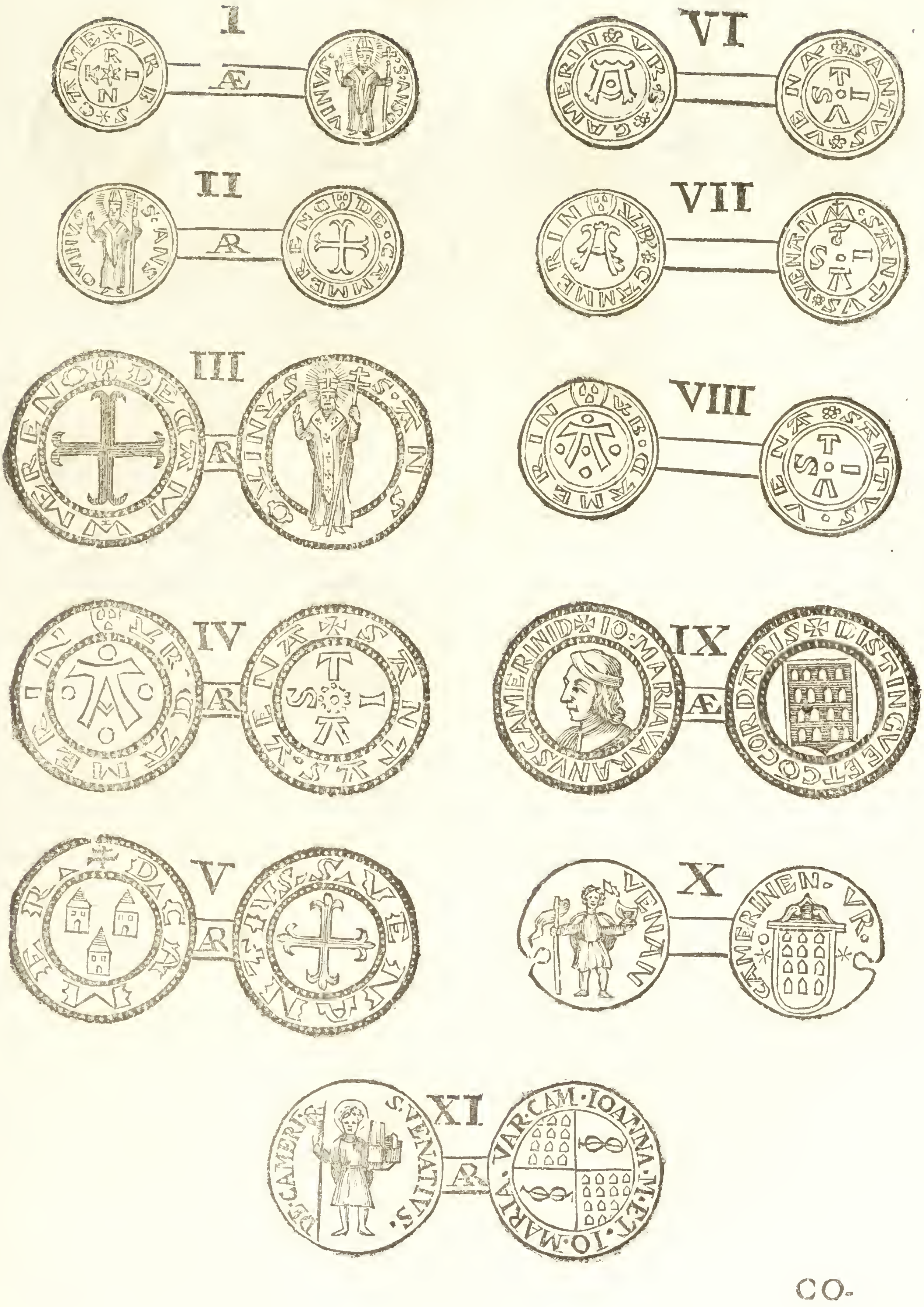
Comenſis Urbis Nummus in Muſeo Bertacchinio viſitur. Argenteus eſt. In antica effigiem Imperatoris exhibet, dextrâ ſceptrum liliatum tenentis, & ſiniſtrâ roſam naſo admoventis, cum epigraphe FREDERICVS IMPERT. ideſt *Fridericus Imperator*. Primus-ne, an Secundus, Novocomenſes edicant. Ego in Secundum opinione inclino. Poſtica habet Aquilam (ſi tamen Aquila dicenda eſt) margaritis aut gemmis ornatam, cum literis in circuitu CIVITAS CVMANA: ita enim temporibus iis Comenſes ſuum cum Urbe Cumana nomen confundebant. Quod quum minime animadvertiſſet Clariſs. Pagius, immeritò Sigonium meum arguit, uti oſtendi Par. I. Cap. XV. Antiquitat. Eſtenſium.

Alterum argenteum Nummum, Mutinæ vidi apud Johannem Zannonium. Ibi eadem antica. At in poſtica differt Aquilæ forma, ibique dumtaxat legitur CVMANVS, ideſt Populus. Vide in Tom. V. Rer. Italicar. Poëma de excidio Comenſis Civitatis, cui titulus *Cumanus*.

Tertius argenteus adſervatus apud ſæpe laudatum Abbatem Franciſcum Mariam Joachini Foroſempronienſem, neſcio an referendus ſit ad Novocomum. Sunt enim ibi omnia mihi obſcura. Viſuntur literæ CO. R. (ſive B. fortaſſis indicantes Bernabovem Mediolani, Comi, aliarumque Civitatum Dominum) VICECOMES. In altera facie VB. . . . . MANA. Non ſatis apparent literæ, ita ut incertum ſit, num forte VRBS CVMANA ibi fuerit expreſſa.

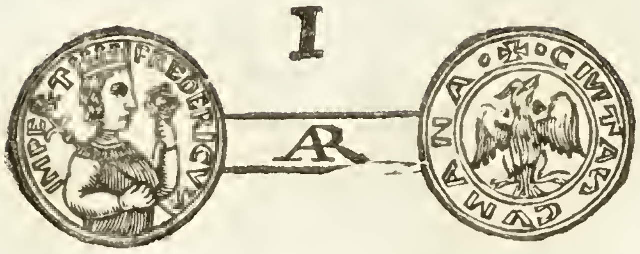
COR-

C A M E R I N I.

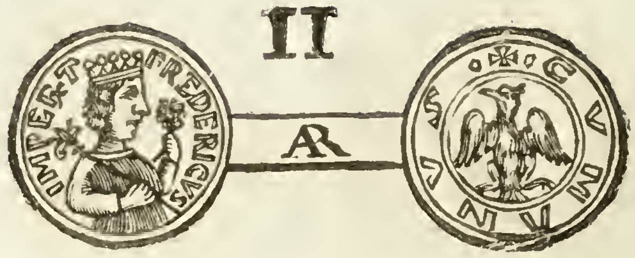

C O M I.

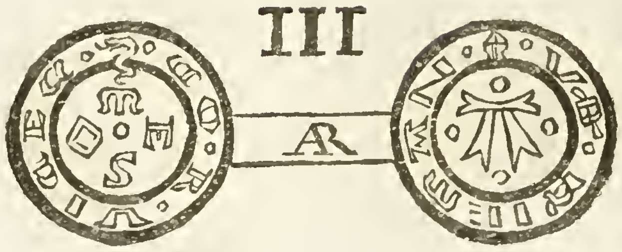
I

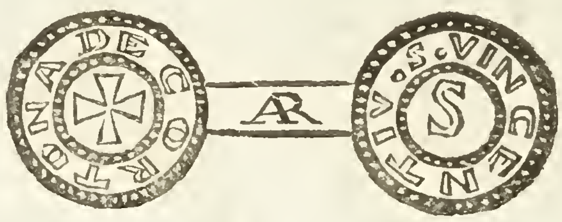
II

III

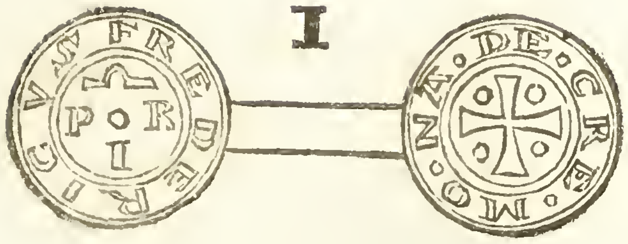
C O R T O N Æ.

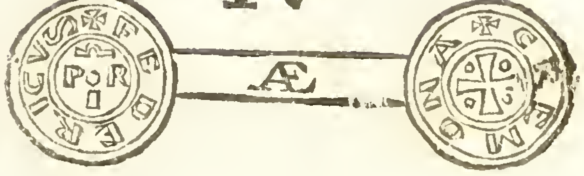
CRE-

C R E M O N Æ.

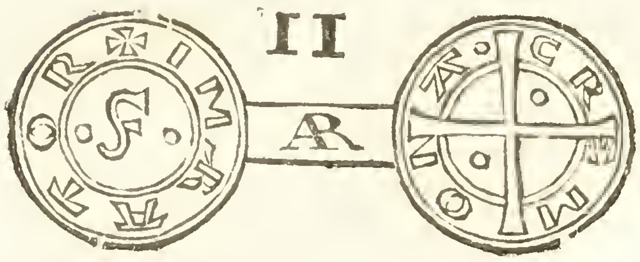
I

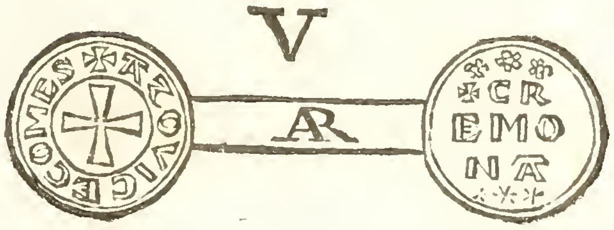
IV

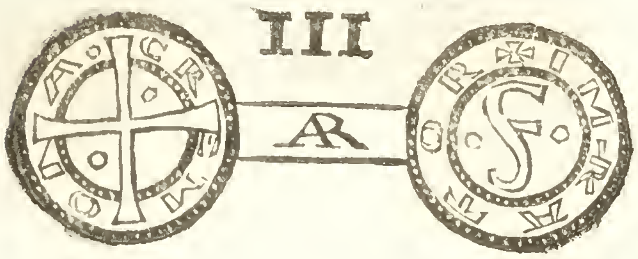
II

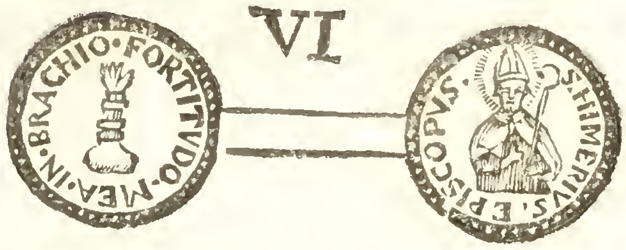
V

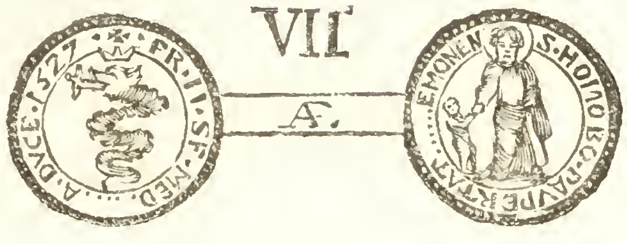
III

VI

VII

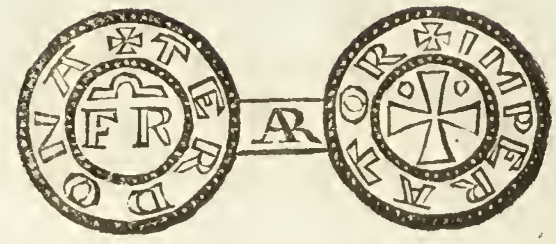

Tab. XLVIII.

DECIANÆ COMITIS.

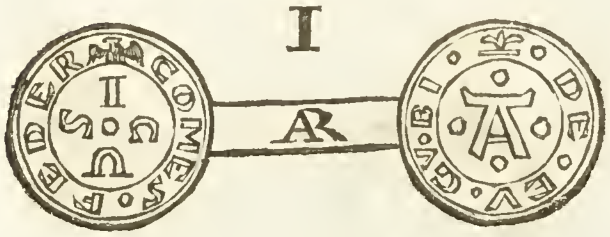

DERTONÆ.

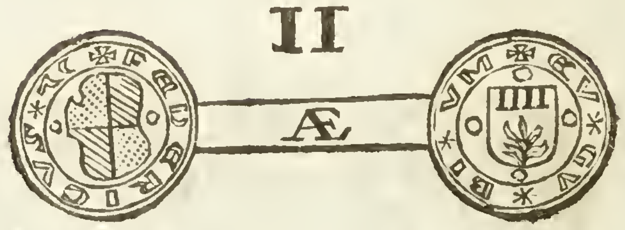

EUGUBII.

I

II

CORTONA.

IN hoc Nummo, cujus ectypon debeo Clariſs. Abbati Rodulphino Venuti, Patritio Cortonenſi, e Muſeo Patriæ Academiæ eductum CORTONA., in poſtica verò S. VINCENTIVS. Vetuſta namque Etruriæ Civitas *Cortona*, antequam nobilis Caſaliæ gentis imperio pareret, Libertate, non ſecus ac reliquæ Etruriæ Urbes, fruebatur.

CREMONA.

SUpra vidimus, Fridericum I. Auguſtum Anno MCLV. tranſtuliſſe in Cremonenſes jus cudendæ pecuniæ, quo Mediolanenſes privaverat. Veritatem rei confirmabit Nummus æreus in Muſeo Bertacchinio Mutinæ adſervatus. In antica legitur FREDERICVS, in area IMPERATOR, tribus tantùm literis expreſſus. Altera facies Crucem exhibet cum epigraphe DE CREMONA.

Secundus Nummus argenteus, Mutinæ apud Camillum Pancerium, in area F. dumtaxat habet, ideſt *Fredericus*; in limbo IMPERATOR. In averſa parte Crux & epigraphe CREMONA. Rurſus heic memineris, Civitates complures liberas perrexiſſe ſignare pecuniam ſuam uno ſemper nomine Imperatoris aut Regis ibi exarato, a quo jus Monetæ diu antea acceperant.

Tertius, Mutinæ in Muſeo Bertacchinio viſitur. In area legitur F. nempe *Fredericus*: in circuitu verò IM*pe*RATOR. Poſtica Crucem præfert cum literis CREMONA.

Quartum Nummum poſſidet Placentiæ Reverendiſs. Chiappinius. Ibi in limbo legitur FEDERICVS, & in area IPR. ideſt *Imperator*. In averſa facie Crux conſpicitur cum epigraphe Cremona.

Quinctum Nummum adſervat quoque in Placentino ſuo Muſeo idem Abbas Chiappinius. Crux ibi viſitur in medio cum inſcriptione AZO VICECOMES. In altera parte legitur CREMONA. Ergo cuſus hic Nummus Anno Chriſti MCCCXXXV. quo Cremonenſi Civitate potitus eſt Azo Vicecomes Dominus Mediolani.

Sexti ectypon ad me miſit Cl. V. Franciſcus Ariſius, Conſervator Ordinum Cremonæ. Ibi cernitur in area Symbolum, nempe brachium armatum cum literis FORTITVDO MEA IN BRACHIO. In altera parte Epiſcopi Sancti effigies cum epigraphe S. HIMERIVS EPISCOPVS, patronus videlicet Cremonenſium.

Septimus Franciſci II. Sfortiæ Vicecomitis mihi ſuppeditatus à Marchionibus Fratribus de Vicecomitibus Mediolanenſibus; ex una parte exhibet S. Homobonum porrigentem eleemoſynam puero cum literis circumſcriptis S. HOMOBO. PAVPERTAT. . . . . *Cr*EMONEN. ex alio latere Anguem Puerum vorantem cum corona & literis in gyrum ✠ FR. II. SF. MED. . . . . DVCE 1527.

DECIANÆ COMES.

NObilis *Ticionum*, ſive *Tizzonum* gens, in Hiſtoria Vercellenſi celebris eſt, utpote quæ ibi primas aliquando tenuit, immo & dominata eſt. *Deciana* verò, nunc *Deſana*, Caſtellum eſt Vercellenſis agri, quod *Comitis* titulo poſſidere cœpit Anno Chriſti MCCCCXI. & ſubſequentibus, *Ludovicus Ticio*, qui ſe *Vicarium Imperialem* inſcribit. Vide Benevenutum de Sancto Georgio, qui in Hiſtoria Montisferrati refert Vercellenſium Acta, quo tempore Decianam eidem Ludovico conceſſerunt. Argenteus hic Nummus, Placentiæ adſervatur a Reverendiſs. P. Abbate Chiappinio.

DERTONA.

DErtonenſi quoque *Civitati*, quæ nunc *Tortona* appellatur, conceſſum fuit jus Monetæ a Friderico I. Auguſto, cujus Privilegium memini me adferre in hoc ipſo Opere. Nummum argenteum adſervat Alexander Bertacchinius Mutinenſis in ſuo Muſeo, ad ipſam Urbem ſpectantem. In area proſtant literæ FR. in limbo IMPERATOR. ideſt *Fridericus Imperator*. In averſa facie Crux cum literis TERDONA.

EUGUBIUM.

EUgubium, Urbinatis Ducatus *Civitas*, in theatro Nummario ſuum & ipſa locum poſcit. Ibi percuſſus videtur Nummus, quem ad me perhumaniter miſit prælaudatus Johannes Baptiſta Bianconus Bononienſis. Ibi legitur in antica hæc epigraphe COMES FEDERICVS. Superſtat Aquila parva. In poſtica occurrunt hæ literæ in limbo: DE. EV. GV. BIA. Spectare poteſt Nummus ad *Fridericum III.* de Monte Feretro, qui Anno Chriſti MCCCCXLIV. Urbinum recepit, atque Anno MCCCCLXXI. ejuſdem, ac aliarum Civitatum Dux fuit renuntiatus a Sixto IV. Summo Pon-

Pontifice . Nummi tamen forma antiqua dubitationem aliquam ingerit , an potius ſit referendus ad *Fridericum I.* Comitem Montisferetri , qui Anno MCCCXXII. ab Urbinatibus trucidatus fuit .

Alterum Nummum Placentiæ adſervat P. Chiappinius. Ibi legitur ✠ FEDERICVS &c. Ejus inſignia ſpectantur in area . Altera facies habet ✠ EV. GV. BI. VM. & inſignia , ut opinor , Urbis .

FERRARIA, ET MARCHIONES AC DUCES ESTENSES.

NUlla mihi dubitatio eſt , quin a Friderico I. Auguſto *Ferrarienſis* Reſpublica jus obſignandæ pecuniæ acceperit . Ut enim conſtat ex ejus Diplomate , quod in Diſſertatione XLVIII. *de Societate Lombardorum* proferam, Imperator ille Anno Chriſti MCLXIV. Ferrarienſi Populo complura Privilegia contulit , aliaque ſubinde conceſſiſſe videtur , inter quæ jus Monetæ . Et profectò id Nummi illic percuſſi confirmant .

Primus inter eos argenteus , Mutinæ in Muſeo Bertacchinio adſervatus , exaratas in area has literas habet : F. D. R. C. quæ *Fredericus* ſonant , & in limbo IMPERATOR . In poſtica eſt Crux cum literis in circuitu FERARIA. Neque heic deſignari Fridericum Secundum , ſed Primum , veteres Chartæ perſuadent . Quippe nondum electo altero ex Fridericis, in uſu erat *Ferrarienſis Moneta* , æque ac Bononienſis , uti conſtabit ex utriuſque Populi Pactis Anno Chriſti MCCV Ferrariæ initis , dum Ferrariæ Prætoris titulo præeſſet Azo VI. celebris Marchio Eſtenſis : quæ tum ex Regeſto MSto Reipublicæ Bononienſis , tum ex altero Ferrarienſi adſervato in Archivo Eſtenſi deſcripta exhibeo .

Concordia inter Bononienſes & Ferrarienſes in controverſia de Moneta , Anno 1205.

De ſacramento Ferrariæ ſuper facto Monetæ .

ANno Domini Milleſimo Ducenteſimo Quinto, Kalendis Februarii , Indictione VIII. Quum ſuper facto Monetæ Bononienſis & Ferrarienſis *concordia facta eſſet , cujus tenor eſt infraſcriptus ; fecerunt Homines infraſcripti de Civitate Ferrariæ in generali Conſilio, per campanam coadunato , jurare unum Nuntium Communis ejuſdem Civitatis ſuper eorum animas , unoquoque ore ad os hodie ad hoc interrogato & mandato , ſi , ut juraret , taliter obſervaret, ut in Brevi infra poſito continetur. Qui ſiquidem Nuntius & Præco Petrus Rodulphi nomine , eis mandantibus , & præcepto Domini Rogati Judicis* Domini Marchionis , qui eſt ejuſdem Civitatis Ferrariæ Poteſtas , *cujus vice dictus Dominus Rogatus Judex , quia dictus Dominus Marchio, itemque Poteſtas aberat, fungebatur , necnon nobis præſentibus , ſcilicet Domino Guidone Oderici, & me Principino Notario , qui a Domino Uberto Vicario Poteſtatis Bononiæ ad hæc ſacramenta recipienda Ferrariæ fuimus delegati , prædictis inquam hominibus mandantibus , necnon & præfato Judice , ſuâque Curiâ præcipientibus , nobiſque præſentibus juravit dictus* Nuntius *in Palatio Ferrariæ in Conſilio generali, dictos Homines taliter ut perlegitur obſervaturos . Quorum ſiquidem nomina hæc ſunt . Amator Judex ; Rolandus da Bologna ; Jacopinus* Vicecomes Domini Marchionis ; *Guido Turcli ; Jacobus de Pagano ; Niger Tabellio ; Blaſius Gerardi Judicis ; Vivianus de Pocaterra ; Johannes de Roletta ; Gerardus de Rivarola ; Dominus Luizius Judex ; Petrus Johannis de Paſquale ; Gilius de Ferraria ; Guillielminus de Mainardis; Donusdeus Judex ; Rodulfinus Johannis de Periculo ; Petrusbonus Aldebrandini Judicis; Alexius Judex ; Guido Judex de Sabluncello ; Daniel Jacobi de Ruibola ; Gavinellus Judex ; Jacobinus de Lavecla Judex ; Gibertus de Sozzo ; Zanibonus Ægidii de Foro ; Vivianus de Mazzo ; Advocatus Judex ; Gerardus Riticherii ; Petrus Alberti Aldegerii; Jacobus de la Fontana; Ubertinus Guidonis Uberti; Albertinus de Guaridolo; Saraſinus Pagani Conſtabli ; Auliverius de Caſtello ; Buccalada de Girardo Permartino; Bonaventura de Ghiname ; Guido de Bonandis; Janne de Mora ; Pegolottus de Bonfado ; Ferrareſe de Gazolo ; Benevenutus de la Guaſca ; Bonmercato de Zuttolo ; Andreas de Spetia ; Ugo de Pelizone ; Rabolinus de Mitalino Medego ; Gerardus de la Sala ; Dominicus de la Foſſa ; Manfredo Remoraro ; Henrigettus Pizegolo ; Rainerius de Salito ; Martinus Adri ; Guido Guidonis Sclembi. Iſtorum quidem nomina & parabolam , quam dederunt Nuntio , ut juraret ſuper eorum animas , ego ſcripſi . Nomina*

mina

mina verò eorum, qui in eodem Conſilio dederunt mandatum Nuntio jurandi ſuper eorum animas ſcripſit Laurentius Notarius, & ſuâ manu ſcripta ibidem in Conſilio mihi dedit ſunt hæc, ut in ejus ſcriptura perlegi; ſcilicet Petrus de Quarto; Guillielmus Uberti Graſſi; Matto-Savio; Albarinus de Johanne de Albaro; Ubertinus Gerardi Contrarii; Albertinus Petri de Caſſano; Jordaneſe Gilii de Zordane; Johannes de Albaro; Gondoaldus; Philippus de Paganis; Albertinus Alberti de Zorzo; Giliolus de Beis; Johannes Albarinæ de Contrariis; Menabos; Guido Reboſe; Rambertinus Doneſmani; Paganus de Paganis; Bonusvicinus de Melito; Guido Ildebrandi; Ægidius Furni; Pepus Aſdradi; Thomaſinus Domini Guicli; Gerardus Contrarius; Ugolinus de Rogateno; Nicolaus de Boniolo; Magiſter Jambellus; Rouba; Gerardus Præmartini; Gerardus Amoroſus; Mainardus de Paganino; Nigerbonus de Capello; Stenanus de Rigale; Ugo Notarius; Villanus Allene; Gerardinus Longus; Urſolinus de Guidone Taſca; Martinellus Leonis Caroſi; Albertinus Giſelberti; Bonmercato Ottobone; Engelerius.

Nomina verò eorum, qui interrogati ſunt in Conſilio, ſicut ſuperiores, & ſuâ manu ſcripta dedit mihi Magiſter Petrus Notarius, ſunt hæc, ſcilicet Gerardus Presbyteri Martini; Guido Pizamiglo; Rubeus Notarius; Oddolinus de Caſula; Marchiſinus de Biaqua; Jacobus de Bartolocto; Magnorſus Notarius; Zambonettus Judex; Cyparanus Maſſarius Communis; Aliottus Notarius; Simeon; Guido de Aiguma Pertexella; Jacobinus de Orlando Campſore; Artinixius; Manfredinus Lavezarius; Roba; Albertus Pelliparius; Ottolinus Lavezarius; Johannes de Folle; Orlandinus Guidonis Ardonii; Bonaventura de Zambonis de Urrello; Guizardus de Figarolo; Manzolius; Henricus de Bonvicino; Guizardinus de Aimerico; Bertraminus; Urſolinus; Scorticaribaldus; Gilius de Abbate; Gilius de Pelato, & filius ejus Giliolus; Romanellus de Folbertino; Petrocinus de Goffredino; Ferrarinus de Scripaſella; Bonmartinus de Albizo. Nomina verò eorum, quos ſcriptos ſuâ manu in dicto Conſilio, ſicut alii prædicti, dedit mihi Nicolaus Notarius, ſunt hæc: Guido Pelliparius; Gratiadeus Guidonis; Aurefilius Homoboni; Guido Salicis; Rambertinus Guidonis Longi; Ubertinus Donusdei de Villanova; Peregrinus Domnerinæ; Aimolinus Petri Cirioli; Guido Vicedomini; Adigerius Petri Aldigerii; Guillielminus Contrarius; Gerardus Pagani; Petrus de Anſaldo; Guidobonus Pagani; Petrus de Albara; Mainardus Judex; Petrus Raſoreus; Leonardinus de Paganis; Giliolus de Labora; Leonardus Saracini; Bonjohannes Arguzii; Ugo de Argenta; Gonterius; Marcottus; Zaffonus de Manzis; Rubeus de Mantua; Bonjohannes Ugonis; Rubeus Oddonis; Rainerius Nonantulæ; Martinus Thedaldi; Anſelmus Gerardi Gunzi; Griffus Jurator Juſtitiæ; Ubertinus Henrici Bonvicini; Anſelmus de Benni; Bonmercatus Spinabelli; Angelerius Sancti Perſedonii; Anſelmus de Stalla; Benedictus Anſelmus de Graſſo; Guidobonus; Petrus Lavezolus; Albertus Jorzi; Johannes Vacca; Saletanus Guidonis Cavalli; Gazofolerius Tribimellus; Onnebonum; Girardus de Guandalino; Jacobus Alberti Villani; Albertus de Trotta; Banzolinus; Uguicio Gerardi Gonzi; Bonaventura de Nigrobono; Orſellus; Uguicio; Ottolinus Martini Tebaldi; Albertinus Bonileonis; Gerardellus; Orlandinus de Capite-foſſati; Benencaſa; Ferrariſius Gardelli; Bartolottus Ubaldi Ronckeſani; Girardinus Presbyterini Marzalli; Ugolinus Caballerii; Dominicellus Trungli; Omnebene de Donozio. Iſti autem infraſcripti mandaverunt extra Conſilium, antequam fieret dictum Conſilium, præfato Petro Nuntio Communis, ut etiam ſuper animas eorum juraret tale ſacramentum pro eis, quale pro ceteris juratus erat, qui forent in Conſilio: ſcilicet Lengueto de Joculo; Anſedeus de Beis; Sclavolinus de Furno; Cornaclinus; Martinus de Ricardo; Marcheſinus Pizolus de Mainardo; Octolinus de Mainardo; Polezolo de Bonnado; Jacopinus Jacopi de Trotta. Forma quidem & tenor ſacramenti, talis eſt, videlicet.

Juro ego, quod numquam ero in conſilio vel facto, ut Moneta iſta Ferrarienſis debeat minui de tribus unciis minùs quartâ, ad unciam Bononienſium, & de quadraginta ſex Solidis & dimidio Ferrariæ per Libram, ad Libram Bononiæ, blanchis & furnitis; niſi diminueretur voluntate Rectoris vel Rectorum utriuſque Civitatis, ſcilicet Ferrariæ & Bononiæ. *Et opem & conſilium dabo, quod non debeat diminui, nec ipſam diminuam, nec permittam diminui, niſi prout dictum eſt ſupra. Et hæc omnia ſupraſcripta obſervabo perpetuò, nec contraveniam, niſi ſecundùm quod ſupra legitur. Et in Brevi cujuslibet Rectoris Ferrariæ, qui pro tempore fuerit, uſque ad decem annos apponi faciam; quod ipſe obſervabit ſecundùm quod ſupra legitur in facto Monetæ.*

Ego Principinus ſacri Palatii Notarius his interfui, & prout ſupra legitur, ſcripſi & ſubſcripſi.

Subinde liberum fecere Ferrarienſes Populo Bononienſi, ut pecuniam ſuam ſignaret ad formam pecuniæ Parmenſis, uti palam fiet ex altera Charta, quam mihi ſuppeditavit prælaudatum antiquiſſimum Regeſtum Reipublicæ Bononienſis.

Facultas Bononienſibus data a Ferrarienſibus ſignandi Nummos ad inſtar Parmenſis pecuniæ, Anno 1209.

ANno Domini MCCIX. die Dominico XI. exeunte Septembri, Indictione XII. in Conſilio Ferrariæ, facto ad ſonum campanæ, venerunt Dominus Rampertus Bualelli Miles Juſtitiæ, & Dominus Jacobus Petri Paulani, & Dominus Figlocarus, Conſules Mercatorum Bononiæ, Ambaxatores Communis Bononienſium, *Ferrariæ, & in pleno Conſilio, & generali, pulſato ad campanam, dixerunt ex parte ſui Communis Bononiæ* Domino Hugoni de Gramaxe Poteſtati Ferrariæ, & Conſulibus *ejuſdem Terræ, & Conſilio Ferrariæ*; quod cum teneantur Ferrarienſes & Bononienſes ſuper facto Monetæ in uno & eodem ſtatu & modo tenere & facere & fabricare, & nulla illarum Civitatum ſine licentia & parabola data in Conſilio generali a Rectore vel Rectoribus alterius Civitatis, Monetas illas poſſe facere diminuere: *petebant parabolam dicto Domino Hugoni Poteſtati Ferrariæ & Conſulibus & Conſilio prædicto pro Communi Bononiæ*, quia volebant ſuam Monetam & Monetam Ferrarienſem facere inſimul, & facere ad modum & quantitatem Monetæ Parmæ, pro commodo & utilitate utriuſque Civitatis. *Habito ſiquidem pleno Conſilio, & generali intereſſe, prædictus Dominus Hugo Poteſtas Ferrariæ, & Conſules Communis, & Mercatorum, & Cambiatorum, & Maſſariorum de Contratis, taliter reſponderunt, quod pro Communi Bononiæ recipientibus dabant parabolam & licentiam prædictis Ambaxatoribus*, ut faciant Monetam Bononienſem ad modum & quantitatem Monetæ Parmæ; & volunt ſimiliter ſuam Monetam ad eumdem modum facere. *Et in hoc capitulo taliter eos abſolvunt, eo ſalvo toto, & ſingulis aliis capitulis, quæ continentur in Charta concordiæ factæ inter Bononienſes & Ferrarienſes ſuper facto Monetæ. Ad quam reſponſionem & parabolam & licentiam, dationem & abſolutionem fuerunt præſentes prædictus Dominus Hugo Poteſtas Ferrariæ, & Dominus Cazzanimicus ejus Judex, & Dominus Salinguerra, & Suxinellus, Giliolus Guizzardi, Guezzus de Anſedeo, Zacharias Raynaldi Guatarellæ, Petrus de Cupario, Cornaclinus, & Lidoinus, Conſules Ferrariæ; & Albertinus de Vigarano, Zanibonus, Guido de Bonandis, Barile Laurentius, Manfredinus Lavezarius, Uguitio filius Pedebovis, Jacobinus de Gulferanenſe, Ferrareſe de Calcagno, Mantoaninus Dudoxettus, Ingilerius Preite, & Paſchale Maſſarius, de Contratis Ferrariæ & Ordinibus Condoaldus Albertinus nepos Domini Salinguerræ, Guido de Ferrareſe Vindemiatore, Ugolinus de Friduccio, Ubertinus de Domina Tina, Chriſtianus, & Albertinus, & Zappulinus Notarius, & multi alii.*

Ego Petrus ſacri Palatii Notarius, ut ſupra legitur, interfui, & rogatus ſcribere ſcripſi.

Ad me verò miſit Joſeph Antenor Scalabrinius, ſacrarum Literarum in Ferrarienſi Academia Profeſſor, rerumque Ferrarienſium peritiſſimus, quos potuit, ſuæ Urbis Nummos, præſertim e Muſeo Cl. V. Hieronymi Baruffaldi Archipresbyteri Centenſis deſcriptos. Eorum ſeriem nunc ſubjiciam.

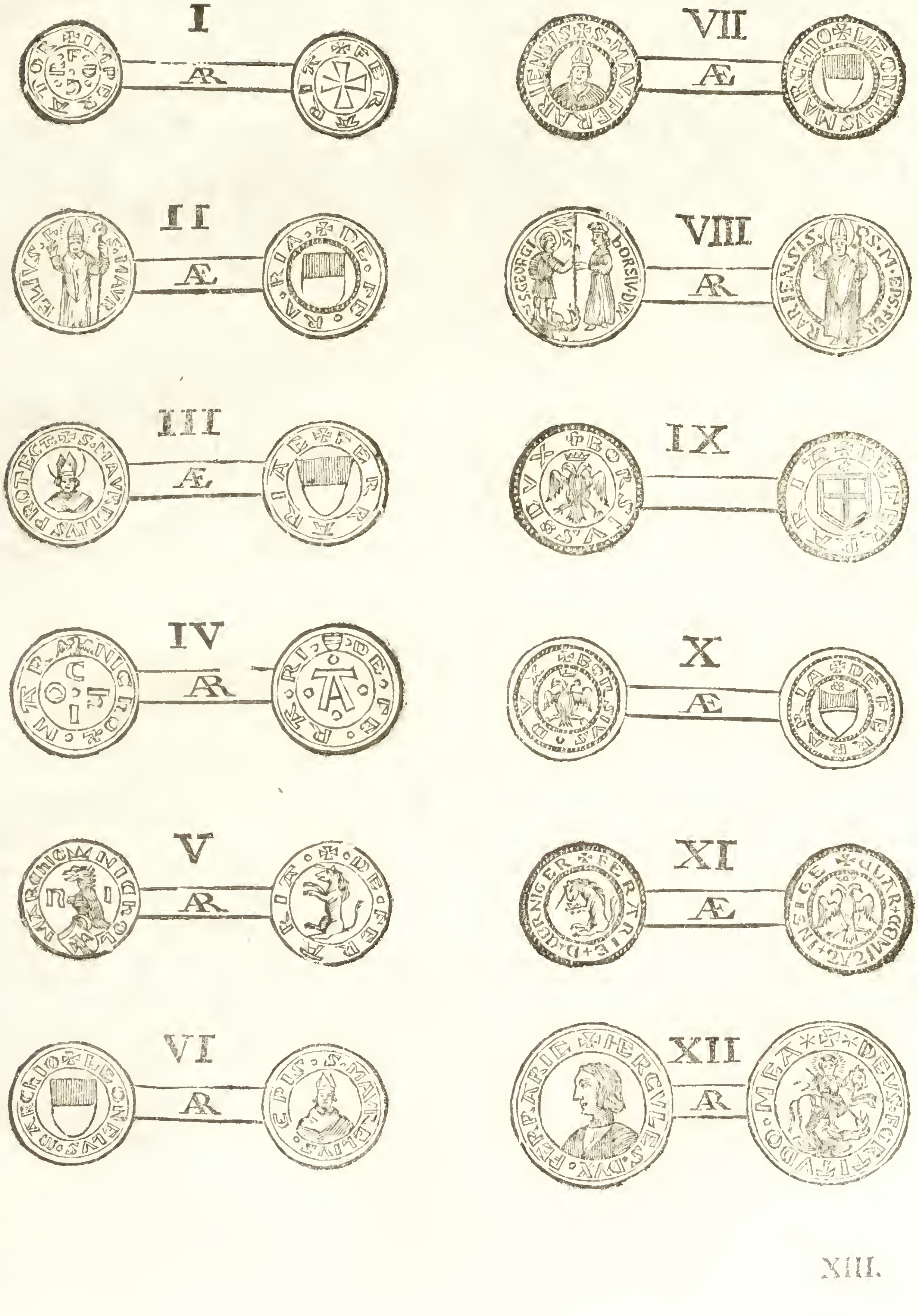
Secundus Nummus æreus, percuſſus, ut creditur, circiter Annum Chriſti MCCCXL. ſub Obizzone Marchione Eſtenſi domino Ferrariæ, in altera facie imaginem Epiſcopi præfert cum epigraphe S. MAVRELIVS P. ideſt Ferrariæ *Protector*. In altera inſigne Civitatis Ferrarienſis cum literis DE FERARIA.

Tertius æreus, Ferrariæ apud Baruffaldum, & Mutinæ in Muſeo Bertacchinio, ac penes Comitem Johannem Baptiſtam Scalabrinium adſervatus, parùm a præcedenti diſſimilis eſt, neque explicatione indiget.

Quartus argenteus, Mutinæ apud Johannem Baptiſtam Caulam Juriſperitum, & apud Dominicum Vandellium, alioſque exſiſtens, Aquilam inſigne Eſtenſium in ſummitate præfert cum literis NICHOL*aus* MARCHIO, videlicet Eſtenſis. In poſtica Scutum cum inſignibus Civitatis, & epigraphe DE FERARIA. Deſignetur-ne heic Nicolaus II. Marchio Eſtenſis, qui Anno Chriſti MCCCLXII. Ferrariæ dominabatur, an Nicolaus III. qui Anno MCCCXCIII. dominari cœpit, aliis decernendum relinquo.

Quinctus argenteus, Mutinæ in Muſeo Bertacchinio a me viſus, caſſidem, cui ſuperpoſitum

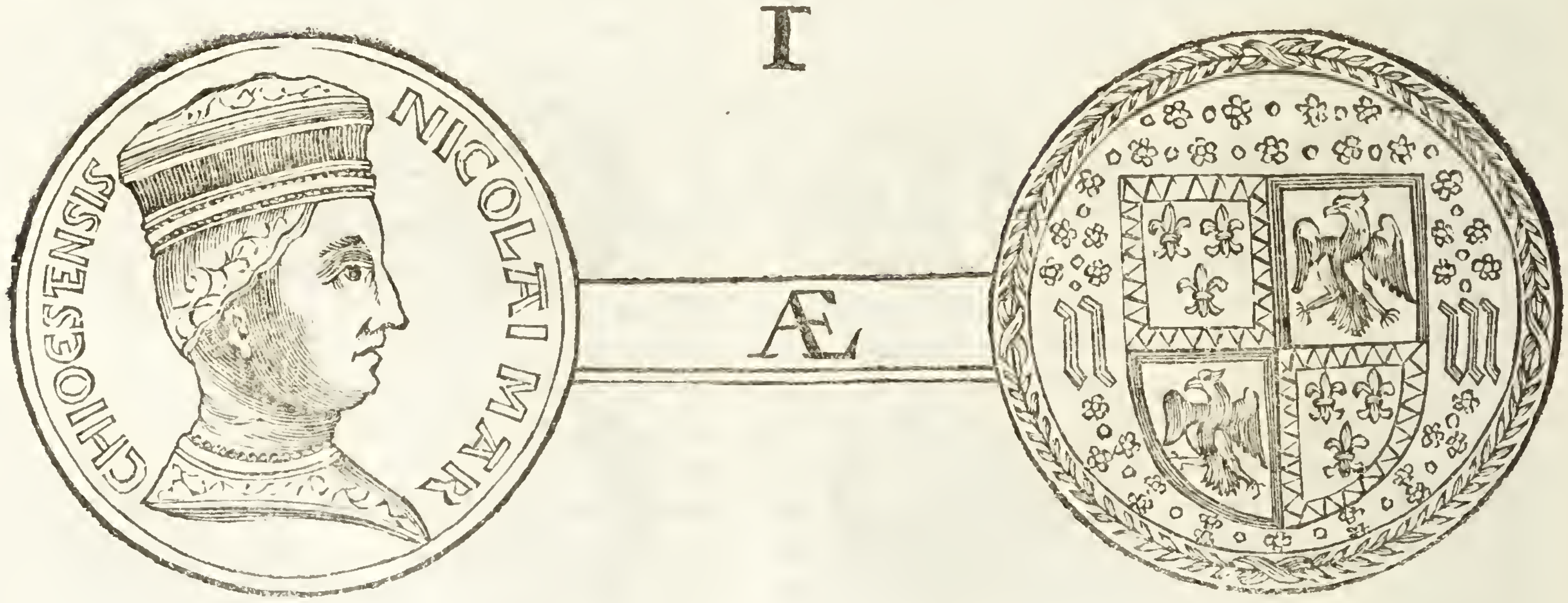
F E R R A R I Æ.

TOREUMATA ESTENSIUM.

I

tum eſt Aquilæ coronatæ caput, exhibet, cum literis hinc & inde N I. fortaſſe ſignificantibus *Nicolaus*. Circumſtat epigraphe: NICHOL*aus* MARCHIO . In averſa parte *Monoceros* pedibus erectis , & in circuitu Crucicula cum literis DE FERARIA . Ante Annos ducentos quinquaginta Peregrinus Priſcianus in Annalib. MStis Civitatis Ferrariæ , inquirebat , unde originem traxerint Inſignia *Monocerotis* , quæ a nonnullis ex Principibus Ateſtinis uſurpata fuere , ſuoque tempore familiaria erant . Is a Sæculo Chriſti uſque XI. eorum primordia deducit . Hoc nullo fundamento niti mihi creditur . Quod ſi ille tamdiu ante ignoravit Inſignium ejuſmodi originem , excuſandus ego certe , quod tanto tempore poſt invenire non potuerim . Spectat , ut opinor , hic Nummus ad *Nicolaum III. Marchionem Eſtenſem* , Ferrariæ, Mutinæ &c. Dominum, qui Anno Chriſti MCCCXCIII. uti nuper diximus , Alberto Marchioni patri ſuo in dominatione ſucceſſit.

Sextus argenteus , in Muſeo Baruffaldio adſervatus , in altera facie offert inſigne Ferrarienſis Urbis, additis in circuitu literis: LEONELVS MARCHIO . In altera effigies Epiſcopi viſitur cum inſcriptione S. MAVRELIVS EPI*Scopus* . Leonellus Marchio Eſtenſis dominari Ferrariæ cœpit Anno Chriſti MCCCCXLI.

Septimus , Mutinæ in Muſeo Bertacchinio , ad eumdem Leonellum ſpectat , & perquam ſimilis præcedenti eſt , niſi quod heic legitur S. MAV. ideſt *Sanctus Maurelius* FERARIENSIS . Rodius in Annalib. Ferrarienſibus MStis, ad Annum MCCCCXLIX. hæc habet: *Comincioſſi a ſpendere in queſt' Anno di quei Quattrini di rame , i quali fino a i giorni noſtri ſi ſono ſempre ſpeſi in Ferrara , da una banda cuniati di un Santo Maurelio , e dall' altra di uno Scudo da guerra* .

Octavus argenteus in Muſeo Baruffaldio Ferrarienſi , exhibet Sanctum Georgium ſtantem ac porrigentem vexillum *Borſio Marchioni Eſtenſi* , ad inſtar Nummorum Venetorum . Ibi legitur hæc epigraphe: S. GEORGIVS. BORSIV. DVX. qui Anno Chriſti MCCCCLII. Dux Mutinæ & Regii a Friderico III. Imperatore eſt renuntiatus, & Dux Ferrariæ a Paulo II. Papa Anno MCCCCLXXI.

Nonus ex argento & ære, in Muſeo Bertacchinio Mutinenſi exſiſtens , in una facie offert Aquilam bicipitem cum corona , & cum inſcriptione BORSIVS DVX . In altera ſcutum , cum inſignibus Civitatis Ferrariæ , & cum literis in limbo : DE FERRARIA .

Decimum adſervat idem Muſeum Bertacchinium . Ad prælaudatum Borſium Ducem pertinet . Similis præcedenti eſt , niſi quod Scutum antiquiora exhibet Civitatis Ferrariæ inſignia .

Undecimum poſſidet quoque Bertacchinius in ſuo Muſeo . Ibi in area *Monoceros* cum epigraphe ✠ FERARIE D. CORNIGER . In poſtica viſitur *Aquila* biceps coronata. Circumſtant literæ ✠ CLAR. COMITAT. INSIGE. Prima inſcriptio fortaſſe ſignificat *Ferrariæ Decus Corniger*, ideſt Monoceros . Secunda verò, *Clarum Comitatum Inſigne* , vel *Clari Comitatus Inſigne* , hoc eſt , *Comitatus Rhodigii* , *&* *Comacli* , quo Borſius Dux Eſtenſis donatus fuerat Anno Chriſti MCCCCLII. a Friderico III. Auguſto .

Duodecimum argenteum vidi Mutinæ apud nobilem virum Camillum Hieronymum Valentinium . In anticâ effigies Principis, & literæ HERCVLES DVX FERRARIE . Is eſt *Hercules I. Eſtenſis* , qui Anno Chriſti MCCCCLXXI. Ferrariæ , Mutinæ , Regio &c. dominari cœpit . In poſtica imago Sancti Georgii Ferrarienſium patroni , cum epigraphe DEVS FORTITVDO MEA .

Decimus tertius, in Muſeo Bertacchinio exſiſtens, Aquilam bicipitem coronatam præfert, gentilitium Inſigne Principum Eſtenſium , cum literis in circuitu HERCVLES. DVX &c. ſcilicet *Primus* Nicolai III. Marchionis filius . In altera facie Monoceros, & epigraphe DE FERRARIA .

Decimus quartus aureus, Ferrariæ apud Dominos Containos adſervatus , Numiſmatis formam gerit , & ad eumdem Herculem I. ſpectat . Ibi cernitur Sanctus Maurelius ſtans, ac benedicens Duci in genua provoluto , cum his literis in limbo : S. MAVRELIVS. HERC*ules* DVX. FERR*ariæ* . In poſticâ imago Salvatoris ſtantis cum literis IESVS ſuppoſitis . Circumſtat hoc lemma : SALVS IN TE SPERANTIVM .

Decimus quinctus , Mutinæ in Muſeo Bertacchinio , Aquilam bicipitem , Inſigne Principum Eſtenſium , exhibet , cum circumpoſitis literis HERCVLES DVX . In area averſæ partis viſitur equus. Circumſtant literæ DE FERRARIA .

Decimum ſextum poſſidebat Mutinæ quondam Angelus Blancus . Hic Nummus a me viſus anticam habet præcedenti ſimilem, additâ tamen coronâ Aquilæ . In poſtica ſpectantur Inſignia Civitatis Ferrariæ .

Decimus ſeptimus argenteus , Regii apud Comitem Nicolaum Taculum adſervatus , effigiem

giem Epiſcopi offert cum inſcriptione SANTVS MAVRELIVS. In poſtica viſitur Flos cum ſuo caule, inſertus in circulum Annuli, adamantem acutum præferentis in pala, & hiſce literis circumdatus: DEXTERA. DNI. EXALTAVIT. ME. Cuinam tribuendus ſit Nummus, eruditi Ferrarienſes decernant. Adamas inſigne fuit Herculis I. Ducis Ferrariæ.

Decimum octavum poſſideò ego, poſſidet & Dominicus Vandellius ſæpe laudatus. Antica exhibet vultum ejuſdem Herculis Ducis. Hunc enim, & non Herculem II. indicare ſatis videtur capillorum forma, & faciei habitus. Præterquamquod Hercules ejus nepos appellatus fuiſſet Secundus. Altera facies Romanis Nummis ſimilis, nudum hominem in equo ſedentem præfert.

Reliquos ſubſequentium Ducum Eſtenſium Nummos prætermitto, utpote recentiores. Vide etiam Mutinenſes & Regienſes, heic infra deſcribendos. Sed quando cœpere Sæculo Chriſti Decimoquincto in honorem Principum, atque illuſtrium virorum cudi ærea Numiſmata, ſive Toreumata (Italice *Medaglioni*) majoris moduli, & aliquot ſeſe mihi obtulere ad inclytam Ateſtinorum Principum gentem ſpectantia, ea quoque adjicere non incongruum putavi.

Itaque Primum, Mutinæ apud nobilem virum Comitem Ludovicum Nicolaum Graſſetum vidi. Effigiem Numiſma hoc exhibet Nicolai III. Marchionis Eſtenſis, de quo ſupra, cum epigraphe NICOLAI MARCHIO*nis* ESTENSIS. In poſtica viſuntur Inſignia gentilitia Familiæ Eſtenſis. Cuſum fuit circiter Annum Chriſti MCCCCXV.

Secundum in Muſeo Eſtenſi adſervatur. Ibi effigies Leonelli Marchionis nuper memorati, cum inſcriptione LEONELLVS. MARCHIO. ESTENSIS. In averſa parte unum caput hominis, ſive perſona, habens tres facies pueriles in proſpectu. Circumſtant literæ: OPVS. PISANI. PICTORIS.

Tertium in prælaudato Eſtenſi Muſeo exſiſtens, eamdem effigiem, eaſdemque inſcriptiones præfert. Verùm diverſa eſt facies partis averſæ. Ibi duo viri nudi calathos floribus plenos ſupra caput geſtant, fortaſſis indicantes florentiſſimum Ferrariæ ſtatum ſub Leonello Principe optimo.

Quartum in eodem Muſeo, Leonelli ipſius protomen habet cum epigraphe LEONELLVS. MARCHIO. ESTENSIS. D. FERRARIE. REGII. ET. MVTINE. In poſtica viſitur figura nudi hominis, ut opinor, fluvii. Supra eſt amphora, e qua prodeunt gemini arborum rami.

Quinctum Numiſma poſſidet Alexander Bertacchinius in ſuo Muſeo. In antica cernitur effigies Leonelli, ac eadem inſcriptio, quam in præcedenti vidimus, additis tantùm ſupra caput hiſce literis GE. R. AR. In poſtica Leo, & ante eum Cupido, ſeu Genius alatus. Additur OPVS. PISANI. PICTORIS. Et in columna, ubi navis cernitur, inſcriptus eſt Annus Chriſti MCCCCXLIV.

Sextum in Muſeo Eſtenſi conſpicitur. Ibi effigies Borſii Eſtenſis antea memorati, optimi ſane Principis, cum hac epigraphe: BORSIVS.... MARCHIO.... ESTENSIS.... DOMINVS. Reliquas, utpote & in poſtica, attritas literas legere nequivi.

Septimum adſervatur quoque in eodem Muſeo. Ad laudatum Borſium ſpectat, poſtquam is renuntiatus fuit Dux. Ibi viſitur ejus protome cum inſcriptione: BORSIVS. DVX. MVTINE. ET. REGII MARCHIO. ESTENSIS. RODIGII. COMES. ETC. In averſa parte Mons. Supra Globus, neſcio Solaris ne, an Lunaris, radios in montem diffundens. In limbo legitur: OPVS IACOBVS LIXIGNOLO MCCCCLX.

Octavum conſpexi in Muſeo Bertacchinio. Parem ferme effigiem & Inſcriptionem exhibet. In poſtica Mons, in cujus gremio Arca cum Crucibus inſculptis, tumuli faciem neſcio an præ ſe ferat. Supra Sol radios diffundens cum literis OPVS PETRECINI DE FLORETIA MCCCCLX.

Nonum in Muſeo Eſtenſi, Alphonſum I. oſtendit, adhuc infantem, & poſtea Ducem Ferrariæ, Mutinæ, Regii &c. Principem inclytum. Is Anno MCCCCLXXVI. ex Hercule I. Duce, & Eleonora Aragonenſi natus. Viſitur heic ejus effigies cum literis ALFONSVS MARCHIO ESTENSIS. Poſtica habet Herculem in cunabulis ſerpentes manu tenentem & jugulantem. Infra legitur MCCCCLXXVII. Supra characteres Græci tam rudi formâ delineati, ut in iis intelligendis atque interpretandis tempus terere noluerim.

FIRMUM.

Firmanæ Urbi (teſte Odorico Raynaldo in Annalib. Eccleſiaſticis) Honorius Tertius Papa Monetæ jus eſt elargitus hiſce Literis, quas quia breves referre non pigebit. *Honorius* &c. *Univerſitatis veſtræ devotis precibus inclinati, habendi proprium cuneum ad cudendam Mo-*

VI

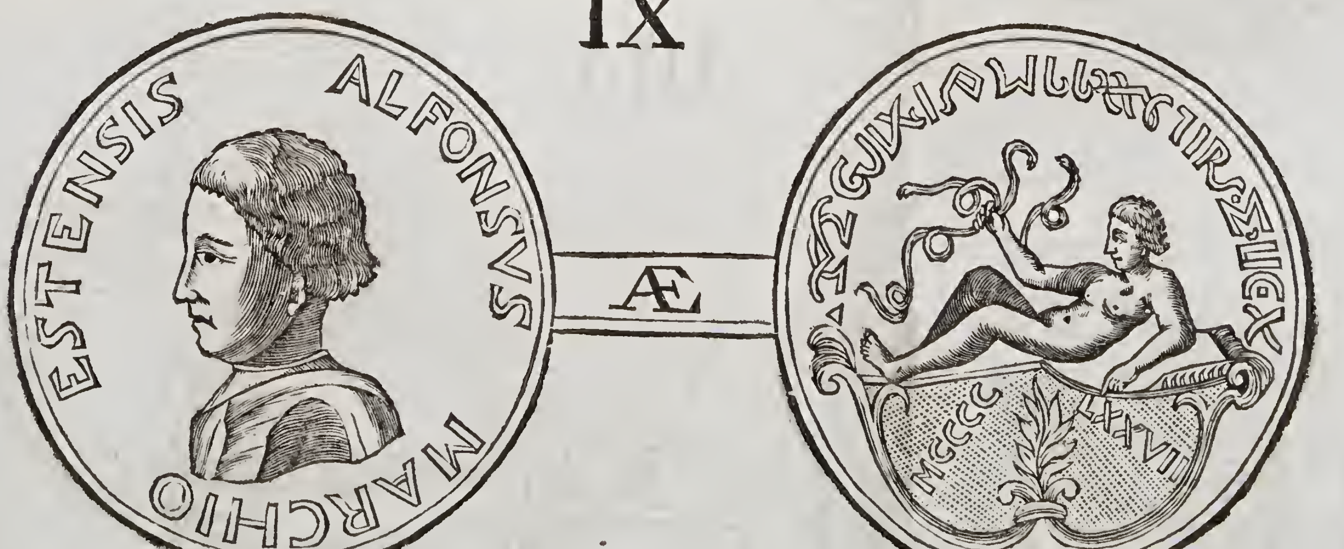
VII

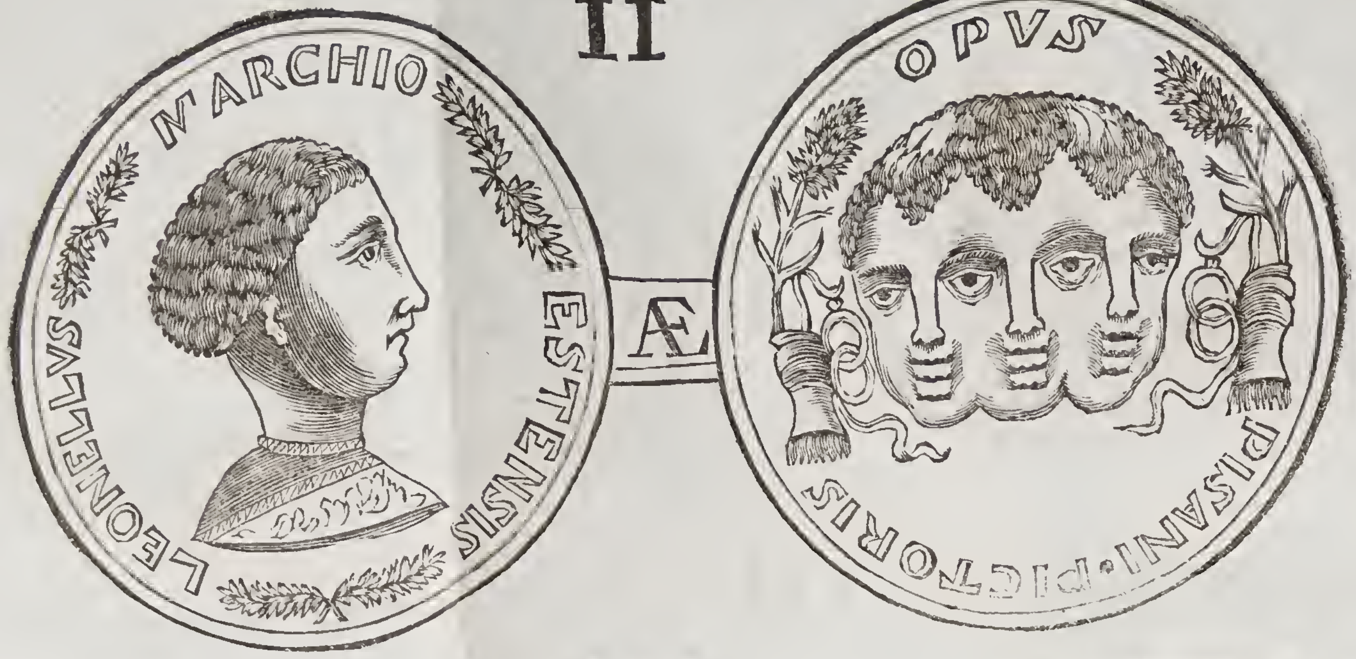
VIII

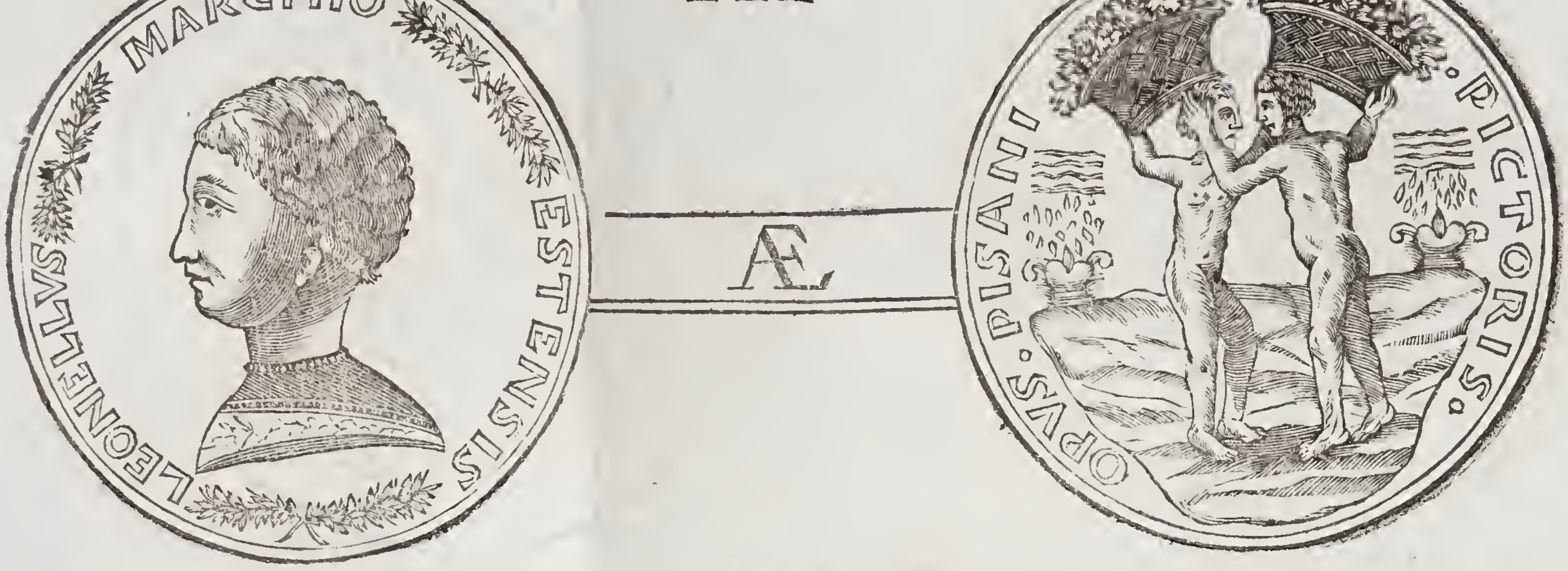
IX

II

MARCHIO
LEONELLVS ESTENSIS
Æ
OPVS
PISANI·PICTORIS

III

MARCHIO
LEONELLVS ESTENSIS
Æ
OPVS·PISANI PICTORIS·

IV

LEONELLVS·MARCHIO·ESTENSIS·D·FERRARIE·REGII·Z·MVTINE
Æ
PISANI·PICTOR IS·OPVS

V

OPVS.
PISANI
PICTORIS
.M.
CCCC
XLIIII
Æ
·GE·R·AR·
LEONELLVS
ESTE
MARCHIO
NSIS
·D·FERRARIE·REGII·ET·MVTINE·

Monetam, citra valorem Imperialium, liberam vobis auctoritate præſentium concedimus facultatem. Datum Laterani VII. Idus Decembris, Pontificatus noſtri Anno V. Hoc eſt Anno Chriſti MCCXX. Et quidem ſupra in Pontificiis Nummis Trigeſimum quartum Firmi percuſſum vidimus a Bonifacio IX. Papa, ſive a Firmanis cuſum in honorem illius Pontificis.

Antiquiorem nunc profero, argenteum videlicet, a ſupra memorato Abbate Joachino Juriſconſulto Foroſempronienſi adſervatum, ubi viſuntur Claves Pontificiæ cum epigraphe M. PAPA. QVARTVS. In averſa V B. ideſt *Urbs*, FIRMANA. Nummus percuſſus circiter Annum Chriſti MCCLXXXII. ſedente in Romana Cathedra Martino IV.

Ad hæc in Muſeo Chiappinio argenteus Nummus viſitur, in cujus antica parte hæc epigraphe legitur D. L. DE MELIORATIS. In poſtica V B hoc eſt *Urbs*, FIRMANA. Scilicet heic memoratur *Dominus Ludovicus de Melioratis*, nepos Innocentii VII. Papæ; is nimirum, qui Anno Chriſti MCCCCV. contrucidatis iniquiſſime decem Romani Populi primoribus, funeſtis Urbis motibus, ac fugæ patrui Pontificis cauſſam dedit. Is autem turbulentis illis temporibus, concedente Papa, dominationem Civitatis Firmanæ arripuit.

Tertium Nummum argenteum adtexo, quem Romæ poſſidet doctiſſimus Abbas Franciſcus Valeſius. Spectare illum video ad Firmanam Civitatem, quum in poſtica legatur V B (ideſt *Urbs*) FIRMANA. At quinam Dominus Urbis in antica deſignetur, alii felicius indicabunt. Literæ CO ...... VICECOMES, cum inſigni Anguis, fortaſſe deſignant *Comitem Franciſcum Sfortiam Vicecomitem*, hoc eſt inclytum illum virum, qui poſtea Dux Mediolani renuntiatus eſt.

Quartum argenteum Nummum ſuppeditavit mihi prælaudatus Johannes Baptiſta Bianconus Bononienſis. Ibi has literas habes: EVG. PP. QVARTVS: ideſt *Eugenius Papa Quartus*. Habes & Claves inſigne Romanæ Eccleſiæ. In altera facie eædem Claves cum literis VB. FIRMANA. Pontificiam Cathedram conſcendit Eugenius Quartus Anno Chriſti MCCCCXXXI. Romæ quoque in Muſeo egregii Equitis Franciſci Victorii, ſimilis Nummus adſervatur cum epigraphe M. (hoc eſt *Martinus*) PAPA QVINTVS.

Quinctus Nummus, Mutinæ exſiſtens in Muſeo Bertacchinio, effigiem Epiſcopi exhibet cum literis S. SAVINVS. Monaſterium *Sancti Savini* olim in agro Firmano inſigne fuit. In poſtica ſcutum viſitur, ſed inſignibus obliteratis. Supra legitur VRBIS FIRMI.

Sextus in eodem Bertacchinio Muſeo, habet in limbo hanc epigraphen: SANTVS. SAVIN, & in area VS. Adſunt etiam duæ literæ conjunctæ, me tamen minime diſcernente, an PR. ideſt *Protector*. Certe Sanctus ille Martyr olim fuerit Firmanæ Civitatis Patronus, quo tempore nuper memoratum Monaſterium vigebat. An adhuc eſſe pergat, ignotum mihi eſt. Alterum tamen ejuſdem propemodum formæ Nummum in ipſo Muſeo Bertacchinio vidi, ubi literæ illæ DE FIRMO adeo inconditæ ſunt, ut nihil aliud exſculpere diu potuerim, niſi BERITO. Verùm *Sancti Savini* nomen memoriæ meæ redditum, ad intelligendum Nummum me tamdem perduxit. Ceterum in alterius illius Nummi areâ VS tantummodo legitur, & crucicula ſubtus additur.

FLORENTIA.

PAucos e Nummis Florentinis proferam, de quibus multa loquutus eſt Borghinius in ſuis Diſſertationibus de reb. Florentinis: ubi enim unum conſpexeris, reliquos te vidiſſe puta. Quod certe in ſingularem Florentinæ Reipublicæ gloriam cedit, eadem prima fuit, quæ *Florenos aureos* percuſſit: quod Monetæ genus celeberrimum per totam Europam, immo & per Aſiam & Africam evaſit, ut in Diſſertatione ſequenti innuam. Dixi, uno typo olim ſemper uſos Florentinos in ſuis Nummis cudendis. Cœptum poſtea fuit apponi illic ſcutulum cum inſigni, ut puto, Confanonerii, ſive præcipui Magiſtratus annui, qui Reipublicæ præerat: quare qui Familiarum inſignia dignoſcere poteſt, tempus etiam varium percuſſi Nummi facile intelliget. Ego ſex tantùm Nummos heic proferam.

Primus argenteus, Mutinæ exſiſtens in Muſeo Bertacchinio, imaginem exhibet Sancti Johannis Baptiſtæ, Florentinorum patroni, cum epigraphe: S. IOHANNE*s* B*aptiſta*. In altera Lilium, Florentini Populi inſigne, & in limbo FLORENTIA.

Secundum æreum cum argento mixtum poſſideo ego. Ibi typus idem. Epigraphe S. IOANNES. FLORENTIA.

Tertius argenteus, Mutinæ penes Joſeph Mariam Cattaneum adſervatus, idem ectypon præfert, ſed exiguo ſcuto addito, in quo diſtinguere inſigne nequivi. Inſcriptio hæc erat: S. IOHANNES. B DE FLORENTIA.

Quartus argenteus in Muſeis Bertacchinio,

& Chiappinio, Inſigne in ſcuto exaratum aperte prodit, nempe faſciam, tribus ſtellulis conſperſam. Ibi Sanctus Johannes Baptiſta, manu tenens pendentem chartulam cum literis ECCE, ſubaudi reliqua, nempe *Agnus Dei*. Reliqua præcedentibus ſimilia.

Quinctus argenteus viſitur apud honeſtum Civem Mutinenſem Johannem Carnevalium. Ibi Sanctus Johannes Baptiſta ſedens in cathedrâ, ſiniſtrâ haſtam Crucigeram tenens, & dexterâ Inſigne, in quo Crux. Circumducitur Inſcriptio hæc: SANCTVS. IOHANNES. BAPTHISTA. PR. ideſt *Protector*. In averſa Lilium florens, & in circuitu hic verſiculus:

DET. TIBI. FLORERE. XPS. (*Chriſtus*) FLORENTIA. VERE.

Sextum aureum adſervat Muſeum Bertacchinium. Præ aliis Nummis is eſt antiquus. Baptiſtam pelliceâ veſte contectum exhibet, cum literis in limbo: S. IOHANNES B. In poſticâ viſitur Lilium, & epigraphe FLORENTIA. Æquale eſt hujus Nummi pondus cum aureis nummis Liliatis, qui nunc Florentiæ cuduntur. In notitiâ Urbium MStâ, quam Pignorius olim laudabat in Notis ad Hiſtoriam Muſſati, hæc ſcripta ſunt: *Civitas iſta cudit Monetam, cum qua fere Mundus omnis tunditur, immo per illam peccata hodie fiunt mirabilia* &c. *Hodie Civitas ipſa aureis, quos fabricat, ab ipſa Florentia nominatis* FLORENIS, *majora longe, quàm clava Herculis, domat, & dominatur in Orbe*. Guilielmus Ventura Cap. 46. Chronici Aſtenſis Tom. XI. Rer. Italicar. auctor eſt, Raymundum de Terzago Capitaneum Populi Aſtenſis corruptum fuiſſe *ex multa quantitate terræ rubeæ Florentinæ*. Hoc nomine deſignati *Floreni* aurei Florentiæ percuſſi. Sed quoniam de *Florenis* plenam Diſſertationem ſperare nos facit Cl. V. Franciſcus Victorius Sancti Stephani Eques, cui copioſa eſt illorum ſupellex in ſuo Romano Muſeo, plura ego non addo. Lectori tamen rem gratam facturum me reor, ſi Tabulam Nummariam, proluſionis loco ab eo jam editam infra huc inferam, ut ejus Operis argumentum mature in conſpectu habeatur, additâ etiam explicatione Tabulæ ipſius, qualis ex Typographia Romana Antonii de Rubeis prodiit Anno Chr. MDCCXXXVI.

FORUM-LIVII.

Uti me per literas monuit Comes Fabricius Antonius Monſignanus, Patricius Forolivienſis, inter Eruditos ex Libris editis notus, Populus Forolivienſis a Friderico II. Auguſto privilegium Monetæ impetravit. Paria memoriæ prodibit Bonobius Lib. X. Hiſtor. Forolivienſis. Nullos tamen ejuſdem Urbis veteres Nummos hactenus videre mihi datum eſt. Unum dumtaxat Numiſma proferam, ab eodem Comite Monſignano ad me miſſum. Ibi effigies Franciſci Ordelaphi Forolivienſium Principis, quem *Cecco* appellabant, e corrupto *Franciſci* nomine. In limbo hæ literæ Ciccus III. ORDELAPHVS FORLIVIY P. P. ET PRINCEPS. In area V (fortaſſis pro *Vivat*) & MCCCCVII. In poſtica effigies Curtii Romani, equo inſidentis, & in voraginem ſemet pro patria conjicientis, cum epigraphe, ſive verſiculo:

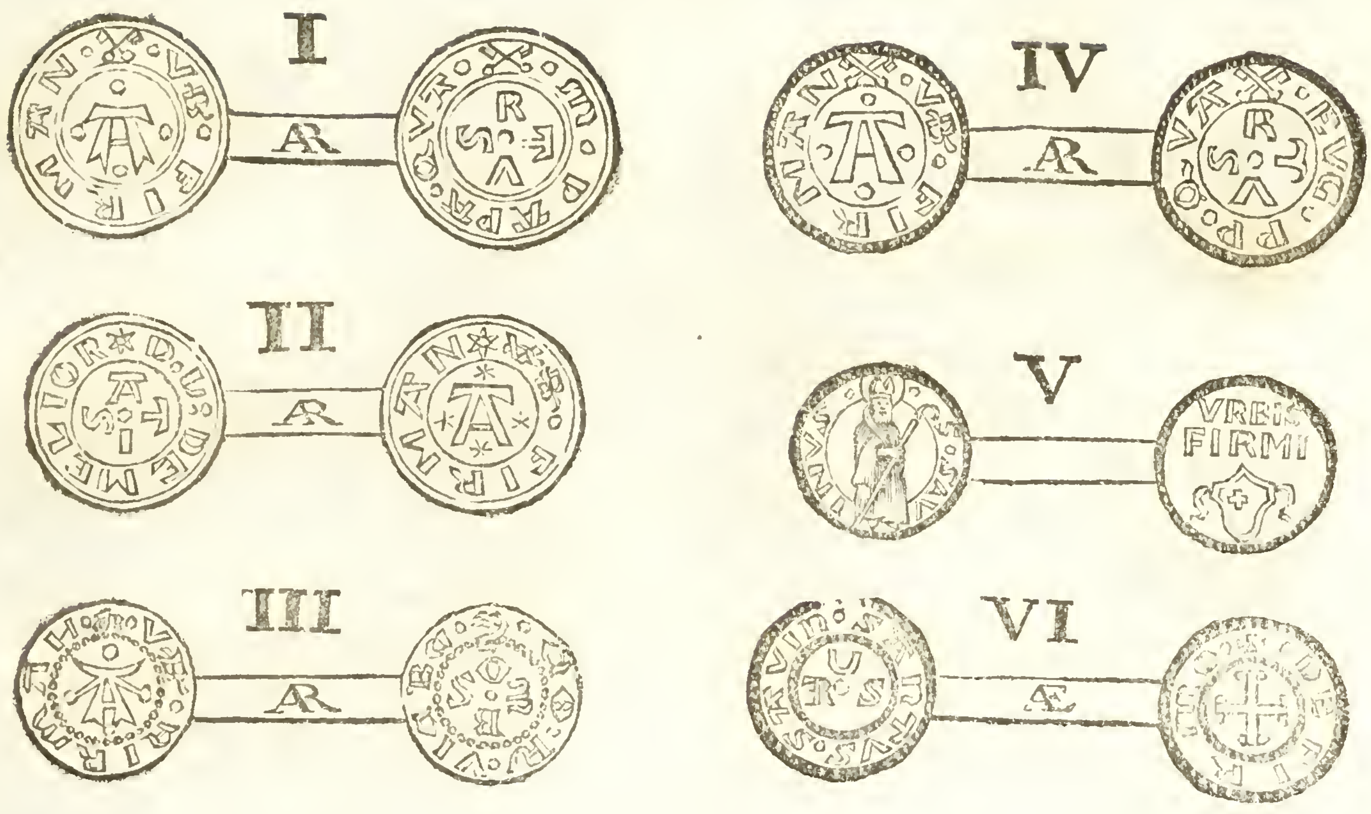
SIC MEA VITALI PATRIA EST MIHI CARIOR AVRA.

Sub equo hæ literæ adduntur IO. EP. PAPITIVS. Hic Numiſmatis auctor videtur. Si quis contendat, deſignari *Johannem Epiſcopum* Forolivienſem, qui eodem Anno Chriſti MCCCCVII. eam Cathedram tenebat, per me licebit, dum explicet, quid ſit illud *Papitius*. Ceterum erit Forolivienſium Eruditorum perſpicere, quare *Ciccus de Ordelaphis*, quem ipſi filium *Antonii* Principis Forolivienſis, & *Catharinæ Rangoniæ* Mutinenſis, Anno MCCCCXXXV. natum norunt, *Tertius* ab iis appelletur, quum in iſto Numiſmate nobis occurrat *Ciccus Tertius* Fori-Livii *Princeps* Anno MCCCCVII.

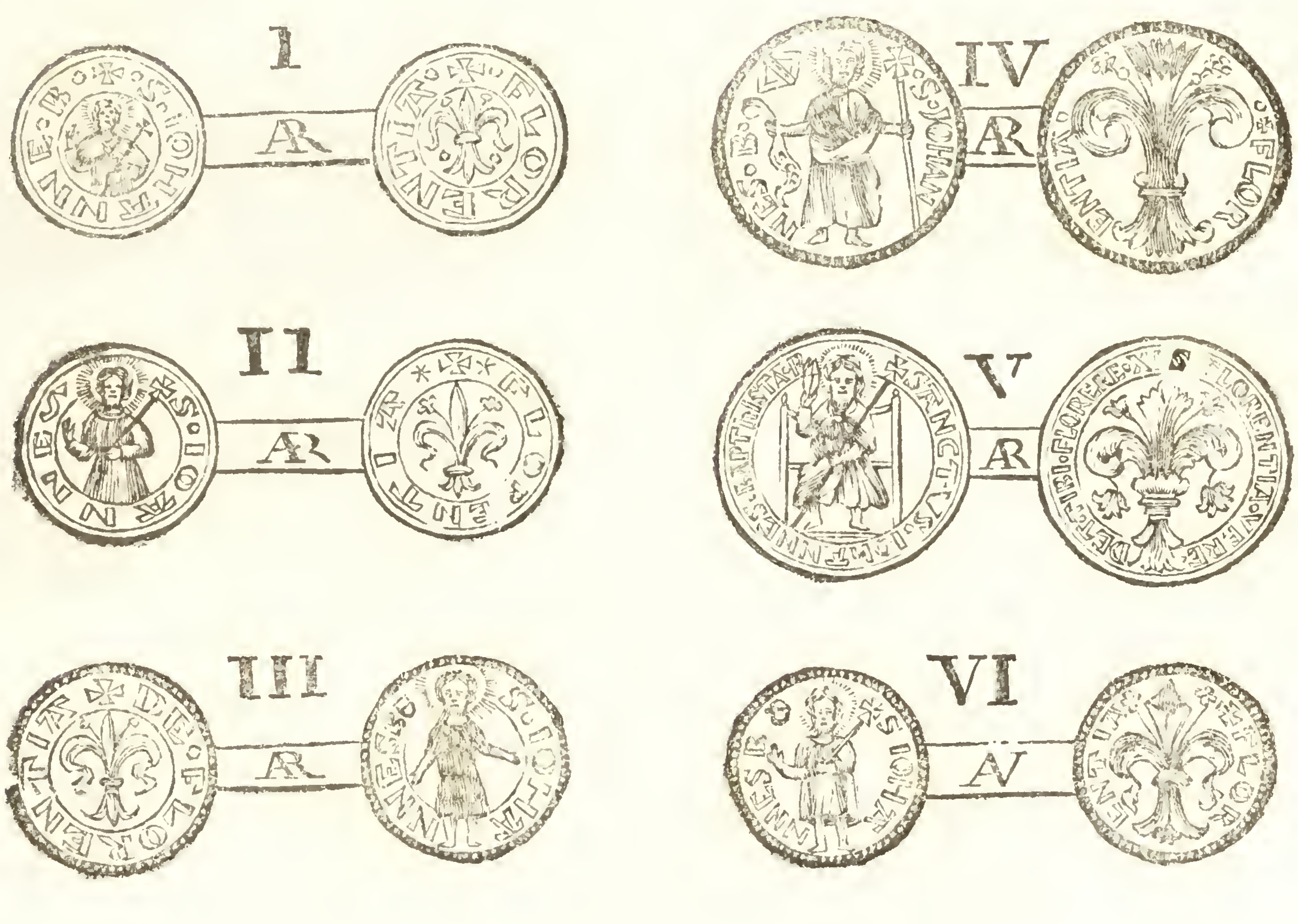
Exſiſtunt etiam in eâdem Urbe Nummi ab *Octaviano Riario Comite*, atque a *Catharina Sfortia Vicecomite*, ibidem dominantibus percuſſi, declinante Sæculo Chriſti Quinctodecimo; in quorum poſtica effigies *Sancti Mercurialis* Patroni viſitur cum literis S. MERCVRIALIS FORL*ivii* PROT*ector*.

Expli-

F I R M I.

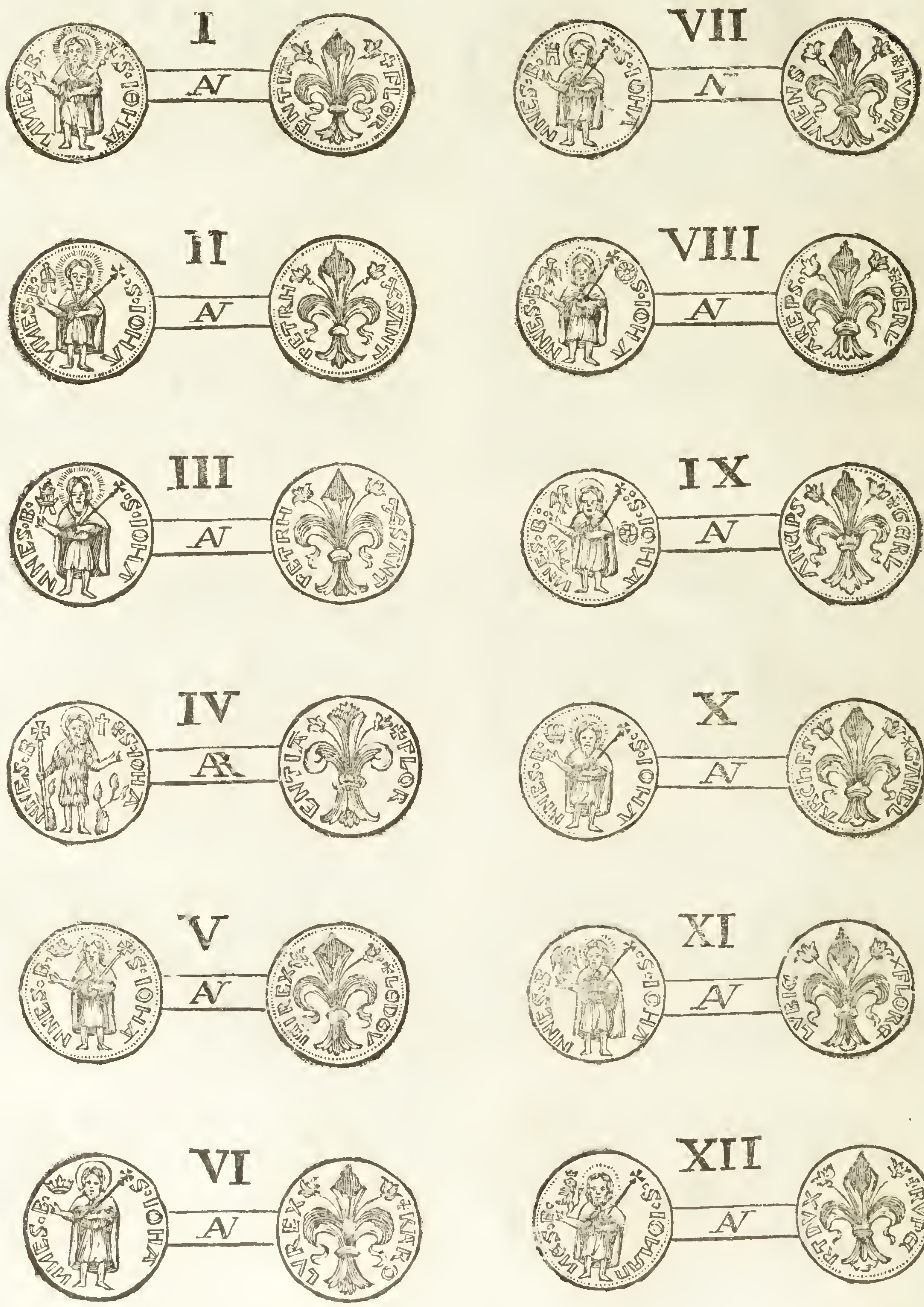

F L O R E N T I Æ.

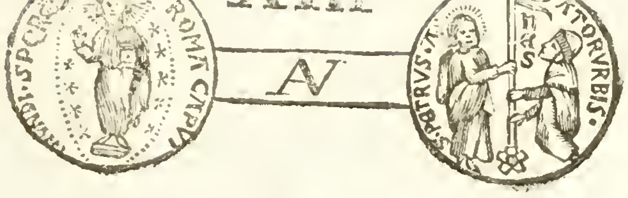
Tab. LIV.

Tabula Florenorum, quam antea publici juris fecit æneis Typis
Cl. V. Franciſcus Victorius S. Stephani Eques.

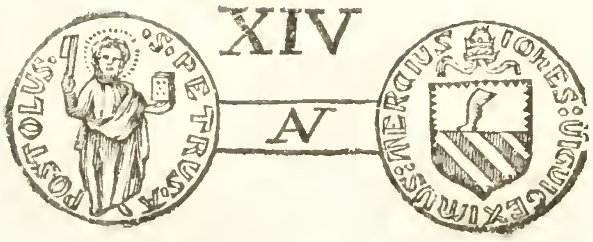

XIII.

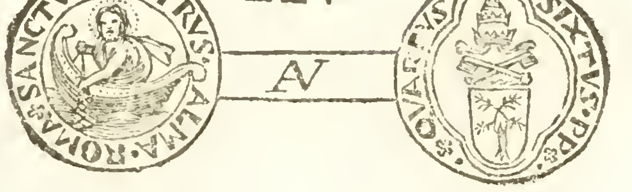
XIII

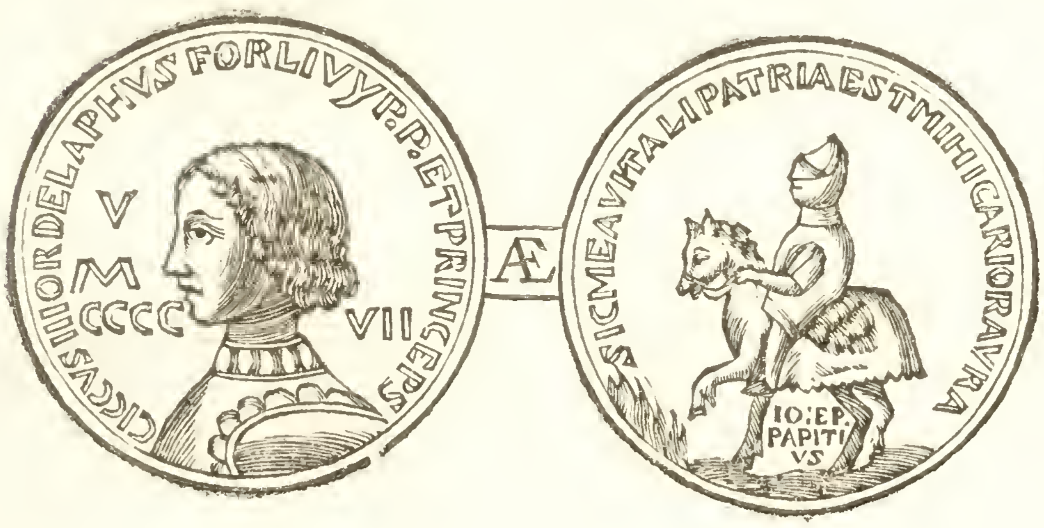
XIV

XV

NUMISMA, SIVE TOREUMA FRANCISCI III. ORDELAPHI FOROLIVIENSIUM PRINCIPIS.

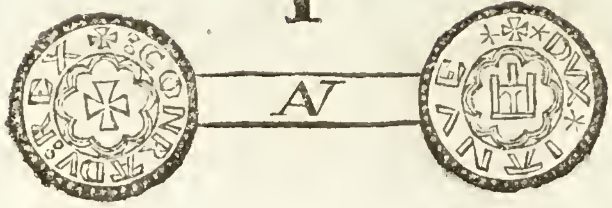

GE-

Tab. LVI.

G E N U Æ.

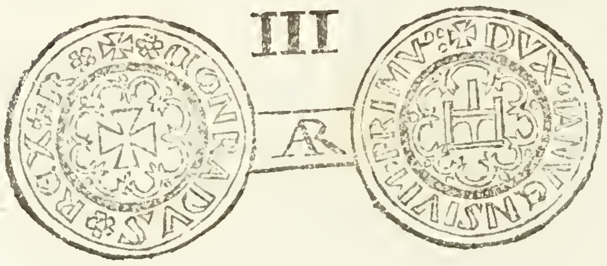
I

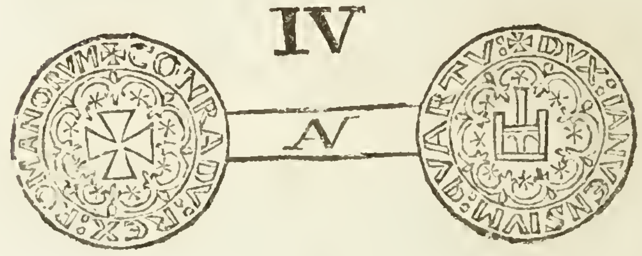
II

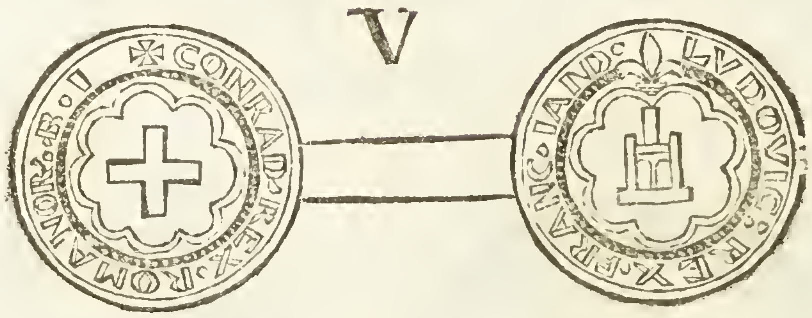
III

IV

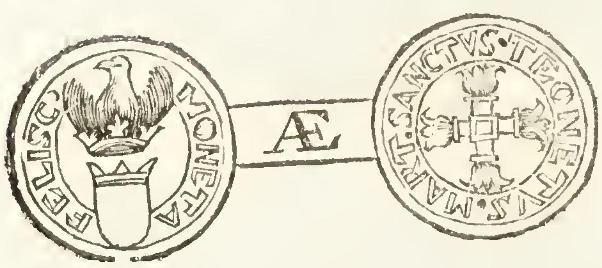

V

COMITUM LAVANIÆ.

I

II

III

Explicatio ſequentis Tabulæ, de Florenis.

T*Abulæ Nummus prior in ordine Florenum aureum profert, primo Florentiæ cuſum, qui picturæ rediviva primordia a Græcis in Italiam advecta ævo inferiori, & veterum Florentinorum Procerum magnificentiam probe memorat.*

Secundus & Tertius Floreni aurei ſunt, quos Johannes XXII. ſummus Pontifex ad imitationem Monetæ Florentinæ cudere aggreſſus eſt, demonſtratque Auctor hujus Operis coævi Hiſtoricis, indicioque Regni Pontificii duobus tantùm, non tribus circulis, ſive coronis conſpicui.

Quartum a Florentinis percuſſum fuiſſe autumat occaſione inſignis victoriæ adversùs Piſanos relatæ Anno MCCLVI. & adfirmare nititur ſymbolo Latinæ Crucis, prope Græcam alteram Crucem, a qua Epigraphe ducta eſt circa ſtantem imaginem, & vitio ſimiliter ſcalptoris improbe feſtinantis, qui dexterâ manu ſanctum Præcurſorem Johannem Baptiſtam effinxit haſtam crucigeram ſuſtinentem, ſiniſtrâ verò nimis abſurde benedicentis in morem.

Aurei Floreni Quintus & Sextus cuſi fuere a Carolo Humberto, filioque Ludovico Regibus Hungariæ, indicioque eſt præ ceteris Regni Corona, quæ ſpectatur in utroque Nummo.

Septimus Humberto II. Delphinati tribuendus eſt, qui ultimus Turrianæ Du-Pin *ſtirpis exſtitit.*

Octavus, & Nonus Gerlaco Maguntino Archiepiſcopo adſcribendi ſunt, pro ut indicant inſcriptæ per gyrum literæ atque inſignia.

Decimus Arelatenſi Archiepiſcopo, Guillelmo nempe de la Garde *adſignandus eſt.*

Duodecimus tamdem, recentiorem formam redolens, Roberto Bavaro tribuendus eſt, qui Rheni Palatinus fuit, filius Roberti Adolphi. Iſtique ſunt Floreni ad normam monetæ aureæ Reipublicæ Florentinæ cuſi, qui modò Romæ ſervantur in Muſeo Victorio.

Numero Decimo tertio relatus eſt Ducatus Aureus Romanus, quem idem Auctor vetuſtiorem exiſtimat Aureo Ducatu a Veneta Republica excuſo.

Nummus Decimus quartus, Stemmate & inſcriptione faciente fidem, Johanni XXIII. Papæ competit, qui ſponte poſt quinquennium dignitatem Pontificalem exuit, dimiſitque in Concilio Conſtantienſi.

Decimus quinctus Scutum aureum exſtat Sixti IV. Pontificis, quod ſymbolo Naviculæ ac Petri Piſcatoris percuſſum primo fuit, eodem Petri naviculam gubernante. Poſtremas haſce Monetas refert tabula. Florenus enim quandoque pro temporum diverſitate ac viciſſitudine, Ducatus *&* Scutum *ſimiliter nuncupatas advertitur apud pleroſque, temere potius & inſcite, ut aſſolet, quàm verè & proprie. Etenim pondus alterius ab altero valde diſcrepat. Sed plura de his: plura de Sancto Johanne: plura de Lilio: de Regno Pontificio; de Ortographia Nummorum: de Signis, atque Inſignii gentiliciis, hiſtorice, graphice, & luculenter, quæ ad eruditionem ſpectant quaquaverſum, fuſius in Illuſtrationibus omnia, ubi de Floreni aurei pretio etiam tractatur ordine chronologico, pluraque referuntur documenta, quibus aperte veritas comprobetur:*

GENUA.

CAffarus, Auctor ſynchronus, in Annalib. Genuenſib. Tom. VI. pag. 160. Rerum Italicar. hæc habet: *In iſto Conſulatu Moneta data fuit Januenſibus a Conrado Theutonico Rege; & privilegia inde facta, & ſigillo aureo ſigillata Cancellarius Regis Januam duxit, & Conſulibus dedit Anno* (Chriſti) *MCXXXIX.* Adtexo verba Triſtani Calchi in Hiſtor. Mediolanenſ. Lib. 7. *Conradus II.* (ſcilicet Germaniæ ac Italiæ Rex) *Genuenſibus facultatem cudendæ Monetæ primus conceſſit, ex quo illius memoriæ hoc grata poſteritas inſtituit, ut nomen Conradi Romanorum Regis alteri Nummorum parti ſemper inſcripſerint.* Et profectò ad mea ferme tempora idem a Genuenſibus obſervatum vidi. Hiſce verò poſtremis temporibus abrogata eſt ab iis, qua de cauſsâ ignoro, vetuſtiſſima ejuſmodi conſuetudo. Auguſtinus Juſtinianus in Annalib. Genuenſib. auctor quoque eſt, Conradi II. nomen in patriæ ſuæ Nummis inſcriptum fuiſſe, & in averſa *formam Arcis, ſive Caſtri cum tribus turribus.*

Tres Genuenſium Nummos veteres ex ſuo Muſeo mihi ſuppeditavit Reverendiſs. Abbas Chiappinius. Inter quos Primus aureus Crucem præfert cum epigraphe CONRADV: REX. In poſtica DVX. IANVE.

Secundus argenteus, cujus pars corroſa, hiſce literis ornatus eſt C..... S II. RO. REX. M. In averſa parte DVX GE.......

Tertius argenteus hanc epigraphen exhibet:

CON-

CONRADVS . REX . R. Viſitur in altera facie inſcriptio: DVX IANVENSIVM PRIMVS. Anno Chriſti MCCCXXXIX. *Simon Buccanigra* electus fuit primus Genuenſium Dux . Itaque Anno illo , aut proxime ſequentibus percuſſum fuiſſe Nummum intelligis .

Quartus aureus , exſiſtens apud Tajaſaccos honeſtos Cives Burgi Sancti Domnini , egregios Nummariæ rei venatores , in antica præfert has literas: CONRADV : REX: ROMANORVM . In poſtica ſpecies Portæ ſive Arcis turritæ cum epigraphe DVX : IANVENSIVM: QVARTV: ſcilicet aut *Johannes Vicecomes* Archiepiſcopus & Dominus Mediolani, aut potius , ut reor, idem *Simon Buccanigra*, qui Anno Chriſti MCCCLXI. iterum Genuæ Dux renuntiatus fuit .

Quinctus apud Molinetum viſitur , Genuæ cuſus, quo tempore Ludovico XII. Francorum Regi ſe Populus ille tradidit , hoc eſt , Anno Chriſti MCCCCXCIX. Ne tunc quidem *Conradum* obliti ſunt Genuenſes , ut ex ejuſdem Nummi ectypo apparebit , quum in ejus antica legatur CONRAD REX ROMANOR. ET B. I. fortaſſe *Benefactor Januæ* , vel *Januenſium* . In poſtica LVDOVICVS REX FRANC. IAN. D. ideſt *Januæ Dux* . Eſt & mihi argenteus Nummulus Genuenſium ; ſed quia exeſæ ſunt literæ in altera facie , ubi tantùm legitur DVX IANVÆ , ab eo edendo abſtineo . Neque ibi de eſt CHONRADVS REX RO*manorum* .

LAVANIÆ COMITES.

FLiſcorum (*Fieſchi*) Genuenſium nobilis proſapia , quæ nulli Italicarum antiquitate & ſplendore concedit , utpote quæ Sæculo Chriſti Decimotertio duos Eccleſiæ Romanæ Pontifices dedit, alioſque inſignes viros ſemper peperit , a nonnullis Sæculis Comitatum Lavaniæ tenuit , aliiſque compluribus locis dominata eſt . Nummum æreum Mutinæ poſſidet alibi laudatus Alderanus Narius . Ibi ſcutum , ſed nullo inſignium veſtigio exaratum . In limbo legitur MONETA . FELISC. In poſtica Crux , & epigraphe SANCTVS . TEONETVS . MART. Ad Fliſcos Lavaniæ Comites pertinere hunc Nummum cenſui , non uno tamen errore vitiatum , quum *Feliſcorum* pro *Fliſcorum* , & *Teonetus* pro *Teoneſtus* , ſeu potiùs *Theoneſtus* ibi occurrat .

Nummi duo a ſchedis Blanchinianis , Veronæ in Muſeo Muſelliano adſervatis , depromti, certum me fecere , de *Fliſcorum* nobili gente in ſuperiori Nummo agi . In primo effigies viri , in altero Aquila cernitur , cum literis PETRVS . LVCAS. FLISCVS . LAVANIE. CO*mes* &c. In utriuſque poſtica effigies Martyris , cum epigraphe S. TEONESTVS . MARTIR . ✠ .

Denique in Muſeo eruditiſſimi Equitis Franciſci Victorii Romæ exiſtit Nummus cum inſcriptione LVDOVIC*us* FLISC*us* LAVANIE &c. DO*minus* . Et in averſa parte S. THEONEST*us*. MARTIR . ✠ .

MACERATA.

SUpra vidimus inter Pontificios Nummos Trigeſimum tertium *Maceratæ* percuſſum in honorem Bonifacii IX. Summi Pontificis . Patavii in Muſeo nobilis viri Comitis Johannis de Lazara conſpicitur Nummus Maceratenſis Urbis . Hæc ibi inſcriptio : SANTVS IVLIANVS , patronus videlicet Civitatis . In altera parte DE MACERATA .

Alterum Nummum argenteum ejuſdem Urbis adſervat Bononiæ prælaudatus Johannes Baptiſta Bianconus , Maſcarellæ Prior . Ibi effigies Sancti viri , ſiniſtrâ enſem nudum , dexterâ baculum tenentis , cum literis S. IVLIANVS . In altera facie Crux in area , & circum epigraphe DE MACERATA .

MALÁTESTÆ.

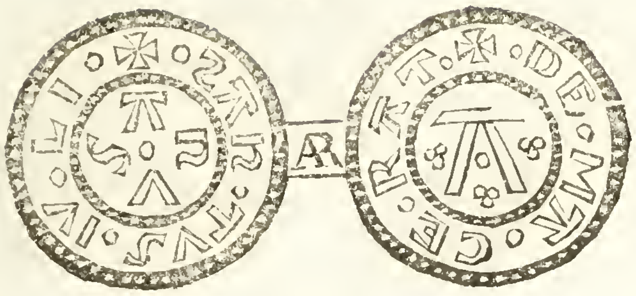
DOminicus Vandellius , publicus in Mutinenſi Univerſitate Mathematices Profeſſor , mihi toreuma, ſive Numiſma æreum primæ magnitudinis obtulit, in quo effigies Principis viſitur cum epigraphe SIGISMONDVS P. D. (ideſt *Pandolfus De*) MALATESTIS S. R. E C. (hoc eſt *Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Capitaneus*) GENERALIS . In poſtica Lemniſcus , ſeu pannus extenſus (Gallice *Lambequin*) continens Monogramma cum literis SI. nempe *Sigiſmundus* . Superſtat caſſis ferrea , quam corona radiata ornat , caput elefantis in ſummitate præferens . Infra legitur MCCCCXLVI.

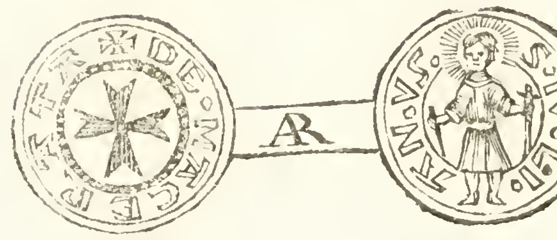
Alterum Numiſma , ſive toreuma , adſervatur Mutinæ ab honeſto Cive Bernardino de Abbatibus . Ejuſdem Sigiſmundi protome conſpicitur cum epigraphe SIGISMVNDVS PANDVLFVS MALATESTA . PAN. F. ſcilicet *Pandulfi filius* . In poſtica imago Caſtelli turriti , addita Inſcriptione : CASTELLVM . SISMVNDVM . ARIMINENSE. M.CCCCXLVI. ſubaudi *Anno* , ut in præcedenti toreumate .

Ter-

MACERATÆ.

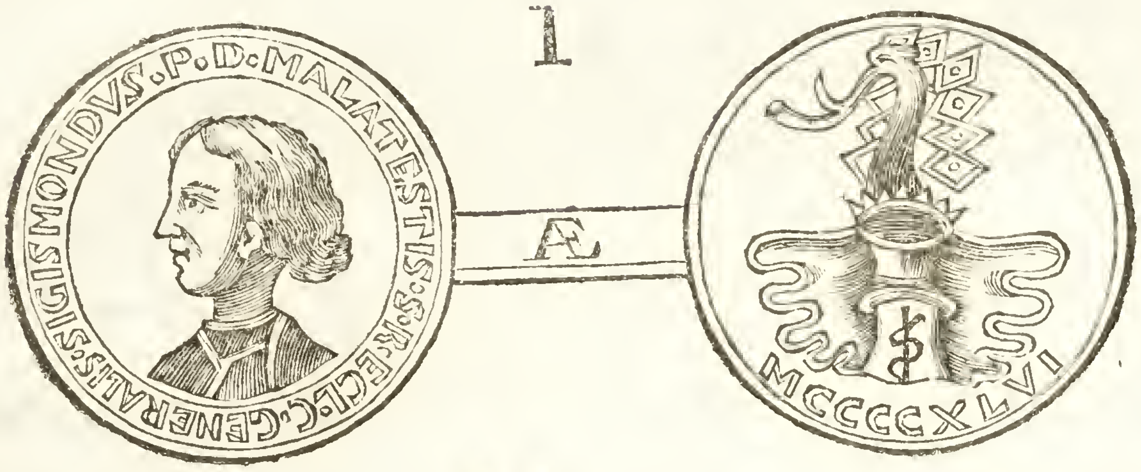
I. II.

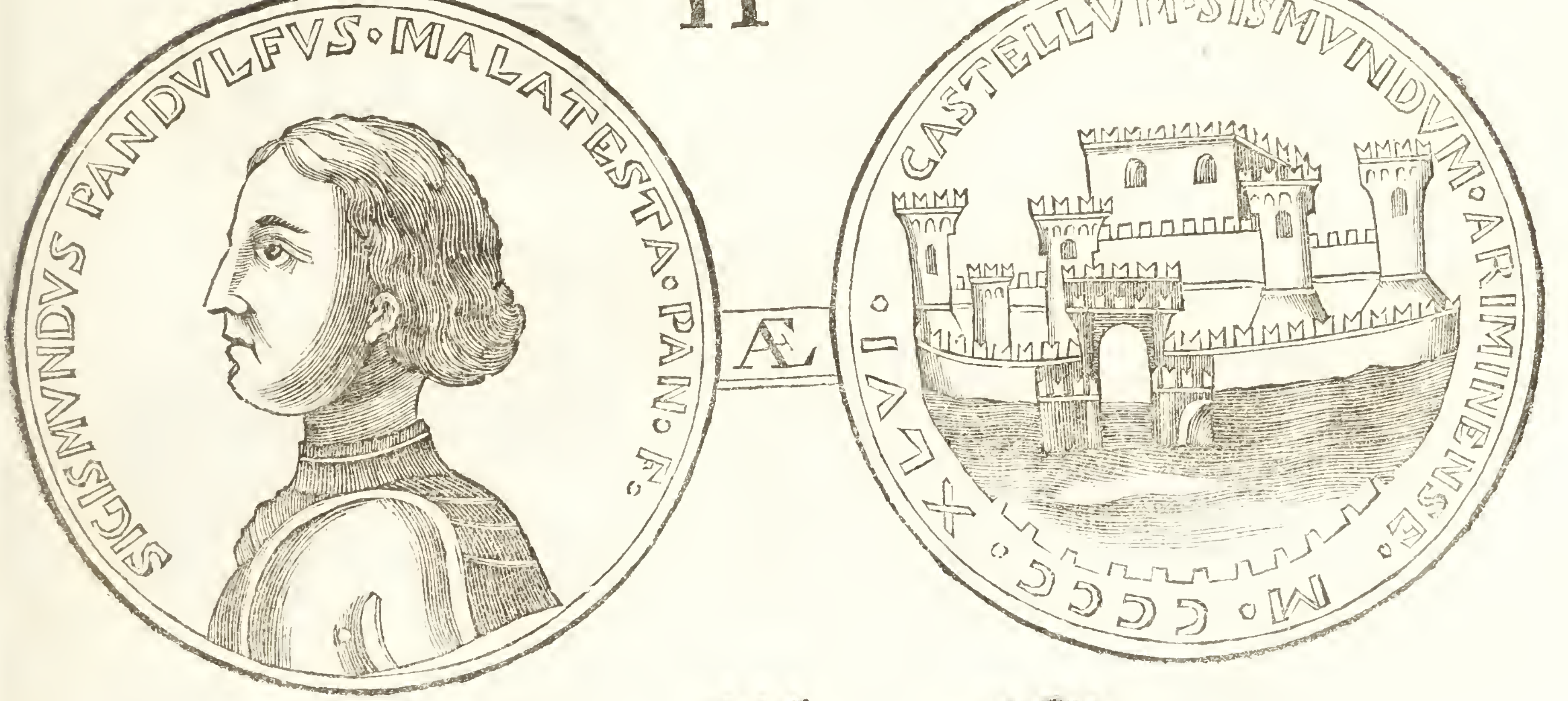

MALATESTARUM.

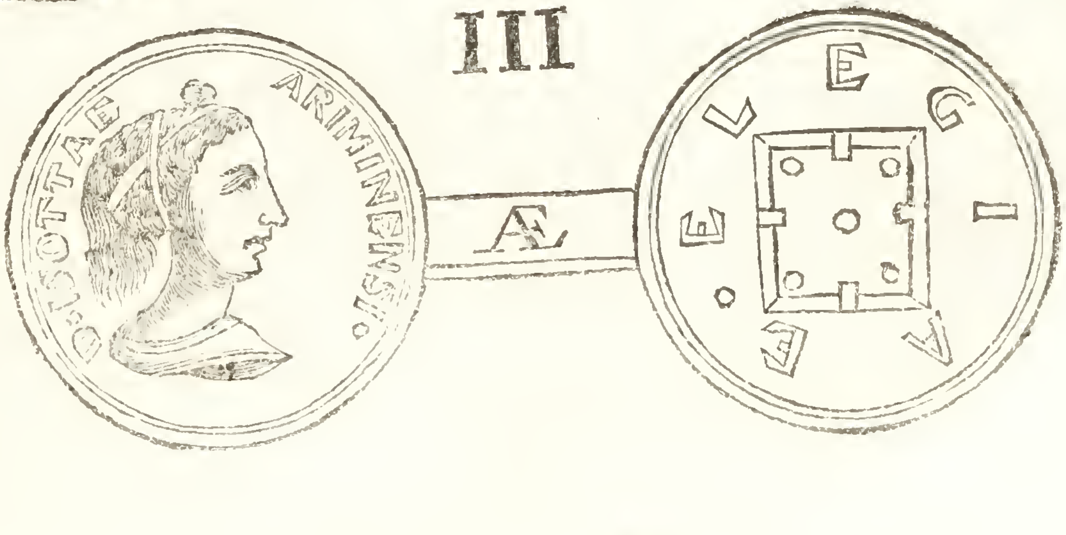
I

II

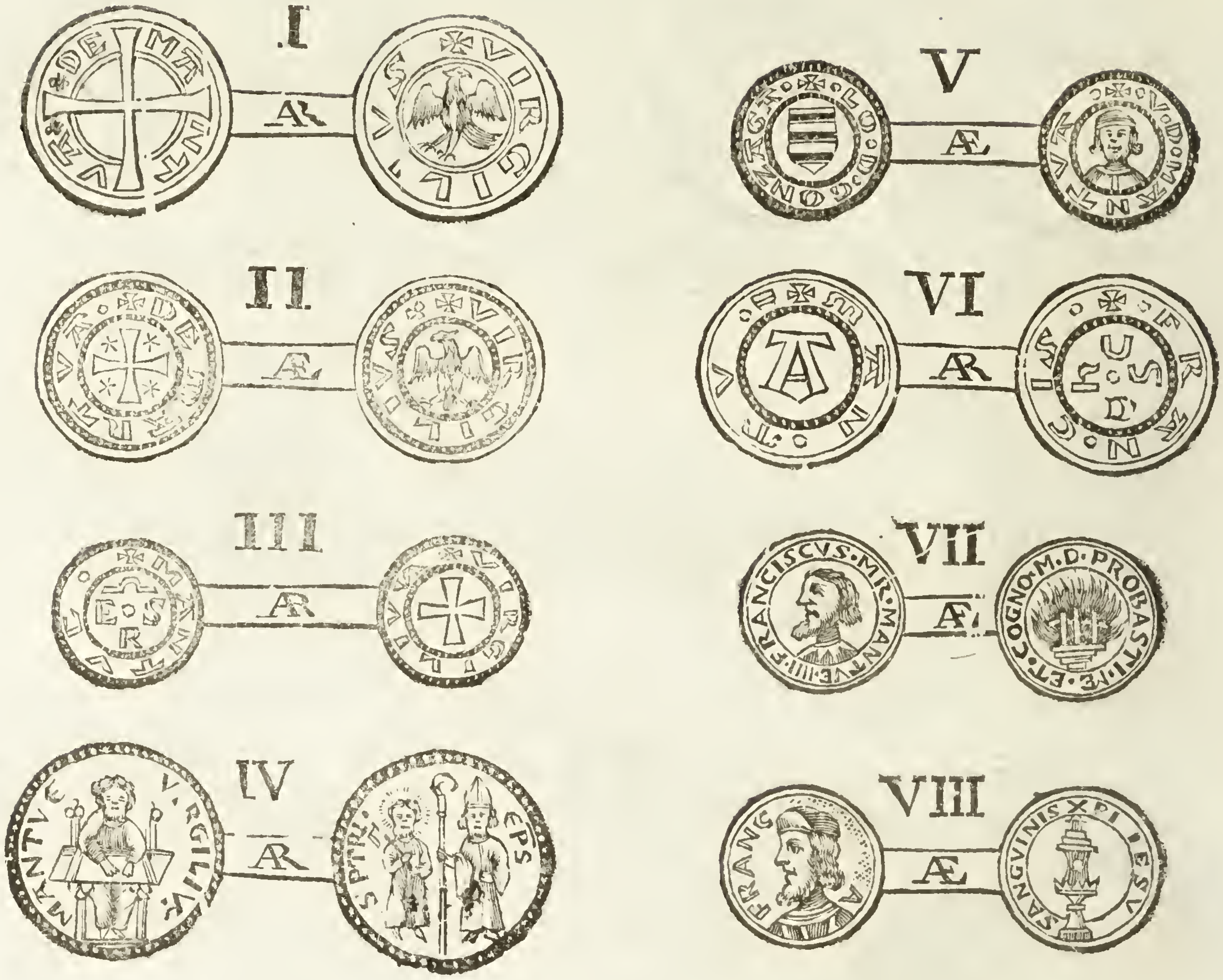

III

MAN-

M A N T U Æ.

MARCHIONUM MONTISFERRATI.

Tertium Numiſma addere liceat mihi, quod Mutinæ apud Bartholomæum Solianum, inter Typographos commendatiſſimum, adſervatur. In antica imago mulieris cernitur cum literis circumſtantibus *Dominæ* ISOTTAE ARIMINENSI. In poſtica Liber, ni fallor, quatuor fibulis clauſus. Circumſtant literæ ELEGIA. Celebris ætate ſuâ fuit *Iſotta* hæc Ariminenſis, atque ob ingenii & corporis dotes ſupra ceteras mulieres Sigiſmundo prælaudato placuit. Sunt, qui ſacro connubio illi junctam tradunt. Alii concubinam tantummodo potiori jure appellant. Quod certum eſt, DIVA ISOTTA nuncupata fuit in Sepulcro, quod ei in Sancti Franciſci Templo idem Sigiſmundus poſuiſſe dicitur, quum tamen Scriptores habeam tradentes, Iſottam ſuperſtitem Sigiſmundo fuiſſe. Supra vide Nummos Arimini cuſos.

MANTUA.

NUmquam excogitaſſem, celebrem *Urbem Mantuanam* ante Annum Epochæ Vulgaris Milleſimum, jure Monetæ fuiſſe donatam, niſi ante oculos haberem Diploma Ottonis III. Auguſti, in quo ejuſdem juris fit mentio. Servavit nobis Chartam Peregrinus Priſcianus Ferrarienſis, qui Anno Chriſti MCCCCXC. florebat, vir doctiſſimus, in ſuis Collectaneis MStis, nunc inter Eſtenſis Bibliothecæ Codices exiſtentibus. Si unam excipias Monetæ mentionem, nihil in Diplomate occurrit mihi, quod de ejus fide ſuſpicionem pariat: quare evulgandum heic cenſui.

Diploma Ottonis III. Imperatoris, quo confirmantur Eccleſiæ Mantuanæ omnia illius jura & Privilegia, Anno Chriſti 997.

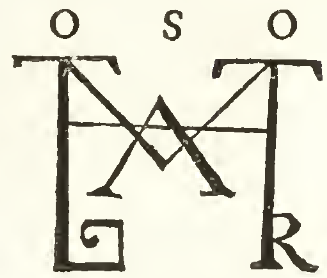
IN nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis. Otto *divina favente clementia* Romanorum Imperator Auguſtus. *Si in ſacratis omnipotenti Deo locis a quibuslibet deſolatis, recuperationis augmentum pio favore largimur, id nobis & ad Regni noſtri ſtabilimentum, atque ad æternæ remunerationis emolumentum credimus abſque dubio profuturum. Quapropter omnium fidelium Sanctæ Dei Eccleſiæ, noſtrorumque, præſentium ſcilicet ac futurorum noverit induſtria, quod* Sophia noſtra *dilectiſſima Soror, noſtrique fideles* Notkerus, Hildebaldus, *atque* Benno, *venerabiles* Epiſcopi, *noſtræ magnitudini ſignificarunt, quod pro peccatis, Mantuanæ Sedis Eccleſia cum Præceptis & Cartharum firmitatibus, quarum ſcriptionibus res & familias ibi collatas hactenus meruit obtinere, combuſta videatur, flagitans poſtulans, ut ad plenitudinis reſtaurationem hoc noſtræ miſerationis Præceptum* Johanni *venerabili* Epiſcopo *ejuſdem* Mantuanenſis Eccleſiæ *concedere dignaremur. Cujus precibus libenter acquieſcentes, & quoniam dignum eſt, ne res Eccleſiarum Dei a quibuslibet deprædentur, aut ab earum ditione contra legem auferantur, decrevimus ita fieri. Concedentes igitur confirmamus ſupraſcripto Mantuanenſi Epiſcopatui omnes res, quas uſque modo de donis Regum ſeu Imperatorum Prædeceſſorum noſtrorum habuit, videlicet Monaſterium, quod ſitum eſt in honore Sanctorum Probi & Ruffini, ſeu & Memoris, cum omnibus adjacentiis vel pertinentiis ejuſdem, cum Curtibus etiam in Veronenſe, atque Vicentino, nec non in Mutinenſi Comitatibus ſitis, quæ ita nominantur, Baniolum, & in Colonia, & in circuitu Fluminis, quod nominatur Caput Alponis, cum ſervis & ancillis, & cum omnibus ibidem pertinentibus; & omnes alias res, quæ ſunt in prædictis Comitatibus, vel infra noſtrum Italicum Regnum, ſeu ceterorum hominum conceſſionibus, traditionibus, offerſionibus pro ſuarum remediis animarum, cumparationibus quoque, commutationibus libellorum, & quarumcumque legalium Cartarum conſcriptionibus, ſeu emphitheotecariis, vel emphitheoſi, ipſe ſanctus locus obtinuit quocumque modo, cum domibus etiam, ædificiis, Eccleſiis Baptiſmalibus, Decimis, atque Capellis, ſeu Curtibus, manſis etiam veſtitis, atque abſentibus, terris, vineis, campis, pratis, paſcuis, ſilvis, inſulis, piſcationibus, ſalectis, paludibus, molendinis, aquis, aquarumque decurſibus, arboribus pomiferis, & infructuoſis, montibus, vallibus, planiciebus, ripis, rupinis, ſeu alpibus, omnia omnino in integrum, quæcumque dici vel nominari poſſunt; unde eadem ſancta Mantuanenſis Eccleſia inveſtita fuiſſe dignoſcitur quocumque juſto ordine, vel*

qualibet legitima auctoritate , quatenus idem Johannes venerabilis Mantuanenſis Præſul , ejuſque Succeſſores ; hæc omnia ad utilitatem ſui Epiſcopii abſque alicujus impedimento & contradictionis moleſtiâ perpetualiter valeant poſſidere . Verùm etiam confirmamus eidem Eccleſiæ omne tholoneum , ripas , & ripaticum , & fixuras pallorum ripæ Mantuanæ Civitatis , & Porti , & Inſulæ Reveris , & Curtem Regalem , & Inſulam , quæ dicitur Sugiara , quæ jacet inter Padum & Jara flumina , cum omnibus integritatibus earum , & cuncta annualia mercata ipſius Comitatus : cujus finês decernunt ambæ ripæ Mincii de Vallegio uſque in Largionem fluvium , & per Largionem ſurſum uſque Jaram , & Oleum , & deorſum uſque Padum , & per Largionem & per Padum ſurſum uſque Cruſtellum , & deorſum uſque Buranam .

Seu Monetam publicam ipſius Mantuanæ Civitatis noſtro Imperiali dono ibi perpetualiter habendam concedimus & ſtabilimus *pro remedio noſtræ animæ , noſtrorumque parentum . De rebus autem , aliiſque poſſeſſionibus tam mobilibus quàm immobilibus jure jam dictæ Mantuanenſis Eccleſiæ conſtituimus, ut nullus, in Regno noſtro conſiſtens , tenere audeat rem aliquam ex ipſis per quamlibet præſcriptionis paginam , neque per libellum , aut emphitheoſim , vel emphitheotecariam quamlibet per quorumdam Pontificum prædeceſſorum hujus Johannis venerabilis Epiſcopi conſtitutiones injuſtas , quas noſtra Regali poteſtate radicitus diſrumpere , & ſine alicujus roboris vigore ſancimus; quia talibus actis ſancta Dei Eccleſia frequenter patitur maximas inopias ; ideoque jubemus : ut abſque præfati dilecti noſtri Mantuanenſis Eccleſiæ Johannis venerabilis Epiſcopi , ejuſque Succeſſorum conſenſu , nemo aliquas res jam præfatæ Eccleſiæ tollere , aut tenere præſumat . Et ſi quidem de rebus aut familiis ſanctæ Sedis Eccleſiæ fuerit orta contentio , quam ipſius Eccleſiæ Vicarius Johannes venerabilis Epiſcopus , aut ejus ſucceſſores in ſui præſentia convenienter nequeant diffinire , ſtatuimus , ut ante cujuslibet poteſtatem nullatenus finiatur , niſi in Palatio noſtro coram noſtris Judicibus Palatinis . Concedimus denique pro ampliori ſtabilimento Eccleſiæ eidem Johanni venerabili Epiſcopo , ſuiſque Succeſſoribus Advocatos , quoſcumque aut quales elegerint , tam de ſuis quàm de alienis hominibus liberis , qui ejuſdem Epiſcopi rerum utilitates exerceant , abſque cujuſpiam hominis contradictione vel moleſtiâ ; ita ut ab omni Reipublicæ functione ſint abſoluti ; nil ab eis quiſpiam publicus Miniſter exigere præſumat , ut ſecurius ac diligentius cauſas ipſius Eccleſiæ perficere poſſint . Stabilimus etiam , ut de omnibus rebus ſeu familiis , quæ hactenus qualibet occaſione vel quocumque modo ex ditione ipſius Epiſcopii aut iſtius Johannis venerabilis Epiſcopi poteſtate ſubtractæ fuiſſe noſcuntur , ſicut de noſtris domnicatis rebus , per circum manentes homines inquiſitio fiat, ut omnes res ipſius Sedis in iſtius venerabilis Epiſcopi , ejuſque Succeſſorum redeant poteſtatem : & quatenus rei veritas patefacta perenniter valeat ſuum obtinere vigorem . Præcipiendo quoque jubemus , ut nullus Judiciariæ poteſtatis Dux , Marchio , Comes , Vicecomes , Sculdaſcius , Locopoſitus , aut quilibet publicus Exactor , nec quæcumque perſona uniuſcujuſque ordinis aut dignitatis , parva vel magna , in rebus ipſius Eccleſiæ placitum tenere , neque in domibus ejus , aut Clericorum ſuorum, aliquod manſionaticum poteſtative tollere , neque homines ejus , nec cujuſcumque ordinis Clericos , vel Laicos, liberos, commendatos , libellarios , ac cartulatos , vel ſuper terram ipſius reſidentes , atque ſervos , aut ancillas , aut aldiones utriuſque ſexus , ad Placitum ducere , aut pignorare , aut moleſtare , vel flagellare præſumat; neque de Caſtris ipſius Eccleſiæ Mantuanæ , quorum nomina ſunt Baniolo, Mul nelles , Nubularia , Perarolo , Canedulo , atque Sermede, vel de eorum pertinentiis , aliquo ingenio ſe intromittere audeat, ſed liceat jam dicto Epiſcopo , ſuiſque Succeſſoribus cum omnibus rebus vel familiis ſuis omni tempore ſub tuitionis noſtræ munimine quiete & pacifice , remotâ totius poteſtatis inquietudine permanere; ac pro nobis noſtrique Imperii ſtatu cum diverſo ſuo Clericali ordine , Domini omnipotentis miſericordiam jugiter deprecari . Si quis autem temerarius contra hoc noſtræ conceſſionis , confirmationis , ac tuitionis præceptum quandocumque infringere temptaverit , & quæ ſuperius ſcripta ſunt , per omnia non obſervaverit , ſciat ſe compoſiturum auri optimi Libras centum , medietatem Palatio noſtro , & medietatem jam præfato Johanni venerabili Pontifici , ſuiſque*

Suc-

Succeſſoribus . Et ut ab omnibus verius credatur , diligentiuſque ab omnibus obſervetur , manus propriæ inſcriptionis ſigno roboratum Sigilli noſtri impreſſione ſubtus juſſimus ſigillari ,

Signum Domni *Ottonis inviƈtiſſimi Imperatoris Auguſti.*

Heribertus Cancellarius vice Petri Cumani Epiſcopi & Archicancellarii recognovi .

Data Idibus Oƈtobris Anno Dominicæ Incarnationis DCCCCXCVII. Anno verò Tertii Ottonis regnantis XIIII. Imperii autem Secundo .

Aƈtum Aquiſgrani in Palatio , feliciter . Amen ,

Vidiſti verba illa : *Seu Monetam publicam ipſius Mantuanæ Civitatis noſtro Imperiali dono ibi perpetualiter habendam concedimus* , quæ etiam innuere videntur , non tunc cœptum , ſed jam antea inveƈtum fuiſſe ejuſmodi jus ; quod ſane , ut repetam , tamen mihi & peregrinum viſum fuit . Nullus tamen ex vetuſtis Nummis Mantuæ cuſis haƈtenus ſe mihi obtulit ; nam quos proferam ad longe poſteriora tempora ſpeƈtare puto .

Primum Nummum argenteum adſervo ego; ſimilemque adſervat Placentiæ in ſuo Muſeo amiciſſimus Abbas Chiappinius. In area conſpicitur Aquila expanſis alis , & in limbo legitur VIRGILIVS. Scilicet , quod norunt omnes , laus rara ac invidenda eſt Civitatis illius , admirandum Poëtam Vergilium peperiſſe : quare hoc decus Cives tum in ſuis Nummis repetitum voluere , tum in Statuâ ei poſitâ , quam a Carolo Malateſta dejeƈtam Vergerius aculeatâ Oratione doluit , Tomo XVI. pag. 215. Rerum Italicarum . In averſa parte Crux viſitur cum literis in circuitu: DE MANTVA . Parum abſimilem Nummum adſervat Alexander Bertacchinius Mutinenſis in ſuo Muſeo ; ſed poſt *Vergilii* nomen , cernitur ibi exiguum ſcutum cum inſigni , cujus veſtigia vix ſuperſunt .

Secundus Nummus in Muſeo Bertacchinio , perquam ſimilis eſt præcedenti .

Tertius argenteus apud eumdem Bertacchinium , Crucem præfert cum epigraphe VIRGILIVS . In altera facie limbus habet MANTVE . In area tres literæ E. S. R quas explicare non audeo . *Enricus Rex* ſuſpicari aliquis poſſit dum certiora indicent alii .

Quartus e ſchedis Cl. V. Franciſci Blanchinii , Veronæ in Muſeo Muſelliano adſervatis , depromtus , Vergilium exhibet in cathedra ſedentem , cum inſcriptione : VIRGILIVS . MANTVE . In poſtica imago Apoſtolorum Principis , & cujuſdam Epiſcopi . Circumſtant literæ S. PETR*us* EPS ideſt *Epiſcopus* .

Quinƈtus in Muſeo Bertacchinio exhibet in ſcuto inſignia vetera nobiliſſimæ Familiæ de Gonzaga ; quæ quantum differant ab ætate noſtrâ adhibitis , facile quiſque intelliget . In limbo hæc inſcriptio : LO. D. (nempe *Lodovicus de*) GONZAGA . Is Anno Chriſti MCCCLXV. inſtitutus fuit Vicarius Imperialis Mantuæ a Carolo IV. Auguſto . In poſtica caput ipſius Ludovici viſitur cum epigraphe V. D. (hoc eſt *Vicarius de*) MANTVA .

Sextum argenteum vidi Mutinæ apud ſæpe memoratum Dominicum Vandellium . Pars nominis in limbo , reliquum in area legitur , ſcilicet FRAN. CIS. CHVS. ideſt *Franciſcus de Gonzaga* , id.e , ſi reƈte conjicio , qui Mantuæ Anno Chriſti MCCCLXXXII. dominari cœpit , & ex virtute bellica magnum ſibi nomen comparavit . Aliquid antiquitatis præferre hujus Nummi forma mihi videtur , ita ut tribuere ipſum non audeam alteri Franciſco juniori , cujus Nummos evulgatum eo . Fortaſſis V. D. in area poſita fuere pro *Vicarius De* . In altera facie MANTVA legitur cum Scutulo compleƈtente inſignia .

Septimus æreus , Mutinæ apud Bartholomeum Solianum Typographum mihi inſpeƈtus, caput Principis offert cum literis FRANCISCVS. MR. (ideſt *Marchio*) MANTVE IIII. Is Anno Chriſti MCCCCLXXXIV. Friderico patri in dominatione Mantuæ ſucceſſit . In poſtica viſitur vas , in quo aurum probatur (*Cro-*

(*Crociuolo* Italice appellant Aurifices) flammis circumdatum , cum tribus laminis aureis, aut argenteis ex eo prodeuntibus . Hæc ibi epigraphe: D. PROBASTI ME ET COGNO. M Sunt verba Pſalmi 138. *Domine probaſti me , & cognoviſti me* : quibus fortaſſe alludit ad ea tempora , quibus a Venetis ob ſuſpicionem corruptæ fidei , cuſtodiæ fuit traditus , ex qua ad preces Selimi Turcarum Imperatoris vix tamdem evaſit.

Octavus in Muſeo Bertacchinio , & apud prælaudatum Solianum , Franciſci ejuſdem Marchionis vultum præfert , & in poſtica pixidem ſacram , cum epigraphe SANGVINIS XPI IESV , qui Mantuæ a pluribus Sæculis in ſumma veneratione eſt .

MONTISFERRATI MARCHIONES.

NUlla mihi dubitatio eſt , quin veterum *Marchionum Montisferrati* celeberrima progenies multos vel ab antiquo tempore Nummos percuſſerit . Sed mihi quatuor tantùm hactenus videre contigit . Scilicet primum, Placentiæ in Muſeo Chiappinio, in quo inſigne cernitur Marchionis cum literis GVIL. MA. MO. FE. hoc eſt , *Gullelmus Marchio Montisferrati*, is, ut opinor , qui Anno Chriſti MCCCCLX. Montisferrati Marchæ dominabatur . In poſtica viſitur miles lanceâ invectus in anguem tricipitem cum epigraphe S. TEODORVS. CVSTOS.

Secundum Nummum adſervat Mutinæ Alexander Bertacchinius ; atque is ad eumdem Principem ſpectare videtur . Ibi ejus effigies cum inſcriptione GVLIELMVS MAR*chio* MONT*is* FER*rati* &c. Altera facies exhibet ejus inſignia cum literis in circuitu : SACRI. ROm*ani*. IMP*erii*. PRIN*ceps*. VICA*rius*. PP. nempe *Perpetuus* .

Tertium e Muſeo Muſelliano Veronenſi profero . Ibi literæ GV. MAR. MON FER. PRINC. VICA. SACRI RO. IMP. ideſt *Gulielmus Marchio Montis Ferrati Princeps Vicarius Sacri Romani Imperii* .

Quartus Bononiæ viſitur apud præſtantiſſimum virum Marchionem Johannem Paulum de Pepulis. Ibi hæc epigraphe: BONIFACIVS. MAR*chio*. MONTIS. FERRA*ti*. PRINC*eps* . VICARIVS . P*er*P*etuus*, SACRI. RO*mani* . IMP*erii* . Complures Bonifacios Montisferratenſi Marchæ dominatos fuiſſe , ex Hiſtoriis novimus . Quis ex iis heic indicetur , decernendum peritioribus relinquo .

Romæ quoque adſervat præclariſſimus Eques Franciſcus Victorius Nummum cum epigraphe IO. GEORGIVS. M. MONTIS. FERRATI. IMPERATO. VICARIVS.

M U T I N A.

QUo tempore Mutinenſis Reſpublica frui cœperit jure ſignandi pecuniam , perſcrutabar ego ; ſed nihil hactenus occurrit mihi, unde agnoſcerem ſub Friderico I. Auguſto hanc ei prærogativam fuiſſe collatam . Immo, ſi fides Annalibus vetuſtis Mutinenſibus , editis Tomo XI. Rer. Italicarum , Anno tantùm MCCXLII. *Primò cœptum fuit cudere Nummos in Civitate Mutinæ* . Et revera tabulæ ſe mihi obtulerunt , teſtantes , a Friderico II. Imperatore Anno Chriſti MCCXXVI. ejuſmodi facultatem ſive confirmatam , ſive primùm fuiſſe conceſſam Mutinenſi Populo , uti conſtabit ex illius Diplomate, quod ex Regeſto vetuſtiſſimo Reipublicæ ipſius deſcripſi .

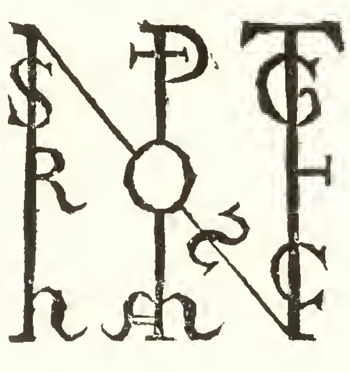
Friderici II. Auguſti Diploma, quo Civitati Mutinenſi antiqua jura ac privilegia confirmat, inter quæ jus Monetæ cudendæ, Anno 1226.

IN *nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis* . Fredericus Secundus , *divinâ favente clementiâ* Romanorum Imperator *ſemper Auguſtus* , Hieruſalem & Siciliæ Rex . *Præclara fidelium noſtrorum obſequia , manifeſtis indiciis operum comprobata, tanto debemus libentius munificentiæ noſtræ muneribus prævenire , quanto Celſitudini noſtræ grata exhibentur pariter & accepta . Nolumus enim a mercede repellere illos a quibus beneficia recepimus gratioſa , nec benemeritos ſine condignæ retributionis viciſſitudine præterire . Univerſis igitur Imperii noſtri fidelibus tam præſentibus quàm futuris volumus eſſe notum , quod nos diligentius attendentes fidem puram & devotionem ſinceram , quam* Commune Civitatis Mutinæ, *fideles noſtri erga Prædeceſſores , & maxime progenitores noſtros Romanorum Imperatores memoriæ recolendæ , nec non et celſitudinem noſtram , ſemper habuiſſe noſcuntur : diligentius etiam attendentes fidelia*

lia

lia ſatis & grata ſervitia, quæ nobis & Imperio ſemper exhibuerunt, & quæ in antea de bono in melius poterunt exhibere: de innata culmini noſtro clementia, qua fideles noſtros & benemeritos digne ſemper conſuevimus prævenire, Homines ejusdem Civitatis, undecumque per partes Imperii tranſeuntes, & venientes ad Civitatem eamdem cum perſonis & rebus eorum omnibus, ſub protectione noſtræ majeſtatis recipientes, concedimus & confirmamus ejuſdem Civitatis Communi, & heredibus ac eorum ſucceſſoribus in perpetuum omnia Privilegia & conceſſiones factas eis a prædeceſſoribus noſtris Romanorum Imperatoribus ſeu Regibus, & omnes bonos uſus & conſuetudines tam in Civitate quàm extra, in diſtrictu & Comitatu ejusdem, quibus eorumdem prædeceſſorum noſtrorum temporibus uſi fuiſſe noſcuntur. Concedimus autem ipſis jurisdictionem plenam tam in criminalibus quàm in civilibus cauſis in Civitate & exſtra, in diſtrictu & Comitatu ſuo, & quæ competunt occaſione juriſdictionis ipſius. Derivationes quoque aquarum totius diſtrictus & Comitatus ejuſdem tam fontium quàm fluminum, & publicorum locorum, uſus & utilitatem provenientem ex eis; ac poteſtatem habendi navigium, exercendi & mutandi, uſque mare, & quocumque ire voluerint, eis concedimus & damus. Concedimus inſuper, ut liceat eis flumen Situlæ, Samodiæ, & Scultennæ mutare, & advertere, & eis aquam ubicumque & undecumque voluerint, derivare. De abundantiori quoque gratia celſitudinis noſtræ concedimus prædictæ Civitatis Communi, ut licitum ſit eis Monetam ſub charactere noſtri nominis pro voluntate & commodo ſuo cudere, facere, & habere, magnam vel parvam, quæ ubique terrarum noſtri Imperii expendatur & currat, & ei debeant nomen pro ſua imponere voluntate. Ad majorem autem prædictæ Civitatis cautelam ſtatuimus ut abſque contradictionis nota in omnibus Civitatibus & locis Imperii noſtri curſum habeat, & debitum obtineat precii ſui vigorem. *Hæc autem omnia jam dictæ Civitatis Communi ex certa noſtra ſcientia concedimus & donamus. De quibus omnibus inveſtivimus Civitatem eamdem in perſonis fidelium noſtrorum Berardi Rolandi Rubei Parmenſis Poteſtatis ipſius Civitatis Mutinæ, Alberti Papienſis Legum Doctoris, & Bonifacii Ducis de Ganazeto, qui ſuper hoc ad excellentiam noſtram a dictæ Civitatis Communi fuerunt deſtinati. Statuentes, & præſentis Privilegii auctoritate firmiter injungentes, ut nulla omnino perſona parva vel humilis, Eccleſiaſtica vel Secularis, contra hanc conceſſionem & donationem noſtram aliquo tempore venire præſumat, vel ei auſu temerario contraire. Quod qui preſumſerit, indignationem noſtram, & pœnam quingentarum Librarum auri puri ſe noverit incurſurum, quarum medietas Cameræ noſtræ, altera verò paſſis injuriam perſolvantur. Ut autem hæc noſtra conceſſio & donatio rata ſemper & inconvulſa permaneat, præſens Privilegium fieri, & Sigillo majeſtatis noſtræ juſſimus communiri. Hujus autem rei teſtes ſunt* Albertus Magdeburgenſis Archiepiſcopus, Curienſis Epiſcopus, & Abbas Sancti Galli, Cicenſis, Idelſemenſis, Baxilienſis, Jacobus Taurinenſis, Maynardus Imolenſis, Novarienſis, Brixienſis, & Gratia Parmenſis, Epiſcopi: Lanthgravius Turingiæ; & Dux Saxoniæ; Raynaldus Dux Spoleti; Comes G. de Vienna, *& alii quam plures.*

Signum Domini Frederici

Romanorum Imperatoris Secundi, Dei gratiâ invictiſſimi ſemper Auguſti, Hieruſalem & Siciliæ Regis.

Acta ſunt hæc Anno Dominicæ Incarnationis Milleſimo Ducenteſimo Vigeſimo Sexto Menſe Junii, XIV. Indictione imperante Domino noſtro Frederico II. Dei gratiâ invictiſſimo Romanorum Imperatore ſemper Auguſto, Hieruſalem & Siciliæ Rege, Anno Romani Imperii ejus Sexto, Regni Hieruſalem Primo, & Regni Siciliæ Vigeſimo octavo, feliciter. Amen.

Datum apud Burgum Sancti Donini, Anno, Menſe, & Indictione præſcriptis.

Ego Albertus de Saſſis Notarius, hoc exemplum ex authentico, ut in eo vidi & legi, in quo ſic continebatur, ut in hoc exemplo legitur, nil addens vel minuens præter literam per igno-

rantiam forte vel ſyllabam, bonâ fide extraxi & exemplavi, de mandato Domini Petri de Boſtichis Mutinæ Poteſtatis in MCCXLV. Indictione III. Menſe Auguſto, Domino Frederico Imperatore regnante Dei gratiâ Romanorum.

Hujus autem Friderici, ut puto, potius quam Primi, nomen in antiquis Mutinenſium Nummis occurrit. Primus argenteus, quem Placentiæ in ſuo Muſeo adſervat prælaudatus Chiappinius Abbas Canonicor. Regular. Lateranenſ. has literas in limbo præfert FEDERICVS, & in area I. P. R. T. ideſt *Imperator*. In poſtica D. nempe *De* MVTINA.

Alterum argenteum adſervo ego, adſervat & antiquitatum amantiſſimus Alexander Bertacchinius in ſuo Muſeo. In medio literæ viſuntur F. D. C. ſcilicet *Fredericus*: in limbo IMPERATOR. In averſa parte M. (hoc eſt *Moneta*) DE MVTINA.

Tertium argenteum vidi apud nepotem meum Franciſcum de Solis, tum etiam apud prælaudatum Johannem Paulum Marchionem de Pepulis Bononienſem. Ibi in antica AZO MARCHIO, & Aquila parva, Eſtenſium inſigne, in ſummitate Nummi conſpicitur. Poſtica eaſdem, ac ſuperior, literas habet, hoc eſt M. *Moneta*, DE MVTINA. Anno Chriſti MCCXCIII. *Azo VIII. Marchio Eſtenſis* Obizzoni patri in dominatione *Mutinæ*, ſimulque Ferrariæ, Regii, Comacli, Rhodigii, &c. ſucceſſit.

Quartus Nummus æreus, Mutinæ apud præclariſſimum juvenem Bonifacium Marchionem Rangonium a me viſus, effigiem exhibet Epiſcopi Sancti cum epigraphe S. GEMINIA. MVTINAE. EPS. ideſt *Sanctus Geminianus Epiſcopus*, Mutinenſis Urbis patronus. In altera facie ſcutum, in quo Crux, & circum literæ RESPVBLICA MVTINAE.

Quinctum argenteum communicavit mihi, dum vivebat, Angelus Blanchius Mutinenſis. Ibi imaginem vidi Sancti Geminiani, & in altera facie Crucem cum literis COMVNITATIS MVTINE. Quonam tempore percuſſi fuerint poſtremi iſti duo Nummi, ſtatuere non audeo.

N O V A R I A.

UNum tantummodo Nummum offendi, *Novarienſi in Urbe* percuſſum, atque in Muſeo Bertacchinio Mutinæ adſervatum. Crux ibi viſitur, & circum literæ NOVARIA. In altera facie tres tantùm literæ in area conſpiciuntur, ſcilicet S. T. C., nam quæ circumſtabant in epigraphe, tempus abſumſit. Novarienſis Hiſtoriæ cultores perſpicient, ad quemnam referendus ſit Nummus. Nihil mihi ſuccurrit, niſi quod Sæculo Chriſti Decimo tertio Paganus Turrianus Novariæ dominatus fuit, atque is Salvinum filium poſt ſe reliquit. Num ergo *Salvinus Turrianus Capitaneus* per eas literas indicatur? Sed hæc mihi plane dubia & obſcura ſunt.

P A R M A.

ANno Chriſti MXXXVII. Parmæ verſatus eſt Conradus inter Auguſtos Primus, eoque tempore *Populo Parmenſi* jus Monetæ contuliſſe videtur, quamquam poſtea ſubortâ illic ſeditione Urbem flammis dederit: quod Wippo Hiſtoricus in ejus Vita memoriæ tradidit, neque ſilet Chronici Parmenſis Auctor, a me editi Tom. IX. Rerum Italicarum. Fortaſſis etiam ea Parmenſibus prærogativa collata fuit Anno Chriſti MXXVII. dum Conradus poſt Romanam coronationem Germaniam repeteret. Hac de re dubitare nos non ſinit argenteus Nummus, numero I. quem Mutinæ poſſidet Comes Johannes Baptiſta Scalabrinius; in quo Crux conſpicitur cum epigraphe CONRADVS AVGVS*tus*. In averſa parte typus cujuſdam ædificii turriti cum literis CIVITAS PARMA.

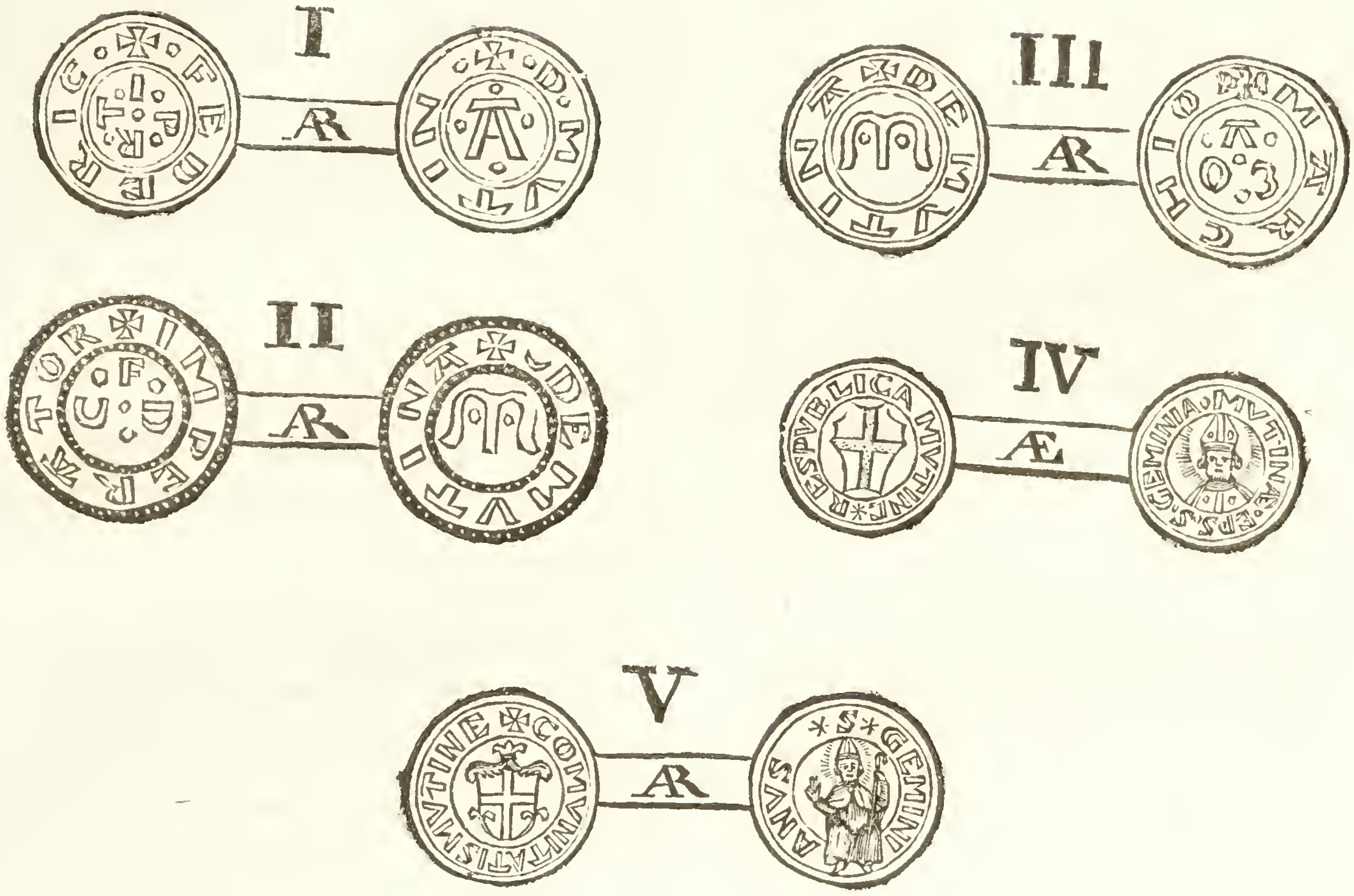
Alterum argenteum poſſident Mutinæ ſupra laudati Cl. V. Dominicus de Conradis, & nepos meus Johannes Franciſcus de Solis, Placentiæ quoque in ſuo Muſeo adſervat Reverendiſſ. Chiappinius. Illic in antica legitur FRE. D RI. C. IP. ideſt *Fredericus Imperator*, ut opinor, Primus. In altera parte typus idem Portæ, ſeu ædificii turriti, cum literis PARMA.

Tertius argenteus, Mutinæ in Muſeo Bertacchinio exſiſtens, in altera facie hanc inſcriptionem offert: FILIPVS, & in area REX. Is eſt Philippus, Friderici I. Auguſti filius, Anno Chriſti MCXCVIII. electus Rex Romanorum, a quo Parmenſes confirmationem Monetæ acceperint. In poſtica legitur P. A. R. M. A.

Quartus in eodem Muſeo exhibet Arietem in area cum literis in limbo: CIVITAS. Poſticam implet Crux, & in circuitu P. A R. M. A.

Quinctum, mihi conſpectum penes olim Angelum Blanchium Mutinenſem addo. Ibi Crux cum epigraphe F. S. ideſt *Franciſcus Sfortia* VICECOMES, Dux Mediolani, & Dominus Par-

M U T I N Æ.

N O V A R I Æ.

Parmæ . In averſa parte effigies Epiſcopi Sancti , cum literis in limbo : S. ILARIVS, *Protector* PARME .

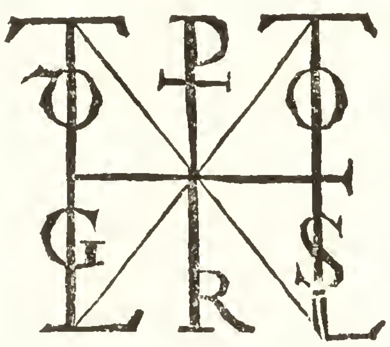
Sextum poſſidebat idem Angelus Blanchius. In altera ejus facie vidi imaginem Sancti viri, circum quam hæc erat inſcriptio : SANCTVS. HILARIVS . In altera Crux viſebatur cum literis in circuitu : COMVNITAS. PARMAE. Quo tempore Nummus hic fuerit cuſus , Parmenſium rerum peritioribus decernendum relinquo .

PATAVIUM, & CARRARIENSES.

DUm certum, ſincerumque ſit documentum, quod Sertorius Urſatus Lib. 3. Hiſtor. Patavin. pag. 235. protulit , Anno Chriſti MXLVIII. Patavina nobiliſſima Civitas , immo Bernardus ejus Urbis Epiſcopus , jus ſignandæ pecuniæ eſt adeptus . Quum breve ſit illud Diploma , grave nemini erit , ipſum heic rurſus accipere , ac potiſſimùm quòd in Collectaneis MStis Priſciani Ferrarienſis, ante annos ducentos quadraginta ſcriptum & ego invenerim , atque inde emendatius , quàm apud Urſatum , proferre poſſim .

Henricus , inter Imperatores Secundus , Bernardo Patavino Epiſcopo jus cudendæ pecuniæ elargitur , Anno 1049.

IN nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis . Henricus *divina favente clementia* Romanorum Imperator Auguſtus . *Si ſacris & venerabilibus locis proficua dona concedimus , animæ noſtræ profuturum nullo modo ambigimus . Quapropter omnibus Chriſti , noſtrique fidelibus tam futuris quàm & præſentibus notum fieri volumus, qualiter nos ob interventum noſtri thori Regnique conſortis , ſcilicet* Agnetis Imperatricis Auguſtæ , *nec non ob devotum ſervicium Dei , & petitionem* Bernhardi Patavienſis Epiſcopi licentiam & poteſtatem Monetam faciendi in Civitate Patavienſi, ſecundùm pondus Veronenſis Monetæ , ſibi , ſuæque Eccleſiæ perpetualiter concedimus atque permittimus . *Et ut certior auctoritas hujus noſtræ conceſſionis videatur* , in una ſuperficie Denariorum noſtri nominis & imaginis impreſſionem ; in altera verò ejuſdem Civitatis figuram imprimi juſſimus . *Et quoniam ſecundùm Imperialem auctoritatem noſtrorum anteceſſorum Regum vel Imperatorum pro animæ noſtræ remedio Sanctæ Dei Eccleſiæ prælibatum donum conditione ſtabili tradimus ; volumus , firmiterque præcipimus , ut nulla major minorve perſona Eccleſiam Dei, ſuumque proviſorem, Bernhardum videlicet Epiſcopum , ejuſque Succeſſores hoc noſtræ benignitatis dono deſtituere atque moleſtare præſumat . Quod ut veriùs credatur ab omnibus , & per ſuccedentis temporis ævum ab omnibus diligentius obſervetur , hoc noſtræ donationis Præceptum manu propria corroborantes , Sigilli noſtri impreſſione inferius juſſimus inſigniri* .

Signum Domni Henrici *Tertii Regis invictiſſimi, Secundi Romanorum Imperatoris Auguſti* .

Herimannus Colonienſis Archiepiſcopus atque Archicancellarius recognovi .

Data XVI. Kalendas Maji , Anno Dominicæ Incarnationis Milleſimo Quadrageſimo Nono , Indictione Secunda , Anno Domni Henrici III. Regis, Imperatoris Secundi, ordinationis ejus XX. Regni quidem X. Imperii autem III. in nomine Domini .

Actum Goslariæ feliciter ; Amen .

Apud

Apud Urſatum præter alia *Indictio XI.* mendoſe ſcripta eſt, & *Betenbardus* pro *Bernbardus*. Quod heic animadvertendum, jus Monetæ Epiſcopo, ejuſque Succeſſoribus conceditur. Id autem peregrinum videri poſſit, quum ad Dominos Urbium id jus pertineat, neque eluceat, Epiſcopos Patavinos ſuæ Civitati umquam fuiſſe dominatos. Præterea ſi Epiſcopo Moneta traditur, cur *Civitatis figura* cum Imperatoris nomine ſignanda in Nummis dicitur, non verò nomen *Sancti Proſdocimi* patroni Patavinæ Civitatis? Si *Civitatis figura*, ergo Reipublicæ, non Epiſcopo, tribuenda eſt dominatio Urbis, a ſupremo tamen jure Imperatoris pendens. Itaque ſubit opinari, Epiſcopum tunc Reipublicæ Patavinæ caput fuiſſe, ac petiiſſe, ut liceret Urbi obſignare pecuniam, & proventus inde percipiendos ad Epiſcopum, ejuſque Eccleſiam ſpectare, aut cum eo actum, uti infra Epiſcopo Regienſi obtigiſſe reperies. Ceterum Patavinos Nummos ſummâ diligentiâ collegit Comes Johannes de Lazara, Patavinus Patricius, eorumque exemplum debeo amantiſſimo mei viro ac doctiſſimo Adamo Pivato Juris utriuſque Doctori, & in eadem Urbe Parocho egregio. Hoſce ſigillatim proferam.

Primus Nummus æreus in Muſeo Lazara, Crucem præfert cum epigraphe CIVITAS. In altera parte PADVA.

Secundus argenteus, Patavii in eodem Muſeo, ac Mutinæ in Muſeo Bertacchino, & apud Cl. V. Dominicum de Conradis Mathematicum Sereniſſimi Ducis noſtri, Aquilam in antica oſtendit, cum literis circum poſitis PADVA REGIA; & in averſa parte Crux, & literæ in circuitu CIVITAS. Viſitur ſcutulum cum neſcio cujus inſigni.

Tertius argenteus, a Comite Lazara in ſuo Muſeo, & a Johanne Franciſco de Solis nepote meo adſervatus, Crucem inſcriptam habet cum epigraphe CIVIT. PAD. In angulis Crucis leguntur I. A. fortaſſis VA. ut ſint complementum nominis PADVA. In altera parte cernitur imago Sancti Epiſcopi cum literis S. PROSDOCIMVS, Patavinæ Civitatis Patronus.

Quartus æreus inſigne Patavinæ Reipublicæ præfert ſine literis. In averſa parte unum tantummodo P. viſitur, quo ſignificatur *Padua*.

Quinctus æreus apud prælaudatum Comitem. Ibi literæ CIVITAS, & in area A. In altera facie Stella cum literis PADVA.

Atque hactenus Nummi, qui percuſſi videntur ſtante Patavinâ Republicâ. Ibi ſubinde dominati ſunt *Carrarienſes*, e quibus tamen *Franciſcus* dumtaxat *Senior*, & *Franciſcus Junior* poſtremus Princeps, Nummos cudiſſe videntur; neque enim ullus a præcedentibus percuſſus hactenus ſeſe mihi obtulit. Currus autem, inſigne Carrarienſium, in iis fere ſemper viſitur. Ad utrum e duobus Franciſcis ii ſpectent, non facile diſcernas.

Sextum ergo Nummum argenteum adſervat in ſuo Muſeo Comes Lazara. Currus in area conſpicitur, cum literis FRAN*ciſcus*. DE. CARRAIA. In averſa parte Crux & epigraphe D. I. P. AD. VA. ideſt *Dominus in Padua*.

Septimus argenteus exiſtens in eodem Muſeo, Currum habet cum literis hinc inde R. R. & in limbo FRANCISCI DE CARARIA. In poſtica imago Epiſcopi, & hinc inde B. Z. in circuitu verò S. PROSDOCIMVS.

Octavus anticam ſimilem exhibet, & in poſtica effigiem Epiſcopi cum epigraphe CIVITAS PADVA.

Nonus, Curru Carrarienſis Familiæ inſigni ornatus, hanc inſcriptionem exhibet: F. D. KRARIA PADVE ECETERA, ideſt *Franciſcus de Carraria* (ſupple *Dominus*) *Paduæ &c.* In averſa facie imago Sancti viri, Urbem dextrâ, Vexillum ſiniſtrâ geſtantis, cum literis S. DANIEL MARTIR N. Percuſſus videtur hic Nummus poſtquam Franciſcus I. Carrarienſis Tarviſium, & alia Oppida, ſuæ ditioni adjecit.

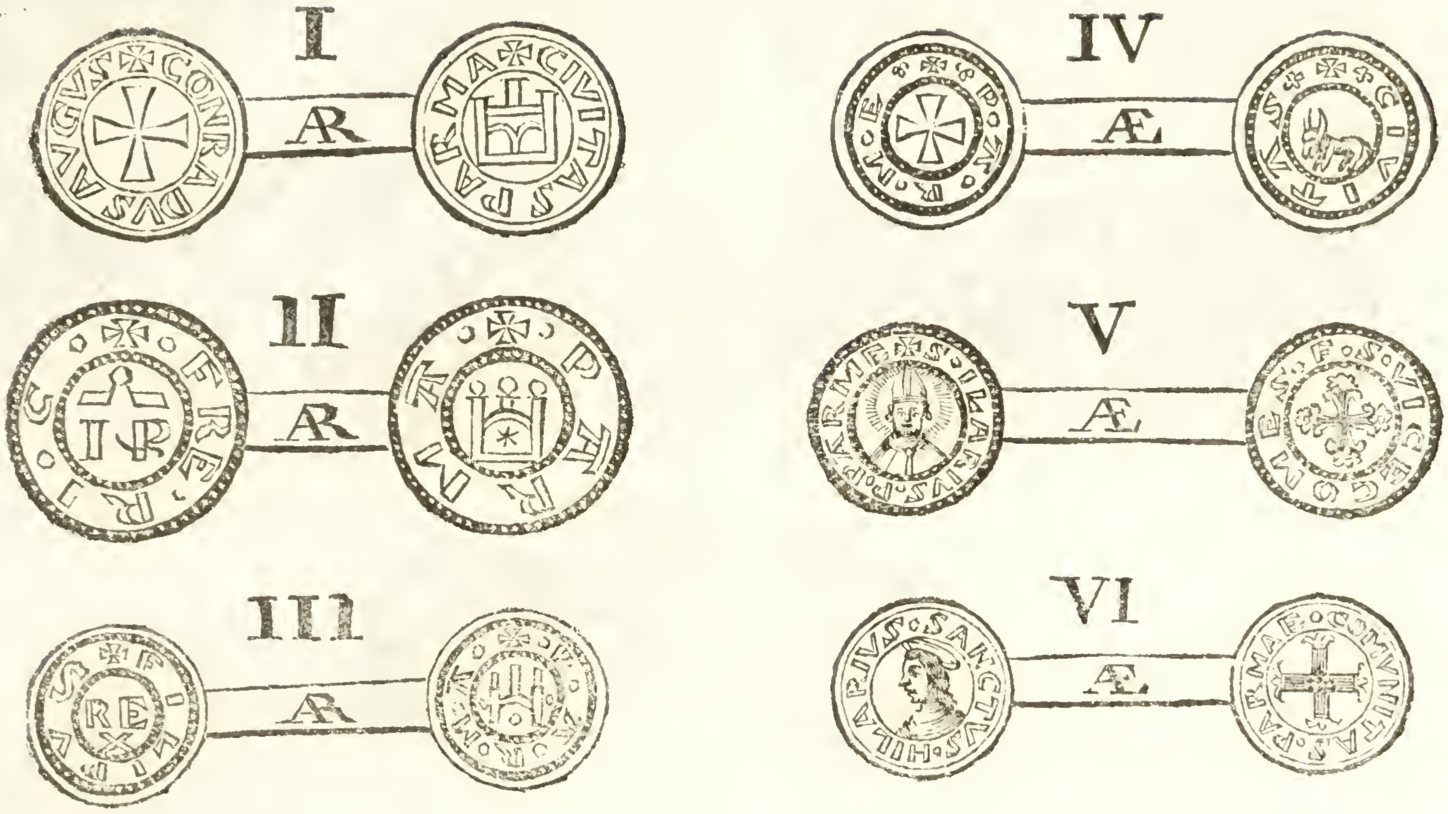
Decimus æreus in Muſeo Patavino Lazara, & Romæ argenteus apud eruditiſſimum virum Franciſcum Valeſium exſiſtens, Currum præfert, cum circum poſitis literis FRANCISCHVS DE CARARIA. In poſtica imaginem Sphingis oſtendit, habentem hinc inde A. A & in limbo hanc inſcriptionem SEPTIMVS DVS, (hoc eſt *Dominus*) PADVE. Similes alios Nummos cum Sphinge, ſed abſque epigrape, & cum hiſce Siglis tantùm F. F. aut R. R; alioſque cum Curru hinc, & inde Lilio; & alios demum cum Curru hinc, & inde Caſſide vidi. Sed ne Lectori nimis ſim gravis, prætermitto.

Undecimus denique argenteus in Muſeo Lazara, Crucem radiatam exhibet, circum quam hæc inſcriptio: FRANCISCI DE CARARIA. In averſa facie Crux & epigraphe: CIVITAS PADVE.

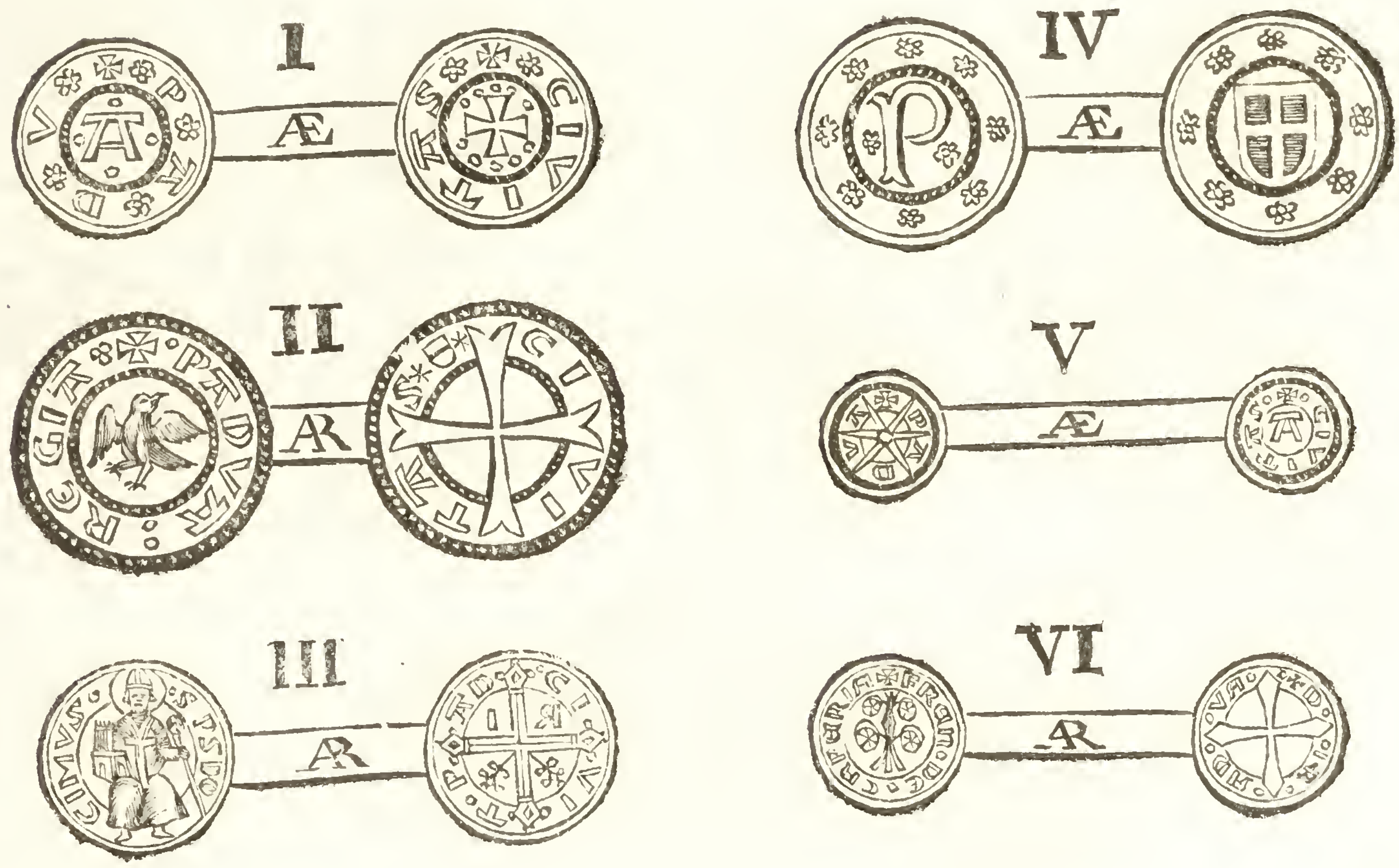
PERUSIA.

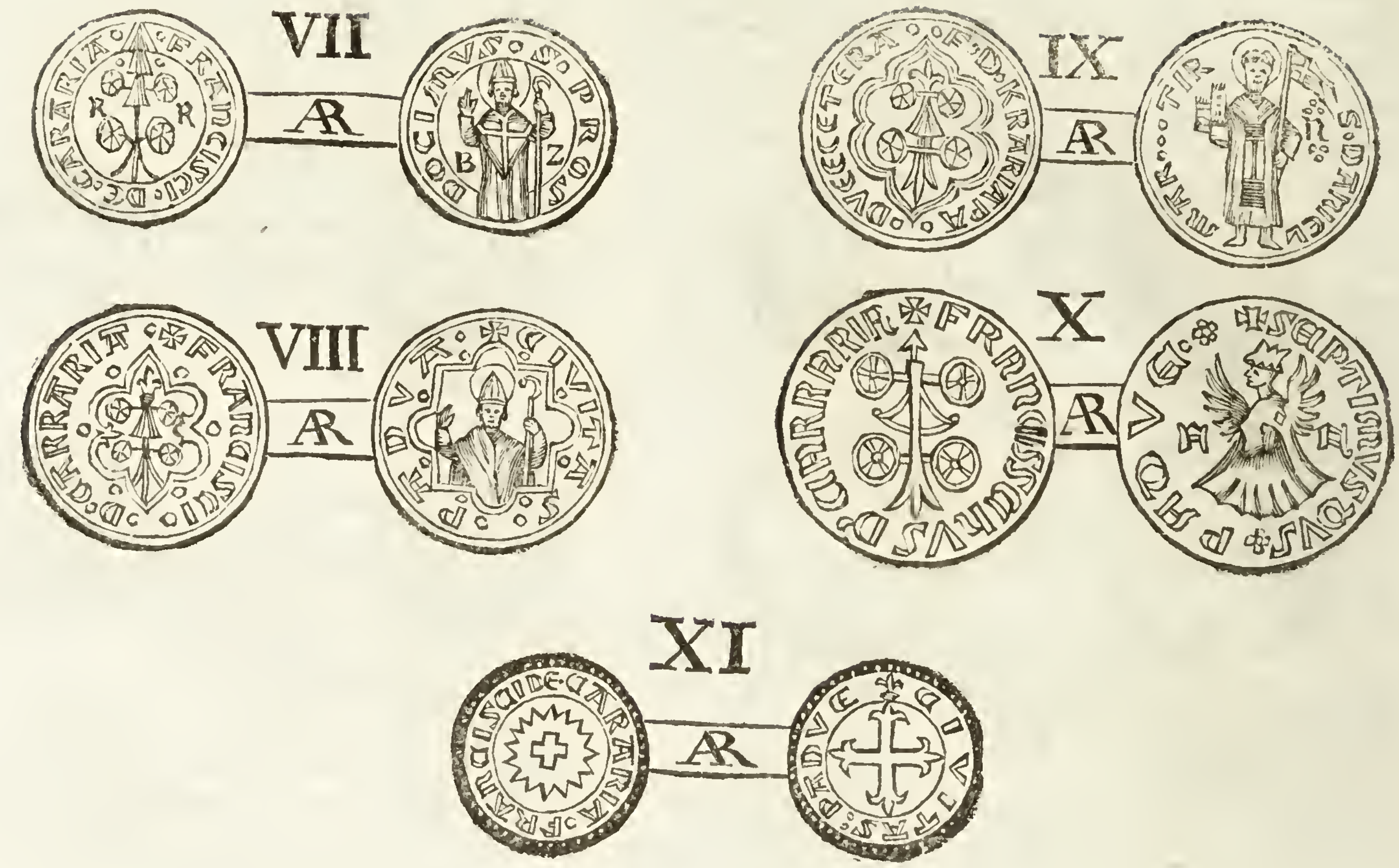
QUinque Peruſinæ Urbis Nummos vidi. Primus æreus. Placentiæ adſervatus in Muſeo Chiappinio, in area unum P. habet, ideſt *Peruſia*;

P A R M Æ.

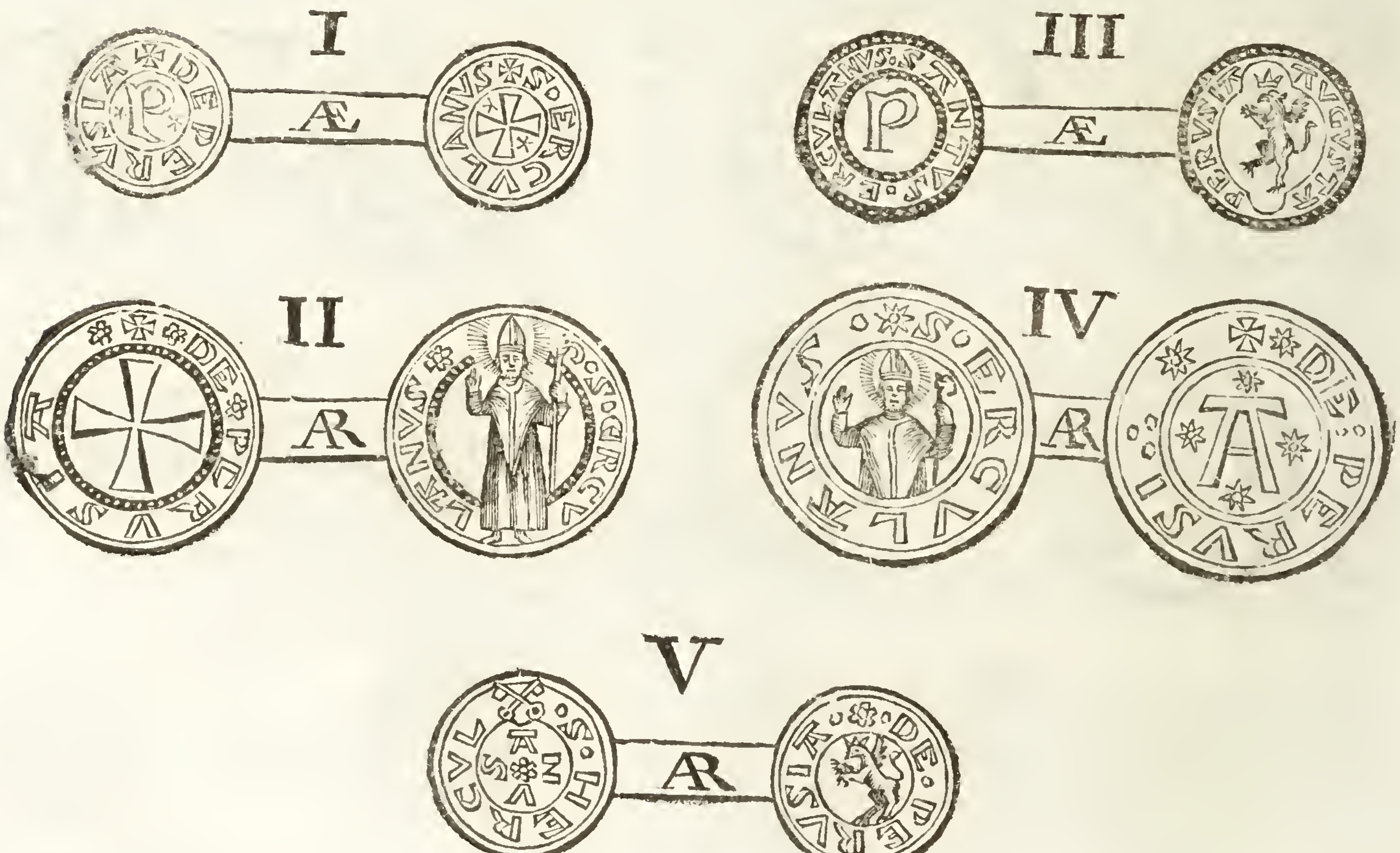

PATAVII, ET CARRARIENSIUM.

P E R U S I Æ.

ruſia ; neque enim audeo interpretari *Pecunia*. Circumſtant literæ DE PERVSIA . In averſa parte Crux cum epigraphe S. ERCVLANVS, videlicet Peruſiæ Protector .

Alter Nummus argenteus, Mutinæ in Muſeo Bertacchinio exſiſtens , Cruce inſignitus eſt cum literis DE PERVSIA . In altera facie imago viſitur Sancti Epiſcopi . Circumſtat inſcriptio S ERCVLANVS .

Tertius Nummus , Romæ in Muſeo doctiſſimi viri Franciſci Victorii , in antica præfert SANTVS. ERCVLANVS, & in area P. ideſt *Patronus*, ſeu *Protector*, niſi malis interpretari *Peruſia* . In poſtica viſitur Hippogryphus coronatus cum epigraphe AVGVSTA PERVSIA : quæ appellatio deſumta eſt ex antiquis lapidibus .

Quartus Nummus argenteus , Camerini adſervatur apud amicum virum Philippum Camerinium Presbyterum Camertis Oratorii. Ibi effigies ejuſdem Sancti Viri, cum literis S. ERCVLANVS , & in altera parte legitur in limbo : DE PERVSI , & in areâ finalis litera A , aſteriſcis quatuor circumdata .

Quinctus argenteus a Cl. V. Dionyſio Andrea Sancaſſano Medico Scandianenſi , ad me miſſus , iiſdem literis ſignatus eſt, & a reliquis diverſus præfert Gryphum alatum , Peruſinorum inſigne . In averſa ſuperſtant Claves , indicio tunc Peruſinos ſubfuiſſe dominationi temporali Romani Pontificis . Alios ſimiles Nummos vidi , ſed moduli diverſi , a quibus exhibendis abſtineo, ne ſuperfluis oneri ſim Lectori .

PISÆ.

A Friderico I. Auguſto Piſano Populo aut conlatum , aut confirmatum fuiſſe jus Monetæ , ex eorum Nummis elucere poteſt, in quibus repetitum video illius Imperatoris nomen . Certe Anno Chriſti MCLXXV. jam Piſani obſignabant pecuniam . Auctor quippe eſt Ptolomeus Lucenſis Hiſtoricus , ad eum Annum in Annal. brevib. Tom. XI. Rerum Italicar. *ſententiam fuiſſe latam per Imperatorem Fredericum contra Piſanos de Moneta non cudenda in ea forma & cuneo , qua & quo Lucenſes cudere poſſent* . Idem confirmatum videas Lib. 3. Annal. Genuenſ. Caffari Tom. VI. Rer. Italicarum . Ibi de Friderico I. Auguſto ſcribitur : *Piſanis Monetam Lucenſem , quam malitioſe cudebant , & falſificabant , ſub juramento debito interdixit* . Et fortaſſe ne antiquioribus quidem Sæculis Piſana Civitas Monetæ jure caruit . Nam in Charta Anni Chriſti DCCLXXXII. quam protuli in Diſſertatione I. *de exter. Gentib.* memoratos invenio *Solidos ſeptinientos Lucani & Piſani* . Certum eſt, ut vidimus , percuſſam iis temporibus fuiſſe pecuniam Lucenſi in Urbe , ejuſque Solidos in commercio & honore fuiſſe . Cur non & idem Piſanæ indultum ? quando animadvertimus , non Ticini tantùm , ſed & Mediolani Monetariam officinam uno tempore fuiſſe ? Clariſſimus autem Vir Don Virginius Valſecchius Monachus Benedictinus , in Accademia Piſana publicus Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Profeſſor in Epiſtola edita *de veteribus Piſanæ Civitatis Conſtitutis* Chartam refert concordiæ initæ inter Piſanos atque Lucenſes de negotio Monetæ mutuæ. Scripta hæc fuit Anno Chriſti MCLXXXI. ibique ſtatuitur , in Lucenſi *nomen Lucæ , vel Henrigi ſignandum eſſe* ; in ea verò , *quam Piſani fabricare debent , nomen Friderici , ſeu Curradi , & nomen Piſæ* inſcribendum . Quæ indicant , Piſanos acceptum referre jus illud Conrado II. Germaniæ ac Italiæ Regi , & Friderico I. Auguſto . Inde verò (quod mirere) apparet , Lucæ tantummodo fuiſſe officinam illam Monetariam ; ubi etiam Piſani Nummi ſignabantur : utramque verò Civitatem inter ſe partitam fuiſſe emolumentum inde perceptum .

Primus ergo Nummus argenteus adſervabatur apud amicum olim meum Hubertum Benvoglientum Patricium Senenſem . Ibi Crux viſebatur cum literis circum ſcriptis GLORIOSA PISA. In poſtica Crux cum literis VIVI VIVIVIVIVI. Sphingem tibi objicio, niſi mecum ſuſpiceris , *Vivat* ſepties heic eſſe repetitum . Memineris , in primo , eoque antiquiſſimo, Lucenſis Urbis Nummo ſupra occurriſſe eamdem inſcriptionem . Quare & hinc nova vis additur conjecturæ , vel Sæculo Chriſti Octavo apud Piſanos jus Monetæ fuiſſe .

Secundum Nummum miſit idem Benvoglientus , habentem in area F. ideſt *Fredericus* , & in limbo INPERATOR. Averſa pars inſcripta eſt hiſce literis in circuitu CIVITAS , & in area PISA .

Tertii argentei ectypon debeo doctiſſimo olim amico meo Angelo Poggeſio Juris utriuſque Doctori Piſano . Aquilam coronatam præfert Nummus cum epigraphe FEDERICVS IMPERATOR. In poſtica effigies Virginis Mariæ puerum Jeſum geſtantis in ulnis , cum circumducta epigraphe PROTEGE VIRGO PISas . Similem adſervat Mutinæ Ludovicus Parma honeſtus Civis , ſed aliquâ literarum varie-

varietate, videlicet FED. IMPERATOR: & PTEGE VIRGO PISAS.

Quartum argenteum poſſidet Romæ eruditiſſimus Abbas Valeſius, poſſideo & ego Mutinæ. Ibi viſitur Aquila, & FR. IMPATOR, hoc eſt *Fredericus Imperator*. In averſa parte imago Virginis in cathedra ſedentis, cum epigraphe PISE.

Quinctum argenteum ſuppeditavit mihi Mutinæ e ſuo Muſeo Alexander Bertachinius. Adſervatur etiam Romæ in Muſeo Victorio. Conſpicitur ibi Aquila, circum quam legitur FR IMPTOR. In altera parte effigies eadem Mariæ Virginis, cum Græca epigraphe MP. ΘΤ. nempe Μητὴρ Θεȣ̃, *Mater Dei*, & infra PISE.

Sextus argenteus adſervatus Romæ a prælaudato Valeſio, Piſis a Poggeſii heredibus, ac Mutinæ a Bertacchinio, exhibet Crucem in antica, cum literis circum exaratis: POPVLI PISANI. In poſtica viſitur imago Virginis cum inſcriptione in limbo: PROTEGE VIRGO PISAS. In Nummo Valeſiano cernitur ad latus Deiparæ, litera B. cum Cruce ſuperpoſitâ, fortaſſe nomen Monetarii indicans, aut Mercatoris, cujus ſumtibus Nummi hujuſmodi fuere percuſi. Subtus conſpicitur exiguum Cornu venatorium, inſigne, ut arbitror, alicujus Magiſtratus. Alterum ſimilem poſſidet Johannes Baptiſta Sedinarius Civis Mutinenſis, ſed literis aliâ formâ diſpoſitis.

Septimum mihi ſuppeditavit Poggeſius. Ibi eædem imagines, cum inſcriptionibus in antica PISANI COMMVNIS. In averſa verò PROTEGE VIRGO PISAS.

Octavum argenteum poſſident Romæ Valeſius, Mutinæ Ludovicus Parma, Piſis verò poſſidebat olim Poggeſius. In area viſitur Inſigne Regum Francorum cum literis KL. ideſt *Karolus*. In limbo KAROLVS: REX: PISANORVM: LIB. ſcilicet *Liberator*. Is eſt *Carolus VIII.* Rex Franciæ, qui Anno Chriſti MCCCCXCIV. Piſas e Florentinorum dominatione excuſſas libertati reſtituit. In poſtica Virginis effigies cum epigraphe conſuetâ, & ad ejus latus A. cum Cruce.

Nonus æreus, Mutinæ viſitur apud Bartholomæum Solianum. Ibi Inſigne Regum Francorum cum epigraphe KAROLVS REX. In averſa facie in area unum P. hoc eſt *Piſæ*. Circumſtant literæ CIVITAS PISANA.

Denique Romæ adſervat N. V. Franciſcus Victorius S. Stephani Eques Nummum cum literis in antica POPVLI. PISANI. & in poſtica PROTECTRIX. PISANONVM. Alterum quoque poſſidet idem Victorius, in quo legitur F. IMPERATOR. & in averſa S. MAR. D. PISIS.

PISAURUM.

PIſauri Anno Chriſti MCCCCXLIV. dominari cœpit *Alexander Sfortia*, ideſt unus e filiis Sfortiæ Attenduli de Cotiniola, celeberrimi militum Ductoris, & frater Franciſci I. inclyti Mediolanenſium Ducis. Ad eum ſpectat Primus Nummus argenteus, mihi ſuppeditatus ab eximio Juriſconſulto Joachinio Foroſemproniensi, mihi ſupra laudato. Viſuntur ibi hæ literæ ALEX*ander* SFORTI*a*, & DOMINVS PISAVRI.

Secundus Nummus ad ejus filium *Conſtantium* ſpectat, qui Anno Chriſti MCCCCLXXIII. Piſauri dominabatur. Nummum hunc argenteum Romæ adſervat doctiſſimus Abbas Valeſius, & Mutinæ amicus meus Bertacchinius. Ibi Crux cum inſcriptione CONSTAN. SF. PISAV. ideſt *Conſtantius Sfortia Piſauri*, ſubintellige *Dominus*. In poſtica effigies Sancti Martyris cum hiſce literis S. TERENTIVS, Piſaurenſis nimirum Civitatis patronus.

Tertius argenteus, penes eumdem Valeſium exſiſtens, in antica præfert has literas CONSTANTIVS. S. hoc eſt, *Sfortia*. In averſa facie DOMINVS PISAVRI, cum ſcutulo ejus inſignia complectente.

Quartus, in Muſeo Bertacchinio adſervatus, Leonem erectis pedibus exhibet, florentem ramum tenentem cum literis circum ductis CONSTANTIVS SF*ortia* P*iſauri*, ſubaudi *Dominus*. Scutulum ſimile præcedenti ſuperadditur. In averſa parte PISAVR. Alterum parùm diſſimilem Nummum in eodem Muſeo conſpexi.

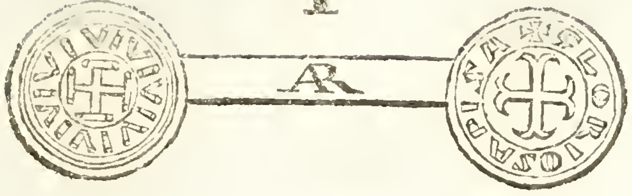
Quinctum argenteum poſſidet Bononiæ amicus vir Johannes Baptiſta Bianconus. Ibi Deipara genubus flexis divinum infantem adorans viſitur cum lemmate HIC TE ADORAT. Altera pars inſcriptionem hanc præfert: CONSTANTIVS SFORTIA DE ARAGONIA PISA*uri*, ſcilicet *Dominus*.

Sextus æreus, Mutinæ in Muſeo Bertacchinio mihi viſus, effigiem Principis oſtendit cum epigraphe CONSTANTIVS SF*ortia* DE ARAGO*nia* PISAV*ri*, ſupple *Dominus*. In poſtica Caſtrum Civitatis Piſauri, quod ipſe ædificavit, & inſcriptio circum poſita: SALVTI ET MEMORIAE CONDIDIT.

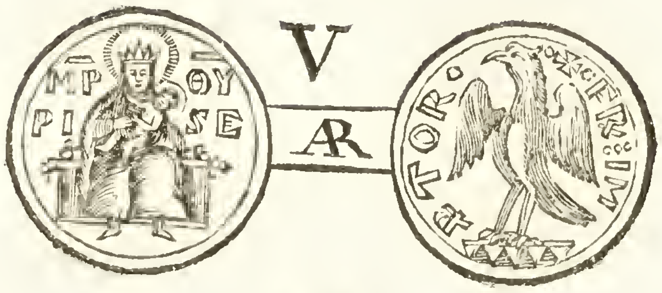
Septimus argenteus, tum apud Bertacchinium,

P I S A R U M.

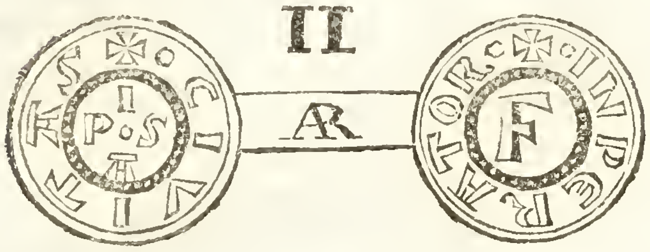
I

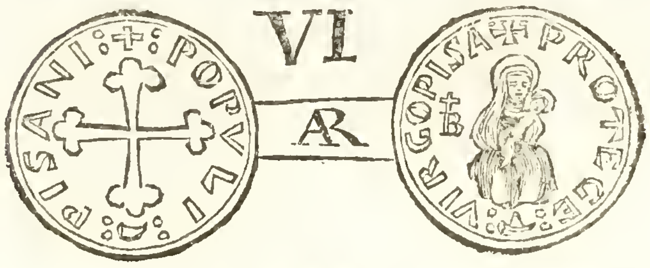
V

II

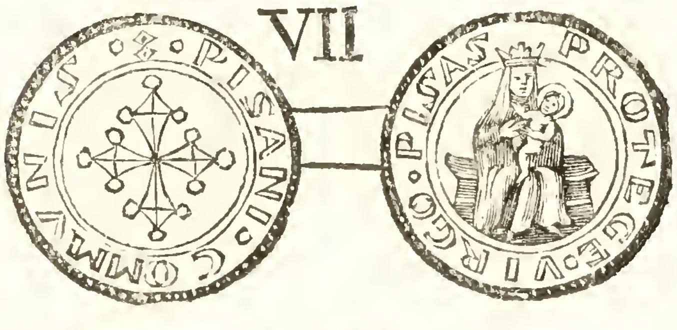
VI

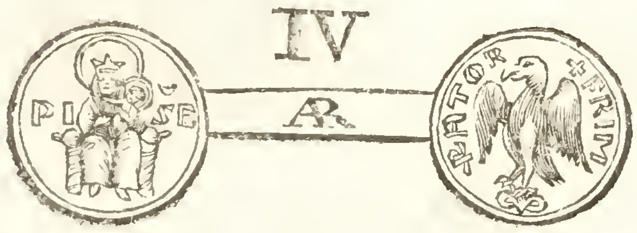
III

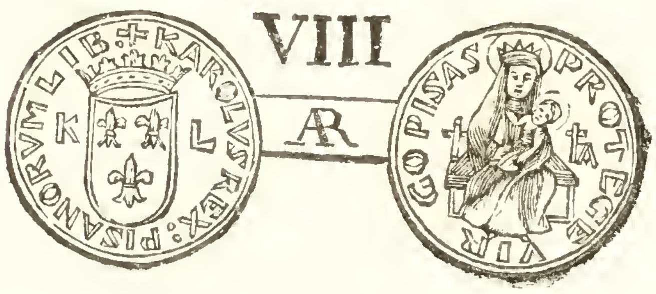
VII

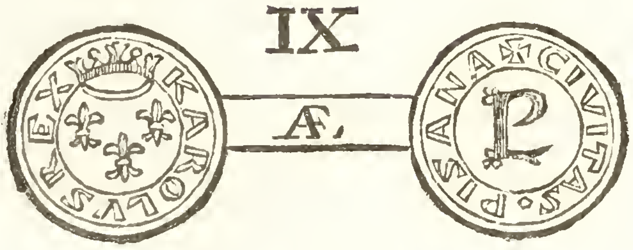
IV

VIII

IX

P I S A U R I.

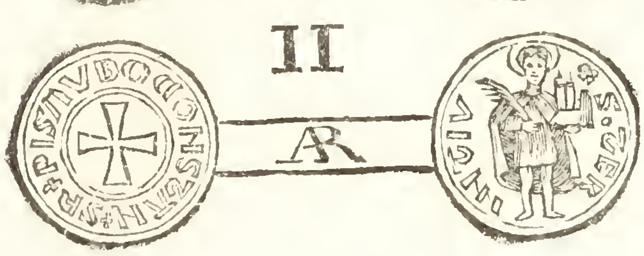
I

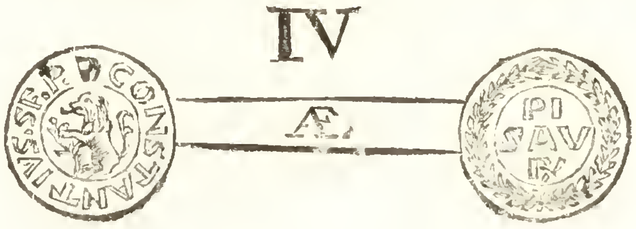
III

II

IV

Tab. LXIV.

P L A C E N T I Æ.

nium, tum apud Bartholomæum Solianum Mutinæ exſiſtens, tum etiam penes doctiſſimum Abbatem Benedictum Floravantem Romæ adſervatus, præfert Inſigne Sfortiadis gentis cum epigraphe IO*hannes Sfortia* DE ARA*gonia* CO*mes* COTI*gnolæ* PISAV*ri*, ſubintellige *Dominus*. Is fuit Conſtantii filius, ac dominari cœpit Anno Chriſti MCCCCLXXXIII. In poſtica imago Deiparæ cum literis circum poſitis ORA PRO NOBIS.

Octavum æneum Nummum adſervat in ſuo Muſeo Bertacchinius. Ibi caput viri cernitur cum epigraphe IOANNES SFORTIA PISAV-R*enſis Princeps*. In poſticæ area eſt altera inſcriptio PVBLICAE COMMODITATI.

Hiſce Nummis addere liceat toreuma, ſive majoris moduli Numiſma, quod Mutinæ vidi penes nobilem virum Ludovicum Nicolaum Comitem Graſſettum. Ibi effigies mulieris cum epigraphe CAMILLA. SFOR*tia*. DE. ARAGONIA. MATRONAR*um*. PVDICISSIMA. PISAVRI. DOMINA. In poſtica mulier inſidens Monoceroti, & Oviculæ, dexterâ telum tenens, ſiniſtra anguem, cum lemmate: SIC. ITVR. AD. ASTRA. In imo legitur: OPVS. SPERANDEI. Camilla iſta uxor fuit Conſtantii Sfortiæ ſupra laudati.

Ad eam quoque pertinet Nummus Decimus, e Muſeo Muſelliano Veronenſi deſumtus. Ibi inſignia Sfortiadum viſuntur cum circumducta epigraphe: CAMILLA. D. GZ. IO S. PISAVRI. D. Camilla a Conſtantio marito heres relicta fuit cum Johanne filio. Is fortaſſe *Galeaz Johannes* appellabatur, ita ut videatur inſcriptio ſic interpretanda: *Camilla Domini Galeaz Johannis Sfortiæ* (ſupple *Mater*) *Piſauri Domini*, vel *Domina*. Sed primum illud D. meliorem adhuc interpretationem deſiderat. In poſtica hujus Nummi viſitur imago Deiparæ, & literæ circum deſcriptæ: ORA PRO NOBIS.

PLACENTIA.

A Conrado II. Germaniæ ac Italiæ Rege jus Monetæ Placentini ſibi procurarunt Anno Chriſti MCXL. Teſtem habeo Auctorem Chronici Placentini, a me editi Tom. XVI. Rer Italicarum. Ad eum quippe Annum hæc ille habet: *Eodem Anno Rex Conradus Secundus fecit Privilegium Placentinis faciendi Monetam; & eodem Anno dicta Moneta fuit incœpta fieri*. Hoc idem Sigonius animadvertit. Et ejuſdem quidem conceſſæ facultatis Diploma a Locato in Hiſtor. Placentinâ evulgatum fuit. Ex quo etiam ediſcimus, prærogativam hanc Populo Placentino antea collatam a duobus Henricis Quarto & Quincto Auguſtis fuiſſe. Teſtem idoneum Cl. V. olim D. Gaſpar Berettus Monachus Benedictinus Nummum argenteum ad me miſit, cui tres ſimiles in ſuo Muſeo adſervat Placentiæ ſæpe laudatus Abbas Chiappinius. In ejus area legitur CONRADI. & in limbo REGIS SECVNDI. In averſa parte hæc epigraphe DE PLACENTIA: quibus prior ſententia confirmatur.

Secundus Nummus argenteus, in eodem Muſeo Chiappinio Placentino exſiſtens, Scutum in area præfert cum inſigni quodam, niſi ſit alia figura. Circumſtant literæ: PLACENTIA AVGVSTA. In altera facie Crux cum epigraphe NOSTRA REDEMPTIO.

Tertium Nummum ex argento & ære oſtendit mihi idem Reverendiſs. Chiappinius. Ibi in area videre mihi viſus ſum duas haſce literas: P. O. vel P. D. ideſt *Placentiæ Dominus*, & in limbo IOANNES DE VIGNATE, is nimirum, qui Laudis Pompejæ Dominus, ſive Tyrannus, Placentiæ quoque dominationem arripuit, quam Anno Chriſti MCCCCXIII dimiſit. In poſtica Crux cum literis PLACENTIE . . . . . . Reliqua tempus abſumſit.

Quartum Nummum mihi oſtendit, dum vivebat, Angelus Blanchus Mutinenſis. Ibi effigies mulieris nudum puerum tenentis viſebatur, qui fuſtem porrigere videtur. In limbo autem legebam FIDA PLACENTIA. Averſa pars protomen Sancti viri exhibebat cum literis SA*nctus* ANTONINVS.

RECINETUM.

Recineti quoque Civitas in Marchia Anconitana olim jure Monetæ fruebatur. Teſtem habeo Nummum æreum, in Muſeo Bertacchinio adſervatum. Ibi Leo conſpicitur pedibus anterioribus erectis. In limbo leguntur hæ literæ: DE RECANETO. Aream poſticæ Crux implet. In circuitu S. FLAVIANVS Recinetenſium Protector.

Romæ Franciſcus Victorius Eques alium Nummum poſſidet cum hiſce literis in antica: DE. RECANETO. In poſtica: S. MARIA.

REGIUM LEPIDI.

Nullum *Regienſis Urbis* Nummum percuſſum ante Annum Chriſti MCCXXXIII. videre hactenus potui. Hæc autem de Regienſibus ad eum Annum habet Auctor Chronici Re-

Regienſis, editi Tom. VIII. Rer. Italicarum. *Eo Anno primò incepta fuit Moneta Reginorum.* Adde & Pancirolium in Hiſtoria Rer. Regienſium (cujus autographum Eſtenſis Bibliotheca adſervat) ita de Regienſibus ſcribentem: *Primum Nicolai Maltraverſii Antiſtitis nomine, penes quem hoc jus reſidebat, cudere Monetam cœperunt. Unde aliqua etiam hodie Numiſmata cum hac inſcriptione viſuntur.* NICOLAVS EPISCOPVS: *ab altera verò parte legitur:* FRIDERICVS IMPERATOR: *quod Ænobarbi beneficio id Antiſtiti noſtro jus olim conceſſum fuiſſe ſignificat.* Non ex Friderici Ænobarbi, ſed ex *Friderici II.* Auguſti tunc imperantis dono putandum eſt, Præſulem Regienſem tunc pecuniam ſignare cœpiſſe. Is fortaſſe tunc Reipublicæ Regienſi præerat, quum certum ſit, tunc viguiſſe Rempublicam Regienſem, neque in temporalibus fuiſſe Urbem Epiſcopi auctoritati ſubjectam. Fulvius Azzarius in Chronic. Epiſcopor. Regienſ. quod itidem nondum luci redditum Eſtenſis Bibliotheca complectitur, Nummos quidem ſe ejuſdem Nicolai vidiſſe tradit, at nullum Friderici nomine inſignitum. Ne mihi quidem id contigit. Ejuſdem Epiſcopi Nummos utique proferam, ſed nullum ibi nomen Imperatoris. Veram tamen Pancirolii ſententiam reor, hoc eſt, primos ejus Nummos ita fuiſſe ſignatos. At quum ſubſequenti tempore Fredericus II. anathemate perculſus, ac demum Imperio privatus fuerit, hac de cauſſa ab ejus nomine inſcribendo abſtinuiſſe Epiſcopus videtur.

Itaque Primus Nummus argenteus, Regii apud Comitem Nicolaum Tacoli, & Mutinæ in Muſeo Bertacchinio, ac penes Dominicum Vandellium adſervatus, in area unicum N. offert, ideſt *Nicolaus*. In limbo legitur EPISCOPVS. In poſtica ramus cum foliis ad inſtar Lilii, & epigraphe DE REGIO. Pro ſolitario illo N. quod primo conſpeximus, in altero ſimili Nummo apud Joſeph Mariam Cattaneum H. ſcriptum videtur; ſed legendum nihiloſecius N. Neque enim audeo tribuere Nummum *Henrico* Regienſi Epiſcopo, qui Anno Chriſti MCCCI. ſedere cœpit, quum tunc Regienſi in Urbe dominaretur Azo VIII Marchio Eſtenſis.

Secundus Nummus æreus, Mutinæ apud Bartholomæum Solianum, effigiem Epiſcopi Sancti præfert cum epigraphe S. PROSPER, patronus videlicet Regienſium. In averſa parte ſcutum, in quo Crux, Urbis inſigne, & inſcriptio REGIVM.

Tertium argenteum adſervat in ſuo Muſeo Bertacchinius. Ibi caput Principis viſitur cum literis circum exaratis: DIVO HERC. DVCI. Is eſt *Hercules I.* Eſtenſis, Dux Ferrariæ, Mutinæ, Regii &c. qui Anno Chriſti MCCCCLXXI. dominari cœpit. In averſa parte Crux, & COMVNITAS REGII.

Quartum argenteum poſſidet Mutinæ prælaudatus Dominicus Vandellius. Struem lignorum, veluti pyram, exhibet, ſuper qua eſt Aquila, cum inſcriptione HERCVLES DVX, idem videlicet, de quo in præcedenti. Averſa pars ejuſdem Sancti Epiſcopi imaginem exhibet, circum quam leguntur hæ literæ: S. PROSPER. EPS. REGII.

Quinctus apud Bertacchinium & Solianum exſiſtens, ejuſdem Ducis caput oſtendit cum epigraphe: HERCVLES DVX. In poſtica Crux, & inſcriptio: REGIVM OLIM AEMILIA. De hac appellatione vide Diſſertationem XXI. *De Statu Italiæ*.

Sextus Nummus in eodem Muſeo Bertacchinio, præcedenti prorſus ſimilis eſt, niſi quod in poſtica legitur inſcriptio, bonâ Priſciani veniâ hiſce verbis concepta: REGIVM EMILIA VETERES.

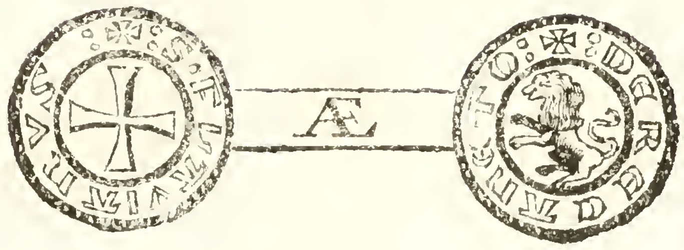
Septimus ibidem exſiſtens, minimi moduli eſt. Ibi effigies Epiſcopi cum literis S. PROSPER. In poſtica: REGII LEPIDI.

SABAUDIÆ COMITES ET DUCES.

Nobiliſſima *Sabaudienſium Comitum* ſoboles, poſtea Ducum, quæ titulum Regium a Cypro deſumtum, addito diebus noſtris Sardiniæ Regno, luculentius confirmavit, inter alios ſuarum rerum Scriptores Samuelem Guichenonium habuit, qui Genealogicam Hiſtoriam Regiæ illius Familiæ ampliſſime conſcripſit. Is autem & Nummos Sabaudienſes, quotquot potuit, collegit. Ex ejus labore proficiam nunc ego. Attamen prius animadvertam, inclytam gentem illam plures dediſſe *Humbertos*, & longe plures *Amedeos*. Hinc tenebræ in tribuendis uni potius, quàm alteri ejuſdem nominis Nummis; quippe divinando tantùm interdum adſignantur. Nummum a Guichenonio productum lubens prætereo, quem is referendum eſſe putat ad *Beroldum*, Principem primum inter notos nobis e Sabaudienſi ſtirpe, qui circiter Ann. Chriſti MXV. floruiſſe creditur. Omitto, inquam, tum quod iis temporibus non legamus jus Monetæ fuiſſe datum Comitibus, neque Marchionibus (Sabaudia autem ævo illo pars erat Burgundici Regni, & Beroldus Comes tantùm Mauriennæ, Burgundici Regis

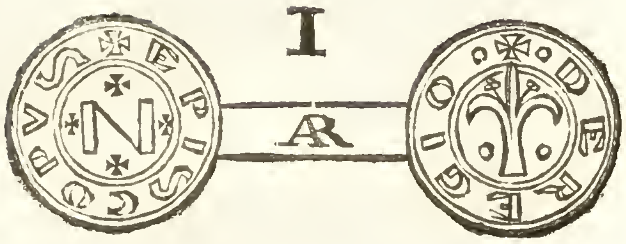
Vaſ-

RECINETI.

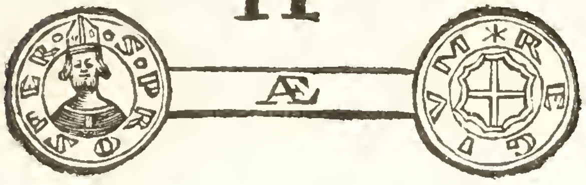

REGII LEPIDI.

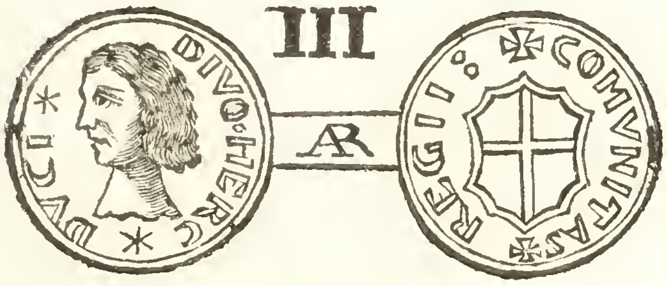
I

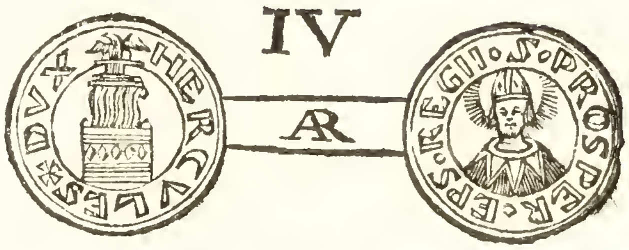
II

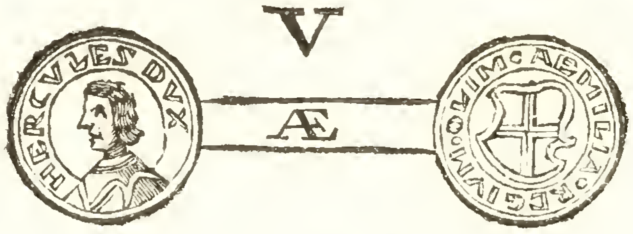
III

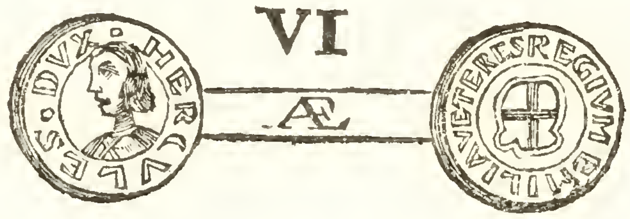
IV

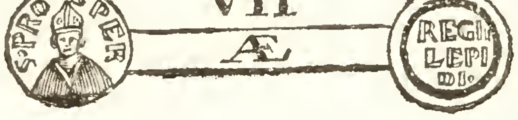
V

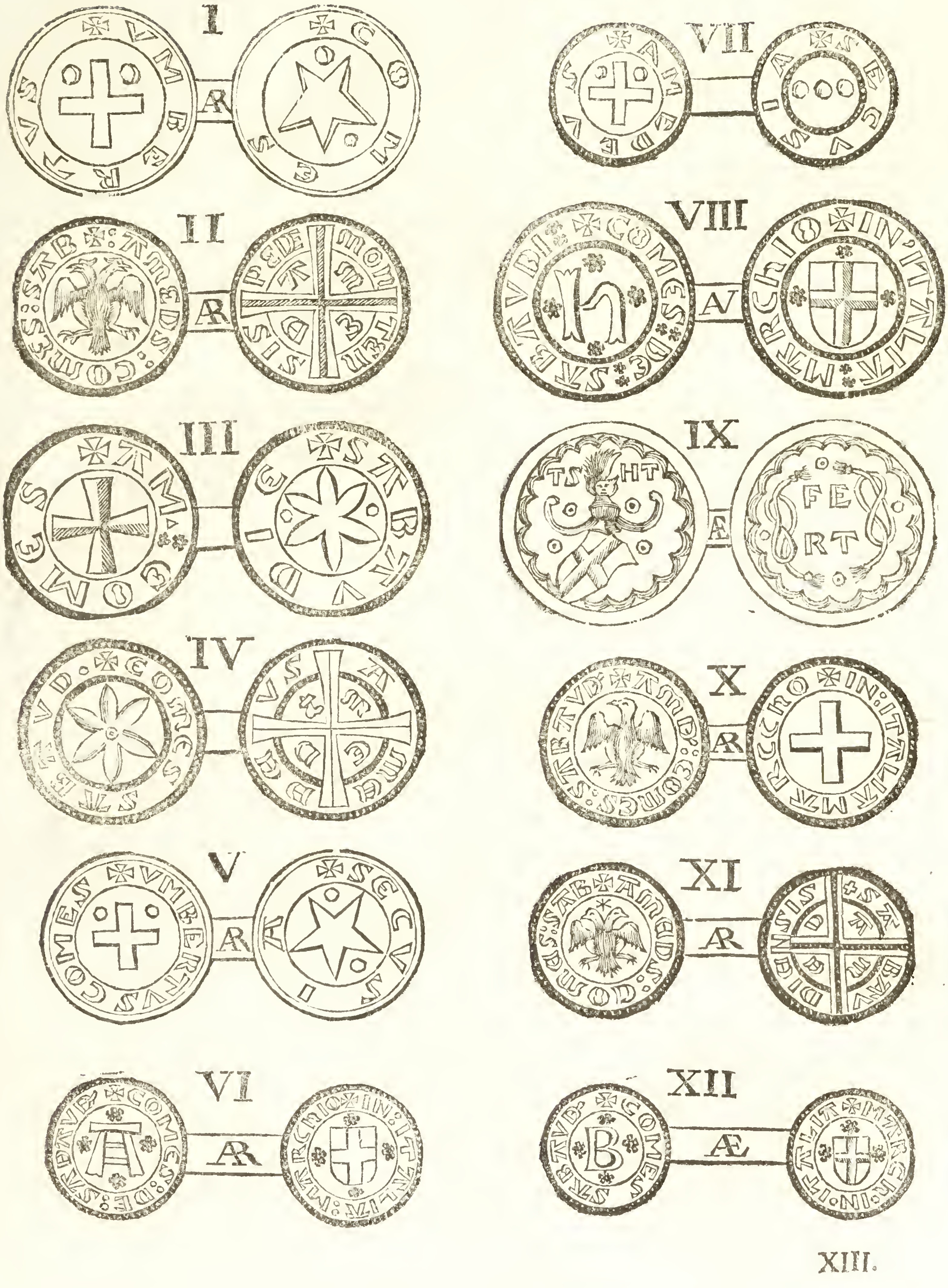
VI

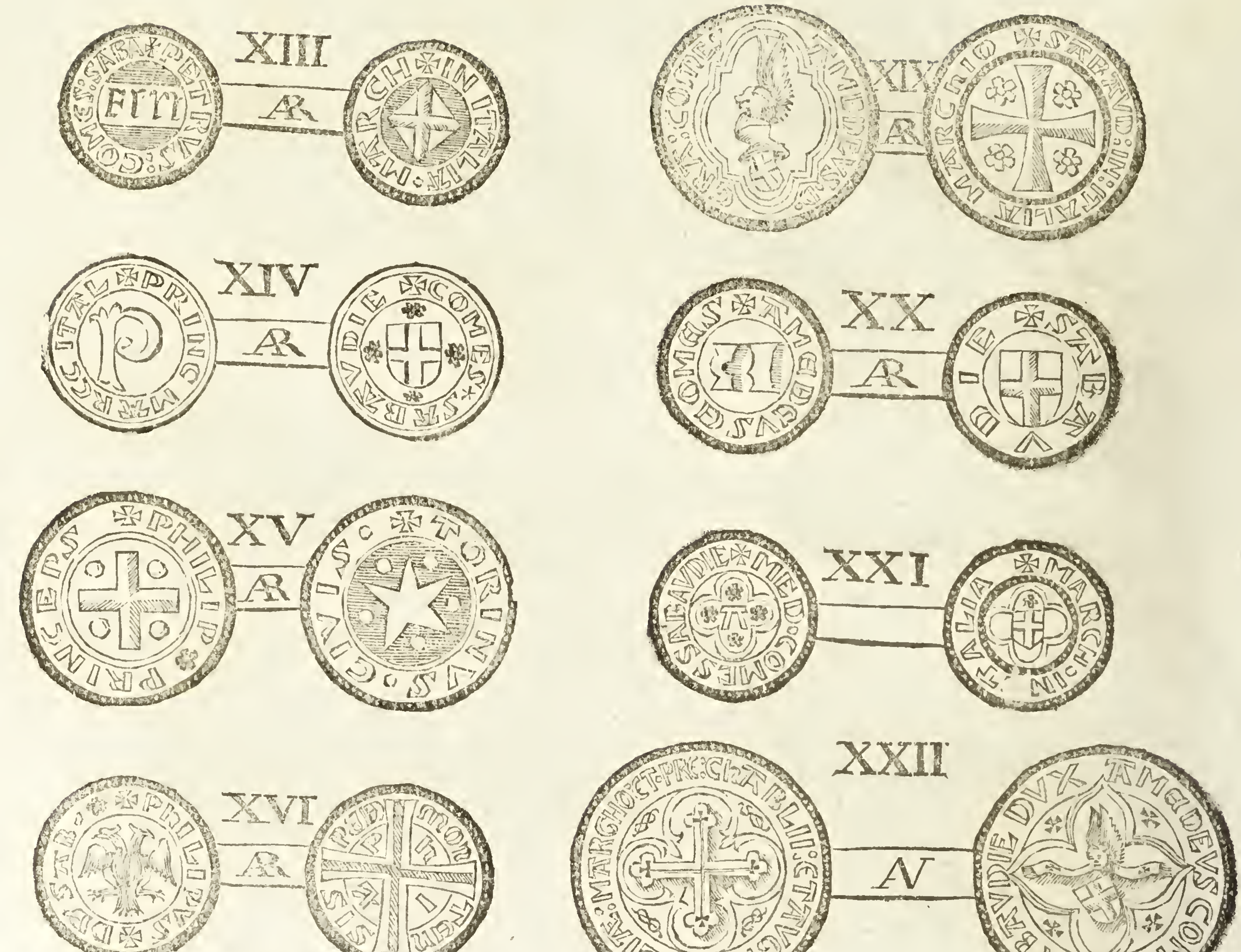

VII

COMITUM SABAUDIÆ.

XIII
XIV
XV
XVI
XVII
XVIII
XIX
XX
XXI
XXII
XXIII
XXIV

Vaſſallus) tum etiam quod Nummus minime ille videatur, quum aversâ parte careat. Miretur aliquis, cur diligentiam ejuſdem Guichenonii effugerit Charta, Anno Chriſti MXX. ſcripta, quam e Talverienſis Monaſterii Archivo, ſiti in Anicienſi Diœceſi, Clariſſimi Monachi Benedictini e Congregatione Sancti Mauri, Martene & Durand, ſeſe accepiſſe tradunt, ab ipſis edita Tomo I. pag. 140. Theſauri Novi Anecdotorum. Dubitationem fortaſſis ingeſſerunt Guichenonio prima Chartæ illius verba, quæ nihil ſapiunt mores Sæculi, quo ſcripta fertur, ſcilicet: *Beraldus de Saxonia, Prorex Arelatenſis pro Rege potentiſſimo Radulfo, & ab Auguſta Majeſtate Imperii creatus Vicarius*. Et infra: *Monaſterium Talluere, quod fundavit Dominus meus Rex*; quum Guichenonius ipſe tabulas protulerit, in quibus fundatio ejuſdem Monaſterii tribuitur non Radulfo Regi, ſed *Ermengardi Domni Rodulphi Regis Conjugi*. Infra etiam commemorantur *Feuda*, quibus idem Monaſterium fruebatur. Denique ibi legitur: *Actum in eo loco de Talueris, laudante Domino meo Imperatore, & genito meo cariſſimo Umberto*. Forſitan in his aliquid peregrini & conficti videre Guichenonius ſibi viſus eſt. Neque ego ejuſmodi Chartam innuo, uti germanum fœtum, ſed ut in eam diligentius Eruditi inſpiciant.

Primus argenteus Nummus a Guichenonio tribuitur Humberto Mauriennæ Comiti, qui Anno MXLVIII. e vivis exceſſiſſe traditur. Crux in antica viſitur. Stella in poſtica. Inſcriptio VMBERTVS COMES. Sed quum Umberto II. par Nummus tribuatur, ad illum potius, quàm ad iſtum, hic referendus videtur.

Secundus argenteus Aquilam in area habet bicipitem cum epigraphe: AMEDS COMES SAB. ideſt *Amedeus Comes Sabaudiæ*. In poſtica Crux, in cujus angulis viſuntur literæ A. M. E. D. idem nomen exprimentes. In limbo PEDEMONTENSIS. Nummum hunc Guichenonius tribuit *Amedeo II.* Sabaudiæ Comiti, qui circiter Annum MLXXX. vitam cum morte commutaſſe fertur. Verùm ab ejus opinione diſcedere cogor. Longe enim ſerius adinventa creditur Aquila biceps; & fortaſſe nondum Principi illi *Pedemontenſis* appellatio conveniebat. Quare ad unum ex ſubſequentibus Amedeis referendus mihi creditur Nummus.

Tertius Crucem præfert cum literis AM. COMES. In poſticâ Stella & epigraphe SABAVDIE.

Quartus Crucem in antica exhibet, in cujus angulis literæ ſunt A. M. E. D. & in limbo AMEDEVS. In averſa parte Stella cum literis COMES SABAVD. Ambos hoſce Nummos Guichenonius tribuit eidem *Amedeo II. Comiti*: ſed dumtaxat divinando, quum ad poſteriores pertinere poſſint, incertumque ſit, an tunc liceret Comitibus iis pecuniam ſignare.

Quinctus argenteus *Humberto II.* tribuitur, qui Anno Chriſti MCIII. vitâ functus dicitur. In antica Crux, & VMBERTVS COMES. In poſtica conſpicitur Stella, & epigraphe SECVSIA, nunc *Suſa*.

Sextus argenteus ad *Amedeum III.* ſpectare creditur, qui Anno Chriſti MCXLIX. vivere deſiit. Aream implet litera A. ſignificans *Amedeum*. Circumſtat inſcriptio: COMES. DE. SABAVD. In poſtica Scutum cum Cruce & literis IN ITALIA MARCHIO.

Septimus ad eumdem refertur. Crux ibi cum duabus pilis in area. Tres pilas poſtica oſtendit. Inſcriptio AMEDEVS. COMES. SECVSIA.

Octavus aureus ad *Humbertum III.* ſpectat, qui Anno Chriſti MCLXXXVIII. e vivis abiit. In area viſitur H. initialis litera nominis *Humbertus*. In limbo: COMES. DE. SABAVDIA. In averſa Scutum cum Cruce, quæ inſigne eſt Regiæ Sabaudienſis Familiæ. Circumſtat epigraphe: IN. ITALIA. MARCHIO.

Nonus æreus ad *Thomam I.* pertinere creditur, qui Anno Chriſti MCCXXXIII. ad plures abiit. Cernitur ibi ſcutum cum Cruce & caſſide ſuperpoſita, & literis TS. HT. quas pro ſuo arbitrio, & ſine pari exemplo Guichenonius interpretatur *Thomas Humberti*. In poſtica duo laquei, & in medio F. E. R. T. quas literas, unicam tamen vocem efformantes, *Diviſiam*, ut ajunt, illius Principis, aliorumque Sabaudienſium, idem Guichenonius putat. Pedemontani Scriptores ſomnia multa congeſſere in ejuſmodi Diviſiam. Mihi laudanda videtur conjectura doctiſſimi Du Cangii in Gloſſar. Latin. qui ex Michaële Scoto de Phyſionomiâ Cap. 56. animadvertit, *Fert*, & *Confert* credita fuiſſe auguria, nunc bonum, nunc malum eventum portendentia. Neque omittendum, *Fertones* pecuniæ genus fuiſſe, olim perquam celebre. An eorum mentio ad haſce tenebras eliminandas inſervire quidquam poſſit, alii videant.

Decimus argenteus Nummus per divinationem tribuitur *Amedeo IV.* qui Anno Chriſti MCCLIII. diem clauſit extremum. Aquila viſitur in area, & circum literæ AMD. COMES

X SA-

SABAVD. Crux Principum Sabaudienſium teſſera in poſticâ, & epigraphe IN ITALIA MARCCHO, ideſt *Marchio*.

Undecimum argenteum adſervat Placentiæ in ſuo Muſeo Reverendiſs. Chiappinius Abbas. Aut ad eumdem *Amedeum IV.* aut ad *Amedeum V.* referendus videtur. In anticâ biceps Aquila viſitur cum epigraphe AMEDS COMES SAB. In poſticâ Crux, in cujus angulis hæ literæ A. M. E. D ejuſdem Principis nomen referentes, cum inſcriptione circum ductâ: SABAVDIESIS. Vidimus ſupra ſecundum Nummum in inſcriptione, & Aquilâ partis anticæ ſimilem huic omnino eſſe, ac dumtaxat in inſcriptione partis averſæ ab hoc differre. Ibi quippe *Pedemontenſis*, heic *Sabaudienſis* legitur.

Duodecimus æreus *Bonifacio Comiti* tribuitur, qui Anno Chriſti MCCLXIII. naturæ debitum ſolvit. Aream implet litera B. ejus nomen indicans. In limbo COMES SABAVD. Poſtica exhibet Scutum cum Cruce & literis circumpoſitis MARCH*io* IN ITALIA.

Decimum tertium mihi inſpiciendum e ſuo Muſeo obtulit Alexander Bertacchinius Mutinenſis. Ad *Petrum Comitem* ſpectat. In area legitur Diviſia FERT, de qua ſupra fuit mentio. Additur epigraphe PETRVS COMES SABA. In averſa parte Crux Sabaudienſis cum literis: IN ITALIA MARCH*io*. Hic Princeps Anno Chriſti MCCLXVIII. e vivis ſublatus eſt.

Decimus quartus argenteus ad *Philippum Pedemontis Comitem, & Principem Achajæ* pertinere putatur, qui Anno Chriſti MCCCXXXIV. diem ſuum obiit. In areâ litera P. illius nomen referre poteſt. In circuitu legitur PRINC. MARCC. (ideſt *Marchio*) ITAL. In poſtica Scutum cum Cruce, & literis circum exaratis: COMES SABAVDIE. Sed quum nulla Achajæ mentio ſit in Nummo, ſi quis eum tribuat *Petro* nuper memorato, fortaſſis temeritate careat.

Decimus quinctus argenteus eumdem certe Philippum Principem deſignat. Viſitur ibi Crux cum quatuor pilis in angulis & epigraphe PHILIP. PRINCEPS. In poſtica Stella cum quinque pilis circum, & literis TORINVS CIVIS, ideſt *Civitas*. Hæc antiqua videtur Teſſera Taurinenſis Urbis, quæ nunc tribus Stellis utitur. Vide ſupra Nummos Humberto Primo & Secundo tributos. Niſi Principes ii dominati tunc fuerint Taurino, ad poſteriorem Humbertum Tertium Nummi illi pertinere videntur.

Decimus ſextus argenteus Aquilam bicipitem in area præfert. Multa inter Eruditos, ac præcipue a Du-Cangio in Diſſertatione de Nummis inferioris ævi, & ab Heineccio in Lib. de Sigillis, diſputantur de origine ſymboli hujus. Miſſa omnia facio. Certe videas, ineunte Sæculo Chriſti Decimoquarto in uſu fuiſſe *Aquilam bicipitem*, ejuſque etiam meminit Johannes Villanius illius temporis Scriptor. Græci Imperatores hanc teſſeram primi uſurpaſſe creduntur. Veri ſimile eſt, Philippum Sabaudienſem vel ad eorum imitationem, vel quod ab eis Privilegium acceperit, ejuſmodi Aquilâ uſum fuiſſe. Additur in circuitu epigraphe PHILIPVS. DE SAB. In poſtica Crux, in cujus angulis P. H. I. L. ejuſdem nominis initiales; & in limbo PEDEMONTENSIS.

Decimus ſeptimus aureus ad imitationem Florenorum, qui Florentiæ cudebantur, percuſſus ab eodem Principe creditur. In antica Scutum cum Cruce, teſſerâ gentiliciâ Principum Sabaudienſium. Superſtat Scuto caſſis, & huic Leo erectis pedibus. Hæc ibi inſcriptio: PRINCEPS ACCHAYE. In poſtica Præcurſoris imago cum literis S. IOHANNES B. ideſt *Baptiſta*.

Decimus octavus aureus *Amedeo V.* tribuitur, qui Anno MCCCXXIII. morti ſuccubuit. Lilium præfert cum epigraphe AM. COMES. In averſa parte Præcurſor Domini, & in limbo S. IOHANNES B. Uti infra monebo, deflexit a vero Guichenonius, dum arbitratus eſt, cuſum hunc Nummum ob aliquod fœdus ab Amedeo initum cum Florentinis. Nihil aliud is eſt, niſi Florenus aureus, quem tum ipſe Comes Sabaudiæ, tum alii Principes ad imitationem Florentinorum percuſſere.

Decimus nonus argenteus ad eumdem *Amedeum V.* ſpectans, exhibet Scutum cum Cruce gentilicia, & caſſide ſuperpoſita. Adjungitur inſcriptio: AMEDEVS D. GRA. COMES. Crux in poſtica cum quatuor Roſis in angulis & epigraphe SABAVD. IN ITALIA MARCHIO.

Vigeſimus argenteus ad eumdem *Amedeum V.* ſpectare videtur, & Diviſiam FERT præferre a Guichenonio creditur; quod ego non video. Circumſtat epigraphe AMEDEVS COMES. In averſa parte Crux Sabaudienſis & literæ: SABAVDIE.

Vigeſimus primus ad *Amedeum* ipſum pertinere putatur. Literam A. in area exhibet, quæ cum reliquis literis in circuitu conjungenda eſt, nempe MED. COMES SABAVDIE. Facies averſa Cruce gentiliciâ eſt inſignita, & literis MARCH*io*. IN. ITALIA.

Vi-

Tab. LXIX.

XXV
XXVI
XXVII
XXVIII
XXIX
ITALIAE LVDOVICVS DVX SABAVDIE MARC.
SANCTA SYNDON DOMINI IESVS CHRISTI
XXX
SANCTA SINDON D. N. IESV XPI
LVDOVI. D. G. DVX SABAV. MARCHIO IN ITALIA
XXXI
XXXII
PHILIBERTVS DVX SABAVDIE IV
SANCTVS MAVRITIVS
XXXIII.

Tab. LXX.

XXXIII
XXXIV
XXXV
XXXVI
XXXVII
XXXVIII
XXXIX
XL
XLI
XLII
XLIII
XLIV

XLV.

Vigeſimus ſecundus aureus ad *Amedeum VI.* pertinet, qui Anno Chriſti MCCCLXXXIII. ex humanis abiit. In antica viſitur Scutum cum Cruce Sabaudienſi, & epigraphe: AMEDEVS COMES SABAVD*i*E DVX. In poſtica Crux, & inſcriptio CHABLII. ET AVGTE (ideſt *Auguſtæ*) ITALIAE. MARCH*i*O. ET. PRE. ideſt *Princeps*, aut *Præfectus*. Titulus *Ducis* non ad *Sabaudiam*, ſed ad *Chablium* (nunc *Chablais*) eſt referendus.

Vigeſimus tertius argenteus effigiem Principis ejuſdem præfert, inſigne Ordinis equeſtris a ſe inſtituti ad collum gerentis, dexterâ enſem nudum, ſiniſtrâ Scutum cum Cruce gentiliciâ tenentis. Epigraphe hæc additur: AMEDEVS COMES SABAV*diæ*. In poſtica Crux, circum quam quatuor FERT. laqueis intermixta. Limbus inſcribitur his vocibus: DVX CHABLAS II. IN ITALIA MARCH*io*.

Vigeſimus quartus aureus ad *Amedeum VII.* ſpectat, qui Anno Chriſti MCCCXCI. vitam cum morte commutavit.

Vigeſimus quinctus aureus *Amedeum VIII.* refert, qui primus Sabaudiæ Dux eſt renuntiatus Anno Chriſti MCCCCXVI. & Papa ſub nomine Felicis V. Anno MCCCCXXXIX. creatus, vitâ demum functus eſt Anno MCCCCLI. In antica effigies Sancti Mauricii viſitur, haſtam dexterâ, Scutum cum Cruce Sabaudienſi ſiniſtrâ tenentis, ad cujus pedes proſtratus cernitur Amedeus ipſe Dux. Hæc ibi epigraphe: AMEDEVS DVX SABAVD. P. ideſt *Primus*, aut *Princeps*, ſive *Pedemontis*. In averſa parte Scutum conſpicitur, eamdem Crucem præferens cum Laqueis hinc inde, Ordinem equeſtrem ſignantibus, & rictu Leonis alati. Adſunt literæ AMEDEVS DVX SABAVDIE.

Vigeſimus ſextus argenteus ad eumdem Principem pertinens, in antica Scutum habet cum Cruce gentilicia, & epigraphe AMEDEVS SABAVDIE DVX. In poſtica iterum Crux, & literæ: IN ITALIA MARCHIO PRIN*Ceps* P. ideſt *Pedemontis*.

Vigeſimus ſeptimus aureus a Ludovico Duce cuſus, Scutum cum Cruce & Laqueis circumpoſitis exhibet, additâ Diviſiâ FERT ſupra Scutum. Epigraphe LVDOVICVS. D. (ideſt *Dux*) SABAVDIE PRINCEPS. In altera facie altera Crux cum lemmate DEVS IN ADIVTORIVM MEVM INTENDE. Hic Princeps Anno Chriſti MCCCCLXV. deceſſit.

Vigeſimus octavus aureus ejuſdem Principis armati, & equo inſidentis effigiem offert cum epigraphe LVDOVICVS DVX SABAVDIE. Averſa facies Scutum cum Sabaudienſi Cruce continet, Diviſiâ FERT hinc inde collocatâ, & literis MARC*h*IO IN ITALIA PRIN*ceps*.

Vigeſimus nonus argenteus effigie ejuſdem Principis inſignitus eſt cum epigraphe LVDOVICVS DVX SABAVDIE MARC*hio* ITALIAE. In poſtica viſitur ſacra Syndon Taurinenſis cum literis SANCTA SYNDON DOMINI IESV CHRISTI.

Trigeſimus argenteus ab eodem *Ludovico Duce* cuſus, effigiem ipſius præfert cum epigraphe LVDOVI. D. G. DVX SABAV. MARCHIO IN ITALIA. In poſticâ eadem ſacra Syndon mulieris manibus protenſa. Hæc epigraphe: SANCTA SINDON D. N. IESV. MIIII. LIII. ideſt Anno Chriſti MCCCCLIII.

Trigeſimus primus argenteus a *Beato Amedeo Duce* percuſſus Scutum cum Cruce Sabaudienſi & Laqueis oſtendit. Inſcriptus eſt his literis: AMEDEVS DVX SAB. Poſtica & ipſa alteram Crucis figuram exhibet cum literis IN ITALIA MARCH*io*. E vivis abiit piiſſimus hic Princeps Anno Chriſti MCCCCLXXII.

Trigeſimus ſecundus argenteus *Philiberti I.* Sabaudiæ Ducis effigie ornatus conſpicitur cum epigraphe PHILIBERTVS. DVX. SABAVDIE IV. In poſtica imago Sancti Martyris Mauricii cum literis circum poſitis SANCTVS MAVRITIVS. Dux iſte immaturâ præreptus eſt morte Anno Chriſti MCCCCLXXXII.

Trigeſimus tertius aureus ad *Carolum I.* Sabaudiæ Ducem ſpectat, qui Anno Chriſti MCCCCXC. regnare ac vivere deſiit. In antica viſitur illius effigies equo inſidentis cum inſcriptione circum ductâ: KAROLVS DVX SABAVD*iæ*. In poſtica Scutum cum gentilicia Cruce & Diviſiâ FERT, additis in circuitu his vocibus: MARCHIO IN ITALIA PRINC.

Trigeſimus quartus aureus eamdem præfert effigiem, hiſce literis in limbo ornatam: KAROLVS DVX SABAVDIE ET. Poſticam implet inſigne Sabaudienſium Ducum, atque additur lemma: SIT NOMEN DOMINI BENEDICTVM.

Trigeſimus quinctus argenteus ejuſdem *Caroli I.* effigie ornatus, hanc exhibet inſcriptionem: KAROLVS. D*ux*. SABAVDIE. MAR*chio*. ITA*liæ*. In poſtica Scutum gentilicium, Diviſia FERT, & lemma XPS VINCIT, XPS REGNAT, XPS INPER*at*, deſumtum e Nummis Francorum Regum.

Trigeſimus ſextus argenteus Crucem cum quatuor pilis in antica habet, & in limbo CAROLVS. Poſtica præfert Laqueum Ordinis eque-

equeſtris, & epigraphen IN ITALIA MAR*Chio*.

Trigeſimus ſeptimus argenteus ejuſdem effigie inſignitus, literas in circuitu deſcriptas offert: KAROLVS. DVX. SABAVDIE. G. In poſticâ Crux gentilicia, & lemma XPS. RE*Surrexit*. VENIT IN PACE DEVS.

Trigeſimus octavus argenteus, parum a præcedenti diſſimilis eſt.

Trigeſimum nonum, Mutinæ adſervat, æreum quidem, in ſuo Muſeo Alexander Bertacchinius. Mihi creditur pertinere ad prælaudatum *Carolum I.* Scuto gentilicio ornatus eſt cum epigraphe: CAROLVS DVX SABAVDIE... In averſa facie Crux viſitur, & inſcriptio: PRICEPS ET MAR*chio*. IN ITALIA.

Quadrageſimus argenteus Scutum gentilicium Sabaudienſis Familiæ oſtendit cum hiſce circum poſitis literis: CAROLVS. II. DVX. SABAVD. Poſticam Crux occupat, Ordinem equeſtrem Sancti Mauricii indicans, cum epigraphe S. MAVRICIVS. S. M. Hunc Nummum Guichenonius tribuendum putat *Carolo I. Duci*, quamvis *Carolus II.* inſcribatur, & in duobus ſequentibus *Secundus* identidem appelletur; eâ ratione ductus, quod ibi dicatur *Dux V.* Sit apud eum fides. Certe petat aliquis, cur *Carolus Bonus*, Sabaudiæ *Dux IX.* ſe poſtea *Carolum II.* in ſuis Nummis dixerit. Neque ſane, quod *Carolo I.* fuerit alter frater natu major ejuſdem nominis, patri præmortuus, ſat fuit, ut idem *Carolus I.* appellaretur *Secundus*, quum dominari cœpit. Vide infra Nummum XLII.

Quadrageſimus primus argenteus Scutum præfert, in quo inſignia Sabaudienſis Familiæ, & Cyprici Regni apparent. Hæc ibi epigraphe: KROLVS SECVNDVS DVX SABAVDIE V. In poſticâ effigies Sancti Mauricii cum lemmate D*omi*N*u*S ILLVMINACIO ET SALVS *Mea*.

Quadrageſimus ſecundus argenteus quinque teſſeras offert, indicantes Sabaudienſem Ducatum, Caballicum agrum, Auguſtam Prætoriam, & Principatum ſacri Romani Imperii. Circumſtat inſcriptio KROLVS SEC*undus* DVX SABAVD. V. Uti præfatus ſum, Guichenonius *Carolo I.* tribuit hos quoque Nummos, eâ ratione permotus, quod hic Princeps dicatur *Dux Quinctus*. Sed fieri-ne poteſt, ut poſt V. legatur etiam I.? quæ literæ non Ducem Quinctum, ſed VI*carium Imperii* deſignarint. In poſtica viſitur Crux, & in limbo legitur hæc inſcriptio: KBLAS ET AVG. S. ROM. IMP. P. ideſt Dominus Provinciæ *Chablais*, & Civitatis *Auguſtæ* Prætoriæ, & *Sacri Romani Imperii Princeps*.

Quadrageſimum tertium æreum, Mutinæ in Bertacchinio Muſeo vidi. Ibi Inſignia gentilicia Sabaudicæ Familiæ ſeſe offerunt in ſcuto. Circumſtant literæ: KROLVS SECONDVS. In averſa parte DVX. SABAVDVS. R. Et in area R.

Quadrageſimus quartus argenteus ad *Philippum* Sabaudiæ Ducem pertinet, qui Anno Chriſti MCCCCXCVII finem vivendi fecit. Anticam implet imago hujus Principis, cum epigraphe PHILIPVS DVX SABAVDIE VII. In poſtica Crux Sabaudienſium Principum teſſera cum Laqueo, ſcilicet cum inſigni Ordinis militaris & Diviſiâ FERT. Additur lemma: A D*omi*NO FACTVM EST ISTVD.

Quadrageſimus quinctus ad eumdem Principem referendus, ſcutum præfert cum gentilicia Cruce, adjectis duobus Laqueis, & circumpoſitâ hac epigraphe: PHILIPVS DVX SABAVDIE. Altera Crux in poſtica cernitur, Ordinem militarem Sancti Mauricii indicans, cum epigraphe: PRINCEPS MARCHIO IN ITA*lia*.

Quadrageſimus ſextus, Quadrageſimus ſeptimus, & Quadrageſimus octavus parum diſſimiles, exhibent effigiem *Philiberti II.* Ducis Sabaudiæ, qui Anno Chriſti MDIV. immaturo fato ſublatus fuit e vivis. Hæc illius inſcriptio: PHILIBERTVS DVX SABAVDIE VIII. In poſtica Scutum cum Sabaudienſi Cruce & Diviſia FERT, & Laqueo. Ibi hoc lemma: IN TE DOMINE CONFIDO. T.

Quadrageſimum nonum æreum Nummum hiſce additum volo, quem Mutinæ adſervat in ſuo Muſeo Bertacchinius. Incertus tamen ſum, an ſpectet ad Regiam Sabaudienſium Principum Familiam. In antica conſpicitur Aquila alis expanſis. E literis circumpoſitis partim exeſis hæ ſuperſunt B.... D.... F..... COMES. DE. CIANI.... In poſtica effigies Sancti Mauricii palliati, manu ba ulum nodoſum gerentis. Additur epigraphe SANCTVS MAVRICIVS. Suſpicabar ego, heic deſignari Comitem quempiam *Decianæ*, cujus Nummum ſupra attuli. Verùm in ejus Nummis occurrit non Sanctus Mauricius, ſed *Sanctus Alexander*. Quum verò celeberrimus in Sabaudia ſit *Sanctus Mauricius*, eruditis Taurinenſibus perpendendum relinquo, an heic fortè deſignetur aliquis *Comes de Cianbery*.

Ceterorum Ducum Sabaudienſium Nummos omitto, ne fines mihi propoſitos tranſgrediar.

SA-

SALUTIARUM MARCHIONES.

NUmmos duos argenteos proferam, ad *Marchiones Salutiarum* ſpectantes. Primum in ſuo Muſeo adſervat Placentiæ Reverendiſs. Abbas Chiappinius. Ibi effigies Principis viſitur cum inſcriptione: LVDOVICVS M. (ideſt *Marchio*) SALVTIARVM. In averſa parte conſpicitur imago Sancti viri equo inſidentis cum literis in limbo: SANCTVS CONSTANTIVS. Is eſt *Ludovicus I.* Salutiarum Marchio, qui Anno Chriſti MCCCCLXXV. finem vivendi fecit; aut *Ludovicus II.* ejus filius, qui Anno eodem patri in dominatione ſucceſſit.

Alterum Mutinæ mihi exhibuit Alphonſus Ferrarius, ſed literis excifis. Viſitur Sanctus vir equo inſidens, & manu vexillum tenens cum epigraphe SANCTVS CON..... ideſt *Conſtantius*. In altera facie occurrit inſigne gentilicium in ſcuto, cui caſſis ſuperſtat, Aquilam coronatam gerens cum literis SALVTIARVM M...... nempe *Marchio*. Æreus exſtat apud Illuſtriſs. Abb. Vicecomitem Mediol.

In prælaudatis Chiappinio, & Bertacchinio Muſeis exſtant alii Nummi percuſſi a *Michaële Antonio*, atque a *Franciſco* Marchionibus Salutiarum. Sed quia ultra terminum mihi præſtitutum excurrunt, eos prætermitto.

SENÆ, ſive SENA.

IN Diſſertatione L. *de Civitatum Libertat.* Privilegium evulgabo, in quo Henricus Sextus Romanorum Rex Anno Chriſti MCLXXXVI. *Octavo Kalendas Novembris*, jus cudendæ pecuniæ Senenſi Reipublicæ hiſce verbis concedit: *Item ex uberiori gratia benignitatis noſtræ, Regiâ, qua fungimur, auctoritate concedimus ipſis Senenſibus poteſtatem cudendæ & faciendæ Monetæ in Civitate Senenſi*. Ejuſdem Privilegii meminit etiam Jugurtha Thomaſius Lib. 3. Hiſtor. Senenſis. Attamen ante illud tempus minime defuiſſe videtur Senenſi Populo ejuſdem Monetæ prærogativa. Etenim in Charta Anni MCLXXX. quam habes in Notis Cl. V. Benvoglienti ad Statuta Piſtorienſia, in hoc Opere edita, Chriſtianus Moguntinus Archiepiſcopus, Imperialis per Italiam Legatus, Senenſi Populo hæc pollicetur: *Citius, quam potero, Sereniſſimo Imperatori noſtro Frederigo Privilegium confirmationis veſtræ Monetæ, ad laudem & totius Civitatis honorem, faciam ſine fraude componere*. Ad hæc in nuper memoratâ Diſſertatione Quinquageſimâ alteram Chartam edam Anno ipſo conſcriptam Menſe *Junii*, hoc eſt, quatuor ante Menſes, in qua continetur *forma compoſitionis, per quam Senenſes veniunt ad gratiam Domini Imperatoris, & Regis Henrigi*. Ibi ſtatutum, ut Senenſes Imperatori ac Regi *reſtituant ac reſignent omnia Regalia, jura & juriſdictiones, quæ pertinent ad Imperium infra Civitatem & extra, & nominatim Monetam, & pedagium, ſive teloneum, quam facere conſueverunt vel faciunt*. Quare ante Annum Chriſti MCLXXXVI. jure Monetæ fruebantur Senenſes. Ejus Populi Nummos, quos hactenus conſpicere mihi licuit, nunc profero.

Primum argenteum poſſideo ego. In area ibi occurrit unum S. nomen *Senæ*, ſive Senarum, indicans. In limbo legitur SENA VETVS. In averſa parte Crux viſitur cum epigraphe ALFA ET CIϽ, ideſt *Omega*.

Secundus argenteus ab Huberto Benvoglliento Cl. V., dum in vivis erat, ad me miſſus, quamquam non idem, adeo tamen præcedenti ſimilis eſt, ut nihil addendum habeam, niſi quod Omicron pro Omega ibi ſcriptum eſt, atque ED pro ET: ex quo intelligis vetuſtatem ET immutati, quum a vocali ſubſequens verbum inchoatur.

Tertius aureus, Mutinæ a Joſeph Maria Cattaneo adſervatus, idem S. in area præfert, cum literis in circuitu CIVITAs VIRGO SENA VETVS. In averſa parte Crux cum literis ALPHA ET O. (pro *Omega*) PRINCIPIum ET FINis. In aliis Nummis non *Civitas Virgo*, ſed *Civitas Virginis* legitur: atque id ad mentem Senenſium.

Quartus argenteus apud eumdem Cattaneum, præter S. in area, hanc epigraphen gerit: SENA VETVS CIVITAS VIRGINIS. In altera parte eadem inſcriptio atque antecedens. Similem Nummum alterum, diverſæ tamen formæ, adſervat Mutinæ Palladius Turrius vir nobilis; ibique in ſummitate ſcutulum conſpicitur cum quodam inſigni.

Quinctus argenteus in Muſeo Bertacchinio Mutinæ exſiſtit. Ibi conſuetum S. in area, ſed ita lemniſcatum, ut vix pro litera accipiatur. Epigraphe SENA VETVS In poſtica (A) ALPHA ET O, pro Ω, *Omega*.

Sextus argenteus in eodem Muſeo habet S. in area, & in limbo CIVITAS VIRGINIS SENA VETVS. In poſtica inſcriptio ſimilis Tertio. Iſtorum Nummorum tempora deſignare difficillimum puto.

Septimus e Schedis Blanchinianis, Veronæ

in Muſeo Muſelliano adſervatis, depromtus fuit. Ibi SENA VETVS C. VIRGINIS.

Octavus ibidem exſiſtens, eamdem inſcriptionem in antica exhibet. In poſtica ſcutum cum inſignibus, quibus ſuperpoſitum G.

Nonus in eodem Muſeo adſervatus, neſcio ad quamnam Civitatem ſpectet. Eum ego inter Senenſes retuli, quod inſignia perquam præcedenti ſimilia videantur.

Quum autem verba facio de Senenſi Urbe, quam *Civitatem Virginis* appellatam vidimus, in mentem venit, Epheſios quoque olim, teſte antiquiſſimo Herodoto Lib. I. *Urbem ſuam dicaſſe Dianæ*, ita ut Civitas illa evaſerit *Civitas Dianæ*.

SENOGALLIA.

UNum Nummum, ad *Civitatem Senogallienſem* ſpectantem, exhibere poſſum, quem Romæ in ſuo Muſeo adſervat egregius eruditionis antiquæ cultor Franciſcus Victorius, Eques Sancti Stephani. Viſitur ibi effigies Epiſcopi Sancti cum epigraphe S. PAVLINVS. SENOGA. Patronum Urbis cenſeo Sanctum Paulinum: quod tamen in Italia Sacra ab Ughellio adnotatum non vidi. In altera facie cernitur quadrupedis cujuſdam effigies. Erit Eruditorum Senogallienſium uberiorem huic Nummo lucem miniſtrare.

SPOLETUM.

ILluſtris hujus Urbis, quæ per Sæcula multa Ducatus ampliſſimi caput fuit, Nummum argenteum mihi procuravit Cl. V. Dionyſius Andreas Sancaſſanius Scandianenſis, nunc Medicus Comacli. In ejus antica viſitur Crux cum literis circumſtantibus: DE SPOLETO. In poſtica habetur epigraphe: S. PONTIANVS P. ideſt *Protector*, vel *Patronus* Urbis. Nullus dubito, quin plures alios Nummos, ad Spoletum pertinentes, diligentia poſterorum exerat. Immo veri mihi ſimile prorſus videtur, vel ſub Langobardis Regibus, & Francis Imperatoribus fuiſſe Spoleto prærogativam Monetæ. Quum enim hoc jure fruerentur olim Ticinum & Mediolanum, Regiæ Urbes, tum Luca uti caput Ducatus Tuſciæ, Beneventum uti caput inſignis Beneventani Ducatus, ac Tarviſium uti caput Ducatus Forojulienſis: excogitare vix poſſumus, in illuſtri Ducatu Spoleti nulli Urbi contributum fuiſſe jus ſignandæ pecuniæ.

Alterum Nummum huic additum volo, quem penes ſe ſervat amicus vir Franciſcus Maria Joachini, Juriſconſultus Foroſempronienſis. Ibi effigies Epiſcopi Pallium geſtantis, cum literis in circuitu IOHannES .... A .... C. In averſa parte SPOLETANVS. Quis ſit Johannes iſte, exeſæ ſubſequentes literæ me a divinando coërcent.

TARVISIUM.

REm ſingularem heic accipe, cui ægre fidem ego adhibuiſſem, niſi vadem habuiſſem plane legitimum V. Cl. Marchionem Scipionem Maffejum. Nempe is in inſigni Opere Veronæ Illuſtratæ pag. 377. Chartam evulgavit, in eadem Civitate Tarviſina ſcriptam Anno Chriſti DCCLXXIII. ubi mentio habetur *Monetarii*, ſimulque commemoratur *Monita publica* (hoc eſt, *la Zecca*) ibi conſtituta. Itaque inſtiti apud præſtantiſſimum virum Antonium Scottum, Canonicum & Patricium Tarviſinum, ut pro ſuo erga me amore numquam fatigato inveſtigaret, num quiſquam Nummus ad remota illa Sæcula ſpectans injuriam temporum fortè effugiſſet. Reſcripſit ille tamdem, apud Antonium Bernardi Civem Tarviſinum, Nummum vetuſtum exſiſtere, quem etiam ad me non multo poſt miſit. Carolinum ſtatim deprehendi; nam in antica ſpectatur Monogramma Caroli Magni Regis Francorum & Langobardorum, ac tamdem Imperatoris Romanorum, nempe KAROLVS. In poſtica eſt TARVISIO. Quare nulla amplius dubitatio ſupereſſe poteſt, quin Tarviſium ante nongentos annos & ultra jure Monetæ frueretur. Cur autem Civitati illi ſub Langobardis & Francis Regibus, non verò tot aliis tunc illuſtrioribus Urbibus, prærogativa Monetæ conceſſa fuerit, nulla alia mihi ratio ſe offert, niſi quod uti Tuſciæ Luca Civitas deſtinata iis temporibus fuit, ut ibi cuderentur Nummi, ita Tarviſium ejuſmodi honore donatum fuerit pro Ducatu Forojulienſi. Sed fortaſſe Germanis poſtea in Italia dominantibus continuatum Tarviſinis minime fuit ejuſmodi jus. Mihi ſane nondum ullus alius Nummus occurrit, antiquis iis Sæculis in ea Urbe percuſſus. Ceterum ſubſequutis Sæculis ab Imperatoribus conceſſa fuit Epiſcopo Tarviſino Moneta publica ejus Urbis, immo & ipſa Civitas, uti vetera monumenta teſtantur.

Alterum quoque Nummum diverſi moduli addo, qui poſt hæc ſcripta delatus eſt: rari quippe ſunt id genus Nummi.

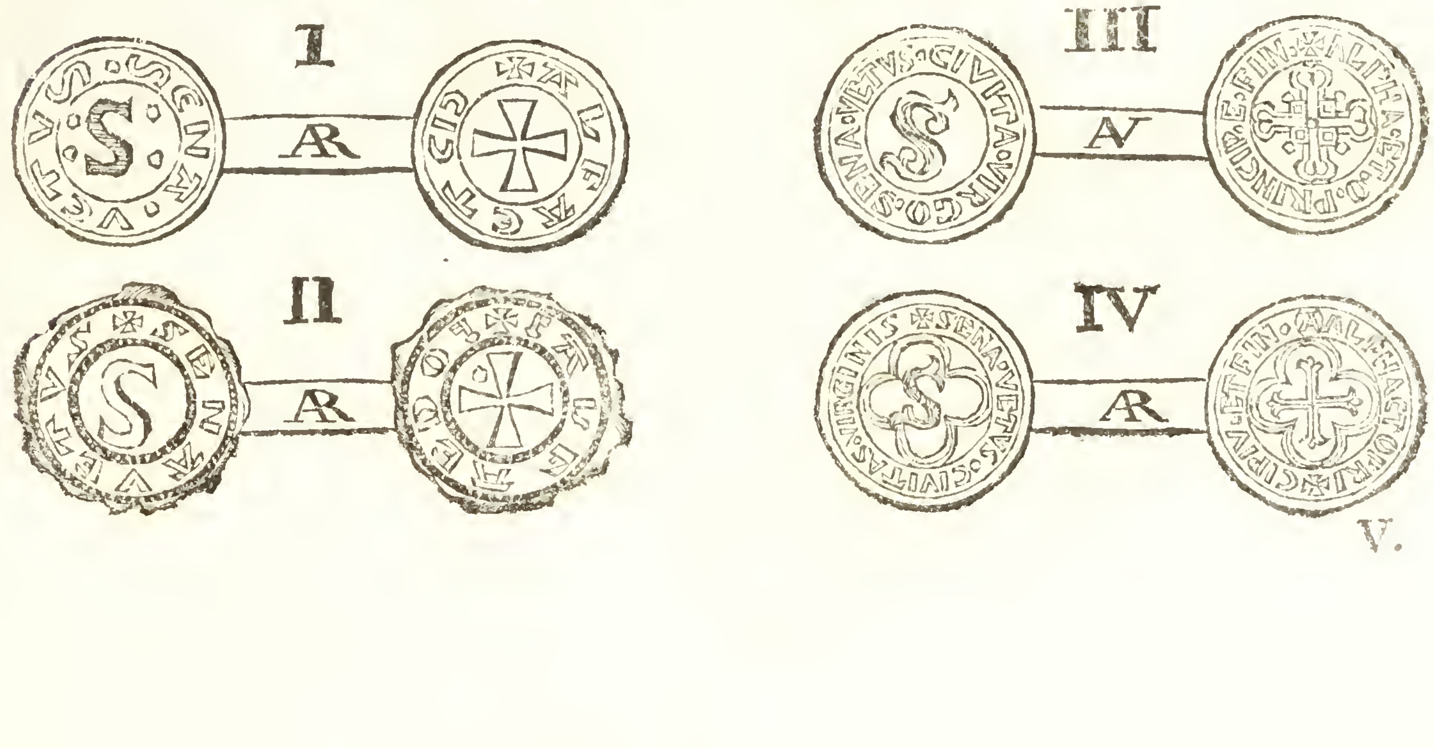
TAU-

MARCHIONUM SALUTIARUM.

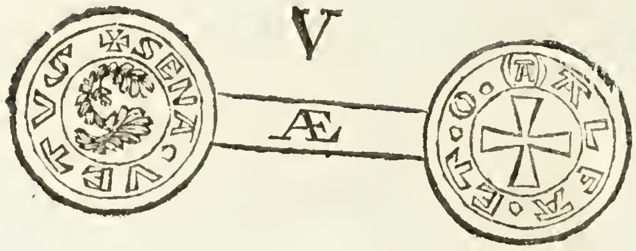

S E N A R U M.

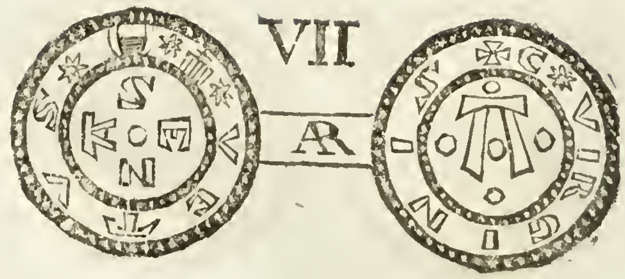

Tab. LXXII.

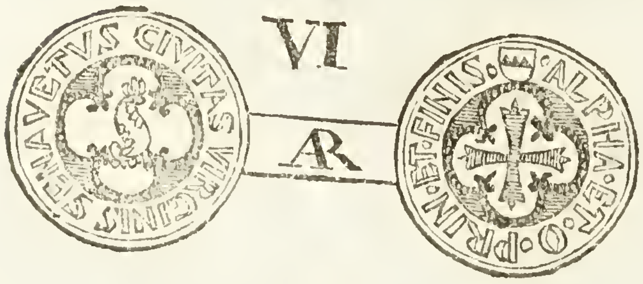
V

VII

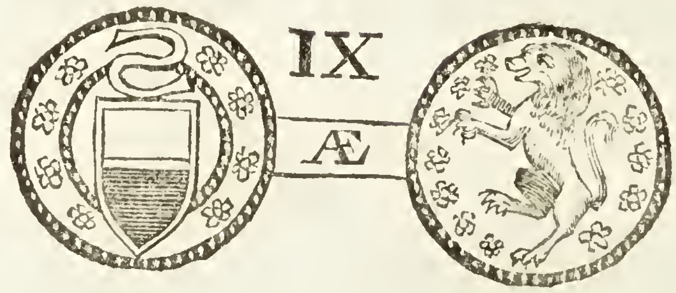
VI

VIII

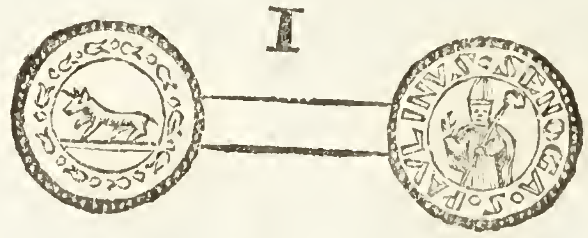

IX

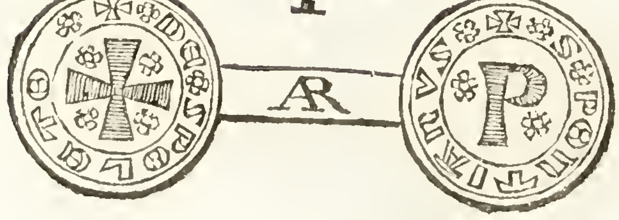
S E N O G A L L I Æ.

I

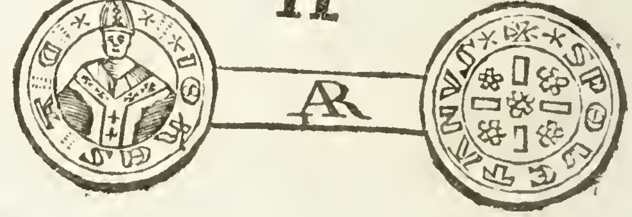

S P O L E T I.

I

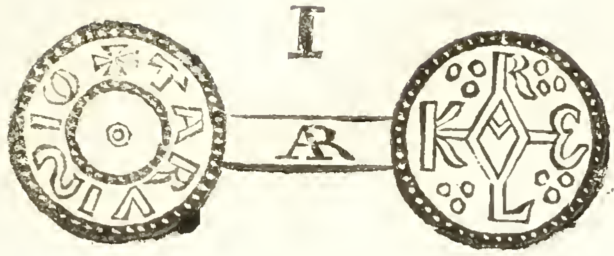

II

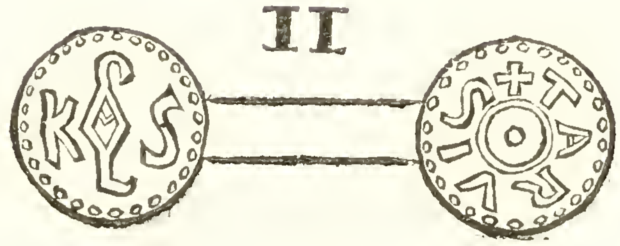

T A R V I S I I.

I

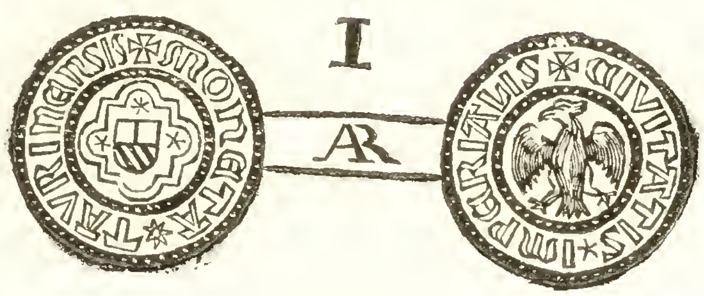

II

T A U R I N I.

I

TAURINUM.

QUo tempore nobilis iſta Civitas ſui juris fuit, neque Principibus Sabaudienſibus parebat, percuſſit hunc Nummum argenteum, rarum profectò, quem mihi ſuppeditavit Joſeph Maria Cattaneus Civis Mutinenſis. Poſt Friderici II. Auguſti mortem, quæ Anno Chriſti MCCL. contigit, Thomas Comes Maurienenſis Taurinenſi Urbe potitus fuit. At is Anno MCCLV. aut potius ſequenti, ſeditione obortâ, a Civibus Taurinenſibus in vincula conjectus fuit, atque Aſtenſibus inimicis traditus. Quare eodem Sæculo Nummus iſte cuſus videtur, in cujus antica viſuntur inſignia, ut opinor, ipſius Civitatis, cum tribus aſteriſcis hinc inde diſpoſitis, & literis MONETA TAVRINENSIS. In poſtica ſpectatur Aquila alis apertis, & circumſtant literæ: CIVITATIS IMPERIALIS.

VERONA.

INter Italici Regni Civitates, quæ primæ officinam Monetariam habere meruerunt poſt antiquiſſimas illas, Ticinenſem videlicet, Mediolanenſem, Tarviſinam, atque Lucenſem, enumeranda mihi eſt *Verona*. Certe *Veronenſis* pecuniæ memoria frequens occurrit in Chartis vetuſtis. Leguntur hæc verba in Ferrarienſi, Anno Chriſti MCXIII. exaratâ: *Et in omni feſtivitate Sancti Martini annualiter daturus ſum vobis in veſtro arbitrio porcum unum de precio Solidorum octo denariorum Veronenſium, aut ipſos Solidos, quem ſuſcipere volueritis; & in omni Nativitate Domini ſpallam unam, vel pullos duos*. Ita in altera pergamena Ferrarienſi, Anno Chriſti MLXXVIII. ſcriptâ, mentio eſt *denariorum Venetorum*, ac *Veronenſium*, uti ex ipſa patebit, evulgandâ heic mihi, ex beneficio ſupra laudati Joſeph Antenoris Scalabrinii eruditi viri Ferrarienſis.

Charta Emphyteuſis Ferrarienſis, Anno 1078.

IN *nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis. Anno Domini* .... *Milleſimo Septuageſimo Octavo*, *Regnante* Domino Einrico Imperatoris *Anno Vigeſimo Secundo*, *IX. Kalendas Octubris*, *Indictione Secunda* .... *Mazolino filius quondam Pagano de Rofredo de la Turre*, *&* Winildo *filius quondam Joculo de la Nure de Comitato Ferarienſis. Uti me u* ... *filius quondam David de Ugone de Rencia, ſeu filiis & heredibus vel ſucceſſoribus* ...... *per enfiteoſin nomine jure a preſenti die nobis concedere dignenini rem juris veſtre proprietatis: ideſt trans flumen Reno in fundi Panicale, in loco ubi dicitur Gajo de Sertito, pecia una terra in integrum cum introito & exiteo ſuo uſque in via publica, vel cum omnia ſuper ſe & infra ſe abente in integrum, a pertica decipeda menſurata per longo, & per ambobus lateribus perticas octo & pedes novem: ab uno caput perticas ſeptem, alio caput perticas ſex: finis eſt ab uno latere ponis te Urſone Presbitero petitore, alio latere ponis te Donatho filius Nathale de Martini* de *Dominico. Ab uno caput ponis te Martinus Presbiter, qui vocatur Ricio, & Ruſticello de Bonvicio: alio caput ponis te Petrus de Ermengarda, vel ſi quis ali adfines ſunt. Ipſa jam dicta pecia terra in integrum, qualiter ſupra legitur damus nos ſupraſcripti Mazolino*, *&* Winildo *tam per nos, quàm per Joculo nepote noſtro filius quondam Rodulfo de Rofredo, tibi ſupraſcripto Urſone Presbitero, tuique Succeſſoribus & heredibus, ad habendum, tenendum, & poſſidendum, eâ vero racione, ut non abeatis licenciam tu ſupraſcriptus petitore, neque tuis ſucceſoribus & heredi de predicta pecia terre in integrum, qualiter ſupra legitur, in eſtranea perſona nec vendere nec donare, niſi ſi nobis oportunum fuerit optinere ſit dominacio noſtriſque heredibus, ſi juſtum precium dare voluerimus, ſicut per bonos homines apreciatum fuerit; & ſi juſtum precium dare noluerimus, ſicut per bonos homines apreciatum fuerit, licencia ſit vobis eas dare in talis hominibus, qui* de *diſtricto iſtius Comitato fuerit, excepto heredes* Comes Alberti, *& illorum Servis, & ſalva juſticia dominica perſolvend* ... *& poſt completa hereditas tua, qui ſupra petitore, Calciarios dandi ec enfiteoſin in och ordine renoventur. Sic ita tamen ut exinde inferre debeo ego ſupraſcriptus petitore, meiſque ſucceſſoribus & heredibus vobis, veſtre dominacionis, veſtriſque heredibus ſingulis quibuſcumque Indictionibus penſionis nomine inc* Denario Venecie uno, *ita ut dictum eſt, penſio perſolvatur; & nos ſupraſcriptis Mazolino*, *&* Winildo *promittimus tam pro nobis, quàmque pro Joculo nepote noſtro, noſtriſque heredibus pro dicta pecia terre vineata, qualiter ſupra legitur tibi ſupraſcripto Urſone Presbitero, tuiſque ſucceſſoribus & heredibus omni tempore ab omni homine defenſare*

ſare

ſare & auctorizare promittimus . Si qua vero pars contra ec enfiteoſin ire temptaverit, & non conſervaverit omnia qualiter ſupra legitur , det pars parti pene nomine . . . . . Denariorum Veronenſium Solidos triginta & ſes ; *& poſt penam ſolutam ec enfiteoſin , ſicut ſupra legitur , omni tempore in ſua maneat firmitatem .*

Actum in Civitate Bononia . . . .

✠ *Alberto filius quondam Gerardo de Andrea de Gerardo , & Johannes filius Bonaldo de Ferraria , & Lamberto filius Ugone de Cazano , & Urſo filius Urſoni de Andrea , & Pagano Sarto filius quondam Albezo Sarto , rogatis teſtibus .*

✠ *In Dei nomine ego Bonandus Notarius ec enfiteoſin ſic , ut ſupra legitur , ſcripſi .*

In Charta etiam Beatricis Comitiſſæ Anno Chriſti MLXXIII. exaratâ , quam protuli in Diſſertatione XI. *De Allodiis* , memorantur *centum Libræ denariorum Veronenſium* . Denique in concedendo jure Monetæ Epiſcopo Patavino Henricus II. Auguſtus præcepit , ut pecunia cuderetur *ſecundùm pondus Veronenſis Monetæ* , uti ſupra vidiſti in ejus Diplomate . Jus autem Patavinæ Monetæ ad Epiſcopum Civitatis illius ſpectaſſe , legimus in Diplomate Friderici I. Anno Chriſti MCLIV. Tom. V. Italiæ Sacræ . En ergo Civitatis Veronenſis Nummos , hactenus mihi oblatos . Atque utinam plures adferre licuiſſet .

Primus Nùmmus argenteus, tum Patavii apud Comitem Johannem de Lazara , tum Veronæ apud Johannem Franciſcum Muſellium Archipresbyterum inſignis Capituli Canonicorum Veronenſium exſiſtens , in utraque facie ectypon præfert , inſcriptionis tantùm ſitu immutato , nempe in area Crucem hiſce literis circum exaratis : VERONA . In limbo CI ✠ EV ✠ CI ✠ IV. quarum literarum explicationem ab eruditis Veronenſibus exſpectabo.

Secundus ab eodem Muſellio ad me miſſus , Mutinæ quoque in Muſeo Bertacchinio viſitur. In area oſtendit Aquilam protenſis alis cum epigraphe CIVITAS . In altera facie Crux cum literis VERONA. A. M. ideſt *Albertus* & *Maſtinus de la Scala* , ſive *Scaligeri* , qui Anno Chriſti MCCCXXIX. dominari Veronenſi in Urbe cœperunt . Et ſane inter duas initiales literas A, & M. Scalæ figura viſitur , Scaligerorum dominantium Inſigne gentilicium .

Tertium poſſident in ſuis Muſeis Patavino Comes de Lazara , & Veronenſi Muſellius . Cuſus fuit Nummus ſub ipſis Scaligeris , ideoque explicatione non indiget .

Quartus æreus in eodem Muſeo Muſelliano , Scalam inſigne Scaligerorum præfert in antica ; in poſtica verò virum Leonis caput ſiniſtrâ tangentem , cum fuſte in dextera .

Quinctus argenteus ab ipſo humaniſſimo Muſellio mihi traditus , Aquilam exhibet cum inſcriptione BTHS. ANTNS. videlicet *Bartholomæus* , & *Antonius* Scaligeri fratres , qui Anno Chriſti MCCCLXXIV. dominationem Veronæ ſuſceperunt . In averſa parte viſitur effigies Epiſcopi cum literis SANCIVS ZENO , & in ſummitate Scala .

Sextum æreum mihi conſpiciendum obtulit idem Muſellius . Hinc Scala in area , cum literis BARTOLOMEVS : inde Crux in altera facie , & inſcriptio ANTONIVS .

Septimum argenteum vidi Mutinæ apud Paulum Seghicium nobilem virum . Ibi Crux cum circumpoſitis literis COMES VIRTVTVM D. MLI . . . . . . hoc eſt, *Dominus Mediolani*, & (ut puto) *Veronæ* . Is eſt Johannes Galeatius Vicecomes , qui Anno Chriſti MCCCLXXXVII. pulſo Antonio Scaligero , Veronam ſibi ſubjecit . In poſticâ cernitur imago Epiſcopi Sancti cum epigraphe SCS ZENO DE VERONA .

Octavus denique Nummus ſuccedat, e Schedis Blanchinianis , in Muſeo Muſelliano adſervatis , depromtus . Ibi Aquila biceps cum literis in circuitu : DVX AVSTRIAE . In poſtica imago Epiſcopi cum inſcriptione circum exaratâ : S. ZENO PROTEC*tor* VERONAE. Niſi percuſſus hic Nummus fuerit , poſtquam Maximilianus I. Auguſtus ſecundùm Cameracenſis fœderis pacta Veronenſi Civitate potitus fuit , Eruditis Veronenſibus illius interpretationem commendo .

VICENTIA.

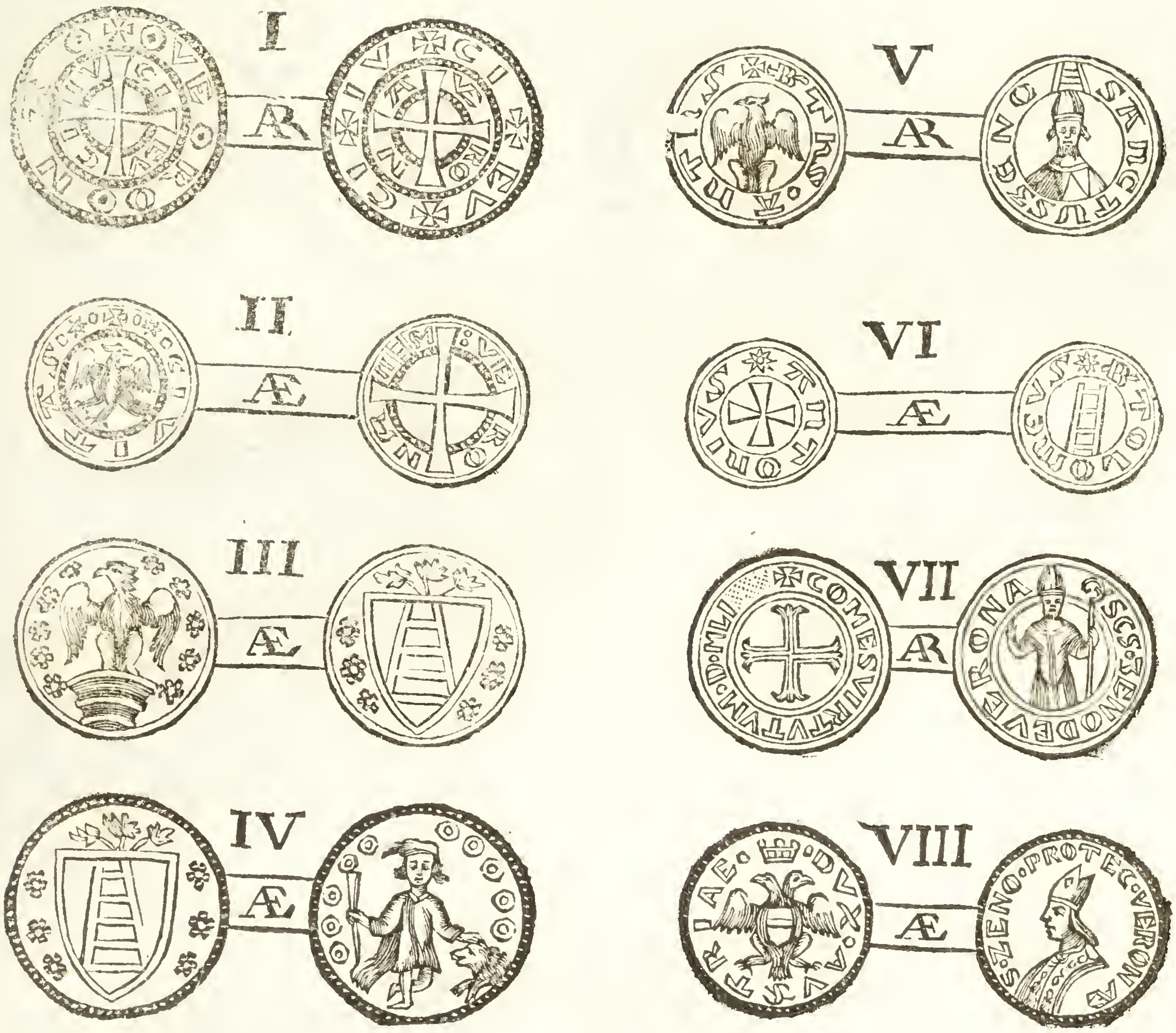
EX Nummis in *Vicentina Urbe* percuſſis unum tantummodo proferre poſſum , Patavii in Muſeo Lazara adſervatum . Ibi viſitur Aquila in area , circumpoſitâ inſcriptione : CIVITAS . Scutulum quoque ibidem conſpicias, cum inſigni quodam . In averſa parte Crux cum literis VICIENCIE . Ita enim illic legi , & non VICENCIE , monuit me amicus vir Adamus Pivatus Sacr. Theologiæ Doctor Patavinus .

VIGLEVANUM.

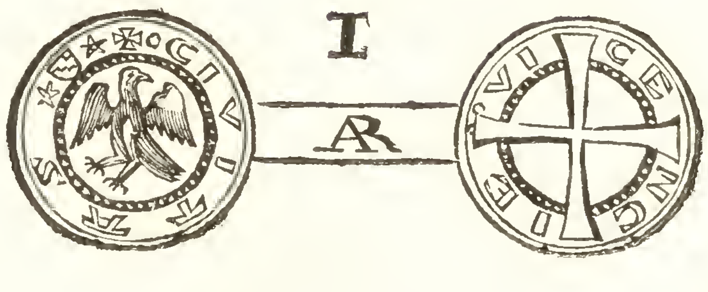
V*Iglevanum* , inſigne olim apud Inſubres Oppidum , nunc Civitas Epiſcopalis , a Ludovico XII. Francorum Rege , poſtquam

Medio-

VERONÆ.

VICENTIÆ.

V I G L E V A N I.

UR-

Mediolanenſi Ducatu potitus eſt, traditum fuit in Feudum, addito *Marchionis* titulo, inſigni ac celeberrimo exercituum Imperatori *Johanni Jacobo Trivultio*, cujus Familiæ dignitatem tuetur adhuc Mediolani multa cum laude præclariſſimus Marchio Theodorus Alexander Trivultius, per lineam maſculinam ex ejuſdem Jo. Jac. fratre Jo. Firmo primogenito deſcendens. Servat is Nummos aliquot, eoſque mihi ea de re agenti communicavit, quos deinde ſum editurus.

Numiſma vero æneum ſignatum numero primo extat Mutinæ in Muſeo Bertacchinio, in cujus altera facie cernitur protome viri laureati, circumducta hac Inſcriptione IO. IA. TRI. MAR. VIG. FRAN. MARE. ideſt *Johannes Jacobus Trivultius Marchio Viglevani*, *Franciæ Mareſchalcus*. In altera parte caput hominis cum literis in limbo exaratis NEC CEDIT VMBRA SOLI, & fortaſſe *Nicolaum* ejus filium *Comitem Muſocci* repræſentat, qui patrem armorum gloria ſequebatur.

Secundus Nummus nullum loci, quo cuſus fuit, nomen exhibet, atque ad eumdem Joannem Jacobum Trivultium pertinet. In antica viſitur caſſis clauſa, cui inſidet vel Harpya, vel Sphinx alata caudam inflexam demittens, manu chartulam inſcriptam tenet. In vetuſtiſſimis hujus Familiæ inſigniis una manu anulum cum adamante tenens aſpicitur, altera limam, in aliquibus integram, in aliis vero fractam, addito lemmate: *Ne te ſmay*, quod liceat interpretari, ut vulgo dicitur *non ti ſmagare*, hoc eſt, ne animo decadas; in eum ferme ſenſum, quo Vergilius Æneid. 6.

Tu ne cede malis, at contra audentior ito,

niſi conſtantia in arduis opus eſſe ſignificari voluerit. In poſtica ſunt inſculpti Delphines duo capitibus invicem verſis, & ſeu fonti, ſeu termino, ſeu alicui ignoto corpori inter utrumque ſtanti hærentibus, ita ut caudis in ſemicirculi figuram demiſſis M literæ formam, qualis Veteribus pingebatur, exhibeant, per quam indicari facile potuerit *Muſocci* Comitatus, quem emerat Joannes Jacobus antequam Galli ductore ipſo in Italiam veniſſent.

Tertius pariter ad eumdem Joannem Jacobum pertinet. In antica Scutum exhibet, in quo circulus eſt inciſus, quem Crux interſecat, porrectis e circulo radiantibus ſplendoribus, literiſque circumſcriptis IO. IACOBI TRIVVLTII. CO. In poſtica imaginem B. M. V. exhibet puerum Jeſum in præſepe adorantis, cum circulari epigraphe: QVEM GENVIT ADORAVIT, eumque ad Regium Lepidi Civitatem pertinere puto, qua honoris gratiâ Joannes Jacobus donatus fuerit.

Quartus ad ipſius Joannis Jacobi honorem cuſus in antica ejus imaginem exhibet circumſcriptis literis IO. IA. TRI. MAR. VIGLE. MARESCAL. FRAN. In poſtica togatam fœminam dexterâ caduceum, alter â palmam cum inſcript. ASTRA. ME. DVCE. TVTVS ADIBIS.

Quintus ad eumdem ſpectat; in antica viſitur Scutum familiæ inſignia exhibens, inſcript. lit. IO. IA. TRIVLT. MAR. VIGLE. ET F. M. In poſtica S. Georgius pedes lancea draconem tranſverberans: in circulo inter duas parvas Cruces S. GEORGIVS.

Sextus item exhibet familiæ inſignia cum caſſide pinnis ornata. Supra ſtat Sphinx manu chartulam tenens, in circulo IO. IA. TRIVL. MAR. VIGLE. ET. F. MA. In poſtica viſitur imago Sancti Georgii equo inſidentis, ac draconem lancea tranſverberantis. In circulo SANCTVS. GEORGIVS.

Septimus ad eumdem pariter ſpectat. In antica viſuntur inſignia familiæ in ſimplici Scuto ſignata parva Cruce, & in circulo literæ IO. IA. TRIVL. MAR. VIGLE. In poſtica Crux major in medio, & in ſuperiori parte minor cum literis ET FRANCIE MARESCALVS.

Octavus, ac Nonus Nummi e Schedis Blanchinianis, Veronæ in Muſeo Muſelliano exiſtentibus deprompti ad Franciſcum Trivultium pertinent Nicolai Comitis Muſocci filium, & M. Jo. Jacobi nepotem. In antica illius inſignia apparent floccis hinc inde a Scuto pendentibus ornata, & capite mitrato Sancti Ambroſii, ſuperimpoſito cum literis in limbo FRANCISC*us* TRIVL*tius* MAR*chio* VIGLE*vani* &c. Is floruit Anno Chriſti MCLX. In poſtica S. Georgii effigies, in uno inſidet equo, draconem lancea feriens, in altero pedes eſt ac draconem utraque planta calcans, lanceam in gulam immittit, in utroque literæ SANC. GEORGIVS.

VOLATERRÆ.

NUllum Volaterranæ Reipublicæ in Etruria Nummum exhibere poſſum. Dicam tamen, ne hoc quidem ornamentum olim in ea Civitate fuiſſe deſideratum: quippe Sæculo Chriſti Tertiodecimo mentionem reperio *Librarum Vulterranenſis Monetæ*. Quod quum audis in actis etiam aliarum Civitatum, prodere conſuevit, fuiſſe in illis quoque Officinam Moneta-

netariam, ſignatamque eorum Populorum nomine pecuniam. Chartam ex Regeſto Cencii Camerarii deſcriptam accipe, ubi *Volaterranæ pecuniæ* mentio occurrit, quæ profectò celebris fuerit neceſſe eſt, quando in Civitatibus Reatina & Aſculana in honore & commercio erat.

Literæ de Comitatu Aſculano a Gregorio IX. Papa commendato Epiſcopo Aſculano ſub centum Librarum Volaterranarum penſione, Anno Chriſti 1231.

GRegorius Epiſcopus, *ſervus ſervorum Dei, venerabili fratri* Marcellino Epiſcopo Eſculano *ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Eccleſiam Eſculanam, tamquam Sedis Apoſtolicæ filiam ſpecialem, & perſonam tuam, nobis fide notam & devotione probatam, ſpeciali gratiâ proſequentes, Comitatum Eſculanum cum jurisdictione ac juribus, reditibus & pertinentiis omnibus ad Eccleſiam Romanam ſpectantibus, & ſpecialiter poteſtate ibidem creari Tabelliones, tibi ſub annuo Cenſu* Centum Librarum Vulteranenſis Monetæ, *in feſto Beati Michaëlis, Cameræ noſtræ ſolvendo, quamdiu nobis placuerit, committimus, Eccleſiæ Romanæ nomine fideliter gubernandum, prout in inſtrumento publico exinde confecto plenius continetur. Ut autem quod de te in ſpe gerimus, nos in re inveniſſe lætemur, Fraternitatem tuam monemus, auctoritate præſentium tibi injungentes, quatenus juſtitiam diligens & obſequens æquitati amplectaris in omnibus pietatem, religioſos pio fovens affectu, & defendens a potentibus impotentes, ut Apoſtolicæ Sedis gratiam recognoſcens, divinæ te reddas gratiæ aptiorem.*

Datum Reate, Nonis Novembris, Pontificatus noſtri Anno Quinto.

URBINUM.

ÆReum Numiſma accipe Urbini adſervatum apud nobilem virum Comitem Ludovicum Palma, cujus ectypon debeo doctiſſimo & amico viro P. Johanni Proſpero de Sancto Ubaldo Clerico Regulari Congregationis Scholarum Piarum. Ibi effigies Principis cum Inſcriptione: DIVI. FE. VRB. DVCIS. MONTE AC. DR. COM. REG. CAP. GE. AC. S. R. ECCLE. CON. INV. ideſt *Divi Federici Urbini Ducis, Monteferetri, ac Durantis Comitis, Regii Capitanei Generalis, ac Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Confanonerii invicti*. In Poſtica ejuſdem Principis armati & equo inſidentis effigies, cum literis OPVS SPERANDEI, qui Numiſma conflavit. Is eſt Federicus, e Comitum Montisferetri ſtirpe prognatus, Anno Chriſti MCCCCLXXI. Dux Urbini renuntiatus, militiæ Ductor celeberrimus.

Duos quoque æreos Nummos poſſideo ego. In antica viſitur Principis imago cum epigraphe: GVIDVS VB. VRB. DVX. In poſticâ Scutum cum ejus inſignibus. Circumſtant hæ literæ: CO MON. FE. AC DVRANT. ideſt *Guidus* (rectiùs verò *Guido*) *Ubaldus Urbini Dux, Comes Montis Feretri, ac Durantis*; qui Anno Chriſti MCCCCLXXXII. Federico patri in dominatione ſucceſſit.

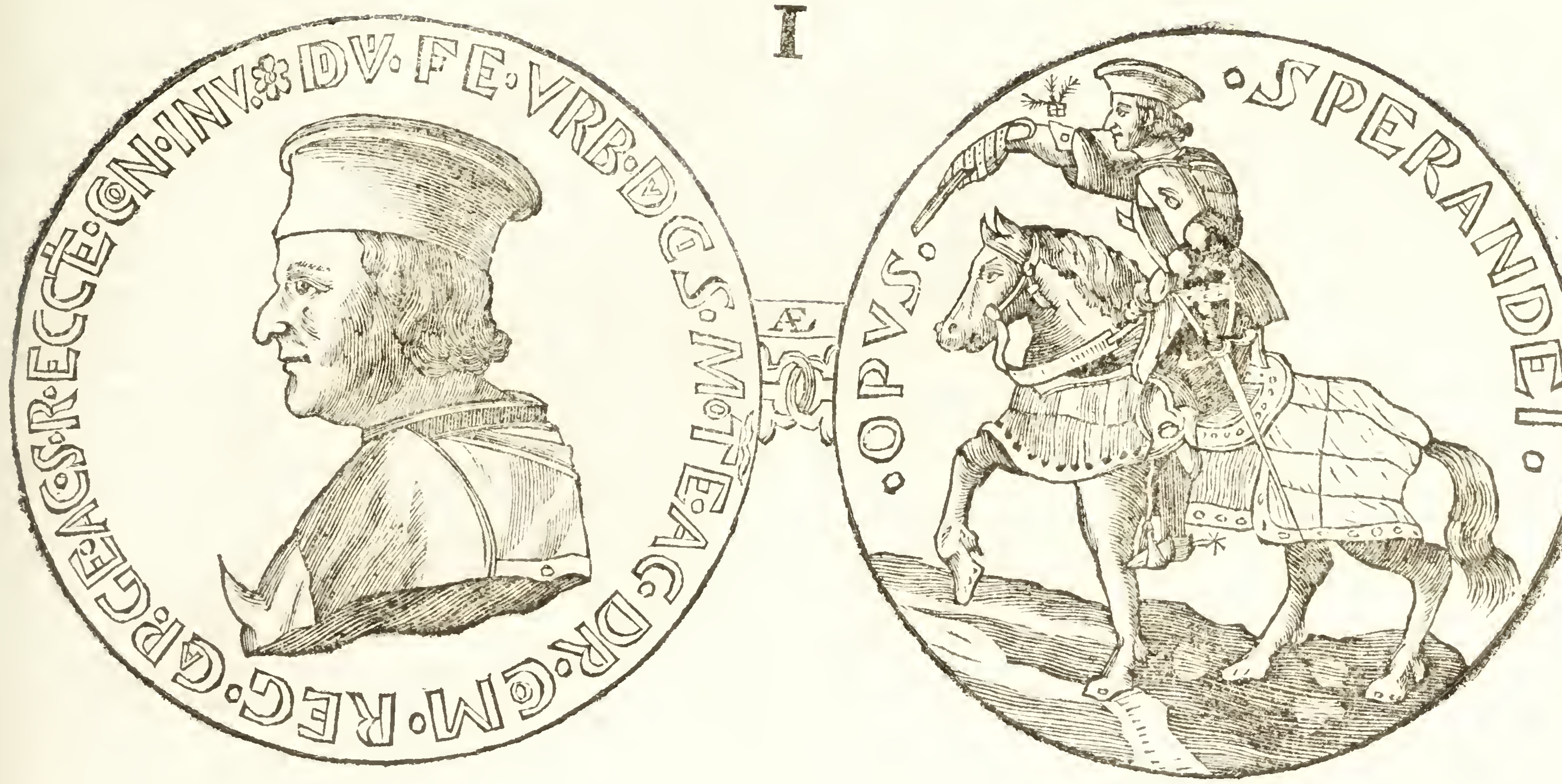
Tertius Nummus, Mutinæ in Muſeo Bertacchinio, imaginem Guidonis Ubaldi exhibet cum epigraphe: GVIDVS. VB. VRBINI. DVX. Viſitur ſtemma gentilicium in averſa parte, cum lemmate: FIDES. SPES. CARITAS.

Quartus Nummus argenteus majoris moduli, exſiſtens Piſauri apud nobilem virum Annibalem de Abbatibus Oliverium, ad eumdem Principem ſpectat. Cernitur ibi Scutum, in quo inſignia Comitum Montisferetri, cum Inſcriptione circumpoſitâ: GVIDO VB. URBINI. DVX. In poſticâ viſitur imago Sancti Georgii cum literis in limbo: ORA PRO N. S. GRI. ideſt *ora pro nobis Sancte Georgi*.

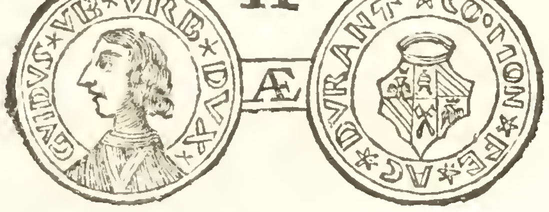
ATque hactenus Nummi, quos congerere potui, in officinis Monetariis Italiæ percuſſi ad Annum uſque Milleſimum Quingenteſimum. Longe plura ſane ſuperſunt mihi ignota. Expoſtulare autem heic mihi liceat de Italicorum eruditorum conſiliis. A tribus Sæculis totus eorum conatus verſatus eſt in conquirendis, extumulandis, ſummoque ſtudio colligendis, Græcorum, Romanorum, Syrorum, aliorumque Orientalium Populorum Nummis uſque ad inclinationem Romani Imperii. Hiſce unis ditantur & abundant, hiſce glo-

URBINI.

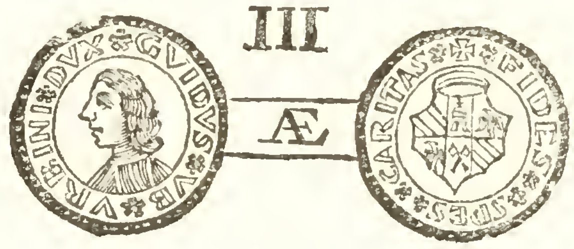
I

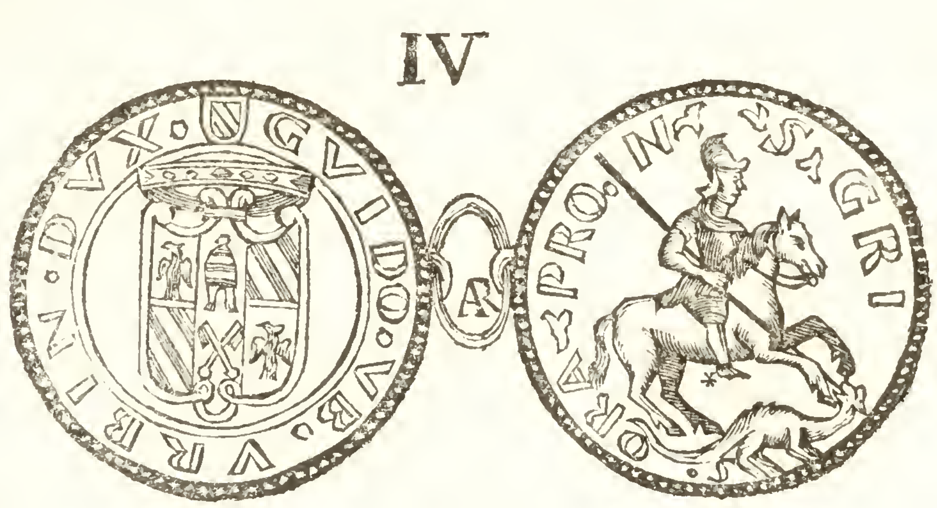
II

III

IV

gloriantur noſtro quoque ævo innumera tum in Italia, tum extra Italiam, Muſæa. Fuere etiam, qui Orientalium Auguſtorum, Græcorumque Principum uſque ad Conſtantinopolis excidium, & Francorum Regum, Anglorum & Germanorum Nummos ſolicite quæſierunt, ac luce donarunt. At quemnam mihi oſtendas, qui Nummariam eruditionem Italiæ ab Anno Chriſti Sexcenteſimo excolendam ſuſceperit, Nummoſque Italicorum Regum, Auguſtorum, Principum, ac Civitatum Liberarum, ſubinde per tot Sæcula cuſos, colligere, atque illuſtrare elegerit? Eruditis noſtris neglecta adhuc provincia iſthæc fuit; immo compluribus ſordent adhuc ejuſmodi Nummi, quaſi non & ipſi ad Hiſtoriæ lucem, atque Italicæ gentis decus æque, ac eruditionem plurimum conferant. Sint, ut lubet, rudes, oleantque barbariem hujuſmodi Sæculorum Nummiſmata. Si medii ævi Hiſtoriam amamus, cur non & caros habemus ejus temporis Nummos, auctoritate publicâ percuſſos, quos profectò fatearis inter illuſtriora barbaricæ antiquitatis monumenta eſſe referendos? Ego, quotquot potui, collegi. Sed tempora advenient, quibus non minori ſolicitudine & iſti congerentur, quàm qua hactenus Græci, ac Romani conquiſiti fuere; agnoſcentque Literati viri, hoc etiam ſubſidio Hiſtoriam Italicam indigere, ipſamque per illud exornari non modicum poſſe. Interea tantus iſte contemtus barbaricorum Nummorum, ſummam apud nos illorum peperit caritatem. Quum enim per tria poſtrema Sæcula nemo unus hoſce vel tantillum curaret, ingens eorum copia ad alios uſus conflata, in tabernis aurificum, aut in officinis Monetariis miſerrime periit. At ubi me hujus quoque mercis congregandæ cupiditas inceſſit, quo me converterim non reticebo. Scilicet in Mutinenſi Urbe, ejuſque agro (idque forſitan in aliis bene multis uſitatum deprehendetur) ſolent mulieres ad collum infantium ſuſpendere Nummos Sancti Ludovici Francorum Regis præ devotione erga Sanctum illum Principem. Hunc ritum tam nobiles, quàm plebeji obſervant, eoſdem Nummos argenteos ſacrarum rerum loco habentes. Sed quia paucorum eſt dignoſcere, quinam ſint Ludoviciani Nummi, plerumque accidit, ut non illos infantuli deferant, ſed omnino diverſos, & quos caſus obtulit, a variis Urbibus, variiſque temporibus cuſos. Vix enim ſe eis offert Nummus, antiquitatem quampiam præferens, ignotiſque characteribus ſignatus, quum Sancti Ludovici Monetam, ut ajunt, ſe reperiſſe ſibi perſuadent; aut Crucem ibi, effigiemve alicujus Sancti inſpicientes, continuo credunt, illinc ſperandam eſſe pueris tutelam. Hac ratione permultos Italiæ Nummos adhuc ſuperſtites deſcripſi, ejuſque Nummariæ eruditionis deſiderium ita inſpiravi tum Reverendiſs. P. D. Alexandro Chiappinio Abbati Canonicorum Regularium Lateranenſium Placentiæ, tum Mutinæ peramico viro Alexandro Bertacchinio, ut jam uterque non contemnendam copiam hujuſmodi Nummorum in ſua Muſea intulerint. Neque moleſtum Lectori futurum puto, ſi & alios quoſdam Nummos ſubjiciam extra Italiam percuſſos, quos in conquirendis Italicis ſors mihi obtulit.

ANGLIÆ, & SCOTIÆ REGES.

Romæ in Muſeo Sabbatinio Nummus argenteus viſitur, ad antiquum unum Angliæ Regem pertinens. In antica parte hæc epigraphe legitur: COENVVLF REX. In poſticâ hæ literæ apparent T. A. EA. Johannes Bromtonus pag. 796. editionis Londinenſis, ſcribit, Sigeberto Weſtſaxonum Rege expulſo, Anno Chriſti DCCLXIV. *ejus loco Kenwolfum, juvenem egregium de Regia ſtirpe oriundum, in Regem ſuper Populum Weſtſaxiæ fuiſſe electum*. Verùm non hic in Nummo deſignatus mihi creditur, ſed *Coënvulfus* Merciorum in Britannia Rex, qui Anno Chriſti DCCXCVI. imperare cœpit. Simeon Dunelmenſis de Geſtis Regum Anglorum ad eum Annum ſcribit: *Coënulf quoque, pater Sancti Kenelmi Martyris, dehinc diadema Regni Merciorum ſuſcepit glorioſe, tenuitque invictâ virtute, potenti vigore ſui potentatus*. Hic inter Merciorum Reges Decimus quinctus fuit, & annos vigintiquatuor regnavit. Apud Hickeſium in Part. III. Theſauri Linguarum Septemtrionalium, inter Nummos a Coënvulfo iſto percuſſos, unus conſpicitur perquam ſimilis a me nunc producto. In poſticâ eſt eadem figura triangularis, diverſæ tamen ſunt literæ interpoſitæ.

Juvat etiam addere duos Nummos ad vetuſtos Reges Anglo Saxones ſpectantes, & Romæ adſervatos in Muſeo eruditiſſimi Equitis Franciſci Victorii. In priore legitur COENVVLF REX. Poſtica præfert has literas A. ω. EA. In altero habetur hæc epigraphe: OFFA REX. Poſtica exhibet: EDELVAL. Sed quando Anglicos veteres Nummos illuſtravit *Fountaine* in Diſſertatione editâ ab Hickeſio, nihil aliud ſubjungam.

Quar-

Quartum Nummum argenteum Ticini adſervatum, ad me miſit, quum vivebat, Clariſs. olim Monachus Benedictinus Don Gaſpar Berettus. Ibi cernitur caput Regis cum circumpoſita Inſcriptione: HENRICVS D. G. AGL. FRA. ET HIB. REX. ideſt *Henricus Dei gratiâ Angliæ, Franciæ, & Hiberniæ Rex*. In poſticâ exhibetur inſigne Regum Angliæ cum literis POSVI DEVM ADIVTOREM MEVM. Ad quemnam ex Henricis Regibus ſpectet Nummus, eruditi Britanni decernant.

Quinctum ab eodem olim peramico viro Beretto accepi. Regis caput ibi viſitur cum Inſcriptione: IACOBVS. DEI. GR*atiâ*. REX SCOTORVM. In altera parte Crux cum duplici epigraphe, e quibus una his verbis conſtat: DEVS. PROTECTOR. MEVS. ET. LIBERATOR. Non unus fuit Sæculo Chriſti Decimoquincto Scotorum Rex Jacobus: quinam ex iis deſignetur, ignotum mihi.

ARAGONIA & NAVARRA.

IN Muſeo Chiappinio argenteus Nummus exſtat, caput Regis cum Inſcriptione exhibens: FERDINANDVS ...... In averſa parte CIVITAS BARCHINONA.

Alterum Nummum argenteum, Mutinæ adſervat nepos meus Johannes Franciſcus de Solis, & ex argento ac ære conflatum poſſidet in ſuo Muſeo Bertachinius. Cernitur in ejus anticâ inſigne cum literis circumductis: FERRANDVS ...... AVAR...... ideſt *Rex Navarræ*. In poſticâ alterum inſigne cum literis attritis. Hunc ad Ferdinandum V. Catholicum Aragoniæ Regem pertinere opinor. Fortaſſis & præcedens Nummus ad ipſum ſpectat.

BOËMIA.

JOhannes Boëmiæ Rex Primus, Henrici VII. Auguſti filius, & Caroli IV. Auguſti pater, non minus in Germanicâ & Gallicâ, quàm Italicâ Hiſtoriâ perquam celebris evaſit Sæculo Chriſti Decimo quarto. Ad eum pertinet Nummus argenteus, Bononiæ adſervatus a præclariſſimo Marchione Johanne Paulo de Pepulis. In antica viſitur Corona, & in circulo minori hæc epigraphe: IOHANNES: PRIMVS; in ſuperiori verò hæc altera: DEI: GRATIA: REX: BOEMIE. In poſtica Leo, cum literis: PRAGENSIS: GROSSI.

CHIO INSULA.

EST mihi argenteus Nummus, multæ, ni mihi blandior, raritatis. In area Crux cum epigraphe in limbo CONRADVS REX Romanorum. In averſa parte proſpectus Urbis turritæ, cui alis extenſis Aquila coronata ſupereminet. Additur Inſcriptio: CIVITAS CHII. Rarum profectò eſt, in Inſulam Chios fuiſſe jus aliquod Romanorum Regibus, ſive Auguſtis. Percuſſum verò fuiſſe hunc Nummum mihi perſuadeo Anno Chriſti MCXLVII. quo nimirum tempore Conradus II., ſeu III. Romanorum Rex copioſo, ſed infelici exercitu expeditionem ſacram in Orientem ſuſcepit, de qua Otto Friſingenſis, aliique ejus temporis Hiſtorici ſcripſere. Tunc aut erepta Græcis eſt Chios, aut Populus ipſe, quieti ac ſecuritati propriæ conſulens, ſponte ſe dedit Conrado, atque in rei memoriam percuſſus eſt Nummus.

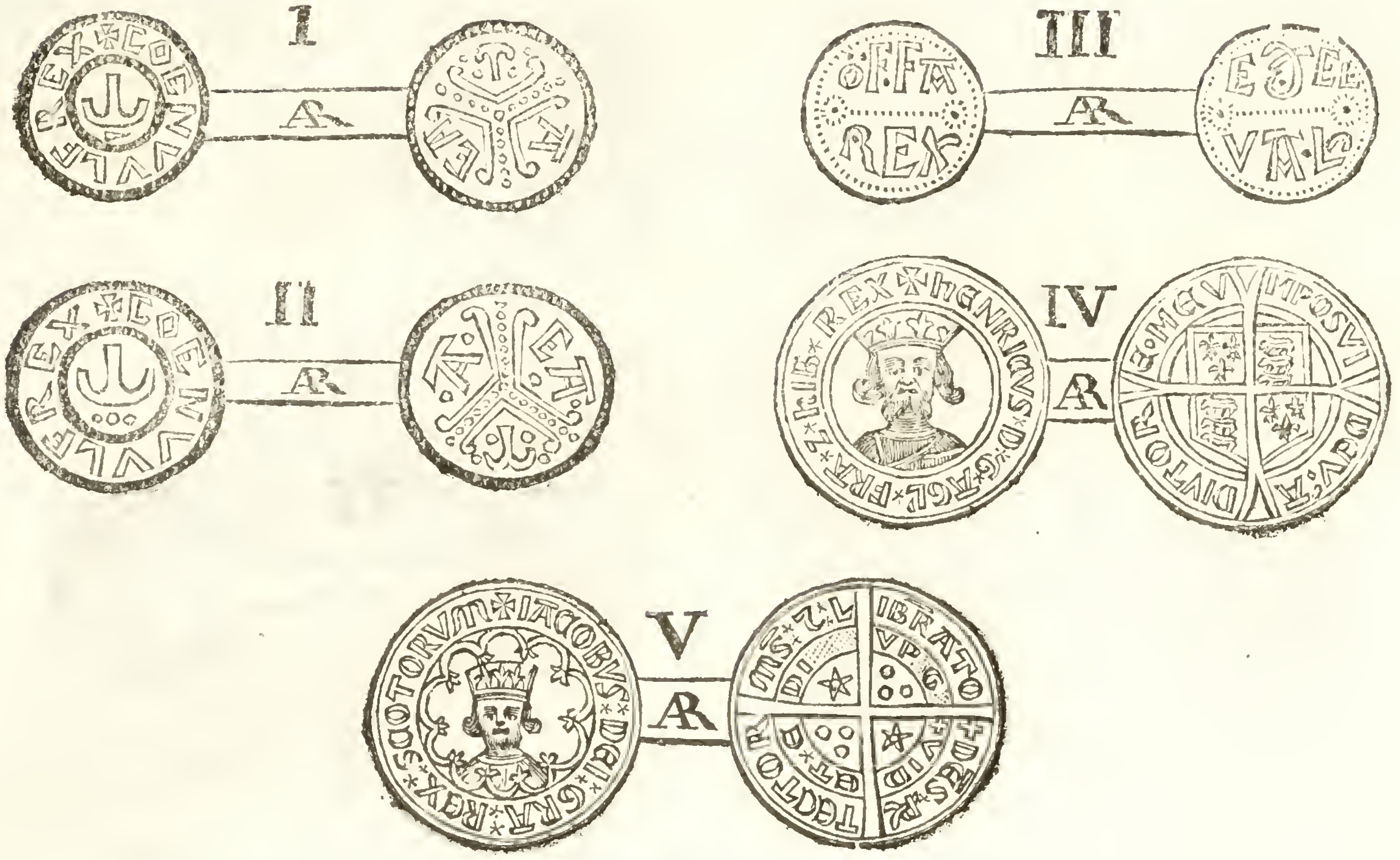
CLARENTIA.

PLacentiæ in Muſeo Chiappinio duplex Nummus ad *Clarentiam* ſpectans adſervatur. In primo argenteo exhibetur eadem figura, quæ in Nummis Ludovici Sancti Francorum Regis, aliorumque ejus ſucceſſorum apparet. Per eam ſignificari compedum formam, quibus in Africa Sanctus Rex conſtrictus fuit, Johannes Villanius hiſtoricus Florentinus memoriæ prodidit. Alii ichnographiam Caſtri Turriti illic exprimi cenſuerunt. Rem in medio reliquit Le-Blancus in Tractatu Hiſtorico Nummorum Francicorum. At ſecundam opinionem minime amplectendam prodent, quæ infra ſubjiciam. Illud perſpicuum eſt, Turonenſes Nummos tunc eâdem figurâ inſignitos fuiſſe, eamque diu retinuiſſe. In Nummo noſtro circumducta legitur hæc Inſcriptio: DE CLARENTIA. In poſtica cernitur Crux, circum quam hæ literæ S. SABACCIO .... EPS. ideſt *Epiſcopus*.

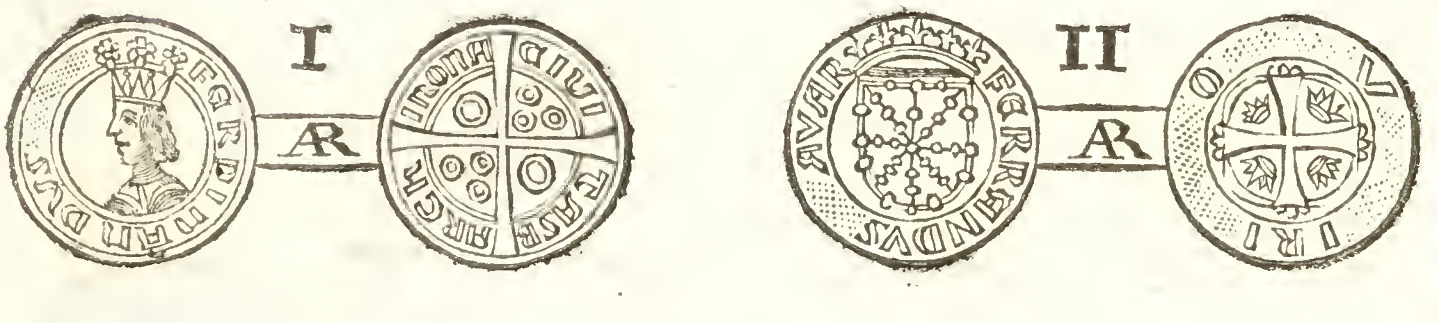
Alter Nummus æreus anticam ſimilem præcedenti oſtendit. In poſticâ legitur CIV*itas* FLORENS. Duplex autem *Clarentia* nobis occurrit. Altera in magnæ Britanniæ Regno, Oppidum videlicet in regione Suffolciæ. Celebris in Italia fuit Leonellus, ſive Leonettus Dux Clarentiæ, Regis Angliæ filius, qui Anno Chriſti MCCCLXVIII. Violantem Galeatii II. Vicecomitis filiam ſolenni apparatu uxorem duxit: qua de re plura habemus apud Hiſtori-

cos

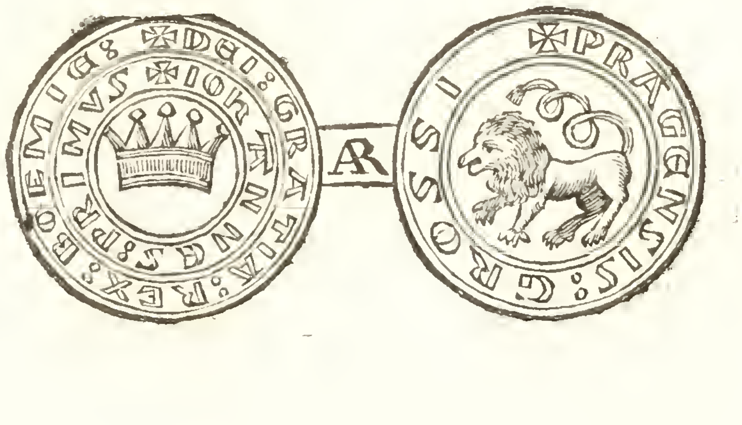
REGUM ANGLIÆ, ET SCOTIÆ.

ARAGONIÆ, ET NAVARRÆ.

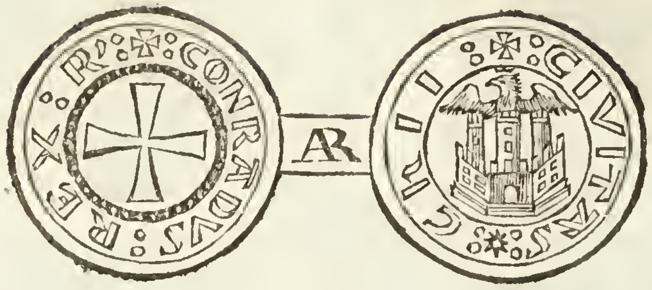

BOEMIÆ.

Tab. LXXX.

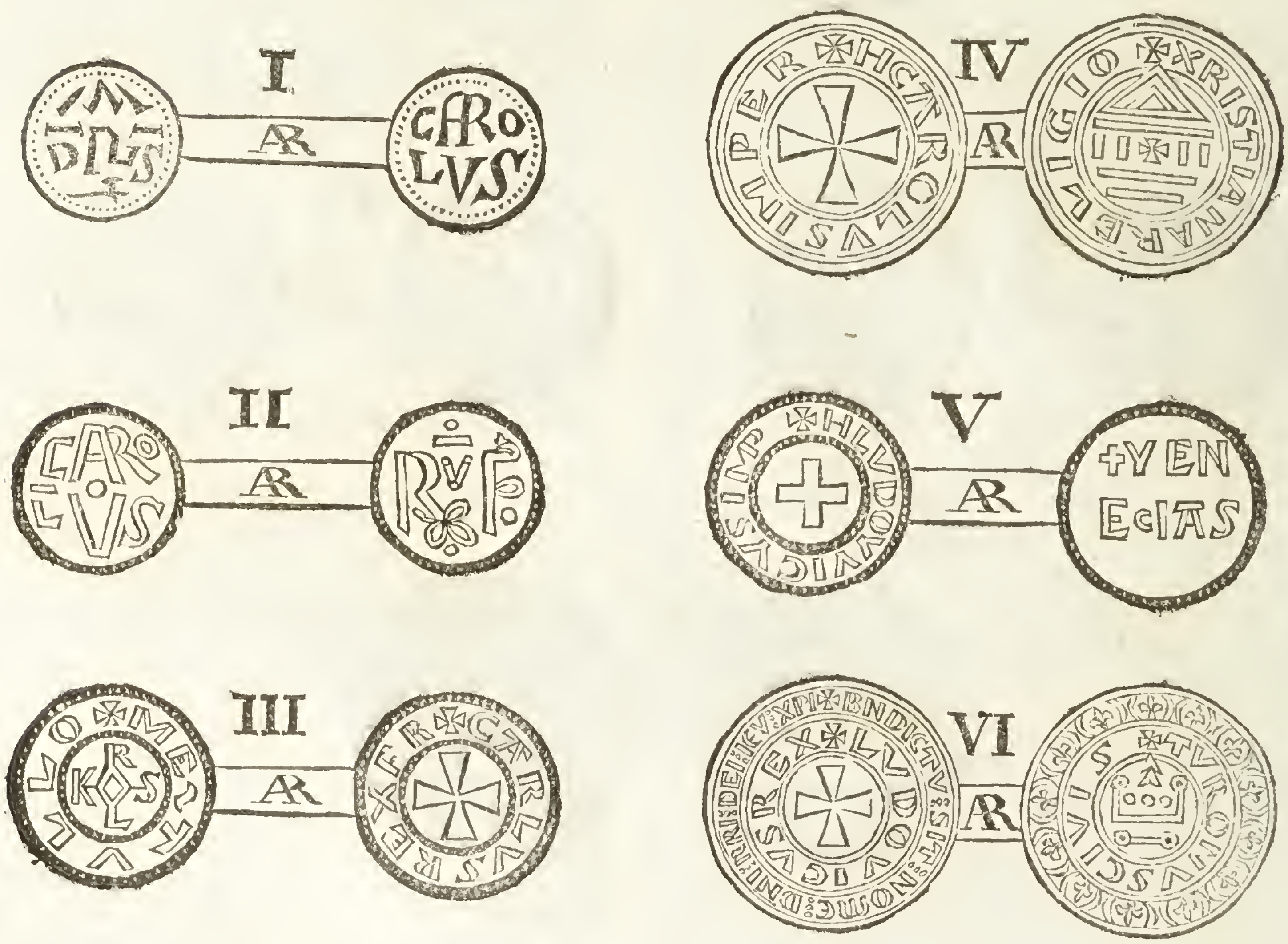
CHII INSULÆ.

CLARENTIÆ.

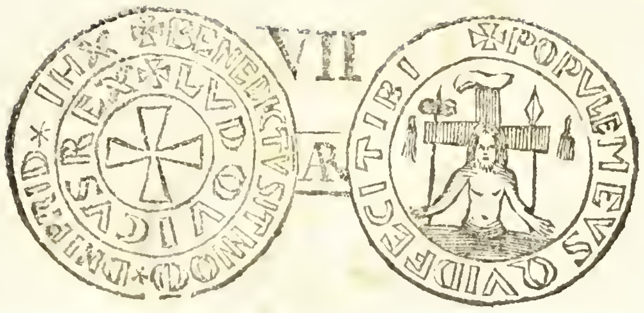

REGUM FRANCORUM.

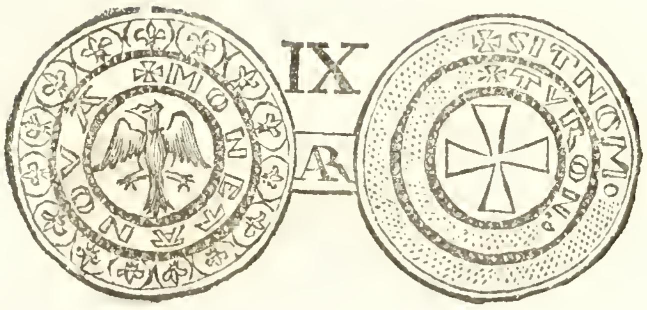

VII.

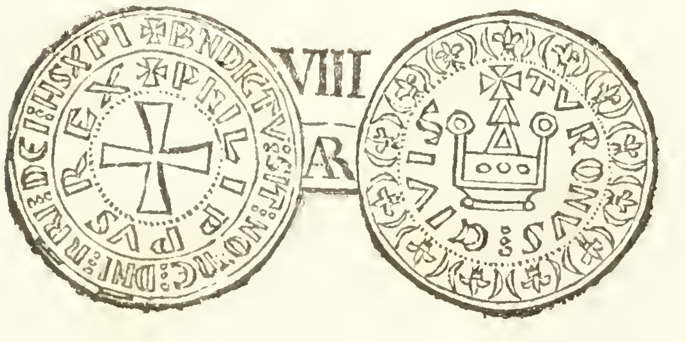
VII

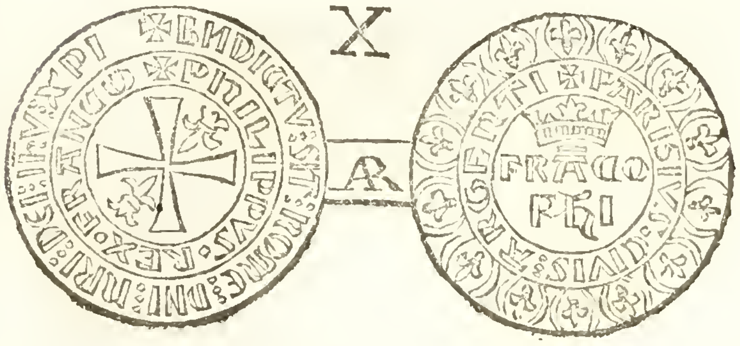
IX

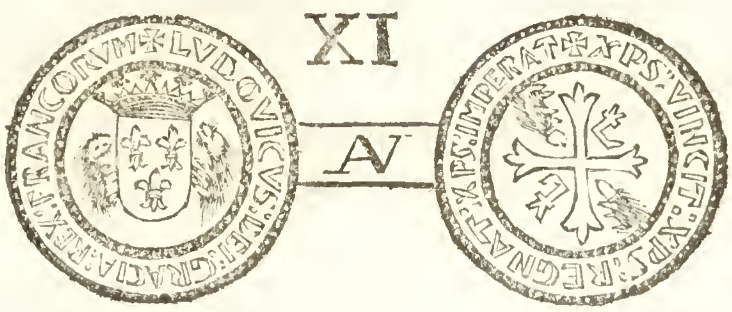
VIII

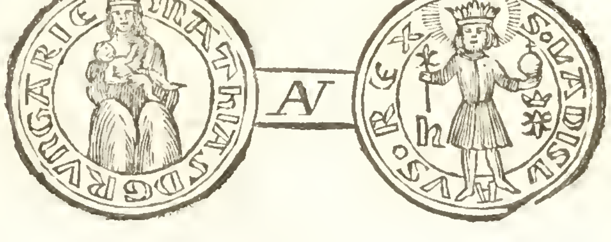
X

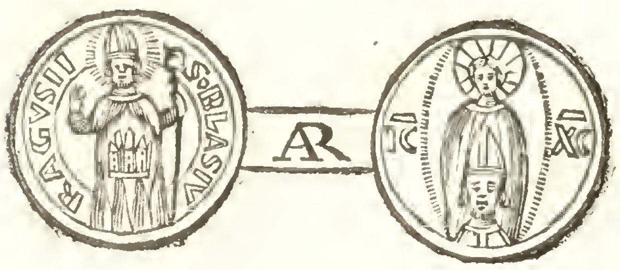
XI

H U N G A R I Æ.

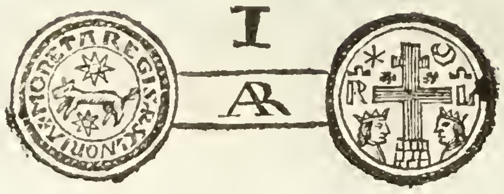

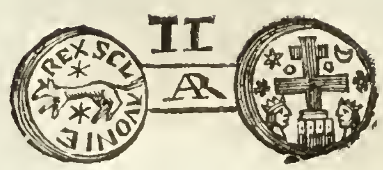
R A G U S I I.

RE-

REGUM SCLAVONIÆ.

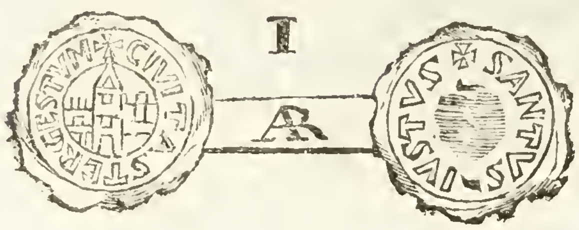

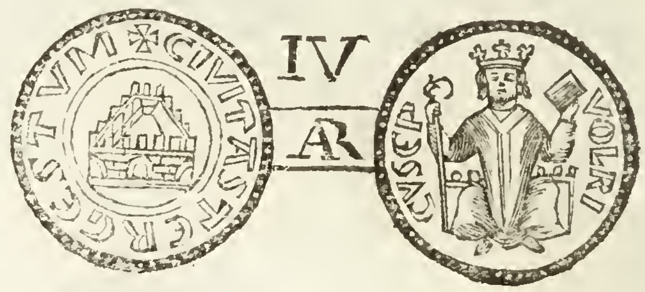

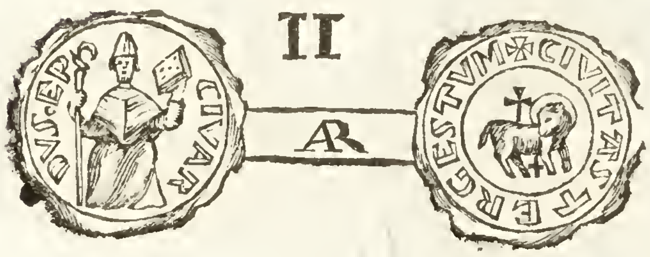
REGUM SERVIÆ.

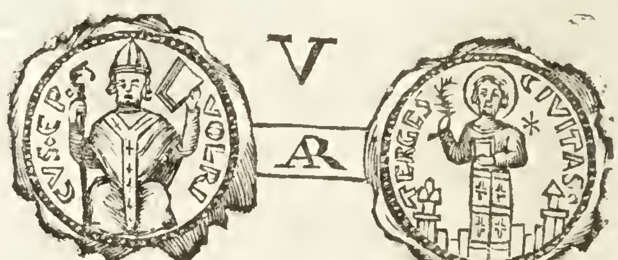

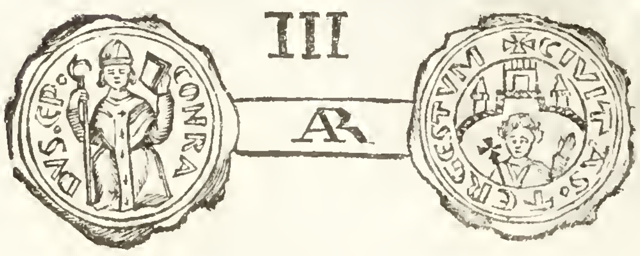
TERGESTIS, ET EPISCOPORUM TERGESTINORUM.

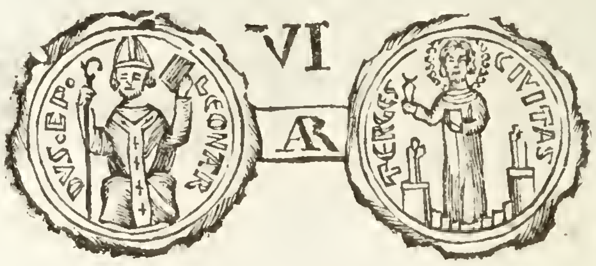

cos Mediolanenſes. Alteram Clarentiam, Ducatus quoque titulo inſignem, olim Peloponneſus numerabat, quam nonnulli antiquam Cyllenem ſunt arbitrati. Ad hanc Civitatem potiùs referendum eſſe Nummum conjectura mea inclinat, quum ei dominarentur olim ſui Principes, ſeu Duces, ex Gallorum (uti opinor) ſtirpe progeniti. Vidi & alterum Nummum in eodem Muſeo Chiappinio, Turonenſium ſimilitudinem præferentem, ſed litteris adeo attritis, ut ab eo evulgando abſtinuerim. Ibi tantùm ſupererant hæ literæ . . . . X. . . ATENES; ac proinde ſuſpicatus fui, Sæculo Chriſti Decimo quarto a Gualterio Athenarum Duce famoſo, quem Florentini improvide ſibi Dominum conſtitutum, provide tamdem dejecere, aut ab ejus majoribus percuſſum. Iſti quoque Athenarum Duces e gente Gallica prodierunt.

In Muſeo Bertacchinio Mutinæ adſervatur item argenteus Nummus, in cujus anticâ, ad Turonenſium formam effigiatâ, legitur tantum CLARENTIA. Inſcriptio poſticæ periit.

FRANCORUM REGES.

Egregie Hiſtoriam Nummariam Regum Francorum a Du-Cangio, ſed præſertim a Le-Blanco pertractatam habemus. Attamen quæ pauca ſe mihi obtulerint, in hanc rem proferre non incongruum puto.

Romæ in Muſeo doctiſſimi Equitis Franciſci Victorii Nummus argenteus exſiſtit, quem ad *Carolum Magnum* ſpectare prorſus mihi perſuadeo. Eumque lubentius profero, quòd ignotum animadverterim Le-Blanco, de Nummis Regum Francorum optime merito. In una facie legitur CAROLVS. In altera verò DNS. *Dominus*. In Italia-ne, an in Gallia, percuſſus fuerit hic Nummus, quove tempore ex officina Monetaria prodierit, non liquet.

Secundum Nummum argenteum, nulla ex parte attritum, viſendum mihi obtulit ſæpe laudatus Reverendiſſimus Chiappinius Abbas. Perquam ſimilem exhibuerat antea Le-Blancus. In anticâ leguntur literæ CAROLVS. In poſticâ ReX *Francor*VM: ita ut cuſus videatur Nummus ante Annum Chriſti DCCLXXIV. hoc eſt, antequam Carolus Francorum Regno Langobardicum addiderit.

Tertium argenteum poſſideo ego, in cujus antica iſtud Monogramma apparet: CRLS, nempe *Carolus*, vel *Carlus*. In limbo legitur ME-TVLLO. Le-Blancus de Nummis Caroli Magni agens, teſtis eſt *Metullum* occurrere in ejuſdem Caroli, Ludovici Pii, & Caroli Calvi Nummis; & poſt Sirmondum, atque Henricum Valeſium, ſignificari hoc nomine putat *Mellum* Pictavienſis Provinciæ Oppidum, ſeu vicum. Ego in hoc Nummo aperte video lineolam diviſionis interpoſitam inter ME, & TVLLO, ita ut ſuſpicioni locus ſuperſit, *Tullum* Leucorum, celebrem Galliæ Belgicæ Urbem, illic memorari. In poſticâ Crux cum literis CARLVS REX FR*ancorum*. Magnumne Carolum, an Carolum Calvum ejus nepotem Inſcriptio hæc deſignet, ſtatuendum minime ſumo.

Quartus Nummus argenteus, majoris moduli, ſed laminæ ſubtiliſſimæ, Mediolani adſervatur penes præclariſſimum virum Marchionem Theodorum Alexandrum Trivultium. Anticam Crux implet, cum circumductâ Inſcriptione HCAROLVS IMPER*ator*. In poſticâ proſpectus Templi, cum literis circumpoſitis XRISTIANA RELIGIO. Ejuſmodi epigraphe uſi ſunt Carolus Magnus, Carolus Calvus, & Carolus Craſſus: quare incertum, ad quemnam ex hiſce tribus Imperatoribus Nummus ſit referendus. Quod heic mirere, Caroli nomen cum H. præpoſito ſcriptum fuit; cujus rei nullum exemplum vidi apud Le-Blancum.

Quinctum argenteum poſſidet Mutinæ vir nobilis Maximilianus Cappellus. Ibi Crux in area, & in circuitu literæ iſtæ: HLVDoVVICVS IMP*erator*. In poſticâ Crux, & in limbo: VENEcIAS. Similem huic Nummo Le-Blancus protulit. Percuſſus autem fuit in Civitate Galliæ Celticæ, ſeu minoris Britanniæ, quam nunc *Vannes* appellant, ſub Ludovico Pio Auguſto, circiter Annum Chriſti DCCCXX. Similem Canonicus Bertoli in Collectione MSta Marmorum Aquilejenſium ſe vidiſſe teſtatur.

Sextus Nummus argenteus eſt Turonenſis a Sancto Rege Francorum Ludovico IX. percuſſus. Non unum ex his Mutinæ vidi, hoc eſt apud nobilem virum Marchionem Bonifacium Rangonium, Comitem Aſcanium Fontana, Johannem Baptiſtam Ingonium, alioſque. Anticam Crux occupat cum duplici Inſcriptione, hoc eſt: LVDOVICVS REX. & B-N-DICTV*m* SIT NOME*n* *Dom*NI N*oſt*RI DEI IE*s*V XPI*ſti*. In poſticâ legitur TVRONVS CIVIS, ideſt *Civitas*, & in area viſitur figura, quam ſupra innui, ita compoſita, ut Caſtri turriti ichnographiam referre nunquam poſſit: quod nonnulli ex Gallicis Scriptoribus ſunt opinati. Quare veri ſimilior mihi creditur ſententia Johannis Villanii Florentini Hiſtorici, ſcribentis Lib. 6. Cap. 36., ubi de captivitate

Sanċti Ludovici agit: *Per ricordanza della detta preſura, acciocchè vendetta ne foſſe fatta o per lui, o per li ſuoi Baroni, il detto Re Luis fece fare nella Moneta del Torneſe groſſo, da lato della Pila, le bove da prigioni*, ideſt *Compedes*. Le-Blanco tamen minime probatur ejuſmodi opinio. Neque prætermittam, me occaſione iſta reperiſſe multos Turonenſes adulterinos, ſub nomine S. Ludovici cuſos. Quod ab impoſtoribus faċtum, ut in ſuam rem converterent piam cupiditatem gentis, ejuſmodi Nummos ſollicite conquirentis. Ex hiſce ſuppoſitis fœtibus unum vidi, referentem etypon nuper deſcriptum, ſed cum Inſcriptione hac perperam exaratâ, & impoſturam ipſam ſatis prodente, nimirum: BNDICTV SIT NVOE DNI PRI DEI IIX.

Septimum Nummum itidem exhibeo, quem ſpurium cenſeo. Quid diſcriminis ſit inter Inſcriptionem, quam in germani Nummi limbo nuper legebamus, & iſtam, Leċtor, vel me tacente, dignoſcet. In poſtica conſpicitur effigies Salvatoris, cum inſtrumentis ſuæ paſſionis, & cum circumpoſitis his verbis: POPVLE MEVS QVID FECI TIBI? Forma etiam charaċterum nimium differt a ſinceris Sanċti Ludovici Nummis.

Oċtavum argenteum, Turonenſem & ipſum majoris moduli, Mutinæ poſſident prælaudatus Marchio Bonifacius Rangonius, Comes Proſper Vigaranius, Franciſcus Moranius, aliique. In antica ſimilis eſt Nummis Sanċti Ludovici, niſi quod pro ejus nomine præfert: PHILIPPVS REX. Poſticæ eċtypon idem eſt. Le-Blancus hunc Nummum tribuit *Philippo Pulcro*, qui Anno Chriſti MCCLXXXV. regnare cœpit. Mihi veri videtur ſimilius, tribuendum eſſe *Philippo Audaci*, ejuſdem Sanċti Ludovici filio, qui Anno Chriſti MCCLXX. in expeditione ſacrâ & ipſe exſiſtens, parenti defunċto ſucceſſit. Hoſce Nummos quoque ſuſpenſos ad collum puerorum non ſemel vidi, quod parem cum Nummis Sanċti Ludovici typum gerant; vulgus autem unum ab altero ob charaċterum difficultatem diſtinguere nequeat.

Nonus argenteus, Mutinæ penes Comitem Proſperum Vigarani, Aquilam alis expanſis in area exhibet, cum Inſcriptione MONETA NOVA. In averſa parte viſitur Crux. Ex epigraphes literis attritis hæ tantùm ſuperſunt: TVRONVS . . . . . . SIT NOM . . . . . . Nullum huic ſimilem apud Le-Blancum vidi. Celebres olim fuere Turonenſes Nummi.

Decimus argenteus Nummus, Mutinæ apud Nobilem virum Camillum Hieronymum Valentinium exſiſtens, in antica Crucem habet cum duobus Liliis in angulis, & epigraphe: PHILIPPVS. REX. FRANCO*rum*, & *Benediċtum ſit nomen Domini noſtri Jeſu Chriſti*. In poſticæ area cernitur Corona, & ſubtus FRANCO. PHI. & in interiori limbo: PARISIVS. CIVIS. ARGENTI. Pertinet hic Nummus ad *Philippum Valeſium*, qui Anno Chriſti MCCCXXVII. regnare cœpit. Le-Blanco teſte ejuſmodi Solidi appellabantur *les Pariſis d'argent*.

Undecimum Nummum aureum adſervat Mutinæ Bartholomæus Solianus Typographus. Ibi in antica viſitur inſigne Regum Francorum cum duobus herinaceis, ſeu hiſtricibus hinc inde, & Epigraphe LVDOVICVS. DEI. GRACIA. REX. FRANCORVM. In poſtica Crux cum duobus L. ac duobus herinaceis in angulis, & Inſcriptione XPVS. VINCIT. XPVS. REGNAT. XPVS. IMPERAT. Nummum hunc *Ludovico XII. Francorum Regi* Le-Blancus tribuit. Sed & *Ludovicus XI.* eâdem epigraphe eſt uſus.

H U N G A R I A.

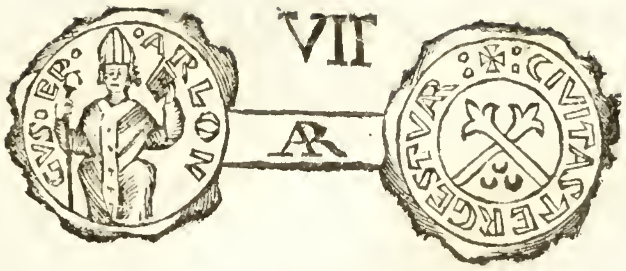
UNum tantummodo Nummum aureum vidi in Muſeo Bertacchinio ad Hungariam ſpeċtantem. Inde verò mos proceſſit appellandi apud nos Ducatos aureos *Hungaros*. Ibi conſpicitur effigies Virginis cum Chriſto puero in ulnis, & Inſcriptione MATHIAS D. G. R. ideſt *Dei gratiâ Rex* VNGARIE. Is eſt celeberrimus Hungariæ Rex *Mathias Corvinus*, qui ab Anno Chriſti MCCCCLIX. uſque ad MCCCCXC. famam ſui nominis, rebus geſtis ac virtutibus late propagavit. In averſa parte imago Sanċti viri, alabardam manu tenentis, cum circumpoſitis literis S. LADISLAVS REX.

R A G U S I U M.

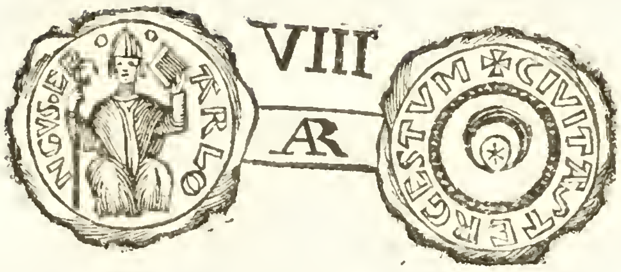
MUtinæ in Muſeo Bertacchinio, & apud nepotem meum Johannem Franciſcum de Solis J. U. D. adſervantur duo Nummi a Raguſina Republica in orâ Delmatiæ percuſſi, parum abſimiles. Ibi ſe offert effigies Epiſcopi Sanċti cum epigraphe S. BLASIVS RAGVSII. In altera parte imago Salvatoris caput Epiſcopi in gremio tenentis cum literis Græcis IC. XC. hoc eſt, *Jeſus Chriſtus*.

SCLA-

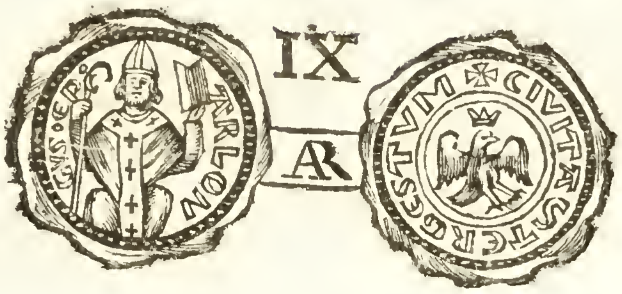
VII

VIII

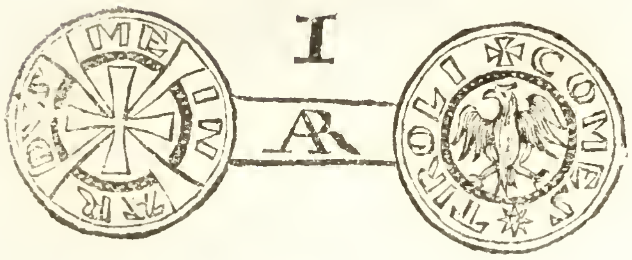

IX

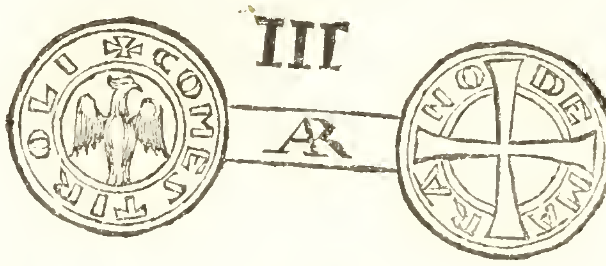

COMITUM TIROLIS.

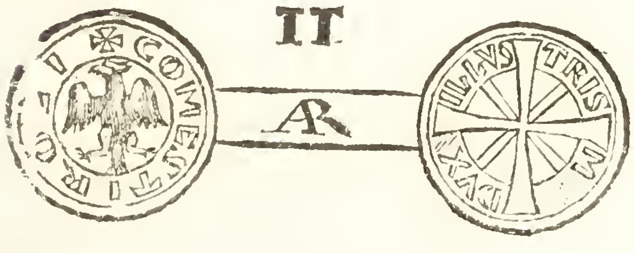
I

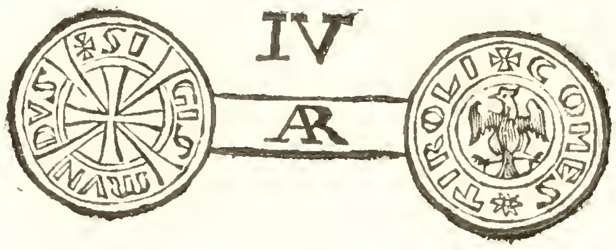
III

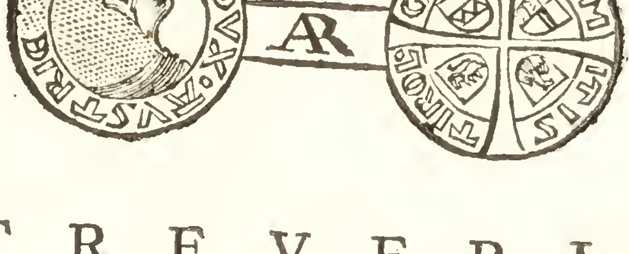
II

IV

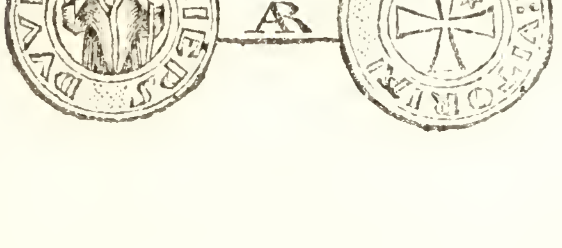

V

TREVERI.

I

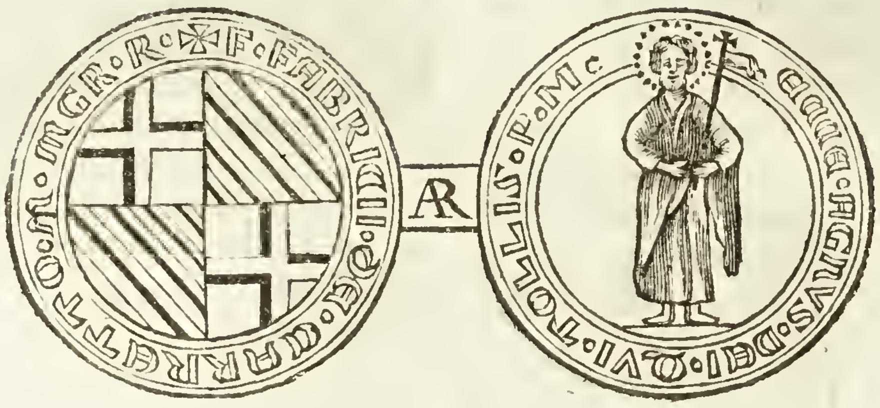
II

MA-

Tab. LXXXIV.

MAGNI MAGISTRI EQUITUM RHODIORUM.

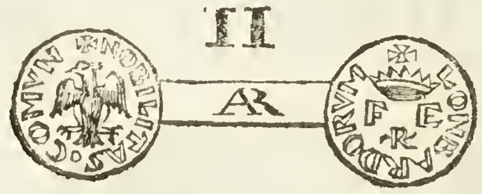

I N C E R T I N U M M I.

I

II

SCLAVONIÆ REGES.

GEminos argenteos Nummos infimæ formæ in eximio ſuo Muſeo adſervat V. Clar. Apoſtolus Zenus, mihi ſæpius laudatus. Hos mihi legendos humaniſſime dedit. In primo viſitur Canis venaticus, ſeu potius Vulpes; ſupra & infra duæ Stellæ: in limbo epigraphe: MONETA REGIS ☧ SCLAVONIA. In averſa parte Crux duplex; hinc Stella, inde Luna; ſubtus duo capita coronata: uni R. alteri L. ſuperſtat.

In altero Nummo antica idem ectypon gerit cum Inſcriptione REX SCLAVONIE. Idem quoque ectypon in poſtica, ſed nullis literis additis. Non ultra initium Sæculi a Chriſto nato Tertiidecimi, Sclavi ſuos Reges habuiſſe traduntur: cui opinioni non facile ſubſcribam. Sed quum me heic Libri deficiant, malo rem intactam aliis dimittere, quàm temere in Hiſtoriam mihi ignotam ingredi. Itaque aliorum erit inquirere, quo tempore, & ſub quibus Regibus argentei iſti Nummi fuerint ſignati.

SERVIÆ REGES.

APud Comitem Johannem Baptiſtam Scalabrinium, patricium Mutinenſem, & apud honeſtum Civem Johannem Carnevalium viſitur Nummus argenteus ab formam Venetorum cuſus. Ibi imago Sancti viri porrigentis vexillum Regi, cum Inſcriptione VROSIVS REX. S. STEFAN. In poſticâ Redemtoris noſtri effigies, ſedentis ſuper Cathedra, cum literis Græcis IC. XC. nempe *Jeſus Chriſtus*. Duo autem Uroſii Reges Serviæ dominati ſunt; uter ex his deſignetur, incertum eſt. Veri tamen ſimilius eſt, Nummum referendum eſſe ad *Uroſium* cognomento *Sanctum*, vulgo *Milutinum*, qui diem ſuum obiiſſe traditur Anno Chriſti MCCCXXI.

TIROLIS COMITES.

SUnt mihi duo Nummi argentei conſimiles; pares etiam Mutinæ poſſidentur ab amicis viris Jacobo Creſpio Sacerdote, & Bartholomæo Soliano; uti & Placentiæ adſervatur ſimilis in Muſeo Chiappinio, & Venetiis in Muſeo Cl. V. Apoſtoli Zeni. Crux ibi aream occupat, & in limbo legitur MEINARDVS. In poſticâ Aquila alis expanſis, & epigraphe: COMES TIROLI. Floruit *Meinardus* iſte, alterius Meinardi filius, Tirolis Comes, declinante Sæculo Chriſti Decimo tertio; cujus filiâ Eliſabethâ in uxorem ductâ, Albertus Auſtriæ Dux, poſtea Cæſar, ad Tirolenſis Comitatus dominationem aditum Sæculo ſubſequenti ſuis poſteris aperuit.

Secundus argenteus deauratus, in Muſeo Bertacchinio adſervatus, ad eumdem Meinardum omnino referendus videtur, quum idem ſit in utraque facie ectypon. COMES TIROLI ibi legitur. In averſa parte Inſcriptio manca has literas retinet: M. . . . . . . DVX . . . . . . ILLVSTRIS, quas ita ſupplendas opinor: *Meinardus Dux Carinthiæ Illuſtris*. Idem quippe Meinardus Carinthiæ Ducatu auctus fuit.

Tertius argenteus, Mutinæ in eodem Muſeo exſiſtens, & penes prælaudatum Comitem Scalabrinium, uti & apud Joſeph Mariam Cattaneum, Aquilam exhibet hiſce literis circumornatam: COMES TIROLI. Averſæ faciei aream Crux implet cum epigraphe: DE MARANO, tunc Tirolenſis Comitatus Oppido, ubi Nummus percuſſus.

Quartum argenteum, Placentiæ poſſidet Reverendiſs. Chiappinius. Crux ibi, ut in Nummis Meinardi, cum Inſcriptione SIGISMVNDVS. Et in averſa parte Aquila, & COMES TIROLI. Is eſt *Sigiſmundus Auſtriacus*, qui Anno Chriſti MCCCCLXXV. Tirolenſi Comitatui dominabatur.

Quinctus denique argenteus, Mutinæ in Muſeo Bertacchinio, literas attritas oſtendit, e quibus iſtæ ſuperſunt: ARCHIDVX AVSTRIE. In poſtica Crux, & in angulis quatuor varia inſignia cum epigraphe GROSsus COMITIS TIROLI.

TERGESTE.

CArnorum, nunc Hiſtriæ Civitas, *Tergeſte*, Romanorum olim Colonia, Reipublicæ & Monetæ juribus olim fruebatur. Nummos ad eam ſpectantes nonnullos proferam, quos jampridem ſummo ſtudio collegerat Veronenſis Urbis decus Franciſcus Blanchinius. Ex hujus Schedis, in ſuum Muſeum inlatis, peramicus Johannes Franciſcus Muſellius, Cathedralis Veronenſis Archipresbyter, hoſce mihi ſuppeditavit.

Primus Nummus faciem Urbis exhibet, cum literis in circuitu: CIVITAS TERGESTVM. In poſtica literæ SANTVS. IVSTVS, Martyr videlicet, illiuſque Civitatis Patronus.

Tergeſtini verò Epiſcopi diu quoque eidem Urbi ſunt dominati, ac Monetæ privilegio uſi. Propte-

Propterea occurrunt etiam Nummi ab ipſis percuſſi. Secundus ergo Nummus, in eodem Muſeo adſervatus, effigiem Epiſcopi præfert cum Epigraphe: CIVARDVS EP*iſcopus*. In averſa facie Agnus cum duabus Crucibus & literis: CIVITAS TERGESTVM. Quo tempore floruerit hic Præſul, incompertum mihi eſt; iſque Ughellio Tom. V. Italiæ Sacræ ignotus fuit.

Tertius Nummus in eodem Muſelliano Muſeo hiſce literis ſignatus eſt: CONRADVS. EP*iſcopus*, qui Anno Chriſti MCCXXIII. vixiſſe ab Ughellio traditur. In poſtica imago Sancti, ut puto, Juſti Martyris, & Inſcriptio: CIVITAS. TERGESTVM.

Quartus tam in Muſeo Lazara Patavii, quàm in Muſelliano Veronæ adſervatus, hanc epigraphen offert: VOLRICVS. EP*iſcopus*. Hunc Ughellius *Odolricum* appellat, ipſumque Eccleſiæ Tergeſtinæ præfuiſſe Anno Chriſti MCCLIII. auctor eſt. Addit etiam, ipſum Tergeſtinis vendidiſſe Caſtellum Paſtorium, *ſibi tantùm pro cudendi Monetas jure reſervato*. In poſticâ viſitur proſpectus Urbis, cum Inſcriptione circumductâ: CIVITAS TERGESTVM.

Quinctus Nummus in eodem Muſelliano Muſeo ſpectat ad eumdem *Volricum*. Præcedenti ſimilis eſt, niſi quod in poſtica oſtendit imaginem Sancti Juſti Martyris.

Sextus in laudato Muſeo hanc epigraphen præfert: LEONARDVS EP*iſcopus*. Hic ipſe, ut arbitror, eſt, qui ab Ughellio *Leonidas* nuncupatur, & cujus ætatem neque is potuit, neque poſſum ego indicare Lectori. In poſtica effigies S. Juſti cum literis CIVITAS TERGES*tum*.

Nummi Septimus, Octavus, & Nonus, ex eodem Muſeo depromti, hiſce literis conſignati fuere: ARLONGVS EP*iſcopus*. In averſis horum Nummorum faciebus ſymbola diverſa cernuntur, nempe duo Sceptra Liliata; Luna & Stella; demum Aquila, cum epigraphe CIVITAS TERGESTVM. Arlongus (ſi bene calculos iniit Ughellius) fuit electus Anno Chriſti MCCLIV. & ſubſequenti ab Alexandro Papa dejectus. Verùm Nummi iſti inter ſe varii, diuturnioris regiminis juſtam ſuſpicionem injiciunt.

T R E V E R I.

Adſervatur Placentiæ in Muſeo Chiappinio Nummus aureus, in cujus antica Lilium cum epigraphe CONO AREPS. T. ideſt *Cono* (idem eſt atque *Conradus*) *Archiepiſcopus Treverenſis*. In poſtica effigies Johannis Præcurſoris, & Inſcriptio S. IOHANNES B*aptiſta*. Is eſt *Cono* (eum *Cunonem* appellat Browerus Lib. 16. Annalium Trevirenſium) qui Anno Chriſti MCCCLXII. Cathedram Treverenſem implevit, vir multis tum bene, tum male rebus geſtis celeberrimus. Animadvertendum autem eſt, Nummum hunc Florenum eſſe, ad Florentinorum imitationem cuſum. Tanto enim in honore & curſu fuere Floreni aurei primùm percuſſi a Republica Florentina Anno MCCLII. ut æmulatione, ac invidiâ permoti Principes non pauci, Florenos aureos & ipſi cudere non dubitarint. Qua de re vide, quæ ſupra innui, dum de Nummis Florentinis egi; uti & quæ in ſubſequenti Diſſertatione adſeram. Parum autem nonnullis fuit olim ejuſdem ponderis Nummos fabricare, quibus *Floreni* nomen impoſuere: quod a Gallis factum. Non defuere, qui ectypon ipſum Floreni Florentini ſuis indidere Nummis, hoc eſt Lilium, & effigiem Johannis Baptiſtæ, mutato tantùm nomine Principis, aut loci. Johannes Villanius Lib. 9. Hiſtor. Cap. 169. queritur de Johanne XXII. Romano Pontifice, quod ejuſmodi Florenos cuderit Anno Chriſti MCCCXXII. Quum verò idem facere aggreſſi fuiſſent Marchiones Montisferrati, Spinulæ Genuenſes, aliique Italiæ Principes, idem Pontifex propoſitâ anathematis pœnâ eoſdem ab incepto deterruit Anno MCCCXXIV. Quod hæc ignorarit, ut ſupra monui, Samuel Guichenonius in Hiſtoria Genealogica Regiæ Sabaudienſis Familiæ, proferens Florenum aureum, a me antea productum, ſcilicet ab Amadeo V. Comite Sabaudiæ paucos ante annos percuſſum cum typo Floreni Florentini, & epigraphe AM. COMES SABAVDIE, hæc perperam ſubdidit: *La premiere ſorte de Monnoye de ce Prince d'or, du poids de la Piſtole d'Italie, ou la Fleur de Lys de Florence, fait croire, qu'elle ayt eſté frappée en memoire de quelque Confederation avec la Republique de Florence*. Itaque patere jam poteſt, cur & Cono, ſive Conradus Treverenſis Archiepiſcopus circiter Annum Chriſti MCCCLXVI. ſimilem Florenum aureum in ſua ditione procuderit.

Alterum Florenum, ſive Ducatum aureum adtexo, Mutinæ adſervatum in Muſeo Bertacchinio. Ad quemnam is ſpectet, nondum deprehendi. Ibi effigies Præcurſoris cum literis S. IOHANNES B. In averſa parte Lilium viſitur cum literis R. DI. G. P. AVRA. Sed quis hic Princeps? Ignotum mihi. Suſpicor tamen,

tamen, pertinere poſſe ad aliquem ex Principibus *Arauſionenſibus*. Nam *Arauſio* Sæculis barbaricis appellata fuit Civitas *Auraſica*, nunc indigenis *Aurange*, & Gallis *Oranges*. Duo *Raimundi* Principes ibi olim dominati.

MAGNI MAGISTRI EQUITUM RHODIORUM.

A Multis Sæculis jure Monetæ fruitur nobiliſſimus *Ordo Equitum Rhodiorum*, nunc in Inſula Melitenſi dominantium. Unus tamen eorum Nummus mihi hactenus occurrit, exſiſtens Bononiæ apud ampliſſimum virum Johannem Paulum Marchionem de Pepulis. Ibi viſuntur Inſignia religioſi illius, ac fortiſſimi Ordinis cum literis in circuitu F. FABRICII. DE. CARRETTO M.MGR.R ideſt *Fratris Fabricii de Carretto Magni Magiſtri Rhodiorum*. In poſtica effigies, ut puto, Sancti Johannis Baptiſtæ, Patroni videlicet Ordinis ejuſdem, cum circumpoſitâ hac Inſcriptione: ECCE. AGNVS. DEI. QVI TOLLIS. *Peccata. Mundi.*

INCERTI NUMMI.

DEnique ſubjiciam, & eruditis divinatoribus explicandum relinquam argenteum Nummum, Mutinæ a me viſum penes Comitem Tiberium Riccium Patricium Mutinenſem. Ibi Crux cum ſtella in angulo, & epigraphe aliquantulum manca, ubi legiſſe mihi viſus ſum C. cum linea forſitan ſignificante VS. E. VITORIAI . . . . RA. In averſa facie effigies Epiſcopi cujuſdam. Literæ iſtæ in limbo ſuperſunt IEPS . . . . . DVVT

Alterum etiam accipe, quem debeo præclariſſimo, meique amantiſſimo viro Antonio Scotto, Patricio & Canonico Tarviſino. In altera facie viſitur Aquila, circum quam legitur epigraphe NOBILITAS. COMVN. In alterâ Corona Regia conſpicitur in area cum literis ſuppoſitis FE. Infra neſcio num R. an Aſteriſcus appareat: quippe Nummus ævo obtritus, characterum formam turbavit. Quid heic dicam, vix habeo. Legendum videtur *Nobilitas Communium Lonbardorum*: & *Federicus*; quaſi hic Nummus poſt pacem Conſtantiæ percuſſus ſpectaret ad Civitates Langobardiæ, quibus Fridericus I. Imperator Libertatem & Regalia conceſſerat. Verùm ubi hoc ſtatuas, & R. ibi revera legatur, *Regem* ſignificans: Fridericum I. excogitare nequeo; is enim *Imperator* fuerat appellandus. Quod ſi R. minime ibi locum habere putes, unicum Friderici nomen ſine titulo, ab ejus dignitate abhorret. Ad Fridericum II. cui pleraque Communia Lombardorum adverſata fuere, vix hæc referenda cenſeo. Num ergo percuſſus Nummus priuſquam Fridericus I. Coronam, & nomen Auguſtale acceperit? Verùm eo tempore nondum nata erat *Societas Lombardorum*. Rurſus legendum-ne *Rex Lombardorum*? Sed quid tunc ſignificabit *Nobilitas Comun*? Ii, quibus melior eſt ingenii, aut oculorum acies in legendâ epigraphe illâ, felicius hæc interpretentur.

EN ergo Principes & Urbes Italiæ, aut exteri etiam Principes, quorum Nummi hactenus ſe ſe mihi obtulerunt. Profectò fuerunt & aliæ Civitates liberæ, aliique Principes, immo Toparchæ minorum locorum, quibus licuit ſuo nomine ſignare pecuniam, quum facillime olim privilegia ab Auguſtis profunderentur, atque a Proceribus Vaſſallis emerentur. Sed quos ego Nummos non protuli, aliorum diligentia felicior aliquando in lucem advocabit. Ceterum neſcio, an ſint, qui ſibi perſuadeant, vetuſtis, ac barbaricis temporibus in uſu fuiſſe *auream* tantummodo & *argenteam* pecuniam. Certe perſpicuum eſt, deſideratum numquam fuiſſe triplex pecuniæ genus, *auream* nempe, *argenteam*, ac *æream*. Nam ſi poſtrema hæc minime uſurpata fuiſſet, grave nimis incommodum publico commercio, & neceſſitati Populorum inlatum fuiſſet. Quei enim in comparandis Cibis, innumeriſque levis pretii rebus, ſe geſſiſſet Populus, ſi ærei Nummi neutiquam in uſu exſtitiſſent? Romanorum ærea pecunia vel ruſticis nota eſt, quum ſubinde in agris eam effodiant. Propterea ſæpe in antiquis Inſcriptionibus occurrunt vulgatæ illæ literæ A. A. A. F. F. ideſt ut Eruditi recte interpretantur *Auro*, *Argento*, *Ære flando*, *feriundo*. Quem morem Gothi quoque Reges in Italia retinuere. Caſſiodorium conſule Lib. 7. Variar. num. 32., ubi ſub nomine Theoderici Regis Formulam, *qua Moneta* (ideſt Italice *la Zecca*) *committitur*, nobis hiſce verbis exhibet: *Auri flamma nullâ injuriâ permixtionis albeſcat. Argenti color gratiâ candoris arrideat. Æris rubor in nativa qualitate permaneat &c. Pondus quin etiam conſtitutum Denariis præcipimus debere ſervari*. Illud quidem difficile ſtatuas, quo tempore invecta fuerit pecunia ex ære & argento commixto conflata, quam Galli *Billon* appellant. Certe per Sæcula multa aurum *obryzum*, *obryzatum*, *optimum*, *purum*, *probatum*, *coctum &c.* uti in contra-

ctuum Chartis, ac Diplomatibus, ita in Monetaria officina memoratum audimus. Argentum verò purum atque optimum eâdem Principum curâ in Denariis cudendis adhibitum videtur. Attamen, an aurum dumtaxat, argentumque purum atque probatum in uſu fuerit Langobardis Regibus, & Francis Auguſtis, primiſque Germanis in Italia imperantibus, decernere ego non auſim. Pecuniam quippe ex argento & ære conflatam ſub Conſtantio Imperatore Anno Chriſti CCCXLIX. reperio in Lege VI. Lib. 9 Titul. 21. Codicis Theodoſiani, ubi damnantur *Flaturarii*, qui *Majorinam pecuniam*, *ſeparato argento ab ære*, *purgabant*. Vide in eam Legem Gothofredi Notas. An religioſiores hac in re fuerint Reges & Imperatores, ad nos e Septemtrione devecti, malo aliis judicandum relinquere. Quod ſolùm animadvertiſſe mihi videor, poſt Sæculum Decimum aut Undecimum a Chriſto nato, Italica pecunia ab antiqua puritate declinare ſenſim cœpit, ad enormem poſtea perturbationem prolapſa, quam & tempora noſtra conſpiciunt & dolent. Porro illud certiſſimum, nullum, ut ita dicam, tempus fuiſſe, quo impoſtoribus atque inſidiatoribus res Nummaria caruerit. Fere ſemper, inquam, numerati ſunt, qui aurum argentumve extra publicam Monetam ſine Principis venia ſignare non ſunt veriti, uti & qui pecuniam immixto vilioris pretii metallo adulterare, aut germanam detondere atque arrodere ſunt auſi. Hac de re in ſubſequenti Diſſertatione ſermo recurret. Propterea ad dignoſcendam falſam, aut minus penſantem pecuniam conſtituti olim quoque fuere periti homines, qui Nummiſmata ad examen revocabant. Nos appellamus *Saggiatori*; ipſum verò examen *Saggio*. Cujus vocis originem, liceat mihi dicere, minime aſſequutus eſt Ægidius Menagius, vir alioquin eruditiſſimus inter Gallicos Scriptores, cui debemus Italicæ Linguæ Origines, & Italico quidem ſermone conſcriptas. *Aſſaggiare*, inquit ille, *viene dalla particella Ad, e dal nome Sapor. Sapor, Sapos, Sapus, Sapa. Sapa, Sapagium, Sapagiare, Sapgiare, Sagiare, Aſſagiare*. Hinc autem ortum ait *Saggiare, Saggiatore, &c.* Nihil magis a veritate alienum. Nos habemus *Aſſaporare* compoſitum a *Sapor*, præpoſitum *Ad*, vel *Ab*. Diverſa omnino eſt alterius vocis origo. Itaque noſtrum *Saggio* pro *examen*, ſive *experimentum*, non aliunde profectum, niſi ab *Exagium* perantiquâ voce Latinâ. Eâdem ratione *Examen*, de apibus, aliiſque inſectis, convertimus in *Sciame*. In Nummo Honorii Auguſti apud Du-Cangium legitur EXAGIVM SOLIDI. cum Dea Moneta ac bilance: quod Italice redderes *Saggio del Soldo*. Theodoſius autem Junior in Novella *de Pretio Solidi* hæc habet: *De ponderibus quoque, ut fraus penitus amputetur, a nobis aguntur EXAGIA, quæ ſine fraude debeant cuſtodiri.* Nos dicimus *fare il Saggio di qualche Moneta*. Immo & ad alias res tranſtulimus, uti *fare il Saggio del Vino*, aut aliorum liquorum, quum nempe in examen adducitur eorum vis, ſapor, puritas, &c. Uſi autem ſunt *Exagii* vocabulo Sanctus Zeno Sermone 6. ad Neophytos, Caſſianus Collatione primâ Cap. 22. Edictum Aproniani Præfecti Urbis apud Gruterum, pag. 647. num. 6. ut alios omittam. Et quidem derivatum eſt *Exagium* ab *Ex* & *Ago*, unde etiam *Exactor*, *Exactio*, *Exactus*, & *Exigo*. Latini quippe dixerunt *Exigere ad normam*, *Exigere ad veritatem*, hoc eſt, penſare, explorare, examinare, an aliquid verum ſit, an aliquid ad rectam normam ſit compoſitum.

Atque hæc de Sæculorum barbaricorum Moneta dixiſſe juvat. Unum dumtaxat addam, Donizonem videlicet Lib. I. Cap. 2. Vitæ Mathildis Comitiſſæ, dum de Athone ejus proavo loquitur, ac de Reliquiis ab eo Canoſſinum Monaſterium delatis, hæc ſcribere:

„ *Relliquias alias dedit illi Brixia magna;*
„ *Nam caput ac humerum dextrum, pariterque*
„ *lacertum*
„ *Hujus Apolloni vehementer honorificandi*
„ *Offert gratis ei. Gothofredus Epiſcopus egit*
„ *Hoc, quia de lumbis erat hortus Principis*
„ *hujus.*
„ *Hic Præſul ſacram reſeravit corporis arcam,*
„ *Ac ſecuit membra, cruor & mox prodiit extra.*
„ *Unde bonus Princeps valde miratus, eidem*
„ *Continuò terræ propriæ, decimamque Monetæ*
„ *Vovit &c.*

Quid ſignificare velit Donizo, decernere non auſim. Quippe jus Monetæ Athoni Comiti temporibus iis, hoc eſt Sæculo Chriſti Decimo, fuiſſe conceſſum ab Ottonibus Auguſtis, difficile ad credendum inducar, niſi exempla paris facultatis apud Italos exarentur. *Moneta* heic pro *Pecunia* uſurpata videtur.

DE

DE DIVERSIS
PECUNIÆ
GENERIBUS,
QUÆ APUD VETERES IN USU FUERE,
DISSERTATIO
CLARISSIMI VIRI
LUDOVICI ANTONII MURATORII.

DE DIVERSIS PECUNIÆ GENERIBUS DISSERTATIO.

QUam ego nunc mihi propono materiem, levi brachio, utique fateor, ſum pertractaturus; Argumentum enim perquam vaſtum plus otii exigeret, atque in juſtum Librum excreſcere facile poſſet. Ut ergo aliquam Lector habeat notitiam Pecuniæ, quæ barbaricis Seculis in uſu fuit, hæc pauca ediſſeram. Uti apud Romanos, ita & apud Italicos Reges Gothos, Langobardos, Francos, & Germanos, triplici pecuniæ ſpecie publicum commercium peragebatur, *aureâ* ſcilicet, *argenteâ*, atque *ærea*, uti in præcedenti Diſſertatione ex Caſſiodorii verbis oſtendi. Aliquando etiam fuerunt & Nummi, quales ævo noſtro, ex ære & argento mixto conflati. Nullum autem uſitatius nummorum genus antiquitus fuit, quàm *Solidorum*. Erant Aurei primo; deinde fuerunt & Argentei; eorumque appellatio ante Conſtantini Magni tempora invaluit. Vide Codicem Theodoſianum. Ibi non una in Lege *Solidorum* mentio habetur. Ibique de eorum pondere & æſtimatione non ſemel agitur. Certum eſt, tunc nonniſi Aureos fuiſſe: idque evincunt diſerta Imperatorum verba. Quare qui Solidum tunc dicebat, *Aureum* ſignificabat. In Libello *de Menſuris* antiqui Scriptoris Anonymi apud Goëſium, inter Scriptores de Re Agraria, legitur: *Duodecim unciæ Libram, viginti Solidos continentem, efficiunt. Sed veteres Solidum, qui nunc Aureus dicitur, nuncupabant.* Et diu quidem perduravit in Italia Solidorum, ſive Aureorum nomen & uſus. An & ipſi Langobardi Reges in ſuis Legibus ad infligendam pœnam Legum contemtoribus paſſim Solidorum nomine uſi, *Aureos* ſignificarint, incertum eſt mihi. Certum contra arbitror, Langobardis quoque regnantibus fuiſſe Solidos ex auro in Italia uſurpatos. Cujus rei teſtem habeo nobilem Chartam, quam ego olim ex inſigni Archivo Lucenſis Archiepiſcopii deſcribebam, ubi (quod eſt in tanta antiquitate rarum apud Italos) autographa membrana adſervatur. Ibi verò fit mentio *Walperti glorioſi Ducis*, cujus auctoritas incertum eſt, num in Urbe & Comitatu Lucenſi concluderetur, an etiam ſe protenderet ſuper univerſam Tuſciam Langobardorum, cujus caput Luca fuit. Hac de re vide Diſſertationem V. *de Ducibus*.

Venditio domus ac terrarum facta Walperto Duci Urbis Lucenſis a Lupo Viro Honorabili, Anno 756.

IN nomine Domini Dei Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Regnante Domno noſtro Liutprand viro excellentiſſimo Rege Anno Regni ejus Vicenſimo Quarto, & precellentiſſimo Nepote ejus Domno noſtro H lprand Rege Anno Primo, Menſe Martio, Indictione IV. Conſtat, me Lupo Vir Honorabilis vinditor, filio quondam Audoald, habitatore Caſtello Urſi, ideo hac die vendidiſſit, tradedit & tradidiſſit & tradedit vobis Domo Walpert glorioſo Duci *per Miſſo veſtro Fuſio, ideſt Caſa ubi manere videor, res ..... ancillas, vineis, campis, ſilvis, cultum adque incultum, mobile vel inmobile, omnia & ex omnibus, de quantam ad manum mea habere viſus ſum in integrum vobis tradedit & ſuſcepit ad vos Domno* Walpert *glorioſo Duci pro Miſſo veſtro Fuſio pretium placitum & definitum* Auri Solidos vigenti, ... *in dominio & in veſtra, cui ſupra tradedimus eſſe poteſtatem poſſedendum ..... abeas, teneas, atque poſſedeas, ed ad tuos poſteros derelinquendum liveram habeas poteſtatem. Et quod non credo, ſi ego Lupo Vir Honorabilis vinditor,*

tor, ſeu heridibus . . . . . aliqua ſopoſita perſona vobis ipſa vinditionem ſubtragere voluerit, vobis eam menime defenſare non poturimus ſeu heredibus meis, conponet vobis vel ad heredibus veſtris dubla conditionem meliorata rem & cartula vinditionis in ſua permaneat firmitatem. Quam verò cartula vinditionis mee Deodati Notario reſcrevendam rogavi, & ſuper manum meam proprium Sancte Crucis ſignum fecit, & teſtes ut ſubſcriverent vel ſignum facerent conrogavit . . . . . in Menſe ſupraſcripto per Indictione ſupraſcripta.

✠ *Signum Lopi . . . . . vinditori qui . . . .*

✠ *Signum manus Teupertum filio quondam Rachis de Luca teſtis.*

Ego Deodatus Notarius hanc cartulam vinditionis poſt traditam complevit & dedit.

Uti jampridem Florentinius in Monument. Comitiſſæ Mathildis animadvertit, & poſt eum Pagius in Critic. Baron. ex hiſce notis Chronologicis elucet, *Hilprandum*, ſive *Hildeprandum*, *Liutprandi Regis Nepotem*, non Anno DCCXL. (quod Sigonius tradidit) ſed quidem Anno DCCXXXVI. ſeu potius DCCXXXV. conſortem Regni fuiſſe datum Liutprando Regi. Quæſtionem hanc fuſius a me agitatam habes in Diſſertatione XIV. *de Servis*. Heic autem memoratos videmus *auri Solidos viginti*. Teſtantem quoque habeo Grimaldum infra laudandum, in Vaticana Biblioteca Inſtrumentum adſervari antiquiſſimum in papyro Ægyptiaca ſcriptum, qui Clariſs. Virum Marchionem Scipionem Maffejum fugit, ubi commemorantur *aurei Solidi, dominici, probati, obrizati, optimi, penſantes, integri ponderis, ſingulares numero, ſuper vendicione ſex unciarum fundi Geniciani. Actum Ravennæ per Julianum Forum Civitatis Ravennæ Scriptorem. Teſtes Euſebius Adinſcutarius, Florentinus ex Præfectis* (aut Expræfectus) *Piſtorum, Oderiſcus Probus ex Primiceriis Nomenclatorum* (vel Exprimicerius), *Petrus Collictar. ante cuſtodiam carcerum*. Ita in aliis papyris ab eodem Marchione Maffejo editis legimus *auri Solidos dominicos, probatos, obrizatos, optimos, penſantes*. At nunc peto ego, ſi præter Aureum nullus alius Solidus agnoſcebatur, hoc eſt ſi nondum erant Argentei Solidi: cur *Solidos Auri* heic memoratos vides, quum Solidos tantùm nominare ſatis fuiſſet? Quoties nunc dicimus *una Dobla, uno Zecchino, un' Unghero*, non addimus *d'oro*, quia non niſi ex Auro Nummi iſti cuduntur. Et certe quo tempore in uſu fuere Solidi dumtaxat Aurei, uno *Solidorum* nomine mos fuit uti. *Omnes Solidi, in quibus Noſtri Vultus ac veneratio una eſt*, inquit Conſtantinus Magnus in Lege primâ, Tit. 22. Lib. 9. Codic. Theodoſiani. Ita in Lege 13. Tit. 6. Lib. 12 ejuſdem Codicis legimus: *Quotieſcumque Solidi ad largitionum ſubſidia perferendi ſunt* &c Ita in aliis Legibus, & apud Gregorium Magnum variis in locis, ut alios Scriptores prætermittam. Quid eſt ergo, quod in Chartis Seculorum ſubſequentium non *Solidos* tantùm commemorare veteres conſueverunt, ſed *Solidos Aureos*, aut *Auri*? Accipe & alterum documentum, ex eodem Archiepiſcopali Archivo Lucenſis Urbis depromtum, ubi primigeniam pergamenam ego olim legebam.

Emphiteuſis, ſeu uſus domus, quam a Walprando Epiſcopo Lucenſe Auſelmus Vir Devotus ſe tenere agnoſcit, Anno 746.

IN Dei nomine. Regnante Domino noſtro Ratchis vir excellentiſſimus Rege, Anno Regni ejus Secundo, in ipſa Kalendas Septembri, Indictione XV. feliciter. Manifeſtu ſum ego Auſelmi Vir devotus, quia reprometto & iſpondeo, atque manus meam faceo tivi Domno *venerabili* Walprand Epiſcopus, *ut in caſa tua in loco* Wamo, *uvi quondam bone memorie genitor meus avitare viſus fuerat, & ividem natus eſt, ut in ipſa caſa uſque in diebus vite mee ividem reſedire diveamus & cunſuetudo ipſejus caſe, quas parentis noſtris ficerunt per ſingulus annus perexolvere diveamus tam ego quam & filius meus, & ipſa ſupraſcripta caſa, & res bene lavorare & cunſervare, ſi correctum fueret. Et ſi ego qui ſupra Auſelmi, vel meus eredis, ipſa ſupraſcripta caſa & res ejus bene non cunſervaremus, & angaria, quis uſum habuit ipſa caſa, minime perexolſerimus, cumponamus tivi Domno* Walprando *Epiſcopus, vel ad tuos erides* auri Soledos nomero ſexagenta, *& exeat inanis & vacuus foras. Quam meis repromeſſionis cartula, & Perteradu Clericus ſcrivere rogavi, & ſubter ſigna ſancte Croci feci.*

Actu in Domo ſancte Ecclefie, Regnum & die ſupraſcripta feliciter.

✠ *Signum manus Auſelmi Viri devoti repromeſſori & conſervaturi.*

✠ *Signum manus Juvacimi Clerici teſtis.*

✠ *Signum manus Luci venerabili Presbiteri teſtis.*

✠ *Signum manus Mauriperti Presbiteri teſtis.*

✠ *Signum manus Auriperti de Guamo teſtis.*

✠ *Signum manus Abamundi Clerici teſtis.*

Ego

Ego Perterada Clericus & dectator Gaudentio Presbitero magiſtro meo iſcripſi . . . . . dedi .

Gaudentius Presbiter pro ſupraſcripta manus meas ſupſcripſi & confirmavi .

Et heic habemus *auri Solidos numero ſexaginta*, quod, uti nuper ajebam, indicare videtur, tunc etiam in uſu fuiſſe *argenti Solidos*. Ego nihil decerno, id tantùm moniturus, ſaltem uſurpatos Seculo ſubſequenti *Solidos Argenteos*. En Chartam autographam, quam ego olim exſcripſi ex eodem Tabulario Archiepiſcopii Lucenſis, ubi hæc ſunt verba.

Ubertus Diaconus ab Ambroſio Lucenſi Epiſcopo Eccleſiam in beneficium accipit, eique cenſum pollicetur, Anno 847.

I*N Dei nomine. Regnante Domno noſtro Lothario Imperatore Auguſto, Anno Imperii ejus, poſtquam in Italiam ingreſſus eſt, Vigeſimo Quinto, Nonas Madias, Indictione X. Manifeſtu ſum ego Uppertus Diaconus filio bone memorie Fratelli, quia tu* Ambroſius *gratia Dei hujus ſancte* Lucane Eccleſie *humilis* Epiſcopus *per cartula ad cenſum vobis perſolvendum dediſti mihi, ideſt Eccleſia, cui vocabulum eſt beati Sancti Gervaſii, ſita in loco Verriana, quod eſt Plebe Babtiſmalis pertenentes ipſis Domui Epiſcopatui veſtri Sancti Martini ipſa Dei Eccleſia Sancti Gervaſii cum caſis domnicatis ſive maſſariciis cum fundamentis, curtis, ortis &c. quantum ad ipſa Eccleſia Sancti Gervaſii ubicumque eſt pertenentes in integrum, exceptato exinde ille Caſe maſſaricie cum rebus ſuis, quas Ebruardo Vaſſallo tuo in beneficio abere videtur, quas mihi menime dediſti. Nam aliis omnibus Caſis & rebus ad ipſa Eccleſia pertenentes, ut ſupra dixi, & mihi dediſti, in integrum habere divead a preſenti die jam dicta Eccleſia cum Caſis & rebus, quas mihi dediſti, in mea ſit poteſtate abendum, regendum &c. & in ipſa Eccleſia officium & luminaria uſque ad Miſſarum ſolemnia recto moderamine fieri debeam per me aut per meam diſpoſitionem, & pro omni cenſum & juſtitia exinde tibi vel ad ſucceſſoribus tuis per me aut per Miſſo meo vobis vel ad loco poſito veſtro . . . . . . ad ipſo Domo per ſingulos annos in Menſe Martio cenſum dare & perſolvere debeam* Argentum Solidos Viginti bonos denarios expendiviles de *tertio in tertio annos*. Quando circatas ad conſignationes faciendum de Pleve in Pleves veſtras feceritis, *ſi ibidem ad ipſa Pleve Sancti Gervaſii . . . . . . ego vos, & homines veſtros, quem vos ibi conduxeritis, recipere & paſcere, ſeo manſionare debeam tantum. Et ſi a me vobis hec omnia ſupraſcripta capitula per ſingulos annos ſic non fuerit adimpleta, vel ſi ego predicta Eccleſia cum Caſis & rebus, quas mihi dediſti, relaxavero, vel ſi pejorata adparuerit, ſpondeo ego qui ſupra Uppertus Diaconus componere tibi, qui ſupra Ambroſius Epiſcopus, vel ad ſucceſſoribus tuis penam* Argentum Solidos tricentos, *quia taliter inter nos convenit, & duas Cartulas Adalfridi Notarius ſcribere rogavi.*

Actum Luca.

Ego Uppertus Diaconus in ac cartula a me facta manu mea ſubſcripſi.

Ego Teudimundus rogatus ab Uppertu me teſte ſubſcripſi.

Ego Petrus Clericus Notarius rogatus ab Upperto Diacono me teſte ſubſcripſi.

Ego Teudilaſcius Archidiaconus ſubſcripſi &c.

Ego Adalfridi Notarius poſt tradita conplevi & dedi.

Verba illa heic animadvertenda: *Quando Circatas ad Conſignationes faciendum de Plebe in Plebes veſtras feceritis*. Nomine *Circatæ* ſignificantur Viſitationes ruralium Parœciarum, tunc ab Epiſcopis factæ. Inde Italicum *Cercare*. *Conſignationis* autem appellatione *Confirmationis* Sacramentum, cujus conferendi causâ Epiſcopi per rura ſuæ Diœceſis peragrabant. Sed quod ad argumentum noſtrum attinet, commemoratos heic videmus *Argentum Solidos viginti bonos denarios expendibiles*, & infra *Argentum Solidos trecentos*. Ita videbis infra Anno DCCCVII. commemoratos *Solidos Argenteos*. Quodnam verò Aurei Solidi pretium olim foret, nunc breviter inquirendum. Jacobus Gothofredus, vir inter Eruditos Legum Interpres celeberrimus, illuſtraturus Legem unicam Tit. 24. *de oblat votorum*, Lib. 7. Cod. Theodoſ. ad argumentum hoc plura congerit, quæ deſcribere ſupervacaneum puto. Illud ſolùm meminiſſe juvat, ſub Coſtantino Magno (ſi fides Gothofredo) octoginta quatuor Solidos, ſive Aureos, conſtituiſſe Libram Auri; & Solidos ſeptem Unciam auri: quæ tamen ſententia a Gronovio improbata fuit. Quod certum eſt, Valentinianus ſenior ſeptuaginta duobus Solidis conſtare Libram voluit, non Aureorum pondere imminuto, ſed eorum tantùm numero imminuto in libram, ac proinde extrinſeca eorum æſtimatione auctâ. Quot autem Denarii ærei olim Solidum Aureum conſtituerent, Caſſiodorius nos docet Lib. prim. Epiſt. 10 ſcribens: *Sex Millia Denariorum Solidum eſſe voluerunt*: quod & ex Codice Theo-

Theodoſiano confirmari poteſt. Memorantur etiam apud veteres *Siliquæ*, earumque mentio occurrit in Lege 258 Rotharis inter Langobardicas, ubi jam adnotavi ex Gregorio Magno, *Solidum Aureum* conſtare apud Romanos *ex viginti quatuor Siliquis*. Iſidorus ex *viginti* tantummodo Solidum conſtituit. Verùm non minus olim quam nunc, auro & argento bellum indicebatur a Principibus, atque a Populis ſingulis curantibus ex eorum pretio adaucto captare lucrum. Ac propterea inſtabilis eorum ſemper æſtimatio fuit, & arduum propterea negotium nobis foret rite materiem hanc pertractare. Ingentem ſane pretii monetarii mutationem neceſſe eſt invexerit tempus & hominum cupiditas. Videtur enim Libra auri redacta tantummodo ad Solidos XX. aureos. Id Carolus Magnus indicat in Lege 23. *de Heribanno* inter Langobardicas, ubi hæc habet: *Qui verò non habuerint amplius in ſupraſcripto pretio, valente niſi Libras III. Solidi XXX. ab eo exigantur, ideſt Libra una & dimidia*. Supra quoque audivimus Anonymum teſtantem, Libram auri completam fuiſſe XX. Solidis. Ad hæc novimus ex altera ejuſdem Caroli Lege, quæ eſt 76. *de omnib. debit.* inter Langobardicas, quot Denariis olim Solidus aureus conſtaret, nempe XL ſed procedente tempore pretium redactum ad XII. Denarios dumtaxat fuit. *De omnibus* (ita ibi legitur) *debitis ſolvendis*, ideſt de pœnis Fiſco debitis perſolvendis, *ſicut antiquitus fuit conſuetudo, per XII. Denarios Solidi ſolvantur per totam Salicam Legem, excepto ſi Leudes, ideſt Saxo aut Frixo Salicum occiderit, per LX. Denarios Solidi ſolvantur*. Uti animadverti in Notis, Codex Eſtenſis diſerte habet per *XL. Denarios*, non verò per *LX* quod & Baluzius adnotarat, MStos alios ſequutus. Animadverte etiam, quid habeat Synodus Francofordienſis Anno Chriſti DCCXCIV. quò confluxere etiam Epiſcopi Italici, conſidente eodem Carolo Magno. Ibi ſtatutum fuit Canone IV. ut annona carius non væniret tempore caritatis, quàm abundantiæ, eaque *ad modium publicum, & noviter ſtatutum venumdaretur. De modio de avena, Denarius unus. Modio hordei, Denarii duo. Modio ſigali, Denarii tres. Modio frumenti, Denarii quatuor. Si verò in pane vendere voluerit, duodecim panes de frumento, habentes ſingulos libras duas, pro Denario dare debeat: ſigalatios quindecim æquo pondere pro Denario: ordeaceos viginti ſimiliter penſantes: avenaceos viginti quinque ſimiliter penſantes*. Tum Canone V. aperte proditur, Denarios illos *ex mero argento* fuiſſe. In Lege Salica Tit. 57. Cap. 5. *ſexcenti Denarii* reddunt *Solidos quindecim*. Et Tit. 2. Cap. prim. *centum viginti Denarii faciunt Solidos tres*, ita ut ſinguli Solidi conſtituerentur ex Denariis XL. Neque mutatio illa pretii Solidorum tantummodo facta fuit, ut pœnæ delictis impoſitæ, quæ ex Solidis indici ſolebant, minuerentur, imminutâ extrinſecâ Solidorum æſtimatione: ſed etiam in publicum commercium idem uſus pertranſiit. Opportuna ad id oſtendendum erit Charta, quam ex ſupralaudato Lucenſis Archiepiſcopii Archivo, ubi ejus autographum adſervatur, ego deſcripſi.

Traditio Eccleſiæ Sancti Terentii ab Alberto Clerico facta Walprando Presbytero, cum reſervatione penſionis ſive cenſus, annuente Jacobo Epiſcopo Lucenſe, Anno 807.

In nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Carolus ſereniſſimus Auguſtus a Deo coronatus, magnus & pacificus Imperator Romanorum gubernans Imperium, qui & per miſericordiam Dei Rex Francorum & Langubardorum, Anno Regni ejus, quo Langubardiam cepit, Trigeſimo Quinto, & filio ejus Domno noſtro Pippino Rege, Anno Regni ejus Vigeſimo Octavo, Menſe Auguſto, Indictione Prima. Manifeſtum eſt mibi Alperto Clerico filio bone memorie Ilprandi Abbati, quia per hanc cartulam ad continendum & meliorandum dare videor tibi Walprando Presbytero, filio quondam Agiprandi Clerici, Eccleſiam beati Sancti Terentii ſita in vico Elingo, quas in mea poteſtate per cartulam confirmavit Domnus Jacobo Epiſcopo *ipſa Dei Eccleſia una cum caſis & omnibus rebus ad eam pertinentibus, qualiter mibi ab ipſo Domno Epiſcopo obvenit, in tua ſit poteſtate regendi, gubernandi, lavorandi, & meliorandi, atque uſufructuandi, & in ipſa Dei Eccleſia per te aut per alium Sacerdos officium & luminaria ibidem die noctuque fieri debeat ſecundùm Deum; & pro juſtitia exinde per ſingulos annos in natale Sancti Reguli tu mibi reddere debeas* decem Solidos argento de bonos Denarios mundos, groſſos, expendiviles, una duodecim Denarios pro Solido tantum. *Et ſive mibi hæc omnia ſupraſcripta capitula per ſingulos annos ſic fuerint adimpleta & conſervata, tu qualiter ſuperius legitur, & ego tibi predicti Dei Eccleſia, & rebus ejus retollere queſierimus, aut amplius juſtitia ſuper im-*

impoſſuerimus , vel qualibet invaſione tibi idem facere , promitto ego qui ſupra Alpertus Clericus componere tibi jam dicto Walprando Preſbiter pena argento Solidos centum. *Unde inter nos duas Cartulas qualiter convenit Richiprandum Presbiterum Notarium ſcribere rogavimus.*

Actum Luca.

Ego Alpertus Clericus in hanc cartula a me facta manu mea ſubſcriſi & .....

Ego Jacobus *humilis* Epiſcopus *licentiam dedit , manu mea ſubſcripſi .*

Ego Filippus Presbitero rogatus at Alpertus Clericus me teſte ſubſcripſi &c.

Ego Richiprandus Presbiter Notarius poſt tradita complevi & dedi .

Heic ergo habemus *decem Solidos argenteos de bonis denariis mundos, groſſos, expendibiles, una XII. Denarios pro Solido tantum .* Quare quum conſidero , Solidos argenteos memorari duodecim Denariis conſtantes , eamque notitiam compono cum ſuperius allata Lege Caroli Magni, ubi ad pœnas a Salicis hominibus perſolvendas Solidus taxatur tantùm *XII. Denariis* : aliqua mihi ſuboritur dubitatio , num Solidi in Longobardicis Legibus toties nominati potius *argentei*, quàm *aurei* fuerint, & potiſſimùm quod illic interdum graviſſimæ appareant pœnæ , ſi ex aureis infligebantur ; mites verò , ſi ex argenteis . Ego rem in medio relinquo , uti & an Denarii illi , unde Solidus Aureus componebatur , Argentei fuerint , ut Clariſs Du Cangius arbitratur . Certe credibile eſt , Solidum Aureum Caroli Magni ævo ex auro revera conflatum , parum ſuperaſſe nummos , quos nunc *mezze Doble*, & *Scudi d'oro*, aut *Ducati di Camera* appellamus . Attamen ſunt, qui putant, Solidos eoſdem Aureos quartâ dumtaxat parte minores fuiſſe Nummis Aureis, quos nunc nuncupamus *Doble di Spagna*, & *Luigi* . Solidos autem in Lege Salica memoratos Wendelinus in Gloſs. Salico cenſuit æquaſſe pretium Floreni Rhenenſis . Interea e paucis , quæ hactenus attuli , juſtus nobis ſeſe offert locus ſuſpicandi, fuiſſe olim Solidos etiam imaginarios ex veris Denariis compoſitos, quemadmodum noſtris quoque temporibus ſunt aliæ nummorum ſpecies , ideales tantum , uti apud Britannos nunc eſt Libra Sterlingorum, quæ olim ſpecies pecuniæ fuit . Apud nos quoque Solidus, ſive ut dicere ſolemus Bononinus aut Bologninus , dividitur in XII. Denarios , qui tamen Denarii olim in uſu fuere , nunc in ſola hominum opinione conſiſtunt . Quod ſi quis reſcire adhuc cupiat, quot Denarii Libram argenti conſtituerent, ego quid uſus haberet Seculo X in hiſce regionibus patefaciam, Chartam proferens ex Hiſtoria Eccleſiaſtica Regienſi Fulvii Azarii , quæ autographa in Eſtenſi Bibliotheca adſervatur . Spectat inſtrumentum hoc ad Proavum celeberrimæ Comitiſſæ Mathildis , ſimulque prodit lineam aliam Familiæ ejuſdem , Parmæ commorantem , quam etiam innuit Donizo Lib. I. Cap. I. Vitæ Mathildis . In hanc rem etiam videndus Bacchinius in Hiſtor. Monaſter. Padolironenſis .

Atto filius quondam Attonis Maſſaritias ſex vendit Adalberto , qui & Atto, Comiti conſobrino ſuo & Proavo Comitiſſæ Mathildis, Anno 958.

IN *nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti . Berengarius & Adalbertus Filio ejus gratia Dei Reges , Anno Regni eorum Deo propicio Hoctavo , Menſe Novembris, Indictione Secunda. Conſtat me* Atto filius quondam idemque Attoni de Comitatu Parmenſe, *qui ex Nacione mea profeſſus ſum Lege vivere Longobardorum, accepiſſe , ſicut in preſentia teſtium accepi a te* Adalbertus , qui & Atto , Conſobrino meo , filius quondam Sigefredi de Comitatu Lucenſi, argentum per Denarios bonos Libras ſexaginta , habentes ducenti quadraginta Denarii Libra, *finitum precium , pro Caſis & rebus territoriis illis omnibus , que ſunt Maſſaricies ſex juris meis, qui eſſe videntur in fundo & loco Serzana, & Valle Brumani, cum ſuorum pertinenciis, que rectis & laboratis fuerunt vel fiunt per Johannem, & Serzano , & item Serzano , ſeu item Johanne , atque Benedicto , & Rubiano Maſſariis , una cum Montes duos pertinentes de ipſas Maſſaricias , ubi jam antea Caſtris edificatis fuerunt, in integrum. Seu pro Sortes tres ſimiliter juris meas , que rejacent in loco , ubi Silva-plana, & Veriano dicitur , ſimiliter cum ſuis pertinenciis , que rectas & laboratas fuerunt vel fiunt per Rubiano & Ariunto ſeu Alperto Maſſariis, in integrum omnia & ex omnibus , ſicuti ad me in predictis locis Serzana , Valle Brumani , Silva-plana , Veriano ſunt poſſeſſis & defenſatis pertenuerunt per quamvis ordinem , & ſicuti per ſupraſcriptis Maſſariis rectis & laboratis fuerunt vel fiunt in integrum. Et ſunt rebus ipſis in predictis locis Serzana , Valle Brumani, Reviano , Silva-plana , ſuper totis per menſuram & rationem ad perticam legitimam de pedes XII. menſuratam , juges centum quadraginta , inter ſediminas & areis, ubi vitis eſtant, ſeu terris arabilis ,*

lis, atque pratis, ſilvis, atque buſcaleis, ſeu gerbidis juges quadraginta. Et ſi plus rebus juris meas & fundas & loca Serzana, Valle Brumani, Reviano, Silva-plana cum ſuorum pertinenciis inventum fuerit, omnia in tua, qui ſupra Adelberti Comes vel de tuos heredes, aut cui vos dederitis, perſiſtant poteſtatem, vel proprietatem in integrum cum Caſis, Curtis, ortis, areis, cluſuris, campis, pratis, paſcuis, vineis, ſilvis, aſtellareis, inſolis, ripis, rupinis, montibus, aſentibus & deſentibus, uſibus aquarum, aquis, aquarumque ductibus, & fontaneis, ac paturibus, coltis & incoltis, diviſas & indiviſas, omnia & ex omnibus predictis Caſis & rebus territoriis vel maſſariciis in predictas locas, ſicuti ad me, & ad ſupraſcripto quondam idemque Atto Genitor meus fuerunt poſſeſſis & defenſatis, & nobis pertinuerunt juri, & ſicuti per ipſos Maſſarios fuerunt rectis & laboratis in integrum. Quæ autem ſupraſcriptis Caſis & rebus territoriis & maſſariciis in predictis Sarzana, Valle Brumani, Silva plana, Reviano, vel inibi per circum circa locis & vocabulis abentibus vel pertinentibus, ſeu aſpicientibus, qualiter menſura legitur, & inſertum eſt, cum acceſſiones & ingreſſoras earum rerum, ſeu cum ſuperioribus & inferioribus, una cum finibus & terminibus, & cum omni juris aſſe habentibus, vel pertinentibus, tibi qui ſupra Adelberti Comes ab hac die & ora per ſupraſcripto argento vendo, trado, emancipo, liberiſioque ab omni nexu publico privatove, & nulli venditis, donatis, alienatis, obnoxiatis, vel traditis, niſi tibi hodie; & facias exinde a preſenti die tu Adelbertus Comes, & heredes tuis, vel cui vos dederitis, aut abere ſtatueritis, proprietario nomine ſine ullius contradictione. Quidem exſpondeo atque promitto me ego qui ſupra Atto vel meos heredes tibi, qui ſupra Adelberti Comes, vel ad tuis heredibus, vel cui vos dederitis, ſupraſcriptis caſis & rebus in predictis locis cum ſuis juris pertinenciis, qualiter ſuperius venumdavi, ab omne contradicentis homine defenſare. Quis ſi defendere non potuerimus, aut ſi vobis aliquid per covis ingenium ſubtrahere queſierimus, tunc in duplum ſupraſcriptis caſis & rebus, ſicut dictum eſt, vobis reſtituamus, ſicut pro tempore melioratis, aut valuerint ſub extimatione in conſimilibus locis, & nihil mihi ex ipſo precio aliquid amplius reddebitis. Dixi.

Actum in loco Inſula Judiciaria Parmenſis.

Signum manibus ſupraſcripti Attoni, qui anc Cartam vindicionis ad omnia ut ſupra rogavi, & ſupraſcriptum argentum accepi. Et ei relecta eſt.

Signum manibus Wiberti filio quondam idemque Wiberti de Baniolo, ſeu Lamberti, qui & Lanzo de loco Monticlo, rogati teſtes.

Signum manibus Teuzoni de Carolio, & Iſelprandi filio quondam Madelberti, rogati teſtes.

Signum manibus Albuini de loco Carubio, & Eriberti de Foczano, ſeu Gauſelmi de Montealto, rogati teſtes.

Anſprandus Judex Domnorum Regum rogatus me teſte ſubſcripſi.

Ego Gerardus Notarius Domnorum Regum rogatus teſtis ſubſcripſi.

Scripſi ego Petrus Notarius Domnorum Regum, poſt tradita complevi & dedi.

Quidem ego Aimericus Notarius ſacri Palacii hoc exemplum autenticum vidi, & legi, & ſcripſi, & ſicut in eo contin.batur, ut in hoc legitur, neque junxi, neque minui, & exemplavi.

Ego Gerardus Notarius Domini GVELFONIS DVCIS *hoc exemplum autenticum vidi, & legi, & ſicut in eo continebatur, ut in hoc legi & ſubſcripſi.*

Scripſi ego Ubaldus GVELFONIS DVCIS, *hoc exemplum autenticum vidi, legi, & ſcripſi, & ſicut in eo continebatur, ut in hoc legitur, & ſubſcripſi.*

Jam animadvertiſti verba illa, *argentum per denarios bonos Libris ſexaginta, habentes ducenti quadraginta denarii Libra.* Ergo tunc argenti Libram conſtaſſe videntur aut X Solidi, qui e Denariis XXIV. ſinguli conſtabant, aut ex Solidis XX. quorum ſinguli Denarios XII. æquabant. Veri videtur ſimile, per reliquum Italicum Regnum tunc eamdem obtinuiſſe conſuetudinem. Quod tamen difficile ſtatuere poſſis; neque enim iis temporibus officinæ monetariæ omnes concordes erant in æſtimatione Nummorum. Nam uti Gregorii Magni Papæ ætate Solidi Gallici minoris pendebantur quàm Romani, ita ſubſequutis Seculis, ac præcipue poſtquam multiplicatæ in Italia fuerunt ejuſmodi officinæ, ſuſpicari licet, non idem pretium fuiſſe Solidis ac Denariis, qui in diverſis locis cudebantur. In Chronico Vulturnenſi pag. 414 part II Tomi I. Rer. Italicarum invenio ad Annum DCCCLXX *Solidos numero centum quinquaginta Siculos.* Et infra, *Solidos octoginta Siculorum.* Uti & *auri Libram unam Beneventanam*, quæ propterea non ejuſdem ponderis aut æſtimationis fuiſſe videtur, atque aliarum Civitatum. Ita procedente tempore memoratam invenio *Libram Denariorum Papienſium*, uti ex ſubſequente Charta conſtabit, cujus autographum adſer-

adſervant Sanctimoniales Regienſes in Aſceterio Sancti Thomæ.

Wolmari Epiſcopi Regienſis Decretum, quo Monialibus Sancti Thomæ confirmat Plebem Sancti Michaëlis, Anno 1063.

IN nomine Sancte & individue Trinitatis. Wolmarus *divino reſpectu ſancte* Regienſis Eccleſie Epiſcopus. *Cum predeceſſorum noſtrorum aliqua juſta ſtatuta ſcriptis vel aliquo indicio ad utilitatem Eccleſie reperimus, decet Epiſcopalem vigilanciam cum omni diligentia conlaudare & corroborare, ut paterno affectu ſubditos regat, & in Dei ſervitio ſtabiles reddat. Audivimus quidem, & pro certo ſcripto cognovimus, anteceſſorem noſtrum* Adalberium *tempore Domni Henrici junioris Imperatoris, pro devaſtatione Eccleſie injuſte facta ex tantillis bonis Eccleſie, que remanſerant, plurima dando deſſudaſſe, ut Imperiali ſuſidio Eccleſia ad nichilum reddacta ſublevaretur....... Clericos & Monachos & familiam Eccleſie unde aleret, haberet. Hac de cauſa nimia coactus penuria Liuze Monaſterio Sancti Thome Apoſtoli Abbatiſſe, cum non haberet, unde tanta perſolveret,* decem Libras Denariorum Papienſium, *quas ipſa ex paterno predio adquiſierat, peciit. Quibus acceptis Corticellam....... Vico Martini, que ex parte noſtri Epiſcopii erat, & ex parte Monaſterii Sancti Thome, habendam & in perpetuum tenendam eidem Monaſterio Sancti Thome ſuo decreto conceſſit. Sed cum predictam Corticellam propter violentorum moleſtacionem tenere non potuit, quidquid de Plebe Sancti Michaëlis Archangeli ſibi pertinebat, predicto Monaſterio Sancti Thome ſcripto dedit, eo videlicet tenore; ut ſi ipſe, vel aliquis ſucceſſorum ſuorum predictam Corticellam Monaſterio Sancti Thome tenere fecerit, jam dicta Plebs Sancti Michaëlis ad jus & dominium Epiſcopii redeat: ſin autem non poterit, Monaſterium Sancti Thome predictam Plebem ſine omni moleſtacione alicujus Epiſcopi, donec prefata Corticella de manibus violentorum eripiatur, teneat & habeat. Hoc vero ſcriptis corroboratum, hac noſtrorum fidelium, Clericorum videlicet & Laicorum teſtimonio firmatam cum vidimus, & ſub anathematis vinculo a noſtro anteceſſore factum cognovimus, preſentibus noſtris fidelibus, ſcilicet Archipresbitero & Archidiacono, & relico Clero noſtre Eccleſie.... berto Comite & Rodulfo de Caſule & pluribus aliis, prefatam Plebem Monaſterio Sancti Thome ſecundum predictum tenorem conceſſimus & largiti ſumus, ac ſub anathematis vinculo, & pena viginti Librarum dampnacione a nobis noſtriſque ſucceſſoribus obſervari decrevimus. Si quis hoc infringere temptaverit, maledictionem Dei Patris omnipotentis & Filii & Spiritus Sancti incurrat, & cum omnibus maledictis maledictionis ſententiam percipiat, & predictam penam perſolvat; quod ut verius credatur, & firmius habeatur, noſtra manu ſubter firmavimus, & noſtro Clero obtulimus roborandum.*

Actum eſt Anno Dominice Incarnacionis M-XLIII. *Pontificatus verò Domni* Wolmari *Preſulis Anno Primo, VIII. Kalendas Julii, Indictione Prima.*

Ego Wolmarus Epiſcopus ſupſcripſi.
Bernardus Archidiaconus ſubſcripſi.
Argicardus Archipresbiter ſubſcripſi.
Albertus Prepoſitus, & Cuſtos ſubſcripſi.
Joannes Scolarum Magiſter ſubſcripſi.
.... nericus Clericus ſubſcripſi.
Eurardus Subdiaconus ſubſcripſi.
Everardus Acolitus.......
Romanus ſubſcripſi.
Ubertus Comes ſubſcripſi.
Tetelmus interfui.

Celebris præterea, multoque in uſu fuit *Lucenſis* Pecunia. Ejus mentio eſt ſub Langobardis & Francis Regibus; eademque familiaris eſſe perrexit etiam ſubſequentibus Sæculis. *Argentum denarios bonos Lucenſium Libras centum* reperias in Charta Padolironenſi Anni MXCVI. Ejuſdem monetæ mentionem exhibet altera Charta, quam mihi ſuppeditavit Sereniſſimi Ducis Mutinæ Archivum, ubi occurrunt *Solidi octo Lucenſis denariorum bonorum, & denarii XXI. Lucenſis denariorum bonorum.* Digna autem mihi viſa eſt eadem Charta, quæ evulgetur, quòd memoriam nobis ſervarit illius *Alberti Marchionis* ex natione Salica, & *Garſendæ Nobilis Comitiſſæ*, de quibus mihi fuit ſermo Par. I. Cap. 30 pag. 263. Antiquitat. Eſtenſium. Hæc autem ibi leguntur.

Charta commutationis factæ ab Alberto Marchione & Garſenda ejus uxore cum Petro filio Baroni de Mundevilla, Anno 1129.

ANno ab Incarnatione Domini noſtri Jeſu Chriſti Milleſimo Centeſimo Vigeſimo Nono, XV. die exeunte Menſe Marcii, Indictione VIII. Breve commutationis, ſecuritatis, ac firmitatis, qualiter commutaverunt inter ſe* Albertus Marchio & Garxinda Nobilis Co-

Comitiſſa, & *Petrus filius quondam Baroni de Mundevilla, ſicut & a preſenti dederunt inter ſe proprietario nomine, inter ſe ad invicem commutaverant. Videlicet in primis dedit ac tradidit Petrus Ode ad . . . . . predictis Marchioni & Comitiſſa, ſcilicet rebus territoriis juris Petri, que eſſe videntur in Villicha, que regere . . . . . per Gerardo & Alberto de . . . . . . cum ſuis pertinentiis penſionem* Solidorum VIII Lucenſis denariorum bonorum. *Quidem & ad invicem recepit . . . . . . ab eidem Marchioni & Comitiſſa in cauſa commutationis nomine, ſcilicet terra, qui nominatur terra . . . . . . quibus eſſe videntur in Billelio, que recta laborata fiunt per Dominicum & filium Lieulli de Bellellio penſione* Denarii XXI. Lucenſis denariorum bonorum. *Et ad invicem inter ſe defendere omni tempore, & eorum heredibus ſibi uni vel alteri in duplum in conſimilibus locis.*

Actum in Palatio Carpenete feliciter.

Hec eſt vel confirmatio teſtium Mal . . . . . . Mazzolinus de Filina, Dominicus . . . . . . ſcereto, Radaldus de Carpene . . . . . . qui interfuerunt, & teſtes rogati.

Ego Ingo Notarius ſacri Palatii hunc Brevem . . . . . ſcripſi & dedi.

In antecedente etiam Diſſertatione oſtendi, antiquum fuiſſe jus cudendæ Monetæ Ducibus Venetis. Proinde in Charta Ferrarienſi, quam his adjunctam volo, expreſſos videas *denarios Venetos Libras mille*. Eam ego deſcripſi ex Collectaneis MStis Peregrini Priſciani, qui circiter Annum MCCCCXC inter Ferrarienſes rarâ eruditione claruit, uti alibi non ſemel animi grati cauſsâ ſum teſtatus. Heic autem Otto Archiepiſcopus Ravennas ſe tantummodo *Electum* vocat, quòd ab Henrico inter Auguſtos Tertio intruſus in Sedem Ravennatem, nondum ab Eccleſia Romana fuerat confirmatus atque conſecratus: quod & Hieronymus Rubeus in Hiſtor. Ravennat. adnotavit.

Otto Archiepiſcopus Ravennas vendit Landulpho Epiſcopo Ferrariæ, ejuſque Eccleſiæ, Maſſam Firminianam cum Plebe Sancti Stephani, Anno 1104.

IN *nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Anno Dominicæ Nativitatis Milleſimo Centeſimo Quarto, Imperante Enrico Henrici Imperatoris Filio, Anno Nono-decimo, die Secundo exeunte . . . . . . Indicione XII. in Caſtro Argentee. Quamquam omnis promiſſio ſolis verbis firma & immobilis teneri debeat, tamen ne ea, que promittuntur, oblivioni tradantur, dignum fore duximus, quatenus ſecundùm oris dicti Carta monſtretur inſcripta. Quapropter ego* Otto *Dei gratiâ* Electus Archiepiſcopus Ravennatis Eccleſie beati Apollinaris, *per hanc refutacionis & tradicionis, atque perpetualis finis & tranſactionis paginam refuto & reddo atque perpetualem finem & tranſactionem facio & ab omni jure & dominio & poteſtate atque virtute noſtra & predicte ſancte noſtre Eccleſie beati Apollinaris alieno tibi preſenti Joanni, qui vocaris de Fir . . . .* Landulfi *Dei gratia* Electi Epiſcopi de Epiſcopio & Eccleſia Ferrarie Sancti Georgii, *& per vos in prefata Eccleſia Sancti Georgii in perpetuum ad habendum, tenendum, & poſſidendum rem inferius legendam, ſecundum quod per precepti paginam a Papa Adriano in tempore Caroli Imperatoris in prefacta Eccleſia noſtra Sancti Georgii conceſſam & largitam & emancipatam & traditam eſſe dicitur. Totam & integram ſcilicet Maſſam & fondum Firminianæ cum omnibus fundoris & . . . . . . poſitam infra . . . . . . Comitatum veſtrum Ferrarie infra hec latera. A primo latere alius fundus, qui vocatur Sabloncellus, & flumine Padi percurrente. A ſecundo latere Ocuparius. A tertio latere Finale Rerre, & Cornacervina. A quarto latere . . . . . . Et ſimiliter refuto & finem atque perpetualem facio tranſactionem vobis & per vos in prefata Eccleſia Sancti Georgii, totam & integram Plebem & Eccleſiam Sancti Stephani, que ſita & edificata eſt in prefato fundo & Maſſa Firminiane, cum omnibus ſimiliter pertinentiis ſuis, ſicut ſupra legitur. De quibus omnibus, ſicut ſupra dictum eſt, facio finem, & imperpetualem tranſactionem, de omni ſcilicet jure, & impertinencia, & in uſu, ſeu dominio vel ſubjectione & poteſtate atque virtute, quod Eccleſia noſtra Sancti Apollinaris, & noſtri Anteceſſores Archiepiſcopi, & nos quondam uſque ad hunc noſtram habuimus & tenuimus, de tota & integra ſcilicet prefata Maſſa & fundo & Plebe Firminiane, & in Eccleſia Sancti Stephani cum omni jure & pertinentia & uſu & poteſtate & ſubjectione, oſpitatione, dacione & diſtrictu, cum collecta & fodro, & cum omni reſponſione, cum Eccleſiis ſimiliter & Villis, que in prefato fundo Firminiane & Maſſa ſunt edificate & ordinate, cum terris &c. ſimiliter & cum inveſticione, conſecratione, ordinatione & Sinodo & diſtrictu, & cum omnibus Eccleſiaſticis & Secularibus nobis, noſtreque Eccleſie de prefata tota Maſſa & fundo & . . . . atque Eccleſia Sancti Stephani de Firminiana pertinentibus tam*

ab

ab una ripa Padi, quàm ab alia. Nulla ſcilicet aput nos, & aput noſtram Eccleſiam Sancti Apollinaris permanente &c. Pro quibus omnibus ſcilicet quia de bonis veſtre prefate Eccleſie Sancti Georgii dediſtis mihi denarios Venecie Libras mille, *hanc prefatam finem & perpetualem translationem feci vobis, Ingelardum Nuncium meum vobis dedi inveſtitorem, qui vos in nomine prefate veſtre Eccleſie Sancti Georgii in omnibus ſupradictis rebus corporaliter inveſtiat, ad babendum &c. Hec quidem omnia promitto ego prefatus Otto Dei gratiâ Electus Archiepiſcopus cum meis ſucceſſoribus Archiepiſcopis prefato Landulfo Epiſcopo Ferrarienſi, ſuiſque ſucceſſoribus prefate Eccleſie Sancti Georgii in perpetuum conſervare. Quod ſi non fecerimus &c. hec refutationis & tradicionis ſeu tranſactionis pagina, quam ſcribere rogavi Bonumvicinum Notarium & manu mea coram teſtibus inferius legendis firmavi, in die & Indictione prefata...... Henricus, Rodigerius, Henricus, Bernardus Presbiter, Legelardus.......*

Sed quoniam in antiquis Chartis, contractibuſque præcipue initis poſt Annum Chriſti Milleſimum, complura Nummorum genera ac nomina occurrunt, quorum æſtimatio incomperta eſt, quid mihi in hanc rem animadvertere contigerit, nunc in gratiam minus peritorum prodendum eſt. Jacobus Grimaldus mihi ſupra memoratus, Baſilicæ Vaticanæ Clericus Beneficiatus fuit, ac circiter Annum MDCXXI. Librum conſcripſit adhuc luce carentem *de Sudario Veronicæ*, in Bibliotheca Vaticana, ſimulque & in Ambroſiana adſervatum. Ego inde nonnulla, quæ ad præſens argumentum pertinent, excerpſi, futura, ut ſpero, & ipſa quidem non ingrata amatoribus Italicæ, immo & univerſalis Eruditionis. Si quis præterea complures variaſque veteris Pecuniæ ſpecies colligere velit, Libellum adeat Cencii ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalis & Camerarii, qui Anno MCXCI. Cenſus Apoſtolicæ Sedi debitos literis conſignabat. Hunc a me evulgatum Lector infra accipiet in calce Diſſertationis LXIX. *de Cenſibus*. Nimirum illic diverſarum gentium Nummi commemorantur, quorum pretium notiſſimum tunc (non ſecus ac noſtris temporibus ſit pretium vulgarium Nummorum) quum nunc in multa nocte ſedeat, a me lucem, quam poſſum, petit. En Grimaldi verba: *Johannes de Cabroſpino Decretorum Doctor, & Apoſtolicæ Sedis Nuntius ad partes Poloniæ & Hungariæ, ſedente Innocentio VI. Papa, hoc eſt circiter Annum MCCCLVI. Pontificiæ Cameræ ſchedam exhibuit, indicantem, quænam tunc foret variorum Nummorum æſtimatio.*

Florenus cenſualis debiti valet X. Solidos, Denarium I. Denariorum Turpitiorum antiquorum.

Groſſus unus XII. Denarios Turpitios.

Libra auri XCVI. Florenis.

Marcha auri LIX. Florenis.

Uncia auri in auro VIII. Florenis.

Uncia auri in argento V. Florenis.

Marcha auri valet duas partes Libræ auri.

Marcha argenti valet duas partes Libræ argenti.

Libra argenti valet LXXV. Groſſos.

Marcha argenti ex conventione antiqua in Anglia IV. Florenis.

Marcha argenti in aliis partibus quantum valet communiter tempore ſolutionis.

Libra argenti puri, vel *duæ Marchæ argenti* VIII Florenos.

Libra argenti de Anglia...... IV. Groſſos; & Romanæ Curiæ VII. Florenos, X. Groſſos; & medium Groſſum.

Libra argenti de Aragonia, Tuſcia, Sardinia, & hujuſmodi, VII. Florenos, & medium Florenum.

Uncia argenti VII. Groſſos, & medium Groſſum.

Marabotinus argenti unum Florenum minus XII. Denarios Turonenſibus.

Duodecim Malgurienſes unum Groſſum.

Obolus aureus unum Florenum.

Maſſatratius auri duas partes unius Floreni.

Duodecim Denarii Sipionum I. Malachinum.

Malachinus VIII. Groſſos.

Biſuntinus XV. Groſſos, & medium Groſſum.

Tullenus VIII. Solidi, & IV. Denarii valent I. Florenum.

Manteſinus & X. Solidi valent I. Florenum.

Manteſinus IX. Solidi, & V. Denarii valent I. Florenum.

Friguentum & XII. Denarii valent I. Groſſum antiquum & medium.

Tarenus valet, ut infra ſequitur.

Carlenus XVI.

Libra X.

Marabitius auri valet XXIV. Marabitios argenti, ſive unum Florenum, minus XII. Denarios.

In Regno Siciliæ citra Pharum maxime, *Uncia* eſt LX. Carlenorum Liliatorum.

Tarenus eſt duorum Carlenorum.

Carlenus valet X. grana.

Granum valet VI. Denarios.

Aliæ verò pecuniæ, ut Floreni, ſunt ad hujus

jus pecuniæ pretium æſtimatæ.

Coſina ſeu *Salma grani* eſt IV. Tumulorum.

Item in Regno Caſtellæ & Legionis ſunt uſuales Monetæ, videlicet *Coronati* valoris V. Obolorum.

Marabitius X. Denariorum; & Sex Coronati valent unum Marabitium; & XXV. Marabitii valent *duplam Maroquitanam*. Et XXII. Marabitii valent *Sciliatum* veterem *Panalbon* . . . . . . *Mutonem*, vel *Cathedram*. Atque XXV. Marabitii valent *Agnum*. Atque XX. VIII. Marabitii valent *Regalem*. Et XXIV. Marabitii valent *duplam Caſtellanam*. Necnon & XXX. duplæ valent *duplam* magnam & latam Saracenorum.

Et ſciendum, quod *Marcha Groſſorum argenti Bohemiæ* valet communiter XLVIII. Groſſos Pragenſes, vel XXIV. *Scotos*.

Item in qualibet Marcha ſunt IV. Fertones.

Item *ſex Scoti* valent unum Fertonem.

Item *unus Scotus* valet duos Groſſos Pragenſes.

Item *unus Groſſus Pragenſis* valet XVI. Denarios.

Item ſciendum, quod in Marcha prædicta ſunt XVI. *Lothones*.

Item *Lotho* valet unum Scutum & medium, vel tres Groſſos, quod idem eſt.

Item quilibet *Ferto* habet IV Lothones.

Pro *Biſantio* ſolvuntur duæ partes unius Floreni.

Pro *Maſſamutino* ſolvuntur duæ partes unius Floreni.

Pro *Marabottino* ſolvitur unus Florenus, minus X Denarios.

Pro *Milachino* VIII. Groſſi argentei.

Iſta Cabroſpinus in ſchedâ illâ MStâ. Ex hiſce Nummis quidam Aurei, quidam Argentei fuere. Quidam etiam, quamquam idem gererent nomen, non tamen ex eodem metallo fabricati erant, ſcilicet aliqui ex auro, alii ex argento conflati. Et primo de *Marabotinis* dicendum, Nummis videlicet in Hiſpania cuſis, & olim celebratiſſimis. Erant enim procul dubio Aurei. Eorum pretium indicatur a Hieronymo Rubeo Lib. V. Hiſtor. Ravenn. ad Annum MLXXVI. cujus ſunt verba: *Gerardus quotannis penſionem ſolveret duodecim Maraboſinorum* (ſcribendum *Marabotinorum*): *ita in vetuſtiſſimis tabulis hujus locationis, quas nos legimus in Bibliotheca Urſiana, ſcribitur; qui ejus eſſent ponderis, ut ſepteni unciam conflarent*, ideſt auri. Sunt & alia veterum monumenta, e quibus evincitur, aureos fuiſſe Marabotinos. Verum quidem eſt, ſi Grimaldus ſupra laudatus recte ſcripſit, alteram quoque pecuniæ Marabotinæ ſpeciem, hoc eſt, argenteam in uſu fuiſſe. Ut enim ille tradit, *in Libro Magiſtri Marini de Ebolo, centum quadraginta Marabotini ſunt decem Marchæ argenti*. Sed minime hæc ſufficiunt ad hujuſmodi opinionem ſtatuendam. Tu interea commemoratos animadverte *Marabutinos aureos Anfuſinos*, hoc eſt a Rege *Anfus* (qui nunc *Alphonſus* dicitur) percuſſos, in Charta mihi ſuppeditata a Codice MSto Cencii Camerarii.

Cenſus *trium Marabutinorum auri Anfuſinorum* pro Caſtro de Agantico Magalonenſis Diœceſis, Anno 1247.

IN *Dei nomine. Amen. Anno Domini Milleſimo Ducenteſimo Quadrageſimo Septimo, die XI. exeunte Majo, Indictione V. Pontificatus Domini Papæ Innocentii Anno IV. In præſentia Magiſtri Boëtii Cameræ Domini Papæ Clerici, & mei Baſſi Notarii, ac teſtium ſubſcriptorum, Nobilis vir Raymundus Petri, Dominus Caſtri de Agantico Magalonenſis Diœceſis, aſſeruit, quod annuum Cenſum* trium Marabutinorum Anfuſinorum, *quem poſtulavit ab ipſo ex parte Domini Papæ Frater Blancus de Ordine Fratrum Minorum, Nuntius Domini Papæ pro Eccleſia Romana, pro Caſtro prædicto numquam perſolvit, nec umquam ſcit hujuſmodi cenſum Eccleſiæ Romanæ deberi. Sed pro devotione, quam idem Nobilis habet ad Romanam Eccleſiam, promiſit pro ſe, heredibus & ſucceſſoribus ſuis dicto Magiſtro Boëtio, recipienti nomine Eccleſiæ Romanæ, ſolvere de cetero Eccleſiæ Romanæ, & Cameræ Domini Papæ pro ipſa Eccleſia Romana quolibet anno pro dicto Caſtro, nomine Cenſus, dictos* tres Marabutinos aureos Anfuſinos, *quando dictus Nobilis a Nuntio Romanæ Eccleſiæ fuerit requiſitus. Et ſuper his omnibus præfatus Nobilis præſtitit corporaliter juramentum. Quo facto idem Nobilis dicto Magiſtro Boëtio nomine Romanæ Eccleſiæ pro iſto præſenti quarto Anno Domini Innocentii Papæ, tres Marabutinos Anfuſinos perſolvit. Inſuper prædictus Nobilis pro dicto Cenſu integre perſolvendo, ſe, heredes & ſucceſſores ac bona ſua omnia perpetuò obligavit.*

Actum Lugduni, *præſentibus Domno Paulo Canonico Lucano Cameræ Domini Papæ Clerico, Magiſtro Johanne de Manſo Canonico Biterrenſe, Guillielmo de Agantico Burgenſe, Stephano de Sancta Maria Clerico Biterrenſe, Bertrando de Urganicis, & aliis.*

Ego

Ego Baſſus , filius quondam Domini Roberti , Apoſtolica auctoritate , & nunc Cameræ ejuſdem Notarius , quia iis omnibus prædictis interfui , rogatu utriuſque partis ſcripſi & publicavi .

Redeo nunc ad ſupra memoratam Cabroſpini ſchedam , in qua *XXII. Marabitii* , ideſt *Marabotini* , ſeu *Marabutini valent Sciliatum veterem* . Num ibi ſcribendum *Liliatum* , an *Scyphatum* , ſive *Schifatum* ? Horum Nummorum ſpecies ſæpe occurrit in Chronico Caſinenſi Leonis Oſtienſis , ac in aliis veterum Chartis . *Scyphatorum* quidem curſus præſertim fuit in Apulia & Calabria . Mentio quoque pecuniæ hujus occurrit in Charta , quam ex Archivo Monaſterii *de Patiro* , in Calabria ſiti , deſcripſit Sebaſtianus Paulius e Congregatione Clericorum Matris Dei , Theologus Auguſti noſtri CAROLI VI. vir ex Eruditione non minus , quàm Eloquentiâ ſacrâ in Italia Clariſſimus : Ibi Caſalis venumdati pretium ſunt *quingenti Schifati* , *& tres Deſtrerii* , ideſt equi . Ibi memmorantur W. ideſt *Willelmus Dux Apuliæ* , celeberrimi Ducis Roberti Guiſcardi nepos , & ejus mater , ſcilicet *Adela* Comitiſſa , & ejus filius *Rogerius Comes* , quem Camillus Peregrinius , & Rocchus Pirrus ignoraſſe videntur , quòd patri præmortuus fuerit , & *Riccardus Seneſcalcus Ducis* , & *Valuvius* illius , ideſt *Balivus* , ſeu *Bajulus* Willelmi Ducis.

Caſalis Sancti Apollinaris venditio facta Chriſtadoro Admirato Willelmi Ducis Apuliæ a Fulcone de Balungerio , ut in jus Monaſterii Sanctæ Mariæ de Patiro transferatur , Anno 1112.

IN *Nomine Domini eterni Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti , atque Spiritus Sancti . Ego Fulco de Balungerio notum facio , quoniam Domnum Chriſtadorum Ammiratum & preco nobiliſſimum me requiſiſſe de Caſale, quod alias fuit Kiccini Porcelli , quod dicitur Sancti Apollinaris , & eſt ſecus fluvium Conchilis in iis manſis , quos habeo cum Feudo meo de Braala , ut eum ſibi darem ac concederem pro de ſuis rebus , quum ipſe mihi dare volebat , quum ipſe offerre & tradere illum volebat Monaſterio Sancte Marie de Patiro . Quapropter ego requirens voluntatem* Domini Ducis W. & Comitiſſe ejuſque filii Roggerii Comitis , atque Riccardi Seneſcalchi Ducis ipſi Valivi , *quorum quippe conſenſu do & concedo ſupradicto Ammirato ipſum jam dictum Caſalem cum villanis , ac ſilvis , terris , aquis ac paſcuis , cunctiſque Caſalis ipſius pertinentiis , ſicut ego illum melius tenui per unam diem & unam noctem . Ita ut ipſe jam dictus Ammiratus jure habeat prefatum Caſalem , ac poſſideat , ac poteſtatem habeat eundem ipſum offerre , dare & tradere ſupernominato Monaſterio , ac ipſum Monaſterium , ac pars ipſius Monaſterii habeat atque poſſideat ipſum Caſalem , ut ſupra dictum eſt , cum villanis ac ſylvis , terris & aquis & paſcuis , ſuiſque pertinentiis , neque a me , meiſque heredibus vel ſucceſſoribus , neque a qualibet magna , privataque perſona quicumque tempore aliquam ex ejuſdem contrarietatem habeant conceſſionis . Quicumque tempore violator extiterit , ſciat ſe compoſiturum auri puriſſimi Libras decem : & hec mea conceſſio ſemper firma & inviolabilis remaneat . Quod ut verius credatur , & firmius omni tempore obſervetur , Joannem Ducis Notarium ſcribere rogavi Anno Dominice Incarnationis Milleſimo Centeſimo Duodecimo , Ducatus autem ſupradicti Ducis Anno Primo , Menſis Novembris , V. Indictione . Preterea manifeſtum facio , quia propter hanc conceſſionem recepi a ſupradicto Ammirato* quingentos Schifatos , & tres Deſtrerios , *& idcirco me , meoſque per ſupradictam compoſitionem obligo heredes , ſi huic conceſſioni quicumque tempore contraire tentaverimus .*

✠ *Signum Crucis proprie manus Fulconis de Balungerio .*

✠ *Signum Crucis proprie manus de Riccardo Seneſcalco .*

✠ *Signum Crucis de propria manu* W. *Piſcionis .*

✠ *Signum Crucis proprie manus Petri de Factoroſa .*

Ideo verò *Scyphati* appellati videntur ejuſmodi Nummi , quòd ad formam Scyphi cuſi forent , uti Du Cangius eſt opinatus , qui propterea *Caucios* Nummos pari de cauſsâ ejuſdem ſpeciei fuiſſe cenſet cum *Scyphatis* , quum *Caucum* Græce ſignificet *Scyphum* , ſeu vas potorium . An ita ſe res habuerit , decernere ego non auſim . Illud quidem fidenter ajo , ejuſmodi Græcos Nummos , ſi quidem figuram *Cauci* ſeu *Scyphi* prætulere , Scutellam potius ac pateram fuiſſe imitatos , ſimileſque fuiſſe Mediolanenſium Nummorum argenteorum , Ottonis Magni ævo percuſſorum , qui paululum concavi in medio , aliquantulum in circuitu prominent . De hiſce mihi ſermo fuit in præcedenti Diſſertatione XXVII. *Scyphatos* autem Aureæ monetæ genus fuiſſe oſten-

 dit

dit idem Du-Cangius, ac poſt eum prælaudatus Pater Paulius in Additamentis ad Beverini Syntagma de Ponderibus. Doërdelinus quoque in Comment. Hiſtoric. de Nummis Germaniæ mediæ, multa habet de *Civis* in ea regione percuſſis. Rurſus Nummi Aurei, appellati *Auguſtales*, cuſi fuere juſſu Friderici II. Auguſti, atque in Apulia & Sicilia diſſeminati. In Chronico Richardi de Sancto Germano dicuntur hi Nummi expenſi pro quarta *unciæ*. Vulgo autem reputantur ita appellati ab ipſo Friderico II. *Auguſto*. Verùm uti me monuit Cl. V. Apoſtolus Zenus, cui veterum Nummorum eſt inſignis peritia atque ſupellex, ab *Auguſto Cæſare*, cujus vultum in numiſmate Fridericus expreſſit, nummi illi *Auguſtarii*, ſive *Auguſtales*, immo *Aguſtali* ſunt nuncupati. Audi Johannem Villanium Lib 6 Cap 21. Hiſtoriar. *L'Agoſtaro d'oro* (inquit ille) *valea l'uno la valuta d'uno Fiorino e quarto d'oro; e dall' uno lato dello Agoſtaro era improntato el viſo dello Imperadore, e dall' altro un' Aquila, al modo de' Ceſari antichi, e era groſſo di carati venti di fine oro a paragone*. Iſtius pecuniæ mentio eſt in Charta Romana, quam ex Regeſto Cencii Camerarii excerpſi.

De conceſſione Caſtri de Arſa in feudum ſub annuo cenſu, facta ab Innocentio IV. Papa, Anno 1253.

I*Nnocentius Epiſcopus ſervus ſervorum Dei, venerabili fratri ...... Epiſcopo Caſtrenſi ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. In negotio Fidei, quod tibi contra Hæreticorum perfidiam in Patrimonio beati Petri in Tuſcia duximus committendum, fidei tuæ zelum, & devotionis fervorem experti, perſonam tuam congruo libenter honore perſequimur, & in iis, quæ a nobis pro tuis, & Eccleſiæ tibi commiſſæ poſtulas incrementis, favorabiliter annuere volumus votis tuis. Hinc eſt, quod fraternitatis tuæ precibus inclinati, Caſtrum de Arſa cum Rocca, & aliis pertinentiis ſuis, in tua ſitum Diœceſi, ad Romanam ſpectans Eccleſiam, ſub annuo Cenſu* Duorum Auguſtariorum auri, *vel viginti Solidorum denariorum Senatus, noſtræ Cameræ perſolvendo, tibi, tuiſque ſucceſſoribus, de conſilio Fratrum noſtrorum, præſentium auctoritate concedimus Feudi nomine perpetuò poſſidendum: ita tamen quod guerram, pacemque exinde facietis ad noſtram, ac ſucceſſorum noſtrorum beneplacitum & mandatum. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc paginam noſtræ conceſſionis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumſerit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum.*

Datum Laterani, Kalendis Februarii, Pontificatus noſtri Anno Undecimo.

Richardus de Sancto Germano in Chronico, Tomo VII. Rer. Italicar. tempus adnotat, quo cudi cœpti ſunt *Auguſtales*: ſcribit enim ad Annum MCCXXXI. *Nummi aurei, qui Auguſtales vocantur, de mandato Imperatoris in utraque Sicilia Brunduſii & Meſſanæ cuduntur*. Eorum autem pondus ac pretium, immo & fabricam longe antea adinventam, diſcimus ex additamento ad Chronicon ejuſdem Richardi, primùm edito a Cæſare Vergara in Lib. de Numm. Regni Neapolit. Hæc ibi verba: *MCCXXII. Menſe Junii, quidam Thomas de Bando civis Scalenſis, novam Monetam auri, quæ Auguſtalis dicitur, ad Sanctum Germanum detulit, diſtribuendam per totam Abbatiam, & per Sanctum Germanum, ut ipsâ Monetâ utantur homines in emtionibus & venditionibus ſuis juxta valorem ei ab Imperatore conſtitutum, ut quilibet Nummus aureus recipiatur & expendatur pro quartâ unciæ, ſub pœnâ perſonarum & rerum in Imperialibus Literis, quas idem Thomas detulit, annotatâ. Figura Auguſtalis erat ab uno latere caput hominis cum mediâ facie, & ab alio Aquila*. Sed alios Nummos deterioris materiæ, immo falſos, Fridericus II procudiſſe dicitur in Vita Gregorii IX. Papæ, Tomo II. Rer. Italicar. pag 584 En verba *Novus Monetæ falſarius, dum æra cudit diverſo charactere, argenti tenui ſuperinductâ cuticula*. Præterea *Byzantii*, ſive *Byſantii* olim fuere Aurei Nummi a Græcis Imperatoribus Conſtantinopoli percuſſi, quorum pretium parùm abludebat a Ducatis aureis Venetis, ſive ab Hungaris, ceteriſque Aureis Germanicæ nationi familiaribus, & a Florenis aureis Florentinis. *Solidos Byzantios* ſimpliciter, atque interdum *auri Solidos Biſanteos* reperimus in antiquis Chartis, præſertim Regni Neapolitani & finitimarum regionum, eorumque frequens mentio eſt in Chron Vulturnenſi, Part. II. Tomo I. Rer. Italicar Ibi etiam vide commemoratos in Charta Anni DCCCLXXXII *centum auri Solidos Conſtantinianos*, quos non alios a Byzantiis fuiſſe puto. *Solidi Conſtantini* non ſemel occurrunt in Epiſcop. Salerniten. apud Ughellium. Sed fortaſſe ſcribendum *Conſtantiniani*, aut *Conſtantinopolitani*. Iidem *Conſtantinati*, neſcio an Librarii errore, appellantur in Charta, cujus archetypum adſervatur in Cavenſi Mo-

Monaſterio. Hanc exerere juvat in omnium Eruditorum commodum.

Donatio facta Eccleſiæ Sancti Felicis in Lucania a Guaimario IV. Principe Salernitano, Anno 1051.

IN nomine Domini. Trigeſimo Tertio Anno Principatus Domni noſtri Guaimarii glorioſi Principis, & Duodecimo Anno Ducatus ejus Amalfie & Surrenti, & Decimo Anno Principatus & ipſorum Ducatuum Domni Giſulfi eximii Principis & Ducis fili ejus, Menſe Martio, Quarta Indictione. Dum coram preſentia ſupraſcripti Domni noſtri Guaimarii ſereniſſimi, & a Deo conſervati Principis & Ducis, eſſemus nos Amatus & Johannes Judices, & plurima ſuorum more ſolito circum adeſſet turba fidelium, ipſe Domnus Princeps & Dux ſemper ſolitus placidum Deo exhibere famulatum, & cupidus in ſanctis Locis de ſuis rebus dare, per hanc cartulam dedit in Eccleſia beati Confeſſoris Felicis, que intra res ſuas, que ſunt in finibus Lucanie, conſtructa eſt, de terris ſuis campeſtribus, & cum vineis, que ſunt propinque ipſi Eccleſie, & ex omnibus partibus terris ipſius conjuncte, per menſuras juſto paſſu hominis menſuratas. A parte Occidentis finis Via, & paſſus centum octoginta. A parte Meridiei eſt finis, ſicut aliquantulum Valitellum diſcernit, & paſſus centum. A parte Orientis ſunt paſſus centum octoginta, & revolvit in ipſam partem Orientis per Vallonem paſſus octoginta ſex. Ab ipſa parte Septentrionis finis ſicut aliquantum Vallone diſcernit, & paſſus ducenti triginta. Cum omnibus que intra ipſas terras ſunt, cunctiſque earum pertinentiis, & cum vice de ipſa Via. Ea ratione, ut ſemper ſint in poteſtate cuſtodum ipſius Eccleſie, & ipſis terris utantur, fruantur, & de uſufructu earum faciant quod voluerint. Et ipſe Domnus Princeps, & Dux obligavit ſe & ſuos heredes ſemper defendere cuſtodibus ipſius Eccleſie ſupraſcriptam dationem ab omnibus hominibus, quibus per ipſos Domnum Principem & Ducem, & illius heredes illud vel ex ipſo quodcumque datum aut obligatum aut alienatum paruerit, & qui pro illorum parte & dato quaſcumque cauſationes de eo ipſis cuſtodibus jam dicte Eccleſie prepoſuerint, & ſicut ſuperius ſcriptum eſt, ipſe Domnus Princeps, & Dux & ejus heredes ipſis cuſtodibus jam dicte Eccleſie non adimpleverint, & ſupraſcripta vel ex eis quidquam removere aut contradicere preſumſerint, obligavit ſe & ſuos heredes componere cuſtodibus ipſius Eccleſie ducentos auri Solidos Conſtantinatos. Et duas cartulas unius tenoris, hanc, quam ipſi Eccleſie emiſit, & alteram, quam ipſe Domnus Princeps retinet, te Romoaldum Notarium ſcribere precepimus, qui interfuiſti.

✠ *Ego qui ſupra Amatus Judex.*

✠ *Ego qui ſupra Johannes Judex.*

Adeo autem uſus *Byſantiorum* invaluit, ac tamdiu perduravit, ut Sæculo etiam XIV. in Italica Lingua familiaris ejus pecuniæ appellatio foret; & quum quis dicebat, ſibi in votis eſſe *l'aver de' buoni Biſanti*, quid ejus verba ſignificarent nemo ſaltem in Tuſcia ignorabat. Eadem ratione in ore Italicæ gentis fuit olim familiaris vox *Torneſe*, quo nomine *Turonenſes* Nummi deſignabantur. Nulla autem dubitatio eſt, ut dixi, quin *Byzantii* ex auro fuerint: quod etiam ediſcere poteris ex Judicato autographo, mihi viſo apud Monachos Benedictinos Arretii in Cœnobio Sanctarum Floræ & Lucillæ. Ibi Conſtantinus Epiſcopus, & Hugo Comes pœnæ nomine indicunt *duo millia Biſancios* auri. Accipe nunc ipſam Chartam.

Placitum Arretii habitum coram Conſtantino Epiſcopo illius Civitatis & Hugone Comite, in quo Guido Abbas Monaſterii Sanctarum Floræ & Lucillæ evincit Curtem de Seſto, Anno 1079.

DUm in Dei nomine, in Palatio Epiſcopatus Aretini in judicio reſiderent Conſtantinus Aretinus Epiſcopus, & Ugo Comes *ad juſticias faciendas ac deliberandas, reſidentibus cum eis Arderico, Gerardo, Johanne Judicibus, Nordilo, Rodulfus, Sigiſmundo ..... Ildevrando Cauſidicis,* Walfredus Comite, *Pagano de Corſena,* Ugone Vicecomite, *Uberto filio Bucci, Ildebrando Ugonis filio, Rodulfo filio Maſcari Saracino .... Urſone, Grifone, Wilielmo, Rainerio filio Griſi, & reliquis pluribus ibidem adſtantibus. Ibique in eorum preſencia proclamaverunt Rainerius de Porano, & Teudicius de Hereditate Rainerii filio quondam Fuſcerii, quam dicebant ſuis uxoribus pertinere ex ſucceſſione predicti Rainerii fratris earum ab ..... defuncti, quod averſus Monaſterium Sancte Flore, quod de hereditatis illius partem poſſidebat, cujus Monaſterii* Wido Abbas *cum Pagano ſuo Avogatore ..... hujuſmodi fecerunt reſponſionem, quod prefatus Rainerius in quadam ſua infirmitate teſtamentum fecerat, in quo cuncta ſua bona diſtributa ..... partem hereditatis, de qua contro-*

troverſia erat , predicto Monaſterio Sancte Flore judicavit , ſcilicet terciam porcionem de Curte, quod nominatur Seſto . Et teſtibus productis , in eorum præſencia jam dictus Rainerius ſuam voluntatem auſtenderat . De teſtamento legiptime reddiderunt teſtimonium , & ita vero eſſe , ut Abas Egleſie Sancte Flore cum Pagano Avogato ſuo affirmaverat . His peractis & juſſione Conſtantini Aretini Epiſcopi , & Ugonis Comitis , & predictorum Judicum , predictus Rainerius & Teudicius pro ſe ſuiſque heredibus , & pro eorum uxoribus refutaverunt ſupraſcriptas res predicto Monaſterio , & obligaverunt ſe , quod nec ipſi , nec eorum uxores , vel eorum ac earumque heredes predicto Abati , ejuſque ſucceſſoribus de prefatis Curte nullam controverſiam in poſterum moturos ſub pena centum Librarum Denariorum Lucenſium . *Inſuper predictus Epiſcopus & Ugo Comes miſerunt in bannum ſupradictum Abatum & ſuum Avogatum , & ſupra prefatas res , ut nulla magna parvaque perſona , eos , eorumque ſucceſſores de predictis rebus diſveſtire aut moleſtare preſumat ſine legali judicio . Qui vero oc facere preſumpſerit , ſiat ſe compoſiturum* duo millia Biſancios auri , *medietatem Parti Publice , & medietatem eidem Abati ſuiſque ſucceſſoribus .*

Unde quidem & ego Ardericus Notarius ex juſſione Domni Epiſcopi & Ugoni Comi & Judices & Cauſidicorum amonicione ſcripſi Anno ab Incarnatione Domini noſtri Jeſu Chriſti Milleſimo Septuageſimo Nono , Pridie Nonas Decembris , Indictione Tertia .

☧ *Ego Conſtantius Epiſcopus ſubſcripſi .*

✠ *Ego Ardericus Judes interfui & ſubſcripſi .*

✠ *Rodulfus Cauſidicus interfui & ſubſcripſi .*

✠ *Gerardus Judex ſacri Palati ſubſcripſi .*

Fuere nihilominus procedente tempore *Byſantii* quoque *albi* , uti Du-Cangius animadvertit , atque ideo ex argento conflati . Atque hi Byzantii poſteriorum temporum , ejuſdem pretii fuere , atque Scuta Romana , quorum ſingula decem Juliis conſtant ; valebant nempe iidem argentei Byzantii duas partes e tribus Floreni aurei valentis olim Julios quindecim . Præterea uſurpatos olim invenimus *Mancoſos* , ſive *Mancuſos auri* , uti & *Mancoſos argenti* . In Gloſſis Florentinis ab Eccardo editis reperio *Philippus* (*nummos*) *Mancuſi* . Lege *Mancuſa* . Quaſi a Philippo , aut Philippico Auguſto *Mancuſi* percuſſi fuerint . Apud Anglos olim *Mancuſa* idem fuit ac *Marcha* , ut pluribus oſtendit Du Cangius : ac proinde quum in Chartis quoque noſtris *Mancuſos* oſtendimus , argenti , aut auri Marcham deſignatam illic exiſtimare licebit , ſi ejuſdem Du Cangii ſententiam amplectimur , immo & Voſſii , & Hickeſii , qui idem ſenſere . Ego tamen , quod eſt ad Italos , dubitare de ea cogor . Quippe in Italicis Chartis video ingentem copiam *Mancuſorum* pro pœna ſtatui . Quod fieri non facile ſolebat quum de Auro ſermo erat . Exempla nonnulla dabo . Scilicet in tabulis , quas authenticas legi in Chartophylacio Monaſterii Mediolanenſis Ambroſiani , *mille Mancoſi auri* memorantur .

Ludovicus II Imperator Anſperto Diacono Mediolanenſi quaſdam res ab ipſo non ſemel in judicio evictas confirmat , Anno 857.

IN nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti Dei eterni . Hludovicus . . . . & noſtris , preſentibus ſcilicet & futuris notum ſit , quia vir venerabilis Engilbertus *ſanctæ* Mediolanenſis Eccleſiæ Archiepiſcopus *ſuggeſſit celſitudini noſtræ pro quodam ſuo Diacono nomine Anſpertus , qui quaſdam res ſuper quemdam hominem nomine Anſprandum vicerat pro interfectionis ſcelere , quod in germanum ſuum exercuerat ; ſuper quibus rebus etiam poſt adquiſitionem , noſtri Genitoris ſerenitate , preceptum adipiſci promeruit . Verumtamen adquiſitione adepta , & Imperiali precepto roborata , non valuit quorumdam hominum factioſa & ſubdola quieſcere conqueſtio , quin in noſtri preſentia prefatum Diaconem propter quandam cautionem, quaſi injuſte retineret, eorum exorta cepit compellare conclamatio : ſuper quibus & denuo compos & victor exiſtens legaliter in ſe jure perpetuo res predictas debere reſpicere etiam ſcriptionis robore per juditii certi definitionem prenotavi . Petiit quoque idem venerabilis Archiepiſcopus , ut iterum nos noſtra corroboraremus quod eſſe eorum auctoritate . Idcirco hoc noſtrum preceptum fieri juſſimus , per quod confirmamus eidem Diacono illas res , unde ſuperius mentionem habuimus , ſicuti in preceptis Domni & Genitoris noſtri illi confirmata & roborata eſſe dinoſcuntur . Precipientes quoque jubemus , ut nemo deinceps audeat ei de ipſis rebus aliquam injuſtam inferre calumpniam , ſed neque aliquam minorationem facere preſumat . Quod ſi quis hoc hagere temptaverit , & noſtrum Privilegium violare temptaverit , noverit ſe pœna dam-*

commandum Mille Mancoſos auri, *medietatem Palatio noſtro, medietatem vero predicto Diacono, ſuiſque heredibus. Et ut hoc quod jubemus, quodque concedimus, ab omnibus verius credatur, & in Dei nomine diligentius obſervetur, anulo noſtro ſubter juſſimus adnotari.*

(Non adeſt ſubſcriptio Imperialis.)

Werimboldus Notarius rogatus ad vicem Druclemiri.

Data XII. Kalendas Julii, Anno Imperii Domni Hludovvici piiſſimi Auguſti VIII. Indictione V.

Actum . . . . . . ariola, in Dei nomine feliciter. Amen.

Placitum ſubſequitur, luce plane dignum, quod hauſi e vetuſtiſſimo Regeſto Epiſcopii Cremonenſis, ubi pœna *duum millium Mancoſorum auri* indicitur.

Otto Dux & Miſſus Ottonis III. Imperatoris in Placito Cremonenſi coram ipſo Imperatore Privilegium Imperiale, ab Olderico Epiſcopo Cremonæ productum contra Cives Cremonenſes, germanum recognoſcit, & bannum pro ejus tutela emittit, Anno 998.

D*Um in Dei nomine Civitate Cremona, in Domo ipſius Civitatis, in Laubia majore ipſius Domus, ubi Domnus Otto glorioſiſſimus Imperator preeſſet, in judicio reſidebat, per ejuſdem Domni Olderici licentiam,* Otto Dux & Miſſus Domni ipſius Ottonis Imperatoris, *unicuique juſtitias faciendas ac deliberandas, reſidentibus cum eo* Henricus Dux, *ſeu* Nothecherius, Vivdraldus, & Petrus Epiſcopi, *Gribertus Muſicus, ſeu Leo qui Warinus Capellani ipſius Domni Imperatoris, Autecherius, Adelbertus, item Adelbertus, Marco, Radaldus, Johannes Judices ſacri Palatii, Rogerius de Bariano, Odelricus de Colonie, Albericus de Mauringo, Vaſſi ipſius Domni Oderici Epiſcopi, & reliqui plures: ibique eorum veniens preſentia ipſe* Domnus Odelricus *ipſius ſancte* Cremonenſis Ecclesie, *& Lanfrancus ejus Advocatus, & oſtenſerunt Preceptum unum, continente in eo ab ordine, ſicut hic ſubter legitur.* In nomine ſancte & individue Trinitatis. Otto divina favente clementia Romanorum Imperator Auguſtus. Notum ſit omnibus noſtris fidelibus, preſentibus ſcilicet ac futuris, ſub noſtre dominationis culmine degentibus, Epiſcopis, Marchionibus, Comitibus, ceteriſque in inferiori ſtatu viventibus, Cremonenſes Cives nefanda deceptionis fraude nos circumveniendo decipientes intra dive memorie Avi, Patriſque mei veneranda, incunvulſe & intemerate permanſura Precepta de Cremone diſtrictione infra Civitatem & extra, per quinque miliariorum ſpatia, curatura videlicet, teloneo, ripaticoque, certis redibitionibus, ſive negotiis, que in eiſdem Preceptis leguntur & continentur, que univerſa nos remeante beati Petri Apoſtolorum Principis Corpus, per noſtri Precepti paginam manu propria in Sinodo jam antea roboravimus & conformavimus, ex noſtri parte nobis neſcientibus, apud nos amodo falſum, & ideo . . . . . . ac deſtruendum inlegitime ac ſubdole acquiſiviſſe Preceptum; quod cum noſtre certitudinis majeſtati per venerabilem Odelricum ejuſdem Civitatis Epiſcopum revelata fraude intimatum fuiſſe, quia dignum nobis & rectum viſum eſt, ut per ea, que juſtificatione prefate Cremonenſis Ecclesie data & confirmata fuerat, hoc injuſte factum & rite abolendum Preceptum, depoſita fronte verecunde tacere ſilentio, ne forte, quod Deus avertat, juſtitia & rectitudo, obviante mandato Dei . . . . pura mente, firmoque conſilio ſtatuentes decrevimus, quatenus ex noſtri Præcepti pagina quaſi grave jugum predicto callide acquiſto Precepto imponeretur; cujus juſto pondere ad nichilum omnimode redigatur & annuletur, vigore careat, virtutem non habeat, ſilens tacitumque permaneat, atque in nullo omnino valeat, ſed quod Avus, & Genitor noſter jam dicte Curtis Cremonenſis Ecclesie dederant & confirmaverant, & nos, ut diximus, confirmando roboravimus, incunvulſa & intemerata omni tempore maneat, hoc ſuperaddito imperialis noſtre ſecuritatis Precepto. Eo nimirum ordine, ut nullus Epiſcopus, Dux, Marchio, Comes, Vicecomes, Sculdaſcius, Gaſtaldio, Decanus, ſeu quislibet Regie aut Imperialis potentie Procurator noſter, noſtrorumque militum miles, ſive cujuſcumque ordinis &c Signum Domni Ottonis ſereniſſimi & invictiſſimi Imperatoris Auguſti. Herimbertus Cancellarius vice Petri Comani Epiſcopi & Archicancellarii recognovi. Data III Nonas Auguſti Anno Dominice Incarnationis DCCCCXCVI. Indictione IX Anno vero Tertii Ottonis regnantis XIII. Imperii autem ejus . . . . . Actum Papie feliciter. Amen. *Preceptum ipſum oſtenſum ab ordine lectum, interrogati ſunt ipſi Domnus Odelricus Epiſcopus & Lanfrancus ejus Advocatus, per quod Preceptum ipſum ibi oſtenderat: qui dixerunt:* Vere ideo Precep-

tum iſtum hic oſtenſimus preſentia, ut ne ſcilens appareat, ſi ullus homo versùs nos *&c.* Et quod plus eſt, querimus, ut dicant iſte Domnus Otto glorioſiſſimus Imperator, & Liuzo Judex ejus Advocatus eſſe conſtitutus, ſi Preceptum ipſum, quem hic oſtenſimus, bonum & verum eſt, aut ipſe Domnus Otto glorioſiſſimus Imperator eum fieri rogavit, & ab ejus anulo in calce juſſit ſigillare. *Ad hec reſponderunt ipſe Domnus Otto glorioſiſſimus Imperator, & Liuzo ejus Advocatus & Judex dixerunt & profeſſi ſunt.* Verum Preceptum ipſum, quem vos oſtenſiſtis, bonum & verum eſt: & ego ipſe Domnus Otto glorioſiſſimus Imperator eum fieri rogavi, & meum anulum in calce juſſit ſigillare, & de hoc, quod per ipſum Preceptum parte ipſius Epiſcopii conceſſit habere, & in eo .... omni tempore firmum & ſtabilem ita jubeat permanere. *Tunc ipſe Domnus Dux Otto per ejuſdem Domni Ottonis glorioſiſſimi Imperatoris licentia, per fuſte, quem in ſua tenebat manu, ſuper eundem Domnus Oldericus Epiſcopus & Lanfrancus ejus Advocatus, ſeu ſuper ipſum Preceptum, bannum ipſius Domni Ottonis glorioſiſſimi Imperatoris pro Dei amore, & anime ſue mercedis, emiſit* in Mancoſos auri duo Millia, *ut nullum quibuslibet homo de eo, quod in ipſum legitur Preceptum, aliqua violencia aut minuationem ſeu contraditionem parte ipſius Epiſcopii facere audead ſine legali juditio. Qui vero fecerit, predicta* duo Millia Mancoſos auri *ſe compoſiturus agnoſcat, medietatem parte Camare ipſius Domni Ottonis glorioſiſſimi Imperatoris, & altera medietate parte ipſius Domni Odelrici Epiſcopi, ſuiſque ſucceſſoribus, ſeu pars ipſius Epiſcopii. Hanc notitiam pro ſecuritate ejuſdem Epiſcopii fieri ammonuerunt.*

Quidem & ego Dominicus Notarius ſacri Palatii ex juſſione prefati Miſſi & Judicum ammonitione ſcripſi in nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti, Tertius Otto gratiâ Dei Imperator Auguſtus, Anno Imperio ejus Deo propitio II. quartodecimo Kalendas Februarii, Indictione XI.

☧ OTTO DVX ET MISSVS SVBSCRIPSI.

Autecherius Judex ſacri Palatii interfui.
Adelbertus Judex ſacri Palatii interfui.
Johannes Judex ſacri Palatii interfui.
Radaldus Judex ſacri Palatii interfui.
Martius Judex ſacri Palatii interfui.
Adelbertus Judex ſacri Palatii interfui.

Alterum Placitum exero, cujus antiquum apographum ſe mihi legendum obtulit in Archivo Capituli Canonicorum Patavii. Ibi *duo millia Mancuſorum* animadvertas.

Guntherus Cancellarius Henrici Imperatoris II. in Placito Mantuano bannum promulgat pro tutela Decimarum ſpectantium ad Canonicos Patavinos, Anno 1055.

DUm in Dei nomine, in Civitate Mantua, in Lobia ſolariata, que fuit Marchionis Bonifacii, *in judicio reſideat* Domnus Guntherus Cancellarius & Miſſus Domni Secundi Henrici Imperatoris, *ad juſtitias faciendas ac deliberandas, reſidentibus cum eo Atto, Tolbertus, Burgundius, Gravo, Wezolus Judices ſacri Palacii, Liutulfus, Papo, Ingo, Rozo, Gumpo, Joannes, Tiſo, Bonifacius, & reliqui plures: ibique in eorum veniens preſentia Milo Archidiaconus, & Milo Presbiter, ſeu Ademarius item Presbiter, & Johannes, & Adam Diaconus, Canonici Sancte Marie matris Eccleſie Patavine, una cum Johanne Advocato eorum, & ceperunt dicere:* Habemus & detinemus ad proprietatem Canonice Sancte Marie nominative totas Decimas de omnibus rebus de Villa, que dicitur Vico Altikerii, & Villa, que dicitur Vico de Arzere, & de Villa, que dicitur Roncone, & de Villa, que dicitur Roncalia & de omnia, que ad Decimas de prædictis Villis pertinet. Et ſi quislibet homo adverſus nos aut adverſus pars predicte Canonice aliquid dicere vult, parati ſumus cum eo exinde ad racionem ſtandum & legitime finiendum. Et quod plus eſt, querimus, ut vos propter Deum & anime Domni Imperatoris ac veſtri mercedem, mittatis bannum ſuper nos, & ſuper predicta Canonica, ut nullus quislibet homo de predictis Decimis deveſtire, moleſtare vel inquietare audeat, ſine legali judicio. *Et cum ipſe Milo Archidiaconus, & Milo, & Ademarius Presbiteri, & Johannes, & Adam Diaconus, una cum Johanne Advocato eorum taliter poſtulaſſent, tunc predictus Domnus Cancellarius & Miſſus per fuſtem, quem ſua tenebat manu, miſit bannum ſupra predictis Canonicis, ut nullus quislibet homo de predictis Decimis pars predicti Canonici deveſtire, moleſtare, vel inquietare audeat ſine legali judicio. Qui vero fecerit,* duo mille Mancoſos aureos *ſe compoſiturum agnoſcat, medietatem parte Kamere Domni Imperatoris, & medietatem parti predicti*

cti Canonici . Finita eſt cauſa, & hanc notitia pro ſecuritate parti predicte Canonice fieri ammonuerunt .

Quidem & ego Petrus Notarius & Judex ſacri Palatii ex juſſione predicti Cancellarii, & Judicum admonitione ſcripſi; Regni verò Domni Secundi Henrici Imperatoris Deo propicio Nono , XV. Kalendas Novembris , Indictione IX.

Ego Guntherius Cancellarius confirmavi .

Ego Atto Judex & Miſſus interfui .

Ego Burgundius Judex ſacri Palacii interfui .

Ego Gravo Judex interfui .

Ego Wezolus Judex interfui .

Ex eodem Archivo Capituli Patavini tertium Placitum depromſi , ubi itidem *duo mille Mancoſos aureos* commemorari videas .

Milo Epiſcopus Patavinus litem vincit in Placito coram Liutaldo Duce contra quoſdam uſurpatores bonorum Eccleſiæ ſuæ, Anno 1085.

D*Um in Dei nomine , in Civitate Padua , in judicio reſideret* Domnus Liutaldus Dux , *ad ſingulorum hominum juſticias faciendas ac deliberandas , adeſſent cum eo Ardricus Advocatus , Johannes &c. Judices , Uberto &c. & reliqui plures . Ibique in eorum preſentia veniens* Domnus Milo Patavenſis Eccleſie Epiſcopus , *una cum Advocato ſuo Uberto , retulerunt & ceperunt dicere , ac poſtulare mercedem :* Petimus vobis , Domne Liutaldus Dux , ut propter Deum , & anime veſtre mercedem faciatis nobis rectum de Ugolino de Cingularia , qui tenet caſam unam in jam dicta Civitate Padua juris jam dicti Epiſcopatus , & dedignatur propter nos diſtringi , aut juſtitiam facere . Et . . . . nobis de filiis quondam Fuſcoli , qui tenent Molandinum unum in Fluvio Retrone . . . . ti Epiſcopatus, quem eſterna die vincerunt ſupra quendam Singibaldum . *Cum ipſe Domnus Milo Epiſcopus una cum Advocato ſuo Uberto taliter petiiſſent mercedem : tunc ibi loco per Judicum judicio, qui ibi fuerant , & per lignum , quod in ſua tenebat manu , inveſtivit jam dictum Milonem Epiſcopum & Advocatum ejus Uberto de jam dicta caſa & molandino ad habendum ; & inſuper miſit bannum ſuper predictum Epiſcopum & Advocatum ejus , & ſuper predicta caſa & molandino* in duo mille Mancoſos aureos, *ut nullus quislibet homo &c. predictos* duo mille Mancoſos aureos *ſe compoſiturus agnoſcat , medietatem parti publice , medietatem eidem Epiſcopo . Finita eſt cauſa , & hanc notitiam propter ſecuritatem ejuſdem Milonis Epiſcopi & predicti Epiſcopatus fieri ammonuerunt .*

Quidem & ego Olveradus Domni Heinrici sereniſſimi Auguſti Notarius ex juſſione jam dicti Domini Ducis & Judicum ammonicione ſcripſi .

Factum eſt hoc Anno Dominice Incarnationis Milleſimo Octuageſimo Quinto, Tercio die Marcii , Indictione VIII.

✠ *Hec Crux ſignum manus Domni Liutaldi Ducis , qui hanc noticiam fieri juſſit .*

Ego Gotefridus Judex interfui .

Tantam irrogare pœnam minime mos fuit , ſi *Mancuſi* nomine *Marcham auri* deſignatam velimus . Ad hæc ſub *Mancuſi* , ſeu *Mancoſi* vocabulo genus quoddam *Solidorum aureorum* aut *argenteorum* invenio . Anaſtaſius in Vita Adriani I memorat *in auro Solidos Mancuſſos numero ducentos* . Et in Vita Leonis IV. ait : *Multos ei in argento Mancoſos præbuit* . Iſoni Magiſtro *Philippei* appellantur *Mancuſi* : *Philippeum* verò Papias Grammaticus , & Gloſſæ MStæ *Solidum* fuiſſe teſtantur . In vetuſtiſſima quoque Papyro Ravennate , Francis in Italia imperantibus , ſcriptâ, quam pag 175 Diploma produxit celeberrimus Philologus Marchio Scipio Maffejus, legimus *ſcripto pretio Solidos Mancoſos trecentos* . Neque diſſimulabo , me reperiſſe in Diplomate Henrici I. Auguſti , *Mancuſos viginti* æquivalere *Solidis quinquaginta* . Sed fortaſſe *Mancuſi* illi aurei æquiparantur *Solidis* argenteis . Diploma hoc nondum editum accipiat nunc Lector, quod autographum adſervatur in Chartophylacio Monaſterii Veronenſis Sancti Zenonis .

Henrici II Regis & Imperatoris I. Diploma, per quod Monaſterio Veronenſi Sancti Zenonis omnia illius jura & bona confirmat , Anno 1014.

I*N nomine Sancte & individue Trinitatis . Heinricus divina favente clementia Romanorum Imperator Auguſtus . Quia Regalis & Imperialis poteſtas ſupra omnia & pre omnibus divino cultui debet eſſe ſemper intenta , & Eccleſiarum Dei ſarcinam libenter portare ac ſublevare , quatenus id agendo æternæ remunerationis premia percipere mereatur ; idcirco noverit omnium fidelium Sanctæ Dei Eccleſiæ, noſtro-*

ſtrorumque preſentium ſcilicet ac futurorum induſtria Ildeprandum Veronenſem Epiſcopum *humiliter noſtræ ſerenitatis exoraſſe clementiam, quatenus ob amorem Dei omnipotentis, beatique Zenonis Confeſſoris Chriſti reverentiam, omnes proprietates & poſſeſſiones Monaſterii prediƈti beatiſſimi Zenonis, ubi Corpus ejus ſacrum quieſcit humatum, & ubi nunc* Domnus Rozo *venerabilis* Abbas *preeſſe videtur, que ab anteceſſoribus noſtris Regibus ſcilicet, & Imperatoribus, Epiſcopis, Comitibus, boniſque hominibus delegatæ ſunt, & conceſſæ, per noſtræ munificentiæ Preceptum corroboraremus, modiſque omnibus confirmaremus. Cujus ratas petitiones eſtimantes, miſericordiaque omnipotentis Dei, & ejuſdem beati Zenonis meritis & interceſſionibus nos adjuvari ſperantes, omnia Privilegia ac Precepta ipſius Monaſterio quæ conceſſa & confirmata ac funditus delegata ſunt priſcis temporibus ab anteceſſoribus noſtris Regibus vel Imperatoribus, ſeu omnes ſcriptiones, univerſaſque res cum familiis & ſervis utriuſque ſexus, unde ipſum Monaſterium juſte & legaliter hactenus inveſtitum permanſit, & quicquid inibi legibus pertinere dinoſcitur, tam per commutationes & precarias, quàm per oblationes & offerſiones bonorum hominum, ſive aliquas traditiones & quaſcumque donationes, quæ dici aut nominari poſſunt, per hanc preſentem noſtræ munificentiæ auctoritatem perpetuo confirmamus, modiſque omnibus corroboramus: ideſt in eodem territorio Veronenſi Monaſteriolum conſtructum in honore Sancti Petri, quod dicitur Mauriatica: Villapicta: Caſtellum in Mauriatica, cum Capella in honore Sanctorum Firmi & Ruſtici: Caſtellum Herbetum cum cunctis adjacentiis & pertinentiis ſuis: Trebuntiolum: Vicum Aderis: Capellam Sancti Laurentii, ſitam in ripa Padi, que dicitur Hoſtilia: Campum Walani: Campum Paliarium: Et Novoletum: & in Gajo Villam, quæ dicitur Aſpo: Corticellam in Platone: Capellam Sancti Viti ſitam in Portu: In Lavanio Cortem unam: In Monte Tauri Cortem unam cum Molendinis: Caſtellum Romanianum cum facticiis Sancti Zenonis: & Montem, qui dicitur Alferia: In Leſinio, ubi dicitur Merlario, campos duos: In Clariano campos tres: in Puaro campos tres: in Laupha campum unum: in Sinevello Cortem unam: in Cavalo in Puiniano Cortem unam: Caſtellum Sancti Viti cum pertinentiis ſuis: Parona: Caſſianum: Cellam Sancti Petri infra Civitatem Veronam cum pertinentiis ſuis: in Laceſis Cortem unam cum Capella in Sanctæ Chriſtine: in Bardulini Cortem cum Capella Sancti Zenonis: in Cavi Cellam Sancti Andreæ cum pertinentiis ſuis: in Aſſi Corticellam unam: in Bellune maſſaricias tres: in Valle Trientina Cortem unam: in Lachari Cortem unam: & res in Valle Caprinate, & in Vallepuro: in Venti Capellam Sancti Viti cum pertinentiis ſuis: in Comitatu Brixiano in Puiniaca Corticellam unam: & res in Alſiano conſtitutas, & in Plaſiano: & Cortem in Rivariola cum omnibus pertinentiis ſuis: in Comitatu Vicentino Cortem unam, que dicitur Cornetum: in Eſculetum Cortem unam: in Comitatu Treviſiano Cellam Sancti Theoniſti, & Sancti Martini cum omnibus adjacentiis ſuis: in Parma Cellam Sanctæ Eugeniæ infra Civitatem cum ſuis pertinentiis: in Civitate Florentia Capellam Sanctæ Mariæ, quæ dicitur Ferleuba, cum pertinentiis ſuis, & cum omnibus rebus ad præfatum Monaſterium pertinentibus: cum Eccleſiis, Caſtellis, Vicis, colonibus, mancipiis, factitiis, & familiis utriuſque ſexus, terris, vineis, pratis, paſcuis, ſilvis, aquis, aquarumque decurſibus, molendinis, piſcationibus, paludibus, cultis & incultis, rebus mobilibus & immobilibus, quantumcumque in ſupradictis locis eorum legitima dinoſcitur eſſe poſſeſſio vel dominatio, tam de comparatu quàm & de quolibet attractu, omnia & ex omnibus ad memoratum locum pertinentibus.*

Specialiter tamen concedimus ſecundùm Precepta predeceſſorum noſtrorum, ut in Regalibus ſilvis tam in Gajo quàm in ceteris paſcuis licentiam habeant greges oviam ſuarum, nec non porcorum, jumentorumque vel ceterorum animalium ad ipſam Eccleſiam pertinentium, abſque aliqua datione aut exactione paſcua habere. Precipientes denique jubemus, ut nullus Dux, Marchio, Epiſcopus, Archiepiſcopus, Comes, Vicecomes, Sculdaſcio, Gaſtaldio, nullaque noſtri Imperii magna parvaque perſona prediƈti Monaſterii Abbatem vel Monachos aut eorum familias, ſervos ſeu liberos de omnibus prefatis rebus inquietare vel moleſtare aut diſveſtire preſumat, nullum fodrum aut cenſum, neque telonaticum perſolvere cogantur. Nullus infra eorum Villas aut Caſtella, ingredi, Placitum tenere, aut eorum liberos ſive famulos diſtringere vel pignorare, neque hoſpitari, ſeu aliquam functionem ſeu exactionem exigere audeat; ſed habeant eorum naves licentiam eundi & redeundi per Padum, *vel per Ataſim, ſeu per cetera flumina abſque ulla publica exactione & datione. Sed neque ipſe Epiſcopus aliquid ab eis exquirat, ſeu aliquam moleſtiam inferat, niſi tan-*

tum

tum quod antiquitus ſtatutum eſt, in feſtivitate Sancti Zenonis aut Mancuſos viginti, *aut* Solidos quinquaginta, *cum ſuis Clericis accipiat. Liceatque ipſis Monachis ex propria Congregatione Abbatem eligere, ſi ibi talem potuerint invenire; ſin autem licentiam habeant cum conſenſu Epiſcopi, undecunque, ſibi bonum paſtorem eligere. Et ſi aliqui hoc Preceptum inrumpere temptaverint, licentiam habeant ipſi Monachi pro hac re aut ad nos, aut ad ſucceſſores noſtros reclamandi. Hoc vero & nos ob æternam remunerationem concedimus, ut Epiſcopus ejuſdem Civitatis nullam umquam poteſtatem habeat aliquid inde abſtraere vel ſibi uſurpare, aut alicui in beneficium dare; ſed poſſint quiete & tranquille Dei miſericordiam jugiter pro nobis exorare. Si quis vero hujus noſtri Precepti violator extiterit, ſciat ſe compoſiturum centum Libras auri obrizi, medietatem Kameræ noſtræ, & medietatem predicti Monaſterii Abbati vel Monachis. Quod ut verius credatur & diligentius ac firmius ab omnibus obſervetur, manu propria roborantes, ſigillo noſtro juſſimus inſigniri.*

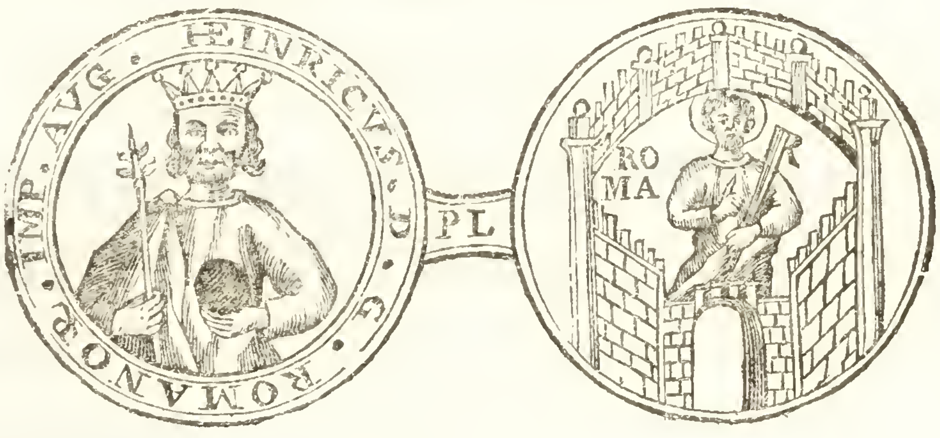
Signum Domni Heinrici *ſereniſſimi & invictiſſimi Imperatoris Auguſti.*

Heinricus Cancellarius vice Everardi Epiſcopi & Archicancellarii recognovi.

Data XII. Kalendas Junii, Anno Dominicæ Incarnationis MXIV. Indictione XII. Anno Domni Heinrici Imperatoris Auguſti regnantis XII. Imperii verò ejus I.

Actum Veronæ, in Dei nomine feliciter. Amen.

Appenſa pendet Bulla plumbea ejuſmodi.

Quæ verò hactenus dixi de *Mancuſis*, in memoriam mihi revocant Caroli Craſſi Auguſti Diploma Anno DCCCLXXXIII. ſcriptum, atque ab Ughellio editum Tom 4. Ital. Sacr. in Epiſcop. Bergomatibus pro Eccleſia Bergomate, ubi tranſgreſſores dicuntur perſoluturi eidem Eccleſiæ *triginta millia Mancoſorum Aureorum.* Tantam indicere multam, minime mos veterum fuit; & quiſnam illam quæſo ſolviſſet? Pauci ſane, & ne ipſi quidem opulentiſſimi: quare vitiatum locum opinor. Sed juvat huc transferre, quæ Hickeſius in Diſſertatione Epiſtolari Tom. 2. Linguar. Veter. Septentrional. habet: *Monetæ percuſſæ argenteæ unum, ut videtur, apud Anglo-Saxones genus fuit: nempe argenteus ille Nummus, quem Penning, Pennig, Penninc, & cum ſimplici N Pening* &c. *vocabant. Penning autem, qui a nobis Penningus Latino-barbare nuncupabatur, cuſum nummulum argenteum, quem dicimus hodie* a three pence, *ideſt tres denarios Eſterlingos, quod trutina probat, pondere & valore æquabat. Quinque Penningi pecuniæ argenteæ ſummulam, quæ Anglo-Saxonice*, a enne Scyling, *ideſt unum Scyllingum: & triginta Penningi ſummulam pecuniæ argenteæ, quam* a enne Mancus, *vel* aenne Mancs, *ideſt unam Mancuſam conſtituebant (vel unam Marcam.)* Mearc *enim, ſive* Marc *apud Anglo-Saxones idem argenti pondus, ac Mancus ſignificabat* &c. *Mancuſa pariter argentea, quæ triginta Penningos tales continebat, nonaginta noſtros valebat Penningos, ſeu tres excuſos patriæ noſtræ nummos argenteos, quos vocamus Halferowns. Mancuſa verò, vel Marca*

ca auri, decies valebat Mancuſas argenti, ſecundùm valorem, quo aurum argentum ſuperabat apud Græcos & Romanos. Ita Hickeſius. *Folles* etiam mihi commemorandi ſunt, antiquiſſimum pecuniæ genus *Pholles* ab aliis appellantur. Græcæ originis fuerunt, ac de iis eruditionis Græcæ & nummariæ ſtudioſi multa dixere. Præterire tamen piaculum ducerem, quid in hanc rem adnotavit Salmaſius in Notis ad Lib. Tertulliani de Pallio pag 112. Nempe e Rationali Græco in Regia Pariſienſi Bibliotheca adſervato educi, quid Græcorum Nummorum ſpecies quædam proportionis inter ſe haberent. *Nummus*, inquit, *Aureus tum duodecim Milliarenſibus argenteis valebat. Milliarenſe* (hujuſmodi Solidorum eſt mentio in Chronico Vulturnenſi Part. II. Tom. I. Rer. Italicar) *viginti quatuor æreis Follibus. In beſſem nummi aurei, Dicerati nomine, poſtulabant exactores Folles ſexdecim pro Hexaphollo: ſex Folles bes aurei cum Dicerato & Heſaphollo, Milliarenſia octo colligit, & Folles duo & viginti*. Suidas *Follem* non aliud quàm Obolum fuiſſe ſcribit. Ærei plerique Folles fuere; ſed & Argenteos non defuiſſe fortaſſis oſtendi poſſit. Aureos tantùm agnoſcit Gutherius Lib 3. Cap. 17 de Offic. Dom. Auguſt. qua in re deceptum illum puto. Marcellinus Comes in Chronico ad Annum Chriſti CCCCXCVIII. de Anaſtaſio Imperatore hæc habet: *Nummis, quos Romani Terentianos* (Sirmondus recte ſuſpicatur legendum *Ternuntios* aut *Teruntianos*) *vocant, Græci Follares* (alii Codices habent *Folles*) *Anaſtaſius Princeps ſuo nomine figuratis, placibilem Plebi commutationem diſtraxit*. Et hujus quidem Græcæ pecuniæ, hoc eſt *Follium*, ſive *Follarium*, antiquiſſimus eſt uſus ac nomen: nam & ejus mentio eſt in Codice Theodoſiano, & apud Lampridium, & penes Sanctum Auguſtinum Lib. 22. Cap. 8. de Civitate Dei, atque alibi, uti & apud Evodium Epiſcopum Uzalenſem Lib. prim. Cap. 14. de Miraculis Sancti Stephani. Idque etiam confirmabit vetuſta Inſcriptio apud Gruterum pag. 810. 10.

Ad Bucinum Lucaniæ Oppidum.

IN QVEM INDVXI SARCOPHAGVM
IN QVEM DVM RECEPTVM FVERIT CORPVS MEVM
NVLLI VNQVAM LICEAT ACCEDERE NEQVE VEXARE OSSA MEA
NON FILIVS NEQVE NEPOTES NEQVE DE AFFINITATE VLLVS
SI QVIS AVTEM INFRINGERE VEL APERIRE AVSVS FVERIT
IS TVM INFERET POENÆ NOMINE REIPVBLICÆ FOLLES MILLE
SANE NÆVIA PRISCA
SI PERMANSERIT VSQVE IN DIEM FINITIONIS SVÆ
RECIPIETVR IBI JVXTA MARITVM SVVM.

Alteram

Alteram accipe e ſchedis meis.

Aquilæ in Civitate Aprutina pro foribus Sanctæ Mariæ de Rojo baſis, ſuper qua ex pedum veſtigiis ſtatua olim collocata fuiſſe dignoſcitur.

DEDICATA III. KAL. IVL

VRSO ET POLEMIO CONS

OB CVIVS DEDICATIONEM

DEDIT PLEBI VRANE

AD AEPVLVM CONVIVII

PANEM ET VINVM TAVROS II. VERBECES XV.

PRÆTEREA ET ARCÆ EORVM FOLLES M ....

EX QVORVM VSVRIS PER SINGVLOS ANNOS CONVIVIVM

DEDICATIONIS SIBI EXSIBEANT.

Poſita eſt Inſcriptio Anno Chriſti CCCXXXVIII. Neque præteribo, quæ de his aliiſque Græcis Nummis ſcribit Scholiaſtes Baſilicorum Eclog. 23. *Noſſe*, iniquit, *oportet*, *Ceratium unum Follibus valere duodecim*, *ſive Miliariſio dimidio*. *Valent itaque Ceratia duodecim Nomiſmate medio: nam integrum Nomiſma continet Miliariſia duodecim*, *ſeu Ceratia XXIV*. Qui plura cupit *de Follibus*, & *Milliarenſibus* adeat Dionyſii Petavii magni viri Diatribam in Sancti Epiphanii Opuſculum de Menſur. & Ponderibus.

Michelatos, ſeu *Michalatos*, aut *Michaëlitas*, Michaëlis Græci Auguſti nomine ſignatos; & *Romanatos* a Romano Græcorum Imperatore ita appellatos, novimus. Occurrunt quoque *Eſmerati* in Charta, quam adſervat Sublacenſis Monaſterii Tabularium. Hanc etiam tenebris ereptam Lector accipiat.

Leonis Sublacenſis Abbatis Charta, per quam agros emit a Marco Archipresbytero &c. Anno 936.

ANno Domino propitio Pontificatus Domni Leonis ſummi Pontificis & univerſalis VI. Papæ in ſacratiſſima Sede beati Petri Apoſtoli Primo, *Indictione IX. Menſe Junio die II. Quoniam certum eſt*, *nos videlicet Marco religioſo Archipresbitero*, *ſeu Petronia honeſta femina*, *nec non & Andrea Monetario*, *Dominicus & Stephania honeſta femina jugalibus*, *ac die ceſſiſſemus & ceſſimus atque tradidimus*, *nec non & venumdavimus*, *nullo nobis cogente neque contradicente vel ſuadente aut vim faciente*, *ſed propria ſpontaneaque noſtra voluntate*, *vobis* Domno Leone *humilis Presbitero*, *& coangelico* Abbati *venerabili* Monaſterio Sancti Benedicti, *quod ſitum eſt* in Sublaco, *ſeu Johannis atque Creſcentium venerabilibus Diaconis & Monachis ex eodem Monaſterio*, *cunctamque Congregationem ſervorum Dei*, *ſucceſſoribus veſtris*, *vel cui eas vobis largire & concedere placueritis*, *ideſt terra ſementaricia in integrum capacitatis modiorum plus minus XXIV. cum parietinis deſertis*, *& cum omnibus ad eas generaliter & in integrum pertinentibus: poſita foris juxta Porta Majore in fundum*, *qui vocatur . . . . . juris venerabilis Scole Cantorum*, *que appellatur Orfanotrophyo*; *& inter affines a tribus lateribus Vie publice circumdant*, *& a quarto latere Arco marmoreo majore ante ſupraſcripta Porta*, *unde & Charta tertio genere nomine noſtro facta eſſe videtur*. *Cum hanc ceſſio venditionis charta vobis contradidimus charta ſecuritatis ad nomen de me ſupra ſcripto Andrea facta*, *quas facere viſa fuit Anna germana mea*, *& ceſſio venditionis charta ad nomen Johanni ſupraſcripto quondam Monetario genitore meo facta*. *Cum alias moniminas novas ac vetuſtas apud me meoſque heredes & ſucceſſores rogarunt ad conſer-*

ſervandum & ſalvas faciendum pro alia terra, que meas eſſe continere videtur, & pro hoc eas vobis minime tribuere potuimus; ſed quandoque vobis veſtriſque ſucceſſoribus neceſſe fuerit pro veſtra defenſione, oſtendere & demonſtrare ſpondeo gratis & abſque omni pecunia in omni tempore. Et ſi ex predicta terra qualiſvis charta a nos noſtroſque heredes & ſucceſſores contra vos veſtriſque ſucceſſoribus litigandum (quod abſit) oſtenſa fuerent; tunc vacuam & inanem & abſque omni robore firmitatis decernimus permanere. Pro qua etiam ſupraſcripta terra ſementaricia in integrum ad modiorum plus minus XXV. cum parientinis deſertis, & cum omnibus ad eas pertinentibus, ut ſuperius legitur, accepimus nos ſupraſcripti venditores a vobis ſupraſcripti emptores in preſentia ſubſcriptorum teſtium, videlicet in argento bono optimo Eſmeratos Libram *juſtoque penſantem, novoque placibiles. In omnem veram deciſionem, & ab odierna die licentiam habeatis in ſupraſcripta terra, ut ſuperius legitur, de preſenti introëundi, utendi, fruendi, poſſidendi, vendendi, donandi, commutandi, etiam chartam renovandi, & quicquit exinde facere ſive peragere volueritis, in veſtram, veſtriſque heredibus & ſucceſſoribus ſit poteſtate. Et numquam a me, neque ab heredibus & ſucceſſoribus noſtris, aut a nobis ſummiſſa magna parvaque perſona contra vobis veſtriſque ſucceſſoribus aliquam aliquando abeatis queſtionem, onus aut calumniam, ſed in omni tempore ab omni homine, in omni loco, ubi & ubi vos veſtriſque ſucceſſoribus neceſſe fuerit, ſtare nos una cum heredibus & ſucceſſoribus noſtris, & defendere promittimus vobis veſtriſque ſucceſſoribus. In qua & juramento dicimus per Deum omnipotentem, ſancteque Sedis Apoſtolice, ſeu ſalutem beatiſſimi, & Apoſtolici Domni Leoni ſanctiſſimi Sexti Pape, hec omnia, que hujus ceſſio venditionis chartam ſeriem textus eloquitur, inviolabiliter conſervare atque adimplere promittimus. Si vero (quod abſit) & quoquo tempore nos vel heredibus & ſucceſſoribus noſtris vobis veſtriſque ſucceſſoribus, aut contra hanc ceſſio venditionis charta, quam ſponte fieri rogavimus, agere aut cauſare preſumpſerimus, pro quovis modi ingenio, quod ſenſum humanum intelligere vel capere poteſt, & minime defendere potuerimus aut noluerimus, vel amplius pretium vobis veſtriſque heredibus ſucceſſoribus queſierimus, tunc non ſolum perjurii reatum incurramus, verum etiam daturi nos promittimus una cum heredibus & ſucceſſoribus vobis veſtriſque ſucceſſoribus ante omne litis initium pene nomine ſupraſcriptum argentum in duplum, & poſt penam abſolutionis manente hanc ceſſionis venditionis charta ſeriem in ſua nichilominus maneat firmitate. Quam ſcribere rogavimus Leonem Scriniarium & Tabellionem Urbis Romæ, in qua & nos ſupraſcripti ſubtus manu propria ſubſcripſimus, & ſigna ſancte Crucis fecimus, & teſtes qui ſubſcriverent, rogavimus, & vobis ſupraſcripti contradidimus in Menſe & indictione ſupraſcripta IX*

✠ *Marco Archipresbiter huic ceſſio venditionis charta in venerabili Leone Abbate a me facta manu propria ſubſcripſi, & teſtes qui ſubſcriberent, rogavi.*

✠ *Signum manu ſupraſcripta Petronia venditrice ſignum Crucis feci.*

Andrea in Dei nomine Conſul in hanc ceſſio venditionis charta teſtis ſignum ✠ feci, & teſtes, qui ſubſcriberent, rogavi.

Signum manu Stephania ſignum ✠ feci, & teſtes, qui ſubſcriberent, rogavi.

Nycolaus in Dei nomine Conſul & Dux, teſtis rogatus ſignum ✠ feci.

Baduaro in Dei nomine Conſul & Dux, teſtis rogatus ſignum ✠ feci.

Petrus in Dei nomine Conſul & Dux, teſtis rogatus ſignum ✠ feci.

Leo in Dei nomine Conſul & Dux, teſtis rogatus ſignum ✠ feci.

Romanus in Dei nomine Conſul & Dux, teſtis rogatus ſignum ✠ feci.

Ego Leo Scriniarius & Tabellio Urbis Romæ complevi & abſolvi

Vide quot Conſules & Duces hiſce tabulis ſubſcripſerint. Verùm in notas Chronologicas hujus Chartæ irrepſiſſe mendum videatur, quum Leo *Sextus* appelletur, qui in Hiſtoria Eccleſiaſtica *Septimus* inſcribitur. Nil tamen immutare volui: fortaſſis enim Leo VI. Papa Anno DCCCCXXVIII electus, uti verus Pontifex poſt ejus mortem non eſt agnitus. Ceterum quod eſt ad *Eſmeratos* in Charta hac memoratos, nullum puta peculiaris pecuniæ genus hoc nomine deſignari, ſed tantummodo Solidos *Eſmeratos* fuiſſe nuncupatos, qui ex argento *mero*, ſive bene purgato conſtabant. In Capitulari Caroli Calvi apud Baluzium Tom 2. pag. 178. legitur: *Quorum argentum ad purgandum acceperint, ipſum argentum Exmerent.* Ubi *Exmerare* pro *bene purgare*. Singularis contra nummorum ſpecies *Perperi* fuere (Græca pecunia), quorum frequens eſt mentio in Chronico Veneto Danduli, atque in Orientalium Populorum monumentis. Marino Sanuto juniore teſte in Hiſtor. Venet.

Tomo

Tomo XXII. Rer. Italicar. duo *Perperi* æquabant unum *Ducatum aureum* Venetum. Hi etiam appellati *Hyperperi* ſive *Hyperpera*. De his poſt Du-Cangium egit Clariſs. Vir Sebaſtianus Paulius in Additamentis ad Beverini Syntagma de Ponderibus. Græcorum quoque Nummi argentei vocati fuere *Aſpri*, aut *Albi*, de quorum nomine & æſtimatione conſule nuper laudatum Du Cangium in Diſſertat. de Nummis Græcorum. Attamen Sanutus junior indicare videtur *Aſpros* non alios fuiſſe a *Perperis*; dum ſcribit, unum Ducatum aureum Venetum (nunc *Zecchino*) duobus *Aſpris* pretio ſuo reſpondiſſe. *Melechinos*, ſeu *Malachinos* valentes octo Groſſos ſupra commemoratos a Cabroſpino in ſua ſcheda vidimus. Hos Cencius Camerarius in Ceremoniali Romano *Meloquinos* appellat; eoſque *Monetæ Italicæ* ſpeciem fuiſſe opinatur Du-Cangius. Arabicæ ſive Saracenicæ originis vocem hanc extitiſſe cenſeo, a *Melech*, ideſt Rex, deductam, quòd eſſent Nummi ab illius gentis Rege percuſſi. *Tareni* verò cudebantur in Apulia & Sicilia. Sed & *Tareni Africani* a Leone Oſtienſi memorantur. *Imperialium* Denariorum, ſive Solidorum mentio in Italia occurrere incipit Sæculo XII. (fortaſſis etiam vetuſtior eſt) ſive illi Nummi forent in Imperiali Ticinenſi Moneta percuſſi, ſive a Friderico I. Auguſto, Cæſarei nominis in Italia propagatore, adinventi. In Charta Gerardi Archiepiſcopi Ravennatis Anno MCLXXVI. ſcriptâ, quidam Emphyteuta pollicetur, ſe quotannis perſoluturum *Imperialem unum*. Fridericus II. a Ricardo de Sancto Germano ad Annum MCCXXXVI. *novos Imperiales* cudiſſe dicitur. *Imperialium* verò Libra quanti foret, innuit Matthæus Paris ad Annum MCCXLIX. commemorans *octodecim millia Librarum de Moneta Imperialium, quæ tantum fere valet, quantum Eſterlingorum*. Et celebres quidem tunc in Italia quoque fuere denarii *Sterlingi*, ex quibus vario modo pro temporum diverſitate apud Gallos & Britannos Libra conficiebatur. De iis conſulendus laudatus Du-Cangius in Gloſſario Latino. Mihi ſatis eſt in hanc rem producere Chartam unam, ex MSto Cencii Camerarii Codice deſcriptam, in qua *Sterlingorum* eſt peculiaris mentio.

Confeſſio facta a Johanne de Columna Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinali, de pecunia ſibi perſoluta nomine Gregorii IX. Papæ, Anno 1232.

IN nomine Domini. Anno Dominicæ Incarnationis Milleſimo Ducenteſimo Trigeſimo Secundo, Pontificatus Domini Gregorii Papæ IX. Anno Sexto, Indictione V. Menſe Aprili die II. Nos Johannes de Columna, divina miſeratione titulo Sanctæ ... Presbyter Cardinalis, confitemur & recognoſcimus hac preſenti die recepiſſe a te Caponigro Provenzano Mercatore Senenſi, ſocio Bobonis Johannis Bobonis Campſoris Domini Papæ, ſolvente vice & nomine Domini Gregorii Papæ IX, ſeptuaginta Marcas bonorum novorum & Legalium Sterlingorum, ſcilicet XIII. Solidis, & IV. Sterlingis pro Marca qualibet computatis. Item & viginti Uncias boni & legalis auri Tarenorum Regni Siciliæ ad pondus Romanum. *Item &* ducentas & viginti Libras bonorum Provenienſium Senatus. *Item &* octo uncias & unam quartam boni auri pulveris ad pondus Romanum. *De quibus omnibus vocamus nos bene quietos & pacatos integre, exceptioni non numeratæ vel non ſolutæ pecuniæ, aut non ponderati auri renuntiando. Quæ omnia pro nobis & ſucceſſoribus noſtris promittimus tibi dicto Caponigro recipienti pro Domino Papa præſcripto firmiter obſervare, & contra nullo modo venire.*

Actum præſentibus his teſtibus ad hoc ſpecialiter rogatis, ſcilicet Magiſtro Dicibile Camerario, Johanne Barario Jumentario ab aug ... Oddone Adulterino, Radulfo de Zagarola, Dayneſe Octonello, Gracia de Sena teſtibus.

Ego Johannes Fortibrachius, Dei gratiâ ſacri Romani Imperii Scriniarius, quia his omnibus interfui, ſcripſi rogatus.

Sed quando heic *Libræ Proviſinorum*, ſive *Proviſienſium Senatus* commemorantur, earumque ſæpe occurret mentio in aliis Contractibus, quos in hoc eodem Opere evulgavi, aliquid heic mihi de iis diſſerendum eſt. Blancus in Tractatu Hiſtorico de Monetis Francicis, multos varioſque Nummos indicat ſub Carolo Calvo percuſſos, atque inter cetera ſubdit: CASTIS PRVVINIS. *ideſt Provins en Brie. Ejus ager in Capitularibus Caroli Calvi appellatur Pagus Provinifus & Provinenſis. Apud Auctores, atque in Chartis ſub tertia Regum Francorum Stirpe, ſæpe fit mentio Solidorum ac Librarum Provinenſium. Ego de iis fuſius loquar in Tractatu de Monetis Prælatorum ac*

Baronum : quem Librum an is umquam confecerit, edideritque, incompertum eſt mihi. Du-Changius monetam Ducum Campaniæ ita appellatam cenſet. Equidem ſæpe vidi in Contractibus Romæ ſcriptis Sæculo XII & ſæpius Sæculo XIII. in publico uſu ibidem fuiſſe *Libras Proviſinorum Senatus*, hoc eſt Libras ex denariis ſive Solidis Romæ percuſſis, quarum, ut puto, æſtimationem Senatus Romanus decreto ſuo firmarat. Petrus Manlius, qui Anno Chriſti MCLVII. floruit, in Hiſtor. Baſilic. Vaticanæ, Tom. 7. Actor. Sanctorum Menſis Junii a V. Cl. Patre Conrado Janningo Soc. Jeſu editâ, pag. 38. ſcribit, datos Canonicis *tres Solidos Provinienſes pro clareto*. Apud Turrigium Part. 2. Cap. 3. de Crypt. Vatican. in pergamena legitur : *XVI. Kalendas Auguſti obiit felicis recordationis Innocentius Papa III. relinquens Baſilicæ noſtræ inter alia ſex Libras Proviſinorum pro anniverſario ſuo*. Mirum certe Lectori videatur, Romanos ab humili Oppido Provinenſi appellationem Monetæ aut Libræ ſuæ fuiſſe mutuatos. Et quamvis Oppidum illud non longe a Pariſiis diſtet, ac fortaſſis olim ab aliquo Francorum Regum ibi verſante edictum quodpiam emanare potuerit ad conſtituendum Libræ currentis pretium ; aut ibi officina monetaria denariis nomen conferre potuerit, quod poſtea in Italiam quoque permearit ; attamen Le Blanci conjecturam, a Du Cangio poſtea probatam, ne ipſe quidem Janningus amplexus eſt, nummoſque Romanos appellatos potius putat a *Proviſionibus*, ſeu reditibus Eccleſiarum. Nihilo tamen ſecius Provinenſe Oppidum in Gallia celebre fuiſſe ob ampliſſimas nundinas reperio ; & apud Rolandinum Bononienſem in Summa Art. Notar. ſcriptâ Sæculo Chriſti XIII. memorantur *decem brachia panni de Pruyn* : quæ omnia famam loci illius apud Italos propagare potuerunt. Interea erit heic locus Chartis tribus, quas e ſupralaudati Cencii Codice MSto deſumtas evulgare congruum puto : non parum enim præſidii hæ conferent ad dignoſcendum, quanti olim penderetur Libra *Proviſinorum*, ſive *Provenienſium*, vel *Provenientium*.

Chartula refutationis factæ a Guidone Sanctæ Mariæ Trans Tiberim Presbytero Cardinali, & Johanne Guidonis de Papa, & Petro Romano, & Henrico fratribus & filiis quondam Cencii de Papa, ſuper Civitate Caſtellana : Anno 1195.

IN nomine Domini. Anno Dominicæ Incarnationis Milleſimo Centeſimo Nonageſimo Quinto, Anno IV. Pontificatus Domni Cœleſtini III. Papæ, Indictione XIII. Menſe Februario, die VII. Nos quidem Johannes Guidonis de Papa pro medietate ſubſcriptæ rei, & nos Guido Dei gratiâ titulo Sanctæ Mariæ trans Tiberim Presbyter Cardinalis, nec non & Petrus, Romanus, & Henricus germani fratres & filii quondam Domini Cencii de Papa. Sed ego Petrus pro me & nepotibus meis, ſcilicet Bonaventura & Romano filiis olim Bonaventuræ fratris mei, quorum tutor ſum, eis a manibus Domni Saiſſonis Primicherii Judicis datus, ſicut per inſtrumentum Inventarii manu Romani de Rubia Scriniarii ſcriptum apparet. Et ego Petrus Bonaventuræ nepos prædictorum fratrum una cum prædicto Domino Petro patruo meo & curatore in hoc mihi a manibus Dominorum Judicum, ſcilicet Saiſſonis Primicherii, & Johannis Saiſſonis Arcarii dato, in eorumdem Judicum præſentia, & per eorum auctoritatem atque decretum, quantum ad dictos Minores pertinet, pro altera medietate, pro portione tamen unicuique noſtrum & ipſorum Minorum competente ; in præſentia Domini Petri de Judice Cauſidici, & ſubſcriptorum teſtium ; Omnes ſimiliter, ut dictum eſt, pariter propria noſtra voluntate renuntiamus, & generaliter refutamus vobis Domino Cinthio Dei gratiâ Eccleſiæ Sanctæ Luciæ in Silice Diacono Cardinali, & Domni Papæ Camerario, mandato quoque & Procuratori præfati Domni Papæ Cœleſtini ad hoc ſpecialiter conſtituto, ad opus & utilitatem ipſius Domni Papæ, & ſucceſſorum ejus, ac totius Eccleſiæ Romanæ perpetuo: ideſt omnem litem & petitionem, quam ipſi Domno Papæ & Eccleſiæ Romanæ fecimus, petivimus, petere vel facere potuimus, videlicet de univerſa portione quondam Petri Præfecti, illarum ſcilicet mille Marcarum argenti, quas ei & ſuis conſortibus olim Domnus Papa Adrianus IV. debuit. Pro quibus ei Civitatem Caſtellanam & univerſum Comitatum ejus, ac Montem Altum obligavit, & jure pignoris tradidit, ſicut per Privilegium ipſius Domni Papæ Adriani apparet ;

ret; & ad præſens vobis pro dicto Domno Papa reddimus, & publice reinveſtientes, corporalem traditionem transferimus, & ex eis jam traditam confirmamus omnes res & poſſeſſiones, videlicet domos, caſalinos, terras & vineas, hortos, canapinas, atque oliveta, Molendinum, & Viam Molarum, cum arboribus fructiferis, & infructiferis, & omnibus ſuis pertinentiis. Quæ res & poſſeſſiones nobis pertinent, vel pertinere videntur, & eas uſque modo jure obligationis tenemus & tenuimus, & in corporibus vel in actionibus habuimus in dicta Civitate Caſtellana intus & de foris & toto Comitatu; quæ ut dictum eſt, nobis pertinent pro duabus partibus centum Librarum Denariorum Papienſium, quas olim Domina Purpura Amita noſtra prælibato Petro Præfecto viro ſuo nomine dotis dedit, ſicut per dotalia Inſtrumenta apparet, quæ ad majorem Eccleſiæ Romanæ cautelam vobis damus. Quodcumque itaque jus & quamcumque actionem perſonalem & in rem, ſive hypotecariam tam etiam ad agendum, quàm excipiendum, quod, quamve in omnibus prædictis rebus Civitatis Caſtellanæ intus & de foris, & totius Comitatus ejus, & in omni patrimonio Eccleſiæ Romanæ, & ſpecialiter in omnibus bonis in corporibus vel in actionibus conſtitutis, quæ fuerunt olim prædicti Petri Præfecti, habemus; & ſpecialiter adversùs modernum Petrum Præfectum, & ejus fratres, atque adeo adversùs aliam quamcumque perſonam habere quoquo modo poſſemus, reſpectu vel jure duarum partium præfixæ dotis centum Librarum Denariorum Papienſium & fructuum, uſurarum vel acceſſionum earum pœnæ, vobis pro dicto Domno Papa & ejus ſucceſſoribus, ut dictum eſt, procuratorio nomine cedimus & mandamus, & quantùm ad ipſum Domnum pertinet refutamus, & ut utili poſſitis & directa actione intendere, vos in re prædicti Domni Papæ & Eccleſiæ Romanæ procuratores facimus.

Hanc autem refutationem, reſtitutionem, conceſſionem, & mandatum vobis, ut dictum eſt, facimus pro octoginta duabus Marcis argenti & dimidia, quas nobis, ut dictum eſt, pro omni jure noſtro duarum partium prædictæ dotis centum Librarum Denariorum Papienſium pro dicto Domno Papa, & tota Romana Eccleſia, & ex ejus pecunia, ut dictum eſt, procuratorio nomine datis atque perſolvitis pro ducentis ſex Libris Provenienſium Senatus, & quinque Solidis, eo quod Denarius Papienſis ſecundùm ſtatutam formam a Judicibus, & Mercatoribus Urbis, duodecim Denarii pro viginti Provenienſibus veteribus nunc computantur: & habita portione Provenienſium veterum ad Provenienſes Senatus, qui nunc duodecim Provenienſes veteres pro ſex Provenienſibus & dimidio Senatus cambiantur. Unde uſque ad prædictam ſummam argenti extenduntur dictæ duæ partes prælibatæ dotis. *Quas autem argenti Marcas nobis Johanni Guidoni pro medietate, & nobis prædictis fratribus una cum dictis Minoribus pro altera medietate, videlicet mihi Petro pro me & dictis impuberibus, quorum tutor ſum, & mihi Petro Bonaventuræ cum dicto patruo & curatore meo, & pro portione mihi competenti, decreto prædictorum Judicum, quantùm ad portionem mei Petri & prædictorum impuberum pertinet, datis & ſolvitis. De quibus omnibus, & de omni noſtro jure, quantùm ad dictam dotem pertinet, bene nos quietos vocamus, & non ſolutæ pecuniæ, ſeu non redditæ dotis exceptionem in omnibus & per omnia refutamus. Ideoque amodo dictus Domnus Papa & tota Romana Eccleſia ex hac cauſa quiete ſemper & pacifice maneat. Inſuper promittimus vobis hoc noſtrum jus, vel partem nemini alii conceſſiſſe, obligaſſe, nec aliter alienaſſe. Et ſi aliquando, quod abſit, ex hac cauſa per Petrum nunc Præfectum, vel per ejus fratres, ſeu per aliam quamlibet perſonam, ſeu etiam per alienationem, vel conceſſionem a nobis factam, dictus Domnus Papa & ſucceſſores ejus, vel Eccleſia Romana damnum aliquod de jure patientur, quantum ad dictam ſummam argenti pertinet, quanti erit damnum, tantum auctoritate propria ſine juris offenſa & alicujus Curiæ proclamatione, & noſtra contradictione, in noſtris bonis eis placentibus jure pignoris vendicent: & ſi contradicere voluerimus, a jure, quod in eiſdem bonis habebimus, cadamus, & ipſum damnum duplum emendare modis omnibus teneamur. Præterea ego Petrus Cencius de Papa, ſciens me legibus adjuvari, eo quod pro Minore intercedo, illud juris vel legum auxilium, quod pro me in hac cauſa introductum eſt, omnino refutans, vobis pro dicto Domno Papa & ſuis ſucceſſoribus promitto, ſi aliquo in tempore dictus Domnus Papa & ſucceſſores ejus, vel Eccleſia Romana per prædictum Petrum nepotem meum, cujus Curator ſum, occaſione minoris ætatis, vel aliter quoquo modo damnum aliquod patientur, quanti erit damnum, tantum in meis bonis eis placentibus jure pignoris vendicet. Noviſſime autem nos omnes prædicti pro nobis, & noſtris heredibus & ſucceſſoribus, & ego ſpecialiter Petrus pro me & dictis impuberibus, quorum Tutor ſum, tutelari officio vobis pro dicto Domno Papa & ſuis ſucceſſoribus, ac tota Romana*

mana Eccleſia, quæ dicta ſunt, omnia obſervare, defendere, & adimplere promittimus ſub pœna totius ſupraſcriptæ ſummæ argenti duplæ; & ſolutâ pœnâ hæc Chartula firma permaneat: quam ſcribere rogavimus Johannem Leonis Scriniarium in Menſe & Indictione ſupraſcripta XII.

Petrus de Cencio, Viſerius Domni Papæ, teſtis.

Petrus Malagromus, Viſerius Domni Papæ, teſtis.

Johannes Gregorii a Coliſeo, teſtis.

Curteſius, teſtis.

Paſchalis, Cambitor, teſtis.

Andreas, Cuſtos Cameræ, teſtis.

Leonardus, Janitor Cameræ, teſtis.

Bartholomæus Inſulæ, teſtis.

Bartholomæus Peponis, teſtis.

Ego Johannes Leonis, Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Scriniarius, habens poteſtatem dandi tutores & curatores, emancipandi etiam, decretum interponendi, & alimenta decernendi, complevi, & abſolvi.

Altera Charta refutationis factæ a filiis Cencii Romani de Papa de facto Civitatis Caſtellanæ; Anno 1195.

IN nomine Domini: Anno Dominicæ Incarnationis Milleſimo Centeſimo Nonageſimo Quinto, & Anno IV. Pontificatus Domni Cœleſtini III. Papæ, Indictione XIII. menſe Februario, die XXV. Nos quidem Tederada uxor Andreæ Stephani Rainerii de Stephano, & Romana uxor Gentilis Fortivoliæ, germanæ ſorores, filiæ quondam Cencii Romani de Papa, una cum Stephano Johannis Craſſi Curatore noſtro, in hoc nobis a manibus Domini Johannis Saiſſonis Arcarii, & Henrici Dativi Judicis dato: & nos Stephanus Johannis Craſſi Tutor Gattæ & Bonæ filiarum olim dicti Cencii, eis & ſic patrimonio a dicto Henrico Dativo Judice datus pro ipſis impuberibus, in præſentia eorumdem Judicum, & per eorum auctoritatem atque decretum, in præſentia Domni Octaviani Dei gratiâ Oſtienſis & Velletrenſis Epiſcopi, atque Domni Cencii titulo Sancti Laurentii in Lucina Presbyteri Cardinalis, & Domni Fidancii titulo Sancti Marcelli Presbyteri Cardinalis, atque Domni Gregorii Dei gratiâ Eccleſiæ Sanctæ Mariæ de Porticu Diaconi Cardinalis, & Petri de Judice Cauſidici, & ſubſcriptorum teſtium: propria noſtra voluntate renuntiamus, & generaliter refutamus vobis Domno Cencio gratiâ Dei Eccleſiæ Sanctæ Luciæ in Silice Diacono Cardinali, & Domni Papæ Camerario, mandato quoque & Procuratori præfati Domni Papæ Cœleſtini ad hoc ſpecialiter conſtituto, ad opus & utilitatem ipſius Domni Papæ & ſucceſſorum ejus, ac totius Romanæ Eccleſiæ perpetuò: ideſt omnem actionem & petitionem, quam ipſi Domno Papæ & Eccleſiæ Romanæ fecimus, petivimus, petere, vel facere potuimus pro portione olim prædicti Cencii Romani de Papa patri noſtro competenti; videlicet ex univerſa portione quondam Petri Præfecti, illarum ſcilicet mille Marcarum argenti, quas ei & ſuis conſortibus olim Domnus Adrianus Papa IV. debuit: pro quibus eis Civitatem Caſtellanam, & univerſum Comitatum ejus ac Montem Altum obligavit, & jure pignoris tradidit, ſicut per Privilegium ipſius Domni Papæ Adriani apparet; & ad præſens vobis reddimus & tradimus omnes res & poſſeſſiones in corporibus & actionibus conſtitutas, quas in dicta Civitate Caſtellana intus & deforis, & in toto Comitatu ejus habemus. Quæ res nobis & dictis impuberibus pertinent, vel pertinere videntur jure obligationis pro tertia parte quinquaginta Librarum ejuſdem Monetæ, nomine donationis propter nuptias; quam idem Præfectus prædictus Dominæ Purpuræ fecit, atque pro portione nobis, ut dicitur competenti centum aliarum Librarum Provenienſium, vel Inforciatorum, *quas prædictus Præfectus ipſi Dominæ Purpuræ in ſuo teſtamento reliquit. Quodcumque itaque jus & quamcumque actionem perſonalem & in rem, ſive hypothecariam, tam etiam ad agendum, quàm excipiendum, quod, quamve in omnibus rebus Civitatis Caſtellanæ intus & de foris, & totius Comitatus ejus, & generaliter in omni patrimonio Eccleſiæ Romanæ, & ſpecialiter in omnibus, in corporibus, vel in actionibus conſtitutis, quæ fuerunt olim prædicti Præfecti, habemus, & ſpecialiter adversùs modernum Petrum Præfectum, & ejus fratres, atque adversùs aliam quamcumque perſonam habere quoquo modo poſſemus, reſpectu vel jure totius portionis noſtræ, & dictarum ſororum noſtrarum præfixæ dotis & donationis atque legati, fructuum, uſurarum, vel acceſſionum eorum, & pœnæ, vobis, ut dictum eſt, pro dicto Domno Papa & ſuis ſucceſſoribus, ac tota Romana Eccleſia procuratorio nomine refutamus, cedimus, & mandamus, & ut utili poſſitis & directa actione intendere vos in re prædicti Domni Papæ procuratores facimus.*

Pro quadraginta Marcis argenti, quas nobis præ-

prædictis ſororibus, una cum dicto Curatore noſtro, & mihi Stephano Johannis Craſſi pro dictis impuberibus, quorum Tutor ſum, pro omni jure noſtro præfixæ dotis centum Librarum Denariorum Papienſium, pro dicto Domno Papa & ex ejus pecunia procuratorio nomine, decreto prædictorum Judicum, datis atque perſolutis: & pro aliis undecim Marcis argenti, quas nobis pariter, ut dictum eſt, datis pro omni jure noſtro præfixæ donationis atque legati: eo quod habita ratione Denariorum Papienſium ad Provenienſes veteres, & Provenienſium veterum ad Provenienſes Senatus, ſecundùm ſtatutam formam a Judicibus & Mercatoribus Urbis, dicta portio noſtra dotis prædictæ, donationis & legati, uſque ad dictam ſummam quinquaginta unius Marcarum argenti extenditur. *De quibus omnibus, & de omni noſtro jure prædictæ dotis, donationis, & legati, nos bene quietos vocamus, & non ſolutæ pecuniæ, ſeu non redditæ dotis exceptionem omnino refutamus. Ideoque amodo dictus Domnus Papa & ſucceſſores ejus, ac tota Romana Eccleſia de hac cauſa quietè ſemper & pacificè maneat. Inſuper promittimus vobis, hoc noſtrum jus, totum, vel partem, nec nos, nec olim patrem noſtrum alii obligaſſe, conceſſiſſe, nec aliter alienaſſe, & ex quo nos ſpecialiter prædictæ ſorores legitimam vigintiquinque annorum ætatem habebimus, ſi a Romana Eccleſia erimus excitatæ, quæ dicta ſunt, omnia confirmare promittimus. Ad hæc autem nos Stephanus Rainerii de Stephano, & Stephanus Johannis Craſſi vobis pro dicto Domno & ſucceſſoribus ejus, ac tota Romana Eccleſia procuratorio nomine, fidejubemus & legitime promittimus, ſi aliquando, quod abſit, de hac cauſa per Petrum nunc Præfectum, vel per ejus fratres, ſeu per eorum ſucceſſores vel heredes, ſive per aliam quamcumque perſonam, ſeu etiam per conceſſionem, obligationem, vel alienationem a dictis minoribus & impuberibus, ſive a patre quondam earum factam, vel etiam per ipſas minores, dictus Domnus Papa & ſucceſſores ejus & Eccleſia Romana damnum aliquod de jure patietur, quantùm ad dictam ſummam argenti pertinet, quanti erit damnum, tantum ſine juris offenſa & alicujus Curiæ proclamatione, & ſine noſtra contradictione, in noſtris bonis & poſſeſſionibus eis placentibus auctoritate propria jure pignoris vendicent. Et ſi aliquo modo contradicere voluerimus, a jure, quod in eiſdem bonis habebimus, omnino cadamus, & ipſum damnum duplum emendare teneamur. Pro quo damno, ſi, quod abſit, acciderit, vobis pro dicto Domno Papa & ſuis ſucceſſoribus procuratorio nomine pignori ponimus & obligamus omnes res & poſſeſſiones noſtras ruſticas & urbanas, quas, quantùm ad ipſum damnum, ſi acciderit, pertinet, pro nobis & noſtris heredibus & ſucceſſoribus a dicto Domno Papa & ſuis ſucceſſoribus ac Romana Eccleſia precario & eorum nomine poſſidemus. Et huic promiſſioni & obligationi ſcientes nos legibus adjuvari, eo quod pro minoribus intercedimus, illud omnino juris vel legum auxilium, quod pro nobis in hac cauſa introductum eſt, refutamus, & omnem exceptionem, ſi qua uti poſſemus ad infirmanda quæ dicta ſunt, pariter refutamus. Noviſſime autem nos prædictæ ſorores pro nobis & noſtris heredibus & ſucceſſoribus, & ego Stephanus Johannis Craſſi pro me & dictis impuberibus, quarum Tutor ſum, & meis, & earum heredibus & ſucceſſoribus, & ego Stephanus Rainerii de Stephano pro me & meis heredibus & ſucceſſoribus vobis, ut dictum eſt, pro Domno Papa & ſuis ſucceſſoribus, quæ dicta ſunt, omnia obſervare, defendere & adimplere promittimus ſub veræ pacis & Chriſtianæ fidei vinculo a nobis ſpecialiter Theodora & Romana præſtito, & ſub pœna ab omnibus compromiſſa totius prædictæ ſummæ argenti duplæ: & ſolutâ pœnâ hæc Chartula firma permaneat; quam ſcribere rogavimus Johannem Leonis Scriniarium in Menſe & Indictione ſupraſcripta XIII.*

Henricus Lombardus, teſtis.

Stephanus Petri Romani Arcoli, teſtis.

Paulus Malagruma, Domni Papæ Viſerius, teſtis.

Paſchalis, Cambiator, teſtis.

Curteſius, teſtis.

Ego Johannes Leonis, Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Scriniarius, habens poteſtatem dandi tutores & curatores, emancipandi etiam, decretum interponendi, & alimenta decernendi, complevi & abſolvi.

Altera confeſſio facta a Johanne de Columna S. R. E. Cardinali de pecuniâ ſibi perſolutâ nomine Gregorii IX. Papæ, Anno 1232.

IN *nomine Domini. Amen. Anno Incarnationis Chriſti Milleſimo Ducenteſimo Triceſimo Secundo, Pontificatus Domni Gregorii Papæ IX. Anno VI. Menſis Julii die XVI. Indictione V. Nos Johannes de Columna titulo Sanctæ Praxedis Presbyter Cardinalis, hac die præſenti confitemur, nobis plene ſolutum eſſe ac integre ſatisfactum a te Caponigro de Senis, no-*

mine Domini Papæ & Romanæ Eccleſiæ perſolvente, *centum & octo uncias auri Regis & dimidiam ad pondus Romanum*, & centum ſeptuaginta quatuor Libras & quatuor Solidos bonorum Provenienſium Senatus, *pro quibuſdam pignoribus noſtris, quæ tempore guerræ in ſervitio Eccleſiæ pro ſolidis militum & ſervientium aſſignavimus. Unde nos de prædictis denario & auro nobis pro pignoribus ipſis a te nomine Domini Papæ & Romanæ Eccleſiæ perſoluto bene quietos vocamus, exceptioni non numeratæ pecuniæ, & non ſoluti vel ponderati auri renuntiando. Renuntiantes etiam omni juri & actioni utili & directæ & exceptioni tacitæ & expreſſæ, quod quaſve occaſione prædictorum pignorum noſtrorum contra Romanam Eccleſiam vel Dominum Papam habere poſſemut. Promittentes pro nobis noſtriſque ſucceſſoribus hanc refutationem & omnia ſupradicta rata & firma ſemper habere & non contravenire ſub pœna dictæ pecuniæ duplæ, & pœná ſolutá hoc Inſtrumentum refutationis nihilominus firmum permaneat.*

Actum Spoleti præſentibus teſtibus ſubſcriptis ad hoc ſpecialiter rogatis, ſcilicet Magiſtro Johanne Caparono de Anagnia, Magiſtro Johanne Anglico, Clerico Domini Cardinalis, Johanne de Furcono Clerico, Fratre Johanne Converſo Saxivivii, & Martino Fulginate, teſtibus.

Et ego Ricardus, Imperialis Aulæ Scriniarius, hanc Chartam mandato prædicti Cardinalis ſcripſi & complevi rogatus.

Proviſinæ quoque pecuniæ mentio eſt apud Grimaldum ſupra laudatum, cujus propterea eruditum ſermonem, per alias etiam Nummorum ſpecies excurrentem, audire juvabit. *Provenientium* autem *Libram* is appellat. Mihi tamen attente veteres Codices perluſtranti dubitatio nata eſt, an legendum potius eſſet *Proviſienſium*, aut *Proviſinorum*. Sed rem decernere non audeo, nam in Chartis antiquis breviata eſt eadem vox, & non unam admittit lectionem. Hæc autem ſunt verba Grimaldi:

Libra Proveniens Senatus valoris erat .... 2-50. Libra parva Proviſinorum Senatus valoris erat Bol. 15. & 20. Solidi Proviſinorum conficiebant Libram. Solidus Provenientium Senatus argenteus valoris erat Bol. 12. ſemis. Solidus Proviſinorum Senatus valoris erat quatuor quadrantum. De differentia Solidorum Provenientium & Proveſinorum exſtat memoria in Inſtrumento Anni MCCXCV. in Archivo Sancti Petri, faſcicul. 356. capſulâ 66. De Libra verò Proveſinorum Senatus docent Libri Cenſuales dictæ Baſilicæ ab Anno MCCCLXXVIII. uſque ad MCCCCL. Florenus aureus valoris erat Scuti unius Bol. 25. Hic namque aureus erat, & ponderabatur, ut liquet ex Inſtrumento venditionis octo petiarum vineæ in coſtis Montis Mali Anno MCCCXIX. pretio XLIX. Florenorum boni & puri auri, & juſti ponderis, *ex dicto Archivo, capſulá 66. faſcicul 189. & in Libro Tranſumtorum fol. 253. Anno MCCCLXXVII.* quinquaginta Floreni boni auri & recti ponderis, *præter alia exempla brevitatis cauſâ omiſſa. Florenus Romæ currens tempore Eugenii IV. multo etiam ante & poſt ex Lib. Inſtrument. Lælii Petronii in dicto Archivo, & in Libris Cenſualibus, valebat Bol. 35. & quadrantem unum. Et 47. Solidi Florenum conficiebant. Tempore Innocentii III. uti ex ejus Vita habetur*, valida fames invaluit, ut rubium frumenti a 20. ad 30. Solidos venderetur: *hoc eſt ad 24. & 36. Julios aſcendit frumenti rubium. Ex Cæremoniali Gregorii X. in Bibliotheca Vaticana fol. 7.* in Coronatione Pontificis proceſſio a Sancto Petro ad Lateranum. Fiunt Domino Papæ arcus: & Clerici Romani occurrunt eidem in Via ſacra, ubicumque poſſunt, cum thuribulis & incenſo. Et in remuneratione dantur Romanis Libræ XXXV. Provenientium. Et Clericis pro thuribulis XIV. Libræ & dimidia Provenientium. *Item fol. 62. de mundato faciendo.* Miſſâ igitur ſolemniter peractâ aſcendit Palatium, comitantibus eum tam Epiſcopis, quàm Presbyteris & Diaconibus, omnibus paratis ſecundùm ordinem ſuum. Pontifex verò ingreditur Baſilicam Sancti Laurentii de Palatio, vel Capellam Sancti Martini, ſi eſt ad Sanctum Petrum, & exuit planetam, & aſſumit ſibi mantum in ſcapulis, impoſito ſuper caput ſuum ſinone cum mitra, & facit mundatum, XII. Subdiaconibus roquetum cum ſuperpelliceo portantibus. (Hodie ſunt duodecim Pauperes, quibus Papa lavat pedes), Cubicularii ponunt concham ante eum: ipſe verò præcinctus linteo, habens ante ſe linteum mundum, quo unus Diaconus ei ſervit, ſecundùm Dominum Jacobum Gaytani ipſum Papam præcingit, bracheolam ad hoc paratam habens in brachiis, & linteum mundum ante ſe tenens. Quæ omnia debent parari per Theſaurarium, vel Fratres de Pagnotta. (*Fratres de Pagnotta Ordinis Sancti Benedicti Eccleſiam Sancti Blaſii in Via Julia incolebant; curabant etiam Corpus Pontificis defuncti. Hodie hujuſmodi curam habet Sacriſta Papæ Ordinis Sancti Auguſtini.*) Et duodecim Subdiaconi manent foris Baſilicam diſcalciati. Duo verò Oſtiarii accipiunt Priorem in ulnis, & portant eum ante

Pon-

Pontificem . Pontifex verò cum aqua calida, quam infundere debent Cubicularii , lavat pedes ejus , & tergit linteo , & deoſculatur pedem ejus dextrum, & dat ei duos Solidos Provenientes . Et ſic facit unicuique Subdiaconorum , & dat ei XII. denarios *&c.*

Addere etiam juvat , quæ Innocentius III. Papa habet in Conſtitutione ſua ad Rectorem & Fratres Hoſpitalis Sancti Spiritus , quæ typis edita eſt inter ejus Opera . Hæc ille ait : *Jubemus , ut pro mille pauperibus extrinſecus adventantibus, & trecentis perſonis intus degentibus, decem ſeptem Libræ uſualis Monetæ (ut ſinguli accipiant tres denarios, unum pro pane, alterum pro vino , aliumque pro carne) ab Eleemoſynario ſummi Pontificis annuatim vobis in perpetuum tribuantur* . Idem etiam Innocentius imperat , ut Canonicis , *qui effigiem Salvatoris proceſſionaliter deportabunt , ſingulis duodecim Nummi de oblationibus Confeſſionis beati Petri præſtentur* . Hæc autem quum ſibi illuſtranda propoſuiſſet Grimaldus ſupra memoratus , hiſce rem expedit , inquiens : *Supra dictæ decem & ſeptem Libræ uſualis Monetæ erant Scuta auri in auro* 34. *ut colligitur ex pluribus obſervationibus a me factis ex Scripturis Archivi prædictæ Baſilicæ. Solidi, de quibus infra , valoris erant Bononeorum, ſive Obolorum duodecim ſemis pro quolibet . Decem Solidi argentei conficiebant Nummum aureum Juliorum decem & Bonon.* 25 *Quatuor Nummi argentei erant unus Solidus . Nummus valoris erat trium obolorum ſeu denariorum . Triginta Solidi valebant Marcham unam argenti puri : ſunt Scuta tria, Bonon.* 75. *Ita habetur fol.* 71. *in Libro antiquiſſimo MSto in membranis Calliſti II. Papæ . Ex Vita ejuſdem Innocentii III. colligitur , Marcham majorem eſſe Scutorum trium, Bol.* 75 *atque etiam Scutorum quinque , Bol.* 75. Libræ XXXV. Provenientium Senatus *ſunt Scuta auri in auro LXX. Idem etiam Innocentius pro ſubſidio Terræ Sanctæ fecit novam navem , in qua cum armamentariis ſuis* mille trecentas Libras *expendit . Sunt Scuta in auro* 2600. *Hinc colligitur, Libram hanc eſſe magni valoris*. Pro mille *igitur* & trecentis perſonis, *largiendo ſingulis tres denarios ſeu obolos, conficiebant Summam Scutorum* 39. *Monetæ . Et ſupradictæ Libræ XVII. ſunt auri in auro Scuta* 34. *ad Julios duodecim ſemis pro Scuto . Sic ſatis ſuperque erat hujuſmodi eleemoſyna, & ſufficiebant illis temporibus dicti tres Denarii ſeu Oboli ad panem , vinum, & carnem prædictas emendas. In Cæremoniali Gregorii X. in Bibliotheca Vaticana de electione novi Pontificis , hæc leguntur :* Recipit Papa de manu Camerarii denarios argenteos valentes decem Solidos Provenientes, & projicit ſuper Populum , dicens ſingulis vicibus: *Diſperſit , dedit pauperibus &c.*

Occurrunt etiam in Chartis antiquis Romanæ Civitatis *Libræ Afforciatorum* , de quibus actum eſt in Diſſertatione præcedenti . Earum pretium non aliud fuiſſe videtur , quàm *Libra Lucenſis* monetæ . Atque ad idem nobis perſuadendum fortaſſe proderit Charta ex Regeſto MSto Cencii Camerarii depromta. Confer textum, ut ajunt Leguleji, cum Rubrica

De Rocca Sancti Stephani , & medietate Perceni & Repeſini, pignori obligata Domno Papæ pro *centum Libris Afforciatorum , & quinque Solidis*, Anno 1159.

IN nomine Domini . Anno Incarnationis Dominicæ Milleſimo Centeſimo Quinquageſimo Nono : Anno V. Pontificatus Donni Adriani Papæ IV. Indictione VII. Menſis Januarii die II. Ego Aldebrandinus Comes de Calmaniare pro me, & procuratorio nomine pro Bernardino fratre meo , coram Willelmo Presbytero Cardinali titulo Sancti Petri ad Vincula , & Raimundo Diacono Cardinali Sanctæ Mariæ in Vialata , & Gregorio Corano Judice, obligo & in pignus pono tibi Domino Boſoni venerabili Cardinali Diacono Sanctorum Coſmæ & Damiani, Donni Papæ Camerario , procuratorio nomine pro ipſo Donno Papa & pro Eccleſia Romana ; ideſt Roccam Sancti Stephani , & medietatem Perceni , & medietatem Ripeſeni , cum omnibus eorum uſibus , utilitatibus & pertinentiis , ſicut inter ſuos concluduntur fines , poſita in territorio Orbevetano; qualiter nobis competunt , taliter obligamus , & in pignus ponimus pro centum quadraginta octo Libris Lucenſium & quinque Solidis , *quos nobis pro ipſo Donno Papa mutuaſti . Inſuper in unoquoque menſe pro* ſexdecim Solidis Lucenſium, *quos pro cuſtodia Arcis Dominus Papa expendere debet , prædictum pignus obligatum , ſicut pro ipſa ſorte tenebitur . Et ſic in unoquoque anno, donec pecunia ſoluta fuerit, & pignus liberatum, accreſcit ſumma ſorti* novem Librarum , & duodecim Solidorum Lucenſium . *Quacumque vero hora prædictam pecuniam vobis, veſtriſque Catholicis ſucceſſoribus ſolvemus, pignus hoc ſit vacuum , & hæc Chartula ad nos revertatur. Nos autem & noſtri heredes defendere promittimus ab omni homine , ſi neceſſe fuerit . Quod ſi contra hæc , quæ dicta ſunt , quolibet modo venire tentaverimus, tam nos*

nos quam noſtri hæredes componamus Donno Papæ, ſuiſque Catholicis ſucceſſoribus pro pœna ſupraſcriptum pretium duplum: & ſolutâ pœnâ hæc Chartula firma permaneat; quam ſcribendam rogavi Andream Scriniarium in Menſe & Indictione ſupraſcripta VII.

✠ *Signum manus ſupraſcripti Aldebrandini Comitis de Calmaniare pro ſe & Bernardino fratre ſuo, hujus chartulæ rogatorum.*

Docibilis, teſtis.

Bobo de Petro, teſtis.

Urſo filius ejus, teſtis.

Stephanus de Marta, teſtis.

Petrus Buticularius, teſtis.

Rogerius de Letulo, teſtis.

Johannes Ritius, teſtis.

Ego Andreas Scriniarius Sanctæ Romanæ Eccleſiæ & ſacri Lateranenſis Palatii, complevi & abſolvi.

Sed aliquid tamdem mihi dicendum eſt de celebratiſſima ſpecie Italicæ pecuniæ, hoc eſt de *Florenis*. Anno MCCLII. teſte Ricordano Malaſpina Cap 152 & Johanne Villanio Lib. 6. Cap. 53 Hiſtoriar. cœpit Populus Florentinus percutere Nummos aureos, quos *Florenos*, alii verò *Ducatos* appellarunt, eâ de cauſsâ, quod in altera parte Nummi *Lilium* inſcriptum foret, atque in altera effigies Sancti Johannis Baptiſtæ. Hæc prima inſtitutio *Floreni* aurei, ita ut Borghinii ſententiam in Lib. de Numm. Florent. probare neſciam, ubi videlicet ſcribit: *Queſto nome di Fiorino fu innanzi alcuni Secoli* (ideſt antequam Carolus I. Comes Andegavenſis Apuliæ ac Siciliæ regno potiretur) *e tutta la coſa della Moneta noſtra era prima ferma, che queſto Carlo aveſſe che far nulla, o pur penſaſſe al Regno di Napoli*. Quod certum eſt, Anno Chriſti MCCLXVI. Carolus I. Regnum Neapolitanum arripuit. Quum verò Florenus primum percuſſus fuerit Anno MCCLII. ubinam ſunt tot Secula a Borghinio excogitata? Porro *Florenorum* nomen & decus ita deinde propagatum eſt per univerſam Europam, ut fere omnes alii Principes ad eorum imitationem ſimiles Nummos procuderint, eoſque ipſo nomine donarint. Uti fidem facit prælaudatus Johannes Villanius Lib 9. Cap 48 Henricus VII. Auguſtus Anno MCCCXIII. contra Florentinos iratus ſtatuit: *Che i Fiorentini non poteſſono battere moneta d'oro, nè d'argento; e conſentì per privilegio a Meſſer Ubizino Spinoli da Genova, & il Marcheſe di Monferrato, che poteſſero battere in loro Terre, Fiorini d'oro contrafatti ſotto il ſegno di quegli di Firenze*. Id alii Principes imitati ſunt, ſive ſuo jure, ſive ex privilegio. Atque inter alios, teſtante eodem Villanio Lib. 9 Cap. 169. Johannes XXII. Romanus Pontifex Anno MCCCXXII. *fece fare in Avignone una nuova Moneta d'oro, fatta del peſo e lega e conio del Fiorino d'oro di Firenze, ſanza altra inſegna, ſe non che dal lato del Giglio diceano le lettere il nome di Papa Giovanni*. Eadem repetit Villanius Lib 9. Cap. 278. addens: *E non vi avea altra differenza, ſe non che dal lato della impronta di Santo Giovanni diceano le lettere* Papa Giovanni; *e per intraſegna, di coſta a Santo Giovanni una Mitra Papale, e dal lato del Giglio diceano le lettere Sanctus Petrus, Sanctus Paulus*. Præterea ſcribit, anathema ab eodem Pontifice indictum iis, qui Florenos aureos ad æmulationem Florentinorum cuderent. Sed & Francorum Reges ſub *Florenorum* nomine aurum ſignarunt, non tamen eo tempore, quo Le Blancus eſt opinatus. Is enim Florenos aureos tribuit Philippo Auguſto, & Ludovico Sexto, Septimo, aut Octavo Francorum Regibus: immeritò ſane, quum ii ante Annum MCCLII. floruerint, quo primùm Floreni e Florentinorum Moneta prodierunt. Quare ii credendi ſunt pertinere ad Ludovicum Nonum, aut Decimum, & ad Philippum Pulchrum. Neque cum *Florenis* confundendi *Liliati*, ſive *Gigliati*, aurei nempe Nummi a Carolo I Siciliæ & Apuliæ Rege eodem Sæculo XIII. percuſſi, & ſic appellati, quod & ibi *Lilium*, Francorum Regum inſigne, fuiſſet inſcriptum. Non tamen erepta mihi omnis dubitatio, quin & Floreni Florentini ſub eadem appellatione apud aliquos olim venerint. Quænam verò comparatio foret valoris Floreni ad Libras Romanas Proviſinorum, a ſubſequent Charta ediſcere licebit, quam ex ſupra laudato Codice Cencii Camerarii deſcripſi.

Solutio debiti Hominum de Fruſinone facta filiis Domini Matthiæ de Papa,
Anno 1295.

IN nomine Domini. Amen. Anno Nativitatis Dominicæ Milleſimo Ducenteſimo Nonageſimo Quinto, Indictione VIII. Menſis Aprilis die III. intrante, Pontificatus Domini Bonifacii Papæ VIII. Anno Primo. In præſentia mei Notarii & teſtium ſubſcriptorum Nobiles viri Atenulfus & Nicolaus filii quondam Domini Matthiæ de Papa, Cives Anagnini, coram venerabili viro Domino Theodorico Domini Papæ Camerario perſonaliter conſtituti, confeſſi ſunt & recognoverunt, ſe habuiſſe ac recepiſſe

ab

ab eodem Domino Camerario dante & ſolvente eis nomine ac vice ſanctiſſimi Patris Domini Bonifacii divinâ providentiâ Papæ VIII. Romanæ Eccleſiæ & Cameræ ſuæ, octingentos ſexaginta ſex Florenos, & duas partes unius Floreni auri pro ſexcentis quinquaginta Libris Proveſinorum, *quas idem Dominus Mathias pater eorum, dum viveret, mutuaverat Hominibus Caſtri de Fruſinone, pro liberatione & abſolutione hominum dicti Caſtri a reſtitutione ſive ſolutione debiti ſeu mutui pecuniæ ſupradictæ. Dicti quoque Adenulphus & Nicolaus recognoſcentes libere & expreſſe eis fore de hujuſmodi mutuo integre ſatisfactum, nomine ſuo, heredum & ſucceſſorum ſuorum promiſerunt eidem Domino Camerario recipienti & ſtipulanti nomine ac vice Domini Papæ, Romanæ Eccleſiæ, & Hominum prædictorum, non inquietare vel moleſtare de cetero Homines ejuſdem Caſtri de Fruſinone ſuper reſtitutione pecuniæ, ſeu mutui prædictorum: ſed ipſos abſolverunt & liberaverunt præciſe a debito memorato, ita quod occaſione hujuſmodi mutui eis vel eorum heredibus in nullo de cetero teneantur. Renuntiantes in iis exceptioni non numeratæ, non traditæ, vel ſolutæ eis prædictæ pecuniæ quantitatis, beneficio reſtitutionis in integrum, omniſque alterius actionis & juris canonici & civilis auxilio, per quod huic Inſtrumento vel facto poſſet aliquatenus objici vel opponi.*

Actum Laterani in Camera præfati Domini Camerarii, præſentibus Lanfranco Clarenti de Piſtorio, Lando Sigoli, & Dino Orlandi de Florentia Mercatoribus Cameræ, & Gabriele Damaſi, Serviente Domini Papæ, & aliis.

Et ego Jacobus Piſani de Viterbio, Apoſtolica auctoritate, & nunc Cameræ Domini Papæ Notarius, præmiſſis interfui, & ea rogatus ſcribere, fideliter ſcripſi, & in publicam formam redegi, meoque ſigno ſignavi.

Octo aurei Floreni Florentinæ officinæ pondus unius unciæ auri æquabant, & ſinguli pro Solidis XX computabantur. Teſte etiam Guilielmo Venturâ in Chronico Aſtenſi, Floreni Aurei Anno MCCXC *valebant Solidos XX. Aſtenſes*. Contra Johannes Villanius Lib. 7. Cap. 89 ſcripſit *Cento mila Libre di Gienovini* (ideſt Genuenſis pecuniæ) *erano più di cento venticinque migliaja di Fiorini d'oro*. Apud Brixianos verò circiter Annum MCCLXX Jacobo Malvecio teſte in Chronico ejuſdem Urbis, *mille Aurei ſexcentis Libris æquivalebant. Nam tunc in Civitate hac Brixia duodecim Soldi tantum pro Floreno Aureo dabantur*. Ita verò ſubſequenti Sæculo XIV. percrebuit fama & nomen *Florenorum*, ut ſupra ceteros Aureos Nummos ii in curſu eſſent longe lateque per Italiam, immo & ultra Italiam. In Libro MSto Decretorum & Privilegiorum exſiſtente in Archivo Communitatis Mutinæ, vidi ego tria Diplomata Johannis Bohemiæ Regis, data Anno MCCCXXXI. quo is tot progreſſus in Italia fecerat *Nobili viro Andreæ de la Molza*, in quorum uno ipſum conſtituit *Domus noſtræ Domicellum & familiarem domeſticum*, in altero ei donat Caſtrum Leonis, quum XVII. Kalendas Majas Anni ejuſdem e ſacro Fonte ſuſcepiſſet Gerardinum illius filium. Ibi quoque libellus legitur ab Andrea ipſo oblatus Carolo IV. Auguſto ejuſdem Johannis Regis filio, in quo Privilegia nonnulla petit, eumque rogat, ut ſibi rependatur pecunia a ſe mutuo data ipſi Carolo, ejuſque Auguſti patri Johanni annis retroactis. Neminem puto pigebit legere poſtremam partem petitionis, quam iiſdem verbis, quibus concepta fuit, exſerere ſtatui. *Imprima preſtà eo Andrea al meo Signore Miſſer lo Re de Boemia, ſtando in Modena, li quae ello fe dare a Miſſer Euſilmaro Todeſcho, li quae ello ge donò, e foe a dì X. d'Aprile in MCCCXXXI. in preſentia de Miſſer Loyxe de Savoja, e de Miſſer Zim da Caſtione, e de Miſſer Raynero da Monte Pulzano ſoe Cancellero*, Fiorini CCC. d'oro. *Item preſtà eo Andrea al deto meo Signore, ſtando in Bologna in caſa del deto Andrea, e recevelli Miſſer Nicolò, ch'era alora ſoe Cancellero, e da poi foe Veſcovo de Trento, & haveli per pagare l'algergo là, ove era ſtae molti Cavaleri e Famia del deto Re, e per vari drapi, che comprò lo deto Miſſer Nicolò, per veſtire lo deto Miſſer lo Re, e li Conti de Namurco ſoe Cuxini, e foe a dì XV. d'Aprile MCCCXXXIII. in preſentia de Miſſer Guido de Scali da Fiorenza Factore e Donzello de Miſſer lo Legato Cardinale de Hoſtia e Signore de Bologna* &c. Fiorni DCC. d'oro. *Item preſtà eo Andrea al dicto Miſſer lo Imperatore a dì XXIII. d'Aprile MCCCXXXIII. ſtando lo deto Re a Modena in caſa di Frà Predicatori, e ricevelli Miſſer Nicolò alora ſoe Cancellero, per pagare ſpeſe, che havea facto Miſſer lo Re in Modena, non poſſandone havere neſuno da Miſſer Manfrè di Pii, nè in Comune, & queſto in preſentia de Miſſer Guido de Pii da Modena, e de Fra Jacomo da Collegarola Priore di Frà Predicatori de Modena* &c. Fiorini MDC. d'oro: *di quai lo deto Imperatore ne ricevè Cartha, ſtando in Modena in caſa di Frà Predicatori*. Sed integrum Tractatum *de Florenis* ſperare nos propediem facit doctiſſimus vir Franciſcus Victo-

rius, Eques Sancti Stephani, qui Romæ tum ex eruditione, tum ex Muſeo ſuo illuſtris nominis famam ſibi comparare pergit.

Nunc autem eſt animadvertendum, ex quo Civitatibus Italicis una cum Libertate jus auri atque argenti ſignandi ab Auguſtis conceſſum eſt, tunc non paucas ex iis curſum pecuniæ ſuæ fuiſſe moderatas ad normam Nummorum a ſe percuſſorum, ita ut alius non rarò in una, alius in altera eſſet ordo ac nomen pecuniæ. In Chartâ, quam obtulit mihi Archivum Canonicorum Mutinenſium, ſcriptâ Anno MCCXII. *Honeſtus Dei gratiâ Abbas Monaſterii Sancti Benedicti de Lene* (hoc eſt ad Leones) *in Diœceſi Brixiæ, ex præcepto Domini Sicardi Cremonenſis Epiſcopi, & Apoſtolicæ Sedis Legati* (hoc munus, quo functus fuit Sicardus, ignorabam, quum Tomo VII Rer. Italicar. ejus Chronicon evulgavi) nonnulla prædia venum dat, ac præcipue *Curtem Sancti Vincentii, quæ eſt poſita prope Caſtrum de Badiano* (nunc Bazzano) *Pretio CCCLI. Librarum Imperialium in Bologninis, vel Ferrarinis, vel Parmeſinis, tribus Solidis per unum Imperialem*. Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad Annum DCCLIX. Leonenſe Monaſterium commemorat, illudque ait, a *Conrado II. Imperatore ſolo æquatum*. En illud vigens adhuc Anno MCCXII In altera Charta Anno MCLXXIX. exaratâ occurrit mihi *Donnus Erizo Monachus venerabilis Monaſterii Sancti Benedicti de Leune Prior de Panzano*, Cella videlicet, ſive Monaſteriolum ſitum in Vico Panzano, Mutinenſisne an Bononienſis Comitatus, neſcio. Sunt enim duo ejuſdem nominis Vici. Panzanum autem illud ſuberat eidem Leonenſi Cœnobio. Vidimus ergo Solidos *Bononienſes*, *Ferrarienſes*, & *Parmenſes*, & adhuc durat *Bologninorum* appellatio non Bononiæ tantùm, ſed & Mutinæ, ac in aliis locis. In vetuſtiſſimo Codice Statutorum Ferrarienſium Lib. 2. Rubrica 341. titulus eſt *de valore Bagatinorum*. Scilicet, *quod quilibet teneatur recipere quatuor Bagatinos pro tribus Ferrarinis*. Apud Ticinenſes verò olim fuit duplex *Libra*, uti eruitur ex Chronico Majori MSto Gualvanei de la Flamma Ordinis Prædicatorum, in Ambroſiana Bibliotheca adſervato. Scribit enim Cap 286. *Ex hoc poſtea Communitas Papienſis ſolvit decem & octo mille Libras illius groſſæ Monetæ, cujus Libra valebat Florenum*. Hæc Gualvaneus circiter Annum Chriſti MCCCXXX ſcribebat, quo tempore Florenus Aureus intra & extra Italiam ſupra ceteros Nummos celebratiſſimus erat. Audi etiam Anonymum Auctorem Chronici Mediolanenſis, cujus partem evulgavi Tomo XVI. Rer. Italicarum. Scilicet in parte a me neglecta hæc ille habet (an optimis fundamentis nixus, alii videant) *de Moneta ab Archiepiſcopis Mediolanenſibus cuſâ: Prima Moneta dicebatur Marca auri, & valebat XIV. Florenos* (ſcilicet aureos). *Alia fuit Marca argenti, quæ valuit quatuor Florenos cum dimidio. Tertia Moneta dicebatur Auguſta, habens Imperatoris imaginem, & erat ex puriſſimo argento. Et erat groſſa in tantum, quod decem Auguſti valebant unum Florenum. Quarta dicebatur Imperialis, habens Imperatoris imaginem, & ſupraſcriptionem, & erat de argento puriſſimo. Decem Solidi Imperialium valebant unum Florenum. Quinta Moneta dicebatur Tertiolus, quia ejus tertia pars erat tantùm argentea, & XX. Solidi valebant unum Florenum*. Neque omittenda eſt mentio *Ducati Aurei Veneti*, quem nunc *Zecchino* appellamus. Nummum iſtum primo Venetiis percuſſum ſub Johanne Dandulo Duce, auctor eſt Marinus Sanutus in Hiſtor. Venet. Tomo XXII. Rer. Italicar ad Annum MCCLXXXV. Ejuſdem verò ponderis ac formæ fuerunt & *Ducati aurei Germanici*, & *Hungarici*, quorum familiaris eſt uſus.

Verùm ad tempora noſtra ſermonem tandem convertamus. Nulla nunc Provincia eſt, nulla Civitas in Italia, quæ ingens diſcrimen non animadvertat inter pretium Librarum ac Solidorum veteris ac præſentis ævi. Olim paucis, nunc multis Libris Aurei nummi emuntur: olim agri, ædes, ac cetera venum expoſita, paucarum Librarum pretio dabantur, nunc multarum. Ad hæc veterum Contractus ſi attente conſulantur, ubique produnt progreſſum hunc in mutatione pretii pecuniæ, quem noſtris quoque temporibus, immo & in dies ſingulos animadvertimus. Sive tanta inſtabilitas tribuenda eſt numquam ſaturatæ hominum avaritiæ, quibus perpetuum ſtudium eſt, aurum aut argentum ſuum cariori pretio, ſi poſſint, quàm ceteri, quotidie vendere, aut expendere: ſive eadem proceſſerit, ac procedat ex minutorum Nummorum, ſive Denariorum conditione, quæ quotidie deterior ex officinis Monetariis prodit, ſive aliis ex cauſſis; neque enim raritati auri aut argenti tribuendas haſce metamorphoſes affirmare auſim: illud certum eſt, enormem intercedere differentiam inter veteris ac recentis monetæ æſtimationem. Cujus rei exempla aliquot delibavi ex Archivo Communis Mutinæ. Quanti væniret apud majores noſtros panis & vinum, ex hiſce intelliges. *Anno MCCXLIX. Indictione VII. die Mar-*

Martis X. intrante Menſe Auguſti, Regnante Domino imperatore Frederico. Hæc eſt ratio, qualiter vinum vendi debeat ad minutum. Vinum, quod conſtat X. Solidos Mutinenſes quartarium, debet fieri menſura de XXXIII. unciis, & una drama. Item menſura vini de XI. Solidis Mutinenſibus, debet eſſe de triginta unciis & una drama &c. Nota, quod quartarium vini eſt in ſumma CCCXXXIII. Libras. Quando Sextarium frumenti valet XX. Solidos Mutinenſes, debet eſſe panis coctus VIII. uncias & meza pro duobus Denariis Mutinenſibus. Item ad rationem XIX. Soldorum, debet eſſe IX. uncias, minus una drama &c. Pari etiam ratione Anno MCCLXXXIII. tempore regiminis Dominorum Guidocti de Archidiaconis Poteſtatis, & Guidonis de Corrigia Capitanei Communis & Populi Mutinæ, *panis venalis bene coctus, qui fiet de Sextario frumenti, qui valuit XX. Soldos Mutinenſes, vel ultra, fieri debeat tribus Denariis Mutinenſibus XIV. unciarum, & trium tramarum minus quarta parte unius tramæ &c.* Ferrariæ verò, ut habetur in Statutis Anno MCCLXVIII confectis, *Fornaxarii tenebantur dare millarium lapidum* (ideſt laterum) *pro XX. Solidis Ferrarinis, & milliarium cupporum* (hoc eſt tegularum) *pro XXIV. Solidis Ferrarinis; & milliarium tavellarum* (nempe ſubtiliorum laterum) *pro XV. Solidis Ferrarinis; & modium calcinæ pro XVIII. Solidis Ferrarinis*. Quod eſt ad agrorum pretium, Anno MCCXXI. *Ubertinus Campetia de Spilimberto vendidit per alodium duas petias terræ poſitas in Curte Spilamberti. Prima petia eſt XII. bubulcæ. Secunda eſt VI. bubulcæ: pro XL. & octo Libris*. Anno MCCXXVIII. *Guilielmus Epiſcopus Mutinenſis* emit in agro Porcilis petiam terræ bubulcarum XIV. titulo pretii ſolvens *XLIX. Libras Imperiales ad rationem trium Librarum Imperialium & dimidii pro qualibet bubulca*. Tum eodem Anno aliam terram *ad rationem quatuor Librarum Imperialium*. Aliam quoque *ad rationem quindicim Librarum Parmenſium quamlibet bubulcam*. Anno MCCLX. Guido de Suzaria, celebratiſſimus eorum temporum Juriſperitus, Civis Mutinæ creatus, de quo mihi erit ſermo in Diſſertatione XLIV. *de Literarum fortuna*, duas petias terræ emit poſitas in Silva de la Lama, bubulcarum XCVI. *ad rationem XIII. Librarum Mutinenſium pro qualibet bubulca*. Eodem anno Commune Mutinæ emit petiam terræ laboratoriæ poſitam in diſtrictu Florani pro DCXXI. Libris Mutinenſium, *ad rationem novem Librarum & ſeptem Soldorum Mutinenſium pro qualibet bubulca: quæ petia terræ debet eſſe ſeptuaginta ſeptem bubulcas minus decem tabulis*. Præterea Anno MCCLXIII. eadem Reſpublica Mutinenſis in diſtrictu Sancti Felicis magnam copiam agrorum emit, Monaſterio Nonantulano tradendam gratiâ concordiæ initæ, per quam Monachi renuntiarunt cuicumque juri ſibi fortaſſe competenti in quædam Caſtella, quæ ab immemorabili tempore Communitas Mutinenſis poſſidebat. In hiſce fundis emendis erogatæ ſunt bis mille centum & viginti duæ Libræ Mutinenſium *ad rationem cujuslibet bubulcæ ſeptem Librarum Mutinenſium pro trecentis bubulcis, & ad rationem quinque Librarum Mutinenſium pro quatuor bubulcis*. Alia quoque petia XII. bubulcarum in Sancto Felice poſita emta fuit *ad rationem octo Librarum Mutinenſium & undecim Solidorum Mutinenſium, & quinque Mutinenſium pro qualibet bubulca*. Nunc apud nos quælibet bubulca terrarum quingentis, aut mille & amplius Libris Denariorum currentium vænit.

Eamdem monetæ variationem enormem, in ſingulos pæne annos creſcentem diſcere poſſumus e ſubſequutis temporibus. In domeſticis Libris Monachorum Mutinenſium Benedictinorum Sancti Petri hæc animadverti. Anno MCCCCLXX. pro ſingulis millibus laterum coctorum pendebantur Bononini L. hoc eſt, duæ Libræ & ſemis Solidorum. Nunc XXX. Libræ, atque etiam XXXV impenduntur. Anno MCCCCLXXI. Libræ 96 Bononini 16. & Denarius unus monetæ Florentinæ valebant Libras 48. Bononinos 12 & Denarios 3. Mutinenſis monetæ. Quo item Anno Bononinis quatuor pro ſingulis diebus conducebatur Librarius, ut *Homiliam Bedæ* deſcriberet. Anno MCCCCLXXXII. *Florenus aureus* æſtimabatur Solidis 98 monetæ Mutinenſis. Anno autem MCCCCLXXXVII. quilibet *Florenus largus aureus* Mutinæ emebatur Libris tribus & Bononinis duobus. Anno MDVIII. *Ducatus aureus* valebat Solidos 71. *Scuta* verò 26. *aurea* æquabant valorem Librarum 93. Mutinenſium. Idem *Scutum aureum* Anno MDLX. pretium reddebat Librarum quatuor & ſemis. *Dupla Hiſpanica aurea* Anno MDXCVII. reſpondebat Libris duodecim & Bononinis duodecim monetæ Mutinenſis: *Italica* verò *Dupla aurea* Libris duodecim & Bononinis tribus. *Zecchinus aureus Venetus* æſtimabatur Mutinæ Lib. 7. & Bonon. 6. *Hungarus* verò *aureus* Lib. 7. Bonon. 5. *Ducatonus argenteus*, ſive *Scutum Romanum argenteum* Lib 5. & Bonon 2. Tum Anno MDCIII. *Dupla aurea Hiſpanica* conſtabat

bat Lib 13. *Italica* Lib. 12. Bonon. 10. *Zecchinus* Lib. 7 Bonon. 12. *Ducatonus argenteus* Lib. 5. Bonon 7 Rurſus Anno MDCVIII. *Dupla Hiſpanica* valebat Lib. 14. *Italica* Lib. 13. & ſemis. *Zecchinus* Lib. 8. Atque ut cetera omittam, Anno MDCXIV. *Dupla* eadem *Hiſpanica* pendebatur Lib 16. Anno MDCXXII. Lib. 18. Anno MDCXXXVI. Lib. 22 & ſemis. Ita perenni fluctuatione pretii eo uſque *Dupla Hiſpanica aurea*, uti & *Gallica* ſub Ludovico XIV. Rege percuſſa, Mutinæ pervenit, ut nuper Libris 50 & ultra Bononinorum Mutinenſium, nunc Libris 65. mirabili ſaltu facto redimatur, & apud vicinos noſtros paria in dies æſtimationis augmenta patiatur, ſive recipiat. Equidem norunt omnes, quàm immanis auri argentique vis in Europam confluxerit, ex quo detectæ Occidentales Indiæ in ditionem venerunt Hiſpanicorum præcipue ac Luſitanorum Regum, ita ut nunc paſſim vili pendenda viderentur pretioſa illa metalla. Attamen animadvertendum ſimul eſt, quantos auri atque argenti acervos exuberans noſtrorum temporum luxus abſorbeat & abſumat. Quod plus eſt, occupante jam nimio ære locum argenti in nummis, neceſſe eſt, ut pluribus quàm antea nummis aurum & argentum emantur. Accedit & alia (ipſaque longe gravior neque tamen vulgo nota) pecuniæ Europææ vorago, Mercatorum videlicet numquam ſatianda cupiditas, qui ad Turcarum, Indicique Mogolis, & Sinenſium provincias, & in reliquum ferme Orientem, immenſam quotidie auri argentique copiam vehunt, ut inde merces Europæis dividendas abducant; neque enim Orientales Populi Europæas merces pecunia emere, aut mercibus ſuis permutare facile conſueverunt. Quod tamen noſtris temporibus uſuvenit, ne vetuſtis quidem omnino inſuetum fuit. Teſtatur Johannes Villanius Lib. 12 Cap. 96. Hiſtoriar. de Florentinorum argento, *che i Mercatanti per guadagnare, il raccoglievano, e portavano oltre Mare, dove era molto richieſto*. Verùm longe minus olim fuit pecuniæ Europææ detrimentum. Luxum enim non adeo familiarem antiqua ſæcula habuerunt, & præter aromata, margaritas ac pannos, vix quidquam aliud ab Orientalibus conquirebant, nondum perviis Europææ genti ulterioribus Indiis ad Orientem & Occidentem poſitis. Immo hoc ipſum qualecumque commercium in utilitatem non modicam Italicorum cedebat. Verùm ubi luxus Italicorum mentes faſcinare cœpit, tunc Orientalium merces majorem in modum exhaurire etiam cœperunt Italicæ gentis theſauros. Vide in Notis Clariſs. Benvoglienti ad Chronicon Senenſe Tom. XV Rer Ital. ad Annum MCCCXXXVII. quot merces Syriacas una Salimbenorum familia Senenſis, effuſâ ingenti pecuniâ, compararit. At de his alii opportunius diſſerant.

Ceterum nullo umquam tempore deſiderati ſunt, qui adulterinam monetam fabricarint, aut legitimam circumciderint, aut collegerint, ut carius divenderent. Adversùs abominandum hoc publicorum furum genus ſunt in Codice Theodoſiano multæ Leges Lib 9. Tit. 21. & ſequent. Tacitus quoque Auguſtus, ut eſt apud Vopiſcum, *cavit, ut ſi quis argento publice, privatimque æs miſcuiſſet; ſi quis auro argentum; ſi quis æri plumbum, capital eſſet cum bonorum proſcriptione*. Neque Langobardis & Francis in Italia regnantibus ejuſmodi crimen inſuetum fuit. Idcirco Rotharis Rex Lege 246 decretum hoc promulgavit: *Si quis ſine juſſione Regis aurum ſignaverit, aut monetam confinxerit, manus ejus incidatur*. Quæ verba ſatis indicare videntur, jam tum Reges Langobardorum Nummos ſuo nomine ſignaſſe, quamquam antiquiores ego exhibere nequiverim. Carolus autem Magnus in Capitularibus, ne *falſa Moneta* cuderetur, nunquam *niſi in Palatio* cudendam juſſit. Sed & Ludovicus Pius Lege 27. inter Langobardicas Rotharis conſtitutionem his verbis renovavit. *De falſa Moneta jubemus, ut qui eam percuſſiſſe comprobatus fuerit, manus ejus amputetur. Et qui hoc conſenſerit, ſi Liber eſt, LX. Solidos componat; ſi Servus eſt, LX. ictus accipiat*. Sed & præter Nummos aureos & argenteos, quorum familiaris uſus fuit temporibus barbaricis, inveniuntur etiam ærei Nummi, ſeu ex ære & argento mixti. Sed rariores, quàm apud Romanos: ærei enim Romanorum ævo ſignati plurimi proſtant, & quotidie tellure effoſsâ in Italiâ inveniuntur; raro autem declinante Imperio ærea, aut mixti æris Numiſmata occurrunt, eaque fere omnia ſub Germanicis Auguſtis, & ſub Civitatibus liberis percuſſa. Ex his aliquot vidi. Neque fieri aliter potuit, poſcente id neceſſitate humani commercii. Nam ut ſcripſit Sæculo XIV. Nicolaus Oreſmius Epiſcopus Lexovienſis in Lib de Mutat. Monet. Cap 3 *Quoniam portiuncula argenti, quæ juſte dari deberet pro libra panis, vel aliquo tali, eſſet minus bene palpabilis propter nimiam parvitatem, ideo facta fuit mixtio de minus bona materia cum argento: & inde habuit ortum Nigra Moneta, quæ eſt congrua pro minutis mercaturis*. Utique ex hac *Nigrâ* Mo-

Monetá nihil mihi ſe obtulit ſpectans ad Langobardorum Francorumque Regum tempora. Le-Blancus etiam in Tractat. de Monet Franc. Cap 3 affirmare non audet, num ſub prima & ſecunda Francorum Regum ſerie in uſu fuerit apud Francos Moneta *Billonum*, ideſt ex puro ære, aut ære mixto cum argento. Attamen quæ cauſſa invehendi Nummos æreos ab Oreſmio allata eſt, nobis ante oculos ſemper obverſetur neceſſe eſt. Vix enim intelligamus, quei tunc minutæ merces, multaque victui neceſſaria a paupere vulgo comparari quotidie poſſent, niſi vilis alicujus pecuniæ ſpecies in hunc uſum expoſita fuiſſet. In Apulia præſertim & Calabria Sæculo Chriſti XII. uſitata fuit pecunia *Romeſina* ex nummis vilis metalli, quum teſte Falcone Beneventano ad Annum MCXXXIX. Barenſes obſidione preſſi a Rogerio Rege emerent *panem unum ſex Romeſinis*. Vide & Du Cangium ad hanc vocem. Invexit etiam idem Rogerius Rex Anno MCXL. *Ducatum*, *octo Romeſinas* valentem, qui longe plus æris quàm argenti præferebat. Idem quoque percuſſit *Follares æreos*, *Romeſinam unam appretiatos*: quod pecuniæ iniquiſſimæ genus, teſtante eodem Falcone, calamitatem, ac pauperiem Regni mirum in modum auxit; ut tandem intelligamus, vitia Sæculi noſtri ne vetuſtis quidem temporibus ignota, inſuetave fuiſſe.

DE
NUMMIS
PATRIARCHARUM AQUILEJENSIUM
P. F. BERNARDI MARIÆ
DE RUBEIS
ORDINIS PRÆDICATORUM
DISSERTATIONES.

EMINENTISSIMO AC REVERENDISSIMO

D A N I E L I

CARDINALI DELPHINO

PATRIARCHÆ AQUILEJENSI

F. BERNARDUS MARIA DE RUBEIS
Ordinis Prædicatorum.

Libellum de nummis Patriarcharum Aquilejenſium, tametſi modicum & exiguum mole, atque argumento ipſo vulgarem exilemque, Te vero, PRINCEPS EMINENTISSIME, tuaque dignitate minus fortaſſe dignum, quamobrem ut Nomini tuo, Te annuente, nuncupatum in lucem proferrem, vehementer optaverim, rationes me plures impulerunt. Pro tua erga literas optima voluntate, non modo erectam publicæ utilitati Bibliothecam, Præceſſoris Dionyſii Patrui conſilia ſequutus, augere pergis atque amplificare: verum etiam tuo ductus conſilio, in antiquis Eccleſiæ tuæ monumentis undique conquiſitis diligentiſſime colligendis, nulli parcens labori & ſumptui, eam cogitationem & curam adhibes, ut & peramplum Tabularium jam e ſolo excitatum, aptiſſimoque ordine conſtitutum egregia monumentorum ſupellectile inſtruxeris; ditiſſimumque Muſæum comparaveris, quod præter alia, omnes ferme majores, minoreſque Aquilejenſium Patriarcharum juſſu cuſos argenteos num-

 mos

mos complectitur. Ex iſto quum typi prodeant, quos opuſculum noſtrum exhibet, perita ac fida manu delineatos, nec minori diligentia impreſſos, annon Tibi quod tuum utique eſt, reddendum fuerat? Patriarchali honore præſtans, Metropolitanam moderaris Eccleſiam, quam origine claram, finibus longe lateque patentibus ampliſſimam, præclariſſimis Præſulum geſtis apprime nobilem, juribus & prærogativis inſignem, edito paucis abhinc annis pro virili parte Commentario inluſtrare ſtudui, reſeratis benevolentia atque imperio tuo Tabulariis, unde poſtremæ ætatis, atque ævi medii, & ſi qua forent vetuſtiora monumenta depromerem. Annon tibi ergo Diſſertationem, quæ rem monetariam Aquilejenſem, inſigne tuis Præceſſoribus conceſſum decus, verſat ac exponit, ſiſterem & nuncuparem? Nativo ſplendori, quo fulges, & Familiæ Delphinæ, ex qua progenitus es, & Eccleſiæ, quam ſcite ſanctiſſimeque regis, accedit ampliſſimum Sacræ Purpuræ ornamentum, quod Tibi abs juſtiſſimo meritorum judice & retributore BENEDICTO XIV. *Maximo atque Optimo Pontifice conlatum gratulati nuper ſumus, & adhuc effuſo lætitiæ ſenſu gratulamur. Quidni porro in hac tanta pro nupera iſta tua dignitate bonorum omnium communi acclamatione præſtari munuſculum a me potuerit, vel etiam debuerit, quod ſingularis obſervantiæ & obſequii erga Te mei qualecumque teſtimonium foret? Tot itaque nominibus dubio procul jam tuum, quod Tibi ſiſto,* PRINCEPS EMINENTISSIME, *levidenſe licet munus, ut benevole excipias, oro: idemque benevolentia tua auctum, atque ornatum, Te ipſo, aliqua ſaltem ex parte, dignum reddas. Vale, & ſtudia noſtra, quæ in Eccleſiæ tuæ rebus inluſtrandis impendimus, humanitate tua complectere, tuo patrocinio tuere.*

AD
LECTOREM BENEVOLUM.

IN Eccleſiæ Aquilejenſis Monumentis, inter Poponis Patriarchæ præclara geſta, factam illi a Conrado Imperatore hujus nominis primo, Germaniæ Rege ſecundo, Monetam cudendi facultatem, Regio diplomate deſcripto, recenſuimus; ibique Diplomatis tenor pro modulo noſtro expoſitus vindicatuſque, actumque paucis, quantum inſtituto ſatis erat, de nummis Patriarcharum, cuſis & arbitrariis, majoribus, & parvulis, quibus illi conſtabant, eorumque valore. Præ manibus erant Tabulæ duæ, juſſu Nicolai & Ludovici Turriani Patriarcharum confectæ, quæ initas cum Monetario conventiones complectuntur, ſignandæque Monetæ argenteæ pondus exhibent, & notam, & examen. Sibillæ foliis obſcuriores, candido fateor animo, mihi tunc videbantur illæ, tametſi lectæ, relectæque, & acriore mentis attentione ſemel atque iterum ac ſæpius ad examen revocatæ. Conſilium ergo incidit, inſeditque, ut eaſdem inter inſignis Metropolitanæ Patriarchalis Eccleſiæ monumenta, quæ vulgabam aptis commentariolis illuſtrata, prorſus præterirem: ſuppreſſaſque vellem, donec ſplendidior mihi lux affulgeret, quæ difficultatum tenebras omnes diſpelleret, fugaretque. Pro data occaſione Tabulas eaſdem, cum venirent ſub oculos, diligentius excutiebam: cum rei nummariæ peritis, atque cum ipſis Monetariis dubia conferebam, quæ menti obverſabantur, ut germanum & vocum, & ſententiarum, (ſi quidem alii probe intelligerent,) ſenſum perciperem: varieque ſubductis ratiociniis, modo hanc, modo illam veluti aptiſſimam ſequebar methodum, qua poſtea me falli, minimeque duci quo eundum erat, certo noveram. Factum denique, ut ſilice frequentius pertinaciuſque excuſſo, ignis (ut puto) proſilierit, quem optabam; veramque Monetæ in officina Aquilejenſi cudendæ rationem ex dubiis obſcuriſque vocibus, implicatiſque loquendi modis, quibus ipſæ Tabulæ memoratæ ſcatent, ni mea me fallat opinio, elicuerim. Laborem noſtrum, qualiſcumque ille ſit, Forojulienſium Antiquitatum cupidis, aliiſque benevolis offero Lectoribus: corrigere paratus, ſi quæ in argumento implexo errata ſunt: ac meliora ſequi geſtiens, ſi quæ alius quiſque in re nummaria peritior noverit, ac docuerit. Vale.

IN-

INDEX CAPITUM.

CAPUT I.

Tabulæ duæ, altera Nicolai Patriarchæ, altera Ludovici ſucceſſoris, quæ initas de cudenda Aquilejenſi moneta conventiones continent. Monetam eamdem cudendi jus in alios quandoque translatum pro annua pecuniæ penſione. Pag. 143

CAPUT II.

Facultas Poponi Patriarchæ facta a Conrado Imperatore primo, nummos argenteos cudendi, Veronenſis monetæ denariis pares, vel meliores. Denarios majores, quatuordecim parvulis conſtantes, cudebat officina Aquilejenſis, ipſoſque parvulos: qui Veronenſes vocabantur. Diplomatis a Conrado dati ſenſus exponitur. 146

CAPUT III.

Communis in Aquilejenſi provincia etiam ſolidorum uſus, qui duodecim parvulis nummis conſtabant. An eos cuderet Monetaria Aquilejenſis Officina? Videntur nummi fuiſſe, in officinis Marcæ Veronenſis, & alibi cuſi, ſignatique. Quid ſolidus Furlanus, & Aquilejenſis, & uſualis? 149

CAPUT IV.

Friſachenſes nummi, & Frexachenſes, Frixachi, vel etiam Frixerii, iidem omnino cum denariis Aquilejenſibus parvulorum quatuordecim. Cur eo nomine appellati? 152

CAPUT V.

Denariorum Aquilejenſium communis valor, itemque ſolidorum in Provincia. Extraordinarius aliquando, & excedens. Communis comparatus cum hodiernæ Monetæ Venetæ ſolidis. Idemque cum mercium quantitate, quæ vendebantur, & emebantur. 154

CAPUT VI.

Marca, nummus arbitrarius. Alia denariorum Aquilejenſium, alia ſolidorum: ac utraque centum & ſexaginta nummis conflata. Præter hanc communem Marcam, alia ad uſum Curiæ dicebatur: cujus valor inquiritur. 157

CAPUT VII.

Ferto, ſive Forto, nummus itidem arbitrarius, & quarta pars Marcæ. Libra denariorum, & libra ſolidorum. Marcæ hodiernæ valor. 159

CAPUT VIII.

Initæ conventiones declarantur de cudenda moneta Aquilejenſi: ac primo Marca ſeu Marcus, pondus octo unciarum. Ex una Marca conficiebantur denarii ducenti quadraginta & octo. Quatuor ſiliquas, vulgo Carati, ſingulorum pondus excedebat. Hæc nempe ad ætatem ſpectant Nicolai Patriarchæ, & Ludovici Succeſſoris. Adhibiti argenti nota expenditur. 161

CAPUT IX.

Marcus adhibitus in cuſione parvæ monetæ octo pariter uncias ponderabat. Singulorum denariorum parvorum pondus, & nota argenti, ex quo illi conficiebantur, exploratur. De lucro agitur, quod Patriarchæ obveniebat, & Monetario. 164

CAPUT X.

Series denariorum Aquilejenſium, cum typis, & inſcriptionibus. Animadverſiones. Monetariæ officinæ loca. 166

DE NUMMIS PATRIARCHARUM AQUILEJENSIUM DISSERTATIO.

CAPUT I.

Tabulæ duæ, altera Nicolai Patriarchæ, altera Ludovici ſucceſſoris, quæ initas de cudenda Aquilejenſi moneta conventiones continent. Monetam eamdem cudendi jus in alios quandoque translatum pro annua pecuniæ penſione.

I. De nummis Patriarcharum Aquilejenſium, cuſis, & non cuſis ſeu arbitrariis, eorumque varietate, pondere, nota, & abſoluto comparatoque valore dicturus, Tabulas ego in anteceſſum profero duas, Nicolai Patriarchæ alteram, & alteram Ludovici ſucceſſoris, quibus initæ cum Monetariis conventiones de moneta Aquilejenſi cudenda exhibentur. Priores accipe ex vetuſto apographo deſumptas.

,, Anno Dominicæ Nativitatis Mileſimo
,, Tercenteſimo quinquageſimo ſexto, indi-
,, ctione nona, die decimaoctava Menſis
,, Octobris: præſentibus Venerabilibus & ſa-
,, pientibus viris Dominis, Fratre Guidone
,, Abbate Monaſterii Moſacenſis, Cyno de
,, Caſtellione Juriſperito, Joanne de Monti-
,, culis Vicario in Temporalibus, ac Pauli-
,, no q. Magiſtri Joannis de Mutina Cancella-
,, rio Domini Patriarchæ infraſcripti, teſtibus
,, ad hæc vocatis: Reverendiſſimus in Chriſto
,, Pater, & Dominus D. Nicolaus Dei gratia
,, Sanctæ ſedis Aquilegenſis Patriarcha. juxta
,, morem Prædeceſſorum ſuorum, ad fabrica-
,, tionem & conſtructionem novæ Monetæ
,, Aquilegenſis ſub ejus nomine intendens: con-
,, ſiliſque de probitate & fidelitate diſcreti &
,, providi Viri Franciſci Bonaquiſti de Flo-
,, rentia commorantis in Venzono, de cujus
,, induſtria & fidelitate laudabile teſtimonium
,, intellexit: ipſum Franciſcum ſuper hujuſmo-
,, di moneta cudenda & facienda Magiſtrum
,, conſtituit & officialem ſuum; itaquod dictam
,, monetam cudere debeat, & cudi facere
,, legaliter & prudenter, cum modis & con-
,, ditionibus infraſcriptis. Videlicet imprimis:
,, quod ipſe Franciſcus debeat facere, ſeu
,, fieri facere in Civitate Aquilegiæ, & ali-
,, bi, ubicumque placuerit dicto Domino Pa-
,, triarchæ, monetam hujuſmodi bonam &
,, puram, videlicet de unciis quatuor argenti
,, Venetorum groſſorum, & tribus quarteriis
,, pro quolibet Marcho: de qua moneta de-
,, beant viginti ſolidi, & octo denarii Aqui-
,, legenſes ponderare marchum unum: & de
,, ipſa moneta non poſſit expendere, niſi de
,, quacumque ſcoſſa prius fiat ſazium in ponde-
,, re, & in igne: quod ſazium debet eſſe de
,, uno marcho in pondere, & de uno quarte-
,, rio unciæ in igne. Debent enim pondere
,, viginti ſolidi, & octo denarii facere mar-
,, chum unum: quod ſi eſſent denarii quatuor
,, magis, vel quatuor minus, approbentur
,, boni denarii: ſi vero fuerint quatuor plus,
,, teneatur in ſequenti ſcoſſa eos facere de qua-
,, tuor minus, & e converſo. Quod ſi aliter
,, reperiatur moneta, quæ facta fuerit extra
,, talem formam, iterato debeat in ignem
,, mitti, & iterum fundi & meliorari. Item
,, quod idem Franciſcus debeat facere, ſeu fie-
,, ri facere ſazium in igne de uno quarterio
,, unciæ, quod eſt grana centum quadraginta
,, quatuor: & debet reddere pro quarterio
,, de argento fino grana octuaginta duo, &
,, dimidium. Ita tamen quod ſi reddiderit de
,, granis octuaginta & dimidio, debeant ap-
,, probari boni denarii: & dictus Franciſcus
,, non teneatur ad reſtitutionem aliquam hu-
,, juſmodi duorum granorum deficientium. Et

„ ſi reddiderit de minori, quam octuaginta „ granis & dimidio, tunc debeat dicta mo„ neta iterato in ignem mitti, & meliorari.

„ Et quod dictus Dominus Patriarcha te„ neatur deputare certos homines, qui inter„ ſint ad requiſitionem dicti Franciſci, quan„ do fiet ſazium de dicta moneta: & cum „ fuerit approbata per ipſos Deputatos, idem „ Franciſcus ſit liber a præfato Domino Pa„ triarcha, & a quocumque ejus officiali, de „ hujuſmodi moneta cuſa, & approbata. Et „ teneatur ipſe Franciſcus dare eidem Domino „ Patriarchæ pro quolibet marcho denarios „ novem dictæ Aquilegenſis monetæ, ſolven„ dos ipſi Domino Patriarchæ de tribus in tri„ bus Menſibus, incipiendo in prima cuſione „ dictæ monetæ.

„ Item quod dictus Franciſcus poſſit cudere „ uſque ad mille marchos monetæ parvæ: ita „ quod quodlibet marchum ponderet uncia „ una argenti Veneti; & ſint in pondere pro „ quolibet marcho ſolidi ſexaginta ſex. Quod „ ſi eſſent duodecim denariis parvulis minus, „ vel duodecim plus, approbentur boni dena„ rii: ſi vero duodecim magis, teneatur in „ ſequenti ſcoſſa eos facere de duodecim mi„ nus, & e converſo. Et ſi aliter reperire„ tur moneta, quæ facta fuerit contra talem „ formam, iterato debeat in ignem mitti, & „ iterum fundi & meliorari. Et fiet ſazium „ in igne de dimidio quarterio unius unciæ de „ granis ſeptuaginta duobus: & debeat red„ dere de argento fino grana octo, & duos „ tertios. Et cum fuerit approbata per dictum „ Dominum Patriarcham, vel Deputatos ab „ eo, dictus Franciſcus ſit liber & immunis „ de dicta moneta approbata ab ipſo Domino „ Patriarcha, & ejus quocumque officiali. „ Et teneatur (*a*) pro quolibet marcho eidem „ Domino Patriarchæ dare ſolidos duos par„ vulorum.

„ Item quod præfatus Dominus Patriarcha „ deputet unum cuſtodem, ſive ſuperſtitem, „ qui ſtet continue cum Magiſtris ipſius mo„ netæ, ad videndum cudere eam: & teneat „ unam clavim, & dictus Franciſcus aliam „ loci ſeu caſſellæ, ubi ſtabunt ferramenta pro „ cuſione dictæ monetæ, & denarii monetati, „ quouſque fuerit ſazium factum de dicta mo„ neta: & teneatur ipſe Dominus Patriarcha „ dictum cuſtodem ſeu ſuperſtitem ſalariare, „ & prædictus Franciſus eidem facere ex„ penſas.

„ Quodque teneatur idem Dominus Patriar„ cha facere proclamari ad omnem requiſitio„ nem dicti Franciſci, quod prædicti denarii „ recipiantur in quolibet foro & cambio per „ quemcumque, pro quatuordecim denariis „ parvulis quilibet: & hoc ſub pœna unius „ marchæ in non parentes, cujus pœnæ ter„ tia pars Cameræ Domini Patriarchæ appli„ cetur, alia dicto Franciſco, & reliqua „ tertia pars accuſatori: & quod omnes offi„ ciales dicti Domini Patriarchæ teneantur ſic „ facere obſervari. Et in qualibet ſolutione „ cujuscumque mercationis, vel debiti te„ neatur quilibet recipere uſque ad ſummam „ decem ſolidorum denariorum parvuorum; „ & hoc ſub pœna prædicta.

„ Item quod prædictus Dominus Patriarcha „ teneatur præfato Franciſco præſtare domum „ pro eo, & ipſius familia, in qua Moneta „ cudatur & fiat; & ipſe cum ejus familia valeat „ habitare. Item quod ipſe Dominus Patriar„ cha teneatur ſecurare, & ſecurum facere „ dictum Franciſcum, & omnes de ejus fa„ milia per totum diſtrictum: ita quod ipſi „ poſſint ſecure cum argento, moneta, & „ ſuis mercationibus ire per omnes dicti Do„ mini Patriarchæ civitates & loca, ſtare „ etiam, & redire abſque alio damno. Quod „ ſi contigerit, teneatur idem Dominus Pa„ triarcha reſtituere de ſua Camera, ſi aliter „ ablata recuperari non poſſent; dum tamen „ ipſe Franciſcus, ſeu familiares ſui a dicto „ Domino Patriarchæ licentiam poſtulent, ſeu „ a Vicario ſuo, vel aliis, quos ſuper hoc „ duxerit deputandos. Item teneatur dictus „ Dominus Patriarcha facere proclamari pu„ blice per totum diſtrictum ſuum, quod nul„ lus audeat extrahere argentum, ſive Bolſo„ num de dicto diſtrictu: & hoc ſub pœna „ argenti & bolſoni; cujus pœnæ tertia pars „ Cameræ dicti Domini Patriarchæ, & alia „ dicto Franciſco, & reliqua accuſatori ap„ plicetur: & quod quilibet portans argen„ tum, ſive bolſonum prædicto Franciſco, „ vel ad ſuam fabricam, poſſit libere ire, ſta„ re, & redire per totum diſtrictum ejuſdem „ Domini Patriarchæ, cum perſonis & rebus „ ſuis, tute, & abſque eo quod moleſtari „ poſſit occaſione aliquarum repreſſaliarum, „ vel aliarum cauſarum; dummodo non ſint „ rebelles, & inimici dicti Domini Patriar„ chæ, & Eccleſiæ Aquilegenſis. Item quod „ dictus

(*a*) In Tab. Ludovici Turriani: *Et non teneatur aliquid dare pro hujuſmodi parva moneta ipſi Domino Patriarchæ.*

„ dictus Franciſcus poſſit & debeat cudere, „ cudi facere prædictam monetam hinc ad „ unum annum proximum, integrum & com- „ pletum, hodie inchoandum.

„ Quæ quidem pacta, omnia & ſingula, „ præfatus Dominus Patriarcha pro ſe & Ec- „ cleſia Aquilegenſi, & dictus Franciſcus „ pro ſe, jurans etiam ad ſancta Dei Evange- „ lia, rata, grata, & firma, ſolemni hinc „ inde ſtipulatione interveniente, habere, „ adimplere, & inviolabiliter obſervare pro- „ miſit, ſub pœna mille marcharum Aquile- „ genſis monetæ: quæ pœna exigi poſſit ac de- „ beat cum effectu per partem obſervantem a „ parte non obſervante totiens, quotiens con- „ tra veniretur, vel fieret: & pœna ſoluta, „ vel non, præſens nihilominus contractus ob- „ tineat plenum robur. Obligantes ſibi viciſſim, „ unus alteri, videlicet dictus Dominus Pa- „ triarcha eidem Franciſco omnia bona ſua, „ & ſuæ Aquilegenſis Eccleſiæ; & ipſe Fran- „ ciſcus ei omnia bona ſua, mobilia & immo- „ bilia, præſentia & futura. Renunciantes „ omni legis, & conſuetudinis, ac juris tam „ canonici, quam civilis, auxilio, per quod „ poſſent contra prædicta ſe defendere, vel „ tueri. In quorum omnium teſtimonium præ- „ dictus Dominus Patriarcha mandavit, præ- „ ſens Inſtrumentum confici per me Notarium „ infraſcriptum, & ſui ſigilli appenſione mu- „ niri. Actum Utini in Palatio Patriarchali.. .

Similes ævo ſuperiore Tabulas confectas, quæ perierunt, vel in forulis archivorum latent, nullus dubito. Similes vero poſt elapſum triennium, Ludovici Turriani juſſu ſcriptæ, præſto ſunt: queis ejusdem Franciſci opera in cudenda moneta Aquilejenſi, initis eiſdem conventionibus, comparatur. Priora verba ſunt hæc: „ In chriſti nomine Amen. Anno „ Nativitatis ejuſdem M. CCC. LIX. Indictio- „ ne duodecima, die decimanona Menſis „ Octobris: præſentibus Nobilibus & circum- „ ſpectis Viris Dominis, Carlevario, & Ca- „ ſtrono dicto Panceria, de la Turre, Joanne „ de Monticulis Juriſutriuſque perito Vicario „ in Temporalibus infraſcripti Domini Pa- „ triarchæ, & aliis: Reverendiſſimus in Chri- „ ſto Pater & Dominus D Ludovicus Dei gra- „ tia Sanctæ Sedis Aquilegenſis Patriarcha, „ juxta morem ſuorum Prædeceſſorum Pa- „ triarcharum, ad fabricationem & con- „ ſtructionem novæ Monetæ Aquilegenſis ſub „ nomine ejus diligenter intendens; confiſuſque „ de probitate, induſtria, & fidelitate diſcre- „ ti & providi Viri Franciſci Bonaquiſti de „ Florentia, commorantis in Venzono, de „ quibus eidem Domino Patriarchæ teſtimo- „ nium laudabile perhibetur: eundem Fran- „ ciſcum ſuper hujuſmodi moneta cudenda & „ facienda Magiſtrum conſtituit, & officialem „ ſuum, ita quod dictam monetam cudere „ debeat, & cudi facere legaliter ac fideli- „ ter, cum pactis, modis, & conditionibus „ infraſcriptis. In primis videlicet, (*ut in ſuperioribus Nicolai Patriarchæ tabulis*.) „ Actum in Caſtro Utini in Camera prædicti „ Domini Patriarchæ. Ego Paulus q Magi- „ ſtri Joannis de Mutina publicus ſacræ Impe- „ rialis aulæ Notarius, & prædicti Domini „ Patriarchæ ſcriba prædictis interfui, & ea „ de mandato ejuſdem Domini Patriarchæ „ ſcripſi, & publicavi rogatus. „

Joannis de Monticulis, in Jure peritiſſimi, qui in utriſque allatis Tabulis teſtis vocatus comparet, elogium texit Joſephus Capodalius in ſua Utini Civitate illuſtrata: eodemque in loco *Cini de Caſtellione*, qui prioribus in Tabulis teſtis adeſt, vicaria in Civitatibus Tridenti, Belluni, Feltriæ, Ludovici Bavari Imperatoris nomine, poteſtate perfuncti, mentionem ingerit: ejuſque præfecturam ad annum 1340 refert Pilonus in Hiſtoriæ Bellunenſis libro quarto. Apud eundem Capodalium laudes proſtant *Carlevarii*, e gente Turriana viri celeberrimi: ad ipſamque ſpectabat *Caſtonus*, aut *Caſtronus*, ab eo, qui eodem vocatus nomine Sedem Aquilejenſem Patriarchalem rexit, diverſus.

II. Neque ſolum Monetariorum opera ad cudendam in Provincia monetam utebantur Patriarchæ: factum etiam quandoque, ut extra Provinciam ſignarentur nummi Aquilejenſes, ipſo jure ad tempus pro certa pecuniarum ſingulis annis ſolvendi ſumma in alios translato. Alexandri IV. Summi Pontificis litteræ ad Gregorium de Montelongo datæ rem patefaciunt. „ Alexander Papa IIII. G. „ Aquilegenſi electo. Sicut petitio tua nobis „ expoſita continet: jus cudendi monetam, „ quod ad te in Patriarchatu Aquilegenſi per- „ tinet, Matthæo dicto Terviſin, Johanni „ & Marino Zorzani, & Nicolao Venerio, „ civibus Venetiarum, uſque ad duos annos, „ de conſenſu Aquilegenſis Capituli, conceſſiſti „ pro certa pecuniæ quantitate, prout in In- „ ſtrumento publico confecto, exinde tuo & „ ipſius Capituli ſigillis ſignato plenius dicitur „ contineri. Nos itaque tuis ſupplicationibus „ inclinati quod ſuper hoc provide factum „ eſt, ratum & gratum habentes, id aucto-

rita-

„ ritate Apoſtolica confirmamus, & præſentis „ ſcripti patrocinio communimus. Nulli ergo „ .... noſtræ confirmationis ..... Datum Nea „ poli V. Nonas Maii anno primo: „ (æræ vulgaris 1255.) quo ſcilicet anno, ac Menſe Majo, dieque tertia, nondum Neapoli, ubi electus fuit, diſceſſerat Pontifex. Similem juris monetam Aquilejenſem cudendi translationem non hac vice tantum, ſed alias, ac ſuperiore tempore, a Patriarchis factam, conjectaverim ego, conjecturæque argumenta inferius dabo.

CAPUT II.

Facultas Poponi Patriarchæ facta a Conrado Imperatore primo, nummos argenteos cudendi, Veronenſis monetæ denariis pares, vel meliores. Denarios majores, quatuordecim parvulis conſtantes, cudebat officina Aquilejenſis, ipſoſque parvulos: qui Veronenſes vocabantur. Diplomatis a Conrado dati ſenſus exponitur.

I. MOnetæ noſtræ Aquilejenſis conditionem rationemque diligentiore indagine ut exploremus, verba referenda ſunt Diplomatis, quo Conradus Rex Germaniæ, hujus nominis ſecundus, & Imperator primus, anno 1028. fecit Poponi Patriarchæ percutiendæ monetæ facultatem. „ „ Conradus Dei gratia Romanorum Auguſtus. „ Ex noſtrorum anteceſſorum conſtituto didicimus, noſtri eſſe juris, ſanctæ Matris „ Eccleſiæ res pro viribus augere, & auctas „ pacificare. Quapropter volumus & opta „ mus, ut notum ſit omnibus Sanctæ Dei „ Eccleſiæ utriſque fidelibus: quomodo nos, „ interventu noſtræ dilectæ jugalis Giſlæ, & „ Henrici Regis dilectiſſimi noſtri filii, necnon „ & Arabonis Moguntienſis Archiepiſcopi, & „ dilecti noſtri Brunonis nepotis Cancellarii, „ atque Adalberonis Ducis, donamus, atque „ noſtra imperiali poteſtate concedimus, pro- „ ut juſte & legaliter poſſumus, Sanctæ „ Aquilegenſi Eccleſiæ, & Poponi Patriar- „ chæ, qui ibidem Domino videtur deſervi- „ re, licentiam Monetam publicam infra Ci- „ vitatem Aquilejæ faciendi. Igitur denarios „ ipſius Monetæ ex puro argento firmiter præ- „ cipimus fieri, & Veronenſis monetæ dena- „ riis æquiparari, niſi prænominatus Patriar- „ cha ſua ſpontanea voluntate velit meliorare. „ Habeantque licentiam omnes Regni noſtri „ negotiatores, in qualibet venali merce ipſos „ denarios accipere, ſi tamen fuerint ſimpli- „ ces falſitate. Quod ut verius credatur, & „ ab omnibus diligentius obſervetur, hanc „ noſtræ conceſſionis paginam inde ſcriptam „ manu propria roborantes, ſigilli noſtri im- „ preſſione juſſimus inſigniri. Signum Conra- „ di invictiſſimi Romanorum Imperatoris Au- „ guſti. Bruno Cancellarius Sacri Palatii vice „ Arabonis Archiepiſcopi & Archicancellarii „ recognovi. Data anno Dominicæ Incarna- „ tionis MXXVIII. Indictione XI. III. idus „ Septembris, anno Conradi Regnantis quar- „ to, Imperii vero ſecundo, ejusdemque Im- „ peratoris filii Henrici Regis anno primo. „ Actum Immideshirton feliciter. „

Diploma non vidit Doctiſſimus Muratorius, qui inter Diſſertationes Italicas Medii ævi Diſſert. XXVII *de Moneta*, verbo *Aquileja*, ſic habet: *Poſt ejus* (Aquilejæ) *miſerabile excidium, nullum ibi per multa ſecula veſtigium officinæ Monetariæ fuit. Patriarchis demum Aquilejenſibus, utpote qui ampliſſimæ regioni dominabantur, collata eſt eadem prærogativa a Friderico II. Auguſto. An antea argentum Patriarchæ ſignarint, ignotum mihi eſt: ſaltem ab eo tempore argentei nummi viſuntur ad eorum nutum cuſi.* An diploma dederit Fridericus II. quo fieret Volchero Patriarchæ, cujus nummi ac ſucceſſorum ſervantur in Muſæis, argentum ſignandi facultas, incompertum mihi: collatam vero hanc Poponi prærogativam a Conrado Rege ſecundo, Imperatore hujus nominis primo, nullus ego dubitaverim. Hac de re plura diſſeruimus in Monumentis Eccleſiæ Aquilejenſis Capite LIV. n. V. Quæ ſequuntur, rurſum accipe, non pauca, nec inutilia.

Vitia quidem, Librariorum oſcitantia, irrepſerunt aliqua in apographum, quod ſuperius deſcriptum eſt: cætera ſibi conſtant omnia. *Conradus* dicitur *Dei gratia*, *Romanorum Auguſtus*: at legendum genuina diplomata jubent, *Cunradus*, vel *Chuonradus divina favente clementia*, vel *gratia Romanorum Imperator Auguſtus*. Frequentius *interventum dilectæ jugalis*, ſeu *conſortis Giſlæ* exhibent ſincera alia: ſed *Imperatricis* titulum addunt, utpote quæ nomen iſtud & conſecrationem Romæ cum viro ſuo Conrado acceperit anno 1027. die ſancto Paſchæ, 26 Martii. Poponi favet, proque eo intervenit *Henricus Rex dilectiſſimus filius*, ut alia quoque diplomata produnt: quem ſcilicet undecim annos natum Conradus pater in regalem apicem anno 1028. in Paſchate die 14. Aprilis, apud Aquiſgrani pa-

palatium ſublimari fecerat. Preces addunt *Moguntinus Archiepiſcopus*, & *Bruno Cancellarius*: quod in aliis ejuſdem Conradi diplomatibus frequentius obſervare contingit. *Adalbero* demum *Dux* adeſt: ille nempe, qui Carinthiæ Ducatum adminiſtrabat, diſſidia fovit cum Popone Patriarcha, ac pacem iniit anno 1027. Conſule laudata Monumenta Eccleſiæ Aquilejenſis Capite LIV. num. II. & III.

Illa verba, *ſignum Conradi inviƈtiſſimi Romanorum Imperatoris Auguſti*, ſincera ac genuina ſunt: ac unus fortaſſe deeſt *Domni* titulus. *Archicancellarius* occurrit *Arabo*, vel potius *Aribo*, Archiepiſcopus Moguntinus: ſunt vero diplomata, in quibus *Archiepiſcopus* duntaxat appellatur, & *Archicancellarius*: alia proſtant, quæ addunt *Maguntinum*. Frequentius *Bruno Cancellarius* dictus legitur: ſed *Brunonem* etiam *Sacri Palatii Cancellarium*, raro licet tum temporis ſtylo, in Diplomatibus occurrere, animadvertit Abbas Gottvvicenſis in Prodromo ad Chronicon Gottvvicenſe, diplomate in exemplum adducto, quod in Bullarii Caſſinenſis Tomo II. habetur. Diploma addo ego, quod Ughellus recenſet in Epiſcopis Novarienſibus. Quis fuerit *Bruno* iſte, ignorare ſe fatetur Doctiſſimus idem Abbas Gottvvicenſis: an lucem aliquam afferat diploma noſtrum, quod ipſum exhibet Conradi Regis & Imperatoris *nepotem*? Hunc vero jam ab anno 1023 fungi munere ſuo cœpiſſe, Diplomata docent. Recenſitum ab Ughello in Epiſcopis Novarienſibus affero: *Bruno Cancell. Sacri Palatii vice Arribonis Archiep. & Archicancell. recognovit. Dat. anno Dominicæ Incarnationis* 1023. *anno vero Regni Conradi* 4. *Imperii autem* 2 *ejuſdem Imperatoris filii Henrici primo*, *indictione* 11. *Actum in Palatio Aquiſgrani*. Menſis deſideratur, ac dies ejuſdem.

Recognoſcentem Brunonem diplomata, quæ ad res Italicas pertinent, nos ipſa diplomata docent. Cur ergo non agit ipſe vices Archiepiſcopi Colonienſis, cujus in eiſdem rebus Italicis munus erat? Difficultatem elidit omnem laudatus Abbas Gottwicenſis, qui ſapienter animadvertit, Archiepiſcopos Moguntinos *Italici* quoque *Archicancellariatus* munus, utpote *Archicancellarios univerſales*, frequentius obiiſſe: quod plurium diplomatum exemplis evincit.

Diploma *datum*, ac *data* diplomatis conceſſio, ut in noſtro legitur, perinde ſe habent, ac utriuſque formulæ præſto cuique ſunt exempla. Ad chronologiam demum quod attinet, eadem eſt ac in diplomate ſuperius memorato ad Petrum Novarienſem Epiſcopum: Menſis tamen additur *Septembris*, ac dies *tertia ante idus*, ſeu dies undecima ejuſdem Menſis. Conradi *Imperatoris*, & Henrici filii *Regis* anni, ſcilicet *ſecundus*, & *primus*, optime cohærent cum anno vulgaris æræ 1028 & undecima indictione. Locum etiam haberet indictio XII. a Kalendis Septembris incepta. At regnum ipſe Conradus *anno* 1024. *6. idus Septembris*, ſeu die octava, auſpicatus fuerat: unde *die* 3. *idus Septembris*, ſeu die undecima, anno 1028. jam cœperat quintus Conradi regnantis annus. Aut ergo in Diplomate noſtro annus regni *quintus*, non *quartus* legebatur: aut tribus tantum illis diebus, qui ſupra completum quartum Regni annum excurrebant, non computatis, quartum annum regnantis Conradi numeraverit minus attentus Cancellarius. Locus denique *Immidishirton* nondum mihi notus.

Conlata ſi fuerit, inquies, Poponi Patriarchæ argentum ſignandi facultas, cur Aquilejenſes cuſos nummos videre non liceat ante Volcherum, qui anno 1204. in Sedem Patriarchalem conſcendit? Argenteum ſervant Muſæa nummum, cujus pars una ſedentem Epiſcopum exhibet, manu dextera pedum Epiſcopale, librum ſiniſtra tenentem, cum epigraphe circum inſcripta, AQUILEGIA P. viſiturque parte in altera ædificium arcubus quatuor ſuperſtructum cum duabus turribus, ac media inter illas Crux. (Vide Tabulam I. n. 1) An ſigla illa P. ſignificet *Poponem*, vel *Peregrinum* primum, vel alterum; an potius univerſim *Patriarcham*, non ita facile dixerim. Satis mihi fuerit, ſi animadvertero, nummum prædictum ſine dubio Aquilejenſem eſſe, ipſumque cuſum ſignatumque ante Volcherum, pro ea ſcilicet, quam ſignandi argentum contulit Conradus Imperator facultatem *Poponi Patriarchæ*, & *Sanctæ Aquilegenſi Eccleſiæ*. Apud Venetos primus Henricus Dandulus, qui Rempublicam anno 1192. adminiſtrare cœpit, nomen ſuum, una littera initiali poſita, nummis impoſuiſſe dicitur: ob eamque non expreſſi nominis rationem vix ullos videre licet certos compertoſque Venetorum nummos, quos ævo ſuperiore cuſos vetuſtæ produnt chartæ. Quidni hunc imitatus morem fuerit Peregrinus II. qui Aquilejenſes infulas anno 1195. obtinuit, ſuumque nomen littera initiali P. indicari voluerit in nummis? Conjecturis ſi is eſto. Miratio porro ſubeat nulla, nummos iſtos, quos ante Volcherum cuderit Officina monetaria Aquilejenſis, utpote ſiglis obſcuris notatos,

vel etiam Patriarcharum nomine deſtitutos, inſuper habitos fuiſſe, ac igne fuſos ut in alios mutarentur, atque deperditos deletoſque: aut ſi quos adhuc effodi, & adinveniri contingat, ob eamdem rationem veluti certos Aquilejenſes cognoſci, & haberi non poſſe. Nummum expende in eadem Tabula I. num. 2. poſitum. Typus ejus, & fabricæ ratio haud levem præferunt ſimilitudinem cum ſuperius allato, ipſiſque cum Volcheri nummis, ut ex eadem omnes prodiiſſe officina videantur. Rem ego in medio relinquo. Aquilejenſium certe explorata ſeries a Volchero incipit, duciturque ad Patriarcharum poſtremum, Ludovicum Techium, quam infra dabimus integram.

II. Tum vero qui nummi hujuſmodi repeRiuntur in Muſæis, tum allatæ Nicolai & Ludovici Patriarcharum tabulæ, & vetuſtæ chartæ innumeræ docent, ac evincunt, cudi in Officina Monetaria Aquilejenſi conſueuiſſe nummos majores, minoreſque argenteos: ac iſtos paſſim appellatos *denarios parvulos*, ac *parvulos* abſolute: illoſque, *denarios*, & *denarios Aquilejenſes*, ſeu *monetæ Aquilejenſis*, quatuordecim parvulis conſtantes: ac parvulos demum frequentius dictos *Veronenſes*.

Chartarum certa fide, quæ adfero, luculentiſſime confirmantur. Ex tabulis in Archivo Forojulienſium Fratrum Prædicatorum adſervatis, profero verba, quæ ſequuntur. Anno 1252. *indictione decima, die nono exeunte Septembri .... pro pretio trecentarum librarum Veronenſium parvulorum*. 1256. *indictione quartadecima, die* XII. *intrante Madio .... pretio & foro trium Marcharum denariorum Aquilegenſis Monetæ*. 1260. *indictione tertia, die tertio intrante Januario ...... quadraginta ſex denarios Aquileg. monetæ*.

Plurima præſtat documenta Archivum inſignis Capituli Forojulienſis. Quæ ſequuntur accipe. Anno 1214 *denarios Aquil. monetæ*. 1216. *Denarios Aquil.* 1254 *pretio unius Marchæ, & duodecim librarum & mediæ denariorum Aquilegenſis monetæ*. 1276. *Quingentos & octoginta tres Fortones, viginti unum denarios, & octo Veronenſes, ad monetam Aquilegiæ computato denario Aquilegenſi pro quatuordecim Veronenſibus*. 1288. *Marchas denariorum Aquileg.* 1293. *Centum librarum Veronenſium parvulorum*. 1299. *Viginti duorum denariorum Aquilegenſis monetæ*. 1377. *Veronenſes parvulos viginti tres*.

Autographus *liber* ſervatur *Rationum Reverendiſſimi in Chriſto Patris & Domini Domini Ludovici, Dei gratia Sedis Aquilegenſis digniſſimi Patriarchæ, qui nominatus eſt, Clarum me fac*: quem olim ſumma Jo. Joſephi Liruti humanitate commodatum legimus, & expendimus: deque ipſo delibavimus plura, ad argumentum quod illuſtramus aptiſſima. Pauca profero ſic in eo poſita ratiocinia. Anno 1360. *Recepit Dominus Ambroſius de la Turre Theſaurarius a Joanne de Falcis .... libras Veronenſium ducentas .... A dicto Domino Phebuſino Marchas denariorum Aquilegenſium ducentum quatuordecim, denarios quadraginta quinque, pizzulos* (ſeu parvulos) *decem ... A Manfredo familiari Domini Guecellonis ſuper ſolutione dictæ Gaſtaldiæ libras parvorum centum quadraginta novem .... A dictis Dominis Pertoldo & Pileo de Murucio libras Veronenſium centum*. Anno 1361 *Recepit Dominus noſter Patriarcha a Dominis Pertholdo & Pileo fratribus de Muruccio Marchas denariorum centum quadraginta, & denarios quadraginta quinque, pizzulos ſex*. Paria paſſim occurrunt plurima, quibus in recenſendis diutius immorari non vacat.

In ipſis Ludovici Turriani anno 1359 & Nicolai anno 1356 confectis Tabulis, nummos argenteos in officina Monetaria Aquilejenſi cuſos *denarios Aquilegenſes* appellatos, & *denarios* legimus, qui recipi debeant *in quolibet foro & cambio per quemcumque, pro quatuordecim denariis parvulis quilibet*: ipſoſque *denarios parvulos*, & *denarios parvos* memoratos habes, qui & *moneta parva* appellantur. *Marcam* in ſuperioribus monumentis cum legis, & *Fortones*; nummum intellige non cuſum, neque ſignatum, ſed idealem, & arbitrarium. Denariis Aquilejenſibus centum & ſexaginta conſtabat Marca, & quarta pars Marcæ erat Forto: qua de re ampliora damus Capite VI. & VII.

III. Iterum ſub oculos modo ſubjicere præſtat Diplomatis a Conrado dati verba, ut legitimo ea ſenſu declarentur. Videlicet: *igitur denarios ipſius monetæ ex puro argento firmiter præcipimus fieri, & Veronenſis monetæ denariis æquiparari, niſi prænominatus Patriarcha ſua ſpontanea voluntate velit meliorare*. Apud Ducangium in Gloſſario ad Scriptores mediæ & infimæ latinitatis, vox *denarii* adhibita reperitur, tum pro nummo cuſo duodecim nummulis conſtante, quem *Solidum* vocabant: tum pro ipſo nummulo, duodecima ſolidi parte. Factum vero, ut frequentiore uſu majores nummi appellarentur *ſolidi*, ac *denarii* vocarentur minores, quibus illi conſtabant. Rem certiſſimam ac perſpicuam, quam obviæ Tabu-

Tabulæ apud ſcriptores, & Archivorum chartæ teſtantur, amplioribus piget verbis illuſtrare.

Utroque ſenſu accipi debent *Denarii* in Diplomate Conradi, tum pro ſolidis duodecim nummulorum, tum pro nummulo duodecima ſolidorum parte. Atqui facultas Poponi & Succeſſoribus facta fuit, ut argenteos denarios cuderent, vel *monetæ Veronenſis denariis æquiparatos*, vel etiam *ſi velint meliores*. Pro facultate ſibi data cudi juſſerunt Patriarchæ nummulos argenteos, Veronenſibus pares, qui & communi in Provincia vocabulo dicebantur *Veronenſes*: itemque ſignari nummos fecere, qui *ſolidis* majores eſſent, melioreſque; cum illi duodecim nummulis, quatuordecim iſti conſtarent. In Tabulis Nicolai & Ludovici de utraque moneta, magna, & parva, cudenda agitur: indiciturque, ut *denarii* majores *recipiantur in quolibet foro & cambio per quemcumque, pro quatuordecim denariis parvulis quilibet*. Verba illa Tabularum anni 1276. non prætereo, utpote aptiſſima: nempe, *quingentos & octoginta tres Fortones, viginti unum denarios, & octo Veronenſes, ad monetam Aquilejæ computato denario Aquilejenſi pro quatuordecim Veronenſibus*. Addo litteras Zenobii de Giaceto Monetarii, Antonii Patriarchæ nomine, ad Joannem de Rabata Goritienſem Capitaneum anno 1399. datas, quas integras infra dabo, quibus indicitur: *ſingulum denarium* novæ monetæ Aquilejenſis *pro quatuordecim parvulis* recipi debere, *& ſolidum pro duodecim parvulis*.

Itaque ſolidos duodecim parvulorum cudebat officina Monetaria Veronenſis: nummoſque, pariter *ſolidos* dictos, paris ponderis & valoris, ſignabant aliarum Civitatum officinæ in Marca Veronenſi. Henricus, Conradi filius, poteſtatem Bernardo Patavino Epiſcopo fecit, *Monetam faciendi ſecundum pondus Veronenſis Monetæ*. Tabulæ proſtant apud Rerum Patavinarum Scriptores, quas pluribus vitiis expurgatas vulgavit demum Doctiſſimus Joannes Brunatius, de Re Nummaria Patavinorum edita anno 1744. Diſſertatione, Capite II. Hinc nummuli in his locis cudebantur, quos *denarios* appellabant, & *parvulos*: ſimulque majores nummi, dicti *ſolidi*, duodecim denariis conſtantes. At majore nummo apud Aquilejenſes parte ſeptima aucto, ad quatuordecim uſque nummulos, mutata quodammodo fuere nomina apud illos. Nummos argenteos, quatuordecim nummulis conſtantes, vocabant *denarios*, & *denarios Aquilejenſes*: ipſique nummuli, alibi *denarii* dicti, *Veronenſes* appellati ſunt, & *parvuli*, & *pizzuli*. Nihil dictum, quod jam allata monumenta non confirment ampliſſime: ſed adhuc infra latiore calamo agendum.

CAPUT III.

Communis in Aquilejenſi provincia etiam ſolidorum uſus, qui duodecim parvulis nummis conſtabant. An eos cuderet Monetaria Aquilejenſis Officina? Videntur nummi fuiſſe, in officinis Marcæ Veronenſis, & alibi cuſi, ſignatique. Quid ſolidus Furlanus, & Aquilejenſis, & uſualis?

I. FRequentiſſimum *ſolidorum*, qui duodecim nummos parvulos *Veronenſes* valore & pretio æquabant, in Aquilejenſi provincia uſum in venditionibus, emptionibuſque, ſolutionibus æris alieni, aliiſque commerciorum ſpeciebus, patefaciunt innumera, quæ in publicis privatiſque Tabulariis adſervantur monumenta. Indubiam rem compertamque paucis in medium prolatis liceat confirmare. In allatis Zenobii de Giaceto litteris indictum legimus: ut *ſinguli denarii* Aquilejenſes *pro quatuordecim parvulis* recipiantur, *& ſolidus pro duodecim parvulis*.

Ex Forojulienſibus Archivis inſignis Capituli Canonicorum, ac Fratrum Ordinis Prædicatorum, hæc promo pauciſſima, & profero. Anno 1252. *pro pretio trecentarum librarum Veronenſium parvulorum*. 1259 *quinque ſolidi Veronenſium parvulorum*. 1417 *Cenſum livellarium duarum marcharum, unius videlicet denariorum novorum Monetæ Aquilegenſis, & alterius ſolidorum*. 1418 *Marchas denariorum quatuor, & quadraginta duas Marchas ſolidorum*. Ad ſeculum ſuperius quartumdecimum ſpectat laudatus *Rationum Ludovici Patriarchæ liber*, *qui nominatus eſt*, *Clarum me fac*: in eoque plurima proſtant rei, qua de agimus, documenta. V. g. *Marchas denariorum decem & octo*, *denarios viginti*, *& ſolidos duos .... Libras parvorum centum quadraginta novem*, *& ſoldos ſex ..... Marchas ſoldorum quatuor*, *& mediam .... Marcham unam ſoldorum*, *& ſoldos triginta duos*. His demum ratiocinia addo, quæ marcas ſolidorum, quæ ſolvebantur, redactas exhibent ad Marcas denariorum Aquilejenſium, quos parte ſeptima ſolidis majores jam adnotavimus. V. g. *Marchas ſoldorum triginta: capiunt Marchas*

chas XXV. $\frac{1}{2}$. *denarios* XXXIII. *piz.* IIII. .... *Marchas ſoldorum triginta ſeptem* , *quæ capiunt Marchas denariorum* XXXI. $\frac{1}{2}$. *denarios* XXXIIII. *piz.* IIII. Hiſce de ratiociniis , monetarumque æquationibus diligentiore opera inferius agendum .

II An vero hujuſmodi ſolidos, quorum uſus in Provincia frequentiſſimus erat in commerciis , officina monetaria Aquilejenſis cuderet , quæſtio eſt . Ajentem partem evincere videntur verba Diplomatis , quo Conradus Imperator facultatem Poponi Patriarchæ fecit , *faciendi denarios* argenteos , eoſque *Veronenſis monetæ denariis* , ideſt ſolidis , *æquiparandi* , *niſi prænominatus Patriarcha* , *ſua ſpontanea voluntate velit meliorare* . Quo loco tum facultas data eſt , ſignandi denarios pares Veronenſibus : tum arbitrium conceſſum , meliores majoreſque cudendi . Cur ergo , ſicut arbitrio , ita poteſtate ſibi facta uſi non fuerint Patriarchæ ?

Argumentum ſuppeditant , quo res eadem evinci videtur , citatæ litteræ Zenobii de Giaceto Primus eas in lucem protulit Juſtus Fontaninus , poſtea Archiepiſcopus Ancyranus , in libello italice edito *Delle Maſcade* . Integras referro . ,, Nobili Viro Johanni de ,, Rabatta , honorabili Capitaneo Goritiæ ,, Majori , & amico chariſſimo , Zanobius ,, Monetarius de Giaceto de Florentia , Utini ,, habitans , cum recommendatione . Noveritis , Reverendiſſimum Dominum D. Antonium (Cajetanum) Patriarcham Aquilegenſem modo noviter mutaſſe monetam : & ,, ipſius monetæ regalia , debenda Magnificis ,, Dominis Comitibus Goritianis Dominis veſtris , idem Dominus Patriarcha mittit præſentium per latorem de dicta moneta nova, ,, modo noviter mutata : videlicet denarios ,, novos ex dicta moneta , aſcendentes ad ,, ſummam centum librarum ſolidorum , quæ ,, debentur prefatis Dominis Comitibus pro ,, eorum regalia , quando mutatur moneta . ,, Quare vos precibus inſtantiſſimis , quibus ,, poſſum rogo , quatenus velitis in Goritia , ,, & in aliis locis præfatorum Dominorum Comitum exiſtentibus ad has partes , dictam ,, monetam modo noviter mutatam facere proclamare : videlicet , quod unuſquiſque habitator, & ſubditus dictorum locorum præfatorum Dominorum Comitum recipere ,, dictam monetam debeat; videlicet ſingulum ,, denarium pro quatuordecim parvulis , & ,, ſolidum pro duodecim parvulis , ſub aliqua ,, certa pœna exigenda a quolibet contrafaciente , ſecundum quod nobis videbitur . ,, Datum Utini 14 Aprilis , indictione ſeptima . , (anno *Chriſti* 1399) Ubi luculentiora adhiberi verba non potuiſſe videntur , quæ enunciarent , Monetam novam , ſeu nuper cuſam in officina Monetaria Aquilejenſi , tam denarios quatuordecim parvulorum complexam eſſe , quam ſolidos parvulis duodecim conſtantes .

Accedunt Tabulæ , quas Humaniſſimus Lirutus tradidit , *venditionis cujuſdam domus in Glemona* , *anno* 1386 *Indictione* 9. *die* 5. *Novembris* ; in quibus ita pretium enunciatur : *pro pretio & foro Marchar. Sold. Furlanorum* XVI. *& Sold.* XX. Solidorum marcas heic habes , ſolidoſque vocatos *Furlanos* . Cur ita? Plana & obvia ratio videtur , quod in Provincia Forijulii cuderet eos officina Monetaria Patriarcharum . Hinc *Furlani* dicti fuerint , ut a Patavinis diſtinguerentur , a Veronenſibus , aliarumque civitatum nummis , aut ſolidis .

III. Opinioni huic , quam argumentis haud leve monumentum præſeferentibus communivimus , graviſſimæ adverſantur difficultates . Plurimos quidem nummos argenteos , parvulos , & majores , a Volcheri Patriarchæ ætate ad finem uſque dominationis Patriarchalis , effoſſos ac inventos Muſæa eruditorum ſervant ; quin in majoribus illis ullum deprehendi ſignum certum , ac ſtabile , cunctiſque obvium queat , quod denarios Aquilejenſes diſtinguat a ſolidis : habenturque illi omnes pro denariis An ſolidos æque , ac denarios cuderit Monetaria Patriarcharum officina ; iſtoſque contingat in dies detegi plures , nunquam illos ?

In allatis Nicolai , & Ludovici Tabulis , quibus cudenda moneta indicitur , deque cudendæ ipſius Monetæ ratione pacta continentur , unus occurrit denarius major quatuordecim parvulorum : nullaque nummi , aut ſolidi mentio , qui *duodecim* conſtaret nummulis . Clariſſima verba ſunt : *quodque teneatur idem Dominus Patriarcha facere proclamari ad omnem requiſitionem dicti Franciſci* (Monetarii) *quod prædicti denarii recipiantur in quolibet foro & cambio per quemcumque* , *pro quatuordecim denariis parvulis quilibet* .

Novæ Monetæ ſub Raimundo Patriarcha fabricam memorat Julianus in Chronico Forojulienſi ad An. 1274. & ad An. 1277 memoratque cuſos denarios , quatuordecim & ſexdecim

decim nummulis conſtantes : de ſolidis , qui duodecim nummulos æquarent , ne verbulum quidem habet . Ad annum poſteriorem ſic ait : „ Die VII. intrante Martio , mutata eſt „ moneta , quæ habebat Patriarchæ (Rai- „ mundi) imaginem interius , & exterius „ turrim , quæ valuerat XIV. *Veronenſis* , „ in monetam valentem , ſeu poſitam XVI. „ *Veronenſis* , habentem interius imaginem „ Sanctæ Mariæ cum Filio , & exterius *Aqui-* „ *legia* . Item eodem anno , die VII. intrante „ Aprili , fuit proclamatum ex parte Patriar- „ chæ : quod ex tunc daretur tantum pro „ *quatuordecim Veronenſibus* & illa nova, quæ „ tunc currebat , differens a priori in duabus „ Crucibus parvulis interius & exterius . „ Mirum , Chroniſtam data opera agentem de nova moneta , in officina Aquilejenſi cuſa , denarios memorare quatuordecim parvulorum , ſolidos præterire , ſi & ipſi in eadem Aquilejenſi officina ſignarentur !

Præſto ſunt aliæ Tabulæ , extremo dominationis Patriarchalis tempore confectæ , quæ rem eamdem confirmant . „ Innoteſcat unicui- „ que perſonæ , qualiter cum hoc .... ad ho- „ norem & reverentiam omnipotentis Dei , & „ ſuæ glorioſæ Genetricis Mariæ , ac pro fru- „ ctu & communi utilitate totius Patriæ Fori- „ julii : illuſtris Princeps , & Reverendiſſimus „ Dominus noſter D. Ludovicus Dux de Dech , „ & Sanctæ Sedis Aquilegenſis digniſſimus „ Patriarcha , noviſſime ordinaverit , & fieri „ fecerit monetam novam , videlicet *denarios* „ ſecundum antiquam conſuetudinem antiquo- „ rum Dominorum Patriarcharum , & bono- „ rum Paſtorum & Rectorum dictæ Sanctæ „ Sedis Aquilegenſis , necnon ſecundum anti- „ quum ſtylum & ordinem uſitatum in dicta „ Patria . Et nunc dicta Moneta fuit ſazata , „ & approbata hodierna die per Magiſtrum „ ad id ſpecialiter deputatum : quæ reputatur „ eſſe boni ponderis , & finæ ligæ argenti : „ ideo pro parte dicti Reverendiſſimi Domini „ noſtri Domini Patriarchæ , ego Dominicus „ præco mando unicuique perſonæ , vicinæ , „ & forenſi , ut debeat recipere & expende- „ re de dicta moneta pro *denariis* , in ratione „ pro ſingulo *parvulorum quatuordecim* , per „ totam dictam patriam . Scientes , quod „ quicumque contra faciens huic proclamatio- „ ni , pro ſingula vice qua contrafecerit , in- „ currat & cadat in pœnam 100. librarum „ *denariorum* , applicandarum Cameræ Pa- „ triarchali . Quæ pœna nullatenus remitte- „ tur eidem ſic contra facienti . Dat. Utini , „ die Sabbati 26. Martii 1413 Indictione 6. „ Cuſam ſignatamque *novam* Aquilejenſem *monetam* habes : *videlicet denarios ſecundum antiquam conſuetudinem* , minime ſolidos Ejuſdem monetæ valorem publice præco denunciat , jubetque recipi debere & expendi *denarios* , non ſolidos . Valor demum nummorum conſtituitur *in ratione parvulorum quatuordecim pro ſingulo* , nulla ſolidorum ingeſta mentione , qui duodecim parvulos valerent . Hæc mihi ferme peremptoria videntur .

Quid ? quod in ea nummorum largitione , quæ pro munere quodam , cum nova moneta Aquilejenſis cuderetur , fieri Comitibus de Goritia conſueverat , nummos argenteos , qui ſolvebantur , *denarios* vocat Zenobius Monetarios , minime Solidos : „ Idem Dominus „ Patriarcha , inquiens , vobis mittit præſen- „ tium per latorem de dicta *Moneta nova* , „ modo noviter mutata , & fabricata : vide- „ licet *denarios* novos ex dicta moneta , aſcen- „ dentes ad ſummam centum librarum *Solido-* „ *rum* , quæ debentur præfatis Dominis Comi- „ tibus pro eorum regalia , quando mutatur „ moneta . „ Ubi *de nova moneta* , *noviter mutata* , *& fabricata* , miſſos legimus *denarios novos ex dicta moneta* . Cur etiam novi *Solidi* miſſi non fuerint , ſi eos Monetaria Aquilejenſis officina ſignaſſet ? Animadverte , *denarios* ex dicta *moneta nova* numeratos eſſe *ad ſummam centum librarum ſolidorum* . Nempe pro conſueto munere *centum* ſolvebantur *libræ ſolidorum* : at nulla tamen erat *Solidorum* ſolutio , ſed *denariorum* ; quot videlicet , ratiocinio inſtituto , penſatoque valore , centum libris ſolidorum æquivalebant . Cur ita ? Satis apertum puto , quia de nova moneta , quæ in Aquilejenſi officina cuſa fuerat , non alii argentei nummi erant , niſi denarii parvuli , ac majores parvulis quatuordecim conſtantes .

Cum ergo in eiſdem litteris Monetarium denunciantem legis , ut Comites Goritiani eorumque ſubditi *dictam Monetam novam recipere debeant* , *videlicet ſingulum denarium pro quatuordecim parvulis*, *& ſolidum pro duodecim parvulis* ; denarios accipe pro ipſa Aquilejenſi Moneta nova , ſolidoſque pro nummis extraneis , quorum uſus Goritiæ & in Comitatu communis erat , vel Tergeſtinis , vel Tirolenſibus , vel aliarum Civitatum , & ipſius Goritiæ , (ibi namque cuſos aliquando nummos, nummi qui ſervantur in Muſæis patefaciunt :) factamque proinde a Monetario denunciationem ſic intellige , ut novi illi denarii , utpote Aquilejenſes , pro parvulis qua-

tuord. cum ſinguli, quicumque illi ſint, recipi debeant; cæterique nummi uſu communi adhibiti in commerciis, utpote extranei, aliiſque in officinis Monetariis percuſſi, appellatique *ſolidi*, valore & pretio duodecim duntaxat parvulorum Veronenſium recipiantur. Ac ſane monetæ illius extraneæ argentei nummi, qui in Civitatibus Marcæ Veronenſis, aliiſque finitimis in locis cudebantur, plurimi effodiuntur in dies ex agro Forojulienſi, non minus ac denarii, quos Aquilejenſes appellamus. Tirolenſis nummi, itemque Goritiani typos in poſtrema Tabula impreſſos vide.

Neque facultatem urgeas a Conrado Imperatore factam, ſignandi denarios, tum monetæ Veronenſis denariis æquivalentes, tum etiam meliores, ipſi Patriarchæ ſi vellent. Facultate nempe ſibi facta uſi ſunt. Cudi fecere tum denarios parvulos Veronenſibus pares; tum majores, non quidem æquiparatos ponderi ac valori ſolidorum Veronenſium, ſed meliores majoreſque, parte ſcilicet ſeptima, ad ſummam uſque quatuordecim parvulorum. Id juſſum, id permiſſum in diplomate Imperatoris: ac utrumque executioni demandatum a Patriarchis pro ſibi data poteſtate.

IV Solidos opponis, in aliquibus Archivorum tabulis vocatos *Furlanos*: eoſque ita dictos intelligis, quod eoſdem, tametſi duodecim parvulos valentes, non alia cuderet Monetaria officina, niſi Aquilejenſis in Provincia Forijulii. Imo denarios ipſos Aquilejenſes quatuordecim parvulorum putaverim ego, dictos *Solidos Furlanos*: a cæteris nempe ſolidis diſtinctos, qui duodecim tantum parvulis conſtabant.

Interpretationem confirmari arbitror ſequentibus Tabulis, quas Fratrum Prædicatorum Forojulienſium Archivum ſervat. Altera eſt: „ Anno 1446. Indictione 9 die vero Lunæ „ 21. Menſis Novembris ... ſolvendo annuatim .. ipſi Monaſterio Sancti Dominici Soldos Aquilegenſes decem. Altera: Anno „ 1470 Indictione 3. die 3. Menſis Maii .... „ Cui Eccleſiæ (Sancti Dominici) ſive Conventui legavit perpetualiter annuatim ſolvendam .... Marcham unam Soldorum uſualis monetæ. „ Quibus in locis *Soldos uſualis monetæ*, maximeque *ſoldos Aquilegenſes*, intelligi debere *denarios quatuordecim parvulorum*, dictos *Aquilejenſes*, nullus dubito: nondum enim ea tempeſtate, Monetæ Patriarcharum, tametſi Provincia Forijulii potiretur Veneta Majeſtas, antiquatus omnino uſus erat cum priſtino ſuo valore.

Neque mirum, denarios prædictos Aquilejenſes dictos aliquando *ſolidos*, maximeque cum addito *uſualis monetæ*, vel *Aquilejenſes*, vel *Furlanos*: cum & ipſi *ſolidi* non raro vocentur *denarii*. In ipſo Conradi Imperatoris diplomate, quo prærogativa Poponi Patriarchæ confertur, denarios cudendi pares, vel meliores *Veronenſis monetæ denariis*, intelligere denarios iſtos par eſt, tum numulos parvulos, tum majores, ideſt *ſolidos*, valentes duodecim parvulos. Peritiſſimus Joannes Brunatius in Opuſculo, *De re Nummaria Patavinorum*, Venetiis excuſo anno 1744 apud Jo. Baptiſtam Paſqualium, Capite V. chartam profert cum his verbis: „ M. CC. III. Indictione VI. die III intrante Novembri: Paduæ „ in Epiſcopali Camera .... promiſerunt ſolvere ... VI. libras *denariorum* Veneciarum: „ videlicet XL ſolidos ad forum Sanctæ Juſtinæ, & XL ad mercatum Sancti Proſdocimi, & XL. ad forum Sancti Viti. „ Ubi qui primum appellantur *denarii*, deinde *ſolidi* vocantur. Aliæ Tabulæ proſtant in quibus hæc habentur: „ Anno Mill. C nonageſimo ſecundo Indictione X. die 11 intrante Octobre .... reliquit (Speronella in „ ſuo teſtamento) libras quinquaginta *denariorum* pro mille Miſſis cantandis: „ quo loco denarios accipit Brunatius pro ſolidis: docetque hac ætate, cantandæ Miſſæ ſtipendium *ſolidum* unum fuiſſe, duodecim parvulos valentem. Satis hæc vero, ut cuique lux affulgeat, qua prælucente veteres chartas, vetuſtoſque nummos in eis enunciatos recte valeat, vocis æquivocatione ſublata, intelligere.

CAPUT IV.

Frixachenſes nummi, & Frexachenſes, Frixachi, vel etiam Frixerii. Iidem omnino cum denariis Aquilejenſibus parvulorum quatuordecim. Cur eo nomine appellati.

I. NUmmos frequentius memorant vetuſtæ chartæ, in Tabulariis noſtris, publicis privatiſque, adſervatæ, dictos *Frixachenſes*, *Frexachenſes*, *Freſachenſes*, *Frixachos*, vel etiam *Frixerios*. Anno 1092. *tres Friſacenſes* occurrunt in Tabulis Capitularis Archivi Forojulienſis. Anno 1206. in Membrana Archivi Aquilejenſis, prædium venditur *pro pretio ſex Marcharum Frixacenſis Monetæ*. Anno 1354. *Indictione VII. die XXVI.*

XXVI. intrante Menſe Auguſto ..... Redditus quorum Manſorum idem Dominus Galvanus aſſeruit, aſcendere ad uſum Curiæ de redditu, Marchas VIII. demptis Frex. XX. Anno 1355. *VIII. Indictione, die XXV. intrantis Menſis Januarii, in Caſtro Maniaci ... ſolvit annuatim de fictu St. 2. frumenti, St. 2. Millei, ſpatulam 1. edum 1. gallinam 1. & Frex. XII. ..... Et ſolvunt annuatim de fictu Frex. cent. Aquilegenſis monetæ ..... Et in Miſſis pro omni Sacerdote in Offertorio unum Doplerium cum VII. Frex. dare & offerre* debeant. Anno 1370. *Die ſeptima Julii, ſub Domo Communis Miniaci .... Solvit 1. Star. frumenti, 1. Avenæ, 1. Millei, 2. quartas Siligenii, 2. quartas Panigii, Frex.* 20 Superiores tres chartas Illuſtriſſimo Comiti Nicolao Jacobo de Maniaco acceptas debeo. In Statutis vetuſtis laudati Forojulienſis Capituli hæc habentur: *Trium Frixach. Frixachen. XX. & non ultra. Unam Marcham Frixach. Unius Marchæ Frixachorum.*

In Vita Beati Bertrandi Patriarchæ, qui anno 1350 vita functus ad cælites evolavit, apud Bollandi Continuatores ad diem VI. Junii, hæc legimus verba Capite V.... Votum emiſit, *ut ejus ſepulturam viſitaret, & ſuper ipſam Imaginem ceream ad formam hominis trium librarum, & valoris quadraginta Frixoriorum poneret, & offerret*. In Notis Bollandiani ſic habent. „ Quod genus monetæ, „ & cujus valoris fuerint Frixoria, ignorare „ ſe hodie fatentur Forojulienſes interrogati. „ Suſpicantur autem, nummum fuiſſe, Frixorii ſeu ſartaginis formam referentem, vel „ impreſſam ſibi habentem. „ Nugæ ſunt. Nullus ego dubito, *Frixorios*, vel *Frixerios* perinde intelligi ac *Frixachenſes*, ac *Frixachos* debere: illudque animadverto, mihi nondum præſto fuiſſe chartas, in quibus *Frixorios* aut *Frixerios* legerem, cum plurimæ nummos præſtent *Frixachenſes*, *Frexachenſes*, & *Frixachos*. Hinc loco citato cum fortaſſe ſcriptum eſſet in Codice MS. *Frix.* minus periti librarii expreſſerint vocem *Frexoriorum*, pro *Frixachenſium* vel *Frixacorum*. Ut ut ſeſe res habeat, compertum exploratumque debet eſſe, memoratos eo loco *Frixorios* intelligi denarios Aquilejenſes debere.

II. Nummos hujuſmodi, *Frixachenſes* dictos, & *Frixachos*, pronuntiat Juſtus Fontaninus in citata Epiſtola *delle Maſnade* Nota 23 cuſos non fuiſſe ſignatoſque, ſed arbitrarios & ideales, certo quodam numero denariorum Aquilejenſium conſtantes, ea ratione excogitatos, ut minore ſumma expediri contractus poſſent, ac facilius ratiocinia inſtituerentur: quod in *Marcha*, & *Fortone* factum, inferius dicendum: ac inſuper demum a *Frixachenſibus* diſtingui putat Frixerios, veluti duo nummorum non ſignatorum genera.

Contra ſe rem habere, certum facit exploratumque laudatus Codex *Rationum Reverendiſſimi in Chriſto Patris & Domini D. Ludovici Dei gratia Sedis Aquilegenſis digniſſimi Patriarchæ, qui nominatus eſt, Clarum me fac*. Poſitas in eo rationes ita legimus, ut *Frixachenſes* vel *Frixachi* pro iiſdem omnino Aquilejenſibus denariis quatuordecim parvulorum paſſim conſtantiſſime accipiantur. V. g.

„ Recepit pro ſolutione .... March. denr. decem & octo, *dnr* viginti, & ſoldos duos	Mr XVIII. *Frix.* XX. ſold. II.
„ Recepit ... ſuper ſolutione .... March. dnr. Aquilegen ducentum quatuordecim, *denarios* quadraginta quinque, piz. (pizzulos, ſeu parvulos) X.	Mr. II^{c} XIIII. *Frix.* XLV. piz. X.
„ Recepit... March. denariorum centum quadraginta, & *denarios* quadraginta quinque, piz. ſex. ---- ---- ----	Mr. CXL. *Frix.* XLV. piz. VI.
„ Recepit .. March. dnr. unam, & *dnr* octo	Mr. I. *Frix.* VIII.
„ Recepit.. March. dnr. unam, & *dnr* quinquaginta. ---- ---- ----	Mr I. *Frix.* L.

Et ſic deinceps paſſim: ubi qui *denarii*, vel *denarii Aquilejenſes* integra expreſſa voce appellantur, indicantur etiam compendiaria nota *Frix.* quæ *Frixachenſes*, aut *Frixachos* ſignificat.

Quid erit ergo formula illa, in vetuſtis chartis haud infrequens: v. g. *Quadraginta Freſachenſes denariorum novorum Aquilejenſis monetæ*? Annon certus enunciari videatur numerus denariorum, qui in officina Aquilejenſi cudebantur, in uno vel pluribus Freſachenſibus contentus, veluti nummo arbitrario? Par eſſe videtur ratio, atque cum *Marcha una*, vel *decem*, vel *viginti*, vel *centum Marchæ* denariorum Aquilejenſium enunciantur: arbitrarius quippe nummus eſt Marca,

quo

certus continetur denariorum numerus. Verum ineſſe nullam verbis allatis difficultatem, luculentiſſime evincunt poſita ratiocinia, quæ in laudato *Rationum* codice, *Frixachenſem* nummum repræſentant unum eumdemque, ac *demum denarium Aquilejenſem* quatuordecim parvulorum. Una reſtat prædictæ formulæ, aut locutionis ratio, & origo quærenda.

III. Hæc vero facilius detegi ut poſſit, cur denarii noſtri Aquilejenſes inſigniti fuerint *Frixachenſium* aut *Frixachorum* nomine, in anteceſſum perquiramus oportet. Friſaci, vel Freiſaci, quæ Carinthiæ civitas eſt, remotiore jam ævo Monetaria officina extitabat: ſignatique in ea nummi dicebantur *denarii Freſacenſes*. Apud Bernardum Pezium Tomo III. Theſauri Anecdotorum Parte III. documenta proſtant in Codice Diplomatico Admontenſi: primum *anni ab incarnatione Domini M. C. LXVIIII. Indictione II.* num. 9 cum his verbis: *VI. Marcharum Freſacenſium denariorum*; & alterum *Indictione V.* (anni 1232.) num. 58 ubi hæc habentur: *ut Abbas idem XXV. Marcas denariorum Friſacenſium Militi daret prædicto*; tertium *anni Incarnationis Domini M. C. XCI.* num. 114 in quo legimus: *unde ſibi quinquaginta denarii Frixacenſis monetæ annuatim ſolverentur*. Apud Ughellum in Italia Sacra, edit. Ven in Vodalrico II. Patriarcha Aquilejenſi, charta recenſetur *anni M. C. LXXX. Indict. XIII.* quæ Bernardum de Treven Miniſterialem exhibet, ſolventem Moſacenſi Abbatiæ, nomine cenſus, *annuatim quinque denarios Friesac.* (Frieſachenſes.) In Codicillo demum Diplomatum Bambergenſium apud Ludevvigum in Eccleſia Bambergenſi, Privilegium refertur num xx. quo Fridericus II. Imperator facultatem Henrico Bambergenſi Antiſtiti confert: *ut apud Villacum* (aliam Carinthiæ civitatem) *novam Monetam cudi faciat, quæ Friſacenſi Monetæ æque polleat*. Datum Diploma eſt *anno Dominicæ Incarnat. M. CC. XLII. Menſe Junio quintædecimæ Indictionis*.

De voce jam puto diremptam eſſe quæſtionem omnem: proque certo habendum, nomen denariorum, qui ſignabantur Friſaci, ad Aquilejenſes denarios translatum eſſe. Quænam enim vocis differentia fuerit inter *Friſacenſes* & *Freſacenſes* nummos, quos Friſaci cudebant Monetarii, ac inter *Frixachenſes*, *Freſachenſes*, *Frixacos* ita nuncupatos denarios Aquilejenſes? Ac ſane *Friſacum*, & *Freiſacum*, civitatem Carinthiæ, vocatam barbara voce *Frixacum*, & *Frexacum*, & *Freſacum*, nullus dubito.

Cur vero nomine illo *Friſacenſium* denariorum, & ipſi Aquilejenſes nummi inſigniti? Vel quia denarii noſtri pares fuerint, valore, & pondere, illis nummis, qui *Friſaci* in Carinthia percutiebantur. Vel potius, quod ævo primo quiſpiam noſtrorum Patriarcharum denarios Aquilejenſes feriundos curaverit in officina Monetaria *Frixacenſi*. Jus ipſum cudendi Monetam Aquilejenſem a Gregorio Patriarcha translatum fuiſſe in quoſdam Venetos Cives, diſcimus ex Tabulis, quas Capite primo num. II. recenſuimus. Quidni ſimile quidpiam, nondum fortaſſe Aquilejæ, vel alio in loco Provinciæ Forojulienſis officina Monetaria inſtructa, Bertholdus, aut Volcherus, aut Præceſſores Patriarchæ egerint? Hinc porro factum, ut denarii, ad uſum quidem Aquilejenſium ſignati, ſed tamen in *Friſacenſi* officina Monetaria cuſi, *Frixachenſes* dicti fuerint, & *Frixachi*, & *Freſachenſes*. Quo rem magis animo verſo, eo proclivius feror, ut rem ita accidiſſe credam.

Poſita rurſum in calce numeri II. difficultas evaneſcit, quæ ex illa formula deſumitur, v. gr. *Quadraginta Frexachenſes denariorum novorum Aquilegenſis monetæ*. Intellige nummos *Freſachenſes* generatim pro denariis, ſive qui *Friſaci* pro Friſacenſibus populis cudebantur, ſive qui Aquilejenſes erant, Aquilejæ vel alibi percuſſi: cætera verba, *denariorum Aquilegenſis monetæ*, veluti differentiam accipe, qua nomen illud generale definitur, ac circumſcribitur: ac perinde demum fuerit, enunciare *quadraginta denarios novos Aquilejenſes*, atque *quadraginta Freſachenſes denariorum novorum Aquilegenſis monetæ*.

CAPUT V.

Denariorum Aquilejenſium communis valor, itemque ſolidorum in Provincia. Extraordinarius aliquando, & excedens Communis comparatus cum hodiernæ Monetæ Venetæ ſolidis. Idemque cum mercium quantitate, quæ vendebantur & emebantur.

I. COmmunem denariorum Aquilejenſium valorem conſtanti pretio *quatuordecim parvulorum Veronenſium* æſtimari conſueviſſe, jam ſæpe diximus: Solidoſque valuiſſe, haud unquam invecta mutatione, *duodecim* eoſdem *Veronenſes parvulos*: adeoque denariorum exceſſum præ ſolidis parte ſepti-

ſeptima computari. Documentis indubiis diligentius res eſt demonſtranda.

Charta *anni* 1276. prolata eſt Capite II. num. II. ex Archivo Capituli Forojulienſis, ubi hæc habentur: *quingentos & octoginta tres Fortones, viginti unum denarios, & octo Veronenſes; ad monetam Aquilegiæ computato denario Aquilegenſi pro quatuordecim Veronenſibus*. Repeto Juliani verba in Chronico Forojulienſi ad Ann. M. CC. LXXVII. „ Die „ VII. intrante Martio mutata eſt moneta, „ quæ habebat Patriarchæ imaginem interius, „ & turrim exterius, quæ valuerat *XIV. Veronenſes*, in monetam valentem ſeu poſitam „ XVI. Veronenſes, habentem interius imaginem Sanctæ Mariæ cum Filio, & exterius „ *Aquilegia*. Item eodem anno die VII intrante Aprili, fuit proclamatum ex parte „ Patriarchæ: quod ex tunc daretur tantum „ *pro XIV. Veronenſibus* & illa nova, quæ „ tunc currebat differens a priori in duabus „ Crucibus parvulis, interius, & exte- „ rius. „

Anno 1356. confectas habes Nicolai Patriarchæ Tabulas Capite I. deſcriptas, quæ ſic habent: „ Teneatur idem Dominus Pa- „ triarcha facere proclamari ad omnem re- „ quiſitionem dicti Franciſci (Monetarii:) „ quod prædicti denarii (tunc cuſi) reci- „ piantur in quolibet foro & cambio per „ quemcunque, *pro quatuordecim denariis* „ *parvulis* quilibet. „ Eadem habentur verba in Tabulis Ludovici Turriani ſucceſſoris, datis *anno Nativitatis M. CCC. LIX. indictione XII. die XIX. Menſis Octobris*. Zenobius Monetarius in Epiſtola anno 1399. data ad Joannem de Rabatta, admonet ipſum, ut præconis denunciatione indîcat: *quod unuſquiſque habitator & ſubditus* (Goritienſis) *recipere dictam monetam valeat; videlicet ſingulum denarium pro quatuordecim parvulis, & ſolidum pro duodecim parvulis*. Sub Ludovico Techio anno 1413. *unicuique perſonæ, vicinæ, & forenſi*, Præco denuntiat, *ut debeat recipere, & expendere de dicta moneta, pro denariis in ratione pro ſingulo parvulorum quatuordecim*. Plura dabimus infra, de Marca nummo arbitrario pertractaturi.

II. Cuſos attamen aliquando denarios Aquilejenſes majoris valoris, verba Juliani Chroniſtæ ſuperius allata evincunt: *Mutata eſt*, inquientis, *moneta, quæ habebat Patriarchæ imaginem interius, & turrim exterius, quæ valuerat XIV. Veronenſes, in monetam valentem ſeu poſitam XVI. Veronenſes*. Refert Jacobus Valvaſonus de Maniaco in Hiſtoria MS. Patriarcharum Aquilejenſium: Monetam juſſu Bertrandi ſignatam fuiſſe, cujus valor pretium *quatuor denariorum* communium æquaret. Typum nummi deſcribit, parte ex una inſigniti *imagine Sancti Hermagoræ*; atque *Cruce*, & nomine *Deus* ex altera.

Hunc ſervant Muſæa nummum. Pars altera Crucem exhibet, intra cujus latera DEUS, cum epigraphe *Bertrandus Patha*: viſitur in altera Sancti Pontificis effigies, qui manum dexteram elevatam habet, ſiniſtra tenet crucem, cum verbis in circuitu, *S.* (ſic) *Hmachor*, Vide Tab. 3. num. 1. Pondere examinato, æquipollere nummus deprehenditur duobus denariis, & dimidio. Nummus etiam ejuſdem Bertrandi habetur, duplo major cæteris: cujus antica præfert Deiparæ imaginem, puerum Jeſum ulnis geſtantem, cum epigraphe, *Virgo Maria* (ſic) *Avocata Mundi*: poſtica vero Aquilam exhibet cum litteris, *Bertrandus P. Aquilegenſis*. Eamdem conſule Tabulam 3 num. 2.

Vetuſtæ demum ſeculi quartidecimi chartæ occurrunt, in quibus enunciantur denarii *de viginti* parvulis: quos attamen Aquilejenſem fuiſſe monetam, non ita facile dixerim. Sed hæc ſatis de nummis, quos raro cudebant juſſu Principis Aquilejenſes Monetarii, communem denariorum valorem excedentibus.

III. Communis Aquilejenſis denarii valorem expendere jam liceat, ad exteros nummos, eorumque æſtimationem comparatum. Fontaninus in Epiſtola laudata *delle Maſnade* Nota 23. arbitratur Aquilejenſes *argenteos denarios æſtimari ſingulos poſſe ſex ſolidis Venetis hodiernis*. Hanc ergo animadverto conjectationem Aquilejenſibus cujuſque ætatis denariis adaptandam non eſſe, cum non fuerit una, ſive materiæ conditionem ſpectes, ſive pondus conſideres, ſed varia ipſorum ratio. Nummi quippe ſub Volchero, Bertholdo, Gregorio, Raimundo, Petro, Ottobono ponderoſiores erant, purioreque argento conflati: ab his decidunt, pondere, & nota, qui ſub Nicolao, Ludovico, & Marquardo ſignati fuerunt: minuſque ponderantes, redactique ad impuriſſimum gradum deprehenduntur, quos cudi poſtremi Patriarchæ curarunt; qua de re latius infra.

Denariorum comparationem cum Ducatis, & Florenis aureis frequentius exhibet citatus Codex *Rationum* Ludovici Patriarchæ, anno 1360. & inſequente ſcriptus. V. g. *Recepit.... Ducatos quinquaginta quatuor in ratione*

LXIIII. denariorum pro quolibet : vel *Florenos viginti unum in ratione LXIII. denariorum pro quolibet* : vel *Ducatos quadringentos in ratione denariorum ſexaginta trium , & parvorum decem pro quolibet Ducato* . Ducatum intellige nummum aureum Venetum , vulgo *Zecchino* . Hujuſce valor hodiernus in communi foro æſtimatur libris viginti duabus , ſeu ſolidis 440 Hanc ſummam divide per 64. (quot nempe Aquilejenſes denarii æquabant aurei nummi valorem :) quotus erit 6. reſiduus 56. Solidos iſtos reſiduos 56. duc in duodecim parvos nummulos , vulgo *Bagattini* : productum habes 672. Hanc divide ſummam per 64 In quoto erunt nummi parvi 10. & ſuperſunt 32. Itaque Aquilejenſis denarius , ætate Nicolai & Ludovici Patriarcharum cuſus , excedit valore ſex Venetos hodiernos ſolidos , ac ſeptem non exæquat .

Hinc ſolidorum hujuſmodi numerus augendus eſt , ad æquandum valorem Aquilejenſis denarii ætate ſuperiore ſignati ob meliorem tum ponderis , tum notæ conditionem : idque oppoſita ratio efficit , ut ſequioris ac poſtremæ ætatis denarius pauciores valeret ſolidos hodiernos . Ab laudato Jo. Joſepho Liruto , Forojulienſium antiquitatum peritiſſimo , accepimus : chartas in Archivis a ſe viſas , quæ docent , Ducatum aureum Venetum anno 1380. computari conſueviſſe pro 70 denariis Aquilejenſibus , ſeculi quintidecimi initio pro denariis octoginta, & anno 1414 pro denariis ferme nonaginta . Res ita habere ſe debuit in hiſce Aquilejenſibus denariis , qui & pondere , & materiæ conditione in dies evadebant pejores .

Venetiis prodiit laudata Epiſtola *delle Maſnade* anno 1698. apud Hieronymum Albrizium : quo tempore nummus aureus Venetus , vulgo *Zecchino* , in foro pendebat libras decem & ſeptem ſolidorum , ſeu ſolidos 340. Hinc inſtituto (ut ſuperius) ratiocinio , innoteſcit , ſingulos denarios Aquilejenſes pares valore fuiſſe ſolidis quinque Venetis , & tribus parvulis : quorum reſidui ſunt octo & quadraginta , in 64. denarios diſtribuendi . Quæ tamen ratiocinia recte ut ſe habeant , pro dato ſumi debet , Venetum hodiernum nummum aureum ejuſdem eſſe notæ & gradus, ac illi erant , quorum valorem ætate Ludovici Patriarchæ æquabant 64. denarii Aquilejenſes .

Facta rurſum comparatio ad hodiernos duntaxat pertinet ſolidos Venetos : æreos videlicet , duodecim parvulis , vulgo *bagattini* , ſingulos conſtantes ; tametſi a foro & uſu rejecti dudum prædicti parvuli ſint , & exulent . Cæterum argenteos olim Veneta monetaria officina ſignabat denarios , aut ſolidos : in eaque prima vice anno 1285. cuſus aureus Ducatus , vulgo *Zecchino* , viſus eſt . Hujuſce valorem multiplicem ac varium , relate ad ſolidos , ac ſolidorum libras , pro notæ , ponderis , & valoris eorundem decremento , ſcheda ſequens exhibet .

Anno	1285.	---- ----	L. 3. 2.
	1351.	---- ----	L. 3. 4.
	1353.	---- ----	L. 3. 6.
	1356.	---- ----	L. 3. 8.
	1359.	---- ----	L. 3. 10.
	1365.	---- ----	L. 3. 12.
	1370.	---- ----	L. 3. 14.
	1377.	---- ----	L. 3 16.
	1378.	---- ----	L. 3. 18.
	1379.	---- ----	L. 4.
	1380.	---- ----	L. 4. 2.
	1382.	---- ----	L. 4. 4.
	1399.	---- ----	L. 4. 13.
	1412.	---- ----	L 4. 14. 8.
	1417.	---- ----	L. 5.
	1418.	---- ----	L. 5. 1.
	1429.	---- ----	L. 5 4.
	1441.	---- ----	L. 5. 13.
	1442.	---- ----	L. 5. 14.
	1453.	---- ----	L. 6. 4.
	1514.	---- ----	L. 6. 10.

Quæ nota , varium ſequioris etiam temporis ad noſtram uſque ætatem valorem nummi aurei Veneti exhibens , typis edita proſtat in calce Partis I. Chronici Veronenſis a Petro Zagata concinnati , lucemque in publicam editi a Joanne Baptiſta Blancolino Veronæ typis Dionyſii Ramanzini anno MDCCXLV.

IV. Non abs re demum fuerit exempla nonnulla afferre , quæ denariorum Aquilejenſium valorem patefaciant in mercibus vendendis , emendiſque . Agri olim , ædes , grana , veſtes , ac cætera venum expoſita , paucorum ſolidorum , paucarumque pretio librarum dabantur : nunc pluribus aut ſolidis , aut libris opus eſt . Cauſæ plures adduci ſolent : ac primo ipſa denariorum conditio , qui , ſive pondus ſive notam ſpectemus , deteriores ex officinis monetariis prodiere . Adde immanem auri argentique vim advectam in Europam , ex quo tempore detectæ ſunt Indiæ Occidentales : inde namque factum , ut paſſim vili pendi pretio pretioſa illa metalla cœperint .

Sed

Sed neque præteriri debet invecti luxus ratio, ſive qui ad victum ſpectat, ſive qui ad veſtitum, aliaſque hominum aut neceſſitates, aut voluptates. Aliæ demum ſunt cauſæ, quæ repeti ex variis rerum temporumque circumſtantiis poſſunt: neque diligentius eas expendere, noſtra inter negotia eſt.

Cariora quædam profero pretia, quibus grana ſeculo tertiodecimo emebantur in Provincia Forojulienſi: eademque comparet lector cum pretiis hodiernis. Julianus Chroniſta hæc habet. „ *De Cariſtia*. Anno Domini M. CC. „ LXXVI. in Novembri vendebatur St. Fr. „ XXX. den. & etiam plus. Millium XXII. „ denar. Surcum XIV. & etiam XVI. den. & „ tantum Siligo, & plus. Surcum XXIIII. „ & XXVIII. den. Item aſcendit Fr. ad L. „ den. Millium ad XL. Surcum etiam ad „ XXXVII. & plus. In principio Martii, „ die Sabbati ſexto intrante Martio, finaliter „ poſitum fuit Fr. pro XL den. & Siligo & „ Faba pro XXXVI. Millium pro XXVIII. „ Surcum pro XXIIII. den. in manu ſolvendo. „

Duas demum addo chartas: alteram anni 1382. *Star. Frum. 2. in ratione den 58. pro Stario: & Starios Sigalæ 2. in ratione den. 46. pro Stario*. Alteram anni 1389. *In ratione ſoldorum 78. pro quolibet congio* vini *ad menſuram clari*. Hæc protuliſſe ſatis, quæ præ manibus erant.

CAPUT VI.

Marca, nummus arbitrarius. Alia denariorum Aquilejenſium, alia ſolidorum: ac utraque centum & ſexaginta nummis conflata. Præter hanc communem Marcam, alia ad uſum Curiæ dicebatur: cujus valor inquiritur.

I. HActenus de nummis, quos Monetaria Patriarcharum officina cudebat. Marca ſequitur nummus arbitrarius, certo denariorum aut ſolidorum numero conſtans: ea ratione excogitatus, ut minore ſumma enunciarentur pretia rerum, ac facilius ratiocinia inſtituerentur. Plena ſunt chartis Tabularia, quæ Marcas exhibent tum denariorum Aquilejenſium, tum ſolidorum.

Valorem in Aquilejenſi Provincia communem definire, operæ pretium eſt: nec enim ubique idem Marcæ valor. Ducangium conſule in Gloſſario, ubi Marcæ occurrunt, quas longe ab Aquilejenſibus diſcrepantes novimus. Marcæ cujuſdam mentio eſt in Diplomate C. XVII. codicis Diplomatici Admontenſis, apud Bernardum Pezium Tomo III. Anecdotorum Parte III. per hæc verba: Godferidus, ejuſdem Cœnobii Admontenſis Abbas in Stiria, *fodinas* quaſdam *ea conditione* largitur *D. Meynardo & Heinrico de Pulndorff, ut debeant nobis perſolvere Marcam CXXX. denariorum*. Marcam heic habes, centum triginta (niſi prælum erret) denariis (Friſacenſibus, ut puto,) compoſitam.

II. At denariis 160. conſtabat communis Aquilejenſis, quæ dicebatur, *Marca denariorum*: totidemque ſolidis, *Marca ſolidorum*. Exploratam, compertamque rem faciunt vetuſtæ chartæ, quas ex Archivo Hoſpitalis Glemonenſis erutas, ab Humaniſſimo Jo Joſepho Liruto accepimus. „ Anno Domini „ MCCCXXVII. Indictione decima, die „ XXI. Aprilis: præſentibus Presbytero Jaco„ bo ol. Choculi, Simunino ol. Biachini, „ Pidruſio genero ol. Stephani Ventroni de „ Glemona, Domino Franciſco Domini Mat„ thiæ, Daniele ol. Penchari de Glem Multo„ bello filio Stephani de Artenea, & aliis te„ ſtibus .... Cum Michella uxor Phevi de „ Florentia dare, & ſolvere teneretur an„ nuatim in Nativitate Domini Hoſpitali San„ cti Spiritus de Glemona *XL. denar. Aquil* „ pro quadam Vinea, quæ olim fuit Purziti„ ni .... Dominus Adalgerius Prior dicti „ Hoſpitalis per ſe .... contentus fuit habere „ a dicta Michella *dimidiam Marcham* dena„ riorum Aquilejenſium pro *duobus cenſibus*, „ pro duobus annis tunc ſequentibus. „ Cenſus annuus quadraginta denariorum bis ſolutus, ſeu octoginta denarii, ſub nomine enunciantur *dimidiæ Marchæ*: adeoque Marca integra conflabatur denariis 160

„ Anno Domini MCCCLXXXII. Indictione „ V. die VIII. Martii. Actum Glemonæ in „ ſtatione mei Notarii: præſentibus Fratre „ Nicoluſſio de Maniacho Priore Hoſpitalis „ Sancti Spiritus de Collibus Glemonæ, Ni„ chuluto q. Petri de Camuzacho, & al.... „ Ibique Simon q. Ser Franciſci de Buya fuit „ contentus, & confeſſus habuiſſe, & inte„ gre recepiſſe a Simone q. Nichuluti Viduli „ de Buya, ſtarios Frum. II. in ratione dena„ riorum LVIII. pro ſtario: & ſtarios Siglæ „ II. in ratione denariorum XLVI. pro ſtario: „ quod aſcendit ad ſummam *Marcharum de„ nariorum unius*, & *denariorum XLVIII*. „ Denarii bis 58. & bis 46. ſummam conflant de-

denariorum 208. quibus Marca una conficitur denariorum 160. & reſidui ſunt denarii 48.

„ Anno Domini MCCCLXXXVIII Indictio- „ ne XII. die XXI. Menſis Decembris. Actum „ Glemonæ ante Canipam Nicoluti Thomaſiæ: „ præſentibus Blanco Benvenuto dicto d'Avra- „ va, Franciſco q. Nichuli Zimulini, omni- „ bus de Glemona .... Ibique Chriſtianus, „ gener Zernerch, & filius q. Gropilli de „ Orviſtano, habitator Sillize; & ſuis pre- „ cibus Johannes q. Nicolai della Porta, & „ Sfletiz q Zernech de Silliza, ex cauſa pre- „ tii unius vaſis vini terrani, exſtimati *Con-* „ *giis VI.* ad menſuram Clari .... principali- „ ter & in ſolidum ſe obligantes, dare & ſol- „ vere promiſerunt Franciſco dicto Pizignino „ q Petri Luzie de Glemona, *March. ſold. „ par. III. demptis ſoldis XII.* uſque ad pro- „ ximum feſtum Carniſprivii: & hoc in ratio- „ ne ſol LXXVIII pro quolibet congio. „ Duc vero 78 in ſex: productum habes 468. Porro ſolidi 468. conficiunt duas Marcas, ſolidorum 160. ſingulas: ac ſuperſunt ſolidi 148. quibus ſi addas 12. integræ tres conſurgent Marcæ.

His addo chartam anni 1365. in Archivo Capituli Canonicorum Forojulienſium adſervatam, cum his verbis: *Item medium Marcham pro cenſibus retentis in quatuor annis proxime elapſis, videlicet 20. denarios in anno.* Quater viginti ſunt denarii octoginta, queis dimidium Marcæ conflatur.

Argumenta ejuſdem rei ſuppeditat plura ſæpe laudatus Codex *Rationum* Ludovici Patriarchæ. Pauca profero ſupputationum exempla. V. g. *Recepit .... libras Veronenſium ducentas, quæ capiunt in Monetæ Aquilegenſis denariis, Marchas XXI. Frix. LXVIII. piz. VIII.* Ducentæ Veronenſium libræ, facta multiplicatione 200. librarum in 20. ſolidos, (quot nempe continet libra,) capiunt ſolidos 4000 Duc modo 4000 in 12 nempe parvulos Veronenſes, (quot ſcilicet parvulis conſtat ſolidus:) productus erit 48000 Hanc ſummam divide per 14. (nam parvulos 14. complectitur denarius Aquilejenſis:) quotum habes 3428. denariorum: & parvuli 8. ſuperſunt. Divide per 160. (quo denariorum numero definiri Marcam dicimus:) & quotus erit Marcarum 21 cum reſiduo denariorum 68. & parvulorum octo Item, *Recepit florenos vigintiunum in ratione LXIII. denariorum pro quolibet, qui capiunt Marchas VIII. Frix. XLIII.* Ducas vero 21. in 63. & habebis productum 1323. Hanc ſummam dividas per 160. quotuſque erit 8 cum reſiduo 43.

Ad ſolidorum Marcham ſequens attinet ratiocinium: *Recepit .... Marchas ſoldorum triginta: capiunt Marchas XXV.* $\frac{1}{2}$. *denar. XXXIV. piz. IV.* Duc 30. in 160. (quot ſcilicet ſolidos in Marca ſolidorum contineri ponimus:) productus erit 4800. Duc etiam 12. (conſtat quippe ſolidus parvulis duodecim) in 4800. & habebis productum 57600. Hanc ſummam divide per 14. ut denarii Aquilejenſes fiant: quotus erit 4114. & reſiduum 4. quotum divide per 160. & in novo quoto habebis Marcas 25 denarios 114 qui conficiunt mediam Marcam, cum reſiduo denariorum 34.

Hæc latiore calamo declarare, & patefacere licuit: utpote quæ mirifice confirment, quæ ſuperioribus capitibus tradidimus omnia. Patet namque, cuſos ſignatoſque nummos Aquilejenſes appellatos fuiſſe *denarios*: alioſque communi in uſu commutationum fuiſſe, qui *ſolidi* vocabantur. Denarios, communi & coſtanti valore, *parvulis quatuordecim* æſtimatos: *duodecim* tantum valuiſſe ſolidos: atque parvulos iſtos, ſive qui componerent ſolidum, ſive qui denarium, dictos eſſe *Veronenſes*. Monetam denique exteram indicari *ſolidos* ea loquendi ratione, quæ frequentius adhibetur: v. gr. *Libras Veronenſium ducentas, quæ capiunt in Monetæ Aquilegenſis denariis &c.* quo etiam modo ratiocinia Ducatorum, externæ ſine dubio monetæ, ſupputata legimus: *Ducatos quadringentos, in ratione denariorum ſexaginta trium, & parvorum decem pro quolibet Ducato: capiunt Marchas 159 Frix. 45. piz 10*

III Præter hanc denariorum, ſolidorumque Marcam, quæ uſu communi in negotiis & ratiociniis adhibebatur, alia diſtingui Marcam conſueverat ad *uſum Curiæ*. Hujuſce valorem, magnum quidem, ingentemque, indicat conventio ſequens, quam exhibent Tabulæ *anno M. CCC. LXVIII. Indictione V. die Sabbati III. Menſis Julii confectæ Utini in Capella S. Petri prope Majorem Eccleſiam S. Mariæ de Utino.* „ Item quod prædicti, „ Frater Meus, & Fratres teneantur & de- „ beant, nomine cenſus, ſingulis annis da- „ re, & conſignare fructus ſeu redditus „ *unius Marcæ redditu̅um ad uſum Curiæ*, „ ſupradictis Decano, Canonicis, & Capi- „ tulo in Feſto Nativitatis Domini noſtri Jeſu „ Chriſti, vel ante. Videlicet Frumenti ſta- „ ria ſex, Avenæ ſtaria ſex, Millii ſtaria „ ſex,

„ ſex , Vini congia quatuor , denarios vigin- „ tiquatuor , Gallinas quatuor cum ovis , & „ Surgi ſtarium unum . „ Expende , quot granorum , & vini menſuræ requirebantur , ac inſuper denarii , & alia ad æquandum valorem *Marcæ ad uſum Curiæ* .

Lux affulget ſplendidior ex Codice MS. Belloni , in quo hæc habentur : *Nota quod ex qualibet Marca de redditu ad uſum Curiæ , communi æſtimatione percipiuntur quinque Marchæ denariorum*. Ita ſcil jam pridem adnotaſſe *Odoricum & Joannem Suſannios* , Patriarcharum Ludovici & Marquardi Cancellarios , admonet Bellonus . Quinque Marcæ continent denarios 800. Divide per 63. (quot nempe denarii , Nicolai & Ludovici Patriarcharum ætate , ſupputabantur pro quolibet aureo Ducato Veneto , vulgo *Zecchino* :) quotus eſt 12. ac ſuperſunt 44 Itaque Marca *ad uſum Curiæ* excedebat duodecim Aureos Ducatos .

Rem confirmant Tabulæ ſequentes , quas debeo Jo. Joſepho Liruto . „ Anno Domini „ MCCCLXXXXIV. Indictione II. die Sab- „ bati XIX. Menſis Decembris . Actum in „ Civitate Auſtriæ *Aquilegen.* Dioceſis , ſuper „ Domo Communis in Stupa , in qua dictæ „ Terræ Civitatis Auſtriæ ſolet Conſilium „ congregari . Præſentibus ec. Quod pro „ recompenſa dicti cenſus de cætero annua- „ tim , prima die Menſis Aprilis , *XXV. „ Ducat. Auri* dicto Plebano Eccleſiæ S. Ma- „ riæ de Glemona , ejuſque Succeſſoribus , „ vel eorum Locumtenenti in dicta Plebe , „ perpetuo ſolvere teneantur . Ita tamen , „ quod quandocumque inter dictam primam „ diem Aprilis , & Feſtum Aſſumptionis B. „ M. Virginis , Plebanus Eccleſiæ S. An- „ dreæ , vel Succeſſores ſui , ſeu Communi- „ tas Ventioni dederint , & conſignaverint „ eidem Plebano Glemonæ , vel Succeſſori- „ bus ſuis , *duas March. de redditu ad uſum „ Curiæ* .... præfatus Plebanus Eccleſiæ S. „ Andreæ , ſucceſſoreſque ſui , ab onere præ- „ dicto ſolvendi dictos *XXV. Ducatos auri* , „ ut dictum eſt , ex tunc in antea perpetuo „ remaneant & ſint abſoluti , & liberati . „ Perſpicue patet , duarum Marcarum Aquilejenſium valorem ita fuiſſe ea tempeſtate æſtimatum , ut æquivaleret Venetis Ducatis auri vigintiquinque : ſingulæ videlicet Marcæ duodecim Ducatis cum dimidio .

Ex his , quæ compertiſſima ſunt , corrigendum ſphalma venit , quod in verbis quibuſdam Antonii Belloni cubat in Aloyſio Scarampo Mediarota Patriarcha , apud Muratorium in collectione Scriptorum Italiæ . Verba ſunt : „ Scriptum reperio apud Benvenutum „ Meſſetinum , Patriarcham Aquilejenſem , „ ultra Canipas & decimas Muglæ , duode- „ cim Millia Marcharum ad uſum Curiæ in „ annuo cenſu habuiſſe : quarum quælibet „ Marcha quinque denarios valebat , authore „ Johanne Suſannio . „ Corrige , ac lege : *Quarum quælibet Marcha* (ſcilicet ad uſum Curiæ) *Marchas quinque* (communes) *denariorum valebat* .

CAPUT VII.

Ferto , ſive Forto , nummus itidem arbitrarius , & quarta pars Marcæ . Libra denariorum, & libra ſolidorum . Marcæ hodiernæ valor .

I. MArca , nummus arbitrarius , in partes quatuor dividebatur , ſeu quatuor nummos pariter arbitrarios , qui *Fertones* , & *Fortones dicebantur* . In Codice *Rationum* Ludovici Turriani Patriarchæ , frequentius ratiocinia legimus ita ſubducta : v. g. *Recepit Marchas denariorum duas , Fortones tres , & denarium unum* . Enunciari *Fertones* utplurimum ſolent , cum denariorum numerus , aut ſolidorum , minor eſt ipſius Marcæ valore & quantitate : verum & aliquando *Fertonum* numerus Marcam ſuperat , & Marcas plures . In Membranis Forojulienſis Archivi hæc legimus : Anno 1276. *Quingentos & octoginta tres Fertones , viginti unum denarios , & octo Veronenſes* . Anno 1297. *Septem Marchas , tres Fertones , & ſex denarios Aquilegenſis monetæ* . Anno 1324. *Fortones denariorum novorum Aquilegen. monetæ* . Anno 1362. *Fertonibus tribus denariorum Aquilegenſium* .

Vox eadem occurrit in *Scheda* Joannis Cabroſpini , *indicante , quænam tunc* (anno 1355.) *foret variorum nummorum æſtimatio* , apud Doctiſſimum Muratorium de Antiquitatibus Italicis medii ævi Diſſertat. XXVIII. Tomo II pag. 783. Nempe : *Item in qualibet Marcha ſunt IV. Fertones* : agiturque eo loco *de Marcha groſſorum argenti Bohemiæ , quæ valet communiter* 48 *groſſos Pragenſes , vel* 24. *Scotos : & groſſus Pragenſis* 16 *denarios* . Marcæ multiplicis varietatem animadverte . Quæ Ducangius habet in Gloſſario Mediæ & infimæ latinitatis , hoc loco ſubji-

cio . „ *Ferto* , *Fertum* , (*Fortho* , *Firto* ,) „ voces ejuſdem ac unius notionis , ſed & „ ejuſdem originis ac *Ferthing* (vox Saxonica:) „ quarta pars Marcæ . „ Pro varietate Marcæ , plures paucioreſque ſolidos , aut denarios complectebatur *Ferto* . Laudatum conſule Ducangium . Ferto noſter Aquilejenſis denariis quadraginta conſtabat , totidemque ſolidis , pro diverſa Marcæ denariorum & ſolidorum ratione .

II. Libra ſequitur , in commerciis & ratiociniis frequentiſſima . Duplicem Aquilejenſes diſtinguebant : denariorum viginti alteram , & alteram ſolidorum viginti . Effertur utraque diverſimode in vetuſtis chartis . Anno 1292. *Libris denariorum* . 1293 *Centum librarum Veronenſium parvulorum* . 1306. *Libras denariorum Aquilejenſis monetæ* . 1392. *Trecentas libras monetæ parvæ* , *& ducentas libras novorum parvorum* . 1441. *Libras ſoldorum* . 1455. *Libras viginti ſolidorum* . In Codice *Rationum* Ludovici a Turre Patriarchæ : *Libras Veronenſium ducentas* . *Libras Veronenſium quadringentas* : *Pretio mille librarum Veronenſium* : *Libras parvorum* 149. *& ſoldos ſex* .

Libra , quæ dicitur *denariorum* , conſtabat omni procul dubio viginti Aquilejenſibus denariis , quorum ſinguli *quatuordecim parvulos* ſeu *Veronenſes* valebant : totidemque ſolidos , *duodecim parvulis* ſeu *Veronenſibus* conſtantes , continebat libra , quæ dicitur *ſolidorum* . An vero libram *monetæ parvæ* , ſeu *parvorum* , ſeu *Veronenſium* , conficerent nummi *parvuli* duntaxat , iidemque viginti ? Minime . Ita namque diverſimode exprimebatur libra , propterea quod inter contrahentes iniri conventiones conſueverat , ut ſolutiones fierent , vel numeratis denariis ſolidiſque , vel numeratis etiam parvulis . Quo pariter ſenſu intelligitur libra *denariorum novorum* , & *novorum parvorum* : quod novis nempe numeratis denariis , aut novis parvulis nummis merces emebantur , aut alia conſtituebantur contractuum genera . Rem patefaciunt verba , quæ profero ex Tabulis Nicolai & Ludovici Patriarcharum , Capite I. allatis : *Et in qualibet ſolutione cujuslibet mercationis* , vel *debiti* , *teneatur quilibet recipere uſque ad ſummam decem ſolidorum parvorum* , ſeu centum & viginti eorundem parvorum . Hæc nempe Principis juſſio , communis omnibus : alia etiam pacta inter ſe conſtituebat contrahentes . Quod ajo demum , ſequens ac ſimilia plura confirmant ratiocinia : *Libras parvorum* 149. *& ſoldos* 6. ubi ſolidi , qui in fractione enunciantur , ſatis indicant integras libras ex ſolidis confectas , qui duodecim parvulos valebant .

III. Ad libræ valorem redigere ſi velimus Marcam , ſive quæ denariis Aquilejenſibus conficiebatur , ſive quæ ſolidis : utraque , cum nummis 160. conſtaret , libras octo continebat : libras nempe denariorum illa , ſolidorum iſta . Attamen continuatores Bollandi in Notis ad Epiſtolam B. Bertrandi Patriarchæ ad Decanum Aquilejenſem , admonent : *Marcam valuiſſe tunc libris ſex minutis octo* : allegantque auctoritatem Suardi . Apertiſſimum ſphalma rejice . Accuratior eſt Juſti Fontanini in Epiſtola *delle Maſnade* adnotatio : *Marca una valebat* , inquientis , *libras novem* , *denarios ſex* , *& parvulos octo* : *quod intelligi tamen debet habita ratione ad pretium* , *uſumque hodiernum monetæ Venetæ* .

Res eſt paullo diligentius , dilucidiuſque pertractanda . Jamvero adnotavimus , octo libris denariorum conſtitiſſe Marcam , quæ dicebatur *Marca denariorum* : totidemque ſolidorum libris eam , quam *Marcam ſolidorum* appellabant . Nicolai Patriarchæ & Ludovici ſucceſſoris ætate , cum denarii Aquilejenſes 63. vel 64. æquarent valorem Veneti Ducati aurei ; ſponte fluit , Marcam unam denariorum perinde ea tempeſtate fuiſſe , quod attinet ad valorem , ac Ducatos duos auri cum dimidio . Atqui demum poſt hæc tempora , in pejus redacta re Monetaria , denariiſque ac ſolidis tum pondere , tum nota deterioribus factis , duplex effluxit Marca : altera octo libras ſolidorum monetæ Venetæ hodiernæ continens : altera novem ſolidorum libras , ſolidos ſex , & parvulos octo : illa ex Marca ſolidorum profluens , iſta ex Marca denariorum : ac utraque in Provincia Forijulii adhuc in uſu eſt .

Cur ita ? Nempe denarii valebant *quatuordecim* parvulos : *duodecim* duntaxat ſolidi . Hinc diſcrimen prodit in librarum numero . Duc enim denarios 160. in 14 parvulos : productum habes 2240 parvulorum . Hanc divide ſummam per 12. (quot nempe parvulis conficiebatur ſolidus :) quotus eſt 186 ſolidorum , ac reſiduus parvulorum octo : qui libras conficiunt *novem* , ſolidos *ſex* , parvulos octo . At ſolidis demum 160. conflantur libræ octo , abſque ullo reſiduo .

CA-

CAPUT VIII.

Initæ conventiones declarantur de cudenda moneta Aquilejenſi: ac primo Marca ſeu Marcus „ pondus octo unciarum. Ex una Marca conficiebantur denarii ducenti quadraginta & octo. Quatuor ſiliquas, vulgo Carati, ſingulorum pondus excedebat. Hæc nempe ad ætatem ſpectant Nicolai Patriarchæ, & Ludovici Succeſſoris. Adhibiti argenti nota expenditur.

I. TAbulas Capite primo deſcriptas, juſſu Nicolai Patriarchæ anno 1356. & Ludovici Turriani anno 1359. confectas, exponere jam aggredior, ut cudendæ Monetæ ratio in Aquilejenſi Patriarcharum officina innoteſcat. Verba illa primo occurrunt: „ Quod ipſe Franciſcus debeat facere, „ vel fieri facere ... monetam hujuſmodi bo„ nam, & puram: videlicet *de unciis qua„ tuor argenti Venetorum groſſorum, & tri„ bus quarteriis pro quolibet Marcho*: de qua „ moneta debeant *viginti ſolidi, & octo de„ narii Aquilejenſes* ponderare *Marchum „ unum*. „ Item: „ Et de ipſa Moneta non „ poſſit expendere, niſi de quacumque ſcoſſa „ prius fiat ſazium in pondere, & igne. „ Quod ſazium debeat eſſe *de uno Marcho* in „ pondere, & de uno quarterio unciæ in „ igne. Debent enim pondere *viginti ſolidi „ & octo denarii* facere *Marchum unum*. „ Quod ſi eſſent *quatuor denarii magis, aut „ quatuor minus*, approbentur boni denarii „ Itemque demum: „ Quod idem Franciſcus „ debeat facere, aut fieri facere ſazium in „ igne de *uno quarterio unciæ*, quod eſt *gra„ norum centum & quadraginta quatuor* pro „ quarterio: & debet reddere pro quarterio „ de argento fino *grana octuaginta duo, & „ dimidium*. Ita tamen, quod ſi reddiderit „ *de granis octuaginta & dimidio*, debeant „ approbari boni denarii. „

Marcus, qui & Marca, non accipitur hoc loco pro nummo arbitrario, quem expoſuimus, centum & ſexaginta denariis, aut totidem ſolidis, pro ejuſdem Marcæ varietate, conſtante: ſed intelligitur pondus. Rem conficiunt ipſa, quæ deſcripſimus, verba: *De qua moneta debeant viginti ſolidi & octo denarii Aquilegenſes ponderare Marchum unum.* Ac rurſum: *De ipſa moneta non poſſit expendere, niſi de quacumque ſcoſſa prius fiat ſazium in pondere, & igne. Quod ſazium debet eſſe de Marcho uno in pondere ...... Debent enim viginti ſolidi, & octo denarii facere Marchum unum*. Monetæ examen, quod *Sazium* in Tabulis dicitur, Italis *Saggio*, ita dictum appellatumque a voce perantiqua latina, *Exagium*, comprobat ex vetuſtis nummis, documentis, & Scriptoribus Muratorius Tomo II. Antiq. Italic. in calce Diſſert. XXVII.

Hujuſce ponderis, ſive Marci, quantitatem primo videntur aſpectu ea verba definire: *Debeat facere, vel fieri facere Monetam hujuſmodi bonam & puram, videlicet de unciis quatuor argenti Venetorum groſſorum, & tribus Quarteriis pro quolibet Marcho*: ac ſi Marcus in Officina Monetaria Aquilejenſi nonniſi quatuor argenti uncias, ac tres unciæ quadrantes ponderaret. Non ita ſe res habet. Quantitas imo ſolius argenti adſignatur, quæ adhiberi pro quolibet Marco debeat: eademque definitur quatuor unciis, & tribus quadrantibus *argenti Venetorum groſſorum*. Hac pondus integri Marci non explicatur: ſubintelligendumque relinquitur, prædictis *argenti Venetorum groſſorum unciis quatuor & tribus quarteriis* tantum addi inferioris materiæ debere, quantum ſatis eſſet ad *Marci* pondus, notum quidem compertumque in officina Monetaria.

Apud Joannem de Janua *Marca* dicitur *pondus quoddam, ſcilicet mediæ libræ, ut dicitur Marcha argenti*. An ergo Marca, ſeu Marcus par pondere fuerit *ſex unciis*, cum idem Lexicographus *libram* adnotet, conſtare *duodecim unciis*? Admonet Ducangius in Gloſſario: *Apud nos* (nempe Gallos) *Marcham duplicatam libram efficere, quæ dividitur in ſexdecim uncias*. Conſtabat Marca Veneta, (ut alias prætereamus,) hodieque conſtat *unciis octo*: ponderat uncia *centum quadraginta quatuor ſiliquis*, vulgo *Carati*: & ſiliqua quælibet dividitur *in quatuor grana*. Pro certo habeo, hanc Venetam Marcam in uſu fuiſſe apud Aquilejenſes in officina Monetaria: quemadmodum & uncias Venetas adhibitas ab eis eſſe, ea ſatis indicant verba, quibus argenti examen *in igne* fieri jubetur *de uno quarterio unciæ, quod eſt grana centum quadraginta quatuor*, ideſt ſiliquæ triginta ſex: quæ ſi ducantur in 4., integrum unciæ productum habes, ſeu 144 ſiliquas. Marcus ergo Aquilejenſis fuerit octo unciarum: qui in officina Monetaria confici conflarique debebat quatuor

tuor unciis argenti groſſorum Venetorum, *& tribus unciæ quadrantibus*, ac rurſum tribus unciis cum uno quadrante inferioris materiæ.

II. Id facilius, ac tuto deprehendi ut liceat, ea Tabularum verba ponderanda ſunt: *De qua Moneta debent viginti ſolidi, & octo denarii Aquilejenſes ponderare Marcum unum*. Item: *debent enim in pondere viginti ſolidi & octo denarii facere Marchum unum*. Quibus in locis tum *ſolidi*, tum *denarii* diſtinguuntur: ac ſane *denariis* compoſitos *ſolidos*, verba enunciant. Ipſi *denarii* vocantur *Aquilejenſes*, nummi ſine dubio cuſi ſignatique, quorum valorem communi uſu & foro æſtimatum fuiſſe *quatuordecim parvulorum Veronenſium* pretio, ex eiſdem Tabulis, quas illuſtramus, aliiſque ex monumentis, jam confecimus. Non ita *ſolidus* prædictis in verbis uſurpatur: ſed pro nummo non cuſo, pluribus *denariis Aquilejenſibus* conſtante, ſumi debet. Quoties namque in eiſdem Tabulis nummi ſignati & cuſi memorantur, eorumque definitur valor, hi ſemper *denarii* vocantur, nunquam ſolidi. Sequentia accipe verba: „ Teneat (cuſtos a Patriarcha deputatus) unam clavem: & dictus Franciſcus aliam, loci ſeu caſſellæ, ubi ſtabunt ferramenta pro cuſione dictæ monetæ, & denarii monetati. „ Inſuper denunciatio injungitur: „ quod prædicti *denarii* recipiantur in quolibet foro, & cambio per quemcumque, *pro quatuordecim denariis parvulis* quilibet. „

Quot vero numerandi ſint denarii, qui *ſolidum* huncce, nummum arbitrarium, conflaverint? Nihil dubites, denarios duodecim numerandos eſſe: quemadmodum & ſolidus nummus cuſus, duodecim conſtabat parvulis. Non abſimile exemplum præbent vetuſta apud Venetos documenta, quæ produnt, *ſolidum* quemdam arbitrarium ex *groſſis* compoſitum, ipſumque *duodecim groſſis* conſtantem. Unde conficitur demum, *viginti ſolidos & octo denarios Aquilejenſes*, qui noſtris in Tabulis enunciantur ponderi unius Marcæ octo unciarum æquales, perinde eſſe ac 248 denarios Aquilejenſes.

Quod ita conjeceram, extra dubitationis aleam poſitum lego in Tabulis, quas Comes Franciſcus Beretta oſtendit, ab laudato Jo. Joſepho Liruto acceptas. „ In Chriſti nomine Amen. Anno Nativitatis ejuſdem M. CCC LVI. Indictione IX. die XX. menſis Februarii..... Providus vir Magiſter Gabriel aurifex de Civitate Auſtria, per Reverendiſſimum Patrem & Dominum Dominum Nicolaum, Dei gratia Sanctæ Sedis Aquilegenſis Patriarcham, deputatus ſaziator Monetæ novæ Aquilegenſis, quam cudit in Aquilegia Magiſter Zacchettus... de centum Marchis & tribus unciis in pondere dictæ Monetæ nuper cuſis per eumdem Magiſtrum Zacchettum: extraxit more ſolito unum Marchum in pondere dictæ monetæ. Quo ponderato, & poſtmodum numerato, repertum fuit habere in numero Marcham unam cum dimidio & Frix. quinque. „ Marchum hoc loco habes pro pondere acceptum, octo ſcilicet unciarum: & Marcam habes, nummum non ſignatum, centum ſexaginta denariis, ſeu Frixachenſibus cuſis conſtantem. Atqui *Marca* integra, & *dimidium* Marcæ, & *denarii quinque* ſummam efficiunt denariorum 245 Adhuc tres requiruntur, ut definita habeatur 248. denariorum ſumma. At nullum inde ingeri negotium, ex illis Tabularum verbis colligo: *Quod ſi eſſent* (in examine ponderis) *quatuor denarii magis, aut quatuor minus, approbentur boni denarii*. In eo ponderis examine, quod Magiſter Gabriel perfecit, deprehenſum fuit, ex uno Marco argenti, ſeu octo ex unciis materiæ ad cudendos nummos paratæ, ducentos & quadragintaquinque denarios *in numero* cuſos fuiſſe confectoſque: adeoque veluti *bonos denarios* adprobandos.

Hocce examen, quod initum perfectumque fuit *anno* 1356. *die* 20. *Menſis Februarii*, tempore præcedit Nicolai Tabulas, quas illuſtramus, eodem *anno* 1356. datas die 18. *Menſis Octobris*. Eodem ſenſu intelligi debent, quæ ſequuntur hujuſmodi examina ſub Ludovico Turriano. „ M CCC LX. Indictione XIII. die XIIII. Februarii. Aquilegiæ in Camera ſuperiori Patriarchalis Palatii: præſentibus, Reverendiſſimo in Chriſto Patre & Domino noſtro Domino L. Dei gratia Sanctæ Sedis Aquilegenſis Patriarcha digniſſimo, ac Ven, & Diſcretis Viris Dominis Fratre Guidone Abbate Moſacenſi, & Ambroſio de la Turre Canonico Aquilegenſi, Hermacora de Murucio etiam Canonico Aquilegenſi, ac Nob Viro Domino Pertoldo de Muruccio, & Johanne Notario q. Gubertini Notarii teſtibus, & aliis pluribus. Facta fuit tracta Monetæ de Marchis quadringentis quinquaginta quatuor cum dimidia in pondere: & inventa fuit Marcha de ſolidis viginti & Frix. 8. (*ideſt*,

de

„ *de denariis Aquil jenſibus ducentis & quadraginta octo*) in numero. Et ſazium de „ uno quarterio .... de igne : inventum fuit „ grana octuaginta duo de argento fino. Quæ „ omnia approbata & laudata fuerunt, bene „ & legaliter ac juſte in pondere, & liga fore „ inventa &c. „ Alias Tabulas profero : „ M. „ CCC. LX. Indictione XIII. die XXVII. „ Aprilis. Aquilegiæ ..... Facta fuit tracta „ Monetæ novæ Aquilegenſis de Marchis qua„ dringentis decem & octo in pondere : & „ inventa fuit Marcha de ſolidis viginti, & „ Frix. novem in numero &c. „ (*ideſt, de denariis ducentis & quadraginta novem*.) Caſum habes in utriuſque Patriarchæ, Nicolai, & Ludovici, Tabulis poſitum, quo denarii, qui uno ex Marco confici debent, aut excedunt, aut non adæquant numerum denariorum 248. *quatuor magis aut quatuor minus*.

Alio modo idem examen expreſſum enunciant Tabulæ ſequentes. „ M. CCC. LX. In„ dictione XIII. die ultimo Februarii. Aqui„ lejæ in Sala Domus de la Moneta : præſen„ tibus &c. Facta fuit tracta de Marchis qua„ dringentis & ſeptem cum dimidia in ponde„ re : & inventa fuit Marcha de marbj ſexa„ ginta duabus & uno Frix in numero. Et „ ſazium de uno quarterio unciæ ...... de „ igne : inventum fuit grana octuaginta duo „ de argento fino. „ Item „ Anno M CCC. „ LX. Indictione XIII. die VIII. Martii. Aqui„ legiæ &c. Facta fuit tracta de Marchis du„ centis triginta octo in pondere : & inventa „ fuit Marcha de marbj LX. & Frix. VIIII. „ &c. „ Quænam vox indicetur nota illa compendiaria marbj, nondum mihi, fateor, exploratum eſt. Pro certo habeo intelligi nummum quemdam apud Aquilejenſes Monetarios arbitrarium debere, denariis quatuor conſtantem. Duc vero 4. in 62. productum habes denariorum 248. Adde unum : fit ſumma 249. Duc etiam 4 in 60. & productus numerus erit denariorum 240. Adde novem : ſumma conficitur 249 Tot ſcilicet denarios habes ex uno Marco confectos, quot etiam complectuntur *ſolidi viginti, & Frix. novem*, in aliis Tabulis enunciati. Quidni vero conjectari tandem liceat, verba illa ita legi oportere, *& inventa fuit Marcha de majoribus*? Intellige *majorem* monetam, vel *majorem* denarium, nummum apud Aquilejenſes arbitrarium, valore ideali ferme æqualem *Groſſo*, cuſo apud Venetos nummo, ſolidis hoc ævo argenteis quatuor conſtante. Unde ſenſus fuerit, in examine monetæ inventum eſſe, Marcam unam uncias octo ponderantem reddidiſſe *majores* denarios, ſeu groſſos 62. cum uno *Frixachenſi*, ideſt Aquilejenſes denarios 249.

III. Quæ cum ita ſe habeant, jam facile ſingulorum denariorum pondus innoteſcit. Marcus, ſeu Marca, (pondus) octo conſtat unciis: uncia vero 144. ſiliquis, vulgo *Carati*: ſiliqua granis quatuor : adeoque integer Marcus, ſeu Marca integra continet 1152. ſiliquas. Quæ diſtribui ſi debeant per 248. denarios, jam ſingulos noveris ponderare ſiliquas quatuor cum dimidio : ac reſidua ſunt grana 144. iterum per ſingulos denarios diſtribuenda.

An ergo hocce fuerit pondus denariorum, quos ſub Nicolao & Ludovico Turriano cuſos Muſæa ſervant? Ad lancem Venetam examine facto, ponderant alii ſiliquas quatuor : excedunt alii, uno vel duobus granis. Hæc ſatis ſunt ut ratiocinia noſtra recte inſtituta dignoſcantur. Sunt vero Nicolai & Ludovici denarii, qui ad pondus definitum, ad eamdem lancem Venetam expenſi, non pertingunt : at cauſa fuerit, quod ipſi nimium attriti ſint longo eorum uſu, paſſique fuerint magis minuſque detrimenti ex terræ locis, unde ſunt effoſſi. Hinc pondus, quod exſtantibus denariis ineſt, pro certa regula certoque dato ſumi non debet ad ipſam rationem cudendæ monetæ in Tabulis præſcriptam tuto explorandam. Fieri id etiam fortaſſe potuit, ut nummos minoris ponderis cuderint laudati Patriarchæ : de quibus cudendis, ſignandiſque conventionum Tabulæ deſiderentur.

IV. Superiorum Patriarcharum ævo, ponderoſiores hujuſmodi fuiſſe denarios, eoſque puriore ex argento confectos, ipſa docet experientia. Qui cuſi ſunt, Volcheri, Bertoldi, Gregorii, Raimundi, Petri, Ottoboni juſſu, ab anno 1204. ad annum 1318. ponderant plerique ſiliquas quinque cum dimidio : ſex ſiliquas æquant aliqui, ſub Bertoldo & Gregorio ſignati. Pagani Turriani, & Beati Bertrandi denarii, ab anno 1318. ad 1350. ponderare deprehenduntur ſiliquas quatuor cum dimidio, ac etiam quinque integras. Denariorum Nicolai, Ludovici, & Marquardi ſequitur pondus, ab anno 1350 ad annum 1381. quod ad lancem Venetam examinatum, æquare ſiliquas quatuor, & eas excedere deprehenſum eſt. Sequiore demum ætate, cum Sedem Aquilejenſem Alenconius, Joannes de Moravia, Antonius Cajetanus, Antonius de Portugruario, & Ludovicus Techius admini-

ſtrarent, denarii occurrunt tum pondere, tum alienæ materiæ admixtione deteriores: ipſorumque pondus reddit ſiliquas quatuor, tres item cum dimidio, ac etiam tres tantum.

Quo tamen experimento iterum animadverto, juſtum colligi non poſſe pondus, quod inerat denariis in officina Monetaria cuſis. At illud vero certum exploratumque fit, *denariorum ſolidos* minime *viginti cum denariis octo*, ſeu *denarios* minime *ducentos quadraginta & octo* ſemper, ſed plures ævo ſequiore, pauciores remotiore ætate, numerandos in examine ponderis fuiſſe, ut Marcum unum, unciis octo conſtantem, æquarent. Fac enim, 248 denarios ponderare ſingulos v. gr *quinque ſiliquas*: prodit ſumma ſiliquarum 1240 hoc eſt octo & octoginta ſupra Marcum. Fac etiam, 248. denarios ponderare ſingulos v. g. *quatuor* tantum *ſiliquas*: prodit ſumma ſiliquarum 902 hoc eſt, centum & ſexaginta infra Marcum. Jamvero de re ſatis, quæ ſplendidiſſime patet.

V. Ad ipſum Marci, ſeu Marcæ pondus redit ſermo: quod unciis octo definiendum eſſe, hactenus oſtendimus, confirmatque præterea denariorum examen igne perficiendum. Tabularum verba ſunt: „ Item quod idem „ Franciſcus debet facere, vel fieri facere ſa„ zium in igne *de uno quarterio unciæ*, quod „ eſt *grana* 144. pro quarterio. Et debet red„ dere pro quarterio *de argento fino grana* 82. „ *& dimidium*: ita tamen quod ſi reddiderit „ *de granis* 80. *& dimidio*, debeant appro„ bari boni denarii. „

Facilius ratiocinia ut fiant, grana reducere liceat in ſiliquas, & unciæ quadranti integram ſubſtituere unciam. Si puri argenti grana 82. & dimidium contineri in quadrante debeant; ſiliquas 82. & grana duo, ſeu dimidium ſiliquæ, integra continebit uncia. Jam recole, argenti quantitatem, quæ Marci ponderis partem conficere debeat, definitam illis verbis eſſe, quæ *quatuor* enunciant *uncias argenti Groſſorum Venetorum, & tria quarteria*: quæ nempe ſiliquas continent 684. Sed hæc argenti quantitas per tot uncias diſtribui debet, quot opus illæ ſunt, ut ſingulæ contineant boni argenti ſiliquas 82 & grana duo, ſeu dimidium ſiliquæ. Quod ſi numerum 684 dividis per octo: jam quotus erit 85. cum reſiduo 4. Nempe ſupra ſiliquas 82 & grana duo exceſſus habetur duarum ſiliquarum cum dimidia: quibus addi debet reſiduum 4 ut integer exceſſus tribus demum conſtet ſiliquis.

At exiguo prædicto exceſſu nemo non videt impedimentum apponi nullum, quominus Marci in officina Monetaria Aquilejenſi adhibiti quantitatem iterum conſtituamus, unciis octo conſtantem. Porro exceſſus ille, conventionibus cum Monetario initis prætermiſſus neglectuſque, aut cedebat in ipſius Monetarii proventum; aut alia damna compenſabat, quæ contingere poterant; aut aliis ex cauſis oriebatur, quas diligentius perquirere non vacat. Illud vero certum denique videtur, compertumque, argentum illud pro bono ac puro in Aquilejenſi Monetaria officina acceptum fuiſſe, quod erat *argentum Groſſorum Venetorum*, quæcumque demum hujuſce nota, & quicumque puritatis gradus fuerit.

CAPUT IX.

Marchus adhibitus in cuſione parvæ monetæ octo pariter uncias ponderabat. Singulorum denariorum parvorum pondus, & nota argenti, ex quo illi conficiebantur, exploratur. De lucro agitur, quod Patriarchæ obveniebat, & Monetario.

I. PArvulos etiam nummos, dictos *Veronenſes*, cudebat ſignabatque Monetaria officina Aquilejenſis. Sive pondus eorum, ſive notam argenti, ex quo conficiebantur, ſpectes, hæc erat eos cudendi ratio. „ Item quod idem Franciſcus poſſit „ cudere uſque ad mille March. monetæ par„ væ: ita quod *quodlibet Marchum* ponderet „ *unciam unam argenti Veneti*: & ſint in „ pondere *pro quolibet Marco ſolidi ſexaginta* „ *ſex*. Quod ſi eſſent duodecim denarii par„ vuli minus, vel duodecim plus, appro„ bentur boni denarii: ſi vero duodecim ma„ gis, teneatur in ſequenti ſcoſſa eos facere „ de duodecim minus, & e converſo .... Et „ fiat ſazium in igne *de dimidio quarterio* „ unius unciæ de granis 72. & debeat redde„ re de argento fino grana octo, & tertios „ duos. „

Quo in loco *Marcum* intelligo octo unciarum: conflatum nempe *uncia una argenti Veneti*, & ſeptem unciis alienæ materiæ. Senſum confirmant, quæ ſuperiore Capite diſſeruimus num. 1. Addo parem ferme cudendæ monetæ parvæ Venetæ rationem, quam Marinus Sanutus in Vita Joannis Danduli Ducis ad Annum 1282 ſic deſcribit: *Marcam unciarum octo argenti*, (ex quo nummuli, vulgo

vulgo *Bigattini*, ævo illo confecti ſunt, *uncia una argenti cum dimidio conſtitiſſe*, *ac unciis ſex æris cum dimidio*. Italica verba latine reddita ſunt.

II. In unctum Monetario legitur: ut *ſint in pondere pro quolibet Marco ſolidi ſexaginta ſex*. Solidos intellige nummos arbitrarios, duodecim parvulis conſtantes: unde parvulorum 792. conſurgit numerus. Integra Marca octo unciarum ponderat ſiliquas 1152. Hanc ſummam divide per 792 Quotus eſt 1. cum reſiduo 360. Unde Nicolai Patriarchæ & Ludovici ſucceſſoris ætate, parvulus quilibet nummus ponderabat ſiliquam unam: ac inſuper ſiliquæ 360. ſeu grana 1440. per ſingulos diſtribuenda ſunt.

Eamdem Marci, ponderis, quantitatem indicat examen, in igne perficiundum *de dimidio quarterio unius unciæ*, quod reddere debet *de argento fino grana octo*, *&* *duos tertios*. Quæ grana cum trientibus ad ſiliquas, eaſdemque in uncia contentas, ſi redigas; in uncia qualibet contineri decem & ſeptem ſiliquas, ac trientem grani unum, boni argenti debere, facile inſtituto ratiocinio deprehendes. Jamvero uncia una *argenti Veneti*, ſeu ſiliquæ 144 ſi dividantur per *octo*, quotus erit *decem & octo*: adeoque dubitandi ratio nulla eſt, quin Marca, (pondus) in cuſione parvulorum nummorum adhibita, pro Marca unciarum octo in officina Aquilejenſi Monetaria ſumeretur.

At quotus ille 18 ſi comparetur cum ſiliquis 17 & uno grani triente, excedit duobus grani trientibus: qui ſane exiguus exceſſus vel fuerit lucrum Monetario obveniens, vel alia de cauſa in conventionibus cum Monetario initis prætermiſſus fuerit. Tam minuta per ratiocinium differentia deprehenſa conſtitutam minime convellit quantitatem Marci, quo Monetarii Aquilejenſes utebantur.

Nummos id genus parvulos adſervant Muſæa. Albi ſunt alii, qui ſuperiore maxime cudebantur ævo, ſcilicet puriore ex argento conflati: nigriores alii, quibus plus inerat æris, quam argenti. Illi tenuiores, craſſiores iſti. Crucem ex utraque parte præferunt alii: in aliorum parte altera viſitur Crux, vel ſtemma gentilitium, in altera Caput Mitra inſignitum: legiturque nomen *Patriarchæ Aquilegenſis*, vel integre expreſſum, vel ſigla indicatum v. g. B. MB. A. *Bertrandus*, *Moneta Bertrandi*, *Antonius*. Ad pondus quod demum attinet: extat nummulus Bertrandi, qui ponderat ſiliquas duas: ejuſdemque, aliorumque Patriarcharum extant parvuli, qui ponderant vel ſiliquam unam; vel ſiliquam, & unum alterumve granum; vel grana tria, vel tria cum dimidio. Quæ demum omnia inſtitutum confirmant ratiocinium de pondere, quod Nicolai & Ludovici Turriani nummulis ineſſe juxta initas conventiones debebat.

III. De lucro, quod ex Monetæ cuſione Patriarchæ obveniebat, & Monetario, pauca poſtremo loco dicenda ſunt. Vocabatur *Tractus*. Pro ſingulis Marcis, (pondus intellige,) denariorum Aquilejenſium, numerare Patriarchæ tenebatur Monetarius *novem denarios*: proque ſingulis Marcis monetæ parvæ, *ſolidos duos parvulorum*, ſcilicet parvulos 24. Tabulas ipſas Nicolai, & Ludovici Turriani lege. Hunc imminutum anno 1361. ſub eodem Ludovico Patriarcha, redactumque ad *octo* denarios *tractum* fuiſſe, colligimus ex citato *Rationum* Codice, ubi hæc habentur: „ MCCC LXI. conceſſa fuit cuſio, & Magiſterium Monetæ Aquilegenſis Franciſco Bonaquiſti de Florentia, a die omnium Sanctorum ad unum annum immediate ſequentem, pretio quadringentorum March denariorum ſolvendorum in quatuor terminis, ſcilicet de tribus in tres Menſes pro rata: cum hoc tamen, quod ſi plus cuderet, tantum plus debet ſolvere, ad rationem *octo denariorum* pro Marco. „ Lucrum Patriarchæ hæc patefaciunt verba.

Quod vero Monetarius reportabat, ex pluribus oriebatur capitibus. Ac primo licebat ipſi, denarios cudere ex materia, quæ pro qualibet unciæ quadrante redderet grana *argenti fini octoginta cum dimidio*: tametſi inita conventio foret, ut *pro quarterio* redderentur *de argento fino grana* 82. *&* *dimidium*. Ipſa nota, vel gradus argenti, magis minuſque puri, qui in officina Aquilejenſi pro gradu *argenti fini* conſtitutus fuerat, lucrum Monetario parere poterat. Id etiam obveniebat ex pretio, quod in emptione *argenti Veneti* ſolvendum erat, compenſando Aquilejenſibus denariis, qui *parvulos quatuordecim* ſinguli valebant. Unde lucrum demum oriebatur ex valore, quem extrinſecum vocant, denariis Aquilejenſibus impoſito. Hæc ſatis.

CA-

CAPUT X.

Series denariorum Aquilejenſium, cum typis, & inſcriptionibus. Animadverſiones. Monetariæ officinæ loca.

I. A Popone Aquilejenſi Patriarcha, cui facultas argentum ſignandi Anno 1028 facta fuit, ad Volcherum ſucceſſorem, ad Patriarchalem Metropolitanam Sedem anno 1204 evectum, vix nummi reperiuntur, quos Monetaria noſtrorum Præſulum officina cuderit. Eo temporis intervallo cuſum percuſſumque fuiſſe primum illum, quem exhibet Tabula prima, ambigendi ratio nulli eſt. Sedens Epiſcopus viſitur, manu dextera pedum Epiſcopale, librum læva tenens, cum Epigraphe AQILEGIA P. viſiturque parte in altera ædificium, quod arcus quatuor ſuſtinent, cum duabus turriculis, ac media inter illas cruce. Tres nummos hujuſmodi vidi ego. An Sigla illa P. ſignificet *Patriarcham*, an *Poponem*, aut *Peregrinum* primum, vel alterum, quis certo divinaverit? Tempus ergo, quo ſignatus nummus fuerit, definire non licet. Conſule, quæ conjecturis agendo diſſeruimus Capite II. num. 1.

Nummus alter in eadem Tabula ſequitur, Epiſcopi ſedentis effigie, ac Templi ædificio inſignitus, litteraſque detritas quaſdam præferens, quæ nonniſi de fœdo barbaroque charactere nos docent. Monetæ fabricam ſi expendas, eamque conferas cum ſuperiore, ac Volcheri nummis, non parum ſimiles eos omnes deprehendunt oculi. An ergo Aquilejenſis nummus fuerit? Id ego non adſeram: ſi quis alius non inepte conjectari poſſe contendat, per me licet.

Quæ certa eſt Aquilejenſium nummorum ſeries, incipit a Volchero. Typos eorum plurimos vulgavit Muratorius, & expoſuit in opere omnigena eruditione referto de antiquitatibus Italicis medii ævi, Tomo II. Diſſert. XXVII. Menda quædam irrepſerunt, quæ detergenda ſunt, in nummorum inſcriptionibus: nec adeo perita, ac fida manu delineati videntur typi omnes: pluresque deſiderantur, qui Muſæa ſervant. Non paucos item vulgatos impreſſoſque videre licet in egregio opere, *Le Antichità d'Aquileja, profane e ſacre*, quod Auctorem habet Comitem Jo. Dominicum Bertoli Canonicum Aquilejenſem: ſed auctiorem ego ſeriem profero. Pleroſque ipſiſmet oculis vidi nummos, a ſe viſos alios retulerunt amici, quos poſſidebat olim Senator præſtantiſſimus Dominicus Paſchalicus, ac poſſident Illuſtriſſimi Viri, Apoſtolus Zenus Venetus, qui litterarum ſubſidia, quibus abundat petenti cuique prono animo ac ſumma humanitate elargitur, Jo. Gaſpar Goritienſis S. R. I. Comes de Lantheriis, Agricola de Agricolis Patricius Utinenſis. Longe ditiſſimum Eminentiſſimus ac Reverendiſſimus Daniel Delphinus S. R. E. Cardinalis Patriarcha Aquilejenſis cimeliarchium poſſidet, in quo nummi ferme omnes, Antiſtitum præceſſorum juſſu cuſi, quotquot hactenus viſi ſunt, adſervantur. Ex his negotio nullo obtinui, ut deſumerentur typi, qui in adjectis Tabellis proſtant, operam dirigente eruditiſſimo Viro mihique amiciſſimo Dominico Ongaro, Patriarchali Seminario Præfecto, remque ipſam pro ſua erga me benevolentia diligentiſſime exequente Mario de Turſio Juvene Patricio Utinenſi, Clericali militiæ adſcripto, egregia indole & ſingulari ingenio prædito, quibus devinctiorem me profiteor, quam ut agere gratias poſſim. Nummorum ſeriem jam accipe.

VOLCHERUS, Patriarcha renunciatus anno 1204 (a)

1. In antica viſitur effigies Patriarchæ ſedentis cum pallio. Crucem dextera, ac læva librum tenet. Epigraphe: *Volfker P.* Pars altera ædificium præfert, arcu ſuperſtructum, cum portis patentibus: ſuntque hinc inde turriculæ duæ. Circum vero legitur, *Civitas Aquilegia*.

2. Differt a præcedente pars averſa, ubi Aquili. Apud Muratorium epigraphe eſt, *Volſker Ep.* Mendum, quod irrepſit, corrige, ac lege, *Volſker P.* ut in eodem nummo, quem poſſidet Illuſtriſs Comes Dominicus Bertoli Canonicus Aquilejenſis. Cur vero *percuſſus hic nummus* dicitur *circiter annum Chriſti MCCXX.*? Mortem Volcherus obierat anno 1218 eodemque anno in Aquilejenſem cathedram conſcenderat Bertoldus.

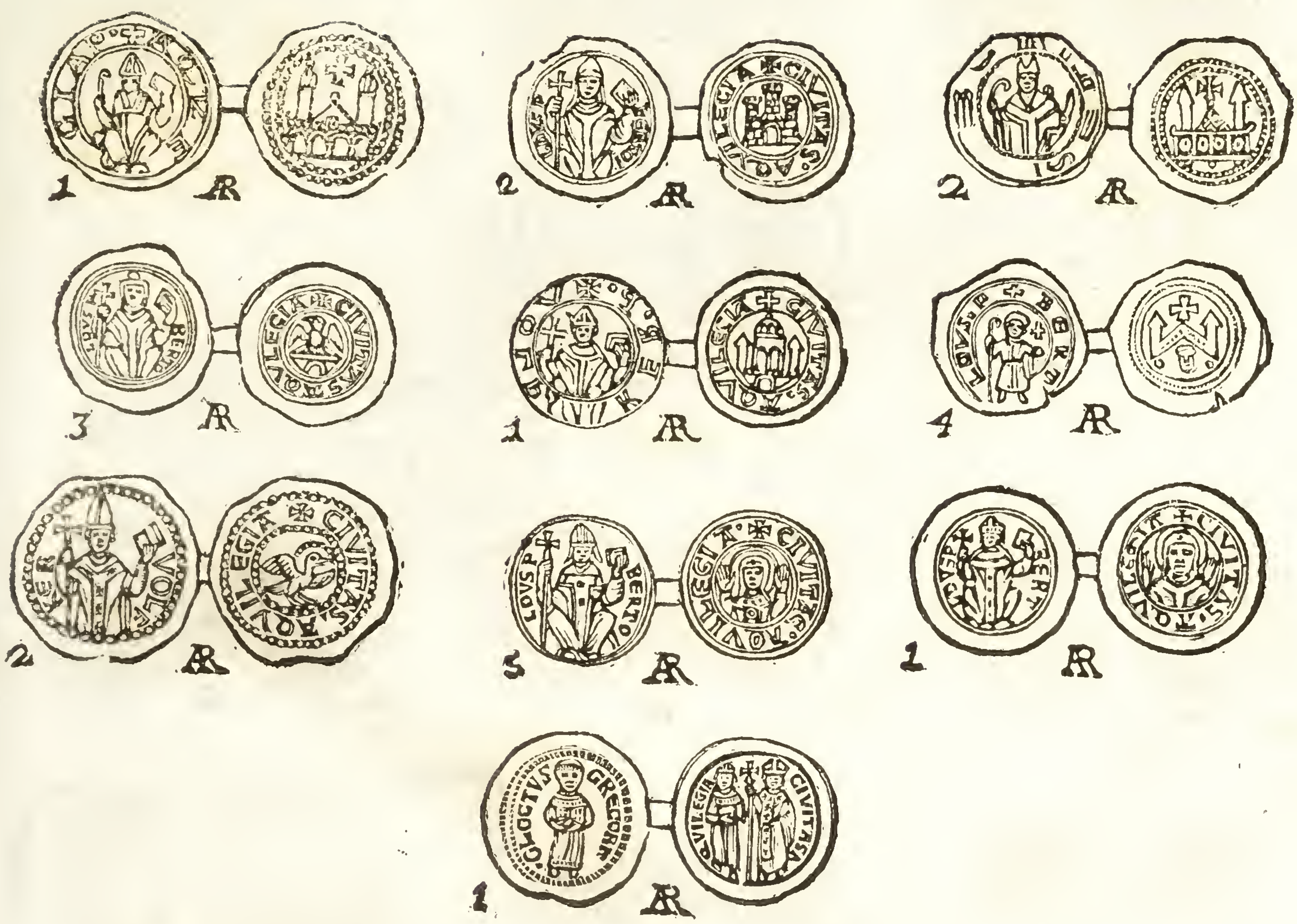
BERTOLDUS, ex Comitibus Andacenſibus, anno 1218.

1. Eadem effigies Patriarchæ ſedentis, cum litteris *Bertoldus P.* Aream alteram occupat figura, ſublatas manus habens. Inſcriptio, *Civitas Aquilegia*. Ad *annum Chriſti circiter MCCXXXIV. referendus* dicitur *nummus*; at nihil

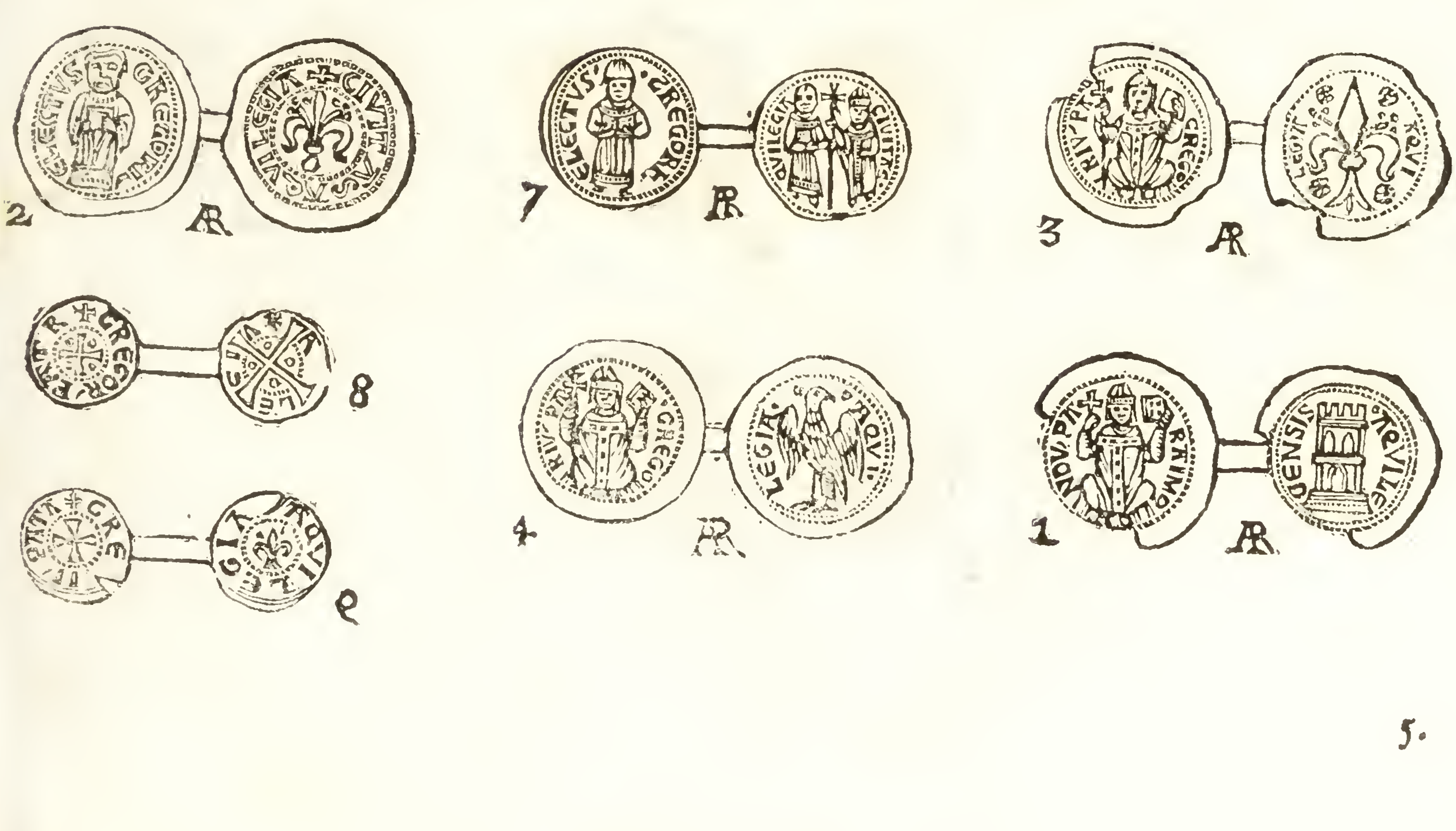
(a) Tab. I.

Tab. LXXXV.

T A B U L A I.

T A B U L A II.

Tab. LXXXVI.

T A B U L A III.

nihil ego in nummo video, quod referri ad annum 1234 debeat.

2. Eadem pars prior. In poſtica viſitur porta, tribus turribus pinnatis munita. In utraque parte eædem inſcriptiones.

3. Pars altera Aquilam præfert, arcui vel ponti inſidentem.

4 Epiſcopus dextra pedum tenens, læva crucem elevatam, cum epigraphe, *Bertoldus P.* A tergo ædificium, quod pontis formam habet, cum duabus turriculis, ac media inter illas cruce. Sub arcu caput ornatum cernitur duos inter globos. Inſcriptio nulla.

5. Dimidius denarius, ut videtur, denario ſimilis, quem primo loco numeramus.

GREGORIUS de Montelongo, anno 1251.

1. Figura ſtans, cum litteris, *Gregoriu Electus*. In altera facie Archiepiſcopus crucem accipit a quodam Sancto, cum inſcriptione: *Civitas Aquilegia*.

2. Figura ſtans cum manibus ante pectus: *Gregori electus*. In averſa parte lilium intra orbem, atque circum litteræ, *Civitas Aquilegia* (a).

3 Effigies Patriarchæ ſedentis, cum inſcriptione, *Gregorius Pa.* Alterius partis aream implet lilium cum quatuor ſtellulis. Epigraphe, *Aquilegia*.

4. Typus idem. Aream poſticæ occupat Aquila. Eædem inſcriptiones.

5. Pars averſa crucem præfert, cujus latera æqualia: ac intra latera ſtellulæ viſuntur, aut lilia.

6 In eadem averſa parte Crux cum lateribus latioribus, & ornatis: & intra latera lilia cum ſtellulis. Typus proſtat apud Muratorium.

7. Dimidius denarius, typo ſimilis denario primo.

8. Nummus parvulus. Crux parva intra orbem, cum litteris, *Gregori Pa.* In altera facie Crux major: ac intra ſuprema latera, *Aquilegia*.

9. Item nummus parvulus. Crux intra orbem, cum epigraphe, *Gregori Patr.* A tergo lilium intra orbem, cum litteris, *Aquilegia*.

RAIMUNDUS A TURRE, anno 1273.

1. Figura Patriarchæ ſedentis: *Raimondus Pa.* Pars altera Turrim exhibet, Turrianæ Familiæ ſtemma, ac epigraphem, *Aquilegenſis*. Hujus Monetæ mentio apud Julianum in Chronico Forojulienſi, quod editum proſtat in Appendice ad Monumenta Eccleſiæ Aquilejenſis. Verba ſunt ad An. M CC. LXXVII. *Mutata eſt moneta, quæ habebat Patriarchæ imaginem interius, & Turrim exterius, quæ valuerat XIV. Veronenſes*.

2. Eadem antica pars: *Raimundus Pa.* A tergo, ſceptra liliata, & decuſſata, cum litteris, *Aquilegenſis*.

3. Pars altera Crucem exhibet, ac in area ſuperiore claves duas, ſpiritualem nempe ac temporalem poteſtatem indicantes: duaſque turres in area inferiore, Turrianæ gentis inſignia.

4. Nummum memorat loco citato Julianus: *Mutata eſt*, inquiens, ſuperior moneta, de qua num. 1. *in Monetam habentem interius imaginem Sanctæ Mariæ cum Filio, & exterius Aquilegia* (Aquilam,) *valentem ſeu poſitam XVI. Veronenſes*. An hujus monetæ typus fuerit, qui inter nummos Raimundi quarto loco numeratur, ac primus exhibetur in Tabula III. (b)? An potius idem typus nummo conveniat, quem laudatus Julianus pergit loco citato deſcribere: *Eodem anno*, inquiens, *die VII. intrante Aprili, fuit proclamatum ex parte Patriarchæ, quod ex tunc daretur pro IV. Veronenſibus & illa nova, quæ tunc currebat, differens a priori in duabus crucibus parvulis, interius, & exterius*? In nummo, quem præ manibus habemus, cruces illæ parvulæ cernuntur: ipſeque nummus inauratus eſt.

PETRUS GERRA, anno 1299.

1. Effigies Patriarchæ ſedentis, ut ſupra: Epigraphe, *Petrus Patra*: ubi pro littera R informi & barbara, H vel K delineant alii. In altera facie viſitur Aquila cum avitis Familiæ inſignibus, ac litteris, *Aquilegenſi*.

OTTOBONUS de Razzis, vel Robarius, anno 1302.

1. Protome, ſeu media ſuperior pars Patriarchæ ſedentis, ac ſubtus Aquila: *Otobonus Pa.* In poſtica ſunt Familiæ inſignia, & litteræ, *Aquilegenſis*.

2. Patriarcha ſedens: *Otobonus Pa.* Inſignium Familiæ; ſummitatem tenet Aquila: *Aquilegenſis*.

CASTONUS a Turre, anno 1316 Morte ereptus Patriarchalem Metropolitanam Eccleſiam non adiit.

PAGANUS a Turre, anno 1319.

1. Eadem effigies Patriarchæ ſedentis: *Pagan. Patra*, vel *Patka*; vel *Patha* in ſequenti-

Tt bus

(a) Tab. II. (b) Tab. III.

bus nummis. In parte altera Turris cum ſceptris liliaris ac decuſſatis: *Aquilegia*.

2. In poſtica, præter Turrim ac ſceptra liliata, duæ parvæ cruces aut ſtellulæ.

3. Nummus parvulus. Crux: *Paganus Pa.* Turris intra orbem: *Aquilegia*.

BERTRANDUS de Sancto Geneſio, anno 1334.

1 Crux, intra cujus latera *Deus*. Epigraphe in circuitu: *Bertrand. Patra*. Viſitur in altera parte effigies Sancti, dextra librum elevatum, ſiniſtra crucem tenentis, cum litteris: *S. Hmachor* (ſic) *Aquilegenſ.* Monetam hujuſmodi, denario communi majorem, memorat Jacobus Valvaſonus de Maniaco in Vitis MSS. Patriarcharum. Conſule Caput V. num. II.

2 Aquila cum epigraphe, *Bertrandus P. Aquilegenſis*. Imago Deiparæ, ulnis puerulum Jeſum geſtantis: *Virgo Maria Avocata mundi*. Denarius communi major.

3 Virgo Deipara, ut ſupra: *Bertrandus P.* Aquilam præfert pars averſa, *Aquilegenſ.*

4. Crux integram aream dividens, intra cujus latera, *Bertrand. Patra.* A tergo Archiepiſcopus, ſeu Patriarcha, dextra librum, læva crucem tenens: *S. Hmachor.* (*a*)

5. Dimidius denarius, ſimilis denario, quem tertio loco recenſuimus.

6 Nummus parvulus. Sigla *Monetam Bertrandi* ſignificat. In parte altera, caput Patriarchæ.

7. Nummus parvulus: Patriarchæ caput, *B. Patriarcha*. Crux intra orbem. *Aquilegenſis*.

NICOLAUS, anno 1350.

1. Leo coronatus, erectos pedes habens, (vulgo, *rampante*,) cum epigraphe, *Moneta Nicolai*. In poſtica crux liliata: *Patre Aquilegie*.

LUDOVICUS a Turre, anno 1359.

1. Effigies Patriarchæ ſedentis in Faldiſtorio leonum, cum manu dextera elevata, ac ſiniſtra crucem tenente: *Ludovic. Pa.* In averſa facie Turris, ex qua prodeunt ſceptra duo liliata: & hinc L indeque V. cum epigraphe: *Aquilegia*.

2. Duo ſceptra liliata, & decuſſata. Intra latera LV. Epigraphe, *Moneta Ludovici*. A tergo, Aquila: *Patriarche Aquilegenſ.*

MARQUARDUS, anno 1365.

1. Aquila viſitur: circum vero, *Moneta Marquardi Pat. Aq.* In altera parte, Protome Epiſcopi; ac ſubtus, avita Familiæ inſignia. Epigraphe: *S. Hermacoras*.

2 Globus ſupra pulvinar, ſub quo littera M & in circuitu *Marquardus Pata.* Pars altera crucem exhibet cum octo radiis, quorum quatuor longiores & latiores ſunt, cum litteris in circuitu, *Aquilegenſis*.

PHILIPPUS Alenconius, anno 1381.

1. Inſignia regiæ Francicæ familiæ, cum epigraphe, *Filipus Cardinalis*. Aquila cum litteris, *Patriarcha Aquilegenſis*. Error irrepſit in typum apud Muratorium, in quo legitur, *Filipus Cominaris*.

JOANNES DE MORAVIA, anno 1388.

1. Aquila teſſellata, *Scaccata*, ut ajunt: *Joannes Patriarch. Aqui.* In altera parte ſedet Patriarcha in Faldiſtorio leonum. Epigraphe, *S. Hermacoras*.

2. Caſſis pennigera ſupra Familiæ inſignia. Hinc inde ſtellulæ, ſeu parvæ cruces: *Joanes Patriba*. A tergo, protome Epiſcopi: *Santus* (ſic) *Hermachoras* (*b*).

ANTONIUS Cajetanus, anno 1395.

1. Scutum gentilitium cum duabus faſciis, ſeu viperis veru transfixis: *Antonius Patrha*. Hinc inde, A N. Partem alteram occupat Aquila, cum litteris in circuitu, *Aquilegenſis*: quæ vox quatuor ſtellulis interſecatur.

2. Eadem Familiæ inſignia: *Antonius Patriarch*. Crux in poſtica: & intra latera crucis ſtellulæ. Epigraphe, *Aquilegenſis*.

ANTONIUS de Portugruario, anno 1402.

1. Stemma gentilitium, quod ab inſignibus utriuſque nummi ſuperioris differt, ut infra num II. Epigraphe, *Antonius Patriarca*. Aquila in averſa facie, cum litteris, *Aquilegenſis*.

* Nummus parvulus. Sigla A ſignificare videtur *Antonium*, an *Cajetanum*, an *de Portugruario*, incertum. In altera facie 1579. de quo numero infra.

LUDOVICUS Dux de Tech, anno 1412.

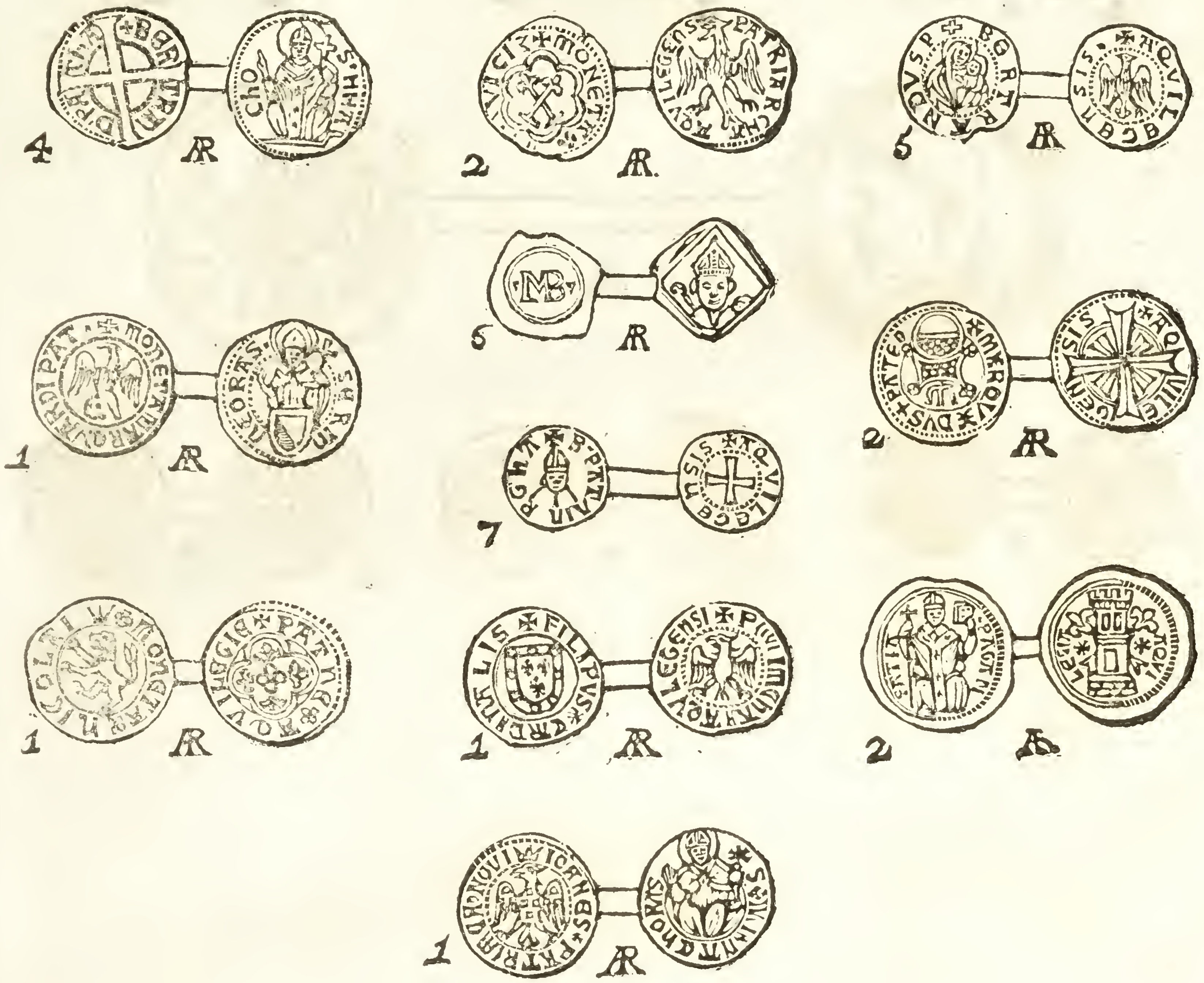
1. Scutum gentilitium: *Lodovicus Dux D. Dech*, ſeu *Tech.* In altera parte viſitur Virgo Deipara cum puero Jeſu in ulnis. Epigraphe, *Patra Aquile*.

2 Nummus parvulus. Eadem familiæ inſignia. In parte averſa ſigla M cum numeris.

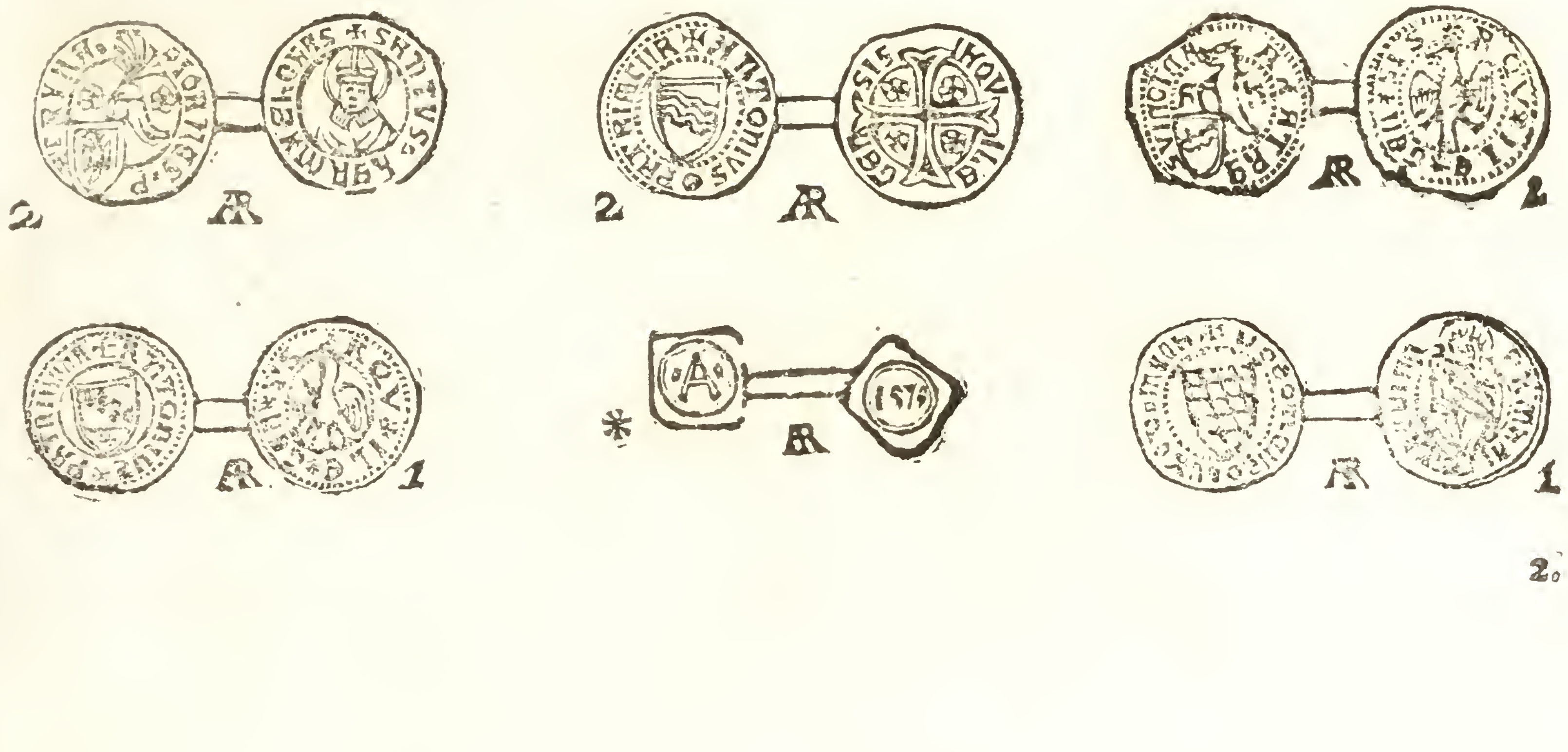
3. Nummorum parvorum poſticæ cum eadem ſigla M. ac numeris diverſis. An hujuſmodi parvuli, quos officina Monetaria Aquilejenſis cudebat, fortaſſe numerati, eorumque nu-

(*a*) Tab. IV. (*b*) Tab. V.

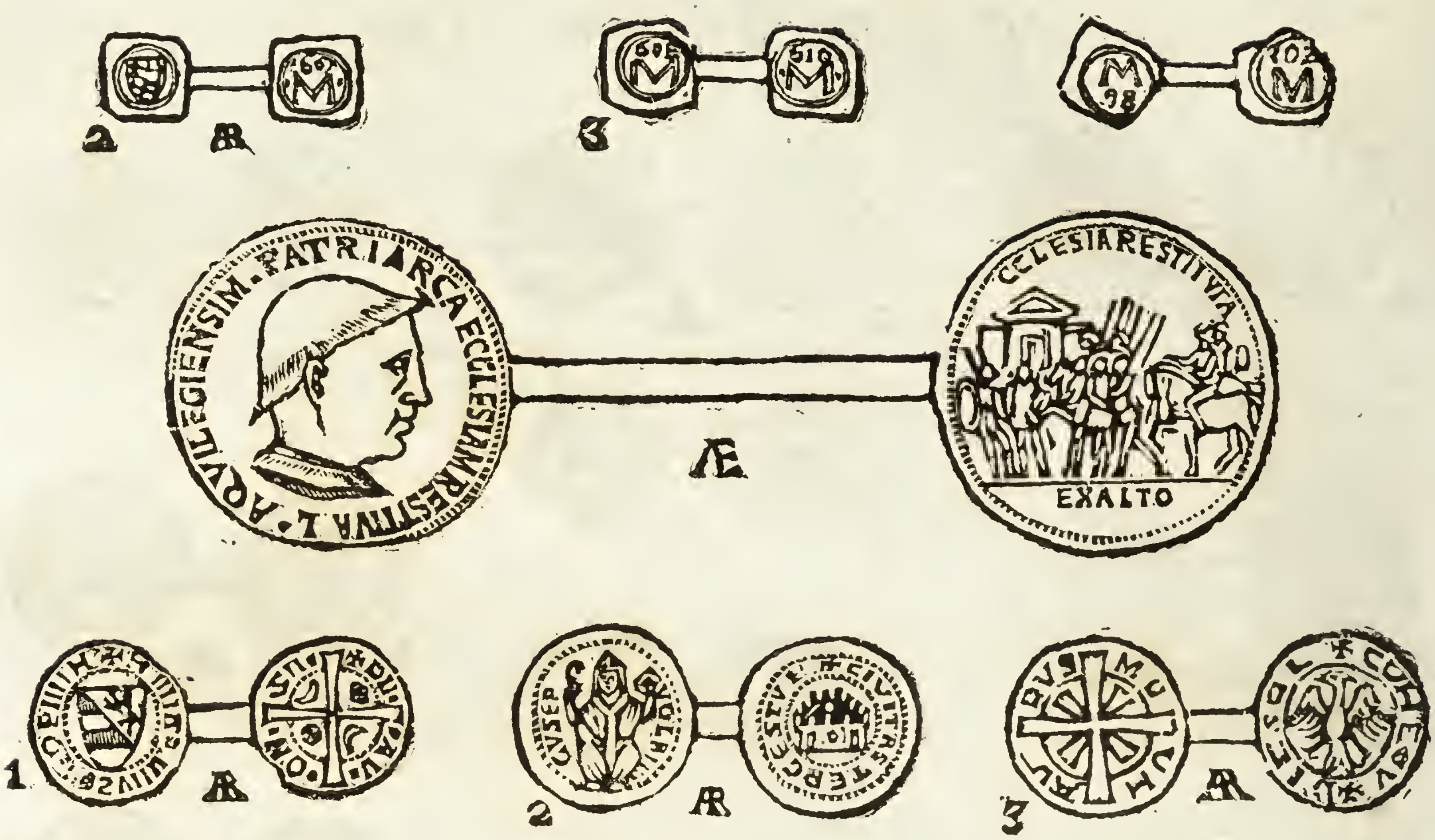
T A B U L A IV.

T A B U L A V.

Tab. LXXXVIII.

numerus in typo expreſſus ? Tot ergo inſtrumenta fuerint ad ſignandos nummulos adhibita, quot ipſi nummuli ? quod eſt perridiculum. An notæ quædam dici debeant, ex numeris pro genio & arbitrio, ac veluti fortuito adſumptæ, quibus novæ ac variæ, quæ iterabantur, nummulorum fabricæ & impreſſiones deſignarentur ? Conjecturis indulgere pro libito ſuo cuique liceat.

LUDOVICUS Scarampus Mediarota, anno 1439.

Nummus æreus majoris moduli, vulgo *Medaglione*. Pars prior effigiem repræſentat Viri Eccleſiaſtici, coronam clericalem gerentis. Litteræ in circuitu: L. (Ludovicus) *Aquilegenſium Patriarcha Eccleſiam reſtituit*. In poſtica Milites, pedites, equiteſque, procedentes. Epigraphe, *Eccleſia reſtituta ex alto*. Conſule Monumenta Eccleſiæ Aquilejenſis Capite CX & CXI.

Hactenus vero Aquilejenſium denariorum ſeries, quos officina Monetaria Patriarcharum, majores, minoreſque, & parvulos, cudebat. Sequuntur nummi, 1. *Goritiæ* ſignatus, 2. *Tergeſtinus*, 3. *Tirolenſis*, qui cum aliis alibi, maximeque in officinis Marcæ Veronenſis percuſſis, communi uſu in Provincia Forijulii adhibebantur: vulgo *ſolidi* appellati, ſeptima parte denariis Aquilejenſibus minores; duodecim ſcilicet parvulis conſtantes.

In primo Comitum de Goritia inſignia viſuntur. Epigraphe legitur, *Henricus Comes Goricien*. Crucem præfert pars altera, cum luna, & ſtellulis intra latera.

In altero Epiſcopus ſedens, qui dextra pedum tenet, ſiniſtra librum, cum epigraphe *Volricus Ep.* In poſtica viſitur proſpectus urbis, cum inſcriptione, *Civitas Tergeſtum*. Nummos Tergeſtinos plures exhibent Irenæus a Cruce, ac Doctiſſimus Muratorius.

In tertio Crux cum octo radiis, quorum quatuor longiores, breviores quatuor, aream occupant. Epigraphe, *Meinardus*. In poſtica Aquila, cum alis expanſis, & inſcriptione, *Comes Tiroli*. Alios Tirolenſes nummos profert laudatus Muratorius.

II. Animadverſione in hiſce Patriarcharum Aquilejenſium nummis digna ſunt Familiarum inſignia, quæ in eorum pleriſque adhibita cernuntur. Obſervandos præcipue illos exhibeo, qui Raimundi Turriani juſſu cuſi ſunt, Turrim & ſceptra liliata, nobiliſſimæ Familiæ ſine dubio inſignia, præferentes. An etiam lilia, quæ viſuntur in nummis Gregorii de Montelongo, inſignia fuerint ejus familiæ, non iverim inficias, neque tamen confidentius adſero, cum certa mihi præſto non ſint rei documenta.

Hinc Juſtus Fontaninus in Epiſtola *delle Maſnade* anno 1692. typis edita Venetiis, poſtea Archiepiſcopus Ancyranus, corrigendum merito cenſet Virum clariſſimum Danielem Papebrochium e Societate Jeſu, qui tametſi omnigena eruditione floreret, putabat, docetque: *prædictis quatuor ſeculis* (XI. XII. XIII. XIV.) *familiæ inſigniis, ſeu teſſeris, vulgo Arme, uti in nummis non conſueviſſe Patriarchas, Epiſcopos, alioſque Eccleſiaſticos*: nummoſque id genus aliquos, veluti poſtea cuſos, fuſoſque, rejiciendos jubet. At Sedem Aquilejenſem ab anno 1273 tenuit Raimundus Turrianus ad annum ineuntem 1299. eique præceſſerat Gregorius de Montelongo ab anno 1251. tertiodecimo ſeculo ultra medietatem provecto, ac verſus finem vergente: quorum nummos ſuperius recenſitos nemo dixerit poſtea *cuſos fuſoſque*.

Papebrochii ſententia, quæ habetur Parte II. *Reſponſionis ad exhibitionem errorum per R. P. Sebaſtianum a S. Paulo evulgatam* pag 474. n. 37. minime rei antiquariæ peritis arridet. Cæteros hoc loco prætermitto omnes, ac unum memoro Doctiſſimum Ludovicum Antonium Muratorium, qui de origine *Inſignium*, quæ nunc Italice *Armi*, & *Arme* appellamus, eodem modo ſentiendum putat, atque de *cognominum* origine. De his agit inter ævi medii Antiquitates Italicas, Diſſertatione quadrageſima ſecunda: de illis, Diſſertatione quinquageſima tertia. Fuere nimirum antiquis latinis *cognomina*, & *agnomina*, quibus inter ſe una Familia ab altera diſtingueretur: nihilo tamen ſecius *cognomina* nunc uſitata, poſt annum duntaxat a Chriſto nato milleſimum cœpta ſunt uſurpari. Ita, inquit, & de *gentilitiis inſignibus* dicendum reor. Hæc enim, „ quamvis apud veteres Latinos, & Græcos „ non levia illorum veſtigia occurrant, ubi „ tamen, qualia nunc ſunt, conſiderentur, „ ideſt certo colorum ac typorum ſigno ornata, eaque hereditaria, & in ſigillis, nummis, vexillis, picturis, aliiſque locis ad „ Familiarum diſcrimen adhibita, tantummodo poſt ſeculum decimum, imo & poſt undecimum, ac præcipue poſt ſuſceptam a „ latinis ſacram expeditionem in Orientem, „ ſenſim invaluiſſe videntur. „ Viros eruditione præſtantes recenſet plures, qui hanc ſententiam probarunt: interque Familias nobiliſſimas memorat illam *Turrianorum*, ſive *della*

della Turre, qui Mediolani olim dominati ſunt, & adhuc in Forojulii effulgent, atque a ſeculis compluribus eximium nobilitatis locum apud Gallos retinent, *Turrim* pro inſigni eligentem.

Sunt alii ferme innumeri apud Scriptores editi nummorum typi Epiſcoporum, & Abbatum, qui Papebrochii opinionem convellunt. Tergeſtinæ Eccleſiæ, quæ Aquilejenſi Metropolitanæ proxima eſt ac ſuffraganea, nummos exhibent Irenæus a Cruce in Hiſtoria Civitatis Tergeſti, & Muratorius Tomo II. Antiquitatum Italicarum medii ævi. Arlongi Epiſcopi, quem Civitatis ejus cathedram anno 1254. conſcendiſſe notat Ughellus videre nummos licet cum *luna ac ſtella*, *& ſceptris liliatis*, quæ pro Familiæ *inſigniis* habet Bucelinus Parte I Germaniæ ſacræ. Hanc argentum ſignandi facultatem Epiſcopis Tergeſtinis decimo jam ſeculo collatam exiſtimat Irenæus a Cruce, Tabulas proferens conſignatas *anno ab Incarnatione Domini DCCCCXLIX. Menſis Februarii die XXI. indictione quarta*: ubi Joannes Epiſcopus jus *cudendi monetam* transferre inducitur in Cives Tergeſtinos. Vitiatas temporarias notas minus attentus non obſervavit Irenæus: memoratoſque non animadvertit *denarios Aquilejenſes*, qui nonniſi poſt annum 1028. cudi potuerunt. Tabulas eaſdem ad ſeculum tertiumdecimum adultum & provectum ſpectare, pluribus argumentis oſtendimus in Monumentis Eccleſiæ Aquilejenſis Capite LIV. num. V.

Ad Aquilejenſes nummos quod attinet, non pauci altera in parte præferunt vel Aquilam, vel ædificium inſtar arcis, aut caſtri cum turribus. Symbola hæc eſſe ipſius Civitatis, non dubitaverim. Henricus Imperator in Diplomate Patavinis conceſſo anno 1049. *in altera* (*denariorum ſuperficie*) *ejuſdem Civitatis* (Patavii) *figuram imprimi juſſit*. Hanc figuram, quæ olim in Januenſibus nummis viſebatur, Georgius Stella deſcribit Capite IV. Annalium, Tomo XVII. Scriptorum Italiæ: *Conradus Rex Alemannus*, inquiens, *Romanorumque Imperator electus* (hujus nominis II.) *conceſſit anno Incarnationis Jeſu Dei noſtri MCXXXVIII.* (al XXXIX.) *ut fabricaretur Januenſis pecunia* .... Sunt *litteræ*, *Janua*, *in ejus nummi altera facie in extremitate rotundi, medioque figura arcis & caſtri cum turribus. Caſtrum ipſum, ſicut monſtrant hæ litteræ, Janua, Januenſem ſignificat urbem*. Pari ergo ratione Civitatem noſtram Aquilejam, a Popone Patriarcha inſtauratam, ſignificat quod in nummis viſitur ædificium, aut turribus munitum, aut arcubus ſuperſtructum, aut certe portas patentes præferens. Adnotat laudatus Stella, *pro Civitate* Januæ *in pecunia formam Caſtri poſitam fuiſſe*, *quod erat illis temporibus apud Templa Sancti Silveſtri & Sanctæ Crucis*, *tanquam formam loci ipſius Civitatis præcipui*. Quidni ad Aquilejam etiam civitatem indicandam, poſitum in nummis Patriarcharum fuerit, quod in ea præcipuum ædificium erat, Templum a fundamentis erectum a Popone, ac adjunctæ Patriarchales ædes? Hujuſce ſymboli loco Aquilam præter ea adhibuerunt Monetarii. Cur vero? Quia *urbi cum conderetur*, (verbis utor Juliani Cæſaris in Oratione II. de geſtis Conſtantii) *Aquila*, *dextra ex parte cælitus advolans*, *de ſuo nomine vocabulum impoſuit*. Ita nempe vulgaris fama ferebat.

Inter hæc ſymbola, quemadmodum vetuſti, ac recentes, & aliorum populorum nummi, ita Aquilejenſes Crucem præferunt. De hac conſuetudine, cruce ſignandi uſuales ipſos nummos, quos in rerum commutationibus damus & accipimus; deque rationibus, quæ Chriſtianos Principes permovere potuerunt, ut pecuniam cruce decorandam putarent, late differit contra Auctorem Apiarii Gretſerus Tomo I. de Santa Cruce Libro II. Capite LVI. & Tomo III. Libro I. Capite tertio, & ſeqq. Lilia etiam apparent, & globi, & ſtellulæ, quibus nummos a Monetariis inſigniri conſueviſſe, notum eſt compertumque.

Ad Familiarum inſignia ſermo redit, quæ nummis Patriarcharum ſeculi quartidecimi impoſita cernuntur, Petri, Ottoboni, Pagani, Nicolai, Ludovici Turriani, Philippi Alenconii, Joannis de Moravia. Hos excipiunt Antonius Cajetanus, & Antonius de Portogruario, quorum nummos Scuta gentilitia diverſa diſtinguunt. Faſciæ duæ, ſeu viperæ, ut ajunt, veru transfixæ, repræſentantur in Stemmate Cajetani. Simile proſtat apud Ciaconium in Vitis Romanorum Pontificum & S. R. E. Cardinalium, Tomo II. editionis Romanæ anni 1677. ubi tamen longe diverſum ab eo, quod nummi noſtri exhibent, conſpicitur gentilitium ſcutum Antonii de Portugruario, ſeu Pancerini.

III. Ad officinæ Monetariæ loca ſpectat poſtrema noſtra animadverſio. Friſaci in Carinthia ut cuderentur Aquilejenſes nummi, poſt Poponem fortaſſe curarunt nonnulli Patriarchæ, nondum Aquilejæ, vel alio in loco Provinciæ Forojulienſis inſtructa Monetaria offici-

officina. Conjecturam ingerit ea nummorum *Freſachenſium* in vetuſtis Provinciæ chartis appellatio, quos eoſdem omnino cum denariis Aquilejenſibus oſtendimus Capite IV. Signatos percuſſoſque aliquando Venetiis hujuſmodi nummos, evincere videntur Alexandri Papæ IV. litteræ ad Gregorium de Montelongo, Capite 1. num. 2. deſcriptæ: quibus *juris cudendi monetam*, *quod ad Te*, (inquit Summus Pontifex,) *in Patriarchatu Aquilegenſi pertinet*, translatio, *uſque ad duos annos*, confirmatur, in *cives* nonnullos *Venetiarum pro certa pecuniæ quantitate*. Ad primos Gregorii Patriarchæ annos litteræ ſpectant, ad annum ſcilicet Chriſti 1255 ipſius Gregorii in Aquilejenſi Cathedra ſedentis quartum.

Poſitam Aquilejæ officinam, ibique cudi frequentius conſueviſſe nummos, ratio nulla dubitandi eſt. Rem apertiſſime teſtantur Tabulæ Capite VIII. numero 2. recenſitæ, quæ novæ Monetæ examen Aquilejæ factum complectuntur. Vel ea tamen in Civitate, vel in alio Provinciæ loco, pro arbitrio Patriarcharum, collocare officinam debuiſſe Monetarios, certos nos reddunt ipſæ Tabulæ Nicolai, & Ludovici ſucceſſoris, quas hactenus pro virili illuſtravimus. Verba ſunt: *Imprimis*, *quod ipſe Franciſcus* (Bonacquiſti de Florentia) *debeat facere*, *ſeu fieri facere*, *in Civitate Aquilegiæ*, *& alibi*, *ubicumque placuerit dicto Domino Patriarchæ*, *monetam iſtiuſmodi bonam & puram &c.*

Loca ſingula curioſius, ac diligentius perquirere, haud ego puto pretium operæ: neque conventionum Tabulas præſto habeo, quas adhibita diligentia ex Archivis eruere non adeo fortaſſe arduum negotium fuerit. Rimentur illas, & colligant alii. Extitiſſe in Civitate Utini Monetariam officinam, nullus dubito: quod etiam Tabulæ confirmant, extremo Dominationis Patriarchalis tempore, ſub Ludovico Techio, anno 1413. confectæ, novæ Monetæ examen exhibent, atque valoris publicam denunciationem. Eas vide, & conſule Capite III. num. 3. Hæc vero ſatis.

DISSERTATIO ALTERA.

LECTORI BENEVOLO.

TERTIA publicam prodit in lucem, Lector humaniſſime, hæc mea *De Nummis Patriarcharum Aquilejenſium* opella, horis ſubſecivis pro conditione argumenti per otium elucubrata. Egeram ego de facultate Monetam argenteam cudendi, quam Poponi Patriarchæ anno 1028 fecerat Conradus, Imperator hujus nominis primus, in Monumentis Metropolitanæ Patriarchalis Eccleſiæ, quæ anno 1740 e typis emerſerunt, Regio Diplomate inter alia conlata beneficia deſcripto, vulgatoque. Pro methodo, quam mihi vetuſta recenſenti documenta propoſueram, Diploma Regium ut illuſtrarem, pauca adnotare de nummis Patriarcharum placuit, quantum inſtituto ſatis erat, cuſis videlicet, & non cuſis aut idealibus, parvulis item, majoribuſque certo illorum numero conſtantibus, eorumque demum nominibus, & valore. Ita nempe diſſerebam Capite LIV. num. V. „ Fit Patriarchæ noſtro facultas, denarios argenteos cudendi, qui *Veronenſis monetæ denariis æquiparentur, niſi prænominatus Patriarcha ſua ſpontanea voluntate velit meliorare*. Hanc Poponi factam ſignandi meliores Veronenſibus denarios facultatem, intelligere præſtat peculiarem prærogativam, qua voluit ipſum cohoneſtare Imperator, ut propriam Aquilejenſes Patriarchæ monetam haberent, a communi Veronenſi diverſam .... Denarios ergo argenteos officina Patriarcharum cudebat, qui *Denarii Aquilejenſes* dicti ſunt. Nulli præſto habentur, qui hac ætate (poſt annum 1028.) percuſſi fuerint. Antiquiores, quos vidimus, ac Muſæa ſervant, (ita eo ſcribebam tempore,) Volcheri qui ſedem indeptus eſt Patriarchalem anno 1204. ætatem non excedunt ... Julianus in Chronico Forojulienſi ad Annum M. CC. LXXVII denarios memorat, qui valebant *quatuordecim* nummis *parvulis*, alioſque valentes *ſexdecim*. Prior æſtimatio in uſu communi erat. Paſſim dicebantur *Frixerii*, & *Frixachenſes*. Appellationis origo non conſtat ... Præter denarios, in Aquilejenſi provincia *Solidi* communi uſu adhibebantur, qui *duodecim parvulis* æſtimari conſueverant. An hujuſmodi ſolidos cuderet officina Patriarcharum, ſub judice lis eſt. Certo quodam numero, tum *denariorum*, cum *ſolidorum*, conſtituebatur Marca (nummus idealis:) illa 160. ſolidis. Quarta pars Marcæ dicebatur *Ferto*, ſeu *Forto*. Seculo quartodecimo, Ducati (vulgo *Zecchini*) expendebantur *in ratione LXIV. denariorum pro quolibet*, ut habent ejus ævi codices. Tum denarii, cum denariorum Marcæ, extremis dominationis Patriarcharum temporibus, ad infimum tenuemque valorem redacti fuerant. Vetuſti *Marcharum cenſus* hodieque vigent, qui ſolvuntur, numeratis pro qualibet Marca vel *octo libris Venetis*, vel *novem ac ſolidis ſex & parvulis octo*: quod oritur diſcrimen ex duplici Marcarum genere, quarum altera *denariis Aquilejenſibus*, altera *ſolidis* conſtabat.

Hæc diſſerueram paucis, fide innixus *Juliani in Chronico Forojulienſi*, ac *ejus ævi Codicum*, ut inquiebam. Inter cætera vetuſta monumenta, quæ plura collegeram, inſignis præſto mihi erat *Liber* MS. *Rationum Reverendiſſimi in Chriſto Patris, & Domini D. Ludovici* (Turriani) *Dei gratia Sedis Aquilegenſis digniſſimi Patriarchæ, qui nominatus eſt, Clarum me fac*: quo ſcilicet, anno 1360. & inſequente, utebatur *Theſaurarius, & Diſpenſator dicti Domini Patriarchæ, Venerabilis & ſapiens Vir D. Ambroſius de la Turre Canonicus Aquilegenſis*. Humanitati ſummæ Illuſtriſſimi D. Jo Joſephi Liruti debeo, quod pretioſum iſtum vetuſtum autographum Codicem habuerim commodato, ex quo nota compertaque fiunt plura, ad negotium monetarium ſpectantia: ac præcipue *Frixachenſes* nummos eoſdem fuiſſe omnino cum *denariis Aquilejenſibus* cuſis, adverſum Juſti Fontanini opinionem in Epiſtola *delle Maſnade*: Marcam etiam, apud Aquilejenſes pro nummo ideali, 160 denariis aliam, aliamque 160 ſolidis conſtantem: quartam partem Marcæ, vulgo appellatam *Fortonem*, aut *Fertonem*: valoremque demum denariorum, ſi comparatio fiat ad aureos Ducatos Venetos, *in ratione* poſitum *ſexaginta quatuor denariorum pro quolibet Ducato*, anno ſcilicet 1360. & inſequente. Quæ omnia ex eodem MS. Codice, aut verbis tenus deſcripta, aut certe pervio & faciliimo ratiocinio deducta, proferebam ego.

Leviora tamen, ac nimium perfunctoria hæc mihi videbantur. Tabulas duas, quæ initas cum monetæ Præfecto conventiones complectuntur, ipſamque cudendæ monetæ (quod ad pondus attinet, notamque argenti) rationem exhibent, alteram Nicolai Patriarchæ, Ludovici Succeſſoris alteram, operæ pretium erat pro virili explanare. De argumento agebatur, quod ita obſcurum æquivocæ & inſolentes voces, implicatique loquendi modi reddebant, ut rei nummariæ peritis Viris, peritiſque nonnullis Monetariis, quibuſcum difficultates conferebam, hæreret aqua. Factum nihilominus, ut juſta demum elucubraretur Diſſertatio. Cudendorum nummorum, ſive qui *parvuli* dicebantur, ſive qui *denarii* parvulorum quatuordecim ſinguli, accuratiſſime, ut mihi videbatur, explorata ratio: ſeveriore item examine diſcuſſa quæſtio, num præter parvulos, ac præter denarios parvulorum quatuordecim ſingulos, cuderet *ſolidos* parvulis duodecim conſtantes Monetaria Patriarcharum officina: ſeries nummorum auctior, quam hactenus viſa fuerit, quinque Tabellis comprehenſa, typos eorum repræſentantibus: editi quoque nummi, Volcheri Patriarchæ ætate ſuperiores, qui in manus inciderant: ac demum veterum quamplurium ſyngrapharum fide, quæ arithmetica ratiocinia confirmabant, diligentius ac uberius ea pertractata ſingula capita, quæ bre-

brevi compendio in Monumentis Aquilejenſibus perſtricta fuerant. Inter adverſaria jacebat in tenebris Opuſculum, quod anno 1747. lucem ut videret, Eminentiſſimus ac Reverendiſſimus Daniel Cardinalis Delphinus Aquilejenſis Patriarcha ſuaſit, aut etiam pro ſua juſſit auctoritate, cum ſummopere exoptaret, ut Prædeceſſorum nummi, quos in ditiſſimo ſervabat Muſæo, commentariolo explanati in publicum prodirent. Pro votis ejus, proque modulo meo factum ſatis videbatur.

Accidit vero, ut Opuſculi typis editi exemplum, ne meo deeſſem officio, tranſmitterem ad Reverendiſſimum Joſephum Binium, Eccleſiæ Glemonenſis Archipresbyterum: quod ipſe pro temporis & negotiorum opportunitate legeret, proque ſua antiquitatum Forojulienſium peritia ad examen vocaret, corrigeret, suppleret. Litteræ ab eo humaniſſimæ mihi redditæ fuerunt: ſimulque vetuſta Pagani Patriarchæ ſyngrapha tranſmiſſa, ut eam expenderem, quæ ſimiles cum monetæ Præfecto conventiones, ſex & viginti annos ante Nicolai Tabulas, ab eodem Pagano de cudendi moneta Aquilejenſi initas complectitur. Acriore quadam abreptus cupiditate, vetuſtum legebam monumentum: ſeria mentis attentione perlego, ſeverum voco ad examen, atque comparo diligentiſſime cum Tabulis Nicolai, & Ludovici Succeſſoris: factumque bene & auſpicato eſt, ut conjecturæ, quas priore in Diſſertatione ſubtimide protuleram, mirifice confirmarentur omnes, ac plenam in demonſtrationem, quin mea me fallat opinio, utique abeant.

Secunda, ac propitia favit etiam fortuna itineri, quod paullo poſt negotii cauſa in Provinciam Forijulii conficiendum mihi fuit. Diverſabar Utini, hoſpes humaniſſime exceptus ab ornatiſſimo Comite Franciſco Beretta: cumque piiſſimos Oratorii Neriani Sacerdotes pro officio inviſerem, inter plura vetuſta monumenta, quæ ab Illuſtriſſimo Domino Agricola de Agricolis accepta oſtendebat humaniſſimus Antonius Comorettus, veterem video membranam, quæ initas a Nicolao Patriarcha, primo indepti Patriarchatus anno, de cudenda moneta conventiones præfert, Gabertini de Novate ipſius Patriarchæ Notarii & Cancellarii manu propria exaratam. Ad eas oculos, aciemque intendo conventiones, quæ præcipuæ ſunt: eaſque partim cum Pagani Tabulis convenire ſtatim intelligo, ac partim cum aliis ipſius Nicolai in priore Diſſertatione vulgatis. Pretium monumenti agnoſco, quod ſine mora tranſcribendum curo: indeque ſumpta occaſio, ac enata cauſa, quæ ad alteram iſtam *De nummis Patriarcharum Aquilejenſium* Diſſertationem elucubrandam, ac typis edendam impulit. Admonere præſtat, frequentiora arithmetica ratiocinia adhiberi debuiſſe, quæ omnia recte ſubducta crediderim: quod ſi error aliquis aut prælo errante irrepſerit, aut exciderit oſcitante calamo, nihil inde obventurum detrimenti fidei adſero, quod rei ſummam convellat, cum alia adhibita ſint argumenta plura, quæ luculentiſſime eam confirment.

Viros clariſſimos, qui ad hanc ſpartam ornandam contulere operam, quos ego noverim, tum honoris cauſa, tum ſua cuique ut laus conſtet, recenſere hoc loco mihi liceat. Marcus-Antonius Nicolettus, Patricius Forojulienſis, decimi ſexti ſeculi & inſequentis ſcriptor præſtantiſſimus, in Codice manu exarato, quem perilluſtris Familia ſervat, Italice inſcripto, *De' coſtumi, e leggi antiche de Forlani ſotto i Patriarchi*, ſic diſſerit: „ Si batteva la moneta or
„ in Aquileja, or in Udine, nella Città del Friuli
„ (Cividale,) in Gemona, in Soffumburgo (Caſtel-
„ lo,) in altri luoghi. Erano i *piccoli*, i *ſoldi*, il
„ *danaro*, le *libre*, le *Marche*. La Marca contene-
„ va *lib. 9 ſoldi ſei, e piccoli* 8. E queſte erano
„ Marche delle publiche affittanze, e delle gabelle:
„ ma quelle de' particolari contratti d'alienazione,
„ di doti, e di altre convenzioni non paſſavano *lib.*
„ 8. E queſte pure ſi uſavano nelle condanne de' rei.
„ Si batteva il *Fortone* di valore di 40. *danari*: ed il
„ *Friſacbenſe*, il cui valore è incerto, come delle
„ monete Trieſtine con un San Giuſto protettore di
„ quella Città, e con un Veſcovo. Il *danaro* capiva
„ un ſoldo, e due piccoli. „ Denarium, nummum argenteum apud Aquilejenſes cuſum, conſtanti valore nunquam immutato, æquaſſe quatuordecim parvulos Veronenſes, adnotaveram in Monumentis ſuperius laudatis, ac multiplici argumentorum genere confectum puto in edita priore Diſſertatione. Num ſolidos parvulorum duodecim ſingulos cuderet monetaria Patriarcharum officina, judicium peritioribus primum relinquebam, inficiantem poſtmodum ſententiam ſequutus ſum. Nummum, *Frixacbenſem* dictum, inter cuſas monetas vere numerat Nicolettus: at ipſum minime diverſum eſſe a denario, parvulis quatuordecim conſtante, ignoravit. Errat, cum *Fortonem* fuiſſe percuſſum nummum narrat: qui omni procul dubio idealis erat, & quarta pars Marcæ, idealis pariter nummi. Hæc apud Aquilejenſes *octo libras denariorum*, ſeu denarios 160. complectebatur: itemque *libræ octo ſolidorum*, ſive cuſi fuerint, ſive ad nummum idealem Marcæ redacti, Marcam conficiebant Aquilejenſibus communem. Hoc eſt, Marca prior *denariis* 160. altera *ſolidis* 160. conſtabat. At ſublatis demum denariis, eorumque in locum ſolidis dumtaxat invectis, Marcarum tamen ſpecies duæ manſerunt: *octo librarum ſolidorum* altera: & altera *novem librarum ſolidorum*, ac præterea *ſolidorum ſex, & parvorum octo*. Quod utique oritur diſcrimen ex duplici Marcarum ſpecie, quæ olim in uſu erat, *denariorum* altera, & altera *ſolidorum*. Duc enim denarios 160 in 14. parvulos, (ut in priore Diſſertatione Capite VII num. III. inquiebam;) productum habes 2240. parvulorum. Hanc tribue ſummam per 12. (quot nempe parvulis conficiebatur ſolidus:) quotus eſt 186. ſolidorum, ac reſiduus parvulorum octo: qui libras conficiunt novem, ſolidos ſex, parvulos octo. Num vero hujuſmodi Marcarum uſus foret, quem Nicolettus narrat, dubium mihi: imo quamplurima, quæ in citata Diſſertatione congeſſimus, conventionum, ſive inter privatos, ſive cum Principe initarum, adverſantur Inſtrumenta.

Egit etiam de nummis Forojulienſibus Juſtus Fontaninus, poſtea Archiepiſcopus Ancyranus in Epiſtola *Delle Maſnade*, anno 1698. typis Venetis edita. Sub Nota 23. pag. 33. hæc habet Vir præclariſſimus: „ Le monete, che nel Friuli ſi uſavano.
„ erano di quattro ſorte, *Freſachenſi*, *Friſſerii*, *da-*
„ *nari*, e *ſoldi*. I primi erano moneta arbitraria
„ al par delle Marche .... I *Friſſerii* altresì erano
„ moneta ideale. ... I *danari*, ch'erano la terza
„ ſpezie delle noſtre monete, valevano più, e me-
„ no, (facta ſcilicet comparatione *ai danari Vene-*
„ *ti*, ut poſtea ſubdit, *di que' che oggi corrono*)
„ Un di eſſi danari valeva *quatordici* monete *Vero-*
„ *neſi*, chiamate *piccoli*: e un *ſoldo*, ch' era la
„ quar-

,, quarta ſpezie, ne valea *dodici*. ,, Et pag. 38. ,, ,, Ora vengo alle *Marche*. Una di eſſe montava a ,, *lire nove danari ſei e piccoli otto* .... Queſto però ſi ,, deve intendere giuſta il prezzo, e l'uſo odierno ,, della moneta Veneta: ſicchè una Marcha era ,, formata di trentaſei danari Aquilejeſi in circa, ,, mettendo la lor valuta rincontro di quella delle ,, lire Venete moderne. ,, Nimium a vero abludunt, quæ de Marca nummo ideali Fontaninus tradit. Virum peritiſſimum in tranſverſum egit hodiernus Marcarum uſus in provincia Forojulienſi: quarum altera, (haud pigeat dicta repetere,) octo libras Venetas: novem altera complectitur, ac inſuper ſolidos ſex, & parvulos octo. Quo tamen ex uſu, ſi attentiore mente is expendatur, pronum eſt colligere, Marcam libris octo, ſeu nummis 160. confectam eſſe: duplicemque fuiſſe apud Aquilejenſes, aliam denariis 160. aliam ſolidis 160. conſtantem: illamque proinde ad ſolidos redactam, æquaſſe libras novem ſolidorum, & ſolidos ſex, & parvulos octo: atque demum tum denarios illos, tum ſolidos intelligi oportere argenteos, qui eo tempore in uſu erant, longe differentes ab hodiernis Venetis nummis æreis. Alii ſunt Viri Clariſſimi lapſus: cum *Frixerium* a *Friſacbenſi* diſtinguit, ac utrumque computat inter nummos ideales. Quos omnes tum paucis animadverſionibus in Monumentis Aquilejenſibus, anno 1740. editis; tum latiore ſermone, inconcuſſa veterum documentorum fide allegata, refutatos habes in Diſſertatione, quæ anno 1747. publicam lucem vidit.

Fontanini errata, nec levia, nec pauca, vidit caſtigavitque pro ea qua pollet ac præſtat peritia, Illuſtriſſimus Comes Jo. Rinaldus Carlius, publicus in Patavina Univerſitate Profeſſor, in Epiſtolari Diſſertatione, quam Italice ſcriptam anno 1741. die 29. Julii nuncupavit Nobili Viro Joſepho Binio, Archipresbytero Glemonenſi. Proſtat ea Tomo XXV. Collectionis Calogerianæ. Inſignem Codicem MS. *Rationum Ludovici Turriani* & ipſe ab Clariſs. Jo. Joſepho Liruto acceperat: ſciteque perceptis, ac rite adhibitis ratiociniorum exemplis, quibus Codex ille ſcatet, notum fecit compertumque, *Friſacbenſes* nummos eoſdem fuiſſe cum *denariis Aquilejenſibus*, utroſque parvulis quatordecim conſtantes: denariis etiam ſexaginta ſupra centum confectam *Marcam* Aquilejenſem, nummum idealem, itemque *Fortonem* pro Marcæ quarta parte computatum: fuiſſeque demum in uſu *ſolidos*, quos tamen Aquilejenſis officina minime cuderet, & ſolidorum Fortones, & Marcas, & Libras. Egit etiam de valore denarii Aquilejenſis, ad nummos Venetos comparati: proque data occaſione, *Groſſos argenteos* & *Ducatos* aureos expendit ac illuſtrat, itemque *Florenos*. Laudatam epiſtolam Lector adeat, ut plura addiſcere, & adſequi poſſit.

Numerum claudit prolixius opus, quod Italice inſcriptum, *Della Moneta propria, e foreſtiera, ch' ebbe corſo nel Ducato del Friuli*, recentibus typis vulgavit jam ſæpe laudatus Jo. Joſephus Lirutus. In hoc opus Virum Clariſſimum incubuiſſe ante annum 1740. ſicuti certo novi, ita palam profiteor: ab eoque Syngraphas non paucas, quibus priore in Diſſertatione uſus ſum, mihi ſumma traditas humanitate, cum gratiarum actione, uti par erat, retuli ſæpius. Doctiſſimi Auctoris commentarium, ad exteros nummos quod attinet, neque paucis mea refert hoc loco perſtringere. De Aquilejenſibus, cuſis & idealibus, eorumque nomine, ac valore abſoluto, eadem ejus, ac noſtra ſententia eſt: neque enim vetuſtas Forojulienſes chartas perluſtrantibus diſſona inſidere opinio poteſt. Sicut olim opinabatur, ita opinari pergit adhuc, Monetariam Patriarcharum officinam, præter argenteos denarios parvulis quatuordecim conſtantes, ac parvulos ipſos, ſolidos etiam argenteos cudiſſe, qui duodecim parvulos valerent. Hoc primum inter nos in hocce monetario negotio, firmo animorum conſenſu manente, diſſenſionis caput eſt. Præcipua mihi priore in Diſſertatione cura fuit, (cætera namque ſcitu facillima, & obvia cuique erant,) ut Nicolai Patriarchæ, & Ludovici Succeſſoris Tabulas, quæ conventiones de cudendis nummis cum monetæ Præfecto continent, pro virili explanarem. Interpretationes, quas veras, aut veriſimillimas exiſtimabam, prior jam dicta præſtat omnes Diſſertatio. Hanc in Opere ſuo curam video a Liruto prætermiſſam, qui etiam Ludovici ſyngrapham, cum eam Capite VII. integram referat, *intelligi vix poſſe* pronunciat, *contradictionibus* quoque ſcatere, aut certe *librariis mendis* deformatam eſſe: quod alterum caput eſt litterariæ concertationis. Obſcuras ego, difficileſque, & implexas novi, ac fateor tum Ludovici Tabulas illas, tum alias Nicolai, alteram priore in Diſſertatione juris publici factam, & alteram mox evulgandam, tum antiquiores Pagani juſſu confectas: quæ tamen, cum omnes, ex Apographis aliquæ, ex Autographis aliæ deſumptæ, omnino conſonæ ſint, librarii mendi, quod irrepſerit, ſuſpicionem tollunt omnem. Hinc vero colligitur, nullam ineſſe Tabulis antilogiam: implicataſque formulas poſt accuratiorem mentis indaginem explanari poſſe, ac debere. Datis ego inhæreo interpretationibus: eiſque firmius ut hæream, novæ ſyngraphæ, quas in lucem profero, ſuadent, perſuadentque omnino. Si quid autem amplioris emolumenti ex opere novo perceperim, aut alio quovis, priores Magiſtros, vel Autores, a quibus addiſcere quidpiam licuerit, pro mihi impoſita lege, ſi quando alienis uti contingat, libens gratuſque patefaciam. Vale.

INDEX
CAPITUM.

CAPUT I.

Pagani Patriarchæ Tabulæ, quæ initas de cudenda moneta Aquilejenſi conventiones continent. Animadverſiones. Sedis Aquilejenſis, quam Paganus indeptus eſt, diligentius perquiritur initium. Ejuſdem, aliorumque e Gente Turriana Patriarcharum genealogia. pag. 177

CAPUT II.

Aliæ ſub Nicolao Patriarcha initæ de cudenda moneta Aquilejenſi conventiones, primo indepti Patriarchatus anno. Earumdem comparatio cum ſupra deſcriptis Pagani, aliiſque poſterioribus ipſius Nicolai conventionibus. Animadverſiones. 183

CAPUT III.

Nummi cuſi apud Aquilejenſes, tum parvuli, tum denarii parvulorum quatuordecim ſinguli: itemque nummi ideales, Marca, Forto, Libra. Marcum, ſive Marcam pondus, conficiebant unicæ octo, quæ certa argenti boni quantitate, cum materia inferiore immiſcenda, conſtabant. Ex unoquoque Marco plures, vel pauciores conficiebantur Solidi ideales, ex duodecim nummis cuſis, ſive parvulis, ſive denariis, compoſiti. 186

CAPUT IV.

Marci pondus octo definitum unciis fuiſſe in officina Monetaria Aquilejenſi, ſolidumque idealem ibidem adhibitum, evincitur denariorum, qui cudebantur, examine in pondere. Varium colligitur denariorum pondus, qui ſub diverſis, ſub eodemque Patriarcha, cudebantur. Eamdem Marci quantitatem, nummorumque idealium uſum probat ipſorum denariorum examen in igne. Rem utramque confirmat monetæ parvæ examen in pondere, & in igne. 190

CAPUT V.

Nummi in Provincia Forijulii Friſachenſes dicti, non ideales, ſed cuſi: iidemque, ac denarii parvulorum quatuordecim ſinguli. Hiſce denariis majores alios, minoreſque cudebat Monetaria Patriarcharum Officina. Argenti ibidem adhibiti nota, graduſque indagatur. De lucro, quod ex cuſione monetæ Patriarchis obveniebat. 194

CAPUT VI.

Denariorum Aquilejenſium valor, comparatus ad Venetum Ducatum aureum vulgo Zecchino, itemque ad Florenum. Idem comparatus ad ſolidos in aliis Monetariis officinis cuſos. Groſſi Veneti valor, non idem, ſed varius. Computatio parvorum, & groſſorum ad aurum, ut inquiunt, explicatur. 198

CAPUT VII.

Solidos, parvulorum duodecim ſingulos, florente Patriarcharum dominatione, non cudebat Monetaria Aquilejenſis Officina. Solido tamen ideali adhibito, fieri contractus venditionum, & emptionum, ſimileſque conſuevere. Uſus etiam ſolidorum permiſſus, quos aliæ officinæ cudebant. Eorumdem ſolidorum exempla. Solidi vox aliquando accepta pro denariis Aquilejenſibus, parvulorum quatuordecim ſingulis. 204

CAPUT VIII.

Extremo dominationis Patriarcharum tempore agi primo cœptum de mutanda Aquilejenſi moneta: unde validiſſime opinio confirmatur, quæ negat, ſolidos in Aquilejenſi officina monetaria, ſuperiore ætate cuſos. Capta demum deliberatio, ut ſolidi cuderentur, non denarii: quod utique factum. 210

DE NUMMIS PATRIARCHARUM AQUILEJENSIUM

DISSERTATIO ALTERA.

CAPUT I.

Pagani Patriarchæ Tabulæ, quæ initas de cudenda moneta Aquilejenſi conventiones continent. Animadverſiones. Sedis Aquilejenſis, quam Paganus indeptus eſt, diligentius perquiritur initium. Ejuſdem aliorumque e Gente Turriana Patriarcharum genealogia.

I. MOnetarium Aquilejenſium Patriarcharum negotium novis ego curis dum illuſtrare adgredior, Pagani Patriarchæ Tabulas, aliaſque Nicolai primo Patriarchatus ejus anno ſcriptas nunc primum in lucem profero, ut quæ de cudenda moneta Aquilejenſi ævo illo iniri conſueverant, in ipſis contentas vetuſtis ſyngraphis legere, & expendere eruditus cupiduſque antiquitatum noſtrarum Lector valeat conventiones. Suo ipſe ſtudio, perque ſeipſum inſtituto veterum monumentorum examine, par ſine dubio fuerit, (quod inde emolumenti facile obventurum confidimus,) de interpretationibus noſtris, quibus priore in Diſſertatione ſimiles laudati Nicolai Patriarchæ, & Ludovici Succeſſoris Tabulas expoſuimus, judicio pro ſua æquitate ferendo: num obſcuriſſima verba, & implicatiſſimas formulas exponentes veritatem ipſam adſecuti ſimus, aut propius attigerimus. Accipe primo loco Pagani ſyngrapham, ex *notis Euſebii de Romagnano*, qui Cancellarii munere ſub eodem fungebatur, in Archivo Civitatis Utini adſervatis deſumptam.

„ Anno Dominice Nativitatis MCCCXXX. „ Indict. XIII. die X. Menſis Maii, in predi„ cto Palatio Civitatenſi: preſentibus teſtibus, „ Venerabilibus Viris DD. Fratre Johanne „ Abbate Monaſterii Roſacenſis, & Petro Mo„ ra de Mediolano Rectore Eccleſie S Marie „ de Turre Mediolanenſis Dioceſis, Vicariis „ ſuprascripti Domini Patriarche: & D Odo„ rico de Straſolto Plebano Lavariani, D. Guil„ lelmo de . . . . Magiſtro Gualterio de Civi„ tate, Gaſparino de Novate habitante in U„ tino, & aliis. Venerabilis Pater D. Paga„ nus Patriarcha predictus dedit Diſcreto Viro „ Thomaſio filio quondam Domini Pini de „ Anellis de Parma, recipienti pro ſe, & Pe„ tro fratre ſuo, Bentiviene, Mario, Pacino „ de Florentia cive Parmenſi, & aliis quos ſibi „ aſſociare voluerint, ad cudendam monetam „ novam, quam idem Dominus Patriarcha „ vult facere de novo in Civitate Aquilegie: „ & cum eodem Thomaſio, ſuo nomine, & „ predicto, convenit pactis & ſtipulationibus „ infraſcriptis. Videlicet:

„ 1. Quod idem Thomaſius pro ſe, & pre„ dictis Sociis promiſit eidem Domino Patriar„ che, cudere monetam in Aquilegia per an„ num continuum & completum, incipiendum „ a Feſto S. Michaëlis proxime venturo, bo„ nam & puram Frixachenſem: ſcilicet de „ unciis quinque, & quarteriis tribus, & di„ midio boni & puri argenti pro quolibet Mar„ cho. De qua moneta debent eſſe in quolibet „ Marcho ſolidi XVIII. numero, & pondere: „ & ponderati & coëquati ſinguli denarii ip„ ſius monete, quando inciduntur & cuduntur. „ Nec expendatur de ipſa moneta, niſi prius „ de quacumque ſcoſſa fiat ſazium in pondere, „ & in igne.

„ 2. Quod ſazium debet eſſe de uno Mar„ cho in pondere, & de uno quarterio uncie „ in igne. Debent enim decem & octo Solidi „ in pondere facere Marchum: quod ſi eſſent „ denarii quatuor plus, aut quatuor minus, „ comprobentur boni denarii. Si autem fue-

„ rint

„ rint quatuor plus, teneantur in ſequenti „ ſcoſſa eos facere de quatuor minus, & e converſo. Quod ſi aliter reperiretur moneta, que facta foret contra talem formam, „ iterato debeat in ignem mitti, & iterum „ fundi & meliorari.

„ 3. Item quod ipſe Thomaſius, & Socii „ teneantur, & debeant facere, vel fieri facere ſazium in igne de uno quarterio uncie, „ quod eſt grana centum quadraginta quatuor „ pro quarterio: & debeant reddere pro quarterio de argento predicto grana centum „ quinque, & tres tertiarios grani, & dimidium. Et ſi reperirentur grana duo plus, „ vel minus, approbentur boni denarii. Et ſi „ fuerint duo minus, teneantur in ſequenti „ ſcoſſa facere duo magis: & e converſo. Quod „ ſi contrafieret, debeat dicta moneta iterato „ in ignem mitti, & meliorari.

„ 4 Item teneantur, & debeant dare & „ reddere prefato Domino Patriarche, vel ejus „ Factoribus, de qualibet Marcha denariorum, „ quos fecerint, ſolidos quatuor parvorum, „ dandos & ſolvendos eidem, quotiens ſcoſſam fecerint. Item quod ipſe Dominus Patriarcha teneatur, & debeat dictis Magiſtris „ monete preſtare domum, in qua fieri faciant „ ipſam monetam, & hoc in civitate Aquilegie. Item quod teneatur facere banniri omnes alias monetas: & quod nullus preſumat „ emere, vel vendere, vel aliquod forum facere, niſi in predicta moneta; ita quod teneatur mittere Dominis, & Communibus totius Iſtrie, ut predicta moneta poſſit in dictis locis expendi, velut in Civitatibus & „ locis Forijulii, ideſt cum eodem curſu.

„ 5. Item quod dicti Magiſtri monete teneantur, & debeant habere unum Sazatorem „ ad aſazandum dictam monetam, que fiet. „ Qui quidem Sazator debet eſſe ſalariatus per „ eoſdem Magiſtros. Item quod prefatus Dominus Patriarcha teneatur habere unum *Superſtitem* apud dictos Magiſtros, qui continue videat, vice ipſius Domini Patriarche, „ & teneat omnes denarios, ſicuti fient de „ die in diem, in poteſtate ſua: donec de eis „ fiat ſazium, ut predicitur, & ſimul cum „ Sazatore & quacumque perſona voluerit, „ examinet & provideat dictam monetam in „ omni ſcoſſa, ſi ſit ut eſſe debet: alioquin „ non expendatur, ſed iterum in igne mittatur.

„ 6. Item quod dictus Dominus Patriarcha „ teneatur ſecurare, & ſecuros facere Magiſtros predictos, & omnes ſuos familiares, „ per totum diſtrictum ipſius Domini Patriarche; ita quod poſſint ſecure cum argento, „ moneta, & mercandaria ire per omnes civitates, & loca ſua, & ſtare ac redire abſque „ ullo dampno. Quod ſi contingeret, teneatur de Camera reſtituere, ſi aliter ablatum „ recuperare non poſſent: dum tamen dicti „ Magiſtri, vel ſui familiares petant licentiam „ ab ipſo Domino Patriarcha, vel alio ſeu aliis, „ quem vel quos ad hoc deputaverit.

„ 7. Item quod dicti Magiſtri teneantur habere, & tenere continue in ipſa moneta libras ducentas Venetorum groſſorum ad minus; cum iſta additione, quod ſi impedimentum aliquod ſuperveniret aut de guerra, „ aut de infirmitate Magiſtrorum monete, aut „ ex defectu recuperandi argenti, ſeu alio quocumque impedimento legitimo, videlicet expediendi monetam, dummodo continue predicta ſumma librarum CC. groſſorum tam „ in argento, quam in moneta ſit in dicto opere, ad illud non teneantur.

„ 8 Item quod dicti Thomaſius, & Socii, „ vel unus aut duo ipſorum cum Magiſtris ipſius monete, teneantur ſtare continue in civitate Aquilegie, vel alios dimittere loco „ ipſorum ibidem: & continue facere laborare „ dictam monetam bene, & legaliter, ſecundum curſum conſuetum.

„ 9 Item quod dictus Dominus Patriarcha „ teneatur facere preconizari, & banniri per „ totum Forumjulium, & diſtrictum ſuum: „ quod nullus portare preſumat extra Forumjulium aliquod argentum, ſeu Bolzonum, „ ſub pena perdendi illud argentum: cujus „ pars tertia ſit ipſius Domini Patriarche, alia „ tertia accuſatoris, & reliqua tertia dictorum „ Conductorum & Magiſtrorum. Item quod „ quilibet portans argentum dictis Conductoribus & Magiſtris, ſeu ad fabricam monete, „ aut bolzonos, poſſit ire, venire, ſtare, & „ redire per totum Forumjulium, & juriſdictionem ipſius Domini Patriarche predicti, „ cum perſonis & rebus eorum tute, & abſque eo quod moleſtentur, vel moleſtari poſſint occaſione aliquarum repreſſaliarum, vel „ aliarum cauſarum, que dici vel cogitari poſſent; dummodo non ſint rebelles, vel inimici ejuſdem Domini Patriarche.

„ 10 Item quod dicti Conductores, & Magiſtri habeant auctoritatem faciendi cudi parvulos, qui ſint de liga quinque quarteriorum argenti fini pro Marcho ... ſolidos duos „ plus, vel minus, approbentur boni. Et fiat „ ſazium de uno quarterio ipſorum, in quo „ de-

„ debent eſſe grana XXII. & dimidium argenti „ fini: & ſi eſſent duo plus, vel minus, „ ſimiliter boni reputentur. Et dare debeant „ de lucro ipſi Domino Patriarche pro quolibet Marcho Sol. I. parvorum. In quo Marcho veniant de ipſa moneta, & ſint in numero lib. tres, & duo ſol.

„ II. Item fuerunt in concordio ipſi „ Dominus Patriarcha, & Conductores, „ quod ſi ipſe Dominus Patriarcha voluerit, „ ut faciant alias monetas a predictis, quod „ eas facient de predicta prima liga Frixachen. & reſpondebunt eidem Domino Patriarche de lucro pro quolibet Marcho, „ prout reſpondebunt de ipſis Frix. prout „ majores, vel minores eſſent denariis &c. „

II. Animadverſionibus nonnullis liceat mihi ante illuſtrare ſuperiores Pagani Patriarchæ Tabulas, quam ipſam monetæ Aquilejenſis cudendæ rationem in eiſdem conſtitutam diligentius expono. Datam ſyngrapham legimus *anno MCCCXXX. Indictione XIII. die X. Menſis Maji*, ſex nimirum & viginti integris annis ante conſimilis negotii Tabulas, Nicolao Patriarcha jubente confectas *anno MCCCLVI. Indictione VIIII. die XVIII. Menſis Octobris*, quas priore in Diſſertatione pro modulo explanare curavimus. Satis vero temporis inter utrumque Patriarcham effluxit, ut quas mutationes Aquilejenſis moneta ſubiit, adeoque diverſas quæ ſtatui conventiones de illa cudenda ac feriunda debuerunt, ſive pondus conſideres, ſive gradum argenti, per conjecturam in eadem indicatas Diſſertatione, tuto jam deprehendere, certoque definire poſſimus, ut infra dicendum. Morabatur tunc Paganus Patriarcha *in Palatio Civitatenſi*, hoc eſt, *Civitatis Auſtriæ*, vel *Civitatis* abſque adjecto, vel demum *Forijulii*: quod poſtremum nomen, Romanis Italiæ dominatoribus, ac deinceps obtinuit ad plura ſecula; negligi cœpit Barbaris rerum potientibus, ac omnino ſiluit ævo medio, invecto ſcilicet *Civitatis Auſtriæ* nomine; majorumque demum noſtrorum ætate, veluti poſtliminio reverſum, frequentius uſurpari conſuevit.

Monetam publicam, quam ut cudi facerent, facultate & privilegio poſt Poponem ab incepto undecimo ſeculo potiebantur Patriarcæ Succeſſores, locat Paganus *Thomaſio filio quondam Domini Pini de Anellis de Parma*, & *Petro fratri ejus* ac ſociis, inter quos nominibus ſuis appellantur *Bentiviene*, *Manus*, *Paciaus de Florentia civis Parmenſis*. Exteros etiam homines ad idem opus perficiundum conductos, ex monumentis remotioris & ſequioris ævi addiſcimus, quæ loco jam citato in lucem prolata ſunt. Jus cudendi monetam Aquilejenſem anno 1255. concesſerat Gregorius de Montelongo *Matthæo dicto Terviſin*, *Johanni & Marino Zorzani*, & *Nicolao Venerio*, *civibus Venetiarum*. Syngrapham Nicolai Patriarchæ dabimus capite ſequente, primo ejus Patriarchatus anno, Chriſti 1351. exaratam, ubi Magiſter Monetæ conſtituitur *Zilius quondam Zanobii de Florentia*. Aliæ proſtant laudati Nicolai Tabulæ, quas *anno 1356. Indictione 9. die 18. Menſis Octobris* datas legimus: quæ Magiſtrum monetæ exhibent *Franciſcum Bonaquiſti de Florentia*, *commorantem in Venzono*. Eodem anno incepto, *die 20. Menſis Februarii* Charta ſcripta fuit, in qua Monetam *cudiſſe in Aquilegia* dicitur *Magiſter Zacchettus q. Bindi Scandalionis de Luca*. Ludovici Turriani Succeſſoris ſyngrapha, *an. 1359. Indictione 12. die 19. Menſis Octobris* confecta cudendæ monetæ præfectum prodit, laudatum *Franciſcum Bonaquiſti de Florentia commorantem in Venzono*. Quibus in locis *Bonaquiſtum* non eſſe pro cognomine accipiendum, ſed eſſe nomen patris, certo docet *Liber MS. Rationum Ludovici Turriani*, inſcriptus, *Clarum me fac*, qui *ad Ambroſium de la Turre*, *Canonicum Aquilegenſem*, ejuſdem Ludovici Patriarchæ *Theſaurarium & diſpenſatorem* pertinebat. Verba quippe legimus: *Item magiſterium*, *& fabricatio monetæ Aquilenſis conceſſa fuit* (anno 1361.) *ad certum tempus Franciſco*, *& Stephano fratribus quondam Bonaquiſti de Senis*. Dicitur *de Senis* Bonaquiſtus, de *Florentia* Franciſcus: unde civitatem, & ſedem mutaviſſe videtur filius.

Litteræ accedunt, quas Juſtus Fontaninus, poſtea Archiepiſcopus Ancyranus, in Epiſtola *delle Maſnade* Venetiis anno 1698. apud Hieronymum Albritium typis vulgavit, abs *Zanobio Monetario de Giaceto de Florentia Utini habitante*, juſſu Antonii Cajetani Patriarchæ, anno 1399. datæ *Nobili Viro Johanni de Rabata*, *Honorabili Capitaneo Goritiæ Majori*. Novum *Monetarium* vides advenam, exterumque hominem. Is *Utini habitans* dicitur, & Franciſcus Bonaquiſti *commorans in Venzono*: qui ſcilicet ex patria, prævalentibus turbis, expulſi, aut alia de cauſa migrantes, quæſiverant ſedem in provincia Forijulii. Familiam Dominorum de Diacetto (locus eſt, ſive caſtellum, unde ſumptum cognomen invaluit,) plurima eruditione exornat Scipio Ammiratus in

in Nobilibus Familiis Florentinis, ubi hæc habet: *Zanobi di Pagolo*, (*di Mignajo*, *di Recco da Diaceto*,) *viſſe alcun tempo in Udine città del Friuli*, *dove ebbe beni*, *veggendoſi che una caſa grande*, *dove ſi faceva la Zecca*, *era ſua*. An etiam Thomaſius Magiſter monetæ ſub Pagano Patriarcha, ac Pinus de Anellis pater ejus, atque Zilius quondam Zanobii de Florentia ſub Nicolao, in Forojulii ſedem fixerint, & alicubi civitate in eadem donati fuerint Provincia, vetuſta præſto mihi non ſunt monumenta, quæ doceant.

Locationis præfatæ tempus definitur *annus continuus & completus*, inchoandus *a Feſto S. Michaelis proxime venturo*: quod etiam ſpatium temporis conſtitutum legimus in Codice MS. *Rationum Ludovici Patriarchæ*. Ad annum 1361. hæc verba occurrunt: *Conceſſa fuit cuſio*, *& magiſterium monetæ Aquilegenſis Franciſco Bonaquiſti de Florentia a die Omnium Sanctorum ad unum annum immediate ſequentem*. Sed anni *duo* numerantur in Tabulis, quibus *jus cudendi monetam*, quod Gregorius de Montelongo civibus quibuſdam Venetis *pro certa pecuniæ quantitate* anno 1255. conceſſerat, firmum ratumque habet Alexander Quartus, Summus Eccleſiæ Chriſtianæ Pontifex.

Miniſtros plures, ea curantes quæ ad monetam ſpectabant, exhibent ſuperiores Pagani, aliæque Nicolai, & Ludovici Succeſſoris ſyngraphæ. Præter ipſos opifices, diſtinguuntur *Magiſtri monetæ*, ſeu cudendæ monetæ præfecti, quibus etiam ipſa moneta publica Aquilejenſis locabatur: ideoque vocabantur *Conductores*. Annuo ſtatuto ſtipendio peritus homo conducebatur, cujus erat ſignatos cuſoſque nummos exigere ad normam; examen ſcilicet inſtituere, num juxta conventiones, quod attinet ad pondus gradumque argenti, percuſſi fuerint. In tabulis appellatur *Sazator*, Italice *Saggiatore*: quæ vox ex antiqua latina voce *exagium* profecta eſt, doctiſſimo animadvertente Muratorio contra Menagium. Præpoſitum denique, mercede pacta, conſtituebat Patriarcha, dictum *Cuſtodem*, & *Superſtantem*: qui monetarium urgebat opus, Magiſtris monetæ advigilabat, cuſoſque nummos cuſtodiebat ſub clavi; donec ipſi, inſtituto peractoque examine, adprobarentur boni.

III. Conventiones iſtas Paganus init, tertius ex antiqua & nobiliſſima Turrianorum gente Patriarcha Aquilejenſis. Metropolitanæ Patriarchalis Eccleſiæ ſedem ab anno 1273. ad annum uſque 1299. tenuit Raimundus Turrianus. Petro Gerra immediato Succeſſore vita functo, *anno* 1301. *Capitulum Aquilegenſe* (verbis utor Juliani in Chronico Forojulienſi,) *convenerunt de electione facienda in feſto Beati Matthiæ Apoſtoli* (die 24. Februarii:) *& elegerunt omnes Canonici Dominum Paganum de la Turre*, *nepotem quondam Domini Raymundi Patriarchæ*, *Decanum Aquilegenſem*: *exceptis Domino Jacobo Epiſcopo Concordienſi*, *& Gyllone de Villalta Archidiacono Aquilegenſi*, *& Odolrico de Glemona Canonico Aquilegenſi*, *qui poſtulaverunt Dominum Ottonem de Ortumbruch Præpoſitum* . . . Utramque electionem, & poſtulationem, irritam declaravit Bonifacius Papa VIII. qui *anno Domini* 1302. *penultimo die Menſis Martii*, *contulit Patriarchatum Aquilegenſem Domino Ottobono*, *tunc Epiſcopo Paduano*: *& Epiſcopatum Paduanum Domino Paganino*, (quo etiam nomine vocari Paganus conſueverat,) *Decano Aquilegenſi*, *electo in Patriarcham*, *exiſtenti in Curia Romana ſuper quæſtione ipſius Patriarchatus*.

Patavinæ Sedis, quam ipſe Paganus indeptus eſt, primordia refert Ughellus ad *diem XVI. Kal. Maii*, ſeu 17. Aprilis. Vitam cum morte commutavit Ottobonus Patriarcha, Juliano teſte, *anno Domini* 1315. *die* 13. *Januarii*: vacavitque Metropolis Aquilejenſis ad annum uſque 1316 cujus poſtrema die, 31. Decembris, Patriarchales inſulas obtinuit Caſtonus Turrianus. Juliani accipe verba: *Anno Domini* 1317. *Sanctiſſimus Papa Johannes* (XXII.) *ad preces Regis Roberti* (Siciliæ Regis,) *dedit Patriarchatum Domino Caſtono de la Turre*, (Archiepiſcopo Mediolanenſi, patria & Eccleſia ſua expulſo,) *in Feſto S. Silveſtri*, ultima die Decembris. Annum auſpicari ſolet Chroniſta a Nativitate Domini, die 25. Decembris: unde Patriarchalem Caſtono conlatam dignitatem intelligimus poſtrema anni Juliani 1316. die, ſtylo novo.

Caſtoni obitum ante initam Eccleſiæ ſuæ poſſeſſionem, ſucceſſionemque Pagani narrare pergit laudatus Julianus his verbis: *Anno Domini* 1318. *die* 12. *exeunte Auguſto* (ſeu die 20. ejuſdem Menſis,) *Dominus Caſtonus Patriarcha*, *veniendo Florentiam in Forumjulii*, *obiit & ibi ſepultus eſt*. *Anno* 1319. *Sanctiſſimus Papa Johannes* (XXII.) *providit de Patriarchatu Aquilegenſi Domino Pagano Epiſcopo Paduano*. Tribus, quos memoravimus, e Turriana gente Patriarchis quartus accedit Ludovicus, qui Aquilejenſem rexit Eccleſiam

ſiam ab anno 1359 ad annum 1365.

Annum tranſlationis Pagani numerat Julianus 1319. diemque addit Ughellus *X. Kalendas Aprilis*. In Patavinis Tabulis adnotat ille: *retentum etiam* ab eodem Pagano *per duos annos, ex Apoſtolicæ Sedis permiſſu, Eccleſiam Patavinam*. Rem ego veriſſimam enarro, quam patefaciunt Acta in quadam controverſia, ex authenticis monumentis in Utinenſi Archivo adſervatis deprompta. Nimirum *anno* 1319. die *XI. & XXIII. Menſis Februarii*, dieque *XVIII. Martii*, & *I. Aprilis*, inſcriptus Paganus legitur *Epiſcopus Paduanus, & Adminiſtrator Eccleſiæ Aquilejenſis*. Eodem anno *die XVI. Aprilis*, itemque *die XV. & XVIII. & XXI. Maii* dicitur *Electus*, nempe Aquilejenſis, & *Adminiſtrator* Eccleſiæ ſine dubio Patavinæ. Die *XXIII.* inſequentis *Julii* nuncupatur *Electus*, ſimulque diſertiſſime *Adminiſtrator & gubernator Epiſcopatus Paduani*: dieque *VII. Auguſti*, & *XII. Novembris*, & *anno* 1320. *die XIII. Februarii*, & *XXIV. Martii* inſcribitur hoc modo, *Electus &c.* Eodem demum anno 1320. *die XXVIII.* ejuſdem *Martii* appellatur *Patriarcha Aquilegenſis*: ſuſceptoque Pallio, conſuetum fidelitatis juramentum emittit. Hæc paucis commemoro, quæ ſermone latiore in Additamentis ad noſtra Eccleſiæ Aquilejenſis Monumenta refero, & explano.

IV. Quo invicem nexu ſanguinis, Turriani præfati quatuor Patriarchæ conjungerentur, diſpendium operæ non fuerit perquirere. Non una Scriptorum vox eſt. Paganum, quo de agimus, appellat Julianus loco primum citato, *nepotem quondam Domini Raymundi Patriarchæ*. Synchrono probatiſſimo Scriptori fidem integram cur non adhibeamus? Favent Ughellus in Tabulis Aquilejenſibus & Patavinis, Jo. Franciſcus Palladius de Olivis in Hiſtoria Forojulienſi, & Jo. Joſephus Capodaleus in Civitate Utini illuſtrata, Paganum adſerentes *filium Cavernæ*, ſeu Cavernarii, qui *Raimundi Patriarchæ frater*. Ipſum vocat ejuſdem Raimundi *patruelem* Antonius Bellonus in Vitis Patriarcharum; non eo quidem ſenſu, ac ſi Raimundus, & Paganus duorum fratrum filii forent: verum quia Pagano *patruus* erat Raimundus, ideſt frater patris. Hanc nominis acceptionem exemplum confirmat, quod in Additamentis ad Gloſſarium Ducangii legitur: „ *Patruolus*, fra„ tris ſeu ſororis filius. Chron. MS. Reg. „ Francor. *Et ex ſtatim a Ludovico fratre „ ſuo, eoque ipſo inconſulto & invito, impe„ rium ſui Patruoli, ſeu nepotis uſurpavit.* „ Hinc ſine dubio decepti Proſper Mandoſius, & Julius Ambroſius Lucentius, qui ſuis in Notis ad Ughellum, Caſtonis Patriarchæ, non Raimundi, nepotem fecere Paganum: quibus demum opponere ſatis fuerit Auguſtinum Lampugnanum in Monumentis, ac Stemmate Turrianorum.

Locum etiam, quem in Stemmate ipſe Raimundus Patriarcha teneat, dubium efficiunt Scriptores. Apud Aloyſium Tattum in Annalibus Comenſibus ad Annum MCCLXI. nonnullis Raimundus dicitur *frater Martini Domini Mediolanenſis*, aliiſque *nepos*, & aliis *filius*. Vocat ipſum Ughellus in Tabulis Aquilejenſibus *filium Pagani*, & in Comenſibus *Martini filium*. Priorem Ughelli ſententiam confirmant Bernardinus Corius, Leander Albertus, Franciſcus Sanſovinus, Auguſtinus Lampugnanus: quos ſequuti ſunt Forojulienſes Scriptores, Palladius, & Capodaleus. Eadem proſtat genealogia in Annalibus Mediolanenſibus, qui ad annum Chriſti 1402. pertingunt, Tomo XV. Muratorianæ Scriptorum Italiæ collectionis. Locum integrum, qui partem ſtemmatis nobiliſſimæ Gentis exhibet, profero ex capite XII. „ *Martinus Giganteus*, „ qui in quodam paſſagio pro defenſione fidei „ Chriſtianæ martyr Chriſti effectus eſt (anno „ æræ vulgaris 1148) De iſto Martino natus „ eſt *Jacobus*: (filium alterum addunt alii „ *Paganum*.) De Jacobo nati ſunt tres filii, „ ſcilicet *Paganus* (Mediolani Dominus anno „ 1240.) & *Jacobus*, & *Antimanus Archi„ presbyter*. (Loco Antimani habent alii „ Joannem.) De Pagano nati ſunt ſex filii: „ ſcilicet *Hermannus*, *Napus*, *Franciſcus*, „ *Carnevà*, *Raymundus* Patriarcha Aquilejen„ ſis, & *Paganinus* qui fuit interfectus in „ Vercellis (anno 1266.) De Jacobo nati „ ſunt duo filii: ſcilicet *Martinus Magnus*, „ (Dominus Mediolani anno 1256.) & *Phi„ lippus Magnus*, (Dominus Mediolani an„ no 1264. poſt obitum Martini, vita functus „ anno inſequente 1265. „) Partim convenit Gualvaneus de la Flamma, partim differt: ſibique ipſe adverſatur in Manipulo Florum. Ad annum 1273. Raimundum noſtrum, primum Comi Epiſcopum, tum Patriarcham Aquilejæ, vocat *fratrem Napi*, adeoque filium Pagani: ipſumque ad annum 1263. appellaverat *fratrem Martini Domini Mediolani*: quod oppido falſum, niſi fortaſſe *fratrem patruelem* intellexerit Auctor, *fratel-cugino*. Jamvero Stemmatis partem accipe, quæ pro-

latis

latis monumentis innititur, alliſque inferius indicandis. (*)

Nobiliſſimæ ſtirpis originem penitius introſpicere nec libet, nec vacat. Muratorius in Annalibus Italiæ ad Annum 1171. ex Puricellianis Baſilicæ Mediolanenſis monumentis profert *Ardericum de la Turre*, Mediolanenſem hoc anno Conſulem; ex quo fortaſſe Turriani deſcenderint, qui potentiſſimæ urbi dominati ſunt. Hanc ego rem prætermitto. Interim Raimundum Patriarcham vides fratrem patruelem Martini & Philippi, qui *Magni* cognomentum habuere: fratremque germanum Napi, & Carnevarii, ac patruum Pagani Patriarchæ, qui ejuſdem Carnevarii filius. Martinus Magnus obiit improles, ut in præfatis Annalibus Mediolanenſibus ad Annum 1262. & 1263. legitur. Philippo pariter Magno *filiam* peperit uxor ejus *ex illis de Niguarda*, teſte Gualvaneo Flamma ad Annum 1263. & *filium* dictum *Salvinum* uxor alia *ex illis de Birago*. Napi *filium Caſſonum* legimus in Manipulo Florum ad Annum 1275. & inſequentem: itemque ad Annum 1277. *filium Muſcam*, quem alii *Conradum* vocant. Ad eundem annum memorant Annales Mediolanenſes *Franciſcum de la Turre cum Guidetto*, ſeu Guido, *ejus filio*: ac etiam *Carnevà* ſeu Carnevarium *cum duobus ſuis nepotibus*, ſcilicet *Herech*, *& Lombardo*, filiis Hermanni, qui ejuſdem Carnevarii frater. In Manipulo Florum ad Annum 1315. *Zunfredus* de la Turre, qui eodem anno interfectus periit, dicitur *Pagani Patriarchæ Aquilejenſis frater*: quorum nempe genitor Carnevarius.

Caſtonis Patriarchæ parentem, quem Muſcam dicimus, ſequens patefacit ſepulchralis in Templo Aquilejenſi Epigraphe: *Hic jacet Nobilis Domina Alegrantia, nata de Raude de Mediolano, uxor Nobilis Viri Domini Muſcæ de la Turre, Mater Domini Caſtonis bone memorie Patriarche Aquilegenſis*. Conſobrinos ejus, fratreſque germanos aliquos recenſent Annales Mediolanenſes, & Gualvaneus de la Flamma. In illis ad Annum 1309. hæc habentur: *Guido*, ſeu Guidettus, *cepit Caſtonum Archiepiſcopum* (Mediolanenſem anno ſuperiore renunciatum, poſtea Aquilejæ Patriarcham,) *conſobrinum ſuum, & tres fratres ejus*. Suis nominibus tres iſti fratres in Manipulo Florum ad Annum 1308. appellantur *Paganinus* ſeu Paganus *de la Turre, & Eduardus, & Muſchinus fratres ejus*. Vetuſtas chartas poſſideo ad annum 1317. pertinentes, qui *fratrem* ejuſdem Caſtonis produnt *Raynaldum*. Hinc liquet apertiſſime, Mandoſium, & Lucentium erraſſe, qui Caſtonem fecere patruum Pagani Patriarchæ.

Ad Hermanni, qui Raimundi Patriarchæ frater, ſtirpem ſpectat Ludovicus, quartus ex Turriana gente Aquilejæ Patriarcha. In ſtemmate, quod exhibemus, filius eſt Raimundi, nepos Lombardi, pronepos Hermanni in linea recta. Hanc Stemmatis partem deſumpſimus ex Opere inſigni, quod inſcribitur: *Genealogie de la tres-illuſtre tres ancienne .... Maiſon de la Tour ... recueillie par le Sr. Flaccio Heraut & Roi d'armes de la Province de Luxembourg, a Bruxelles MDCCIX.* Tom. III. fol. m. Præter vetuſta monumenta, quæ luſtrare potuit, fide & auctoritate nititur Auctor Auguſtini Lampugnani, Gabrielis Bucellini, Joannis Dreslini, aliorumque. Apud Ughellum in Aquilejenſibus Tabulis idem Ludovicus dicitur *Raimundi filius*, *Caſtonis* Patriarchæ (nepos,) *Pagani* Patriarchæ *pronepos*, *Raimundi* Patriarchæ *abnepos*, in linea ſcilicet tranſverſali. Fratrem illum nonnulli putant Lombardi Vercellarum Epiſcopi, alii nepotem, ſeu filium Fratris ejus. Hanc eandem ſtemmatis partem longe diverſam præſtat Corius in Hiſtoria Mediolanenſi:

- Hermannus.
  - Gotofredus.
    - Andriotus.
      - Auſiniſius.
      - Jacobus.
    - Ezzelinus.
      - Herechus.
      - Lombardus.
        - Raimundus.
        - Lombardus Epiſcopus Vercell.

Scriptorem clariſſimum erraſſe, nullus dubito. Præclariſſimæ gentis Viros quamplurimos, qui in Aquilejenſi Provincia divitiis, honoribus, dignitatibus floruerunt, memorant vetuſtæ Chartæ: quorum gradus diligentiore opera hoc loco perquirere non licet.

CA-

- Martinus. — Jacobus.
  - Jacobus.
    - Martinus Magnus.
    - Philippus Magnus.
  - Paganus.
    - Hermannus.
      - Lombardus.
        - Lombardus.
        - Philippus.
        - Phœbus.
          - *Ludovicus Patriarcha.*
          - Lombardus.
          - Hermagoras.
          - Phœbus.
        - Raymundus.
        - Nappus.
      - Herechus.
      - Gothofredus.
      - Alii.
    - Nappus.
      - Conradus dictus Muſcha.
        - *Caſtonus Patriarcha.*
        - Paganus.
        - Eduardus.
        - Muſchinus.
        - Nappus.
        - Raynaldus.
        - Alii.
      - Caſſonus.
    - Franciſcus.
      - Guido.
        - Franciſcus.
        - Simon.
        - Amoratus.
        - Guidettus.
        - Alii.
    - Carnevà. *Raymundus Patriarcha.*
      - *Paganus Patriarcha.*
      - Zumfredus.
      - Joannes.
      - Alii.
    - Paganus.
      - Paganus.
      - Alii.

CAPUT II.

Aliæ ſub Nicolao Patriarcha initæ de cudenda moneta Aquilejenſi conventiones, primo indepti Patriarchatus anno. Earumdem comparatio cum ſupra deſcriptis Pagani, aliiſque poſterioribus ipſius Nicolai conventionibus. Animadverſiones.

I. IN priore noſtra de Nummis Patriarcharum Aquilejenſium Diſſertatione *Inſtrumentum monetæ cudendæ* in lucem edidimus, quod Nicolaus Patriarcha fieri juſſit *anno Dominicæ Nativitatis Milleſimo trecenteſimo quinquageſimo ſexto, Indictione nona, die decima octava Menſis Octobris*. Ejuſdem argumenti ſyngrapham aliam ſub eodem Nicolao, primo Patriarchatus ejus anno, Chriſti 1351. confectam, quæ partim cum ſupra deſcriptis Pagani tabulis convenit, ac partim cum aliis ipſius Nicolai, operæ noſtræ pretium eſt evulgare, ex vetuſta Membrana Gubertini de Novate Cancellarii deſumtam.

„ In Chriſti nomine Amen. Anno Nativi„ tatis ejuſdem Milleſimo Tercenteſimo quin„ quageſimo primo, Indictione ... die vice„ ſimo quarto Menſis Septembris. Preſenti„ bus Nobilibus & diſcretis Viris Dominis „ Gerardo .... Petro & Jacobo fratribus de „ Luca, Magiſtro Petro de Larocha de Mu„ tina Phyſico, & Henrico de Ayntz, fa„ miliaribus infraſcripti Domini Patriarchæ, „ teſtibus ad hec ſpecialiter vocatis & roga„ tis. Reverendiſſimus in Chriſto Pater & „ Dominus D. Nicolaus Dei gratia Sanctæ „ Sedis Aquilegienſis Patriarcha, juxta mo„ rem Predeceſſorum ſuorum ad fabricatio„ nem & conſtructionem nove monete Aqui„ legenſis ſub ejus nomine diligenter inten„ dens: confiſuſque de probitate & fidelitate „ Diſcreti & providi Viri Zilii quondam Za„ nobii de Florentia, de cujus induſtria, „ fidelitate, & providentia laudabile teſti„ monium intellexit, ipſum Zilium ſuper „ hujuſmodi moneta cudenda & facienda Ma„ giſtrum conſtituit, & Officialem ſuum; „ ita quod ipſe, & Socii quos ſecum habere „ voluerit, bonos tamen & legales ad opus „ predictum, dictam monetam cudere de„ beat, & cudi facere legaliter, & pruden„ ter, cum pactis, modis, & conditionibus „ infraſcriptis.

„ 1. Videlicet imprimis quod ipſe Zilius & „ Socii debeant facere, aut fieri facere in „ Terra Utini monetam hujuſmodi bonam, „ & puram: videlicet de unciis quatuor „ argenti Venetorum groſſorum, & tribus „ quarteriis pro quolibet Marcho. De qua „ moneta debeant decem & octo Solidi pon„ derare Marchum unum: & de ipſa moneta „ non poſſint expendere, niſi de quacumque „ ſcoſſa prius fiat ſazium in pondere, & in „ igne. Quod ſazium debet eſſe de uno Mar„ cho in pondere, & de uno quarterio uncie „ in igne. Debent enim in pondere decem „ & octo Solidi facere Marchum unum: quod „ ſi eſſent denarii ſex magis, teneantur in ſe„ quenti ſcoſſa facere de ſex minus, & e „ converſo. Quod ſi aliter reperiatur moneta, „ que facta foret contra talem formam, ite„ rato debeat in ignem mitti, & iterum fun„ di & meliorari.

„ 2. Item quod idem Zilius & Socii de„ beat facere, ſeu fieri facere ſazium in igne „ de uno Quarterio uncie, quod eſt grana „ centum & quadraginta quatuor pro quarte„ rio: & debent reddere pro quarterio de „ argento fino grana octuaginta duo, & di„ midium. Et ſi reperiretur granis duobus „ plus vel minus, approbentur boni denarii: „ & ſi fuerint duobus minus, teneantur in „ ſequenti ſcoſſa facere duobus magis, & e „ converſo. Quod ſi contra fieret, debeat „ dicta moneta iterato in ignem mitti, & „ meliorari.

„ 3. Item quod dictus Dominus Patriarcha „ teneatur deputare certos homines, qui in„ terſint ad requiſitionem Magiſtrorum mone„ te, quando fiet ſazium de dicta moneta: „ & cum fuerit approbata per dictos Deputa„ tos, dicti Magiſtri monete ſint liberi a „ prefato Domino Patriarcha, & a quocum„ que ejus Officiali de hujuſmodi moneta cu„ ſa & approbata. Et teneantur ipſi Magiſtri „ dare dicto Domino Patriarche pro quolibet „ Marcho Solidos quatuordecim parvulorum, „ ſolvendos eidem Domino Patriarche de tri„ bus in tribus Menſibus, incipiendo in pri„ ma cuſione dicte monete.

„ 4. Item quod dicti Magiſtri poſſint cude„ re mille, & uſque ad duo millia Marchor. „ monete parve: ita quod quodlibet Marchum „ ponderet uncia una argenti Veneti, & ſint „ in pondere pro quolibet Marcho ſolidi ſexa„ ginta ſex. Quod ſi eſſent duodecim dena„ riis parvulis minus, vel duodecim plus, „ approbentur boni denarii: ſi vero duode„ cim magis, teneantur in ſequenti ſcoſſa eos

„ de duodecim minus, & e converſo. Et ſi „ aliter reperiretur moneta, quæ facta foret „ contra talem formam, iterato debeat in „ ignem mitti, & iterum ſundi & meliora- „ ri. Et fiat Sazium in igne de dimidio „ Quarterio unius uncie de granis ſeptuaginta „ duobus: & debent reddere de argento fino „ grana octo, & tertios duos. Et cum ..... „ approbata per dictum Dominum Patriar- „ cham, vel Deputatos ab eo, dicti Ma- „ giſtri ſint liberi & immunes de dicta mone- „ ta approbata, a prefato Domino Patriarcha, „ & ejus quocunque Officiali. Et teneantur „ pro quolibet Marcho eidem Domino Pa- „ triarche dare ſolidos duos parvulorum.

„ 5 Item quod prefatus Dominus Patriar- „ cha deputet unum Cuſtodem, ſive Super- „ ſtitem, qui ſtet continue cum Magiſtris „ ipſius monetæ ad videndum cudere eam: „ & teneat unam clavim, & Magiſtri præ- „ dicti aliam loci, ſeu caſſelle, ubi ſtabunt „ ferramenta pro cuſione dicte monete, & „ denarii monetati, quouſque fuerit factum „ ſazium de dicta moneta. Et tenetur ipſe „ Dominus Patriarcha dictum Cuſtodem, ſeu „ ſuperſtitem ſalariare, & dicti Magiſtri „ eidem facere expenſas.

„ 6. Quodque teneatur dictus Dominus „ Patriarcha facere proclamari ad omnem re- „ quiſitionem prædicti Zilii, & ejus Socio- „ rum: Quod dicti denarii recipiantur in „ quolibet foro, vel cambio per quemcum- „ que, pro quatuordecim denariis quilibet, „ & hoc ſub pena unius Marche in non pa- „ rentes: cujus pene tertia pars Cameræ Do- „ mini Patriarchæ applicetur, alia Magiſtris, „ & tercia accuſatori. Et quod omnes Of- „ ficiales dicti Domini Patriarche teneantur „ ſic facere obſervari. Et in qualibet ſolutio- „ ne cujuſcumque mercationis, vel debiti „ tenentur quilibet recipere uſque ad ſum- „ mam decem ſolidorum denariorum parvo- „ rum: & hoc ſub pena predicta.

„ 7. Item quod dictus Dominus Patriarcha „ teneatur prefatis Magiſtris preſtare domum „ pro eis, & ipſorum familia: in qua Mo- „ neta cudatur, & ipſi cum eorum familiis „ valeant habitare. Item quod ipſe Dominus „ Patriarcha teneatur ſecurare, & ſecuros „ facere dictos Magiſtros, & omnes de eo- „ rum familia per totum diſtrictum ſuum: „ ita quod ipſi poſſint ſecure cum argento, „ moneta, & eorum mercationibus ire per „ omnes dicti Domini Patriarche Civitates, „ & loca; ſtare etiam, & redire abſque ullo „ ..... Quod ſi contigerit, teneatur re- „ ſtituere de ſua Camera, ſi aliter ablata re- „ cuperari non poſſent: dum tamen ipſi, ſeu „ familiares ... a dicto Domino Patriarcha „ licentiam poſtulent, ſeu a Vicario ſuo, „ vel aliis quos ſuper hoc duxerit deputan- „ dos. Item quod teneatur dictus Dominus „ Patriarcha facere proclamari publice per „ totum diſtrictum ſuum, quod nullus audeat „ extrahere argentum, ſive bolſonum de „ dicto diſtrictu, & hoc ſub pena argenti „ ſive bolſoni: cujus pene tertia pars Came- „ re Domini Patriarche, alia dictis Magi- „ ſtris, & tertia accuſatori applicetur. Et „ quod quilibet portans argentum, ſive bol- „ ſonum predictis Magiſtris, vel ad ſuam fa- „ bricam, poſſit libere ire, ſtare .... per „ totum diſtrictum ejuſdem Domini Patriar- „ che cum perſonis & rebus ſuis, tute & „ abſque eo quod moleſtari poſſit occaſione „ aliquarum repreſaliarum, vel aliarum cau- „ ſarum, dummodo non ſint rebelles, & ini- „ mici dicti Domini Patriarche, & Eccleſie „ Aquilegenſis.

„ 8. Item quod dicti Magiſtri poſſint & de- „ beant cudere, & facere dictam monetam „ per unum annum, incipiendo in Feſto S. „ Michaelis proxime venturo. Que quidem „ pacta prefactus Dominus Patriarcha pro ſe „ & Eccleſia Aquilegenſi, & dictus Zilius „ pro ſe & Sociis ſuis, rata, grata, & fir- „ ma, ſolemni hinc inde ſtipulatione inter- „ veniente, habere, adimplere, & inviola- „ biliter obſervare promiſerunt ..... ſub „ pena mille Marcharum Aquilegenſis mone- „ te; que pena exigi poſſit & debeat ad ef- „ fectum per partem obſervantem totiens, „ quotiens contraveniretur, vel fieret: & „ pena ſoluta, vel non, preſens contractus „ obtineat plenum robur. Obligantes viciſ- „ ſim, unus alteri, videlicet dictus Domi- „ nus Patriarcha eidem Zilio omnia ſua bona „ & Eccleſie Aquilegenſis ..... omnia bona „ ſua mobilia & immobilia, preſentia & fu- „ tura. Renunciantes omni legis, conſuetu- „ dinis, juris, tam canonici, quam civilis „ auxilio ...

II. Ad primum Nicolai Patriarchæ annum hæc ejus pertinet ſyngrapha de moneta cudenda, quæ nunc primum publicam lucem videt. Eam diligentiſſime conferre præſtat cum Pagani Tabulis capite ſuperiore deſcriptis, cum aliiſque ipſius Nicolai anno 1356. confectis, ac priore in Diſſertatione vulgatis, ut quæ conveniunt, quæve differunt, ſive a pluri-

pluribus Patriarchis initæ, ſive ab eodem non eodem anno, innoteſcant conventiones. Monetam, quæ fieri debeat, vocat Paganus *bonam & puram Frixachenſem*: appellatque *Aquilegenſem . . . bonam & puram* Nicolaus in utriſque Tabulis: & hanc demum apud utrumque poſitam legimus in *denariis*, qui *pro quatuordecim parvulis recipi* ſinguli debeant; ac in ipſis *parvulis*, aut *denariis parvulis*.

Argenti *uncias*, quibus conficiendus eſt Marcus, (ponderis quædam ſpecies,) numerat Paganus *quinque, & quarteria tria, & dimidium*: pauciores Nicolaus tum in his, tum in aliis ejus Tabulis, nempe *quatuor, & tria quarteria*. Hæc vero ad diverſam argenti notam, quod Pagani & Nicolai denariis cuſis inerat, maxime ſpectare infra dicendum. Quot ex uno Marci pondere conficere nummos Monetarii deberent, his verbis denunciat Paganus: *de qua moneta* (Frixachenſi) *debent eſſe in quolibet Marcho ſolidi decem & octo, numero, & pondere . . . . debent enim decem & octo ſolidi in pondere facere Marchum*. Eumdem ſolidorum numerum habet ſyngrapha Nicolai ſuperius deſcripta, quæ anno 1351. data legitur: *de qua moneta* (Aquilegenſi) *debeant decem & octo ſolidi ponderare Marchum unum . . . . . debent enim in pondere decem & octo ſolidi facere Marchum unum*. At in aliis ejuſdem Nicolai Tabulis anni 1356. major eſt ſolidorum nummorumque numerus, quem verba præſtant, quæ ſequuntur: *de qua moneta* (Aquilegenſi) *debeant viginti ſolidi, & octo denarii Aquilegenſes ponderare Marchum unum: debent enim in pondere viginti ſolidi & octo denarii facere Marchum unum*. Ac his demum conveniunt Ludovici Turriani conventiones, quæ anno 1359. initæ fuerunt. Quod ego diſcrimen inter primam, & alteram Nicolai ſyngrapham animadverſione digniſſimum judico, ac dirimendæ quæſtioni, quæ in hoc negotio præcipua eſt, maxime idoneum.

Neque tamen omnem, qui poſſet accidere, hujuſmodi ponderis defectum impedimento fore, quominus denarii cuſi curſum habeant, conſtituit Paganus: *quod ſi eſſent*, inquiens, *denarii quatuor plus, aut quatuor minus, approbentur boni denarii: ſi autem fuerint quatuor plus, teneantur in ſequenti ſcoſſa eos facere de quatuor minus, & e converſo*. Liberalius agit Nicolaus in ſua anni 1351. ſyngrapha, inquiens: *quod ſi eſſent denariis ſex magis, teneantur in ſequenti ſcoſſa eos facere de ſex minus, & e converſo*. Numerum vero *quatuor denariorum*, qui deficerent, efferunt ejuſdem Nicolai Tabulæ anno 1356. confectæ.

Ad monetam parvam quod attinet, argenti quantitatem, ac ſolidorum numerum his verbis definit Paganus: *Item quod dicti Magiſtri habeant auctoritatem faciendi cudi parvulos, qui ſint de liga quinque quarteriorum*, (unius unciæ, & quadrantis) *argenti fini pro Marcho . . . . In quo Marcho veniant de ipſa moneta* (parva) *& ſint in numero libræ tres, & duo ſoldi*, ſeu duo & ſexaginta ſolidi. Differunt nonnihil ambæ Nicolai, & Ludovici Turriani Tabulæ, in quibus hæc habentur verba: *Ita quod quodlibet Marchum ponderet uncia una argenti Veneti, & ſint in pondere pro quolibet Marcho ſolidi ſexaginta ſex*.

Lucrum denique, quod Patriarchis ex ipſa utriuſque monetæ, denariorum, & parvulorum conſtructione obveniebat, non idem ſolvendum indicitur in hiſce Patriarcharum conventionibus, quas invicem comparamus. In Pagani Tabulis hæc habentur: *debeant dare & reddere præfato Domino Patriarchæ, vel ejus Factoribus, de qualibet Marcha denariorum, quos fecerint*, (quatuordecim parvulorum ſingulos,) *ſoldos quatuor parvorum*. Et infra: *Dare debent de lucro ipſi Domino Patriarchæ de quolibet Marcho* (monetæ parvæ) *ſoldum unum parvorum*. Aliud eſt, quod in Nicolai ſyngrapha anni 1351. indicitur lucrum: nempe, *Teneantur ipſi Magiſtri dare dicto Domino Patriarchæ pro quolibet Marcho* (denariorum) *ſolidos quatuordecim parvulorum . . . Et teneantur pro quolibet Marcho* (parvulorum) *eidem Domino Patriarchæ dare ſolidos duos parvulorum*. Differt etiam lucrum, quod in aliis occurrit ipſius Nicolai Tabulis anno 1356. confectis: *Et teneatur dare eidem Domino Patriarchæ pro quolibet Marcho* (denariorum) *denarios novem dictæ Aquilegenſis monetæ . . . Et teneatur pro quolibet Marcho* (monetæ parvæ) *eidem Domino Patriarchæ dare ſolidos duos parvulorum*. Animadverte, verba illa Tabularum Pagani, *de qualibet Marcha denariorum*, aut mendo laborare, ac ita legi oportere, *de quolibet marcho denariorum*: aut certe *Marcham* accipiendam eſſe pro *Marcho*, ponderis quadam ſpecie, ut inferius dicendum.

III. Jamvero quatuor proſtant, ſtudio noſtro publicam in lucem edita, *Inſtrumenta* Pa-

Patriarcharum Aquilejenſium *de moneta cudenda* : Pagani primum anni 1330. alterum Nicolai primo Patriarchatus ejus anno, æræ vulgaris 1351 confectum : ejuſdem Nicolai tertium anni 1356. & quartum Ludovici Turriani, quod anno 1359. datum legitur. Bonis contigit avibus, ut cum plura, ſive quæ unus & idem, ſive quæ diverſi fieri juſſere Patriarchæ, hujuſmodi Inſtrumenta reperta ſint, ſingulorum nota compertaque fieret αὐθεντία. Fac enim, unicum aut Ludovici, aut Pagani, aut alterius Patriarchæ exemplum Tabularum, de quibus agimus, ſub oculos haberi : cum non pauca nimium perplexa, primo adſpectu, occurrant verba & dicta, obſcuriſſima, ac fere pugnantia, ſuſpicio facillime incidere potuiſſet de librariorum oſcitantia, deque textu vitiato. Dubium certe removet omne conſona lectio quatuor Inſtrumentorum : quæ conſtantiſſime eadem verba, eademque dicta, quibus ingeri ſuſpicio potuiſſet, præſtant omnia.

Cur eaſdem præterea Tabulas minime ad nos genuinas ac ſinceras perveniſſe dubitaverimus, cum illæ Pagani, aliæque duæ Nicolai ex autographis Notariorum chartis diligentiſſime deſumptæ ſint? Voces barbaras & inſolentes, ac dicta perplexa & obſcuriſſima ſine cauſa quiſpiam opponat, ut chartarum fidem elevet, quæ rudi ac barbaro ævo exaratæ ſunt, continentque difficillimum neque ſatis pervium cudendæ monetæ negotium. Hæc vero, & ſi quæ ſunt alia, minime nobis impedimento fuere, quominus priore in Diſſertatione, cum duæ tantum Nicolai, & Ludovici Succeſſoris tabulæ verſarentur ſub oculos, veram Aquilejenſis monetæ cudendæ rationem ex obſcuris vocibus implicatiſque loquendi modis elicere pro virili niteremur. Neque ſane interpretationum pœnitet, quarum alias ſubtimide protulimus, aliaſque veluti certas, timore omni depoſito : quinimo nova duo, quæ in lucem edimus inſtrumenta, alterum Pagani, & Nicolai alterum, dubium omne exſolvunt, noſtramque ſententiam mirifice confirmant.

CAPUT III.

Nummi cuſi apud Aquilejenſes, tum parvuli, tum denarii parvulorum quatuordecim ſinguli : itemque nummi ideales, Marca, Forto, Libra. Marcum, ſive Marcam pondus, conficiebant unciæ octo, quæ certa argenti boni quantitate, cum materia inferiore immiſcenda, conſtabant. Ex unoquoque Marco plures, vel pauciores conficiebantur Solidi ideales, ex duodecim nummis cuſis, ſive parvulis, ſive denariis, compoſiti.

I. REM ipſam, quæ Monetæ Aquilejenſis cudendæ rationem ſpectat, jam adgredior. Difficili & obſcuro argumento ſplendidior lux, quoad fieri poteſt, ut accedat, paucis recolenda ſunt quæ priore in Diſſertatione de nummis Aquilejenſium cuſis, ac idealibus ſeu arbitrariis lato calamo pertractavimus. Poponi Patriarchæ facultatem percutiendæ monetæ anno 1028. fecit Conradus, Rex Germaniæ hujus nominis ſecundus, & Imperator primus. Diplomatis verba ſunt, animadverſione digniſſima : *Noſtra Imperiali poteſtate concedimus . . . licentiam, monetam publicam infra civitatem Aquilegiæ faciendi. Igitur denarios ipſius monetæ ex puro argento firmiter præcipimus fieri, & Veronenſis monetæ denariis æquiparari, niſi prænominatus Patriarcha* (Popo) *ſua ſpontanea voluntate velit meliorare.*

Hac ſibi conceſſa ita Patriarchæ noſtri uſi ſunt facultate, ut juxta morem in aliis Monetariis officinis obtinentem *denarios argenteos*, tum parvulos, cum majores, cudi facerent. Denarii parvi vocari conſueverunt *parvuli* abſolute, & voce populari *pizzuli*, ac demum frequentiſſime *Veronenſes*, propterea quod hujuſmodi nummuli Monetariis Marcæ Veronenſis officinis communes forent. Majores vero denarii, qui alibi dicebantur *ſolidi*, apud Aquilejenſes appellati ſunt *Denarii* abſque addito, & frequentius *denarii Aquilejenſes*. Nummi parvuli, ſive Aquilejæ, ſive alibi in Marca Veroneſi cuſi, ejuſdem erant aut eſſe debebant valoris : non ita majores nummi. Solidi paſſim & ubique conſtabant *parvulis duodecim* : at *quatuordecim parvulos* complectebantur denarii Aquilejenſes, ſeu qua-

quatuordecim parvulorum valorem æquabant. Id Patriarcharum arbitrio procul dubio factum pro ea, qua ipſi potiebantur, facultate cudendi ſignandique argenteos nummos, tum *Veronenſis monetæ denariis æquiparatos*, tum etiam *ſi vellent meliores*. Hinc majores nummi, qui alibi *ſolidi* vocabantur, ac duodecim conſtabant nummulis; parte ſeptima apud Aquilejenſes aucti ſunt, eorum valore ad quatuordecim uſque nummulos protenſo: appellatique fuere vel *denarii* abſolute, vel *denarii Aquilejenſes*, ut a ſolidis diſtinguerentur. Conſule prioris Diſſertationis capita II. III. & IV.

Denarios utroſque, tam parvos, quam majores, quanquam dubitandi ratio nulla eſt pro nummis haberi, qui in officina Monetaria Aquilejenſi cudebantur: id attamen certiſſimis monumentis evinci poteſt, quæ præſto ſunt. Proſtant nempe Nicolai Patriarchæ, & Ludovici ſucceſſoris Tabulæ, *anno 1356. Indictione nona, die decima octava Menſis Octobris*, & *anno 1359. Indictione duodecima, die decima nona Menſis Octobris* confectæ, quæ initas de ipſa cudenda Moneta conventiones complectuntur. In his vero Patriarcham legimus, *ad fabricationem & conſtructionem novæ Monetæ Aquilegenſis intendere*: Franciſcum Bonaquiſti *ſuper hujuſmodi moneta cudenda, & facienda conſtitui Magiſtrum*: cuſtodiri ſub clavi oportere *denarios monetatos*, donec a peritis examen *in pondere*, & *in igne* peractum fuerit: prædictos *denarios recipiendos* eſſe *in quolibet foro, & cambio, per quemcumque, pro quatuordecim denariis parvulis quemlibet*: ac demum teneri Monetarium *cudere monetam* etiam *parvam*, ſeu *denarios parvulos*. Quot ſcilicet verba, tot etiam luculentiſſima rei, qua de agimus, argumenta.

Eadem occurrunt verba in Tabulis Nicolai anno 1351. confectis, quæ nunc in lucem prodeunt: hiſque apprime conſonat Pagani Syngrapha. Thomaſius Monetarius promittit *cudere monetam bonam & puram Frixachenſem*. Ponderari & coæquari jubentur *ſinguli denarii ipſius monetæ, quando inciduntur & cuduntur*. Examinari *in pondere, & in igne* juxta leges conſtitutas debent, ut *adprobentur boni denarii*. Deſignatus Cuſtos teneat *omnes denarios, ſicuti fient de die in diem*, donec eorum examen *peractum fuerit*. Habeantque *Conductores & Magiſtri auctoritatem faciendi cudi parvulos*. Parvulos iſtos, denarioſque nemo non videt, nummos fuiſſe cuſos ſignatoſque: illos utique ipſiſſimos, ne diutius in re perſpicua immoremur, quorum typos in calce prioris Diſſertationis, quinque Tabellis comprehenſos dedimus. Addo verba, quæ occurrunt, ex Statuto inſignis Capituli Forojulienſis deprompta Part. II. Capite LVIII. „Omni die cuilibet Canonico, Miſſæ „& Horis, ut præfertur, intereſſenti, *tres* „*denarii monetæ currentis* diſtribuantur: quo„rum *ſeptem Veronenſium parvulorum*, pro „Matutino, *ſeptem* pro Miſſa, & *ſeptem* „pro Veſperis, & *quinque* pro Completorio: „pro qualibet vero aliarum Horarum, *qua*„*tuor Veronen. parvulorum* pro curſu, ſeu „quotidianis diſtributionibus lucretur.„ Quammaxime innoteſcit, *denarios monetæ currentis*, nonniſi cuſos nummos intelligi poſſe: eoſque ſingulos parvulis quatuordecim conſtitiſſe, evincit ipſorum parvulorum, ſeu Veronenſium, duorum & quadraginta ſumma.

Præter integrum denarium, qui parvulorum quatuordecim valorem æquabat, vetuſta monumenta produnt, docetque experientia, cuſos aliquando in Officina Monetaria Aquilejenſi minores majoreſque nummos, videlicet dimidium denarium, denarium cum dimidio, ac denarium etiam, qui communes denarios duos æquabat, vel excedebat. Typos eorum præfatæ Tabellæ repræſentant inter nummos Bertoldi, Gregorii de Montelongo, & Bertrandi: ad eoſque pertinet poſtrema, quæ legitur in Syngrapha Pagani, conventio: nempe num. 11. *Iterum fuerunt in concordio... quod ſi ipſe Dominus Patriarcha voluerit, ut faciant alias monetas a prædictis* (parvulis, & denariis,) *quod eas facient... majores, vel minores*. Num vero inter minores hujuſmodi monetas locum habuerint *ſolidi*, parvulis duodecim ſinguli conſtantes, in officina monetaria Patriarcharum cuſi ſignatique, negantem opinionem in citata diſſertatione propugnavimus: qua de re uberius infra agendum.

Nummos etiam ideales ac arbitrarios adhibebant Aquilejenſes, ea ratione excogitatos, ut minore ſumma enunciarentur pretia rerum, ac facilius ratiocinia inſtituerentur. Rem hanc accuratiſſime illuſtrant capita duo prioris Diſſertationis, ſextum, & ſeptimum. Primo loco *Marcam* memoro, nummis cuſis centum & ſexaginta conſtantem: duplicemque *Marcam* vetuſtæ chartæ Forojulienſes diſtinguunt: aliam *denariorum*, quos cudebat monetaria Patriarcharum officina: aliam *ſolidorum*. Hanc voco *Marcam communem*, frequentiſſimo

mo emptorum, & venditorum, atque contrahentium uſu adhibitam: ab eaque differebat *Marca ad uſum Curiæ*, quæ valore æquabat quinque communes denariorum Aquilejenſium Marcas. Quarta pars Marcæ erat *Forto*, ſive *Ferto*: conſtabatque denariis quadraginta, vel totidem ſolidis, pro diverſa Marcæ denariorum, vel ſolidorum ratione. Denique *Libra*, in commerciis & ratiociniis frequentiſſima, viginti complectebatur, ſive denarios Aquilejenſes, ſive ſolidos. Hæc vero ſatis de nummis Aquilejenſium cuſis, ac idealibus: quæ recoli paucis hoc loco debuere.

II. Ad ipſam rationem, quæ in cudenda moneta noſtra ſervanda erat, diligentius exponendam accedo. Conventionis primæ, quæ Paganum Patriarcham inter, & monetæ Præfectum inita eſt, verba profero: „ Idem „ Thomaſius pro ſe, & prædictis Sociis pro- „ miſit eidem Domino Patriarchæ, cudere „ monetam in Aquilegia . . . bonam & puram „ Frixachenſem, ſcilicet *de unciis quinque*, „ & quarteriis tribus, & dimidio boni & „ puri argenti pro quolibet Marco. „ Conferenda hæc ſunt cum illa conventione, quam Syngraphæ continent, Nicolai & Ludovici Succeſſoris juſſu confectæ, ad annum 1351. 1356. & 1359. pertinentes. Tabulæ anni 1351. ſic habent: „ Quod ipſe Zilius, & So- „ cii debeant facere aut fieri facere . . . mo- „ netam hujuſmodi bonam & puram, vide- „ licet *de unciis quatuor argenti* Venetorum „ groſſorum, & tribus quarteriis pro quoli- „ bet Marcho. „ Paria ſunt, quæ Tabulæ ſequiores exhibent. „ Quod ipſe Franciſcus „ (Bonaquiſti, Monetarius) debeat facere, „ vel fieri facere . . . monetam hujuſmodi „ bonam & puram, videlicet *de uncis qua-* „ *tuor argenti Venetorum groſſorum, & tri-* „ *bus quarteriis pro qualibet Marcha.* „ Quod his in locis *argentum Venetorum groſſorum* dicitur, in priore enunciatur *bonum & purum argentum*. Sed iſtud intelligendum eſſe ipſum *argentum Venetorum groſſorum*, evincere videntur verba, quibus Pagano Patriarchæ fidem ſuam num. 7. obſtringit Thomaſius, monetæ Præfectus, *tenendi continue in ipſa moneta Libras ducentas Venetorum groſſorum ad minus*. Singulas hujuſmodi libras conficiebant viginti ſolidi ideales: ac ſolidi groſſis duodecim, qui ſignati conflatique apud Venetos nummi erant, conficiebantur. Id oneris vero cur Monetario Aquilejenſi impoſitum? Ut ſcilicet materia ad monetam Aquilejenſem cudendam neceſſaria, præſto ſemper foret.

Marcum, quem eodem loco enunciatum legis, pondus intellige: minime arbitrarium illum, aut idealem nummum, nomine *Marcæ* appellatum, quem centum & ſexaginta cuſis nummis conſtantem apud Aquilejenſes animadvertimus. Neque tamen putes, integram hujuſce ponderis quantitatem definiri, aut *unciis quatuor & quarteriis tribus* in Syngraphis Nicolai & Ludovici, aut *unciis quinque & quarteriis tribus & dimidio* in Tabulis Pagani: quod priore in Diſſertatione ſedulo adnotandum propoſuimus, iterumque admonitos lectores volumus. Quantitas imo ſolius *argenti boni* adſignatur: cui tantum æris, aut inferioris materiæ commiſceri debeat, quantum ſatis eſſet ad integrum *Marci*, vel *Marcæ* pondus, in officina monetaria notum.

Monetæ cuſæ examen, *in pondere, & in igne* juxta leges perficiundum, quæ tum in Pagani Tabulis, tum in illis Nicolai & Ludovici conſtitutæ habentur, certiſſima duo ſuppeditat argumenta, quæ *Marcum* hujuſmodi intelligendum evincunt pondus octo unciarum: quo etiam *Marco* utebatur, ac utitur Officina Monetaria Venetorum. Hac de re accuratiſſime agendum infra. *Marcus* itaque apud Aquilejenſes conficiendus fuerat *quatuor unciis & tribus quarteriis argenti*, ac rurſum tribus unciis cum uno quadrante inferioris materiæ, juxta Syngraphas Nicolai & Ludovici: & juxta illas Pagani, *unciis quinque argenti & quarteriis tribus & dimidio*, itemque duabus unciis inferioris materiæ cum dimidio quadrante.

Ad rem hanc præcipuam, quam hoc loco enarro, maxime facit inſignis Hiſtoriæ Bononienſis locus apud Cherubinum Ghirardaccium Parte I. Libro IX. ad Ann. MCCLXXXIX. ubi decretum de cudenda moneta his verbis affertur: „ Che occorrendo di far la moneta „ di *Bolognini Groſſi* (nummus erat cuſus, „ quem Bononienſes, & Veneti, aliique po- „ puli *Groſſum* vocabant, majorem ſolido „ parvulis duodecim conſtante,) ſi doveſſe „ fare bona d'argento, e di lega . . . . Cioè „ „ che la lega foſſe di *dieci oncie, & un terzo* „ *d'argento Vinitiano groſſo*, & ugualmente „ bono; & due oncie, meno un terzo, di „ rame, in dodici oncie di Bolognini groſſi: „ & ſieno al peſo di tredici ſoldi, & due „ danari in Marcha. „ Luculentiora optari verba non potuiſſent, queis notum compertumque fieret, definitas in Syngraphis noſtris uncias, definitoſque unciæ quadrantes, nonniſi ad quantitatem pertinere argenti boni & puri,

puri, ſcilicet groſſorum Venetorum: ipſamque commiſcendam fore cum ea inferioris materiæ quantitate, quæ *Marci*, vel *Marcæ* pondus adæquaret. In officina Monetaria Bononienſi *Marca*, vel *Marcus* uncias duodecim ponderabat: octo duntaxat uncias complectebatur *Marcus* Aquilejenſis, ut infra latiore ſermone differendum.

Facile quiſque jam animadvertat, quemadmodum plus argenti inerat Marco ſub Pagano Patriarcha, quam Nicolai & Ludovici ætate: ita denarios, jubente illo cuſos, melioris fuiſſe notæ, aut perfectioris gradus, quam poſteriores. Rem confirmat examen *in igne*, quod ſequente Capite exponendum eſt: ipſumque conſonat experimentum, explorata vel ad lydium lapidem, vel per ignem denariorum bonitate.

III. Verba ſequuntur in eadem Paganum Patriarcham inter, ac Thomaſium Monetarium conventione prima, quæ accuratiore indigent examine. Nempe, *De qua Moneta* (Frixachenſi, vel denariorum Aquilejenſium) *debent eſſe in quolibet Marcho* (pondere) *ſolidi decem & octo, numero, & pondere*. Eadem eſt conventio in priore Nicolai Syngrapha anni 1351. *de qua moneta* (Aquilegenſi) *debeant decem & octo ſolidi ponderare Marchum unum*. Differens enunciatur ſolidorum numerus in poſterioribus Nicolai, itemque Succeſſoris Ludovici Tabulis: *De qua moneta debeant viginti ſolidi, & octo denarii Aquilegenſes ponderare Marchum unum*. Numeratos hujuſmodi *viginti ſolidos*, minime pro nummo cuſo accipiendos, ſed pro nummo ideali duodecim cuſis denariis Aquilejenſibus confecto, putabam ego priore in Diſſertatione: itaut perinde fuerit, *viginti ſolidos & octo denarios Aquilejenſes* enunciare, ac *ducentor quadraginta & octo denarios argenteos majores*, parvulis nempe quatuordecim ſingulos conſtantes.

Conjecturam illa verba præſtabant, quæ in Syngraphis Nicolai, & Ludovici leguntur: *Viginti Solidi, & octo denarii Aquilegenſes*. Inquiebam enim, octo illos denarios Aquilejenſes enunciari, veluti numeros fractos, qui continentur in ſolido, tanquam in numero integro, nec plures utique, nec pauciores, quam duodecim; cum duodecim in partes uſu communi dividi ſoleat ſolidus. Præſto erat exemplum, quo conjectura comprobaretur, in illo ideali nummo, qui apud Venetos, alioſque dicebatur *Solidus groſſorum*: qui nempe duodecim groſſos, cuſæ ſignatæque monetæ ſpeciem, complectebatur. His demum vetuſtæ authenticæ chartæ ſumma auctoritas accedebat, quæ novæ Monetæ ſub Nicolao Patriarcha examen exhibet, *anno 1356. Indictione 9. die 20. Menſis Februarii* peractum, ubi ſcilicet, *Marcho* denariorum *ponderato, & poſtmodum numerato, repertum fuiſſe* dicitur, *habere in numero Marcham unam cum dimidio, & Frixachenſes* (ſeu denarios) *quinque*. Senſus enim apertiſſimus eſt, ex uno *Marci* pondere tot denarios argenteos Aquilejenſes conflatos fuiſſe, qui numerati conficerent *Marcham unam* (nummum idealem,) ac præterea *dimidium* Marcæ, & *quinque* demum *Frixachenſes*, ſeu denarios: ideſt 160. *denarios*, quot nempe Marca una complectitur, ac rurſum 80. *denarios*, quibus dimidium Marcæ conficitur, ac inſuper *denarios quinque*: verbo uno, *denarios quadraginta quinque ſupra ducentos*. Noveram equidem, *viginti* illos *ſolidos*, & *octo denarios Aquilejenſes*, ſi pro nummo ideali accipiendi forent illi ſolidi, ſummam efficere paullo majorem, denariorum ſcilicet quadraginta & octo ſupra ducentos. At omnem, quæ oritur ex iſto trium duntaxat denariorum exceſſu, difficultatem verbis illis elidi animadverteram, quæ in Syngraphis Nicolai ſæpe laudatis habentur: *quod ſi eſſent denarii quatuor magis, vel quatuor minus, approbentur boni denarii*. Quod utique in præfato ponderis examine, tribus denariis minus juſto repertis, contigit. Certum hoc, & evidens pronunciaverim ego argumentum.

Illuſtrem confirmationem præbet locus Hiſtoriæ Bononienſis, ex Ghirardaccio jam ſuperius deſcriptus: ex quo addiſcimus, Monetariis in officinis poſitum fuiſſe in more, ut nummorum qui ſignandi forent, & ex uno Marci pondere conficiendi, compendioſior quoad fieri poſſet, facilioris ratiocinii cauſa adhiberetur numerus, majoribus nempe enunciatis enumeratiſque nummis idealibus & arbitrariis. Verba ſunt Italica: *In dodici oncie di Bolognini groſſi, ſieno al peſo di tredici ſoldi, e due danari in Marcha*, quæ duodecim unciis apud Bononienſes conſtabat. Monetaria ipſorum officina inter cæteros nummos cudebat argenteos quoſdam, qui *Groſſi* dicebantur. Mos idem apud Venetos, alioſque populos. Cum vero ex uno duodecim unciarum Marco conflandos legimus *tredecim ſolidos*, & *denarios duos*; ipſa re adigente cogimur, ut hujuſmodi *ſolidos* pro nummo ideali accipiamus, *duodecim groſſis* conſtante, quorum ſinguli cer-

certo *denariorum*, aut parvorum numero conficiebantur . In vetuſtis Venetorum chartis paſſim *ſolidi* id genus occurrunt : quod etiam in Forojulienſibus noſtris obſervare licet , ut infra . Itaque numerus *tredecim ſolidorum* , qui in Bononienſium decreto enunciantur , numerum continet centum & quinquaginta ſex groſſorum .

Nihil ergo anceps , pari ſenſu , illa etiam verba intellige , quæ in Pagani Turriani , ac prioribus Nicolai Tabulis habentur : *De qua moneta* (denariorum Aquilejenſium) *debent eſſe in quolibet Marcho ſolidi decem & octo , numero , & pondere* . Solidos accipe nummos ideales , quorum ſinguli denariis duodecim Aquilejenſibus componantur : ut perinde fuerit, ac ſi numerati forent denarii ducenti & ſexdecim . Cur vero ſolidi , aut denarii pauciores in his Pagani & Nicolai Tabulis , pluresque in aliis ejuſdem Nicolai & Ludovici ; ideſt *viginti ſolidi & denarii Aquilejenſes octo* in iſtis , *decem & octo ſolidi* duntaxat in illis , ex uno Marci pondere conficiendi , conſtituantur ? Quia nempe ponderoſiores erant denarii Pagani , & Nicolai primo Patriarchatus ejus tempore : minuſque ponderantes denarii , quos cudi fecere ſequiore ætate Nicolaus & Ludovicus , ut priore in Diſſertatione , experimento facto ad lancem , obſervatum eſt , ac inferius luculentiſſime conſtabit . Hinc Pagani, ac priores Nicolai Syngraphæ , quas expendimus , lucem accipiunt ex conjecturis & argumentis eadem in Diſſertatione adhibitis : & hæc viciſſim validiſſime confirmantur ex ipſius Pagani , & prioribus Nicolai Tabulis .

C A P U T I V.

Marci pondus octo definitum unciis fuiſſe in officina Monetaria Aquilejenſi , ſolidumque idealem ibidem adhibitum , evincitur denariorum , qui cudebantur , examine in pondere . Varium colligitur denariorum pondus , qui ſub diverſis , ſub eodemque Patriarcha, cudebantur . Eamdem Marci quantitatem , nummorumque idealium uſum probat ipſorum denariorum examen in igne . Rem utramque confirmat monetæ parvæ examen in pondere , & in igne .

I. Aquilejenſis monetæ examen certis legibus perficiundum conſtituunt Pagani , Nicolai , Ludovici Patriarcharum Syngraphæ : quo ſane unciarum octo quantitas in uno Marci pondere definitur , ſolidorumque idealium uſus , certuſque denariorum cuſorum numerus in ſolidis idealibus contentus confirmatur .

Examen hujuſmodi duplex eſt , alterum *in pondere* , *in igne* alterum . Tabularum Pagani verba refero , quæ habentur num. 1. & 2. ,, *Nec expendatur de ipſa moneta* (denario- ,, rum , quorum ſcilicet ſinguli parvulis qua- ,, tuordecim conſtabant ,) niſi prius de qua- ,, cumque ſcoſſa fiat ſazium in pondere , & in ,, igne . Quod ſazium debet eſſe *de una Mar-* ,, *cha* (ſeu de uno Marcho) *in pondere* , & ,, *de uno quarterio unciæ in igne* . Debent ,, enim *decem & octo ſolidi* in pondere facere ,, Marcham , (ſeu Marchum .) Quod ſi eſ- ,, ſent denarii quatuor plus , aut quatuor mi- ,, nus , comprobentur boni denarii &c. ,, Verba ſequuntur , quæ ad examen in igne pertinent , inferius exponenda . Idem *ſolidorum decem & octo* , qui *debent facere* , *Marchum unum* , numerus enunciatur in Tabulis Nicolai anno 1351. confectis .

Priore illo examine *in pondere* compertiſſima tria fiunt , quæ propoſuimus : tum primo *Marcæ* , vel *Marci* pondus apud Aquilejenſes Monetarios unciis octo conſtitiſſe : tum etiam juxta legem Monetario impoſitam , ex illis unciis octo confici debuiſſe ſexdecim ſupra ducentos denarios : ac iſtos demum , in decem & octo ſolidorum idealium *numero comprehendi* . Ratiocinio , & experimento rem totam conficio . Integrum Marci pondus fac eſſe unciis octo conſtitutum : reddit ergo ſiliquas , vulgo *Carati* , 1152. Fac vero , decem & octo ſolidos , utpote ideales , complecti denarios cuſos ducentos & ſexdecim : atque per 216. divide numerum 1152. Quotus erit 5. cum reſiduo 72. Quod ducendum erit in grana 4. efficieturque productus 288. quem iterum numerum divide per 216. & quotum habebis 1. cum reſiduo 72. quod etiam ſi ducas in grani trientes , dabit productum 216. quo demum numero diviſo per 216. quotus erit 1. Igitur in hac mea tum Marci ponderis octo unciarum , tum ſolidorum decem & octo idealium hypotheſi conſtituendum foret , ſingulos Pagani denarios , ac etiam Nicolai primo Patriarchatus ejus anno , qui juxta leges in eorum Syngraphis conſtitutas cuſi fuerint , ponderaſſe quinque ſiliquas , granum unum , ac trientem grani .

Atqui denarios Pagani plures ad lancem expendere licuit : quorum aliqui ſiliquas quinque cum dimidio ſeu duobus granis ponderant , & alii quinque ſiliquas duntaxat , alii-

que

que unum inſuper granum. Tum iſti poſtremi, tum illi fortaſſe, qui ſiliquas quinque duntaxat ponderant, utpote longo uſu detriti, adeoque juſto pondere carentes, ad illam Monetæ Aquilejenſis confectionem dubio procul pertinent, præſcriptam in Tabulis, quas pro virili noſtra declaramus. Neque miratio ſubeat, varium deprehendi ſub eodem Pagano pondus denariorum ejus: quod etiam, experientia duce, ſub aliis Patriarchis eveniſſe novimus. Hinc enim notum ſit compertumque, non eaſdem omnino, quod ad pondus attinet, notamque inſuper argenti, initas fuiſſe conventiones, quoties nova Aquilejenſis moneta, ſive ſub diverſis Patriarchis, ſive ſub uno cudenda fuerat: ſed pro temporum circumſtantiis tum denariorum pondus, tum argenti gradum mutationem aliquam ſubiiſſe. Id vero certiſſimi documenti fide numero ſequente pluribus illuſtrandum.

Attentiore jam mente perpende, quomodo prælucente notitia ponderis, quod cuſis conflatiſque denariis ineſſe certo experimento deprehenditur, tria quæ ſequuntur adſerta noſtra, perſpicua fiunt atque certiſſima: tum Marci, qui pondus eſt, definiri quantitatem unciis octo: tum ex octo materiæ ad cudendos nummos paratæ unciis confici ſub Pagano debuiſſe denarios ducentos & ſexdecim: atque demum denarios iſtos ſexdecim ſupra ducentos intelligi debere in Tabulis numero illo enunciato *ſolidorum decem & octo*, ſine dubio idealium.

Priore in Diſſertatione inquirebam ego, Marci pondus in Officina Monetaria Aquilejenſi, unum idemque ſemper invariatum, octo unciis compoſitum, abſque ulla mutatione adhibitum fuiſſe: denarioſque, qui cudebantur, plures pauciores que, prout minus aut plus ponderantes conficiebantur, oportuiſſe numerari. Quod ſcilicet opinabar, indubium primo loco patefaciunt Syngraphæ duæ, altera Pagani, Nicolai altera anni 1356. invicem comparatæ. Prior Pagani ſyngrapha *ſolidos* ideales *decem & octo*, ſcilicet denarios ducentos & ſexdecim conficiendos præſcribit: Nicolai altera, *viginti ſolidos* ideales, & *octo denarios Aquilejenſes*, ideſt denarios quadraginta & octo ſupra ducentos. Quid ita? Id oritur nempe ex diverſo denariorum pondere. Ponderant denarii Pagani, de quibus agimus, quinque ſiliquas, & granum unum, & grani trientem: denarioſque Nicolai ratiocinio & experimento ponderantes deprehendimus, quatuor ſiliquas cum dimidio, & amplius aliquanto. Attamen animadverte, ex uno octo duntaxat unciarum pondere, ſive Marco tum Pagani denarios 216. confectos fuiſſe, tum denarios Nicolai 248.

II. Ad pondus quod attinet hujuſmodi nummorum, majus illud, minuſque fuiſſe ſub uno etiam eodemque Patriarcha, nova quæ in lucem nunc primum prodit Nicolai ſyngrapha anno 1351. confecta, ampliſſime docet: quo ſcilicet Eccleſiam Aquilejenſem regente, primo Patriarchatus ejus tempore, denarios paris ponderis percuſſere Monetarii cum Pagani denariis. Luculentiſſima ſunt, quæ habentur verba num. 1 „ Quod ipſe Zilius & Socii debeant „ facere, & fieri facere . . . monetam hujuſ„ modi (denariorum) bonam, & puram: „ videlicet *de unciis quatuor argenti Venetorum Groſſorum, & tribus Quarteriis pro quolibet Marcho*. De qua Moneta debeant „ *decem & octo ſolidi ponderare Marchum unum*. Et de ipſa moneta non poſſint ex„ pendere, niſi prius fiat ſazium in pondere, „ & in igne. Quod ſazium debet eſſe de uno „ Marcho in pondere, & de uno Quarterio „ unciæ in igne. Debent enim in pondere „ *decem & octo ſolidi facere Marchum unum*.

Definita argenti quantitas minor eſt illa, quæ in Tabulis Pagani ſtatuitur: eadem ſcilicet, atque in alio ejuſdem Nicolai inſtrumento anni 1356. unde colligitur, melioris notæ, graduſque argenti perfectioris denarios Pagani fuiſſe, quam Nicolai. At nummorum, qui ex uno Marci pondere conficiendi forent, idem numerus legitur in prædictis Nicolai, & Pagani Tabulis: utrobique namque *decem & octo ſolidi*, ſeu denarii cuſi ducenti & ſexdecim numerantur, qui *debeant ponderare & facere Marchum unum*. Solidos ideales plures, nimirum *viginti*, ac inſuper *octo denarios*, ſeu denarios ducentos quadraginta & octo, poſterior conſtituit Nicolai ſyngrapha, quæ anno 1356. confecta eſt: unde palam fit, Nicolai denarios, primo Patriarchatus ejus anno ſignatos, ponderoſiores conflari debuiſſe denariis, qui deinceps, ipſo jubente Nicolao, percuſſi ſunt.

Pondus ergo hujuſmodi denariorum, quos anno 1351. cudi juſſit Nicolaus, æquare quinque ſiliquas, & granum unum, & grani trientem debuerat. Mihi nondum, fateor, Nicolai denarii inciderunt in manus, quibus prædictum pondus inſit. Ponderant non pauci, quos tractavimus, quatuor ſiliquas cum dimidio, & amplius aliquanto: quod utique pondus conventionibus in Inſtrumento anni

1356. conſtitutis maxime convenit. Cur vero de re dubitandum fuerit, quam facit compertiſſimam ſyngrapha nunc primum in lucem edita? colligendum vero, ſub uno etiam, eodemque Patriarcha ſignatos conflatoſque fuiſſe diverſi ponderis denarios: plus nempe ponderantes, qui primo indepti Patriarchatus anno feriebantur, minuſque illos qui poſtea cudebantur: idque demum ſine dubio pro variis temporum circumſtantiis. Ita vero per conjecturam antea docebamus. Qua conjectura ductus præcipuam diverſi ponderis, quod ineſſe denariis eodem ſub Patriarcha conflatis experimentum docebat, aperiri cauſam poſſe cenſebam ego: meamque ſententiam modo certiſſimam facit, quæ nunc primum in lucem prodit Nicolai ſyngrapha anno 1351. confecta, cum Tabulis comparata, quæ anno 1356. exaratæ fuerunt.

III Ad operis argumentum ſermo redit. Marci ponderis quantitatem, quam unciis octo definiri ſtatuimus, denariorum alterum examen confirmat, quod ſequitur, *in igne*. Tabularum Pagani verba accipe num. 3. „ Item quod ipſe Thomaſius & Socii teneantur, & debeant facere, ſeu fieri facere „ ſazium in igne *de uno quarterio unciæ*, quod „ eſt *grana centum quadraginta quatuor* pro „ quarterio: & debeant reddere pro quarterio de argento prædicto *grana centum quinque, & tres tertiarios grani, & dimidium*. Et ſi reperirentur grana duo, plus „ vel minus, approbentur boni denarii: & ſi „ fuerint duo minus, teneantur in ſequenti ſcoſſa facere duo magis, & e converſo. „ Recole ſuperiora alia verba, quæ habentur num. 1. *Promiſit cudere monetam bonam & puram Frixachenſem, ſcilicet de unciis quinque, & quarteriis tribus, & dimidio boni & puri argenti pro quolibet Marcho.*

Habes primo, integram iſtam boni argenti quantitatem, quam inferiore cum materia immiſcendam fore adnotavimus, ad ſummam aſcendere ſiliquarum 846. quælibet enim uncia ſiliquis 144. conſtat. Habes etiam, hanc boni argenti quantitatem ita per uncias, & unciæ quadrantes diſtribui debuiſſe, ut quilibet quadrans igne probatus reddat grana 105. & quælibet proinde uncia ſiliquas reddat pariter centum & quinque. Fractiones facilitatis gratia prætermitto abſque ullo tamen, quod inferatur veritati, diſpendio. Itaque ſiliquas 846 divide per 8. uncias, (quot nempe unciis Marchum unum in Aquilejenſi Monetaria officina conſtitiſſe adfirmamus:) quotus erit 105. cum reſiduo 6. Nimirum unciarum octo, quæ Marcum efficiunt, ſingulæ continent ſiliquas 105. argenti boni, & ſinguli unciæ quadrantes continent grana 105. juxta legem in Syngrapha Pagani conſtitutam. Quod vero ſiliquarum 6. reſiduum manet, ad fractiones *trium grani trientum cum dimidio* pertinent: quibuſcum jungi debent grana illa duo argenti, quæ tametſi deficerent, impedimento non forent, quominus boni adprobari debeant denarii.

Tutiſſimam eſſe hanc a nobis adhibitam methodum, res ipſa per ſe clamat. Quidni ita fuerit, cum eadem optime quadret ad illud etiam examen denariorum Nicolai, & Ludovici Succeſſoris, quibus non idem inerat gradus argenti, ſed utique diverſus? Conficienda eorum moneta erat *de unciis quatuor argenti Venetorum groſſorum, & tribus quarteriis pro quolibet Marcho*: ac inſuper lex impoſita fuerat, ut peracto examine *in igne, reddi debeant pro quarterio de argento fino grana octuaginta duo, & dimidium*. Uncias illas quatuor, & tres quadrantes argenti redige in ſiliquas 684. & hunc ſiliquarum numerum divide per 8. uncias, quæ Marchum efficiunt. Quotus erit 85. cum reſiduo 4. qui præter propter ille ſiliquarum, & granorum argenti numerus eſt, quot ineſſe debent aut unciæ, aut quadranti unciæ juxta Tabularum conventiones. Priorem conſule Diſſertationem Capite VIII. num. V. ubi ſi quam ingerit difficultatem exiguus aut ſiliquarum, aut granorum exceſſus, ratiocinio deprehenſus, tollitur omnis eliditurque.

Hinc vero colligendum, varias equidem diverſaſque, ſi præſto forent aliorum Patriarcharum Syngraphæ, quod attinet ad denariorum pondus, gradumque argenti, initas deprehenſuros nos eſſe conventiones: ſed una tamen eademque, qua utimur methodo, explanari omnes facillime poſſe. Quo fit, Tabularum interpretationem, quam priore in Diſſertatione ſubtimide, ac veluti conjecturis innixi proferebamus, pro veriſſima habendam eſſe, utpote perſpicuis ac certiſſimis argumentis munitam.

IV. Præter denarios argenteos, qui parvulorum Veronenſium quatuordecim valorem æquabant ſinguli, ipſos etiam parvulos cudebat Monetaria noſtra Aquilejenſis officina. Leges, & conventiones, in eiſdem feriundis conflandiſque ſervandas, Pagani Tabulæ exhibent num. 10. „ Item quod dicti Conductores, & „ Magiſtri habeant auctoritatem faciendi cudi „ *parvulos*, qui ſint de liga *quinque quarte-*
„ *rio-*

„ *riorum argenti fini* , (ſeu unius unciæ cum „ quadrante) pro Marcho . . . ſolidos duos „ plus vel minus , approbentur boni . Et fiat „ ſazium de *uno quarterio* ipſorum , in quo „ debent eſſe *grana XXII. & dimidium* argen„ ti fini: & ſi eſſent duo plus vel minus, ſimi„ liter boni reputentur . . . In quo Marcho „ veniant de ipſa moneta (parva) & ſint in „ numero *libræ tres* , *& duo ſolidi* . „ Hæc ſuperiore methodo ſi exponantur , ſplendidiſſimam lucem accipiunt : eademque illuſtrata confirmant quammaxime , tum *Marci* ponderis quantitatem *unciis octo* definiendam eſſe , tum *ſolidi* vocem pro nummo ideali uſurpatam fuiſſe , denariorum & parvulorum , qui ex uno Marcho conficiendi forent, certum numerum complectente . Præcipua hæc ſunt capita duo, quibus Tabularum Pagani, Nicolai, Ludovici Patriarcharum , noſtra innititur interpretatio .

Monetæ parvæ examen *in pondere* primo loco occurrit . Indicitur vero in Syngraphis Pagani, ut Marcum unum æquare debeant *libræ tres* , *& duo ſolidi* . Tres intelligo libras ſolidorum idealium , qui parvulis duodecim ſinguli conſtabant . In Tabulis Nicolai tum anni 1351. tum etiam anni 1356. & Ludovici Succeſſoris decretum legimus : *quod ſint in pondere pro quolibet Marcho ſolidi* (nempe ideales) *ſexaginta ſex* . Itaque ſolidi 66. reddunt parvulos 792. & libræ tres cum duobus ſolidis , ſeu ſolidi 62. continent parvulos 744. Quo diſcrimine jam conficitur, nummulos Pagani aliquantulo ponderoſiores eſſe debuiſſe nummulis Nicolai , & Ludovici . Marcum (pondus) adſumo unciarum octo , quæ ſiliquas, vulgo *Carati*, efficiunt 1152. Hunc numerum divide per 744. parvulos , quot nempe reddunt ſolidi ideales 62. quotus erit 1. cum reſiduo 408. Hunc ſiliquarum numerum duc in 4 grana : productum habes 1632. Quem ſi dividas per 744. quotus erit 2. & reſiduum 144. Hinc nummuli Pagani, juxta præfatas Tabularum leges conflandi , ponderabant ſiliquam unam , & duo grana , & amplius aliquanto . Quo tamen ratiocinio inſtituto, nummulorum Nicolai , & Ludovici pondus deprehenditur , ad ſiliquam unam & grana duo integra non pervenire .

Cudi ſolidos nummulis duodecim conſtantes in officinis populorum & urbium monetariis conſueviſſe , dubitandi ratio nulla eſt : an etiam in Monetaria Patriarcharum officina , inferius diſceptabimus . Certum illud ego compertumque habeo, *ſolidos* parvulorum aut *duos & ſexaginta* , aut *ſexaginta ſex* , in allatis ſyngraphis enunciatos , nonniſi pro ſolido ideali ſumi poſſe . Alioqui namque quomodo ſolidi cuſi ſignatique , ſive ſexaginta duo, ſive ſex & ſexaginta duntaxat , ex integro Marco confici potuiſſent , quæcumque demum Marci quantitas definiatur? Hanc enim ſi unciis octo definitam intelligas , decem & octo ſiliquas , & amplius aliquanto ſinguli ponderarent denarii illi . Si unciam , & quadrantem ſeligas juxta quantitatem boni argenti , jam illi denarii ſiliquas duas duntaxat ponderarent , & aliquot grana : quod utrumque nemo non videt abſurdiſſimum .

Argenti boni *quinque quarteria* , ſcilicet unciam unam & quadrantem , complectebatur integer quique materiæ ad feriundos nummulos paratæ Marcus , ætate Pagani : juxta conventiones vero in Syngraphis Nicolai , & Ludovici conſtitutas , *quodlibet Marchum ponderare* debebat *unciam unam* duntaxat *argenti Veneti* . Hinc argenti gradus in nummulis Pagani innoteſcit aliquantulo perfectior , quam in nummulis aliorum , quos memoravimus , Patriarcharum . Atqui vero quadrans unciæ examinatus igne reddat oportet *grana 22. & dimidium argenti* juxta Pagani conventiones : decretumque in Tabulis Nicolai , & Ludovici legimus , ut *dimidium quarterii unius unciæ reddere debeat de argento fino grana octo & duos tertios* ; ideſt integer unciæ quadrans , grana decem & ſeptem cum triente . Itaque ratiocinium conſueta methodo ſic inſtituo . Illa *quinque quarteria* , ſeu uncia cum quadrante *argenti* , quod integro Marco juxta Pagani Syngraphas ineſſe debet , continent ſiliquas , vulgo *Carati* 180. Has divide per 8. uncias : quotus erit 22. cum reſiduo 4. Siliquæ 22. ſi redigantur in grana , ſummam efficiunt granorum 88. Hanc divide per 4. unciæ quadrantes : quotus erit granorum 22. quæ nimirum ſingulis inſunt quadrantibus unciæ . Siliquæ vero 4 ſeu grana ſexdecim , quæ priore in ratiocinio ſuperſunt , ad illud grani dimidium pertinent , quod granis 22. additum legitur : habentque exceſſus aliquantulum , minime hoc loco computandum .

Hæc eadem ſi adplicueris ratiocinia *unciæ argenti* , ſeu ſiliquis 144. quæ juxta Nicolai , & Ludovici conventiones integro ineſſe Marco debuerant ; illud ipſum quod exquiritur , certiſſime compertum innoteſcit , ut prioris noſtræ Diſſertationis Capite nono oſtendimus , ſingulis quadrantibus unciarum octo , quibus conſtare Marcum adſerimus , grana octo &

am-

amplius aliquanto reddentibus. Quæ demum omnia cum adeo bene & optime cohæreant, adfirmari poſſe nihil ambigimus, interpretationem noſtram, qua difficiliorem Tabularum Pagani, Nicolai, Ludovici Patriarcharum partem expoſuimus, non intra ſolius conjecturæ limites conſiſtere, verum perſpicua atque certiſſima demonſtratione probari.

CAPUT V.

Nummi in Provincia Forijulii Friſachenſes dicti, non ideales, ſed cuſi: iidemque, ac denarii parvulorum quatuordecim ſinguli. Hiſce denariis majores alios, minoreſque cudebat Monetaria Patriarcharum Officina. Argenti ibidem adhibiti nota, graduſque indagatur. De lucro, quod ex cuſione monetæ Patriarchis obveniebat.

I. ALIA ſunt eruditionis emolumenta plura, quæ Monetario Patriarcharum Aquilejenſium negotio accedunt ex una Pagani Patriarchæ Syngrapha e tenebris in lucem prolata. Lucem affert ea fulgentiſſimam ad quæſtionem dirimendam, quæ vocat ad examen, num *Frixachenſes* nummi, (vocatos etiam in vetuſtis chartis legimus *Frixachenſes*, *Frixachos*, vel etiam *Frixerios*,) differant a denariis argenteis cuſis, qui parvulis quatuordecim conſtabant ſinguli. Pro nummis *arbitrariis*, non minus *ac Marcas*, certo denariorum numero conſtantibus, habet illos Juſtus Fontaninus in *Epiſtola delle Maſnade* pag. 33. Verum cuſos conflatoſque fuiſſe nummos, indubiis argumentis confecimus in priore Diſſertatione.

Firmiſſimum ſuppeditant argumentum ipſæ Tabulæ Pagani. Verba illa refero, quæ num. 1. habentur: „ Venerabilis Pater Do„ minus Paganus Patriarcha . . . . volens fa„ cere *de novo cudere monetam* . . . . cum eo„ dem Thomaſio . . . convenit pactis & ſtipu„ lationibus infraſcriptis: videlicet quod idem „ Thomaſius . . . promiſit *cudere monetam bo*„ *nam & puram Frixachenſem*. „ Animadverte, his agi verbis de moneta *cudenda*, & quidem *bona & pura*: eamque vocari *Frixachenſem*. Igitur ille ipſe nummus, qui *Frixachenſis* vocari conſueverat, cudi debuerat a Monetariis bonus & purus. Quiſpiam vero ſi diceret, in Officina monetaria Aquilejenſi cuſas Marcas, & Fortones cuſos fuiſſe bonos & puros, nonne ſe deridendum propinaret? Cur ita? quia nempe Marcæ, & Fortones nummi ſunt arbitrarii, qui neque cuduntur, neque boni & puri dici poſſunt. Verba ſequuntur in eiſdem Tabulis: *Debent eſſe ponderati, & coæquati ſinguli denarii ipſius monetæ* (*Frixachenſis*,) *quando inciduntur & cuduntur*: quo deinceps *denariorum* nomine adhibito, ipſa *moneta Frixachenſis* frequentius memoratur in Tabulis. Perinde foret, ac ſi quiſpiam diceret, *coæquatos eſſe debere ſingulos denarios ipſius Monetæ Aquilejenſis*. Unde quemadmodum moneta Aquilejenſis, ita Frixachenſis, pro nummo ideali accipi non poteſt: & ſicuti illa, ita illa in ipſis conſiſtit cuſis denariis ſignatiſque.

At inquies, non ineptam, ſed veriſſimam locutionem eſſe, ſi quiſpiam diceret, *centum* v. g. *Marcas monetæ Aquilejenſis cuſas fuiſſe*, tametſi Marcæ ſint nummi ideales, qui revera non cuduntur. Cur pari ſenſu *Monetam Frixachenſem cudi*, dici non queat? Apertiſſimum diſcrimen nemo non videt. Cum *centum* v. g. *Marcas cudi* dicimus, ipſam ſimul aut exprimimus, aut certe ſubintelligimus *monetam Aquilejenſem*, quæ cuditur, in denariis ſub ideali Marcæ nummo comprehenſis conſiſtentem. At Syngraphæ Pagani verba ita *Frixachenſem monetam* enunciant, ut ſatis indicent, hanc eſſe ipſiſſimam *novam monetam*, quæ cudi debeat, *bonam* etiam *& puram*, eamdem omnino cum *denariis Aquilejenſibus*, eodemque *denariorum* nomine pariter appellatam. Quam porro *monetam Frixachenſem* Paganus, *Aquilejenſem* vocant Nicolaus, & Ludovicus: ac alia demum adhibita voce, *denarios* appellant, eoſque *parvulis quatuordecim* conſtantes, tres illi Patriarchæ.

In vetuſto Codice MS. *dati & expenſi*, computata quædam ratio legitur his verbis: „ 1356. expenſæ Menſis Madii . . . . Item die „ 12. dedi Domino Juliano Capitaneo pro „ menſuris, pro parte Domini Patriarchæ „ (Nicolai) *libras ſoldorum 66. ſold.* 13. „ *parv.* 4. quæ faciunt *March.* 7. *Frix.* 2. „ *den.* 23. „ Quo loco inquies, non enunciari parvulos 23. ſed *denarios* 23. adeoque certo *denariorum* numero conſtitiſſe *Frixachenſes*, nummos utique non cuſos, ſed ideales. Hæc tua abludit a vero interpretatio. Denarios quippe ibidem enunciatos, veluti nummos fractos in Frixachenſibus contentos, pro parvulis accipi, putatoſque fuiſſe, ipſum ſuadet ac evincit ratiocinium: quod attamen

tamen vitio laborat. Libræ 66. ſolidor. continent ſolidos 1320. Adde 13. ſunt ergo ſolidi 1333. Hac ſummam duc in 12. nempe parvulos: productum habes 15996. Adde 4. parvulos: conſurgit parvulorum ſumma 16000. Hanc divide per 14. (quot nempe parvulis conſtat denarius Aquilejenſis:) quotus eſt 1142. & reſiduus 12. Sunt nempe *ſeptem* Marcæ, ſingulæ denariis 160. conſtantes: itemque denarii, ſeu Frixachenſes 22. & parvuli 12. Animadverte, nummos parvulorum quatuordecim apud Aquilejenſes tum *denarios* appellatos, tum *Frixachenſes*: priore uſurpata *denariorum* appellatione, *parvulos* dici debuiſſe nummulos, ne ulla irreperet æquivocatio: ſed altera *Frixachenſium* appellatione adhibita, nummulos eoſdem aliquando legi *denarios* dictos. Cæterum innumeræ in vetuſtis chartis rationes apparent, in quibus *Marchæ denariorum*, deinde *Frixachenſes*, denique *parvuli*, aut *pizzuli* numerantur: quo certe computationis modo indubium fit, *parvos* nummulos immediate contineri in *Frixachenſibus*; iſtoſque non alios eſſe, quam *denarios*, atque denariis confici *Marcham*, nummum idealem.

Vocem hanc, *Frixachenſem*, non compendio, ſed integre ſcriptam, legimus in Pagani Tabulis: quo fit, conjecturam noſtram confirmari de vitiata lectione illa *Frixoriorum*, vel *Frixeriorum*, quæ in Vita Beati Bertrandi Patriarchæ Capite V. occurrit apud Bollandi Continuatores. Veriſimile namque videtur, ut notam compendiariam *Frix.* videntes librarii, legerent ſcriberentque *Frixerios*, aut *Frixorios*; cum legere & ſcribere debuiſſent *Frixachenſes*, aut *Frixachos*: quæ voces in vetuſtis originalibus chartis frequentius offenduntur, quin ullæ mihi hactenus præſto fuerint cum voce integra *Frixeriorum*, aut *Frixoriorum*. Facti res eſt, quæ originalium documentorum inſpectione dirimi debet: nihilque mihi facilius, quam prædictam rejicere conjectationem, ſi viri periti antiquitatum ſcrutatores, de lectione illa in chartis originalibus occurrente teſtimonium perhibeant.

II. Nummos in Officina Aquilejenſi monetaria cuſos, qui prædictis Frixachenſibus aut denariis, parvulorum quatuordecim ſingulis, majores erant minoreſque, jam memoravimus Capite II. n. I. Nummos hujuſmodi, qui ſub Patriarchis, Bertoldo, Gregorio de Montelongo, & Beato Bertrando, percuſſi fuere, Muſæa ſervant: ad eoſque illuſtrandos pertinet poſtrema conventio, quæ legitur in Syngrapha Pagani. Verba ſunt num. 11. „ Item „ fuerunt in concordio ipſi, Dominus Pa„ triarcha, & Conductores, quod ſi ipſe „ Dominus Patriarcha voluerit, ut faciant „ *alias monetas a prædictis* (denariis, aut „ Frixachenſibus, parvulorum quatuordecim „ ſingulis,) facient de prædicta *prima liga* „ *Frixachen.* (Frixachenſium:) & reſponde„ bunt eidem Domino Patriarchæ de lucro „ pro quolibet Marcho, prout reſpondebunt „ de *ipſis Frix.* (Frixachenſibus;) prout „ *majores*, *vel minores* erunt denarii. „ Addiſcimus plura. 1. *Monetas alias*, a denariis aut Frixachenſibus diverſas, hiſque *majores minoreſque*, aliquando in Monetaria Aquilejenſi officina cudi conſueviſſe. 2. Monetas hujuſmodi pro ipſorum Patriarcharum *voluntate* & arbitrio cuſas eſſe. 3. Pondere quidem, non argenti nota & gradu, differre illas a denariis aut Frixachenſibus, qui valorem parvulorum quatuordecim æquabant: adeoque earumdem valorem ex ſola ponderis quantitate explorari, comparata ſcilicet cum denariis communibus, majori, vel minori.

Hinc vero ſponte fluit conjectura, *Majores* illas *monetas* vocari fortaſſe apud Aquilejenſes conſueviſſe *Groſſos*, vel *Groſſos Aquilejenſes*, qui duobus denariis, vel denario cum dimidio æquivalerent. Vetuſtas Forojulenſes chartas recenſuimus Capite V. prioris Diſſertationis n. 2. in quibus enunciatos legimus *denarios de viginti*, nempe parvulis. Ad hujuſmodi majorem monetam Aquilejenſem fortaſſe pertinebant: neque tamen pertinacius abnuerim, cæteros illos fuiſſe nummos, vel groſſos. Apud Joannem Brunatium de Re Nummaria Patavinorum Cap. VI. pag. 49. vetuſta charta proſtat *anno* 1265. *Indictione* 8. *die primo Aprilis* conſignata: ubi enunciantur *libræ tres denariorum Venetorum groſſorum a* 27. (ſcilicet parvulis:) *& libræ tres*, *& ſolidi ſexdecim denariorum Veronenſium groſſorum a viginti* parvulis. Denarios, vel groſſos habes in Officina Monetaria Veronenſi percuſſos, qui viginti parvulorum valorem æquabant.

In ſerie nummorum Patriarchalium, quam Capite X. prioris Diſſertationis exhibuimus, majorum id genus, minorumque denariorum Aquilejenſium typos recenſuimus. Inter Bertrandi Patriarchæ nummos, qui ad lancem expenſi frequentius ponderare dignoſcuntur ſiliquas, vulgo *Carati*, quatuor cum dimidio, ac etiam integras quinque ſiliquas, occurrunt duo ponderoſiores. Alter eſt, cujus

pars una *Crucem* præſtat, intra cujus latera *Deus*, cum epigraphe *Bertrandus Patha*: & in altera viſitur ſedentis Pontificis effigies, qui manum dexteram elevatam habet, ſiniſtra tenet crucem, cum verbis in circuitu, *S. Hmachor. Aquilejenſ.* Ponderantem in lance Veneta referunt poſſeſſores, *novem ſiliquas*, & *grana tria*: admonentque alii, pondus eſſe *ſiliquarum undecim*. Quod inſigne ponderis diſcrimen oriri videtur ex ipſo nummo magis minuſque tempore & uſu detrito. Nummus alius proſtat, qui parte una *Aquilam* exhibet, cum verbis, *Bertrandus P. Aquilegenſis*: & partem alteram effigiem *Deiparæ*, ulnis puerulum Jeſum geſtantis, cum epigraphe, *Virgo Maria Avocata Mundi*. Ponderat, referentibus aliis, *octo ſiliquas*, & *grana tria*: & apud alios, integras *decem ſiliquas*.

Minor ejuſdem Bertrandi nummus habetur, *ſiliquas duas* & *tria* circiter *grana* ponderans: qui Virginem Deiparam repræſentat, cum verbis *Bertrandus P.* & Aquilam cum epigraphe, *Aquilegenſis*. Hunc appellare *dimidium denarium* liceat. Inter nummos Bertholdi, & Gregorii de Montelongo denarius viſitur, quem *dimidium* appellamus: pondus enim ineſt illi duplo minus aliorum denariorum pondere, quos cudi prædicti Patriarchæ fecere. Utriuſque vero denarii, qui ſervantur plures in Muſæis, frequentius quinque ſiliquas, ac inſuper dimidium ſiliquæ exæquant: repertique ſunt aliqui ſex ſiliquas æquantes, aliique uno vel altero grano excedentes.

Qua poſita diverſitate ponderum, corollaria ſponte fluunt animadverſione digniſſima. Ac primo pro certo compertoque habendum eſt, (quod etiam animadvertimus Capite IV num. I. & II.) hanc ponderis diverſitatem partim oriri ex ipſa denariorum conditione, quorum alii magis, minuſque alii tempore, & uſu detriti inveniuntur: partim etiam, ac præcipue ex diverſis conventionibus, quibus diverſum pondus, ac diverſa argenti nota ſtatuebantur, quoties moneta nova tum ſub diverſis Patriarchis, tum ſub uno eodemque Patriarcha cudenda fuerat. Ex uno unciarum octo pondere ſive Marcho jubet Syngrapha Pagani, ac prior alia ſub Nicolao anno 1351. exarata, conficiendos denarios fore *ſexdecim ſupra ducentos*: jubentque Tabulæ Nicolai anno 1356. confectæ, aliæque Ludovici Succeſſoris, denarios *ducentos quadraginta & octo*: hoc eſt ponderoſiores illos, minus ponderantes iſtos. Ad unum vero eumdemque Patriarcham quod attinet, veriſimillimum puto, meliores magiſque ponderantes fuiſſe denarios primo indepti Patriarchatus tempore cuſos, minuſque bonos, ac minus ponderantes, qui poſtea ſignabantur. Idque ſine dubio factum pro variis temporum circumſtantiis, quas diligentiore opera perſcrutari non libet.

Hinc animadverſio confirmatur, quam priore in Diſſertatione Capite VIII. n. 3. propoſuimus: pondus illud, quod ineſſe denariis experimento lancis deprehenditur, pro certa regula certoque dato ſtatui non debere ad ipſam cudendæ monetæ rationem, quæ in Syngraphis conſtituta legitur, tuto & accuratiſſime exponendam: plurimum tamen lucis, ac utilitatis inde proficiſci. Rem clarius explano. Pagani v. g. nummos ad lancem Venetam expendamus. Occurrunt aliqui, quorum pondus eſt *ſiliquarum quinque cum dimidio*: adæquant alii *ſiliquas quinque* duntaxat, & alii *unum* inſuper *granum*. Quod ſi conventionibus hæreamus, quas Pagani Tabulæ anno 1330. extremo Patriarchatus tempore confectæ ſtatuunt; denariorum ipſius Pagani pondus æquare deberet *ſiliquas quinque*, *granum unum*, & *grani trientem*. Ajo ergo, ad explorandam conſtitutam in Tabulis rationem cudendæ monetæ, adſumi veluti certam regulam non debere pondus illud, quod ineſſe denariis ad lancem expenſis deprehenditur: tum quia hujuſmodi denarii, qui ſervantur, nonnihil detrimenti ex uſu, tempore, & loco, unde effoſſi ſunt, pati potuerunt: tum quod etiam ſub uno eodemque Patriarcha diverſæ conventiones, quod attinet ad pondus, ipſamque argenti notam, iniri pro temporum circumſtantiis conſuevere. Addo nihilominus, pondus idem, quod per lancem dignoſcitur, tametſi mutationem aliquam ob allatas cauſas potuerit ſubire, ſatis lucis ac utilitatis afferre, ut ipſam cudendæ monetæ rationem exploremus, ac probe intelligamus. Veriſimillimum namque eſt, denarios illos Pagani, qui *ſiliquas quinque* excedunt, cuſos percuſſoſque in Officina monetaria fuiſſe juxta leges in allegatis Tabulis præſcriptas: itemque denarios illos, qui *ſiliquas quinque* duntaxat adæquant, utpote uſu, tempore, loco detritos, ad eaſdem leges redigi debere: ad aliaſque demum conventiones pertinere, qui *ſiliquas quinque*, & *grana duo* aut æquant, aut excedunt. Quod ajo mirifice confirmant, quæ ſub Nicolao Patriarcha initæ fuerunt anno 1351. conventiones: quibus denarii, ejus nomine cuſi, hactenus mihi noti minime conve-

veniunt, ſi ponderi ipſorum per lancem explorato inhæreamus. Conſule, quæ adnotavimus Capite IV. num. II.

III. Hæc vero de pondere denariorum; ſive qui communes erant, ac parvulorum quatuordecim valorem æquabant, ſive qui hiſce denariis majores minoreſque pro arbitrio Patriarcharum cudebantur, ſatis. De nota, ſive gradu argenti, quo denarii communes, majoreſque, & minores conſtabant, paullo diligentius inquirendum eſt. In Tabulis Nicolai & Ludovici, *bonum & purum argentum*, quod in Aquilejenſi moneta conflanda adhiberi debeat, dicitur *argentum groſſorum Venetorum*. Hæc duntaxat verba, *bonum & purum argentum*, legimus in Syngrapha Pagani: quod attamen non aliud intelligendum eſſe, quam *argentum groſſorum Venetorum*, evincere videtur illa ejuſdem Syngraphæ conventio, num 7. poſita, qua Monetæ Præfectus obſtringitur, *tenere continue in ipſa moneta libras ducentas Venetorum groſſorum ad minus*: ut materia ſcilicet, ni mea me fallat opinio, ad cudendam monetam Aquilejenſem neceſſaria, præſto ſemper foret.

Argentum, id genus, quod eſt *Groſſorum Venetorum*, in exteris Monetariis officinis adhiberi conſueviſſe, liquido certoque patet ex decreto Bononienſium, quod anno 1289. latum refert Ghirardaccius: *Che occorrendo di far la moneta di Bolognini Groſſi, ſi doveſſe fare buona d'argento e di lega .... cioè che la lega foſſe di dieci oncie, & un terzo d'argento Venitiano groſſo, & ugualmente buono: & due oncie meno un terzo di rame in dodici oncie di Bolognini Groſſi*. Cudi Venetiis primum cœpere *Groſſi* ſub Henrico Dandulo, qui Dux anno 1192. renunciatus fuit, ita referente ejus gentili Andrea in Chronico Libro X. Capite III. Parte V. „ Subſequenter Dux *argenteam monetam*, vulgariter dictam *Groſſi Veneziani*, vel *Matapani*, cum imagine Jeſu Chriſti in throno ab uno latere, & ab alio cum figura Sancti Marci, & Ducis: valore „ *viginti ſex parvulorum*, primo fieri decrevit. „ Quo de nummo latiore ſermone agendum Capite inſequente.

Marcus, ponderis ſpecies, duodecim uncias apud Bononienſes complectebatur: ipſumque, cum agebatur de groſſis eorum conflandis, conficiebant unciæ decem cum triente argenti groſſorum Venetorum, ac uncia una cum duobus trientibus æris, ſeu materiæ inferioris. Longe deterior erat mixtura, ex argento & ex ære compoſita, ex qua denarii Pagani, Nicolai, & Ludovici confecti ſunt. Marco enim Aquilejenſi, quem unciis octo definitum animadvertimus, Nicolai & Ludovici tempore, inerant *unciæ quatuor, & tria quarteria argenti Venetorum groſſorum*: idemque Marcus, ætate Pagani, complectebatur *uncias quinque, & quarteria tria, & dimidium boni & puri argenti*. Hinc vero perſpicuum fit, denarios Nicolai & Ludovici, ad argenti notam gradumque quod attinet, pejores fuiſſe denariis Pagani: ac utroſque Groſſis Venetis longe deteriores.

Atqui argento Groſſorum Venetorum ſua quoque inferior materia immixta fuerat. Quantitas ejus incomperta mihi: ſed modiciſſimam fuiſſe, peritos Viros referentes audivi. Hinc difficultas emergit ex eo pecuniæ noſtræ examine *in igne*, quo in Tabulis Nicolai præſcriptum legitur, ut *quarterium unciæ* igne probatum reddere debeat *de argento fino grana octuaginta duo, & dimidium*: & in illis Pagani, ut *quarterium unciæ* debeat *reddere de argento prædicto* (bono & puro) *grana centum quinque, & tres tertiarios*. Porro quadrans unciæ ponderabat grana 144. ſeu ſiliquas, vulgo *Carati* 36. & integra uncia ſiliquas 144. Inquiritur vero, num iſtud *bonum*, & *purum*, & *finum* argentum, quod examine in igne peracto reddendum fuerat, abſolute bonum purumque vocetur: an haberi pro argento puro illa mixtura debeat, ex qua Groſſi Veneti conficiebantur? Pars hæc poſterior adſerenda videtur: quandoquidem numerus granorum, aut ſiliquarum argenti boni & puri, qui facto per ignem examine reddendus conſtituitur, ipſam adæquat Groſſorum Venetorum quantitatem, integro Marco Aquilejenſi juxta leges Tabularum cum materia inferiore immiſcendam. Ratiocinia noſtra recole, & expende, quæ Capite III. num. 2. & 3. ſubducta ſunt, & Capite VIII. num. 5. prioris Diſſertationis.

Quam ego tamen difficultatem, ſi qua eſt, accuratiore verſandam examine his relinquo, qui Monetariorum leges, & artem penitius callent. Docebunt ipſi, ſi quid ad rem hanc accuratiſſime dirimendam conferat numerus granorum in prædictis ratiociniis reſiduus: & ſi quid etiam conferre valeat aliquorum granorum defectus in Tabulis permiſſus. Modicam illam inferioris materiæ quantitatem, quæ argento Venetorum groſſorum erat immixta, fortaſſe non computabant Aquilejenſes, aliique Monetarii.

IV. Lucrum denique ſequitur paucis exponen-

nendum, quod Patriarchæ obveniebat, quoties nova cudebatur Aquilejenſis Moneta, ſive parvuli forent, ſive denarii, ſive nummi denariis majores minoreſque. In Tabulis Pagani hæc habentur num. 4. *Item teneantur & debeant dare, & reddere præfato Domino Patriarchæ, vel ejus Factoribus, de qualibet Marcha denariorum, quos fecerint, ſolidos quatuor parvorum, dandos & ſolvendos eidem, quoties ſcoſſam fecerint*. Et num. 10. *Item quod dicti Conductores, & Magiſtri habeant auctoritatem faciendi cudi parvulos .... Et dare debeant de lucro ipſi Domino Patriarchæ pro quolibet Marcho ſold.* 1. *parvorum*. Et n. 11. *Item fuerunt in concordio ... quod ſi ipſe Dominus Patriarcha voluerit, ut faciant alias monetas a prædictis* (denariis & parvulis,) *quod eas facient de prædicta prima liga Frixachen.* (ſeu denariorum:) *& reſpondebunt eidem Domino Patriarchæ de lucro pro qualibet Marcho, prout reſpondebunt de ipſis Frix. prout majores vel minores eſſent denariis*.

Nummorum ſpecies, qui cudebantur in Monetaria Aquilejenſi officina, tres diſtinguuntur: denarii parvulorum quatuordecim ſinguli, parvuli ipſi, aliæque monetæ denariis majores minoreſque. Ex ſingulis monetæ cuſæ Marcis lucrum obveniebat Patriarchæ. Marcum unum, ætate Pagani, ponderabant nummi parvuli cuſi 744 quorum *ſolidus unus parvorum*, ſeu duodecim cuſi parvuli in lucrum ſolvebantur Patriarchæ. Ex uno item Marci pondere conficiebantur denarii 216. quodve inde reportabatur, lucrum erat *ſolidorum quatuor parvorum*, ſeu parvulorum hujuſmodi cuſorum ſignatorumque octo ſupra quadraginta. Idemque demum lucrum obveniebat ex illa moneta, quæ denario major vel minor pro arbitrio Patriarchæ feriebatur. Paullo differens lucrum eſt, quod in Tabulis Nicolai ſtatutum legitur. Pro ſingulis Marcis, qui pondere æquabant denarios cuſos 216. juxta conventiones anno 1351. initas, numerare Patriarchæ tenebatur Monetarius *ſolidos quatuordecim parvulorum*: prope ſingulis Marcis monetæ parvæ, qui parvulos cuſos 792 complectebantur, *ſolidi duo parvulorum*, ideſt parvuli cuſi 24. ſolvi debuerant. Idem legitur lucrum, quod attinet ad monetam parvam, in aliis ejuſdem Nicolai Tabulis anni 1356 quæ tamen pro lucro *ex denariis* 248. obveniente *novem denarios* enunciant.

Quibus in locis cum *ſolidum unum* legis, itemque *ſolidos duos*, ac *ſolidos quatuor parvulorum*, itemque *ſolidos quatuordecim parvulorum*, cave ſolidos ipſos pro nummis cuſis accipias, cum ſint ideales. Recole, tres monetæ cuſæ ſpecies in præfatis Patriarcharum Syngraphis memorari: videlicet *parvulos*; & *denarios* ſeu *Frixachenſes*, parvulorum quatuordecim ſingulos; ac monetas alias, denario majores minoreſque, nimirum dimidios denarios, denarium cum dimidio, aut denarium duplo majorem. Cum ergo *ſolidi parvorum* enunciantur, qui lucri cauſa debeant Patriarchæ ſolvi; pro nummo ideali accipiuntur *ſolidi*, numerum complectentes *parvorum*, qui in Officina monetaria cudebantur, ac Patriarchæ ſolvi a Monetario debuerant. Inſignis confirmatio accedit ex his verbis, quæ in Tabulis Nicolai, & Ludovici Succeſſoris habentur: *Et in qualibet ſolutione cujuſcumque mercationis, vel debiti, teneatur quilibet recipere uſque ad ſummam decem ſolidorum denariorum parvorum*. Cudi ac ſignari in præfatis Tabulis jubent Patriarchæ, tum *parvulos*, tum *denarios* parvulorum quatuordecim ſingulos. Jubentque præterea, ut venditores, creditoreſque in emptionis & venditionis contractibus, ac æris alieni ſolutionibus, *denarios parvos* recipere teneantur *uſque ad ſummam decem ſolidorum*: neque cogant emptores, debitoreſque, ut pretia rerum, & æs alienum ſolvant, *denariis Aquilejenſibus* duntaxat enumeratis. Num ergo *decem* iſti *ſolidi* fuerint cuſi? Toto erraret oſtio, qui allata verba ſic intelligenda putaret. Imo ſunt *decem ſolidi* ideales, ideſt parvuli cuſi centum & viginti, quos in ſolutionibus reſpui a venditoribus & creditoribus vetant Patriarchæ.

CAPUT VI.

Denariorum Aquilejenſium valor, comparatus ad Venetum Ducatum aureum, vulgo Zecchino, itemque ad Florenum. Idem comparatus ad ſolidos in aliis Monetariis officinis cuſos. Groſſi Veneti valor, non idem, ſed varius. Computatio parvorum, & groſſorum ad aurum, ut inquiunt, explicatur.

I. Denarios argenteos Aquilejenſes, communi æſtimatione ſingulos, valorem æquaſſe parvulorum Veronenſium quatuordecim, indubia vetuſta monumenta evincunt, quæ recenſuimus in priore Diſſertatione Capite V. Immotus idem ſemper denariorum ſtetit valor, tametſi quod attinet ad pon-

pondus, notamque argenti, tum ipſi denarii, tum parvuli, tempore ſuccedente, pejores deterioreſque cuderentur. Hinc utique factum, ut Aquilejenſes denarii, ad aureum Ducatum Venetorum, vulgo *Zecchino*, itemque ad Florenum comparati, numerandi pauciores forent remotiore ætate, pluresque ævo ſequiore, ad ipſius aurei nummi valorem æquandum. Rem hanc animadvertendam loco citato propoſuimus, certamque faciunt vetuſtæ chartæ. Potiores aliquas in lucem proferre præſtat, quarum majorem partem humanitati ſummæ Joſephi Binii Archipresbyteri Glemonenſis acceptam debeo.

Antiquior, quæ mihi charta præſto eſt, ratiocinium exhibet, quod ſequitur. „ 1356. „ . . . Item die 29. Septembris dedi Domino „ Rovereo, qui procuravit factum Communis (Glemonæ) apud Dominum Imperatorem, ex mandato Conſilii, *Florenos decem*. Sunt *libræ Frex.* 30. „ Sunt nempe Frexachenſes, aut Frixachenſes nummi, ſeu Aquilejenſes denarii 600.. Quo fit, denarios 60. hoc anno ſolvi debuiſſe, ut Floreni aurei valor æquaretur. Florenum, nummum aureum, Florentiæ primo cuſum anno 1252. teſtantur Ricordanus Maleſpina Capite 152. Joannes Villanius Libro VI. Capite 54. S. Antoninus Parte III. Tit. XIX. §. 6. cujus hæc verba ſunt: *Tunc Civitas in felicitate temporali conſtituta, cœpit cudere Monetam auream, ſcilicet Florenos ex auro, quæ prius utebatur argentea: & fiebat de auro perfecto &c.*

Quatuor denariorum augmentum exhibent putationes, quæ ſequuntur, ad annum 1359. pertinentes. Primum accipe ratiocinium: „ 1359. . . . Item dedi Janviſo ſupradicto pro „ æſtimatione quatuor ſuorum equorum, quos „ perdidit in Scluſa, ex mandato Conſilii „ majoris, *Florenos auri* 72. in ratione 64. „ *denariorum* pro quolibet. „ Alterum: „ 1359. „ . . . Item dedi Magiſtro Viviano Phyſico „ ſalariato . . . *Ducatos auri* 22. qui conſtitерunt quilibet *denar.* 64. „ Tertium „ 1359. „ . . . Item recepi . . . Quæ pecunia data fuit „ Medico ab eiſdem, qui erant fidejuſſores „ pro Communi, *Ducatos auri* 61. in ratione „ 64. *denariorum*. „ Quartum: „ 1359. . . . „ Item recepi a Raymondolo de Utino *Ducatos auri* 61. in ratione 64. *denariorum* pro „ quolibet. „ Parem Floreni, & Ducati Veneti valorem habes. De hoc aureo nummo in Chronico Andreæ Danduli Tomo II. ſub initium hæc habentur: *Qui* (Joannes Dandulo Dux anno 1289. renunciatus die 24. Menſis Martii) *etiam Ducatos aureos primitus fieri juſſit*. Neque Ducis, neque vulgaris æræ annus definitur, quo Ducatus aureus prima vice cuſus fuerit. Hunc Franciſcus Sanſovinus definit 1282. in Chronico Veneto. Marinus Sanutus in Vitis Ducum Venetiarum apud Muratorium in Collectione Scriptorum Italiæ Tomo XXII. col. 575. refert, ſe in Veneta Monetaria Officina epigraphem inſequentem vidiſſe marmori inſculptam: „ In „ Nomine Dei Omnipotentis. Anno ab Incarnatione Domini noſtri Jeſu Chriſti MCC„ LXXXV. Menſis Martii Indictione XIII. „ tempore egregii Viri, & honorabilis co„ ram Deo & hominibus, Domini Johannis „ Dandulo, Inclyti Ducis Venetiarum, fuit „ prius quidem facta Moneta auri, quæ vo„ cata eſt Ducatus, ad honorem Beati Mar„ ci Evangeliſti, & omnium Sanctorum, & „ Reipublicæ Venetorum. „ Chriſti annus, Indictio, & Martius Menſis recte cohærent in ea pariter, quæ apud Venetos vulgaris erat, anno computandi ratione. Adverbium illud, *prius*, æquivocatione laborat: incertuſque ſenſus eſt, num moneta illa aurea tum *primo*, ideſt anno 1285. percuſſa fuerit, an *prius*. Peritiori cuique rem ego definiendam relinquo. Conſule vero Comitem Jo. Rinaldum Carlium in Epiſtolari Diſſertatione, quam laudavimus, differentem plura, & anecdota monumenta proferentem.

Ludovico Turriano Eccleſiam Aquilejenſem adminiſtrante, alia eſt denariorum comparatio cum Ducato Veneto, alia cum Floreno. In Codice MS. *Rationum Reverendiſſimi in Chriſto Patris & Domini D. Ludovici Dei gratia Sedis Aquilegenſis digniſſimi Patriarchæ*, ad Annum 1360. hæc habentur: „ Item „ die XXVIIII. Octobris recepit (Ambro„ ſius de la Turre, Canonicus Aquilejenſis, „ & laudati Ludovici Patriarchæ Theſaura„ rius,) a Matthiuſſio de Prampergo, nomi„ ne ejuſdem Domini Panzerræ, *Ducatos quin*„ *quaginta quatuor*, in ratione *LXIIII. denar.* „ pro quolibet. „ Quis ille fuerit Dominus Panzerra, verba patefaciunt, quæ paullo ſuperius deſcripta ſunt: *Item Giſtaldia Carneæ conceſſa fuit Nobili Viro Domino Panzerræ de la Turre ad annum &c.* Quo *Panzerræ* nomine vocatum adnotat Dominicus Capodaleus in Civitate Utini illuſtrata, *Caſtolinum*, *filium Napoleonis*. (ſeu Napi, aut Napini,) *conſanguineum Ludovici Patriarchæ*. Alias profero rationum putationes: „ 1360. Item recepit ab

„ eodem *Florenos viginti unum*, in ratione „ *LXIII. denar.* pro quolibet . . . . . Recepit „ . . . ſuper ſolutione dictorum, Gaſtaldiæ, „ & Capitaneatus, (Medunæ, & Sancti „ Steni,) *Ducatos quadringentos*, in ratio- „ ne *denar. ſexagintatrium, & parvorum de-* „ *cem* pro quolibet Ducato. „ Quænam hujuſce diverſitatis cauſa fuerit? Num diverſum Floreni, & Ducati pondus? An aliqua in ipſa auri nota immutatio? An etiam Ducatorum, qui dudum, & qui recens cuſi fuerint diſtinctio? Diligentius cauſam perquirere nec libet mihi, nec vacat. Quæ vero in denariorum numero differentia notatur, ex eorum certe oriebatur conditione, ut infra dicendum.

Idem erat denariorum 64. cum dimidio, & unius Floreni valor anno 1363. „ Item dederunt Johanni Nuncio, qui ivit ad Dominum „ Imperatorem, & portavit litteras Communis, *Florenos duos*, & *ſolidos viginti*. *De-* „ *nar. CXLVIIII.* „ Putantur nempe denarii 64. cum dimidio pro ſingulis Florenis, ac ſuperſunt denarii viginti. Hinc animadverte, *ſolidos* eo loco ſumi pro denariis parvulorum quatuordecim ſingulis. Uno denario imminutum Floreni valorem anno 1370. inſequentes Tabulæ docent: „ 1370. . . Item dedit „ Federico de Venzono, & teſtibus tribus „ de Traſagiis, qui iverunt Utinum teſtatum „ in quæſtione, quam Commune habet cum „ Georio de Venzono, *Florenos quatuor* in „ ratione *denar.* 63. pro quolibet. *Libr. de-* „ *nar. XII. denar. XII.*

Veneti Ducati valor, comparatus ad Aquilejenſes denarios, incrementum deinceps accepit: idemque ut æquaretur, denarii quinque ſupra ſexaginta requirebantur. „ 1374. „ . . . Item dedit Presbytero Karolo de Pignano, qui ter fuit Glemonæ ſuis ſumptibus, „ & laboravit ad nobis inveniendum Magi- „ ſtrum Scholarum, *Ducatos quatuor*. (vi- „ del.) *Marcb.* 1. *denar. LXXXXVI.* „ Marca una, nummus idealis, cum denariis 96. ſummam efficiunt denariorum 256. Quo numero diſtributo per 4. nempe Florenos, quotus erit 64. Idem nempe hoc etiam anno 1274. valor Ducati Veneti, qui annis ſuperioribus. Auctum ipſum jam vide: „ Item die „ 27. Junii dedi Vicario de Pers, & ejus „ uxori, de mandato Conſilii, *Ducatos de-* „ *cem*, qui faciunt in ratione *LXV. denar.* „ *Marchas IIII. & denarios X.* „ Ex his quatuor Marcis, & denariis decem ſumma conſurgit denariorum 650. Hanc divide per *decem* Ducatos: quotus eſt 65. Eadem anno 1376. occurrit valoris comparatio: „ 1376. „ . . . Die 28. dicti Menſis Auguſti poſt deli- „ berationem Conſilii, dedi Domino Rainaldo „ Capitaneo *Ducatos quindecim*, in ratione „ *LXV. denar.* „

Deteriores pejoreſque inſequentibus annis cudit Aquilejenſis Monetaria officina denarios, qui numerari plures debuerunt, ut Venetum Ducatum exæquarent, nimirum tres & ſeptuaginta. „ 1380. . . . Item expendidi de man- „ dato meorum Proviſorum, & quatuor Ele- „ ctorum ſuper facto guerræ: quos dedi Sr. „ Georio Francilchini pro quatuor lanzeis, „ in ratione *XX. ducatorum* pro lanzea: va- „ lore cujuslibet Ducati, *LXXIII. denar.* „

Comparatum deinceps hujuſmodi valorem in denariis 70. 71. 72. conſtitutum, deprehendimus ex Tabulis, quas profero. „ 1381. „ . . . Die lunæ 24. Februarii. Poſt delibera- „ tionem Majoris Conſilii, dedi Turino, qui „ portavit Ambaxiatoribus, qui vadunt ad „ Dominum Regem Ungariæ, & Ducem „ Leopoldum, pro treguis ſlongandis inter „ Dominum Patriarcham & Dominum Du- „ cem, *Ducatos ſex* pro *denariis LXXII.* pro „ quolibet. 1383. . . . *Ducatos viginti ſeptem* „ in ratione *denariorum ſeptuaginta* pro Duca- „ to . . . . Die XV. Februarii (anno, ut „ puto, 1384.) expendidi juxta deliberatio- „ nem octo Electorum: quos dedi Franciſco „ de Cluſa, familiari Domini Paduani, quia „ portavit novam ſuper facto Tarviſini diſtri- „ ctus nuper devento dicto Domino Paduano, „ *Ducatos ſex*. (ideſt) *Marcb. denar. II.* „ *denar. CVI.* „ Marcæ duæ, denariorum 160. ſingulæ, ac inſuper denarii 106. ſummam conſtituunt denariorum 426. Hanc divide per 6. nempe Ducatos: quotus eſt 71. Hæc in numero denariorum, qui pro ſingulis aureis Ducatis plures pauciorefque computabantur, differentia ex ipſa oriri denariorum conditione debuit: qui nempe vel antiquiores melioreſque erant, vel recens cuſi pejoreſque: itemque ſub uno eodemque Patriarcha notæ pejoris alii, aliique melioris pro temporum circumſtantiis cudebantur.

Augeri inſequentibus annis denariorum numerum oportuiſſe, numeratoſque denarios 72. 74. 75. & 76. imo demum 80. docent dati & expenſi rationes, quas profero. „ 1391. „ die XII. Auguſti . . . expendi, quos dedi „ Chriſtophoro Roberti, qui ivit ad S. Vi- „ tum . . . juxta deliberationem Conſilii, *Du-* „ *catos tres*, in ratione *denariorum ſeptua-* „ *gin-*

„ ginta quinque pro ſingulo . 1393. die VII. „ Septembris expendi , quem dedi juxta „ deliberationem meorum Proviſorum Can- „ dido Coletti , ut exactori Dacii com- „ munis, pro malis expenſis, *Ducatum unum*, „ in ratione *ſeptuaginta duorum denariorum* . „ . . Die 26. Febr. item expendi , quos dedi „ Petro Pitaſſi , qui ivit Romam ex delibera- „ tione quatuor Electorum . . . *Ducatos duo-* „ *decim* in ratione *ſeptuaginta quatuor dena-* „ *riorum* pro ſingulo . . . 1397. . . Recepi a „ Joſeph Judæo . . . *Ducatos decem* , videlicet „ quatuor in auro , & ſex in moneta , in ra- „ tione *ſeptuaginta ſex denar.* pro ſingulo . „ Denique in Inſtrumento , quod *anno a Nat. ejuſdem* (Domini) 1399. *Indict.* 7. *die ultima Menſis Junii actum eſt Utini ſuper Platea Communis* computatos lego Ducatos quinquaginta auri , *in ratione dimidiæ Marchæ*, ideſt *denariorum Aquilejenſium octoginta* ſingulos .

II. Hactenus de valore denariorum Aquilejenſium, cum Florenis & Ducatis aureis comparato . Liceat illos modo conferre cum ſolidis , quos an officina monetaria Patriarcharum cuderet , diſſidium eſt , ac negans utique opinio noſtra : cudebant certe aliæ populorum , & urbium officinæ . Duodecim denariis , ſive parvulis nummis ubique conſtabat ſolidus: unde Aquilejenſis denarius, qui parvulorum quatuordecim valorem æquabat , ſolidum excedebat parte ſeptima. Hinc vero factum , ſolidos plures , quam denarios numerari debuiſſe , ut Floreni ac Ducati aurei valor æquaretur : Solidorum quippe numerus requirebatur , qui parte ſeptima numerum denariorum excederet .

Hanc denariorum ſi comparationem inſtitueres cum ſolidis univerſim , qui diverſis in locis cudebantur , graviſſimos in errores incideres : neque enim hujuſmodi ſolidis , ac denariis ſeu parvulis , alibi cuſis , idem inerat valor , idemque pretium ; quod etiam a Doctiſſimo Muratorio obſervatum in Antiquitatibus Italicis medii ævi Tomo II. Diſſert. XXVIII. col. 779. Inſtitui comparationem oportere nullus ego dubito , cum ſolidis qui in Officinis Marcæ Veronenſis cudebantur. Facultas quippe Patriarchis facta eſt cudendi *denarios Veronenſibus pares*, aut meliores : cuderuntque ipſi pro ſibi data facultate denarios parvulos , qui cum Veronenſibus pares forent , *Veronenſes* etiam appellatos : proque ſibi conceſſo arbitrio cudi majores nummos fecere , *denarios Aquilejenſes* dictos, qui parvulis Veronenſibus quatuordecim conſtabant ; cum reliquæ officinæ ſignarent ſolidos parte ſeptima minores , duodecim videlicet parvulis conſtantes . Solidos intellige , non æreos hodiernos , ſed argenteos .

Num ratiocinio noſtro , quod juſtiſſimum puto , res ipſa conſonet , vetuſtis chartis Veronenſibus, Patavinis , ſimilibuſque, quæ mihi præſto non ſunt, comprobandum foret . Apud Brunatium De Re nummaria Patavinorum Capite XII. computatos Ducatos lego anno 1398. *in ratione librarum IIII. ſolidorum X. pro quoque* , ideſt ſolidorum Patavinorum 90. eandemque video putationem anno 1399. & anno 1400. Apud Aquilejenſes anno 1397. *denarii Aquilejenſes 76.* requirebantur ad æquandum aurei Ducati valorem : idemque denariorum numerus annis inſequentibus dubio procul augeri debuit. Hinc haud inepta ſuſpicio eſt, eam denarios Aquilejenſes inter , ac Patavinos interceſſiſſe rationem , quæ ſeptimæ partis differentia eſt . Syngraphas alias occurrere nullus dubito , quæ difficultatem ingerant : neque tamen quiſpiam præſumat , ut omnes difficultates , quarum non una , ſed varia origo eſſe poteſt , facile ac perſpicue expediantur .

Quid ? quod Aquilejenſium denariorum comparatione inſtituta cum ſolidis argenteis Venetis , qui ævo remotiore cudebantur , ſeptimæ partis præter propter differentia paſſim deprehenditur . Schedæ proſtant typis editæ , ac manuſcriptæ , quæ valorem Ducati exhibent , ſolidorum Venetorum libris expreſſum . Comparationem , quæ ſequitur , attentiore mente expende .

Valor Ducati aurei , vulgo *Zecchino* .

Apud Aquilejenſes .	Apud Venetos .
Anno 1356. Florenus, ac Ducatus aureus pretium æquabat *denar.* 60.	Eodem anno *libr.* 3. *ſolid.* 8. ideſt *ſolid.* 68.
Ab anno 1359. ad annum 1374. *denar.* 64.	Ab anno 1359. ad annum 1374. *libr.* 3. *ſolid.* 10. & *libr.* 3. *ſolid.* 13. ſeu *ſol.* 70. & 73.
Anno 1374.1375.1376 *denar.* 65.	Eodem tempore *libr.* 3. *ſol.* 14. & *libr.* 3. *ſol.* 16. nempe *ſolid.* 74. & 76.
Ab anno 1380. ad annum 1384. *denar.* 70.	Anno 1380. *libr.* 4. *ſol.* 2. Anno 1382.

70. 71. 72. 73.	*libr.* 4. *ſolid.* 4. Integra denariorum ſumma eſt 82. 84.
Ab anno 1391. ad annum 1399. *denar.* 74. 75. 76. & 80.	Anno 1399. *libr.* 4. *ſol.* 13. ſeu *ſol.* 93.

In hiſce computationibus invicem collatis exceſſus occurrit ſeptimæ partis præter propter in ſolidorum Venetorum numero. Exactiſſimum ejuſdem ſeptimæ partis incrementum haud obſervari, fateor; ne videlicet fractionibus parvulorum difficillima ratiocinia, implicatique venditionum & emptionum contractus, ac ferme impoſſibiles pretiorum ſolutiones redderentur. Hæc lucem afferunt ad eam quæſtionem dirimendam, quæ inferius excitanda mihi eſt, vocatque ad examen, num præter parvulos, ac denarios parvulorum quatuordecim ſingulos, cuderet ſolidos Monetaria officina Patriarcharum.

III. De tabula manus mihi ſubducenda non eſt, quin de *Groſſo* Veneto in ſyngraphis noſtris memorato, ejuſque valore paullo diligentius agam. Nummum iſtum, *Groſſum*, & *Mattapanem* vocatum, primo cuſum ſignatumque, juſſu Henrici Danduli Ducis, adnotavimus Capite IV. num. 3. Certo numero *denariorum*, ſeu *parvulorum* Groſſus conficiebatur: *duodecim groſſis* conſtabat ſolidus, nummus idealis; ac *ſolidi* id genus *viginti* conficiebant libram, quæ *libra magna* dicebatur.

Stanislaus Santinellus, e Congregatione Somaſcha Clericus Regularis longe doctiſſimus, quem mortis fato non ita pridem amiſſum dolent boni omnes, inter Epiſtolas anno 1734. typis editas, Epiſtola III. ad Nobilem Virum Franciſcum Teupolum, valorem Groſſi ſeu Mattapanis ad examen vocat. Ait vero: „ Mattapanem *ſex & viginti parvulos* valuiſſe, „ ait Dandulus. Si *parvuli iſti* minutiſſimi illi „ nummi ſunt, qui in deſuetudinem abiere, „ ac duodecies ærea moneta, quam *ſolidum*, „ aut *Marculum* ab impreſſa Sancti Marci figura appellamus, continebantur, *Bagattini* „ dicti, longe abeſt Mattapanis ab eo, quod „ modo pretii illi eſt. Si *parvuli* ſunt ipſi „ nummi ærei, ſeu *Solidi* noſtrates, qui viceni in ſingulas libellas Venetas numerantur, „ nimium exſuperat pretium, quo nunc æſtimatur .... Quem vero id torqueat? Aliud „ olim, aliud ad præſens argenti pretium, neque vacat utriuſque rationem inire, neque „ res hæc brevi codicillo perſtringenda. „ Brevi tamen codicillo rem hanc perſtringens ego, animadverto, *parvulos nummos*, quorum certo numero, puta *ſex & viginti*, conſtabat *Groſſus*, cum primo cuſus eſt, neque *ſolidos* æreos unquam fuiſſe, neque *Bagattinos* aut parvulos, qui duodecies æreo ſolido continebantur. Bagattinos æreos olim cudebat Monetaria Venetorum officina: qui modo ſunt nummi ideales. Recole vero, ſolidum argenteum ævo illo remotiore cudi conſueviſſe, itemque parvulos: iſtoſque duodecies numeratos, eorum expenſo pondere & argenti gradu, ſolidi unius valorem aut pretium exæquaſſe. Sic etiam in Aquilejenſi officina monetaria parvuli cudebantur, eo pondere & gradu argenti pollentes, ut quatuordecim id genus nummi denarium argenteum æquarent. Itaque *parvulos* iſtos Venetos *viginti ſex* valebat *Groſſus*, ab Henrico Dandulo cuſus.

Groſſos cudere perrexerunt Duces Succeſſores: quorum attamen valor, ad parvulos comparatus, non idem, ſed varius in vetuſtis chartis dignoſcitur. Apud laudatum Brunatium De Re nummaria Patavinorum Capite VI. in Syngrapha *anni* 1265. legere eſt *libras tres denariorum Venetorum groſſorum a* 27. Intellige, Groſſum Venetum valuiſſe parvulos 27. Unius parvuli augmentum indicant, quæ ſequuntur verba Anno 1274. ... *denarii Venecialium Groſſi accipiantur & expendantur pro denariis viginti octo parvis pro uno.* Numerari deinceps debuere parvuli 32. unde in vetuſta charta anni 1290. hæc habentur pag. 49. *Pro libris ducentis & quinquaginta denariorum parvorum in denariis Venetis Groſſis, computatis ad valorem denariorum triginta duorum parvorum pro quolibet Groſſo.* Quibus in locis animadverte, *denarios* appellari tum parvulos, tum Groſſos: nempe *denarios* groſſos, & *denarios* parvos.

Hunc Groſſi valorem, parvulis duobus ac triginta æquivalentem, immotum exhibent chartæ, anno 1297. & anno 1306. ſcriptæ apud eundem Brunatium. In Glemonenſi dati & expenſi codice MS hæc habentur verba: „ Anno 1383. ... Item expendi pro „ *libris ſexaginta novem clavorum* emptorum „ a Conſtancio Fabro, in ratione *unius Groſſi* „ *pro libra*, occaſione dicti laborerii. Sumant „ in totum *denarios* (Aquilejenſes) *centum* „ *quinquaginta octo.* „ Hanc denariorum Aquilejenſium ſummam duc in 14. (quot nempe parvulis conſtabat denarius Aquilejenſis:) productum habes 2212. Si dividas per 32. quotus erit 69. cum reſiduo 4. parvulorum. Itaque anno illo Groſſus æſtimabatur pretio 32. parvulo-

vulorum. In Scheda MS. valorem Ducati aurei exhibente hæc lego verba: *Le lire di Groſſi valevano lire* (di ſoldi) *trentadue*, anno ſcilicet 1408. Libra una groſſorum continet viginti ſolidos groſſorum, ac groſſis duodecim conſtant ſolidi ſinguli: unde libra una groſſorum complectitur groſſos 240. Fac vero groſſi valorem adhuc exæquari duorum & triginta parvulorum pretio. Sunt ergo parvuli 7680. Divide per 12. (quot nempe parvulis conſtat Solidus:) quotus eſt 640. Quibus nempe ſolidis conficiuntur *libræ ſolidorum duæ & triginta*, in Scheda MS. enunciatæ. Jam conſtat, Groſſorum valorem conſtanti pretio definitum fuiſſe parvulis 32.

Animadverte, parvulorum numerum ad annum uſque 1274 & ultra, ad æquandum Groſſi valorem, augeri debuiſſe a 26. ad 32. & hunc deinceps numerum parvulorum invariatum fuiſſe pretium Groſſi: quod fortaſſe mirum videatur, cum ſolidi argentei & parvuli apud Venetos, ſicut etiam denarii & parvuli apud Aquilejenſes, pejores deterioreſque, pondere, & gradu argenti, tempore ſuccedente cuderentur. An etiam ipſi Groſſi argentei pejores fierent? In re obſcura hariolari non licet: quam peritiores fortaſſe felicius detegant.

IV. Vetuſtam chartam anni 1411. cum Nota manu *Nicolai Codoroſſii Notarii Glemonenſis* exarata, interpretatione donandam ad me tranſmiſit ſæpe laudatus Joſephus Binius, Glemonæ Archipresbyter digniſſimus. Nempe, „ Ratio Groſſorum ſecundum uſum Civitatis Venetiarum. *Denarii* (ſeu parvuli) 32. *valent groſſum. Groſſi* 12. *valent ſoldum. Soldus* 1. *valet medium Ducatum. Libra* 1. *Soldorum valet Ducatos* 10. *Groſſi* 24. *valent Ducatum*: intelligendo, & expreſſe nominando omnia hæc *ad aurum*.

Ducatus aureus medio circiter ſeculo quartodecimo æſtimabatur *libris Solidorum*, vel etiam *parvorum*, ut appellari conſueverant *tribus*, & *ſolidis quatuor*, ſeu *ſolidis* 64. Porro ſolidi 64. ſummam parvulorum efficiunt 768. Hanc divide per 24. nempe groſſos: quotus eſt 32. Notæ Codoroſſii conſonat ratiocinium. At anno 1411. quo ipſe ſcribebat Codoroſſius, Ducatus aureus valebat *libras quatuor & ſolidos treſdecim*, ſeu *ſolidos* 93. Ex his ſumma parvulorum efficitur 1116. Qui ſi diſtribuantur per 24 quotus eſt 46. cum reſiduo 12. Diſſonum vides a nota Codoroſſii ratiocinium. At omnis facili negotio expediri difficultas poteſt, ſi valorem Ducati, ad groſſos & ad parvulos comparatum, intelligas groſſis idealibus 24. & parvulis idealibus 32. in ſingulos groſſos definitum. Quinimo & ipſe demum Ducatus accipi pro nummo ideali cœpit.

Rem omnem diligentiſſime expoſitam lego a Dominico Manzono Opitergino in Libro Italice Venetiis impreſſo anno 1573. inſcriptoque: *Libro Mercantile ordinato col ſuo giornale, & alfabetto, per tener conti doppj al modo di Venezia, e potrà ſervir in ogni altro luogo &c.* Hæc habentur vero Cap. XIIII. „ Gli „ è da notare, che communemente due ſono „ le ſorti di monete, che ſi uſano nel vendere, e comprare. La prima è quella, che „ dal volgo è frequentata, *la qual ſi vede*, „ *e con mano ſi tocca*: e con queſta moneta „ communemente ſi comprano quelle coſe, „ che ſono neceſſarie all' uſo commune. La „ quale ſi divide a queſto modo, che *ſoldi* „ *venti* fanno *una libra*, e *piccoli* 12. fanno „ *un ſoldo*: e propriamente ſono dimandate „ *lire de' piccioli*, a moneta commune. Un' „ altra ſorte di moneta vi è, che molto fra „ Mercatanti di quì è uſata: la quale quantunque *non ſi veda ne ſi tocchi*, come quella di ſopra; nondimeno ella *s'intende* in „ vero eſſere, come appunto ſi maneggiaſſe; „ & è quella, con la quale ſi vende, e compra quaſi ogni ſorte di mercanzie. Adunque queſta ſorte di Moneta in tal modo ſi „ divide, che 24. *groſſi* fanno *un Ducato*, „ e 32 *piccioli* fanno *un groſſo*, intendendo „ *piccioli a oro*, & non a moneta: che *un* „ *picciolo a oro* ne fa *quaſi due a moneta*; „ che verrìa a eſſere *piccioli uno*, e 15. *ſedecimi l'uno*, a punto... Altri Mercatanti „ tengono un' altra ſorte di moneta.... & „ è dimandata *a lire di groſſi*. La quale in „ tal modo ſi divide, che *una lira* prima „ s'intende eſſer *dieci ducati*, e poi le dette „ lire ſi dividono in ſoldi, li ſoldi in groſſi, „ & li groſſi in piccioli: che *ſoldi* 20. fanno „ ſimilmente *una lira*: & *groſſi* 12. fanno *un* „ *ſoldo*: & 32. *piccioli* fanno *un groſſo*, come di ſopra. Cioè *piccioli a oro*, che a „ moneta commune verriano a eſſere *piccioli* „ 62. per groſſo; perciocchè ogni *groſſo a* „ *oro* viene a eſſere *ſoldi* 5. *piccioli* 2. a moneta commune. Et queſto è, perchè il „ Ducato corrente s'intende Lire 6. 4. a moneta commune. „

Quo in loco animadvertendum eſt, parvulos 32. *ad aurum*, Manzoni ætate, ſingulos valuiſſe quidem parvulos 62. *ad monetam*: at inferiorem tempore præcedente, ſeu medietate prima ſeculi quintidecimi, eorum-

rumdem fuiſſe valorem, eumdemque varium pro incremento, quod aureus Ducatus cuſus accipiebat, donec idealis uſurpari Ducatus cœpit, groſſis idealibus 24. conſtans, qui parvulos ideales *ad aurum* 32. & *ad monetam duos & ſexaginta* complectebantur. In Scheda MS. ſæpe citata ad Annum 1408. hæc habentur verba: *Le Lire di groſſi valevano L. 32. e a oro* L. 48. Libra una ſolidorum groſſorum continet groſſos 240. Fac vero, ſingulos conſtitiſſe *parvulis* 32. *ad aurum*, ideſt *ad Monetam* 48. Summa conſurgit parvulorum 11520. Hanc divide per 12. (quot parvulis conficitur ſolidus:) quotus eſt ſolido um 960. qui *libras* 48. conficiunt. Ducas modo 24. groſſos, (quot nempe groſſis confici Ducatus fingitur) in 48. parvulos: productum habes 1152. Hanc ſummam parvulorum dividas per duodecim: in quoto erunt *ſolidi* 96. ſeu *libræ* 4. & *ſolidi* 16. Atqui vero juxta memoratas Schedas MSS. & typis editas, aurei Ducati valorem præſtantes, valor ejuſdem anno 1412. æquabat libras 4. & ſolidos 14. & anno 1417. libras quinque: adeoque ſpatio temporis intercedente, fortaſſe prædictas *libras quatuor*, & *ſolidos ſexdecim* exæquavit.

Hanc rationem computandi, Ducato ſcilicet diſtributo in groſſos 24. & ſingulis groſſis in parvulos 32. nullus dubito, incœpiſſe anno circiter 1351. quo valorem Ducati Schedæ memoratæ æſtimatum repræſentant pretio librarum trium & ſolidorum quatuor, ideſt groſſis cuſis 24. qui ætate illa valebant ſinguli cuſos parvulos 32. ut ſuperius oſtenſum eſt. At anno circiter 1453. ut aliquæ Schedæ habent, vel poſtea, aurei Ducati valorem æquabant libræ ſex & ſolidi quatuor, ſeu ſolidi 124. Duc vero 24. groſſos in 62. parvulos *ad monetam* juxta groſſorum pretium, quod laudati Manzoni ætate, ac etiam ſuperiore illis inerat; productum habes parvulorum 1488. Hanc ſummam divide per 12. & in quoto erunt ſolidi 124. ſeu libræ ſex & ſolidi quatuor. Hinc colligitur, Ducatum nummum idealem circa hæc tempora invectum eſſe, qui certo ac ſtabili groſſorum 24. numero computari conſuevit, parvulis etiam 62. ſeu ſolidis quinque & parvulis duobus, abſque ulla immutatione pro ſingulis groſſis computatis: qui tamen parvuli 62. perinde erant, ac parvuli 32. *ad aurum*, ut inquiebant. Hæc vero ſatis. Meliora doceant peritiores.

CAPUT VII.

Solidos, parvulorum duodecim ſingulos, florente Patriarcharum dominatione, non cudebat Monetaria Aquilejenſis Officina. Solido tamen ideali adhibito, fieri contractus venditionum, & emptionum, ſimileſque conſuevere. Uſus etiam ſolidorum permiſſus, quos aliæ officinæ cudebant. Eorumdem ſolidorum exempla. Solidi vox aliquando accepta pro denariis Aquilejenſibus, parvulorum quatuordecim ſingulis.

I. QUæſtionem hanc, quæ ad examen vocat, num ſolidos, parvulorum duodecim ſingulos, cuderet Monetaria Patriarcharum Aquilejenſium officina, priore noſtra in Diſſertatione lato calamo diſcuſſam, ſecundis curis pertractandam adſumo non abſque inſigni emolumento, quod Pagani Turriani Patriarchæ, ac Nicolai Tabulæ nunc primum in lucem vulgatæ ſuppeditant. Negantem opinionem argumentis plurimis loco citato propugnavimus: quam etiam, extremis dominationis Patriarchalis temporibus tantiſper ſepoſitis, tueri & confirmare pergimus.

Juliani auctoritate primum utor in Chronico Forojulienſi, quod is anno 1293. ſcribebat, ac deinceps cum Joanne fratre continuavit. De moneta Raimundi Patriarchæ agit Auctor: eamdemque pluries *mutatam*, ſive cuſam ſignatamque, adnotat ad Annum 1274. 1277. 1281. & 1287. Quid vero? Monetam memorat *valentem ſexdecim Veronenſes* ſive parvulos, aliamque, quæ communis erat, *valentem quatuordecim Veronenſes*: ſolidi, quem cuderent Aquilejenſes Monetarii, duodecim parvulos valentis, meminit nunquam.

Pagani a Turre Patriarchæ Syngrapha ſequitur, anno 1330. ſcripta. Moneta nova feriunda indicitur. Monetarum, quæ cudi debeant, diverſæ ſpecies diſtinguuntur: ipſarumque pondus conſtituitur, ac nota argenti. Sunt vero *parvuli*: ſunt etiam *denarii*, ſeu *Frixachenſes*, quatuordecim parvulorum ſinguli: ſunt poſtremo monetæ, *denariis majores minoreſque*, quibus eadem ac Frixachenſibus inerat *liga*, aut nota argenti, pro arbitrio ipſius Pagani Patriarchæ ſignandæ, videlicet *dimidius denarius*, *denarius cum dimidio*, aut etiam *denarius duplo major*. De ſolido parvulorum duodecim mentio nul-

nulla. Conſule, quæ diſſeruimus Capite V. num. 2.

Æque validum ſplendidumque exhibent argumentum Tabulæ Nicolai Patriarchæ anno 1351. & anno 1356. datæ, aliæque Ludovici Turriani Succeſſoris anno 1359. conſignatæ. Conventiones in his continentur initæ de nova cudenda moneta Aquilejenſi. Non alia vero conflanda indicitur, niſi quæ *denariorum parvulorum* nomine, quæve nomine *denariorum* abſolute, aut *denariorum Aquilejenſium* appellabatur. Valor inſuper conſtituitur hujuſmodi denariorum, qui *recipiantur in quolibet foro, & cambio per quemcumque, pro quatuordecim denariis parvulis quilibet*: caveturque, *ut in qualibet ſolutione cujuſcumque mercationis, vel debiti, teneatur quilibet recipere uſque ad ſummam decem ſolidorum denariorum parvorum*. Ubi decem illi ſolidi accipiuntur ideales: cuſi vero ſunt ipſi *denarii parvuli*, quos in contractibus emptionum, aliiſque ſolutionibus recipi debere ad conſtitutam ſummam jubet Patriarcha. Jam ergo ſolidi, nummi cuſi in Officina Monetaria Aquilejenſi, occurrunt nulli.

Cuſæ monetæ examina *in pondere*, & *in igne*, quæ a Viris peritis ad id munus deſignatis peracta fuere, in lucem protulimus plura Capite VIII. prioris Diſſertationis. Vetuſtæ illæ chartæ pertinent ad annum 1356. ſub Nicolao Patriarcha, & ad annum 1360. ſub Ludovico Turriano. Hæc verba ſunt animadverſione digna: *Uno marcho* (pondere) *dictæ monetæ* (novæ Aquilejenſis,) *ponderato, & poſtmodum numerato, repertum fuit habere in numero Marcham unam* (nummum idealem) *cum dimidio, & Frix. quinque*. Hujuſmodi *Frixachenſes quinque* dubio procul ſunt ipſi *denarii Aquilejenſes*, parvulorum quatuordecim ſinguli. Marca nummus idealis continebat *centum & ſexaginta Frixachenſes*, & dimidium Marcæ *octoginta Frixachenſes*: unde ſumma *Frixachenſium* 245. prædicto in examine æquavit unius Marci pondus. Hoc loco ſolidos cuſos non habes. Illa etiam animadverte verba: *Facta fuit tracta monetæ de Marchis .... in pondere: & inventa fuit Marcha* (pondus) *de ſolidis viginti, & Frix. octo*. Fractus ille *Frixachenſium* numerus indicat ac evincit, *ſolidos* illos, qui *viginti* numerantur, *Frixachenſibus* (duodecim nempe) conſtitiſſe ſingulos: unde ſolidi viginti & Frixachenſes octo ſummam efficiunt *Frixachenſium* 248. Hinc habes, Frixachenſes nummos eſſe, qui in officina Patriarcharum cudebantur: ſolidos vero ideales uſurpari conſueviſſe, ad enunciandum Frixachenſium nummorum, aut denariorum numerum.

Ex nova moneta, quæ feriebatur, lucrum obveniebat Patriarchæ. In Tabulis Nicolai hæc habentur: „ Teneatur idem Franciſcus „ (Monetæ Præfectus) dare eidem Domino „ Patriarchæ pro quolibet Marcho, *denarios* „ *novem* dictæ Aquilejenſis monetæ (*denariorum*,) ſolvendos ipſi Domino Patriarchæ „ de tribus in tres menſes, incipiendo in „ prima cuſione dictæ monetæ (denariorum.)„ Et ad *monetam parvam*, ſeu denarios parvulos quod attinet: „ Teneatur pro quolibet „ Marcho eidem Domino Patriarchæ dare „ *ſolidos duos parvulorum*. „ In Libro MS. *Rationum* Ludovici Turriani Patriarchæ, ad Annum 1361. ſic lego: „ Conceſſa fuit cuſio „ & Magiſterium *Monetæ Aquilejenſis* Franciſco Bonaquiſti .... pretio quadringentarum Marcharum *denariorum*, ſolvendorum „ in quatuor terminis .. ad rationem *octo denariorum* pro Marcho. „ Nimirum in ſingulos denariorum Marcos lucrum Patriarchæ obveniebat *denariorum octo*, vel *novem*: & in ſingulos *monetæ parvæ*, ſeu *parvulorum* Marcos a Monetario ſolvebantur *parvuli* 24. qui ſub numero *duorum ſolidorum*, abſque dubio idealium, enunciantur. Paria legere eſt in Syngrapha Pagani Patriarchæ, & Nicolai Tabulis anno 1351. confectis, quin unquam ſolidi cuſi occurrant, nec ullum hujuſmodi ſolidorum lucrum Patriarchæ obveniens memoretur.

Favent apertiſſime litteræ *ad Joannem de Rabatta Capitaneum Goritiæ*, anno 1399. jubente Antonio Cajetano Patriarcha ſcriptæ, datæque a Zenobio Florentino Monetæ Præfecto. Verba hæc refero: „ Noveritis, Re„ verendiſſimum Dominum D. Antonium Pa„ triarcham Aquilegenſem *modo noviter mutaſſe monetam*. Et ipſius monetæ regalia, „ debenda Magnificis Domini Comitibus Go„ ritianis, idem Dominus Patriarcha mittit „ præſentium per latorem, *de dicta moneta* „ *nova, modo noviter mutata*: videlicet „ *denarios novos* ex dicta moneta, aſcendentes ad ſummam *centum librarum ſolidorum*, „ quæ debentur præfatis Dominis Comitibus „ pro eorum regalia. „ Quo loco *monetam novam* legis, *noviter mutatam*, cuſam ſcilicet juſſu & nomine Antonii Cajetani Patriarchæ. Num hanc *monetam novam* intelligere *ſolidos* debeamus: an *denarios* quidem, ſimul

atta-

attamen & *ſolidos* , quos cuderit Aquilejenſis Monetarius ? Dubium omne excutiunt allata verba , quæ *monetam* illam *novam* , & *noviter mutatam* , vocant *ſcilicet denarios novos* , nulla certe ſolidorum facta mentione . Quid ? quod ea nummorum largitio , quæ pro munere quodam , cum *nova moneta Aquilejenſis* cudebatur , fieri Comitibus de Goritia conſueverat , dicitur quidem *ad ſummam* aſcendere *centum librarum ſolidorum* : at nulla tamen ſolidorum , qui cuſi fuerint , ſit ſolutio aut enumeratio . Diſertiſſime quippe *pro regalia centum librarum ſolidorum* dicitur *mittere* Patriarcha , minime quidem ſolidos , verum *denarios novos ex dicta moneta* , (nova , noviter mutata ,) *aſcendentes ad ſummam centum librarum ſolidorum* . Peremptorium ego pro ſelecta opinione argumentum puto .

II. Vetuſtæ chartæ innumeræ videntur repugnare , quæ initos emptionum & venditionum contractus , aliaſque æris alieni ſolutiones , enunciant , *ſolidorum* , aut *librarum ſolidorum* , aut *Marcharum ſolidorum* pretio enunciato . Priore in Diſſertatione Capite III. proſtant Syngraphæ ſequentes . Anno 1252. *pro pretio trecentum librarum Veronenſium parvulorum* . 1299. *quinque ſolidi Veronenſium parvulorum* . Scatet hujuſmodi ſolidorum pretiis Liber MS. *Rationum Ludovici Turriani Patriarchæ* . Exempla pauca profero .

„ Marchionatus Iſtriæ primo conceſſus fuit „ Nobili Militi D. Simoni de Walveſono pro „ *libris mille Veronenſ.*

„ Primo recepit Dominus Ambroſius de la „ Turre , Theſaurarius , a Johanne de Fal„ cis , ſolvente nomine Dicti D. Simonis , „ *libras Veronen. ducentas* , quæ capiunt in „ moneta Aquileg. Mr. XXI. Frix. LXVIII. „ piz. VIII.

„ Item Gaſtaldia Carneæ conceſſa fuit No„ bili Viro Domino Pancerre de la Turre ad „ annum, precio *Marcharum ſoldorum octin*„ *gentarum* . Capiunt Mr. Frix. DC. LXX„ XV. $\frac{1}{2}$. denar. XXXIIII. p. IIII. Recepit „ dictus D. Ambroſius in duabus vicibus a „ Manfredo , familiari D. Guecelonis (de „ Porcileis ,) ſuper ſolutione dictæ Gaſtaldiæ „ (Aviani ,) *libras parvorum* 149. *& ſoldos* „ *ſex* . Capiunt Mar. XV. minus piz. VIII.

„ Item recepit . . . . a D. Hermanno , Ple„ bano in Raſech Archidiaconatus Karinthiæ, „ pro decimis Papalibus trium annorum , „ *Mar. ſoldorum quatuor , & mediam* .

„ Item recepit a D. Johanne de Tiver , „ Archidiacono Carniolæ & Marchiæ , *Mar.* „ *ſoldorum triginta* . Capiunt Mar. XXV. „ $\frac{1}{2}$. denar. XXXIIII. piz. IIII.

Vetuſtos *dati expenſi* Codices Glemonenſia Tabularia ſervant , in quibus plurima id genus ratiocinia occurrunt . „ Anno 1353. Item „ dedi Nicoſo Seraphini pro vinea ſua , quæ „ ivit in Foſſatum, *libr. Veronen.* 20. Faciunt „ Marchas duas , denarios 23. Anno 1356. „ dedi D. Juliano Capitaneo pro menſuris ; „ pro parte Domini Patriarchæ , *libr. ſoldo*„ *rum 66. ſol.* 13. *par.* 4. quæ faciunt March. „ 7. Frix. 2. 23. denar. Anno 1357. Dedi „ Magiſtro Johanni Scholarum , pro medieta„ te anni ſui , *March. ſoldor.* 12. quæ con„ ſtituunt March. denar. 10. & denar. 46. „ Anno 1359. Recepi a Sandro Brugni pro „ carcerato de Venzono , *lib. ſoldor.* 200. „ quæ faciunt March. denar. 21. & denar. „ 68. & medium . „ Hæc ſatis . Hinc argumentum depromi putant non pauci , quos rei antiquariæ eruditio exornat , quod vires adverſum noſtram opinionem validiſſimas exſerat .

Reſponſio prima eſt , contractus in Aquilejenſi Provincia iniri , ac ſolutiones fieri conſueviſſe , pretio enunciato *ſolidorum idealium* , at certe numeratis nummis cuſis , qui minime *ſolidi* erant , ſed *parvuli* , ac *denarii* parvulorum quatuordecim ſinguli . Simile quidpiam quotidie accidere videmus . Merces quippe venditas , emptaſque dicimus pretio tot ſolidorum , aut tot librarum ſolidorum , parvorumque ; tametſi frequentius haud ullus reipſa numeretur ſolidus , ſed aurei vel argentei nummi ſolvantur , qui pretium in ſolidorum libris conſtitutum exæquant . V. g. quæro a Bibliopola , quodnam ſit libri alicujus pretium , quem emere volo . Exigit ille libras octo ſolidorum . Aquieſco , pretiumque ſolidorum libris enunciatum ſolvo , minime ſolidis enumeratis, ſed argenteis nummis. Cuſi equidem , ſignatique ſolidi nobis præſto ſunt : at illi profecto idealium loco habentur in iis contractibus ac ſolutionibus , in quibus non ipſi ſolidi cuſi , ſed aliæ numerantur argenteæ , aut aureæ monetæ .

Rem hanc adeo perſpicuam putaverim ego, ut nonniſi pertinacius pro partium ſtudio negari queat . Inſignia luculentiſſima accedunt exempla . Ac illud primum affero , quod exhibent litteræ a Zenobio monetæ Aquilejenſi præfecto datæ ad Joannem de Rabatta Capitaneum Goritiæ . Munus , quod Comitibus Go-

Goritianis, cum nova moneta Aquilejenſis cudebatur, fieri a Patriarchis conſuêrat, *centum libris ſolidorum* definitum legimus. Num vero ſolidos cuſos numeraverit Antonius Cajetanus Patriarcha? Immo numeratos legimus *denarios novos*, parvulorum quatuordecim ſingulos. Diſertiſſima accipe verba: „ Idem „ Dominus Patriarcha *mittit* præſentium per „ latorem *de dicta moneta nova*, modo no- „ viter mutata: *videlicet denarios novos* ex „ dicta moneta, *aſcendentes* ad ſummam „ *centum librarum ſolidorum*, quæ debentur „ præfatis Dominis Dominis Comitibus pro „ eorum regalia. „ Alia ſunt exempla in Tabulis Pagani, Nicolai, & Ludovici Patriarcharum: quibus in lucrum Patriarchæ ex *cuſione monetæ parvæ* obveniens, *ſolidus unus parvulorum*, & *ſolidi duo parvulorum* indicuntur. Nempe nummi cuſi, quos Monetatius ſolvebat, erant *parvuli*, pretium æquanes vel unius, vel duorum ſolidorum idealium. Cavetur etiam, indiciturque in eiſdem Nicolai & Ludovici Tabulis, ut in venditionum contractibus, ac æris alieni ſolutionibus, *teneantur* venditores creditoreſque *recipere uſque ad ſummam decem ſolidorum denariorum parvorum*. Ideſt, *decem illi ſolidi* ſunt ideales: qui vero cuſi nummi numerabantur, ac recipi debuerant, ſunt ipſi *denarii parvi*. Syngrapham addo luculentiſſimam: „ 1279. „ Sivridus q. Domini Gotfridi de Canalibus „ Uſuncii (forte *Sontii* fluminis).... jure „ proprio, precio 132. *librarum Veronenſium* „ parvorum in *denariis antiquis* diffinito... „ dederunt... Domino Ottoni Plebano de „ Treven. „ Pretium habes *libris Veronenſium parvorum*, ſeu libellis ſolidorum enunciatum: quod attamen ſolvitur, *denariis* Aquilejenſibus numeratis, iiſdemque *antiquis*, parvulorum quatuordecim ſingulis; nummis utique in Aquilejenſi Monetaria officina cuſis.

Appoſitiſſimum, ni fallor, aliud exemplum præbet Inſtrumentum dotis, quod legitur in *Quaterno Notarum* Chriſtophori Miſſulini de Utino *in Millesimo. CCC. LXXXIIII. Indictione ſeptima*. Codicem evolvendum pro ſua humanitate tradidit illuſtriſſimus Comes Franciſcus Berretta. Longiuſculum textum affero, ex quo vetuſti mores in contrahendo matrimonio ſervati innoteſcunt. „ Die quinta Menſis Maii, Utini in domo... præſentibus „ &c.... dicta Domina Agniſutta ad inter- „ rogationem mei Chriſtophori Notarii in- „ fraſcripti per verba de præſenti laudavit an- „ tedictum Ucellum præſentem ſemel, ſe- „ cundo, & tertio, & in ipſum tamquam „ in ſuum verum & legitimum ſponſum & „ maritum conſenſit ſecundum ſancta præcep- „ ta Sanctæ Romanæ Eccleſiæ, jura Eccle- „ ſiæ Aquilejenſis, & conſuetudinem patriæ „ Forijulii: verſaque vice antedictus Ucellus „ modo ſimili ad interrogationem mei Nota- „ rii infraſcripti ſupraſcripti & infraſcripti „ laudavit antedictam Dominam Agniſuttam „ præſentem & conſentientem per verba de „ præſenti ſemel, ſecundo, & tertio, & in „ ipſam tanquam veram & legitimam ſponſam „ & uxorem conſenſit ſecundum conſuetudi- „ nem, præcepta, & jura antedicta. Ubi „ quidem ante hujuſmodi contractum matri- „ monium, antedicta Domina Agniſutta cum „ voluntate & conſenſu Dominarum Margare- „ tæ ejus matris, &... ſuæ Sororis, ſeip- „ ſam dotavit, & dotis nomine promiſit, & „ ſtetit dare & ſolvere eidem Ucello ſuo Ma- „ rito ibidem præſenti, ſtipulanti, & reci- „ pienti pro ſe, & eorum jugalium futuris „ heredibus, *Marchas ſoldorum Monetæ Aquilegenſis octuaginta*: quarum quidem octua- „ ginta Marcharum ſoldorum, *quadraginta* „ *Marchæ videl. denariorum* ſunt & fuerunt „ primæ dotis conſtitutionis dictæ Dominæ „ Agniſuttæ cum dicto olim Franciſco Nota- „ rio ſuo primo marito, exhibendæ tamen „ & quæ adhuc ſolvi debent & reſtant de, „ in, & ſuper bonis hereditariis dicti quon. „ Sr. Ancelloti patris ipſius Dominæ Agni- „ ſuttæ. Reſiduum vero dictæ pecuniæ ſup- „ plens, & conſtituens ad dictam *ſummam* „ *octuaginta Marcharum ſeldorum* præfatæ „ novæ dotis conſtitutionis exhibetur & ſolvi „ debet ex juribus præfatæ Dominæ Agniſut- „ tæ, videl... Quod ſi contigerit, ipſam „ Dominam Agniſuttam præmori dicto Ucel- „ lo ejus futuro marito ſine communibus „ filio ſeu filiis, & herede ſeu heredibus, ex „ ipſis legitime deſcendente ſeu deſcendenti- „ bus, ac ſuperviveute ſeu ſuperviventibus, „ tunc dicta Domina Agniſutta poſſit, & „ valeat, & auctoritatem omnimodam habeat, „ de dicta tota ejus dote, tam in pecunia „ quam in bonis conſtituta, ut ſupra decla- „ ratur, excepto quidem *de duodecim Marchis denariorum* pro compacto, ut in pro- „ ximo declaratur, retinendis, diſponere & „ ordinare pro ſuo libito voluntatis, & eam- „ dem dotem cui voluerit legare & judicare „ &c. „ Verba illa recolenda ſunt, quibus dotem ſuam conſtituit Agnes *Marchas ſoldorum monetæ Aquilegenſis octuoginta*. Dotem

 ſcili-

ſcilicet intellexerim ego in *Marchis ſoldorum octuaginta* conſtitutam; quæ tamen *Aquilejenſi moneta* numerata præſtari debuerat. Hinc vero ſubdit Agnes, prædictam *octuaginta Marcharum ſoldorum* ſummam ita confici, ut primo numerandæ ſint *quadraginta Marchæ videl. denariorum*: quibus verbis propria Aquilejenſis moneta declaratur, quam poſitam ignorat nemo in argenteis denariis, qui parvulis quatuordecim conſtabant ſinguli: ac infra demum *duodecim Marchas denariorum* excipit Agnes, de quibus conſtituere nihil valeat, ſi marito ſuperſtite obierit abſque prole. At *ſolidos* etiam *Aquilejenſis monetæ* ſi quiſpiam intelligere malit ipſos denarios, per me licet: qua de re inferius agendum.

Cur vero, inquies, hæc apud Aquilejenſes computandi ratio invaluerit. Reponam ego, in emptionibus venditionibuſque quotidianis, quæ occurrunt, apud alios alioſque populos, mercium pretia certo ſolidorum, aut librarum ſolidorum numero enunciari: eademque tamen ſolvi pecunia aurea, & argentea frequentius numerata. Id nempe olim factum, hodieque paſſim fit pro arbitrio, vel facilioris ratiocinia ſubducendi methodi cauſa. Adde, proprios in Aquilejenſi Provincia in curſu fuiſſe nummos cuſos, *parvulos* videlicet, qui & *Veronenſes* vocabantur, ac *denarios* parvulorum quatuordecim ſingulos: cæteras vero civitates, ac provincias, quæ circum poſitæ erant, uſu communi *parvulos* cuſos, cuſoſque *ſolidos* parvulorum duodecim ſingulos adhibuiſſe: ac iſtos demum in eadem Aquilejenſi provincia permiſſos, ut infra dicendum. Hinc ratio computandi pretia mercium, ac æris alieni ſolutiones duplex apud Aquilejenſes invaluit: altera propria, propriis enunciatis numeratiſque nummis, *parvulis*, & *denariis*, & *parvulorum ac denariorum* libris, Fortonibus, Marcis: altera vero, quam a vicinis circumpoſitiſque populis mutuati fuerant, *ſolidis* nempe enunciatis, ac *ſolidorum* & *parvorum libris*, at propria numerata Aquilejenſi moneta. Imo tertia demum diſtingui poſſe computandi ratio videtur, cum nempe *ſolidos*, proprios aliarum gentium nummos, enunciabant: ipſoſque redigebant ad nummos ideales *Marcarum*, & *Fortonum*, qui Aquilejenſium quodammodo ea cauſa proprii dici poterant, quatenus numero *ſolidorum centum & ſexaginta* Marca, *numero ſolidorum quadraginta* Forto definiebatur. Apertiſſimæ cauſæ videntur, quæ *ſolidorum* nempe idealium, ac *librarum ſolidorum parvorumque* computationis apud Aquilejenſes invectæ originem pandunt.

III. Quæ cum ego diſſero, inficiari nolim, initos frequentius in Provincia noſtra contractus fuiſſe, tum ſolidorum pretio enunciato, tum ſolidis etiam cuſis conflatiſque numeratis, quos videlicet exteræ Monetariæ officinæ feriebant. Exteræ quidem monetæ uſum vetari conſueviſſe, Tabulæ Pagani docent num. 7. ubi hæc habentur: „ Item quod „ teneatur (Patriarcha) *facere banniri omnes* „ *alias monetas*: & quod nullus præſumat „ emere, vel vendere, vel aliquod forum „ facere, niſi in prædicta moneta: „ in *denariis* nempe, aut *Frixachenſibus*, parvulorum quatuordecim ſingulis, & in ipſis *parvulis*. At ipſas exteras tamen monetas utplurimum in Provincia adhibitas nullus dubito, Patriarcharum permiſſu pro temporum circumſtantiis. Rei, quam adfero, certiſſimum profero monumentum, quod Comiti Franciſco Florio acceptum debeo, ex Archivis Utinenſibus erutum. „ Die 4. Januarii „ 1388. ſtatutum fuit & ordinatum per Dominos quinque Deputatos Terræ Utini ad „ communem utilitatem ſtatus Terræ Utini, „ & pro removendis illicitis erroribus, qui „ ſuper hoc oriebantur: quod omnes Solidi „ Veneti, tam veteres, quam novi, qui „ expenduntur Venetiis, debeant habere in „ Terra Utini liberum & communem curſum, ii qui tamen non ſunt falſificati: & „ quod ab omnibus tam maſculis quam fœminis in Terra Utini debeant recipi ſine „ aliqua recuſatione, & hoc ſub pœna 20. „ ſolidorum; quam irremiſibiliter ſolvere „ oportebit, quicumque contrafecerit huic „ ordinamento, & toties quoties contrafecerit. „ Anno 1388. incepto, nondum in Aquilejenſem Provinciam novus ab Urbano VI. renunciatus Patriarcha venerat, Joannes de Moravia: hinc vero ab Utinenſibus prædictum decretum latum pro Civitate Utini. Miratio ergo ſubeat nulla, tot in vetuſtis Codicibus, *dati* & *expenſi*, aut æris alieni ſolutiones aut mercium pretia legi, certo *ſolidorum* numero, aut ſolidorum libellis definita, & enunciata.

Hinc ſane factum, ut inter contrahentes fieri conventio conſueverit de pretio ſolvendo, vel propriis Aquilejenſibus nummis, ideſt *denariis* numeratis; vel numeratis etiam *ſolidis*, nummis videlicet exteris, quos aliæ Monetariæ officinæ cudebant. Certa etiam ipſorum *denariorum Aquilejenſium* conditio re-

redigi in pactum conſueverat, vel *novorum*, vel *antiquorum*: unde formulas inſequentes haud raro legere eſt, v. g. *promiſit dare & ſolvere Marchas denariorum novorum*; vel *Marchas denariorum veteris monetæ Aquilegenſis*: aliaſque conſimiles. Hæc altera reſponſio eſt, qua poſitæ objectioni ſatis poſſe fieri, nemo non videt.

IV. Quinam iſti fuerint ſolidi, argentei videlicet, parvulorum duodecim ſinguli, quos exteram monetam appellamus? Venetos primo loco memoro: quorum uſum in civitate Utini certo evincit ſuperius anni 1388. documentum. Venetos etiam videre ſolidos mihi videor in Teſtamento anni 1311. in quo *quadraginta ſolidos Veronenſium argenti* legato relictos legimus. Dictos quippe *ſolidos Veronenſium* puto, ut diverſi intelligerentur a *ſolido groſſorum*, nummo ideali apud Venetos uſitato. Quidni demum Solidorum Venetorum uſum in Aquilejenſi provincia ſatis indicet inita illa denarium Aquilejenſem inter, ac Venetum Solidum comparatio, qua conſtat, valorem iſtius comparatum ad illum, conſtantiſſimo ratiocinio, ſeptima parte inferiorem fuiſſe. Conſule, quæ late diſſeruimus Capite VI. num. 2. Cujos alios in Monetariis Marcæ Veronenſis Officinis addo ſolidos. Quemadmodum enim parvuli ab Aquilejenſibus conflari, Veronenſibus parvulis pares erant: ita ſolidorum hujuſmodi valor comparatus cum denariis noſtris, niſi fortaſſe tempore ſuccedente pro Dominorum arbitrio aliæ invectæ fuerint leges, debuit ſeptima parte minor eſſe.

Tergeſtinos etiam nummos, quandiu Civitas Tergeſtina, aut ejus Civitatis Epiſcopi nummos cuderunt, inter ſolidos computandos eſſe, parte ſeptima minores denario Aquilejenſi, priore in Diſſertatione ſuſpicabamur. Opponi poteſt Inſtrumentum Briſæ Epiſcopi Tergeſtini anno 1295. confectum: quo in Cives, eorumque univerſitatem jura quædam temporalia ad Eccleſiam pertinentia transferuntur, *precio ducentarum Marcharum Frix. novorum denariorum Aquilegenſis, vel Tergeſtinæ monetæ*. Tum Aquilejenſis monetæ, tum etiam Tergeſtinæ nummi, appellantur *denarii*, & *Frixachenſes*: adeoque parvulis quatuordecim ſinguli conſtabant. Haud abnuerim rem ita eſſe: neque tamen ſi qui admiſſus error eſt, inſigne quodpiam detrimentum parit. Quidni vero præterea *Frixachenſes* ac *denarii* enunciati ad *Aquilejenſem* duntaxat pertineant *monetam*? Tunc ſenſus fuerit, nummos *Tergeſtinæ monetæ*, utpote ſolidos parte ſeptima minores, tot fuiſſe numerandos, quot requirebantur ad valorem Frixachenſium, aut denariorum Aquilejenſis monetæ exæquandum.

In hunc ſolidorum cenſum redigere fortaſſe liceat *Tirolenſes* & *Goritienſes* nummos, ſi qui ſunt. Cuſam aliquando Goritiæ monetam, liberaliter dare priore in Diſſertatione maluimus, quam accuratiorem hac de re inſtituere indaginem. Chartam ego vetuſtam, *anno 1202. 13. die intrante Decembrio, Indictione 15.* (corrige, & lege, 5.) confectam, inter Monumenta Aquilejenſia, ſub Peregrino II. Patriarcha, in lucem protuli: ubi Goritienſis Comes *Monetam non habuiſſe* dicitur. Locum hunc merito animadvertendum proponit Lirutus. An eam vero poſtea obtinuerit, aut ſibi adrogaverit facultatem Comes Goritienſis, diligentiore examine non perquiro. In Tabella V. loco citato poſt nummos Patriarcharum, typus proſtat, cujus pars altera ſtemma bipartitum præfert, in ejuſque ſuperiore loco *il leone rampante*, proprium Goritienſis Comitatus inſigne: Epigraphes initum legitur aliis HENRI. aliiſque, MAIN. (ſunt enim detritæ, & evaneſcentes litteræ:) tum COMES GORICIEN. Viſitur in altera parte Crux, cujus latera occupant ſtellulæ, & lunulæ: In epigraphe vox apparere videtur, DVX, ac verba cætera edaci tempore conſumpta deſiderantur. Titulus *Ducis*, ſi tamen conſtet, cuſam monetam evinceret vel a Mainardo, vel ab Henrico filio, Ducibus Carinthiæ, Comitibuſque Tiroli, & Goritiæ. In Monumentis Eccleſiæ Aquilejenſis Mainardum, & Albertum memoravimus, filios Mainardi Comitis Goritienſis: illumque migraſſe in Tirolim, ac iſtum ſedem Goritiæ habuiſſe. Ditioni Tirolenſi idem Mainardus adjunxit Carinthiæ Ducatum: quem ejus filii, ipſorumque poſtremus Henricus, ad annum uſque 1335. tenuerunt. Ita vero utraque Familia titulis ac juribus promiſcue utebatur, ut Mainardus & poſteri inſcriberent ſeſe *Comites Tirolenſes, & Goritianos*: Albertus vero, & Succeſſores dicti ſint *Comites Goritiani, & Tirolenſes*. Innumeræ vetuſtæ chartæ quod ajo, apertiſſime docent. Hinc fortaſſe moneta cuſa credi poſſet in utriuſque Comitum Tirolenſium, & Goritienſium ſtirpis gratiam: num vero in Tiroli provincia, num in Carinthia, an demum Goritiæ, viderint alii.

Inter filios memorati Alberti eminuit Henricus Comes Goritiæ, qui Tarviſinæ Civitatis

tis regimen tenuit, ſibi ab Henrico VII. Imperatore demandatum, confirmatumque a Friderico Auſtriaco, Ludovici Bavari æmulo. Geſta ejus recenſent Cortuſii ab anno 1312. ad annum 1322. Tomo XII. Scriptorum Italiæ. Ad hunc referri ſolent nummuli quidam in Muſæis adſervati, quorum pars una Crucem præfert, cum epigraphe *Comes Gor.* & altera pars cruculam, cum his verbis *Tarviſi*. In illo majore, quo de egimus nummo ſi quiſpiam contendat legi *Henricum* debere, ac titulum *Ducis* non legi, ipſumque huic Henrico *Comiti Goritienſi* adſcribendum cenſeat, pugnam ego non inſtituam: neque rem certe obſcuram diligentiore verſare examine vacat. Nummum laudatus Lirutus affert cum epigraphe una ex parte, *Comes Albertus*, & ex altera *Moneta de Luenze*. Loncium, vulgo *Lientz*, aut *Luentz*, Caſtrum olim Carinthiæ, (ab anno 1511. intra fines Tiroli,) ad Comites Goritianos pertinebat. Julianus in Chronico ad Annum MCCCIV. ſic ait: *Nobilis Vir Dominus Albertus Comes Goritiæ obiit Lonytz* (Lientz) *& ſepultus fuit Roſacis*, (in Benedictinorum Aſcetarum Abbatia in Forojulio) *in vigilia Nativitatis Sanctæ Mariæ*.

Communis erat hujuſmodi nummorum, ac ſimilium, quos ſolidos appellamus, uſus Goritiæ, & in Comitatu, præter denarios Aquilejenſes. Hinc perſpicua cauſa patet, cur Zenobius Monetarius in litteris jam citatis *ad Joannem de Rabatta Capitaneum Goritiæ*, nomine ac juſſu Antonii Cajetani Patriarchæ, denunciet: *quod unuſquiſque habitator, & ſubditus dictorum locorum præfatorum Dominorum Comitum recipere dictam monetam debeat, videlicet ſingulum denarium pro quatuordecim parvulis, & ſolidum pro duodecim parvulis*. Factam nempe denunciationem ita intellige, ut *denarii novi*, quos tum cuderat Officina Monetaria Patriarchæ, pro parvulis quatuordecim, quicumque illi forent, recipi deberent: cæterique nummi, uſu communi in commerciis adhibiti, in aliis cuſi officinis, appellatique *ſolidi* valore & pretio duodecim duntaxat parvulorum reciperentur.

V. Charta vetuſta *anni* 1375. præſto eſt, in qua erogantur *quadraginta ſoldi veteres Aquilegenſes*: itemque alia *anni* 1386. in qua venditio domus cujuſdam recenſetur *pro precio, & foro Marcharum ſoldorum Furlanorum XVI. & ſoldorum XX.* Quidni *ſolidi Furlani*, inquies, & *Aquilegenſes* intelligantur nummi parvulorum duodecim ſinguli; ea ratione *Furlani* & *Aquilegenſes* dicti, quod officina Patriarcharum Monetaria in Forojulio eos cuderet, adeoque diſtinctos a ſolidis, quos exteræ aliæ officinæ conflabant? Imo denarios ipſos Aquilejenſes parvulorum quatuordecim ſingulos putaverim ego, hac ætate *ſolidos Furlanos* & *Aquilegenſes* appellatos: a cæteris nempe ſolidis, quorum curſus in provincia permittebatur, diſtinctos, qui duodecim tantum parvulis conſtabant. Quemadmodum quippe externæ Monetariæ officinæ, ita Aquilejenſis Patriarcharum, tum parvulos nummos, tum majores certo parvulorum numero conſtantes cudebant: unde quemadmodum majores exteri præfati nummi uſu conſtantiſſimo *ſolidi* appellati ſunt, ita majores nummi Aquilejenſes eodem aliquando *ſolidorum*, aut *ſolidorum Furlanorum*, & *Aquilegenſium* nomine appellari potuerunt.

Luculentiſſimum affero exemplum, quod Glemonenſis vetuſtus codex offert. Nempe „ *anno 1363. Expenſæ Menſis Septembris* . . . „ *Item dederunt Johanni Nuncio, qui ivit ad* „ *Dominum Imperatorem, & portavit litteras* „ *Communis, Florenos duos, & ſol. viginti*. „ *Denar. CXLVIIII.* „ Floreni valorem anno 1363. exæquatum fuiſſe denariis Aquilejenſibus quatuor & ſexaginta cum dimidio, adnotavimus Capite V. num. 1. Hinc Floreni duo valebant denarios 129. Ad æquandum denariorum 149. numerum, adhuc *viginti* requiruntur *denarii*, quos eo loco *ſolidos viginti* appellatos legis.

CAPUT VIII.

Extremo dominationis Patriarcharum tempore agi primo cœptum de mutanda Aquilejenſi moneta: unde validiſſime opinio confirmatur, quæ negat, ſolidos in Aquilejenſi officina monetaria, ſuperiore ætate cuſos. Capta demum deliberatio, ut ſolidi cuderentur, non denarii: quod utique factum.

I. Digniſſimæ animadverſione, extremo dominationis Patriarcharum tempore, poſt æræ vulgaris annum 1400. chartæ occurrunt, ex Archivis Utini, Civitatis Auſtriæ, & Glemonæ depromptæ, quæ factam in Aquilejenſi moneta mutationem patefaciunt. Primam, quæ in manus incidit, inſequentem profero: „ Jacobus de Giſtardis de Arpino in „ Spiritualibus Generalis Vicarius, Artichus „ Comes de Porcileis, & Muſchinus de la „ Turre, Reverendiſſimi Domini noſtri D. Antonii, Patriarchæ Aquilegienſis digniſſimi, „ Lo-

„ Locumtenentes: Prudentibus Capitaneis, Vi„ cecapitaneis, & Gaſtaldionibus, Conſiliis, „ & Communitatibus Terrarum Glemonæ, „ Venzoni, & Tumetii, amicis cariſſimis, „ ſalutem in Domino. Significamus vobis, „ quod pro honore Reverendiſſimi Domini no„ ſtri præfati, ac utilitate & ſtatu totius hujus „ ſuæ Patriæ, *in Facto Monetæ*, videlicet *de„ nariorum*, cum pluribus Compatriotis in„ his doctis & expertis conſilium habere vo„ luimus: quo habito mature, non ſemel, „ ſed pluries, pro bono & utilitate ipſius Pa„ triæ decrevimus, quod ipſa *moneta in dena„ riis* pro nunc exiſtente, *proclamaretur in„ ſoldos*; ſicque fieri juſſimus. Quare vos ſimi„ liter requirimus, & hortamur mandantes: „ quatenus ipſam *monetam de cætero per ſol„ dos habeatis*, & eam in locis conſuetis (ut „ moris eſt) *per ſoldos publicari faciatis*: do„ nec per præfatum Dominum noſtrum, ſeu „ nos in præmiſſis fuerit aliter ordinatum. Da„ tum Utini ſub impreſſione ſigilli Vicedomi„ natus, die XII. Aprilis Indictione VIIII. „ anno Chriſti 1401. Chartam ſervat Tabula„ rium Glemonæ.

Anno præcedente Antonius Cajetanus Patriarcha, tum infirmæ valetudinis farciendæ cauſa, tum etiam ortas in Provincia turbas ut declinaret, Menſe Martio diſceſſerat. Monumenta noſtra Eccleſiæ Aquilejenſis conſulenda ſunt. Hoc abſentiæ tempore *Conſervatores* creati, qui publicam nomine Patriarchæ rem adminiſtrarent. Nomina *Conſervatorum* offerunt Tabulæ, quas in lucem protulimus. Animadvertebant illi, ob diuturna diſſidia, ac bella plurima, quæ mota præcedentibus annis, geſtaque fuerant, publicum ærarium peſſumdatum inveniri, ipſamque monetam maximum paſſam eſſe detrimentum, ac plurima ſequi in commutationibus & commerciis incommoda. Inſedit ergo conſilium, ut ipſi *denarii* Aquilejenſes cuſi, quorum valor æquare debuerat quatuordecim parvulos, utpote ad imperfectiſſimum gradum redacti, pro *ſolidis* parvulorum duodecim ſingulis haberentur. Id vero coram palamque denunciant ipſi, litteris ad Univerſitates ac Proceres provinciæ datis. Quod ego conſervatorum conſilium expendens, firmior opinioni hæreo, quæ ſolidos negat ſuperiori ætate ab Aquilejenſibus cuſos. Si namque Patriarcharum officina *ſolidos* æque, ac *denarios* cudiſſet, id unum peragendum fuerat, ut denarii juſto gradu carentes, ad monetariam revocarentur officinam: ibique aut meliores efficerentur, aut in ſolidos conflarentur.

Litteras Conſervatorum accepere Utinenſes. Quænam eorum deliberatio fuerit, accipe: „ Die XV. Septembris MCCCCI. Super litte„ ra miſſa huic Communitati *per Dominos Lo„ cumtenentes*, requirentes hanc Communita„ tem, ut hodie mitteret duos bonos viros ad „ providendum *ſuper moneta cudenda*, una cum „ aliis de Patria. Deliberatum fuit quod mit„ tatur. Et ſic miſſi fuerunt Sr. Nicolaus de „ Soldeneriis, & Magiſter Jacobus de Monte„ gnacco ad providendum cum aliis, & præ„ cipue ad conferendum cum noſtris fratribus „ & vicinis de Civitate Auſtria, *de modis* ſub „ quibus *ſoldi poſſint cudi*, cum minori damno „ hujus Patriæ. „ Ita nempe ſcriptum legitur in MSS. Annalibus Civitatis Utini. Animadverte, in ſuperioribus Conſervatorum litteris juſſionem haberi, ut qui *denarii* Aquilejenſes cuſi ſignatique exſtabant, *proclamarentur in ſoldos*, proque *ſolidis impoſterum* haberentur: minime vero heic ſtetiſſe hocce monetæ negotium: poſitumque in diſcuſſione, *quibus modis cudi poſſent ſoldi*, *cum minori damno Patriæ*: ac demum hac de re Forojulienſium Communitatum conſilium requiſitum fuiſſe. In MSS. Civitatis Auſtriæ, ſeu Forijulii Annalibus ad *Annum M.CCCC.II.* hæc habentur: „ Die Ve„ neris, ſecundo Menſis Junii, in Civitate Au„ ſtria, in Stupa Conſilii, in pleno Conſilio ut „ ſupra, deputati fuerunt Nobiles & honora„ biles Viri, Nicolaus de Portis, & Virgi„ lius, ut vadant ad conferendum *in facto Mo„ netæ Aquilegenſis* cum Utinenſibus: & ſe„ cundum quod fuerit captum, & definitum „ per ipſos & per Utinenſes concorditer, ita „ fiat: & ſint cum Domino noſtro Domino Pa„ triarcha. „ Tantæ ne molis erat, *ſolidos* cudere, parvulorum duodecim ſingulos! Cur tota Provincia, ac Provinciæ Communitates incitandæ fuerant, ut *modos* expenderent, quibus *cudendi ſolidi* forent *cum minori damno Patriæ*, ſi monetam hanc ævo ſuperiore ſimul cum denariis cudi feciſſent ſinguli poſt Poponem Patriarchæ? Pronum eſt intelligere, de moneta Aquilejenſi mutanda, deque ſolidis loco denariorum, qui hactenus percuſſi fuerant, cudendis juxta morem Venetiis, & alibi in Veronenſi Marca ſervatum, hac tempeſtate, cum Patriarcharum Aquilejenſium dominatio peſſum in dies ibat, actum eſſe.

Antonio Cajetano ad purpuram evecto, in ſedem Aquilejenſem conſcenderat Antonius de Portugruario eodem anno 1402. penultimo die menſis Februarii. Quænam fuerit circa propoſitam monetæ mutationem capta deliberatio,

nam ipſius Patriarchæ ſententia, monumenta præſto mihi non ſunt, quæ doceant.

II Turbarum Forojulienſium pertæſus Antonius de Portugruario, Patriarchatu abdicato, purpuram induit a Joanne XXIII collatam anno 1411. Inſequente anno, dieque decima Februarii menſis, Ludovicum Ducem de Tech ſibi Patriarcham poſtularunt Canonici Aquilejenſes. Confirmationem Sedis Apoſtolicæ non obtinuit ille ante annum 1418. At Eccleſiam ſuam ſive primum poſtulatus, ſive poſtea confirmatus, quiete rexit nunquam. Sigiſmundi Imperatoris, qui contra Venetos arma moverat, partibus adhæſit, ſua demum ipſe ſede pulſus, ac dominatione multatus. Tabulas Utinenſe Archivum ſervat, quæ mutandæ monetæ negotium iterum ad examen vocatum produnt, captumque ab Utinenſibus deliberationem. „ In Conſilio Magnificæ Civitatis Utini, „ die Martis ultimo Menſis Januarii M.CCCC. „ XIII. Super propoſitis per Sr. Girardum Notarium de Grataroliis, unum ex Dominis deputatis ad regimen, exponentem qualiter venerunt Ambaſſiatores de Civitate Auſtriæ, „ de Glemona, & de aliis locis Patriæ, *ſuper facto monetæ faciendæ &c.* inſtantes provideri, & deliberari per Communitatem noſtram, „ *utrum debeant fieri Dinarii, vel Soldi*: ut „ Dominus Patriarcha poſſit eſſe certus de voce, & intentione noſtræ Communitatis. Deliberatum, conſultum, & obtentum fuit per „ majorem partem ballotarum: quod *debeant fieri Soldi*, conſideratis *certis legitimis cauſis* ibidem expreſſatis. Cum hoc tamen, „ quod debeat inſtari coram Reverendiſſimo „ Domino noſtro Patriarcha Ludovico: quod „ debeat obſervari *liga antiqua*, & non degenerare monetam ſeu *ſoldos* a dicta liga. Super quibus facta fuit commiſſio Sr. Jacobo „ Aurifici de Montegnacco, & Sr. Paulo Draperio ad eſſendum cum Domino Worlico, „ & cum Dominis Ambaſſiatoribus ſuper præmiſſis, & informatione capienda &c.

Negotium, quod iterato examine & conſilio pertractandum adſumitur, abſque ulla verborum ambage mutationem Monetæ ſpectat: *utrum debeant fieri Dinarii, vel Soldi*. Fac vero, præter *denarios* parvulorum quatuordecim ſingulos, cudi in officina Aquilejenſi Monetaria *ſolidos* etiam parvulis duodecim valentes conſueviſſe; quid opus erat, Procerum & Univerſitatum Provinciæ conſilia exquirere, deque mente ac deliberatione Utinenſium certiorem facere Patriarcham? Hæc oppido quidpiam novi, quod circa monetam perficiundum fuerat, ſatis indicant ac evincunt. Deliberatum vero ab Utinenſibus, decretumque fuit, *quod debeant fieri ſoldi*. Decreti rationes generatim efferuntur: *conſideratis certis legitimis cauſis*. Atque ea demum ſervanda conditio præcipua conſtituitur, *quod debeat obſervari liga antiqua*: quæ nempe in cudendis denariis ſervabatur. Dignum certe animadverſione, non agi de pondere, utpote quod minus debuerat *ſolidis* ineſſe: agi vero de nota argenti, ſcilicet *antiqua*, ſeu bona, quæ ſervari debebat, ut novi ſolidi ab exteris ac vicinis populis abſque ulla difficultate in commutationibus, & commerciis reciperentur.

Forojulienſium conſilia, ac Utinenſium deliberatio minime Patriarchæ arriſerunt. Quod ajo, certum compertumque facit Notitia ſequens, eodem anno 1413 menſe Martio ſcripta: „ Innoteſcat unicuique perſonæ: qualiter „ cum hoc ſit, quod ad honorem & reverentiam Omnipotentis Dei, & ſuæ glorioſæ Genitricis Mariæ, & pro fructu & communi „ utilitate totius Patriæ Forijulii; illuſtris Princeps & Reverendiſſimus Dominus noſter D. „ Ludovicus Dux de Dech, & Sanctæ Sedis „ Aquilegienſis digniſſimus Patriarcha, *noviſſime ordinaverit*, & fieri fecerit *monetam novam*, videlicet *denarios*, ſecundum *antiquam* „ conſuetudinem *antiquorum* Dominorum Patriarcharum, & bonorum Paſtorum, & Rectorum dictæ Sanctæ Sedis Aquilegienſis: „ necnon ſecundum *antiquum ſtylum*, & ordinem uſitatum in dicta Patria. „ (Quot ſcilicet habentur verba, tot ſunt argumenta quæ probant, nova Forojulienſium conſilia haud placuiſſe Techio: ab eoque pro ſua Patriarchali juſſum auctoritate, ut nulla circa monetam immutatio fieret.) „ Et nunc dicta moneta fuit lazata, & approbata hodierna die „ per Magiſtrum ad id ſpecialiter deputatum: „ quæ reputatur eſſe boni ponderis, & finæ ligæ argenti. Ideo pro parte dicti Reverendiſſimi Domini noſtri D. Patriarchæ, ego „ Dominicus præco mando unicuique perſonæ, „ vicinæ & foreſi, ut debeat recipere & expendere de dicta moneta *pro denariis*, in „ ratione pro ſingulo *parvulorum quatuordecim*, per totam dictam Patriam &c. Datum „ Utini die Sabbati XXVI. (25.) Martii M. „ CCCC. XIII. Indictione VI. „ Denarios conflatos habes, qui parvulos quatuordecim valebant: neque ulla ſolidorum mentio ingeritur.

Denarios item, minime ſolidos, inſequente Menſe Aprili, percuſſit ſignavitque Monetaria Aquilejenſis Officina. Certum perhibet teſtimo-

monium Charta, quam affero. „ In Chriſti „ nomine Amen. Anno Nativitatis ejuſdem „ MCCCCXIII. Indictione VI. die vero Sabbati VIII. Menſis Aprilis. Actum Utini „ Aquilegien. Dioc. in domo Honorabilis Viri Sr. Ambroſii Marcheſinæ, Monetarii anteſacti Domini noſtri Patriarchæ Ludovici, „ in Camino inferiori: præſentibus &c. Providus Vir, Magiſter Dominicus Aurifex „ de Brunatiis de dicto Utino, tanquam „ homo deputatus ad probandum ſazium monetæ præfati Domini noſtri Lodovici Patriarchæ Aquilegienſis, in præſentia Honorabilis juvenis Sr. Antonii de Cavalcantibus, tanquam Cuſtodis dictæ monetæ, a „ liga facto ſazio juſto & diligenti, judicavit, ſententiavit, & ratificavit, & approbavit Ducentos tres Marchos *monetæ denariorum Aquilegenſium* ibidem præſentes: „ ipſam monetam eſſe in pondere, numero, „ & argento juſtam, veram, & non fictitiam: ſed eſſe in liga & forma conſueta „ juxta pacta ejuſdem Domini Patriarchæ, & „ conſtitutiones Patriæ Forijulii &c. „

Prævaluiſſe tamen Forojulienſium conſilia de ſolidis loco denariorum percutiendis, conflandiſque, ipſorumque demum votis indulſiſſe Techium Patriarcham, Tabulæ plures docent, inſequentibus annis confectæ. Accipe illas, quæ præſto ſunt. „ In Chriſti nomine Amen. „ Anno Nativitatis ejuſdem MCCCCXIIII. „ Indictione VII. Infraſcripta ſunt Inſtrumenta „ Sr Ambroſii Marcheſinæ ſuper ſazio monetæ Reverendiſſimi Domini noſtri D. Ludovici Ducis de Dech, Dei gratia Patriarchæ „ Aquilegenſis digniſſimi, ſcripta & annotata manu mei Johannis Notarii q. Thomæ, „ diebus & menſibus infraſcriptis . . . Die „ Jovis XIX. Aprilis. Actum Utini in Camino inferiori domorum habitationis dicti Sr. „ Ambroſii Monetarii, ubi ſolet fieri ſazium „ monetæ: præſentibus &c. Providus Vir „ Magiſter Dominicus Aurifex de Brunatiis, „ tanquam Magiſter deputatus ad probandum „ ſazium monetæ *Soldorum novorum* Reverendiſſimi Domini noſtri D. Lodovici „ Ducis de Dech, Dei gratia Patriarchæ „ Aquilegenſis, in præſentia Honorabilis Viri Sr. Antonii de Cavalcantibus de Utino, „ tanquam Cuſtodis dictæ monetæ, a liga „ facto diligenter ſazio, & probatione ipſius „ monetæ; ſententiavit, judicavit, ac ratificavit, & approbavit Marchos ejuſdem „ *monetæ Soldorum* ducentos ſexaginta quinque: ipſam videlicet *monetam Soldorum* eſſe „ in pondere, numero, & argento juſtam, „ & veram, & non fictitiam: ſed eſſe in liga & forma debita juxta & ſecundum pacta „ prælibati Domini noſtri Patriarchæ, & „ conſuetudines Patriæ Forijulii &c. . . . Item „ anno MCCCCXVIII. Indictione XI. die Jovis penultimo Decembris . . . Idem Dominicus de Brunatiis . . . in præſentia Sr. Antonii de Cavalcantibus . . . probat Marchos „ *Solidorum* ſexcentum & ſexdecim . . . . Eodem anno XV. Aprilis . . . Petrus Aurifex „ de Spegnimbergo, deputatus ad ſazium, „ in præſentia Antonii de Cavalcantibus, probat Marchos *Soldorum* ducentum triginta „ ſeptem, cuſos a dicto Ambroſio Monetario „ . . . Item anno MCCCCXX. Indictione XIII. die Martis XXX. Januarii . . . idem „ Petrus Magiſter ſazii, in præſentia antedicti Cuſtodis Antonii, probat Marchos „ *Soldorum* quingentos ſeptuaginta quinque, „ cuſos a dicto Ambroſio Monetario juxta „ pacta firmata cum Ludovico de Dech Patriarcha. „

Solidos hocce tempore in Provincia Forijulii, Eccleſiam Aquilejenſem regente Techio, cuſos fuiſſe, injici dubium nullum, ſuſpicio nulla jam poteſt. Dolendum vero, Tabulas adhuc latere, vel periiſſe, quæ Patriarchæ Techii mandatum, ut ſolidi cuderentur, complectuntur. Sed hanc ſolidorum cuſionem imperatam, factamque animadverte poſt inſtitutam inter Forojulienſes quæſtionem, *utrum debeant fieri dinarii, vel ſoldi*: poſt requiſita Univerſitatum, ac Procerum conſilia *de modis, quibus cudi ſoldi poſſint cum minori damno Patriæ*: poſt captam deliberationem, *quod debeant fieri ſoldi, conſideratis certis legitimis cauſis*. Nondum Techii Patriarchæ conſenſus acceſſerat. Imo juſſit ille anno 1413. fieri *monetam novam*, videlicet *denarios*, ſecundum *antiquam* conſuetudinem *antiquorum Patriarcharum*. Anno ergo inſequente votis Forojulienſium indulſiſſe Patriarcham, dicendum eſt: ac *ſolidos* utique, non *denarios*, in officina Monetaria cuſos, produnt allatæ indubiæ chartæ. Quæ demum omnia, factam monetæ Aquilejenſis mutationem luculentiſſime demonſtrare videntur.

Interim pretia rerum enunciant ejus ætatis Syngraphæ, aut ſoluta, aut ſolvenda, tum *denariis* Aquilejenſibus, tum *ſolidis*. Chartas vidi & expendi, ex Archivo inſignis Capituli Forojulienſis erutas, in quibus anno 1413. occurrunt *Fortones denariorum*: anno 1414. *Marchæ denariorum*: 1418. *denarii*

Aqui-

Aquilejenſes. Nempe denarii, qui ad annum uſque 1414. cuſi fuerant, permittebantur & erant in curſu. Quinimo Chartæ anni 1417. & 1418 *denarios novos Aquilegienſis monetæ* exhibent: quos intelligere par eſt, denarios anno 1413. cuſos, *novos* appellatos, facta ad antiquiores comparatione. Sub Venetæ Majeſtatis, quæ anno 1420. potita eſt Forojulienſi Provincia, Imperio liberum ad plures annos curſum habuere denarii Aquilejenſes: at ſolidorum frequentior uſus erat. Pauca profero ex Glemonenſibus dati, & expenſi Codicibus exempla. „ Anno 1427. Summa „ ſummarum omnium receptorum per Nico- „ laum Furizini de Glemona, tempore ſui „ Maſſariatus: *Marchæ ſoldorum* trecentum „ & quadraginta quatuor, & *ſoldi* ſexaginta „ . . . 1433. primo expendi, quas dedi Sr. „ Franciſco de Faganea, Capitaneo Glemo- „ næ, *Marchas denar. duodecim*: videlicet „ *Marchas ſolidorum quatuordecim* . . . . 1436. „ Expendi datas mihi Maſſario ſecundum „ *antiquum conſuetudinem* Marchar. *denario-* „ *rum* quatuor. quæ conſtituunt *in ſolidis* „ Marchas *ſolidorum* quatuor, libras quin- „ que, & ſolidos ſeptem. „ Paria inſequentibus annis occurrunt plurima. Animadverte *antiquam conſuetudinem*, quæ memoratur. Novus erat ſolidorum, qui proprii forent, in Provincia Forojulienſi uſus, paucis abhinc annis invectus: denariorumque uſus, qui permittebatur, & computus ad *antiquam* pertinebat *conſuetudinem*.

JOANNIS
BRUNATII
DE
RE NUMMARIA
PATAVINORUM.

Jam tempus eſt quædam ex noſtra, ut ita dicam, Moneta proferri.
Senec. de Benefic. lib. III. cap. 35.

M. FOSCARENO
EQUITI, DIVIQUE MARCI
PROCURATORI

JOANNES BRUNATIUS
F.

*L*ibrum de re Nummaria Patavinorum Tibi cenſebam, *MARCE EQUES AC PROCURATOR*; ea quando ſeculi felicitas eſt, ut literas & earum cultores ames: alteras ex uſu teneas, alteros ex liberalitate juves; utriſque ex officio præſideas. Tu celeberrimo Patavinorum Gymnaſio præfectus es, & principem Reipubl. Bibliothecam curas; ipſe bibliothecam domi ſic habes, ut colas: ea libros & plurimos & pulcherrimos & optimos. Namque tibi mens omnium capax; eloquentia vero iis efferendis egregia eſt.

Equidem laudes tuas arcto, Vir Præſtans. Ita quippe ſum. Nec ampullas affecto, reſque nec aliorum jacto nec meas. Id enim ex ipſo hoc conſtat opuſculo quod in promptu eſt. At Ipſe jam fereris omnium & linguis & ſcriptis; ultraque montes & maria favore mortalium ſtudiiſque perſonas. Ajunt te FOSCARENUM Veneta nobilitate Patricium, deinde Senatorem, præterea Equitem, ad hæc D. Marci Procuratorem, vivente pari faſtigio Patre, quo memorabilius id etiam ſit; Oratorem diu apud Reges apud Pontifices apud Cæſares, iis auctum titulis & meritis & factis, eo tamen eſſe notabiliorem, quod græca latinis admiſceas, quod philoſophica politicis addas, quod oratores poetis, hiſtoricos utriſque conjungas; idem vetuſtis

tuſtis

tuſtis ævi monumentis impalleas, & membranarum voluminibus inhies; omnia Reipublicæ tempora nexumque rerum ſeriemque geſtorum ſic ab origine teneas ediſſeras ornes, ea regnis ac Rebuspublicis aliis hinc præferas inde conferas, ut nunquam aut ingenio areſcas, aut memoria ſubſiſtas, aut facundia non placeas.

Urbi quidem tuæ florentiſſimæ, congratulandum eſſe mihi ſcio, quæ Te Scriptorem rerum ſuarum & Oratorem nacta ſit, eum hominem qui magnitudinem ſuam ſtilo atque oratione æquare poſſis. Etſi enim ut Romani quondam, & nunc Veneti Tui facere malint, quam dicere, reſque ſuas laudari poſſe ab aliis optent, quam ipſi alienas laudare, non minima tamen bene geſtæ rei pars eſt, ut præclare quis geſſerit, ita & eſſe aliquem qui præclare dicat. Laterent ſiquidem res majorum noſtrorum, nullaque ad poſteros noſtros præſentium rerum memoria pervenire poſſet, niſi prodita eſſent divina quædam ingenia, qualia apud priſcos multa, apud nos Tuum, quæ & ſuarum & ſuperiorum ætatum geſta litteris complecterentur.

Hæc ineunte quintodecimo jam ſeculo Vergerius e MSS. meis. Ut inde parata tibi, MARCE Vir, hoc eſt, famæ tuæ, doctrinæ tuæ, ſcriptis tuis eruditorum ſuffragia vix ambigas. Vale.

PRÆFATIO.

Commentariolum de re Nummaria Patavinorum, quod in manibus eſt, hanc habet cauſam. Diu verſor in his tabulariis & urbium quæ proximæ ſunt, id agens ut hæc Italiæ portio fama nobilis & opum ac virorum ferax obſcuris maxime ſeculis inclareat, & inde barbarica temporum juvetur eruditio, quæ dudum literatos ævi ſollicitat. Itaque vetuſtis annorum chartis ac pergamenis incubo, privatis itemque publicis. Ibi vero nihil tam frequens ac pecuniaria res. Ubique nummos & denarios ubique ſolidos habes; aut parvos aut groſſos; hinc libras & marcas, hinc ducatus ac florenos: adde Byzantios & imperiales, adde maraboti nos, alios. Hæc properantem retardant, & retardando fatigant. Ac mihi vix erat quies ab ejuſmodi ſcabie; tandemque putavi commodius ut ex iis maturius emergerem; atque ita ſtomachum eo velut eruditionis indigeſtæ faſtidio ſolverem. Præterea ſi non oſcitanter hæc agas, id quoque comperies, eum, qui res has antiquitatis invaſerit, de pecuniaria fore ſollicitiorem; quippe quæ reliquarum nexus ac vinculum eſt. Age bella ſive paces; age teſtamenta, nuptias, emptiones, emphyteuſes, acta cauſarum, jura feudorum, vectigalia, decimas, ac præbendas; age literas & artes, quæ ſolemnior eſt archivorum materies: ea fere pecunia coëunt: ut proinde quantum promovendis hominum negotiis valet pecuniaria res, tantum valeat iis intime perſcrutandis exacta rei pecuniariæ tractatio.

At non ſic agimus hæc, ut eam lucem rudibus ævi moribus ingerant. Aliqua indico, pauca conficio, reliqua jacent; idque fit monumentorum conditione, vel operis. Et monumenta, ſi numerum ſpectes, innumerabilia ſunt, quæ nummos hos & monetas offerant ac nomine vocent. At rem vix ultra provehunt. Idque ſtomachere magis, ut in ea nimietate jejunium ſentias. Hæc ab anno CML. ad MCCXX. Deinde major eſt adhuc membranarum ſatietas; &, ſi vis, alia rerum momenta conferunt. At nondum ſatis hæc erant; & erant communia Diſſertationibus aliis, (quæ fortaſſe ſunt ad manus) ex quibus Antiquitatum medii ævi Patavinarum non inſolens opus exiſteret. Ex. grat. ſic anno *milleſimo ducent. ſeptuageſimo quinto, indictione tertia, menſe decembris* apud Patavinos ſtatutum eſt, ut *in rocheta S. Victoris continue ſtare debeat unus capitaneus miles vel pedes ab omnibus armis: & ſex cuſtodes. Et quilibet cuſtos habeat pro ſuo ſalario libras tres & dimidiam pro quolibet menſe. Quorum ſalarium debet ſolvere dominus Epiſcopus Feltrenſis & commune Feltri*. Rurſus anno *milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo quinto*. Statutum eſt, ut *ſindicus communis qui mittitur ad denunciandum electionem alicujus doctoris, habeat ſolidos decem pro perſona & equo, & non poſſit habere ſolucionem niſi pro tribus equis*. Statutum quoque eſt *ante milleſimum ducenteſimum trigeſimum ſextum, ut nullus ſartor accipere debeat de ſua arte ultra modum inferius comprehenſum. Modus autem eſt iſte. Pro gonella ab homine ſolidos duos, pro paludello ab homine ſolidos decem & octo, pro pelle & guarnacia ab homine ſolidos tres, &c.*

Hæc nonnihil ad res Patavinorum nummarias. Sed nec ſatis ea ſunt, & in Exercitationes de re militari, de re literaria, de re veſtiaria Patavinorum melius inferas. Ita de pluribus aliis: ut hæc propterea vel omittenda prorſus, aut alio reſervanda fuerint. Ubi vero nodus inquiſitionum eſt, monumenta ceſſerunt. Quid non egi hic, ut uni ſaltem ex tot nummis, quos edo, precium certo ſtatuerem? Quo nempe firmato reliquos iiſdem ſupputationibus agerem. Dixi quid eſſet mar-

 cha

cha ad ducatum, quid ducatus ad libram, quid libra ad ſolidum, quid ſolidus ad denarium; denariumque medium notavi, quartum quintumque denarii. Sed quid tandem quinta hæc denarii pars? aut quæ libra denariorum? Num ſemper ex argenteis? At habebamus & æreos. Horum quis ortus apud nos, aut ſectio, quis modus aut lex, aut quibus expendenda momentis? hæreo, chartæ faceſſunt, antiquitas ſilet. Itaque fruſtratis eo calculo progredi nefas, ac tantum conjecturæ ſuperſunt.

Inſtiti pariter, ut haberem nummos ad normam diplomatis Henriciani, quod eſt capite II. Jam illud a Muratorio defendi, ſed eo modo quo fuerat impugnatum, nempe leviter, & quaſi diſſimulando. Plura, quibus exaggerari poterat res, omiſi, ne ſuperflua congererem. Sed parum intereſt verum falſumve teneas, cum nonniſi ducentos ac viginti poſt annos h. e. MCCLXXI. *denariorum Paduanorum parvorum* nomen inaudias; & quos anno M. circiter ac CCC. vides, ipſi decreto repugnent. Hinc ei non admodum blandior; atque in eo recenſendo plus Veronenſi quam Patavinæ monetæ conſulo.

Ex his habes cauſſam Diſſertationis, & modum. Ordo ſic erit. Primum tractabo nummos in urbem receptos; dein nummos in urbe ſignatos.

Haud dubito prodituras exinde chartas his refricandis idoneas; at vellem perficiendis. Ea quippe vel apud auctores æquævos implicatiora ſunt. Et Oreſinius anno MCCC. circiter LXXX. tractaturus hæc in opere *De mutatione monetarum*, quod eſt Tom. XXVI. Biblioth. PP. ſic demum profeſſus eſt. *Magnum*, inquit, *ſcandalum eſt & vile principi, quod moneta regni ſui nunquam in eodem ſtatu permanet; ſed de die in diem variatur: & quandoque in uno loco plus quam in alio pro eodem tempore. Item ſæpiſſime ignoratur his durantibus temporibus vel mutationibus, quantum valeat hoc numiſma vel illud. Et ſic rei quæ debet eſſe certiſſima, nulla eſt certitudo, ſeu potius incerta & inordinata confuſio in vituperium principatus.*

INDEX CAPITUM.

CAPUT I. *De Veneta pecunia uſui Patavinorum Seculo X. atque XI.* pag. 223

CAPUT II. *De Veronenſe Pecunia apud Patavinos Seculo XI.* 224

CAPUT III. *De Lucenſe pecunia Patavii, deque Bizantiis ac Marabotinis Seculo XI. ac XII.* 225

CAPUT IV. *De nummis Veronenſibus ac Venetis ab anno* 1080. *ad* 1128. 227

CAPUT V. *De iiſdem ab* 1128. *ad* 1173. *rurſus a* 1173. *ad* 1221. 229

CAPUT VI. *De pluribus Pecuniis Seculo XIII. Patavium accitis.* 232

CAPUT VII. *De nummis Patavinæ monetæ. De falſariis.* 236

CAPUT VIII. *De nummo PADUA REGIA CIVITAS.* 239

CAPUT IX. *De eodem nummo.* 242

CAPUT X. *Inſignia Carrarienſium.* 244

CAPUT XI. *De nummis Marſilii Ubertini Jacobini Franciſci ſenioris.* 247

CAPUT XII. *De Ducatis.* 250

CAPUT XIII. *De carrareſiis, carrarinis, aliis.* 253

CAPUT XIV. *De loco Præfectiſque monetæ. De nummiſmate Franciſci II.* 256

CAPUT XV. *Franciſcus II. an.* 1358 *monetam publicam locat. Inde ſyngrapha hæc.* 259

DE

DE RE NUMMARIA PATAVINORUM

CAPUT I.

De Veneta pecunia uſui Patavinorum Seculo X. atque XI.

ANtiquior eſt mentio Nummorum, quos aliunde Patavini ſumpſerunt, quam quos ipſi conflarunt. Anno nongenteſimo quinquagemo, Lotharii *nonodecimo ſub die de menſe madio indictione hoctava-Kavaſino de Civem Patavenſis* Teudiverge conjugi *ſolidos numeros centum* pollicitus eſt. *Hacto in civem Patavenſis*. Anno nongenteſimo ſexageſimo octavo, *domni Hotoni Deo propicio Imperatore ſeptimo & item Hotto filio ejus imperii primo ſub die de menſe Julio indictione undecima*; venditor Stephanus ab emptore Martino, *pro argento & alia ſpecie valente ſolidos ſexſainta* recepit. *Acto in Civitate Patavenſis*. Anno quoque ab *Incarnacione domini noſtri Jheſu Chriſti pos mileſimo quarieſimo quarto quarta die intrrante menſe Feburario indicione terciadecima*, quod eſt a Nativitate milleſimo quadrageſimo quinto, *tunc inferamus ad illa parte contra quam exinde litem intulerimus multa denari obtimo uncias vinti, arienti poderas quadrinta*. Pariter id *Actum infar civitate Patavit*. Hæc remotiora penes nos inquilinæ monumenta pecuniæ. Quas innui, membranæ tres autographæ ſunt, ac de ſacrario templi maximi prodeunt. Eas Viri Canonici deſcribendas cefferunt. Præter has etiam plurimas obtulerunt. Eruditionis arcanæ theſauros aperuerunt. Nobilitatem ſanguinis æqua magnanimitate penſarunt.

Hinc ſi quæras unde Patavina gens hos nummos haberet, alius alias invehat monetas. Veneta certe non aberat. Effero chartam, quam mihi velatæ S. Stephani Matronæ cum toto tabulario domum miſerunt. Hoc antea Petrianæ Virgines, & Agathenſes, & aliæ præſtiterant. Factum laudabile poſteris ſilendum non erat. Hæc autem archetypa eſt, annumque refert milleſimum quinquageſimum tertium. Sic habet „ In Chriſti nomine. Pla„ cuit atque convenit inter domna Gepa Aba„ tiſſa de moneſterio Sancti Stefani martir „ Criſti foris civitate Patavi pro ponte Sancto „ Stefano, nec non & inter Dominico filius „ quondam Chriſtiano, ut in Dei nomine de„ beant dare, ſicut a preſenti dedit ipſa dom„ na Gepa Abatiſa ad laborandum libellario „ nomine uſque ad annos viinti & novem ex„ pletos, oc eſt pecia una de terra arato„ ria ad vinea plantandum in lo c fundo ubi „ dicitur Porcila jure de ſupraſcripto ſuo mo„ neſterio. Quoerit ei de omnes partes fo„ ſa, ſico eque alie ſunt coerentes. Ea ra„ cione uti amodo ipſe Dominicus & ſuos he„ redes (&c.) Pena vero inter ſe poſue„ runt, ut quis ex ipſis non compleverint „ omnia qualiter ſuperius leitur, vel ſi tollere „ aut relaxare voluerint ante ſupraſcriptos „ viinti & novem annis expletis, compona „ pars partem fidem ſervandi, pena argentum „ ſolidos viinti & novem de Veneciarum mo„ nete, & poſt pena compoſita unc libellum „ in ſua manead firmitate. Anno vero Dom„ nus Enricus Secundo Dei gratia Imperator „ obguſtus, anno imperii ejus Deo propicio „ ic in Italia ſeptimo, quarto die menſe de„ cember, indicione ſeſta. Actun infra clau„ ſti a de ſcripto moneſterio feliciter. + Ego „ Gepa Atiſa que hanc cartula libello a me „ fata mm. ss. Ego Lanita. Ego Alburga „ manus mea ſcriſip. Ego Angelberga manus „ meas ſcripſit. Ego Burga manus meas „ ſcripſit. Signum ††††† manibus Aruſti„ gello, & Laurencio, & Johannes, & „ Dominico, & Martino de fornaſe rogati „ teſtes. Ego Ugo notarius & judex ſcriptor „ ujus cartule libello poſtradita coplevi & „ dedit. „ Ergo tum *ſolidi Veneciarum monete* Patavinis aderant, ac vulgo jactati minute quoque rei nempe ſanctioni libellaticæ pares erant.

Adde litteras Henrici Quarti Regis anno regni

regni ſui *XXIII. Dominice incarnationis milleſimo LXXVIIII.* quas etiam Muratorius e manuſcriptis *Eſtenſibus* in *Italicas* intulit *Antiquitates* Differtat. XIX. *Stabilimus*, ait Henricus Rex in gratiam Patavini Præſulis Odelrici, *quidquid eidem Eccleſia habere videtur. Nominatim ſeptem libras monete Venetiarum, quas in noſtro adventu in Regnum Italicum Saccenſes ex Præcepto Patris noſtri dicunt ſe nobis debere*. Saccus agri Patavini portio eſt ad orientem contermina mari; caput Populorum Plebs. Hos hic habes *ſeptem Venetis libris* Italico Regi devinctos. Ajunt autem eas ſibi pendendas ex Præcepto Patris Henrici. Quale Præceptum hoc? Dicam. Vetus exemplar annorum plus quingentorum Canonici tenent. Ibi chronologia deeſt; quam tamen haud ægre ſuppleas. In eo memorantur Henrici duo Tertius, itemque Quartus Italiæ Reges. Tertius exceſſit octobri menſe, MLVI. Quartus extitit Rex aprili; MLIV. Stat eo triennio Diplomatis epocha. Signare placet annum MLV. menſemque novembrem, quo legimus apud Muratorium Differtat. XLV. datum Diploma Mantuanis, actamque ſimilem cauſam. Forte ſibi populus populo fuit incitamento vel uſui.

„ *In nomine ſancte & individue Trinitatis.* „ *Henricus divina favente clementia Romanorum Imperator Auguſtus. Si miſeris & pauperibus ſecundum quod ſcriptum eſt*, ſubvenite miſero, *manum miſericordie prout Imperialem decet clementiam porrigimus, videlicet ut a violentis obppreſſionibus, * & hic & in futuro premium nos recepturos ſperare debemus. Quapropter notum ſit omnibus ſancte Dei noſtriſque Fidelibus tam futuris quam preſentibus, qualiter Homines in Valle que vocatur Saccus habitantes clementiam noſtram audierunt de injuſte ſervitutis oppreſſione in quam Patavenſis Epiſcopus violenter eos compulerat miſerabiliter conquerentes. Verum nos pro remedio anime noſtre, & ob interventum dilectiſſime Conjugis noſtre Imperatricis Agnetis, & propter incrementum Filii noſtri Henrici Quarti Regis precipimus & confirmamus, ut quicquid Patavienſis Epiſcopus per violentiam illis abſtulit, aut cartas ab eiſdem fieri compulit, integre ipſis reſtituatur: & ut deinceps ab injuſta ſervitute ſint ſoluti ſancimus; hocque nomen ab Imperiali auctoritate noſtra ſtabilitum obtineant ut in omni ſuccedenti tempore Eremanni dicantur; & ea conſuetudine qua nunc ceteri Eremanni in comitatu Tarviſiano utantur.* Preterea cum nos in regnum Italicum venerimus, ſicut antiquis temporibus ſolitis fuerant, ſeptem libras ut impendant, *& decimas per unum quemque annum precipimus. Inſuper vero Epiſcopus, nec aliqua magna vel parva noſtri Regni perſona predictos homines moleſtare inquietare ſine legali judicio preſumat. Statuimus quia partibus autem Eccleſie ſecundum juſticiam faventes, ut predictis hominibus non liceat ipſam Eremanniam ſuam vendere aut Archiepiſcopo, aut Patriarche, aut Duci, Marchioni, Comiti, Vicecomiti, neque aliquibus ſe Potencioribus vendant, niſi quod ſecundum eandem conſuetudinem debitum Eremannie predicte Patavienſis Eccleſie juſtitiam ſuam perſolvere velint. Si quis vero contra hanc noſtram Imperialem confirmationem a predictis Eremannis aliquid exegerit aut noſtrum Preceptum infringere temptaverit .C. libras auri optimi componat, medietatem Kamere Imperiali, & medietatem ipſis hominibus. Quod ut verius credatur hanc cartam inde conſcriptam manu propria ut infra videtur corroborantes ſigilli noſtri impreſſione juſſimus inſigniri.*

Hoc erat præceptum Patris Henrici, quod Henrico Filio Saccenſes ingeſſerant. Alterum itaque alteri jungas. Ait Henricus Rex III. ad Saccenſes, *ſeptem libras ut impendant*. Henricus Rex IV. eas aſſerit *ſeptem libras monete Venetiarum*. Venetas ergo libras ſeptem Saccenſes Italico Regi ſolvebant anno M..V Rurſus ait Henricus Rex III. id eos facere ex antiqua conſuetudine temporum: *Sicut antiquis temporibus ſoliti fuerant*. Nos antiqua hæc tempora metiamur annis ſaltem centenis. Jam res anno nongenteſimo quinquageſimo reſedit, quo Venetos nummos acceſſebamus Urbi Patavio.

CAPUT II.

De Veronenſe Pecunia apud Patavinos Seculo XI.

SEquitur Moneta Veronenſis. Apud nos primum celebratur illo Diplomate quod Imperator Henricus Epiſcopo Bernardo cunctæque Civitati novo munere cohoneſtandis expediit anno MXLIX. Tritum eſt apud Sigonium, Ugellium, Urſatum, Muratorium, atque alios. Nondum tamen omni labe caret. Ei vulgando pergamena duplex e chartophylacio Canonicorum præſto eſt. Recen-

gentior anno *milleſimo treſenteſimo undecimo indictione nona die prima Decembris* manu *Virgilii notarii* . Vetuſtior autographo par annos exhibet undecimi ſeculi poſtremos . Ex hoc Virgilius , ex Virgilio ceteri deinde ſumpſerunt . Singula ſpectanti res patuit . Attentos enim oculos adhibere ſatis erat .

„ IN NOMINE SANCTAE ET INDIVI„ DUAE TRINITATIS HEINRICUS divi„ na favente clementia Romanorum Imperator „ AUGUSTUS . Si ſacris & venerabilibus „ locis proficua dona concedimus , animæ no„ ſtræ profuturum nullo modo ambigimus . „ Quapropter omnibus Chriſti noſtrique Fide„ libus , tam futuris quam & preſentibus no„ tum fieri volumus , qualiter nos ob inter„ ventum noſtri thori Regnique conſortis ſci„ licet AGNETIS Imperatricis Auguſtæ , nec „ non ob devotum ſervicium & peticionem „ BERENHARDI PATAVIENSIS Epiſcopi, „ licentiam & poteſtatem monetam faciendi „ in Civitate PATAVIENSI ſecundum pon„ dus VERONENSIS monetæ ſibi ſuæque „ Eccleſiæ perpetualiter concedimus atque „ permittimus . Et ut certior auctoritas hu„ jus noſtræ conceſſionis videatur , in una ſu„ perficiae denariorum noſtri nominis & ima„ ginis impreſſionem , in altera vero ejusdem „ Civitatis figuram imprimi juſſimus . Et quo„ niam ſecundum Imperialem auctoritatem „ noſtrorum anteceſſorum regum vel impera„ torum pro animæ noſtræ remedio ſanctæ „ Dei Eccleſiæ prælibatum donum conditione „ ſtabili tradimus , volumus firmiterque pre„ cipimus ut nulla major minorve perſona Ec„ cleſiam Dei ſuumque proviſorem BERE„ NHARDUM videlicet Epiſcopum ejusque „ ſucceſſores hoc noſtræ benignitatis dono de„ ſtituere aut moleſtare preſumat . Quod ut „ verius credatur ab omnibus , & per ſucce„ dentis temporis evum ab omnibus diligen„ tius obſervetur : hoc noſtræ donationis „ Præceptum manu propria corroborantes . „ Sigilli noſtri impreſſione inferius juſſimus in„ ſigniri .

„ Signum Domni Heinrici

„ Tercii Regis.

„ Herimannus Colonienſis Archiepiſcopus atque Archicancellarius Recognovi .

„ Data XVI. Kal. maj. Anno dominicæ Incarnationis M. XLVIIII. indict. II. Anno autem „ domni Heinrici tercii Regis Imperatoris ſecundi ordinationis ejus XX. regni quidem X. „ Imperii autem III. in nomine Domini .

„ Actum Goslare fel. Amen .

Monumentum hoc Muratorius an *certum ſincerumque* ſit hæret . Primum quia non Epiſcopum , ſed Civitatis Principem moneta deceret ; deinde quia Epiſcopus in nummis non Civitatem ſignaret nec Cæſarem , ſed S. Proſdocimum genti Patronum ; tertio quia repugnat Epiſcopi monetam eſſe , typum Civitatis: ejuſdem quippe ſit nummus oportet ac imago nummi . Nos contra . Vidimus anno MLV. Præſulem Patavinum Saccenſibus inſultare ſubactis , hoc quidem præpotentis eſt rerumque domini . Saccenſes autem non Patavinum nec Tarviſinum Comites adeunt , ſed Cæſarem pulſant ; ut vi proximum . Rurſus hoc anno MLV. menſe novembri , ex Muratorio Diſſertat. XLV. *Mantuani Cives* eundem poſtularunt Auguſtum *ſuas miſerias & diuturnas oppreſſiones conquerentes* . Idemque *predictos Cives videlicet Eremannos in Mantua civitate habitantes* integros eſſe jubet . Jam ſi quæramus a quo Mantuani Cives & Eremanni crudelia paſſi forent, ipſe reponet Muratorius , a Bonifacio *Comite* Mantuano . Liceat hoc idem de Saccenſibus Eremannis : ut eos premeret qui Comes iis ac Præſes erat , hoc eſt ; ut Patavinæ ditionis arctaret populos qui Patavinorum Reipublicæ præerat . Nec ſilendum eſt *Præceptum* , ut alia mittam , quod Urſatus

tus interpolatum dedit, ipſe apud Canonicos evolvi duabus autographis chartis, altera pendente ſigillo, altera infixo, utraque Cancellarii manu firmatis, quo quidem *Heinricus* anno *M. nonageſimo primo indictione XIII. VI. Kalendas* Julias *Urbem Patavienſem* Epiſcopo Miloni ceſſit, omnemque *Arimaniam ejusdem Civitatis omnemque diſtrictum cum placitis*; ut ea, inquit Auguſtus, *juxta conſtitutionem Anteceſſorum noſtrorum confirmaremus*. Anteceſſorum ſtatuta latent. Ex hoc tamen agnoſcimus, Antiſtites Patavinos iis ſeculis ea in Urbe ſub Imperii munimine dominos. Ex quibus ipſe Bernardus impetravit monetæ jus. In nummis autem ſignabat imaginem Civitatis, in qua Princeps erat; ac Cæſaris imaginem ſub quo Princeps. Hoc ergo diplomate moneta Veronenſis apud Patavinos laudata eſt; Anno deinc MLXVII. privatis quoque rationibus adhibita eſt. Habe chartam e S. Stephani gynecæo.

„ In Chriſti nomine. Placuit adque convenit inter domna Gepa abatipſam de moneſterio S Stefano martire Chriſti, quod eſt conſtructum foris civitate Padua, nec non & inter Pagano qui dicitur de Berengarda ut in Dei nomine debeat dare ſicut a preſenti dedit ipſa domna Gepa abatipſa eidem Pagano, at ficto cenſo redendum libellario nomine uſque at annis viginti & novem expletis. ---- Ita ut per jam dicto Pagano -- meliorentur, nam non pegiorentur, & perſolvere ex inde debet per omni anno in feſta S. Juſtina que venit de menſe October a ficto ſoldos octo de moneta Veronenſi, & in feſto S. Stephani (&c.) Unde duo libelli uno tinore ſcripti ſunt. Hanni ab Incarnacione Domini noſtri Jheſu Chriſti milleſimo ſexageſimo ſeptimo, octavo Kalendas Auguſtus, indicione quinta. Actum in ſupraſcripto moneſterio feliciter. Signum „ &c. ex autographis. Tunc & Aquilejam fama pecuniæ Veronenſis impleverat, urgente *Conrado* Cæſare, qui nummos in nova ejus Urbis officina cudendos *Veronenſis monetæ denariis æquiparari* vult, anno d. I. *MXXVIII. indictione XI. XIII. idus Septembris*. Edidit ex authenticis Bernardus de Rubeis.

Ac mihi potiora Vincentiæ tabularia Joh. Checotius aperuit, alia quorum Mabillonio, alia Bollando, alia Muratorio reſtiterant: iſque ſic in me Veicetinorum devinxit animos, ut hominem ignotum omnibus amoris ac liberalitatis officiis auxerint. Ibi Veronenſes nummos hoc ævo ſolos animadverti. Princeps eorum mentio e *S. Felicis* autographo. *In nomine Domini Dei eterni. Anno ab Incarnacione Domini noſtri Jheſu Chriſti milleſimo XXV. primo die de menſis September indicione octava. Conſtat nos Tiſo & Elica jugalibus que profeſa ſum ego ipſa Elica ex nacione mea lege vivere Longobardorum ſet nunc pro ipſo viro meo lege vivere ſaliha: ipſo namque jugale & mundoaldo meo mihi conſenciente & ſubtus confirmante; & juſta legem meam una cum noticia de propinquioribus parentibus meis cujus ſupra Elicæ i ſunt Vilano & Ariprando germani mei, in eorum preſencia & teſtium certa facio profeſione & manifeſtacione quod nulla me pati violencia ad quempiam omine nec ab ipſo jugale & mundoaldo meo niſi mea bona & ſpontanea voluntate accepiſemus nos comuniter ſicuti & in preſencia teſtium accepimus nos ad te Warnerius qui eſt abitator in Caſtro Pedacla inter* argentum & alia re valaente liberas quarainta de Verona *finitum precium ſicut inter nobis convenit pro maſaricias trex cum omnia ſuarum pertinencia juris noſtri qua nos abere viſi ſumus in Comitato Vicentino in loco & fundo Maroſtica a locus a dicitur planicia & in coſta de Molvena ſecundum quod ſunt rete per ipſi maſarj. Prima maſaricia in jam dicta coſta, que fuit donicata de Walcauſo; & eſt reta, & laborata per Martino zoto libero omine. Secunda eſt reta & laborata per Johanes libero omo. tercia in loco Planica que eſt recta & laborata per Vivıano maſario libero omo. & ſunt predictes maſaricias ---- Ad illam partem contra quam exinde lite intollerimus mullta que eſt pena auro obtimo uncias decem & argenti * ponderas viginti & quod repecierimus ---- & bergamina cum attramentario de terra levavi. pagina Ugo notarius tradidit & ſcribere rogavi in qua ſubtus confirmans teſtibuſque obtulit ad roborandum. Actum in colo ranpone feliciter. Signum †† manuu ſupraſcriptorum Tiſo & Elica, qui ad jugale ſua conſenſi ut ſupra. Signum manuu †††††† Conrado, & Fulco,* Wi*perto .... dal colo, & Alberto, & Gauſilino de planicia teſteſtes *. Quidem ego Ugo notarius ſacri palacii hanc vendicionis cartulam ſcripſi, poſtradita conplevi*. Ergo ſi vel Aquilejenſem, vel & Vincentinam Civitates anno M. circiter & XX. nummi Veronenſes invaſerant, cur non & Patavinam? Quæ alteri finitima eſt, utrique interjacet.

CA-

CAPUT III.

De Lucenſe pecunia Patavii , deque Bizantiis ac Marabotinis Seculo XI. ac XII.

NUnc de lucenſe . Muratorius Antiquitates Eſtenſes cumulat ſyngrapha quadam , cujus archetypum tabulario Mutinenſi creditum eſt . ,, Anno ab Incarnatione D. N. ,, J. C. milleſimo nonogeſimo quinto , ſexto ,, die Aprilis , indictione tertia . Tibi Ugo ,, germano meo ego Fulco filius Alberti Marchionis qui Azo Marchio dicitur , qui pro- ,, feſſus ſum ex natione mea lege vivere Longobardorum , ſicut ipſe genitor meus vivere ,, viſus eſt . Propterea dixi ; manifeſtum eſt ,, mihi qui ſupra Fulco , eo quod tu qui ſu- ,, pra Ugo odie in me emiſiſti cartulam ven- ,, dicionis ſub dupla deffenſione pro accepto ,, precio librarum mille Lucenſis monete no- ,, minative de cunctis Curtibus , Caſtris , Ec- ,, cleſiis , & Capellis , Caſis , & Maſſariciis , ,, & omnibus territoriis , que mihi evenerunt ,, per cartulas a Marchione Azone noſtro ge- ,, nitore factas ---- Actum in loco Adeſte fe- ,, liciter ---- ,, Ut Adeſte ſic pecunia Lucenſis ibi repoſita noſtras erat . Ea nec ſecuto deinde ſeculo defuit . Anno quippe *milleſimo centeſimo trigeſimo ſexto . die quartodecimo menſis Auguſti , indicione quartadecima ---- Domnus Placitus dei gratia venerabilis Abbas Monaſterii S. Petri juſta urbem Mutinam inveſtivit Domnum Georgium Abbatem S. Michaelis de loco Candiana de hoc ---- eo pacto ut predictus Georgius Abbas & ejus ſucceſſores ---- annualiter perſolvant quadraginta ſolidos denariorum Lucenſium bonos & expendibiles quales pro tempore cucurrerint*. E Canonicorum ſcriniis . Ut etiam *milleſimo centeſimo ſeptuageſimo tercio . die ſabati , quarto Kal. Madii , indicione ſexta ---- convenit ut annuum cenſum quadraginta ſolidorum Lucenſium predicta Candianenſis Eccleſia Eccleſiæ S. Petri perſolvat* . Præterea nuſquam mihi lecta eſt . Quare parcius a noſtris admiſſam reor .

Idem de nummis habe quos a loco monetæ vocabant Byzantios . Hi ſemel occurrunt . ,, Anno milleſimo centeſimo nonageſimo quar- ,, to . menſe Julii . indicione duodecima . Te- ,, ſtis Adam dixit. Ego eram . . . . . cum Ab- ,, bate Odelrico , & domnus Johannes Padue ,, Epiſcopus erat ibi . Et multociens fuit ante ,, dominum Papam , quando memoratus Epi- ,, ſcopus Padue placitabat cum predicto Ab- ,, bate O. & dicebat Johannes Epiſcopus, quod ,, ipſe erat Dominus illius monaſterii , & om- ,, nem dominationes ad eum pertinebat . Et ,, Abbas dicebat, Non . Et ad finem dominus ,, Papa , ſicut audivit dicere, dixit eidem Epi- ,, ſcopo --- Nos talem ſententiam damus, quod ,, volumus , ut amodo habeas omnem ratio- ,, nem quam nos inde habemus . Interrogatus; ,, quid inde habebat dominus Papa . Reſpon- ,, dit ; ſicut audivi , Biſantium unum per an- ,, num . ,, Scilicet e Carrarienſe cœnobio . Charta Canonicorum eſt . Ex ea aliaque gemina didici Odelricum hunc Abbatem Carrariæ datum circiter anno milleſimo centeſimo ſexageſimo , deſiiſſe ſub Epiſcopo Gerardo . Gerardus ipſe creatur anno milleſimo centeſimo ſexageſimo quinto , *a ſancta Maria de menſe martio . hora diei circa tertiam* . Sic e variis tabulis ac tabulariis . Non iis modo vulgandis immoror aut explicandis ; quod & longius irem , nec hoc inſtat ; tantum indicabo chartulam , quæ Canonicis autentica eſt . *In nomine domini Dei . Anno nativitatis ejus M. C. LXVI. die V. Junii. indicione IIII. X. Gerardus dei gratia Paduanus Epiſcopus*. &c. Ughellus autem Gerardi pontificium quadriennio retardat. Idque facit more quodam ſuo. Quippe ei ſolemne eſt omnia noſtrorum Præſulum invertere. Res erat nec parvi pretii nec exiguæ moræ Dyptica reſtituere florentis Eccleſiæ . Id egi . Singulos horum maxime temporum Antiſtites ordine ſuo locavi . Quantum monumenta chartarum valent , omnia nunc apte conſtant . Ea autem , quæ dicta ſunt , litem Johannis & Odelrici cohercent intra milleſim. centeſ ſexageſimum , milleſimumque C. ſexag. quintum . Tunc Rom. Pontifex Epiſcopo reſignavit Bizantium , quem Monachi Carrarienſes hucuſque ſolverant . At quando cœpit ea penſionis indictio ? Hæc quidem obvia interrogatio eſt . Adde ex Libro *Cenſuum Rom. Eccleſiæ* , quem *Cynthius Cæleſtini Papæ III. Camerarius* anno *M. C. XC. II* confecit , Muratorius Diſſertat. LXIX vulgavit . Unde ſic habes .

In Epiſcopatu Paduano Eccleſia S. Mariæ de Pratalia IV. Marabutinos . Eccleſia S. Crucis de monte Sion duos Marabutinos . Monaſterium de Iſpida unum Marabutinum ; nummos hos quotannis Romam mittebant . Hinc ergo rurſus eſt quæſtio , num quos ea Patavinorum Sacraria ſeu Byzantios , ſeu Marabutinos ævo duodecimo dabant , undecimo quoque darent . Cauſa quærendi eſt , quod penſiones publicæ ſtabiles ſunt , nec privatis ſimiles ; at ſacræ

ſunt

ſunt etiam firmiores . Quare centenaria earum præſcriptio non fruſtra præſumitur . Id autem nec repugnat ex parte nummorum quibus ea fieret ſolutio . Nam *duo millia Biſancios auri* vides anno *Milleſimo ſeptuageſimo nono* , *pridie nonas decembris* , *indictione tercia* . Sic *Marabotinorum* mentio eſt anno *MLXXVI.* quorum *ſepteni unciam conſtarent* . Chartas Diſſertat. XXVIII. Muratorius exhibet . Hi ergo penſionibus ea quoque ætate ſolvendis faciles erant . Rurſus id non repugnat ex parte Cœnobiorum quæ penſiones ipſas ſolverent. Nam Carrarienſe vel anno 1068. nomen habet .

Anno ab incarnatione D. N. J. X. milleſimo ſexageſimo octavo . ſexto die menſis auguſti , indicione ſexta . Monaſterio beatiſſimi S. Steſſani , qui eſt constructo in loco & fundo Carraria . ---- Tabulas obtulit Ubertinus Papa-ſava Marchio ; eaſque reliquumque tabularium in lares meos intulit . Aſceterium Pratalię noſtri conditum putant anno MLXXX. Nec iis deſunt inde quædam memoriolæ , quas in eo chartophylacio vidi , non quidem authenticæ , ſed nec improbabiles. Hoc autem ex autographis eſt *milleſimo centeſimo ſeptimo decimo indicione decima* &c. in eo memoratur *Abas de Pradalla* ; notarius *Ugo* chartulam fecit . Hic ſumus adhuc non procul ab ævo quod verſamus undecimo . Sequitur Iſpidæ Monaſterium, quod eſt aliis vectigalibus additum . Ex eo Cynthii libello revocatur ad hoc ſæculum ; nec a ſuperiore dejicitur . Ei quidem pauciores ætates adſcribere potes : at etiam plures . Hoc autem ipſe faciam . Ex adverſo quippe nihil eſt . Ultima ex eo codice eſt *Eccleſia S. Crucis de monte Sion* . In eam præjudicaverunt , qui nomina hæc locorum , velut mons Sion & alia tranſmarinis æqua vocabulis, apud nos orta denique putant , ex quo Cruceſignatorum gens Aſiæ Paleſtinæque ſpolia ac titulos in occidentem tranſtulit . Audi Maffejum Veron. Ill. parte III. cap. I. latine ſic redditum . „ Nec ſilendum , inquit , quæ proxima Veronæ pars inſidet monti ferre quædam nomina „ locorum quæ Jeroſolymis adjacent . Ea ſunt „ Valdonica quæ vallis Dominica ; Calvarium „ qui S. Rochi mons eſt ; & clauſa modo mœnibus hinc Nazaret , inde Bethlehem . Dictus & Oliveti mons ubi cœnobium Trinitatis eſt . Hæc noſtri induxere Cives ab Jeroſolymiticis bellis in patriam reduces . Has „ ſedes iis admodum ſimiles videbant , ipſas „ eodem vocabulo notabant . „ Hæc ille non ſine aliqua veri ſpecie . Sed mihi ex autographis Canonicorum charta eſt quæ negotium expedit. Totam deſcribere placuit, ut certum ſit legentibus inde judicium. Quæ lacunis hiant vetuſtas eluit . Uſitatas quoque tabellionum nænias omiſi . Cætera ſic habent .

„ In nomine domini Dei & Salvatori noſtri „ Jheſu Xpiſti . Enricus Secundo dei gracia „ Inperator Abguſtus . Anno inperii eius Deo „ propicio ic in Italia anno quarto ; ſeptimo „ die mens . . . . indicione tercia . Eccleſie & Canonice Sancte Marie Patavenſis Ecleſie , que eſt conſtructa in . . . . . vitate „ Patavi Ego Vito presbytero qui proſeſo ſum „ ex nacionem meam leiem vivere romana , „ offertor & donator ipſius Eccleſie Sancte „ Marie preſens preſentibus dixit . Quiſquis „ (&c.) Ideoque ego iam dicto Viro presbitero dono & ofero in eadem Canonice Sancte Marie it eſt pecia una de terra aratoria „ . . . . . quam abere viſo ſum infra comitato „ Patavenſis & infra fine de civitate Patavi & „ in loco & fundo Mezana ; & eſt pecia ipſa „ de terra aratoria . . . . . . uno latere iure „ ipſius Sancte Marie abente , & de alio latere ingreſo . . . . . . noſtris conſortes labente, „ & de alio capite via plubica percurrente „ (&c.) Hanc enim cartulam oferſionis me painam Johannes notarius tradidit & ſcribere rogavit , in qua ſubter confirma teſtibuſque obtulit at roborandam Actum in Monte Oliveto feliciter ; Signum ††† manibus „ Bonoomo , & Amedeo , & Bernardo romani teſtes . Signum †† manibus Paulo , & „ Zorzo teſtes . Ego Johannes notarius ſcriptor uius cartule oferſionis poſtradicta complevit . „ Jam conſtat eos Cruceſignatorum reditus ævo tantum duodecimo factos . Hæc autem charta non dubium quin anno ML. reſpondeat . Ea ergo non expectavit ovantes ab oriente milites , ut *Oliveto Monti* nomen imponerent . Hinc antelati ſyſthematis exciſa compages . Exemplo hoc reliqua apud nos loca Paleſtinis aucta vocabulis alios alioſque ſibi quam qui putantur auctores adſtruent . Age nunc *Eccleſia S. Crucis de monte Sion* , quæ cauſa differendi fuit . At ea ex dictis confecta res. Aio itaque , ut *Olivetus* apud noſtros ea ætate *Mons* erat, haberi potuiſſe *Montem* quoque *Sion* eique additam *S. Crucis* ædem, quæ Carrarienſi Pratalienſi atque Iſpidenſi juncta cœnobiis eos aut Bizantios aut Marabotinos annuam Romæ penſionem, ſicut ævo duodecimo , ſic & undecimo perſolveret . Ac demum juvit huc omnes congeſſiſſe pecunias , quarum temporibus iis apud nos rara mentio leviſque ſuſpicio eſt , & tamen aliqua eſt . Inde Veronen-

nenſem retractamus ac Venetam ; quæ , quoniam loco , frequentia potiores erant .

CAPUT IV.

De nummis Veronenſibus ac Venetis ab anno 1080. *ad* 1128.

NUmos Verona Venetiiſque Pataviuni tranſtuli . Dehinc anno mill. ſeptuag. nono coævos exhibui . Nunc utroſque jungam , ſimul eorum velut ætates exequar . Ætas prima eſt ab anno milleſimo octuageſimo ad milleſimum cent. vigeſimum octavum : quo ſpatio tabulas pecunia Veronenſe triginta plus habeo , Veneta tres . Omnes e Canonicorum ſcriniis . Harum prima notatur . *Mill. cent. vigeſ. quarto* . Data *vigo novo* Saccenſium finibus . Altera *M. C. XXVI.* Tertia *mill. cent. XX. octavo* ſcriptae *Patavii* . Moneta Veronenſium eſt anno *milleſimo octuageſimo nono* . Actum *infra* (S. Stephani) *moneſterio* . Secunda *M. C. XX. quarto . XIIII. dies m.id. indicione ſecunda . In clauſtro Canonice beate Marie de Padua* . Demum *milleſimo cent. vigeſimo quinto , menſis Julii die decima, indicione tercia ---- Patavii in clauſtro S. Marie* . Prima ex archetypo S. Stephani , altera ex authentico , tertia ex autographo Prataleniſis archivi . Reliquas exerere non eſt opus. Itaque pecunia Veronenſis erat frequentior uſui Patavinorum . De pondere ſic habe. Primum Venetos ex argento fuiſſe nummos. Innui chartam *M. C. XXVI. X. die octubris indicione quarta* . Nunc addo in ea laudari *ſolidos quatuor & medium denarii monete Venecie de qualicumque moneta albulorum cucurrerit per hanc patriam* . Legis albulos , intelligis argenteos. His quadrupli Veronenſes erant : ex altera quam cenſui pagina Canonicorum ; ſumma cujus eſt : Dadolus venetas libras viginti ſeptem fœneratus erat Natigerio . Hic contra fecit ei Syngrapham quaſi maſſariciam venderet ; ut , ſi Natigerius datam pecuniam cum fœnore ſolveret , ei Dadolus chartam remitteret . Sin autem , ſibi retineret . Fœnus erat denariorum ſex in menſem pro ſingulis libris. Hæc Julio menſe . Tum Septembri . Dadolus eodem fœnore libras Veronenſes quatuor & ſolidos tres Natigerio dedit , ut is æque redderet aut libras quatuor & ſolidos tres Veronenſium , vel ſexdecim libras Venetiarum . Nunc ex autographo .

„ Teſtes Lenizo de Gaſarello . Arengerio . Albericus de Maraldo . Johannes de „ Pivota . Merze menuda . M. C. XXIIII. „ quartox die intrante menſe Julii . indicione „ ſecunda . Fecit Natigerius da vigo novo „ cartula vendicionis ſub dupla defenſione in „ manu Dadolo de Pre Litardo nominative de „ maſaricia una de terra iuris ſuis que iacet „ in villa vigo novo & in eis finibus iuſta , „ que eſt recta per predicto Natigerio cum „ capulo & paſculo , & cum omni iure a „ predicta maſaricia pertinentibus (&c.) . „ Hec cartula vendicionis pignus ſit poſita per „ precium libras XXVII. Veneciarum mone- „ te . terminum de hinc ad ano novum „ proxime venientem . Promiſſionis fecit „ inter ſe uni alter , quod ſi prædicto Na- „ tigerius vel ſuos heredes fecit ſanacionem de „ ſupraſcripti denarii libre XXVII. Venecia- „ rum cum proficuo per libras in menſem de- „ nariorum ſex a Dadolo , vel a ſuos heredes „ de hinc a feſta de ano novo proxime ve- „ niente vel ad anno expletos , reddere debet „ Dadolo vel a ſuos heredes iſta cartule raſa „ & inciſa ſub pena duplo . Et ſi predicto „ Natigero vel ſuos heredes non fecit ſanacio- „ nem d: ſupraſcripti denarii libras XXVII. „ Veneciarum cum proficuo per libras in „ menſe denariorum ſex a Dadolo vel a ſuos „ heredes de hinc ac ſtatutum terminum qua- „ liter legitur , deinde in antea iſta cartula „ vendicionis firma & ſtabile permaneat ſub „ pe a dupli ...... abere debet launichild ca- „ pello . Et pacti ſunt quod denarii diſpendi- „ biles ſub eſtimacione boni viri acipere debet „ quando ſanacionem facit. Ego Johannes no- „ tarius rogatus ſcripſi . Et poſtea alia vice „ in media menſe Septembris dedit Dadolo „ libras IIII. Veronenſes & ſolidos III. a „ Natigero . de hinc a ſex menſes expletis „ cum proficuo per libras in menſe denario- „ rum ſex : & ipſe Natigerius inveſtivit Da- „ dolo de omnibus iuriis ſuis immobilibus „ quam ab . . . Et ſi in capite de ſex menſes „ predicto Natigero vel ſuos heredes fecit ſa- „ nacionem de libras IIII. & ſolidos III. Ve- „ ronenſes , vel ſedecim libras Veneciarum , „ cum proficuo per libras in menſe denarii „ VI. accipere debet Dadolo ſine proficua . „ Sic pacti ſunt . „ Exſcripſi ſchedam barbarie ſcatentem ac tricis , dii boni ! quo tædio . Sed hæc horum ſtudiorum infelicitas , quam compenſat ex abdito ducta veritas . In ea exigi vides aut libras IIII. & ſolidos III. Veronenſes , aut ſedecim libras Veneciarum . Si libris Veronenſibus addas ſolidos tres , erunt quadruplæ Venetis .

Aquilejenſe monumentum eſt e tabulario Forijulii, quo Bergomenſis Epiſcopus *argenteos denarios bonos Mediolanenſes ſolum quinque aut de Venetia ſolum decem* quotannis remittere iuſſus eſt. Illud vulgavit ſupra Bernardus de Rubeis, annoque nongenteſimo ſeptuag. ſecundo locavit ac dixit autographum. Lege itaque autographorum puto ſcripſiſſe notarium non *pro ſingulis locis & vocabulis*, ut in edito eſt, ſed *per ſingulis locis*: non *perſolvere ei inde debet*, ſed *perſolvere exinde debet*: non *dari ipſi denarium*, *ſed dati ipſi denarium*: non *per juramentum inter ſe poſuerunt*, ſed *penam vero inter ſe poſuerunt*: non *ejuſdem Ottoni filio & ſimiliter Imperator*, ſed *& item Ottoni filio ejus ſimiliter Imperator*: non *menſe Julii in die quintadecima*, ſed *indicione quintadecima*: non *Rambaldus Comes ſuus*, ſed *Rambaldus Comes ſubſcripſi*. Quæ quidem & alia virum maioribus inhiantem præterire decuit. Mihi dum minutiora perſequor, hæc etiam momento ſunt.

Igitur anno nongenteſimo ſeptuag. ſecundo denarii quinque Mediolanenſes erant Veneti decem. Rurſus anno milleſ. cent. vigeſimo quarto Veronenſes libræ quatuor erant Venetæ ſexdecim. Quare, niſi quid ævo mutatum eſt, ut Mediolanenſes nummi dupli Venetis, ſic Veronenſes dupli Mediolanenſibus erant. Hi quippe dupli Venetis, ii fere quadrupli. Princeps ergo Veronenſium pondus eſt, deinde Mediolanenſium, denique Venetorum.

Nunc ipſa nummorum ſpectanda vis ex archetypis Canonicorum chartis „ milleſimo nonogeſimo ſexto. nono Kal. aprilis, indicione
„ quarta. Conſtat me Andrea filius quondam
„ Dominico de Elena, qui profeſſu ſum ex
„ nacione mea lege vivere romana, accepiſ-
„ ſe ſicuti & in preſencia teſtium accepi a te
„ Alberto clerico filius cuiuſdam Johannis de
„ Raimberto inter argentum & alia re valen-
„ te ſolidos decem denariorum Veronenſium
„ finitum precium ſicut inter nobis convenit
„ pro pecia una de terra aratoria cum vite
„ ſuper ſe abente, quod ſunt ordines quinque
„ iuris mei quam abere & poſſidere viſu ſum
„ in comitatu Patavino foris civitate Padua,
„ in loco qui vocatur Martineſe. coeret &c.
„ Actum in monaſterio ſancte Juſtine „ ----
Terra bene culta frugumque ferax & ordines quinque vitium ſolidis decem Veronenſibus empta ſunt, ac proinde quadraginta ferme Venetis. Anno quoque *milleſimo C. ſexto, ſecundo die intrante menſe ſeptembris, indicione quartadecima ---- quinque ordines de vinea* proſtant *in comitatu Patavino* rurſus *ad locum qui vocatur martiniſe*. Vel iidem vel proximi ſuperioribus erant ut ex lectione chartarum patet. Pretium *inter argentum & aliam rem valentem ſolidos* inde *viginti Veronenſis monete* numerant. Actum *in ſuburbio civitatis Padue*. Veronenſes antea denos, hic autem vicenos adhibent in ordines vinearum quinos. Aut hos auctos, aut eos imminutos intelligas. Illud pronius. Anno deinde „ ab incarnacio-
„ ne D. N. J. X. milleſimo. C. octavo, duo-
„ decimo calendas menſis aprilis, indicione
„ quintadecima. Conſtat me Dominicus filius
„ quondam Fuſco qui profeſſus ſum lege vive-
„ re Langobardorum, accepiſſe ſicuti & in
„ preſencia teſtium accepi ad te Inricus, qui
„ dicitur Judex, inter argentum & aliam rem
„ valentem libras quinque & ſolidos ſeptem
„ denarios Veronenſis monete finito precio
„ ſicut inter nobis convenit, pro omnibus
„ cunctis caſis & rebus in nobilibus iuris mei,
„ qui ſupra Dominico, de quantum ego abe-
„ re & poſſidere viſus ſum & mihi pertinet
„ infra fine Sacifica & in villa que dicitur
„ Silba boluni tam infra ipſa villa quamque
„ & deforis & in eis finibus. ---- Actum
„ in villa Silbaboluni. Signum manus
„ &c. Ego Johannes notarius ſcriptor hu-
„ jus cartule vendicionis poſtradita com-
„ plevi. „

Anno milleſimo C. octavo, die XXI. menſe Martio prima fluebat indictio? Cur hæc quintadecima eſt? Alia mihi charta eſt. Anno *Milleſimo C. octavo undecimo die intrante menſis genuarii, indicione quintadecima ---- Johannes notarius*. Alia quoque *Milleſimo. C. octavo ſeptimo die intrante menſe mad. indicione prima ---- Johannes notarius*. Omnes eodem Johanne notario ductæ parem ſtylum præferunt. Indictiones autem diſpares ſunt. Nec annus aut communis aut Piſanus aut Florentinus, aut alii; nec indictiones undecumque cœptæ repugnantiam tollunt. Ergo chartas pſeudigraphas? Ita Germonius. Alii parcius exiſtimant. Hæc autem quam recolo non parvas res verſat. Actum *de omnibus* & *cunctis caſis & rebus immobilibus intra villam* ac *deforis*. Omnia quæ Dominicus eo loco poſſidet emptori precio finito ceſſit. Quanti vero? Quinque libris & ſolidis ſeptem Veronenſibus, hoc eſt, viginti circiter Venetis. Age nunc domos terras & vineas æſtima, pretium quo tum conſtabant expendas, pretium quo nunc conſtarent inquiras; hinc quæ nummorum ſeu Veronenſium

ſium ſeu Venetorum vis apud Patavinos eſſet, ex parte cognoſces.

CAPUT V.

De iiſdem ab 1128. *ad* 1173. *rurſus a* 1173. *ad* 1221.

Altera pecuniis iis ætas ſtatuitur apud nos ab anno milleſimo centeſimo vigeſimo octavo, ad milleſimum centeſimum ſeptuageſimum tertium. Quo ſpatio Veronenſis ubique tenet, Veneta nuſpiam eſt. Cur ſic refrixerit ignoro, nec conjecturas agam. Cavacio quoque parcam, qui Veronenſem per hos annos abigit, Venetæ ſoli dat locum. *Velut*, inquit, *ex tabulis late conſtat*. Jam longe contrarium conſtat ex tabulis. Sed auctores hos perſequi nihil eſt. Claudatur hæc ætas monumentorum copia cæteris impar, annorum vertigine par.

Tertia ſuccedit ab anno milleſimo centeſimo ſeptuageſimo tertio ad milleſ. ducenteſimum vigeſimum primum. Tunc moneta Venetorum poſtliminio rediit, agentibus chartis duabus autentica e Cœnobio S. Auguſtini autographa e parthenone S. Petri.

„ Anno domini M. C. LXXIII. indictione „ VI. die II. exeunte marcio. Conſtat me „ quondam Gumbertum de Aldino accepiſſe „ a te Ugolino de Aldegerio, octuaginta „ quinque libras denariorum Venetorum fini„ to precio ---- pro pecia una de terra arato„ ria iuris mei que jacet in confinio Padue in „ loco ubi dicitur contra. Coheret ---- Actum „ in Padua.

Vides hic octuaginta quinque denariorum Venetorum libras. In altera leges XX. denariorum Venetorum ſolidos.

„ Anno M. C. LXXIIII. Indic. VII. die „ XI. exeunte octubri. Aquilina Dei gratia „ monaſterii S. Petri Abbatiſſa per conſenſum „ & volúntatem ſororum ſuarum inveſtivit „ Otonellum de tribus petiis de terra, qua„ rum una eſt ---- dando pro renovatione ſo„ lidos XX. denariorum Venetorum. „

Heinc autem nova pecuniæ Veronenſis & Venetæ facies. Aut crevit hæc, aut illa decrevit; aut hæc progrediens, ea digrediens ultimo concurrerunt. Id ut ordine peragam, rurſus earum ſcrutabor uſum, pondus, ac vim. Quoad uſum ſic habe. Charta mihi autographa eſt e tabulario Canonicorum ſcripta *M. C. LXXXVII. indict. V. die ultimo exeunte octobris*. Ea ſolvendos refert *denarios VI. Veronenſium vel Venetorum concurrentium*. Idque ſtatutum *Padue*. Rurſus ibidem membranæ ſunt anno 1192. 1194. 1213. 1221. vel aliis, in quibus eadem eſt pactio *denariorum Venetorum vel Veronenſium melius & plus concurrentium tempore ſolutionis*. Ex iis probatur anceps utriuſque pecuniæ ſors, alternante vel conſuetudine populi vel ſanctione Principis.

Additur anno „ M. C. LXXXXIIII. ind. „ XII. die VI. exeunte ſeptembris ---- red„ dendo, *inquit*, annuatim duos denarios „ Veneciarum, vel Verone, vel alterius „ monete ſicut curerit tantúndem valen„ tis.

Hic locus in ea urbe novæ pecuniæ fit. Idque cumulatius e chartario Prataliense. „ M. C. LXXXVIIII. indictione VII. die „ IIII. exeunte Januario. Reddere autem de„ bet ---- XXV. libras Veronenſium aut Ve„ netorum tempore ſolutionis melius com„ muniter in Padua currentium, vel alterius „ currentis monete, que non ſit melior „ predictarum ultra XXIIII. denarios per li„ bram. „

Una ex iis monetis erat *Imperialium*, de qua poſtmodum. Ceteræ ſilentur. Eæ autem duæ pariter ibant, annumque mill. ducent. vigeſim. primum ſemper æquato pede tenebant. Habe chartam e tabulario Sanct Petri.

„ In nomine Domini Dei eterni. Anno „ nativitatis eiuſdem milleſimo ducenteſimo „ vigeſimo primo, indictione nona, die „ ſextodecimo marcii ---- Domina Maria Dei „ gratia monaſterii S. Petri Abbatiſſa ---- ad „ libellum ad renovandum per unumquemque „ vigeſimum nonum annum, dando pro qua„ libet renovatione predicte Abbatiſſe vel eius „ ſuccetrici ſolidos quatuor denariorum Ve„ netorum, vel Veronenſium plus curen„ cium, ad nemus de ſalicibus plantandum „ inveſtivit paſcalem ---- Actum in Padua in „ predicto monaſterio. Teſtes (&c) Ego „ Aſinellus ſacri palatii notarius interfui, & „ eorum iuſſu hoc ſcripſi. „

Is uſus apud nos utriuſque monetæ. De pondere ſic erat ex archetypis Canonicorum.

„ M. CC. III. indictione VI. die III. intran„ te novembris. Padue in epiſcopali came„ ra ---- promiſerunt ſolvere ---- VI. libras „ denariorum Veneciarum, videlicet XL. „ ſolidos ad forum S. Juſtine. & XL. ad „ mercatum S. Proſdocimi. & XL. ad fo-

„ rum

„ rum S. Viti. ea ratione &c. „

Legimus hic, ut in aliis, & libras & ſolidos & denarios. Libra conſtabat ſolidis, ſolidi denariis. Ex hac charta libram ſolidi viginti pendebant. Item e chartario S. Stephani.

„ M. C. octuageſimo ſeptimo indictione V. „ die X. exeunte madio. Debet dare tres libras; ſcilicet XX. ſolidos per totum madium. & XL. ſolidos ad Kalendas auguſti. „ Actum in Padua. „

Solidi duodecim nummis erant:

„ Anno a nativitate Domini milleſimo „ centeſimo LXXXI. indictione XIIII. die „ tercio exeunte Januario. Cum lis & controverſia eſſet inter domnum Albertum Abbatem S. Marie de Pratalia pro eccleſiis „ quas habet in Carturio, videlicet S. Petri „ & S. Nicholai; & Archipresbiterum Albertum de Carturio ſuper multis capitulis, „ inter alia ſtatutum eſt. „ Et perſolvere debent Capelle prenominate omni anno predicto Archipresbitero & plebi pro obedientia Epiſcopi tres ſolidos & dimidium, ſcilicet. XXI nummum in temporalibus madii. & XXI. in temporalibus nativitatis. „ ex archivo Prataliæ.

Dixi nummos, ut voces archetypi redderem; non enim alios a denariis. Lege chartas duas, alteram,

„ Milleſimo centeſimo LXXVIII. indictione XII. XVII. Kalendas Januarii ---- Odolricus filius quondam Rebelloti denarios Veronenſes libras C. & V. ab Aicardino filio „ quondam Stephani de Millo ſe accepiſſe „ profeſſus eſt „ pro manſo uno de terra ---- in „ comitatu Vicentino in villa Lugo & in eius „ finibus. „ Alteram „ milleſimo centeſimo „ octuageſimo indicione terciadecima, die „ VI. intrante aprili ---- Cum domina Wilibirc Dei gratia Monaſterii S. Stephani de „ Padua venerabilis Abbatiſſa profiteretur ſe „ mandaſſe Aicardino de Vicentia filio quondam Stephani de Millo ut manſum unum in „ Lugo --- emeret ---- centum & V. libris de „ nummis. „

Eadem utrinque emptio eſt. Utrobique pretium par. Uno loco qui denarii vocantur, alio nummi ſunt. Hoc eos unum atque idem fuiſſe probat. Id & Ducangius in Gloſſario. Pariter ii *menutorum* vocabulo ſtabant, ex archivo Canonicorum. *milleſimo ducenteſimo, octavo decimo, indictione ſexta, die quinto intrante madio ---- Dedit denarios decem & octo Venetorum menutorum, quia conſueverat ſolvere dictos denarios*. Muratorius ad chartam 958. quæ refert *argentum denarios bonos libras ſexaginta habentes ducenti quadraginta denarii libra*, dubitavit num tunc libram conſtituerent „ aut „ decem ſolidi qui e denariis XXIIII. ſinguli „ conſtabant, aut ex ſolidis viginti quorum „ ſinguli denarios XII. æquabant. „ Diſſertat. XXVIII. Tom. II. Momenta chartarum, quæ dedimus, alteri ſententiæ pondus addunt, priorem elevant.

Supereſt ipſa nummorum vis. Vidi terræ campos qui valerent libras Veronenſes duas, & qui valerent quinque Venetas libras; item qui libris octo conſtarent, qui novem, ſexdecim, viginti, vigintiquinque. Chartas ad annos 1174. 1175. 1185. 1187. 1190. 1207. de tabulariis Canonicorum, S. Stephani, S. Agathæ, S. Juſtinæ legitimas habeo; plurimas ſileo. Sed ex autographis apud Canonicos: Anno *Mill. C. nonag. ſecundo. indictione X. die II. intrante octubre*. Speronella multiplex opum ac maritorum femina teſtamentum fecit. *Reliquit libras L. denariorum pro mille miſſis cantandis*. hoc primum.

„ Mill. C. nonageſimo II. indictione X. die „ octavo exeunte aprili ---- Dominus Gous inveſtivit Paſqualem de Malfato de Savonaria „ de XV. campis de terra cum decima iacentibus in confinio Savonarie. „ Debuit autem „ dictus Paſquale de Malfato prefato „ domino Goho pro predicto feudo retinere „ equum unum bonum & utilem valentem „ uſque ad precium XXV. librarum, cum „ boni ſella & reatu bono. „

Rurſus anno „ Mill. C. nonageſimo nono „ indictione ſecunda, die primo novembris „ Padue ---- Gerardus Dei gratia Epiſcopus „ ---- inveſtivit Henrighetum ---- de molendino uno poſito in Tercola ---- „ Debuit autem Henrigetus ---- „ tenere annuatim mazale I. domino Epiſcopo. & pro paſtura „ illius ---- de predicto ſurgo quinque modia, „ & IIII. ſtaria. & pro empcione unius temporalis debet tenere in ſe XVI. ſolidos quos „ ſolitus erat ſolvere pro affícto dicti molendini, & X. ſolidos quos Johannes de Alexio ſolvere tenetur. „

Anno præterea „ M. CC. XI. indictione „ XIIII. die VIIII. intrante aprilis. Wera „ de Maria Rubea de Abano confeſſus fuit ſe „ emiſſe & tradidiſſe vacam unam cum uno „ manzo & unam vitulam pro XIII. libris, „ & ſolidis V. denariorum Venetorum ab „ Oto-

„ Otolino del Peta de Sermedaula. Unde „ ipſe vvera promiſit eidem Otonelo XIII. „ libras, & ſolidos V. denariorum Veneto- „ rum.

Quo pariter anno *Mill. ducenteſimo undecimo, indictione XIIII. die XII. exeunte decembris* ---- *Dominus Ato de Pagano Poteſtas Padue* ---- *penam pro vite & arbore fructifera inciſa vel extirpata ſolidos XX. conſtituit*. Hæc ea ætate rerum pretii nummorumque vis. Cantandæ Miſſæ ſtipendium ſolidus unus eſt; arborem vitemque frugiferam viginti ſolidis æſtimant; equum militarem XXV. libris, bovem tauro vituloque ſociam XIII. libris & quinque ſolidis, aprum ſolidis viginti ſex emunt. Nec incurioſum eſt quod,

Anno domini mill. cent. LXXXVIII. indictione ſexta, die XIII. intrante novembris, erat certamen *inter dominum Ubertinum Padue Canonicum* ---- *& Richeldam de Bajamonte matrem Rainerii Rubei ſuper hoc, quod jam dictus Ubertinus petebat ab ea VI. libras IIII. ſolidis minus, quod dicebat ipſam quemdam fregiſſe libellum: petebat etiam X. ſolidos pro paſto vindemie quem ipſa noluit dare ſibi* .... *a ſervientibus ſicuti debebat*, (&c.) Quid hic autem Vindemiæ paſtus? Id quoque notandum eſt. *Anno Domini M. CC. quinto indictione octava. die VIIII. exeunte Januario* pariter *actum contra Bavoſum & Pome fratres* & alios, ut ipſi *tempore vindemiarum procurare deberent ſcutiferos & equitaturas Paduanorum Canonicorum, quando Canonicis Padue dant paſtum vindemie*: firmatumque, ut *qui debent dare paſtum vindemie duobus dominis, dent etiam paſtum vindemie duobus ſcutiferis ſuis & quattuor equis; & qui debent dare paſtum vindemie uni domino, dent etiam paſtum vindemie uni ſuo ſcutifero & duobus equis*. Anno deinde *M. CC. VIII. indictione XI. die penultimo januarii* occaſione alterius querelæ contra *Petrum de Galzegnano*, definitum eſt quid eſſet ea procuratio exhibenda famulitio Canonicorum; nempe ut darent *fenum & annonam equis Canonicorum & eorum ſervientum, quando ſunt in Galzegnano in vindemia & paſto vindemie, quando dant ipſis Canonicis & ſervientibus paſtum vindemie*. Tunc ergo vindemie paſtus erat convivium tempore vindemiæ paratum Canonicis. Hos autem ſui comites ac ſcutiferi ſtipabant: iis etiam extruendæ dapes. Aderat equorum cohors; & his annonam fœnumque præſtabant. Charta quam tractamus, poſt vocem *ſibi*, quæ Canonicum arguit, exhibet hiatum; mox aliud vocabulum *ſervientibus*. Ergo famuli plures erant; atque adeo ex altera quoque charta, Domini plures. His autem ſuiſque ſcutiferis & omnium equis dandum ſolemne prandium quanti valebat? Decem ſolidis. Quæ dixi communia ſunt utrique monetæ. Nam

„ Anno Domini M. C. LXXVIIII. in- „ dicione XII. die XIIII. exeunte octu- „ bris. In preſencia teſtium quorum no- „ mina dicentur inferius. Presbiter Al- „ drevandus Sancti Bartholomei, Henri- „ getus de Corozana, Saketus & Ugoli- „ nus de Berengarda maſarii Sancti Bar- „ tholomei pro hedificatione ipſius Eccle- „ ſie, & per parabolam domini Gerardi „ Dei gratia Paduani Epiſcopi, & per „ parabolam tocius vicinitatis, ut ipſi di- „ cebant, inveſtiverunt dominum Balcum „ Paduanum Canonicum de pecia una de „ terra que iacet in cultura Sancte Ma- „ rie de Terradura. cui coeret ab uno „ latere Octo Judex, ab alio Wido pla- „ nus, ab uno capite via publica. ab „ alio ---- Et hoc fecerunt ipſi pro XXV. „ ſolidis denariorum Veroneſium vel Ve- „ netorum quos ipſi fuerunt confeſſi ſe „ accepiſſe ab eo. Teſtes interfuerunt Ro- „ bertus ſerviens presbyteri Allexii. Pe- „ trus bonus filius Vicentine. Actum in „ Padua in camera predicti domini Al- „ bi. (Nam qui ſupra Balcus, is erat Blancus in aliis paſſim laudatus autographis; hic autem dicitur Albus eodem ſenſu). „ Ego magiſter Albertinus ſacri palatii no- „ tarius interfui & eorum juſſu ſcripſi. „ Notanda ſunt: *Hoc fecerunt pro XXV. ſolidis denariorum Veronenſium, vel Venetorum quos ipſi fuerunt confeſſi ſe accepiſſe*. Solidos Veronenſes, ac Venetos pariter habent, ut utrinque miſtos, eademque prorſus incude calentes: ut ex iis omnibus eorum conſtet par uſus, idem pondus, æqua vis.

Mmm CA-

CAPUT VI.

De pluribus Pecuniis Seculo XIII. Patavium accitis.

Poſt hæc auctæ mihi documentorum ſtrues; addita ſequioris æræ tabularia: ſimul editi Scriptores horum ſecutorumque temporum memorabilia ferunt. Ibi pecunia Veronenſis ad ſummum decies, Veneta ſemper eſt: alias aliæ noſtrorum tabulæ produnt. De quibus aliqua quæ Doctis ſuperaverunt adnoto.

Primum memorabitur a me *Statutorum* codex, quem præfert e ſuis tabulariis commune Patavinorum. Membranaceus eſt magnique precii magnæque molis, & habet quadringentos & quadraginta circiter annos. Hinc exſcribebam populi Patavini decretum, quo *monetis Venetis groſſis* & groſſis *Veronenſibus* ac *Tridentinis* anno *milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo quarto* dant locum. Poſt etiam *denariis parvis* utique *Veronenſibus* ac *Venetis*. Quibus exceptis *omnes aliæ monetæ forbanniantur*, inquiunt, *de Padua & Paduano diſtrictu.* Pariter addunt; *Et denarii Veneti groſſi accipiantur & expendantur pro denariis viginti octo parvis pro uno, ſecundum quod expenduntur Venetiis*. Ipſum vero decretum nos hoc paſſim capite diſtrahet. Nam ſi, dum Venetos & Veronenſes ac Tridentinos admittunt, alios faceſſere jubent, hos ergo pariter habuere nummos, in quos hoc anno ſtatuerent. Utique habuerant, ex eodem codice lib. III. rubric. XIV. *Poteſtate domino Laurentio Teopolo. milleſimo ducenteſimo ſexageſimo quinto. Statuimus quod aurifices, & quilibet alii non debeant laborare aurum quod ſit deterius auro de Tarinis, & argentum quod ſit deterius argento de Sterlinis*. Ergo Tarinos, ergo & Sterlinos habuerant, Et quidem Tarenos ex auro, Sterlinos ex argento novimus ex aliis memoriis apud Muratorium, & Cangium. Vide *ſtatutum mss. aurificum Pariſienſium* quod ex Cangio habes. *Nul orfevre ne peut ouvrer à Paris d'argent, que il ne ſoit auſſi bons, comme eſterlins, ou meilleurs*. Eadem apud Patavinos erat de Sterlinis exceptio. Rurſus ante decretum hoc nummos habebant & *imperialium*, de quibus anno MCLXXVIII. die XV. junii mentio eſt *apud villam quæ vocatur Solecino. Sub pena*, inquiunt noſtri, *centum librarum imperialium.* Charta proſtat inter *antiquitat. Eſtenſes*. Et melius ex libello Rodolſini de Concadalbero qui res Elicæ de Baone curabat anno M. C. X C. Quæ lacunis hiant ætate putrent. Autographa vero chartula eſt e Canonicorum ſcriniis. *Ego Rodolſinus de concadalbaro ---- dedi decem libras pro una pelle pro domina mea Elica ---- Similiter ipſamet dedi a .... tres ſoldos imperialium .... ſimiliter ..... imperialium in ſubtellaribus ſue camerarie. & ſimiliter in alia vice dedi ipſamet VIII. imperialium ..... alia parte dedi Banzolino V. ſolidos Venetorum ---- uno pelicione domine mee Elice VII. libras & XV.... imperialium*. Quater imperialium repetita ſolutio pecuniam vulgo tritam præfert. Alexander autem PP. quartus an. MCCLVI. *Fratribus ordinis minorum Paduanis* id annuit, ut *de uſuris rapinis & aliis ---- uſque ad ducentas libras imperialium recipere* valerent. *Dat. Anagnie III. Kal. auguſti; pontificatus anno ſecundo*. Quod quidem ex archetypo eſt. ipſum totumque chartarium habui ex cœnobio quod eſt ad oraculum D. Antonii. Imperiales erant fere ſextupli Venetis h. e. Imperiales quingentæ quinquag. reddebant duo mille libras & octingentas & octuag ſeptem Venetas, ex archetypo Canonicorum. „ Milleſimo ducenteſimo viceſimo „ ſecundo indictione decima die undecimo „ exeunte februario. Padue in epiſcopali ca„ mera. Domnus Albertus prior de monte „ Montiſſilicis confeſſus fuit ſe accepiſſe a do„ mino Jordano dei gratia Paduano epiſcopo duo „ millia & octingentas & octuaginta ſeptem „ libras & dimidium denariorum Venetorum „ in denariis Venetis parvis & craſſis, tracta „ ratione pro quingentis & quinquaginta li„ bris imperialibus. „ Hæc ante decretum quod erat anno MCCLXXIV. Quid poſtea? Patavinos haud dicto ſtetiſſe comperio. Nam lib. I. rubric. III. quæ pariter e volumine *ſtatutorum* eſt, non eo quidem vetuſtiore, ſed novo, quod anno MCCCCXX. conditum, quod membranaceum, quod etiam publicis ineſt cancellis, hæc adnotant. *Poteſtate domno Guidone de Robertis M. CC. LXXVI. Quilibet de conſilio teneatur. &c. Et qui contrafecerit ſolvat pro banno pro qualibet vice unum aquilinum*. Ita S. C. biennio reſciſſum eſt. At quid Aquilini? dictos ab aquilæ ſigno facile conjicies. Erant viginti bagatinis *milleſ. ducent. nonageſimo ſecundo indictione quinta die quinto menſis auguſti ---- duodecim libras & octo ſolidos aquilinorum argenti. viginti bagatinos*

tinos pro uno computatis . *& quadraginta libras tres ſolidos & decem denariorum bagatinorum* . Bagatini ſcilicet alii ex parvis, alii erant ex groſſis, & *milleſimo ducenteſimo nonageſimo tercio indictione ſexta die XXIII. ianuarii Padue*; memorant *decem milia quinquaginta ſex, quatuor ſolidos*, *& quinque denarios bagatinorum parvorum*. Sed aquilini licet argentei tamen anno MCCXCI. ſextupli quartoque plus erant imperialibus ipſis, quos vidimus antea pene ſextuplos Venetis. *Sex imperialibus & quarto pro aquilino quolibet computatis*, ita ex Syngrapha, quæ primigenia eſt apud Canonicos, ut aliæ quoque tres. Hanc damus ex integro.

„ Milleſ. ducenteſimo nonageſimo primo „ indict. quarta, die XV. menſis octubris. „ Gaddinus Sclate de Florencia de Pulicum, „ & Rimbertinorum, & Juſtus Forenſis de „ Piſtorio de Clarentum ſocietatibus procura- „ tores & nuncii ſpeciales a venerabile patre „ domino Bernardo dei gratia Paduano epiſ- „ copo executore & generali collectore deci- „ me pro negotio regni Sicilie conceſſe in „ Lombardie partibus „ acceperunt „ mille „ ſeptingentas quadraginta quinque libras, „ decem & ſeptem ſolidos & medium dena- „ riorum imperialium Mediolanenſium; cen- „ tum quadraginta ſex florenos auri boni & „ recti ponderis, triginta duas libras tres „ ſolidos & octo denarios Turonenſium groſ- „ ſorum argenti, triginta duas libras treſde- „ cim ſolidos & quinque denarios Venetorum „ groſſorum argenti, & triginta novem libras „ decem ſolidos quatuor denarios & medium „ aquilinorum groſſorum argenti, ſex impe- „ rialibus & quarto pro aquilino quolibet „ computatis, & quingentas libras ianuino- „ rum de pecunia per dictum dominum epi- „ ſcopum recepta in predictis partibus occa- „ ſione decime predicte. Actum Janue in „ clauſtro S. Marie de vineis. „ Tres adhuc ſuboleſcunt nummorum ſpecies Floreni, Turoneſes, ac Januini, præter Aquilinos, Imperiales, ac Venetos. Habebant etiam quos vocabant *rogatos*. & *milleſ. duc. nonageſimo quarto, indict. ſeptima die ſecundo menſe januario*. *Franchenus* &c. recepit *ab epiſcopo Bernardo ſexdecim libras & tres ſolidos venetorum groſſorum boni argenti, & viginti rogatos parvos de pecunia per eundem dominum epiſcopum collecta*. *Actum in Padua*. Pariter in eo tabulario. Præterea vidi nummos Aſtenſes, item Ducatos, & alios hoc ævo Patavinorum manibus actos. Ut inde colligas, nihil illud valuiſſe decretum, quo pecuniis his omnibus anno MCCLXXIV. renunciatum eſt.

Eam modo decreti formam retento. Venetos groſſos, Veronenſes, Tridentinos amant. Parvos etiam, ſed Veronenſes ac Venetos. De Tridentinis ſilent. Hos ergo materia deteriores arguas, quos proinde rejicerent, aut aliis de cauſis. Aiunt de Venetis groſſis, ut *expendantur pro denariis viginti octo parvis pro uno, ſecundum quod expenduntur Venetiis*. Ergo quid eſt quod Dandulus anno MCXCIII. laudat *argenteam monetam vulgariter dictam groſſi Veneziani vel matapanj valoris viginti ſex parvulorum*? Tom. XII. rer. Italic. pag. 316. vel notarii, vel mendum ſcriptoris eſt, vel mutatum monetæ pondus aut æſtimatio: idque vero ſimilius eſt. Adde chartulam ex hoc Olivetanorum cœnobio utique autographam velut & alias antea appellatas anno *milleſ. ducent. ſexag. quinto indict. octava die primo aprilis*. *Belengarda filia olim Zamboni di Florenza, qui fuit de turrigla* reccepit *a dompno Paduano priore quondam de Venda & modo S. Benedicti libras tres denariorum Venetorum groſſorum a XXVII. & libras tres & ſolidos ſexdecim denariorum Veronenſium groſſorum a viginti, & ſolidos duodecim denariorum groſſorum a vigintiquinque, & libras viginti denariorum Venetorum parvorum. Et in alia parte ſolidos novem denariorum groſſorum ..... decim quos* &c. *Actum fuit hoc in Padua in andita ante canipam S. Benedicti*. Quo loco ſi legas aut Venetorum groſſos a XXVII. parvulis, aut Veronenſium groſſos a viginti parvulis, aut groſſos alios a vigintiquinque parvulis, hæc duo habes. Primum eſt groſſorum varias fuiſſe ſpecies & modos. Alterum eſt Venetos groſſos ævo ſic mutatos, ut anno MCXCIII. viginti ſex parvos, MCCLXV. viginti ſeptem, MCCLXVIIII. viginti octo valerent. At nec hæc liquent, & infra monumentum eſt, unde vel ante MCCXXXVI. groſſis his octo ac viginti parvulos adſtruas. Deinde aliter apud principem, aliter apud privatos extimari poterant; ut in iis fieri ſolet. Certum eſt eos anno MCCXC. ac deinceps communi calculo tenuiſſe denarios triginta duos *MCCLXXXX. primo indictione quarta die vigeſimo primo menſe januarii Padue. Pro libris ducentis & quinquaginta denariorum parvorum in denariis Venetis groſſis computatis ad valorem denariorum triginta duorum parvorum pro quolibet groſſo*. Quod au-

authenticum e cœnobio D. Antonii.

Milleſimo ducenteſimo nonageſimo ſeptimo indict. decima die nono intrante menſe februario. Precio librarum duorum milium & centum denariorum parvorum in denariis Venetis groſſis computatis ad valorem denariorum triginta duorum pro quolibet groſſo. Quod autographum ex eodem chartario. *Milleſimo treceteſimo ſexto indictione quarta die vigeſimo ſeptimo menſis auguſti. Padue. Libras mille & ſeptuaginta quinque denariorum Venetorum parvorum in denariis Venetis groſſis pleni & completi de bono & puro argento, pro quolibet groſſo bene valente denarios triginta duos parvorum*. Quod authenticum ex codice Marchionis Ubertini Papafavæ. *Milleſimo treceteſimo decimo octavo indictione prima die ſeptimo auguſti Padue. Pro ſolidis quadraginta duobus denariorum Venecialium groſſorum completorum de bono argento valentium denarios treginta duos Venecialium parvorum pro unoquoque groſſo*. Quod archetypum e parthenone S. Petri. Præter has, omnes hoc ævo chartæ quas vidi, quas etiam teneo, Venetos groſſos eodem precio ſemper exhibent.

Huic loco reſervavi decretum, quod erat apud Patavinos ante MCCXXXVI. Extat in antiquiore libro *Statutorum* rubr. XIV. quæ titulum præfert *ſacramentum caniparicrum*. Caniparii ſeu canevarii nomen a canipa ſeu caneva ductum eſt; quæ vox Muratorium incitavit adverſus Cangium. Cangii verba ſunt hæc in gloſſario *Feudum cameræ vel canevæ aut cavenæ dicitur &c.* velut hæc unum promiſcue ſint. At Muratorius Antiquit. Diſſertat. XI. Tom. I. pag. 638. *Ducangius*, inquit, *feudum canevæ idem fuiſſe cenſet atque feudum cameræ. Cur hæc ille ſcripſerit nondum intelligere potui*. Dixerim ego, noluit. Hæc enim Ducangius ad vocem *canipa* conſtituerat. Primo canipæ nomine cellam venire vinariam: ſecundo publicos etiam theſauros. Eaque duo legitimis rationibus aſſerit. Deinde vocabulo *feudum* conſequens erat ut hæc duo rurſus adſtrueret; primum ſic habet *feudum cameræ vel canevæ dicitur cum aliquid annuum ex camera* vaſſallo *ſolvitur*. Alterum ſic habet, *feudum canevæ dicitur cum vaſſallo ex cellario domini præbetur annona* ſcilicet *nomine feudi*; quæ pariter aptis exemplis explicat. Hæc itaque clara ſunt, nec ullam Cangio conflare poſſunt invidiam. Mihi præterea feudum Canipæ jus eſt adminiſtrandi Canipam; jus inquam, quo quis ordine feudali vel cellæ vinariæ præeſt, vel domini curat ærarium. Nam publicas eis functiones in feudum dari notum eſt mihi vel ex domeſticis; ut ex archetypo Canonicorum. *Milleſimo ducenteſimo quartodecimo indictione ſecunda die quintodecimo intrante junio. Jordanus* Patavinorum pontifex *inveſtivit Hengelerium de racione ſui feudi*. Feudum erat *ambaxarie; quia debebat facere ambaxarias Paduani epiſcopatus per plebem Saci & ejus judicatum*. Rurſus *inveſtivit Ugonem de racione ſui feudi*. Feudum erat *comandarie. ita quod debet facere comandariam Paduani epiſcopatus per Saccum & Paduam & Paduanam*. Pariter *inveſtivit Martinum de racione ſui feudi*. Feudum erat, *quod debet colligere affictus Paduani epiſcopatus in plebe, qui ſolvuntur feſto S. Martini*. Feudum hoc proximum eſt feudo canipæ quod ipſi delineare pergimus. Hæc itaque & alia talia vaſſalli curabant ex vi beneficiorum, quæ ſub dominis hæreditaria vice tenebant. Erat Mita Canonicorum beneficiarius anno MCXCIIII. quod ex eorundem conſtat autographis. Hæc autem inde teſtes jactabant. *Scio quod ſedimen Mitte eſt feudum hereditarium domus. Et adhuc non ſunt duo anni quod Canonici Padue eum placitavit de dicto ſedimine dicentes, quod erat feudum coquine. Et Mitta reſpondit dicens, quod dimidiam partem coquine debebat eis facere, & non plus. Et obtinuit Mitta; quod medietas ſervicii coquine per tempora per iſtud feudum, & aliud quod a Canonica habet, debet facere*. Teſtis alius addiderat. *Quod vidit patrem Mitte eſſe coquum Canonicorum; & dicebatur quod dictum ſedimen cum alia terra erat ſuum feudum coquine*. Feudum coquinæ ſic eſſet Ducangio, nempe *cum vaſſallo ex coquina domini parentur dapes* nomine *feudi*. Nobis eſt jus in officium coquinæ, quod oritur ex iure fruendi *ſedimine* prædioque, quod habet conditionem ſeu miniſterium coquinæ. Sic erat ærarii feudum feudumque cellarii, ſeu canipæ feudum, quod iis idem eſt; nempe jus in ſervicium canipæ nexum beneficio. Ex. gr. mihi ope Vitaliani mei de Donatis autographum eſt, *milleſimo ducenteſimo octuageſſimo octavo indictione prima die quinto intrante decembri*. Quo *Canonici ad carzeres*, & communia *Gazi & Vigizoli* conſenſerunt in *dominos Canamellem Ferrarienſem decretorum doctorem, Petrum judicem domini Belli de Eſt, Antonium filium domini Naſinbene de Canale caniparium potentiſſimi viri domini Obizionis marchionis Eſtenſis in Eſte, tamquam in arbitros*. Antonius iſte caniparius Atheſtinæ canipæ præeſſe poterat aut ad ſalarium, quod ajebant, aut ad feudum. Si præerat ad feudum, vides illud famu-

inulitium feudumque canipæ, de quo quæritur. At ſi canipæ præerat ad ſalarium, quod eſt non perpetuo jure tum ſervicii tum beneficii, ſed temporariis hinc officio, inde ſtipendio; tunc ne ceſſabat quidem feudi vocabulum. Sic erant ſtatuta Mutinenſium lib. I. *Poteſtas recipiet pro ſuo feudo & ſalario ſex menſium MCC. libras*; apud Muratorium Differtat. XLVI. Nam de noſtris afferre non eſt opus. Et Cangius ad *feudum annuum* redigit plures officiorum penſiones, eaſque feudi vocabulo traductas probat. Ergo canipæ feudum pariter hic habes, h. e. ſalarium ac mercedem iis debitam qui canipam curabant. Atque ita feudum canipæ vel hoc nomine pertinet ad jus in adminiſtrationem curamque canipæ. Curam hanc canipæ *Canipariam* vocabant, ut ex allato Statutorum libro rubricaque XIV. *Teneantur caniparii ſolvere ſalaria officialibus preconibus & capitibus centenariorum & aliis qui fuerint in officio, ſecundum quod eis in ſtatuto conceſſum eſt tempore ſue caniparie*. Sed quæ tandem canipa hæc? Utique cella condendis vinariis, & arca recipiendis pecuniis. At non ſatis. Erat aliarum quoque rerum congeries. Habe ſacramentum canipariorum, quod eſt in eodem Statutorum libro pariter *ante milleſimum ducenteſimum trigeſimum ſextum*. *Juro. Quod bona fide ſalvabo & cuſtodiam pignora pecuniam blavam & alia bona que mihi pro communi Padue conſignata fuerint*. Eoque præterea loco *ſtatutum* eſt *ante* MCCXXXVI. quo prohibitus eſt caniparius alteri recludere *vinum blavam pannum equos vel aliqua alia mercimonia ſive res*. Ergo fere omnes urbis opes, & ultra quam creditur, erant apud caniparios, & hæc omnia condebantur in canipis. Ajo canipas. Erant quippe duæ; quod ex hac etiam *rubrica* ſic probo. *Poteſtate domino Giberto de Gente milleſimo ducenteſimo ſexageſimo tercio. Denarii omnes qui recipiuntur occaſione tolloneorum ſeu datiorum debeant ſolvi tantum ad unam de canipis communis: & condepnationes & affictus ſtationum & cetere ſolutiones & receptiones fiant ad aliam canipam. Securitates vero fieri poſſunt ad utramque canipam*. Sic obiter executi ſumus & de canipis & de canipariis, hoc eſt, aggreſſi nummarias res, etiam cuſtodes nummorum cuſtodiaſque deſcripſimus. Ipſum modo decretum recolo, quod his occaſionem dederat. Sic habet: *Statutum vetus conditum ante milleſimum ducenteſimum trigeſimum ſextum. Caniparii teneantur & debeant pro communi & occaſione communis ſolutiones recipere & facere tantum in denariis Venetis groſſis cum decem & octo denariis parvis pro libra; excepto quando numerus ſeu quantitas in groſſis compleri non poterit, quod tunc liceat eis dare & complere in parvis uſque ad viginti ſeptem denarios parvos*. Is tum quoque cultus apud nos Venetis nummis & maxime groſſis.

Age nunc parvos, quos & denarios & nummos & menutos eodem vocabulo ferri vidimus, adde pizolos, & bagatinos. Eos Muſſatus aſſes haud ſemel vocat. Hi numero duodecim valere ſolidum pergebant anno quoque *milleſimo ducenteſimo octuageſimo nono indictione ſecunda die undecimo exeunte junio Padue. Debeat ſolvere libras quingentas denariorum Venetorum parvorum in tribus pagis, ſcilicet libras centum & ſexaginta ſex & ſolidos treſdecim & denarios quatuor denariorum Venetorum parvorum pro qualibet paga ſeu termino*; membrana eſt ex optimo codice marchionis Ubertini de Papafabis. Erantque ex argento vel anno *milleſimo treceteſimo trigeſimo indict. XIII. die Veneris XXVI. menſis ianuarii Padue. Pro pretio librarum trium millium & centum denariorum Venetorum parvorum de bono argento quos* &c. ex chartula ejuſdem codicis. Anno quidem *milleſimo ducenteſimo nonageſimo primo, die XV. octobris; aquilinorum quatuor & medium* vidiſti *denarios*. Ergo in iis ad medium denarium deducta res erat, hoc eſt ad quartam & viceſimam ſolidi ſectionem. Pariter & Imperialium; loco ſcilicet eodem, *quinque libras decem & ſeptem ſolidos, & medium denarium imperialium*. Clarius etiam *milleſimo ducenteſimo nonageſimo ſecundo indictione quinta. Quingentas ſeptuaginta novem libras, decem & novem ſolidos unum denarium & medium Imperialium Mediolanenſium*. Muratorius hos nummos ab *imperiali Ticinenſi* moneta vocat imperiales. Ex hoc autem loco cauſa nominis alia eſt: ab imperiali quidem moneta, ſed Mediolanenſi. Lege Statuta Piſtorienſium quæ Muratorius ex Benvogliento dedit Antiquitat. Diſſertat. L. Tom IV. pag. 538. §. 22. *Statuimus* &c. *Si autem ferrarius fecerit ferrum non de ſuo ferro, tunc accipiat pro factura & ferratura unum denarium & dimidium & non plus*. Ergo hæc medii denarii diviſio non tantum in idea, ſed & in manibus agentium erat. Apud Venetos adhuc ſecabantur in partes quatuor ex Dandulo ad annum forte MCCLXVII. Tom. XII. rer. Italicar. pag. 372. *Civitas*, inquit, *rivoaltina quæ mediatione canalis hactenus diviſa fuerat, nunc ex lignei pontis conſtructione unita eſt, & appellatus eſt pons ille de moneta; quia prius quam factus eſſet,*

 tran-

tranſeuntes monetam unam vocatam Quartarolus valoris quartæ partis unius denarii Veneti nautis exſolvebant . At ii quidem denarii fuerint ex groſſis : ut proinde mirum non eſſet , eos in quatuor aut etiam quinas diſtrahi partes , ut cap. XII palam eſt . Sed ea Imperialium maxime gradatio in *libras* & *ſolidos* , & *denarium* ac deinde *medium* denarii , nonnullam mihi parvorum quoque ſuſpicionem ingerit . Eaque multo magis invaleſcet ex monumentis quæ reſervamus XI. capite . Nunc ſatis . Hactenus eos nummos expendi quos Patavina Civitas ex aliis hauſerat . Momenta quæ Seculo decimo , vel ſequente , quæque duodecimo poſui , notabiliora ſunt , quoniam vix alia præter hæc ſuppetunt , unde res eas ornes . Ævo decimo tertio multa collegi , plura dimiſi lapſus in ea proxime tempora , quæ nummos a Patavinis ipſis conditos dabant . Ratio quippe monebat , alienis ſepoſitis domeſtica perſequi .

CAPUT VII.

De nummis Patavinæ monetæ . De falſariis .

„ POteſtate domino Jacopino Rubeo mil„ leſimo ducenteſimo ſeptuageſimo quar„ to . Nulla moneta expendi debeat in „ civitate Padue exceptis monetis Venetis „ groſſis , Veronenſibus , Paduanis , & Tri„ dentinis groſſis ; & exceptis denariis parvis „ Venetis , Paduanis & Veronenſibus , qui „ expendi poſſint ut eſt hactenus conſuetum . „ & omnes alie monete predictis exceptis „ forbanniantur de Padua & Paduano di„ ſtrictu : & exquiratur ſacramento a gaſtal„ dionibus frataliarum , campſoribus , & „ mercatoribus , quod non accipiant alias „ monetas preter predictas niſi pro argento „ rupto . Et denarii Venecialium groſſi ac„ cipiantur & expendantur pro denariis vi„ ginti octo parvis pro uno , ſecundum quod „ expenduntur Veneciis : & non currant cum „ aliquo alio lazo . Et hoc vendicet ſibi lo„ cum & obſervetur a paſca majori in antea : „ & uſque ad dictum terminum quilibet ha„ bens de dictis bannitis monetis poſſit ex„ pendere & de eis exire . A dicto vero ter„ mino in antea ſi quis dederit de ipſis mone„ tis contra formam predictam , ſolvat pro „ banno libras decem denariorum parvorum . „ Et quilibet poſſit accuſare , & ei credatur „ cum duobus teſtibus bone fame & oppinio„ nis : & accuſator habeat medietatem ban„ ni . Et accipiantur ſecuritates a campſoribus „ de predictis ſervandis : & illi de fratalriis „ jurare debeant obſervare predicta ut di„ ctum eſt „ . Hoc erat populi Patavini decretum , quod exacto jam capite verſabam . Non illud ex integro dedi ; ne , dum peregrinos adorno , cogerer urbanos quoque nummos ingerere ; quorum curioſitas animum aliis intentum diſtraheret . Ergo Patavini ſuas hoc anno locoque monetas habent , parvas & groſſas : parvas Veronenſibus ac Venetis pares , Tridentinis diſpares ; has quippe rejiciunt : groſſis Veronenſibus ac Tridentinis ſimiles , diſſimiles Venetis ; has quippe diſtinguunt . Addunt eas omnes ordine ſic valituras , *ut hactenus* inſtitutum eſt . His ergo pecuniis aliquas ætates adſignant . Et certe diu valuiſſe Venetam , diu Veronenſem probavimus . Hoc autem de Tridentina non liquet. De Patavina videndum eſt .

„ Anno milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo „ tertio indict. prima die X exeunte majo . „ In Eccleſia S.Pauli,de Monteſilice Bonifacius „ Clericus „ Eccleſiæ ſuæ nomine pepigit cum popularibus ſuis „ ſolidos XXVIIII. denario„ rum parvulorum de Padua : „ quod ex archetypo Monſilicanæ plebis eſt . „ Anno mil„ leſimo ducenteſimo ſeptuageſimo primo in„ dictione quartadecima die quartodecimo in„ trante novembri . In Eſte . Primerius ſar„ tor de Eſte pro libris octuaginta denario„ rum Paduanorum parvorum vendidit „ quidquid jurium „ habebat in uno caſamento „ ſuper pratum mercati in Eſte „ Quod eſt ex autographo matronarum S Stephani. Rurſus eodem „ milleſimo duceteſimo ſeptuageſi„ mo primo indict. quartadecima die ſabati „ nono intrante madio . Padue in communi „ palacio . Cum ad inſtanciam creditorum „ bona Lanzaroti quondam Frugerii de pon„ te corvo forent cridata ad vendendum tri„ bus vicibus in diebus lune in platea com„ munis & in capite ſcalarum , & totidem „ vicibus ante domum habitacionis ſupradicti „ Lanzaroti ſecundum formam ſtatuti com„ munis Padue pro libris quinquaginta qua„ tuor denariorum Padue : quas dominus „ Marſilius filius olim domini Partinipei judi„ cis ſtipulatione promiſſit „ &c. quæ ſunt ex autographo cœnobii ad D. Antonium . Probant hæc nummos Patavinæ monetæ jam patriis menibus & agris effuſos , jam rebus æque publicis ac privatis adhibitos , jam ſacris ac profanis hominibus obvios ante Decretum

rum quod extitit anno MCCLXXIV. Poſt ipſum vero decretum ſic erat „ milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo ſexto indict. IIII. die „ VIII. exeunte novembri . Padue in hora S. „ Urbani --- Manelda uxor Albertini &c. „ fuerunt confeſſi ſe emiſſe & accepiſſe medium peciam optimi panni vergati ſantellarii pro precio librarum trium ſolidorum ſex „ & dimidio denariorum Padue parvorum a „ domino Philippo . „ Quod autographum eſt ex Canonicorum ſcriniis . Et „ milleſimo „ ducenteſimo ſeptuageſimo octavo indict. „ ſexta die nono intrante februario ſub porticu venditricis „ in Monteſilice . „ Juſtina „ quondam Martini Capucii de Monteſilice „ pro libris centum denariorum parvorum de „ Padua vendidit unam peciam ſclavarum vinearum circa medium campum poſitam in „ monte Richo ubi dicitur rivus Freolſus . „ Id ex authentico S. Franciſci quod eſt apud Montemſilicem . Denique „ milleſimo ducent. „ nonageſ. ſeptimo indict. decima die ultimo „ exeunte januario in Monteſilice . dominus „ Lanzarotus quondam domini Lambertini de „ Monteſilice recepit a Bartholameo dicto „ Ximaio quondam Guidonis de Carlaxare de „ Monteſilice partem ſibi contingenti de uno „ debito librarum quinque & denariorum duodecim denariorum Padue , quos denarios „ dare tenebatur eidem „ Lanzaroto . Quod ex autographo eſt . Id autem erui ex eodem tabulario . Chartas iis ſimiles , quas habeo , reliquas omitto ; quod nec lucem prioribus afferant , & idem legenti deſcribentique faſtidium creent . Malo quædam de falſis nummis ac falſariis adiungere , quorum tractatio huic tempori locoque apta eſt . Ex iis enim , ut externarum , ita monetæ quoque noſtræ decus attentari mos erat . Hinc vel *ante milleſimum ducenteſimum trigeſimum ſextum* ſic jurabant Patavini prætoris officiales . *Juro* . *Falſa penſa vel falſa moneta aut falſa menſura non utar, nec uti faciam . Et , ſi ſciero aliquem falſa moneta vel falſa penſa uti vel uti velle prohibebo bona fide ; & poteſtati vel ſuo judici aut alii ejus nuncio , quam cicius potero , manifeſtabo & dicam . Et juro . Omnem monetam falſam, & ſpecialiter denarios parvos , que ad manus meas pervenerit , bona fide & ſine fraude deſtruam & deſtrui faciam* . Id ex antiquiore Statutorum codice lib. I. rubrica X. pag. 23. Quæ quidem ad falſas monetas pertinent ; altera vero charta pertinet ad monetarios ; eaque eſt ex autographo Canonicorum . „ milleſimo ducenteſimo ſexageſimo primo indict. „ quarta die nono exeunte majo . Padue . „ Jacobus de Carturio Canonicus Paduanus „ appellavit & dixit in hunc modum . Dicit „ & proponit & excipit Jacob. de Carturio . „ Quod littere que dicuntur impetrate ad vos, „ domine Epiſcope Paduane , nomine Leonardi primicerii Caſtellani contra ipſum Jacobum ſuper canonicatu & prebenda olim „ Petri de Abbatiſſa Canonici Paduani , ſunt „ obtente ſcienter per dolum . Preterea dicit „ & excipit contra predictum Leonardum , „ qui eſt multis criminibus irretitus , & noviter fabricavit falſam monetam . & propter „ fabricationem falſe monete fugit de Veneciis ; & per Ducem & commune Venetiarum eſt bannitus & poſitus in banno . „ Propter hoc tam de falſa moneta , quam „ de homicidiis ab ipſo perpetratis Veneciis „ & alibi publice eſt infamatus . „ Et in ipſo quem dixi vetuſtiore Statutorum codice ſcilicet ad calcem pag. 282. rurſus antiquo ſtylo nempe Seculi XIII. legere eſt *pacta conditiones & ordinamenta inter commune Padue & commune Tarviſii*. quo loco ſic eæ civitates utrinque conveniunt . *Item ſi aliquis commiſerit homicidium ſive predam furtum vel prodicionem civitatis , ſeu caſtri , burgorum ; vel falſitatem monete in civitate Tarviſii vel diſtrictu ejus , & venerit in civitate Padue vel diſtrictu ejus ; poteſtas Padue ad requiſitionem poteſtatis & communis Tarviſii ipſum malefactorem debeat facere detineri , ſi in civitate Padue vel diſtrictu poterit inveniri ; & ad civitatem Tarviſii ſub fida cuſtodia tranſmitti* . Contra Tarviſini reponunt . *Item ſi aliquis commiſerit homicidium* &c. *vel falſitatem monete ---- poteſtas Tarviſii malefactorem debeat facere detineri ; & ad civitatem Padue tranſmitti* . Actum id *viris nobb. domino Jacobino Rubeo poteſtate Padue , & domino Matheo de Corigia poteſtate Tarviſii* , velut eſt in ipſo titulo pactorum . Nobis authentica duo ſunt , in quibus ex æquo Prætores hos ire videas ; alterum e chartario S. Stephani . *milleſimo ducenteſimo ſexageſſimo ſexto indictione nona die duodecimo intrante decembri . Ego Aleardus exiſtens in officio communis Padue in ſecundis quatuor menſibus regiminis nob. viri domini Jacopini Rubei de Parma poteſtatis Padue* . Alterum eſt ex publicis Tarviſinorum membranis anno *milleſimo ducenteſimo ſexageſimo ſexto indict. nona die ſabbati decimo tercio intrante novembri preſente viro nobili domino Matheo de Corigia poteſtate Tarviſii* . Plura præter hæc nobis urbis utriuſque teſtimonia ſunt , unde ge-

geminis viris alias epochas des. Sed nullibi tam bene cohærent. Alia pariter oſtentationi ſerviunt, & negotium implicant. Non ſic amamus eruditos haberi. Tarviſinorum chartas in promptu fecerunt viri Comites Henricus, & Victor e Scotis ambo fratres, ambo genere doctrina virtute nobiles. Henricus in hoc opere rurſus audiet; Victor in aliis: utrique devotum ex merito ſenſum perpetuo deferam.

Tertium modo Statutorum volumen adtexo, quod eſt chartaceum quod in bibliotheca S. Franc. *Poteſtate domino Uberto de Cancellariis M. III.c XVI. Si aliquis monetam falſam fabricaverit vel expendiderit aut receperit vel tenuerit in Padua vel Paduano diſtrictu, condemnetur*. Iteratæ leges crebra monetariorum flagitia indicant. Quid ex alio Statutorum codice? quem capite ſuperiore diximus exaratum MCCCCXX. Sic habes lib. III. rubric. XVI. *milleſimo trecenteſimo vigeſimo nono de menſe ſeptembris. Nulla falſa moneta fabricari vel expendi debeat in Padua vel Paduano diſtrictu. Et quicumque fabricari fecerit vel fabricaverit aut ſcienter ad civitatem Padue vel diſtrictum Padue attulerit vel expendi fecerit, & qui ejus mandato expendiderit falſam monetam, ultimo ſupplicio mortis per incendium puniatur; vel aliter etiam pecuniariter pro qualitate criminis, & perſone*. Quod eſt ad falſarios. Quoad falſos nummos hæc adnotant. *Omnes caniparii, maſſarii, collectores daciarum & daciorum communis, campſores, aurifices, & mercatores pannorum, & mutuatores ad tabulam jurare teneantur primo menſe cujuslibet regiminis incidere per medium in duas partes omnem monetam falſam que ad eorum manus ſive preſenciam quocumque modo pervenerit, & cujuſcumque fuerit*. Additum & nummis utique legitimis at minime receptis. *Nulla moneta etiam bona & vera, que non ſit & uſualis bene expendibilis, expendatur vel detur aut recipiatur in Padua vel Paduano diſtrictu pro aliqua re, ſalvo quod vendi poſſit pro metallo rupto, ſub pena librarum decem parvorum cuilibet contrafacienti*. Quæ ſic rei publicæ intererant, ut *omnes gaſtaldiones fratalearum & homines de frataleis primo menſe cujuslibet regiminis* tenerentur *jurare obſervare predicta*. Quod *ſi quis ignoranter falſam monetam vel aliter non bonum expendiderit, ſi fuerit de fratalea campſorum & auriſicum vel de mutuatoribus predictis, condempnetur in quadruplum de bona moneta; & de ignorantia ſit in determinatione domini Poteſtatis, & etiam de bonitate monete cum conſilio peritorum circa bonitatem monete*. Demum eo decreto cautum eſt, ut *ſi quis monetas sbolzonaverit abraderit turiſerit vel tonſaverit vel aliter deterioraverit, condempnetur in lib. XXV. pro quolibet & qualibet vice & plus vel minus pecuniariter vel corporaliter pro qualitate criminis, & perſone in arbitrio Domini, & domini Poteſtatis*. Adeo erat rei monetariæ ſumma religio. Ne rideas ad verbum *sbolzonaverit*. Hæc ævi loquacitas. In alio codice Statutorum pariter ejuſdem temporis ac tabularii alia eſt lectio. *Qui monetam sbolcionaverit abraſerit tonſaverit vel aliter deterioraverit*: eaque melior eſt. Et adhuc *sbolzonare* nummos ajunt, quos in dorſum malleo tundunt antequam cudant. Sed eos ita poſt typum quatere nefas. Ergo nummi vel in faciem, vel in gyrum devaſtari poſſunt. Hoc modo *sbolzonari*, altero dicuntur abradi. Tertio poſſunt & in orbem cedi, quod eſt tonſari; *ſtronzare* jam dicunt, haud minus horrido vocabulo. De quo ſic in eodem codice libr III. rubric. XXXIX. *Poteſtate domino Marco Dandulo, & Capitaneo domino Laurenc. Bragadeno MCCCCXX. Perſona aliqua tenere non debeat aliquam monetam falſam aut tonſatam vel ſtaronciatam, etiam ſi eſſet de bona & uſuali moneta, niſi in duas ad minus partes inciſa ſit*. &c. moxque additum. *Si vero eſſent ducati vel florent vel alia moneta de auro que eſſet falſa aut tonſata vel ſtronciata vel ad aquam vel aliter malitioſe deteriorata, tunc & hoc caſu incidantur*. Ad aquam ſcilicet fortem corrumpi moneta poteſt. Alia petas ex monetariis In utroque codice decretum verbis iis clauditur. *Et milites domini poteſtatis ſaltem omni menſe de predictis inquirere teneantur*. Eos initio vocavimus officiales, eoſque jam jura os vidimus in has leges ante MCCXXXVI. Quid eſt autem quod Muſſatus libr. XIV. *de geſtis Henrici* memorans factum, quo Patavinæ cohortes Veronenſium mœnibus effuſæ ſunt anno MCCCXIII. ſic fere diſſerit?

„ Cumque ad ſuburbanum, ubi S. Michae-
„ lis baſilica erat, permeaſſent, fixis acie-
„ bus ante Veronæ conſpectum, Vinciguer-
„ ram S. Bonifacii Comitem cum ſtipendia-
„ riorum cohorte ad portas urbis currere
„ permiſere --- Penetralia civitatis plena ti-
„ moris erant, vixque Federicus della Scala
„ qui Poteſtatis vices pro Cane conſanguineo
„ gerebat, ad portas claudendas inſtante
„ metu ſuffecit. His qui citra Aticem am-

nem,

„ nem, qui urbem interſecat, ultra pontem „ diffugientibus theſauros charoſque penates „ ---- vehentibus ad ſalutemque trahentibus „ ---- At Paduanorum Poteſtas, dum hora „ declinantis ſolis regreſſum appeteret, nec „ *&c.* ſignum receptui dari juſſit .. Et qui „ prælia efflagitabat Vinciguerra Comes cum „ Paduanorum juvenum certamini inſiſtentium „ revocatus eſt ... VIII. Kal. Julias anni Do- „ mini XIII. CCC. milleni. Tunc ... Padua- „ næ acies .. gemina dumtaxat arce dimiſſa, „ quæ in apicibus montium Suavii & Ilaſii „ eminebat, igni populationique conſumpſere „ --- diruptaque ac exuſta altiſſima Canis „ Grandis palatia, quæ in Monte aureo, „ Calderio, Suavio, & Ilaſio erant „. Poſt idipſum recolens Epiſtola XVII. verbis iis uſus eſt:

Ad veſper vergente die divellimur inde
In medio pugnæ, atque inhonoram linquimus urbem
Per lapidum jactus & adempto jure MONETAE.
Fundimur in reliquos agros & ditia regna ---
Sternitur hic pulcher mons Aureus, altaque Grandis
Aula Canis; noſtro ſuccumbit Ilaſius igni,
Uritur & magni ditiſſima villa Suavj.

Si verbis inſtas, id obtines, ut eo die Patavini facultatem cudendæ pecuniæ Veronenſibus ademerint. Quod neſcio quì fieri poſſet. Tamen hoc diſſimulari non debuit.

Æreum hic nummulum dabo ex Arigonii cimelio, ſimul e ſcriniolo meo. Hinc PADUA litteræ ſunt, inde CIVITAS. Apud Muratorium quoque primus in indice Patavinorum eſt. Ei vero ſtante Republica cuſus habetur. Item mihi. Qua autem Republica? Nempe quæ fuit ab anno MCCLVI. quo pulſus eſt Ezelinus, ad annum MCCCXVIII. quo ſunt inducti Carrarienſes. Et ipſa nummi ſpecies annos ejus æræ poſtremos indicat. Alios præterea quatuor eidem Reipublicæ Muratorius aſſerit. Id perperam. Quartus enim nihil niſi P. litteram præfert, quæ ſi Patavium, cur non & Parmam, Peruſiam, Piſaurum, Placentiam, vel alias urbes? Ego ipſum penes Arigonium vidi, nec quidquam inde certum habui. De tertio & quarto aliàs. Nunc de ſecundo.

CAPUT VIII.

De nummo PADUA REGIA CIVITAS.

SEcundus ex argento Nummus eſt. Hinc *aquila* tenet, inde *crux*; adde *clypeolum* faſcia trajectum: titulus eſt PADUA REGIA CIVITAS. Hæc nummi deſcriptio, cuique facilis; eadem foret explicatio, ſi provinciam hanc haberemus integram. Sed qui hæc antea volverunt, omnia commentis & anachroniſmis infuſcant. Hinc altius intendenda res, ut præjudicia ſubſidant. Nam vulgo fabulæ quam veritas credibiliores ſunt. Hunc itaque nummum primus edidit apud nos *Aulæ Zabarellæ* ſcriptor anno MDCLXX. Fecit hoc autem rudibus admodum typis, & qui non archetypi formam ſed tractatoris inſcitiam probarent. Eos tamen & Urſatus in ſuam tranſtulit *Hiſtoriam* quæ prodiit anno MDCLXXVIII. Scriptor uterque nummum non tam edidit, quam prodidit. Editionem vero malam pejor interpretatio ſecuta eſt. Uterque nummum ſub Epiſcopo Bernardo conſtituunt. Hunc autem ſub geminis Henricis Patre qui ceſſit, Filio qui cepit anno MLVI. ſera res. At cauſas tantæ vetuſtatis has habent. Primam quod Bernardus ille Pontifex e Maltraverſis erat. Alteram, quod ipſe clypeum ſic zona diremptum ferebat. Tertiam quod ab Henrico monetæ jus hauſerat. Hæc illi. Verba ſingulorum non addo, ne nimium nugas eas palpem. Mitto quoque de reliquis eorum vitiis ambagibus antilogiis ac nævis; ne, quæ nihil valent, etiam refellendo concelebrem. Quod caput eſt urgeo, nummumque Bernardo Pontifici detraho. Cauſæ mihi ſunt eædem tres, quas iſti contra prætendunt, nempe Diploma, Clypeus, ac Maltraverſi nomen. Ad primum. Diploma datum MXLIX. ſic habet. Ait Henricus Rex. *In una ſuperficie denariorum noſtri nominis & imaginis impreſſionem, in altera vero ejuſdem Civitatis figuram imprimi juſſimus.* Ex. gr. Nummi Bergomenſes hoc modo ſunt. Ab una parte vultum Cæſaris habent, ac FEDERICUS IMPERATOR. ab alia typum civitatis, ac PERGAMUM. Muratorius eos aſſert. Ita ſi noſter a Bernardo eſt, habet Henrici nomen ac faciem, præterea civitatis effigiem. Sic enim ab Henrico præſcriptum eſt. At ipſe nihil ex iis. Ergo a Bernardo non eſt. omnia ex ipſo diplomate

conſtant . Age de clypeo . Clypeum faſciola ſectum , qualis in nummo eſt , dicunt eſſe Maltraverſium . Non abnuo . Zambonus Andreæ de Favafuſchis hæc de Maltraverſis habuit Anno MCCCXXX. *Signa ferebant videlicet ſcutum , in cujus plano aureo mediabat ex tranſverſo binda viridis* . Eum Codicem ex ſua bibliotheca Facciolatus indulſerat ; unde manuſcriptos & alios .

At clypeos hos , ut ajunt , gentilitios ætate Bernardi quærere , puerilis inſcitiæ eſt . Ea quippe familiarum ſtemmata vel arma vel inſignia quæcumque voces , tantum poſt Crucesignatorum motus invaleſcere cœperunt , hoc eſt poſt annum Chriſti M. C Quod inter eruditos jam conſtat . Imo notandum eſt , viros ſacros etiam ſerius aliis hujuſmodi familiæ ſymbolis uſos . Cauſa patet , quod hæc iis commendarat occaſio bellorum , quæ minus alteros urgebant . Hinc Mabillonius (De re diplomat. lib II. cap XV. num. II) *Quod* , inquit , *attinet ad ſcuta gentilitia Epiſcoporum , nullum vidimus qui ea adhibuerit antiquiorem Thoma Belvacenſi , qui in litteris pro Compendienſi monaſterio datis , anno MCCLXXXIX. in contraſigillo inſignia ſua exhibet* . Hanc vero conſuetudinem vix ante quadraginta annos invectam putat . *Sub medium* , inquit , *ſeculum XIII. Epiſcopi more Nobilium inſignia ſua contraſigillis apponere cæperunt in recta ſuam ipſorum effigiem retinuere* . Nobis idipſum patet ex noſtris . Habeo quippe ſigillum , GERARDI DEI GRAC. Patavini præſulis anno *Milleſimo centeſimo ſeptuageſimo primo , indic. quarta die quinta intrante menſe quod eſt nominatum junii* . Sigillum quoque JORDANI DEI GRACIA PADUANI EPISCOPI . *milleſimo ducenteſimo vigeſimo indictione octava die quarto exeunte aprili* . Rurſus & S. JACOBI DEI GRA PADUANI EPI . *milleſimo ducenteſimo trigeſimo tercio . indictione ſexta . die veneris ſexto decimo decembris* . Hæc infixa Canonicorum chartis . Adde e S. Stephani chartario S. IOHIS DI GRA EPI PADUANI , quod eſt anno „ milleſimo „ ducenteſimo quinquageſimo ſexto indict. „ quartadecima . die ſeptimo exeunte no„ vembri „ . Nihil in iis præter Epiſcopi ſtantis effigiem . Ita Epiſcopi . Quid eorum Vicarii ? E Monſilicano S. Franciſci tabulario habes „ Domini Guilielmi Viſiani cle„ rici Vicarii venerabilis patris Domini Ber„ nardi Dei & Apoſtolica gratia Epiſcopi Pa„ duani unam litteram ſigillatam ſigillo dicti „ domini Guilielmi . „ Praefert „ ymaginem „ Virginis Marie cum filio ſuo in brachio „ . Charta eſt , „ milleſimo duc. octuageſimo „ nono indictione ſecunda die ſeptimo intran„ te auguſto . „ Hoc vero ſigillum reipſa pendet ex charta S. Stephani data „ milleſimo „ duc. octuageſimo octavo indictione prima , „ die ſabbati quarto ſeptembris ; „ in eo autem litteræ ſunt S. VICARII EPI PADUAI . At ſigillum prorſus idem Patavini quoque Canonici tenebant ,

„ Milleſimo ducenteſimo . XXVIIII. in„ dictione ſecunda , menſis martii die XI. „ Quo „ Jacobus de Corado Archipresbiter & „ totum Capitulum eccleſie Paduane procura„ tionem fecerunt ſigillatam quodam ſigillo „ cujus circumſcriptio talis erat Sigillum Ca„ nonice Paduane . In quo etiam erat in„ ſculpta imaginem genetricis Dei Marie re„ tinens Filium in brachiis . „ Extat in codice tabularii S. Juſtinæ . Non ergo aut Epiſcopus , aut Epiſcopi Vicarius , aut Canonici Patavinæ ſedis aliquid ex familia ſua in publicum adhuc invexerant . At ex membranaceo , cujus initium eſt . *Liber Alberti de Sancta Sofia* &c „ milleſimo ducenteſimo nonageſimo VI. „ indictione nona die XX. intrante aprili . „ Padue in monaſterio S. Antonii confeſſoris „ --- ibique dominus Petrus quondam domini „ Petri de Guitardo de contrata pontis ſalaro„ ci --- preſentavit reverendo in Chriſto patri „ domino Henrico Dei & Appoſtolica gratia „ Epiſcopo Clugienſi infraſcriptas litteras ex „ parte diſcreti viri domini Johannis boni Cu„ ſtodis & Vicarii Capituli Paduani Epiſcopa„ li ſede vacante , que litere erant aperte „ ſigilate rubea cera , in quo ſigilo erat ſcul„ pitus quidam bos cum quidam arbore ſupra „ literis dicentibus , que erant in dicto ſigi„ lo , S. Johis boni de Bovis . Cum capi„ te dictarum litterarum erat quedam balota „ in qua erat quedam aquila ſculpita . Qua„ rum literarum tenor talis eſt . Venerabili in „ Chriſto Patri domino H Dei & appoſtolica „ gratia Epiſcopo Clugienſi Joh bonus Cuſtos „ & Vicarius Capituli Paduani Epiſcopali ſe„ de vacante reverenciam „ &c Litteræ *Dimiſſoriales* erant , h. e. publicæ atque ex officio . Datæ *Padue in Epiſcopatu die XX. aprilis none indictionis* . Hæc ex archivo Papafavii mei, de quo paſſim in ſequentibus agendum eſt . Ex iis omnibus habes quo tempore Pa-

Patavini Præſules inſignia familiæ ſuis ſenſim monumentis induxerint : ac Mabillonium ex integro tenes . At noſtri jam ſentiunt ex eo ſtemmate quod in nummo eſt, ætatem Bernardi , quam ſub Henrico fingebant , procul abſcedere . Sin & nummum ex Patavini Pontificis officina volunt , eum in annos ævi XIII. poſtremos rejicere debent . At iis adimemus hanc curam . Nunc reſtat de cognomine Maltraverſio . Si noſtros audis , ea Familiæ fors . Alberto comiti Patavino filii erant Engulſus , & Maltraverſus . Ab Engulſo continuata comitum ſoboles ; a Maltraverſo Maltraverſi cœperunt . Iidem ſic ſigna mutarunt . Alberto ceſſit antiquum familiæ ſcutum faſciis ad perpendiculum rubeis albiſque ſex . Maltraverſus aliud a fratre ſcutum voluit colore croceum faſcia bifidum , quæ viridis erat , ab orizonte veniens . Hæc anno M. Venit autem filius a Maltraverſo Bernardus anno MXLIX. Patavinorum Pontifex ; venit & Albericus abnepos anno MCLIII. militum Dux . Huic filii duo Guizolus & Albertus erant . A Guizolo Lucii Comites , ab Alberto Comites de Montebello fluxerunt . Sic illi . Quot verba tot ſtultitias . Audi ex charta quam Vincentiæ apud S. Petrum habui . „ Dum in Dei no„ mine in Civitate Vicentia in domo Epiſco„ pio Sancte Marie per data licencia domnus „ Litekerio Epiſcopus in judicio reſideret „ domnus Huberius Comes iſtius comitatu „ Vicentino „ Hæc quidem autographa eſt , ſcripta „ milleſimo ſexageſimo ſeſto octavo die „ menſe november indicione quinta . „ Pariter autographa eſt altera e S. Felicis archivo . „ Milleſimo ſeptuageſimo ſeſto , quinto Ka„ lendas aprilius , indicione quintadecima . „ Conſtat me Ugicion comes comitatus Vi„ centino & filii quondam Uberto itemque „ comite abitator in loco & fundo que voca„ tur Muntebello , qui profeſo ſum ex na„ cione mea lege vivere Langobardorum , ac„ cepiſe ſicuti & in preſencia teſtium mani„ feſto ſum qui accepit ad te Uberti clerico „ ſancte ſedis Vicentine eccleſie germano „ meo , & eſt abitator in ſupraſcripto loco „ Muntebello . „ Nunc adde Syngrapham ex Lyronenſe chartario apud Bacchinium lib. IV. pag 164 In ea eſt „ Ubertus comes „ qui Maltraverſus vocor de Montebello filius „ quondam Uberti comitis : „ anno MCVII. Sequitur ex archetypo majoris eccleſie Montisſilicis anno „ milleſimo centeſimo vieſimo „ ſecundo , duodecimo Kalendas auguſti in„ dictione quintadecima --- Maltraverſus Vi„ centinus comes filius quondam Widonis „ comitis , qui profeſſus ſum ex nacione mea „ lege vivere Longobardorum „ . Maltraverſus anno quoque „ milleſimo . C. triceſimo ſe„ xto VI. Kalendas februarii indictione XIIII.„ ſtabat ex autographis apud Canonicos . At ex iisdem ceſſerat anno „ MCXXX. octavo . III. „ Kal. junii . indictione prima die dominico, „ quo laudantur ii tres „ Guido , & Girardus , „ atque Albericus filii quondam Maltraverſi „ comitis . „ Ei præter hos Ubertus etiam filius extitit ex Prataliense chirographo . „ Ubertus clericus jam Maletranſverſi filius „ anno Milleſimo . C. L. quarto . IIII. Kal. „ feb. indict. ſecunda . „ Qui mox *Padue Canonicus* audiit ex eorumdem Canonicorum tabulis anno Milleſ. C. XC. III ſignandis . Ibi Petrus teſtis ait . „ Jam ſunt XXXV anni „ parum plus vel minus , & vidi Ubertum „ de Maltraverſis Padue canonicum habitare „ in camera --- „ . Reliqua mitto . Tantum id noto . Rolandinus initio operis hæc habet . „ Contigit autem tempore hoc in partibus „ Paduanis nominatim in villa de Abano eſſe „ nobilem quemdam virum nomine Manfre„ dum Riccum qui erat altus & potens --- . „ Hic filiam habuit unicam nomine Cæciliam. „ Quo defuncto „ &c. Manfredus anno M. C. LX VI. vivebat adhuc ex membrana Prataliensis aſceterii . „ Milleſimo centeſimo LX. „ ſexto , die nono octubris , indictione XIIII. „ conſtat me Mainfredum Apani accepiſſe a „ te domno Martino --- Actum in Apano in „ domo domini Manfredi feliciter „ . Idemque deceſſerat ex autographo Canonicorum MC. „ LXVIII. indict. prima , XIIII. die „ exeunte madio „ . Quo lis erat „ de feodo „ quod olim fuit Manfredi de Abbano „ . Pergit Rolandinus , eam , quæ fuerat Manfredi conjux , nupſiſſe „ cuidam Nobili , unde „ poſtea prodiit proles de Maltraverſis in Pa„ dua „ . Facile eſt has nuptias in annum ferri M. CLXX. Nunc ſingula relegam . Fuit ergo domus olim de Montebello, quæ Vincentinos comites dabat . Hubertus anno MLXVI. genti dux . Huic MLXXVI. filii duo Ubertus & Ugicion . MCVII. fertur ex eadem familia Wido . Filius huic Ubertus . Hic autem ſe Maltraverſum notat eodem M. C. VII Deinde Maltraverſus apud omnes eſt . Ejus etiam filii modo Maltraverſi , modo de Maltraverſis : item nepotes . Unus ex iis Vincentia Patavium migrat anno MCLXX. Vide quot errorum moles uno velut ictu concidunt , & quo vere ſtatu Maltraverſium ſtemma ſit Ergo

go qui nummum derivant a Maltraverſis, eum volunt vel ab iis qui Vincentiam, vel ab iis qui Patavium tenebant. Si primum, ſeculo ſaltem duodecimo cogendi ſunt: ſi ſecundum, decimotertio. Sic ex diplomate Cæſaris, ex clypeo nummiſmatis, ex cognomine Maltraverſi nummum revocamus ab ævo Bernardi.

CAPUT IX.

De eodem nummo.

Ut epocham huic aptem, tria noto. Primum ſic eſt. Nummus ipſe præfert annos ultimos ævi XIII. primoſque XIIII. Formæ, lineamenta, colores ipſi, characteres, & omnia ſpirant eam temporis indolem. Nec eruditis inexplorata res erit; etſi melius hæc ſentias, quam probes. At certum eſt nummos, qui vetuſtiores hoc ſunt, eſſe rudioris operæ; qui recentiores, eſſe majoris induſtriæ. Scilicet is aquilæ typus in vetuſtioribus impolitior eſt; ea litterarum ſpecies in recentioribus elaboratior eſt. Elaboratas ajo litteras, hoc eſt, corruptas; additis ad eas lineis & radicibus intortis, unde ſecuta eſt veteris ortographiæ clades, cui Gotico, cui Longobardo characteri nomen eſt. Ea primum codices tetigit; inde lapides: in nummis ac ſigillis hoc ordine graſſata eſt. Ab anno MCCXL circiter ad MCCCXXX. flexit aliquantum litteras, & calami quidem ductus at breviores egit: inde licentius uſa calamiſtris, ipſas aliquando formas dum ornabat ſuſtulit. Et quidem nec initio hujus deerant corruptionis artifices, imo jam ſaxis omnibus ac membranis inſederant. Hinc & in nummo primo C verterunt in D.: T. mutarunt in M. Sed hoc inter initium fineinque ſeculi differt, quod quæ primum leviora fuerant, inde tolerabilia vix eſſe cœperunt. Quis e. gr. viceſimum ſextum nummum ſine tædio legat? quis nonodecimum, atque in ea tabula reliquos? inde duodecimum ac decimum tertium? Quis in area non crederet I.? I rurſus in octavo eſt. I. pariter in ſeptimo. Sunt hæc ludibria ſcalptorum non litteræ. Cœpit hæc inverecundia medio circiter ævo. Nec ſilendum de Muratorio. Dat is in Diſſertat. XXXV *de Sigillis* utique ſigilla duo, nempe S. AZONIS DEI ET APLICA GRA ANCHONE ET ESTENSIS MARCHIONIS. Et S. ALBERTI MARCHIONIS ESTENSIS VICARII CIVITATIS FERRARIE PRO SCA ROMANA ECCLESIA AC MUTINE D. GENERALIS. Alberti ſigillum ſtatuit anno MCCCXC quod bene habet. Azonis autem vel MCCVIII vel MCCLX. vel MCCCVIII. quibus Azones eo titulo tres erant. Mihi nulla ex iis epochis placet, multoque minus priores duæ. Tertia non itidem. Quod in utroque ſigillo fere ſimilis eſt labor, artificiſque modus ac litterarum ſpecies. At certa diſſimilitudo eſt operum, quæ MCCC. circiter anno facta ſunt, & quæ circiter anno MCCCC. Quod in primis hoc novæ ſculpturæ vitium veluti naſcens, in alteris adultum eſt. Ajo de ſigillis ac nummis. Præter eos tres Azo eſt quartus ex authentico quoque Papafaviorum *mill ſimo trecenteſimo nonageſimo, indictione decima tertia, die veneris ultimo menſis decembris --- in villa Merlarie --- cujus proprium eſt Azonis Marchionis Eſtenſis vel magnifici domini Alberti Marchionis Eſtenſis*. Huic potius Azoni ſigillum cenſeas, & alteri, velut opificio eſt, ævo quoque par habeas. Hæc egeram; Botius autem meus municeps attulit ſigillum, quod in agris Monſilicanis effoderat. Erat opere excavato ſeu diaglyptico, velut hæc fere monumenta ſunt. Aream linea ſecuerat in duas partes; alteram circinus, alteram ſemiglobuli plures implebant. Erat inſcriptio S. ALBERTI IUD DE MANTELLA. Quæ quidem litteræ adeo erant ſimiles iis, quas in hoc nummo vides, ut eandem ſeu manum, ſeu ſcholam referrent. Ego principiis meis hærens inſpecto, ſtatim ſigillo chronologiam dedi, qualem nummo dederam; nempe vel exitum ſeculi XIII. vel ſequentis initium. Res ætate Alberti judicis æſtimanda erat. In eam ergo quæſivi, meaque adverſaria excuſſi. Cœperam ab anno MCCCXXX recurrens uſquequo trahebat ea me characterum ſpecies. Anno tandem MCCLXXIII hanc offendi notulam. Ea e Stephanenſibus autographis eſt. *Ego Baſilius --- exemplavi juſſu domini Alberti judicis a Mantella exiſtens in officio communis Padue in ſecundis quatuor menſibus poteſtarie domini Michaelis de Auro de Venecia Padue poteſtatis milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo tercio indicione prima, die quartodecimo exeunte Januario*, quod eſt, octavodecimo. Tunc vidi conjecturas meas in hiſtoriam verti. Jam certa eſt Alberti judicis ætas; ætas quoque certa ſigilli eſt. Ex iis autem certa pariter ætas eſt nummi: quod eadem utrinque rationum momenta ſunt. Eum ego nec urgeam ante MCCL. nec poſt MCCCXL. Alterum quod noto ſic eſt.

Scu-

Scutum zona ſic ab orizonte trajectum Ducibus Auſtriacis eſt ſymbolum . Patet id quidem ſpectantibus inſignia gentis auguſtæ , quæ paſſim ſunt . Charta vero eſt *milleſimo trecenteſimo ſexageſimo quinto indictione tertia* menſe decembri , quæ laudat *quaſdam litteras pergamenas in Theutonico ſcriptas illuſtrium principum Rudolphi Alberti & Leopoldi ducum Auſtriæ Germanorum ſuis veris ſigillis* inſtructas . Hæc autem diu ſigilla verſat : ſic de ſecundo memorat . *Octo* conſtabat hemicyclis . In primo *galeam criſta Auſtrie* ferebat , *& clypeum dicti Ducatus* . In altero *clypeum Ducatus Karinthie in cujus una media parte tres leones : & alia pars medium clypeum Auſtrie Ducatus oſtentabat . In tertio Ducatus Carnolie , qui aquilam ſuper alas* &c. *Quarto comitatus Ferretis . Duorum piſcium imagines* habebat . *Quinto dicto clypeo Auſtrie occupato . Sextus ſemicirculus clypeum comitatus Habſpurgk , qui leonis effigiem quaſi ad curſum diſpoſiti* reddebat . *Septimus comitatus Tyrolis , quem aquila quaſi volans occupabat . Octavus clypeum Ducatus Styrie , qui Pantheram* præferebat . Hanc edidit chartam Bernardus Pez Tom. V. Theſaur. Parte III. Quæ ſequitur anecdota eſt ex chartario Perzini ; qualem , velut & alias , obtulit Simon de Bartholomæis . Ea eſt privilegium Leopoldi Ducis Auſtriæ , *Datum in caſtro Tyrolis die jovis ante Sanctum Thomam* , MCCCLXXVI. Sic ex Teutonico Latine reddidis ; & abeſt Indictio, quod ex populari Germanorum conſuetudine eſt . Hæret autem chartæ ſigillum , cui litteræ circum LEOPOLDUS DEI GRATIA DUX AUSTRI. ET H . . . . nempe HARINrie . Quid in area ? Quinque ſunt clypei ; quorum qui princeps eam nummi zonulam fert. Secundus habet leonem . Tertius ad perpendiculum bifidus hinc leunculos tres , hinc eandem rurſus exhibet zonam . Quartus aquilam dat , & quintus aquilam . Nunc , ſi monumentum monumento conferas , habes & eos Carnoliæ Tyrolis Habſpurgi Charintiæ clypeos , & , quem modo quærimus , Auſtriæ . Sic nummo clypeum Auſtriæ conciliaris , & clypeo Auſtriæ ſeculum hoc , quo trahemus ipſum denique nummum . Sed nondum finis . In Aula Zabarellæ , atque in Hiſtoria Urſati nummus idem tres habet facies , mediam quæ crucem præfert ; alteram quæ ſcutum , quale dedi , faſciolam trahens ; tertiam quæ ſcutum liliis auctum ſex . Putabam ſcriptoribus iis obvios fuiſſe geminos nummos eo quidem clypeo diſtinctos , cetera ſimiles . Ita de utroque quærebam . Quinque ad manus erant ex Vicodarzere Pivato Boſio Patavii , Arigonio Venetiis , Scoto Terviſii ; ſextus e penu meo : ſeptimus a Muratorio vulgatur ex Dominico de Conradis ; octavus e Papafavio ſcilicet Alexandro ; nonus iterum e ſcriniolo meo ; decimus e muſeo Lazara . Muſeum vero Lazara notatur in Aula quoque Zabarella . (pag 113.) „ cernitur , *inquit* , „ clypeolus cum uno tantum traverſio prout „ comites Marſorum gerunt , & aliæ familiæ „ nobiles diverſarum civitatum . Harum autem unam argenteam ipſe ſervo in meo „ muſeo , & eſt iſta ; & in muſeo Lazareo aliæ inveniuntur „ . Ergo muſeum quoque Lazareum tentavi . Sed hoc jamdiu deſiit . Ex eo tamen habui quaſdam laminas æreis nummorum typis inſculptas ac velut editioni paratas . In iis & omnes fere Patavinos', & hunc quem maxime volebam . Sed & in hoc & aliis omnibus uno tantum *traverſio* clypeus eſt . Lilia nullibi ſunt . Quid putarem ? Falſo ne ab iis invectum ſtemma cum liliis ? At nec apud Zabarellam nec apud Urſatum locus indicatus eſt,unde nummus iſte prodierit. Et aliunde vix dici poteſt quas ii tricas infarciant , fabulas nectant , ineptias ingerant . Octavus autem nummus e Veronenſibus apud Muratorium præfert in area ſcutum hoc Auſtriæ , quod eſt aquila bicipite clauſum ; de quo Muratorius idem , *Niſi* , inquit , *percuſſus hic nummus fuerit poſtquam Maximilianus I. Auguſtus ſecundum Cameracenſis fœderis pacta Veronenſi civitate potitus fuit , eruditis Veronenſibus illius interpretationem commendo* . Ego hoc onere Veronenſes levabo . Ipſe nummus apud Arigonium eſt . Subter humeros Epiſcopi S. Zenonis habet hanc epocham 1516. Sic ille Dux Auſtriæ revera Maximilianus eſt , qui Verona ceſſit anno MDXVII. die XV. januarii ; ex Guitiardino . Par ejuſdem nummi typus Arigonii dono meus eſt , ut alii plures .

Tertium quod noto ſic eſt . Auſtriaci Duces Patavium tenebant anno MCCCXIX. Facti ſeries apud Cortuſios , Tom. XII. rer. Italicar. pag. 818. *Dominus Jacobus de Carraria* Patavinorum princeps *auxilio comitis Goritiæ* . Scaligeros inhiantes urbi ſubmovere ſtuduerat. Is a *Comite* reſponſum ſic habuit : *Quod eum habere poterat defenſorem , ſi Paduam eidem conſignabat recipienti nomine Ducis Auſtriæ* . Nec ea Jacobo aut Patavinis ingrata res . Ergo legatus ab iis *Aleardus de Baſiliis* , *qui dedit dominium Padue comiti de Goritia recipienti* no-

nomine Ducis Auſtriæ MCCCXIX. IV. novembris . Adi Muſſatum quoque lib. IX. de Geſt. Italicorum . Nunc id advertam . Quos hujuſce nummi laudabam typos ab Arigonio, Vicodarzere , Pivato , Boſio , Lazara , Muratorio , Scoto , ſcrinioque meo , licet eandem teneant faciem , non eundem referre malleum . Qui proſtat in his tabulis e Vicodarzere eſt : eumque meus æquat. Huic ad clypeolum duo tanquam trifolia vides ; apud Muratorium ſtellulas duas : apud Scotum ſtat hinc *o* , ſtat inde velut roſa foliis ſex : eaque pariter in Papafavio , pariter in altero meo . Quid apud Boſium ? plus etiam diſcriminis eſt . Si quæris , unde ſic differant ; obvia reſponſio eſt , typos hos iterum ac tertio quartumque repetitos . Si rurſus inſtas , unde repetiti ſic fuerint ; id quoque videndum . Certe MCCCXIX. comes Goritiæ Patavio præerat ; id conſtitit . Inde MCCCXX. Valſius excepit Goritium , velut ex iiſdem Cortuſiis eſt : *Et ſic die V. Januarii in pleno arrengo dominus de Valſe nomine Ducis Auſtriæ recepit civitatis dominium* .

Cæſaris ille quidem Federici nomine partes
Fidus agens Patavum ſumpſit pro fœdere ſceptrum .

Muſſatus eodem libro . Rurſum MCCCXXI. Dux Carinthiæ ſucceſſit Valſio , pariter ex Cortuſiis : *Dux Karinthiæ ductus precibus Paduanorum a Duce Auſtriæ Paduæ factus fuit Vicarius generalis* . Id autem *die ſabbati V. ſeptembris* . Ergo tres Federicus huic urbi Præfectos inſtituit , primo Goritium , deinde Valſium , tertio Charinthium. Charinthius etiam *Vicecapitaneos* habuit ac *Subvicarios* ſuos Conradum de Oveſtagn , Hengelmarium de Villandres , Ulricum de Doneſdorf , Ulricum de Faninberch apud Muſſatum lib. XII. apud Cortuſios , & alios . Hinc ergo typi multiplices , & ea nummorum ſic iteratorum ſeries . Non quod hæc alias non poſſet habere cauſas . At nihil tam veriſimile eſt , quam Præſides eos ac Legatos , ut primum procederent , hos ordine percuſſiſſe nummos ; aut ſuis quoſque cœptis auſpicia quærentes aut populum aucupantes , aut *maxime Domino* , quod Muſſatus ait , *principali Federico* devotos . Hujus initia recolens Muſſatus idem lib. IX. ſic ad Patavinos ſuos

--- --- *Veniunt* , inquit , *in bella Suevi* ,
Totaque præſidiis armatur Stiria veſtris .
Urbs hæc Imperii dicetur REGIA magni ,
Et ſecura ſuos ſervabit libera fines .

Age . Patavium hic *Urbs Regia* , quæ in nummo *Regia Civitas* . Id etiam indicare fuit; ne noſtrates eo titulo præcipites irent, & annos æternos inveherent . Vide totum quantus eſt librum Muſſati XII. de G. Italicorum . Sic ſtetit Patavina res uſquequo *Marſilius* , ex lib. IV. Cortuſior. cap. III. *juſſit conſilium Paduæ congregari , in quo omnibus alacriter annuentibus eidem datum fuit dominium Civitatis MCCCXXVIII. die III. ſeptembris* . Ea die *Griffus frater Hengelmarii Paduæ Poteſtas cum Theotonicis depoſitis armis claves Civitatis domino Marſilio reſignavit* . Ipſe receptas ab Auſtriacis ad Scaligeros tranſtulit . Tribus iis adnotatis epocham nummi diu quæſitam hactenus inexploratam denique tenes , annum nempe MCCCXIX. uſque MCCCXXVIII. ſub Auſtriaco Duce Federico Rege Romanorum Tertio .

CAPUT X.

Inſignia Carrarienſium .

Eſt apud Papafavios inclyta ſpectaculo gaza Carrarienſium gemmæ tabulæ membranæ toreumata codices lapides , & aurum argentumque ſignatum atque æs . Hæc Albertinus ex ea gente vir ita ſervabat , ut pro merito coleret ; ita colebat , ut ad eruditionem nemini ſubduceret . Hoc ei ex indole nobilitatis , alterum ex acri judicio fuit . Nam de virtute ejus , qua ſemper domeſticam gloriam tutatus eſt , diſſimulandum puto . Is autem ea in me prorſus effudit ; bibliotheca muſeo tabulario tanquam meis ceſſit ; omnes conatus meos æque ac ſuos habuit : nunquam mihi patientia conſilio re defuit . Hæc & alia molientem ſuſtulit mors . Et ipſe velut e cœlo tactus inhorrui . Spero viri progeniem patriis ut bonis , ita reſponſuram meritis . Namque parentum maxime talium benefacta æmulari ſolemnior hæreditas eſt .

In primis ille codicem dederat membranaceum , chartis auro minioque decoris annos vetuſtum ferme trecentos . Ipſe nummorum qui deinde ſunt Carrarienſium veluti clavis . Ibi

Ibi quippe Carrarienſium ſtemmata ſunt, eorum qui tenuere Patavium, Jacobi Marſilii Ubertini Marſilieti Jacobi Jacobini Franciſci Franciſci. Stemmata vocavi, codex eos appellat *conos*. Ita enim præfert

Verſus conorum Patavi ſunt hic Dominorum
Quos genuit clara ſoboles Carraria rara.

Conos ait; intelligit autem galeas & inſignia galearum, quæ viris Carrarienſibus uſui fuerant. Ea quidem perſequuntur & Gatari Pater ac Filius a Muratorio vulgati; ſed quæ ſunt apud eos paucis indicata verbis, hic & manu tenes & oculis probas. Tamen & hunc & eos jungam, quo ſit amplior ipſis auctoritas, utrinque commodata fide. Sic autem adhibeo Gataros. Andream ex editis fero, Galeatium e manuſcripto chartaceo quem mihi deſcribendum ceſſit Alexander Papafava ſedis Patavinæ Canonicus. Initio ſic habet. *In Chriſti nomine amen. Anno ab incharnat. D. N. I. C. M.CCCC.LXVI. adi XXV. de giugno. Ego Marchus Holiverio quondam magnifici domini Baldaſaris nobilli & cives Venetiarum explevi & ſchripſi hunc librum gratia Dei ad chontemplationem meam. amen.* Hanc vetuſtatem, credo, codices a Muratorio conſulti non ferunt. Deinde placet ea mihi qualis hic eſt Galeatii Patavinitas. Ipſa vere Gatarum exhibet. Hunc qui ſic mutarunt, ut in editis eſt, pro ingenuo hiſtorico adulteratum dederunt. Tertio tam ſæpe noſter aut ſupplet editos aut purgat, ut inde nova Gatari ſenioris editio parari poſſet, additis quidem aliis & hinc & aliunde monumentis. Hinc ergo ſtemmata Carrarienſium,

Prima ex eo codice Jacobi galea eſt. Habet in vertice binos currus velut ſtantes: aureæ litteræ ſunt ad oras I. atque A. quæ IAcobum reddunt. Inde verſus

En Jacobi inſigne Patavi qui ſceptra benigne
Carrigerum primus geſſit non laudibus imus.
Sponte ſemel ceſſit ſceptris, mox inde relectus
Voce fuit populi rurſumque ad roſtra revectus.

Nunc ex Gataro. *Portava coſtui per cimiero uno elmo coverto de una binda bianca piena di cari roſi. Et in pie de lelmo doi cari roſi. Et ne la targa un caro.* Princeps MCCCXVIII. die XXIV. Julii. Ceſſit MCCCXIX. IV. novembris. apud Cortuſios.

Altera ordine Principum galea eſt Marſilii. Stat in ea Pardus, adſtant M. atque A. adſunt verſiculi:

Carrigera lectus Patavi de ſtirpe ſecundus
Grandis ſe criſta texit Marſilius iſta &c.

Sequitur ex Gataro. *Coſtui portò per cimiero una teſta con tuto el peto de uno lionpardo. --- In targa bianca un caro roſo.* Princeps MCCCXXX. VII. die III. augusti; ceſſit MCCCXXXVIII. die X. martii. Vide Cortuſios. Tertia eſt Ubertini. Maurum præfert alis aureis & cornibus aureis. item litteras U. ac B. verſus autem:

Ternus Ubertinus Patavorum Carriger Heros
Cornigerum geſſit Maurum trudendo ſeveros.

Hinc ex Gataro. *El cimiero de coſtui fo una teſta, el peto de uno Saracino. Et la teſta del Saracino gera (cornuta di due corna d'oro). Ne la targa bianca uno caro roſo.* Quæ clauſa ſunt anſulis in manuſc. deſunt. Princeps MCCCXXXVIII. die X. martii: ceſſit MCCCXLV. die XXVI. martii, pariter ex Cortuſiis.

Quarta Marſilieti. Leonem ſuſtinet, ac notas habet M. atque AR, hoſque verſiculos

Quartus Herus Patavus Papafavus Marſilietus
Carriger iſta conis portavit ſigna Leonis &c.

Ex Gataro quoque. *Portava el dito Segnor meſs. Marſilio Papafava da Charara una ſtella nel petto de un lione azuro per cimiero, ſemenato tuto de peluzo d'oro. Et per lo ſimele ſeguiva tuta la banda de lelmo. Et ne la targa ſoa bianca portava una croxe vermeja. Et ne le do parte de quela gera doi cari roſi. & ne li altri doi leoni azuri ranpanti.* Princeps MCCCXLV. die XXVII. martii. deſiit MCCCXLV. die VI. maji. Conſule Cortuſios.

Quin-

Quinta eſt galea Jacobi II. Serpentem gerit arrecto collo, criſtatum, rictu patulo, linguis triſulcis, medium I. atque A. litteris. Ea apud Gatarum deeſt; ubi tamen hi verſus & codici noſtro communes

Qui tenuit gratum Patavi quintus dominatum
Crine tulit criſtam Jacobus Dux plauſtrifer iſtam.

Vide quam hic melius quam in editis fluant. Optabat Muratorius in Præfatione ad Gataros Tom XVII. rer. Italicarum ſingulis horum conorum verſiculis adhiberi medicas manus. Id ex parte facio, alia reſervo. Verſus hi probant, apud Gatarum ne galeæ quidem ſeu coni defuiſſe mentionem. Sed eam librarii non viderint. Ceperat Jacobus anno MCCCXLV. die VII. maji; deſiit MCCCL. menſe decembri. Lege Cortuſios.

Sexta eſt Jacobini. Criſtatus & ipſa draco eſt. Hinc ad cervicem quatuor anguiculi pullulant additis I. atque A. verſibus etiam

Sextus in Euganea lectus Dux plauſtrifer iſtis
Se Jacobinus erat ſolitus componere criſtis.

Et Gatarus. *Coſtui portò per ziniero una teſta con el colo de una ſerpa; & per la ſchiena del colo de quella comenzando ſu la teſta & gera quatro teſte de ſerpe pizole --- ne la targa gera un caro roſo nel campo bianco.* Princeps MCCCL. die XXII. decembris; abiit MCCCLV. die XVIII. Julii. ſemper ex Cortuſiis.

Septima Franciſci galea Maurum pariter habet, ut Ubertini, cornibus atque alis aureis, ſeptemque litteras FFFFFFF demum verſus

Heros ſeptenus Franciſcus marte gerebat
Carriger hunc conum Patavi dum ſceptra tenebat.

Adhuc ex Gataro. *ordenò el Segniore a tuta la fantaria da pie --- ſoto doi penoni. Nel primo --- era el ziniero del Sarazino in ne lo chanpo verde. Soto quelo la targa bianca con uno caro roſo* --- menſe mad. MCCCLXXIII. Princeps MCCCLV. die XVIII. Julii; ceſſit MCCCLXXXVIII. menſe Junio. Vide Gataros.

Octava Franciſci junioris eſt. Ipſa quoque portat alatum cornutumque Maurum. Addas huic F. atque F. Ex Andrea quoque Gataro die 15. auguſti MCCCCIV. Franciſci vexillum eſt. *Pennone tutto verde col cimiere del Saracino, e la targa del carro.* Tom. XVII. rer. Italicar. pag. 897. Princeps MCCCLXXXVIII. menſe Junio; deſiit MCCCCV. At nulli verſus ad hunc conum. Credo quia nulli poſt Franciſcum ex ea domo Principes, a quibus Elogium. Charta mihi ex eodem Papafavio autentica eſt *milleſimo quadringenteſimo tertio indict. undecima die iovis undecimo menſis octobris. Padue in palatiis habitationum infraſcripti magnifici & excelſi Domini in anticamera a Cimeriis prope cameram Lucretie preſentibus* &c. Ex ea ſic habeo, fuiſſe *Cimmerios* hos aut galeas ſive conos de quibus res eſt, in aula Carrarienſium loco quemque ſuo poſitos; unde nomen atque Inſignia omnium ex ea ſtirpe Patavii Principum facile conſtarent. In eos intendere potuerat qui Codicem noſtrum ſcripſit ac pinxit; aut ei certe Gatarus uterque non defuit. Hi vero jamdiu Carrarienſibus aſſueti ſemper hæc in oculis habebant. Alia ſimul habere poterant. Ita Carrarienſium galeæ ſunt.

Adde nunc clypeos. Currum ſemper habent. Eaque jam probata res. Id paſſim hoc capite Gatari ſuadent. In Codice quoque Papafavio ſingulæ galeæ ſingulos habent clypeos ita poſitos ut in vigeſimo primo nummo ſimul & in quarto vides, ubi ſupra Maurus, infra Currus eſt. Ibi vero clypei ſemper albi purpureo plauſtro. Quam Gatari quoque ſpeciem delinearant; ac vetuſtior iis Jambonus Andreæ de Favafuſchis illud *ſcutum in cujus plano albo pingitur currus non ſtallatus cum temone* prætenderat. Ergo Carrarienſes inſignia duo prætulerunt, alterum in galeis, alterum in clypeis. Quod in iis perſonæ, quod in his familiæ. Quo titulo gemina quoque ſigilla jactarunt, unum galeæ par, alterum clypeo. Primum Franciſci II. ſigillum ſic erat ex authentico S. Stephani „ milleſimo trecenteſimo „ octuageſimo octavo indictione undecima. „ die jovis prima menſis octobris. Padue in „ palaciis habitationum infraſcripti magnifici „ Domini in Camera a quadris &c. Magnificus & potens dominus dominus Franciſcus „ junior de Carraria civitatis & diſtrictus Padue &c. mandavit confici publicum docu-

„ men-

„ mentum ſui pendentis ſigilli ad ſculpturam „ Saraceni cum ſimplici littera F. ab utroque „ latere munimine roborandum „ . Hoc erat ſigillum galeæ par ; utrinque Æthiops . Id perſonæ . Sequitur ex autentico S. Petri . „ Milleſimo quadring. ſecundo indictione decima . die ſabbati ſeptimo menſis Julii . In „ camara Lucrecie --- Idem excelſus Dominus „ mandavit publicum confici documentum ſui „ pendentis ſigilli magni ad ſculpturam Plauſtri cum duplici littera F a lateribus in margine munimine roborandum „ . Hoc alterum erat ſigillum ſimile clypeo . Currus utrobique eſt . Id familiæ . Franciſci vero primi primum dabo ſigillum ex authentico S. Petri . „ Decreto ill. principis magnificique & excelſi „ domini Franciſci ſenioris de Carraria civitatis Padue pro ſacro Romano Imperio Vicarii generalis ſigillato ſigillo ipſius magnifici „ domini magno cere albe & rubee ad cimerium Saraceni cum litteris circum circa dicentibus vel que ſic legebantur , Munerat „ hoc ſigno Franciſcus Carriger omnes , pendente ad cordulam ſericis rubei , ſcripto „ in milleſimo trecenteſimo ſeptuageſimo ſexto „ indictione quartadecima die jovis vigeſima „ nona menſis maj „ . Saracenum galea gerebat , eundem ſigillo notabat . Hoc iterum perſonæ . Sigillum ſecundum ſic erat ex autographo Bradiolorum . „ Milleſimo trecenteſimo „ octuageſimo tertio indictione ſexta . die „ mercurii quintadecima menſis aprilis . Padue in palaciis &c magnificus & potens „ Dominus dominus Franciſcus de Carraria „ heroum domus ipſius Carrarienſis civitatis „ & diſtrictus Padue ſeptimus Dominus & Capitaneus generalis --- mandavit --- confici „ publicum documentum ſui pendentis ſigilli „ magni ad ſculpturam plauſtri cum F. ſimplici littera ab utroque latere munimine roborandum „ . Pendet e membrana ſigillum purpureo plauſtro ; circum reliquis fractis ea ſunt M. ..... HOC S..... FRANCISCUS CHARIGER .... Ea ex ſuperiore ſuppleas . Ergo currum clypeo , currumque ſigillo dabat . Rurſus id familiæ . Nunc ultra provehor ut ſigilla cuique Carrarienſi propria conſtituam Jacobino velut hydram ; Jacobo II. ſerpentem ; Marſilieto leonem ; Ubertino maurum ; Marſilio pardum ; Jacobo I geminos currus . Hæc ſingulorum ; præterea plauſtrum quod eſſet omnium : velut in utroque Franciſco ſigillum galeæ ſigillum ſcuto par erat . Excipe de Marſilieto , cui clypeus erat non uno ſed duplici curru ac leone gemino . Cuique ſimile proinde ſigillum tribuere decet . Placuit hæc & de ſigillis addere . Primum quod inde firmatur ipſa tractatio de galeis . Secundo quia ſigillorum facies eadem plerumque nummorum eſt ; unde Gatarus anno MCCCLXXII. die XXX novembris eos maxime laudat Ungaricos decem *X. ducati d'oro. bollati del proprio ſigillo del Re .* Tom. XVII. pag. 115. Ex quo principio magnos habent progreſſus & qui de ſigillis & qui de nummis inſtituunt , alteris juvantibus alteros , & contra . Nobis certum eſt ſigilla Carrarienſium quæ deſunt ſuppleri nummis , & nummos ſigillis .

CAPUT XI.

De nummis Marſilii Ubertini Jacobini Franciſci ſenioris .

SIgna Carrarienſium dedi . Ex iis & nummos æſtima . Quos habui ſingulos in tabulas intuli tres . Eas ad calcem vides . Aliquos ex iis & Muratorius exhibuit , iique numero 7. 9. 13. 15. 17 19 ſunt apud nos . At neſcio quo caſu fere in ſingulis aliter a vero ſeu legit ſeu credidit . Ego hinc ei litem non amplius intento , ne tali viro crebrius allatrem . Sed ea certe tractatio non paucos habet nævos . Hunc autem in iis vulgandis modum tenui . Uſus ſum Petro Monacho æris incidendi ſolertia jam probato , de quo litteratorum gens accepit ex eo quoque libro *Novelle della Repub. delle lettere* MDCC. XXX. VIII. 21. Junii . Ad eum attuli plures cujuſque nummi typos , ut quod in uno deerat , peteretur ex aliis . Harum quippe rerum curioſi norunt ægre dari barbaricos nummos , qui ſervent primas artificum manus ; maxime quorum fœculenta materies ætatem non fert . Ita pluribus ex formis unam cujuſque typi faciem expreſſimus , eaque in æs translata eſt . Plures autem vel ex uno Papafavii muſeo duci poterant . Adde ex domeſtico ; adde ex alio Papafaviorum ſcilicet Alexandri ac fratrum ; dehinc ex Pivato Buſenellio Boſio Patavii ; rurſus ex Arigonio Zeno Gradenigo Venetiis ; item ex aliis atque alibi . Quæ monui quo pateat , & mihi quæ cura fuerit , ut hæc ex integro conſtarent ; & quæ legentibus eſſe debeat , ut eadem editis ineditiſque componant . Hinc ad nummum numero tertium , qui primus e Carrarienſibus eſt . In area ſerpens , habet ad collum litteras M. atque AR. ecce nodum . Si Papa-

ſavio codici ſtes, hæ MARſilietum reddunt. Sed ei ſymbolum non erat ſerpens. Ergo Marſilium. Sed nec ei ſerpens. Hæc unde concilies? De nummo ne quæras: authenticus eſt. At dubitandum ne de geminis iis galeis? Ad leonem Marſilieti verſiculus eſt

Carriger iſta conis portavit ſigna leonis.

Inſcriptio ſignumque conveniunt. Ad pardum Marſilii titulus eſt

Grandis ſe criſta texit Marſilius iſta.

Nomen ab re diſcors. Criſta quippe non de feris, ſed de ſerpentibus eſt. Hi verſus autem licet inepti proprietatem ſervant in deſcribendis quos ajunt conis. Ergo fuerit ne Marſilio ſerpens, ut nummus habet, ut verſus indicit? Sed ei demere pardum contra fidem tot, quos inſpexi codicum, vix audeam. Et tamen quidquid præter hoc reponas, trahit negotium, non conficit. Tertium vero Marſilium Gatari Cortuſiique dant, eumque Franciſco ſeniori fratrem. Dant & quartum Gatari, nempe juniori Franciſco filium. Sed nec iis quidquam eſt cur certo nummum hunc deputes. Marſilio magno *datum fuit dominium civitatis* anno MCCCXXVIII. die III. ſeptembris, ut eſt apud Cortuſios. At hoc in ſpeciem. Tunc enim vere Patavium ceſſerat ad Scaligeros occultis utrorumque conſiliis. Et *dominus Canis* utique novus Patavinorum princeps urbem hanc *die X. ſeptembris ingreſſus eſt* ex iiſdem Cortuſiis, ac Muſſato. Quia tamen intererat pauculos eos dies putari Marſilium revera principem, potuit aliis principatus indiciis addere monetam; potuitque tunc habere caſſidem non pardum, ſed ſerpentem qui transferretur in nummos. Hæc pono non ut quid ſtatuam, ſed ne quid ſileam. Quod certum. Nummus eidem Marſilio coævus eſt. Id præſtare poſſum. Quartus eſt Ubertini cornuto atque alato Mauro. Cornuti cauſam Gatarus exprimit, vitiatam a Scaligeris Ubertino conjugem. De qua pariter in *Fragmentis* apud Muratorium Tom. III. *Antiquitat.* pag 287. Sub eo principe ſi non conditum certe renovatum eſt Statutum, quale quidem exhibet Statutorum codex e bibliotheca Sancti Franciſci pagin. 312. M. III^{c}. X-XXIX.

„ Statutum conditum MCCCXXXVIIII.
„ Statuimus & ordinamus quod pro quoli-
„ bet pondere marchi, quod, ſicut eſſe
„ deberet, non reperietur ad punctum; quod
„ evenit ſepe propter operationem marcho-
„ rum, hic modus & forma ſervetur. Vide-
„ licet quod ſi pondus medii quarterii uncie
„ erit quarta pars unius denarii parvi minus
„ in pondere, vel ſi pondus uncie integre
„ erit unus denarius parvus minus in ponde-
„ re, vel ſi pondus duarum unciarum erit
„ unus denarius & medius parvus minus in
„ pondere, vel ſi pondus quatuor unciarum
„ erit duo denarii parvi minus in pondere,
„ vel ſi pondus octo unciarum erit tres de-
„ narii parvi minus in pondere quam ad pun-
„ ctum deberet eſſe; tunc & quolibet iſto-
„ rum caſuum ille vel illi cui vel quibus
„ reperta fuerint dicta pondera minus, ut
„ dictum eſt, condemnetur in ſoldis viginti
„ parvorum pro quolibet, & qualibet vice;
„ vel minus ſecundum qualitatem facti &
„ perſone arbitrio domini Poteſtatis „ & cetera. Notanda gradatio ponderum: magis autem *quarta pars unius denarii parvi*; de cujus uſu dictum cap. VI. dicendum infra. De pondere marchi recurret mentio cap. XV. Nummi quintus & ſextus a Jacobino ſunt. Ibi ſerpens additis ſerpentulis. hoc Jacobini ſymbolum. Septimi formas habui duas ferme pares; at non eaſdem. Ex iis hanc vulgavi. Sedentem præfert Epiſcopum; dextraque geſtat urbem, ſiniſtra lituum. proxima P litterula eſt. In altero quem minime vulgo, ſtellula eſt. in ambitu S PROSDOCIMVS. ex alia parte CIVIT' PAD' Stat in area crux. Huic ad inferos angulos duo curr s; ad ſuperos I A. Vidimus ex iis litteris in codice Papaſavio ſignari IAcobos tres. Et mihi currus hi duo ſic ſtantes d u de Jacobo I. ſuaſerunt; cujus galeam duo currus urgebant. At in re dubia timui ne mihi blandirer, ut aut nummo plures annos, aut monetam pluribus inde principibus darem. Quare ultimum ex iis vocavi; non tamen alios amovi. Sit ergo nummus iſte Jacobini. De quo ſuſpicionem fecit & I. littera, quam ſi jungas I. litteræ nummi ſequentis, eundem in alterutra ſentis artificem. Quæ cauſa eſt, cur ipſum quoque nummum huic principi credam. Sed cur octavus idem nummus eſt Jacobini? Dicam. Primo quidem ex eo indicari & Jacobum I & Jacobum II. & Jacobum III. Deinde, mihi placere III. ex conjectura rurſus alia. Inſpice ſequentes nummos tres. Hi pares alteri ſunt, ac tantum diſtant, quod in his eſt F. Hæc certe Franciſcum dat. Hic autem

autem Jacobino proximus imperio, quin ex Cortuſiis etiam conſors, licet *ſub* ejus *cuſtodia*. Leg. lib. X cap. V. & lib. XI. cap. IX. Gatari conſentiunt. Ut ergo pares imperio, ſic pares haberi poſſunt iis nummorum typis. Eaque ratio eſt ut ex ea F. Franciſcum non ſecundum ſed primum legam. Diximus etiam cap. VIII. nimios I. litteræ cincinnos olere non initium ſeculi quo Jacobus I. ſed medium, quo reliqui duo. Sic dum meliora ſuccurrant, hi quinque nummi poſitas tenebunt ſedes. Tres ultimos adhuc enarro. Qui primus, eorum maximus; alter huic medius; huic tertius. Quid ſi denarium in primo, medium in ſecundo, quartam denarii partem in ultimo ſupputes? hæc rurſus ex conjecturis. At mihi ſingula manibus oculiſque volventi probabiles ſunt. Ergo nongenti ſexaginta nummi, qualis undecimus eſt, libram vel parvulorum vel æreorum facerent. Nummi quatuor 8. 9. 10. 11. a Papafavio abſunt. Octavi typos duos obtulit Arigonius, alterum ceſſit. Nono, decimo, atque undecimo dedit utendum Com. Franciſcus de campo S Petri. Nec ſilendum, decimi typum haberi argenteum quoque apud Arigonium. Præterea nonus & apud Monſilicanos iſtos eſt; nec meminiſſe juvabat.

Eſt in duodecimo ac decimo tertio FRANCISCUS D.CARARIA, ſeu FRANCISSCHUS D. CARARIA SEPTIMUS DUX PADUE. Franciſcum I certo teneas. Hic *heros ſeptenus* eſt e Codice Papafavio. Et chartam vidimus antea *milleſ. trecenteſ. octuageſim. tercio. indict. ſexta, die lune decimo nono decembris*. Ex qua *Franciſcus* idem *de Carraria Heroum domus ipſius Carrarienſis civitatis & diſtrictus Padue ſeptimus dominus & capitaneus generalis* eſt. Utriuſque nummi faciem par implet imago. Quæ paſſim credita ſphinx. Ea vir Æthiops, item Saracenus, item Maurus. Hunc I. Franciſci conum galeamque novimus ex Papafavio, ex Gataris, atque ex *decreto* principis ejuſdem Franciſci ſenioris anno *mill. trec. ſeptuag. ſexto indictione quartadec. die jovis vigeſ. nona menſis maj*; addito *ſigillo ad cimerium Saraceni*, quod ſuperiore capite vidimus. Eæ litteræ quæ Mauris adjacent, FF. ſunt, non A.A. vel RR. ut noſtri putant. Horum nummorum typi fere ſunt ærei. Sed & plumbeus apud Papafavium eſt. Argenteum quoque Muratorius indicat ex Valeſio. Adi nummum qui 22. in tabulis. In eo Saracenum pariter habes, ac circum ſeptenas F. At & ſenior Franciſcus ex codice Papafavio conum Saraceni ſeptem litteris F. ornat. Ei nummum propterea deputes. Alios eodem fere typo præ manibus habeo, quos aut quatuor F. aut etiam ſex obtinent. Eos ipſi Franciſco cenſeas. Addas iis ex occaſione nummum quoque 21. qui Maurum duabus F. medium tenet. Huic autem ferme pares, etſi non prorſus iidem ſex alii ſunt, ubi duæ ſimiliter F. unicus ubi ſunt RR. Hos omnes ab eodem principe ducas. Eſt quidem Saracenus & in ſecundi Franciſci cono. Sed cauſa ſenioris hic potior eſt. Ac demum volui nummos omnes eodem ſymbolo factos in unum cogere. Nunc id reſtat. Nummum quartum Saraceno pariter ac alii notatum dedimus Ubertino. Cauſa fuit, quod & is ex Papafavio *cornigerum* gerebat *Maurum*. Sed nondum reddita ratio, cur Franciſcum legeremus in iis, in hoc Ubertinum. Modo ſic habe. Unus hic fere ex auricalco eſt, alii ex ære: nullas hic F. habet, alii ſemper habent: hic ornatum, velut eas in ambitu palmas, a ceteris alienum præfert: item currus alio prorſus opere eſt: denique alii & ſibi ſimiles invicem ſunt, & ſimul omnes ab hoc differunt. Ea nos inter hunc atque alios diſtinguere monebant. Huc & 18. nummum traho. Quem rurſus e moneta primi Franciſci quam ſecundi malim. Cauſa cur malim, pariter ex inſignibus eſt. Inſignia Patavinorum primo regnante ſic erant anno MCCCLXXXVII. menſe martio *Bandiera del comun de Padoa, zoè la croxe vermeia, & nelli quatro campi bianchi gera uno caro roſo e una croxe roſa*. Gatarus apud nos, & in editis pag. 579. Sed regnante ſecundo, Patavinorum vexilla ſic erant anno MCCCCIV. menſe auguſto. *La gran bandiera del popolo ch' è la croce roſſa in campo bianco, e per ciaſcun quarto l'arma del carro*. Gatarus Tom. XVII. pag. 897. Conſule nummum, res acta eſt. Eum, velut omnes alios a Papafavio habui. Alterum ipſe teneo. Tertius apud Aſolum eſt, monente Scoto. Redeo ad Gatarum, ſcilicet ex manuſcripto pag. 34. ad annum MCCCLXXVIII die *XVI. de ſetenbre. zonſe in Padoa el nobele Chavaliero, zioè el gran Conte maeſtro de la maieſta del Re de Hongaria con 600. Hongari con doe carete carge de piaſtre de argento, & una carga doro*. Quæ regio nomine principi Franciſco ceſſerunt. Ipſe nummos ex iis fieri juſſit. Opus IIII. Viri curabant. *El Checo da Lione maſaro del teſoro del Segniore, Franceſco Turcheto referendario del Segniore, Galeazo*

leazo Gatari texauriero, *Brocardo canbiadore & maiſtro de la zecha*. Hi genera nummorum tria ſignarunt. Primum eſt *moneda doro la quale valeva ducato mezo. El cunio de queſta gera da una parte uno caro; dintorno gera ſcrito* FRANCESCO DA CHARARA. *da laltra parte ſan Prodocimo; ſcrito datorno* PROTETOR PADUE. Alterum *fo chararexe, che una de queſte monede valeva ſoldi quatro. El cunio de queſta gera da una parte el caro; intorno gera ſcrito* FRANCISCUS de CHARARIA. *da laltra parte ſan Daniele*. Tertium *gera Chararini. Da una parte gera el charo; intorno ſcrito* FRANCISCUS DE CHARARIA. *da laltra parte ſanto Prodocimo; intorno ſcrito* SANTUS PRODOZIMUS. *e valeva ſoldi doi l'uno*. Mox adjicit, confectis integro menſe nummis, a Principe juſſum die XIIII. *de ſetenbre, chel foſe fata una chrida ſul palazo, & ſa tute quatro le ſchale, che li ſoldi Veniziani no ſe ſpendeſe più che per diexe dinari luno*. Idque actum. Diu ſudavi hic dum laudatos a Gataro nummos editis comparo. Nec, puto, profeci. Certus error eſt in die ſeu XVI. ſeu XIV. ſeptembris. Et tamen omnes a me conſulti codices eo recidunt. Et in aliis ex integro concordant. Eos apud Papafavium legi numero quinos aut etiam plures. Et apud Marchion. pariter e Papafabis, apud Comit. de Leoniſſa; denique geminos apud Guill de Campo S. Petri: præter hunc noſtrum qui reliquis antiquior eſt; ac vulgatos. Et in Additamentis ad chronicon Cortuſiorum Tom XII. rer. Italicar. pag. 985. ad annum hunc MCCCLXXVIII. *dì X. del meſe di ſettembre el gran Conte --- venne a Padova con V. cento homeni d'arme; e menò con ſe tre carrette cargade de piaſtre d'arzento*. Vides quot varient in hoc uno fruſtulo. Sed non ei fidendum præ Gataro.

CAPUT XII.

De Ducatis.

TRes ait nummos anno MCCCLXXVIII. cuſos; argenteos duos, aureum. Vide, ſi non ii tres uno continentur autographo quod eſt Marci de Guarnerinis; hoc autem in publicis tabulariis. *Die martis XXVIIII. octobris* 1398. *Padue*. *Baldus de Bonifariis* accepit *in ducatis auri carrarinis argenti & carrareſiis libras octuaginta* denariorum. Damus in tabulis & nos aureum num. 14 cujus a Papafavio typos tres, alium a Comit. Ant. de Capite-vaccæ. Sed hic obſtant duo. Primum quod a Gataro laudatus habuit *Protector Padue*; noſter habet *civitas Padua*. Deinde quod ille medio ducatui par erat; noſter integro ducatui ſive *zecchino* par eſt; idque trutina probat. Utraque difficultas eludi poteſt. Quoad primam. Semper in hiſce nummis eſt *civitas Padua* velut in primo ſecundo ſeptimo nonodecimo vigeſimo atque aliis. Ergo ſic haberi potuit in nummo qui laudatur a Gataro. Sed hic, inlato nomine *Sancti Proſdocimi*, ſtatim poſuerit *protector Padue*, conſuetudine quadam qua *Sanctus Proſdocimus Protector Padue* in ore Patavinorum eſt. Sic mutari potuit inſcriptio. Quoad ſecundam. Fieri potuit ut quo tempore cudebantur alii medio ducatui pares, cuderentur & illi numero pauciores modulo majores; idque velut ad pompam decuſque monetæ. Quibus poſitis ipſe nummus in annum hunc 1378 ferri poteſt. Adde ex authentico Bradiolorum *mill. trec. octuageſ. ſeptimo inditione decima die mercurii penultimo menſis januarii Padue. Pro precio ducatorum quinquaginta boni auri & juſti ponderis, & librarum trecentarum & vigintiquinque monete argentee Paduane*. Si, ut *argentea*, ſic *aurea* quoque *Paduana* eſt, habemus hic monetæ Patavinæ ducatum, hoc eſt, nummum hunc quartumdecimum. Melius etiam ex codice Marci de Guarnerinis MCCCLXXXVII. *ind. X. die ſabbati XXVI. januarii Padue. Precio librarum mille parvorum quos recepit --- medietatem in ducatis auri boni & juſti ponderis, & medietatem in carrarinis argenti*. Quod certum, Patavini vel anno MCCCLXXVIII. nummos aureos excuderant. Id factum libertate temporum, qua ſibi principes ac populi fas eſſe putabant, ut aurum quoque ſuis ipſi monetis inveherent. Exculptam inde pecuniam alii alio titulo nuncupabant. Extremis autem barbariæ ſeculis invexere florenos, adhibuere ducatos. Florenos a lilio Florentinorum, ducatos ab Duce Venetiarum. Non quod hæ tantum monetæ nummos hujuſmodi facerent; ſed hæc erat appellatio frequens, & ad populi genium. Benvenutus etiam de Imola in commentariis ſuis ad Dantem vulgatus a Muratorio Tom. I. antiquitat. pag 1134 dum probare vult omnem eſſe pecuniam ſigno peculiari notandam, præfert harum tantummodo civitatum monetas; *ſicut*, inquit, *Baptiſta ſculpitur in floreno Florentinorum, &*

San-

Sanctus Marcus in ducatu Venetorum. Quæ reliquis fama præſtabant, eas maxime celebrat. Aliorum vero locorum florenos, item ducatus ii memoravere, qui de utriſque commenti ſunt; alioſque narrare poterant. Habes apud Muratorium quoque Tom. II. pag. 762. *florenum ſive ducatum* notis his additis R. DI. G. P. AVRA. De quo *quis*, inquit Muratorius, *hic princeps? Suſpicor tamen pertinere poſſe ad aliquem ex principibus Arauſionenſibus. Nam Arauſio ſeculis barbaricis appellata fuit civitas Auraſica nunc indigenis Aurange, & Gallis Oranges*. Adde & *Orengia* ſeu gallica pronunciatione mavis *Orangiam*. De cujus aut ducatis aut florenis hæc apud nos extant ex allato codice Marci de Guarnerinis. *Notum ſit quod ego Amedeus de Cheynay miles tradidi Francisco de Curte quamdam corrigiam doratam argenti, & certam ſummam cutellarum & cuparum argenti, quas mutuavi a Petro Gerlex. teſaurario domini Comitis Sabaudie --- Item tradidi ſibi quatuor viginti* (ſcilicet octuagina) *francos auri. Item quinquaginta florenos boni auri de Orengia*. Nunc florenos AVRAngiæ certo tenes: & ille prænotatus R. littera Princeps, unus e Raymundis eſt Auraſicæ quondam dominatis, ut idem Muratorius adnotat. Ac floreni nomen inaudiit anno primum MCCLII. quod Ricordanus habet; *menſe novembri*, quod Villanius adſtruit; eratque precio *viginti ſolidis*; octo ex iis unciarum auri dabant. Tom. VIII. ac XIII. rer. Italicar. valuitque apud Venetos anno MCCLXXXIII. circiter octodecim groſſos, ex documento quod Carlius exhibet in exercitatione ſua de nummis Aquilejenſium, Tom. XXV. Calojerianæ collectionis. Ita enim habet. *Tempore ſereniſſimi ducis D. Johannis Dandulo MCCLXXXIII. die ultima octobris capta fuit pars, quod debeat laborari moneta auri comunis videlicet 67. pro marca auri; tam bona & fina per aurum vel melior, ut florenus; accipiendo aurum pro illo pretio quod poſſit dari moneta per decem & octo groſſos*. Hæc auſpicia Venetæ monetæ cui jam *ducato* nunc *zecchino* nomen eſt. Ex eo documento compertum eſt, etiam Venetos ducatos æſtimari groſſos octodecim; groſſos inquam Venetos quibus ab anno MCCXC. ad MCCC. XVIII. duos adſtruximus ac triginta denarios. At eodem MCCXC. nonnihil auctum erat floreni precium, ſcilicet ſeptem denariis, ac fortaſſe plus ex autographo Canonicorum *mill. ducent. nonag. indictione tercia die ſabati quarto intrante februario Padue --- Rainucius accepit a* Bernardo præſule Patavino *trecentos florenos auri computato unoquoque floreno groſſis decem & octo Venetis & denariis ſeptem parvorum*. Ex quo ducatus etiam Veneti precium æſtimes aliquanto ſcilicet plus iiſdem florenis.

Inde ſi ferimur in hæc tempora quæ Patavinis etiam florenis aut ducatis accommoda ſunt, erit evidens, anno MCCCLXXXVIII. ſic & florenos & ducatus æſtimari ſolitos, ut in aſſignandis rerum preciis æquo cenſerentur exagio. Conſtat ex Chronico Placentino quod Muratorius edidit Rer. Italic. Tom. XVI. pag. 579. & Tom. II. antiquitat. pag. 318. *Nunc*, inquit Chronici auctor, h. e. MCCCLXXXVIII. *fiunt per homines & dominas Placentiæ ſumptuoſiſſimæ expenſæ in victu & veſtitu --- Qui drappi de grana vel de veluto vel de auro vel de aurato vel de ſerico conſtant pro uno Cabano vel barilloto vel pellarda a florenis XXV. auri uſque in florenos ſive ducatos LX. auri*. Notat id etiam Victorius; at non ſine ſtomacho. *Florenus*, inquit, *quandoque ducatus & ſcutum ſimiliter nuncupatur. Inſcite, ut aſſolet. Etenim pondus alterius ab altero valde diſcrepat*. Apud Muratorium Tomo II. antiquit. pag. 694. Certe diſcrepabat apud Aquilejenſes. Id enim colligitur ex diariis Ambroſii de Turre Canonici Aquilejenſis & Antonii Patriarchæ ab ærario; de quibus apud Carlium pag. 125. 127. 132. 141. Nam de florenis hæc habet anno forte MCCCXCIX. *Recepit florenos viginti unum in ratione LXIII. denariorum pro quolibet*. Hæc autem de ducatis. *Recepit*, inquit, *ducatos quinquaginta in ratione LXIIII. denariorum pro quolibet*. Uno denario floreni diſtabant a ducatis. At Aquilejenſe denario. Quod etiam adnotes. Aquilejenſium quippe denarii non iidem Patavinis. Habe ex Fontanino de *Miſnatis* eas litterulas, quas *Nobili viro domino Johanni de Rabatta honorabili Capitaneo Goritiæ* inſcripſit *Zenobius monetarius*. *Noveritis*, inquit, *dominum meum dominum Antonium Patriarcham Aquilejenſem modo noviter mutaſſe monetam videlicet ſingulum denarium pro quattuordecim parvulis, & ſolidum pro duodecim parvulis. Datum Utini. 14 aprilis indict. 7.*, quod eſt anno MCCCLXXXIX. Nam toto eo ſeculo Patriarcharum nummos habuiſſe quattuordecim parvulos audiebam recitante Bernardo de Rubeis. Ipſe novum opus in has Aquilejenſium monetas apparat. Et hoc

erat in eruditorum votis. Nam paucos eo criterio doctrinaque ſcriptores habemus Itali. Nunc Aquilejos junge Patavinis, erit evidens hic etiam diſtare florenos a ducatis. Eſt in publicis ſcriniis autographum *Zilii de Calvis* anno *milleſimo trec. octuageſimo octavo. indict. undecima. die dominico vigeſimo quinto menſis octobris Padue in Cancellaria Magnifici --- Turchettus dixit ſibi bene ſolutum a magiſtro Jacobo de ducatis nonaginta auri & ſold. LX. parvorum in quibus tenebatur eidem* Turchetto *pro parte unius debiti, ſeu depoſito; in quo magiſter Victor* &c. *erant obligati in libris ſexcentis ſexaginta duabus ſoldis decem parvorum, quas in ducatis auri eidem reſtituere tenebantur ad rationem librarum trium ſoldorum treſdecim pro quoque ducato, prout in inſtrumento depoſiti ſuper inde confecto milleſimo trecenteſimo octuageſimo ſeptimo die veneris XIIII. menſis junii plenius continetur.* Hic ducatus apud nos exhibet ſolidos ſeptuaginta tres. Et florenus Aquilejæ dederat denarios ſexaginta tres. Ii ſolidi reddebant parvulos octingentos ſeptuaginta ſex; hi denarii conficiebant parvulos octingentos ſeptuaginta duos. Ergo florenus a ducato ſex diſtabat parvulis. h. e. major erat ducato parvulis ſex. Sed calculus hic mirum quas habeat ſalebras. Nam nec certum eſt Aquilejenſium parvulos idem fuiſſe Patavinis. Deinde certum eſt anno MCCCLXXXXIX. Patavinorum ducatos alio fuiſſe precio, quam tribus & ſeptuaginta ſolidis. Ex uno codice Marci de Guarnerinis aperta res erit. pag. 88. „ Die lune primo julii „ 1398. Recepi per manus Florii de Brethenorio ſocii mei de maſſaria ſeu theſauraria „ Lodoici a paghis & Riprandini a caligis „ ducatos duos auri in auro in ratione librarum IIII. ſolidor. X. pro quoque, & ſolidos decem in carrareſiis pro ſolutione paghe „ mee januarii proxime preteriti „. Deinde pag. 137. „ Die martis XIIII. octobris 1399. „ indict. VII. Padue in curtivo curie magnifici Domini Padue. Pro precio ducatorum „ tercentorum auri quod precium & quos „ ducatos *&c.* Et dixerunt valere dictos ducatos in ratione librar. IIII. ſolidor. X. parvorum pro quoque ducato „. Tum pag. 168. „ MCCCC. indict. VIII. die martis VI. „ julii. Hic ad bancum cancellarie. Precio „ librarum centum & quadraginta parvorum „ quos vir nob. Johannes Henricus quondam „ Palamidexii de Vitalianis habuit in ducatis „ auri in auro in ratione lib. IIII. ſol. VIII. „ pro quoque ducato, & libras III. ſol. XII. „ parvorum in moneta „. Sequitur ordine temporum „ Die ſabbati primo januarii MCCCC. primo ind. nona Padue, nobiles viri „ *&c.* confeſſi fuerunt accepiſſe in dotem ducatos ducentos ſeptuaginta auri in auro boni & juſti ponderis in ratione librar. IIII. „ ſolidor. X. pro quoque ducato „. Mox pag. 185. „ Die dominico primo mai indict. „ nona. Padue in camera ſtipendiarie magnifici domini. Jacobus Lanarius accepit in „ depoſito & ſalvamento ducatos ſexaginta „ novem auri in auro boni & juſti ponderis „ in ratione librarum quatuor ſolid. XII. pro „ quoque ducato „. Sic ergo precia ducatuum apud nos erant, unde nihil ad Aquilejenſium calculos. Alia deinde ducatuum comparatio nobis eſt ad *marcheſanos* ſolidos. Exhibet *marchiſanos* & Cangius ad vocem *marcha*, pariter ad vocem *marchiſani*; ſed alii erant a noſtris. Hi cudebantur apud Ferrariam in moneta Marchionum; de quibus ex autographo ad D. Antonium. „ Mill. trec. nonageſ. „ quinto indict. tertia. Venetiis. Guillelmus de caſtro Barco fecit ſuum procuratorem ad exigendum a Jacobo de Padua libras „ ſeptuaginta quatuor & ſolidos quinque „ marchiaſorum monete Ferrarienſis „. Ergo Patavini ſic exigebant ducatos ſuos ad marchiſanos nummos ex publicis ſcriniis „ milleſ. „ trecenteſimo nonageſ. quarto indict. ſecunda „ die lune vigeſimo nono menſis junii. Padue „ in palatiis „. Principes Atheſtini debebant Carrarienſi „ ſummam ducatorum viginti trium „ millium quadringentorum trigiata octo auri „ & ſoldorum viginti ſex marcheſanorum „. Solverunt autem „ ducatos quatuor millia ſexcentos octuaginta ſeptem auri & ſoldos viginti ſeptem marcheſanos & denarios octo „ & quintos duos unius denarii ad rationem „ ſolidorum triginta ſeptem cum dimidio „ marcheſanorum pro ducato „. Factum id ajunt „ pro quinta parte totius ſuprascrip. „ ſumme ducatorum viginti trium millium „ quadringentorum triginta octo auri & ſolidorum viginti ſex marcheſanorum „. Vidiſti *quintos duos unius denarii*. Quos ſi non mente ſed manu tractabant, habes alias libræ denariorum ſectiones mille ducentas. Nam dictionis ſeries eos ex parvulis eſſe docet. Sed modo nos tenet obſervatio *ſolidorum triginta ſeptem cum dimidio marcheſanorum pro ducato*. Cum tamen non liqueat de vero marchiſanorum precio, nec ipſa ducatorum cum iis comparatio quidquam eſt. At eos rurſus cum aliis conferre poſſumus ex tabulario caſtri

de

de Alto, quod eſt in Tridentinis montibus apud Telvum ſub epiſcopatu Feltriæ. *mill. tricent. LXXXXVII. indicione quinta die veneris XXI. menſis ſeptembris. Ego presbiter Henſelmus gratis mutuavi Antonio dicto de Catelag de Telvo VII. ducatus auri ſcilicet V. ducatos in auro, & reliquos duos in moneta ſcilicet XXXVIIII. groſſos pro ſingulo ducato.* Ducatus ergo tricenis erat ac novem groſſis. At horum quoque groſſorum ſupputatio abdita eſt. Ac proinde nihil ex iis ad ipſos ducatos. Ea quidem notula eſt ex autographis Henſelmi libellis. Eos autem totumque chartarium, præterea bibliothecæ codices, aliaſque benevolentiæ dedit notas Eva Roſa *Baroniſſa vidua de Buffa nata Comitiſſa de Wicka domina caſtri Alti montiſque Lilii atque Haidem &c.* præter hos aliis auctior ingenii morumque titulis. Hæc porro nos ex ineditis hæc ex finitimis in exemplum deduximus, ut certum ſit, hujuſmodi ducatuum ſupputationes eſſe penitus incertas. Alia petas ex aliis. Id tamen attendens, quot monetæ ſunt, fere tot eſſe nummorum leges. Extrema Carrarienſium re marcha quæ dicitur auri valebat octo ducatos, ut ex Polentono notabam „ milleſimo „ quatricenteſimo quinto indict. terciadec. die „ martis vigeſimo menſis octobris Padue in „ aula excelſi domini Padue infraſcripti ad „ officium factorie ſue. Pro ſatisfactione & „ ſulutione dictarum quinquaginta & dimidie „ marcarum in ratione ducatorum octo auri „ pro quaque marca dedit „ & cetera; quæ ſcilicet e Xichonis autographo depromta ſunt.

CAPUT XIII.

De carrareſiis, carrarinis, aliis.

SIcco Polentonus haud vulgare nomen in litteris. Et ipſe laudatores habet domi Scardeonium, Portenarium, Thomaſinum, Pignorium, Urſatum, Papadopolum; foris Voſſium, Morhoſium, Rehinardum, lexicographos Lipſienſes, alios; adde Muratorium. Præterea Kappius homo Germanus apud Lipſiam profeſſor eloquentiæ ſcripſit anno MDCCXXXIII. diſſertationem *De Xiccone Polentono Cancellario Patavino hiſtoriæ litterariæ in Italia inſtauratore* grandibus utique titulis. In eam contulit & eorum curas qui de Siccone præſcripſerant, & addidit multa de ſuo: daturus & alia, ſi propius arcanas Patavinorum memorias inviſeret. ex. gr. Kappius ortum Sicconis & domicilium ſic enarrabat. Ortum pag. 8. verbis iis *anno MCCCCV. Xicco inſtrumentum notarius confecit; quem titulum cum vix ante duodeviceſimum aut viceſimum annum obtinuerit, neceſſe eſt ut ejus nativitas in ſeculum XIIII. vergens inciderit.* domicilium iis quoque verbis: *Habitavit Patavii apud pontem molinum, quam domum olim Albertinus Muſſatus poſſederat, lege* &c. Sed nobis ea duo ſic conſtant ex ipſo Sicconis autographo, quod eſt in publicis tabulariis hoc modo.

„ Primus liber magnus autenticus in quo „ ego Xicho natus Ser Bartholamei dicti Polentoni de Riciis de Levico civis habitans „ Padue publicus imperiali auctoritate notarius deſcripſi & de verbo ad verbum in „ authentica & plena forma regiſtravi & manu mea ſcripſi contractus pacta conventiones ſeu inſtrumenta, de quibus fui & ſum „ rogatus per partes milleſimis indictionibus „ locis & teſtibus in eis late contentis & declaratis inchoando in milleſimo treceuteſimo „ nonageſimo ſexto indictione quarta „

Stat hoc loco ſignum Sicconis ejuſdem notarii; mox eadem manu „ MCCCXCVI. habitavi cum patre meo Padue in caſtro in „ contrata ſeraſineſche in centenario S. Egidii, „ & quarterio turriſellarum; quo anno rogatus primum confeci inſtrumentum. MCCCXCVII. die primo ſeptembris receſſi de „ contrata ſeraſineſche & ivi habitare in contrata Sancti Proſdocimi centenario & quarterio domi. MCCCLXXXXVIII. die primo ſeptembris receſſi de contrata S. Proſdocimi & ivi habitare in contrata burgi novi „ Patriarchatus. MCCCC. die lune V. aprilis receſſi de dicta contrata, & ivi habitare in contrata Capeclorum centenario ruthene, quarterio turricellarum. MCCCCI. „ die XVI. martii receſſi de dicta contrata, „ & ivi habitare in contrata S. Petri centenario & quarterio domi. MCCCCI. die vigeſſimo octavo ſeptembris, receſſi de dicta „ contrata, & ivi habitare in contrata Concariole centenario & quarterio domi. MCCCCIV. die ſeptima octobris receſſi de „ dicta contrata & ivi habitare in contrata S. „ Firmi, centenario ejuſdem & quarterio „ pontis molendinorum. MCCCCVI. die VI. „ octobris receſſi de dicta contrata; & ivi „ habitare in quarterio pontis molendinorum, in centenario & contrata S. Leonardi „.

Hic ea tandem Sicconis ædes unde apud Kap-

Kappium . Plura de Polentono non addam , de quo vel iſthæc nimia jam fuerint . At inſpecto viro Chirographo , ſtylus in ea ſponte delapſus eſt , dum miror hæc intacta noſtris, qui paſſim de Polentono ſcripturiunt. Eum ſcilicet aulæ Patavinæ cancellarium prædicant . Ergo facile erat ejus ex ipſo palatio ſcripta repoſcere . Sed iſta non amant . Incerta temporum , falſa nominum , ſtribiligines ambages & apochryphorum quiſquilias hæc in deliciis habent . His auſpiciis hucuſque tentata eſt apud nos ea hiſtoriæ pars , quæ eſt de litteratis ac litteris . Age jam de nummis . Poſt aureos quos vocat medios ducatos , ait Gatarus eo pariter anno percuſſos argenteos , id eſt Carrareſios & Carrarinos . Addit Carrareſios ab una parte prætuliſſe currum cum litteris *Franciſcus de Chararia* , ab alia Sanctum Danielem ; valuiſſe ſolidos quatuor . At in noſtris quoque tabulis numero decimoquinto nummus eſt iiſdem litteris ac ſignis . Eritne Carrareſius ? Huic duplo minor eſt ille numero decimo ſeptimo , cui currus ab una facie cum nota *Franciſci de Cararia* ; D. Proſdocimus ab alia , cum titulo *S. Proſdocimus*. Hoc typo Gatarus ait fuiſſe Carrarinos . Ergone Carrarinus & hic apud nos , idemque ſolidos valebat duos ? At in tabulis etiam numero ſextodecimo nummus habet currum ac *Franciſci de Carraria* , divumque Danielem ac *Sanctus Daniel* . Hic & decimo ſeptimo fere par eſt , & plus duplo minor eſt decimo quinto . Hiccine potius e Carrareſiis a Gataro notatis ? Nam duplo minor huic eſt ille numero nonodecimo , cui currus ac *Franciſci de Carraria* ; cui crux ac *Civitas Padua* . Non hic quidem , ſed alius forte præter hunc erat eodem pondere , qui typum titulumque ferret *S. Proſdocimi* qualem Gatarus adnotat ; ut hic Carrarinus , alius eſſet numero ſextodecimo Carrareſius ; hic quatuor , ille ſolidis binis. Adde quod ſeptimi decimi typus alicubi varius eſt . Noſter hic litterulam *p* tenet ad epiſcopi levam , tenet ad currum *F.* atque *I.* Sed alius ad dexteram *p* , ad currum geminas *F. F.* Ad præſulem rurſus in alio, a dexteram urget , F. atque I. currum ; in alio , a levam , currumque F. atque F. In alio ſtat ad antiſtitem *N.* atque *I.* Stat in alio *B. Z.* nec idem pondus omnium eſt a maximo ad minimum plus *granis* duobus diſtant . Qui minimus eſt omnino ſextodecimo par ; & ipſe *caratis* eſt quatuor . Ergo quis hoc menſe quis alio conſtitit ? Auget dubium libellus apud Papafavium . *Recepi pagas meas menſis januarii proxime præteriti de milleſ. trecent. octuageſ. octavo indict. undecima die vigeſimo februarii preſentis de maſſaria domini Bonifacii Fantelli in quatrinis . Recepi pagam meam menſis februarii proxime preteriti pro ſoldis duo Carrareſium , quam non potui expendere niſi pro ſoldo uno , ſecundum formam cride ejus facte in Kalendis martii preſentis . Recepi pagam meam menſis junii preſentis de maſſaria Andree de Bazaleriis per manus dicti Bettini in quatrinis & Carrareſiis* . Hic quatrinos diſtinguit a Carrareſiis . At hi quoque ſolidis erant quatuor . Et Carrareſios uno ſolido dicit expenſos . Id vero difficilius adhuc , niſi mendum ſit in apographo . Non eſt autem vel ex trutina vel aliis ex calculis emergendi ſpes. Mutatio monetarum , quæ tunc quoque ſolemnis erat , omnem ſupputandi rationem fugit . Expende Cangium in voce *marca* , rurſus in voce *moneta* , certus eris , has res nullo judicio , tantum libidine principum actas . In his autem conjectationibus argenteos hos aureoſque nummos Franciſco Seniori tantum probabiliter adſtruas . Et hoc ſatis eſt . At in decimonono conjecturæ nos ipſæ deficiunt ; & in vigeſimo . Eum ſumpſimus ex Muratorio , dehinc ex æreis apud Lazarum laminis . Adde nunc ex libello , quem noſcere licet , dum operæ librariæ locum prorſus hunc tenent . Editum credas ante quinquaginta plus annos ; habetque Sigillorum Nummorum Numiſmatum medii , quæ vocant , ævi plus centum ac viginti ſpecies . Scatet autem Patavinis nummis omnium fere modorum , quos heic vides . Et , ſi licet , eos Mediolanenſium typis , quos Muratorius adhibuit , admodum præferas . At nos minime noſtrorum pœnitet . Operis exemplar Apoſtolo Zeno perlatum recens . Ipſe mihi reſervabat humanitate quidem ſua , quæ Viri famæ atque eruditioni par eſt . Nec de nummo vigeſimo tertio quidquam conſtat . Putetur ex iis de quibus apud Gatarum pag. 891. MCCCCIV. 23. junii . *Queſti ſono mille ducati tutti d'oro , i quali io bramo piuttoſto ſpendere , che voi vilmente un bezzo del voſtro doniate a coſtoro* . Quod enim *un bezzo* nobis , huic fere æquum eſt . Adde quartum ac viceſimum . Pars una currus eſt , altera ſcutum quod ævo putruit. Eum , quod e plumbo eſt , alii ſigillum putabant. Sed ibi nulla tubuli ſigna , quem chordulæ trajicerent . Alii formam cudendis inde nummis . Sed & hoc anceps . Quod ſi fuit ſigillum , fuit etiam forma nummorum. Hinc jam cap. X. dictum eſt . Denique de vigeſimo

mo quinto. Pars una currus eſt, altera lilium. Quæ ratio lilium prætenderit, id quoque litet. Plura quidem huc congeſſeram, ſed nihil ſupra conjecturas. Eas deinde reſecare placuit. Alium præterea vidi penes Alexandrum fratreſque Papafabas, ſed plumbeum, ſed exactis jam tabulis: in quibus proinde locum non habet. Nec tanti eſt, nec ei tabulis opus eſt. Habet diſcum prorſus eundem quinto, caretque quolibet ornatu. Tantum una pars effert currum vigeſimo tertio ſimilem; temone recurvo, ſed qualis in duodecimo eſt. Altera pars exhibet N. ſpecie qualis in quintodecimo eſt ad lævam martyris; at ſpatio totam occupat aream. Si ex littera N. Nicolaum de Carraria cogitas, ipſe MCCCXXVI. *die II. julii ſocietatem fecit cum domino Cane contra Paduam*, inquiunt Cortuſii lib. III. cap. 12. facinoroſorum vero coegit exercitum, tenuitque plus quatuordecim menſes. Eo ſpatio monetam licet illegitimam facere potuit, ut de ſuo nummos ederet. At hic ex plumbo eſt. Ita quidem tumultuario ejus imperio congruens. Adde curvum plauſtri temonem, de quo Vergerius in *Nicolao* pag. 141. rer. Italicarum Tom. XVI. *primus hic curvo temone pingi currum inter arma juſſit, cum civili bello a ſuis maxime gentilibus diffidens infeſta patriæ arma inferebat; unde ſigna diſcerni Carrarienſium poſſent*. Si nec ſatis iſta ſunt, non inſto; nam nec mihi ſatisfaciunt. Quod ſi nummum hunc Nicolai crederem, pluris haberem; quippe qui Carrarienſium reliquos anteverteret.

Addam quoque quod erit integrum cuilibet opinari. Franciſco ſeniori filius extitit ex contubernio nomine Comes. Hic ille Comes de Carraria cujus egregie factis Italia omnis inſonuit. Ipſe ſupererat exitio Carrarienſium, ſtetitque vel anno MCCCCXX. De quo Cribellius in *vita Sfortiæ* Tom. XIX. rer. Italicar. pag. 707. *Per eam*, inquit, *hyemem Comes Carrarienſis ſub ſpem ducendi in hiberna militis ſui ad oppidum Eſculum in Picenis, quod ipſius juris erat, intra paucos dies febri correptus vita deſeritur. At initio inſequentis anni qui fuit primus ſupra mille quadringentos & viginti* &c. Conſtat Aſculum urbem Comitis imperio ſubditam. Quid ſi is illic monetam jure principatus inſtituit? Nam ſuos & Aſculum nummos habuit; horumque nonnullos apud Muratorium tenes. Mitto quippe diplomata Cæſarum Conradi MXXXVII. Henrici MLVI. Lotharii MCXXVII. Federici MCLXXXV. quibus Aſculano præſuli *cudere monetam* fas erat. Ea recitat Andreantonellus Hiſt. Aſculanæ pag 237. ac reliquis. At noſtris habemus in tabulis eos nummos 23. 24. 25. numero poſitos, in quibus inſigne Carrarienſium currus eſt, at nomen ac titulus abeſt. Alios eodem ſigno proferet ætas aut nota principis, aut litterarum ſubſidio vacuos. Hinc ſi quis hos horumve ſimiles ex Aſculana Carrigerorum moneta velit; id & facile aſſeras, & facile neges, & alterutrum difficile probes. Ipſe Comes de Carraria filios habuit duos Obitium, atque Arditionem. Sic enim Gatarus anno MCCCCV. menſe aprili. *Franceſco* Patavinorum princeps *mandò i ſuoi figliuoli a Fiorenza*. Nomen iis *Ubertino* ac *Marſilio*. Sequuntur *Obizo & Ardizone figliuoli di meſs. Conte da Carrara fratello naturale del Signore*. Autographam Opitionis epiſtolam habui dum viveret a Papaſavio. Fert adhuc currum quo ſigillo obſignata fuerat. Extra ſic habet.

„ Magnificis & excelſis dominis Guberna-
„ toribus communis & Capitaneo populi Ci-
„ vitatis Senarum honorabilibus patribus ca-
„ riſſimis &c. „

Series intra ſic erat.

„ Magnifici & potentes domini honora-
„ tiſſimi patres cariſſimi. recepimus ve-
„ ſtras graciofiſſimas litteras, ymo ſatis &
„ non modice, e quibus vere colegimus,
„ ut ad veſtri communis magnifici com-
„ placentiam, quemdam Jacobum Nannis
„ de Sartiano vobis ſubditum, pro quibuſ-
„ dam exceſſibus apud pretorium noſtrum
„ nexum, a ſuis eidem debite infligendis
„ penis ex toto liberum redderemus. Et li-
„ cet ſui crimina & deffectus penas exi-
„ gant corporales, ſicut noſtre hujus civi-
„ tatis ſancitum legibus aperte comperi-
„ mus. Attamen nos leta mente & animo
„ liberali, eundem reum ad complacen-
„ ciam antedictam proprie reddimus liber-
„ tati; eumque fecimus liberum a car-
„ ceribus: ab eodem legalibus ſedatis pe-
„ nis & amotis. Et ad mayora ſubdito-
„ rum veſtrorum circa favores & gratias
„ liberalles leto affectu veſtra magnifica
„ dominatio indubie promptos reperiet.
„ Datum Eſculi die VII. aprelis. IIII. in-
„ dictionis. Obizo de Carraria Eſculi &c. „

Patri filius in principatu ſucceſſerat, annoque MCCCCXXVI. velut indictio eſt, adhuc Eſculo in urbe clavum tenebat.

Hoc quidem capite videor unus ex iis, qui quod in *Catilinar.* Criſpus ait, *omnibus modis pecuniam trahunt vexant*. Sed hæc argumenti ſeries. Alia, quæ hic reſtant, explicatiora ſunt. Ad primum certe Franciſcum ſpectat hoc e grammatophylacio caſtri de Alto „ milleſ. tricenteſſimo octuageſſimo primo indict. quarta; die ſabati XXIIII. menſis auguſti. In villa Tranceni „, quæ Teluo ſubeſt. „ Ibique nobilis vir dominus Franciſcus quondam nob. viri domini Guillielmi de caſtro Alto inveſtivit Ser Ancium de Roncegno de una ſua pecia terre poſita in regula Telui. ſolvendo dictus Ser Ancius in feſto S. Michaelis triginta duos ſolidos denariorum parvorum monete Paduane nomine fictus perpetui „. Quod autographum eſt. ut hoc etiam „ milleſimo trecenteſſimo LXXXIIII. indictione VII. die Veneris XII. menſis februarii. In Teluo. Ibique Antonius (&c.) vendidit unam ſuam peciam terre prative. jacet in regula Telui, in ipſa fundamentum unius felogni conſtructum in loco cui dicitur ad Cejum --- pro precio & foro decem & octo librarum denariorum parvorum Paduane monete. Quod precium „ &c. Hæc indicio ſunt Patavinorum nummos in Valſuganam quoque tranſductos; forte cum Carrarienſes iis inſedere locis, unde poſt paulo ceſſerunt. Johannes Galeaz Mediolanenſium princeps anno MCCCLXXXVIII. menſe novembri Carrarienſes ſubmovit, ipſe Patavium tenuit, honorem monetæ Patavinæ ſervavit ex authentico Bradiolorum *milleſimo trecenteſimo octuageſimo nono, indictione duodecima, die jovis ultimo menſis ſeptembris. Padue in communi palacio --- Pro precio librarum ſexaginta parvorum bone & uſualis monete Paduane quod* &c. Patavina res annum ſeptemque menſes eo Domino ſtetit.

CAPUT XIIII.

De loco Præfectiſque monetæ. De nummiſmate Franciſci II.

SEd antea dicendum erat de loco monetæ. Nam plures adhuc Patavii feruntur ædes, in quibus olim pecunia fieret. Princeps earum notio eſt e tabulario Papafaviorum „ MCC. octuageſimo nono. indict. ſecunda. die XI. exeunte junio. Padue in contrata S. Martini in domo infraſcriptorum dominorum Petri comitis, Albertini, Marſilii, ac Bonifacii filiorum quondam domini Jacobini dicti Papafave „ &c. Papafavii fratres bona ſua dividunt. In partem Marſilii ceſſit „ In primis una domus de muro. jacet in Padua in contrata S. Martini, que dicitur domus monete. cui coheret ab uno capite & uno latere via communis. ab uno capite dominus Anthonius de capite vace „. Hæc e membranaceo codice, cui titulus eſt „ Liber Alberti notarii „ pag. 47. Codex ipſe primigenius eſt. Adde rurſus ibidem: „ M. II.^c nonageſimo V. indictione VIII. die XVI. intrante madio. Padue in contrata S. Martini --- Dominus Marſilius prefato domino Petro comiti --- vendidit, ipſumque jure proprii inveſtivit de uno ſedimine cum domo murata, cupis cohoperta ſuperhedifficata, que domus appellatur domus monete. jacet in Padua in contrata S. Martini. cui coheret ab uno capite verſus mane dominus Anthonius de capite vace. „ Verba ſi ſpectes, ea non erat domus monetæ, ſed vocabatur; hoc eſt, opificio in aliam translato, nomen adhuc tenebat „ Eodem „ vero „ die dictus dominus Petrus --- poſſeſſionem apprehendidit unius ſediminis cum domo murata cupis cohoperta que dicitur domus monete. jacet in contrata S. Martini „. Pariter habet titulum, licet non rem. Quod maxime conſtat ex ipſo Codice pag. 48. „ M. II.^c nonageſimo ſeptimo indicione X. die penultimo ſetenbris. Padue in contrata S. Martini in domo que dicitur domus monete, que eſt domini Viviani de Caſtro novo „. Ea ergo jam in uſus inquilinorum ceſſerat. Ex alio autem Codice qui pariter autographus eſt æque membranaceus atque in eodem tabulario, factus anno „ mileſimo trecenteſſimo ſexageſſimo quarto indictione ſecunda die lune octavo menſe novembris „ hæc habes. „ Infraſcripta ſunt ca-

„ xa-

„ xamenta ultraſcripti domini Albertini in „ contrata S. Martini „ . Reliquis miſſis hæc ſcribo . „ Item una domus in predicta contrata, in qua habitabat Campagna, & „ nunc habitat dictus dominus Albertinus. „ Coheret ab una parte via communis a duabus dominus Albertinus: & ab una parte „ maſtelarias S. Canziani; ab alia Joh. monarius. Blaxinus Lanarius de Florentia tenet „ unam domum ad affictum in predicta contracta a dicto domino Albertino. Coheret ab una parte Fruxerinus de Capite „ vace, a duabus partibus dictus Dominus, „ ab allia parte via communis. Blaxius predictus tenet unam alliam domum in dicta „ contrata a dicto domino Albertino. Coheret ab una parte dominus Fruzerinus antedictus, ab allia parte maſtellarii S. Canciani, ab allia via communis, ab allia dictus dominus Albertinus „. Hic eædem ſunt domus, iidemque confines; at monetæ nulla mentio, forte quod longa deſuetudine miniſterii nomen ipſum ipſum receſſerat. Sed ex archetypis ejuſdem chartarii tabulis anno „ milleſimo quadringenteſimo quinto, in„ dictione tertiadecima, die vigeſimo ſeptimo „ menſis novembris „ inſtitutum eſt inventa„ rium de bonis „ Papalabarum. Notantur „ in primis duo palatia cuppata murata & „ ſollerata cum curtilli & putheo poſita in ci„ vitate Padue in contrata S. Martini juxta „ hos confines, videlicet juxta vias publicas, „ juxta domum a zecha, & juxta maſtella„ rios „. En iterum monetaria domus, at nova phraſi. Prius habebas domum quæ dicitur domus monetæ, nunc domum a moneta, vel a zecha, quod idem eſt. Huc fortaſſe poſtremi Carrarienſium principes opificium, ſeu, quod aiebant, *artem* revocaverant. Age rurſus ex authenticis ejuſdem Papafavii *milleſimo trecenteſimo nonageſimo quarto, indictione ſecunda, die mercurii ſeptimo menſis octubris Padue.* memoratur *una domus de muro ſolariata & de cupis coboperta nunc dicta domus a monete, & olim domus rubea, cum curte orto & putheo poſita Padue in contrata S. Margarite. Cui coheret a duabus partibus via publica, ab uno latere magiſter Carolus aurifex de Janua, & a parte poſteriori heredes Brocardi campſoris.* Erat ergo domus altera Patavii dicta domus a moneta, quæ quondam vocaretur & domus rubea. Ex iis verbis duo colligas. Id primum eſt. Ea domus hoc anno jam deſierat ab opificio monetæ, quoniam non ſcribitur eſſe monetæ domus, ſed tantum vocari. Præterea jam *Collegio Scolarium* deſtinata fuerat, ut in ipſis eſt tabulis. Alterum ſic eſt. Ea quidem domus habuerat officinam monetæ, ſed paucis annis, quoniam ſervabat adhuc primævum nomen, hoc eſt, rubeæ. Confines huic erant hæredes Brocardi campſoris. Ipſe *contratam Fallaroti* tenebat *milleſimo trecenteſimo ſexageſimo nono indictione ſeptima die lune quinto menſis februarii. Padue in contrata fallaroti in domo habitacionis Brochardi campſoris filii Ser Petri boni de Plebe ſacci.* Pariter ejus hæredes *milleſimo trecent. nonageſimo tercio indicione prima die ſabati quartodecimo menſis junii. Padue in contrata fallaroti in domo heredum quondam Brocardi campſſoris.* Ex Prataljenſibus autographis. Ex iis hanc a moneta domum ſive rubeam locamus ubi contratæ ſeu regiones duæ Fallaroti ſanctæque Margaritæ coibant. Proximas namque probat membranaceus apud Fatiolatum codex, in quo deſcribitur ævo quartodecimo Patavina civitas. Inter alia *porte quindecim minores* hoc ordine ſunt. *Porta S. Leonardi. porta B. Petri. porta Tadorum. porta B. Thome*, &c. *Porta S. Stephani. Porta Fallaroti. Porta braidi* --- Vides ut Fallaroti regio ad S. Margaritam decurreret. Ex archetypis etiam geminis apud cœnobium D. Antonii, quorum eſt unum *milleſimo trecenteſimo ſexageſſimo ſexto indictione quarta die dominico ultimo menſis mai Padue. preſentibus --- Brocardo campſore filio Ser Petri boni Scoſati de plebe de contrata Falaroti de Padua.* Alterum eſt eodem *milleſimo* &c. *preſentibus --- Brocardo campſore filio ſer Petri boni Scoſtati de contrata Braidi ſive Falaroti de Padua*, vides quo loco ſtatuenda ſit ædes Brocardi. Nam quæ quondam contrata Braidi, nunc S Bernardini eſt. Hæc notiora noſtris. Idem Brocardus anno MCCCLXXVIII. menſe ſeptembris monetæ magiſter erat, ut XI. capite dictum eſt. Ipſe rubeam domum viciniæ gratia monetam fecerit. Inde locum tenemus, in quo ſub ſeniore Franciſco publica Patavinorum moneta conſtitit. Anno deinde MCCCLXXXVII magiſter erat monetæ Bonromæus de Bonromæis ex Gataro pag. 786. & 615. Ipſe alio fortaſſe monetam devexerit: unde rubeæ domui ſublata re titulus hæſerit. Anno quoque MCCCXCVI. Petrus ab oleo magiſter eſt ex Papafaviis „ milleſ. trecenteſimo nonageſimo ſexto, in„ dict. quarta, die ſabbati vigeſimo quarto „ iunii. Cum per Rolandum a Curtivo campſorem, & Manfredum ejus fratrem Conſilio

ma-

„ magnifici domini noſtri expoſita fuerit querela, quod Petrus ab oleo magiſter Ceche debeat eis certam pecunie quantitatem & argenti, quam in cecha predicta ipſe Petrus deberet habere, & quod ipſe Petrus quantitatem ipſam pecunie & argenti in ipſa cecha non habet: cumque fuerit ipſum Conſilium informatum ſic eſſe, ut dicebant dicti fratres. Id circo dictum Conſilium in quo fuerunt dominus Johannes de Porcellinis, dominus Guilielmus de Curtarodulo, dominus Baldus, dominus Daniel de Rido, dominus Simon de Noenta, Paganus de Capitevace, & Guilielmus de Hungarellis factores deliberaverunt & preceperunt dicto Petro ab oleo preſenti, quatenus uſque ad decem dies proxime futuros debeat ſecuritatem idoneam preſtitiſſe eiſdem Rolando & Manfredo fratribus, de ſolvendo & dando ſibi omne id & quicquid conſtiterit ipſum Petrum ſibi teneri occaſione dicte Ceche in terminis quibus tenetur. Ego --- notarius &c. „ Eo magiſtro moneta rurſus in alias ædes conceſſerit. Anno demum MCCCXCVIII. Johannes ab argento de Bononia magiſter extitit monetæ, velut ex tabulis apud Papafavium, ſcilicet Ubertinum, quæ proximum Caput erunt. Ex iis hæc modo ponam *Milleſimo treccenteſimo nonageſimo octavo. indictione ſexta, die mercurii quinto Junii Padue --- Item quod dictus magiſter Johannes habere debeat, & quod ſupradicti factores dare teneantur uſque ad dictum terminum duorum annorum unam domum habilem & ſufficientem pro laborando & faciendo artem predictam (Ceche) pro qua dictus magiſter Johannes nullum affictum nec ſolutionem ſolvere teneatur.* Ex iis omnibus habes ædem monetæ non fixam loco, ſed aut Principis aut opificum voluntate mutabilem. Ego nullum vidi præfectum ſive magiſtrum poſt Johannem. Qui certe monetam curare debuit annos ſaltem duos, *incipiendo die prima auguſti*. Quare ſi is poſtremus eſt, opus nummarium fortaſſe revexerit in antiquas ædes, hoc eſt Papafabarum, de quibus extremo dictum eſt MCCCCV.

Ultimus ordine Principum Franciſcus erat Franciſci filius. Exculptos ab eo nummos certum eſt ex editis edendiſque chartis. Eos autem vix indices. Et eorum nonnullos qui ſupra poſiti ſunt maxime Franciſci nominè vix ei detraham. Sed in vigeſimo ſexto qui poſtremus eſt, haud dubiam Junioris epocham tenes. Hic quidem nullo pretio eſt ſi ſpurius eſt; multo autem, ſi legitimus eſt. Non enim nummus, ut reliqui, ſed nummiſma eſt ex iis quas *medaglie* vocant. Hæc quippe diſtinguunt; nummum commercio populorum, nummiſma decori Principum. Porro ſic creditum eſt, ut nummiſmata hæc ævo tantum quintodecimo coeperint; hoc autem quartodecimo eſt. Ego nihil hinc præceps egi. Typos ejus habui plures unum domi, geminos e Papafavio, penes Arigonium Gradenigum Zenum ſingulos, utique æreos; argenteum rurſus ab Arigonio, cavum poſtica, vacuum; quod ei cudendo deerat matrix: incuſum vocant; utique non ex ea parte cuſum. Tamen ipſe, velut & reliqui, fuſus eſt. Eos autem hoc eſt quiſque ſuum ac ſuos fœtibus accenſebamus ingenuis. Et ipſe Zenus in hoc velut pertinax. Adii quoque Mapheium litteris ac dono nummiſmatis. Ipſe in ambiguo eſt. Reſcripſit alia Venetiis edita jam nummiſmata Carrarienſium, quæ ſequioris ævi credita ſunt: ita hoc videri. *Ne fu già ſtampato in Venetia un gran foglio, ma non ſi credono del tempo loro, bensì fatte nel ſuſſeguente: così probabilmente ſarà queſta.* Jam vides ut nihil a me diſſimulatum ſit. Nunc quo ſe quiſque velit ſuffragio teneat. Mihi certe magna eſt hujus auctoritas. Eorum vero quæ vulgata ſunt ab Joſepho ſcilicet Smith archetypa vidi jactavique pluries, omnia enim apud Papafavios; & alia ſimilis ingenii. Nec ea multum nos tenent. Alterum mihi nunc indicat libellus ex eodem Zeno laudatus etiam Capit. XIII. Sphæra quidem in antica eſt, & inſcriptio FRANCISCI DE CARARIA. Dei Patris imaginem poſtica fert; litteras autem REX REGUM ET DOMINUS DOMINANTIUM. Sic autem hæc ſic alia typis iis expreſſa ſunt, ut certam vetuſti nummiſmatis ideam ingerant. At cauſa difficili laboramus: adeoque nihil audendum ſine ipſis archetypis. Archetypum tamen aliud nummiſma præter hæc innotuerat nobis, adnitente Scoto per litteras. Habet Epigraphem ſtylo, *che chiamano*, ait ipſe, *gotico*. FRANCISCUS CARRIGERUS HEROS PATAVUS. Ibique *teſta d'uomo barbato, d'età aſſai avanzata, coperta d'una ſpecie di capuccio, non molto diverſo da quello dei frati Capuccini*. Sic ad faciem. Sic ad poſticam eſt HAC ALMA IN URBE MODERANTUR IMPERIUM. *Il carro* &c. Pergit. *Il pezzo è della grandezza d'uno de' noſtri ducati. Il metallo è bello, la teſta è ben fatta, non*

infe-

infelici le lettere ; ma con tutto queſto ho le mie grandi dubbietà : e 'l Signor Abate Arigoni pure ne dubita . Tuttavia non ſi può condannarlo . Dein & videndum miſit uſque Venetias . Inſpectu , fateor , aucta dubitatio . Ibi vix erat mihi quidpiam ex eo ſeculo. Nam litteræ non tam erant , quam affectabant videri goticæ . Adde mixtas his & romuleas ; id enim præter ævi conſuetudinem eſt . Quid de viro ſene rugoſo barbato ſimoque naſo qui ſpectabatur in nummo ? Naſus ille Franciſco nempe ſeniori non convenit . Nam de ipſo nummus cenſetur . Et Carrarienſium vultus habes in ædicula Baptiſterii quæ proxima eſt epiſcopio ; ſic enim putant : habes in codice Papafavio quem diximus annorum ferme trecentum . Barba quoque vix habet locum apud nos in monumentis aut picturarum aut ſignorum quæ per eos annos expreſſa ſunt ex archetypis . Et quidem nec Marſilii facies inſculpta mauſoleo , quod eſt apud Carrariam ad Divi Stephani ; nec ſimulacrum Jacobi , nec Ubertini quæ Patavii ſunt ad divi Auguſtini , barbam præferunt : eaque & Carrarienſia certo ſunt , & coæva ſunt , & integra ſunt . mitto de reliquis . Ipſa quoque nummi ſpecies , œconomia , genius , omnia demum mihi fraus erant . Hæc cauſa eſt , ipſum ne veris Carrarienſium nummis adjungam . Scotus autem ne damnaretur obſtitit . Hæc iterum cauſa eſt , ipſum ne falſis Carrarienſium toreumatis addam . Sed hoc num. 26 noſtrum procul ab omnibus iis . Alius color , alia materies , aliud opus . Eæque per orbem litteræ ſic ævo ſuo conſonant , ut reliquæ quorumcumque nummorum , de quibus in iis paſſim tabulis . Nam quæ vulgantur a Smith omnia Romanas habent notas . Id quidem inter iſthæc diſterminat , & noſtro vetuſtatis adſtruit fidem . Franciſcus hic collo nudus atque humeris , & in lævum nexo fibula pallio : capilli breves auribus cedunt : ipſe decora facie , validis membris . At hæc Gataro concinunt . Ipſe Franciſcum dat *non molto grande , ma di ſtatura comune , groſſo e ben formato* , pag. 940 Nec repugnat ornatus ille veſtium . Quid enim Senior apud Gatarum MCCCLXXXVI. menſe Junio? *Si riveſtì d'un panno d'oro con un mantello affibbiato ſopra la ſpalla longo ſino alli piedi , abito proprio Ceſariale* ; qualis in nummo penitus eſt . Hæc autem inſcriptio eſt . 1390. *die 19 junii recuperavit Paduam &c.* Pariter hæc tempori congruunt , velut apud Gatarum eſt ; & apud Muratorium Tom. IIII. Antiquitat. Italicar. pag. 1165. ex Patavino chronico ad annum 1390. *Hoc anno & die XIX. junii dominus Franciſcus junior de Carraria viriliter recuperavit Paduam cum toto Paduano diſtrictu excepto Baſſiano* . Concinit *ſpecimen Hiſtoriæ Sozomeni* Tom. XVI. rer. Italicar. pag. 1143. D. *dominus Franciſcus* &c. *die XIX. dicti menſis receptus fuit Padue in dominum* . Mordebat me potius is artifex & elegantior ætate ſua res . At alia pariter ejus ævi feruntur opera , quæ ſimiles manus æquamque produnt induſtriam . Lege vel ipſum Maphejum Veron. Illuſt part. III. cap. VI Ait autem ipſe laudatis ad me litteris , adhuc ſibi nullum nummiſma viſum quod huic ſeculo fidas . *Del 1300. non ne ho veduto ancora , che con ſicurezza ſi poſſa giudicare di eſſo* . Noſtrum vero hoc & adeo nullas habet difficultates , & ſic omnes authentiæ notas , ut eam poſcat ætatem vel cum paucis , ſi qua præter hoc ſunt ; vel & ſolum , ſi nulla ſunt .

CAPUT XV.

Franciſcus II. an. 1398. monetam publicam locat. Inde ſyngrapha hæc .

„ IN Chriſti nomine amen . Anno a nativitate ejuſdem milleſimo trecenteſimo nonageſimo octavo , indictione ſexta , die mercurii quinto junii . Padue in palatiis habitationum infraſcripti magnifici Domini , & ejus factoria , preſentibus egregiis & honorabilibus viris domino Michele de Rabbata milite quondam domini Antonii de contrata S. Nicolai , domino Henrico de Gallis filio ſer Uliverii de Gallis licentiato in jure civili de contrata Domi , Paulo de Leone quondam nobilis viri domini Chechi de Leone de contrata S. Lucie , & Matheo de Ferraria quondam domini Jacobi de Prioribus de contrata S. Agnetis civibus & habitatoribus Padue teſtibus rogatis & ad hæc ſpecialiter convocatis & aliis. Ibique nobiles & prudentes viri Gulielmus de Ungarelis quondam nobilis viri Traverſii de contrata S. Malgarite , & Naſimbene quondam Zamboni de contrata S. Agnetis in ſimul factores & generales adminiſtratores factorum & negotiorum magnifici & illuſtris Domini domini Franciſci de Carraria Padue &c. domini generalis , & filii recolendiſſime memorie magnifici & illuſtris principis & Domini domini Franci-

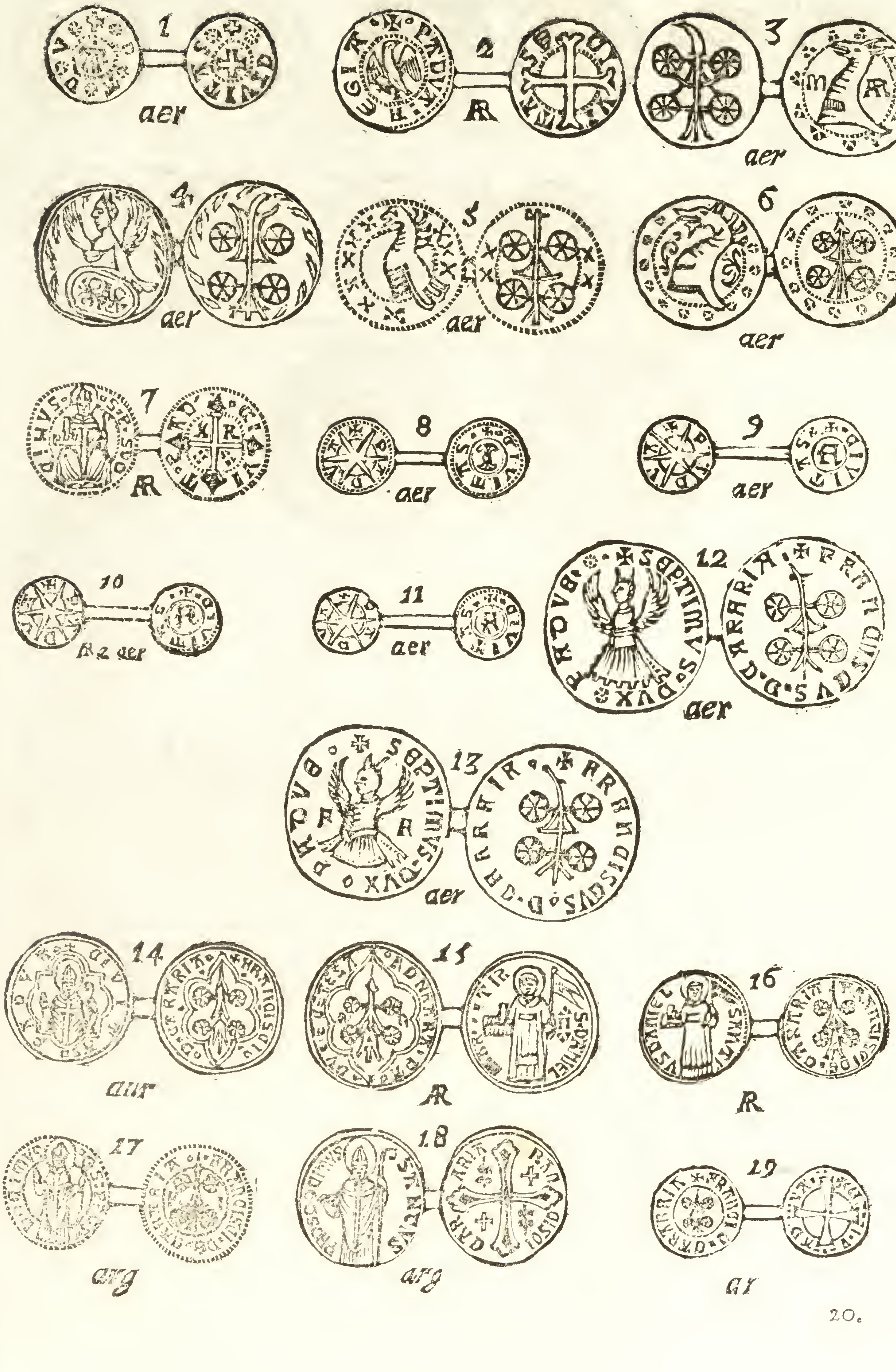
„ ſci ſenioris de Carraria Padue olim domini „ generalis , nomine & vice prefati Domini, „ & Communis Padue dederunt locaverunt & „ affictaverunt honorabili viro magiſtro Jo- „ hanni quondam magiſtri Simonis ab argen- „ to de Bononia qui ad preſens habitat Fer- „ rariam in contrata S. Romani , pro bono „ utili & commoditate prefati Domini , & „ communis Padue , omni modo via & for- „ ma quibus melius potuerunt , uſque ad „ duos annos proxime futuros incipiendo die „ prima menſis auguſti proxime futuri , Ce- „ cham & laborerium monete ipſius Domini „ & communis Padue pactis & conventioni- „ bus infraſcriptis ; videlicet in fabricando „ & cudendo libras viginti milia ſextinorum „ nigrorum & ad ligam oncie unius & quar- „ torum duorum argenti fini , & ad contum „ ſeu numerum librarum ſex pro qualibet „ marca Paduana : habendo remedium in „ dicta liga denarium unum argenti fini in „ pluri , & denarium unum argenti fini in „ minori ; & in numero ſoldos duos in pluri , „ & ſoldos duos in minori , quibus reperire- „ tur dicta moneta : & libras decem milia „ pizolorum ad ligam quartorum trium ar- „ genti fini , & ad contum ſive numerum „ librarum tres ſoldorum duodecim pro quali- „ bet marca Paduana , & liga de argento & „ ramo prefati Domini ; habendo in liga de- „ narium unum argenti fini in pluri , & de- „ narium unum argenti fini in minori , & in „ pondere ſoldos duos in pluri , & ſoldos „ duos in minori : & omnem quantitatem „ Carrarinorum qui exient ſive extrahentur „ de argento quod ponetur in dicta zecha per „ quamcumque perſonam ad ligam uncia- „ rum ſeptem & Carraintorum octuaginta „ pro marca , & ad contum ſive numerum „ librarum viginti ſex pro qualibet marca „ Paduana , habendo remedium in dicta „ liga caratorum quatuor argenti fini pro „ qualibet marca in pluri , & in minori : & „ in pondere Carrarinum unum pro qualibet „ marca in pluri , & in minori , quibus re- „ perirentur dicte monete omnibus calis & „ expenſis dicti magiſtri Johannis . Item „ quod illud plus vel minus quod reperiretur „ dicta liga ſupracriptarum monetarum intra „ ſupraſcipta remedia in damnum vel in utile „ dicti magiſtri Johannis per ſuperſtitem vel „ cuſtodem dicte ceche , non debeat con „ tari nec poni per aliquam perſonam , ſed „ ſolummodo monete ſupraſcripte debeant „ computari & poni ad rationem ſupraſcripta- „ rum ligarum dictarum monetarum ; vide- „ licet quod ſextini ſint ad ligam oncie unius „ & quartorum duorum argenti fini pro qua- „ libet marchia dictorum ſextinorum ; & pi- „ zoli ſint ad ligam quartorum trium argenti „ fini pro qualibet marca dictorum pizolo- „ rum ; & Carrarini ſint ad ligam unciarum „ ſeptem & caratorum octuaginta argenti „ fini pro qualibet marca dictorum Carrari- „ norum : & illud plus & minus quod re- „ perirentur dicte monete in numero in capi- „ te dictorum duorum annorum , computato „ illo pluri quod reperiretur pro minori , & „ illo minori quod reperiretur pro majori , „ & ſi reperiretur in pluri , quod illud plus „ teneatur dictus magiſter Johannes dicto Do- „ mino reſtituere . Item quod prefatus Do- „ minus ſeu ſui officiales dent & dare tenean- „ tur dicto magiſtro Johanni omni menſe di- „ ctorum duorum annorum totum argentum „ & totum ramum habile ad laborandum pro „ laborando ratam dictarum librarum viginti „ milium ſextinorum , & librarum decem mi- „ lium pizolorum ita & taliter quod dictus „ magiſter Johannes poſſit fabricare , & fa- „ bricari facere dictam ratam dictarum mo- „ netarum ; & in caſu quo per dictum ma- „ giſtrum Johannem non fabricaretur , ſeu „ fabricari fieret dictam ratam primo menſe , „ ſit ei licitum fabricare & fabricari facere in „ ſecundo menſe ; ſi non in ſecundo menſe , „ in tertio : & ſic in ſequentibus menſibus ; „ dummodo dictus magiſter Johannes in capi- „ te dictorum duorum annorum expleverit „ fabricaſſe totam quantitatem dictarum mo- „ netarum ſupraſcriptarum . Item quod pre- „ fatus Dominus ſeu ſui officiales dent & dare „ teneantur dicto magiſtro Johanni pro ma- „ nifactura expenſis & calis argenti & rami „ pro qualibet marca dictarum monetarum „ ſupraſcriptarum ſoldos duodecim . Item „ quod prefatus Dominus ſeu ſui officiales te- „ neantur preſtare & concedere dicto magi- „ ſtro Johanni cum incepit fabricare & fabri- „ cari facere aliquam quantitatem dictarum „ monetarum , libras mille ſoldorum ad ra- „ tionem ſoldorum duodecim pro marca pre- „ dictorum ſextinorum & pizolorum , ut ſu- „ praſcriptum eſt . Item quod dictus magi- „ ſter Johannes teneatur facere ſolutiones „ omnibus perſonis , que ponent argentum „ in zecha , de Carrarinis ſupraſcriptis , ut „ premittitur, pro eis fiendis uſque ad quin- „ decim dies proxime futuros a die qua po- „ nent argentum in zecha in antea dando de

dictis

„ dictis Carrarinis ſic per eum fiendis libras „ viginti quinque ſoldos octo dictorum dena„ riorum pro unciis ſeptem & caratis octua„ ginta argenti fini. Item ſi alique perſone „ ponent argentum in zecha predicta, quod „ non eſſet ad ligam unciarum ſeptem & ca„ ratorum octuaginta pro marca, quod ipſis „ perſonis facto ſacio dicti ſui argenti, dictus „ magiſter Johannes dare & reddere teneatur „ pro quaque marca argenti ſui quod reperi„ retur in dicto argento quod non eſſet, ut „ premittitur, ad dictam ligam ad rationem „ ſupraſcriptarum videlicet librarum viginti „ quinque & ſoldorum octo de dictis monetis „ ſic per eum fiendis; videlicet pro unciis „ ſeptem & caratis octuaginta argenti fini, „ ut ſuperius dictum eſt; ita tamen quod „ ipſe perſone que ponent argentum in cecha „ quod non eſſet ad dictam ligam unciarum „ ſeptem & caractorum octuaginta pro qua„ libet marca, dare teneantur & debeant „ dicto magiſtro Johanni de dicto argento ſic „ per eos poſito in dicta cecha pro ejus afi„ natura magiſterio expenſis & calo caratos „ ſex argenti fini pro qualibet marca argenti „ lordi ſic per eos in dicta cecha poſiti, in„ telligendo a dicta liga inferius uſque ad un„ ciam unam argenti fini & caratos tres ab „ uncia una inferius pro quaque marca argen„ ti ſic per eos poſiti in cecha predicta. Et „ quod de dicto argento ſic in dicta cecha „ poſito dictus magiſter Johannes facere te„ neatur ſolutiones dictis perſonis ad termi„ num decem ſeptem dierum tunc proxime „ futurorum a die qua ponent in cecha in „ antea computandorum; & hoc propter „ preſens quod diſpenſatur in aficiando di„ ctum argentum. Item ſi aliqua perſona „ poneret argentum deauratum in dicta ce„ cha, quod terminus ſolutionis fiende per „ dictum magiſtrum Johannem dicte perſone „ de dicto argento, videlicet quindecim die„ rum, non incipiat nec inceptum intelliga„ tur niſi ea die qua dictum argentum fuerit „ partitum: & quod de dicta partitura dicta „ talis perſona debeat eſſe in concordia cum „ dicto magiſtro Johanne. Item quod dictis „ monetis ſic ut premittitur fiendis non de„ beat fieri ſazius de minori quantitate mar„ carum quingentarum dictarum monetarum; „ ſed ut dictus magiſter Johannes facere poſſit „ ſolutiones perſonis que ponent argentum in „ cecha pro faciendo dictos Carrarinos ad „ terminos ſupraſcriptos modis & ordinibus „ infraſcriptis debeant obſervari videlicet „ quod ad omnem inſtantiam & requiſitionem „ dicti magiſtri Johannis officiales ſuper hoc „ deputati ſeu deputandi debeant ire ad ce„ cham predictam, & de Carrarinis ſupra„ dictis levare & accipere debeant pro qua„ que marca Carrarinum medium: & quod „ Carrarini ſic levati & accepti debeant poni „ in uno ſacchetto qui debeat bullari bullo „ ſive ſigillo dicti magiſtri Johannis, quo „ bullato debeat poni penes perſonam ydo„ neam eligendo per dictos officiales & per „ dictum magiſtrum Johannem. Et cum facte „ fuerint marche quingente dictorum Carra„ rinorum, quod tunc de dictis Carrarinis „ ſic acceptis & bullatis debeat fieri ſacius ad „ contum & ad ligam per hunc modum; vi„ delicet quod dicti officiales debeant per „ quamcumque perſonam eis placibilem, dum „ tamen ſit bonus aſazator, fieri facere „ unum ſazium qui ſit unius quarti quarti „ uncie & non minor; & ſimiliter dictus „ magiſter Johannes facere debeat unum „ alium ſazium de predictis Carrarinis ſic „ bullatis tanti ponderis videlicet quarti unius „ uncie, quibus factis in preſentia dictorum „ officialium videatur ſi dictus magiſter Jo„ hannes & dictus aſazator erunt concordes: „ & in caſu quo non eſſent concordes, ipſi „ magiſter Johannes & aſazator predictus fa„ cere debeant tot ſazios donec erunt in con„ cordia: Et ſimiliter debeat obſervari mo„ dus ſupraſcriptus in dictis monetis dicto„ rum ſextinorum & pizolorum; ſalvo quod „ cum fabricate fuerint uſque ad quantitatem „ quingentarum marcarum dictorum ſextino„ rum & pizolorum, per officiales ſuper „ hoc deputatos debeant dicte quingente mar„ che valde bene miſceri, & de dictis mar„ chis quingentis ſolemniter ſazium debeat „ elevari & fieri facere modo ſupraſcripto „ Carrarinorum. Item quod dictus magiſter „ Johannes dare & ſolvere teneatur aſazatori „ predicto de quaque delivrancia marcharum „ quingentarum ſoldos quadraginta & non „ plus, & quod ad majorem ſolutionem mi„ nime teneatur. Item quod dictus magiſter „ Johannes habere debeat ſalem ſibi neceſſa„ rium pro laborando ad rationem librarum „ trium parvorum pro quoque ſtario, ad „ menſuram ſtarii bladorum ſolvendum tamen „ per dictum magiſtrum Johannem. Item „ quod dictus magiſter Johannes poſſit condu„ cere ſeu pro eo conduci facere, & extra„ here & extrahi facere omnem quantitatem „ argenti & rami ac cujuslibet alterius rei

„ ſibi

„ ſibi neceſſarie pro ſupraſcriptis & infraſcrip-
„ tis ſine ſolutione alicujus dacii vel gabelle .
„ Item quod quelibet alia perſona poſſit con-
„ ducere argentum in Paduam ſine ſolutione
„ alicujus dacii vel gabelle . Item quod ali-
„ qua perſona terrigena vel forenſis non au-
„ deat vel preſumat tenere nec expendere in
„ Padua vel ejus diſtrictu palam vel occulte
„ aliquam monetam falſam vel tonſatam vel
„ retonditam . Item quod dictus magiſter
„ Johannes dare & ſolvere teneatur tajatori
„ qui incidet ſeu ſignabit ferros de duoque
„ milliario dictarum marcarum ſupraſcriptarum libras duodecim parvorum & non plus,
„ & quod ad majorem ſolutionem minime
„ teneatur . Item quod dictus magiſter Jo
„ hannes habere debeat & quod ſupradicti
„ factores nominibus ſupraſcriptis dare te-
„ neantur uſque ad dictum terminum quorum
„ annorum unam domum habilem & ſufficien-
„ tem pro laborando & faciendo artem pre-
„ dictam , pro qua dictus magiſter Johannes
„ nullum affictum nec ſolutionem ſolvere te-
„ neatur . Item quod dictus magiſter Johan-
„ nes debeat eſſe exemptus & immunis cum
„ tota ſua familia ac omnibus ſuis officialibus
„ familiaribus & laboratoribus ab omnibus &
„ ſingulis oneribus & factionibus realibus &
„ perſonalibus civitatis Padue & ejus diſtri-
„ ctus . Item quod ad omnem inſtantiam &
„ requiſitionem dicti magiſtri Johannis omnes
„ & ſinguli ejus officiales & laboratores &
„ familiares qui ſi ſibi tenerentur & obligati
„ eſſent in aliquo quoque tempore , pro quo
„ apparerent ſcripti debitores ſuper libris di-
„ cti magiſtri Johannis ſcripti manu ſua vel
„ ſuorum officialium ; debeant per quoſcum-
„ que officiales & rectores prefati Domini ,
„ & domini Poteſtatis Padue aſtringi & com-
„ pelli realiter & perſonaliter ad dandum &
„ ſolvendum omne id quidquid dare teneren-
„ tur & apparerent ſcripti debitores ſuper
„ dictis libris dicto magiſtro Johanni ſumma-
„ rie & ejectis cavillationibus quibuſcumque .
„ Item quod dictus magiſter Johannes non te-
„ neatur nec ſit in aliquo obligatus pro aliqua
„ moneta que ullo tempore reperiretur falſa
„ vel non bona extra dictam cecham , ſed
„ ſolummodo obligatus ſit & teneatur pro illa
„ moneta que erit ſub cuſtodia & clavi offi-
„ cialis ad dictam cecham ſpecialiter deputa-
„ ti . Item quod de liga nec de pondere ali-
„ cujus monete reperte expendite per aliquod
„ tempus extra dictam cecham contra dictum
„ magiſtrum Johannem per aliquam perſonam
„ non fiat nec moveri poſſit aliqua lis vel
„ controverſia . Item quod dictus magiſter
„ Johannes poſſit extrahere vel extrahi facere
„ omnem quantitatem argenti batuti in foliis
„ extra civitatem Padue & ejus diſtrictum
„ abſque aliqua ſolutione dacii vel gabelle .
„ Item quod dictus magiſter Johannes poſſit
„ extrahere vel extrahi facere extra civitatem
„ Padue & diſtrictum omnes bombardas &
„ omne aliud laborerium de ramo bronzio
„ vel de cupro vel de alio metallo , que eſ-
„ ſent neceſſaria illuſtri domino marchioni
„ Ferrarie ; & ſimiliter omnem quantitatem
„ pulveris a bombarda : & ſimiliter condu-
„ cere vel conduci facere in Padua & in di-
„ ſtrictu omne metallum & res que pro dictis
„ bombardis vel aliis laboreriis vel pulvere a
„ bombarda eſſent neceſſaria , abſque ſolu-
„ tione dacii vel gabelle : quod poſſit ire Fer-
„ rariam ad probandum dictas bombardas
„ ſine aliquo impedimento , prout tenetur
„ prefato domino Marchioni vigore pactorum
„ ſuorum . Item quod ſi dictus magnificus
„ Dominus dicto tempore duorum annorum
„ vellet aliquam aliam monetam argenti
„ quam ſuperius dictas facere fabricari , idem
„ magiſter Johannes eam & eas ad libitum
„ dicti Domini fabricare & cudere teneatur
„ pro dicta ſolutione ſoldorum duodecim pro
„ qualibet marca ; ut ſuperius dictum eſt .
„ Item quod aliquis forenſis vel mercator qui
„ ad preſens non habitaret Padue , non poſſit
„ ponere aliquam quantitatem argenti in ce-
„ cha , niſi prius ſit in concordia cum dicto
„ magiſtro Johanne de termino ſolutionis .
„ Item quod dictus magiſter Johannes debeat
„ tenere dictam cecham & in ea laborare ,
„ & dicti factores eam ſibi relaxare teneantur
„ pactis & conditionibus ſupraſcriptis ſine
„ alicujus obſtaculo & contradictione uſque
„ ad dictum terminum dictorum duorum an-
„ norum incipiendorum die prima menſis au-
„ guſti proxime venturi ; & ſi caſus contin-
„ geret , quod in capite dictorum duorum
„ annorum dictus magiſter Johannes eſſet in
„ concordia cum prefato Domino , & com-
„ mune Padue amplius laborandi in dicta ce-
„ cha , quod tunc & eo caſu idem magiſter
„ Johannes ſine aliqua lite & controverſia ſibi
„ per aliquem movendis tam pro dicto quam
„ temporibus retroactis & non obſtantibus
„ aliquibus per ipſum actis temporibus elapſis
„ quoquo modo per ipſum tantum obſervatis
„ pactis & conditionibus ſupraſcriptis debeat
„ libere licentiari , & ſibi fieri unam litte-
„ ram

1
aer
2
AR
3
aer
4
aer
5
aer
6
aer
7
AR
8
aer
9
aer
10
11
aer
12
aer
13
aer
14
aur
15
AR
16
AR
17
arg
18
arg
19
ar

Tab. XC.

„ ram familiaritatis prefati Domini , & bul-
„ leta libera eundi extra Paduam & diſtri-
„ ctum cum tota ſua familia , & portando
„ omnes ſuas maſſaricias libere & expedite
„ ſine ſolutione alicujus datii pedagii vel ga-
„ belle . Quam locationem & pacta & omnia
„ & ſingula ſupraſcripta in preſenti contractu
„ contenta promiſerunt dicte partes attendere
„ obſervare & adimplere ſub pena ducatorum
„ ducentorum auri , hinc inde ſtipulatione
„ promiſſa (&c.) De quibus omnibus &
„ ſingulis requiſiverunt & rogaverunt dicte
„ partes me Zilium notarium infraſcriptum
„ ut deberem conficere & tradere utrique
„ parti publicum inſtrumentum .

Ego --- &c.

A Berlin le 5. Maj 1711.

MONSIEUR

--- --- --- M. Schott. Vous verrez dans nos *Miſcellanea* , une Diſſertation par la quelle il prouve que nôtre Roi poſſede dans ſon Cabinet , dont il eſt Gardien , la plus ancienne Medaille qui ait eté frappée parmi les Grecs . Il prepare un autre diſſertation , pour nôtre Second Voſume , par la quelle il prouvera que le Roi poſſéde auſſi la plus ancienne Medaille des modernes . Elle eſt de *François Carraria* , que (&c.) & elle fu frappée lors qu' il ſe rendit maitre de la ville de Padoüe .

Des Vignoles M.

Hæc ad Cap. XIV. Pars eſt litterarum quas ante triginta tres annos dederat Vignolius ad Bern. Zendrinum modo Reip. V. Mathematicum . Nec dubium quin de nummiſmate noſtro . Eas ipſe Zendrinus obtulit ex autographis .

ADNOTATIO

De annulo Marſilii.

AUdieram extare Venetiis apud Sanutos annulum Marſilii de Carraria , qui ſecundus ex ea gente Princeps . Idque memoriæ mandaveram . Sed alia ex aliis indaginem diu trahebant . Expleto nunc opere ſignatiſque jam tabulis , eo animum verti . Adii Aloyſium Zenum veteri jure famulitii . Ipſe rem facile ab Sanutis impetrabat . Adeo viri proceres in meo conatus ierunt .

Annulus ex auro eſt, habetque gemmæ loco diſcum pariter ex auro , qui volvitur in facies duas. Altera currus eſt, de quo vere Poeta caneret :

Aureus axis erat , temo aureus , aurea ſummae
Curvatura rotae, radiorum quoque aureus ordo .

Altera facies habet galeam , ſubjecto plauſtri clypeolo . Rota in caſſide eſt, eamque circum brachia duo veluti cornua tenent, quæ palmis utrinque reductis in arcum deſinunt . Additas brachiis manichas ii globuli probant a cubitis ad manus : & hæ neſcio quid chirothecarum præferunt. Ea viri militaris ornatum produnt ; nam togatus amictum præterea laxiorem deſuper indueret , ut ævi picturæ ſtatuæque docent aliæque memoriæ . Juxta ſunt S. atque M. Ea Sigillum Marſilii explices . Ita famæ res ipſa congruit , annulumque Marſilii non indubium obtines .

Habuit ea quidem ætas & Marſilietum qui de ſanguine Carrigero , qui Patavinorum quoque princeps ; unde *Sigillum Marſilieti* legendum hoc crederes . At Marſilieto clypeus erat gemino curru ac leone gemino ; quod Gatarus ait , quod capite X. probatum eſt . Is etiam *brevi fuit atque exili corpore , minuta facie* : teſte Vergerio rer. Italicarum pag. 176. Tom. XVI. Contra annuli ſpecies hominem probat lacertoſum , pleniſque mem-

 bris ,

bris , ut æream vides imaginem .

Habuit ea quoque ætas Michaelem de Rabata *fide conſilio militarique gloria* probatum Vergerio pag. 191. ac reliquis . Hunc *Junior* utique de Carraria *tam bene de ſe deque genitore ſuo meritum ſignis armis cognomine familiæ donavit , ac deinceps Carrarienſem appellari poſſe dedit* anno MCCCXCIII. die XX. novembris . Ex quo *Sigillum Michaelis* hoc interpretandum contenderes . At non is erat ſculpturæ mos anno MCCCXCIII. ac deinceps. Adderent floſculos floſculis , & lineas implicarent lineis ; adulterarent litteras , augerentque phaleras , aliaſque ſcalptorum technas . Hæc etiam clarius ex ipſis archetypis noſcas . Eaque jam Capite IX. perſpecta ſunt .

Contra nihil horum Marſilio repugnat , alia conſentiunt . Non repugnat annuli materies , auro ſcilicet obrizo , quæ deceat principem . Non annuli moles quæ deceat Marſilium , *proceræ* nempe *ſtaturæ* , qualem Vergerius ait pag. 158 Non annuli modus & ars ei non tantum ſeculo , ſed tempori congruens . Adde locum ; quippe conſtat annulum emerſiſſe primum apud Carrariam , quo Marſilii corpus elatum eſt . Ego hac occaſione viri arcam atque epitaphium ſpectavi . Spectarunt & alii; poſtremos elogii verſus ita legerunt .

Annis millenis tercentum terque decenis .
Biſque quater Chriſti benedicti luce peracta .

Sed in mauſoleo eſt . *Benedicti luce ſacrata* ; quod hiſtoriæ congruit . Nam *die XXI. menſis martii in feſto Sancti Benedicti dominus Marſilius de Carraria migravit ad dominum* ; velut in additamentis ad Rolandinum pag. 142. Venetis typis . Conſentiunt Gatari , Cortuſius , alii . Hæc minuta res ; ex qua tamen intelligas *inſcriptionibus* etiam *Patavinis* haud ceſſiſſe feliciter apud noſtros . Ego quas in archetypis inſpicio ſemper in editis emendandas agnoſco . Marſilii teſtamentum eſt *milleſimo trecenteſimo trigeſimo octavo indictione ſexta die dominico octavo menſis martii* , quo *corpus* efferri *ſuum* jubet *apud locum Carrarie* . Cauſam habet , *ubi* inquit , *majorum ſuorum corpora ſunt* . Ex autographis apud Papafavios . At majores ſuos apud Carrariam ceteri quoque Carrarienſes habebant . Et tamen Jacobus , & Marſilietus ad D Antonium delati ſunt ; Ubertinus , & Jacobus alter ad D. Auguſtinum , Franciſcus ad D. Baptiſtam : alii alio . Itaque Marſilius aliis etiam cauſis apud Carrariam condi ſe juſſerit . Una forte eſt , quod vellet eo loco quieſcere moriens , in quem vel augendum vel ornandum vivens intenderat . Ibi enim ſcilicet ad D. Stephanum neſcio quid mihi animadvertere videbar , unde munificentiam Marſilii conjicerem . Erat hoc antiquum putei labellum . Saxi quidem moles exeſa nonnihil ævo manuque . Sed has tamen exhibet adhuc celatorum notas . Exagonum puteal eſt habetque totidem facies . Habet una galeam ſerpentis , adiectamque parmulam , ſed abraſis hanc ſignis . Altera currulem fert rotam . Tertia pariter habet rotam . Quarta galeam ſerpentis alteri geminam , ſcutulo rurſus appoſito , fractiſque ſymbolis . Quinta clypeum dat , ipſe crucem . Sexta denique rotam . Species operis æquæva Marſilio eſt . Marſilium vix iſthic non ſentias . Crucem Patavii ſymbolum novimus ; in nummo , qui tertius in tabulis erat , ſerpentem vidimus ; in annulo rotam tenemus , omnia Marſilii . Quam itaque habes in annulo , habes & in puteo rotam ad galeam Marſilii ; quodque poſtulabatur , hic jam tenes . Nam memini me capite XI diu anxium , quo Gatarum nummo tertio conciliarem , Gataro leopardum , nummo ſerpentem ferentibus in caſſide Marſilii . Res eo ſteterat , ut ipſi adſtrueremus alterutrum , licet ex conjecturis . Hic ea fidentius exequimur , addimuſque tertium Marſilio *cimmerium* , ſic enim vocabant ; leopardum Gatari , ſerpentem nummi , rotam ſigilli .

Nam tres etiam Franciſco galeas adſignant Gatari . Prima eſt Æthiops , de qua ſæpius in hoc opere memoratum eſt . Altera eſt ala , de qua MCCCCIV. menſe auguſto . pag. 896. *bandiera roſſa col cimiere dall' ala con la targa del carro* . Tertia eſt non una ſed ala duplex . anno MCCCLXXXVII. menſe martio . *Se miſe in teſta el ſuo bazinetto , ſopra lo quale ſi era uno cimiero còn doe ale doro* . Hæc de juniore Franciſco . Quid ſenior ? Age funus ejuſdem quale Vergerius exhibet etiam Tom. XVI rer Italicar. pag. 191. *pendentia* , inquit , *ab humeris everſa ſcuta ferebant . aderant tecti undique ſonipedes . Alii ſanguineam rotam , alii ejuſdem coloris currum , alii pendentes retro galeas illis , quibus uti ſolebant , chimeriis ornatas , utpote rota , ala , atque Ætiope* . Legi hæc expreſſius in alio codice *illis quibus uti ſolebat chimeriis* , ut omnino Franciſcum poſcant. Dedit codicem Guilelmus e campo S. Petri . Tres etiam Senior Æthiopem , rotam , alam caſſides habet .

Aliis

Aliis autem Carrarienſibus idem ceſſiſſe credimus, ut galeas plures ac cimmerios & conos haberent, quam de quibus eſt apud Gataros. Ea nunc invidet ætas. Hæc etiam decora galearum puto adventaſſe noſtris ex dominatione locorum. Nam MCCCXCVII. menſe auguſto, quo Junior apud Gatarum luſtrabat urbis & agri copias, ita procedere videas oppida Carrarienſium.

Primum eſt Miranum. Huic *teſta d'aquila* vexillum eſt.

Alterum eſt Oriacum. Huic *rota roſſa* vexillum eſt.

Tertium eſt Carraria. Huic *carro roſſo* vexillum eſt.

Quartum Caput ſylvæ. Huic *teſta di ſerpente bianca* vexillum eſt.

Quintum eſt Arquada. Huic *ala d'un' aquila nera* vexillum eſt.

Sextum eſt Titulus. Huic *colomba bianca* vexillum eſt.

Septimum eſt Plebs. Huic *ale due roſſe* vexillum eſt.

Alia prætereo. Rota eſt in vexillo Oriaci, quæ in vertice Marſilii, primique Franciſci. Currus in vexillo Carrariæ, qui duplex in vertice primi Jacobi. Serpens in vexillo Capitisſilvæ, qui rurſus in vertice Marſilii, ac ſecundi Jacobi. Ala eſt in vexillo Arquadæ, quæ pariter in galeis utriuſque Franciſci. Geminæ quoque alæ in vexillo Plebis, & hæ rurſus in vertice novelli Franciſci. Tot vexillorum teſſeras affines Carrigeris haud quidem fortuito, ſed cauſa dominiorum putamus inductas. Movet me magis Montagnanæ vexillum, quod *un carro bianco e per cadauna ruota una ſtella d'oro* Gatarus ait. Illud enim non aliunde quam de Carrarienſibus eſt. Eas ergo Signorum notas aut loca a dominis, aut domini a locis habebant. Ut etiamnum principes ac toparchæ ſymbola vel urbium vel arcium, quas habent, inſerunt ſuis clypeis, ſi volunt. Hæ quia nummis quoque communia ſunt attingere placuit. Viam quippe ſternunt undecumque noſcendis & iis quos habemus, & iis quos aliquando proferet ætas. Nec omnia collegi, quoniam non eorum præſens uſus eſt.

Si quid hæc etiam merito ſui placent, maxime Patavinis debeas; quorum gratia ſedulitate ſtudiis ea mihi tabularia præſto ſunt, muſæa proſtant, bibliothecæ patent, alia ſuppetunt. Ii quippe non degenerem patriæ animum ferunt; eaque benevolentia factum eſt, ut & iſta nunc Re Nummaria conſtarent, & in poſterum ad majora ſpes ſit.

Perge igitur, ut facis; & victis ævo redde novitatem.
Symmach. lib. VII. epiſt. XX.

FERDINANDI SCHIAVINI

OBSERVATIONES IN VENETOS NUMMOS A CLARISSIMO MURATORIO EDITOS,

ALIIS ITEM DE NOVO ADJECTIS;

QUIBUS ACCESSERE

NOVA ADDITAMENTA AD NUMMOS MEDIOLANENSES,

Qui in Muratoriana collectione deſiderantur,

EX MUSEO

J. U. D. CANONICI CAMMILLI SCHIAVINI

DEPROMPTA.

CLARISSIMO VIRO

PHILIPPO ARGELATO BONONIENSI

FR. FERDINANDUS SCHIAVINI

CREMENSIS AUGUSTINIANUS

INSUBRICÆ, *ut vocant*, OBSERVANTIÆ

S. P. D.

QUum quatuor circiter ab hinc annis Cremæ adfuiſſes, ut operi tuo elucubrando, Bibliothecæ *nempe* Scriptorum Mediolanenſium, *materiem congereres; quodve tam feliciter, tantoque cum Eruditorum plauſu, ad umbilicum perduxiſti; Tunc, inquam (ubi & primùm inviſere datum fuit, nec levem talium Scriptorum tibi meſſem ſuppeditare) ex variis, quæ habuimus colloquiis, incidit & ſermo de Diſſertatione XXVII. inter Muratorianas Antiquitates medii ævi, quæ* De Moneta, ſive jure condendi nummos *inſcribitur, quam, ut candidè verum fatear, non ſine magna animi oblectatione prælegeram. Extemplo tuum mihi votum aperuiſti, illam iterum typis tradendi variorum Authorum animadverſionibus, tuiſque additamentis exornatam, ut res nummaria rudium Sæculorum majus aſſequeretur incrementum. Nuncium hocce quam libenter excepi: eo vel maxime quod in earum monetarum ſtudio aliquantulum delectarer, haud deſperans noviſſimis hiſce aliorum laboribus me profecturum. Verum, ut major lux affulgeret rei tenebris adhuc maximè involutæ, meam quoque tibi mentem aperui, curares nempe hacce in editione, ſi qui ederentur nummi, vel de jam editis ageretur, ut eorum pondus, & quoad fieri poſſet, argenti, vel auri bonitas, valor, ſive pretium, & id genus patefierent; Quodve utinam & Muratorius in præfata Diſſertatione, & Palatius in Faſtis Ducalibus Venetorum Ducum, aliive præſtitiſſent! Sic enim res monetaria medii ævi non nudæ ſane, ut aſſolet, eruditioni: quin immo maximæ inſerviret utilitati, quippe quæ ad deprehendendum, nedum mercium, prædiorum, aliarumque rerum verum pretium, ſed & monetarum variorum temporum intrinſecum valorem, regiam ſterneret viam. Memini & Nos de Venetis nummis verba feciſſe, circa quos, quum doctiſſimus Muratorius judicium aliquando ſuum quaſi conjectans ediderit, monui ego, non unum ſane in errorem incidiſſe; quod quidem omnino eſt ipſi donandum, Viro nempe (mirum quantum) occupato, cui otium non ſuppeteret ad Venetos Hiſtoricos, vel in Re Nummaria Peritos adeundos. Adnotare me tunc juſſiſti, quæ a vero recedere noviſſem; Sed, quod leve hoc eſſet, ad alias animadverſiones enucleandas me impuliſti, quod quamquam ægre, ut tamen tibi morem gererem, me præſtiturum pollicitus fui. Neque ſane ingratam rem, vel hujuſmodi monetarum ſtudioſis, vel ipſi Muratorio veritatis amantiſſimo fore arbitratus ſum, ſi quod de nummis ſcripſere Veneti Hiſtorici in medium proferrem; ſubjiciendo, ubi opus eſſet, & quæ mi-*

bi quantulacunque Rei Nummariæ peritia ſuggereret . Quod ſi in tanta antiquitatis caligine aliquando in errorem labi mihi obtigiſſet , paratum me exhibui nedum palinodiam canere , ſed vel veritatis ſitientem de Peritiorum correctionibus gaudere . Tuo igitur coactus conſilio , Vir Clariſſime , haſce , quæcunque tandem eæ ſint , obſervationes elucubravi , & quantum potui (verum potui quamminimum) ad praxim revocare ſategi . Quum inſuper in Muſeo Fratris mei inter varios , quoſdam repererim nummos , qui in præcitata Diſſertatione deſiderantur , ut locupletior prodiret editio , iſtos etiam tibi ſubjeci , ut incidendos curares , quod & facturum tuis humaniſſimis Epiſtolis ſpopondiſti , ſicut & ego ipſos explicare conatus ſum , utinam feliciter ! Accipe igitur Vir Cl. quæ , ut noris , tua potius quam mea ſunt , eaque , ut ut ſunt , æqui bonique conſule . Vale interim Vir Clariſſime , & de re literaria meritiſſime , meque tibi addictiſſimum , uti ſoles , ama .

Dabam Cremæ VII. Kal. Novembris MDCCXXXXVI.

OBSERVATIONES
IN VENETOS NUMMOS
A CL. MURATORIO EDITOS.

CIrca primum inter Venetos nummum, qui magnam ſane præſefert antiquitatem, quique plurimum ſimilis eſt Groſſis Turonenſibus (quorum & unum adſervat Frater meus ponderis denariorum trium, cum granis duobus, a quo tamen edendo abſtineo, quum editus reperiatur in collectione Muratoriana in nummis Regum Francorum num. VIII.) tum aliis ejuſdem ævi, non eſt cur immorer. Quum enim, ut monet laudatus Muratorius, iſte a præclariſſimo Senatore Dominico Paſqualigo illuſtratus ſit, *ſuperſedendum huic labori cenſeo*: quemadmodum de S. P. Auguſtino ajebat Hieronymus adverſus Pelag.: *ne dicatur mihi illud Horatii: in Silvam ne ligna feras. Aut enim eadem diceremus ex ſuperfluo: aut ſi nova voluerimus dicere, a clariſſimo ingenio occupata ſunt meliora*. Ea propter ad ejuſdem diſſertationem typis vulgatam Lectorem remittendum cenſeo.

Verum non eſt mihi prætereundum quod Muratorius in fine paragraphi ait: *Anno autem MCXCII. tum ſolum Henricus Dandulus Dux* (cujus eſt Nummus II., quem explanare pergit) *nomen ſuum in Venetis Nummis exprimere cœpit*. Fallitur enim præſtantiſſimus Author, quum jampridem eundem morem inoleviſſe certa nos doceant monumenta. Teſtis in primis ſit mihi Muratorius ipſe, qui paullo ante (col. namque 646.), ut Venetæ Monetæ antiquitatem probaret, laudaverat Andreæ Danduli textum, qui ad Annum MXXXI. de Urſo Urſeolo Patriarcha, ac Viceduce agens ait: *Hic monetam parvam SUB EJUS NOMINE, ut vidimus, excudi fecit*; Nec enim monetam ſignandam ſtatuit quod Patriarchali Infula decoraretur (quum aliis nequaquam obtigiſſe compertum ſit); ſed quod Dux, ſive Vice Dux ad Rempublicam adminiſtrandam aſſumptus eſſet; quaproter & Ducum catalogo adſcriptus fuit, ut ipſe quoque Dandulus, & alii teſtantur. En igitur centum ſexaginta & uno annis præcedentibus hic mos invectus.

Quinimo autumo & aliam monetam ab immediato Danduli Prædeceſſore percuſſam, ejus pariter Nomine inſignitam fuiſſe, quum ab Nomine eodem & *Aureus & Aureoli* communiter vocitaretur: Hoc enim uſuveniſſe vix credibile eſt, niſi Ducis *Aurei* nomen ibi inſcriptum fuiſſet.

Sed quoniam in hujus monetæ aliàs celebris mentionem incidimus, non incongruum arbitror in ea tantiſper immorari, quod plura de ea diſſona & leguntur, & audiuntur; tantoque etiam magis quod hic locus eſſet, ſervato temporum ordine, de ea differendi, ſi fors dediſſet, in aliquo forte Muſeo deliteſcentem, ipſam reperire, & typis edere.

Author obſervationum in Veronenſes Monetas, quæ extant in calce Tomi I. Chron. Veron. Petri Zagatæ impreſs. Veronæ 1745. de hac moneta ait: *In Venezia finalmente nell' Anno* 1173. *fu coniata una lira d'oro detta Aureola*, quam ſuperius, ut de aliis quibuſdam ſimilibus nummis prænunciavit, Duplæ aureæ, & in auri bonitate, & pondere æqualem circiter indicaverat. Verum toto Cœlo aberrat nuperus hic Author, quum anno prædicto necdum *Aurius* (a quo, ut prædixi, *Aureola* nomen ſumpſit) Ducali Corona inſignitus eſſet, ſed ejus Anteceſſor Sebaſtianus Ziani; nec aurea eſſet moneta, nec conſequenter demum libram auream, vel duplam coæquare poſſet; ut infra oſtendam.

Quum inſuper in MS. Chronico Danduli, quod in Bibliotheca Ambroſiana adſervatur, notas varias Anonymus quidam interſeruerit, quas cum Chronico ipſo Muratorius Tomo XII. Rer. Ital. innexuit, inter eas & hæc reperitur: *Aurio Maſtrophoro Duce* (indiferenter enim hic Dux & Maſtrophones, & Maſtropetrus appellabatur) *percuſſus eſt nummus dictus Aureus, diuque in uſu Urbis fuit; quorum ſinguli quinam libram valerent; Unde diu ſervatum quod in Actis in mentione pœnæ ap-*

ponerentur quinque libræ auri. Verum ſi rectè video, & hic longe aberrat arbitrans *Aureolam* exceſſivum tunc temporis quinque librarum valorem obtinuiſſe. Meæ ſententiæ ſubſcribere non metuent quicunque exploratum habent tum tenuem eorum temporum monetarum valorem, tum auri argentique parcitatem.

Verum, ut quid de *Aureola* ſentiendum ſit, conſtet apertè, audire operæ pretium eſt diligentiſſimum Sanutum (Tomo XXII. Rer. Ital. col. 521.) qui de adſervatis vel minutioribus Reipublicæ monumentis eſt optimè meritus. Hæc igitur ille ſcribit: *Nel 1182 ſotto queſto Doge* (nempe Aurio Maſtropetro) .... *ancora fu fatta una moneta d'argento, che ſi chiamava Aureola per la Caſata del Doge, e quella moneta, che i Notai di Venezia mettevano di pena ſotto i loro Iſtromenti*. Eadem ferè habet & Sabellicus lib. 8. Deca. 1. pag. mihi 47. tergo.

Ex quibus Sanuti verbis plura colligere poſſumus; atque in primis, quod ſi ex Familia, ſive Agnomine Ducis, *Aureola* vocabatur; nomen igitur Ducis expreſſum in nummo fuiſſe neceſſe fuit, ut prædixi. Conſtat inſuper ex eiſdem verbis, quibus monetam argenteam declarat, auream libram non extitiſſe; nec conſequenter ad Duplæ aureæ valorem prope acceſſiſſe contra Veronenſem Obſervatorem. Neque inſurgit Obſervator idem contendens Ducem Aurium præter mox laudatam argenteam Aureolam, & aliam auream percuſſiſſe; Nam ipſi repono: Cur ergo Sanutus argenteum nummum memorans, aurei poſtea oblitus eſt? Verum, ut omne ei adimatur effugium, fidenter affero, Maſtropetri tempore nec dum ſueviſſe Rempublicam auream pecuniam cudere, quam poſt integrum ſæculum ſolum percutere ſtatuit. Vadem do ipſum Sanutum, qui de Jo: Dandulo Duce ſic ait: *Nel 1285. ſotto queſto Doge avendo avuto i privilegj d'i Papi, e dagl' Imperadori, di poter fare ſtampare, e coniare monete di rame, d'argento, e d'oro, fino a queſto giorno ſtamparono d'argento. Al preſente ec.*

Ex quo demum argentea fuerit Aureola perſpicuum eſt ad quinque librarum valorem pertingere non potuiſſe, contra id quod contendit Adnotator Codicis Ambroſiani, quum retroceſſis ſæculis, uno aut altero ex poſtremis dempto, nec mos fuerit majoris moduli argenteas monetas ſignare, ut videre eſt in Le-Blanc, & Ducangio circa nummos Gallicos, & ſic pariter in Muratoriana collectione quoad Italicos. Immo nec tanti valuiſſe vel ipſos aureos nummos, ut de aureo Floreno cuſo Florentiæ anno 1252. teſtis eſt Jo: Villani, qui de ejus valore pronunciat: *contavaſi l'uno ſoldi venti*; Sicut de aureo Ducato Veneto teſtantur Adminiſtri Magiſtratus monetariæ Officinæ Præſidis primævum ejus valorem extitiſſe ſolidorum quadraginta groſſorum, ſeu, ut alii judicant, trium circiter librarum parvulorum.

Verum, reclamabunt Oppoſitores, quomodo ſubſiſtent, quæ de hoc nummo tradit vel ipſe Sanutus iis verbis: *E quella moneta, che i Notai mettevano di pena ec.* quam pœnam quinque librarum extitiſſe plurima nos edocent Inſtrumenta? Iis tamen in promptu reſponſio eſt: non ſic intelligendum eſſe Sanutum, ut ipſe nummus quinque libris appretiaretur; ſed quod quinque illæ libræ componerentur ex ea monetæ ſpecie, quæ *Aureola* nuncupabatur; Quod ſi etiam *libræ aureæ* vocitabantur, non quod aureæ, ſive ex auro revera eſſent, ſed quod ab *Aurio* Duce nomenclaturam ſumerent, cenſendum eſt. Et quidem ſi fides manuſcripto, quod adſervo, ſed nullam ſane redolet antiquitatem, id ipſum innuit, quod dicebam: ait enim: 1178. *Doge D. Orio Maſtropietro furono ſtampate monete d'argento, nominate Aurelj, quali peſavano caratti X. l'una* (denarium nempe unum cum granis ſexdecim) *e valevano ſoldi due*. Et inferius de aureis Ducatis agens a Jo. Dandulo primum percuſſis ait: *a moneta d' Aurelj valevano Aurelj* 31. libras namque tres, & ſolidos duos *parvulorum*. Unde patet. monetam, de qua Sanutus agit, diverſam eſſe a moneta *parvulorum*, ex qua conficiebantur quinque illæ libræ, ad eum modum, quo diſtinguebatur moneta *groſſorum*; & fortaſſe eadem fermè fuit ac moneta ipſa *groſſorum*. Atque demum manifeſtum fit, plura, que de *Aureo*, ſive *Aureola* vend tantur, eſſe purum putum commentum ortum ex equivocatione *Aurei*, quod & aureum nummum, & Aurei Ducis monetam ſignificare aptum eſt. Se de hoc ſatis, ſuperque.

Secundus nummus a Cl. Muratorio editus, qui Henrici Danduli nomen exprimit, indubitanter ex illis eſt, qui vulgo dicebantur *Groſſi*, vel *Mattapani*: Circa quorum valorem Authores in diverſa abeunt Andreas Dandulus a Muratorio laudatus aſſerit quidem extitiſſe valoris *viginti ſex parvulorum*; Verum Sabellicus lib. 8 Deca. 1. pag 47. tergo loquens de eodem Duce ait: *Ancora ſotto queſto*

ſto Prencipe furono ſtampati danari, i quali da principio ſpendendoſi per la valuta di otto ſoldi, come ora, Groſſi chiamarono. De eodem Duce agens tandem laudatus Sanutus (col. 527.) ait: *In queſt' Anno* (nempe MCXCII., quo Dux fuit renunciatus, quod tamen paullo ſerius ab Hiſtorico Dandulo contigiſſe indicatur) *fu fatta una moneta d'argento, che ſi chiama Groſſo, . . . e ſi ſpendeva per ſoldi quattro Veneziani*, cui cohæret & Vocabularium poſtremo Florentiæ editum, quod vocant *della Cruſca* V. *Mattapane*. Heu in tribus Hiſtoricis tria placita! circa quæ, ut meum qualecunque judicium promam, atque laudati concilientur Authores,

Obſervare operæ pretium eſt, duas Groſſorum, ut ita dicam, ſpecies, nedum Venetiis, ſed etiam alibi jamdiu viguiſſe; unam ſcilicet minoris, & moduli, & ponderis, quæ vocabatur *Groſſo*, e *Groſſetto*; alteram majoris tum moduli, tum ponderis, licet ejuſdem ectypi, cui nomen erat *Groſſo*, & *Groſſone*. Præter has autem monetarum ſpecies, aliam etiam fuiſſe percuſſam minoris adhuc valoris, nos docent Hiſtorici, cui quidem nomen inditum erat: *Mezzanino*, quaſi medius *Groſſus*: ſicuti *Groſſonus* nuncupabatur, quaſi Duplex Groſſus; Quando igitur Dandulus ait: Groſſos fuiſſe valoris 26 parvulorum, (quorum XII. ſolidum conſtituebant) de Mezzaninis intelligendus eſt, cui concinit Sanutus laudato loco ſubjungens: *Fece fare ancora Mezzanini d'argento, e valevano piccoli 26.* Sabellicus vero intelligendus eſt de altera Groſſorum ſpecie, qui duplo valore conſtabant, nempe ſolidis octo. De prima demum Groſſorum ſpecie explicandus eſt Sanutus, dum ait: *che sì ſpendeva per ſoldi quattro*.

Quænam præciſa argenti bonitas in prædictis groſſis ineſſet, pronunciare non audeo; Duos in calce vulgabo diverſi temporis, quos adſervat Frater meus Canonicus Schiavini, qui ex argento ſatis probato confecti videntur. Compertum tamen habeo, quod Sæculo XV. argenti bonitas, quæ in Venetis nummis reperiebatur, talis erat, ut in qualibet Marchia, nempe unciis octo, decem tantum æris denarii ineſſent, ſive ut ajunt Veneti, *peggio di fino carati* 60. Ex quo argui poteſt, quod priorum Sæculorum ſive Groſſi, ſive alii argentei Veneti nummi prædicta ad minus, ni forte etiam majori, bonitate gaudebant.

Tertius Nummus, ſicut & reliqui uſque ad octavum incluſivè, omnes ſub Groſſorum nomine veniunt; ideoque novo examine non indigent. Quod enim diſcriminis inter ipſos forte contigit, in ſolo pondere fuit; Quum enim temporis decurſu ſemper creſceret monetarum valor, ut Groſſi conſtituto jam valore quatuor, vel octo ſolidorum ſubſiſterent, opus fuit aliquando, ut in novis cudendis, ad debitam proportionem ſervandam cum aliis nummis, aliquod ipſis pondus adimeretur.

Nec mirandum ſi per plura ſæcula ſubſtitit hoc genus nummorum; Nam celebre admodum fuit, & in omnibus fere monetariis Italiæ Officinis Groſſi percuſſi ſunt. Atque in primis Romani Pontifices Sæculo XV. certè Groſſos ſignaverunt, quorum decem faciebant Florenum de Camera, ut habet Martinus V. in Bulla edita in Concilio Conſtantien 21. Martii 1418. Mediolanum pariter, Aſtæ, Mantua, aliæque Urbes eodem Sæculo *Groſſonos* percuſſerunt, ut tradit Albertus Brunus *de augment., & dimin. monet.* Qui Groſſi, ſive Groſſoni in Gallia etiam expendebantur anno 1456., ut teſtatur Le Blanc pag. 303.

Verum, ut ad Groſſos Venetos redeam, ſi durationem ſpectes, ſubſtitit eorum uſus ab anno 1192. ad annum circiter 1471. Qua autem cauſſa ceſſarit, accipe a laudato Sanuto his verbis: *La qual moneta* (nempe Groſſus) *ſi ſpeſe, e correva fino al tempo del Doge di Ca* (ideſt Familiæ) *Tron, che furono banditi, perchè erano ſtronzati*.

Verumtamen poſterioribus Sæculis novos Groſſos recudit Reſpublica, ſed planè ab antiquis diverſos tum ectypo, tum pondere, tum demum argento; ita ut elapſo Sæculo in unciis duodecim ſex tantum argenti unciæ cum totidem denariis reperirentur, ut habet Doctor Baſſi in ſua Arithmetica pag. 224, ubi titulus: *Saggi di diverſe Monete*, quorum valor pariter erat quatuor ſolidorum. Eorum uſus ad præſens uſque Sæculum perduravit ad annum nempe 1722., quo, lege edita, proſcripti ſunt.

Præter recenſitos Groſſos, alii etiam imaginarii in contractibus, & per plura retro Sæcula, & etiamnum uſitatiſſimi ſunt, & *Groſſi a oro* (forſan ex prælaudato Aurio hæc vox derivata eſt) *e Groſſi di Ducato* appellantur. Hoc autem pacto accepti nihil aliud ſunt, quam vigeſima quarta Ducati pars. Sed pro pleniori intelligentia, ut mos Venetus apertior fiat,

Advertendum, alium eſſe Ducatum realem, qui vocatur etiam *Ducato d'argento*, & libris octo ad præſens expenditur; alium imaginarium, qui & vocatur: *Ducato corrente*, & libris

bris ſex, ſolidis quatuor computatur; Quum igitur dicimus Groſſos 24. Ducatum conſtituere; de hoc poſtremo, non de priori ſermo eſt. Groſſus inſuper imaginarius in parvulos 32. dividitur, qui & ipſi imaginarii ſunt. Poteſt autem Groſſus imaginarius ad realem monetam redigi, quo pacto ſolidis quinque, & denariis duobus æquivalet, quibus per 24 ductis Ducatus reſultat librarum ſex, & ſolidorum quatuor. Quo ad ſimilium Groſſorum uſum conſuli inter alios poteſt Canonicus Angelus Capellius in Opere, cui titulus: *Breve compendio d'Aritmetica* impreſs. Venet. 1742.

Nummus IX. inter Muratorianos (ſicut & XI., & XIV.) eſt aureus Ducatus toto ferè Orbe celeberrimus primitus ſub Jo. Dandulo percuſſus; ut omnes penè Veneti hiſtorici notant; Quo tamen anno non manifeſtant, ſi unum excipias diligentiſſimum Sanutum; tranſcripſit enim hic marmoream Inſcriptionem olim a ſe viſam in Officina monetaria, quam a me quoque exſcriptam Lectori legendam exhibeo.

,, In nomine Dei Omnipotentis. Anno ab
,, Incarnatione Domini noſtri Jeſu Chriſti MCC-
,, LXXXV. menſis Martii, Indictione XIII.,
,, tempore Egregii Viri, & honorabilis coram
,, Deo, & Hominibus Domini Johan. Dandu-
,, lo inclyti Ducis Venetiarum fuit prius qui-
,, dem facta Moneta auri, quæ vocata eſt Du-
,, catus ad honorem Beati Marci Evangeliſtæ,
,, & omnium Sanctorum, & Reipublicæ Ve-
,, netorum.

Huic nequaquam conſonare videtur atteſtatio a me viſa Adminiſtri Magiſtratus rei monetariæ Præſidis, quæ ad annum præcedentem amandat; hæc enim habet: 1284. 31 *Ottobre fu preſo parte di ſtampare il Ducato d'oro da Noi nominato Cecchino*. Verum hæc facile conciliantur, ſi dicas, atteſtationem prædictam indicare tempus, quo lex de percutiendo ducato ſtatuta eſt; Inſcriptionem vero explicare tempus, ſive annum, quo Ducatus ipſe percuſſus eſt.

Et hinc inferas velim, laudatum Veronenſis monetæ Obſervatorem pag 512, ubi Ducatus aurei Veneti, juxta tempora, valorem ſtatuit, perperam uno vel altero anno percuſſionem ejus antevertere; immo & multis forſan ante annis percuſſam ſupponere, quum dicat: *Prima dell'anno* 1283 *d* 3.

Alios etiam extitiſſe Venetos Ducatos ſive aureos, ſive argenteos, & quidem Dandulo anteriores, autumant aliqui, quod de iis mentio habeatur in Veneto Statuto, *lege* 1254. *De Uſurariorum pœna*, *Decreto* 41., ubi inter cætera imponuntur ſolvendæ *libræ* 30., *ſolidi* 12. (Groſſorum), *qui ſunt Ducati undecim*, *Groſſi quindecim*, *& parvuli* 32. Cui addi poteſt quod ad Annum 1216. referunt ſæpe laudatus Sanutus, Muratorius in Annalibus Italicis, & alii; Nempe quod quum Veneti, ac Patavini Tarviſium conveniſſent, ut Arcem per jocum extructam, Feminarumque præſidio munitam ludicre oppugnarent; atque hi pullos, variaque alia comeſtibilia immitterent; illi nuces, aromata, *Ducatos*, aliosque nummos projecerunt, (quibus & victoria adjudicata eſt, quæ poſtea bellorum inter utrumque Populum origo fuit).

Verum nec his momentis adduci poſſum, ut quempiam alium antiquiorem Ducatum admittam, iis ductus rationibus, quas, de Aureola agens, expoſui.

Ad rationes adverſas reſpondendum cenſeo, particulam illam Statuti, in qua *Ducatus* exprimitur, additam fuiſſe poſt Veneti Ducati percuſſionem veluti ſummæ præcedentis declarationem; Siquidem ſi ab initio appoſita fuiſſet, inutilis extitiſſet. Et ut rem exemplo declarem: Quis non videat, quod ſi pœna modo taxaretur E. G. librarum 40., ſuperflueret additamentum *quæ ſunt Ducati* (hodierni) *quatuor cum libris octo*? Cæterum ſi vox *Ducati* revera legi illi coæva eſt, dico legem illam interpretari debere de Ducatis exteris, ſive Romanis, ſive alterius cujuſque generis, vel Provinciæ; Ni forte ſubindicentur *Biſantii*, ſive aurei, ſive argentei, qui jamdiu, anno nempe 1043. ſub Dominico Contareno, lege ſtatuta, Venetiis expendebantur, teſte Sanuto col. 476. Per quod reſponſio patet ad ſubjectum exemplum.

Aurei hujus Ducati teſſeram quam ſimilem cernimus Ducato olim Romæ percuſſo a Romano Senatu, & a Clariſſimo Muratorio typis vulgato tum col 565 n. 1., tum col 695 n. 13. (quibus & alium ſimilem poſſidet laudatus Canonicus Schiavini, ejuſdem cum Ducato Veneto ponderis uno granulo dempto), de quo quum non plenè conſtet, quo anno percuſſus fuerit, nec facile eſt conjectare, an Veneti Romanum, an Romani Venetum imitati fuerint. Immo & dabo inferius alium aureum nummum ejuſdem quidem ectypi, diverſæ tamen Monetæ, quorum quis alteri præiverit, aliis diſcutiendum relinquo.

Ducati nomen, quod Veneti aureo huic nummo dederunt, per plura Sæcula conſtantiſſime retentum eſt, eoque ipſo nomine in MSS. œconomicis libris, quorum haud exi-

guum

guum numerum perlegi, expenſum reperio, donec declinante Sæculo XVI. *Cecchini*, vel *Zecchini* appellationem obtinuit. Qua autem de cauſſa hæc nominis mutatio obtigerit, definire non audeo. Obſervator nummorum Veronenſium ante laudatus autumat eveniſſe anno 1526.; ait enim pag. 296. *Fabbricataſi la maggior Zecca Veneta, il Ducato d'oro vien detto Zecchino*; & inferius ad annum 1556. ſubjungit: *Quivi il Zecchino perde affatto il nome di Ducato d'oro effettivo*. Verum, ſi bene memini, inſignis moles pro re monetaria Sanſovini opera circa annum 1560. a Republica extructa eſt; Nec hac de cauſſa mutatum nomen arbitror, quum & anteriori tempore extiterit Venetiis monetaria Officina nuncupata ab Italis *Zecca*, nec propterea *Ducati* nomen mutatum eſt. Sed, mea quidem ſententia, ideo mutatum eſt nomen, quia anno 1561. primum percuſſus eſt *Ducatus argenteus*, ex quo, ne æquivocatio oriretur, alteri nomen vertere optimè conſultum eſt.

Præter hæc jam recenſita nomina, ad ipſum indicandum in Gallia *Floreni* etiam nomen uſurpatum eſt. Producit namque D. Le Blanc pag. 234. Edictum Ludovici X. Anni 1315., quo inſimul cum exteris aliis monetis proſcripti fuere: *Florins de Florence*, *Florins de Venize*. Verum apud Italos, ut debita inter utroſque ſervaretur diſcretio, vel numquam, vel certo rariſſimè, tali nomine ſunt appellati.

Ejus materia eſt aurum purum, excluſa nempe quacunque, ſive æris, ſive argenti admixtione, ut ex laudato Baſſo in ſua Arithmetica, & omnibus ferè conſtat. Et quamvis ſimili auri puritate & Florentinæ Reipublicæ Florenus, qui, ut aſſerit Davanzatus *in ſua Prælectione in Monetas pag.* 110. *Era d'oro a tutto fine*, ſive ut Itali ajunt: *Di ventiquattro caratti*; (quod etiam aliis pluribus aureis tum Italicis, tum Exteris competit) ſine dubio tamen Venetus Ducatus cæteris præſtat, tam venuſtate, quam flexibilitate, & colore; Quapropter Inauratores fere omnes frequentiſſimè ejus auro utuntur, ipſumque alteri cuicunque præponunt.

Hodiernum ipſius pondus eſt denariorum duorum cum granis viginti, ſeu ut Veneti ajunt: *Di caratti diciaſette*; Verum hoc idem pondus ei ab initio extitiſſe inducere in animum nequeo: quidquid in contrarium ſentiant alii, quos heic rejicere opportunum judico. Primigenium ergo ipſius pondus trium denariorum extitiſſe contendo, ideoque quatuor circiter granis moderno gravius; Quibus momentis permotus aſſeram breviter aperio.

Quum paullo ante Ducati noſtri percuſſionem Florenum cudiſſet Florentina Reſpublica, anno nempe 1252. ipſum inſtituit ad pondus unius drachmæ, hoc eſt trium denariorum Romanorum; ita ut octo unciam æquarent, ut habet *Jo. Villan. lib. 6. cap.* 54. Davanzati, & alii. Credibile eſt ne Venetos in ſuo nummo cudendo non idem pondus ſervaſſe? nihil hercle. Vir Cl. J. C. Jo. Sitoni in elucubratione typis Mediolani impreſſa anno 1732. probat ex monetariis Edictis Mediolani, Ducatos, & Florenos unam eandemque veluti monetam (typo dempto) & ſynonimos extitiſſe, eoſque Annis 1355., & 1363. fuiſſe ex auro optimo ad pondus trium denariorum; Et ſic pariter annis 1373., 1382., 1412.; Anno verò 1474. jam pondere imminuti erant, continebantque tantum denarios duos, & grana 21., & $\frac{2}{11}$. Tandem anno 1666., teſte alibi laudato Baſſo, ad denarios duos, granaque viginti, ut modo ſunt, redacti reperiebantur. Nec mirum ſi Principes in re monetaria ſe ſe conforment, ut & modo in aureis Duplis, aliiſque monetis manu tangimus, quum hoc plurimum ad commercii utilitatem, & commodum conferat: Quum inſuper plures hujuſcemodi Ducatos Sæculi XIV., & ſequentis appenderim, uno ad minus grano præponderantes inveni: Evidens ſignum, majore antiquitus pondere conſtaſſe; & quamvis nullus, quem viderim, ad integrum pondus trium denariorum pertingat, nil mirum, quum ex frequenti eorum uſu per plura Sæcula diminutionem aliquam paſſos eſſe neceſſe ſit. Animadverti demum ex œconomicis libris Sæculi XV. Ducatum Venetum per plures annos Floreni pretium, ſive valorem æquaſſe; immo aliquoties & ſuperaſſe medio ſaltem, vel integro ſolido (qui ſolidi tunc temporis argentei erant). Evidens eſt igitur, quod ſi Ducatus Venetus valore æqualis ad minus erat Floreno, pondere etiam illum exæquabat.

De celeberrimo hoc nummo dicam adhuc (quod vix de alio aliquo affirmari poteſt) fuiſſe, ſicut etiamnum eſt, toto penè Orbe ſpectatiſſimum, ejuſque uſum, præter Europam, & Africam, maximè in Aſia frequentiſſimum eſſe.

Addam inſuper, per quinque pene Sæcula numquam ceſſatum eſſe ab ejus percuſſione, eodem ſemper perfectiſſimo auro, eodem ectypo, eodemque pondere. (Si pauca excipias grana, de quibus ſupra, diminuta forſitan, ut

ut cum exteris debita conformitas reperiretur) Quapropter nemo inficiabitur ſanè hujuſce modi nummum in immenſum ferè ſubcreviſſe, non obſtante ingenti eorum numero, qui quotidie, innumeris Locis ad varios uſus, vel liquefiunt, vel in folia ad inaurandum rediguntur. Quod ut melius pateſiat, liceat mihi modo afferre quod aliquibus circumſtantibus Optimatibus, teſte Sanuto, inter alia affatus eſt Sereniſſimus Thomas Mocenicus: *Voi avete veduto la noſtra Zecca battere ogni anno Ducati d'oro un millione*. Hic diem clauſit extremum anno 1423.

Pro coronide obſervationum præclariſſimi hujus nummi adjicere fas eſſet varia ejus pretia, quibus tum Venetiis, tum aliis ejus Dominii Urbibus per diverſa tempora valuiſſe mihi compertum eſt; ad dignoſcendum quo pacto tum hic nummus, tum alii ab exiguo valore, quibus anteceſſis ſæculis præditi erant, ad hodiernum uſque incrementum acceperint; Sed ne modo aliorum nummorum animadverſiones abrumpam, ad earum calcem reſervabo.

Decimus nummus ad eos referendus eſt, qui *Mezzanini* dicebantur. Superius enim vidimus & ſub Henrico Dandulo ſimiles nummos fuiſſe percuſſos; verum quum illis valor ineſſet parvulorum 26., ſive ſolidorum duorum, cum totidem parvulis, hic ſub Andrea Dandulo cuſus Parvulorum tantum duodeviginti valorem obtinuit, ſive, quod idem eſt, ſolidi unius & ſemis, pro ut Nos docet toties laudatus Sanutus (col. 616)

Diximus ſupra *Mezzaninum* extitiſſe veluti *dimidium Groſſum*, quod quamvis quo ad valorem adamuſſim non verificetur, & maximè de præſenti, communem tamen cum Groſſis habet tum argenti bonitatem, tum teſſeram, hoc dempto, quod in *Groſſis* viſitur Imago Servatoris in Throno ſedentis, in hoc vero eadem quidem Jeſu Chriſti Imago ſed in modum reſurgentis e ſepulcro.

Circa hujus ſpeciei Nummos notatu dignum exiſtimo, quod quum percuſſi ter reperiantur, ſub aliquo ſemper ex Dandulis id obtigerit. Primò nempe ſub Henrico Anno 1192., & tunc valorem obtinuerunt parvulorum 26. ut diximus ſupra. Secundò ſub Franciſco, (cujus typus, ſicut & præcedentis, in Muratoriana collectione deſideratur) Anno ſcilicet 1330., & valor ipſis inerat parvulorum 18. Tertiò tandem ſub Andrea (de quo & Du-Cangii gloſſarium a P.P. Maurinis adauctum) Anno 1347. valoris parvulorum totidem.

Undecimus, ut prædixi, aureus Ducatus eſt ad ſupradictum Ducem pertinens, unde quum, dempto Ducis nomine, idem ſit cum expreſſo n. IX., non eſt cur in eo immorer; quapropter ad ſeguentem pergo.

Duodecimus Nummus & ipſe Andreæ Danduli eſt, ejuſdem quidem moduli, ac ſupra recenſitus n. X ſed non ejuſdem ectypi; Siquidem in antica illius Dux viſitur a S. Marco Vexillum recipiens, heic Dux cum eodem Vexillo ſolus ſpectatur; in illius poſtica exhibetur, ut diximus, Effigies Servatoris, in poſtica hujus apparet Leo Stans, Vexillum & ipſe geſtans. Solidum extitiſſe præſentem nummum, quem Veneti vocant *Marchetto*, fidenter aſſero; nec enim dubitare me ſinit toties laudatus Sanutus, qui quum utriuſque Danduli monetæ mentionem faciat, ne in errorem laberemur ſolido Leonem ineſſe Nos monuit. En ejus verba col 616 *Sotto il Doge Andrea Dandolo furon fatti ſoldi nuovi dal Lione di piccoli 12 l'uno, d'argento, e Mezzanini da piccoli 18* Quibus verbis & certi reddimur præcedentem nummum ſub n. X. editum, qui ejuſdem Danduli nomen præfert, verè Mezzaninum extitiſſe.

Dum tamen audis ſub hoc Duce ſignatos: *Nuovi ſoldi dal Lion*: non hos accipias velim ut ab eodem primo cum Leone impreſſos credas, quum non abſimiles præcedenter ſub Franciſco cuſos moneat idem Sanutus; ſed hoc ideo dictum vel ex eo quia præcedentium interrupta fuerat percuſſio, vel quia in ectypis aliqua reperiebatur diſparitas, vel pondere tandem impares erant.

Nummulus hic, ſicut & præcedentes, ex argento erant ſatis probato, ut de aliquibus expertus ſum, quos parum abſimiles poſſidet Frater meus, a quibus tamen edendis abſtineo, quum, utpote detonſi, nec integrum exhibeant ectypum, neque pondus.

Quoniam verò diximus ſupra ſolidum parvulos duodecim valuiſſe (quod etiamnum verificatur de ſolido moderno reſpectivè ad parvulos imaginarios) placet heic aliquid vel de ipſis Parvulis curſim attingere.

Parvuli igitur, qui a Venetis, & *Piccoli*, & *Bagattini* dicuntur, cuſi primò fuere Anno 1282 ſub Ducatu Joannis Danduli (ſub quo mox deinde & aureus Ducatus primò prodiit, ut vidimus) Hi autem ex ære compoſiti fuerunt, admixta tamen aliquali argenti portione, ita ut in marchia una, ſeu unciis octo, unciæ quidem ſex cum dimidia æris eſſent; reliquum vero argenti, hoc eſt uncia

una,

una & ſemis. De adſervata hac etiam notitia debitores ſumus prælaudato Sanuto, (col. 574.) qui inſuper monet, valuiſſe Parvulorum marchiam, libras tres, ſolidos quinque, & parvulos quatuor: quo poſito, regulæ innixus proportionum, habita ſupputatione, inveni pondus parvulorum extitiſſe granorum quinque & $\frac{688}{784}$ ſive circiter $\frac{6}{7}$

Parvulorum uſus per plura ſæcula invaluit; nam & exeunte Sæculo XVI. percutiebantur; Unus extat in laudato Muſeo percuſſus ſub Duce Marino Grimani, qui Ducatum iniit Anno 1595.. Habet hic, pro veterum ſolidorum more, Ducem Vexillum tenentem, ſed genuflexum; in poſtica vero Leonem; cujus pondus granorum eſt 12., & ut ego quidem conjeci, ex puro ære compoſitus, ex quo jam monetarum pretium adauctum eſſet, earumque bonitas imminuta.

Præter hoſce parvulos, qui, ut ſupra diximus, ſolidi pars erant duodecima, temporis ſucceſſu & alii nummuli impreſſi ſunt, qui ex eorum reſpectivo pretio: *Quattrini*, & *Seſini* nuncupati ſunt. Cæterum cum res monetaria mox retroceſſo Sæculo, proh Dii immortales! in deterius abiret, ab iis percutiendis ceſſatum eſt, ſolidi ſemis excepto, quem Veneti appellant: *Bezzo*, & *Bezzetto*, cujus uſus etiamnum perdurat.

Tertius decimus nummus ejuſdem omnino ectypi eſt cum præcedenti, ſi Ducis nomen excipias, unde exploratum habeo & hunc ſolidum eſſe, ſeu ut Veneti ajunt, *Marchetto*, quapropter neque aliquid modo addere operæ pretium eſt.

Quartus decimus nummus, ut prædixi, aureus Ducatus eſt, de quo ſupra ſatis diſſerui. Neque heic pariter aliquid eſt, quod nova animadverſione egeat; ea propter ad ſeguentem pergo.

Quintus decimus nummus anticam exhibet eandem cum duodecimo & tertiodecimo, Ducem nempe ſtantem, manuque vexillum tenentem; poſticam vero aliquanto diſſimilem oſtendit; nam heic leo alatus inſpicitur, atque libro (forte Evangelii) inſiſtens; Verum nec ob hoc alius a ſolidis judicari debet; Horum enim potiſſimum ſignum (ut in aliis animadverti) eſt Ducis ſola effigies Vexillum tenentis, quæ cum in hoc quoque nummo non deſideretur, & hic inter veros ſolidos annumerandus eſt.

Sextus decimus, qui Franciſci Foſcari nomen præfert, atque ex ære compoſitus, ingenuè fateor (quod & de aliis conſequentibus æneis nummis dicam) mihi penitus ignotus eſt. Ejus typus imitatur ex parte Groſſos, de quibus ſupra, ex parte vero nummum expreſſum n. XVIII., & alios quoſdam ſequentes; verum profecto neutri eorum accenſendus eſt, eo quod ejuſdem Ducis ætate, nec dum Groſſi (quorum unum edam inferius) verum & ſolidi omnes argentei erant, & abſque dubio præſenti abſimiles.

Legi in jam alibi laudato MS. ſub Franciſco Foſcari nummos fuiſſe ex ære percuſſos, quibus impoſitum fuit nomen *Torneſi* (quod nomen ab Urbe Turonenſi celebri olim in Gallia ob monetariam Officinam deſumptum, jampridem & in Italiam ad deſignandos ſpeciales nummos heic cuſos invectum eſt; Sicut Ticini factum tradit Anonimus Ticinenſis Tomo XI. Rer. Ital., qui nummi anno circiter 1330., quo Opus ſuum elucubravit, ſolidis quinque Papienſibus, & aliquid plus appretiabantur) quos quidem nummos pro tranſmarinis Reipublicæ Regionibus impreſſos aſſerint. En ejus verba: 1430. *Doge Franceſco Foſcari furon battute monete nuove miſte nominate Torneſi per iſpendere in Levante. Tenevano d'argento per Marca Caratti* 80. denaries nempe tredecim cum granis octo. Neque hoc ſane probabilitate caret: Conſuevit enim Reſpublica, ſicut & modo in more habet, pro Orientalibus Provinciis peculiares nummos, & maximè æneos percutere; immo in quibuſdam vel Regiones ipſæ, ad quarum uſum inſtituti ſunt, expreſſæ ſunt. Sic inter eos, qui in laudato Muſeo viſuntur, in aliquibus legitur: *Dalm. & Alb.* ideſt. *Dalmazia*, *& Albania*; in aliquibus vero: *Corfù*, *Zante*, *Cef.* hoceſt *Cefalonia*; in aliis demum: *Armata*, *& Morea*. Probabile eſt igitur & nummum hunc pro iis Provinciis inſtitutum eſſe. Cæterum Peritioribus judicium remitto.

Decimus ſeptimus nummus non is cenſendus eſt, ut autumat Cl. Muratorius, de quo loquitur Sanſovinus ab ipſo laudatus, qui nempe fuerit: *Di valuta allora di venti ſoldi*. Quis enim inducere in animum valeat, æneum nummulum unius libræ pretium tunc temporis exæquaſſe? Nemo profecto. Inconcuſſum enim argumentum eſt quod Troni Ducis ætate vel ſolidi ipſi argentei erant. Verum de hoc infra.

Typum argentei Troni, de quo loquitur Sanſovinus, evulgavit Palatius, quem veluti celeberrimi Reipublicæ nummi infra recudendum cenſeo. Quod ad præſentem ſpectat, de

eo

eo idem judicium profero, ac de præcedenti.

Nummum huic ſimilem Veronæ poſſidet Amicus meus P. Petrus Erbiſti Ord. Præd. rei monetariæ admodum deditus, quem ad me benignè viſendum tranſmiſit; ipſum autem inveni deterioris metalli; unde ipſum cenſui valoris ad ſummum hemiſolidi, immo fortaſſe tantum quadrantis.

Circa hujus Ducis nummos hoc ſilentio prætereundum non eſt, ſingulare nempe ipſis eſſe, quod naturalem ipſius effigiem præferant. Sicut namque nemo ex ejus Prædeceſſoribus talem morem invexerat (qui hoc conſilio inductus eſt ut novis hiſce nummis percuſſis, reliqui de medio tollerentur, ut plurimum vel ſpurii, vel detonſi) ſic eo vita functo, Correctores præcedenter ad novi Ducis electionem decreverunt: *Che le Immagini del Principe nelle monete ſieno ſcolpite inginocchioni dinanzi a S. Marco*; *Che non vi ſi metta ritratto alcuno*, ut refert laudatus Sanſovinus in Vita Marcelli, qui in Ducali dignitate ipſi Trono ſucceſſit. Quicunque igitur nobis objiciuntur nummi Trono ſive antiquiores, ſive recentiores, naturalem Ducum Imaginem præferentes, inter privata Numiſmata annumerandi ſunt, quorum uſum non infrequentem apud Venetos Duces extitiſſe, in Faſtis Ducalibus Palatii cernere licet.

Decimus octavus nummus Andreæ Vendramini eſt, de quo prælaudatus Muratorius anceps eſt num ex iis ſit, qui a Venetis *Oſelle* vocantur? Verum fidenter pronuncio haud quaquam eundem inter ejus generis nummos adnumerandum. Quibus ducar momentis infra exponam, quum de Chriſtophori Mauri Numiſmate a Muratorio vulgato n. XXIII. ſermo erit. Quo ad præſentem attinet, quamvis hic Vendramini nomen præferat, communiter tamen *Marcellus* nuncupabatur, quum Dux iſte is fuerit, ſub quo ſimiles nummi primum ſignati ſunt; ejuſque pretium fuit ſolidorum decem, ſive hemilibræ. Cætera autem, quæ in hunc nummum obſervanda eſſent, ad eum locum reſervare placet, quo Nummum ipſum *Marcelli* exponam, qui nunc primum ex præfato Muſeo expreſſus infra vulgabitur.

Decimus nonus nummus in Muratoriana collectione, dempto nomine Ducis, ſub quo percuſſus eſt, ſimilis omnino eſt præcedenti, ideoque communi vocabulo, communique pretio cum eo cenſebatur; Quare, ne eadem fruſtra heic repetantur, ad ſuperius dicta Lectorem amando.

Vigeſimus nummus ex ære compoſitus, quo vocitaretur vocabulo, quo pretio gauderet, penitus ignoro. Hoc unum profecto aſtruo ad ſolidi pretium haud pertigiſſe, quum vel ætate *Jo. Mocenici*, cujus nomen exhibet, ſolidi ex argento fabricarentur; Proinde vel ad aliquam Parvulorum ſpeciem rejiciendus eſt, vel certe inter nummos pro Orientalibus Provinciis impreſſos annumerandus eſt.

Vigeſimus primus ejuſdem ectypi eſt cum XVIII., & XIX., unde haud dubium eſt commune cum iis vocabulum, communem & valorem ſortitum fuiſſe. Plures iſtiuſmodi Nummi viſuntur in ſupra laudato Muſeo; verum ab iis edendis abſtinendum duco, quum nihil novi, præter Ducum nomina, exhibeant, uno excepto *Nicolai Marcelli*, qui primus (ut dixi) ſimiles nummos produxit, idemque nomen & aliis a ſucceſſoribus cuſis communiter inditum eſt.

Vigeſimus ſecundus ex ære cuſus ex iis cenſendus eſt, de quibus ſupra n XVI., XVII. & XX., quare ne fruſtra heic immorer, Lectorem ad eos retromittens ad poſtremum pergam.

Vigeſimus tertius, & ultimus Muratorianæ collectionis eſt Chriſtophori Mauri, circa quem plura conſarcinat Cl. Muratorius, quæ quia a vero aberrare dignoſcuntur, diligentiori examine indigent. Ejus verba heic tranſcribenda duco, ne Lector in ipſa Diſſertatione adeunda remoretur: Ait igitur: *E genere Numiſmatum majoris moduli eſt*, *quæ* Medaglioni *Italicè nuncupantur*. *Venetiis autem a multis Sæculis* Oſelle *appellantur*, *cauſſa videlicet honoris*, *ac liberalitatis a novis Ducibus cuſa*. Sic pridem in XVIII. nummo explanando dixerat: *Neſcio an is Nummus ex iis Numiſmatis ſit*, *quæ Venetiis* Oſelle *nuncupantur*, *percuſſis*, *ut dono dentur*. Atque in primis falſo ſupponit, eas indiſcriminatim tum ex ære, ex quo præſens conſtat, tum ex argento, ex quo conflatus eſt qui XVIII. loco conſpicitur, percuſſas fuiſſe, quum revera argenteæ ſemper extiterint. A multis inſuper ſæculis cuſas arbitratur, quæ tamen nec Vendramini, nec Mauri ætate adhuc prodierant, & ſolum inſequente Sæculo XVI. editæ ſunt, ut mox videbimus. Eas præterea perperam cum Numiſmatibus confundit, publicam namque monetam, cum privata. Autumat demum, præfatos nummos tum ſolum ſignari ſolitos, quum primum Duces ſolium Ducale ineunt, atque hoc pura puta Ducum liberalitate prodire. Quæ quantum a veritate di-

diſtent ex iis, quæ mox proferam, demonſtrantur; ex quibus etiam iſtiuſmodi nummorum, qui *Oſelle* vocantur, originem exploratam habebit.

Advertat velim, conſueviſſe Duces remotioribus Sæculis Patritiis, maximeque ſibi benevolentia conjunctis, vel multum operæ laboriſque inſumentibus in Reipublicæ utilitatem Natalitiis Servatoris recurrentibus Feſtis, cibaria munuſcula dono mittere. Anno vero 1361., vacante Ducatu, Correctores lege ſtatuerunt, mox eligendum Ducem (qui poſtea fuit Laurentius Celſus) ad hoc teneri erga quemcumque ex Patritiis, ne, ut quidem ego arbitror, partium ſtudium in aliquo forte ex Ducibus notatum Reipublicæ, ut aſſolet, tranquillitatem turbaret. En verba Sanuti (col. 653.) legem ipſam promentis: *Che il Doge ſia obbligato di dare i Preſenti, incominciando al primo di Dicembre per tutto il Meſe a' Nobili, e mandi buone oſelle, e non le mandando, dia in danari Groſſi 12. per cadauno*. Qui quidem mos diu inviolatus permanſit. Verum ſuccreſcente in dies ciborum delicatiorum voluptate, præfatis eſculentis obſoleſcentibus, Avium, ſimiliumve eſcarum munera ſucceſſere. quæ quum Italicè *Uccelli* nuncupentur, factum hinc eſt, quod nummus, qui in eorum poſtea locum ſubiit, *Oſella* vocitatus eſt. Præſto eſt mihi Palatius, qui rem totam deſcribit opere præcitato.

Hic igitur de Antonio Grimano, (qui Ducalem iniit dignitatem Anno 1521.,) agens hæc habet: „ Sub hoc Principe lege cautum „ M. (Magni) Conſilii die 18. Junii 1521., „ & 13. Maji 1522., ut in promiſſione Duca„ li, quod nummus percutiatur argenteus, „ qui lingua vernacula *Oſella* dicitur, quia „ loco ſuccedat cibariorum, & Avium, quas „ Civibus ſolebant Duces dono mittere: „ quemadmodum & Cappones, qui uſque in „ hodiernum diem donari ſolent a Principe „ Procuratoribus D. Marci, & Judicibus Pro„ prii. Congiarium nummus iſte ab aliquibus „ appellatur, ſed peſſimè, quia Populo illud „ Romani Cæſares elargiri conſueverant; „ *Oſella* autem ſolis Patritiis, uti a Patre „ Filiis, Teſte Sanſovino lib. 11. de Princi„ pis dignitate. Hinc *Principis munus*: anti„ que fuit in hiſce Numiſmatibus epigraphes, „ ſolo mutato nomine Principis, ut videre eſt „ in Gritto, Lando, & aliis.

Quolibet igitur Anno novi cuduntur nummi *Oſelle* dicti, anno ibi Ducatus expreſſo E. G. Ann. III. vel. IV. &c atque a Duce Optimatibus diſtribuuntur.

Modernum eorum pondus eſt denariorum ſeptem, & granorum viginti. Aliqui duobus granis graviores ab initio fuiſſe prætendunt; Immo arbitror ego primigenium eorum pondus integros octo denarios æquaſſe, ſeu, ut ajunt Veneti: *Di caratti* 48. Nec enim veriſimile eſt, novam monetam non integro pondere conſtitiſſe, ut ſimiliter de aureo Ducato præfatus ſum.

Argenti bonitas in hiſce nummis eadem eſt, ac in quamplurimis aliis a Republica percuſſis, tum antiquis tum recentioribus, quorum indicem texere ſupervacaneum puto: hoc eſt denariorum viginti duorum, & granorum duodeviginti pro qualibet uncia, in qua ex conſequenti reperitur æris unus denarius cum granis ſex, quod in idem redit cum eo, quod Veneti dicunt: *Peggio di fino caratti* 60

Valor eorum ad præſens eſt librarum trium, cum ſolidis duodevigin i, ut ex recentioribus Edictis monetariis conſtat; Aliquibus tamen in Locis ad integras libras quatuor extenditur. Sed de his nummis ſatis. Modo ad Mauri Numiſma regredior.

Mauri igitur Numiſma a Muratorio editum indubitanter privatum eſt. Quum enim elogium præferat Principis, publica moneta reputari haud poteſt: *Nec enim Reſpublica conſuevit in honorem Principum nummos cudere*, optimè ait Palatius, qui jampridem idem Numiſma vulgaverat.

Dubium mihi ſuboritur, num tale Numiſma juſſu ipſius Principis fabricatum ſit? Ratio dubitationis in eo ſita eſt quod, quum ibi inſcriptum ſit, ut ajebam, ejus elogium: *Religionis, & Juſtitiæ cultor*; dedecere videtur Virum cordatum, ne dum Principem religioſum, & juſtum ſibi laudes contexere. Quis enim juſtus, & pius pietatem, vel juſtitiam ſuam oſtentet, quum juxta tritum illud proloquium: laus in ore proprio ſordeſcat? Nemo profecto. Quum igitur a Republica certum ſit non fuiſſe percuſſum; atque a Religioſo Principe cuſum pæne nefas ſit ſuſpicari, conjectando dicam quod ſentio.

Quum narrent Hiſtorici, prælaudatum Ducem ſine Liberis vita functum opes ſuas Monaſteriis, Pauperibuſque legaſſe, fieri potuit quod Hæredes in grati animi monumentum Numiſma ipſum ediderint. Verum nec alia deeſt conjectura ut credam, ipſo demortuo, nummum confectum. Quum enim mos ſit cuique Duci in Aula Magni Conſilii Imaginem apponere, atque ſub ipſa epigraphem aliquibus contentam verſibus, quibus tum mores,

tum acta Ducis produntur , quam *Breve* vocant Veneti ; Mauro ſequens appoſita fuit :

Juſtitiam colui pius , & ſi fata fuiſſent ,
Pro Patria in Turcas Dux moriturus eram .

Quæ epigraphes , ut quiſque videt , prioribus verbis eadem pene eſt cum ea, quæ in Numiſmate exhibetur : *Religionis , & Juſtitiæ cultor* . Agedum, facilius ne eſt Authorem Numiſmatis Rempublicam fuiſſe imitatam vel potius contra Authorem ipſum Reipublicæ in Epigraphe ſe conformaſſe ? Quod ſi hoc poſtremum vero ſimilius eſt , dicendum videtur poſt benemeriti Principis obitum , poſt exaratum Breve , tum ſolum Numiſma prodiiſſe . Hæc dicebam conjectans , paratus tamen me , meaque meliori judicio ſubmittere .

AUREI DUCATI VENETI,

Quem *Zecchinum* vocant,

V A R I A   P R E T I A,

Quæ ab ejus percuſſionis exordio, uſque in præſens in Dominio Veneto obtinuit.

M O N I T U M.

QUum exploratum ſit, monetarum pretium a priſcis temporibus uſque in præſens nedum in Italia, ſed alibi etiam immane ſubiiſſe incrementum, ut Lector benevolus modum, quo hoc obvenerit, & per quæ temporum intervalla, ob oculos habeat, ſpecimen exhibeo in aureo Ducato Veneto, cujus pretium ab ejus origine auſpicor ex variis Inſtrumentis, Literis Ducalibus, publicis atteſtationibus, monetariis Edictis, aliiſque MSS. documentis congeſtum. Quod ſi uno, vel altero anno cum aliis forſan documentis non cohæreat, ne mihi vitio vertatur. Nil enim mirum, quum ſub eodem Principe in Ditione eâdem, non idem ſemper valor monetis inſit. Immo eodem in loco plus, minuſque monetas expendi, experientia teſte, compertum eſt.

LIBRÆ VENETÆ PARVULORUM.

Anno				Anno			
1285. l. 2. Groſſorum, ſive	l.	3.	---	1548.	l.	7.	14
1351.	l.	3.	4	1562.	l.	8.	---
1352.	l.	3.	6	1566.	l.	8.	4
1356.	l.	3.	8	1570.	l.	8.	6
1359.	l.	3.	10	1572.	l.	8.	10
1361.	l.	3.	12	1573.	l.	8.	12
1370.	l.	3.	13	1582.	l.	8.	15
1377.	l.	3.	14	1583.	l.	9.	---
1378.	l.	3.	16	1587.	l.	9.	5
1379.	l.	3.	18	1588.	l.	9.	10
1380.	l.	4.	---	1589.	l.	9.	16
1382.	l.	4.	4	1593.	l.	10.	---
1399.	l.	4.	13	1594.	l.	10.	4
1417.	l.	5.	---	1596.	l.	10.	6
1429.	l.	5.	4	1597.	l.	10.	10
1443.	l.	5.	14	1599.	l.	10.	12
1452.	l.	5.	16	1603.	l.	10.	14
1472.	l.	6.	4	1607.	l.	10.	16
1517.	l.	6.	10	1608. April.	l.	11.	---
1518.	l.	6.	14	1608. Jun.	l.	11.	6
1520.	l.	6.	10	1608. Sept.	l.	10.	---
1529	l.	7.	10	1609.	l.	10.	6

1610.

Anno				
1610.		l.	10.	10
1613.		l.	10.	12
1616.		l.	10.	14
1617.		l.	11.	---
1618.		l.	11.	10
1618.		l.	12.	---
1618.		l.	12.	6
1619.	Mart.	l.	12.	10
1619.	April.	l.	13.	---
1619.	Jun.	l.	13.	10
1620.		l.	12.	8
1621.		l.	12.	10
1622.		l.	12.	14
1623.		l.	13.	---
1623.		l.	13.	4
1624.		l.	12.	10
1626.		l.	12.	12
1627.		l.	12.	14
1628.		l.	13.	--
1629.		l.	13.	10
1630.		l.	14.	---
1630.		l.	14.	6
1631.		l.	14.	10
1633.		l.	14.	12
1634.		l.	14.	14
1634.		l.	15.	---
1634.		l.	15.	10
1635	Maji	l.	16.	---
1635	Julii	l.	15.	---
1635.	Jan.	l.	15.	10
1636	Maji	l.	16.	--
1637.	Feb.	l.	15.	---
1637	Sept.	l.	16.	---
1638.	Jan.	l.	15.	10
1638	Aug.	l.	16.	---
1640.	Mart.	l.	15.	5
1640	Jul.	l.	16.	15
1640	Sept.	l.	17.	---
1640	Nov.	l.	17.	5
1640	Dec.	l.	17.	10
1641.	Mart.	l.	16.	---
1641.	April.	l.	15.	---
1641.	Maji	l.	16.	---
1641	Jul.	l	16.	10
1641.	Octob.	l.	17.	10

Anno				
1642.	Feb.	l.	15.	---
1642.	Jun.	l.	17.	---
1643.	Oct.	l.	17.	10
1643.	Nov.	l.	16.	---
1644	Jul.	l.	17.	---
1645.	Feb.	l.	16.	---
1645.	Jun.	l.	16.	10
1646	April.	l.	17.	---
1646.	Dec.	l.	17.	10
1647.		l.	18.	---
1648.		l.	18.	10
1649.	Feb.	l.	19.	10
1649.	April.	l.	20	---
1649.	Aug.	l.	21	---
1650.		l.	21.	10
1651.	Jun.	l.	16.	---
1655.	Maji	l.	16.	10
1655.	Aug.	l.	17.	---
1655.	Sept.	l.	17.	10
1656.		l.	17.	---
1659.	Feb.	l.	17.	10
1659.	April.	l.	18.	---
1659.	Dec.	l.	18.	10
1662.		l.	19.	---
1664.		l.	19.	10
1665.		l.	20.	---
1666	Jun.	l.	16.	---
1675.	April.	l.	18.	---
1675.	Maji	l.	16.	---
1679.		l.	19.	---
1681.		l.	21.	---
1687.		l.	17.	---
1703.	Jan.	l.	18.	10
1703.	Mart.	l.	19.	10
1703.	Maji	l.	20.	---
1705.		l.	20.	5
1707.		l.	20.	8
1709.	Feb.	l.	20.	12
1709.	Jul.	l.	21.	---
1713.		l.	21.	10
1716.		l.	21.	15
1717.		l.	22.	---
1738.	alicubi	l.	22.	5

Sicque uſque in præſens.

MAN-

CLARISS. V.

LUDOVICI ANTONII MURATORII

DE MONETA,

SIVE JURE CONDENDI NUMMOS

DISSERTATIO.

MANTISSA

AD NUMMOS VENETOS

A CL. MURATORIO EDITOS.

UT præſens editio locupletior cedat, aliquos ſubnecto nummos Venetæ Monetæ, quos, uno dempto, poſſidet memoratus Canonicus Schiavini, tantoque libentius publici juris facio, quanto ex iis nonnulli celeberrimi olim extiterunt, ne dum in Veneta Ditione, ſed etiam alibi: ut videbimus.

Primus itaque nummus exhibet in antica Servatoris effigiem in throno ſedentis cum literis hinc inde IC. XS: ideſt *Jeſus Chriſtus*; In poſtica vero S. Marcum Duci Stanti Reipublicæ vexillum porrigentem cum literis in limbo S.M...IA.OTARIN. Ideſt *S. Marcus: Jacobus Contarini*, (Contarenum modo vocant). Is Anno Æræ communis MCCLXXV. Ducali purpura ornatus fuit. Hic nummus ex iis eſt, quibus *Groſſorum* nomen inditum fuit, Argento, ut videtur, (conſtat admodum perfecto, ejuſque pondus ad præſens denarium unum, granaque quatuordecim non tranſgreditur. Cæterum quum temporis injuria diminutionem, & quod pejus, avidæ manus detonſionem non effugerit, arguendum ſane denariorum ad minus duorum pondus æquaſſe, &, ut ego quidem conjicio, præponderaſſe. Pretium ejus quatuor ſolidorum extitiſſe deduci poteſt, tum comparatione facta cum aurei Ducati valore, qui paullo poſterius e Veneta Moneta prodiit, tum ex iis, quæ in ſuperioribus obſervationibus præfatus ſum.

Secundus nummus præfert & ipſe Jeſu Chriſti effigiem; verum, ad differentiam editorum, leguntur huic in limbo literæ: TIBI LAVS TIBI GLORIA. Poſtica eadem etiam eſt cum præcedenti, hoc tantum excepto, quod Dux, quum dextera vexillum recipiat a S. Marco, ſiniſtra haſtam geſtare videtur, qua de cauſſa hoc factum ſit, neſcio; Veriſimile eſt Ducem hunc, (qui fuit *Franciſcus Foſcari*, ut literæ circumſtantes declarant, & Ducali dignitate inſignitus fuit Anno MCCCCXXIII.) hiſce armis ideo fuiſſe in typo expreſſum, quia ſtrenuus extitit Miles, pluresque a Republica Regiones, ipſo Duce ſubactæ ſunt: Unde ipſius Imagini ſequens, ut ajunt, Breve appoſitum fuit:

Poſt mare perdomitum, poſt Urbes Marte ſubactas,
Florentem Patriam longævus pace reliqui.

Et hic Nummus Groſſus eſt; Verum heu quantum pondere inferior eſt præcedenti! Denarium enim unum non ſupergreditur. Ex quo deducat Lector, quantum Sæculo XV. res monetaria jam in deterius abierit. Verum quod hodie!

Tertius nummus, ab eo expreſſus eſt, quem evulgavit Palatius (In Faſtis Ducalibus) nec enim mihi datum eſt nummum ipſum inſpicere, quamvis non ſemel curaverim, ſed irrito ſemper conatu. Similis in antica eſt jam edito a doctiſſimo Muratorio n. XVII. Exhibet namque naturalem Ducis effigiem cum facie barbata, quam Tronus, cujus eſt nummus, indeſinenter geſſit, ex quo Johannes ejus Filius, qui apud Euboeam Inſulam, vulgo: *di Negroponte* Præſes erat triremis, fato ceſſit. Circumviſuntur literæ NICOLAVS TRONVS DVX. In altera facie ſpectatur leo alatus cum Evangelii libro, circumpoſita epigraphe: SANCTVS MARCVS.

Nummus hic ille eſt, de quo loquitur Sanſovinus a Muratorio tranſcriptus iis verbis: *Provedendo alla moneta ec*. Quibus ex verbis, tum percuſſionis cauſſa, tum pretium eruitur. Cæterum quum naturalis iſtiuſmodi effigies abſolutam Ducis dominationem ſubindicaret, Reſpublica libertatis, ut decet, zelotypa, Duce demortuo, novaque lege condita, ſimiles Ducum Imagines a monetis ablegavit, ipſoſque genuflexos, ut modo cernuntur, ante S. Marci effigiem incidi edixit, teſte laudato Sanſovino. Neque tamen omnino hoc novum quod Veneti Duces genuflexi in nummis repræſentarentur; Siquidem in aureis Ducatis antecedenter ad laudatam legem percuſſis,

quorum plures ſub oculos habui, non abſimili modo conſpiciuntur, qui tamen mos non invaluerat in nummis argenteis, in quibus ſtantes Ducum Imagines præcedenter ad legem impreſſæ ſunt.

Percuſſus hic nummus fuit Anno MCCCCLXXII. grandioris profecto moduli inter omnes nummos antehac a Republica cuſos, majoris proinde & pretii. Præcedentium ſiquidem monetarum valor octo ſolidorum pretium non excefferat, ut in obſervationibus in Venetos nummos præfatus ſum; *Tronus* vero viginti ſolidorum valorem obtinuit; quapropter inter Venetas libras principem locum habet. Quoniam vero mentionem librarum feci, a propoſito non digrediar, ſi earum modo indicem texam.

Quinque igitur librarum ſpecies temporis decurſu cudit Veneta Reſpublica, quarum prima *Tronus* fuit, de quo modo diſſerimus. Secunda *Mocenicus*, de quo infra. Atque hæc Sæculo XV. Inſequenti verò duæ aliæ ſucceſſeræ. Prima (quæ in ordine tertia eſt) ſub Aloyſio Mocenico cuſa fuit circa Annum MDLXX., Cyprio vigente bello, gravioris quidem ponderis, ſed deterioris argenti. Secunda vero paullo poſt ſub Duce eodem, inſigni parta de Turcis victoria apud Echinadas Inſulas, vulgo *de' Curzolari*, S. Juſtinæ Virginis, & Martyris effigie inſculpta (cujus recurrente Feſto navale prælium geſtum eſt) ex ſatis probato argento ſignata eſt, (quo etiam tempore tum duplex libra, tum libræ ſemis, eodem ectypo percuſſæ ſunt). Et iſta ordine quarta eſt. Quinta tandem proximè elapſo ſæculo occaſione ſtatutæ legis circa monetarum reductionem, (quæ anno MDCLXVI Præſide Franciſco Molino evenit) impreſſa fuit, quæ utpote cæteris contractior, & *Liretta*, & *Lirina* appellata eſt. Ejus uſus uſque ad præſentis Sæculi annum XXII. perduravit, quo anno, nova edita lege, abrogata fuit. Etiamnum tamen ſuperſtes eſt pluribus finitimis Urbibus, ut Bononiæ, Ferrariæ, &c. ubi Julii Romani pretio coæquatur.

Cæterum ut ad Tronum, quo digreſſus ſum, redeam; adnotare ſupereſt ejus argenti bonitatem, & pondus. Bonitas itaque talis fuit, ut in qualibet libra, unciæ undecim, & denarii novem argenti reperirentur, quod reliquum erat, ex ære componebatur; Pondus autem denariorum erat quinque, cum granis ſex. Troni pretium, ſive valor, ut præfatum eſt, extitit ſolidorum viginti; verum ſi libram modernam, quæ idealis eſt, ſpectes, eam profecto longe in pretio excellit. Sex enim iſtiuſmodi librarum, & paullo plus, aurei Ducati pretium æquabant, qui tum valebat libras ſex, & ſolidos quatuor. Quum igitur modernum aurei Ducati pretium ſit librarum viginti duarum, clarè conſtat, quemlibet Tronum appretiari modo poſſe tribus libris & ſemis, & quid etiam plus.

Unum adhuc de hoc nummo ſubjicere mihi liceat. Tam celebris fuit hic nummus tamdiuque in uſu habitus, ut etiamnum Veronæ libra *Troni* nomine vocitetur.

Quartus nummus eſt *Nicolai Marcelli*, qui *Trono* vita ceſſo Ducalem dignitatem iniit anno MCCCCLXXIII. Viſitur in antica, ſicut in quibuſdam a Muratorio editis, Chriſti Servatoris Imago in cathedra ſedentis, dexterâ manu ad benedicendum extensâ, ſiniſtrâ verò Evangeliorum forte librum tenente cum epigraphe circumſtante: TIBI. LAVS. T. (*Tibi*) GLORIA. Atque heic notes velim Epigraphen hanc, tum in editis, tum in pluribus aliis in laudato Muſeo adſervatis, fuiſſe in hunc modum mutatam: TIBI. SOLI. GLORIA, hac, puto, cauſſa quod in priori haud commode collocari omnes literæ poſſent, quapropter uti ſigilis opus erat: ut patet in T pro *Tibi*. In poſtica exhibetur S. Marci Effigies Duci genuflexo Vexillum porrigentis, cum literis hinc inde in area F. B. Monetæ Præſidis nomen deſignantibus, in circuitu verò: S. M. VENETI*arum Protector*, & *Nicolaus* MARCELLO. DVX.

Hic primus eſt ex argenteis nummis, in quo Dux genuflexus appareat vi legis prælaudatæ, quæ in præſens uſque ſarta tecta ſervata eſt; Immo ne dum in monetis, ſed & in plumbeis bullis, quibus literæ Ducales ſignari ſolent, hoc eodem anno MCCCCLXXIII. ejuſdem vi legis Imago Ducis genuflexa imprimi cœpit, quum antea ſtans in iiſdem repræſentaretur; ut teſtatur Sanſovinus in Tractatu: *Della grandezza del Prencipe*.

Quotquot hujus ectypi ſpectantur nummi (quos in Muſeis haud difficile eſt reperire) quamvis diverſorum Ducum nomina præferant, ex nomine tamen Ducis hujus, ſub quo auſpicati ſunt, *Marcelli* nomen obtinuerunt, qua ratione hunc ipſum ſpeciatim, cæteris omiſſis, edidi.

Argenti bonitas in Marcello eadem eſt ac in Trono, de quo ſupra, ideſt ut Veneti ajunt: *peggio di fino caratti 60.* pro qualibet marchia. Similis probitatis argentum vocabatur: *di bolla* ex eo quod, arbitror, publico ſigillo ſignabatur,

batur, ejuſque magnum admodum erat Venetiis commercium cum Orientalibus Regionibus, ut eruitur ex libro ibi impreſſo Anno 1540., cui titulus: *Tariffa de' peſi ec.* pag. 14.

Circa Marcelli pondus non omnes cohærent. Author ſiquidem Operis mox laudati aſſerit Marcellos 73. marchiam argenti componere: quo ſtante, ponderis habet Marcellus grana $63\frac{1}{8}$. In libro MS. anni 1551., quem apud me adſervo, & in quo incidenter aliqua monetarum pondera notantur, inter cætera hæc leguntur: *Marcelli* 108. *fanno oncie* 12. *d'Oreſice: Marcelli* 9 *un oncia. Un Marcello buono di peſo è grani* 64, cui calculationi, utpote exactiori, magis fidendum cenſeo, & hoc pacto Marcelli 72. marchiam adamuſſim exæquant. Palatius tandem in Faſtis Ducalibus pag 172. pondere graviorem affirmat, dum ait: *Nummum Marcellus percuſſit argenteum ad pondus aurei Ducati*. Quum vero aurei Ducati pondus ſit, ut vidimus, denariorum duorum, & granorum viginti, ſeu granorum 68 utique granis quatuor graviorem judicat. Verum probabile eſt (namque & aliis monetis obveniſſe compertum eſt) primum aurei Ducati pondus æquiparaſſe, ſucceſſu autem temporis grana quatuor adempta fuiſſe. Ex iſtis nummis ſex ad minus lance expendi, quorum graviores grana 62 non excedunt, is vero cujus typus hic datur, temporis injuriam non effugit, granaque 53. non tranſgreditur.

Marcelli pretium a primæva ſui inſtitutione inditum fuit libræ ſemis; Quum enim ſub Præceſſore *Trono* libralis moneta, de qua ſupra, impreſſa fuerit; ad uberius commercii commodum, Marcello Duce, & ſemilibra percuſſa eſt; cujus pretium ab anno 1473. ad annum uſque 1518. immotum hoc eodem anno vi Literarum Ducalium diei 13. Martii ſex parvulis, ſive denariis adauctum eſt; Anno tandem 1525. ſenſim creſcente & aliarum monetarum valore, vi alterius Ducalis decreti diei 10 Novembris ad ſolidorum duodecim pretium pertigit.

De hoc nummo, utpote tunc temporis admodum celebri, pluries mentionem facit Albertus Brunus inſignis J. C Aſtenſis in ſuo *Tract. de aug. & dimin. monet.* deque eo *part.* 4. aſſerit quod ejus tempore (floruit enim ineunte Sæculo XVI.) loco Mocenicorum, de quibus infra, Venetiis Marcelli fiebant. Hujus tandem nummi percuſſio ſub diverſis Ducibus, vel ſaltem uſus uſque ad annum circiter 1570. ſubſtitit, quo tempore, novis monetæ ſpeciebus ſignatis, ejus uſus obſolevit.

Quintus nummus, quamvis Andreæ Gritti nomen præferat, qui Ducale Solium conſcendit anno MDXXIII. communi tamen uſu a Ducis nomine (ſicut & reliqui aliorum Ducum) ſub quo primo cuſus eſt, *Mocenici* nomenclaturam accepit. Fuit is *Petrus Mocenicus*, qui *Marcello* e vivis exceſſo, Anno MCCCCLXXIV. ad Ducale faſtigium pervenit, cujus nummo incaſſum quæſito, hic Gritti ſubſtitutus eſt. Effigiem hic exhibet Redemptoris dextera manu in modum benedicentis, ſiniſtra vero Crucem ſuſtinentis: circumſtat Epigraphes GLORIA. TIBI. SOLI; in ima vero parte viſuntur ſiglæ. I. M. rei monetariæ Præſidis nomen indicanties. Cernitur in poſtica Ducis genuflexi Imago, cui S. Marcus ſtans Reipublicæ vexillum porrigit cum literis in girum ſcriptis: ANDREAS GRITI. S M. VENET. ideſt *Venetus*, ſive Venetiarum Protector.

Vidimus ſuperius ſub *Trono* Duce decretam, impreſſamque libralem monetam; Cæterum quum, ut pariter præfati ſumus, Troni ectypon ſuppreſſum fuiſſet, ut nova libra monetaria recuderetur, aliud ſubſtituere neceſſe fuit. Præſens igitur elaboratum eſt tam feliciter, ut in venuſtate cæteris Italicis Nummis tunc præiret. Teſtem profero Franciſcum Sanſovinum, qui in *Petri Mocenici* Ducis hæc habet: *E non molto dopo il Doge rinovò la moneta, la quale fu per l'avvenire chiamata dal ſuo cognome*, Mocenico: *di bella forma, e la più grata che ſi poteſſe vedere allora in Italia*.

Non eſt cur heic prodam hujus celebris nummi tum bonitatem, tum pondus, tum demum pretium; nam quæ de Troni nummo dicta ſunt, eadem omnino & de *Mocenico* aſſerenda ita ut ſi typum demas, *Tronus*, & *Mocenicus* in re monetaria voces ſynonymæ habeantur, quod ne gratis dixiſſe videar, ſententiam prodo Andreæ Magni Cremæ Prætoris, qui die 1. Sept. anni 1507. contra Vectigalium Exactores in hæc verba judicium protulit: *Teneantur exigere* (Exactores) *pro eorum datiis Marcellum ad computum ſoldorum ſeptem, & denariorum octo imperialium, & conſequenter MOCENICUM, SEU TRONUM ad computum ſoldorum quindecim, & denariorum quatuor imperialium, prout in præſentiarum communiter currunt, & expenduntur*.

Quod de celeberrimo hoc nummo ſuſpicere non deſino eſt, quod Sabellicus qui tum Troni, tum Marcelli mentionem facit, Moceni-

cenicum tamen inſalutatum relinquit; Et quod magis mireris, & hic idem nummus diligentiam fugit accuratiſſimi Sanati; ſed, mea quidem ſententia, obvenit quod uterque eandem cum *Troni* moneta *Mocenicum* reputarit. Quapropter ea quæ tum de *Trono*, tum, ſervata proportione, de *Marcello* dicta ſunt, heic recoli poſſunt.

Sextus nummus ex eodem Muſeo depromptus non heic appoſitus eſt, quod inter Venetos annumerandus ſit, ſed quod omnimodam pene cum aureis Venetis Ducatis ſimilitudinem præferat. In ipſius antica Redemptor ſpectatur librum ſiniſtra tenens, ſtellulis circumdatus ad modum aureorum Venetorum, circumſtantibus literis: SIT. T. XPE. DATVS. S. REGIS. ISTE. DVCAT. Quas ſic interpretari libet: SIT TIBI CHRISTE DATUS, SICUT REGIS, ISTE DUCATUS. Ac ſi dicat: Iſte Ducatus o Chriſte ſit tibi datus, ſicut (ipſum) regis.

Varias Muratorius conglomeravit interpretationes in conſimilem leoninum verſum aurei Veneti Ducati, quæ mihi, parcat doctiſſimus Author, profus non arrident tanquam duriuſculæ, & extortæ; planior me hercle, faciliorque eſt ſubſequens:

Sit tibi Chriſte datus, quem tu regis, iſte Ducatus.
Ideſt: Chriſte, ſit tibi datus iſte Ducatus, quem tu regis.

Omnem a ſe anxietatem abjeciſſet Cl. Muratorius, ſi hunc nummum viſere ipſi datum fuiſſet; nec enim pro to *dat.* expoſuiſſet *datum*, ſed *datus*, ſicuti in nummo hoc apertiſſimè legitur, ſine ſiglis, quæ æquivocationi, ſive potius dubitationi anſam dederunt.

Frequentiſſimi erant rudibus Sæculis leonini verſus, & maximè in inſcriptionibus lapidariis, quorum plures refert tum Muratorius, tum alii plurimi, præſertim hiſtorici. Ii vero dicuntur „ in quibus in media Syllaba, & in „ extrema ſervatur figura ſimiliter cadens, „ ut: *Vir, precor, uxori, Frater ſuccurre* „ *Sorori*. Appellati ſunt leonini a Leonio „ quodam S. Benedicti Canonico, & Monaſterii S. Victorii Pariſienſis Religioſo, qui „ circa annum Chriſti 1160. eos non invenit „ quidem, ſed in primis frequentavit„. Verba ſunt Facciolati in Lexico, V. *Leoninus*. Nec abſimilis ſententiæ eſt Ducangius, qui a quodam Leone Poëta circa tempora Ludovici VII. inventos autumat; unde Leonius ille, & hic Leo unum & idem reputandi ſunt. Age nunc ad præſentem nummum redeo. In poſtica viſitur S. Joannes Baptiſta Duci (ſive Regi) genuflexo ex more vexillum concedens; circumſtant literæ: S. IOHANI. EMERICVS. DAM. Sequitur in calce BOS. Quo tandem loco in aliis prope Vexillum apponi ſolet *DVX*, in iſto, ſi bene video, MD✠. legitur, ni forte legi debeat: MB✠.

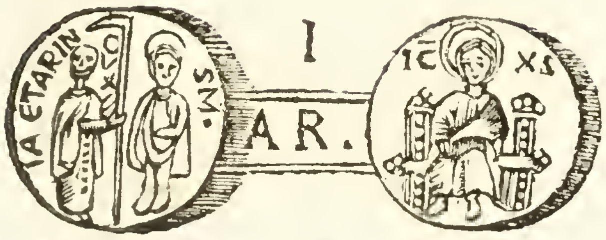
Qua iſte aureus nummus ſit Moneta percuſſus, num Italica num externa; ad quem vel Regem, vel Ducem ſpectet, prorſus ignoro. Nec enim obtigit mihi in Hiſtoriis aliquem inter Principes legere *Emerici* nomine inſignitum, cui poſſit hic nummus adſcribi. Duos revera tamen *Emericos* ſuppeditat Hungariæ Regnum, (in quo per plura ſæcula aureos Ducatos cudi, quos *Hungaros* appellamus, perſpicuum eſt). Ex iſtis primus S. Andreæ Primi Filius Patri præmortuus circa annum 1013. Regale ſceptrum non obtinuit, ſed, quod magis optandum, clarus virtutibus in Cœlis coronatus Sanctorum Faſtis adſcriptus eſt. Alter vero Belæ III. exeunte Sæculo XII. Rex quidem inauguratus eſt; verum ad hunc ipſum pertinere affirmare non audeo. Ut ut ſit, ſi ad ipſum ſpectet, quum præeat aureis Ducatis tum Venetis, tum Romanis a Senatu percuſſis (quorum duo a Cl. Muratorio jam editi ſunt) qui certe non niſi inſeguente Sæculo ſignati ſunt, concludere eſt, Italos Hungarici nummi exemplar fuiſſe ſeguutos. Verum de hoc Peritorum judicium expecto.

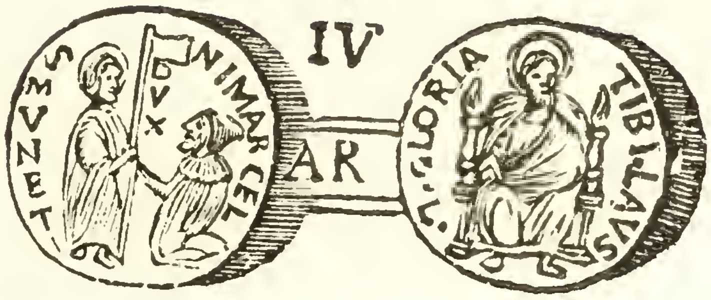
Pondus ejus, uno dempto granulo, adamuſſim cum aliorum pondere cohæret, non ſic auri bonitas, quæ quidem Aurificum, quibus ſubjeci, judicio, duplarum aurearum probitatem non tranſgreditur; quod & profecto me detinet ad ipſum laudato *Emerico* adjudicandum, quum aliunde notum ſit, retroceſſis Sæculis Hungaricum Ducatum eâdem auri perfectione præditum fuiſſe, qua gaudent & cæteri, ut teſtatur Cl. Sitoni in Diſſert. Italicè edita Mediol. 1732. ubi producit monetarium edictum anni 1566., in quo idem aſſignatur pretium Ducato Hungarico, ac aliis; Quam pretii æqualitatem in plurimis expenſarum &c. veteribus libris comperi, quod certe non eveniſſet, ſi tunc integra auri perfectione percuſſus non fuiſſet.

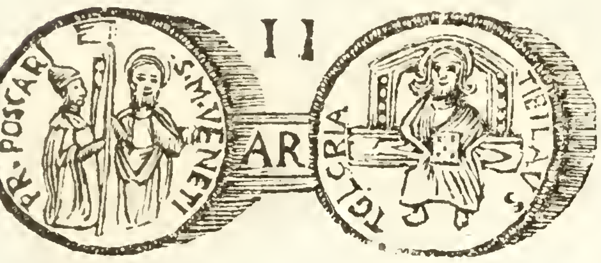
MAN-

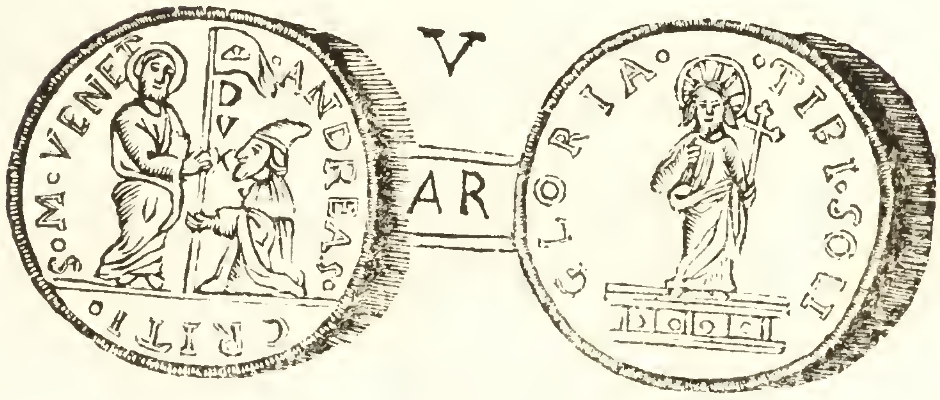
MANTISSA

AD NUMMOS VENETORUM DUCUM.

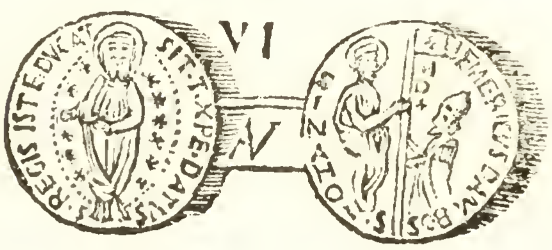

Nummus incertæ Regionis.

EJUSDEM AUCTORIS

EXPLANATIO

NUMMI ARGENTEI BRIXIENSIS;

E T

NOVA ADDITAMENTA

AD NUMMOS MEDIOLANENSES.

BRIXIENSIS ARGENTEI NUMMI EXPLANATIO.

ARgenteus hic nummus, qui in alibi laudato Schiaviniano viſitur Muſeo, exhibet in antica S. Apollonium Brixienſem Epiſcopum in Cathedra ſedentem ſacris indutum veſtibus, dexterâ in modum benedicentis extenſâ; ſiniſtra autem baculum paſtoralem tenente, cum inſcriptione circumducta: S. APOLONIVS. BriSIA, ſive *Brixia*. Aſpectantur in poſtica Imagines S S. M. M Fauſtini, & Jovitæ Brixiæ Patronorum; quorum prior dexteram erectam habet, extenſoſque indicem, & medium in modum ſimiliter benedicentis, alter vero dextera tenet librum (fortaſſis Evangeliorum) pectori admotum, ſiniſtraque Crucem, circumſtantibus literis: S. FAVST*inus*. S. IOVITA.

Inter nummos huc uſque editos Brixianæ Civitatis inſpiciuntur quidem laudatorum Martyrum effigies, haudquaquam vero Epiſcopi Apollonii. Cur autem inter tot Sanctos Præſules, quibus jure gloriatur eadem Civitas (quorum viginti & unum recenſet Martyrologium Romanum, quoſque Brixienſe uſque ad triginta extendit) iſte potius in hoc nummo ſignando delectus fuerit? id in cauſſa fuit, ipſum quoque inter Urbis Patronos olim adſcriptum fuiſſe, ſicut monet Bernardinus Faynus: *in Cœlo S. Brixianæ Eccleſiæ pag.* 19., qui tamen Author in *Martyrologio Brixiano*, quamvis de hoc Epiſcopo pluries mentionem habeat; de Urbis tamen protectione nihil commemorat, niſi in Notis ad diem *6. Januarii*, ubi de ipſius corporis inventione agens, Collegii Notariorum tutelam ipſi concedit, atque in ejus Arca inſcriptionem inſculptam tradit: *Divo Apollonio Brixiæ Pontif. Colleg. Tabell. Patrono. B. M. Monumentum P.*

Et quidem non omnes ex Brixienſibus Apollonium Protectoribus ſuis annumerant, inter quos eruditus Vir D. Jo. Maria Biemmi, cui Brixiæ nummum inſpiendum obtuli, quo vix inſpecto de ſententia deceſſit. Ut enim duos Concives Martyres Patronos Brixia delegerat, ſic & duorum ex Præſulibus ſuis Confeſſorum ſe in clientelam commendarit. Apollonii nempe, & Philaſtri, quod ex quibuſdam perveſtiſtis Canonicalis Archivi documentis deprompſiſſe diligens antiquitatum Patriæ inveſtigator R.D. Doneda mihi teſtatus eſt.

Sanctus itaque Apollonius in hujus nummi percuſſione ſelectus eſt vel utpote antiquior, vel in grati animi monumentum, eo quia: *totam Brixianam Provinciam Chriſtianam reddidit*, ut tradit in prælaudato *Cœlo* &c. Faynus, & quod *in primis Fauſtinum, & Jovitam ad Chriſtum convertit, & ſacris ordinibus initiavit* (unum nempe Presbyteratus, alterum Diaconatus) *ſocioſque in Gentium converſione ſibi adjunxit*; ait idem Author in Martyrologio in ejus Natali die ad Nonas Julii.

Expreſſum percuſſionis tempus quamvis pronunciare non auſim; a vero tamen me recedere haud puto; ſi fidenter dixerim, inter primævos hunc nummum accenſendum, ex quo nempe Brixiana Reſpublica Cæſareo Monetæ privilegio decorata, nummos ſuos cudere cœpit, quod Sæculo XII contigit. Enimvero ipſum cum alio contuli Mediolanenſi, infra edendo (cui ſimilem Muratorius n. XIV. inter Mediolanenſes, percuſſum judicat circiter Annum Chriſti MCCLX.) & ambo ab eodem Artifice confecti videntur; quamobrem niſi forte Sæculo XII. ſignatus ſit, certe inſequente Sæculo percuſſum cenſeo.

Pondus ejus (prout quidem modo reperitur) lancis examini ſubjeci, & inveni denarii unius, & ſemis; mutilatum autem arbitror quatuor, aut ſex granis.

Quo demum nomine vocitaretur; quodve ipſi pretium ineſſet, non ita facile ad definiendum eſt. Laudatus Biemmi in nova Patriæ ſuæ Hiſtoria, quam tribus partitam tomis edere parat, de monetis etiam Tomo videlicet III. diſſerere pollicetur, ut mihi quidem teſtatus eſt. Utinam felici calamo, ex MSS. quibus in Opere elucubrando ut plurimum utitur, & nummariam rem Patriæ ſuæ ipſi illuſtrare obveniat! Liceat interim mihi nonnulla modo prænotare, quæ qualemcunque lucem, tum circa nummum mox editum, tum circa perveſtuſtam Brixiæ monetam Lectoribus afferent.

Duplex Brixienſibus jampridem erat moneta; Imperialis una, quæ & finitimis Civitatibus,

bus communis erat, peculiaris altera, cujus uſus intra Brixianæ Provinciæ limites circumſcriptus erat; de utraque enim in Brixienſibus hiſtoriis monumenta non deſunt. Cauriolus etenim lib. 6 pag. 84 ait: *In quei tempi* (anno nempe 1209.) *leggiamo che ſi vendè il ſeſtaro di formento quaranta, e quel di miglio, ventuno ſoldo IMPERIALE; Ed il carro di vino, venticinque LIRE DELLE NOSTRE*, de quibus infra. Sic pariter Malvetius (Tomo XIV. Rer. Ital. col. 956.) refert Epiſtolam reſponſivam Brixienſis Communitatis ad Carolum II Siciliæ Regem, dat. XVIII. Madii MCCXIC. qua certiorem ipſum facit, ter mille Florenis aureis ejus indigentiis ſubveniſſe. En epiſtolaria verba: *Bis mille Florenos in denariis aureis, & ſexcentas libras IMPERIALIUM de moneta argentea, in noſtra Civitate currenti pro aliis mille Florenis ad rationem 32. ſolidorum IMPERIALIUM pro quolibet Floreno auri, SECUNDUM CURSUM NOSTRÆ USUALIS MONETÆ fecimus numerari*. Quæ quidem verba obſcuritatem præferre videntur; Enimvero ſi Florenus ſolidis 32. *Imperialium* impendebatur, quomodo libræ ſexcentæ *Imperialium* mille Florenos exæquabant? Quilibet enim arithmeticæ vel Tyro ſentiet in hypotheſi quod florenus 32. ſolidis computetur, libras mille ſexcentum requiri ad mille florenos exæquandos; Si autem ſexcentæ libræ mille florenis æquipollebant, tum florenum nonniſi ſolidos duodecim valuiſſe neceſſe eſt. Et ne putet quis in Malvetii textum Amanuenſium, vel Typographorum indiligentia errorem irrepſiſſe, & pro *ſexcentas libras*, ſcribendum eſſe *mille ſexcentas*, præſto eſt alter Malvetii locus, qui dubitationem omnem dirimit, ait enim: (col. 950) *Diebus illis* (anno nempe 1272.) *mille aurei ſexcentis libris æquivalebant; Nam in Civitate hac Brixia duodecim ſoldi tantum pro floreno aureo dabantur*.

Verum enim verò quæ jam præmonuimus nodum in Malvetii textu inſpectum nullo negotio extricant: Ad diſcrimen itaque inter duas monetas oportet attendere, quarum una tum Mediolano, tum finitimis Civitatibus communis erat, (cujus & aliquis uſus erat Brixiæ), & ſecundum eam florenus aureus 32. ſolidis æſtimabatur, ut pluribus probare poſſem; altera verò Brixiæ, ut ſupra dixi, peculiaris, ſecundum quam aureus idem duodecim tantum ſolidis ſupputabatur. Senſus igitur laudatæ Epiſtolæ eſt: Exſolvimus libras ſexcentum Imperialium ſecundum curſum noſtræ monetæ, ſecundum quem idem librarum numerus Florenos mille exæquat, & quod in idem redit, florenus ſolidis duodecim æſtimatur, qui florenus ſecundum monetæ Imperialis curſum communem 32. ſolidis æquiparatur.

Ex quo deducitur, Brixienſem monetam cæteris Italiæ monetis valore præſtaſſe; nec enim legiſſe memini tam paucis ſolidis alibi valuiſſe Florenum aureum, ex quo primum Florentiæ percuſſus eſt.

Hæc itaque Brixienſis moneta nuncupabatur *di Planetti*, quod nomen unde originem traxerit, Brixienſibus judicium eſto. Exploratum tamen habeo planettos nummos veros extitiſſe, licet in eorum aſſignanda materia diſcrepent Authores. Cauriolus quidem (pag. 178.) æreos ſtatuit, dum ait: *Agli undici d'Ottobre 1458. furono banditi per comandamento del Senato* (ſubintellige *Veneti*) *con incredibil danno de' Breſciani i danari di rame detti minuti, altrimenti planetti*; At vero Octavius Rubeus in Opere inſcripto: *Le Memorie Breſciane* ec. (impreſs. Brixiæ 1616) argenteos fuiſſe autumat ſequentibus verbis (pag. 18.) *I Planetti erano certi piccoli danari d'argento del valor di due ſoldi Veneziani ſtampati con diverſi impronti* ec. Quid igitur? fides ne Rubeo, vel Cauriolo? Verum facile eos conciliabis, ſi advertas hoc nomen: *Planetto*, non ad indicandam mere individuam nummi ſpeciem inſtitutum eſſe, ſed ad omnem in univerſum Brixienſium monetam explicandam. Cauriolus igitur dum planettos æreos aſſerit, de minutis intelligendus eſt, quorum duodecim ſolidum conſtituebant; Rubeus vero, dum eos affirmat argenteos, de ſolidis effatum eſſe interpretandus eſt.

Præter laudatas nummorum ſpecies, & alias extitiſſe non ambigo, probabiliter vero ſolidi ſemis, fortaſſis & groſſum; legiſſe me demum memini & planetti ducatum; num vero Brixiæ percuſſus fuerit, num alibi, num revera talis, num imaginarius? affirmare non audeo.

Non idem ſemper fuit pretium monetæ hujuſmodi, nec idem ſemper reſpectus tum ad Venetam, tum ad Imperialem monetas; Etenim Sæculo XIII. quo prodierunt tum Florenus, tum aureus Venetus, qui quidem ejuſdem erant bonitatis, & pretii, ut alibi oſtendi, eorum igitur pretium erat Venetiis librarum circiter trium, Mediolani, & aliis Civitatibus Imperiali moneta utentibus ſolidorum trigintaduorum, Brixiæ vero ſolidorum duodecim, ut vidimus. Sæculo vero XV. eadem planettorum moneta ſupputabatur Cremæ (ubi im-

imperialis monetæ uſus vigebat) dimidio fere pluris quam imperialis , uti in libris œconomicis per plurimos annos expertus ſum . Eapropter inſequente Sæculo impreſſus Venetiis prodiit liber taxationis , ſeu reductionis monetarum , & ponderum , in quo ſequentia leguntur verba : *La moneta Breſciana è il doppio della Veneziana , e ci vogliono ſei quattrini a far un ſoldo di moneta di planetto ; come a far un ſoldo Veneziano ce ne vogliono tre : ed un ſoldo Imperiale quattro .*

Non idem modo inter haſce monetarum ſpecies eſt reſpectus ; nam Imperialis in Veneta Ditione quarto pluris quam Veneta ſupputatur , ita ut tres ſolidi Imperiales quatuor Venetorum coæquent , moneta vero ſive libra Brixienſis (quæ tametſi mente tantum concepta , ſicut & Imperialis , etiamnum ſubſiſtit , ut videre eſt in quibuſdam contractibus , & præcipuè nuptialibus) ſupputatur in præſentiarum pro libra 1 : 14 : $1\frac{31}{41}$: Duæ libræ planettorum pro libris 3 : 8 : $3\frac{21}{41}$, & ſic deinceps.

Verum , ut ad nummum , unde digreſſi ſumus , modo revertamur , locus hic eſſet aſſignandi ejus pretium , ſive valorem , quod mihi quidem haud facile eſt . Ne rem tamen hanc inſalutatam ex toto relinquam , quantum conjicere licet , modo proferam ; immo ſi ea recolantur , quæ prænotata ſunt , nec res inacceſſa eſt . Jam ex Malvetio viſum eſt , aureum florenum Sæculo XIII. valuiſſe Brixiæ ſolidos duodecim , præſenti autem nummo pondus ineſſe denarii , ſeu ſcrupuli unius cum tribus circiter quadrantibus (particulam enim , quæ ipſi deeſt , reſtitutam fingo) ſi tale pondus inquam per 24 multiplices , fient ſcrupula 42. argenti , quæ pene pretium aurei Ducati ad præſens exæquant , tantoque hoc magis remotioribus Sæculis , quibus , ante Americanum inventum , non exigua erat argenti parcitas , & comparative ad aurum, pluris nonnihil, quam modo æſtimabatur .

Ex quo fit ex his nummis 24. florenum, ſive Ducatum aureum exæquaſſe ; eapropter planetti ſemiſolidum extitiſſe .

Hæc ajebam in re denſa admodum antiquitatis caligine obtecta , dum interim Antiquariorum , maximè Brixienſium , judicium lubens expecto .

NOVA ADDITAMENTA

AD NUMMOS MEDIOLANENSES

A CL. MURATORIO EDITOS.

Quemadmodum ea eſt, cum naturæ, tum artis, ſive ſtudii conditio, experientia teſte, ut non omnis una ſimul profectus haberi poſſit, ſed ſenſim omnia incrementum acquirant; ſic obveniſſe vidimus circa nummos Mediolanenſes a Muratorio edito; Vix enim Clariſſimus Author ſuam collectionem abſolverat, quum a ſtudioſis Mediolanenſibus haud exigua nummorum additamenta ipſi ſuppeditata ſunt, quæ ſeorſim edita a Viro celeberrimo & explicata ſunt: quibus Res Nummaria Mediolanenſis haud exiguum progreſſum habuit. Eo quoque ſpectant vota mea; Quamobrem quum mihi obtigerit in alibi laudato Muſeo aliquos ineditos viſere, eos modo edere, & quoad poterunt vires meæ, explicare conabor.

Primus itaque argenteus nummus exhibet effigiem S. Ambroſii in Cathedra ſedentis rudi admodum Artifice inſculptam, circumſcripto ejus nomine, literiſque S. adverſè poſitis hoc modo: ƧOƧ. AM-BROƧIV. ideſt: S. Ambroſius. In poſtica viſitur Crux, cui quatuor bicornes lunulæ interjacent cum literis in limbo: MEDIOLANVM. Ejus pondus unius eſt denarii, ſive ſcrupuli cum tribus quadrantibus, alias probabiliter fuerit denariorum duorum. Extra dubium eſt quod, quum nullum ibi Principis nomen extet, percuſſus ſit, quo tempore Mediolanum ad modum Reipublicæ regebatur: quonam vero ſæculo, non ſic facile eſt definire. Clar. Jo. Sitoni, cui Mediolani viſendum exhibui, ſignatum credidit inter annum 1447., & 1450., quo revera tempore Reipublicæ formam tenebat; Verum tum typi ruditas, tum caracteres majorem dubio procul antiquitatem deſignant. Quo circa inter eos annumerandum cenſeo, qui a Mediolanenſi Republica circa annum 1260. cuſi ſunt, ut de non abſimili inter nummos Mediolanenſes edito n. XIV. cenſuit Muratorius.

Nomen ipſius, ſtatim ac vidit, enunciavit prælaudatus Sitoni, aſſerens eſſe *Ambroſinum groſſum*, qui valorem tum obtinebat denariorum 24. Imperialium, ut idem ipſe (in Elucubratione De antiquis &c.) affirmat. Et quidem quum alibi doceat (in allegatione ſcilicet inſcripta *Dimoſtrazioni di fatto ec.* impreſſa Mediolani 1732. *& infra recudenda cum additamentis*) ſolidi Imperialis pondus olim fuiſſe denarii unius, ſit conſequenter, nummum hunc prope accedentem ad denarios duos, duorum ſolidorum pretium, ſive valorem obtinuiſſe.

Verum, aſſignati mihi huic nummo *Ambroſini* nomen, obſtat revera quod refert doctiſſimus Du-Cange in ſuo Gloſſario V. *Ambroſini*, tales nempe nummos cudi cœptos poſt inſignem Luchini Vicecomitis victoriam, quam de Lodriſio Azzonis Patruo reportavit anno Chriſti 1339. 21. Februarii, quo in prælio, ut ferunt, S. Ambroſius ab omnibus conſpiciendum ſe obtulit ferula Hoſtes cædentem, in cujus poſtea rei memoriam Ambroſini ſignati ſunt, quorum aliqui videri poſſunt in Muratoriana collectione. Et quidem Monumenta, quæ producit laudatus Sitoni, in quibus mentio fit de *Ambroſinis*, prænotato tempore poſteriores ſunt. Verum neque his ſtantibus a mea ſententia recedo; Siquidem quum in hocce nummo, tum Ambroſii Effigies, tum valor *groſſum Ambroſinum* indicent, nil prohibet, quin pro vero *Ambroſino groſſo* habeatur. Ad id autem, quod ex Du-Cangio relatum eſt, in promtu eſt reſponſio; nempe ex illa Ambroſii viſione tum primum cœptum eundem Præſulem cum ferula incidere in *Ambroſinis groſſis*, quod antea in uſu non erat, quum neque ſic eum repræſentandi ratio adeſſet; Et, ut uno verbo me expediam, viſio illa Ambroſii variandi quidem aliquid in ectypo anſam præbuit, non vero novam nummi ſpeciem cudendi, quapropter tum hic, tum editus a Muratorio ſub Henrico VII. percuſſus præcedenter ad annum 1308. tamquam veri Ambroſini groſſi cenſendi ſunt.

Secundus nummus pariter argenteus oſtendit in antica Effigiem B. V. Mariæ (quod ipſi inter Mediolanenſes nummos ſingulare eſt)

dexte-

dextero brachio Puerum Jeſum tenentis, literis circumſtantibus: MEDILANVM. In poſtica viſitur Crux, additis in circuitu literis IOHS VICECOES. Ideſt *Joannes Vicecomes*. Fuit is primum Novariæ Epiſcopus, inde Archiepiſcopus Mediolanenſis; mortuo autem Luchino ejus Fratre, cujus Dominii conſors extiterat, ſolus dominationem obtinuit anno 1349., quam ad annum uſque 1354. protulit, quo diem clauſit extremum, quo quidem temporis intervallo ſignatus eſt, ponderis unius denarii, licet in præſens grana 22. cum dimidio non excedat: quod pondus de ejus tum nomine tum valore nos certos reddit, ipſum nempe ſolidum Imperialem extitiſſe.

Tertius ſimiliter argenteus continet, ſicut & præcedentes, Crucem cum epigraphe in limbo MEDIOLANVM. Viſitur in averſa parte anguis puerum in ore habens cum literis B. G. ideſt *Bernabos*, *&* *Galeatius* VICECOMITES. Huic ſimilem edidit & Muratorius ſignatum ſub *Joanne Galeatio*; verum hic utpote antiquior non erat omittendus.

Pondus ejus in præſentiarum eſt granorum 20. cum quadrante: integri olim denarii fuiſſe autumo; Nec enim credibile eſt, trium pene Sæculorum ſpatio aliquibus granulis ex uſus frequentia non fuiſſe imminutum; Quo pondere ſuppoſito, imperialis vere & hic ſolidus judicandus eſt.

Quartus ex ſubtili argentea lamina, & ad differentiam aliorum quadratus vultum præfert Epiſcopi Mitrati, cum baculo Paſtorali (hæc forte S. Ambroſii Effigies eſt) nullis vel in area, vel in circuitu adjectis caracteribus. Habentur in poſtica ſiglæ VB. Si mihi divinare liceret, legerem *Vicecomes Bernabos*. Non me latet inuſitatum eſſe præcipuè in nummis nomini agnomen præponere; verum hoc fieri potuit vel ex Artificis inſcitia, vel ad majorem fortaſſe ſiglorum venuſtatem; Hoc, inquam, divinans potius affero quam rationum vi ductus; quapropter eruditis, maximè Mediolanenſibus, judicandum relinquo.

Hujus nummuli optime quidem ſervati granorum ſex & ſemis pondus non ſuperexcedit. Id pro certo habeo, hunc fuiſſe ſolidi Imperialis quadrantem, ſeu quartam antiqui ſolidi partem, quæ vulgo appellatur *Quattrino*, ut ſatis oſtendunt tum pondus, tum ejus quadrata figura, quæ etiamnum ſervatur in quadrantibus modernis; Verum oh quàm huic ſunt moderni diſſimiles!

Quintus eſt is quidem argenteus, ſed ære immixtus: exhibet Crucem literis in circuitu extantibus PHILIPVS. MARIA. ſubintellige *Vicecomes*; In averſa autem facie ſpectatur ſcutum diſſectum, in cujus dextera aſſuetus Vicecomitum anguis inſpicitur, in ſiniſtra vero tres aquilæ per ordinem diſpoſitæ, quarum una alteri ſubſtat cum Epigraphe: COMES PAPIE. Quum nulla heic Mediolani mentio habeatur, hunc arbitror Papiæ percuſſum quo tempore, amiſſo Patre, juxta ipſius teſtamentum Papiæ Comes renunciatus fuit, quod contigit ab anno 1402. ad annum uſque 1411., ut ex ejus vita a Petro Candido Decembrio (Tomo XX. Rer. Ital.) exarata deduci poteſt; Ea propter & ad nummos Ticinenſes accenſendus eſſet: Verum ne ordo abrumpatur, hic quoque inter Mediolanenſes adſcitus eſt, eoque magis quod *Philippus Maria*, cujus nomen præfert, tempore procedente & Mediolani dominationem ſuſcepit.

Pondus ipſius granorum eſt viginti, eumque ſolidis Papienſibus adſcribendum judico, qui olim ſolidi & *Mezzani*, & *Tertiolorum* nuncupati ſunt ob eam, puto, rationem, quod ineſſet ipſis modo media, modo tertia tantum argenti pars, eorumque pretium, ſeu valor par erat ſemiſolido Mediolanenſi, qui vulgo appellatur *Seſino*.

Sextus nummus ſimiliter argenteus avem oſtendit inter flammas, forte phenicem, ſub cujus pedibus viſitur lemma, cujus literæ utpote detritæ & minimi caracteris legi haud poſſunt, cum inſcriptione circumducta: GZ. M. SF. VICECS. DVX. MLI. V. ideſt: *Galeatius Maria Sfortia Vicecomes Dux Mediolani Quintus*. Huic non abſimilem typum cernere eſt in Additamentis ad Nummos Mediol. n. XXXI. In hujus vero poſtica ſpectatur regia corona, ſub qua, ſive anulus, ſive ſertum, a quo hinc inde pendent duo pallia; ni forte ſit pallium nodo colligatum, quo anulum referre videatur. Circumſtant literæ PP. ANGIE. Q3. CO. ideſt Papiæ Angleriæque Comes. AC. IANVE. DVX. Et huic ſimilis typus conſpici poteſt loco citato n. XXVIII. Ejus pondus eſt ſcrupulorum duorum, cum granis tribus.

Nulla mihi eſt dubitatio, quin ex illis nummus hic fuerit, qui *Groſſi* dicebantur. Verum quum circa id tempus plures extiterint hujuſmodi nummorum ſpecies, variuſque eorum valor, ad quamnam ex ipſis referri tandem debeat, incertum eſt. P. Calvi noſter in prælaudatis Ephemeridibus ad diem XI. Septembris refert Ducales literas anni 1474. quibus

Va-

variæ monetarum ſpecies pretio minuuntur, quas inter adnumerantur ſequentes: *Groſſi novi Milaneſi ſi ſpendevano ſoldi dieci Imperiali, cioè Marchetti quindici, ridotti a Marchetti undici l'uno. Groſſi Milaneſi più piccoli da ſoldi quattro Imperiali, cioè Marchetti ſei non corrano più di Marchetti cinque, e mezzo l'uno*. Quum igitur nummus hic ad priores referri nequeat, qui haud modicè graviores erant, ut pluribus oſtendere poſſem, ad poſtremos accenſendum arbitror; Neque enim duobus tantum ſolidis valuiſſe cenſendus eſt, ut *de groſſo Ambroſino* diximus ſupra; tum quod ſcrupulorum duorum pondus ſuperat, tum quod monetarum valor Galeatii Mariæ tempore ſenſim excreverat. Ex quibus adnotare curſim poterit Lector, Mediolanenſem inter, ac Venetam monetas diſcrimen eo tempore intercedens, quod nempe idem erat ac inter binarium, & ternarium; nam duo Mediolanenſes ſolidi tres Venetos exæquabant.

Septimus nummus argenteus in area effigiem habet optimè ſculptam prædicti Principis, circumſtantibus literis: GALEAZ*ius* *Maria* SF*ortia* VICECO*mes* S. DVX. MLI. QIT. ideſt *Mediolani Quintus*. Offert poſtica caſſidem coronatam, cui ſuperem net draco alatus puerum ore tenens; cum ramis hinc inde protenſis, ad quorum utrumque pendent duæ hydriæ, literis ad latera poſitis G; M. nempe *Galeatius Maria*. In inferiori parte viſitur conſuetus Vicecomitum anguis, extante in circuitu Epigraphe PP. ANGLE. Q;. CO AC IANVE. DVX, ut in præcedenti. Denarios ſeptem, granaque novemdecim ponderis non exſuperat; verum opinor ad integros octo denarios pertigiſſe.

Exploratum habeo, nummum hunc ex illis eſſe, qui vocabantur capitones, Italice: *Teſtoni*: ſic vocitati quod Principis caput in ipſis ſignatum grandiuſculum eſſet; Immo per id inter diverſarum ſpecierum argenteas monetas principem locum tenebant: nec enim mos tum erat graviores percutere monetas, ut ſunt hodierni *Philippi*, *Scuta argentea*, *Januinæ &c.* Et quod majori animadverſione dignum eſt, Galeatius ipſe Maria, ut ego quidem ſentio, primus fuit, qui ſimiles nummos invexerit, quem poſtea ſequuti ſunt ex Mediolanenſibus Ducibus tum Ludovicus appellatus Maurus ejus Frater, tum Filius Jo. Galeatius, quos inſequente ſæculo imitati ſunt Francorum Reges Ludovicus XII. qui capitones tum Mediolani, tum in Gallia, percuti juſſit, cujus exemplum ſequuti poſtea ſunt Franciſcus I., Carolus IX. & alii. Quin etiam e variis tum Italicis, tum Exteris Monetariis officinis ſimiles nummi prodierunt; Sæculo enim XVI. frequentes erant in contractibus: *i Teſtoni Milaneſi, Franzeſi, Genoveſi, Mantovani, Ferrareſi, Savojardi ec.*, ut ego quidem ex œconomicis expenſarum, & introituum libris didici.

Quod ad iſtiuſmodi nummorum pretium attinet; anno 1478. tum Bergomi, tum Cremæ ſolidis valebant triginta Imperialium (de quo monetæ genere tractatum, ſi ſuperis placet, brevi editurus ſum) anno vero 1496. alios, minoris fortaſſe ponderis, æſtimatos reperio ſolidis 22., inſequente vero ſæculo uſque ad 1513. & alius ſolidus eorum pretio adauctus eſt. Quotus Mediolani fuerit valor, Mediolanenſibus promendum relinquo.

Octavus argenteus, qui nomen præfert Jo. Galeatii Mariæ Sfor. Vicecomitis, Ludovico Patruo gubernante, parum abſimilis eſt ab altero jam edito a Muratorio n. XLV. Quamobrem ab ejus explicatione abſtinendum duco. Ejus pondus denarios duos, granaque novem non excedit. Et hic quidem groſſis, de quibus ſupra, accenſeri poteſt.

Nonus ad eundem Ducem ſpectans, argenteus & ipſe, exhibet in antica Caſſidem, in pede vero anguem gentilitiam Vicecomitum teſſeram, inſcriptione circumpoſita: IO. GZ. M SF. VICO. DVX. MLI. SX. ſeu *Joannes Galeatius Maria Sfortia Vicecomes Dux Mediolani ſextus*. Continet averſa facies pro Emblemate circinum apertum faſcia obvolutum cum lemmate, quod vix legi poteſt, his exceptis literis: VERGIE, circumſtante epigraphe LVDOVICO PATRVO. GVBERNANTE. Duos ex his nummis ad trutinam perpendi; unus pene duos exæquat denarios, alter vero non niſi uno denario cum tribus quadrantibus conſtat. Et huic ſimilem edidit Muratorius n. XLIV.

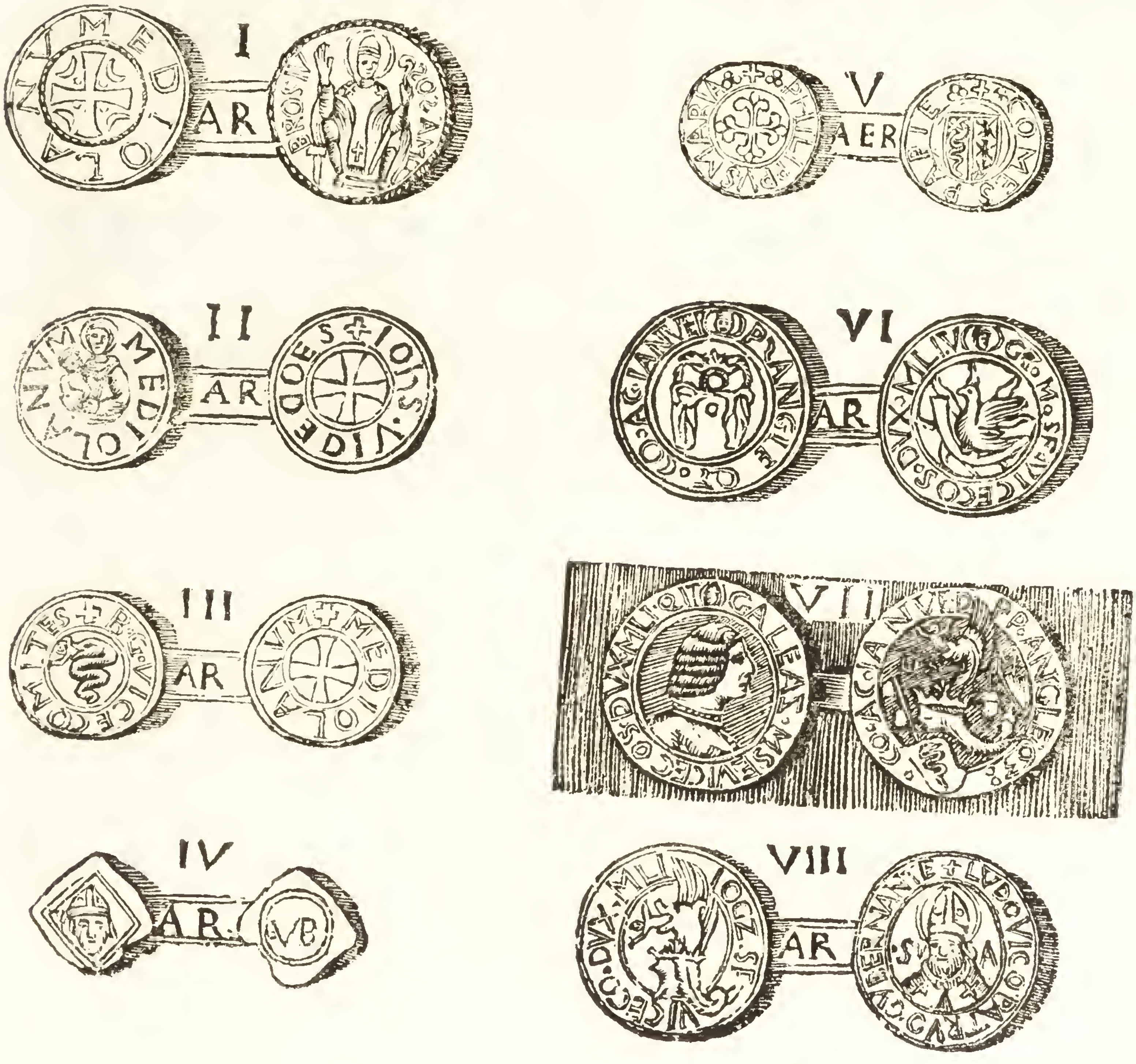
Decimus & hic argenteus S. Ambroſii Imaginem oſtendit, poſitis hinc inde in area literis S. A. videlicet *S. Ambroſius*, circumſcripto lemmate: LVDOVIC*us* D. G. FRANCO-R*um* REX. Viſitur in poſtica Hiſtrix corona ſuperimpoſita, ore baculum, vel quid ſimile tenens, cum literis in limbo: MEDIOLANI. DVX. ET.C. Pondus habet denariorum duorum cum granis ſex.

Undecimus tandem ad eundem Regem Ludovicum (XII.) ſpectans, qui & ipſe argenteus eſt, Regum Francorum teſſeram continet, tria videlicet lilia cum corona, extantibus

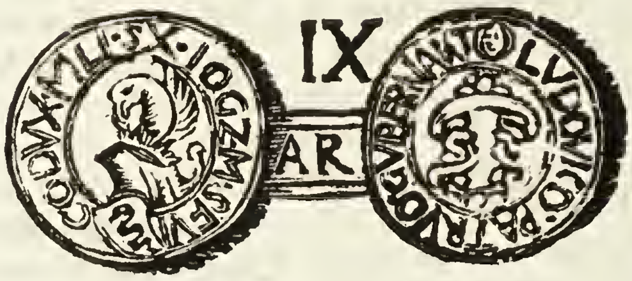
bus ad latera Vicecomitum anguibus, cum inſcriptione LVDOVICVS &c. ut in ſuperiori. In altera facie duo pallia inſpiciuntur ſub corona, ſive unum pallium in duo latera pendens, & ibi Epigraphes eadem eſt cum præcedenti. Pondus ipſius denarii unius eſt cum granis ſexdecim.

Ex hiſce Mediolanenſibus nummis argenteis, aliquibus *Alborum*, ſive *Blancorum* nomen Italicè *Bianchi*: impoſitum fuiſſe certiſſimum eſt; an vero & ſynonimi groſſis extiterint incompertum mihi eſt. Similes nummos Mediolanenſes valuiſſe in Gallia ſub Ludovico XI. denarios octo, teſtatur D. Le-Blanc (pag 309) quo pretio gaudebant & *Albi* tum Sabaudienſes, tum Provinciales. Circa medium Sæculi XVI. Alborum Mediolanenſium pretium taxatum reperio ſolidis novem, quo tum pretio circiter computatum & Julii Papales, Senenſes, Parmenſes, & alii. Cur autem *Albi* appellarentur hoc in cauſſa fuit, quod ii ex ſatis probato argento cudebantur, ad differentiam monetæ ære multum immixtæ, quæ *nigra* appellabatur. De his præſtat videre laudatum D Le-Blanc in Tract. Hiſtor. de Franciæ Monetis.

NUMMORUM MEDIOLANENSIUM DE NOVO ADDITORUM TYPI.

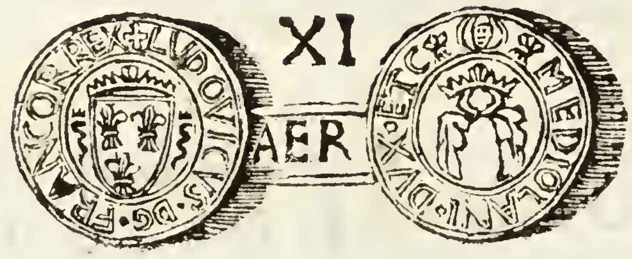
IX

X

XI

EPISTOLÆ VII.

CLARISSIMI VIRI

STANISLAI SANTINELLI

CONGREGATIONIS A SOMASCA CLERICI REGULARIS

AD NOBILEM VIRUM

FRANCISCUM TEUPOLUM

De vetere Moneta Veneta, vulgò (*Mattapana*) vocata,

EX EDITIONE VENETA EJUSDEM OPERUM DESUMPTÆ, ET HIC ITERUM TYPIS TRADITÆ.

NOBILI VIRO
FRANCISCO TEUPOLO
STANISLAUS SANTINELLUS F.

I.

Veteres nummos Venetorum eſſe omnes ejuſdem generis: facilius alibi, quam Venetiis inveniri.

De veteribus Teupolorum Principum nummis non alia a me dici poſſunt, quam quæ univerſe in omnes Venetorum veteres nummos conveniant. Et hi enim cum aliis iidem omnino. Singulos itaque proferri forte ab re fuiſſet ex Teupolo cimelio, nuper gentilis tui Joannis Dominici ſupremis tabulis in familiam tuam illato, quod ob magnam Romanorum numiſmatum vim omnibus eſt admirationi, nobis ob veterum noſtratium denariorum acceſſionem etiam voluptati. Neque ipſe dubito, quin hanc quoque celeberrimi muſæi partem, ſicut alias alia, pro tua, ampliſſimique patrui tui erga me humanitate, luſtrandam mihi præberi, juſſurus eſſes. Sed ad propoſitum finem de meo, quæ ſatis eſſent, afferre poſſe mihi viſus, nolui alienas merces in pergula exponere. Aliquot enim Venetos priſcorum temporum nummos Roma in patriam ipſe detuli, fore ſperans, ut his, aliiſque, quos Venetiis inveniſſem, locus eſſet in noſtra bibliotheca, quam nulla re, quæ doctis æque, ac eruditis grata eſſe poſſit, non inſtructam vellem. Sed hic ne uno quidem factus ſum ditior. Rarius enim Venetiis, quam alibi inveniuntur. Mirum hoc nemini debere eſſe, ait V. Cl. Ludovicus Antonius Muratorius quadam ad Petrum Catharinum Zenum τὸν μακαρίτην epiſtola, quæ cum aliis ad eumdem præſtantium virorum in unum volumen compactis in eadem noſtra bibliotheca ſervatur. Quæ enim terra abduntur, fieri poteſt, ut aliquo caſu effodias, quæ voraciſſimum mare, quod noſtram hanc urbem interluit, ac cingit, abſorbuit, qua ratione expiſcaberis? Quamquam hoc etiam tantæ apud nos raritatis in cauſa fortaſſe eſt, quod ad novam cudendam vetus ſæpius moneta conflata eſt. Ut ut tamen ſe res habeat, ſatis nummorum antiquorum ad nos perveniſſe exiſtimo, ut quæ ad Mattapanem, cujus generis Teupolæi nummi ſunt, pertinent, explicare, ejuſque fata enarrare poſſimus. Illius utramque faciem inſpice in Petri Ziani nummo, qui in ſubjecta tabella primum locum tenet, quo antiquior neque apud me, neque apud alios, quod ipſe noverim, extat. Hunc cum vides, majorum tuorum, utriuſque Principis Teupoli, Jacobi, ac Laurentii nummos vides. Quamquam & hos altera facie addi, volui, ac alios nonnullos præterea, qui iis, quæ de Mattapane dicenda ſunt, lumen aliquod afferunt. Ex gazophylacio potiſſimum tuo forte erit aliquis, qui juſtam univerſæ rei nummariæ Venetorum hiſtoriam aliquando conſcribat. Ad hoc mihi neque ſatis virium, neque otii abunde eſt. Vale. (*)

(*) Ad calcem hujus Epiſtolæ eruditus Scriptor quamplures typos adjecit Nummorum Venetis formis cuſorum, a quibus producendis abſtineo, cùm in hac mea collectione jam reperiantur a Clariſſimo Muratorio adjecti Diſertationi ſuæ de Monetis, ubi egit de Nummis Ducum Venetorum. Poſtremo loco Scriptor hic Venetus Nummum adjecit, quem Muratorius non edidit, & Deiparæ effigiem præfert, cum puerulo Jeſu, & Duce Andrea Griti ante ipſos genuflexo. Hujus formam hic addere opportunum cenſui, ne quid ad illuſtrandam Venetam Monetariam ſeriem deſideretur.

EIDEM

II.

Nummum Petri Ziani vere eſſe Mattapanem, cujus meminit Dandulus.

AMicus meus, cum in vivis degeret, Petrus Catharinus Zenus, in ſuis ad Joannis Caſæ epiſtolam, quæ XV. eſt ad Carolum Gualteruccium, notis, Zianæum nummum credidit Mattapanem eſſe, quem Andreas Dandulus in ſuis Chronicis refert, primo cuſum ab ejus gentili Henrico Dandulo. De hoc ita Hiſtoricus lib. X. c. 3. p. 5. *Subſequenter Dux argenteam monetam, vulgariter dictam* Groſſi Veneziani, *vel* Mattapani, *cum imagine Jeſu Chriſti in throno ab uno latere, & ab alio cum figura S. Marci, & Ducis, valore viginti ſex parvulorum, primo fieri decrevit*. In Zeni mei ſententia ipſe quoque ſum. Typum, quem Dandulus deſcribit, non alius præfert, quam Zianæus nummus. Præterea cum ait Hiſtoricus, Mattapanem *primo* cuſum ab Henrico Dandulo, ſatis declarat, hunc eum eſſe, qui *deinceps* ſub aliis Principibus uſque ad ſua tempora cuſus fuerat. Non alius ideo a nummo noſtro Mattapanis eſt, quem a Petro Ziano, qui anno MCCV. Henrico Dandulo ſucceſſit, ad ipſum Andream Dandulum, qui Dux renunciatus eſt anno MCCCXLVII. eodem metallo, modulo, ac typo, ſingulorum, qui fuerunt, Principum nomine ſignatum novimus. Tam longum nummi hujus ævum una cauſa fuit, aut ego fallor, cur Dandulus memoratu dignum duxerit, a quo primum percuſſus fuerit. Neque enim ipſe, aliquid gloriæ gentili ſuo Henrico, Græci Imperii victori acceſſurum, arbitrari unquam potuit, quod primus nummulum hunc percuti juſſit; ſed gratum fore legentibus credidit, ejus originem noſcere, quam ab antiquis temporibus repetendam ſciebant, atque eo magis, quod nummo hoc noſtri a priſcis temporibus ad commercia cum exteris utebantur. Alii, Andrea Dandulo Duce, erant Venetis nummi. Ipſiuſmet Andreæ minorem nummum exhibet tabella noſtra, qui dimidium Mattapanis videri poteſt, forma tamen elegantiori, ac typo aliquantulum vario. Habet enim Ducem ad ſiniſtram S. Marci, præterea concinniori toga, & quæ ſuæ dignitatis eſt, indutum, ac coronatum pileo ducali, qui ab occipitio leviter aſſurgit. Sed Franciſci Danduli, qui aliquot ante Andream annis patriæ Principatum conſequutus fuit, alium nummulum vides, diverſo omnino typo, tam elegantem, ut appareat & illis temporibus peritos artifices officinis monetariis apud nos nequaquam defuiſſe. Cur igitur adhuc cudi placebat rudem illum, & male figuratum ſuperioris ſeculi nummum? Nempe illum fuiſſe credendum eſt, cujus probitas cognita, & minime ideo ſuſpecta exteris eſſet, ut ceteri magis elegantes urbis, & Venetæ ditionis finibus continerentur, ille vero ad omnes gentes deferretur. Hinc factum eſt, ut pluſculi alibi, quam Venetiis inveniantur. Quam hæc duo commendant, nullam autem præter noſtram commendant, vetuſtas, & vulgatior ad res contrahendas uſus, ea moneta eſt, cujus primum auctorem Dandulus in ſuis chronicis prodendum exiſtimavit. Pergemus porro alias. Inter Mattapanes interim majorum tuorum nummos recenſe, eorumque originem refer ad Henricum Dandulum, qui Dux creatus eſt anno MCXCII. indubio alterius Danduli teſtimonio. Vale.

EIDEM

III.

De valore, ac nomine nummi Veneti.

PAuca de valore nummi noſtri, ac de ejus nomine. Mattapanem ſex & viginti parvulos valuiſſe, ait Dandulus. Si parvuli iſti minutiſſimi illi nummi ſunt, qui in deſuetudinem abiere, ac duodecies ærea moneta, quam *ſolidum*, aut *marculum* ab impreſſa S. Marci figura appellamus, continebantur, *bigattini* dicti, longe abeſt Mattapanis ab eo, quod modo pretii illi eſt: ſi parvuli ſunt ipſi nummi ærei, ſeu ſolidi noſtrates, qui viceni in ſingulas libellas Venetas numerantur, nimium exſuperat pretium, quo nunc æſtimatur. Solidi autem a noſtris parvuli etiam appellantur, nihilque frequentius in mercatorum ore, quam *lire di piccoli*. Libella argentea videtur quidem in locum Mattapanis ſucceſſiſſe, qui nunc tamen ſedecim ſolidis penditur. Quem vero id torqueat? Aliud olim, aliud ad præſens argenti pretium, neque vacat utriuſque rationem inire, neque res hæc brevi codicillo perſtringenda.

Quid ſignificet, ac unde deductum ſit nomen *Mattapanis*, nemo quærat, niſi ineptire qui velit. Dictum etiam *Groſſum*, teſtatur Dandulus. Groſſus manet adhuc nomine tamen,

men, non re. Ducatus enim argenteus in quatuor & viginti groſſos, ſolidorum in ſingulos quinque, diſpertitur, qui nuſpiam tamen cuduntur. Poſtremis his temporibus terebatur manibus quædam parva moneta argentea, haud recens cuſa, ſolidorum quatuor, groſſi, ſeu groſſuli dicta, *Groſſetti*. Conflata modo eſt, & in aliam verſa. Nihilominus nomen uſurpatur, & multa venalia tot groſſis in libram indicantur. Hæc ſi pluribus perſequar, abuti tempore videbor. Vale.

E I D E M

I V.

Alium aliis temporibus ejuſdem monetæ typum fuiſſe.

QUo tempore excudi cœperit Mattapanis, traditum eſt ab hiſtoricis, quo idem tempore cudi deſierit, conjectura aſſequi conabimur. Inſpice numiſma Michaëlis Steni, qui Dux anno MCCCC. creatus eſt. Mattapanem facile agnoſcis, ſed quanto prioribus politiorem, & elegantiorem, quamque illi nummulo Andreæ Danduli, qui dimidium Mattapanis videtur, ſimilem! Dux facie eſt in alterum latus verſa, concinnius indutus, & coronatus. Lemma eſt quoque in averſæ partis ora, cum priores nummi omni epigraphe careant. Quis Ducum primus hac varietate Mattapanem cuderit, ignoro; neque enim ullum vidi unquam hujus generis, nummo Andreæ Danduli recentiorem, ante Michaëlem Stenum. Parum a vero abludemus tamen, ſi paulo poſt Danduli Principatum id credamus contigiſſe. Ex allato ejus nummulo ſatis apparet, jam tum fuiſſe, cui prior ille rudis Mattapanis ſorderet, & ab eo tempore cogitatum de nova Mattapanis forma, quæ priorum temporum inſcitiam minus oleret. Fortaſſe ideo a Joanne Gradonico cœpit nova hac forma nummus hic percuti. Eodem ipſiſſimo typo, quo Steni, & Franciſci Fuſcari nummum vidi apud V. Clar. Apoſtolum Zenum, qui pro ea, quæ mihi cum illo intercedit, amicitia, ut librorum e lectiſſima ſua bibliotheca copiam mihi nunquam non facit, ita e gaza nummaria ſua nihil non libens depromit. Quare a Nicolao Trono, qui tertius eſt a Franciſco Fuſcaro Dux, tandem puto Mattapanem cudi deſiiſſe. Hic enim novam monetam, ut narrant hiſtorici noſtri, argenteam cudi voluit, ſui ipſius imagine ad vivum impreſſa, quam ab ejus nomine *tronum* appellarunt. Hanc quoque mihi idem Zenus oſtendit, cum aliam minuſculam ex ære eadem tamen imagine ipſe tantummodo habeam. Apud finitimos vulgandam illam, curaſſe Venetos, credo, cum adhuc Vicetiæ, & Veronæ *tronus* libella noſtra appelletur. Hoc Principe extincto, lege ſtatim cautum eſt, ne alius nummos propria imagine ſignaret, ac forte cum commercia minus procederent ob novos, ideoque ſuſpectos nummos, reditum eſt ad Mattapanem. Nicolaus alter, Marcellus ſcilicet Troni ſucceſſor, Mattapanem excudi juſſit, majori modulo, quam prior, typoque aliquantulum diverſo, ſed quem ab eo eſſe, cognoſces. Dux ad ſiniſtram ante Sanctum Marcum in genua procumbit. Parte altera imagini Salvatoris nullæ litteræ adſcriptæ ſunt: lemma eſt in circulo. Additis characteribus IC. XC. imagini Servatoris noſtri, levi etiam aliqua in lemmate variatione numiſma eſt Andreæ Vendrameni. Uſque ad Andream Gritum, qui XVI. ſeculi anno tertio & viceſimo Dux creatus eſt, idem nulla varietate cuſus eſt nummus. Vide tabellam exhibitam. Poſt hunc Principem, qui forte in manus veniunt, novi omnino nummi ſunt, quorum alii ſimul cum Mattapane jam ſub aliis Principibus ante ipſum Gritum cudi cœperant, & ſub ipſo Grito cudebantur. Antiquitatum noſtrarum ſtudioſi, quem protuli nummum a Nicolao Marcello percuſſum, ideoque & ejuſdem typi alios ab aliis Principibus, eum eſſe, qui *marcellus* ab ejus nomine dictus eſt, per Monetam jurant, at *non ego credulus illis*. Quid *marcellus* fuerit, ignoro, ſed ad decem ſolidorum ſummam ſignificandam, aliquando uti adhuc hoc nomine vulgus, ſcio, cum a me prolatus Marcelli nummus quatuor & viginti ſolidorum ſummam conficiat. Ipſe & hunc, & qui deinceps uſque ad Andream Gritum huic haud multum abſimiles excuſi ſunt, Mattapanem vocatos, opinor. Paulo poſt Principis Griti obitum Joannes Caſa Nuncium Apoſtolicum Venetiis agebat. Conflatis jam omnibus illius typi nummis, ut arbitror, manebat tamen nomen, quod ille uſurpat, quo non alius certe nummus ſignificari poterat, quam ille, de quo loquimur. Habes igitur Mattapanis ortum, & interitum, cujus, ſi in re haud grandi grandibus verbis jocari me ſinis, tres epochas. Nimiſne aſſurgo? tres ætates facio: primam Mattapanis veteris, per ſeſquiſeculum ab Henrico Dandulo ad Andream cognominem: alteram novi, a Joanne Gradonico ad Chriſtophorum Maurum per annos centum: tertiam reſtituti, a Nicolao

lao Marcello ad Andream Gritum per annos quinquaginta. Qui hæc riſerit, meliora & certiora proferat. Vale.

EIDEM

V.

In Veneto nummo omnia Græcanice.

AGenunc Teupolæi, ſeu mavis Zianæi, ac universæ utramque Mattapanis partem adverſam, & averſam tandem conſideremus. Cum omnia tam rudia, tam male figurata vides, temporum inſcitiam, atque artium interitum incuſa. Ceterum omnia Græcanice. Quod Veneti imaginem D. Marci in nummis ſuis effinxere, ſumptum a Græcis, quibus mos fuit Sanctorum, quos præcipuo cultu venerabantur, imagines in nummis effingere, ut advertit Cangius diſſert. de infer. ævi numiſm. cap. XXXI. Quod Sanctus Marcus vexillum Duci porrigit, ad Græcorum pariter ſimilitudinem inventum, apparet, in quorum nummis crucem, labarum, narcethem aut tenent, aut ab altero accipiunt Imperatores, quemadmodum ab Archangelo Michaële accipit Iſaacius Angelus. Quod uterque S. Marcus, & Dux ſtantes, quod uterque non luſca, ſed plena facie, quod Dux barbatus, & togatus, omnia ex Græcorum moribus, ut patet eorum nummos apud Cangium de Famil. Byzant. inſpicienti. Aliqua deinde cultiori arte, & ex propriis moribus emendata: aliqua ad noſtra uſque tempora pervenere. Neque alicui mirum, quod ad dexteram Dux, Sanctus Marcus ad ſiniſtram locatur. Ex Latinæ etiam Eccleſiæ diſciplina locum ſiniſtrum digniori datum aliquando, novimus. Romæ in Baſilica San paulina in aræ majoris abſide me vidiſſe memini, ex opere muſivo ad Servatoris noſtri dexteram S. Paulum, ad ſiniſtram S. Petrum. Apud Græcos etiam nemini dubium, quin id ferret conſuetudo. In eorum numiſmatis non ſolum filii ad patris dexteram, & uxores ad dexteram maritorum, ſed ad Cœlitum dexteram Imperatores. Sic Archangelus Michaël ſiniſter eſt Iſaacio Angelo in utroque ejus nummo, ſic Deipara ipſa ad ſiniſtram eſt Joanni Comneno, nec non Romano Diogeni in duplici nummo. Obſoleverat hæc conſuetudo ſeculo XIV. ut apparet ex minori nummulo Andreæ Danduli. Servata nihilominus eſt, puto ad antiquitatis reverentiam, in melioris formæ Mattapane, qui deinde cuſus, ut ex Michaëlis Steni allato numiſmate. Sed tandem Nicolao Marcello Principe ad lævam Divi Patroni effingi cœpit imago Ducis. Illud vero quam Græcis uſitatum, quod in averſa nummi parte Reparatoris noſtri effigiem cudendam curarunt adſcriptis literis Græcis IC. XC. Quem primum omnium nummum hiſce adſcriptis literis affert Cangius, eſt Michaëlis Rhangabe, qui ſalutatus eſt Imperator anno DCCCXI. In nummis Zimiſcianis, ni fallor, cœpit etiam cudi Salvator in throno ſedens. Quod deinde noſtris nummis additum in circulo GLORIA TIBI SOLI, ex Græcis quoque deſumptum. Cangius inter numiſmata Leonis Iſauri unum refert, ubi Chriſtus in cathedra ſedens cum hac epigraphe TIBI SOLI REX REGNANTIUM, quamquam Leonis non eſſe credit, ac manifeſtum eſt ad inferiora tempora pertinere. Unde autem omnia ad Græcorum morem? ais. Cangius Diſſert. c. XXVIII. *Adeo*, inquit, *Veneti Byzantinis Auguſtis potiſſimum addicti, ut eorum non mores duntaxat, & habitus, ſed & monetarum typos amplexi ſint*. Ea aliquando inter Venetos, & Græcos Imperatores amicitia interceſſit, ut Venetorum Duces præcipuis aulæ Byzantinæ honoribus aucti ſæpe ſint, & uxores ſæpe ex Auguſta domo duxerint. Sed Henrici Danduli, ac Petri Ziani temporibus Veneti metuendi erant Græcis, quin ipſos, una cum Francis, jam Imperio expulerant. Græcanici igitur nummorum noſtrorum, qui tunc cuſi ſunt, typi una ratio eſt, quod artes apud nos aliæ nullæ, quam quæ huc Byzantio aliquando delatæ, hic jam conſenuerant. De his ſatis. Vale.

EIDEM

VI.

In nummi inſcriptione non alia, quam Divi patroni, & Ducis nomina.

INſcriptionem nummi haud intentatam præteribimus, ut ſi quem offendimus nodum, hunc expediamus. Cangius diſſertat. cap. XXVIII eam ita legit: PETRUS ZIANI VENETI. S. M. Quod a dextera colligere cœpit characteres, id in nummis uſitatum. Verum non placet, cum ad ſiniſtram perveneris, deorſum ſurſum, infra ſupra percurrendum eſſe. Fortaſſe ordo hic melior PETRUS ZIANI S. M. VENETI. Sed omnino dicendum, ita colligendos characteres, ut a parte nobiliori incipias, quæ in nummis noſtris ſini-

D U X

D U X

ſiniſtra eſt. Ita optime circulum percurres.

S M. VENETI. PETRUS ZIANI
Ceterum ita legiſſe Cangium puto, quod D
Veneti jungendum cum *Ziani*, ac utrum- U
que ſecundo caſu elatum credidit. Quam- X
quam vox illa *Dux* admonere eum debebat, quo caſu eſſent illa *P. Ziani*, deceptus eo tamen eſt, quod illum fugit, noſtrorum pleroſque a primis temporibus familiarum cognominibus tamquam nominibus aptotis uſos nulla per caſus variatione. A Petro Ziano ad Andream Gritum ex nummis, qui apud me ſunt, unus eſt Nicolai Troni ex ære minimi moduli, ubi legitur *Nicolaus Tronus*, duo, primus, & ultimus, ubi cognomina tamquam caſibus deſtituta exeunt in I. *Petrus Ziani*, *Andreas Griti*, ceteri cognomen habent eodem modo indeclinabile, at in O deſinens, *Geno*, *Dandulo*, *Gradonico*, *Superantio*, *Delphino*, *Mocenico*, *Barbadico*, quibus accenſendos non dubito eos, quibus cognomen eſt ultima litera, aut etiam ſyllaba defectum, *Teupl. Sten. Marcell.* Quamvis enim haud ſit rara apud noſtros terminatio cognominis in I, longe frequentior eſt terminatio in O, ut clarum ex omnium temporum monumentis, ac potiſſimum nummis, inter quos accipe etiam novo typo, ac majori modulo nummum ejus, qui Grito ſucceſſit, ac ita inſcribitur: S. M. VENET.
D PETRUS LANDO. Nec de nomini-
U bus Ducum aliud reſtat conſiderandum,
X niſi & hinc velimus monetariorum imperitiam reprehendere, quod nominis non ſemper integram primam ſyllabam expreſſere, unde in alterius Teupoli nummo LA. eſt *Laurentius*, in alterius Gradonici BA. eſt *Bartholomæus*. Sed accedamus jam ad ceterarum literarum interpretationem, nec pudeat ὕστερον πρότερον proceſſiſſe.

Compendiariis illis literis S. M. ſignificari *Sanctus Marcus*, cum de rebus Venetorum agitur, pronum eſt intelligere. In aliarum gentium nummis ſignificari iiſdem literis *Sancta Maria*, monet vir omnigenæ eruditionis, Archiepiſcopus Ancyranus, Juſtus Fontaninus in ſuo Commentario de Diſc. Vot. cap. XIV. ubi etiam ait, non niſi poſt ſeculum XI. inductum morem, ut *Sanctus* unica litera S ſcriberetur. Quod ſequitur VENETI. integrum eſſe, neque aliter legendum aliqui credunt. Credidit idem Cangius, qui appoſitum illud voluit Ducis nomini. At melius alii, qui illud a ceteris ſeparatim ſumentes, illo, ajunt, Venetorum commune ſignificari, ut primum nomen Divi patroni ſit, gentis & civitatis deinde, tum Ducis, ſapienterque factum, ut poſt patroni nomen ſtatim nomen gentis ſubjiceretur, quo intelligerent omnes, imperium non Ducis eſſe, ſed Venetorum. Satis acute. Verum ſi verbi illius ſententiam nos modo aſſequimur, curnam eam non aſſequuti majores noſtri? Libertatis tenaciſſimi, & in Ducis jura numquam non intenti, hoc ſcilicet neglexiſſent aſſerti communi civium principatus teſtimonium? VENETI. igitur in veteribus nummis eſt VENETIcus, ex priſcorum temporum appellatione. Numquam enim *Veneti* in *Venetus* mutari paſſa eſſet reſpublica, ſi commune omnium civium imperium ſignificari per illud crediidiſſet; *Veneticus* in *Venetus* mutari & juſſiſſe potuit. Clare autem, nullo elemento deſtitutum legitur S. MARCUS VENETUS in averſa parte nummuli argentei, Andreæ Griti nomine ſignati, alio a Mattapane typo, ac literis, quæ ejus temporis ſunt. Cum autem alio majoris moduli, ſeu Mattapane, ejuſdem Griti VENET. ſit *Veneti*: quemadmodum integre exprimitur in ejuſdem moduli, ac typi nummis Joannis Mocenici, & Auguſtini Barbadici, in eo vero, qui ultimus eſt in tabula noſtra, integre exprimatur VENETUS; mihi non videtur dubitandum, utrobique epitheton illud eſſe, quo Divum patronum, in ſui cultus, ac poſitæ in eo ſpei teſtimonium, donant noſtri, ideoque VENETI. *Veneticus* eſſe. In priſcis igitur nummis, & qui ad priſcos accedunt, VENETI. *Veneticus*, in recentioribus ſi occurrat VENET. *Venetus*, nihil hærendo in re ſatis certa, interpretaberis. Quod enim utrobique aliqui explicant *Venetiarum*, & in priſcis non levem habet difficultatem, & in recentioribus ſatis refellitur eorum inſcriptione, ubi integrum eſt VENETUS. Vale.

E I D E M

V I I.

De notis ſanctorum nominum Jeſu Chriſti.

IN tot epiſtolas diſpertita, longius, quam pro re, excurriſſe oratio forte viſa eſt. Ita quod ad levandum legendi faſtidium excogitavi, eo faſtidium ne auxerim, timeo. Finem propterea ſcribendi hac epiſtola faciam, poſtquam pauca de characteribus in parte averſa nummi imagini Redemptoris adſcriptis verba fecero. Cave primum, latinas literas illas IC. XC. eſſe, credas. Græcæ ſunt. I *iota*, X *chi*, C *ſigma* eſt, ex angulato Σ ita rotundatum.

Con-

Contigit hoc & Latinis literis, ut ex angulatis ob ſcribendi celeritatem rotundæ fierent, quod per earum aliquot eundo oſtendit Brencmannus Hiſt. Pandect. lib. II. c. 2. Nec quærendum, utrum Græci a Latinis, an Latini a Græcis id didicerint, cum utrique docti hoc ſint a natura, laboris, ac temporis compendium ſuadente, ut viri docti obſervarunt. Apud Latinos, ut id obiter dicam, quæ prima has viciſſitudines paſſa eſt, fuit forte litera M pro nota numeri milliarii, quæ hebetatis omnino angulis abiit in ∞, quod non inter cifras Gothicas, ut videtur credere Brencmannus, ſed inter notas Romanorum recenſendum eſt, cum temporibus Auguſti uſurparetur teſte Panvinio, ac præterea Tabula Antii reperta, & *Antiatinæ* nomine deſignata, quam edidit libello ſingulari Joſeph Rocchus Vulpius, ac itidem t 3. *Lat. Vet.* Verum ne longius ab inſtituto recedam, IC. XC. in nummis Imperatorum Græcorum paſſim videbis apud Cangium de Fam. Byzant. adſcripta imagini Redemptoris, ſicut Deiparæ imagini MP. ΘV. Hæc valent MHTHP ΘEOV; illa IHCOTC XPICTOC Latine ſcribentibus eadem horum venerabilium nominum ſignificandorum nota ſæpius uſurpata, Græcis tamen literis latinas immiſcentes pro IC. XC. IS. XS. ſcripſere. Hoc primum accidiſſe potuit, quod, aliqui ſigma ea figura ſcriptitarent, qua Jones utebantur. Cum autem hæc proxime ad Latinum S accedat, ut Brencmannus loco cit. obſervavit, factum eſt, ut imperiti librarii Græco ſigmati Latinum S ſubſtituerint. Non duabus, ſed tribus literis eadem nomina placuit etiam ſignificare, iiſque aut omnibus Græcis, ut primum de primo dicam, IHC, aut ultima Latina IHS, quod noſtris temporibus uſitatius. Varios etiam caſus hujus venerabilis nominis ultima litera Latina per eamdem notam efformarunt, nec ſolum invenies IHS, ſed etiam IHU pro Jeſu. Cum multi autem illud H pro Latina aſpiratione acciperent, tanta eſt nonnullorum inſcitia, factum eſt, ut etiam ſcriberent IhS, quod miror ne Græcos quidem puduiſſe facere. Extat inter alia apud Cangium numiſma Baſilii Macedonis ſic inſcriptum IhS XS REX REGNANTIUM.

Quod attinet ad nomen Chriſti, antiquiſſimis temporibus aut per ſolam Græcam X, aut per duas priores, utramque Græcam X & P ſignificabatur, quæ ſimul etiam implicabantur, ſecunda in medio prima intexta hoc modo $\overset{\text{P}}{\text{X}}$. Plura vide de his in *Flavii Clementis Tumulo Illuſtrato*. Frequentior tamen hujus nominis nota eſt prima, & ultima litera, aut utraque Græca XC, aut prior Græca altera Latina XS quæ variatur etiam pro caſus variatione, ut cum ſcribimus PAX XI. Uſitatius vero adhuc tribus literis ſacroſanctum hoc nomen ſignificare, duabus prioribus Græcis, ultima Latina, varia pro varietate caſus XPS XPI XPO XPM. At inſubidi aliqui P non *rho* Græcum, ſed Latinam literam exiſtimantes, ſcripſere etiam Xps Xpi. Scitius illi, qui ſecundam etiam literam a Latinis ſumentes XRS ſcribere maluerunt, quod aliquando & a Græcis factum, quemadmodum in nummo Romani Diogenis apud ſæpe laudatum Cangium IhS XRS REX REGNANTIUM. Hæc habui, Vir Ampliſſime, quæ ſumpta ex Majorum tuorum nummis occaſione de veteribus nummis Venetorum ad te ſcriberem. Subſecivas horas, quibus ob moleſtiſſimas muneris mei curas non niſi ſatis brevibus uti poſſum, libens, & gaudens ad id contuli, non eo ſolum, quod hujuſmodi ſtudiis mirifice delector, ſed ut gratum tibi facerem, qui aliqua de his a me audire optabas. Hoc ſi præſtiti, maximum ex levi labore fructum cœpiſſe, credam. Tu voluntatem meam boni conſule. Optime valete, valere Laurentium patruum tuum, patronum meum benigniſſimum, juvandis omnibus natum, vehementer cupio. Vale.

F I N I S.